SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI,

Pars Secunda.

VBI DE PERSONIS, IVRIBVS, ET POTESTATE EARVM AGITVR.

Auctore PETRO GREGORIO *Tholosano, I.V. Doctore, & olim in Academijs Cadurcensi & Tholosana professore, nunc verò in Lotharingica Pontimussana eorundem Iurium professore & Decano.*

Hæc Quarta editio prodit nunc primùm in publicum pluribus in locis, ex Auctoris recognitione, auctior & emendatior.

Cum Indice rerum & verborum copiosissimo.

VENETIIS, Apud Damianum Zenarium.
M D XCIII.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI

Pars Secunda.

DE PERSONIS, ET PRIMVM, De statu personarum naturali,

Liber Septimus.

De homine & personis in genere. Cap. I.

1 *Continuatio libri.*
2 *Quare prius de rebus, quàm de personis diximus, contra Iustiniani ordinem.*
3 *Homo omnium rerum creatarum particeps.*
4 *Personæ nomen quid contineat, & quid significet: & quid* πρόσωπον *apud Græcos.*
5 *Personalia quæ dicantur.*
6 *Homo duplex, externus & internus.*
7 *Personatus quid.*
8 *Persona pro proprietate diuinâ.*
9 *Hominis appellatio ad utrumque sexum, masculi & fæminæ, pertinet.*
10 *In utero existentes nondum nati, homines an dicantur.*
11 *Qui in utero est, pro nato habetur.*

1 EXplicata rerum corpora-
lium & incorporalium,
præcipua substantia, & di
stinctione, recte subnecti
tur personarum tracta-
tio. Nam mixta quædam
est species homo, qui com
ponatur ex parte incorporali, nempe ex ani-
ma intellectuali, & rationali, & ex corpore
physico & palpabili: aliter sine anima non ho-
mo, ut ait D. Augustinus, [a] Cirylllus Hiero-
2 sol.[b] Arnobius, [c] Plato, [d] & alij. Et mea sen-
tentia ordo hic probari debet magis, quàm
Iustinianeus, qui à personis uoluit initium
iuris tractationis facere: eo quòd eorum causa
ius omne constitutum diceret, [e] secutus hac
in re Hermogenem Iurisc. [f] uel ratus cum Pau
lo, [g] dignitate, ut uerum est, hominem cæte-
ris excellere rebus: & ideo à personis, ut à di-
gnioribus esse incipiendum: facilior tamen
uia discendi à primis & simplicibus ad compo
3 sita ascendere. Sicut & in Genesi rerum, [h] pri-
mum res corporales & incorporales opere sex
dierum creatæ atque distinctæ fuerunt, postea
uero homo creatus, ueluti rerum fere omniũ,
quæ præcedebãt aliquomodo particeps. Nam,
ut ait Horatius: [i]

Fertur, inquit, *Prometheus*, i. prouidentia, *addere principi*, s. homini.
Limo coactus particulam undique,
Desectam, & insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

Sicuti & iurisconsulti tradunt, [k] hominum cau
4 sa omnia constituta. Porro personæ nomen,
pro homine in indiuiduo, apud Latini etiam
sermonis probos authores receptum est, non
aliter quàm in tit. P. de iure personarum: ueluti
apud Celsum [l] medicum, *nemo*, inquit, *ad splen
dida personæ periclitari uoluerit coniectura sua, ne
si non seruasset occidisse uideretur.* Eo modo dici-
mus personam uicem hæreditatis sustinere: [m]
& patris & filij pro eadem haberi persona: [n]
pactum personale, quod adhæret homini in
indiuiduo, [o] & sic de similibus. Dicunt Græci
πρόσωπον personam aliquando, ut apud Phoci-
lidem, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον, *non iudicabit iniu
ste hominum.* Et apud D. Paulũ, [p] προσωποληψία,
personarum acceptio, οὐ γάρ, inquit, ἐστὶ προσωπο
ληψία παρὰ τῷ θεῷ, i. *non est personarum acceptio
apud Deum.* Proprie tamen Græcis πρόσωπον id
in homine, τὸ πρὸς τοῖς ὀφθαλμοῖς, quod est cir-
ca oculos quod apparet ex homine: Et ut ait Iu
lius Pollux, [q] τὸ ὑπὸ τῷ μετώπῳ, i. quod fronti
subest. Ita & Gellius, *sicuti quidam*, inquit, *fa-
ciem esse hominis putant os tantum, oculos, & ge-
nas quod Græci* πρόσωπον *dicunt: unde uultuum si-
militudines confictæ, siue laruæ personæ & τὰ πρό-
σωπα dicunt.* [r] Vt existimem personalia illa di-
ci, quæ attributa homini dicere possumus, cir-
cunstantias, qualitates tum animi, tum corpo-
ris, sed potissimum externa corporis, ut apud
D. Lucam, [s] οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις,
καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον. i. *scimus quia rectè di-
cis & doces, & non accipis personam.* Eritq; du-
plex homo, & is qui foris est noster homo, ut
ait D. Paulus, [t] apparens in facie & persona cũ
sua qualitate: & ille qui interior, anima inquã
& spiritus intellectualis, qui pro forma homi-
nis est, ut suo loco docuimus in tractatu homi
nis. Vnde & dignitas & honor, & omne qđ ho-
minibus impositũ externam notam, & ueluti

a lib. Quæstio. in Exo. & in q. ueter. & noui testam. in c. q̃ uero, & cano. Moyses. 32. q. 2. c. si quis obie cerit, 5 q. 3.
b Cathechesi 4.
c Arnob. 2. cõt. gentes.
d Plat. in Cratylo.
e de lus. natur. ap. Iustin.
f l. 2. de stat. homi. li. P. tit. 5.
g L. iustissimè, l. 44. de edil. edict. lib. 21. P. ti tit. 2.
h Genes. 1.
i Hor. 1. libr. 1. carm. ode 16
k Calus, l. 7 pecudum, l. 28 de usur li. 22. P. ti. 1. § in pecudũ, de rer. diuis. li. 2. Insti. tit. cũ tit. 1.
l Cels. in proœ. li. 2. Medicinæ.
m L. hæreditas, l. 34. de acquir. rer. domin. lib. 41. P. tit. 1.
n l. fi. de impu. lib. 6 C.
o l. iurisgentium, §. pactorũ, de pact. li. 2. P. tit. 14.
p ad Roman. c. 2.
q Iul. Pollux, li. 2. Onomastica dum tractat περὶ προσώπου.
r Aul. Gell. li. 13. c. 28.
s Luc. 20. uers. 21.
t 2 Corin. 4. d. D. Basilius, in ser. in prin. prouerbiorum.

uisibilem præfert, persona dicitur. Vt sæpè apud bonos authores ita usurpatur gerere perso-
7 nam, imponere personam &c. Et ideo in re beneficiaria ecclesiastica personatus est, prærogatiua quædam apparens in ecclesia sine iurisdictione in sede, uel exedra, uel ut dicunt, in stallo, in choro præ alijs honorifico.[a] Sic Vlpia. dixit statuas illas figuræ hominum, ex quarum
8 rostris aqua salire solet,[b] personas. Scio tamen & personam & πρόσωπον, pro proprietate quadam diuina & pro anima accipi aliquando apud sacræ paginę professores, veluti Gregorius Nazianzenus,[c] ἰδιότητας & ὑποστάσεις & πρόσωπα idem ualere ostēdit, id est, *idem proprietates, hypostases, & personas*. At de his loqui non præsentis est instituti, sed de personis, id est, hominibus, prout communiter in iure accipiuntur.
9 Genus itaque diuidendum est, persona & homo, is namque initio singulariter unus creatus est à Deo, masculus: subinde ab eius latere Eua producta,[d] ut non difficile sit intelligere hominis appellationem ad utrumque sexum porrigi,[e] omnemque statum personarum siue sint
10 liberæ, vel seruæ, uel alterius modi.[f] Quod de natis iam intelligendum est: siquidem partus nondum editi in utero existentes materno, nō proprie homines, sed qui futuri sperantur, homines dicuntur à Papiniano,[g] & Iustiniano.[h] Quamquam apud medicos, in quæstione, an partus in utero animal sit & homo, obtinuerit esse hominem, quòd pertinet ad hominis uerā substātiam, ut docet Hippocrates libro de pueri natura, & Galenus proprio libello. Iurisconsulti tamen non proprie hominem per se partum arbitrantur, sed partem uiscerum matris, quibus alitur, donec in lucem edatur, ut Vlpia.
11 respondit.[i] Habentur tamen pro natis, qui postea nascuntur, si de illorum commodo agatur, ex sententia Pauli Iurisc.[k] Atque homicidij pœna sancitur in eum eamve, qui quæve partum animatum ab utero abegit, uel abortum procurauerit: & si non animatum abactum, exilium.[l]

a c. audita, 4. de resti. spol. l. a Decret. n. 31. Panor. in c. de multa, de preb. gl. in extrauag. exacrabilis, in uerbo, persona tus, de preb. in extrauag. communibus.
b Vlpian. in l. fundi nihil, l. 40 § fin. de act. emp. lib. 19 P. tit. 1.
c Grego. Naz. Oratio. εἰς τὰ Θεοφάνεια.
d Genes. 2.
e Caius, l. hominis appellatione, l. 152. de uer. sig.
f Vlp. in l. 2. § hoies confto, ui bono. 1 ap li. 47 P tit 2. Vlpi. l. 5. § 2. de libe. homi. exhi. lib. 43 P. tit 29.
g Papinia. in l. in Falcidia placuit, 19 ad leg. Falcid. li 35 P. tit 2.
h l. cum inter ueteres, de fideicom. libert. lib 7. C tit 4.
i Vlpi. l. 1. § ex hoc rescripto, de uent. inspic. li 25 P. tit 4.
k l qui in utero, l 7 de statu homin. lib. 1. P tit. 1.
l Exodi, ca 21. ca. Moyses, 32. q 2. l. si quis aliquid § qui abortionis, & l. Cicero, de pœ. in P. l. si mulierem, ad l. Cor. de sicar. P. l diuus, de extraord. criminib. P. eam simul.

De diuisione personarum ex sexu. Cap. II.

1 *Hominum alij masculi, alij fœminæ, alij utriusque sexus.*
2 *Hominis nomen pro uiro, ut pro nobiliori significatu.*
3 *Homo muliere dignior in sexu.*
4 *Fœmininæ appellatio ad masculos non porrigitur.*
5 *Hermaphroditi qui.*
6 *Androgynum Platonis fabula.*
7 *Androgynorum alia poetarum fabula.*
8 *Hermaphroditi seu androgyni quomodo natura gignantur.*
9 *Partus monstrosi num sint inter homines.*
10 *Androgynes inter prodigia aliquando.*
11 *Monstrosi partus lege nefasti.*
12 *Eunuchi & castrati inter androgynes, & quid eunuchus, tertiumque genus animalium uide nu. 13. 14. 15.*
13 *Hiennam & Trochum non habere utrumque sexum defendit Aristoteles.*
14 *Eunuchorum usus ademptus.*
15 *Eunuchis patritiatus, philosophandi ius, & publica consortia adempta. num. 16.*
16 *Eunuchi, qui se castrauerint & permiserint sponte castrari, maxime exosi, nec clerici esse possunt.*
17 *Eunuchi ne fierent, seu ne castrarentur prohibitū.*
18 *Eunuchi primum facti à Semiramide.*
Spado quid &c.
19 *Theobaldus Marchio, castrauit Græcos uictos, unde male audiuit à mulieribus.*
Testiculi uirorum, uxorum sunt, &c. eo.
20 *Eunuchi in delicijs aliquibus, & quare, causaque cur in pretio.*
Eunuchæ apud Lydios factæ.
21 *Eunuchi quare ita Græcis dicti.*
22 *Eunuchorum in se morbi & mala.*
23 *Eunuchi præstantes Hermeas tyrannus, Spadones regis præsides, sacerdotes tales Dianæ Ephesinæ Megalobyzi, item Galli Cybeles.*
24 *Combabes architectus cur se castrauerit.*
25 *Castrandi modi sine excisione testiculorum.*
26 *Castratio pro pœna inducta alicubi.*
27 *Triplex eunuchorum species.*
Spadones qui dicantur.
28 *Thlibiæ spadones qui.*
29 *Castrati qui. Carsamatia, Græcorum castrati.*
30 *Eunuchi spirituales.*
31 *Origenes an se castrauerit.*
32 *Putiphar eunuchus, & alij eunuchi dicti ratione castitatis, non natura.*

1 PRior itaque hominis & personarū diuisio ratione sexus fiet, ut alij sint masculi, alij fœminæ, alij ex
2 utroque compositi. Homo & genus erit, & species proprie pro masculo, ut accipiatur pro nobiliori significatu,[m] & quia mulier ab homine, & os ex ossibus eius, & caro de carne eius,[n] & caput mulieris, uir, non cōtra.[o] Neque quisquam ambigit digniorem esse uirum qualibet muliere, quia maior dignitas est in sexu uirili, ut ait Vlpianus:[p] & Papinianus[q] in multis iuris articulis admonet deteriorem esse conditionem fœminarum, quàm masculorum: cogit autem illos articulos in synop-
4 sim Accursius[s] ad responsum Papiniani, & alibi.[r] Quò fit, ut quæ dicuntur in appellatione masculina, ut plerunque conueniant etiam mulieribus,[t] non etiam quæ fœminino nomine conceduntur, ad homines masculos extendantur, cum exemplo turpissimum sit uisum ut appellatio fœminina ad masculos porrigeretur.[u] Sic & Clemens Alex.[x] scribit, quod viris & mulieribus commune nomen est homo: ea ratione mihi uidentur Attici παιδάριον communiter, non solum masculum, sed etiam fœminā uocasse, ut est apud Menandrū, sic ἄρνας, quod agnos signat, ad masculinum fœmininū epicœnum genus pertinet. Quis autem uir quisve mulier dicatur, notius est, quàm explicatio-
3 ne egeat. Porrò hermaphroditi sunt, qui utrunque sexum habent,[y] eius tamen sexus existimati in quo præualeant.[z] Tales populos fuisse in Africa, quos Androgynos testatur Plinius.[a]
6 Sic Plato[b] comminiscitur tales omnes ab initio fuisse homines, & cum fœminis uiros dorso fuisse coniunctos, postea diuisos: hincque mutuum sexuum inter se amorem, in repetenda priori coniunctione. Verba eius, ἀνδρόγυνον γὰρ ἓν τότε μὲν ἦν, καὶ εἶδος καὶ ὄνομα, ἐξ ἀμφοτέρων κοινὸν, τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος: νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλ᾽ ἢ ἐν ὀνείδει τοὔνομα κείμενον, *Androgynon autem tunc quidem erat, una & species & nomen ex utroque, compositum masculo & femina, nunc autem non utique, sed exprobrationi nomen inseruit*. Legerat forsan Plato hominis creationem, & mulieris formationem ex costa Adami, quam cum male intellexisset, uel se legisse simularet, lapsus

m argu. l. cū in diuersis locis, l. 44 de relig. & sump. funer. li. 11. P tit. 7.
n Genes. 2. & Esdræ, 3 ca. ad Ephes. 5. cano. lex diuina, 27. q. 2.
o can. hæc imago, 33 q 5.
p Vlpia. l. 1. de senator. li 1. P. tit. 9.
q Papin. in l. in multis, 9. de sta. homi. in P.
s Accurs. in d. l. in multis.
r in l. si de tribit. lib 2. C. tit. 56 & l. 2. de regul iur. in P.
t Modest. in l. seruis legatis, l. 82. de lega 3. lib. 32. P l. de te stamento. §. serui appellatio, de uerb. sign. in P. Paul. l. illa uerba, l. hoc, tit. 1.
u l. si ita scriptum, l. 46. de legat. 2.
x Clem. Alexandri. li. 1. pædago. c. 4.
y Galen. in Isagogi lib. de definitio. medicis, & tomo 1. li. 2 de semine. cap. 3.
z l quæritur, l. 10. de sta hom.
a Plin lib. 7. Histo. natur. ca. 2. & 3.
b Plat. in Symposio, uel conuiuio.

a Ouid. li Metamor. fab. 10.

b Aristo lib. 4. de genera. animal. c. 4.

c Hippocr lib. de uictus ratione.

d Paul. l. non sunt liberi, 14. de stat. hom. li. 1 P. tit. 5 Iusti. in l. 3 cert. tit. 3. de posth. hæred. insti. lib 6. C tit. 29.

7 est in eam fictam coniunctionem. Non secus
quam & illi nugantur, qui cũ fabula Ouidij[a]
narrant, Androgynem factum ex Salmacide
vna Nympharum Naiadum, & filio Mercurij.
8 Aristoteles[b] enim hoc tribuit naturæ exuperã
tiæ, ut fiat præter naturam, dum ait, *quibus au-
tem gemina habera genitalia accidit, alterum ma-
ris, alterum fœminæ, ijs semper alterum ratum alte-
rum irritum redditur, cum per alimentum subinde
delitescat, quoniam præter naturam est*. Tradit &
ex seminis excretione causam ethorom semi-
9 marium Hippocrates.[c] Cæterum quanquam
Androgynes, cum formam habeant humanã,
apud Iurisc. inter homines annumerari pos-
sint, & solũ existiment monstra, & expungant
ab ordine hominũ forma humana destitutos
10 partus.[d] Nihilominus olim aliquando inter
prodigia fuarũt Androgynes. Et idcirco Lelio
Licinio Crasso. & C. Cassio Consf. Cassini pue
rum factũ es uirgine sub parentibus iussu Aru
spicum deportatum in insulam desertam legi-
mus. Item Spu. Posthumio Albino, Q. Martio
Philip. Consf. cum ex Vmbria nunciatum esset
semimarem inuentum duodecim fere annos
natũ, id prodigium abominantes Romani põti
fices, iusserunt hunc arceri agro Romano, atq;
primo quoq; dia interfici. Et Lęlio Metello, &
Q. Fab. Max Consf. Lunæ Androgynes natus
præcepto Aruspic. in mare deiectus est. Idem
factitatum aliàs P. Africano, C. Fuluio Consf.
cum in agro Ferentino: Cn. Domitio C. Fãnio
Consf. cum in foro Vessano: Læl. Cæsilio & L.
Aurelio consf. cum in agro Romano annorom
octo: & cum Saturnæ decem annos natus Q.
Metello & Tullio Didio Consf. natus inuẽtus
esset. Præterea & decretum L. Cornelio Lentu-
lo, Publ. Licinio Crasso Consf. ut tota urbe sup
plicationes fierent, vt referunt ea omnia Li-
uius,[e] Plinius,[f] Au. Gellius,[g] & Iulius Obse-
11 quens.[h] Meminit & Eusebius Pamphilus,[i] Cõ
stãtinum Imperatorem lege lata, hoc tertium
genus uita tolli & auferri constituisse. Sicut
& extat lex Romuli apud Dionysium Halicar-
nass.[k], qua omnis partus mõstrosus necabatur,
12 & abijciebatur consilio prosimorum. Inter
Androgynes annumerari pat est & illos, qui-
bus excissa sunt virilia, qui & ἀπόκοποι à Iulio
Materno, & γόνιδες ἀμηχύναντες dicũtur, & ἡμιάνδρες, id est, *semimares & semiuiri*, ij proprie ca-
strati & eunnchi dicuntur, & spadones. Sic e-
nim Clearchum Athenæus[l] meminit dixissa
eunuchum, ut sit ἀνήρ τε καὶ οὐκ ἀνήρ, & non vir.
Cui accedit & Aristoteles.[m] Menander[n] tamẽ
dixit, εὐνοῦχος ἄλλο θηρίον ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ. Eunuchus
13 alia quædam fara est in vita: Dixit forsan aliã
feram, quia nec inter animalia aliquod sit in-
uentum, quod utriusque sexus genitale efficax
habear membrum, ut defendit Aristot.[o] irri-
dens eos qui dicunt biennã alternis annis ma-
rem & fęminam asse, sicut sentit Orus Apullo
in Hieroglyphicis,[p] & subsannat Herodotum
Heracleotam scribentẽ duplex genitale habe-
re & maris & fœminæ, & seipsũ inita Trochũ.
14 Et Alexander Seuerus Cæsar nec mares nec fę
minas eunuchos existimauit, sed tertium quod
dam genus hominũ, & ideo usum eorũ uiris a-
demit omnino, & uix matronis præclaris cõces
sit, ut refert Lãpridius.[q] Scribit & Valer. Max.[r]
Æmilium Lepidum Mamercum Consulem,
Genutiũ quendam, qui sibi membra genitalia
amputauarat, à Neuiano Sardinij liberto hæra
dem institutum, hæreditatis successionisve in-
dignũ declarasse: ideo quia uideretur obscęna

e Liuius, lib. 9. decad. 4.
f Plin. lib. 9. 7. c. 3. & 4.
g Gell. lib. 9. c. 4.
h Iuli. Obsequens, libr. de prodigijs.
i Euseb. Pamphil. li. 4. de uita Constantin.
k Dionys. Halic. lib 1. antiq. Roman.

l lib. 3. dipnosoph.

m Aristo. 1. de genera. anima. c 4.
n in sententijs comicorum & Menãdri, c. 41.

o Aristo. lib. 3. de genera. animal. c 6.

p litera 137.

q Lamprid. in Alexã. Seuero.
r Valer Max. lib. 6. c. 7.

Genutij persona, qui neque uirorũ neque mu-
lierum numero haberi posset, atque perinfa-
me esset huius monstri, tertijve generis homi-
num, inquinata voce, sub specie petiri iuris tri-
15 bunalia pollui. Tradit Lucianus,[s] philosopha
ri non debera eunuchum, & huiusmodi homi
nes secludi debera non tantum à philosophia,
sed & ab omnibus sacris & ab omnibus cœti-
bus publicis eijci, esseque quoddam animal ua
tium & anceps, non aliter quam cornices, quæ
neque inter coruos nec columbas annumera-
ti queant. Et lex quoque uetuit eunuchos in
consilium ecclesiasticum assumi, ut ait D. Atha
16 nasius.[t] Eo tamen magis esosi. qui seipsos ca-
strauerunt, permiseruntva sa castrati ab alijs
nulla necessitate suadente, quod ueluti ex pro
fessu in naturam & propriam sæuierint: vt non
immerito statuerint sancti patres in cõcilio Ni
ceno I.[u] εἴ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει, &c.
*Si quis bene se habens seipsum inciderit, non nume-
retur inter clericos*, Rursum in canonibus Apo-
stolorum, *Si quis amputauerit sibi uirilia, non fiat
clericus, quia sui homicida, & Dei conditioni inimi-
cus. Si postquã clericus factus id egerit deponitor*.[x]
Repetitum in concitio Arelatensi II.[y] Et teste
Suida,[z] Theodosius Imperator statuit edicto
promulgato, ne eunuchus inter patricios cen-
seretur. Vetuit & Deus, ne ingrederetur tem-
plum suum.[a] Etsi D. Hieronymus testetur[b] re-
ginæ Candacis Eunuchum edoctum à D. Phi-
lippo, & baptizatũ,[c] fuisse apostolum Æthyo-
17 piæ. Et ne eunnchi fierent placuit postea me-
lioris æui principibus, vetuitq; Domitianus[d]
Imperator, ne quis castraretur intra fines Im-
perij Romani. Idipsum sanciuit Nerua Cocce-
ius.[e] Cõstantinus autem Imperator in eos qui
castrarent aliquos, pœnam capitis statuit[f] agi
turque in huiusmodi castrantes præter neces-
sitatem, iudicio legis Cornellæ de sicarijs.[g] Ve
tuit & Leo quidem in ditione Romani Impe-
rij eunuchum fieri, & ibi factos uendi, alios ta-
men exsectos & barbaros ubique permisit di-
strahi,[h] cum factum emendari nõ possit, quod
tamen detestabiles reddit eos, qui hoc tenta-
18 rint. Sicut & Ammianus Marcellinus[i] scribit
de Semiramide. *Quis*, inquit, *videns spadonum
lividam multitudinem, non detestatur memoriã Se
miramidis reginæ illius ueteris, quæ teneros mares
castrauit omnium prima, velut uim iniectans natu-
ræ, eandemque ab instituto cursu retorquens, quæ in
ter ipsa oriundi crepundia, per primogenitos seminis
fontes, tacita quodammodo lege, uias propagandæ
posteritatis ostendit*. Vbi tamen dignum nota-
tu est, dici spadones castratos, cum tñ *spadonem*
non castratum & castratum dicat Vlpianus,[k]
forsan & eum spadonẽ dixit, qui abscisso alte-
ro testiculo alterũ habet.[l] Huc accedit quod
Varro in lege Mœuia apud Nonium scriptum
ait, *Si qui patriam maiorem parentẽ extinguit, in
eo est culpa, hoc facit pro sua parte is qui se eunu-
chat, aut alibi liberos producit*. Extat & Phocyli-
dis prohibitio,[m] μηδὲ ἂν παιδογόνον ποτὲ τέμνειν ἄρσενα κοῦρον, *Nec marẽ castres natũ generare va*
19 *lẽtẽ*. Theobaldus Camerinorũ & Spoletinorũ
Marchio in auxiliũ Beneuentani principis uo-
catus cõtra Græcos, cum eos uicisset, captos, in
ignominiã castrauit, ut ita à muliere per ludi-
brium incesseretur, uiro eius capto, cur contra
fœminas bellum instituisset, dicens cõtra illas
illud deuolui, quãdo mariti testiculis, qui vxo-
rum erant solum, priuarentur, ut refert Loith-
prãdus Ticinẽsis.[n] Carolus Magnus in capitu

s Lucia. in Eunucho.

t Athana in epistolo ad solitariam uitam agentes.

u in Syno. Nicena, can. 1.

x in ca. apost can. 21. & 22. & in ca. si quis ab sedent, 55 distinct. 39. Grat.
y ca. hi qui se. 55 distin. apud Gratia.
z Suidas, dum agit de Antiocho præposito, & in uerbo, ...
a Deuteron. c. 21.
b D. Hieron. in commen. ad c. 51 Isaiæ, & 10. 1. in catalogo ecclesiasticorũ scriptorum, uita e cum agit de Crescente
c Actuum, 8. c.
d Xiphilin. ex Dion in Nerone, & Ammia. Marcell. lib 17. Hist. & Sueto. in Domman. c. 7.
e X philin. in Nerua Cocceio.
f l. 1. de eunuchis libr. 4. C. tit. 42.
g l. 3. §. qui hominem. & l. 4. §. idem diuus. ad l. Cornel de sic. at. libr 48. P. tit. 8.
h l. 2. de eunuchis.
i lib. 14. Histo.

k in l. si serua. 9. §. 1. de iure dot. li. 23 P. ti. 3.

l in l. Pomponius. 6. §. fin. de ædil. edic.

m Phocily. uersic. 171.

n Loithprand. li. 4. de reb per Europã gestis. c. 4.

larihus legib.[a], sic statuit de Mancaunne quali
bet, *Si quis alterum præsumptione sua uel sponte
castrauerit, & si ambos testiculos amputauerit, in-
tegrum vuidrigildum suum iuxta conditionem per
sonæ cōponat: si uirgam absciderit, similiter: si unū
testiculo: ū, medietatē soluat.* Et in legib. Salicis,[b]
*Si quis ingenuum castrauerit, aut virilia transcapo-
lauerit, unde mancus sit, 4000. denarijs, qui faciūt
solidos centum culpabilis iudicetur: si uero ex inte-
gro tulerit virilia, 8000. denarijs, qui faciunt soli-
dos ducentos, Si Saleucus Saleucum castrauerit, to-
tidem præbeat: si quis antrustionem castrauerit,
24000. denarijs, qui faciant solides 600. excepta*
20 *medicatura, quæ nouem solidis componatur.* Notā-
dum tamen in eunuchos nō semper neque vbi
que seuerā fuisse legem: sunt enim nationum
mores diuersi, & quodlibet seculū habet & fo-
uet quædam, quæ præteritis displicuerunt, & à
sequentibus admittuntur. Et quidā volupiatis
causa habuerūt eunuchos, vt Nero Sporū, imo
& eunuchas, vt Lydij. Xantus enim refert[c] pri
mum Lydorum regem Andramytem, mulie-
res eunuchas effecisse, ijsque loco uirorū eunu-
chorum usum fuisse, teste Athenæo.[d] Sed & ut
scribit Herodotus Halicar.[e] apud Barbaros pra
tiosiores eunuchos fuisse constat illis, qui non
fuissent castrati, in omni genere, fidei gratia.
Quamobrem & ob fidē eorum habuerūt prin-
cipes ex illis σωματοφύλακας, custodes scilicet
corporis, ut Cyrus teste Xenoponte,[f] Rex Ægy
pti,[g] Assyriorum.[h] Erat Iuliano Cæsari Euthe
rius spado eximiæ fidei præfect⁹ cubicularius.[l]
Eunuchi quippe feri & acidi semper, carentes
necessitudinibus cæteris, vt ait Marcellinus,[k]
acerrimi custodes existimati potissimū matro-
narum, cum quibus concumbere non possēt,
quibusque expeditius, quàm ancillæ possent
21 obtemperare, vt inde aliquibus εὐνοῦχοι dicti na
videatur ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι,
quoniam videlicet ad cubilium & gynęceorū
custodiam & curam comparari solerent, alijs
ἐν τοῦ νοῦ ἔχειν, à bona mente, eo quod uenere,
quæ mentem adimere solet, careant. Quan-
quam melius ab Eustathio dicantur, quasi εὐνιν
ἰνῶαι à priuatione vel viduitate testiculorum.
Et alicubi Vlpianus[l] per castrationem, pue-
rum pretiosiorem fieri dixit, etsi iniuria in eo
fiat. Quod Accurs.[m] intelligit, habito respectu
locorū & opinionis, vt in Apulia pretiosior sit,
22 nō autem in Italia. Neq; etiam re ipsa & in se
sunt pretiosiores, sed ratione usus alterius: Nā
spado, cui tam necessaria pars corporis abest,
morbosus est, vt admittatur in eius redhibitio-
ne ædilium curulium edictum ex sentētia Pau
23 li Iuris.[n] Et ex Aristotele,[o] & Galeno[p] con-
stat ex viro in fœminę naturam castratione mu
tati, uocem fieri tenuem, corpus imbecillum,
cutura putrida. Verumtamen fuerunt ex grege
horum eunuchorum, sicuti & aliorum præstan
tes uiri, qualis Hermeas ille Acarne oriun-
dus tyrannus, quem supra modum est admira-
tus Aristoteles, adeo vt ei perinde ac Deo sacri
ficauerit, si credamus Luciano.[q] Regnauerunt
& in Perside spadones olim, vt author Pli-
nius.[r] Atque sacerdotes Dianæ Ephesinæ erāt
eunuchi, qui μεγαλόβυζοι dicebātur, ac semper
aliqui accersebantur digni tali præfectura, &
in honore maximo habebantur, cum quibus
& uirgines aliquot sacras esse oportebat, ut nar
24 rat Strabo.[s] Refert & Lucianus[t] tales fuisse sa
cerdotes dictos Gallos, quorum originem re-
ferri ad Combabem perpulchrum architectū,
qui missus ab Assyriorum rege cum Stratoni-

a capitulatib. legib. quas addere legib. Lōgobar. placuit. c. 3. fol. 22.
b in legib. Salic. tit. de debilitatibus. §. 17. 18. 19. 20.
c li. 3. rerū Lydorum.
d li. 12. Dipnosoph. c. 12.
e Herod. lib. 8.
f Xenoph. li. 7. pædiæ Cyri.
g Genes. c. 39. & 40.
h Hester. ca. 1. & 2.
i Ammia. Marcell. li. 16. Hist.
k Ammia. Marcell. lib. 18.
l l. si seruū seruum. §. 1. si. pu. ratio. ad le. Aquil. lib. 9. P. tit. 2.
m Accur. in d. §. cū puerum.
n l. fin. aūt. 7. de adil. edict. lib. 21. P. tit. 1.
o Aris. Proble ma. sect. 10 q. 38. 39 & 40. & lib. 3 de genera. animal. c. 8.
p Galen. in 6. li. apho. Hippocrat. aphor. 28.
q Lucia. in Eunucho.
r Plin. li. 13. c. 4.
s Strabo, li. 14. Geogr.
t Lucia. in dialog. de Syria dea.

ce rēgis uxore in Babyloniam ad ædificiū per-
agendum, ne in zelotypiam regis incideret vel
suspicionem adulterij, seipsum castrauit: eum-
25 que postea multi nobiles imitati sunt. Estque
interdum utile habere huiusmodi uitiosos &
morbosos domi, propter dominas forte, vt ait
Accursius.[u] Sed satius mentem castrare, quam
membra quæ uoluntate delinquunt, ut Domi-
nus dicebat, quosdam se castrasse propter uer-
bum Dei.[x] Et apud Athenienses ἱεροφάντας sa-
cerdotes, ut castius sacra peragerent, tradūt sor
bitione cicutæ solitos seipsos castrare.[y] Verus
tamen modus castrandi in uoluntate circumci
26 dēda est. Nam alij raro ad bonam frugem per
uenere eunuchi, etsi aliquando fuerint boni:
nam ministerijs fere uilibus & turpibus erant
deputati. Sic Lampridius[z] meminit Alexan-
drū Seuerum eunuchos, quos Heliogabalus &
in consilijs turpibus habebat & promouebat,
donasse amicis addito elogio, ut si non redijs-
sent ad bonos mores, eosdem liceret occidi si-
ne authoritate iudicij. Et apud Francos lege Sa
lica, *Serui qui quidpiam valens quadraginta dena-
rios furati essent, castrari iubebantur in pœnam, uel
240 denarios, qui faciebant sex solidos, reddere.*[a]
Et rursum alia lege,[b] *Seruus qui cum aliena an-
cilla mœchatus fuerit, ea mortua castretur, vel 240.*
27 *denarios, id est, solidos sex præbeat.* Porrò quæ de
eunuchis dicta sunt, intelligēda sūt de triplici
eorū specie. in triplici nāq; sunt differentia, ut
monuit Theophilus in iuris ciuilis Institutio-
nibus:[c] Quidam enim sunt spadones, alij Thli
biæ, alij castrati. *Spadones* proprie qui steriles
nascūtur & frigidi & impotētes natura, vel pro
pter aliquod uitiū ad coitū, ut ait Aristoteles,[d]
& Deus ipse annotauit,[e] & summi pontifices:[f]
vnde Columella[g] per translationem, arboris
surculos fructum non ferentes spadones nomi
nat. Dicere tamen possemus spadones melius
ab etymo proprie eos, quibus *cremasteres* vel *cu
lei* euulsi sunt, à uerbo σπάω euello, cui consen
tit Vlpia.[h] Obtinuit tñ apud Theophilum, ut
ij tātum, quos natura uel uitiū reddit coitui in
utiles, spadones proprie dicantur: etsi spadonū
generalis sit appellatio, cōtinens tā eos qui na
tura spadones sunt, quā Thlibias & Thlasias,
& si quòd aliud genus spadonum sit ea Vlpia-
28 ni responso.[i] Thlibiæ, sunt eunuchi, quibus à
nutrice uel forsitan à matre extriti sunt testicu
li,[k] eunuchi inquā facti κατὰ θλάσιν, id est, per
compressionē, qñ relaxatis membris infantiū
aqua calida digitis testiculi comprimebantur,
usque dū abolerentur & euanescerent, ut notat
29 Paulus Ægyneta.[l] Castrati, sunt quibus exse-
cta sunt membra uirilia.[m] Sic enim distinguit
Vlpianus[n] spadonē natura, ab spadone castra
to, dū de matrimonio agitur & dote, ut cū illo
possit esse matrimoniū & dos: quia uitiū & frigi
ditas naturæ possit emendari: cum hoc nequa-
quā, qui omnino est impotēs, hoc modo quoq;
distinguit,[o] dū de institutione posthumi ab
spadone facta agit, vt ille instituere possit, hic
nullo modo. Accedere potest aliud genus ca-
stratorū eunuchorū, quibus amputabatur pe-
nis & colei, quos Luithprandus[p] vocare Garsa
30 maria Græcos ait. Istis alij eunuchi addi pos-
sūt, spirituales dicti, qui se castrauerūt propter
verbū Dei,[q] id est, qui abstinent perpetuo à cō
cubitu fœminarum, ut liberius Deo seruiant.
De quibus & loquitur Esaias,[r] *hæc dicit*, inquit
Dominus, *eunuchis*, id est cōtinentibus, *qui custo
dierint Sabbatha mea, & tenuerūt fœdus meū, dabo
eis locū ī domo mea, &c.* verba qppe illa euāgel.
intelli-

u Accurs. in d. l. fin. autem. in uerbo. morbosum. de ædil. edict. in P.
x Matth. 19.
y D. Hierony. Contil. lib. 9. de honest. discip. c. 10.
z Lamp. in Alexan. Seuero.
a In li. leg. Salicæ. tit. 13. de furt. seruo. §. 2.
b eo lib. tit. 28. de adulter. ancill. §. 6.
c §. sed & eunuchi. de adop. li. 1. Instit. tit. 11. §. sed & illud. eo. tit. ap. Iustinian.
d Arist. li. 2. de genera. anima. c. 3.
e Matth. 19.
f Alex. in c. 1. & 3. & tot. ti. de frigi. & malef. lib. 4. Decretal. tit. 15.
g Columel. li. 3. de re rusti. ubi agit de arbore.
h Vlpia. l. 4. §. idem D. Adrianus. ad l. Corn. de sicar. lib. 48. P. tit. 8.
i l. spadonum. tit. de uer. sig. lib. 50. P.
k d. §. sed & illud. de adopt.
l Paul. Aegine. libr. 6. ubi agit de illis.
m d. §. sed & illud de adop.
n Vlpia. in l. si serua. 40. §. si spadonum. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3.
o in leg. sed & quæsitum. 6. de lib. & posth. li. 28 P. tit. 3.
p Luithprand. li. 6. de reb. per Europam gest. cap. 3.
q Matth. c. 19.
r c. 56. Esaie.

intelligenda sunt de eunuchis spiritualiter, nō
31 simpliciter ad literam.[a] Io quo deceptus fuit Origenes, qui ad literam intelligēs illa uerba, *Sunt eunuchi qui castrauerūt se propter uerbū Dei*, seipsum castrauit, ut narrat Nicephorus Calistus,[b] quod tamen non refert D. Hieronymus[c]
32 in eius uita. Moneo etiam obiter, interdum per similitudinem castitatis euouchos dictos fuisse eos, qui quidem uxores habebant, uel habere poterant, sed qui castè uiuebant, ut digni essent quibus regia custodia, & matronæ committerentur, & talem fuisse existimat glossa[d] ordinaria Geneseos, Putipharem eunuchum Pharaonis, cui uéditus à fratribus Ioseph fuit, qui uxorem habebat quæ calumniata est Iosephum.[e] quanquam existimarem rectius dicendum, Eunuchos quosdam esse qui coire possint cum mulieribus, etsi non possint generare, eo quod seminaria uasa amiserint. Et eo pertinere puto epigramma Martialis:[f]

Cur tantum eunuchos debeat tua Gellia, quæris
Pannice? uult futui Gellia, non parere:

Id poterit etiam illostrare: quod refert Philostratus lib. 1. de uita Apollonij Thianei, Apollonium consultum à rege Babylonis de pœna imponenda eunucho, qui deprehensus fuisset una cum regijs pellicibus cubans, respondisse, grauiorem pœnam pro grauissimo hoc crimine non posse imponi, quam ut perpetuo coacre constrictus uiueret. quamobem & eunuchos uxores duxisse compertum habemus, & morē hunc perseuerasse in imperio quoq; Romano, donec edictum hoc matrimonium prohibens latum fuit à Leone Cæsare, quod extat in nouella 98. nouellarum Leonis. Et hæc hactenos dicta sint de prima & naturali diuisione & distinctione hominis & personarum.

De alia Generali & Naturali hominum distinctione. Cap. III.

1 *Noua hominum Paracelsi distinctio, in Adamicos & non Adamicos.*
2 *Hominum non Adamicorum quatuor genera. De Nymphis seu Sylphis, Pygmæis, syluestribus.*
3 *Homines marini uel syluestres, non propriè homines.*
4 *Tritones & Nereides in mari apparentes.*
5 *Sirenes quæ animalia.*
6 *Satyrus syluester, num homo, &c.*
7 *Sphinx, num monstrum humanum, an animal.*
8 *Hypocentaurus quod animal.*
9 *Monstra hominum in India & alibi bellaina, ex abominabili cum feris commixtione.*
10 *Pygmæi homines ne sint, & quales.*
11 *Hominum figura ubi obuia & euanescentes.*
12 *Lilithini & dæmones abortiui, ex semine hominis Iudaicæ stultitiæ.*
13 *De fatidicis mulieribus, quas uocant fees.*

1 ALiam hominum distinctionem & differētiam præter antiquorum omnium sententiam nuper docuit Theophrastus Paracelsus in Philosophia magna, tractatu primo libri, De homunculis distribui namque homines in Adamicos, & nō Adamicos, quos spirituales dicit, Adamicos anima & corpora constare autumat, & animam post corporis solutionem in illis uiuere & immortalem relinqui, & tales nos esse. Non Adamicos dicit, qui per propagationem non sunt ab Adamo, nec uere homines, licet homines existimemus, sed distinctæ naturæ ab hominibus, & animalibus reliquis, habentes hominis similitudinem, quorum tamen natura corrumpatur & putrefiat, uerum animam post se
2 non relinquentes superstitem. Horum non Adamicorum quatuor genera constituit, secundum loca in quibus habitant & apparent, ea aquis, aere, montibus, & igne. Et in tractatu 2. eius libri, in aquis commorantes, *Nymphas* uel *Vndenas* uocat: in terra, *Pygmæos*: in igne, *Salamandras* uel *Vulcanios*: in aere, *Syluestres*: & si in montibus, *Gnomos*. Et alia quædam potius sibi persuasa, quam ut putem uera, in eodem compendio magnæ Philosophiæ tradit. In fragmēto libri de sāguine post mortem, dum ait Nymphas, quæ ex genere Pygmæorum sunt, uetusto nomine *Sylphes* dictas, agi à dæmonibus in arbores, & cum incisione illarum sanguinem emittere, & similia quædam noua uere, & magna ex parte fictitia. Apparent enim huiusmodi figuræ uel per imposturas dæmonum, qui se transfigurant corpore formato ex aere in has *laruas*, uel etiam ex uoluntate Dei *manes* apparent, ut tuemur in libris, De immortalitate aīę.
3 Vel si inueniantur marini uel syluestres homines, Illi non propriè homines dicendi sunt, ut etiam dixit Paracelsus; sed uel monstra, uel animalia bruta, & ex omni parte mortalia, quę qui dem aliquando apparuerunt & compreheosa sunt. Refert namque Nicephorus Calisti[g] anno 9. Imperij Mauricij, Mena Præfecto Ægypti existente & illam gubernāte, eundem Menā uidisse in Nili fluminis alueo, repente prodeuntem uirum uel animal, uultu giganteo, aspectu graui, capillo subplano, & canis resperso, pectore ingenti, dorso & brachijs heroicum quid dam præ se ferens, poberteus ex undis subsiliens, & quod is homo adiuratus ut si homo esset diutius se ostenderet, diutius apparuerit: atque tertio die aliud etiam animal muliebri forma ex undis emersisse. Nam uultus leuitas, comæ prolixitas, nec non reliqua corporis constitutio, & capilli partim complicati, partim soluti, formæque splendor fœminam esse denunciabat, idque pectore tenus apparentibus ma-
4 millis. Apparuisse etiam hos Tritones & Nereides in mari sæpe refert Plinius.[h] Ludouicus Viues etiam narrat suis temporibus apparuisse apud Battauos hominem marinum, quia etiam supra duos annos ab hominibus detentus esset, cœpisseve fari, uerum bis pestilentia afflictum, in mare remissum gaudentem & exi-
5 lientem. Ferunt & esse quædam monstra marina Sirenes dictas, superiori sui parte uirginis formam referentes, inferiore in piscis uel serpentis caudam desinentes,

Monstra maris, ut ait Ouidius,
Sirenes erant, quæ uoce canora
Quaslibet admissas detinuere rates.

De quibus commentaria late in Ouidij[i] Metamorphosim, & Seruius in Virgilium,[k] & Ho-
6 merus in Odyssea.[l] Et aliàs in syluis apparuisse Satyrum D. Antonio heremitæ testis est grauis author Hieronymus,[m] homunculum, inquam, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat, eumque cum Antonio locutum fuisse & dixisse, interrogatum, *Mortalis ego sum, & unus ex accolis heremi, quos uario errore delusa gentilitas Faunos Satyrosque & Incubos uocans colit: precamur, ut communem*

[a] D. Hieron. & gl. ordinaria in c. 8. Esaiæ.
[b] Niceph. Calist. li. 5. Histo. eccles. c. 8.
[c] in Catalo. ecclesiastic. scrip. cita 64.
[d] glo. ad c. 37. Genes.
[e] Genes. c. 39.
[f] Martial. eg. lib. 6. ad Pannicum.
[g] Niceph. Cal. lib. 18. Hist. ecclesi. c. 36.
[h] Plin. lib. 9. hi sto. natu. c. 5.
[i] lib. 5.
[k] lib. 5. Aenei.
[l] Odissea. 12.
[m] Hiero. in ui ta Pauli heremitæ.

7 *Deum pro nobis deprecerit,&c.* Si sit tamen liba-
ra santentia, non dubito hos oel inter monstra
hominum, [a] uel inter animalia annumerare;
sicuti & Sphingem, quam Nicephorus Cali-
sti [b] scribit habuisse mammas & corpus mulie
bre, & facie rotunda io eandem formam incli-
nante, oonce homaoa, sed ooo articulata. Memi
uit & Plinius qui inter species simiarum consti
8 tuit. [c] Etsi Diodorus monstrum dicat. [d] Sunt &
inter monstra hominum bypocentauri, quo-
rum unom apparuisse in heremo eidem D. An
tonio scribit etiam Hieronymus, [e] media antè-
riore parte hominem, posteriore equum. Et Pli
nius [f] se uidisse sub Calud ij Cæsaris principa-
tu in melle conditum ex Ægypto delatum te-
9 statur: Quamuis Cicero [g] inter aniles fabulas
centauros & chimæras habeat. Sont & alia his
similis monstra humana in India apud Strabo
nem, [h] quæ ut Plinius author [i] est, potissimom
in India nascuntur. Quod uiri Indorum scele-
stissimi quidam cum feris coeant, & inde mix-
tos & semiferos esse partus, quod ualde abomi
nabila est & detestationis oindictæque septem
ciuitatum Sodomiticarum dignum, seuere à
Deo proprìa lege prohibitum, [k] adhibita capi-
tali supplicij oltimi pœna. [l] Badem sentit &
Philo Iudæus [m] in alijs alibi oatis monstris.
10 Bonifacius Simoneta [n] pariter speciem homi-
nom, sed rationis osu carentium constituit Pyg
mæos, qui ultra Ægyptum circa uriginem Ni-
li habitant, In tertio anno generant, in octauo
senescunt, non uerecuodiam, non iustitiam,
non honestatem colentes: genus tamen homi-
num pusillnm quāuis dicat Aristoteles, [o] qood
pugnat cum gruibus, nec fabulosom, sicuti &
11 firmat Plinius, [p] & Philostratus. [q] Refert & Pli
nius, [r] in Africæ solitodinibus hominum spe-
cies obuias subiode fieri, & momēto euaoesce-
12 re. Ferunt & Rabinorum deliramenta, [s] ex se-
mine Adami & aliorum hominum pollutione
collecta à dæmonibus, dæmones quosdam a-
bortiuos nasci, quos uocant Faunos seu Lili-
thim, abortiuis partubus similes: qoi & nascen
tibus pueris iosidiantur, & mortuo eo ex cuius
spermate fuerint compacti, ad cadauer eius cō
currere, & illud polluere, nisi arceatur. Et hæc
13 sunt de illis fabulæ Iudaicæ. Omitto hic recen
sere somnia uanissima qoorundam vulgarium
scriptorum, [t] qui rati sunt, quasdam mulieres
compertas fatidicas, quas dicunt *Fees*. Viros
quoqoe qui quæve perpetuis delicijs fruantur
abuode io hoc seculo alicubi in vltimum os-
qoe diem generalis iudicij, quo damnatione æ-
terna ad inferos detrudentur perpetuis suppli-
cijs cruciandi cruciandæve. Hæc enim sunt cū
nugis & gerris anilibus aoerruncaoda, ut fal-
sissima, uel si quid habuerint ostenti, ut dæmo-
nica spectra & impijssima & sortilega ignibus
tradenda: ne uel uestigia inter probos aut im-
probos unquam remanaant.

a Lex sunt liberi.de sta.homi.18 P l ostentum de uerbo. sig l.quod certatū de posthumis hæred.l.6. e.tit.29
b Niceph li.9. hist eccle c.19.
c Pli. li.8 c.21.
d Diod.lib 3. Biblioth.c 6
e Hieronym.in vita Pauli heremitæ.
f Plin,li.7.c.3.
g Cicer. 2. de natu.deor.
h Strab lib. 15. geograph.
i Plin li 7 c.2. ubi tractat de mōstrosis figuris hominum.
k Genes 19.
l Exod.c.12.
m Philo Iudæ. lib de specialibus legi
n Bonif libr.4. epist.c.10.
o Arist.li.8.Histor. animal. c. 12.
p Plin. li.10. c. 23 & li 7.c.2.
q Philostra. li. de Iconibus in Hercule degmiente.
r lib 7 c.2.
s Munster. in li. qui Mesiah. dicitur Christianorū propè principium.
t ut narrat de spelunca Sibyllæ, quæ in Ancona est. Antonius de la Sale, & talia somnia libri d'Amadis de Gaule, & de la belle Melusine, & alij eiusdem farinæ.

Syntagmatis Iuris Uniuersi Libri Septimi finis.

DE DISTINCTIONE PERSONARVM EX GENERATIONE, ET DE SPONSALIBVS.

Liber Octauus.

De coniunctione maris & fœminæ permiſſa, & uetita, & de perſonis in de natis in genere. Cap. I.

1 *Continuatio libri.*
2 *Summaria ex propagatione perſonarum diſtinctio, in naturales tantùm, naturales & legitimos, ſpurios, adulterinos, inceſtuoſos, nefarios.*
3 *Rebus omnibus Deus ſemina conſeruationis ſuæ ſpeciei indidit.*
4 *Perpetuæ res corporales per ſubrogationem.*
5 *Generationis & corruptionis cauſa.*
6 *Maris & fœminæ coniunctio à natura.*
7 *Coniunctio maris & fœminæ in omnibus quomodo differat à brutorum coniunctione.*
8 *Finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & ſubrogatio.*
9 *Leges dictæ coniunctioni huic hominum, ne contaminarentur.*
10 *Naturales filij abſolutè dicti, & qui naturales, & legitimi.*
11 *Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum.*
12 *Diuiſio perſonarum & filiorum, in naturales tantum, legitimos tantum, legitimos & naturales, & legitimatos.*
13 *Naturales tantum qui, & quot ſpecies.*
14 *Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet.*
15 *Legitimi & naturales illi quoque, qui ex matrimonio diſſoluto uel clandeſtino poſtea approbato.*
16 *Hominum omnium principium poſt Adami creationem ex generatione & copula maris & fœminæ, dempto Adamo, Eua, & Domino noſtro Ieſu Chriſto.*
17 *Fabula Aegyptiorum de generatione hominum ex luto & aliorum, improbatæ.*
18 *Pallas ex cerebro Iouis nata.*
19 *Bacchus ex femore Iouis genitus.*
20 *Seruius Tullus quòd conceptus ſit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocriſia ancilla, fabula.*
21 *Cantharus ex pillulis fimi ſeipſum gignit.*
22 *Aquæ fontis Cylli potus mulieres imprægnat.*
23 *Honeſtas maximè in coniunctionibus conſiderãda.*
24 *Matrimonium affectaſſe malis artibus in Marino punitum.*
25 *Matrimonij honeſtas naturalis eſt.*
26 *Matrimonij poteſtas inhibita mulieribus furtiuæ libidini coniunctis Vtopiæ.*
27 *Vxoris nomen, dignitatis non uoluptatis nomen.*
28 *Matrimonia impudicis & raptoribus interdicta.*
29 *Matrimonij ritus & ſolemnia & quæ triplici modo antè quàm contrahatur, cùm contrahunt, & poſtquàm contraxerunt.*
30 *Matrimonia præcedunt ſponſalia, arrha, oſculum, donationes ante nuptias, anacalypteria.*
31 *Matrimonij tempore conſiderata, ritus nubendi ſolemnia ſubſtantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, ſolutio.*
32 *Matrimonio ſoluto conſiderantur uiduitas, nuptiæ repetitæ, dotis reſtitutio, perſonæ.*

EX ſexu horum quædã alia affinis ſequitur diſtinctio, ut quidã coniuncti ſint, alij cælibes, alij uidui. Cõiũcti quidã naturali coniunctione ſolũ, alij lege etiã approbata coniunctione, cælibes dicuntur, qui nec cõiuncti ſunt, nec fuerunt.[a] Vidui, qui nunc coniuncti non ſunt, ſed aliquando fuerunt.[b] Legitimæ coniunctionis ſunt ſponſus,[c] ſponſa, uir, uxor:[d] illegitimæ, cõcubina, concubinus, meretrix, ſcortator, adulte-
1 ra, adulter, inceſtuoſi, nefarij, &c.[e] Ex maris & fœminæ diſtinctione, quãdo perſonarũ harum fit cõiunctio, alia ſequitur prolis diſtinctio, pro
2 ut ea uel legitima uel illegitima præceſſit. Proinde alij nati dicuntur naturales tantũ alij naturales & legitimi, & alij horũ reſpectu ſpurij, adulterini, inceſtuoſi, nefarij. Legitimi tantum autem potius ad ciuilem cauſam filiationis & cognationis, quam ad coniunctionem perſona
3 rum pertinent. Quæ ſigillatim explicãda ſunt cum affinium coniunctionis conſideratione, unde propagatio. Itaque initio ſciendum eſt, Deum optimum maximum naturæ uniuerſæ ſapientiſſimum opificem & creatorem rebus ſingulis ita prouidè proſpexiſſe, ut perpetuò ſuperesſent: quocirca conceſſis cuique rei nim generationis ferè ſingulis, ut haberent ſua ſemina ad ſuæ ſpeciei conſeruationem in ſemetip-
4 ſis.[f] Sic perpetuæ res factæ per propagationem, & ſimilium ſubrogationem, quæ ex naturali
5 cauſa fit, ut ait Paulus,[g] & Alphenus[h] iuriſcõſ. alioqui enim in hoc ſeculo corporale, æternũ, & perpetuũ nihil eſt, ut notauit idem Paulus.[i] Quippe quòd ea omnia quæ radijs & orbitæ lunæ ſubijciuntur, corruptioni obnoxia & mutationi perpetuo cum motu ſuppoſita ſunt, ut nouit etiam Iuſtinianus Cæſar.[k] Et corrumpi omnia ſolent, cùm mouentur:[l] mouentur autem tum maximè ex circuitu lunæ, coituq; eius cum ſole, unde generationes, perfectiones, & dum moderatio caloris non eſt, corruptiones: & rerum minorum circuitus, maiorum ſequitur, unde uita, ortus, & interitus, ut tradit Ariſtoteles.[m] Et fluxa ac uaria rerum humanarum natura & ſimul remedio indiget, teſte Iuſtiniano.[n] Et ſicut in plantis ſemen, ſic & in animalibus, conſeruandiq; ſui generis indita eſt cupi
6 ditas, appetitus & ſemẽ natura: atque iuris naturalis exiſtimata eſt in omnibus maris & fœminæ cõiunctio, & procreatio, ut ait Vlpia.[o] & Ci
7 cero,[p] & alij.[q] Legitima ad renouãdam ſpeciẽ coniunctio

a de cælibib. pauca inf. li. 9. c. 6 & 14.
b de uiduis, pauca, li. 9. inf. c. 22. & ſeq.
c de ſponſal. infr cap. 2.
d de nuptijs, infr lib. 9.
e de aliis, lib. 10. cap. 12.
f Geneſ. 1.
g Paul. l. form. mẽ, l. 27 de ſer. urb præd. lib. 8. P. tit. 2
h Alphenus. l. proponebatur, l. 76 de iudi. li. 5 P. tit. 1
i l cu debere, l. 32. de ſeruitu. præd. li 8. t 2.
k § ut autẽ lex ad natura. de non alien. reb. eccl. collat 2.
l Ariſt. problem. ſect. 22. q. 4.
m Ariſto. li. 4. de gene. anim. c. 10
n Conſtitu. 39. l nouellis. § 1.
o Vlpian. l. de iuſt. & iur. lib. 1. P tit. 1.
p Cic. 1. offic.
q Iuſtin. § 1. de iur nat gent. & ciui l. 1. Inſtitu. iur ciuil. tinc. can. ius natura le, 1 diſtinct

cõiunctio per se semper, dummodò legibus fiat
illis quibus subiecta est à Deo cum sua natura.
Nam concubitus in hominibus alterius sunt
speciei, quàm coniunctiones & coitus bruto-
rum, quamuis in utrisque uatura igniculos mo
ueat & titillationes. Et quemadmodum alia ui
ta brutorum animalium, alia hominum, & pro
monstro est & prodigio brutum rationis argu-
menta præbere: sic prodigiosum est magis ho-
mines in brutorum uitam prolabi, & tam fœdi
ter degenerare à rationali uiuendi proprio mo
do, ut brutis & iumentis esse uelint similes. Sin
gula animalia quoque lege propriæ naturæ ad
multiplicandam sobolem & speciem tempora
habent sui coitus descripta, ætates certas ad ue
netem singulis animalium natura fixit & sta-
tuit, ut ait Aristoteles,[a] ut uitio naturæ illorum
detur & portento anticipasse uel peruertisse: ho
minibus aliæ coeundi leges indictæ, aliæ pro-
creandi meliores & præstantiores etiam causæ.
Bruta corpus, & animam mortalem producũt.
homines, corpus, cui inditur simul & semel per
fectionis suæ tempore anima immortalis, in
quibus templum Dei & Spiritus Sancti[b] est, &
Spiritus ad imaginem Dei.[c] Quò fit, ut in illius
generatione non sit uel debeat esse par ac bel-
luarum irrationalis coitus, sed honestior & ca-
stior & alterius generis: sicuti nec homo pari
modo creatus in Genesi mundi, ac bruta: dictũ
enim singulariter de eo, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram &c.*[d] Idcir-
co creata muliere, uel educta ex latere Adæ, di-
ctum est, *dominamini animalibus, non autem esto-
te similes illis*: & rursum, *erunt duo in carne una.*[e]
8 Finis istius coniunctionis legitimæ est, ut uici-
bus suis sibi immortalitatem procuraret,[f] mas
& fœmina generatione. Et hoc non ex electio-
ne, sed ueluti in ceteris animalibus & plantis
naturale,[g] tuncque ut ait Plato,[h] ad perpetui-
tatem nobis parandum incredibile & naturale
studium, quod legitima tantùm consequimur
cõiunctione, qua gignimus nobis similes:[i] quã
rationem admiratur Cicero,[k] & Dionysius Ha
licarnass.[l] nuptiæ terram implent, ita uirgini-
tas paradisum.[m] Itaque inter bona matrimo-
nij proles est cum fide & sacramẽto,[n] ut à nup
tijs reijciantur qui generationi sunt inhabiles,
quales frigidi, & eunuchi, & maleficio insolubi
li constricti, ex legibus pontificijs & iuris ciui-
lis, quibus permittitur solutio coniunctionis.[o]
Præmiumq; nuptiarũ fœminis est proles, quod
si non assequantur, pudor illis est,[p] utpote ter-
ræ steriles infructuosæ existentes: & pudor etiã
& uitium alia ratione, libidine, duci uoluptatis
9 satiãdæ causa, non spe prolis. Quocirca ne ho-
mines degenerarent in uoluptatem illam, quæ
extra fines humanæ necessitatis erat, leges di-
ctę suot plures huic coniunctioni à Deo, qui cõ
iunctionem statuit: postmodũ repetitæ à nomo
thetis: additæ & aliæ secundum gentiũ mores
deprauatos, tum circa modum contrahẽdi, &
cõueniendi tum etiã pro ea continenda, ex qui
bus quæ legitima & illegitima proles sit, iudica
10 tur. Legitima proles naturalis quoque dicitur,
sic eum Latinè loquentes, ut Suetonius,[q] natu
rales absolutè filios iustos & legitimos dixere.
11 Qui dicuntur quoque legitimi & naturales, q
natura filij sint & eius copulæ, quam leges con
firmant, & receptum est: eo modo legitima con
uentio,[r] legitimus tutor, legitima tutela, legi-
tima successio, & sic de similibus, quæ separa-
ta constituunt aliàs præter hanc liberorum &
12 personarum, species. Hinc alij naturales tantũ,
alij legitimi tantùm, alij ex illegitimis legitimi
13 facti, qui legitimati vulgò. Naturales tantum
illi, qui non cõsentiente lege & præter honesta
tem matrimonij, natura tãtũ suffulti, nati sunt.
Quorum species tot esse adhuc possunt, quot
sunt illiciti concubitus. Proinde quia illicitus
concubitus cum ancilla, cõcubina, meretrice,
sanguine coniuncta, nupta, Deo dicata, tot di-
uersitates erunt filiorum, ut concubinæ & an-
cillę, naturales propriè in iure: scorti, vulgò cõ
cepti: proximorum, incestuosi: coniugum & a-
liorũ, adulterini, uestalis, nefarij: ut & nepharij
complexus, qui cum patre & filio ab eadẽ fiũt.[s]
14 Omnes autem uno uerbo illegitimi, spurij, mã
seresve dici possunt, de quibus ordine. Et in pri
mis, de legitima coniunctione: dehinc de illegi
15 timis, & prole earum. Legitimi & naturales e-
tiam dicuntur & illi, qui ex matrimonio disso-
luto ante solutionem nati sunt, si modò illud
bona fide palàm fuisset contractum, nõ aliter,[t]
& qui ex clandestino matrimonio quoq;, si mo-
dò posteà probatum fuerit ab ecclesia, orti fue-
16 rint.[u] De quibus omnibus suo loco etiam Deo
fauẽte agemus. Commune porrò omnibus ijs
exordium est, sexuum commixtio & Venus, ut
non immeritò idem generationis hominum &
perfectorum dixerit animalium antiqui,[x] prin
cipium. Neque quisquam qui ratione utatur,
nunc, ut reor, arbitratur aliunde quàm ex con-
iunctione humana homines nasci posse, ut uo-
luerit hanc contemuere: si quidem Adam, quia
primus à Deo ex terra creatus, factus, non na-
tus est, potestate diuina, ut & Eua eius ex latere
exædificata. At naturalis lex illis primis data,
ut generarent concubitu,[y] quam secuta omnis
posteritas, neque nati omnes aliquando homi-
nes ex luto, ut uermes, sicut mentiuntur Ægyp
17 tij teste Diodoro Siculo.[z] Dempta cõceptione
sola secundi hominis perfecti, Domini nostri
Iesu Christi, qui in una hypostasi uerus Deus,
uerbum caro factum,[a] conceptus ex uirgine
beatissima Maria, adumbratione Spiritus San-
cti,[b] sine hominis semine & commixtione. No
uimus autẽ & audimus ut fabulas & fictos uel
simbolicos sermones, quod Lucianus tradit,[c]
18 Palladem ex cerebro Iouis natam, armatã Vul
19 cano securi caput in duas partes diuidente. Et
similiter quod idem Lucianus[d] comminiscitur
Bacchum ex femore Iouis genitum, & quod re
ferunt eum Iouem cùm Semelem Thebanam
mulierẽ ex filiabus Cadmi impræguasset, & Iu
no ei insidiaretur, pro illa peperisse, & mortua
Semele, incisa eius aluo, fœtum imperfectum
septimestrem intra femur dissectum nutrisse.
Mendacia enim hæc, ut & illud insigne, quod
20 refert Plinius,[e] Tarquinio Prisco regnante, re
pentè in foco eius apparuisse genitale è cinere
masculini sexus, eamque quæ insederat Tana-
quillis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam,
consurrexisse grauidam. Et ita Seruium Tul-
lium natum, qui regno successit: inde eum es-
se existimatum Laris familiaris filium. Quæ
accedunt ad ea, quæ de Merlino fabulantur in-
cubi dæmonis filio, quæ alibi refellimus. Cùm
Plinius Nouocomensis,[f] scripserit Seruium
Tullium fuisse P. Corniculani & Ocretiæ cap-
21 tiuæ filium. Non enim putandum est instar cã
thari, qui rotando pillulas fimi, & suffodiens se
22 ipsum gignit,[g] nasci homines. Vel mulieres ex
23 solo potu aquæ fontanæ concipere, ut putat
contingere Suidas[h] ex potu aquæ fontis κυλλᾶ.
Ritus & mores iustæ & legitimæ coniunctio-
nis uarij sunt, secundum cuiusque regionis
leges: nos

a Arist. li. 5. de histor. animal. c. 2. & 14.
b 1. ad Cor. 6. & 2. ad Cor. 6. D. Ioã. c. 2. ibi, soluite templũ hoc, &c.
c Genes. c. 2. l. si qs in metallum, l. 17 de pœ nis, lib. 9. C. tit. 47.
d Gene. 1. & 2.
e Genes. 2.
f Iustinia. in l. lege 12. ubi & l. 14. de legit. hæ red. li. 6. C. titu. 57. §. 1. de nup. in auth. collat. 4. tit. 1.
g § rursus, de restit. & ea, quę parit in 11. mẽs. const. 39.
h Aristo. 2. Politic. c. 3.
i Plato, in conuiuio.
k Cic. 2. de legibus.
l Dionys. Hali. in Orat. nup.
m can. nuptiæ, 32. q. 1.
n can. omne, 27 q. 1.
o c. 1. 2. & 3. de frigid. & malefic. lib. 4. Decretal. tit. 15 Iustin l. 10 causa, l. 20 de repud. lib. 5. C. tit. 17.
p c. pudor, 32. q. 2.
q Sueto. in Tiberio, c. 52.
r l. legitima cõuentio, l. 6 de pact. lib. 2. P. tit. 14.
s l. 1. de concubin. in P.
t ca. 2. qui filij sint legit.
u ca. quod nobis. qui fil. sint legit.
x Plinius, li. 1. ca. 8. Lucretius, in 5.
y Genes. 2. & 3.
z Diod. in 1. Biblioth.
a Ioan. euang. c. 1.
b Lucæ, & D. Math. c. 1.
c Lucia. 1. Vulca. & Iouis dialogo.
d Lucia. in dialo Mercurij, & Neptuni.
e Plin. libr. 37. c. 27.
f Plin. secundus, li. de uir. illustrib. in Tullio.
g ut ait Suidas, in κανθάρω. & Orus Apollo, in Hieroglyph.
h Suidas, in κυλλᾶ.

leges:nos de iosignioribua substantialibus ob-
seruationibus præcipuarum rerūpublicarum
tantum agemus. Cum tamen cunctis probè in
stitutis in animo fuerit, bonestè cōnubia inire,
& bonestè continere, quæ lex aliàs ut præcipua
docet & continet, *ita semper*, inquit Modesti-
nus, *in coniunctionibus non solum quod liceat consi*
derandum est, sed & quod bonestum est.[a] Idipsum
constituit Xenophoo.[b] Sic Claudianus,[c]

--Sed comprime motus,
Nec tibi quod liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentemque domet respectus babendi.

24 Et Marinus olim Romæ causarum desensor,
Valentiniani, Valēns, ac Gratiani temporibus
accusatus, quòd Hispanillæ malis artibus affe-
ctasset matrimonium, ultimo supplicio damna
25 tus est authore Ammiano Marcellino.[d] Atque
eam bonestatem coniugij naturalem esse, do-
cetur ex natura cōtrarij adulterij scilicet, quod
26 natura probrum dicitur,[e] ut & Iustianus.[f] Cæ-
sar nominat idipsum naturæ excessum, & impe
rum. Proinde honesta illa lex imposita est Vio-
piensibus insulanis, qua noptiæ interdiceren-
tur perpetuò mulieribus, quæ ante cōnubium
conuictæ fuissent furtiuæ libidinis, cum graui
27 animaduersione, teste Thoma Moro.[g] Sic Æ-
lius Verus in Cæsarem ab Adriano post mor-
tem adoptatus, uxori conquerenti de extraneis
uoluptatibus, dixisse fertur ab Spartiano,[h] pa-
tere me per alias exercere cupiditates meas:
28 uxor enim dignitatis est, non uoluptatis. Sta-
tutum & olim à Constantino Palęologo impe
ratore Orientis, & à Romano,[i] ne matrimonia
ullam malam causam baberent, uel ex raptu
uel ex præcedente clandestino concubitu, & fie
rent ab ijs, qui ab buiusmodi inquinamentis
29 & à fornicatoria impuritate mundi essent.
Quamobrem & multa adiecta substantialibus
sunt, quæ ornatum & honestatem illam matri
monij conseruarent, solemnia & ceremoniæ,
pudicitatis & castitatis emblemata: & tum ec-
clesiastica & diuina, tum etiam humana, quæ-
dam, quæ præcederent coniunctiones, quędam
ad eas pertinentia, quædam quæ sequerentur,
ut ex serie dicendorum colligere quis poterit.
30 Inter ea quæ præcedunt, sunt sponsalia, arrha,
osculum, donationes ante nuptias, ἀντιπαλινοπτί
31 μια. In ipso matrimonio uel sub tempus matri-
monij ritus nubendi, solemnia substantialia,
affinitates, prohibitiones coniunctionis, dotes,
incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hy
32 potheca, solutio. Post matrimonium dissolu-
tum considerantur, uiduitas &c. secundæ nu-
ptiæ, aut quando & quibus uetitæ, & quate-
nus, de pœnis conuolantium ad ulteriores nu-
ptias, restitutio dotis, modus repetendi: liberi
seu personæ generantes & generatæ.

a Modestinus, l. semper, l. 157. de reg. iur. lib. eo. P. tit. 17 & l. semper l. 42. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.
b in Oeconomicis.
c in 4. Honorij consulat.
d lib. 28. Histo.
e l. probrū, de uer. sig. li. 50 P.
f Iusti. §. ut igitur, quib. mod. natu. effi. legit. sollat. 6.
g Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
h Aelius Spartia. in Aelio Vero.
i li. 2. iur. Orient. const. seu nouel. 2. Paleologi tit. περὶ τῶν ἀρραβώνων.

De sponsalibus. Cap. II.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 1. Lib. 4. Decret. tit. 1.

1 *Personarum in generatione considerandarum bre uis epilogus.*
2 *Sponsalia quid, &c.*
3 *Sponsus, sponsa, ab spondendo, & quare.*
4 *Spondere propriè, est pacta libationibus sancire.*
Sponsionis libatio, erat uini propinatio.
Sponsalia uini propinatione quare fiant.
5 *Sponsalia solo consensu perfici possunt, & pacta in illis facta recipiuntur.*
6 *Spondere & despondere quis in sponsalibus dicebatur.*
7 *Sponsalia aliquando alia quàm nuptiæ, interdum sponsalia & nuptia sine medio: sic sponsalia uera per uerba de futuro, sponsalia nuptiæ per uerba de præsenti, illa dissolubilia, bæc minimè.*
8 *Sponsi de futuro quando non possunt cogi nuptias inire.*
9 *Sponsa quantum temporis cogitur expectare sponsum.*
10 *Sonsa de præsenti & uxor tenetur omni tempore expectare uirum absentem, donec certum nuntium de morte eius babuerit.*

1 INitium personarum legitimæ coniunctionis sumendum est ab sponsis, à quibus ad coniuges, & ex coniugibus ad liberos & natos ordine peruenitur. Nonius Marcellus lib. de nonnullis differentijs dictionum, *inter speratam*, inquit, *& dictam & pacta boc interest: quòd uirgo prinsquam petatur sperata dicatur*, Plautus Amph.

Ampbytrio uxorem salutat latus speratam suam.

Debinc promissa, uel pacta, uel sponsa dici potest.

Virgilius,[k]

Cui pater & coniunx quondam tua dicta relinquor.

Et idem alio loco.

-- Et gremijs abducere pactas.

Titin. Diuortio: cui exacta ætate sponsa sit desponsa.

2 Sponsalia sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum,[l] ab spondendo. Nam moris fuit ueteribus stipulari sibi, spondereque uxores futuras:[m] onde sponsi, sponsæque appel-
3 latio nata est.[n] Seruius Sulpitius in libro quē scripsit de dotibus, teste Aulo Gellio,[o] *Qui uxorem*, inquit, *ducturus erat, in Latio stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia. Tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat: iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptave non esset uxor, quærebat. Si nihil iustæ causæ uidebatur, litem pecunia æstimabat: quantique interfuerat eam uxorem accipi, aut dari eum, qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas uniuerso Latio lege Iulia data est. Hac eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptijs composuit.* Sponsalia habent uoluntatem pactionis liberæ, ab spontanea uoluntate. Sicuti & Varro explicat[p] formulamque adijcit stipulationis, *sponden' tuam*
4 *natam uxorem iri? spondeo*. Spondere propriè de firmioribus pactis dicitur, quæ adbibitis libationibus & sacris fiebant. Nam σπονδαὶ peculiariter seu libationes dicuntur, quæ adhibentur in iudicijs & fœderibus sanciendis, quæ nimirum libatione intercedente sancta sunt, ut Homerus[q] ait,

σπονδαί τ' ἄκρητοι καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν, idest, *Sacramenta uini libatione sancita & dextera data.*

Meminit de his Iulius Pollux.[r] Sic apud Thucydidem,[s] *ἐσελθεῖν ἐς τὰς σπονδάς, participare*

k Virgil. lib. 2. Aeneid.
l Florent. l. 1. de sponsalib. lib. 23 P. tit. 1. c. nostrates, 30. q. 1.
m Vlp. l. 2. de sponsal in P.
n Florent. l. 1. de spons. in P.
o Gell. lib. 4. c. 4. Noct. Attic.
p Varro, 5. de ling. Lat.
q Iliad. 2. Homer.
r Iuli Poll. lib. 6 Onomast.
s lib. 5.

pare in fœdere & inducijs:&[a] λύειν τὰς σπονδάς, *soluere fœdera*. Et apud Xenophontẽ in Cyripædia,[b] σπονδὰς ποιεῖσθαι, *sanctè promittere*. Libationes autem has, ad uini propinationem refert in sanciẽdo Iulius Pollux,[c] ἔπινε δ' ἀπὸ ξένων σπονδῶν, σπένδει &c. Et Euripides.[d] Vnde & hodie dum sponsalia fiunt, plerunque propinatio poculi accedit, dum eodem poculo spondentes nuptias delibant, dicunt Gallicè, *boire au nom de mariage*, Græci dicerent, προπίνειν φιλοτησίας, ut apud Demosthenem.[e] Et certè in uino quoddam latere potest etiam nuptiarum symbolum, si uerũ est, quod Plato[f] tradit, οἶνον uinum Græcit ideò appellatum, quòd mentem nostram celeriter cogitationibus impleat: uel quòd, ut ait Athenæus,[g] celeriter iuuet, unde quidam cibos oniota uocant, quod nos iu-
5 uent. Quamuis & solus consensus sine solemnitate alia in contrahendis sponsalibus sufficiat, ut ait Vlpianus.[h] Et intelligitur stipulatio interuenisse, sicut in fauorem matrimoniorum, stipulatio de dote restituenda omissa, ut expressa à lege suppletur.[i] Et pactum quodlibet ad hanc sponsionem pertinere in dubium non uenit, dummodò fiat cum illis, quorum interest. Nam & antiquis spondere pro dicere, inde & respondere compositum, ut ait Varro,[k] & apud Celsum suæ spontis, id est, uoluntatis homo dicitur. Et quomodocunque placita sint legitimè pacta si causam habent, seruanda ueniunt,[l] ut nõ mirum sit ut in cæteris rebus, ita & in matrimonio & filia nuptui tradenda uel accipienda, pacta ualeant & recipiantur iure Romano, cum fidei exolutio iuris naturalis sit. Et proinde non tantum Latio iure, sed etiam Græcorum more receptæ erant futurarum nuptiarum repromissiones, cuius docet exemplum Xenophon,[m] dum scribit Agesilaum cum Otyde rege Paphlagonum iunctis dexteris, de futuris nuptijs filiæ Otydis pactos *ille*, inquit, *ut filiam daret, alter ut duceret, spoponderunt.*
6 Et propriè spondere dicebatur pater filiæ ducendæ, despondere autem, pater adolescentis, ut innuit Terentius,[n]

Vltrò ad me uenit, unicam gnatam suam cum dote summa filio ut daret:
Placuit, despondi, &c.

Verum obseruandum est lege ciuili, inter sponsalia & nuptias dari medium, at interdum iure pontificio, quod diuinum imitatur aliquando, sponsalia nuptias esse: aliquando separari à nuptijs, separantur quippe, quãdo per uerba de futuro quis pollicetur se ducturum aliquam in uxorem: nam si per uerba præsentis temporis, accipio te in uxorem, uel accipio te in uirum, tunc sponsalia illa nuptiæ sunt.[o] Extat in eo uolumine, quod ius orientale inscribitur, constitutio Alexij Comneni imperatoris Orientis, emissa mense Iulio indictionis septimæ, anni ab orbe cõdito 6592. qua refertur antiquam legem & terminos sponsalium nuptiarumque separasse, harumque interuallum magis, quàm Mysorum & Phrygum, ut est in prouerbio, fuisse. Sed synodo sub Xiphilino habita, quæ multum inter se distabant in unum contracta fuisse, cui subscripsisset bulla aurea imperator Nicephorus Botaniates. Atq; idcirco sicut in nuptijs, sic & in sponsalibus sacram peragendã benedictionem, & præambulas nuptiarũ preces, & huiusmodi sponsalia, si ætas fuerit contrahentium legitima, similem nuptijs habere uim & indissolubilia esse, ut nuptias: & ita differre à lege sponsalium antiquorum, quæ tantum in consensu, & in arrha & instrumentis conficiendis laborabat: quòd si inquit spõsalia quædam secundum multorum consuetudinẽ congruenter iam contracta fuerint, & instrumenta iam contracta sint, nondum autem statutum tempus, quo Christianis debita benedictio fieri cõsueuit, aduenerit, neque solemnes super desponsatis preces per sacerdotes pronuntiatæ fuerint, hæc sponsalia quantum ad exactam ecclesiæ dissertationem, neque esse, neque dici iusta possunt, neque uerò aduersus hæc synodalis subnotatio efficaciam habet: sed tanquã hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata authoritatem ferunt, uetusque
7 legislatio in illis firmitatem obtinet. Sic quædam sponsalia nuptias non contrahunt, quædam contrahunt: quædam dissolui si de futuro sint possunt: quæ de præsenti non possunt.[p] Etenim pactiones tolluntur eodem consensu quo constitutæ sunt,[q] si nullum sacramentum, nullave benedictio interuenit, uel nisi præsenti cõsensu, temporis pacta in nuptias transierint: alijque sic desponsata, renuntiate conditioni, & nubere alij non prohibetur, ex constitutione
8 Diocletiani & Maximiliani CC.[r] Nec potest cogi qui quæve futurum matrimonium promisit, nuptias celebrare nisi iuramẽtum, quod firmet promissionem interuenerit,[s] quæ sponsalia purè & sine conditione facta corroborat: alioquin enim si conditiones essent appositæ, ut de alijs obligationibus conditionalibus implendis iudicandum est.[t] Possent tamen ex consensu ab sponsalibus resilire contrahentes iuramento firmatis, nam iuramentum adiectum intelligitur, si in eadem uoluntate perseuera-
9 uerint, non aliter.[u] Sed & Constantius statuit, ut si is qui puellam sibi pactus est intra prouinciam degens biennio, scilicet monitus, supersederit ducere eam, illa possit impunè alij nubere:[x] et si in peregrinatione sit, post triẽniũ.[y] Et antè quoque potest imponè repudium mittere, si arrha data non sit,[z] & nisi etiam iusta causa excuset moram triennij uel longiorem, ut notat Caius.[a] Statuit tamen Octauius teste Dione Cassio,[b] ne qua pactio nuptialis rata esset ubi ultra biennium essent nuptiæ differendæ, id est, ut ea omnino decem annos nata esset, quam despondere aliquis & cuius fructum bonorum percipere uellet. Et iura pontificia, in simplici promissione futurarum nuptiarum, si mora fiat longiori peregrinatione, uel spatium decurrat trium uel quatuor annorum, permittunt ei per quem non steterit quominus nuptiæ factæ sint, aliam ducere, uel alij nubere.[c] Extat & lex Rhotarij regis Longobardorum,[d] seu Insubrum, qua permittitur parentibus sponsæ alij eam liberè coniungere: si post biennium, ab sponsalibus monitus, ut tollat sponsus sponsam intra certum tempus, distu-
10 lerit, tollere. In nuptijs tamen contractis uel sponsalibus de præsenti, placuit iuris pontificij authoribus, nunquam uxorem quæ absentem habet uirum posse alij nubere etsi is per multum tempus affuerit, & ignoretur ubi sit, nisi certum prius nuntium de eius morte acceperit,[e] quibus iura ciuilia subscripserunt.[f]

a lib. 1.
b lib. 4.
c Iul. Poll. li. 6. c. 6
d Euripides in Iphigenia, in Aulide, in princip. uers. 59.
e Demo. orat. περὶ παραπρεσ.
f Plato in Cratylo.
g Athenæ. li. 2. c. 2.
h l. 4. de sponsal. in P.
i l. uni. in § 1. de rei uxo. act. lib. 5 C. tit. 13.
k Varro in 4.
l l. legẽ, C. de pact. l. 1. eo. tit. lib. 2 P. titu 14. l. 1. de constit. pecu. in P.
m Xenophon, li 4. rer. Græca.
n Teren. in Andr. a.
o c. penulti. de sponsa. ep. Gregor.

p Innocẽ 3 in c. 2. & fi. de spõsal. li. 4. Decret.
q l. nihil tam naturale, de regu. iur. in P. Neratius. l. ab emptione, l. 58 de pact. li. 2. P. tit. 14. Gord. Cæs. l. 1. & Diocleti. & Maxi. CC. l. a quan lice. ab emp. disced li. 4. C. tit. 45 cum simil.
r l. 2. de sponsa. C.
s ca. ex literis, c. 10. de sponsa. ep. Greg.
t c. de illis, ca. super eam, c. p tua, de condit. apposit. li. 4. Decret. tit. 5.
u gl. in ca. 2 de sponsa. ap. Gregor. can ne qs arbitretur, 32. q. 2. c. quemadmodum, ca 25. de iureiur. li. 2. Decret. Grego. tit 24
x l 2. de spõsa. li. 5 C. tit. 1 & l. 4. li. 3 C. Theodo. tit. 5.
y Valerian. & Galien l. 2. de repud. lib. 5. C. tit. 17.
z l. 1. C. de spõsa. not. glo. in l. 2. de repu. C. in uer. renuntiare.
a Caius, l. sæpe, l. 17 de sponsal in P.
b Dio Cassi., lib. 56. Histor. Roman.
c Alexan. 3 in c. de illis, c. 5 & Innoc. 3. in c. sicut ea litteris, c. 22. de sponsa.
d l. 1. de sponsal li. 2. legum Longobard.
e Clem. 3 in c. in præsentia, c. 19 de sponsal. lib 4 Decret. titul. 1. ca. dominus, de secun. nupt. eod.
f auth. hodie, de repud. C. §. quod autem, ut liceat matri & aui. a. in authẽ. colla. 8.

Cur

Cur sponsalia præcedere nuptias bonum uisum sit. Cap. III.

1 2. Sponsalia præcedunt matrimonium, primum re habeatur parentum coniungendorum consensus.

2 Oppia lex mulieribus liberam sui adimebat potestatem.

3 Sponsa Moscouiæ, non videtur, priusquam à parētibus sponsalia firmata sint.

4 Sponsalia 2. præcedunt nuptias, ut interim probēt vicissim mores coniungendi, tum simul conuenire possint, & mos in his antiquorum.

5 Sponsalia 3. præcedunt nuptias, ut interim sit parent coniuges ad onera.

6 Sponsi uel ducentes uxorem à bello per annum immunes.

7 Sponsalia differunt 4. nuptias, ut uxoris desiderium indatur, & charior sit.

8 Sponsalia differunt nuptias 5. ut interim dotis pecunia colligatur in nuptijs soluenda.

9 Sponsalia differunt postremo, ut denunciatione facta in Ecclesia nuptiarum impedimēta, si qua sint, opponantur.

1 Visum est cum necessarium, tum utile multiplici ratione, ut sponsalia nuptias præcederent. Quarum prior ea uidetur potestas aliena, cum nubendæ sui iuris non sunt, utque haberetur consensus parentum, in quorum sunt potestate, [a] potissimum tempore eo, quo matrimonium ethnicis & politicis negabatur, non diuinis legibus. Nam & hic parentum potissimum in nuptijs contrahendis exigunt, ut dicemus Deo iuuante paulo post in nuptijs.
2 Et refert Liuius,[b] quod M. Porcius Cato pro lege Oppia dicebat, maiores noluisse, nullam nec minimam quidem rem, sine authoritate fœminas agere, sed in parentum fratrumve aut liberorum potestate eas esse. Visumque est commodius prouidentiæ patrum electionem hanc committere, qui consilium sæpius capiunt pro liberis, [c] & quorum affectioni nulla alia comparari potest,[d] quàm ipsis filiabus, cum sæpè laborent earum consilia aduersus
3 propria commoda. [e] Apud Moscouitas nec hodie sponsa uisitur, sed iubetur sponsus discere ex aliarum inspectione qualis ea sit, quin prius inter parentes maximis pœnis fuerint sponsa-
4 lia firmata.[f] Alia ratio, ut cum iudicio quis uxorem ducat, & experiatur has inter moras perfectionis nuptiarum, ingenium & mores coniugis, quibus in perpetuum & quandiu vixerit usurus est. Sicque non oculis sed digitis, ut tradit Plutarchus,[g] vxorem eligat, non pulchritudinem, non dotem tantum cōsideret, sed num possit iugum indissolubile cum ea eove coniuge ducere. Et ubi maius periculum, ibi consultius agendum est.[h] Sic longius tempus, nempe semestre ad præsentandum patrono ecclesiastico, cui non licet variare, quàm laico, cui tantum largitum est quadrimestre, quia variat, cōceditur.[i] Et spatium deliberandi datur à iure hæredibus ad considerandam & cernendam hæreditatem, pro qua adeunda futurum est illos ære alieno teneri.[k] Mos quoque ueteribus erat teste D. Chrysostomo,[l] antequam cōnubia iberent, sponsalia facere, simul quoque cohabitare desponsatis, & cum parentibus conuersari, *id quod nunc*, inquit, *sæpe fieri solet*. vnde Loth vocat[m] generos suos desponsatos filiabus suis, quanquam diceret quòd uiros non cognouis-
5 sent. Tertio, præcedunt sponsalia, ut qui uxorē est ducturus iam, re ipsa præmonitus componat mœstos interim penates, & apparet ea quæ subeundis oneribus certe grauissimis sunt necessaria: plura enim maritus uxori præstare debet, quæ uel marsupio, uel animi patientia sol-
6 uenda sunt, uel iugi tristitia ferenda. Quamobrem ob tantum negotium, datur iure diuino sponsis & nuper coniugatis immunitas à bello, ut per annum à desponsatione & nuptijs, in bellum non eant, ut ait Iosephus, [n] Moses [o] &
7 Machabæorum historia [p]. Quarto differuntur nuptiæ, ut per dilationem charior uxor in posterum sit, & magis diligat eam assecutam uir, quam ante suspirauerat, [q] ex D. Augustino.[r]
8 Quintò, ut possint qui nupturam dotant pecunias cōgerere, quas coniugi dent: nec enim debet statim maritus uenire cum sacco paratus, vt de creditoribus repetētibus debita dicitur.[s] Et debitoribus etiam non petentibus danda est ciuilis quædam dilatio, teste Calistrato.[t] Danda autem statim esset, si nuptiæ simul & eodem actu fierent cum sponsalibus, utpote quòd onera inciperent penes maritum esse pro quibus.[u]
9 Sexto differuntur, ut interim ante nuptias proponi possit à curionibus in ecclesia publice matrimonium futurum, cum imposita temporis intercapedine, ut si quod impedimentum sit in gradu uel affinitate, uel alterius coniugij, coniugium opponatur & probetur,[x] ut latius dicemus Deo fauente paulo post in substantialibus & ritibus nuptiarum. In summa sic monet Ouidius,[y]

> *Nubere si qua voles, quāuis properabitis ambo.*
> *Differ, habent parua commoda magna mora.*

a Pau. l. in sponsalibus, l. 7 & Vlpia. l. in potestate, l. 10. de sponsal. lib. 23. F. tit. 1. Pau. l. 2. de rit. nupt. lib. 23. F. titu. 2. l. si ut proponis, C. de nupt.
b Liui. lib. 44.
c Papin. l. nec in ea lege, l. 22. ad l. Iul. de adulte. lib. 48. F. tit. 5.
d Iustin. l. si de cura. furio. li. 5. C. tit. 70.
e Hono. l. & Theodo. l. 4. de sponsal. C.
f Sigismundus liber Baro, lib. de reb. Moscouit. pag. 47.
g Plutarch. in præcept. connubial.
h c. ubi periculum, de elect. in 6.
i c. 3. de iur. patron. in 6.
k Iusti. l. fi. de iur. deliber. lib. 6 C. tit 30.
l D. Chrisosto. Homil. 43. in Genesim, tom. 3. & tom. 2. Homil. 4. in Matthæum.
m Genes. c. 19.
n Ioseph. li. 4. antiqu. Iudaic. c. 6
o Deuter c. 20.
p 1 Machabe. c. 3.
q can. institutum, 27. q. 2.
r D. Augu lib. 4. confessio.
s Paul. l. quod dicitur, 105 de solutio. lib. 46. F. tit. 3.
t Calist. l. debitoribus, 31. de re iudi. lib. 42. F. tit. 1.
u Diocletia & Maximi. l. pro oneribus, 20. de iur. dot. lib. 5 C tit 12 cum simil. ibi nota.
x c. cum inhibitio, de cland. desponsat.
y Ouidius, 1. Fastorum.

De personis quæ pro alijs sponsalia contrahunt. Cap. IIII.

1 Sponsalia per se & per alios contrahunt sponsi.

2 Cathæorum lege sponsi se mutuo eligunt; vxores una cum uiris comburuntur.

3 Sponsalia promittuntur filiorum plerunque à patribus, & dissoluuntur, nisi sint emancipati.

4 Sponsalia pro impuberibus uel filijs fam. à parentibus facta non ualent, nisi adulti consentiant ipsi.

5 Filij censentur consentire patri, nisi expressè repugnent.

6 Sponsalia fiunt inter absentes per nuncium, procuratorem, epistolam. Rebecca Isaaco per nuncium desponsata, &c.

7 Sponsalia non faciunt affinitatem.

1 Sponsalia & per cōiuges futuros, & per alios nomine illorum cōtrahi
2 possūt. In India lex ꝓpria fuit Cathæorum, ut sponsus & sponsa se mutuo eligant autore Strabone, [z] item ut uxores cum uiris defunctis comburerentur, ob hāc causam, quòd cum aliquando adolescentulos adamarent, à uiris recedebant, uel uiros interimebant. Consensu etiam eorum iure ciuili qui coniungendi sunt, fiunt interdum sine patre, si fuit ruris, interdum adhibito consensu paren-
3 tum, ut plerunque. Patres namque despondēt filios & filias quas habent in potestate, ut in superiori capite in prima ratione notauimus. Nam hoc officium parentum est, ad quod cogi possunt per magistratum, in matrimoniū liberos

z Strabo, li. 15. Geograph.

a Marti. l. qui liberos, 19 de rit nupt.lib.23. P tit.2.
b l.si pater pa-ctu.4. de spon-sal. C & l.1 §. fi.si nup.ex re-scr. petan. li.5. C tit.8.
c l. in potesta-te, 20. de spon-sal. in P l.iulia nus.4 de repu. li.24 P.tit.2
d c.1 2 3 4. de despons impu. lib 4 Decreta-li.2.
e Paulus, l. in sponsalib.7. & l.filiofa 19 lu-li.1.l sponsalia, 11.de spōsal.in P Pau.l.2. de ri ru nup. li.23.P. tit 2.
f Herm l non coguntur, 21 de rit.nupt.in P
g Alex. Impe. l.2. de inut. sti-pul.lib.8.C tit. 39. Diocleti. & Maxi. l. eos ab initio,14 de na pti.lib.5.C tit.4. Leo & Anthe-mius,l.fi § fin. de sponsal. C. Paul. l. Titia,l. 134. de uerbo. obl.lib 45.P.ti. 1.c.gemina mu lier requisiuit, de sponsal. ap. Gregor.
h Vlp l.sed ea, quæ patris, 12. de rit nupt.lib. 23 P tit 2
i Vlpia. l 14 & si ate spōs.10 P.
k l hæc ita, 1. de spons in P.
l Genes 24.
m c sponsam, de sponsal. ap. Gregor.

ros collocare & donare secundum Martiani Iu
risc. responsum. [a] Idcirco destinatio & pactio
patentum de nuptijs filiarum si illi moriantur,
uim post mortem illorum adhuc consequun-
tur, neque à transactione tutorum etiam mino
rum filiarum consensu irritantur, ex constitu-
tione Honorij & Theodosij [b] CC. potestque pa
ter sponsalia à filiafamilias facta dissoluere, &
nuntium remittere: non autem pro emancipa-
4 ta, authore Vlpiano, [c] Quæ de impubere filio
filiave dicta censentur. Nam pro pubertibus pa
ter paciscens nihil agit, [d] nisi consentientibus
illis quoque & adultis minoribus factis pactio
oem approbātibus.[e] Nec cogitur filiusfa. uxo-
rem ducere, ut ait Hermogenes. [f] Matrimonia
quippe libera, non coacta esse debent. [g] Cen-
sentur tamen liberi uoluntati parentum con-
5 sentire, nisi expressè repugnent. [h] Itaque illis
6 uolentibus pacta rata erunt: sicuti & per procu
ratorem possunt sponsalia contrahi, & per nū-
tium, & per epistolam inter absentes, [i] si absen-
tes sciant uel ratum postea habuerint, ut ait
Pomponius. [k] Desponsauit & Rebeccam Isaa
co per seruum missum ab Abrahamo [l] patre.
7 Per sponsalia non contrahitur affinitas, si-
ue per uerba de præsenti, siue per uerba de
futuro fiant, [m] vt & notauimus latius in c. de
affinitate.

De ætate & qualitate sponsæ & sponsi. Cap. V.

1 *Sponsalia inter puberes & impuberes quomodo, & quando contrahi possunt.*
2 *Sponsalia contrahi possunt à quolibet maiore septem annis, sed sine sacris ritibus usque ad decimum tertium annum mulieres; & quatuor decimum uiri.*
3 *Ius orientale collectum per Enimundum Bonefidum.*
4 *Sponsalia quæ impediant ex regula generali.*

n Caius, l obli gari, 9. de auth. tut.li 26 P tit. 8 § 1 co ap. lu fiun.& furiosus, de mat. i... l. quinnis, 32 §. infans, de acq. poss li 41. P tit. 2. l. in negotijs, 5 de reg. iur li. 50 P. tit 17. fa-cit rectè l si in fanti, 18 § fin. de iur delibe. lib 6 C. tit 30.
o lib 2. recept. sent. c 2 n
p l in sponsa-lib 14 de spon sal in P.
q c.literas, & ca. a nobis, de despons. impu. c.1 & 2 in 6 ...
r Harmenop. lib.4 prompt. ... tit. 1.

1 Quia in negotijs cōtrahendis pupil-
los legitimo adueniente authore
obligari potest, [n] & contrahere: at
ante septem annos non potest au-
thori etiam dici consentire. Ideo Iulius Pau-
lus [o] sponsalia tam inter puberes, quàm impu
beres contrahi posse tradit. Et Modestinus [p] res
pondit, in sponsalibus contrahendis non esse
certam ætatem definitam, ut in matrimonijs.
2 Itaque à primordio ætatis fieri posse, si modo
id fieri ab utraque persona intelligatur, id est,
si non sint minores, quàm septem annis: sequū
tur & leges pontificiæ idipsum. [q] Cōfirmat hoc
& nouella Leonis Cæsaris, quam refert Constā
tinus Harmenopolus, [r] uerum prohibuit ibi sa
cris ritibus sponsalia firmari, prius quàm spon
sa 13. annum, sponsus 14. fuissent emēsi: quod
& statuitur constitutione Alexij Cæsaris uiien
3 tis, quæ inibi iungitur ab Harmenopulo. Et in
iure orientali collecto per Enimundum Bone-
fidū, in constitutionibus Imperatorijs oriētis.
Loquuntur autem illi de sponsalibus quæ nu-
ptiæ dicuntur, post quas commiscebantur cum
sponsis minoribus sponsi, quod potius erat in-
centiuum libidinis & corruptio naturæ, ante
legitimam ætatem: cum tamen uere essent spō
salia futuri matrimonij, non nuptiæ, etsi cele-
bratæ illæ fuissent, uel in domum ducta spon-
sa, ut notat Vlpianus ex Iuliani & Labeonis re
spōsis.[s] Eritque qualitas hæc legitima in spon
salibus requisita consequenter, si agatur de fu-
tura promissione ætasque intelligatur maior
4 septennio, dummodo aliud non probata. Mul-
ta enim sunt, quæ officere sponsalibus, præter
impedimentum ætatis possunt, quæ hac breui
concludi possunt regula: ut id quod nuptias fie
ri inhibet, si in sponsalibus reperiatur, quod
perseuerare possit vsque ad nuptias, impediat
quoque sponsalia: [t] Quò fit, ut impedimenta
nuptiarum tempore cessantia, non impediant
sponsalia.

s Vlp. in l quæsitum est, 9. de sponsalib. in P.
t Vlp. l. Oratio, 16 de sponsali. in P.
u Paul. in l. si quis officium, l. 38. de rit. nup. lib. 23 P. titu. 2. Gratian. & Valent. l. uni. si rector prouinci. uel ad eum pertin. &c. lib. 5. C. tit. 2.

De his quæ sponsalibus accidunt. Cap. VI.

1 *Sponsalia de futuro non faciunt matrimonium, sed obligant ad contrahendum.*
2 *Sponsalia aut simplicia, aut firmata.*
3 Fermailles *Tolosatibus quare sponsalia dicantur.*
4 *Iuramento sponsalia firmata.*
Acontij in sponsalibus Cydippes obtinendis dolus.

1 Ex sponsalibus proprie de futuro cō
ceptis, non fit matrimonium, sed
obligatio ad contrahendum ma-
trimonium. Obligationum enim
substantia non in eo consistit, ut aliquod cor-
pus nostrum faciat, sed ut alium nobis obstrin
gat ad dandum aliquid, uel faciendum, uel pr§
standum. [x] Proinde sicut in alijs obligationi-
bus cautiones & pignora interueniunt, eo mo-
2 do & in horum pactionibus. Erunt itaque duæ
sponsaliorum species, nempe simplex una, alia
firmata. Simplex, quando nude & simpliciter
promittunt sibi mutuo sponsus & sponsa nu-
ptias futuras, [y] nulla pactione, nulla ve scri-
ptura, uel alia solemni confirmatione interue
niente, non arrha, non pignore accedente.
Firmata sponsalia dicuntur, quando pacta ac-
cedunt de dotis constitutione & redditione. [z]
3 Vel iuramentum, de implēda promissione nu-
ptiarum: [a] firmantur quippe pactiones, alio-
quin nudæ & inefficaces ad agendum, iuramē
to. [b] Inde & apud nostros Tolosates, & Tecto-
sages, hæc sponsalia publice facta cum arrha-
rum datione, & alijs cautionibus, dicuntur à fir
mitate, *fermailles*, quæ, ut plerunque per uerba
de præsenti fiunt, & nuptiarum habent idcirco
4 robur ante benedictionem ecclesiasticam: Ex-
tat de iuramenti firmitate in spōsalibus exem-
plum apud Ouidium [c] de Acontio, qui cum ob
generis imparitatem non auderet in uxorem
petere Cydippem, cuius amore tenebatur cap-
tus, nouam commētus est fraudem, ut ab ea iu-
ramentum nuptiarum extorqueret, scripsitque
in pomo hos uersus uel similes,

Iuro tibi sane per mystica sacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem, sponsamque futuram.

Quod cum in Cydippes sinum sacra Dianę mi
nistranti iecisset, illaque uerba legisset, illi uisa
est sibi fidem coniugij indissolubilem dedisse,
atque sic ei scribit ideo:

Coniugiū, pactamque fidem, non crimina posco,
Debitus, ut coniunx, non ut adulter, amo.
Verba licet repetas quę demptus ab arbore fœtus
Pertulit ad castas me iaciente manus.
Inuenies illic id te iurasse, quod opto.
Ni tibi cum uerbis, excidit illa fides.

x Paul. l. 3. de actio. lib. 44. P. tit. 7.
y ca. penult. de sponsal. ap. Greg.
z Imp. Alex. l. lege quam dixit, l. 10. de pact. lib. 2. C. tit. 3.
a c. si quis desponsauerit, 27. q. 2. ca. de illis, & c. ueniens ad nos, de sponsa.
b l. ut iurisiurandi, de oper. liber. li 38. tit. 1. P authē. sacramenta puberū, si aduers. uendi tio. C. c cū contingat, de iureiur. ap. Greg. & c. licet, eod. tit. in 6. cum sim.
c epist. 21. Acōtij ad Cydippē.

De arrha, & ſponſalitia largitate, & donatione propter nuptias. Cap. VII.

1 *Arrha ſponſaliorum in ſymbolum futuri matrimonij, & ad probationem fidei data.*
2 *Arrhæ & pignoris differentia.*
3 *Arrha in ſponſalibus ut plerumque anulus & in alijs. Anulus uſus in ſponſalibus & in alijs, nu. 3. Anulus ſponſæ mittebatur ſine gemma.*
4 *Anulis quare fingant ſe includi poſſe dæmones.*
5 *Anulorum Execeſti Phocenſium ducis incantatorum, & Gygis & Midæ narratio.*
6 *Anulos ferens mulier, deſponſata cenſetur, & numer. 9.*
7 *Anulus quo deſponſat dux Mediolani, mare & imperium.*
8 *Anulus quare detur Epiſcopis.*
10 *Anulus ſponſalitius quare in digito medicinali ſponſæ ponatur.*
11 *Arrharum nomine aliud quàm anulus.*
12 *Arrha quomodo duplicanda & quando, diſſentientibus à nuptijs ſponſis.*
13 *Arrharum ſponſalitiarum, & ſponſalitiæ largitatis differentia.*
14 *Sponſalitia largitas duplex.*
15 *Sponſalitiæ largitatis munera, ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἐπαύλια, διόπτρα.*
16 *De donatione, quæ ante ael propter nuptias eſt.*
17 *Donationis propter nuptias, & ſponſalitiæ largitatis differentiæ. nume. 23.*
18 *Donatio ante nuptias quare dicatur ita.*
19 *Donatio ante nuptias tempore coniugij hodie fieri poteſt, non contra.*
20 *Dos conſtante matrimonio augeri & minui poteſt.*
21 *Dos cauſam habet pietatis, ut errore ſoluta non repetatur.*
22 *Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis ſæpè aetur.*
23 *Donatio propter nuptias in caſu reſtitutionis dotis, in dotis ſolutionem uenit.*
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, qualem dos.
24 *ἀντίφερνα dicuntur donationes propter nuptias.*
25 *ἐπίβολον acceſſionem dotis dixerunt Græci.*
26 *Donatio propter nuptias non ſemper æqualis doti fuit & quando.*
27 *Aequalitas donationis propter nuptias, quare hodie non deſideratur cum dote.*
28 *Societas legitima, in qua alter pecuniam, alter induſtriam tantum contribuit.*
29 *In æqualitate dotis conſtituenda, obſeruandi mores & pacta placita, quæ doti derogant.*
30 *Orio pro dotis æqualitate feras uenatus inſulæ dedit: Dauid præputia Philiſtinorum.*
31 *Augmentum ſeu ἐπίβολον pro dote datum uxoribus, ut pro eo à Græcis data dimidia pars dotis, apud Hellines triens.*
De augmento ſeu incremento dotis, ibidem.

1 ACcedit arrha ſponſalibus, non tam
pœnæ nomine, quàm in ſymbolũ
futuri matrimonij, & ad fidei datę
probationem, & quòd ſpõſalia fa-
cta ſint, ſicut in emptione aduenit,[a] & ut ait
2 Suidas, ἀῤῥαβὼν ἐστὶ τὸ παρὰ τῶν ὠνουμένων διδόμενον πρῶτον καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας, arrhabo,
pecunia quæ in emptionibus primo dependitur, ad fidem faciendam, his quæ empta ſunt
perſoluendis, in quo differt à pignore, nam pi-
gnus ſeu Græcis ἐνέχυρον, pro mutua pecunia
data, & debito ſacto opponitur, ut tandiu ſit
apud creditorem, quandiu pecunia apud debi-
torem: ut arrhabo futuræ emptionis quaſi te-
3 ſtimonium, ut D. Hieronymus annotauit.[b] Ar-
rhæ nomine in ſponſalibus datur ferè ſemper
anulus, ſic enim & olim factitatum narrat Pli-
nius,[c] *qui ob legationem*, inquit, *aureos acceperãt
anulos, in publico tantum utebantur eis; intra domos
uero ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſę anu
lus ferreus mittitur, iſque ſine gemma*. Et rurſum,
communem ſponſionis omnibus arrham fuiſ
ſe anulos oſtendit, ex eo quòd anulo omnia ſi-
gnarentur, ut intacta eſſent, & uindicarentur
à rapina. Et paulo poſt, *celebratior quippe uſus*,
inquit, *cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt
conſuetudo vulgi ad ſponſiones etiamnum anulo
exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat ar
rha uelocior: ut plane affirmare poſſimus, nummos
ante apud nos, mox cœpiſſe anulos*. Sic ſignato-
rius anulus ab ornamento alius eſt.[d] Et Iuue-
nalis[e] de illo ſenſiſſe uidetur, dum monet Vr-
ſidium ne facile patiatur ſe matrimonio alli-
gari, dicens:

Viderunt primos argentea ſecula mœchos
Conuentum tamen, & pactum, & ſponſalia, noſtra
Tempeſtate paras, iamque à tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.

Apud Hebræos anulum fuiſſe promiſſionis
quoque arrhabonem exemplum Thamaris do
cet, quę pro concubitu paſſo ab Iuda, & promiſ
ſo hœdo in præmium, petijt ſibi dari pro arrha
bone & fide miſſionis præſtandæ anulum & ar
millam.[f] Et Pharao Ægypti rex in ſignum po-
teſtatis conceſſæ Ioſepho, & quòd eum conſti-
tuiſſet moderatorem populi fidei datæ arrha-
bonem dedit anulum ſuum.[g] Reconciliatio-
nis ſactæ arrhas & ſymbolum cum filio prodi
go pater anulum aureum eſſe oſtendit, dicens,
4 *date illi aureum anulum*, &c. apud D. Lucam.[h]
Hinc aſtuti humanæ naturæ hoſtes impij dæ-
mones fingunt ſe ampullis includi, & uolunt
per deceptos anulis ſe deferri: non quòd inclu-
dantur illis, ſed quòd miſeras animas ſymbo-
lo accepto anuli, ut arrhabona ſuas reddant &
decipiant, leuiter illis mendacij patribus cre-
5 dentes & fidentes. Sic Execeſtus Phocenſium
tyrannus duos geſtabat incantatos anulos, ex
quorum ſonitu profitebatur ſe ſcire tempus ge
rendarum rerum: mortuus tamen is eſt dolo in
terfectus, ut refert ex Ariſtotele de republica
Phocenſium Clemens Alexandrinus.[i] Fiden-
dum enim nunquam tam ſceleratis ſpiritibus
eſt, etſi Gygis donent anulum, quo ille inuiſibi
lis omnia conſpiciens reddebatur, cum gem-
mam anuli introrſum ad manum uerteret, ut
ait Cicero,[k] & Plato.[l] Siquidem nec ille à quo
accepit potuit inſidias mortis euadere: narrant
enim prædicti authores, hiatu terræ facto per
terræ motum, Gygem paſtorem mirabundum
in hiatum deſcendiſſe, conſpexiſſeque multa
alia quæ fabulantur miranda, & equum æ-
neum concauum, & per feneſtram cadauer in
aluo equi maius quidẽ humana forma, quòd
nihil habebat præter hunc in digito anulum.
Midæ tribuunt etiam anulum, quo circumacto
habentem nemo cerneret, quod etiam fabulo-
6 ſum Plinius putat.[m] Anulus igitur, quum fidei
arrhabonem habeat, & in ſpõſalibus fidẽ facit
promiſſionis nuptiarum, & ea deſponſata præ-
ſumitur uel nupta, quę anulos in digitis defert,
ut ait Alexander 3. ſumm. Pontif.[n] Et mulier
quæ

a Cal. l. quod ſæpe, l. 91 de contrah. empt. lib 18 P. titu. 1. § 2 eod. tit. ip. Iuſtinia.

b D. Hiero. in epiſt. ad Ephe. 1.

c Plin. lib. 33 cap. 1.

d Pau. l. ſignatorius, l. 74. de uerb. ſig. li. 50. P. tit. 16.

e Iuuenal. Saty. 6.

f Geneſ. c. 38.

g Geneſ. 41.

h Luc. 15. c.

i Clem. Alex. lib. 1. Stromata.

k Cic. 3. offic.

l Plato, 2 de republ. uel de iuſto.

m Plinius, lib. 33 cap. 1.

n c. illud, c. 17. de præſumpt. lib. 2. Decret. tit. 23 cano. honeſtate, 30. q. 1.

quæ uirum ut desponsatum prosequebatur in
constitutione Clemẽtis 3. sum. Pontif. [a] ad pro
bationem exhiber testes, quòd aduersarius eius
eam desponsationis anulo publice subarrhaf-
7 set. Sic dux Mediolanensis, dum eligitur & nan
ciscitur ducatus possessionem, anulum in ma-
re projicit, ueluti illud desponsans, cuius impe
8 rio Veneti pollent teste Contareno. [b] Et episco
pus annlum defert utpote sponsus ecclesiæ, ut
9 notat Cardinalis. [c] Sic apud Terentium, [d] anu-
lus quem detraxerat compressæ Philomelæ u-
xori desponsatę Pamphilus, inuentus in manu
Bacchidis datus eidem à Pamphilo, probauit
10 mattimonium cum Philomela. Insignitur au-
tem sponsa anulo in quarto digito à pollice,
quem uocant medicinalem, quia in eo quædã
uena est sanguinis ad cor usque perueniens, ut
scribit Isidorus. [e] Disarius tamen apud Macro-
bium, [f] melius mihi rationem explicasse uide-
tur, dum ex Ægyptiorum sententia & libris a-
natomicorum tradit, ex communi consensu a-
nulum in digito, qui minimo uicinus est, quem
etiam medicinalem uocant, manu præcipue
sinistra gestatum, quòd neruus quidam de cor-
de natus prorsum pergit usque ad digitum ma
nus sinistræ minimo proximum, & illic desinit
implicatus cæteris eiusdẽ digiti neruis: & ideo
uisum ueteribus, ut ille digitus annulo, tan-
11 quam corona circũdaretur. Eadem refert Au-
lus Gellius, [g] ex Appione in libris Ægyptiacis.
12 Dantur & arrharum nomine alia etiã, ut num
morum certus numerus, uel quiduis aliud, de
quibus statutum est, ut si quæ sponsalia maior
cõtraxit, nolit nuptias exequi, teneatur arrhas
duplicare: si minor contraxit restituat, & si qui
dedit non contrahat, amittat: nisi sine culpa al-
terutrius dissoluantur sponsalia, putà morte al
terius, uel lege nuptias prohibente, uel solutio
13 nem permittente. [h] Differunt autẽ arrhæ spon
salitiæ, ab sponsalitia largitate, de qua in §. t.
ut sponsalitia largitas proprius sit contractus,
in nouellis Iustinianeis, [i] quòd arrha non sit
donatio, ut sponsalitia largitas, sed uelut pi-
14 gnus. Sponsalitia largitas rursum proprie &
impropriesumitur. Proprie sumpta, duplex: ali
quando namque accipitur pro donatione ini-
ta inter sponsos, uel ab altero illorum alteri, de
15 qua loquitur Constantinus Cæsar. [k] Dicuntur
& sponsalitiæ largitatis nomine secundo, mu-
nera quæ sponsæ donantur, & mittuntur tri-
duo antequam ea prodeat in publicum ab eius
amicis. [l] Iulius Pollux [m] uocat munera ab spõ
so data, sponsalia ὀπτήρια, ἀνακαλυπτήρια, quæ
& diem, qua sponsa detegitur & prodit, signi-
ficant, & munera quæ & προσφθεγκτήρια dicun-
tur Cælio Rhodigino, [n] & Alciato [n] quoque di
cuntur ἐπαύλια. Et Constant. Harmenopolus, [p]
θεώρετρα quoque dici existimat munera, quæ a-
mici contribuunt sponsæ, cum primum illa se
retectam uisendam præbet. Suidas tamen ἐπαύ
λια ea fuisse dixit munera, quæ postridie nuptia
rum ab sponsæ patre, tam sponsæ quàm spon-
so mittebantur cum pompa: puer enim præce-
debat alba ueste, facem incensam tenens, hunc
sequebatur mulier canistrum gerens, cæteris
sequentibus ordine, quæ aurum, patellas, smeg
mata, lecticas, pectines, lectos, alabastros, san-
dalia, thecas: pixides unguentarias, interdum
16 etiam sponso una dotẽ adferebant. Improprie
autem sponsalitia largitas dicitur ea, quæ est
donatio propter uel ante nuptias, de qua Iusti-
nianus in §. 1. ut sponsalitia largitas proprius
17 sit contractus in nouellis. Atque differt à uera

a c. tenor litterarum, c. 10 de sent. & re iudi. lib. 2. Decre. titu. 27.
b Contar. li. 2. de repub. Veneto
c Cardi. in rubri. de postula. prala.
d Terẽt. in Hecyra, act. 5. scena 3.
e Isidorus, lib. 2 de officijs, c. 25 c. fœminæ, 30 q. 5.
f Macrob. lib. 7. cap. 13.
g Gellius, lib. 10. c. 10.
h l. 5. & fin. de sponsal. & arrhis.
i constitu. 119.
k Constant. l. si a spõso, l. 15. de donat. ante nupt. lib. 5. C. titul 3.
l l. 3. si nup. ex rescript. petan. C.
m Pollux, lib. 3. c. 3.
n Cælius Rhodig. lib. 19. c. de.
n Alciat. li. 5. parerg. c. 2.
p Constant. Harmenopo lib. 4. prompt. iur. cap. 7.

spõsalitia largitate: quòd donatio ante uel pro
pter nuptias fiat propter æqualitatem dotis ac-
ceptæ à marito uxori. [q] Sponsalitia autem lar-
gitas, non propter dotem, sed affectionem spon
18 si uel sponsæ. [r] Habuit porro nomen donatio
ante nuptias, ex eo quòd olim donatio hæc
non fiebat, nisi ante nuptias à principibus in-
ducta, antè omnino incognita [s] Iurisconsulto
rum temporibus, in qua & conditio inerat, ut
tum rata esset quando matrimonium sequu-
tum fuisset: nec tempore constantis coniugij
fieri poterat, quòd donationes inter coniuges
non ualeant, [t] neque ab sponsis factæ in tem-
19 pus coniugij suspendi possint. [u] Verum Iusti-
no placuit postea, & tempore matrimonij fieri
20 posse hanc largitionem. Quia & dos constan-
te matiimonio augeri & minui posset consen-
su coniugum, [x] si sine damno liberorum prio-
ris matrimonij fiat, uel creditorum. [y] Atque hu
iusmodi donationes fuerunt à legibus impro-
batarum donationem, quæ fiunt inter uiuentes
coniuges, exemptæ, utpote remunerationes po
tius uisæ, quàm ueræ donationes, cum remune
ratoriæ donationes legibus communibus libe-
21 ralitatis eximantur. [z] Et dos causam habere
pietatis dicitur, ratione cuius promissum uel
solutum etiam errore à non debitore, non re-
22 petitur, ut notat Iulia. Iurisconf. [a] Voluerunt
& Cæsares æqualitatem inter coniuges conser
uare, ut pro modo dotis uir quoque donationẽ
propter nuptias contribueret, ita matrimonio
necessaria, [b] potissimum si de lucranda dote
maritus superstes, mortua uxore paciscatur. [c]
Cautionem enim conseruationi dotis sic adin-
uenerunt per illam sponsalitiam ęqualitatem,
seu donationem propter nuptias, & propter do
23 tem. Voluerunt namque soluto matrimonio
extra pactionem lucri, eam capi ab uxore pro
dotis solutione, & in dotem redigi ab ea in quã,
quæ dotem dedit. [d] Non enim est donatio, quæ
prædecedente marito possit præter dotem re-
peti: quo nomine quoque differt ab alia specie
donationis quæ purè fit sponsu uel sponsæ, quę
lucro eius cedit, si ante nuptias fiat. [e] Idcirco
hæc donatio propter nuptias alia ab ea est, &
ueluti dotis cautio & hypotheca, & si de lucro
agatur pacto æqualis priuilegij ac dos si agitur
de repetitione, & ea si fiat ab initio matrimo-
nij, ut sicut in dote, mulier creditoribus mariti,
præferatur in ea expressam hypothecam ha-
bentibus, [f] contra iuris communis regulam,
qua potiores tempore iure priores sunt, [g] quan
tum pertinet ad dotem, & quæ additamenta
sunt eius dotis, [h] utpote si de uestibus atque
monilibus agatur marito delatis: non tamen
extra dotem incrementà uel lucra ex donatio-
ne propter nuptias, seu ut uocant adiacamen-
ta uel augmenta debita eius sint priuilegij. [i]
Non enim cum de lucro captando agitur, mu
lieribus, sed in damno euitando fauetur in præ
iudicium aliorum, [k] nisi, ut monuimus hypo-
thecæ & cautionis nomine pro dote, eam do-
nationem propter nuptias, uelit alijs credito-
ribus euincere, in quo præfertur: non autem in
Domino, dote repetita, & ita intelligenda est
24 Iustiniani sanctio. [l] Quamobrem hæ donatio-
nes propter nuptias ἀντίφερνα, id est, pro uel no
mine dotis data dicuntur ab eodem Iustinia-
no, [m] uel similia dotibus, uel opposita dotibus,
uel pro dotibus, Græci ἐπίβολον accessionem
25 ad dotem dixerunt teste Harmenopulo, [n] περὶ
ἐπιβόλων, unde æqualitas aliquando eius cum
dote exactè constituta, quamuis in ea sæpe
& consue-

q d. § 1. ut spõsal. largit. in nouel. consti. 119.
r l. si sponso, de donat. ante nupt. C.
s §. est & aliud, de dona. lib. 2. instit. tit. 7.
t l. 3. 2. 5. de dona. inter uir. & uxor. in P. l. a marito, C. eod.
u l. cũ hic status, l. 15. § si sponsus, de donat. int. uir. & uxo. in P. l. qd' sponsu, l. 4. de dona. ant. nup. lib. 5 C. tit. 3.
x d. §. est & aliud, de donat. ap. Iustinia. l. si constãte, l. 19. de donat. ante nupt. C. Iustin. l. fi. C. eod.
y authẽ. sed iã necesse, de donat ante nup. C.
z l. Atilius, de dona. in P.
a l. cum is qui, l. 32. §. si mulier, de condic. indebit. lib. 12. P. tit. 6.
b authẽ. sed iã necesse, de donat. ante nupt. C. auth. dos data, eo. tit.
c auth. æqualitas, & auth. sed quæ nihil, & l. lege Leonis, l. 20. de pact. conuen. li. 5. C. tit. 14. §. 1. de ęqualit. dot. constit. 97 & §. fin. de non elig. secũ. nuben. constit. 2. in nouell.
d l. generaliter, l. 5. nec. hoc obseruari, de secun. nup. lib. 5. C. tit. 9.
e l. 1. l. si consentiente, l. 14. & l. si a spõso, l. 16. de donat. ante nup. C.
f l. assiduis, C. qui pot. in pig. hab. l. in rebus, l. 30 de iur. do. C. lib. 5. tit. 12.
g l. 2 C. qui potio in pig. cum simil.
h Gordia. l. cũ a socero, l. 8 de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. l. inter, §. cum inter, de pact. dota. in P.
i d. l. assiduis. in fi. C. qui potio [illegible]
k l. error, de iur. & fact. igno.
l Iustin. l. ubi adhuc, l. 29. de iur. dot. C.
m Iustin. l. fi. de donat. ante nupt C.
n Harmenop. libr. 4. prompt. iuris.

26 & consuetudine & iure uariatum sit. Nam in el
usli iure Romano, Leo & Anthemius CC.[a] per
miserunt aliquando inæqualitatem inter dona
tionem propter nuptias & dotem, in quantita-
te & in lucro, sed non in quota. Iustinianus de-
inceps [b] pactum lucri futuri dispar inter dona
tionem propter nuptias & dotem tantum ad
æqualitatem minoris maius redegit. Subinde
æqualitas in omnibus definita, [c] lucraque fa-
cta æqualia, si tamen dos data fuisset, non ali-
27 ter.[d] Moribus & consuetudine regionum, hæc
æqualitas in dote & donatione propter nuptias
sępius non exigitur, neque etiam desideratur
hæc donatio saltem æqualis doti. Cum animad
uersum sit, disparem esse causam mariti & uxo-
ris, & dotem pro oneribus dari marito, [e] quæ
uxor non subit. Satisque æqualitas uidetur sine
donatione cum dote, conseruata tamen geome
trica, uel etiam arithmetica in societate hac, in
qua mulier pecunias, uir autem operam, labo-
rem, & solicitudinem confert: sicuti est iusta in-
28 ter alias personas societas, pecuniarum & indu
striæ contributio: & pleturnque tanta est indu-
stria socij, ut plus societati conferat, quàm pe-
cunia: ut si solus nauiget, solus peregrinetur,
pericula solus subeat, ut ait Vlpianus.[f] Quam-
obrem rectè Accursius notat, [g] ius æqualitatis
consuetudine tolli hodie, & ualere dotis consti
tutionem nulla donatione propter nuptias in-
29 teruenientе. Mores tamen obseruandi sunt di-
uersi, & placita hac de re conuenta, quibus eiu
rare fauorem consuetudinum possumus, utpu-
30 te iuribus in fauorem introductis.[h] Itaque cer
ta de hac re nulla esse potest lex. Meminit Par-
thenius, [i] Orionem Hiriei filium propter He-
rum filiam Oenopionis & nymphæ Elicæ, in-
sulam cicurem reddidisse, quæ tunc feris erat
referta, nimirum cum magnam prædam ipsa-
rum à se captarũ pro dote offerret. Sic pro spon
salibus Micolis filiæ Saulis numerauit Dauid
centum præputia Philistinorum à se occiso-
rum.[k] In quibus elucent exempla donationis
propter nuptias, uel melius donationes ad con
sequendas nuptias ualidæ & irreuocabiles: si-
cuti & est donatio quædã ante nuptias & fauo
re matrimonij nuncupata irreuocabilis, & prę
ter dotem præstanda, simplex & ab æqualitatis
censura aliena,[l] de qua & Deo fauẽte in succes
31 sionibus agemus decedentium. Græcorum au-
tem mos erat dari vxoribus pro ὑποβόλῳ seu ac-
cessione dotis, dimidiam partem dotis, quod &
Tolosæ locum obtinet. Immutatum hoc tamẽ
apud Hellines, vt pro eo semissæ, acciperent
tantum dotis trientem, id est, tertiam partem
totius dotis, ut refert Garmenupulus, [m] & post
eum Phobenus Chartophilax Burgariæ Archi
episcopus. Et rursum Harmenop. [n] quod con-
uentum est pacto & de restituenda dote & de
hypobolo, id seruandum est: quòd si nihil pla-
cuit, postulatur tunc ab eo qui dotem reddit,
ut hypoboli nomine trientem uniuersæ sum-
mæ, in quam dos redacta sit, præstet, uerbi gra-
tia, si unius libræ dos sit, pro hypobolo triens
summæ persoluetur, utpote uigintiquatuor
nummi: constat enim libra 72. solidis.[o] Iudi-
cat & Theocritus morem fuisse, ita depaciscen
di pro matrimonio his uerbis, dum puella spõ-
sum alloquitur.[p]

κορ. καὶ τί μοι ἕδνον ἄγεις γαμέω ἄξιον, ἢν ἐπινεύσω;

δάφνις. πᾶσαν τὰν ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἕξεις,

a l. ex morte, l. 9. de pact. conuen. lib. 5. C. tit. 14.

b l. lege Leonis, l. 10. C. eo. de pact. conuẽ. c auth. æqualitas, C. eod. de pact. dotal. constit. de æqualit. dot.

d auth. sed quę nihil, de pact. dot. § 1. de non eligen. secun. nuben. in auth. e l. pro oneribus, de iure dot. cum simili bus.

f Vlpia. l. si non fuerint, l. 29. & l. societas, l. 5. pro soc. li. 17 P. tit. 2.

g Accurs. in auth. æqualitas, in verbo pacti, de pact. conuen. C.

h l. pen. C. de pact. l. si quis in conscriben do, de episc. & cle. C.

i Parthenius, in Eroticis.

k 1. Reg. c. 18.

l l. si ante matrimonium, de donatio. ant. nupt. C.

m Constanti. Harmenop. li. 4. promp. tit. 7.

n Harmenop. lib. 4. c. 10.

o l. quoties, de suscept. lib. 10. C.

p Theocri. Eidylio 28.

id est, Puella. *Sed quam mihi dotem adfers nuptijs dignam, si annuero?*

Daphnis. *Vniuersum gregem, omnia nemora & pascua habebis.*

ὑπόβολον est alicubi in usufructu tantum, durante uita uxoris, & ad mulieris uictum pro dote assignatur, unde uocatur dotalitium, ut apud Sigisbertum, [q] & alibi uitalitium, id est, pro uita, ut apud Albertum Krantium.[r] Neapolitani uocant dotarium, [s] nostrates Tolosani augmentum.

q Sigisbertus, in Chronico circa annum. 1178.

r Alber. Krantius, lib. 7 Daniæ. cap. 35.

s libr. 3. constitut. Neapol. tit. 13. 15. 16.

De proxenetrijs, & osculo sponsaliorum. Cap. VIII.

1 *Proxenetria quid, & προμνηστρία & proxenetrian & προμνηστρίας item.*

2 *Osculum inter solemnia nuptiarum.*

3 *Osculo dato sponsam lucrari mediam partem donationis propter nuptias, non aliter.*

4 *Oscula symbolum habent non vulgaris dilectionis, honestæ, uel inhonestæ osculantur se mutuò.*

5 *Osculum in sponsalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem.*

6 *Oscula religionem habentia, & de osculo manuum, & genuum.*

7 *Osculo uenientes excepti, & abeuntes dimissi amicitiæ causa. Idem num 9. 10. 11. 12. 14. 18.*

8 *Personarum salutandi mos.*

10 *Osculo & inclinationibus crebris salutant hospites Moscouitæ.*

11 *Item Hebræi.*

13 *Caius Caligula adorandum pedem aut manum porrexit senatoribus.*

15 *Oscula tandem Romanis quotidiana in suspicionem turpitudinis uenerunt.*

16 *Oscula quotidiana prohibuit Tyberius.*

17 *Osculatio puerorum arreptis auribus χύτρα quare fiebat.*

19 *Osculari licet ecclesiasticæ personæ manus principum in signum amoris.*

20 *Osculum dare non possumus, quibus cum communicare non licet.*

21 *Sponsatio osculo firmata ualde nuptijs accedit.*

22 *Osculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illę uiros in ore, sed in fronte aliquando osculatę sunt.*

23 *Osculari mulieres tunc cognatis licuit, cum usus uini interdictus illis fuit.*

24 *Osculum non deferebant cognati Romani mulieri famosæ.*

25 *Osculo dato ab uxore alteri uiro, ea ut adultera dote apud Italos & Hispanos priuatur, non in Gallia.*

26 *Oscula inania sunt.*

27 *Osculari fœminas concilio Antissidorensi, uel habere commatres monachis prohibitum.*

28 *Osculorum certamen & pręmium eius qui dulcius oscularetur, apud Megarenses.*

1 IN rubrica de spõsalibus C. adijcitur & de proxeneticis uulgo, sed emendatius de proxenetrijs, de quibus tamen leges ex mẽte Accursij,[t] ibi nõ loquuntur. Alciatus tamẽ [u] contrarium defendit, & arbitratur proxenetria esse eadem, ac προμνηστρία: & proxenetriã esse προμνήστρια, mulierem esse procuratricem & conciliatricem futurarum nuptiarum pronubam,[x] in cuius manibus arrhæ custodiendæ deponebantur, non secus quàm spõsiones: & ita proxenetria ipsas

t Accurs. in rubri. de spon. C.

u Alcia. lib. 1. dispunctio. ca. 22.

x de hac meminit Plato, 6. de leg. b.

arrhas à custodia proxenetriæ dici & explicari
titulo de sponsalibus, dum in ibi de arrhis tra-
ctatur, cui subscribo. Etenim mercedis proxene
ticæ tractatio in aliud iuris caput reijcitur.[a] Præ
2 ter arrhas Alexius Comnenus [b] Orientis Impe
rator, addit etiam inter solemnia nuptiarum &
osculum, quod est etiam arrhabo nuptiarum, si
3 ea mente præbeatur: usq; adeò efficax, ut oscu-
lo dato, donatio facta ab sponso præmorien-
te pro media parte ualeat, pro alia autem infir
metur, uniuersam autem infirmari, si osculum
ante mortem alterius non fuerit secutum, ex
4 constitutione Constantini. [c] Osculum siqui-
dem quoddam initium consummationis nu-
ptiarum esse uidetur, & fruitio sponsæ quoddam
modo, Atque oscula signum & symbolum ha-
bent cuiusdam dilectionis maioris, quàm vul-
garis, Idcirco & oscula libidinis prænuncia esse
possunt, & honoris. Actus enim ad utrumque
relatus fuit osculi: [d] interdum tamen nominis
quadam adhibita distinctione. Nam ut plerun
que oscula, officiorum sunt: basia, pudicorum
affectuū: suauia, libidinum. [e] Libidinis inquā,
ut apud Ouidium.

Oscula si dederis, fiam manifestius amator.
Sic Theocritus,[f]
Νύμφα πρὸς πτύξαι με τὸν αἰπόλον ὥς τυ φιλάσω
ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασιν ἀδέα τέρψις, id est,
Nympha amplectere me caprariū ut te osculer:
Est & in uanis osculis suauis iucunditas.

Refert Ælianus [g] ex Aristotele,[h] masculū è co-
lumbis, non prius in fœminam ascendere, quā
osculum illi dederit, nec recipere fœminas ma
5 rium commercium, si uacuum sit osculo. Ve-
rum illud animaduertendum est in sponsali-
bus matrimonium non contrahere, nec inde
6 affinitatem nasci.[i] At honoris habita & religio-
nis quondam fuerunt, & nunc sunt apud pleros
que, ut ex uerbis Ciceronis constat, [k] dum de
statua Herculis agit, *Herculis*, inquit, *templum
est apud Agrigentinos non longè à foro, sanè san-
ctum apud illos, & religiosum, ibi est ex ære simula
chrum ipsius Herculis, quo non facilè quicquam di-
xerim me uidisse pulchrius: tametsi non tam mul-
tum in istis rebus intelligo, quàm multa uidi usque
eo indices, ut rictus eius ac mentum paulo sit attri-
tius, quod precibus ac gratulationibus, non solum id
uenerari sed osculari solent.* Græci deosculata ma
nu perfectam esse precationem arbitrabantur,
ut ait Lucianus.[l] Iubet D. Paulus [m] salutatio-
nem fieri in osculo sancto. Plinius,[n] *in adoran-
do*, inquit, *dextram ad osculum referimus, totumq;
corpus circumagimus, quod in læuum fecisse Galli re
ligiosius credunt*, unde & Seruius Honoratus [o]
dixit, osculum esse religionis Oscula manuum,
ab Imperatoribus ob amoris signum idque per
paucis dabantur, teste Plutarcho,[p] Et rursum
Plinius,[q] *hominis genibus quędam religio est, ob-
seruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hęc
manus tendunt: hęc ut aras adorant: forsan quia in-
est his uitalitas. Namque in ipsa genu utriusque
commissura dextera lęuaque, à priore parte gemina
quędam inanitas inest, qua perfossa, ceu iugulo spi-
ritus fugit. inest & alijs partibus quędam religio,
sicut dextera osculis auersa appetitur, in fide porri-
7 gitur. Antiquis Grecia mentum attingere mos erat.*
Excipiebantur ab Imperatore amici osculo ut
exemplo constat Galbæ apud Suetonium,[r] qui
Othonem eo symbolo accepit, eo die quo illi
8 mortem parauit. Persæ salutationis loco occur
rentes se mutuo osculātur, inquit Herodotus [s]
si pares: sin alter humilior paulò, genas, oscu-
latur dumtaxat: si multò inferior, prostratus a-
dorat honoratiorem. Meminit quoque Xeno-
phon,[t] Persas lege, in discessu & regressu pa-
9 rentes & affines osculatos tanquam pares. A-
pud alios Græcos & hunc morem inualuisse
probè conijcimus ex Orpheo, dum in Argonau
ticis refert modum, quo excepit Chiron He-
roes hospites,

ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἄθρησεν ἀγακλειτοὺς βασιλῆας
ἀσπάσιος ἀνόρουσε, κύσεν δ' ἄρα φῶτα ἕκαστον, i.
Ast ubi præclaros reges ad limina uidit,
Excipit adsurgens, & lętus ad oscula quemque.

10 Adhuc apud Moscouitas seu Rhutenos testa-
tur Sigismundus Liber Baro, [u] qui legatione
ad principem horum functus est, excipi hospi-
tes & uenientes in domum porrectis & datis
11 manibus osculo mutuo, & capitum inclinatio-
ne crebra. Apud Hebræos pariter hic salutan-
di per oscula mutua inoaluit mos, extant exē-
pla Genes. 29. 45. Exodi 18. 2. Reg. 14. Thobiæ
7. & 9. &c. Sic hoc signo osculi proditor ille Iu-
das symbolo amicæ salutationis, dominum Iu-
dæis tradidit.[x] Sicut & præcesserat typus in A-
mase sub specie osculi interfecto.[y] Et expro-
brat Deus hospiti suo contra Mariam peccatri
cem murmurāti,[z] *osculum mihi non dedisti, &c.*
12 Romanis quoque principibus mos fuit, ut ab-
euntes, redeuntesve peregrè senatum oscula-
rentur, quod omissum exprobrat in Nerone
Tranquillus, quòd is neque ueniens neque
proficiscens quemquam osculo impertierit, ac
13 nec salutauerit quidem. Obseruat Dio Cas-
sius [a] in Caio Caligula, quòd paucos osculare-
tur, plerisque etiam senatorum manum tan-
tum aut pedem adorandum porrigebat, ac qui
bus amicitiæ ab eo oblatum fuisset, ij in senatu
ei gratias agebant, cum quotidie eum saltato-
14 ribus oscula dare uiderent. Non ita superbè
Aulus Vitellius, qui ut est apud Tranquil-
lum,[b] obuios quoslibet milites caligatos oscu-
15 labatur. Hoc modo & plebs populusq; Roma-
nus se salutabat dato osculo, quod aliquando
uenit in suspicionem, ut opinor, turpitudinis,
ut Martialis [c] insectatus sit hanc osculorum
basiatorumque molestiam in illo epigram-
mate,

Effugere non est, Basse, basiatores, &c.

16 Vt Tyberius etiam Cæsar, quotidiano edicto
prohibuerit oscula, si credamus Tranquillo.[d]
Poterant enim his abuti, dum pueros ita deli-
niri & corrumpi fuisset periculum Christianis
piaculum, Romanis aliquando à D. Paulo [e] ex
17 probratum. Vt existimem formulam exosculā
di pueros non carere mysterio, quos apprehen
sos auribus osculabantur uocabantque hanc
exosculationem Græci *χύτραν*, ut scribit Iulius
Pollux,[f] nempe ut pueri desuescerent dolore
aurium, oscula frequentare: forsan & alia est ra
tio, sed hanc quoque comminisci conuenit, pu
dori & honestati conuenientem. Retenta tamē
18 Romanis osculandi solemnitas inter uiros ho
noris causa, ut ex lege Iustiniani apparet, [g] *do-
mestici*, inquit, *ac protectores principis osculandi
cum salutauerint uicarios tui culminis habeant pote
statem, pœna enim sacrilegij similis erit, si his hono-
rificentia non deferatur, qui contingere nostram pur
19 puram digni habiti sunt.* Quia itaque amicitiæ
& honoris signum osculum est, & episcopi
qui in temporalibus principes superiores ha-
bent, & manus osculari regum & principum,
quibus res habent, possunt, ut notat Archi-
diaco,[h] Et signum amoris osculari manum

ex

a l. 3. de proxenetis. in P.
b in constitut. Comneni, lib. qui inscribitur. Ius orientale lib. 3.
c l. si à spōso, l. 16. de donatio ante nupt. l. 3. de de spōsa. in C. Theodos.
d Clemēs Alexand. lib. 3. pędago. c. 11.
e in eunucho Aelius donatus, enarrans illud Terentia, Thais mea, meum suauiū.
f Theocri. Edyl. 3 & 28.
g Aelianus, li. 3. de vari histo. c. 15.
h Aristot. lib. 6. de histo. anima. c. 2.
i c. lex diuina, 27. q. 2.
k Cicero, in Verrem.
l Lucia. lib. de de salutatio.
m 1. Corinth. 16. 2. Corinth. 13.
n Plin. lib. 28. c. 2.
o Seruius, in 3. Aeneid Virgil. ibi, oscula libauit, &c.
p Plutar. in vita Catonis Vticens.
q Plin. lib. 11. c. 45.
r Sueto. in Othone c. 6.
s Herodo. in 1.
t Xenophon, lib. 1. Cyripęd.
u Sigismūdus, in commentar. Moscouita. dū de ingressu in alterius domum agit.
x Matth. c. 27. Marc. 14. Luc. 22.
y 2. Reg. 20.
z Luca, 7.
a Dio. lib. 59. Histo.
b Sueto. in Vitellio c. 7.
c Mart. li. 12.
d Sueto. Trāq. in Tyberio. ca. 34.
e D. Paul. ad Rom. 1.
f Iul. Pollux, lib. 10. c. 14.
g Iustin. l. 1. de domest. & protecto, lib. 12. C. tit. 7.
h Archid. in can. duo, 96. distin.
i Theocri. Edillio. 12.

ex Theocrito collige, [l] dum ait Cyclops
ad Galateam.

ὤμοι ὅτ' οὐκ ἔτεκέν μ' ἁ μάτηρ βράγχι' ἔχοντα,
ὡς κατέδυν ποτὶ τίν, καὶ τὰν χέρα τεῦς ἐφίλασα
αἰ μὴ τὸ στόμα λῇς, id eſt,

Hei mihi, quòd mater mea non peperit habentem
Branchias, ut ad te per undas ſubire poſſem,
Ac manum tuam oſculari, ſi quidem os non nelles, &c.

20 Et quibus communicare ſocietate probibe-
21 mur, illis nec oſculum impertire poſſumus. [a]
Quò fit, ut per oſculum ſponſalia firmata maiori
uinculo uinciantur, & ad nuptias accedunt.
Aruoldus Fertonus huc [b] adfert certa ſibi
fragmenta Senecæ oſtenſa à Paulo Sadoleto
nondum excuſſa, quibus morem fuiſſe Hiſpa-
22 norum, ad quos ſcripſit Conſtantinus, [c] legem
de oſculo. Conſtat etiam oſculo, ut maiori pacto
uxorem paciſci. Sed forſan hic non erit infrugiferum
annotaſſe, Romæ quidem inter homines oſcula
promiſcua fuiſſe: at cum mulieribus idipſum
promiſcuè omnibus non licuiſſe. Nam Plutarchus [d] ſcribit,
mulieres olim tantum frontes uirorum, & neceſſariorum bomi-
23 num oſculatas fuiſſe, & uiros mulierum. Plinius, [e] & Aulus Gellius [f]
referunt ex autboritate Marci Catonis, tum primum mulieres à cognatis
oſculatas, cum uſus uini eis interdictus fuiſſet, ne bibentes laterent,
ſed domeſticorum congreſſu redarguerentur, ſubſcribit & Blondus, [g]
Polybius, [h] Athenæus, Plutarcbus. Sed &
24 Nonius Marcellus ex 4. de repub. Ciceronis libro tradit, apud Romanos
ſi qua erat mulier famoſa, ei cognationem oſculum non detuliſſe.
25 Itali, Hiſpani, maximè oſcula ſuſpecta habent mulierum uſque adeò,
ut ex eo arguant uxorē adulteram, quæ alteri uiro porrexerit, eiuſque
cauſa dote ut adulteram priuandam cenſent, ut tradit Ioannes à Ripa. [i]
Quia & iure pontificio receptum eſt priuari dote, & maritum eam lucrari,
ſi uxor adulterij conuincatur. [k] Repugnant tamen Ripario Iaſon, & Decius, mini-
26 mè oſcula ſuſpecta babentes. Inter quos ego cenſerem temperamentum illud
adhibendum, ut mores regionum inſpiciamus, à quibus quid in uſu ſit
obſeruari oporteat. Nam & ſimplicia oſcula, ubi non ſunt ita ſuperſtitioſi
homines, carent ſuſpicione, nā, ut ait puella apud Theocritum, [l]

Μὴ καυχῶ Σατυρίσκε, κενὸν φίλαμα λέγοντι.
Τὸ στόμα μὲν πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα. i.

Ne gloriare Satyriſce, inane oſculum eſſe dicunt.
Lauo os meum, & oſculum deſpuo.

27 Antiſſidorenſi concilio cautum eſt, ne monachi ſibi compatres
commatreſve faciant, nec oſculentur fœminas. [m] Et certè oſcula, pro modo
oſculandi uoluptatem habere docet alibi Theocritus, [n]

Νισαῖοι Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,
ὄλβιοι οἰκοίητε, τὸν Ἀττικὸν ὡς περὶ ἄλλων
ξείνων τιμήσασθε Διοκλέα, τὸν φιλόπαιδα.
αἰεὶ οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες εἴαρι πρώτῳ
κοῦροι ἐριδμαίνουσι φιλήματος ἄκρα φέρεσθαι·
ὃς δέ κε προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεσι χείλη,
βριθόμενος στεφάνοισιν ἑὴν ἐς μητέρ' ἀπῆλθεν.
ὄλβιος ὅστις παισὶ φιλήματα κεῖνα διαιτᾷ. id eſt,

Niſæi Megarenſes, remis præſtantes
28 *Fælices babitetis, quoniam præ alijs hoſpitibus,*
Atticum Dioclea, puerorum amatorem bonore affeciſtis:
Semper primo uere ad eius tumulum congregati.
Pueri certant oſculi uictoriam reportare
Quique labris dulcius applicauerit,
Is coronis honoratus ad ſuam matrem reuertitur.
Beatus ille qui ſque inter pueros de oſculis iudicat.

a ca. ſin. 11. q. ſin.
b Arnol. Ferro. in conſuet. Burdega. in tit. 4 de dote, §. 1.
c Conſtan. l. ſ. de ſponſa. in C. Theodo. l. ſi ab ſponſo, de donat. ante nupt. in C. Iuſtinia.
d Plutar. in uita Romuli.
e Plinius, lib. 14. c. 13.
f Gell. lib. 10. cap. 23.
g Flau. Blond. li. 9. triumpha. Romæ.
h Polyb. in 6.
i Io. Riparius, in rubric. de iudic. col. 3.
k c. plerũque, de donat. inter uir. & uxor. ap. Greg.
l Theocrit. Eidyllio, 28.
m can. monachi, de conſec. diſt. 4.
n Theocri. Eidyllio 12.

De ſolutione ſponſaliorum. Cap. IX.

1 *Sponſalia impunè facilè diſſolui nequeunt.*
2 *Sponſalia ſoluuntur morte.*
3 *Mutuo diſſenſu.*
4 *Alterius concubitu.*
6 *Superueniente lepra, uel inſigni morbo.*
6 *Non impletis conditionibus.*
7 *Nouæ religionis ſuſceptione.*
8 *Sponſa facta aliunde prægnante, & ſi ea adulterata fuerit.*
9 *Inopia ſponſalia non diſſoluit.*
10 *Sponſalibus diſſolutis quomodo repetantur data.*
11 *Sponſalia diſſolubilia ſunt tantum quæ futuram, non quæ præſentem babent promiſſionem.*
12 *Vxores deſponſandi & ducendi apud Iudæos formula.*

1 DIſſolutio ſponſalium facilis nō eſt, etſi uideatur. ideò & cautum, ut parentes,
qui irrita fecerint ſponſalia filiorum, à communione trieunio ſeparentur, [o]
& ſimiliter filij, ſi ſint in culpa, ſi tamen filij, ſecundum promiſſionem factam
contraxerint, excuſantur utique ſcilicet, quoad pœnam eccleſiæ, ſed nō quoad reatum,
2 ex quo in contrarium iuſſi ſunt. Sponſalia tamen, futurarum nuptiarum inquam
pactiones, aliquando diſſolui contingit pluribus de cauſis. Quarum frequentiores
tantum annotabo reliquas namque uidere licet apud Angelum de Clauaſio [p].
Prima ad mortem pertinet, quæ ut omnium periodus, finis, & ſolutio eſt, [q]
3 ſic & ſponſalia ſoluit. [r] Alia ex mutuo diſſenſu, ſeu conſenſu in diſſoluendo
conſiſtit, [s] etſi gloſſa [t] quædam aliud ſentiat, quam tamen reij-
4 ciunt Ioānes Andreas, & Panormitanus. [u] Tertiò, ſi qui primam deſponſauit
pollicitatione futurarum nuptiarum, cum altera ſe commiſ-
5 cuerit. [x] Quartò, ſi poſt ſponſalia huiuſmodi, alter ſponſatorum deciderit
uel in lepram, [y] uel in corporis inſignem quandam deformita-
6 tem, [z] putà membro aliquo inciſo. Quintò, ſi non ſatisfiat conditionibus &
pactionibus ſpon-
7 ſaliorum. [a] Sextò, ſi alter ex ſponſis, poſt ſponſalia alterius & diuerſæ,
quàm tunc eſſet, fiat cultor religionis: [b] ueluti ſi fiat hæreticus, ut
8 notat Harmenopulus. [c] Septimò, ſi ex alieno ſemine fuerit deprehenſa ſponſa
uterum geſtare. [d] Sic inter leges Langobardorum, Rhotarius eorum rex ſtatuit, [e]
ut ſi fuerit ſponſa adulterata, & non potuerit purgari hoc crimine illato, à duodecim
proximis, diſſoluantur ſponſalia, & illa puniatur pœna adulterij: itē ſi lepro-
9 ſa, uel dæmoniaca, aut ambobus oculis capta fuerit, tunc quoque ſponſus recipiat
res quas dedit, & non cogatur illam tollere. Porrò inopia ſufficiens impunè uiſa
non eſt ſponſalia ſoluere: ſicuti ab Ephoris pecunia multati ſunt [f] parentes eius,
cui deſponſata fuerat filia Lyſandri: quòd ſponſalibus renunciaſſent, cognita poſt
mortem Lyſandri eius

o can. ſi qui parentes, 31. q. 2. argu. can. ſicut. de pœniten. diſt. 1.
p Ang. de Clauaſio, in ſũma.
q § deinde, de nupt. in nouel.
r l. ſi. C. de ſpō ſal.
s c. 2. de ſponſal. ap. Greg.
t glo. in d. c. 2.
u Ioan. And. & Panor. in ca. 2. de ſponſal.
x c. ſicut ex literis, de ſponſal. c. ſi in iure, & c. 1. de ſpon. duor.
y c. litteras, de coniug. lepro.
z c. quēadmodũ, de iureiur.
a c. de illis. de cond. appoſ.
b l. Deo nobis, de epiſ. & cler.
c Harmenop. lib. 4 tit. 4 facit l. ſi legibus. de epiſc. audien.
d l. ſi conſtante, ſol. matr. Harmenop. li. 4 tit. 1.
e l. 2. & 3 de ſponſal. lib. 2. legum Langobard.
f Plutar. in Lyſandro.

30 inopia. Solutis sponsalibus, si is qui aliquid de
dit eo nomine, ut in uxorem haberet præbue-
rit causam solutioni, non reuocat data: contrà,
si non dederit, nam reuocat.[a] Quin & ea quæ
parentibus filiæ munera data sunt, ea inten-
tione ut donans haberet in uxorem, si id non
31 consequatur, reuocantur.[b] Notandum tamen
nos de sponsalibus agere, quæ præsentem non
habent promissionem, quibus scilicet nec be-
nedictio adest, nec quis accipit in suam uxo-
rem, sed se accepturum pollicetur: alioquin præ
sens promissio illa esset ad matrimonij instar
indissolubilis.[c] Sic enim & statuit Alexius
Comnenus Imperator[d] ad suggestionem Cu-
ropalatæ, & magni Drungarij Viglæ D. Ioan-
nis Thracensis, anno à creatione 6600. men-
se Martio indictione 15. qua declaratum, spon
salia, quæ sacra benedictione munita sunt, dis-
32 solui non posse. Et Rabini quoque de iure suo
testantur in מצות עשה mitzot gasse, in præce-
ptis affirmatiuis,[a] his uerbis in Latium con-
uersis, initianda uxor ducenda, pecunia, uel scri
pto, uel concubitu, idque faciendum coram te-
stibus, Subarrhatio fieri potest dimidio siclo
scriptum, quod consensum explicet, tale esse
potest: filia tua uxor mea est. Quod concubi-
tus matrimonium faciat, lex ipsa docet. Quan-
do igitur, uno horum trium eam sanctificauit,
uxor illius censetur, & est prohibita toti mun-
do, hæc illi.

a l. cum uete-rũ, l. 15. de do-na. ante nupt.

b l. 2. C. de do-na. ante nupt.

c c. fi. de spon-sal. duo.

d in iure orien-tali & constit. Imperato. Ale-xij Comneni, tit. de sponsal. cap. 8.

a præcept. 48.

Syntagmatis Iuris vniuersi Libri Octaui finis.

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS.

Liber Nonus.

De nomine nuptiarum, & synonimis matrimonij. Caput I.

1 *Synonima uerbi matrimonium.*
2 *Matrimonij etymon, quare potius à matre, quàm à patre.*
3 *Connubium & contubernium quid, & quare inter seruos nuptiæ non erant olim, hodie sũt.*
4 *Nuptiarum etymon, maritus, marita quid.*
5 *Velatæ uirgines nubentes, & quare nubentes uelarentur.*
6 *Velum nuptiarum flammea erat, & quid essent.*
7 *Velum duplex, uirginum, uestalium.*

1 SYnonima sunt matrimonium, coniugium, cõnubium, nuptiæ, cõsortium, & pro eadẽ re promiscuè usurpata ab Vlpiano,[a] & alijs Iurisconsultis. 2 Matrimoniũ, quasi matris munus, à matre potius quàm à patre dictum, ob onus quod subit mater in utero gerẽdo: dolores in edendo, labores in nutriendo. 3 [b] Cõnubium, ducendæ uxoris iure facultas, nullum cum seruis, ut ait Vlpianus:[c] Contubernium tamen cũ illis. Ita contubernij nomen non propriè ad liberarum personarum nuptias iure gentilium pertinet, sed ad seruas, dum cum ancillis & seruis coniunctiu fit, ut ait Constantinus Cæsar:[d] aliquando tamen & de liberis contubernium dicitur,[e] ideò nec serui ob uiolatum contubernium accusantur adulterij illo iure.[f] Est namque contubernium generale nomen, nullius specialis uinculi, quàm societatis, referens modum συσσιτίων, συνδιαιτήσεις, conuictus, ut apud Vegetium,[g] Cõtubernium est tabernaculum seu tentorium decem militum, qui & contubernales, ut & apud Iulium Cæsarem.[h] Et Columella[i] suadet dominis dare seruo uillico contubernalem mulierem, quæ eum contineat, hoc est, uxorem, quæ tamen cum illis uerè non dicitur, eo quòd iustæ nuptiæ ex legum & iuris ciuilis pendent decretis,[k] quorum seruus incapax est, quive pro nullo in ijs, quæ ciuilis iuris sunt, habetur.[l] Verum hodie inter Christianos, & seruorum nuptiæ sunt, & legitima coniugia, eaq; benedicuntur: quia & serui Christiani aliorum sacramentorum participes sunt, ut Comnenus Alexius statuit.[m] Nec seruus uel liber apud Deum:[n] & iura pontificia coniugia horum pro 4 bant.[o] Nuptiæ à nubendo seu uelando dictæ sunt.[p] Nubo enim uelo signat, & tego. Quamobrem propriè nubere dicũtur mulieres, ducere autem uxorem uiri, etsi prior appellatio utrique coniugum detur: ut etiam maritum & ma- 5 ritam aliquando dicimus. Moris erat, ut ait D. Ambrosius,[q] antiquis, ut uirgines testandæ pudoris causa, qui uiri coniunctionẽ præcedere debet, caput obnuberent & uelarent. Sic & Rebecca desponsata Isaaco absenti, cum eum primũ uidit, & cognouit eum esse, cui uxor duceretur, caput suum obnubere cœpit.[r] Isidorus[s] autem ideò uelati nubentes tradit in symbolum, ut nouerint uiris se esse subditas. Siquidem eligunt tunc pro capite maritum, cui se submittunt: ita caput uxoris uir, caput autem uiri Christus.[t] Fiebat autem uelatio ante nuptias in sponsalibus, quod uel ex Pelagij papæ sãctione liquet, dum ait, cum alio uelatam non nuptam, nubentem iterum: primo mortuo non inducere bigamiam,[u] priori hæc secunda accedit: quam firmat Varro,[x] *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit, ut nubes cœlum à nuptu, hoc est, apertione, ut antiqui, à quo nuptiæ nuptusque dictus.* Pertinet huc illud Lucani,[y] dum agit de nuptijs Martiæ secundò cum Catone nubentis,

Lutea demissos uelarunt flammea uultus.

6 Flammeum namque, dum nubebant, accipiebant, quod perpetuò uxor Flaminis ferebat, inauguratione fœlici, ut nuptiæ, quemadmodum flaminis, essent indissolubiles. Sic & Plinius[z] etiam notat, *Lutei*, inquit, *scilicet coloris honorem antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum.* Meminit Valerius Maximus[a] C. Sulpitium Gallum, uxorem dimisisse, quòd eam capite aperto foris uersatam cognouerat, ut inde pudicas matronas capite fuisse uelatas colligere possimus, ut pote præfiniente lege uxoribus, oculos tantum maritales, quibus & formam suam approbarent, & placere desiderarent: & ulterior cõspectus illarum superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hæreat necesse uisum est. Festus ricam scribit, dici uestimentum quadratum fimbriatum purpureum, quo flaminicæ pro palliolo utebãtur. Nonius Marcellus libello de generibus uestimentorum flãmeum in masculi dixit genere, dum de eo & Recinio in hæc uerba meminit, *Flammeum, uestis, uel tegmen, quo capita matronæ tegunt. Plautus aulula, flãmearij, uiolarij, carinarij. Ricinium, quod nunc Masurtium dicitur, palliolũ fœmineum. Varro* τοῦ μετὰ ταῦτα *Nihilo magis dicere muliebre, quàm de muliebri ricinio palliolum simplex. Idem de uita populi Romani lib. 1. Et quo mulieres in aduersis rebus ac luctibus cum omnem uestitum delicatiorem ac luxuriosum postea institutum ponunt, recinia sumunt.* Velantur & uirgines 7 Vestales, tanquam Deo desponsatæ. Estque uelum apud summos pontifices, mulierum obsequio diuino mancipatarum, conuersionis,[b] & uelum sacrum.

a Vlpia. l. in eo iure, l. 43. de ritu nupt.
b ca. ex literis, de conuers. cõiugat.
c Vlp. in tit. 5.
d l. 3. de incest. nup. li. 5. C. tit. 3. § si uero ab initio, de nupt. in nouell.
e Iul. Pau. li. 2. recep. sent. tit. 20.
f Diocletia. & Maxi. l. serui, l. 23. ad l. Iul. de adul. li. 9. C. titul. 9.
g Veget. 2. de re milit.
h Cæsar, 3. cõmentar.
i Columell. 1. de re rust.
k § 1 de nupt. ap. Iustin.
l l. quod attinet, l. 33. de regu. iur. P.
m in iure oriẽtali cõstitutio. Comneni tit. περὶ μαρτύρων ἢ ἀρραβῶνος τῶν δούλων.
n ad Coloss. 3.
o de coniu. seruor. li. 4. Decre. Greg. tit. 9. can. omnibus. & ca. dictum est nobis, 29. q. 2. & in concil. Matiensi, c. 10. ex const. Babylon. c. 30.
p ca. nec illud, 30. q. 5.
q Ambros. lib. de patriarch.
r Genes. 24.
s Isido li. 2. de offic. cap. 19. ca. 15. ca. fœminæ, 30. q. 1.
t 1. Corint. 11. ca. cum caput, & ca. est ordo, 33. q. 1.
u ca. Valẽtino, 34 dist. c. debitum, de bigam.
x Varro, 4 de ling. Lat.
y Lucan. in 2.
z Plin. libr. 21 cap. 8.
a Val. Max. li. 6. c. 3.
b ex concil. Arelaten. in c. sacrum, c. 4 de regularib. li. 3. Decret. tit. 31. can. uiduam, ca. omnes, 27. q. 1. ca. sãctimoniales, & ca. uirgines, 20. q. 1.

Nuptiarum finitio, & de uetita polygamia, & uago concubitu. Cap. II.

1 *Nuptiæ quid.*
2 *Marium coniunctio aliena à nuptijs: quæ uiri & fœminæ sunt, & de abominãda marium mixtione.*
3 *Persæ, Romani, impia uirili commixtione notati.*
4 *Nero Cæsar Sporum libertum, & Pythagoram*

exsectum in uxorem duxit.

5 *Auitus Cæsar Hieroclem aurigam pro marito accepit.*

6 *De abominatione & uindicta huius mixtionis uirilis.*

7 *Gallus Gallum iniens uiuus comburebatur.*

8 *Muliebria passi à cœtu hominum, ut infames e-rant, & à postulando.*

9 *Stuprum uirile turpius adulterio, & stupri acceptiones.*

10 *Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, uel maris & fœminarum quare dicatur: & quod digamia & polygamia in uno matrimonio non sit.*

11 *Digamia seuerius uindicata in Lamecho, quàm parricidium Caini.*

12 *Duas habere uxores, uel sponsam cum uxore, uel duos uiros, prohibitum iure ciuile, & quomodo punitum, nume. 15.*

13 *Matrimonium quare dicatur coniunctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis sit brutis alioquin.*

14 *Animalia bruta, quæ non nisi cum compare fœmina sola miscentur.*

15 *Gothis prohibuit digamiam rex Athalaricus, Moscouitis Ioannes Metropolita.*

16 *Guntrandus excommunicatus duas uxores habēs.*

17 *Garamantes uago concubitu usi.*

18 *Augilæ uxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus expositæ.*

19 *Concubitus promiscuis Trogloditis, Britannis, Tyrrhenis, Ichthiophagis.*

20 *Polygamia obtinuit apud Athenienses, Pathos, Thraces, Aegyptios, Persas.*

21 *Vxores plures ducere uoluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum causa.*

22 *Ethnici plures uxores habuerunt.*
Crates & Plato communes nuptias esse debere uoluerunt.
Agareni tot ducunt, quod nutrire possunt, ibid.
Lituaniæ uxores plures habent concubinos.
Nicolaitis uxores communes, & Gnosticis & Epiphanistis.

23 *In Arabia una solum erat uxor consanguineis.*
Britannis quinque denis duodenisve.

24 *Scotis uxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat: plebeis, communes.*

25 *Defloratio uirginis nuptæ, prima nocte debebatur regi, Scotorum lege, Sublata illa lex à Malcolmo, & aureus nummus subrogatus pudicitiæ redempta.*

26 *Anabaptistis uxores communes.*

27 *Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum à Constantino Magno.*

28 *Nupta lege Amorrhæorum præsidebat per septē dies in porta in fornicatione.*

29 *Valentiniani Cæsaris lex, licere duas uxores accipere.*

39 *Cabades regno à Persis priuatus, quòd legem sanxisset, ut uxóres essent communes.*

31 *Viles coniuges unà plures sunt apud Numidas & Mauros.*

1 Nuptiæ seu matrimonium est, maris & fœminæ coniunctio, indiuiduā uitæ consuetudinem continens,[a] diuini & humani iuris communicatio dicitur in primis, maris & fœminæ cōiunctio, quod Vlpianus[b] & Iustinianus[c] probant, & Cicero.[d] Sic & Propertius lib. 2.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina coniugium.

a L. 1. de rit. nupt. l. 1. §. 1. de pat. pot. ap. Iustin. ca 2. 27. q. 2.
b Vlp. l. 1. §. fi. de iusti. & iur. lib. 1. P. tit. 1.
c Institut. §. 1. de iur. natur.
d Cic. 1. offic.

2 Ex quibus primum colligitur, alienam à legitima coniunctione esse commixtionem marium inter se, impiam & aduersam iuri naturæ, diuino, & humano. Infanda quippe habita est illa luxuria & libido, quæ immutat naturalē eorum diuisum, dum fœminæ immutant naturalem usum, & masculi in masculos detestabilē spur-
3 citiem & turpitudinem operātur, quale scelus apud Persas uiguit olim authore Agathio,[e] & apud Romanos teste D. Paulo,[f] de quo & La-
4 ctantius Firmianus.[g] Refertque Xiphilinus ex Dione,[h] eo turpitudinis & impietatis prolapsum Neronem ad prodigium usque abominandum insignitet principem, ut Sporum libertum suum prius exsectū, pro uxore duxerit, pactis initis matrimonialibus. Idque rursum cum
5 alio Pythagora quodam fecisse. Meminit & idem author,[i] Auitum alium scelestissimum Cæsarem, qui dictus pseudo Antoninus, & Sardanapalus, Hieroclem quendam aurigam in maritum accepisse, ipso se pro uxore gerente.
6 Ideò leges, uiolatæ hoc modo naturæ morte ulciscuntur execrandum scelus, diuinæ[k] & humanæ,[l] non solum in agentes, sed & in consentientes agentibus.[m] Est enim hoc scelus ex professo, quòd humanæ naturæ uim inferat, & interitum humano generi procuret, præter alia, quæ una concurrunt uitia, in sterili solo semine effuso, quod in Ona filio Iudæ seuere uindi-
7 cauit Deus.[n] Visumque etiam hoc ipsum in brutis prodigiosum: Nam & erat lex Plutarcho teste,[o] si gallus gallum ineat, quamuis gallina absit, uiuus comburatur, uatis cuiusdam aruspicisve iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denuncianttis. Vnde meritò muliebria passum prætor à postulando remouet.[p]
8 Et ratus Iurisconsultus metum, ne patiatur quis hoc scelus, grauiorem esse timore mortis.[q] Fuitque hæc nota turpissima, quā Iulius Cæsar, alioquin uir magnæ uirtutis, ex familiaritate Nicomedis contraxit, ut vulgi fieret ideò fabula, ut narrat Suetonius.[r] Atque pontificia
9 lege à cœtu hominum tales arcentur.[s] Turpiusq; adulterio uisum est stuprum[t] uirile, uocant enim hanc in masculos turpitudinem le-
10 ges stuprum, non matrimonium.[u] Quamuis & stuprum ad alias illicitas referatur coniunctiones.[x] Et quia, ut ait Ouidius.[y]

Non bene cum socijs regna, Venusque manent.

Atque post illum apud Senecam Tragœdum[z] Ægistus,

Nec regna socium ferre, nec tedæ sciunt.

Adiecimus in finitione, & uerba illa maris & fœminæ, singulari numero concepta, Neque enim dicimus maris & fœminarum, uel mariū & fœminæ, uel marium & fœminarum: Siquidem una uni coniungi debet, si matrimonium uel nuptiæ sint. Et unusquisque ob uitandam fornicationem uxorem suam, & ea uirum unū habere debet,[a] ut digamiam, polygamiam, & uagos concubitus à nuptiarum conuentione excludamus. Siquidem prima introductio legem accepit in Genesi mundi,[b] *relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*: dictum ibi duo, nō plu-
11 res in carne una. Quam legem interuertisse sū-mopere Deo displicuit, seueriusque ultus est, quàm parricidium: siquidem de Lamecho, qui primus bigamiam inuexit, dictum est, eius sceleris uindictam per septuaginta septem generationes fore exigendam: at de Caini erga Abelem fratrem parricidio, septies tantum fuit
12 postulata ultio.[c] Iure ciuili duas uxores uel alteram

e Agathius, li. 2 belli Gothorum
f ad Rom. c. 1.
g Lactan. li. 6. c. 23.
h Xiphilinus, in Nerone.
i Xiphilin. in Auito.
k Leuit. 18. Eodem Genes. 19 ad Rom. 1. Lactan. lib. 6. c. 23.
l l. cum uir, ad l. Iul. de adult. tit. ut non luxu rien. con. natu. in Nouell.
m ad Roma. c. 1. l. qui domū suam, ad l. Iul. de adult. in P.
n Genes. 38.
o Plut. libell. num bruta ratio. utunt.
p l. 1 § remouet, de postula. in P.
q l. isti quidē, quod met. cau. in P.
r Sueto. in Iulio Cæsare.
s c. ut clericorum mores, de uit. & hon. cle c. clerici, de excess. prælat. apud Gregor.
t ca. adulterij, & can. flagitia, 32. q. 7. & ca. ut clericorum.
u l. stuprum. §. fin. de adult. in P.
x can. lex illa, 36. q 1. latè Ange tract. de male fic. uerb. che hai adulterato.
y Ouid. 3 de arte aman.
z Senec. Trage. 3. quæ Agamēnon.

a D. Pau. 1. Corint. 7.
b Genes. 2. ca. lex diuinæ, 27. q. 2. Matt. 19.
c Genes. 4. ca. an non, 24. q. 3.

alteram sponsam,& alteram uxorem uel duos
uiros,aut alterum sponsum, alterum maritum
habere prohibitum,[a] & qui duas habent uel
ducunt uxures,infames fiunt.[b] Verum & ultra
stupri pœna plectendos dicemus,[c] uel adulte-
rij: nam adulterium uerè est secundarum nu-
ptiarum attentatiu, eum primæ teneant, nec
aliæ sequi possint uiuente coniuge,[d] & cum
uir adhærere debeat primæ.[e] Sicve in uniuersa
li sexto concilio, uetitum sponsam, uidelicet
uxorem, dum adhuc sponsus in uiuis est, cum
alijs in matrimunij consuetudinem coire adul
terium, rem manifestè statueus Carolus ma-
gnus etiam imperator, eum eamve qui quæve
se flagitio aliarum nuptiarum uiuente altero
coniuge coniunxerit adulterij capitali pœna
subijcit,utpote grauioris & turpioris criminis,
13 quàm adulterij reos.[f] Hac nuta monogamiæ,
coniunctiu quæ naturalis est maris & fœminę,
communis brutis & hominibus,propriam reci
pit,cum de hominihus agimus,matrimonij ap
pellationem. *Nam nos*, inquit Vlpianus[g] *eam*
matrimonium appellamus. Ideò concubitus cum
14 munes brutis relinquuntur indifferentes. Et si
quædam adulteria nun admittant, neque alijs
quàm cum compari & socia fœmina una con-
ueniāt,ut elephantes,[h] aspides,[i] delphini,[k] tur
15 tures,æthnei pisces.[l] Prohibuit & Athalaticus
Gotthorum & Romanorum rex edictu,[m] ne
unu tempore duabus uxoribus quisquam con-
iungeretur, aliuquin rerum suarum amissione
plectendum. Cato[n] etiam uillicum instruens,
uxore ea contentus esto, quàm dominus dede-
rit,ea te metuat,&c. Apud Moscouitas seu Ru-
thenos extat canō Ioannis Metropolitæ, quem
ut prophetam honorant,si maritus relicta prio
re uxore alteram duxerit,uel uxori alteri nupse
rit, ad communionem, nisi ad matrimonium
redierit, non admittatur.[o] Sanctus Germanus
16 excommunicauit Gunthrandum regem Aure-
liorum filium Clotarij regis Francorum, quòd
duas uxores, sororesque duxisset Marconeifam
& inductam Merofledem, quæ, cum eam rex
nollet dimittere,passa iudicium Dei,interijt,ut
17 scribit Gregorius[p] Turonensis episcopus. Fe-
ris brutis illi uerè homines turpiores uidentur
& insipientiores, quibus nulla certa uxor, sed
Venus uaga, ex grege barbarorum, qui nulla
politia instructi, mancipia omnium uitiorum
facti sunt, quales referunt fuisse Garamantes,
populum Africæ minoris in Cyrenaica regio-
18 ne,ut ait Pompo. Mela,& Plinius.[q] Quibus ui-
cini, eodem teste Mela,[r] Augilæ aliquantum,
sed non omnino consentiunt, proprium fœmi
nis nubentibus concedentes nocte qua nubūt,
omnium stupro patere,qui cum munere adue-
nerint. Et tum cum plurimis concubuisse ma-
ximum decus,in reliquum autem tempus pudi
19 citia existente insigni. Promiscuos concubitus
& habebant Æthiopes,[s] Troglodítæ,[t] Britāni[u]
olim, Icthiophagi,[x] & ferè reliqui Barbari. Et
lege Thyrrhenorum[y] mulieres communes
20 fuerunt: & alij, qui polygamiam probant, ut
Athenienses aliquādo,[a] Parthi, Thraces, Ægy
ptij,[a] Persæ,quorum morem improbat & refel-
lit Cicero.[b] Helius Cinna tribunus plebis ple-
risque confessus est, habuisse se scriptam para-
tamque legem,qua Iulius Cæsar ferre iussisset,
cum ipse abesset, uti uxores liberorum quæren
dorum causa, quas & quot ducere uellent,lice
21 ret,teste Suetonio.[c] Et id commune fuisse, plu
res uxores inquam habere, Ethnicis,innuit In-
22 nocentius.[d] Erat & Cratis philosophi nomine

a §.affinitatis, in fin. & §. socrum.uersi.itē, de nupt. apud Iustin.
b l.1.§ fin.&l. quid ergo, § 1. de in qui not. Infa.in P l.2.de incest.nup li 1. C.tit 5.l.ea quę, de don.ant nu. C.lam 9 c nuper, de bigamis. lib.1. Decrat.tit. 21. ca. licet, de sponsalibus.
c Valerian & Galien l. eum qui duas, l 18. ad l. Iuli de adul.li 9. C.ti 9.
d Matthæ, 19. Marci, 6.
e in constitut. causar. cumin. editis in consi- sijs Augustæ la[…] donatis per Iustinū Gotherū. art 233.
f c.9 § fina de spons. duar. li. 4. Decret. tit 4.
g Vlp.l.1 §.fi. de iusti. & iur. § fi. de iur nat.
h Plin. libr. 8. cap 1.
i Plin.lib 8.ca. 23
k Plini.libr 9. cap 8.
l Claud. Aelianus, li.1. de histo.anim. c.13.
m extat edictū li.9 uar.epist. Cassiod. ca 18.
n Cato, lib de re rust.c.142.
o Sigismūdus liber Baro, in comment. rer. Muscouit.in canonib. Ioānis.
p Grego.lib 4. hist.Francor.
q Pompo Mela,li.1.c.8.Plin. 5 c.8.
r Mela, d.1.li. cap 8.
s Solinus,c.33.
t Strabo, li.16.
u Cæsar, lib.5. comment.
x Herod in 4. & Diod.in 4.
y Athenæus,li. 12.dipno.c.5.
a Gellius, lib. 15.c.20.
a Eusebius, li. 4.prepar Euan gel. Diod.in 2. de Thracibus, quoque Heraclides. de Politiis,in illis.
b Cice.3. Verrina.
c Suet. Tranq. in Iulio, c.52.
d Innocē 3. in c.gaudemus,§. 1 § quia aute, de diuor. lib.4. Decret.titu.19. & 22.

tenus, nuptias communes esse debere dogma,
ut ait Tatianus.[e] Sanciuit idē ridiculè Plato.[f]
Agareni,tot uxores ducunt, quod nutrire pos-
sunt. Apud Lituanus Morauiæ gentē, quæ ho-
die iuris est Boemici, patriu more nubiles mu-
lieres unum pluresve pro uiri facultate, concu
binos nutrire cōsueuerant,qui negligente ma-
rito, munera matrimonij subirent,teste Ænea Syl
uio.[g] Habebant & Nicolaitæ hæretici uxores
cōmunes,quamuis singuli singulas ducerent.[h]
Item & Gnostici,[i] & Epiphanis secta.[k] Et pari-
23 ter in Arabia Fœlici consuetudo erat, ut una
omnibus consanguineis uxor esset, teste Stra-
bone.[l] In Britannia,quæ nunc Anglia,olim ex
consuetudine deni duodenive quinque habe-
24 bant, authore Iulio Cæsare,[m] uxores commu-
nes. Scribit Polydorus Virgilius,[n] fuisse iam in
de à principio apud Scotos institutū seu legem,
ut liceret cuique pro opibus ducere uxores, &
nobilibus plebeiorum uxores habere commu-
25 nes: ac Domino loci uirginē nuptā uitiare, ante
quam uir eum ea cubuisset: illa duo superiora
religionem Christianā statim sustulisse, ubi eā
Scoti sunt complexi, istud posterius longo post
tempore Malcolmum regem sanctissimæ Mar
garitæ uxoris hortatu sustulisse, ut institutum
post homines natos turpissimū,eumque sanxis
sa anno salutis humanæ 1090. ut uirgo nupta
nummum aureū, pudicitiæ redimendæ causa,
26 Domino loci pēderet, idq; etiam nunc seruari.
Inuexerāt cū cæteris suis erroribus pari modo
Anabaptistæ polygamiā,pmittentes quoq; pro
miscuam libidinem, ut scribit Lambertus Hor
27 tensius Monfortius.[o] Apud Phœnices ante Cō
stantinū Magnū, qui Libanū montē ad Helio-
polim incolebāt, uirgines suas ante legitimas
nuptias ex lege prostituere receptū erat, quod
28 desijt Constantini temporibus, teste Nicepho-
ro.[p] Erat & lex Amorthæorū præsidere nuptā
in fornicatione per septem dies iuxta portā.[q]
29 Scribunt Nicephorus[r] & Socrates[s] ecclesiasti
cus,& post illos Ioannes Cuspinianus,[t] Valen
tinianum primū,cum destinasset superinduce-
re uxori Seueræ, aliam uxorem Iustinā Iustini
filiā,legē publicè promulgasse, ut cuicunq; li-
bitū esset duas legitimas uxores habere,liceret:
30 tamē illa lex seruata non fuit. Non secus quàm
nec ea,qua Cabades rex Persarū,filius Perosæ,
tēpore Anastasij Cæsaris statuerat, ut cōmunes
uxores essent,quinimò & ob illā Persę illi Impe
riū abrogarūt,& in uincula cōiecerūt,& Blasū
31 alterū Perosę filiū elegerunt in regē.[u] Crispus
Sallustius,coniugij necessitudinē apud Numi-
das & Mauros leuē dicit esse, quia singuli pro
opibus, quisque quàm plurimas uxores, denas
alij,alij plures habent,sed reges eo amplius. Et
ita animus multitudine distrahitur, nullam
pro socia obtinente,pariter omnes uiles sunt.[x]

e Tatianus Assyrius, oration. cont gent.
f Plat. in Tymæo.
g Aeneas Siluius, libr.4. de dict. & fact. Alphonsi,c 8.
h Tertull.li 1. cont. Marcio.
i Epiphan.to. 1.li.1 cont.hæres.23.
k Idē Epipha. eod.li. hæres. 1.
l Strabo,li.16.
m Iul. Cæs.li. 5.comment.
n Polyd Virg. lib.10. Hist Angliæ,pag.170. Et lib 1. de inuent.rer.c.4.
o Lamb. Man. li. tumultuum Anabaptist.
p Niceph. Calist.li 7. histor. eccles.c.46.
q in li. qui testamētum 13. patriar inscribitur, c 4.
r Niceph. Calist.li.11. histo. c.33.
s Socrat.lib 8. Hist. trip. c.12.
t Ioā. Cuspin, in Cæsar.in uita Valentiniani & Valentis.
u Niceph Calist li.16.histo. c.36.
x Sallust. In bello Iugurth.

De coniunctione & consensu, quæ in nuptijs requiruntur. Cap. III.

1 *In nuptijs coniunctio corporum & animorum est.*
2 *Amoris coniugalis exempla. Tanausius rex Gothorum.*
3 *Matrimonium duas habet præcipuas partes substantiales, consensum, qui præponderat concubitui.*
4 *Matrimonium cum continentia etiam uerum, in beatissima uirgine Maria, & Iosepho.*
5 *Ammon cum uxore continenter, & sine mixtione uixit.*

 6 *Proles*

6 *Proles & coniunctio, consummatio & probatio matrimonij iusti.*

7 *Consensus nuptijs ineundis tantum sponsi & sponsæ necessarius, ut matrimonium perficiatur.*

8 *Quare indissolubile & perfectum matrimonium inter Christianos sine consensu parentum, & non inter Ethnicos.*

9 *Nuptiæ quare exigant consensum parentum, in quorum sunt potestate coniungendi.*

Officium paternum dotare filias, & quærere filijs conditionem.

10 *Consensus parentum in nuptijs filiorum filiarumve familias, iure ciuili Romanorum necessariò exigitur.*

11 *Pœna edicti regij & raptus in eos, qui pelliciunt & persuadent matrimonium filiabus sine uoluntate patris.*

Lege 12. tab. non traducenda suasione ingenua uirgo.

12 *Consensus parentum etiam in nuptijs repetendis exigitur.*

13 *Proximorum non exigitur in nuptijs necessariò consensus.*

14 *Matris consensus quando in nuptijs filiarum exigitur, in minore orbata patre.*

15 *Filia familias post 25. annum, impunè sine consensu patris nubit, & Burdigalæ post 20.*

16 *Furiosi & absentis patris non obest omissus consensus.*

17 *Filij emancipati sine consensu patris impunè ducunt uxores.*

18 *Vxorem meretricem ducere inter opera charitatis est.*

19 *Nuptijs uidetur emancipari filius a patre, ex lege Numæ Pompilij.*

20 *Apud alias gentes in filiorum filiarumve nuptijs parentum consensum natura dictante statutum.*

21 *Apud Græcos consensum patris in nuptijs filiarum exigi.*

22 *Iure orientali separatæ nuptiæ minoris 25. annis filiæ sine consensu patris.*

23 *Filia, quæ sine patris, uel fratrum uel proximorum consensus nubit, iure Longobardorum priuatur sucsessione.*

24 *Edictum Henrici II. de nubentibus sine consensu parentum, & de pœnis.*

25 *Balduinus Ferreus abducens uxorem Iudithani filiam Caroli Calui regis communione fidelium concilio Episcoporum priuatus est.*

26 *Raptoris instar est, qui coniungit sibi uolentem quamuis sine consensu parentum, & pœna raptoris afficiendus.*

27 *Amare persuadens tenetur interdicto de seruo corrupto.*

28 *Matrimonia consensu patris non fiunt inuita filia.*

29 *Superbarum filiarum matrimonia à parentibus procurata detrectantium pulcherrima castigatio.*

30 *Samnitum nuptiarum deligendarum institutum publicum.*

1 DIcitur deinceps in finitione, nuptias habere coniunctionem, quæ
est unio corporis, & animorum
seu uoluntatum, erunt quippe duo
in carne una.[a] Et rursum ad mulierem dictum.
Et eris subdita, & appetitus subditus uiro.[b] Et
iterum, Mulier non habet potestatem corporis
sui, sed uir, similiter uir potestatem sui corpo-
2 ris non babet, sed uxor.[c] Neque amore isto &
concordia hac maritali præstantior uel firmior
esse potest, uel debet, ut olim ea Tanausius rex
Gothorum cum exercitu suo, ab Asiæ amœnis-
simis subactis ditionibus reuocatus fuerit ad
sua.[d] Extant amoris coniugalis celeberrima
3 exempla apud Valerium Maximum.[e] Itaque
in matrimonio contrahendo consensus præci-
puas obtinet partes & substantiales, secundas
concubitus: dictumque ideò, nuptias facere cō
sensum, non concubitum,[f] & nuptias solo con
sensu perfici,[g] & inter inuitos aut dissentien-
tes non contrahi,[h] liberaque esse debere matri
monia.[i] Sic enim maiores nostri sati sunt, ue-
rum & honestum amorem coniugum animis
solis constare, teste Vlpiano,[k] nec coitum, sed
affectionem maritalem matrimonium face-
re.[l] Quo fit, ut consensus & præsentis temporis
in electione coniugij, illud firmum & indisso-
lubile faciat, etsi alter illorum post illud alteri
se coniunxerit corpore.[m] Et uerè transacta ma
trimonia dicuntur etiam illa, quibus nulla cor
4 poralis copula accessit.[n] Veluti illud, quod in
ter beatissimam Dei genitricem Mariam, quæ
uirum nunquam cognouit,[o] & beatum Iose-
phum eius sponsum interuenit. De cuius de-
sponsatione loquens D. Augustinus,[p] *hoc exem*
plo, inquit, *magnificè fidelibus insinuatur cōiugibus*
seruata etiam pari consensu continentia, posse per-
manere, uocarique coniugium non permixto corpo-
5 *ris nexu, sed custodito mentis affectu*. Refert eius
matrimonij continentiam in Ammone, & uxo
6 re eius Nicephorus Calistus.[q] Proles namque
bonum quidem est matrimonij, & coniunctio
corporum licitè accedit post initum matrimo-
nium: cæterum ea non sunt matrimonium, sed
appendices & consummatio matrimonij.[r] Ar-
guit tamen coniunctio corporum, matrimonij
uinculum præcessisse, cōsuetudoque, quā quis
cum libera muliere, quæ quæstum nō facit cor
poris, habet, probationem facit certissimā ma-
7 trimonij.[s] Cæterum hic obseruandum est, con-
sensum, qui in nuptijs necessario exigitur ad
eas perficiendas sponsi & sponsæ tantum esse,[t]
quod pertinet ad sacramenti & matrimonij ne-
sitatem: usque adeo, ut parentibus dissentienti-
bus factum matrimonium uerum sit, & indisso
lubile, expresè adhuc concilio Tridentino de-
cisum,[u] faciunt capita tituli De matrimonio
contracto contra interdictum ecclesiæ, lib. 4.
Decretal. tit. 16. & si qui contraxerint pœnis iu
ris ciuilis cuiusque regionis subijciantur, &
quamuis prohibeātur huiusmodi matrimonia
temere inita, & citra ritus, quos & sancta Dei &
Catholica ecclesia, & iura ciuilia, & mores bo-
ni, & honestas statuunt. Honestum quippe,
quamuis non necessarium iure diuino & pon-
8 tificio, parentes consulere.[x] Nec mireris, quod
inter Christianos hoc receptum sit, etiam con-
tra consensum patris matrimonium, hoc uerū
esse, si ritus illi uolūtatis expressi sint, maximè
sacris aduenientibus precibus: diuersum autem
apud Ethnicos esse. Nam iure diuino, quod
Deus coniunxit homo non potest separare.[y]
Neque in his quæ ad sacramenta pertinent, pa
tria consideratur potestas.[z] Et relinquet homo
patrem suum & matrem, & adhærebit uxori
suę.[a] At iure gentili & ciuili, & solui poterat
matrimonium, unde & factum aduersus leges
irritum pari licentia reddebatur, ut infrà doce-
bimus. Et Iulius Paulus[b] sic respondit, *eorum*
qui in potestate patris sunt, sine uoluntate eius ma-
trimonia iure non contrahuntur, sed contracta non
soluuntur: contemplatio enim publicæ utilitatis pri-
uatorum cōmodis præfertur, hæc Paulus. Inficias
tamen

a Genes. 2. cano. lex diuinæ, 27 q 2 D Mat. c. 19
b Genes. c 3.
c 1. ad Cor 7. c. nō debet, de consan & affi.
d Io. Gothus, li. 1. de reb gest. Gothor. c. 2.

e Val. Max. li. 4. c 6.
f l nuptias, de reg. iur. li. 50. P. n. 17. §. nuptias itaque, de nup. in auth coll. 4. § illud, quibus mod. nat. effic. leg. l. fi. C de re pud. li. 5. tit. 17. g c. cum locū, & c. fi. de spōs. ap. Greg. c. sufficiat, & can. matri. 27. q 2.
h Cels. l. si patre cogēte, l. 22. de rit. nupt. lib. 23 P. titu. 2. Martia. l. inuitam, l. 20. eo ti. Diocl. & Maxi. l. neque ab initio, l. 14. & l. nec filiū, 12. de nup. li 5. C. ti. 4. i d. l. neque ab initio, l. una. de sponsal. li. 5. C. ti. 1. Alex. Imp. l. 2. de inut. stipu. lib 8. C. titu. 39. Paul. l. Titia, l. 134. de uer. ob. li. 45. P. titu. 1. c. gemma, & c. requisiuit, de spōsal.
k Vlpia. l. 3. de dona. int. uir & uxor. lib. 24. P. tit. 1.
l Vlpia. l. cum hic status, §. si diuortiū, de donat. int. uir & ux. l. iubemus, de repud. C.
m c. fi. de spōs. & ex conci. Ancyritano, c. 11. Syricius Papa in epistola, c. 4. & ad Hymeriū episcopū Tarraconensem epist. 1. a 4. de cō iugal c. de sponsatus, 27. q 2.
n Isidorus, lib. 9 c. 7. Augu. de bon. coniug. c. 21. li. de nup. & concupiscen. c. coniuges, & c. coniux, 27. q. 2. c. non enim. 32. q. 1 August. cont. Iulia. li. 5.
o Luc. 1.
p August. lib. 2. de consen. Euangel. c. 1.
q li. 8 Hist. eccle Nicep. Cal. c. 41.
r can. in nomine, 27 q 2 c. debitum, de bigamis.
s l. in liberæ, de rit. nupt. in
t Gordian. l si uicinis, l. 9 de nupt C.
t can sufficiat, 27. q 2 gl. in ca. fi. 22. q 2 gl. in c. 1. de despon. imp & ibi Pan. gl. in l. Paulus, de sta homi.
u Sessio 8. arti. 1. de reformat. matrimon.
x gl. in d can. sufficiat, in uerbo, solus, & ita intellige.
y Matth. c 5 & 19. 1. ad Cor. 7. Luca, c. 6.
z c. fi. de iudic. in 6.
a Gene. 2. Matthæi 19. ad Ephes. 5.
b lib. 2. recept. sent. ut. 19.

9 tamen non eo, omni iure honestum uisum fuis
se & pene necessarium, præcedere parentum sẽ
tentiam & consensum nuptias, eorum quia mi
nores in horum sunt tutela & sacris, & eo ma-
gis quòd infirmum sit huiusmodi consilium in
sidijs multis, & captionibus expositum, [a] offi-
ciumque patris sit collocare in matrimonium
filias & dotare, & quærere conditionem filijsfa
milias, [b] indissolubile maiori consilio est ligan
dum, cautiusque ubi maius periculum, agen-
dum: [c] maxime in filiabus, quarum sexus & in-
firmitas paternæ prouidentię uel iuris subsidiũ
desiderat, [d] utpote quæ plerunque maritorum
titillatione contra propria commoda consen-
tiunt: [e] neque pudoris virginalis est, eligere ma
10 ritum. [f] Itáque iure ciuili Romanorũ, pro sub-
stantia nuptiarum inductum est patris quoque
consensum, cuius in potestate est, filius filiave,
adhibendum, & præmittendum esse: alioquin
nuptiæ illegitimæ censeantur, & filij illegiti-
mi. [g] Docet & Catullus in carmine nuptiali, fi-
liam expectare & sequi debere hanc uolunta-
tem dum, ait:

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo:
Non æquum est pugnare pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parẽtũ est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

11 Scribit Arnoldus Ferronus [h] præter edicti hac
de re generalis sanctionem, Senatus Burdega-
lensis consulto usque adeo matrimonia absq;
voluntate parentum contracta, prohibita coer
citave, vt capitalis pœna in ea contrahentes lo
cum habeat, & presbyteros, eorum ministros,
etiam profanos iudices damnare posse, & eos
quoque, qui filium alterius ad nuptias impu-
lissent sine patris consensu. Tractat & de pœnis
in hos qui hæc tentarint Alexander. [i] Sed & ra
puisse sine traductione, [k] & pœnas raptus hic
habere locum nemo ambigit, pro seductis ita
uirginibus & filijsfamilias, Lex ita 12. tab. pro-
hibeat, ingenuam uirginem suasione traduci.
Et Solonis lege Plutarchus meminit, qui uer-
bis pellexisset adolescentulas, grauius puniuos.
Inuehitur in Critonem Chremes Terentia-
nus, qui adolescentulos imperitos rerum, in
fraudem illiciat solicitando, & pollicitando eo
rum animos lactet, ac meretricios amores nu-
ptijs conglutinet. Sic Plautus, [l]

Virgo atque mulier nulla erit, quin sit mala.
Quæ præter sapiet, quàm placet parentibus.

Tantum enim confidit lex ciuilis de parentum
erga liberos solicitudine, ut nullum affectum
paterno præponi uoluerit, [m] & ratam omnino
haberi uoluntatem eius circa delectum perso-
narum, quibus liberos morientes etiam post
mortem committant defendendos, ut sufficiat
solum paternum testimonium, ex sanctione Iu
12 stinianea. [n] Quæ omnia in nuptijs renouandis
seu repetendis locum habent, si uidua minor
adhuc filiafamilias, & iuuenis fuerit, ut ait Iu-
lianus. [o] Quod & Cæsares Valentinia. Valẽs,
& Gratianus, [p] prorogant ad emancipatam ui-
duam, iuuenem tamen & minorem 25. an-
nis, ea lege, ut si in electione mariti, illius
uoluntas repugnet paternæ, & proximorum,
tunc arbiter iudex adeatur, dicturus pro ne-
13 gotij qualitate sententiam. Necessario nam-
que aliter proximorum, sicut nec curatoris
uel affinium ulla authoritas exigitur, & expe-
ctanda est sola uoluntas eius, de cuius coniun-

[a] Vlpia. l. 2. de minor. 25 ann. li. 4. P. tit. 4.
[b] Martial. l. q. liberos, l. 19 de rit. nupt. li. 23. P. tit. 2. l. 1. § verum que. de do tis promiss. li. 5. C. tit. 11.
[c] c. ubi periculum, de elect.
[d] Vlp. l. 1. & 2. ad SC. Velleia. li. 16. P. tit. 1. §. 1. qui aliter. lic. uel non. libe. 2 Instit. tit. 8.
[e] Honor. & Theod. CC. l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. li. 5. C. tit. 1.
[f] can. honorantur. 30 q. 2.
[g] l. Paulus, de statu hom. li. 1. P. l. 9. l. generali mandatu, & l. seq. de rit. nup. li. 23. P. l. 2. & l. si ut proponis, C. de nupt. §. 1. de nup. li. 1. Insti. l. Iulia. in l. nam §. nec ut fa cultas, de rapt. uirgi. lib. 9. C. tit. 13.
[h] Arnol. Ferro. in consuet. Burdegalen. de tit. 4. de dote, & §. 5.
[i] Alex. consil. 93. 1. uol.
[k] l. Marcell. de uerb. sign. & una. de rap. uir.
[l] Plaut. in Persa, act. 3. sce. 1.
[m] l. fin. de curat. furio. C.
[n] Iustinia. l. de creationibus, l. fin. de episc. audi. li. 1. C. tit. 7. l. humanitatis intuitu, de impub. C.
[o] Iulian. l. nuper q. l. 18. de rit. nup. li. 23. P. tit. 2. l. si ut proponis post querelam, l. 7. C. de nupt.
[p] l. uidua, l. 16. de nupt. lib. 5. C. tit. 4. l. in coniunctione filiarum, l. 20. C. eod.

14 ctione tractatur. [q] Si tamen minor orbata pa-
tre sub tutela agat, & inter matrem & tutores
& proximos de eligendo marito controuerta-
tur, tunc quoque adeundus erit iudex: [r] uiuen-
te autem patre, eius uoluntati est deferendum,
si tamen sui officij paterni non sit immemor,
alioquin si nubilem negligat filiam, & uigesi-
mum quintum illa expectans annum transege
15 rit, arbitrium filiæ in eligendo sibi marito non
reijcitur, nec punitur: atque pater qui bonis
suis nubentem intra eam ætatem poterat abdi-
care, & exhæredare libere, post eã non potest. [s]
16 Burdegalæ autem nec post uigesimum. [t] Quo
fit etiam, ut negligatur consensus etiam patris
furiosi impune à filiafamilias: [u] eo quod per
illum consuli illi commode non possit, eadem
que ratione absentium parentum uel captorũ
ab hostibus post triennium à filijsfam. uel filia
busfam. consensus non est necessario requiren
dus, si modo tales sint nuptiæ, quas certum sit
patrẽ non repudiaturum, ut notant Paulus &
17 Iulianus Iurisconsul. [x] Ita & filius emancipa-
tus sine consensu patris uxorem ducere potest
secundum Modestinum, [y] nec ob id iuste à pa-
tre exhęredatur: nisi, inquit Vlpianus, [z] tã igno
miniosam uxorem duxerit filius, quæ dedecori
sit tam ipsi, quàm patri talem mulierem habe-
re, quo casu pater iure suo uti poterit. Quãquã
hodie nec hanc esse contenderem iustam exhæ
redationis causam, eo quòd inter causas à Iu-
18 stiniano non comprehendatur. [a] Et receptum
sit hodie inter opera charitatis esse, etiã mere-
tricem per nuptias à fornicationis consuetudi
ne reuocasse: quod etiam agitur ita, in remissio-
nem dicitur pertinere peccatorum. [b] *Nec est cul
pandus*, inquit D. Hieronymus, [c] *Oseas propheta,
si meretricem quam duxit ad pudicitiam cõuertit,
sed potius laudandus, quòd ex mala bonam fecit.*
Et scenicæ mulieres, si pœniteat sceleris, rectè,
gratia præcedentis uitæ facta à principe, ut a-
liæ nubunt. [d] Quamobrem nos prohibitio-
nem iuris ciuilis de non nubendo sine consen-
su patris, intra cancellos & fines patriæ pote-
statis coercebimus, qua pendente, cura & soli-
citudo liberorum maxime officio paterno re-
linquitur, eaque soluta à patre quodammodo
abdicatur, moneturque filius missus è manu,
ut in posterum non fisus paterno labori sibi
prospiciat & cõsulat, suæ enim potestatis tunc
19 fit. Docet & lex Numæ Pompilij, nuptijs eman
cipationem quandam filiorum fieri, dum sta-
tuit, [e] *si pater filio concesserit uxorem ducere futu-
ram sacrorum ex bonorum iuxta leges participem,*
20 *patri post hac nullum ius vendendi filium esto.* Hãc
etiam potestatem obseruant alia iura, quæ de
consensu paterno nuptijs filiarum filiorumve
tractant, & easdem fere admittunt distinctio-
nes. Aliæ namque gentes, etsi potestatem in fi-
lios non dicantur habere parem Romanis in
liberos, [f] nihilominus natura admonet ipsa,
adhiberi in horum coniugijs debere patris uo-
luntatem. Ita ratio dicitur ciuilis quoque & na
turalis hoc suadere: [g] quia iuris naturæ quo-
que est matrimonium, [h] diuinaque eius institu
tio. Diuini quoque & naturalis iuris honor,
qui parentibus exhiberi debet. [i] Sic & apud
Græcos obseruatum esse docet Homerus, [k] dũ
Antinous Telemachum ita alloquitur.

21 *μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δέ μιν γαμέεσθαι
τῷ ὅτεῳ τε πατὴρ κέλεται καὶ ἁνδάνει αὐτῇ*, id est,
*Matrem tuam dimitte, iube autem eam nubere
Illi cuicunque pater iusserit, & ipsi placuerit.*

Apuleius [l] cum tradit rationes, quibus non ui
deantur

[q] Gordian. l. in copulandis, l. 8. de nupt. C. Pau. l. sciendũ, l. 20. de rit. nupt. in P.
[r] Ver. & Anton. l. 1. C. de nupt.
[s] §. canfas, ut cum de appell. cogno. in auth.
[t] in consuetu. Burdegal. tit. 4. de dote. § 9.
[u] Vlp. l. si nepos, l. 9. de ritu nup. in P. Insti. l. si furiosi, l. 25. de nupt. C. §. unde quæsitum, eo. tit. ap. Iustinia.
[x] l. si ita l. in. & l. si filius ei, l. 11. de rit. nup. P.
[y] l. filius emancipatus, l. 25 de rit. nupt. in P.
[z] Vlp. l. 3. §. si emancipatus, in 3. de bon. poss. contra tab. li. 37. P. tit. 4.
[a] in §. causas, ut cum, de appell. cognol. in authen.
[b] Clem. 3. in c. inter opera, c. 20 de sponsal. lib. 4. Decreta. Grego tit. 1.
[c] D. Hieron. in Oseam 1 & ca. non est culpandus 32. q. 2.
[d] Iustinia. in l. Imperialis, l. 25. de nupt. C.
[e] Dionys. Halic. li. 2. Antiq. Roma.
[f] §. 2. de patr. pot.
[g] § 1 de nupt.
[h] l. 1. §. si de iu sti. & iur.
[i] Exod. c. 20 et final l. 2. de iusti. & iur.
[k] Homerus, 2. Odyss.
[l] Apuleius, li. 6. asini aurei.

deantur illi nuptiæ legitimæ inter cupidinem
& Psychem, eum quoque adfert, quòd clam pa
rentibus nulloque adhibito teste factæ fuissēt.

a li.2. iur. Orient. circa fin.

22 Inter sanctiones pontificias iuris Otientalis [a]
extat una patriatchalis Constantinopolitani
Patriarchę, de Hypothesi proposita nuptiarum
initarum cum Mitza filio Bombylæ cooquerē
tis, ab Anthimio filin cuiusdam Leonis nullo
præcedente nel sequnto cnn sensu Bombylę pa
tris: statuiturq́ne eas nuptias nullas esse, utpote
factas sine consensu paterno cum filia mino-
re 25. annorum, separandasque ueluti nnn dif
23 ferentes ab scortatione. Langobardorum seu
Insubrum iure, [b] filia quæ sine patris consen-
su, uel fratrum, uel proximorum, cū alio, quàm
ei cui desponsata uel promissa esset, nupsisset,
priuatur successione paterna, quæ proximiori-
24 bus ea expuncta defertur. Gallico nostro iure
lata est Henrici 2. constitutio anni 1556. quæ
prohibet matrimonia, ut clandestina, filiarum
filiorumve familias, inscijs, & inconsultis, inui
tisque parentibus fieri: alioquin ea attentanti-
bus licere parentibus eos easve exhæredes face
re, donationes illis factas reuocare. Hosque de
clarat ipso iure incapaces omnium sacrorum
prouenientium ex conuentionibus matrimo-
nialibus patrum & matrum, uel delatorum ex
consuetudine locorum: castigationem pœna-
lem tum contrahentium, tum proxenetarum
arbitrio iudicis committens: exceptis tantum
filijs maioribus triginta annorum, & filiabus
25. quos nubentes inuitis parentibus eximit à
lege dummodo, consuluerint prius ipsos parē-
tes, quamuis noo obtinuerint exquisitum con-
25 sensum. Antea Balduinos Ferreus præfectus Flā
driæ cum ex sylua nocte inconsulto patre Iudi
tham filiam Caroli Calui regis Gallorum ab-
duxisset, & pro uxore habuisset, conuocato per
regem pontificum coocilio damnatus, & ex
piorum loco motus anno Domini 862. Is au-
tem eius rei gratia Romam petijt absolutio-
nis & expiationis consequendæ gratia, utque
de raptu se purgaret: tandemque regi coocilia

b l. 6. de sponsal li. 2. Longobard.

c Meyerus, li. 2. Hist. Flādriæ.

26 tus, nuptias celebrauit teste Meyero. [c] Et rapto
ris instar est, qui uirgines etiam uolentes sibi
sine parentom consensu couiungit, pœnaque
raptoris, vltimi supplicij plectitur à Iustinia-
no C. [d] si quidem qoamuis volenti non fiat in
iuria filiæ, [e] nihilominus patri fit ex attentata
filiæ pudicitia, suoque nomine agit, etsi filia a-
27 gere non possit. [f] Teneturque interdictn de
seruo corrupto, ut deteriorem filium filiamve
faciens, qui persuasit ot amator amatrixve es-
set, ut ait Vlpianus, [g] & Paulus [h] dicebat inter
esse parentum, aoimos liberorum non corrum
pi. Quanquam mitius agatur cum ijs raptori-
bus qui inuitis parentibns, consentientibus ta
men filiabus, eas rapuerunt, quo casu raptus
excusatur, quod pertinet ad efficaciam matri-
mooij, [i] quod sua natura consensu utriusque
cnniugis celebratum firmum est. Præponunt
tamen iura ciuilia uoluntatem patris, filiæ.
28 Quam tamen cogi à patre nolunt, ut libera
sint matrimonia, prout motui, nisi forsan
utantur illa houesta coactione, de qua memi-
nit Iulius Pollux, [k] per quam ingenium patris
29 deijcere potest superbiam filiorum, si monilia
& causam superbiendi filiabus adimunt, ue-
luti, inquit, qni asinos admittunt, faciunt: si
enim equæ asinorum congressum aspernan-
tur, eosque lacessunt, equarum iubas radunt,
& ad fontes deducunt: hæ uero tanquam in
speculo cernentes deformitatem corporis &

d l. uni. § etsi quidē, de rapt. uirg. li. 9. C. tit. 13 § 1. de rapt. mulierib. col. lat. 9. tit. 13.
e l. cum donationis, C. de trā sact. l. si uendi-tor, de rescind. uendi. C. l. 1. de actio. empt. C.
f Vlp. in l. 1 § usque adeo, de iniur. lib. 47 P. tit. 1. Caius, l. si quis seruu meum. l. 16 Neratius, l. pater cuius, l. 41 eo. tit.
g Vlpia. l. 1 de ser. corrup. lib. 11. P. tit. 3.
h Paul. l. ut tantum, l. 14. eod. tit.
i c. pen. de rapto. li. 5. Decretal. tit. 18. can. 1. & 6 lex illa, 27 q. 2.
k Iul. Pollux, li. 1. Onomast. cap. 11.

iubæ splendorem amissom, deterioris postea
30 animalis congressum admittunt. Sed & Samnl
tatibus alia lex honesta quidem erat, & quę ad
honestatem excitaret teste Strabone, [l] ut nec
pareotibus filias suas quibus collibuisset dare
nuptui fas esset: uerum quotanois decem præ-
stantes decerni virgines ac optimos totidem
adolescentes: ex ijs, primam primo: secundam,
secundo: & ita deinceps hoc pacto, quòd si is
qui primam accepit honestam, instam institu-
tionem mutauisset in deterius, habitus con-
temptui pro igoominia erat, & ei locata adi-
mebatur.

l Strabo, li. 5. Geograph.

De indiuidua matrimonij & diuini & humani iuris societate. Cap. IIII.

1 *Societas in matrimonio, diuinæ & humana domus.*
2 *Theogenæ Agathoclis uxoris honestum responsum de societate maritali.*
3 *Indiuiduam esse societatem matrimonij, nec uxorem esse temporalem, nec filium.*
4 *Vxorem suam Cato Vticensis concessit Hortensio liberorum causa.*
5 *Vxores precariæ, & temporariæ mercede conductæ Sarracenis, Romanis, Spartiatis, Aegyptijs.*
6 *Societas coniugalis facit communionem rerum utriusque familiæ, habitationis, domicilij, unde dicitur ducta uxor.*
7 *Matrimonia farre coniuncta indissolubilis lege Romuli, & succedebat eo modo coniuncta uiro.*
8 *Excommunicati seorsum ab uxore manentes, nolentes redire: uiri consulares solent seorsum ab uxoribus habitare.*
9 *Vxorem inuito marito pater non potest retinere.*
10 *Vxores radijs maritorum splendent, & infœlicitatis eorundem sunt participes.*
11 *Vidua artificis iurati, artem per seruum expertum non magistrum, potest exercere.*
12 *Viduæ viuum retinent mortuum maritum.*
13 *Anima defuncti uiduæ suæ ęgre fert secundas nuptias.*
14 *Vxores una cum uirorum mortuorum corporibus ex lege concrematę apud Vuendos, & Cathæos.*
15 *Coniugibus una debet esse communis religio.*

1 ADijcitur finitionis nuptiarum quo
que indiuidua vitæ consuetudo, &
iuris diuini & humani communi
catio: quæ nobis exhibent perfe-
ctam & indissolubilem societatem matrimo-
nij, ut non immerito summus Pontifex [m] ar-
gumentetur à societate ad matrimonium: vo-
cat & Gordianus Cæsar [n] vxorem sociam rei
humanæ, & diuinæ domus: sic Horatius [o] so-
ciam uocat epitheto congruo uxorem.

Manet sub Ioue frigido uenator,
Sociæ coniugis immemor.

ex lectione Lābini. Neq; enim prohibita uiro
permissa societas inter aliquos, quandiu vixe-
2 rint. [p] Et Theogena uxor Agathoclis regis Sici
liæ, cum in Ægyptum remitteretur, morituro
Agathocle ægrè ab eo diuulsa dicebat, nuben-
do se non prosperæ tantum, sed omnis fortunę
inisse societatē, ut author Iustinus ex Trogo. [q]
3 Indiuiduam autē hanc esse, omni consensu na
tionum,

m c. 2. de sponsalib.
n Gordia. l. aduersus, l. 4 de crimi. expil. hæred. lib. 9 C. tit. 32.
o Horat. 3. car. Ode. 2.
p Paul. l. 1. pro socio, lib. 17. P. tit. 2.
q Iustinus, lib. 23. historiæ

tionum, quę ratione usq; fuerint, ferè semper receptum est, ut & ex sententiis Solonis [a] de uxore conijcere possumus.

ζεὺς γὰρ μέγιστον, τοῦτ' ἐποίησεν κακὸν
καὶ δέσμιον ἀμφέθηκεν ἄρρηκτον πέδῃ,
ἐξ οὗ τε τοὺς μὲν ἀίδης ἐδέξατο,
γυναικὸς οὕνεκ' ἀμφιδηριωμένους. id est,
Iupiter maximum hoc ipsum fecit malum,
Scilicet quòd cognoscamus ęqualem
Omnium mulierum sortem,
Et uinculum constituit indissolubile,

Ea quo solutos Pluto aliquos accepit pro uxore pugnátes. Sed latius de solutione paulo post, modo annotasse sufficiet, uxorem esse non posse temporalem, sed perpetuam quandiu uixerit: Nam nec moribus nostris conuenit filium habere temporalem, ut ait Paulus Iurisconf.[b] Et si more aliquo antiquo aliquádo receptum fuisse legamus aliud quidpiam diuersum: si tamen uerum sit probatum fuisse quod Strabo [c] tradit, Catonem Vticensem uxorem suam Martiam concessisse Hortensio liberorum causa. Plutarchus [d] etiam contracta sponsalis dixit
5 Philippi patris uoluntate. Similes certe illis qui precario uxores habebant, uel ad tempus conducebant mercede, qualem morem tribuit Saracenis Ammianus Marcellinus.[e] Scribit & Rhodiginus,[f] sed alibi non legi, Romanos cú liberorum satis ex sua uxore suscepisse uiderentur, uxorem alteri, qui liberis egeret, cedere solitos. Vt Plutarchus,[g] apud Spartiatas probis uiris uxores infœcundas habentibus, alienas prolis causa adire licitum fuisse. Scribit quoq; ea lege Lycurgi licuisse aliquando seniori uiro, uxori iuueni probum & honestum adolescétem admiscere, & ubi eam generoso semine complesset, suum ipsorum quod natum esset efficere. Quod improbat merito D. Augustinus, ad Claudium libr. 5. contra Iulianum.[h] Meminit Suidas [i] Vulcanum Ægypti regem, modestiæ tulisse legem Ægyptijs, quorum uxores apud maritos perseuerare ignorarent. Societas hæc uitæ inducit communionem inter coniuges rerum & earum dominij, ut ait Pau-
6 lus.[k] Commiscetur familia, & quæ uxoris sunt fiunt, ac si uiri essent, propria: & contra, quæ mariti, ac si uxoris, censentur ab Vlpiano.[l] Et proinde altero coniugum alteri subripiente quidpiam, furari non dicitur, nec eius nomine, sed rerum amotarú actione repetitur subtractú.[m] Dicitur incola eiusdem ciuitatis uxor, cuius est maritus, apud Papinianum:[n] ut contra legata uxori habitatio ratione societatis sit communis uiro eius,[o] ibique habere dicitur uxor domicilium, ubi maritus habet uel habuit, si decesserit.[p] Ideo Clemens Alexandrinus,[q] *honestum*, inquit, *est, uiri uxoribus fidem habentes eis domus custodiam permittant, ut quæ eis ad hoc opitulatrices datæ sunt*. Sequitur uel sequi debet semper uirum suum uxor, in uita & in morte:[r] nisi uagari incipiat uir,[s] uel exularet, vt ait Æschines,[t] ijs vna caro,[u] una domus, unumque sepulchrum.[x] Proinde Pomponius [y] pro perfectione nuptiarum ex ritu Romanorum desiderare uidetur, ut uxor in domum uiri ducatur: *Deductione namque*, inquit, *opus esse in mariti non in uxoris domum, quasi in domicilium matrimonij*. Indeque tracta est appellatio, ducere uxorem, pro accipere uxorem, etsi sola deductio in domum, nisi sponsalia præcesserint, uel alia argumenta, nuptias nun probent per se, ut notat Vlpian.[z] Promissione autem accedente de habenda ea uxoris loco maximam uim ad-

a Solon, in Gnomis.
b Paul. l. quæsitum, de adopt. lib. 1. P.
c Strabo, li. 11.
d Plutar. in Vita Cato. Vticéf.
e Ammian. li. 14 Histo.
f Cæl. Rhodig. li. 15 c. 17.
g Plutarch. in uita Lycur.
h in can. sic nó sunt facićda adulteria, 32. q.
i Suid. in uerb. Ἥφαιστος.
k Paul. l. 1. rer. amot. lib. 25. P. tit. 2.
l Vlpi. l. 1. § si uir aut uxor, ad SC. Syllan. lib. 29. P. tit. 5.
m d l. 1 & 2 & tot. tit. rer. amotar. in P. l. aduersus, de crim. expil. hæred. C l. quamuis, C. de furt.
n Papin. l. fi. § item rescripserunt, in 2. ad munici. lib. 50. P. tit. 1.
o l cæterú, de usu & habit. P.
p l. ea quæ, l. 32. ad munici.
P l exigere, de iudic. in P. li. 5. l mulieres, de dignit. li. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10. C.
q Clem. Alex. lib. 3 Pędagog. cap. 12.
r can. unusquisque, 13 q. 2.
s l. quod nisi, l. 10. de operib. liber. lib. 38. P. tit. 1.
t Aeschines, epist. ad Senat.
u Genes 2. cano sút qui, 27. q. 2 ca. deinde, 24 d. & Matt. 19.
x c. ebron. 13. q. 2.
y Pompon. l. muliere, l 5 de rit. nupt. in P.
z Vlp. l. quæsitum, l 9. de spó sal. li. 23. P., ti. 1.

7 dit.[a] Ex lege Romuli apud Diony. Halicarnasseum,[b] per sacra farris uxor ducta coniugio, nodo redissolubili iungebatur, eratque mulier uiro obsequens & pudica, & domus domina æquè ac marius, & in eius mariti bona succedebat hæres, sicut parentis filia: ea asse quidem, si is intestatus & sine liberis decederet, si cum li-
8 beris una cum illis. Statuit aliquando Synodus quædam Constantinopoli sub Manuele eius patriarcha habita, ut notatur in responsis Dithyrrhachij [c] metropolitæ, eos qui seorsum ab uxoribus remanent & noluerint conuenire, ex communicatione notandos: quod intelligendum cum Vlpiano,[d] si seorsum habitantes nó habeant inuicem honorem matrimonij: alioquin si habeant, habitationum diuisio non dirimit matrimonij affectionem & unionem, *solent enim*, inquit idem Vlpianus, *uiri consulares ita seorsum habitare*. Hac ratione pater detinens uxorem, cogitur conquerenti apud prætorem marito, in domum maritalem deducere:[e] nec potest illam societatem paterna prærogatiua turbare aut dissoluere.[f] Scriptum quippe, ut oó semel diai, *relinquet patrē homo, & adhærebit uxori*.[g] Singularis certe uel melius præstantissima societatum ista, quæ authori natiuitatis præponitur, ut non solum societas, sed commixtio & confusio duorum animorum, & corporum in uno composito, unum quid faciens uideatur: & animus uiri in corpore uxoris, & uicissim mulieris in marito uiuere & sedem sibi delegisse, ut non abs re D. Paulus scripserit, nuptam præcipuum habere studium, quomodo placeat uiro, & uirum habentem uxorem, quomodo ui-
10 cissim eam redamet.[h] Quamobrem & illæ illustrantur radijs maritorum, & eorum dignitate refulgent:[i] cum mariti dignitate concrescunt,[k] & eorum sentiunt fulgorem: æquum enim est & naturale,[l] communicari honores, quibus communia sunt etiam infortunia, ob quæ non licet abire à iugo hoc matrimonij. *Quid enim tam humanum est*, inquit Vlpianus,[m] *quàm fortuitis casibus mulieris maritum,*
11 *uel uxorem uiri participem esse?* Placuit idcirco, nec iniustis rationibus, supremis orchestris, mortuo marito artifice, eius artificij quod nisi iuratis & petitis à republica permittitur cuilibet, uiduam defuncti posse artificium mariti, ac si is uiueret, per seruos expertos tamen in ea arte exercere palá, quamuis magisterij gradu insigniti non sint, & iure communi non nisi ab insignitis tractetur. Et ita Philibertus Bugnonius [n] refert iudicatú fuisse à Senatu Lutetiano 13. Cal. Decemb. anno 1427. & in comitijs Molinésibus 8. Octob. 1540. Ego quoque sæpe uidi Tolosæ eo modo Senatui placuisse, dú sub
12 sellijs erá assiduus. Videtur quippe adhuc extincto corpore coniúgis, cú uidua nobilior cóiunctionis maritalis portio remanere: uiua nempe affectio, & animus qui immortalis est, cui iurata fuit uiuente & superstite corpore societas.
3 Sicut & Iustinianus notat,[n] animam defuncti cóiugis ægrè ferre superstitis secúdas nuptias.
14 Fueruntq; nationes aliquæ, apud quas uxores mortuis maritis una cú rogo maritali, ut perseueraret æqualis societas, utebantur: veluti mos erat apud Vuédos, qui erát genus Sclauinorú, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes, ut tradit Vunefridus Anglus, qui postea Bonifacius appellatus est, episcopus Moguntiaci factus, in epistola ad Edoardum Anglorum principem, teste Beato Rhenano [p]. Item apud Catharos pope Adrastatum terras in India

lega

a §. quoniam authé. Nouell. 74. Iustinia.
b Dionys. Hali car. lib. 2. antiq. Roma.
c li. 2. iur. Orié tal. 1 q
d Vlpian. l. cú hic status, l. 32 § si diuortium, de donat. inter uir. & uxo. lib. 24. P. tit. 1.
e d l. si inuita, C. de nupt. l 2. de lib. exhibe. in P l si C. eod. tit.
f l filiæ diuortiú, & l. dissentientis, l. 5. de repud. lib. 5 C. tit. 17 l filia, C. de inoff. testa. l. 1 § si. de lib. exhibé. in P. l reprehendédo, l. 5 de insti. & rest. sub condit. fact. li. 6. C. tit. 25.
g Gene. 2. cum simil.
h Corinth. 7. ad Ephes. 5. ad Coloss. 3.
i §. hoc itaque, de cósul. in authent. l Fœminæ, l 8. de senatu lib. 1. P. ti. 9.
k Iustin. l. fin. de nup. C.
l l. secundú naturam, de reg. iur. P
m Vlpi. l. si cú doté, l 23 § si maritus. solut. matr. lib 24. P. tit. 3. l patre furioso, l 8 de his qui sui uel alie. iur. li. 1 P. tit 6
n Bugno. in legib. abrogat.
n Iustinian. § quæ uero, de nupt. in auth.
p Rhena in li. 3 libr. rer. Germanic.

legẽ scitnm & seruatum, ob fœminæ cuiusdam beneficium io maritum paratum, teste Diodo-
15 to Siculo.[a] Strabo[b] hos uocar Catheos subscribens reliqois. Et quia in hac societate coniogali, est diuioi & humani iuris communicatio: quemadmodum bona, sic & affectio æqoalia esse debent, & religio, quæ uita nostra maxime constat, vt ait Plinius[c] eadem utriqoe esse debent coniogum. Neque cum sectæ alicuius hominibus uel mulieribus disparis religionis inire nuptias lex permittit: veluti ioter Iodæum & Christianum, uel Christianam, vel Christianum & Iodęam, alioqoin capitali supplicio imminente.[d] Et Leo & Anthemius CC. tradunt,[e] sponsalia dissolui posse propter impudicam conuersationem, aut religionis nel sectæ diuersitatem. Explicant tameo illud intelligendum, si ante contracta sponsalia igoorasseut diuersitatem: nam si sciuerint ante, impone ea uon dissoluunt,[f] sed sibi imputare debent. Iubet Plutarchus,[g] ut uxor io religione similis sit marito, neve aliam peregrinam admittat. *Nam, inquit, nulli Deo sacra occulta & abscondita grata sunt.* Sed de hoc in solutionis causis matrimooij, latius paulo post.

a Diodo. Sicu. libr. 17 anno 5. Alexand.
b Strabo, libr. 15.
c Plin. libr. 14. c 19.
d Valentinus, Theod. & Arcad. CCC. l. ne quis, l. 1. de Iudæis, libr. 1. C. tit 12.
e l fi. de sponsal. l. 5. C. tit. 1.
f l. si legibus, l. 14 de episc. audien lib. 1. C. tit 7.
g Plutar in precep. connubial.

De ritibus nuptiarum.
Cap. V.

1 *Solemnia & ritus nuptiarum quare adijciuntur, hique uarij.*
2 *Consensus in nuptijs alio modo quàm uerbis exprimitur.*
3 *Verba qualia in nuptijs consentiendis exiguntur.*
4 *Caiæ nomen in nuptijs pangendis cur.*
5 *Verba matrimonij contrahendi serio, non iocandi causa, obligant.*
6 *Verba etiam ioco dicta semper interpretantur pro matrimonio ferè.*
7 *Ritus nuptiarum quidam necessarij, quidam minimi.*
8 *Preces matrimonijs adiectæ in omni Ecclesia Orientali & Occidentali: & palam & publice contrahi iubet Ecclesia, quare.*
9 *Clandestina matrimonia non erant tribus obseruatis.*
10 *Banni, quid in nuptijs.*
11 *Moscouiæ matrimonia publice tantum fiunt in Ecclesiis.*
12 *Clandestina matrimonia, quòd pertinet ad Ecclesiam, rata non sunt, quamuis firma per se, & apud Deum, & quare, vide nume. 15.*
13 *Clandestina matrimonia, ab Ecclesia approbari debent.*
14 *Asserens matrimonium, probare debet.*
16 *Instrumenta matrimonialia, quomodo probant matrimonium.*
Instrumenta, pompa, dos, & apparatus, non faciunt matrimonium, sed ne clam fiat exiguntur.
17 *Matrimonia inita Romæ à sacerdote Cereris.*
18 *Nuptiarum selemnia Hebrais per hebdomadam.*
19 *Ritus quidam nuptijs Romanorum adhibitus ex Plinio, de colo, fuso, stamine, spina, nucibus, confarreatione, adipe, sudo, & lupino, lana.*
20 *Taxillarum puellæ nupturæ publicè se exponunt tuba, & uenienti posteriora primum, postea anteriora denudant, & si placita, illic nubit.*
21 *Ritus forma, qua apprehensis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum præcationibus diuinis additis, instrumento, epulis, & concubitu.*
22 *Romanis interdum ritus nuptiarum similes superioribus manu apprehensa, epithalamiorum & ominationis bonæ.*
23 *Vxor legitima & materfamilias Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo. Vxor materfamilias quæ dicebatur: & de triplici formula ducendi uxorem apud Romanos.*
24 *Vxor per coemptionem quomodo fiebat, & conueniebat in uiri potestatem.*
25 *Manus & mancipium potestatem significat.*
26 *Coemptio quid.*
27 *Fœmina olim nunquam erat sui iuris, sed in aliena semper potestate, aut patris, fratrum, propinquorum, aut mariti, nec sine horum obligabatur authoritate, & nume. 30.*
28 *Vestales tantum erant sui iuris.*
29 *Mulier nupta etiam apud Græcos in potestate mariti.*
30 *Coemptione simulata, aliæ fiebant Romanis alienatione. Coemptio nuptiarum tribus assibus fiebat.*
31 *In manu mariti fiebant & nuptiæ per confarreationem, & quomodo.*
32 *Nuptiæ per farreationem sacræ & pontificum Ethnicorum & aliorum.*
33 *Nuptię sacrę farracia quare.*
34 *Materfamilias hodie quę dicantur etiam.*
35 *Nuptię usu contractę, & uxor usu quid.*
36 *Vxor contestata erat concubina.*
37 *Vxor uulgaris concubina. Concubina honesta, uxor.*
38 *Concubinam cum uxore habere non licebat.*
39 *Concubina honestatem matrisfamilias amittebat.*
40 *Ritus alij Romanorum in nuptijs.*
41 *Aqua & ignis in nuptijs cur adhibebantur.*
42 *Cymbrorum coniugia firmabantur vnguium resecatione.*
43 *Theutones coniuges, capillos mutuo detondebant.*
44 *Armenij auriculas denotabant.*
45 *Elamitæ pungebant ad sanguinem usque digitum.*
46 *Ritus aliarum gentium in nuptijs firmandis. Numidorum, Dacum, Hungarorum, Scicionitarum, Tarentinorum, Scytharum, Cardiensium.*
47 *Cardiensis ignem accendebant nubiles ipsum, quo extincto fiebat diuortium, igni aquam inijcere, prouerbium quid.*

1 IN noptijs aliqua substantialia, &
alia noo substantialia perpeodeteoportet: iam autem formã substantialem monuimos io consensu contrahentium consistere.[h] Siquidem reliqui ritos & solemoia, uel ad subsidium coniugum, uel ad probationem gestõrum. Idcirco & forma contrahendi varia, ritusque
uarij, oeluti, expresso coosenso, uerbis, & ri-
2 tibus. Quamquam & sine uerbis aliu modo
exposito consensu fiant, quemadmodum dum
3 motus mutave nuptias contrahunt.[i] Verba
qoaliacunque siot, dummodo consensus ille
de præsenti tempore exprimatur, etiam nihil
interest, ea eoim interdom sunt, *se pro uxore*
habiturum, & pro marito habituram, ot ait Ale-
xander 3. somm. pontifi.[k] uel *accipio te in meũ,*
4 *& accipio te in meam.*[l] Apud Romanos usor-
pata, *ego tibi Caius, tu mihi Caia*: à tempore Caiæ honestæ matronæ, & optimæ lanificæ, secundum T. Probum,[m] & Plutarchum.[n] Sunt & ijs similia, prout motibus regionum recepta sunt, quæ nodum ioijciunt copulæ, si modo

h gle pe. in c. tua nos, de sponsal.
i Pau. l. motus, l. 76 de iur. dotia. 3. P. tit. 3. l. ex facto, l. 43. de vulg lib. 28. P. titul. 6. c. cum apud. ca 23. de sponsal. libr. 4. Decret. tit. 1
k c. ex parte, c. 9 de sponsalib. lib. 4. Decretal.
l c. pe. de sponsal. ca. licet, de sponsal duor
m T. Probus, li. de pronominibus, circa operis Valerij Maximi finé.
n Plutarc. libr. problema.

si modo serio, non iocandi animo pronuncien
tur:[a] sicuti nec iocandi causa promisse, obli-
gant:[b] nec qui se iactauit hæredem instituru-
rum, ideo instituisse uidetur, vel instituera teue
tur,[c] Plus enim nalet quod agitur, quàm quod
simulate concipitur,[d] nec ultra intentionem
6 actus agantium operantur.[e] Veruntamen hic
cauendum est, na hallucinetur quispiam, non
semper uerba etiam ioco dicta, pro ioco ecci-
pi, sed pro matrimonio interpretari fere sem-
per.[f] Itaqua cauandũ est, ne uerbis capietur ys
temere effutitis: verba quippa non ad simulan-
dum, sed ad exprimendam mentẽ dicte censen
tur: & nemo existimandus est aliquid dixisse,
qnod prius menta nõ agitauerit, ut ait Celsus[g]
7 ex Tuberonis sententia. Ad ritus autem quæ-
dã pertinent fere necesserio, alie non ualde re-
quiruntur, & si prætermissa sunt, non aaprobrã
8 tur. Itaque sancta, Catholicaque ecclesia in nu
ptijs firmãdis & celebrãdis, secras edhibet pre-
ces, & otationes, cum in orientali,[h] tum in oc-
cidẽtali orbis parte: utque eas, ea, qua decet ho
nestata concipiat, pnblice exigit fieri matrimo
nia, nõ clam, ut sina dolo, & omni legitima ep
9 probatione fiãt.[i] Clam namque facta, fraudis
habaot aliquod argumẽtum.[k] Porro clandesti
na oon erũt matrimonia, tribus obseruatis; pri
mum, si testes, dũ fiunt adhibcantur:[l] secũdo, si
parantum habeatur cõsansus, de quo diaimus,
adsintqoe qui paranymphi dicuntur:[m] tartio,
si matrimonia celebrãda prius io ecclesijs per
curiones publice proponantur, competanti ter
mino præfinito, intra quem qui voluerit, & po
tuerit, legitimum impedimeotum opponat, &
ipsi quoque presbyteri innestigent, vtrum ali-
quod impedimentum obsistat, pute, si contra-
cturi sint in gradu prohibito, uel elio modo im
padiantur, ut in concilio generali fuit decre-
tum.[n] Vocent uulgo hanc propositionem pu-
10 blicam, Bannos, declinata voce à Græca πᾶν
omne, ὅτι πᾶντας ionotescat, uel quòd per hác
dictionem Ban, prima, secunda, tertia denun-
ciatio, quæ fit in suggestu ecclesiastico future-
rum nuptiarũ, id est, integra & perfecta prædi
ctio & uniuersa significatur: mutetur enim fa-
11 cile π. lo ß. Extat & canon cuiusdam Ioannis
Metrapolitæ Moscouiæ, qui apud Ruthenos ha
bitus est prophetæ loco, *matrimonium non nisi
publicè in ecclesijs contrahatur*, vt refert Sigismũ-
12 dus Liber Baro.[o] Requirit ista summopere ec-
clesiastica disciplina, oec ecclesiæ rata dicun-
tur clanstestina matrimonia, quamuis contra-
cta clam, sine impedimento tamen, rata sint &
firma per se, & apud Deum.[p] Cuius diuersitatis
ratio ea est, quòd ecclesia non potest iudicara
da his, quæ latent: & ideo si de clam contractis
nuptijs coram iudica ecclesiastico agatur, cum
dubium illi sit, non interuenieote ecclesiastica
solemoitate, an fuerit factum matrimonium,
13 non potest compellere seruara illud. Ideoque
et eius cõprobatione in celebretis aliter opus
est, ot explicat Alax. 3. sum. pont.[q] Et qoemdiu
illi de coniunctione legitima fides non fit, ita
coniunctos, ex præsũptione certa scortatioois,
ab inoicẽ discedera iubebit, & us stuprũ da cõ-
14 iũctione iudicat.[r] Atq; ab eo, qui asserit cõtra-
15 ctũ matrimoniũ probatio exigitur,[s] At Deus
qui occulta nouit,[t] quive testibus non indiget,
etsi quis contractũ neget matrimoniũ occulte,
& quáuis, quia nõ probatur, nõ cogatur adhere
ra cõiugi: uere tñ nouit fectũ & indissolubile
nt ante cõcilium Tridentiouũ: proinde legibus
Dei qui occultum inficiatur, tenetur ac iunci-

a c tua nos, 26. de sponsa. Cajus l. simulata, 34. de rit. nupt. end. in P.
b l. obligatio-num substantia, de actio. in P.
c l. fi. de testa-men. in P.
d rubric. plus val. quod agit. C.
e l. si ego, & l. nonnunquam, de arb. cred. §. l. multũ interest, C. si quis alt. vel sibi, l. verũ est, & l. si quid fur, de fur. P.
f gl. 1. in c. tua nos, in verbo, mulierem, de sponsal. l. simulata, de rit. nuptia. in P.
g l. Celsus, l. Labeo 7. § idẽ Tubero, de supel. lega. li. 33. P. tit. 10. l. nam abiet, de lega. 3.
h lib. 1. iur. Orientali. tom. de sponsal.
i Concil. Arelat. c. 4. can. nostrates, ca. nullus ndelis, 30. q. 3. in decreto Hermoldæ sum. pontif. c. 3.
k l. fin. de rit. nupt.
l d. can. nullus, &c. nostrates, 30. q. 5.
m c. sponsus, ex concilio 4. Carthagi. &c. aliter, 30. q. 3.
n Canon. 3. ex concilio generali, in ca. cum inhibino. c. 3. de cland. de sponsat. lib. 4. Decretal. tit. 3.
o Sigismun. in comment. rer. Moscouitar. in cannnib. Ioannis.
p c. 2. de clan-dest. desponsa. & ibi glos. can. nubel. can 32. dist. & c. Christiana, 32. q. 5.
q Alex. c. 3 de clan. despons.
r c. 1. 35 q. 1.
s c. 3. de cland. despons.
t Psalm. 43. ad Hebræos 4.

tur, ot nec aliud possit inira coniugium illo
occulto perseuerante: & si ineat aliud, reus sit
adulterij. Instituunt itaque pleraque, & san-
ctioni & honorabilia redduot negotia, quæ de
16 substentia non sunt. Eoq; pertinent noptia-
lia iostrumenta,[u] quæ tamen per se non pro-
bent matrimonium,[x] seu pacta matrimonia-
lia, pompa, seu nuptiarum epparatus,[y] & do-
tis constitutio,[z] sine quibus tamen substantia
matrimonij consistit.[a] Docet id Conciliũ Are-
latense.[b] *Nullum fiat matrimonium*, inquit, *sine
dote, nullus uxorem ducere uel nulla nubere præsu-
mat, nisi secundum facultates dos constituatur*: au-
di postea rationem, *non quod sine dote matrimo-
nium esse non possit, sed ne sine publicis nuptijs quis
17 quam nubere, uel uxorem ducere, præsumat*. Erat
& ritus apud Romanos Ethnicos, ut matrimo-
nia iungerentur à sacerdota Cereris per oratio
18 nem sacram, teste Plutarcho.[c] Et apud maio-
res Iudæorũ lætitiæ illius publicę testandę cau
sa, etiam sub lege naturæ, per integram hebdo
19 madam nuptiarum fiebãt solemnia.[d] Possem
hic ritus uarios ex Plinio, in nuptijs, adhibitos
antiquitus, referre: qui, etsi desuetudine oblite-
rati sint, nihilominus tamen osteodunt, nõ clã,
non leui iudicio, & ut ita loquar, non summa-
ria, & de plano factas fuisse. Indicabo solum de
illis aliquot locos. Is iteque in primis ait,[e] *La-
nam cum colo, & fuso Tanaquillis, quæ eadem &
Caia Cæcilia uocata est, in templo Sangi durasse pro
dente se, author est Marcus Varro, factamque ab
ea togam regiam undulatam in domo Fortunæ, qua
Seruius Tullus fuerat usus: inde factum, ut nu-
bentes virgines comitaretur colus compta, & fusus
cum stamine*. Et albi,[f] *Spina nuptiarum faci-
bus auspicatissima, quoniam inde fecerunt pasto-
res qui rapuerunt Sabinas, ut author est Massu-
rius*. Et iterum,[g] *honor nucibus inglandibus na-
tura peculiaris gemino protectis opertimento, pul-
uinati primum calicis, mox lignei putaminis: quæ
causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis fœtu mu
nito: quod est uerisimilius, quàm quia cadendo, tri-
pudium sonumque faciant*. Et rursum,[h] *in sa-
cris nihil religiosius confarreationis uinculo erat, no-
uaque nupta farreum præferebant*. Et albi,[i] *pro-
xime in communibus adipis laus, sed maxime sui-
li apud antiquos etiam religiosi: certe noua nupta
intrantes, etiam num solemne habent, postes eo at-
tingere*. Et paulo post, *Massurius inquit, lupino adi
pi antiquos palmam dedisse, idea nouas nuptas po-
stes illo ungere solitas, ne quid mali medicamenti
inferretur*. Deniqne & elio loco,[k] *Lanis authori-
tatem ueteres Romani etiam religiosam habuere,
20 postes à nubentibus attingi iubentes*. De Taxilla-
rum qui populus in India; nubendi consuetu-
dine, noua quædem & inusitata refert Aristo-
bulus, & post eum Strabo:[l] ut qui præ inopia
filias suas elocare non possunt, eat in ipso æta
tis flore in forum producant cum tube & clas-
sicis, quibus bella significari solent. Tum mul-
titudine conuocata, puelle accedenti primum
posteriora humero tenus detegit, postea uero
anteriora: atque cum placita fuerit, & approba-
21 ta, quibuscunqua vt uidetur oubit. Formule iũ
gendi matrimonij, qnam hodie nidetur imite-
ci, extat in Tobiæ historia,[m] freqnentera etiã,
vt opinor, alus seculi hominibos, ut appræhẽ
se manus dextera futuræ sponsæ datetur dexte
ræ futuri uiri: Sic anim Raguel coninnxit fi-
liam Tobiæ iuniori, precationem addens sa-
cram, *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, uo-
biscum sit, & ipse coniungat uos, impleatque bene-
dictionem suam in uobis*. Fiebatq; charta postea
scriptura

u l. nec ab initio. 14. de nupt. C. §. nuptias, de nup. in authen.
x l. donationes in concubinas, 31. de donatio. li. 39. P. tit. 51.
y l. si donationum, C. de nuptijs.
z l. si de donatio. ante nupt. C. 3 de iur. dotium, in §.
a proxime citatis iurib.
b concil. Arelatensi can. 6. & can. nullum, 30. q. 1.
c Plutarch. in præcept. connubialib.
d Genes. 29. Iudic. c. 14.
e Plini. lib. 8 c. 41.
f Plin. lib. 16. c. 18.
g Plini. lib. 15. c. 22.
h Plini. lib. 18. c. 3.
i Plini. lib. 28. c. 9.
k Plin. lib. 29. c. 3.
l Strabo, li. 15. Geogra.
m Tob. c. 7.

scripcuta coniugij, epulum, & Dei benedictio, & concubitus. Hodie etiam inter Iudæos, in libro precum illorum, Malizur sanctæ synagogæ Romanæ, habetur benedictio sponsaliorũ in qua qui benedictioni præpositus est, sumit Calicem, & recitat orationem. *Qui creas fructus uitis &c.* Et aliam sponsalibus accomodam, postea bibit uinum & subinde propinat sponso & sponsæ, implentur & postea septem dies con-
22 uiuij. Refert quid simile fere Iulius Capitolinus [a] factitatum, sed non uerba sacra, sed uenerea recitata in nuptijs Gallieni: *nuptiarum epithalamium*, inquit, *cum dixissent centum poetæ de fratribus Gallieni coniunctis, ipse Gallienus Cæsar, cum manus sponsorum teneret, ita dixit,*

a Iul. Capitol. in Gallienis duobus.

Ite, ait, ò pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter uos: non murmura uestra columba,
Brachia non hederæ, non uincant oscula conchæ,

23 Huc pertinet uxoris legitimę species, apud Romanos, quæ ita per manum mariti tantum fiebat materfamilias, & transibat in familiam mariti, prolatis, certo ritu adhibito, uerbis conceptis. Tres enim apud Romanos uxoris ducendæ formulæ, per coemptionem, per confarreationem, & per usum. Per coemptionem fiebat materfamilias, & ueniebat in manum mariti uxor, ut ex Cicerone docemus, [b] dum ait, *si ita Fabiæ pecunia legata est à uiro, si ei uiro materfamilias esset, si ea in manum non conuenerit, nihil debetur: genus enim est uxor, eius duæ formæ: una matrumfamilias, hæ sunt, quę in manum conuenerunt, altera earum, quę tantummodo uxores*
24 *habentur.* Coemptione *fiebant istę nuptię*; vt ait Boetius [c] ex Vlpiani institutionibus, *dum se se coemenda inuicem interrogabant: uir ita. An sibi mulier materfamilias esse uellet? Illa respondebat, uelle. Mulier. An sibi uir paterfamil. esse uellet? Ille uelle respondebat. Itaque mulier uiri conueniebat in manum, & erat materfamilias uiro, loco filię: & ita mulier illa postea erat in manu mancipioque, id est, potestate mariti.* Sic Seruius Sulpitius apud Gellium, [d] pellicem appellatam ait libro de dotibus, probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque, alia matrimonij causa foret, etenim transibat in potestatem mariti, uel particeps cum patre
25 fiebat potestatis conuentione. Manus namque arbitrium & potestatem significat, [e] sicuti inde & manumissio, [f] & emancipatio, [g] dicuntur liberationes à potestate dominica uel
26 paterna. Coemptio autem illa, erat simulata quædam distractio potestatis, qua tenebatur mulier antequam nuberet, & ea qua in potestatem aliam mariti scilicet, traducebatur. Siquidem sui iuris antiquis nunquam fœmina erat, sed semper in tutela alicuius erat, ut
27 M. Portius Cato pro lege Oppia apud Liuium diait, [h] maiores uoluisse nullam nec minimam quidem rem sine authoritate fœminas agere, sed in parentum fratrumve, aut liberorum esse potestate, vt Cicero scribat,
28 non potuisse sine tutore obligari, [l] nisi Ve-stales essent: nam tunc eximebantur à po-
29 testate ex lege Numæ, [k] proinde ut ait Euripides,

b Cicer. in topic.

c Boet. in 2. topicor.

d Gelli lib. 4. noct. c. 3.

e vt apud Pompo. l. 2. de orig. iur. in prin. lib. 1 P tit. 2.
f Vlpia. l. 4. de iust. & iur. eod. li. §. 1. de liberti lib. 1 Institu. fur cui tit. 5.
g Iustinia in l. fi. de emancip. libero. li. 8 tit. 48 §. præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol. li. 1. Institut.
h Liuius. lib. 44.

l Cicero, pro Cæcinna

k Plutarch. in Numa.

γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, id est,
Mulier egressa domum paternam,
Non est amplius parentum, sed mariti.

30 Quod apud Romanos coemptione fiebat: Nã coemptione simulata, in alienatione rerum qualicunque, moris erat etiam antiquis uti: ueluti in emancipatione liberorum ante Iustinianum & Anastasium. [l] In emancipatione familiæ, æs & libram testamento facto. [m] Liberabantur & à sacris res, & profanæ fiebant per coemptionem sacrorum, ut notat Cicero. [n] Carolus Sigonius [o] ex Varrone refert rationẽ coemptionis, ut ueteri lege Romanorum nubentes mulieres tres asses ad uirum deferrent, atque unum, quem in manu tenebant, tanquam emẽdi causa marito dare solitas: alium, quem in pede habebant, in foco larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cum condidissent compito uicinali resignare. Igitur & uxor, quæ matrisfamilias nomen habebat, præter matrimonium, pactum in manu mariti faciebat de familia: ideo matremfamil. eam solam appellatam ait Gellius, [p] quæ in mariti manu mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipioque esset quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti & in sui hæredis uenisset. Quæ annotanda pro iure uxorum, & præsciti iussit Cicero, [q] defendenti earum lites, dum ait, *Neque illud est mirandum, qui, quibus uerbis coemptio fiat, nesciat, eundem eum mulieris, quę coem-*
31 *ptionem fecerit, causam posse defendere.* Neque etiam solum nuptias, quæ per coemptionem fiebant, in manu mariti fieri inuenio, sed & illas, quæ per farreationem fiebant: modo uera sint quæ tribuuntur Vlpiano in unde triginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur: is enim ibi scribit, [r] *farre conuenitur in manum certis uerbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facta, in quo panis far-*
32 *reus quoque adhibetur.* Cæterum nuptias, quæ fiebant per farreationem, quidam dixerunt, proprias esse, tantumque frequentatas apud Gentilium pontifices ducentes uxores, ideoque sacras nuptias dictas. Verum melius opinor illas omnibus quibuscunque uti uolentibus communes fuisse. Deinde tamen omissam earum solemnitatem farris adijciendi, & subrogatam in eius locum coemptionem existimo, & ita exoleuisse, retentis tamen in coemptione cæteris confarrationi additis solemnibus, uique & efficacia. Quod ex collatione rituum coemptionis, & effectu & solemnibus nuptiarum confarrationis facile est colligere. Sic enim de istis loquitur Dionysius Halicarnass. [s] *Ramulus constitutione redegit uxores, ad decentem modestiam: ea fuit talis. Mulierem nuptam quæ iuxta sacratas leges conuenisset cum uiro, ei participem esse possessionum & sacrorum omnium.*
33 *Nominabant autem prisci Romani sacras nuptias uocabulo suo, farracia: quia coniuges uescerentur eodem farre, quod nos Græci Zean dicimus: & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo, quod molam salsam uocant, hostias initiant: ita Romani quoduis sacrificiũ igne adolendam respergunt farre, quippe qui hoc genus antiquissimum existimant & honoratissimum. Manet enim is mos hodieque, nec quicquam est additum ad frugalitatem pristinam. Hac sane inter uirũ & uxorem communia primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortunæ quamuis optimæ, à communi farre nomen inuenit, uinculum efficiens indissolubile: nec ulla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulieres nuptas nõ habentes quo se uertant alio, cogebat unius mariti se attemperare moribus, uiros item sic habere mulieres, ut rem necessariam, nulloque diuellendam tempore: uxor*

l l. fin. & pen. de emancip. libero. C. §. præterea, quibus mod. ius pat. pot. sol. ap. Instit.
m §. 1. de testa. ordin. lib. 2 Institu. tit. 10.
n Cic. pro Murena.
o Caro. Sigon. de anti. iu. Roman. c. 9.

p Gellius, lib. 18. c. 6.

q Cicer. 1. de orato.

r Vlpi. in titulo 9 de iis quæ in manu sunt.

s Dionys. Halic. l. 2. Histor. Rom.

enim

enim pudica & marito semper obsequens, æquè ac
illc domus erat domina, & in eius defuncti bona
succedebat hæres, sicut parentis filia, ex asse qui-
dem, si is liberis carens ac intestatus decederet; quòd
si prolem haberet, ex æquo cum liberis: si autem ali
quid peccaret, pœnam luebat ex mariti læsi arbi-
trio, &c. Hæc Dionysius ad uerba, quæ osten-
dunt matrisfamiliat dignitatem & authorita-
tem fuisse, & in nuptijs quæ per farreationem
fiebant. Neque tempore Romuli alias iustas
nuptias puto fuisse: quod mibi confirmare ui-
detur Plinius.[a] *Quia & in sacris*, inquit, *nihil re-*
ligiosius coafarrationis uinculo erat, nouęque nu-
pię farreum pręferebant, Idemque,[b] ex hordeo
seu farre fuisse antiquis cibum scribit. Quibus
si iungas quod superius attuli ex Vlpiani[c] sele
ctis, & farre conueniri solitum in manum ma
riti mulieres, intelliges nos posse uere asserere
34 coemptionem successisse in locum farris. Iure
tamen pandectarum receptum est & recentio-
ri, matresfamilias etiam dici, quæ sint honestis
moribus mulieres, siue illæ sint uiduæ, siue in-
nuptæ uel nuptæ, teste Paulo.[d] Item & eas, quæ
non sunt in potestate patris secundum Vlpia-
35 num.[e] Cæterum quæ essent nuptiæ usu tãtum
contractæ, constat ex eo, quòd tradant,[f] usu
mulierem dictam matrimonium contrahere,
quando ea tutoribus authoribus, cum marito
matrimonij causa conueniebat, & per annum
impletum apud eum remanebat, quia conuen-
tione nõ interrupta usu dicebatur capta: quòd
si per trinoctium abijsset, interrupta usucapio
erat, & dicta usurpata mulier. Verum contesta-
tio præcedebat in hoc genere uxoris inter uirũ
& uxorem, quòd sobolis procreandæ causa coi
rent: alioquin enim si honesta esset, & inge-
nua ea, cum qua coniungeretur quis sine ea te-
statione, quod non ea mente ut uxorem habe-
ret, uxor præsumebatur, & pro ea erat: testatio-
ne autem præcedente, nõ uxor, sed concubina
olim permissa, dicebatur, authore Martiano Iu
36 risconsul.[g] Et certe melius est, ut non annume
remus has concubinatus testationes, inter ma-
trimonij coniunctiones, quia illæ à matrimo-
nio per solubile uinculum differunt, ut notat
Vlpianus.[h] Nisi dicamus matrimonium ille-
37 gitimum cum Callistrato:[i] & uxorem uul-
gatem concubinam, quando ea quæ se in con
cubinatum dedit mulier, matronæ nomen non
amisit: sic enim opinor Vlpianum intelligen-
dum, qui ex hac coniunctione adulterium quo
38 que esse existimat,[k] Siquidem & illa loco uxo-
ris erat honesta concubina iure illo Pandecta
rum. Et proinde tempore quo quis uxorem ha-
bet, inquit Iulius Paulus,[l] concubinam habe-
re non potest: & concubina ab uxore solo deli-
cto separatur. Quod & statuit edicto Constan-
tinus,[m] *populo emisso, nemini licentię conceda-*
tur, inquit, *constante matrimonio concubinam pe-*
39 *nes se habere*. Quod & firmauit Iustinianus.[n]
Sicuti nec licuit hoc iure Romanorum ad si-
militudinem vxoris habere, nisi unam concu-
binam,[o] quæ tamen extra personam patroni
matrisfamilias honestatem non habebat:[p]
Sed de concubinis suo loco latius. Et hæc
pauca de ritibus Romanorum in nuptijs suffi-
ciant, quando hodie & tempore iuris Cæsa-
rei abierit ab usu conuentio in manum, con-
farreatio,[q] & iure Christiano concubinatus,
40 & uxoris temporariæ usus, Omittam autem
consulto recensere reliquos ritus, qui ut plerũ-
que ab ijsdem Romanis solemnibus & præ-
stantiorum nuptijs adhibebantur, qui colligi
possunt ex libro 2. Lucani, dum agit de Martię
& Catonis nuptijs: quia parum, aut nihil, ad
necessitatem matrimonij, & ad iuris quod tra-
ctamus quæstiones pertinere uidebantur, uelu
ti auspicia, aquæ & ignis tactus, qui fiebat à no
41 ua nupta, de quo Plutar.[r] Meminit & Scæuo-
la Iurisconsul, nuptias celebratas igne & aqua
adhibita,[s] ueluti cum symbolo generationis.
Nam philosophorum quorundam opiniu est,
ex horum mixtione illam fieri generationis a-
ctionem, terræ patiendi uim, tradentes: uel for
san quia mouere uolebant antiqui ærumna-
rum cumulum in nuptijs esse: Nam ut Græcus
quidam ait, θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνή, κακὰ τρία,
mare, ignis, mulier, mala, tria. Non persequar ea
quæ de raptu fiebant, qui Sabinarum referebat
coniugia prima, non Thalassi uiri nominatio-
nem, dum nupta primum domum ingredieba
tur, per hastam pilorum discriminationem sin
guli uirginalis solutionem, aliaque quæ clas-
sici bonarum literarum authores fusè perse-
42 quuntur.[t] Feruntur & plures diuersarum na-
tionum ritus,[u] Cymbri, vt aiunt, ubi depa-
ctum erat matrimonium, ungues resecabant,
& sponsus sponsæ, & contra, sponsa sponso, seg
menta dono mittebat: quæ si mutuo accepta-
rentur, matrimonium ratum erat atque tunc
43 simul uelut coniuges conueniebant. Inter Teu
tonicos, uxor marito, maritus uicissim uxori
capillos radebat, in quo faciendo consensus,
44 nuptias perficiebat. Apud Armenios, sponsus
scindebat extremum auriculæ dexteræ sponsę,
sponsa autem sponso extremum sinistrę: & hoc
45 solo ritu perficiebatur matrimonium. Apud
Elamitas sponsi & sponsæ mutuo sibi usque
ad sanguinem pungebant digitum cordis, præ
sentibus inuitatis, & ita firmabatur matrimo-
46 nium. Apud Numidas, uterque coniugum
spuebat in terram, & luto inde facto in symbo
lum matrimonij, frontes mutuo inungebant.
Daci mutuo se amplectebantur, & ijs qui asta-
bant nouum nomen imponebant: quòd si hila
re acciperent, ratum erat matrimonium. Apud
Hungaros, sponsi mutuo sibi imagunculas ar-
genteas præminebant, quibus receptis iucun-
dę nuptiæ celebrabantur. Mos apud Sicioni-
tas, ut futurus vir calceum pedis dexteri sponsę
mitteret, sponsa autem sponso sinistri. Apud
Tarentinos, proximis utrinque in conuiuium
uocatis, perficiebant matrimonium, mandu-
cantibus sponso & sponsa eadem manu. Scy-
thæ mutuo sibi tangebant primum pedes, post
genua, dehinc cubitos, frõtes, oculos, aures, &
tandem se exosculabantur, eoque ritu in per-
47 petuum firmabatur matrimonium. Apud Car
dienses, sacerdotes ad domum mariti ibant,
vbi conueniebat mulier, ibique accendebant
ignem, qui nunquam extingui saltem dum ui
uerent, debebat: nam si extingueretur,
fiebat diuortium, & erat instar repu
dij, nisi simul quadraginta an
nis uixissent: indeque a-
bijt in prouerbiũ,
pro repudio
aquam
igni inijcere.

a Plinius, lib. 18. 2.
b Plin. lib. 18. c. 8.
c Vlp. lib. titu. lor. tit 9. de ijs quæ in manu sunt.
d Pau. l. pronũciatum, l. 46. §. matremfa. de uer. sig. li. 50. P. tit 16.
e Vlpia. l. nam ciuium Romanorum, l. 4. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. li. 1. P tit 6.
f Gellius, li. 3. c. 2. Sigonius, lib. de antiquo iure Romanorum, c. 9.
g Marcia. l. 3. de concubi. li. 25 P. tit 7. l. in liberæ, l. 24. de rit. nupt.
h Vlp. in l. 1. de concub. in P.
i Callist. l. pe. § fin. ad municipal. lib. 50. P. tit 1.
k Vlpia. l. si uxor, l. 13 ad l. Iul. de adulter. li. 48. P tit. 5.
l Iulius Paul. lib. 2. recep sent. tit 21, de concubinis.
m Constanc. l. 1. de concubi. li. 5 C tit 26.
n Iustin. l. fi. §. fin. commun. de manumiss. lib. 7. tit. 15.
o §. considerauimus, in fi. de testam. & seruil. in auth. coll 3.
p Martia. l. in ipsum, l. 41. de rit. nupt. li. 23. tit. 2.
q Corne. Taci. lib. 4.
r Plut. in problem.
s Scæuol. in l. Seia, l. 65 §. 1. de donat. inter uir. & uxor.
t Plut. in Romulo.
u de quib. uide Bocatiũ, l. de nupt. & lib. inscriptum, le paragon de uis gu. c. 4.

Rationes,

Rationes, cur nuptiæ duorum tantum, & quare tot ritibus & cæremonijs initientur & probentur. Cap. VI.

1 Sed discutiamus paucis rationibus,
cur antiqui nuptiarum situs &
mysteria duorum tantum coniugum,
regulis ita serijs conclusecunt:
quibus annectere poterit unusquisque,
quæ Lactantius,[a] Xenophon,[b] & Aristoteles[c]
commonioni illi uxorum Socraticæ obiecerunt.
Prior itaque erit ab authoritate Dei,
& uoluntate eius, quæ certior & uenerabilior
& sapientior omnibus omnium hominum
quantumuis philosophantium sententijs esse
debet: is enim coniugium duorum instituit cũ
contestatione prophetica, hoc est, *os ex ossibus
meis, &c.*[d] In loco qui peccatum non potuit
ferre, in paradiso videlicet, unde peccantes
primi parentes pulsi sunt, magnumque in hoc
sacramentum sacramento signatum unionis
Dei cum unica sponsa ecclesia.[e] Et Diuus Paulus[f]
*honorabile connubium in omnibus, & torus
immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit
Deus*. Et Dionysius Halicarnassæus,[g] qui
uerum Deum ignorabat, matrimonij inuentionem
dijs tribuit. Lege quoque Athenæus[h]
sancitum fuisse dicit, ut symposia nuptiarum
tempore celebrarentur, Deorum nuptialium
gratia, & quasi testimonij cuiusdam.
Quo fit, ut neque cælibes, ob Dei nomen
interesse nuptijs legitimis recusent, sicuti
& Dominus noster, Dominus Iesus Christus
interfuit in Cana Galileæ.[i] Sic Coluthus Thebeus
Lycopolitanus,[k] in nuptijs Thetidis &
Pelei, fingit quoque studiosam & tetricam alioquin
Mineruam adfuisse, *καὶ βριαρὴν τρυφάλειαν
ἀπὸ κροτάφοιο μεθεῖσα ἐς γάμον ὡμάρτησε, γάμων
ἀδίδακτος Ἀθήνη*, id est, *& horrendam galeam
ex capite deponens, ad nuptias secuta est, licet nu-*
2 *ptiarum expers Minerua:* Vnde secunda alia ratio
nascitur, matrimonia quoque permissa &
probata ad euitandam uagam illam more ferarum
& canum commixtionem, & ad remedium
eorum qui continere nequeunt, quos
melius est nubere quàm uri,[l] ut ideo unaquæque
uirum suum habeat, quisque uxorem propriam.[m]
Sic non solum ad sobolem procreandam,
sed & ad cohibendos motus illos uenereos,[n]
Et ita Diuus Chrisostomus *propter concupiscentias
iuuenilis ætatis*, inquit, *Dominus noster
sciens naturæ infirmitatem, nuptias dedit, &
sanciuit, ut ab illicito concubitu abstineretur*.[o]
3 Quamobrem sublata merito fuit lex Iulia &
Papia, quæ prolem tantum considerans, sexagenarios
uxores ducere prohibebat, uelut
steriles, & prolificationi minus idoneos, ex sanctione
Iustiniani.[p] Et ea quæ quinquagenarias
quoque à nuptijs remouebat:[q] eadem ratione,
quam & Dionys. Halicarnass. sequitur,
existimans quinquagesimum annum esse pariendi
terminum, nec ulterius ferre uterum
fœminam.[r] Meminit eius legis Lactantius,[s]
dum de falsa religione agit. *Non illepidè*, ait,
*Seneca in libris moralibus philosophiæ. quid ergo
est*, inquit, *quare apud poetas fallacissimus Iupiter
desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus
est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetra-*
4 *uit ius trium liberorum?* & Papiam Poppæam legẽ
multa continentẽ capita primus emendauit
Augustus

a Lact. Firmia. lib. 1 diuinar. instit c. 1.
b Xenophon, in œconomic.
c Aristotel. 2. politic.
d Genes. 2. cano 1. 32. q. 2. cano. deniq. 26. dist. can. sicut, §. 1. 32. q. 2.
e ad Ephes. ca. 5. ca. debitum, de bigam.
f ad Hebræos c. 13.
g Diony. in proœp. de oratio. nup. construen.
h Athen. li. 5. Gymnos. c. 1.
i Io. c. 2.
k Coluthus Thebeus, in ἁρπαγῇ τῆς Ἑλένης in capite Helenæ ver. 30.
l 1. Corinth. 7. can. nuptiarũ 26. q. 2.
m 1. Corint. 7.
n can. seculi nõ omnes, §. 1 32. q. 2.
o D. Chrisost. homil. 39. in Genesi. tom. 1.
p Iustinian. l. sancimus, l. 27. de nupt. li. 5 C. tit 4.
q Iustinia. l. si maior, l. 12. de legit. hæred. li. 6. C tit 17.
r Diony. Halicar. li. 4 antiq. Roman
s Lactant. lib. 1 de fals. religion. c. 16.

Augustus sub finem dierum & imperij, ut testa
5 tur Cornelius Tacitus.[a] Non tamen satis con-
stat, à quo, & quando lata fuerit: siquidem Isi-
dorus[b] scribit, sub Octauiano Cæsare suffectos
Consules Papium & Pompeium legem tulisse,
quæ à nomine eorum dicta sit Papia & Pompe
ia, continentem patrum præmia pro suscipien
dis liberis. Alij à Q. Æmilio Papo, qui cum C.
Fabritio Lucino Consul fuit. Alij à C. Pap. Tri-
bu. pleb. de quo meminit Appianus.[c] Et Ioan-
nes Cuspinianus in commentarijs in Aurelij
Cassiodori Consules,[d] arguit hûc erroris, quòd
nunquam isti fuerint simul consules inuenti,
vultque eam olim antè tulisse Papium Pop-
pæum. Dio[e] tamen scribit, hâc legem Papiam
Poppæam, de maritandis ordinibus latam à M.
Papio Mutilo, & Q. Poppeo, qui in parte eius
anni ab orbe condita septingentesimi sexage-
simi primi Consules erant, secundum Bartho-
lomæum Marlianum patricium Mediolanen-
sem in annalibus Consulum & Dictatorum.[f]
6 Qui & distinctionem ponendam inter legem
Papiam, & legem Poppæam contendit, nec si-
mul Papiam Poppæam dicendum esse, & duas
eas fuisse: alteramque contra adulteros Papiũ,
& alteram Poppæum de frequentandis matri-
monijs tulisse. Tamen Philippus Beroaldus si-
mul iungit pro eadem Papiam Pompeiã apud
Suetonium.[g] Fuit & altera lex Papia, quæ pere
grinos à iure ciuitatis repellebat, ut Cicero me
minit,[h] & alij.[i] Disponebat & circa Vestalium
consecrationem Papia, ut uirgines legerentur
prius à Pontif. Maximo, ut scribit Gellius.[k] Li-
cet & alia capita legis Papiæ obseruare in iure,
partim expuncta, ut & quædam Alexander ab
Alexan. annotauit,[l] qui etiam semper legit le
7 gem Papiam & Pompeiam. Erat & aliud caput
legis Iuliæ & Papiæ iudiciorum publicorum,
ne alicui inuito denũciaretur, ut testimonium
dicat aduersus socerum, generum, uitricum, &
similes personas, quas Paulus Iurisc. refert.[m]
Quædam & Alciatus de lege Papia pulchrè
8 pertractat.[n] Et fuerũt tot alia legis Papiæ Pop-
pææ capita, ut non possim non induci legen-
dum esse Papiæ Pompeiæ potius à Cn. Pompe-
io, qui in turbulento statu triumuiratus, leges
reformauit. Sic enim Cornelius Tacitus in an-
nalibus, *ubi post Sullam Dictatorem, multas abo-
leuisse & induxisse leges & posteà alias Lepidum
scripsit, & redditam licentiam tribunis, quò uellent
populum agitandi: & cum plures essent leges in cor
ruptissima republica, tunc, inquit, Cn. Pompeius ter-
tium consul, corrigendis moribus delectus, & gra-
uior remedijs, quàm delicta erant, suarumque legũ
author ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis a-*
9 *misit*. Sic ab hoc qui plura capita addit Papia
Pompeia dici lex potest. Verum quòd ad insti-
tutam tractationem pertinet, inter alia capita
eius, illud erat: quod sexagenarijs, & supra hãc
ætatem, turpe ducere uxorem uisum, & ad pro-
creandos liberos inconueniens. Cuius capitis
primum constituit uacationem, pro cuiusque
ciuis conditione. Claudius Tiberius Cæsar:[o]
& posteà, edicto abrogauit.[p] Seuerus etiã Im-
perator leges Papias exclusit, quas etiam Ter-
tullianus[q] uanissimas appellat. Siquidem &
Aristoteles[r] asserit etiam post sexagesimũ an-
num, & septuagenarium generare posse: *ma-
res inquit, plurimi ad sexagesimum generant, quòd
si excesserint, ad septuagesimum usque procedunt.*
Et alibi,[s] *finem ut plurimum gignendi uiris annum
ait septuagesimum, mulieribus quinquagesimum.*
10 Prodidit & Plinius[t] literis Masinissam regem

a Cornel. Tac. li. 3. annal.
b Isido. in 4.
c Appia. libr. 1. bell. ciuil. Ludouic. Charrondas in catalogo legum antiquarũ, in l. Iulia, & aliis legib. ciuitatis Romanæ.
d in anno ab urbe 761. sub Q. Sulpitio & Cn. Pompeio.
e Dio Cassius, lib. 56.
f Marlia. in cõsulibus anni ab urbe 761.
g Phil. Beroal. in ca. 23. & 19. Claud. Cæsaris ap. Suetonium.
h Cice in offic. 3. & pro Archia poeta, & 4. ad Atticum, & pro L. Corn. Bal.
i Val. Max. lib. 3. c. 4. in Perpẽ.
k Gellius, li. 1. c. 12.
l lib. 4. genial. dier. c. 22.
m Paul. in l. 4. de testib. li. 22. P. tit. 5.
n Alciat. lib. 3. dispunct. c. 3.
o Suet. in Claudio, c. 19.
p Suet. in Claudio, c. 23.
q Tertullia. in Apologet.
r Arist. 7. de animal. histo. capit. 6.
s Arist. 7. politic. c. 16.
t Plini. libr. 7. cap. 14.

post octoginta sex annos generasse filium no-
mine Methymathinum: & Catonem Cẽsoriũ,
octogesimo exacto è filia Salonij clientis sui: ex
Cornelia Scipionum gentis, Volusium Satur-
ninum post sexagesimum secundum annum:
& octogesimum quintũ apud ignobiles, vulga
tem reperiri generationem. De Masinissa testa-
tur quoque Solinus.[u] Sunt & exempla in sacra
pagina Abrahæ & Saræ,[x] & Elizabeth matris
11 D. Ioannis Baptistę.[y] Et quamuis Aristoteles,[z]
& Galenus[a] tradant, semine carere ægros, pro-
pter imbecillitatem: senes, quia non potest eo-
rum natura satis concoquere, pueros, propter
incrementum in quod consumunt. Nihilomi-
nus tamen qui sint senes isti ita debiles, ma-
net in controuersia: siquidem alij alijs citius uel
tardius senescunt, alijque alijs natura robustio
12 re uel infirmiore sunt. Vt non immeritò quo-
que plenius abrogata fuerit illa lex à Iustinia-
no Christiano, ut suprà docuimus, & nuptiæ
quoque istis senibus permissæ fuerunt: cum &
illi stimulis cupidinis possint incendi, & inde
peccandi daretur occasio, si cõcubitu licito uti
illis non liceret. Et quanquam ille concubitus
generationi inefficax sit senum, tamen ad pec-
candum, & ad delictum extra matrimonium es
set dispositus, ut ideò nec prolem aliquando cõ
13 sideremus in nuptijs. Sicuti & in hac parte
lex Papia alio capite abrogata ab Honorio &
Theodosio, quę decimas exigebat à relictis uxo
ri uel marito, ex quorum coniugio nulli geni-
14 ti essent liberi.[b] Succurrit huic emendationi,
tertia ratio nuptiarum, ut matrimonium indu-
ctum sit, non tam ad sedandam libidinem, uel
ad prolem producendam, quàm in auxilium
maritorum & coniugum. Et ideò in Genesi[c]
mulieris scriptum est, cum de homine creanda
esset, faciamus ei adiutorium simile. Si quidem
in illa societate coniugali partito onere solici-
tudines, & curæ, & molestiæ, leuius feruntur.
Et ut dicebat Hierocles,[d] *οὐδὲν οὕτω φορτικόν ἐστι
τῶν ὄντων, ὥστε μὴ ῥᾴστην εἶναι συμφρονοῦσί γε ἀνδρὶ
καὶ γυναικὶ, καὶ κοινῇ φέρειν αὐτὸ βουλομένοις, nihil tam
onerosum est, quod uir & uxor non facillimè ferant
concordes, & communi opera quicquid est ferre uo-*
15 *lentes*. Octauianus apud Dionem,[e] optimam
tem esse uxorem pudicam, ait, domus custodẽ,
administratricem & nutricem liberorum, quæ
& sanum exhilarare, & ægrum curare, lætis utẽ
ti socia esse, aduersas consolari possit: iuuentu-
tis nimiam animi naturam coercere effœtam
senectæ austeritatem, temperare. Hinc prolis
iucunditatem, animi & corporis paterni ima-
ginem, ut alter tute ex te nascaris, hinc suc-
cessorem, reipublicæque magnam utilitatem,
& artes omni opera tractatas. Aristoteles[f] quo
que hoc firmat his uerbis, *homo natura magis
coniugale animal, est quàm ciuile: quanto prius
& necessarium magis est domus quàm ciuitas,
& procreatio communior animalibus. Atque cæ-
terorum quidem animalium: hic societatis est ter-
minus: homines autem coniugium subeunt, non so-
lum procreationis sed eorum etiam gratia, quę ad
ipsam conferunt uitam. Officia namque continuo
sunt diuisa, atque alia uiri, alia sunt uxoris: Opem
itaque mutuo ferunt, res proprias in commune po-
nentes. Quapropter hac in amicitia utilitas inest,
atque uoluptas. Erit autem & ob uirtutem etiam
amicitia, si boni sint: est enim utriusque uirtus,
atque hoc ipso gaudebunt. Filij autem, paren-
tum uincula sunt & nexus: filij namque, bonum
est utriusque commune: ipsum autem commune
continet.* Et Culumella,[g] *Sed qualicunque uillico*

u Solinus Polym. hist.
x Genes. 18.
y Luca 1.
z Aristot. 1. de genera. anima. cap 18.
a Gale li. 5. de tuend. sanit.
b l. 2. de infirman. pœn. cœlib. & orbita. li. 8. C. tit. 58.
c Genes. 2.
d Hierocl. in lib. nuptia.
e Dio Cassius, li. 56. hist. Ro.
f Aristo. ethic. ad Nicoma. li. 8. c. 12.
g Columel. li. 1. de re rustica, cap. 8.

contubernalis mulier assignanda est, quæ eum contineat, & in quibusdam tamen rebus eum adiuuet.
Ideò iure ciuili, uxor tenetur & operas suas præ
16 stare marito, & eius utilitati.[a] Scio tamen plerosque ob mores potissimum istius ætatis mulierem corruptissimos, quæ uix, ægrè, aut nunquam ad sympathiam coniugalem conuenire queunt, quæve suo arbitrio uiuere, imperare, dominari, & agere uolunt calamitatum & infortunij & miseriarum initium, matrimonio iungi & perpetuis molestijs collaudare, acerbissimum putent. Quibus & responderi potest, prius deligendam esse uxorem, quàm ducendã, cognoscendam, quàm amandam: & sæpius malitiæ & contemptus uxoris causam, esse stultitiam & fatuitatem maritorum, qui non nouerint cum uxoris opera authoritatem niti retinere. Et si quis à natura mulierũ, ut mala proprietate quadam urgeat & instet, duos tantum
17 dies matrimonio gratos & suaues esse: unum, cum uxor ducitur: alium, cum mortua effertur, ut dicebat Hipponax: & ut Chæremas sepelire
18 uxorem, quàm ducere melius: Respondebo cum Susarione,[b]

κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ·
καὶ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τὸ μὴ γῆμαι κακόν, id est,
Malum sunt mulieres, uerumtamen populares
Hoc sine malo domum inhabitare non licet,
Nam & uxorem ducere, & non ducere malum est.

Sed, ut ait D. Ambrosius,[c] non est ultium, mulieris esse, quod nascitur, sed uitium uiri quærere, quo sæpe tenetur. Neque res reijciendæ sunt, quòd interdum incautis officere solent: nihil enim adeò est utile, quod aliquid secum non adferat incommodi. Sic enim mala bonis coniuncta sunt, & dolores uoluptatibus, ne quis obliuiscatur se maritalẽ, si omnia ex uoto suc-
19 cederent. Erit & unicum remedium prudentiæ in coniugij tolerantia addẽdum, ut maritus fiat surdus, mulier autem cæca: Sic enim Alphonsus Hispaniarum rex, matrimonium exigi trã-
20 quillè & sine querela posse dixit.[d] Quarta nuptiarum introducendarum & cõseruandarum ratio est, prolis certitudo, quam habere permagni est: primum, ob curam & solicitudinem maiorem liberorum, quos quis diligentius conseruat, nutrit, & instruit, dum suos nouit, uel tales esse sibi persuadet ob nuptias. Filium enim definimus, quem nuptiæ demonstrant:[e] alioquin enim difficilis, imo ferè impossibilis filiationis probatio dicitur.[f] Vt & illi, qui ex concubitu promiscuo meretricis, patrẽ habere nõ censeantur: non quidem quòd patre careant, sed quòd certum demonstrare uel honestè non possint.[g] mater quidem semper[h] certa, sed pa-
21 tre citra nuptias incerto. Et naturale hoc est omnibus animantibus, suos fœtus potius diligere & nutrire, quàm alienos, uelut ex substantia propria productos. Sicuti enim nemo carnem suam unquam odit,[i] & seipsum non diligit: ita quæ suæ substantiæ sunt, non amare uõ potest. Terrentur ideò magis ueri parentes in filiorum periculo, quàm proprio,[k] affectu summo gnatos amplectẽtes.[l] Sic Euripides in Iphigenia in Aulide,[m]

δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα.
πᾶσιν τε κοινὸν ὥσθ', ὑπερκάμνειν τέκνων, id est,
Res efficax peperisse, fertq; uim amoris maximã.
Omnibus namque commune est, ut pro suis maximè laborent liberis.

22 Lucianus[n] dicebat, successionis necessariæ in-
23 uensa fuisse remedia, filios. Iuuenalis[o] pœnam illegitimi coniugij dixit, non habere liberos, uel inde susceptos non amare,

Interea, inquit, tormentum ingens nubentibus haret,
Quod nequeunt parere, & partum retinere maritos.

Siquidem & subnixum liberis dicitur matrimonium, & ueluti confirmatum, & firmius dixit Vlpianus.[p] Et sæpe diuortium filios natos prohibere, etiam ex adulterio conceptos, docet Iuuenalis,[q]

Sed mariti putati.
Instabile, ac dirimi cœptum, etiam penè solutum,
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.

24 Sed eo magis incenduntur parentes ad liberorum educationem, quia ut ait Callistratus,[r] *filios filiasve idcirco concipimus atque edimus, ut ex prole eorum earumve, diuturnitatis nobis memoriã in æuum relinquamus.* quod assequi non posset quis si incerta proles esset, uel alterius seminis commixtione contaminata. Similis namque, ut
25 plerunque, solent esse filij parentibus.[s] Sic Catullus,[t]

Liberos date: non decet
Tam uetus sine liberis
Nomen esse, sed indidem. Semper ingenerari.

Et ut ait Horatius,[u]

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquila columbam.

Et ut Pindarus,[x]

φυᾷ τὸ γενναῖον
ἐπιπρέπει ἐκ πατέρων παισὶ λῆμα. id est,
Natura generosum
Adiacet ex patribus: liberis fiducia.

Vt inde etiam emanarit dictum, interesse maximè reipublicæ partus non subijci,[y] ut ordinũ, dignitas & splendor familiarum degeneri familiæ non conspurcetur. Et Valer. Maximus,[z] imprudentiæ dicit genus nullo modo ferendũ, periculique tum priuati, tum etiam publicè latè parentis infimo loco natos mendacio se clarissimis familiaris inserere, quod exemplis pro-
26 bat. Alioquin si uxores communes, & proles esset incerta, & hæreditates, quæ ex uoto parantur[a] à parentibus liberis, ut dicemus Deo fauẽte in successionibus, contra uotum illorum, ad extraneos peruenirent. Et sæpe laborare & quærere contẽnerent homines, quæ cõmunibus, nõ proprijs, uel alienis essent relicturi, liberosque cõmunes contemnerent: naturale quippe uitium est, negligi quod communiter possidetur.[b] Sicuti & si certus non esset parens, senescentibus parentibus rata esset in eos curandos gratia. Sicq; Phalaris ad uxorem Erythriã scribit *εἰς τίνας γὰρ αὐτὸς ἀναγκαιοτέρους συνῆξα τὸ περιττὸν ζῶν, γλυκανθὲς ὑπαυθὶς ἐπιχωρίους;* *Quis, inquit, familiariũ gratia desideraret ditescere, nõ habẽs*
27 *curam uxoris uel filiorum?* Et idcirco prospiciũt leges, ne supponantur partus à mulieribus maritis, ne hæreditates proximis, uel ueris liberis subripiant eorum prætextu.[c] Et hæc suppositio fit dupliciter: siue dum se fingit mulier à marito concepisse, & tamen ab alio concepit, cuius datur accusatio etiam ea prægnante, sed suspensio iudicij, donec edatur interim partus, ne quod præiudicium fieret nato, ut ait Paulus,[d] interdum minimè si natus.[e] Aliquando suppositio fit, dum se peperisse mulier fingit uiro, & non peperit, sed aliunde partum

editum

a l. sicut. de oper. libert. in P.
b apud Stobæum, in nuptijs.
c D. Ambros. li. de institut. uirg. c. 7.
d Anton. Pan. li. 3. de dict. Alphon. c. 7.
e Vlpi. l. filiũ. 6. de his qui sui uel alie. iur. li. 1. P. tit. 5. P. 1 ... l. quia semper, 5. de in ius uoc. li. 2. P. tit. 4.
f Paul. l. Lucius, 82. de cond. & demon. lib. 35. P. tit. 1.
g Modestin. l. vulgo cõcepti, 23. de stat. homi. li. 1. P. tit. 5.
§ si aduersus, de nupt. 23. P. lib. 5.
h Paul. l. quia semper, 5. de in ius uoc. in P.
i ad Ephes. 5.
k Pau. l. 1. & l. quidem, 8. de eo quod met. cau. lib. 4. P. tit. 2. §. pen. de naxal. action.
l l. consilio, de curat. furio. C. in Actu. 4.
n Lucianus, in amatorib.
o Iuuenal. Satyr. 2.
p Vlp. l. 1. §. si. de liber. exhib. lib. 43. P. tit. 29.
q Iuuen. Sat. 9.
r Calistr. l. liberorum, 220. de uer. sig. li. 50. P. tit. 16.
s quod disputat. Arist. lib. 1. de gene. anim. ca. 16. & 18. & de histo. animal. li. 7. c. 6.
t Catullus, in epithala. Iuliæ & Mallij.
u Horat. lib. 4. carmi. Ode 4.
x Pindar. Pythio Ode 8.
y l. super statu, de quæstio. C. l. 1. §. quãtis, de uent. inspic. in P.
z Valer. Maxi. li. 9. c. 15.
a l. scripto, unde liber. cum similib.
b l. 1. quand. & quibus quarta pars debe. lib. 10. C. tit. 34.
c Vlpian. l. 1. §. si mater, & l. 3. §. si mater, de Carbon. edict. li. 37. P. tit. 10.
d Pau. l. si uentris nomine, 1. de uen. in poss. mitte. lib. 37. P. tit. 9.
e l. miles, § quæ propter, de adult. in P. l. 1. §. si de carb. edic. lu P. lib. 37. tit. 10.

editum sibi subijcit. Quamobrem proditum est edictum, de uentre inspiciendo, ut constat ex l. 1. eius tituli. Extat iudicium sapiens Salomonis,[a] in ea specie & hypothesi, inter meretrices, quarum una occiso puero suo & imprudenter suffocato, alterius sibi uindicabat, suũ dicens, & ut talem petens. Meminit de supponendi arte mulierum Aristophanes, in celebrantibus Cerealia.

28 *Alteram (inquit una mulierum) quæ dicebat dolorē partus habere mulier*
Per decem dies, donec emit infantem.
Maritus autem obibat urbem, medicamenta celerem partum facientia emens.
Intulit autem anus in olla infantem,
Vt ne clamaret cera obturatum:
Deinde ut annuit capite anus quæ ferebat, uxor statim clamat,
Abi, abi iam enim, ô uir, mihi uideor
Parturire esse: unum uentrem enim infans calcibus percussit.
Et hic quidem lætatus cucurrit: hæc uerò extraxit
Ex ore infantis ceralam, ille uerò exclamauit. &c.

Scribit Luithprandus,[b] Hugonem regem Italiæ metuentem, ne Lambertus Marchio Thusciæ, filius Bertæ matris sibi regnum eriperet, dixisse, & supposuisse qui dicerent, Bertam Addelberto uiro suo nullum filium peperisse, sed ab alijs mulieribus clam acceptos, simulato partu Lambertum & Guidonem sibi supposuisse, quatenus post mortem Addelberti sibi non deessent filij, quorum adiutorio omnem potentiam possideret. Post continentiæ & uirginitatis præstantiam, nuptiæ ualde honoran-

29 dæ. *Præferimus autem sanctitatem, sine nuptiarum damnatione*, inquit Tertullianus,[c] *non ut malo*

30 *bonum, sed ut bono melius.* Ex quibus, eos constat tuto cœlo totaque uia, ut dicitur, errasse, qui im probarunt nuptias, ut iniquas. Quemadmodũ hæreticus Marcion, matrimonium ut malum impudicitiæ negotium accusauit, ut impedientem sanctitatem, quæ ipse falsò iactabat. Cum tamen sanctitas coinquinari, nisi post matrimonium fuerit: nec potest stare genus humanum, nisi nascantur homines, ut latè disputat Tertullianus aduersus Marcionem.[d] Damnari & hæretici Encratitæ, dicentes palam, nuptias esse diaboli, teste Epiphanio.[e] Item & Origenij, qui & turpes dicti, omnes libidinis mancipia, reijcientes nuptias.[f] Et Hieracæ, qui ut scortatio

31 nes improbauit, ita probatur.[g] In concilio itaque Gangrensi,[h] ita cantum: *si quis uituperat nuptias, & dormientem cũ uiro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æstimat, uelut quæ regnum Dei introire non possit, anathema sit.* Et in canonibus Apostolorum,[i] inhibita nuptiarũ etiam βδελυξία, id est, execratio seu odium. Nota impietatis postremi seculi etiam in eo signatur à Sibylla,[k] quod deficiet coniugio honor, dicens,

κ' οὐδὲ γάμοις ἄρα χάριεν ἔσται τοτὲ τιμὴ ἔτ' ... i.
Nec tunc coniugijs honor, auro præsente manebit.

Quod & apertius D. Paulus tradit ad Timoth.[l] Qui enim huic sacramento & bono maledicunt, homicidæ quodammodo generis humani uidentur, hostesque reipublicæ, cuius interest ciuitates repleri hominibus liberis,[m] non perituris & impudicis motibus: & mulieres habere eximio priuilegio sabnixas dotes, ut possint nube

32 re.[n] Laudauit publicè Augustus[o] nuptias, quòd multitudinem augerent, quòd conueniat naturæ mortalitatem perpetua stirpis successione, quasi facem alijs subinde porrigentibus cō-

pensare: ut quã sola re, dicebat, à diuina felicitate absumus, eam perennitatem mutuò inuicem

33 nobis tradamus. Proinde idē, grauiorem mulctam in nuptiis utriusq; sexus statuit: cõtraque, nuptiarum & multitudinis liberorum præmia constituit.[p] Hoc ipsum anteà leges fecerant, & posteà pariter aliquãtum perseuerauit. Plato[q] in legibus suis statuit, ut nemo sine consortio matrimonij uiueret in ciuitate, quinque & triginta agens annos: alioquin singulis annis, si de maiori esset censu, drachmia centum mulcta renut: si de secundo, septuaginta: si de tertio, sexaginta: de quarto triginta: neque honorum fo

34 re participes. Iolius Pollux scribit,[r] apud Lacedæmonios fuisse actionem & iudicium seorũni

35 nimium matrimonij & inhonesti. Palmaria regione orbis nuptertime detecti, cuius regulus dictus Pontacbanus, nemini non coniugato fas est iungi in mensa, uel eadem lance nesci, aut poculo bibere, patemque coniugato se

36 præbere, ut ait P. Martyr.[s] Olim qui cælibem uitam apud Romanos etiam degerent, cẽsoria nota mulctabantur: uelnti ingrati, exprobrantæ censore, quòd natura, ut legem nascendi, sic gignendi dedisset, ut refert Valer. Max.[t] & Cice

37 ro.[u] Lege Papia int liberum non erat succedē di, qui cælibem ducebant uitam, donec Constantinus sua constitutione caput illud expunxit, quæ extat,[x] & meminit de ea Eusebius.[y]

38 Lex Papia præmium patribus posuit.[z] Meminit & Iuuenalis,[a] cum mulier maritum cogitantem diuortium, sic obiurgat,

Iam pateret, dedimus quod famæ opponere possit.
Iura parentis habes, propter me scriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, si tres impleuero.

Suscipientibus liberos, plures uacationes & immunitates datæ.[b] Et pro singulis liberis à minore susceperit, tot anni ætati supplemento dati sunt.[c] Diocletianus, inter scriptos in albo decurionum, patrem non habenti filios præferri uoluit.[d] Sed & Papinianus respondit,[e] ut qui plures liberos habet, in suo collegio primus sententiam dicat, cæterosque honoris ordine præcellere. Meminit & Cornelius Tacitus,[f] de lege candidatorum magistratus prosequentium, quæ statuebat, ut numerus liberorum in illis præpolleret. Sunt & alia iura, & priuilegia unius, duorum, trium, quatuor, quinque, & plurium liberorum, quæ hic non addam: eò quòd proprio libello nuperrime explicata sint à M. Vertranio Mauro, cui titulus, De iure liberorum. Iulius Cæsar etiam aliquando legem tenuiorum, in senatum detulit, de agris diuidundis patribus, quibus ius trium liberorum esset, mercedem popularis beneuolentiæ iam inde meditatus: erant tamen sententiæ multi testite runt in Senatu, ut scripsit Appianus.[g] Et Augustus Cæsar, proprium locũ honoris causa in theatro maritis distinxit.[h] Iulius Scipio, cum in seditionibus & bellis conspiceret multitudinem interijsse, præmiis etiam proposuit ijs, qui multos liberos procreassent.[i] Columella[k] dabat fœminis rusticis, quibus tres erant liberi, uacationem: quibus plures, libertatẽ. Apud Persas rex mittebat munera singulis annis, ut strenue ei, qui plures sustulisset liberos, teste Herod.[l] Erant & Romæ homines, qui generationi filiorum uacabant, qui proletarij dicebantur: qui nisi magna urgente necessitate

39 ad prælium ibant, ut scribit Orosius.[m] Lex est Spartanis, ut q tres filios suppeditaret reip. is ab

Cc 2 excubijs

a 3 Reg. 3. et ad fere nulli glo. dam, cap. 3. de præsump lib. 2. Decret. tit. 5.
b Luithprand. lib. 3. de reb. in Europa gestis, cap. 10.
c Tertull. li. 1. aduersus Marcion.
d Tertull. con. Marcion. in. 1.
e Epiphan. tom. 1. li. 2. cont. hæres. hære 47.
f Epipha. tom. 1. li. 2. hære 63.
g Idem Epiph. li. 2. tomo 2. hæres. 67.
h c. 1. quis dicit nuptias, & can. quicunque nuptias in dist. 31. & dist. 30. in Syno. Gangren. c. 1. & 9.
i can. 51. concil. Apost.
k Sybillinorũ oraculor. li. 4.
l 1. ad Timo. 4.
m L. de iudi. ciduit. toll. li. 6. C. l. sed & hoc, l. 6. fin com ... de cond. & demon. lib. 35. P. tit. 1.
n L. 1. solu. matrim. P.
o Dio, lib. 56.
p Idem li. 54.
q Plato, lib. 6. de legib.
r Iul. Pollux, li. 8 Onomast.
s Petrus Martyr. in orbe nouo de insul. nuper inuentis.
t Valer. Maxi. li. 2. c. 4.
u Cic. 3. de legibus.
x l. 1. de infir. pœn. cælibat. li. 8. C. tit. 58.
y Eusebius, li. 4. de uita Constant.
z co. quadam lege. 3. dist.
a Iuu. 9. Iuue.
b l. fi. de his q numer. liber. se excus. li. 10. C. tit. 51. l. 1. de uacat. muner. l. qui numero, lib. se excus. C.
§ 1. de excusat. tut. ap. Iustin.
c l. 2. de mino. 25. an. P.
d l. in albo, l. in C. tit. 31.
e Papin. l. spurij, § de decurion. li. 50. P. tit. 2.
f Corne. Taci. lib. 2. annal.
g Appi. Alex. li. 2. bello ciui.
h Suet. Tranq. in Augusto. ca. 44.
i Dion Cassi', li. 43. Hist. Roman.
k Columel. li. 1 de re rust. c. 8.
l Herod in 1.
m Orosi. lib. 4. cap. 1.

excubijs liber esset: qui uerò quinque ab omnibus publicis officijs immunitatem haberet, Ælianus[a] & Aristoteles.[b] Apud Massilienses nemo inter τιμοῦχοι, id est, sexcentos uiros, qui moderabantur rempubl. creari poterat, nisi haberet liberos, & ex ciuium sanguine tertiam per generationem ortus fuisset, ut author Strabo.[c]

a Aelia. lib. 6. cap. 5.
b Aristo. lib. 2. polit. c. 7.
c Strabo, lib 4. Geograph.

40 Priuilegia fauoresque matrimonij colliguntur à Bartholomęo Chassaneo, ad consuetudines Burgundiæ ad tit. *des droictz appartenans à gens mariez*, in princip. Rubri.

De iustis, & prohibitis nuptijs propter ætatem coniugum. Cap. VII.

1 *Iustæ nuptiæ quæ.*
2 *Iustæ nuptiæ exigunt ætatem legitimam coniugum.*
3 *Aetas nuptiarũ Platoni, & Aristoteli legitima.*
4 *Immaturæ ætatis coitus, mala.*
5 *Medicorum & Romanorum generandi tempus definitum.*
6 *Citius pubescunt & intereunt fœminæ uiris, quare.*
7 *Puberes ex potentia coeundi in nuptijs considerantur.*
8 *Malitia in nuptijs supplet ætatem. Puella uitiata in septimo anno. Macrobiorum fœminæ pariunt septimo anno: Calingæ quinquennes.*
9 *Puer nouennis nutricem impregnauit. Phares genuit Ezron nouem annos natus.*
Salomon in undecimo Roboamum.
Achaz decimo Ezechiam.
10 *Ex inspectione corporis pubertas, postea ex annis determinata.*
11 *Plena pubertas octodecim in uiris.*
12 *Vxor legitima annis duodecim.*
13 *Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non ualent. Nec iure sponsaliorum, num. 15.*
14 *Nubenda sponsa nuda exhibita, & sponsus nudus sponsæ Vtopiæ.*

1 ENcomia, rationesque nuptiarũ, & quæ proximè de nuptijs liberis dicta sunt, de iustis & nõ prohibitis, intelligi debent. Iustas autem nuptias contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt.[d] Et inde filij legitimi & naturales:[e] ut contrà, iniustæ nuptiæ, quæ contra eadem præcepta fiũt, nec nomine matrimonij dignæ, nec qui inde nati sunt, appellatione filij legitimi digni sunt.[f] Cæterum præcepta legũ in hac tractatione & prohibitoria sunt, & disponunt etiam ritum, quem in contrahendo seruari desiderant: ubi quoque & prohibitio inest, ne aduersus præscripta quisquam moliatur.

d §.1 de nupt. lib 1. Institu.
e l. filium, de his qui sũt sui uel alie. iur. ll. 2. P. c. pen qui filij sint legit. li. 4. Decreta. §. 9. de patr. pote.
f l. qui contra. de incest. nupt. l. 3. C. §. si quis aduersus, de nup. ap. Iustin.

2 Desiderant igitur legitimam ætatem in nuptijs contrahendis, omnia iura: uerũtamen in ea determinanda, uel pro more regionum conseruato, uel alia quadam singulari ratione, uariant. Quorum aliqua summatim capita sub 3 notabimus. Plato,[g] à tricesimo usque ad tricesimam quintum annum ætatem matrimonio mari idoneam dixit. Aristoteles,[h] mulieres 18. anno: mares, circa ætatem 36. annorum coniungi oportere. 4 Alioquin immaturas nuptias gignere corpora pusilla, facere mulieres Veneri nimium indulgentes, ut citius ei assuetas: & omnibus iuuenibus animalibus partus esse imperfectos, quia semen nutritioni corporis adhuc inseruiat. Apud Germanos, qui diutissime impuberes remansissent, maximam inter suos ferebant laudem. Hoc ali staturam, alii uires, neruosque confirmari putabant. Intra uerò annum uigesimum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis habebat rebus, ut ait Iulius Cæsar.[i] Hesiodus item sic scribit,[k]

g Plato, 4. & 6. de legib.
h Arist. 7. Polit. c. 16.

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τέον ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μήτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πόλλ' ἀπολείπων.
μήτ' ἐπιθεὶς μάλα πολλά, γάμος δέ τοι ὥριος οὗτος,
ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβώοι, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο, id est,
Aetate matura uxorem ducito domum,
Neque minor multò nata triginta annis,
Neque multò maior, istæ enim tempestiuæ sunt nuptiæ,
Virgo uerò pubescens anno decimo quarto, nubat decimoquinto.

i lib. 6. de bell. Gall.
k Hesiod. in ergis.

5 Generandi in nuptijs causa præcipua est, quare ætas apud Physicos & Medicos constituitur eius, ad minus 13 annorum & unius diei, in masculis. D. Augustinus adolescentiam[l] nec decennem generare posse contendit.[m] Romani duodenem uirginem magis aptam matrimonio, quàm maiorem rati sunt: utpote magis ad iugum maritale consuescendum idoneam, ut 6 scribit Plutarchus.[n] Citius autem pubescunt fœminę uiris, cuius rationes notat Aristoteles.[o] Intra parentem fœmina tempore longiore cõficitur, quàm mas: ubi in lucem uenerint, celerius fœminæ quam mares. Nam & pubes, & uigor, & senectus fœminis prius uenit, quàm maribus: sunt enim fœminæ sua natura debiliores, frigidioresque, & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem, & detrimentum esse putandũ est. Intus igitur tardè, quæ sua frigiditate discernuntur: hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius. Sed foris propter suã debilitatem, citò ad ætatis florem senectamque perueniunt. Etenim omnia minora, ut in artis operibus, sic in naturæ, citius ad finem deue-7 niunt. Proinde qui iura constituerunt, & rem accuratius considerarunt, definierunt masculos puberes, fœminas uiri potẽtes esse debere,[p] sci licet ut possent esse ad prolem idonei. Et proinde iuris pontificij antistites statuunt pubertatem, in potentia coeundi, non in annorũ numero ut pubes dicatur qui generare potest.[q] Atque in controuersijs matrimonij, num cognita aliqua sit, non habetur ratio ętatis, sed ad signa ipsa uirginitatis indagãda cõmitti solẽt mulieres eius artis peritæ,[r] quæ per aspectũ corporis iudicant. Et cõmixtio solet anticipare tempus 8 pubertatis.[s] Et in istis malitia supplet ætatem.[t] Succurrit quod ex mulieribus celebrantibus Cerealia apud Aristophanem una sic ait,[u]

l D. Augu. lib. 16. de ciu. Dei, c. 8 & in Psal. 104
m D. Augusti. lib 11 de ciuit. c. 12 & 13.
n Plutarc. in uitis, in compos. Numa. & Lycur.
o Aristo. lib. 4. de genera. animal. c. 6.
p c. 2. de sponsal. impu. lib 4. Decret. tit. 2. §. 1. de nupt.
q c. 3. § fin. de desponsa. impub.
r Gregor 8 ca. proposuisti, ca. 4. & Honor. 3. c. causam matrimonij. c. 14. de probat. li. 2. Decret. tit. 19. ca. nec aliqua, 27 q. 2.
s c. 2 nobis, ca. 8 & ca. attestationes, 10. de desponsat. impub.
t c. de illis qui in minori, c. 9. de despon. impu. l. 9. si minor se maio. dixit. C.
u Aristoph. in Cerealib.

Ego enim ipsa primum, ut ne alia dicam,
Conscia sum mihi ipsi multorum malorum. Illud uerò certè
Indignissimum est, cum spõsa quidem fui tres dies,
Et maritus apud me erat dormiens, erat mihi amicus,
Qui quidem me uitiauit septem annorum existentem. &c.

Refert Plinius,[x] Macrobiorũ, quibus Mandrorum nomẽ dedit Clitarchus, fœminas septimo ætatis anno parere, senectã quadragesimo accedere. In Calingis eiusdem Indię fœminas quinquénes concipere, octauum uitæ annum nõ ex-9 cedere: Notat Gregorius in Dialogis, puerũ nouennem suam nutricẽ impregnasse.[y] Scribitur apud Hebręos, quòd Phares filius Iudæ genuit Ezron, cum tãtum nouem annos haberet.[z] Itẽ Salomõ in 11. anno genuit Roboã. Nã Roboã

x Plin. lib. 7. ca. pit. 2.
y glo. in sum. 20. q. 1.
z in lib. Sedes olam Zutha.

succeßit

successit patri Salomoni, agens annum 40.[a] Sa
lomon autem, dum uitam & regnum deseruit,
erat annorum 52. anno autem 12. regnum su-
scepit.[b] & 40. tantum tenuit.[c] Achaz etiam pro
creauit decennis Ezechiam, nam anno 20. æta-
tis regnum cõsecutus, administrauit sexdecim:
Sic obijt anno uitæ suæ 36.[d] Iam autem Eze-
chias patri successerat in regno, natus annos
25.[e] Et D. Hieronymus,[f] præmissa tamen obte
statione, commemorat mulierculam, alioqui
prouectam, factam fuisse à puero decenni gra-
10 uidam. Fuit & aliquando apud Romanos &
mos receptus, ex aspectu corporis iudicari pu-
bertatem uiri,[g] non autem mulieris: uerum si-
cut in muliere, ita & in uiro posteà turpe uisũ:
& decreta est certa annorum ætas quam ple-
runque, uterque sexus solet pubescere: in fœmi
nis duodecim annorũ, in uiris quatuordecim.[h]
11 Quãquam & plena pubertas ad generandum
12 idonea, dicta etiã fuerit 18. annorum.[i] Quod
& posteà receptum est in iure pontificio, nisi de
potestate generandi cõtrouersia iudicialis mo-
ueretur, citra quam & duodenes mulieres pu-
beres, & 14. annorum uiros, eamque ætatẽ nu-
ptijs desiderari rati sunt:[k] Sicuti & iura ciui-
13 lia.[l] Ideò responsum,[m] minorem annis duode
cim nuptam, tũc legitimam uxorem fore, cùm
apud uirum duodecim annos impleuisset. Quã
obrem si ante illam ætatem nuptiæ factæ sunt,
illæ non iure matrimonij, sed iure sponsaliorũ
ualebunt: si quidẽ præcesserint sponsalia: quòd
si non præcesserint neque ualent nuptiæ iure
sponsaliorum, quia non ea mens fuit agentiũ,
neque iure nuptiarum, quia lex improbat, nisi
posteà ratæ sint. Hocque expresse respondit Vl
pia.[n] ex sententia Iuliani. Neque enim quod
uoluerunt, facere potuerunt, scilicet matrimo-
nium in minori ætate, in qua deest legitimus
consensus: neque quod potuerũt facere, scilicet
sponsalia, uoluerunt. Quamobrem ex regulis
iuris communis, nihil actum uidetur ualidè:
duo enim sunt, quæ actum perficiunt concur-
rentia, uoluntas, & potestas, quorum altero de-
ficiente, & actus caret actione & effectu.[o] Qua-
re & notabile, ut si intra illam ætatẽ per uerba
de præsenti facta fuerint sponsalia, quæ inso-
lubilia diximus, liceat pœnitere perueniente
minore ad illam ætatem: si tamen perseueraue
14 rint post ætatem minorem, non licet.[p] Refert
Thomas Morus,[q] apud Vtopienses insulanos
fœminas non ante 12. annum nubere, mares
non nisi expletis 14. Mulieremque ducendam,
siue uirginem, siue uiduam, sponso futuro nu-
dam exhiberi: item futurum maritum uxori nu
dum. Dio Cassius[r] Octauium Augustum sum-
mopere cauisse tradit, ne pactiones matrimo-
niales fierẽt de ea, quæ decennis non esset, neve
producerentur post sponsalia ultra biennium:
tum maximè, quòd eos, qui ante fecissent, dete
ctum est animo percipiendi fructus bonorum
uxoris, cùm matrimonij rem ipsam non exhi-
berent, fecisse.

a 3. Reg. 14.
b 3 Reg. c. 2.
c 3. Reg. 11.
d 4. Reg. 16.
e d. cap. 16. 4. Reg.
f D. Hierony. epist. ad Vitalem.
g l. minor 25. an. de minoribus, P.
h § 1. quib. mo tut. finit. apud Iustin. l. fi. quando tut. uel cur. esse desi. li. 5. C. tit 60
i § 11 minẽ, de ad. pt. l arroga tio. § 1 eod tit. lib. 1 P.
k c. 2. & 3. & c. attestatiões de desp. impu c. 1. de desp. puer. l § 1 de nupt.
m Pompo. l. 4. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.
n Vlp. l. quæsitum, l. 9. de spõsal. li 23. P. tit. 2.
o l. 1. de iure codicill. in P l. multũ interest, si quis alte. uel sibi, C. c cũ super, c. 2 & de off. & deleg. lib. 1. Decret. tit. 29
p cap de illis § infra, c. 7. & c. a nobis, c 8 iuncta glos. de desp. impu. c. 1. de sponsal. c. 1. per totũ de desp. imp. in 6.
q Thom. Mor. li. 2. Vtopiæ
r Dio li 54. Hist. Roma.

De consanguinitate & affinitate in genere. Cap. VIII.

1 *Proximitas sanguinis nuptias uetitas facit & impias.*
2 *Cognatio quid.*
3 *Cognationis diuisio Aristoteli in naturalem & ciuilem.*
4 *Cognatio naturalis alia approbata à lege, alia non.*
5 *Vulgò quæsiti & serui natura habent cognationem, non iure ciuili.*
6 *Cognatio uel propinquitas ciuilis quæ, quotuplex spiritualis & temporalis, & quæ, & de mixta.*
7 *Affinitas propinquitas mixta quid.*
8 *Ordo naturalis cognationis & graduum.*
9 *Gradus quid.*

1 PRoximitas sanguinis, nuptias quæ
per se bonæ sunt, improbas & im-
pias inter certas personas consti-
tuit, cum quibus lex & natura ab-
horrent coniunctionem. Qua in re in primis
oportet moneri iuuenem, ad hæc intelligenda,
necessariam illi cognitionem esse graduum co
gnationis, de qua posteà proprio capite dice-
mus, quamque luculenter docent iurisconsulti
sub titulo t 1. lib. 38. P.[a] De gradibus affinita-
tis, uel affinibus, ut dicunt scribi in pandectis
Florentinis. In quem collectanea quædam uti-
lia edidit Georgius Viuiennus Antuerpianus.
Et sub eodem titulo Iustinianus,[t] & Demetrius
Chomathenus.[u] In summa tamen monebo co
gnationis finitionem, & diuisionem, & ordinẽ.
2 Cognati communiter dici putantur, quòd qua
si unà communiterve nati, uel ab eodem orti,
progenitive sint; ut ait Modestinus:[x] & ut ait
Vlpianus[y] ex Labeone, quasi ex uno nati, &
quasi commune nascendi habentes initium.
Vocãt Græci συγγενεῖς, ut ait Paulus,[z] & appel
lat etiam lex duodecim tabularũ agnatos. Ve-
rum inter agnatos & cognatos interest, quòd
agnati tantum sunt, qui per patrem cognati ex
eadem familia sunt: at cognati solum, non a-
gnati dicentur illi, qui per fœminas coniungũ-
tur. Quò fit, ut ius agnationis aliud à iure co-
gnationis, ut explicat Paul. Iuris[a] & Modesti-
3 nus.[b] Diuidimus autem cum Iulio Polluce.[c]
Aristoteles uerò[d] cognationem, quàm Græci
uocant συγγένειαν, diuidi in eam, quæ est πρὸς ἄρ-
ρενας & eam, quæ est κατ' ἐπιγαμίαν καὶ συνθήκας,
tradit, id est, in eam, quæ per necessitudinem
sanguinis, & eam, quæ per affinitatem coniun-
gitur. Theophilus[e] uocat, ἀγχιστεία. Balsamon
autem,[f] συμπενθερίας. Aliter diuidimus propin-
quitatem seu cognationem, in naturalem &
ciuilem seu legalem, naturalis in sanguinis ex
uno stipite, uel à quadam coniunctione quorũ
4 dam, participatione legalis illam imitatur. Cæ
terum[g] subdiuiditur utraq;: nam naturalis co-
gnatio, & propinquitas interdum simpliciter
est naturalis, à lege omnino improbata coniun
ctione: alia quæ habet legis etiam consensum.
Prima per concubitus uagos & ex filijs inde or
tis nascitur: estque naturalis reuera, quæ etsi iu
re ciuili non recipiantur, tamen eius iura sangui
nis nullo iure ciuili dirimi possunt.[h] Quæ natu
ralis est cum legis consensu ex nuptijs nascitur
iustis: & olim ex concubinatu probato ex eodẽ
5 quoque oriebatur. Vulgò quæsitos sic iure ciui
li (naturali tamen contrà) nullos habere agna-
tos manifestum est: cùm agnatio à patre, cogna
tio à matre est.[i] Hi autem nullum patrem ha-
bere intelliguntur, & tantum cognati sunt si-
bi & matri, non consanguinei: non quòd tales
patri non sint, sed quia cui sint, incertum & in-
honestum esset dici.[k] Sic in seruis, qui pro nul
lis iure ciuili habentur,[l] & inter quos diximus
nõ esse matrimoniũ,[m] eo iure cognatio uix ad
mittitur, ut non succedant eo iure.[n] Cognatio
uel propinquitas ciuilis est, quæ ad similitudinẽ
graduũ naturalis inducta est. Ea autem uel tẽpo
ralis seu secularis, uel spiritualis est: secularis ex

s Potissimũ in. l. 1. § 9. 10.
t tit. de gradib. cognatio. apud Iustinia.
u Demetrius Chomathenus tit. de grad. con sang. lib. 3. iur. Oriental.
x Mod. l. 4. §. 1. de gradib. affin. P.
y Vlp. l. 1 § 1. und. cogn. lib. 38 P. tit. 9
z Paul. Iurisconsul. l 10. de grad. cognat. affin. P.
a Pau. d. l. iuris continina
b Modest l. inter agnatos. l. 5. und. legit. lib. 38. P. tit. 8.
c Iul. Pollux. li. 3 Onomast. cap. 1.
d Aristot. li. 8. Ethic.
e Theophil. li. Institu. tit. 6
f Balsa. Nomo can. tit. 13. c. 2.
g Modesti. l. 4. § cognati. & Iustinianus, de grad. affinit. P. § 1. de success. cognat. li. 3. Instit. tit. 5.
h Liora sang. i mis, de reg. iur. l. iura agnationis, P. de pact.
i Iustin. § vulgò quæsitos de success. cognat. lib. 3 Insti. & l. spurius, l. 4. unde cog. P.
k Modestin. l. vulgo concepti, l. 23 de stat. hom. P. li. 1 tit. 4.
l l. quod attinet, de reg. iur.
m sup. in nuptias ignominiosas.
n l. 1 § 2 unde cog. in P. & vul. l. mulier sui iuris, l. 10 § nomen cognationis, de grad. affinit.

a Vlpia.l. 1 § cognationum, vnd cogn. lib. 38 P tit 9 Modest.l. 4 § cognationis.& § in adoptionẽ, de grad. affini. in P.

adoptione nascitur.[a] Spiritualis dicitur ea, quę nascitur ex susceptione infantis in sacro lauacro regenerationis seu baptismo, & confirmatione, de qua tractant summi pontifices sub titulo de cognatione spirituali lib. 4. Decret. tit. 10. potissimũ c. fi. & 30. q. 1. & q. 3. & 4. in Decreto Gratiani. ex &c.

7 Et his omnibus mixta propinquitas fit affinitas, quæ gradibus non continetur propterea quòd trium generum habet complexum, ut ait Demetrius Chomathenus Archiepiscopus Bulgariæ.[b] Affines sunt uiri & uxoris cognati inter se, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias, id est, ratione illarum copulantur: & altera cognatio sic ad alterius cognationis finem accedit, & limitem. Sicque initium inibi & causa cõiungendæ affinitatis ex nuptijs, ut ait Modestinus.[c] Ideoque uir & uxor affines nõ sunt,[d] nec dicuntur: eo quòd illi iuncti sunt. & quod iunctum & confusum est, fines aut terminos non habet. Sed qui proximè illos sequuntur, affines, secundumque gradum proximitatis uel cognationis eodem gradu affines consanguinei erunt. Accedit & affinitati, alia affinitas interdum: quæ est cũ affinibus coniunctio aliorũ,

8 qualis in uxore quæ fuit priuigni, apud Papinianum.[e] Ea ordine autem naturalis cognationis & gradibus cæteræ cognationes normã generaliter suscipiunt. Ordo eius in lineam rectam & obliquas siue laterales descendentes distribuitur. Linea illa recta, in duas æquales, puncto in medio diuiditur: in superiorem, & inferiorem partem.[f] Ea hoc puncto laterales quoque incipiunt, & eius puncti ratione, gradus

9 fiunt & numerantur. Gradus porrò ad similitudinem scalarum, locorumve procliuium, quos ita ingredimur, ut à proximo in proximum, id est, in eum qui quasi ex eo nascitur, trãseamus, ut ait Paulus.[g] Quando ex puncto mediæ lineæ suprà ascendimus, gradus ascendentium numeramus ordine primum, secundum, tertiũ &c. Quando descendimus, descendentium primum, secundum, tertium &c. Quando à puncto ad latus declinamus, dicimus collateraliũ primum, secundum, tertium &c. In primo gradu si constituas filium de quo quæratur, erunt pater, mater: in secundo, auus, auia, tam patris, quàm matris: in tertio, proauus proauia patris & matris &c. Si de patre & descendentibus agatur, erit in primo, descendentium linea, filius filia: in secundo, nepos neptis: in tertio, pronepos & proneptis &c. Ex filijs & filiabus nati deinceps, utrinque faciũt laterales cognationes, prout te docẽt exempla & enumerationes Caij & Pauli,[h] & Iustiniani,[i] & Demetrij Chomatheni. Quomodo autem numerandi sint gradus iure ciuili & canonico, uide glo. ad l. Iurisc. l. 10. §. parentes, ad uerba, item liberi, de gradib. affinit. Affinitatis gradus illis ipsis, quibus cognatio naturalis, perpenduntur, sed diuersa habent nomina: per se tamen nullos habet gradus affinitas. Nomina autem harum distinctionum, socer socrus, gener, nurus, nouerca, uitricus, priuignus, priuigna,[k] &c.

b Demet. Chomat. in li. 3. iur. orientis titul. περὶ βαθμῶν συγγενείας.

c Modest. l. 4. § affines, de grad. affin. P.
d gl. in l. affinitati, commun. de successio li. 6. C. tit. 58.

e Papini. in l. uxorẽ, l. 15. de rit. nupt. li. 23. P. tit. 2.

f Pau. in l. stemmata, l. 9. de grad. affi.

g Paul. l. fin. §. gradus autem, eod.

h Caius, in l. 1. & Paul. l. fi. de grad. cogn.
i Inst. tit. 6. de grad. cogna. & seq. §§.

k Modest. l. nõ facile, l. 4. de grad. affinit.

De personarum distinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ nascitur: & de consanguinitate uel cognatione. Cap. VIIII.

Lib. 4. Decret. tit. 14. Lib. 38. P. tit. 11. Lib. 3. Institut. tit. 6.

1 *Ex nuptiarum coniunctione consanguinei, & affines.*
2 *Consanguinei qui.*
3 *Συγγένεια & affinitas & consanguinitas est.*
4 *Cognatio quid.*
5 *Cognatio duplex, ciuilis & naturalis, & mixta.*
6 *Cognatio naturalis etiam per fœminas orta uulgo conceptis.*
7 *Cognatio diuisa, in cognationem, & agnationem.*
8 *Cognatio amittitur seruitute quomodo.*
9 *Cognatio ciuilis quæ, seu legitima quæ ex adoptione.*
10 *Ciuilis cognatio quoque spiritualis ex baptismo & confirmatione.*
11 *Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptijs legitimis, diuisa in cognatione, & agnationem.*
12 *Agnatorum & cognatorum differentia.*
13 *Cognationis nomen generale, pertinet ad parentes liberos, & propinquorum ex latere.*
14 *Ascendentes & descendentes qui.*
15 *Parentes & maiores qui.*
16 *Liberi & posteriores qui.*
17 *Laterales personæ quæ.*
18 *Cognatio lateralis diuisa in agnatos & cognatos, & quæ personæ sint huius.*
19 *Agnationis & cognationis sublata differentia.*
20 *Typus diuisionis stemmatum ascendentium, descendentium, & collateralium.*
21 *Schemata & stemmata cognationum quid.*
22 *Gradus cognationum quare dicti.*
23 *Superior & inferior cognatio à primo gradu incipit, collaterales à secundo, nec habet primum.*
24 *Linea transuersalis ratione graduum duplex, æqualis & inæqualis.*
25 *Gradus numerandi diuersimodi iuris ciuilis & Canonici, quare & qui.*
Gradus in iure pontificio, generationes dicuntur.
26 *Cognatio ultra sextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quæ septimo numero finem accipiunt in homine.*
27 *Gradus decimus in successionib. deferẽdi locũ hẽt.*
28 *Methodus numerandi gradus in iure pontificio per generationes, & regulæ.*
29 *Nuptiæ prohibitæ inter descendentes & ascendentes usque ad infinitum, in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura.*
30 *In collateralium gradibus numerandis, differunt in nuptijs pontificia iura & ciuilia quare.*

1 POssant sufficere ad nuptiarum cognitionem, quæ iam proximo capite, de consanguinitate & affinitate diximus: sed ut diligẽtioribus satisfaciamus, eadẽ paulo latius tractabimus. Ex cõiũctionibus maris & fœminę, fiunt personarum aliæ nomenclaturæ, quæ in duo capita reducuntur, nempe cõsanguineorũ, & affiniũ.[l]
2 Consanguinei sunt, ex eodem sanguine orti:[m] inde cõsanguinitas, quã Iuriscon. uocant interdum necessitudinem,[n] aliquãdo ius sanguinis, Græ-
3 ci συγγένειαν. Et consanguineos συγγενεῖς, ut ait Paulus,[p] dicũt, quos nos cognatos appellam[o]. Verum Paulus labi uidetur, cum Græci συγγένειαν, non tantum ad consanguinitatem, sed etiã ad affinitatem pertinere dicant, ut ex Iulio Polluce constat,[q] quam uocant κηδείας & ἐπιγαμίας: recentiores ἀγχιστείας, & Theophilus συμπενθερίαν, vt & Balsamon.[r] Cognationis itaque nomen quod & consanguinitatis generale est, naturæ propagationem per se significans. *Cognati*, inquit Modestinus,[s] *dicti, quòd quasi una communiter ve nati, uel ab eodem nati progenitive sunt.* Et ab uno initium habentes,[t] naturalemque

l rub. de consang. & affinit. lib. 4. Decreta. tit 14.
m leg. 1. § post suos, de suis & legitim hered. li. 38 P tit. 93.
n l. 6. de leg. P.
o Lineæ sanguinis, de regul. iur. P.
p Paul. in l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affinit. P.
q Iulius Pollux, li. 3. Onomast. c. 1.
r Balsamõ Nomoca. titul. 13. c. 2.
s Modest. in l. non facilè, l. 4. § cognati, de grad. affi.
t l. 1. vnd. cog. li. 41. P. tit. 9.

5 turalemq́ue cauſam cognatio habet.[a] Sed quia
hæc cognatio habuit in quibuſdam caſibus re-
ſtrictionem & normam, idcirco bifariam diui-
denda eſt cognatio, in naturalem & ciuilé:un-
de & tertia ex his mixta oritur, ciuilis & natura
6 lis ſimul.[b] Cognatio naturalis per ſe ſine ciuili
cognatione intelligitur, quæ per fœminas de-
ſcendit, quæ vulgo liberos patiunt.[c] Huius ge-
neris ſunt qui deſcendunt ex concubina natu-
rales tantum, uel ſpuri alij, etſi demonſtrare pa
trem poſſint, non tamen honeſtè: quos lex ciui
lis non agnoſcit, uocatque non conſanguineos
ſed proximos:[d] Natura tamen conſanguinita-
tem eorum demonſtrat ex generatione. Etiam
in legitimis coniunctionibus, quod pertinet ad
coniunctos & proximos, cognatione origo e-
tiam per fœminas ſolas contingit:[e] uidelicet,
ut explicat Theophi.[f] quando igitur de cogna
7 tione, quæ ex latere uenit. Nam ea diuiſa eſt in
agnatos & cognatos. Et cognati ſunt, qui per
fœminam nos contingunt, ut ſoror eadem ma
tre genita, & liberi eius. Natura etiam inſpecta
dicitur cognatio inter ſeruos, quamuis ius ciui
le eam parum conſideret,[g] quia pro nullis eos
8 habeat.[h] Ideò iure ciuili cognatio amitti dici-
tur ſeruitute,[i] non quidem, ut cognatus natu-
ra eſſe deſinat, quia hoc fieri non poteſt ciuili
ratione:[k] ſed, ut iura cognationis amittat, putà
ſuccedendi ius, & id genus alia. Remanent er-
go & in ſeruis naturales cognationes, ut ea ra-
tione inter gradus prohibitos, natura illis uetet
9 coniunctiones,[l] ſeu contubernia.[m] Ciuilis co-
gnatio per ſe, quæ etiam legitima dicitur, eſt,
quæ ſine naturali fit per adoptionem.[n] *Cogna-*
tionem, inquit Vlpia.[n] *facit etiã adoptio: quibus et*
enim fiet agnatus, is qui adoptatus eſt, eiſdem & co
gnatus fiet. Nam ubicumque de cognatis agitur ibi
ſic accipimus, ut adoptione etiam cognati facti con
tineantur. Si quidem non tantum naturales, ſed
etiam adoptiui iura cõſanguinitatis habent cũ
his qui ſunt in fami. uel in utero, uel poſt mor-
tem patris nati,[p] Quærunt enim per adoptio-
10 nem fraternitatem.[q] Ciuiles tantum quoque
cognationes exiſtimandæ quæ ſpirituales ſunt
proximitates ex baptiſmo, & ſacra chriſmatis
confirmatione natæ:[r] has enim digniores co-
gnationes, quàm naturales exiſtimamus:[s] quia
per iſta duo ſacramenta renaſcitur & regenera
tur homo ad uitam æternam. Quo fit etiam, ut
in alijs ſacramentis, in quibus hæc regeneratio
non fit, non contrahatur paternitas uel conſan
11 guinitas ſpiritualis.[t] Cognatio, quæ utroque
iure conſiſtit, id eſt, naturali & ciuili, eſt, cum
ea, iuſtis contractis nuptijs, copulatur.[u] Et hæc
cognatio cum per fœminas cõiungitur, cogna
tio naturali nomine: cum autem per uirilem
12 ſexũ, dicitur agnatio.[x] *Cognati,* inquit Paulus,
& quos agnatos lex 12. tab. appellat: ſed hi ſunt,
qui per patrem cognati ex eadem fami. ſunt. Qui au
tem per fœminas coniunguntur, cognati tantum no-
minantur. Inter agnatos igitur, & cognatos hoc
intereſt, quod inter genus & ſpeciem: nam qui
eſt agnatus, & cognatus eſt: non utique autem
qui cognatus eſt, & agnatus eſt. Alterum enim
ciuile, alterum autem naturale nomen eſt. Hoc
modo Modeſtinus tradit, neque affinitatem ne
que cognationem eſſe poſſe, ubi nuptiæ inter-
dictæ ſunt.[y] Cæterum ut hæc facilius intelliga
mus, iſtam legitimam & naturalem cognatio-
nem diuidamus, ex qua conſanguineorum om
nium & ciuilium habebitur proximitatis di-
13 gnotio. Cognatio itaque nomen generale ſit,
quod diuidimus in parentes, liberos, & propin-

a §. ſunt autẽ, iuncto §. fin. de legit. agna. tut. li. 1. Inſtit. titu. 15. §. qua parte, de ſucceſſ. cognat. li. 3. Inſti. tut tit. 5.
b d. l. non facilè. §. cognationis.
c d §. cognationis, & § 1. de legit. agn. tut.
d l. ſi ſpurius, l. 4. vnd. cogna. P.
e l. iuriſconſultus. §. cognationis origo, de grad. affin. P.
f §. & quinam ſunt agnati, de legi. agna tut. li. 1. Inſtitut. 15.
g tit. de ſeruil. cognat. lib. 3. Inſtit tit. 7. d. l. iuriſconſultus, §. nouum, verſ. inter agnatos, de grad. affini. l 1 §. pertinet, vnd. cog. P.
h l. quod attinet, de reg. iur.
i § quod autẽ, de capit. dimi.
k l. iura ſanguinis, de reg. iur. l. ius autem agnationis, de pact. P. l. eas, de cap. diminu. P. §. ſed naturalia, de ſu. nat.
l §. illud, de nup. ap. Iuſtin.
m l. cum ancillis, C. de inceſt. nup.
n d. l. non facilè, §. cognationis, & c. 1. de cogna. lega.
o l. 1. § cognationem, vnd. cogn.
p l. 1. §. fin. de ſuis & legitim. hæred.
q c. per adoptionẽ, 30. q. 3.
r in c. 1. 2. & 3. & ſeq. de conſang. ſpirit. lib. 4. Decreta. tit. 31. in c. 1. 2. co. lib. 6.
s can. 1. 2. 3. 30. q. 1.
t c. fi. § fin. de cogna. ſpirit. in c. omnes, 30. q. 1.
u Modeſt. in d. l. non facilè, §. cognationis.
x d. §. cognationis, & §. ſunt autẽ, de legiti. agna. tut.
y l. 4. §. ſciendũ eſt, de grad. affini. P.

quos ex latere.[z] Parentum ſuperior cognatio,
ſiue aſcendentium dicitur, liberorum inferior,
uel deſcendentium: ea quæ à latere ex tranſuer
ſo uel collateralium, fratrum, & eorum qui ex
14 his generantur.[a] Aſcendentium nomen latius
diffunditur quàm parentum: ut & liberorum
15 anguſtius, quàm deſcendentium. Nam paren-
tes apud Romanos, uſque ad tritauum proprio
nomine appellantur: ulteriores, qui non habẽt
16 ſpeciale nomen maiures appellantur.[b] Item li
beri uſque ad trinepotem, ultra hos, poſterio-
res uocantur:[c] etſi & aliquãdo quoque liberi:[d]
ſicut & aliquando filij nomine, omnes liberos
intelligimus.[e] Parentes ſunt, qui nos genuerũt,
pater, mater: auus, auia: proauus, proauia: & qui
ſupra hos ſunt. Liberi ſunt, qui ex nobis naſcũ-
tur filius filia: nepos, neptis: pronepos, prone-
17 ptis: & qui infra hos ſunt. Ex latere autem ue-
niunt, qui neque eos genuere, neque à nobis gi
gnuntur: ſed eandem ſtirpem, & radicem nobiſ
cum communem habent: ueluti frater, ſoror,
patruus, uel auunculus, amita, uel matertera, &
18 qui ex illis naſcuntur. Porrò cognatio hęc, quę
ex latere uenit, in duas ſpecies diuiſa eſt, in a-
gnatos, & cognatos. Et agnati quidem ſunt, ut
diximus, qui per uirilem ſexum coniungun-
tur, ueluti frater eodem patre genitus, & liberi
eius: itẽ matertera, & liberi eius: deinde & ami-
ta. Cognati uerò ſunt, qui per fœminam nos
contingunt, ut ſoror eadem matre tantum ge-
nita, ac liberi eius:[f] item matertera, & liberi e-
19 ius: tum & amitæ liberi. Quæ tamen differentia
hodie ſublata eſt, & cognati omnes dicuntur
æqualis iuris, ſublata obſeruatione agnatio-
20 nis.[g] In figuratione, ſeu demonſtratione iſta-
rum cognationum, iuriſc. utuntur duabus li-
neis ad punctum ſeſe interſecantibus in crucis
modum, †, ubi ſe interſecãt: pono ego ſtirpem,
uel unum hominem ſeu punctum & centrum,
ex quo aſcendentes, deſcendentes, & collatera-
les numeres, & eorum ſchemata. Sic enim me
docuit Paulus, dum ait,[h] *Stemmata cognationum*
directo limite in duas lineas ſeparantur, quarum al-
tera ſuperior, altera inferior eſt: ex ſuperiore uerò
21 *& ſecundo gradu tranſuerſæ lineæ pendent.* Stem-
mata cognationum idem ſunt ac ſchemata, or
namenta uidelicet & imagines perſonarum,
qui numerantur à ſtirpe, ſeu ab aliquo, ueluti
à puncto & centro, ut apud Iuuenalem,[i]

Stemmata quid faciunt? quid prodeſt Pontice
longo
Sanguine cenſeri, pictoſque oſtendere uultus
Maiorum, & ſtantes in curribus Aemilianos?
Et Curios iam dimidios: naſumque minorem
Coruini, & Galbam auriculis naſoque caren-
tem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Fumoſos equitum cum dictatore magiſtros,
Si coram Lepidis malè uiuitur? effigies quo
Tot bellatorum, ſi luditur alea peruox?

Et Perſius:[k]

--an liceat pulmonem rumpere uentis,
Stemmate quòd Thuſco ramum milleſime du-
cis,

Et in illis cognationem eſſe numerandam do-
cet etiam Ouidius,[l]

Quid iuuat admotam per auorum nomina cœlo,
Inter cognatos poſſe referre Iouem?

Sic ſtẽmata ſunt coronæ, uel cellulæ orbiculatę
in tabula, ut imagines olim erãt in forulis uel
armarijs per lineas ordinẽ & ſeriem generis ali
cuius familiæ referentes: unde pro illa deſcri-
ptione ordinata ſucceſſiua ſtemma etiam apud

z Theoph. in §. & quinam ſunt agnati, de legi. agnat. tut. in ſuis Inſtitut.
a § 1. de grad. cognat. l. 3. de grad. affi. P.
b l. iuriſconſultus, l. 5 § parentes, de grad. affin. l. cuique §. fin. de in ius voc. in P.
c d § parẽtes,
d l. liberorũ, l. 220. de verbo. ſignif.
e l. filij, l. 84. eod.
f d. l. iuriſconſultus, §. cognationis, §. 1. de legi. agnat. tut. § 1 de legit. agnat. ſucceſſ. § 5. de hære. ab inteſt. venien. in auth. coll. 9.
h l. ſtemmata cognationum, l. 9. de grad. affinita.
i Iuuenal. Satyr. 8.
k Perſius, Satyr. 3.
l Ouidius, in epiſtu. 11.

Græcos usurpatur, ut apud Plutatchū, [a] *καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτο κατάγεσθαι τῶν σωμάτων ἀκριβῶς δοκούντων*, id est, *quanquā generis series ab initio ad eū usq; exactè deduci uideatur*. Sic Plinius, [b] *expressi, inquit, cera vultus, singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines, quæ comitarētur gētilicia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui unquam fuerat populus. Stemma-*
22 *ta uerò lineis discurrebant ad imagines pictas*. Cæterum, quia in ista diuisione linearum sunt superiores, & inferiores, & à latere singulares, priores, antiquiores, & iuniores personæ: rectè dicemus, retenta metonymia ascensus & descēsus, & gradus quoque, quibus ascendamus, uel descendamus, & ad latera moueamur ordine, confingi. Gradus, inquit Paulus, [c] dicti sunt ad similitudinem scalarum, locorumque procliuium, quos ita ingredimur, ut à proximo in proximum, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur,
23 transeamus. Et superior quidem & inferior cognatio, iure ciuili à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo incipit. [d] Quia ex transuerso, siue à latere nullus est
24 primus gradus. Ratione graduum, linea collateralis diuiditur in duas, in æqualem & inæqualem. Æqualis, quando gradus æqualiter distant à communi stipite seu centrica persona, quam antiqui uocant Petruciam. Inæqualis, quando inæqualiter distant, uidelicet longius alter gradus abest à communi & centrica per-
25 sona, quàm alius. In numerandi calculo, alius modus iuris ciuilis, alius iuris canonici: quia horum diuersi fines, ad quos stemmata ordinant. [e] Vnde & quos nocant gradus iuris ciuilis authores, canones uocant generationes. In iure ciuili tot sunt grados inter cōsanguineos, quot sunt personæ ad propagationem necessariæ, una dempta: una porrò demitur, quia ad primum gradum est opus duabus personis, & deinde quælibet persona addita personę facit unū gradum. Exemplum in linea ascendentium, cētrica persona & pater sunt in primo gradu, centrica & auus sunt in secundo: quia tres sunt personæ, centrica, pater, auus. Ex quibus si gradus. Exemplum in linea descendentium, centrica persona & filius eius, sunt in primo gradu: centrica & nepos, in secūdo: centrica & pronepos, in tertio: quia sunt quatuor personæ: deme unam personam, residuæ erunt tres personæ, & ita tres gradus. Tertium exemplum in linea collaterali, primum, quando æqualis est: uidelicet quando æquali gradu personæ, de quibus quæritur, distant à communi centrica. Illa centrica cum fratre est in secundo gradu, quia sunt tres personæ, centrica, pater, & frater, centrica cum filio patrui, in quarto: quia sunt quinque personæ computatis intermedijs, nempe centrica, pater, auus, patruus, à quo descendit eius filius: tolle unam, & supererunt quatuor quoque gradus. Exemplum quartum in linea inæquali, cētrica persona, & filius fratris, sunt in tertio gradu, quia sunt quatuor personæ inibi: centrica, pater, frater, & filius fratris, quarum una dempta, restant tres. Igitur in tertio gradu idipsum experieris in ijs, qui sunt in linea materna, uelut i centrica persona cum sua sorore in 2. gradu est, cū filia sororis in tertio, centrica cum auunculo, in tertio: quia sunt quatuor personæ, centrica, mater, auia, & auunculus. Nec refert cuius sexus sint personæ, cum quibus fit collatio, uel quæ intermediæ sunt. Minus etiam inspicimus an mediæ sint in rerum natura, an uero mortuæ sint: an sint naturales & legitimæ

[a] Plutar. in vita Numæ, in princ.
[b] Plin. lib. 35. c. 2.
[c] Paul. l. Iurisconsultus. l. 10. § gradus, de grad. affin. P.
[d] § quare, de grad. cogn. l. 1. de grad. affin. P.
[e] ca. ad sedem apostolicā, 35. q. 1.

simul, uel naturales tantum: [f] uel sit status seruilis uel ingenuus in illis. [g] Etenim naturalem causam hic obseruamus sanguinis, & fluuium generandi sequimur, ratione uidelicet singularium personarum, à quibus ad proximos grados fit transitus. Sic quoque numerant Iuriscon sulti, [h] In linea perpendiculari à centrica persona, ut primo gradu sint suprà, pater mater: infrà, filius filia. Secundo suprà, auus, auia: infrà, nepos, neptis: ex transuerso, frater, soror. Tertio gradu sint suprà, proauus proauia: infrà, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris sororisque filius, & filia: conuenienter & patruus, amita, auunculus, matertera. Quarto gradu sint suprà, abauus, abauia: infrà, abnepos, abneptis: ex transuerso, fratris, sororisque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror: item fratres patrueles, sororesque patrueles, id est, qui quæve ex duobus fratribus propagantur: item consobrini, consobrinæ, id est, qui quæve ex duabus sororibus nascuntur, quasi consororini: item amitini, amitinæ, id est, qui quæve ex fratre & sorore propagantur. Sed vulgus fere omnes istos cōmuni appellatione consobrinos uocat. Quinto gradu sunt supra, atauus, atauia: infrà, atnepos, atneptis: ex trāsuerso, fratris & sororis pronepos, proneptis: & conuenientur, propatruus & proamita, id est, proaui frater & soror, item fratris patruelis, sororis patruelis filius, filia: & similiter consobrini, consobrinæ, amitini, amitinæ filius, filia: proprius sobrino, proprius sobrina. Isti sunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, auunculæ magnæ filius, filia, hoc est, [i] patris, matrisve eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinus, consobrina, siue pater patruelis, uel amitinus, soror patruelis, uel amitina. Sexto gradu [k] sunt suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex transuerso, fratris & sororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatrus abamita, id est, abaui frater, & soror: abauunculus abmatertera, id est, abauiæ frater, & soror: item patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: item fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini, consobrinæ, amitini, amitinæ, nepos, neptis: item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. Qui uerò ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis undique propagantur, ij propriè sobrini dicuntur. In septimo autem gradu, quàm multæ esse possint personæ, ex his quæ diximus, satis apparet: duplicatis parentum, liberorumque personis. Quæ nolui enumerare ijsdem uerbis, quibus utuntur Iurisconsulti, quòd in illis & nomina personarum, & gradus rectè explicentur, ut luculentius
26 tradi non possint. Verum obseruandum est, tantum Iurisconsultos usque ad sextum gradum personas enumarasse utriusque lineæ, & directæ, & transuersæ: nam ultrà difficile ferè est omnes eos numerare, qui ex genere sunt. Et natura ultra sextum gradum consistere cognationem uix patitur, [l] propter nimium diffusam propagationem, quæ sanguinis substātiā communem primam dissoluisse uidetur: non secus, ac fons per longas peregrinationes in mare descendens, elongatus à capite, eò minus retinet substantiæ primæ originis, quo longius ab ea discedit, terrarum, quas alluit, immutatus naturis. Et ita consanguinitas paulatim, dum sæpe propaginem ordinibus dirimit, usque ad ultimum gradū se subtrahit, & propinquitas esse desinit.

[f] Scæuola, in l. & nihil interest, l. 54. de ritu nupt. lib. 24. P. titul. 2.
[g] Paul. in l. adoptiuus, l. 14. § seruitus, eod. titul.
[h] in l. 1. 2. & 3. de grad. affin. Instit. in § 1. 2. 3. 4. 5. 6. de grad. cognat. c. primo gradu, 35. q. 5. l. iurisconsultus, l. 10 §. nunc singulos, de grad. affini. in P.
[i] l. 2. eod. P.
[k] l. 3. eod. de grad. affini.
[l] l. non facilè, 14. de gradib. cognat.

[a] c. 2. 35 q. 4. c. Primo gradu § successionis, 35. q. 5. [b] Isido. lib. 11. Etymologia, c. 6. & c. 1. 35. q. 5.

definit.[a] Addit Isidorus rationē,[b] septimo gra
du finiri consanguinitatis computationem, si-
cuti sex ætatibus mundi, generatio & hominis
status finitur, ita propinquitas generis, tot gra-
dibus terminantur. Possem hic alia quæ de ge-
neratione traduntur hominis adferre, quod se
ptimo die semen in utero matris conglobatur,
fitque ad capiendam formam idoneum: & an-
te septimum mensem editus partus uiuere ne-
quit: post partum an uicturus sit infans, septi-
ma hora decernit. A septimo die nomina infan
tibus olim imposita, tanquam saluti uitæ tunc
fidendum sit, pluribus ante diem septimũ pe-
reuntibus. Post septimum mensem, fiunt denti
tiones: post annos septem, primi dentes cadũt,
infans loquit' plene. Annis bis septenis pubes-
cunt. Venæ, seu arteriæ mouētur numero septe
nario. Morborũ pericula discriminat septena-
rius criticus decretorius. Possem & alia de septi
ma generatione, & septenario numero trade-
re: sed hęc nos ab utilioribus remorarētur, ideo
27 pertranseo. Et noto, ultra septimum gradũ ali
quoties extendi consanguinitatis consideratio
nē, in successionibus iure proximitatis deuoluē
dis, uidelicet ad decimum usque.[c] & hæc in iu
28 re ciuili seruanda sunt. At in iure pōtificio pau
lo aliter gradus numeramus, uidelicet per ge-
nerationes.[d] Quomodo autem numerētur istæ
generationes, & gradus, constituamus metho-
dũ oportet ex tribus axiomatibus. Primum, in
linea recta seu perpendiculari ascendentium ui
delicet & descendentium, tot sunt gradus, quot
sunt personæ, una dempta, centrica uidelicet,
ut in iure ciuili dictum est, cum quo hæc con-
cordat. Et proinde centrica cum patre, erit in
primo gradu: cum auo, in secundo: & sic in a-
lijs, ordine graduum conseruato. Alterum
axioma ad collaterales in linea æquali perti-
net, ut quoto gradu aliqui distant à communi
seu centrica persona, tantum distent à se.[e] Ter-
tium in linea inęquali collaterali, quoto gradu
remotior distat à cōmuni stipite, eo distinguun
tur collatæ personæ, de quibus agitur inter se.[f]
29 Conueniunt ius ciuile & pontificium, in nu-
merandis personis rectæ lineæ, quia utrunque
habet prohibitionem nuptiarum inter has per
30 sonas usque in infinitum.[g] Non ita in colla-
teralibus: nam iura ciuilia à pontificijs dissi-
dent, & ideo sequimur ius canonicum in his.[h]
Et aliter numeramus iure canonico in nuptijs
gradus, reiecta successione ad regulas ciuiles.[i]
Et quia nuptiæ sine duabus personis esse non
possunt. Sic duo gradus legales unum canoni-
cum faciunt. Fratres itaque, qui secundum le-
ges seculares dicuntur esse in secundo gradu,
iuxta canones numerantur in primo: filij fra-
trum, qui illic numerantur in quarto, hic com
putantur in secundo: nepotes uero, qui in sexto
ibi, istic numerantur in tertio: Sic deinceps qui
legibus inscribuntur in octauo & decimo, in
canonibus definiuntur in quarto, & quinto: at
que de reliquis sentiendum est, ut qui secundũ
canones dicuntur in sexto uel septimo, secun-
dum leges accipiuntur in duodecimo, uel de-
cimoquarto.[k] Et Zacharias Papa explicat, *Pa-
rentelæ gradus*, inquit,[l] *taliter computamus, siqui-
dem ego & frater meus una generatio sumus, pri-
mumque gradum efficimus, nullo gradu distamus.
Rursus filius meus fratrisque mei filius, secunda ge
neratio sunt, ac gradum secundum faciunt, nec a se
aliquo gradu separantur: atque ad hunc modum cæ-
tera successiones sunt habendæ.*

[c] § hoc loco, de success. cognat. l. 1. in s. & l. 3. can. ad sedem, § his uerò eurgilent, 35. q. 1. [d] can. quæd3, can. contradicimus, 35. q. 5. can. parentela, 35. q. 1.

[e] can. quod dissectio, c. fin. de consanguin. & affinit.

[f] d. c. fi.

[g] l. nuptiæ, 2. de rit. nupt. in P. § inter eas enim, de nupt. ap Iustin. [h] c. non debet, de consang. & affini. [i] can. ad sedē, 35. q. 5.

[k] hæc ind. ca. ad sedē, § sed et uendicæ. [l] can. parentelæ, 35. q. 5.

De affinitate. Cap. X.

1 *Affines qui.*
2 *Affinitatis gradus nulli proprij, sed naturalis cognationis gradus imitantur.*
3 *Affinitas nulla inter coniuges, sed principium affinitatis.*
4 *Affinium personarum & graduum nomina, socer, gener, unde nomen priuignus, uitricus, nouerca.*
5 *Affinitas iure ciuili tantum contrahitur ex coniunctione legitima, Iure pontificio ex naturali etiam illegitima.*
6 *Ex sponsalibus non nascitur affinitas, sed proximitas publicæ honestatis.*
7 *Affinitas duplex, primi & secundi generis.*
8 *Affinitatis & publicæ honestatis gradus in nuptijs iure pontificio considerati.*
9 *Gradus in cognatione spirituali, qui impediunt matrimonium, & quomodo numerandi.*
10 *Compaternitas duplex, directa & obliqua.*
11 *Vtilitas tractationis consanguinitatis & affinitatis, in quibus locum habeat.*

1 AFfines sunt uiri & uxoris cognati,
dicti ab eo, quòd duæ cognatio-
nes, quæ diuersæ inter se sunt, per
nuptias copulantur, & altera ad
alterius cognationis finem accedit: Namque
coniungendæ affinitatis causa fit ex nuptijs.[m]
2 Gradus affinitas per se non habet,[n] respectu
autem cognationis naturalis in coniunctione
matrimonij contracta affinitate, affinitas gra-
dus cognationis imitatur, unde & gradus af-
3 finium rectè dici possunt.[o] Inter coniuges nul
la quidem affinitas est,[p] sed à matrimonio eo-
4 rum initium affinitatis. Nomina affinium
enumerantur & explicantur à Modestino.[q] So
cer, id est, uiri pater, uxorisque, ita dictus, quia
generum sibi sociauit: mater uero eorum so-
crus appellatur. Apud Græcos proprie uiri pa-
ter ἑκυρὸς, mater uero ἑκυρά: uxoris autem πενθε-
ρὸς, pater, mater autem πενθερὰ uocatur, inquit
Modestinus. Scholiastes autem Homeri[r] duo
superiora nomina antiquiora putat. Gener
uero à genere, quòd ad augendum genus adhi
betur maritus filiæ. Nurus filij uxor. Socer
itaque uxoris meæ est pater, ego illi sum ge-
ner: socer magnus dicitur uxoris meæ auus,
ego sum illius progener: & retro pater meus
uxori meæ socer est, hæc illi nurus: & auus
meus socer magnus est, illa pronurus illi: item
socrus mihi uxoris meæ mater est, ego illius
sum gener: & prosocrus mihi, uxoris meæ auia
est, & ego illius sum progener: & retro mater
mea, uxoris meæ socrus est, illa huic nurus: &
auia mea socrus magna est, uxor mea illi pro-
nurus. Priuignus, est uxoris meæ filius, ex a-
lio patre, quàm ex me natus, ego illi vitricus: &
in contrarium uxor mea liberis, quos ex alia
uxore habeo, nouerca dicitur: liberi mei illi
priuigni sunt. Priuignus πρόγονος, id est, præ-
natus, quòd antequàm mater secũdo nuberet,
est progenitus. Vitric' πατρωός. Nouerca μητρυιά.
Viri frater, leuir, Græcis δαήρ. Viri soror, glos,
à Græco nomine γάλως. Duorum fratrum uxo-
5 res, ἐνάτερες, quidam dicunt ianitrices. Iure
ciuili tantum contrahitur affinitas ex coniun-
ctione legitimarum nuptiarum, nō alio modo,
neque ex nuptijs interdictis.[s] Iure canonico
affinitas contrahitur non ex nuptijs solum, sed
ex quacũque cōiunctione naturali seu copula
uiti

[m] l. nō facilè, l. 4. § affines, de grad. affi. P. [n] d. § affines, uers. gradus.

[o] l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affi. P. [p] l. non ideo, C. de hæredit. instituen. [q] in l. 4. § affines, de grad. affin.

[r] interpres Homeri, in Iliad. ω. & χ.

[s] l. 4. § sciẽdũ est, de grad. affini.

uiri & mulieris, inter cognitam & consangui-
neos cognoscentis, inter cognoscentem & con
6 sanguineos cognitæ.[a] In sponsalibus autem
legitime contractis, non quidem nascitur af-
finitas, quæ à coniunctione oritur, sed species
proximitatis, quæ dicitur nasci ex publica ho-
nestate:[b] quæ contrahitur non inter sponsos,
quia sunt principium proximitatis huius, sed
inter sponsam & consanguineos spōsæ, & in-
ter sponsam & consanguineos sponsi. Non
solum si contrahantur sponsalia per uerba de
præsenti, sed etiam si per uerba de futuro, uel
inter impuberes:[c] non enim ex sponsalibus,
etiam si sint contracta per uerba de præsenti,
nascitur sine coniunctione affinitas.[d] In quo
corrigitur ius ciuile à iure pontificio, quod se-
quimur.[e] Sed contrahitur tantum publica ho-
nestas. Contrahitur etiam ex spōsalibus publi-
ca honestas, licet sponsalia, alioquin pura &
certa, nulla sint, propter aliquod impedimen-
tum.[f] Declarata namque fuit uoluntas cōtra-
hentium ex actu alioquin inualido, quem effi-
cere conati sunt.[g] Et in his publica honestas
ab affinitate distinguitur, quamuis aliquando
& hæc nomina confundantur:[h] cum in affini-
tate sit publica honestas, quamuis in omni pu-
7 blica honestate non sit affinitas. Affinitas du-
plex, primi & secundi generis: primi generis, ex
coniunctione uiri & mulieris nascitur: secundi
generis, quando consanguineis affinibus alij
alia affinitate iunguntur, alia secunda copula-
8 tione, exempla postea docebunt. Iure canoni-
co in affinitate & publica honestate, gradus cō
siderari certum est, etsi iure ciuili aliud seruari
diximus. Itaque per carnis copulam uiri &
mulieris, inter uirum & consanguineas mulie
ris: item inter mulierem & consanguineas ui-
ri, cōtrahitur affinitas primi generis, in eo gra-
du, quo est consanguinitas, non autem inter
consanguineos uiri, & consanguineos mulie-
ris contrahitur.[i] Ideo frater uiri recte matri-
monium contrahit cum sorore vxoris fratris,
aut cum alia eius consanguinea: nam hic tan-
tum affinitatis ius considerat primum rebus
ex prima maris & fœminæ coniunctione, non
secundum genus. Vt si affinis alteri iungatur
affini, ut si frater tuæ uxoris, qui est tibi affinis
in primo gradu & in primo genere, iungatur
cum sua uxore, quæ erit tibi quoque affinis,
sed in secundo genere, quod non habet prohi-
bitionem.[k] nam & mortua tua uxore & fra-
tre eius, potes uxorem fratris uxoris ducere. Cō
sidera rursum, nos dicere affinitatis gradus pri
mi generis computandos esse, habita ratione
eorum qui quæve coniunguntur: ideo cum his
computamus gradus, non inter affines simpli-
citer. Veluti uoca cōiunctum copula Titium,
& coniunctum Sempronium: soror Sempro-
niæ est in eodem gradu cum Titio, & Titius est
in secundo gradu affinitatis; cum filia sororis
Semproniæ, & cum nepte eius in tertio: &
sic consequenter numera gradus affinitatis
Titii, cum gradibus consanguinitatis Sem-
proniæ: & contra, gradus affinitatis Sem-
proniæ numera cum gradibus consanguini-
tatis Titii.[l] Ad istos autem pertinent potius
gradus, quàm ad alios affines: quia vxor &
maritus, & alii qui copulantur, sunt duo in car
ne vna:[m] quod & adhærentibus meretricibus
dixit D. Paulus.[n] Pro gradibus publicæ hone-
statis eadem, quæ in affinitate, obseruanda:
vt per spōsalia per verba de futuro, aut de præ-
senti; contracta inter sponsum & consangui-
neos sponsæ, item inter sponsam & consan-
guineas sponsi contrahatur publica honestas
primi generis in eo gradu, quo est consangui-
9 nitas.[o] In cognatione spirituali duo sunt tan-
tum gradus considerandi, administrorum re-
generantium, & regeneratorum Deo: vo-
cant iuta compaternitatem, commaternita-
tem, & confraternitatem.[p] Appellatio quæ-
libet satis indicat duas personas adesse singu-
lis nominibus. In compaternitate duo patres,
naturalis, lustralis cum patre lustrali ratione
baptismi: aut habita ratione sexus duo pater
& mater lustrici, ideo compatres, id est, simul
patres. In commaternitate duæ matres bapti-
zati. In confraternitate baptizata, & filii pa-
trum aut matrum lustralium, seu spiritualiū:
idem de sororibus dicendum, si fœminini sexus
baptizatus sit, quæ consoror erit cum filia natu
rali patris lustralis. Soror enim & fratris ap-
pellatione continetur.[q] Istę omnes consangui
nitatis species referuntur ad baptizatum, id-
est, eius causa sunt compatres, commatres,
& confratres. Sed & habent relationem quoq;
ad alias personas baptizati, vt ad patrem, ma-
trem, & fratrem naturalem.[r] Et propriè pater
lustralis, cum patre naturali compater est: ma
ter lustralis, cum matre naturali baptizati cō-
mater est. At inter patrem lustricum & ma-
trem lustricam, nō est propriè compaternitas,
licet ambo sint patres: & ideo inter eos pōt es-
10 se matrimonium. Compaternitas duplex est,
directa & obliqua: veluti diximus affinitatem
primi, & secundi generis. Compaternitas est di
recta, eius qui filium alterius suscipit in baptis
mo cum patre naturali baptizati.[s] Obliqua vel
ex prima orta, cum sola vxor filium suscipit à
baptismo, cuius vir & compater dicitur.[t] Ita
pater naturalis baptizati, est compater non so-
lum cum patre lustrali, sed etiā cū eius vxore.
Ita & mater naturalis non solū commater est
cum matrina, sed etiam cum eius viro:[u] sunt
enim illi duo pro una carne.[x] De horū consan
guinitate sic statuit nouissimè concilium Tri-
dentinum.[y] *Vnus tantum, siue uir, siue mulier, uel
ad summum unus & una baptizatum de baptismo
suscipiant, inter quos & baptizatum ipsum, & il-
lius patrem ad matrem tantum, spiritualis cognatio
contrahatur, &c.* Ea quoque cognatio, quæ ex
confirmatione contrahitur, confirmantem
& confirmatum, illiusque patrem & matrem,
15 ac tenentem non egrediatur. Et hæc quæ de
consanguinitate & affinitate dicta sunt, & per-
sonis earum, summopere notanda sunt: cum a-
pud Iurisconsultos crebro de his recordari o-
porteat & utilis eius sit cognitio, ut in contra-
ctuum, & successionum, & iudiciorum quæstio
nibus: in quæstione redhibitionis gentilitiæ, dū
proximior admittitur & præfertur in redhibi-
tione[z]: Si agitur de deferēda successione inte-
statorum, quo ad proximiores deuoluitur:[a] vel
si quæstio de tutela legitima, quæ proximiorē
sequitur agnatum uel cognatum:[b] uel de de-
ferenda bonorum successione, uel diuidenda
ea per capita, aut in stirpes:[c] vel de uocādo pro
ximiore in bonis reseruatis familiæ, ubi quæri-
tur propinquior:[d] vel si agatur de expellendo
à testimonio propinquo:[e] in feudis & alijs: Si
agatur de nuptijs legitimis, inter quos possint
esse, prohibitæve sint.[f] Quo de capite paulo u-
berius nunc dicendum est.

a c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. consang. vxor. suæ
b c. sponsam, de sponsal. ap. Greg.
c d. c. sponsā, de spons.
d Panor. in d. c. sponsam.
e cle. dispendiosam, de iudic.
f c. 3 de sponsal. in 6.
g arg. l. fin. de reb. eorum.
h d. c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. consang. vxor. suæ.
i c. quod super his, de cōsang. & affin. § mariti, de nup.
k c. nō debet de consangui. & affi.
l Probantur hæc in can. por 30, 35. q. 5.
m d. can. por 30, c. 2. Genesis, c. debitū, de bigam.
n 1. Corinth. 6.
o Panor. in c. Ioannes, de spō sal.
p In c. vlti. de cognat. spirit.
q l. tres fratres, de transact. in P.
r c. 1. de cogn spirit. lib. 6.
s c. ita, 30. q. 3.
t can. si quis ex vno, 30. q. 4.
u c. Martinus, de cogn. spirit.
x c. 2. Genes.
y in concilio Trid. Sess. 1 c. 2. reformatio.
z vt in constitutionis, de restitut. in integrum.
a l. iurisconsultus, leg. 10. de grad. affin. § si verò, de hered. ab intest. venl. colla. 9. in authent.
b § 1 de legi. agnat. succe. d. l. iurisconsultus e l. 1. § gradatim, vnde cognatum similib.
d l. pero. § fin. de leg. 2.
e l. lege Iulia, de testi. in P.
f c. nō debet, de consang. & affin. tota 30. q. 2. 3. 4. 1.

De prohibitione nuptiarum ratione consanguinitatis & proximitatis. Cap. XI.

1 *Matrimonium prohibitum inter ascendentes & descendentes usque ad infinitum.*
Inter collaterales usque ad tertium gradum.
2 *Nuptiæ incestæ inter consanguineos, & Incestus vnde, & cestus quid.*
3 *Nefariæ & incestæ nuptiæ inter ascendentes & descendentes.*
4 *Pœna aduersus contrahentes incestas nuptias.*
5 *Per se miscebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahunt nuptias.*
6 *Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & alijs consanguineis nuptias contrahere.*
7 *Oedipodis calamitas ob matrem uxorem ductam, etiam ignorantia.*
8 *Climeneus filiam Herpalyceem uxorem duxit, & mala inde consecuta.*
9 *Periandri & matris eius concubitus uindicta diuina.*
10 *Incestuosi alij principes, & monstra humanæ naturæ.*
11 *Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ.*
12 *Moses iussit proximis nubere mulieres, lex eadem Atheniensibus.*
13 *Lex de non ducenda uxore sorore, uel filia sororis, & pronepte.*
14 *Duorum fratrum filij & filiæ num coniungi matrimonia possunt.*
Gradus prohibitionis nuptiarum.
15 *Gradus nubendi consanguineorum usque ad septimum.*
16 *Salica lex de proximorum coniunctione.*
17 *Impedimenta legalis coniunctionis.*
18 *Impedimenta inter consanguineos spirituales cuius sint gradus, ratione Baptismi, & confirmationis.*
19 *Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium.*
20 *Nuptiæ quo gradu affinitatis probibentur.*
21 *In gradibus nuptiarum probibitarum computandis affinibus uariatum quomodo est.*
Frater fratri suscitabat prolem, iure Mosaico, quod correctum est.
Domus excalceati quid.
22 *Affinitas primi generis probibet nuptias, non secundo.*
23 *In gradibus probibitis dispensat summus pontifex solus, & potestatem nubendi dat, in certis tamen, non in omnibus.*

1 HIs præcognitis, dicimus nuptias ratione consanguinitatis, & cognationis prohiberi inter ascendentes quidem & descendentes gradus lineæ rectæ, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & usque in infinitum:[a] inter collaterales au-
2 tem, vsque ad certos graduum limites.[b] Dicuntur que hæ coniunctiones vnico nomine, incestæ,[c] quasi non castæ, secundum Nonium: uel non Venere iusta initiatæ. Cestum enim seu cingulum veneris, dicebant annorum legitimorum initium, vt ait Angel. Politianus:[d] vel quòd nonæ, quas virgines solebant deferre, quæ soluebantur à maritis iuste solutæ non essent, indicat Ouidius:[e]

a Caius, l. nuptiæ, l. 55 & l. fi. de rit. nupt. lib. 23. P. § ergo nõ omnes, de nup. Diocle. & Maxi. l. nemini, l. 17. de nup. lib. 5. C. tit. 4. § fin. quib. mod. nat. effi. sui, in auth. col. 7.
b tot. titu. de incest. nup lib. 5. C. tit. 5. l. fi. si nupt. ex rescrip. lib. 5. C. tit. 8. Paul. l. incestu, l. 50. de rit. nup.
c prædictis iuribus.
d Politia. Miscella, c. 21.
e Ouid. in epi-

Cui mea uirginitas auibus libata sinistris.
Castaque fallaci zona recincta manu.
Possuntque dici omnes nuptiæ, quæ legitimæ non sunt, incestæ: vt notat glossa ad rubricam de incest. nupt. C. Sed & expresse id respondit
3 Paul. Iurisconf.[f] Nefarias quoque dicere possumus & incestas inter ascendentes & descendentes initas, vt nefaria coniunctio dicitur ab Vlpiano[g] eius, qui in concubinatu patris fuit, deinde in filij esse cœperit, vel nepotis uel contra: Eius generis, incestuosæque dici possunt, quæ cum priuigna, nuru, nouercaque fiunt,[h] pari modo prohibitæ. Prohibent iura diuina
4 concubitum cum matre & nouerca. Pœnæ, iure ciuili, aduersus has incestas, & nefarias, constitutæ graues.[i] Bonorum in ærarium seu fiscum relatio, dotis quoque, exilium, uerberatio. Soluuntur & hæ coniunctiones iure pontificio, uerum non nisi cum authoritate ecclesiæ, Episcopi scilicet, inquisitione proximitatis facta: alioqui nõ licet abire ab eo cõtracto matrimonio.[k] Sed & iure eodem nuptiæ incestæ dirimuntur, & scienter contrahentes, ne nubant alijs prohibentur, ex concilio Maguntinensi, & alijs sanctionibus, ca. si quis, ca. qui dormierit, ca. concubuisse, & seq. 32. q. 7. Prohibitæ & iure ciuili etiam in personis seruilibus, utpote, naturali causa inspecta, vt ait Paul. Iurisconf.[l] qui in vulgo quæsitis idem statuit, & fornicationa coniunctis.[m] Item & in personis per ado
5 ptionem coniunctis ijsdem gradibus Caius respondit.[n] Inuenimus tamen ius aliquãdo fuisse apud Persas misceri cum matribus, teste Arnobio,[o] & Philone Iudæo,[p] qui ita censuram promit, *Honoratiores Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regioque, ut ferunt, dignantior solio: quo nihil magis impium excogitari potest, conspurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri nullam exhiberi reuerentiam, filium eundem, & maritum fieri, matrem uicissim*
6 *uxoris nomen assumere*, &c. Tulit legẽ aliquando Semiramis regina, ut flagitium tegeret, cũ filio suo Nino commissum: ut nulla discretione habita sanguinis, liceret cum matribus & consanguineis cõiungi nuptijs, vt scribit Orosius.[q] Ob factum tamen suum illa postea mise
7 re occubuit. Accidit tam scelestæ facinus inter priscos Thebis Oedipodi Laij filio, non sponte tamen, sed per ignorantiam. Nihilominus tamen tantam calamitatem secum contulerunt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum sit ad summum miseriarum cumulum: sequuta continua bella, tum externa, tum ciuilia, veluti hæreditaria, vt scribit idem Philo.[r] Explicat autem Homerus, his uerbis,[s]

μητέρα τ' Οἰδιπόδαο ἴδον καλὴν Ἐπικάστην,
ἣ μέγα ἔργον ἔρεξεν ἀϊδρείῃσι νόοιο,
γημαμένη ᾧ υἷι· ὁ δ' ὃν πατέρ' ἐξεναρίξας
γῆμεν. ἄφαρ δ' ἀνάπυστα θεοὶ θέσαν ἀνθρώποισιν.
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Θήβῃ πολυηράτῳ ἄλγεα πάσχων,
Καδμείων ἤνασσε, θεῶν ὀλοὰς διὰ βουλάς.
ἡ δ' ἔβη εἰς Ἀΐδαο πυλάρταο κρατεροῖο·
ἁψαμένη βρόχον αἰπὺν ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου
ᾧ ἄχει σχομένη, τῷ δ' ἄλγεα κάλλιπ' ὀπίσσω,
πολλὰ μάλ' ὅσσα τε μητρὸς ἐρινύες ἐκτελέουσι,
Matremque Oedipodis uidi pulchrũ Epicastum,
Quæ ingens facinus commisit, insipientia mẽtis,
Nupta suo filio: ille, suo patre perempto,
Vxorem duxit. Statim autem uulgata Dij fecerunt hominibus.
Sed ille quidẽ in Theba amabili, dolores patiẽs,
Thebanis imperabat, Deorum dira per consilia.
Illa

f Paul. l. sororis pronepote, l. 39 de rit. nup. in P.
g Vlpia. l. 1 de concubi. li. 25. P. tit. 7 § ergo nõ omnes, versic. etsi tale, de nupt. ap Iust.
h Papin. l. si adulterium cũ incestu, l. 38 ad l. Iul. de adult. li. 48 P. tit. 5.
i auth. incestas nuptias, & authen ex complexu, de incestis nupt. C. § j. de incest. & nefa. nup. in auth. colla. 2 constit. fin. §. fin. quib. mod. nat. effi. sui, collat. 7. cõstit. 8.
k c. 1 de adul. li. 4. Decretal. tit. 19 can. seculares, 33 q. 2 c. multorum, 35 q. 6.
l Paul. l. adoptiuus, l. 14. § seruiles, de rit. nupt. in P.
m c. nec eam, 35 q. 2.
n Caius, in l. quin etiã, l. 55. de rit. nup. P. § a. de nupt. ap. Iustinia.
o Arnob. li. 6. aduers. gent.
p Phil. de specia. legib. c. contra moechos.
q Oros. lib. 1. c. 4.
r Phil. de spec. leg. c. cont. moech.
s Hom. Odyss. λ. vers. 265. & seq.

Illa abijt in Plutonis domum ualidas portas ha-
bentis,
Annexa laqueo sublimi ab alta trabe
Suo dolore correpta. huic dolore reliquit post se-
Valde multos, quotquot matris furiæ efficiunt.

8 Climeneus Telei filius, Harpalycem filiam cũ
qua antea occulte concubuerat, occiso Alasto-
re cui desponsata erat, palam uxorem habuit.
Sed facinore commota Harpalyces, iuniorem
fratrem necauit, ac quodam festo sacrificiorũ
comedendum dedit populo Argiuo. Clime-
neus uero facinorum conscientia seipsum in-
9 teremit, ut narrat Parthenius.[a] Refert & idẽ,[b]
matrem Periandri cum eo clam concumben-
tem, se quoque interemisse, & Periandrum in
furorem & sæuitiam crudelissimam delapsum.
Bassianus Antoninus, dictus Caracalla, uxo-
rem incestu Iuliam nouercam suam duxit, te-
10 ste Spartiano.[c] Sed qualis sceleris uir is fuerit,
nemo ignorat: qualisve Commodus Antoni-
nus, qui Lucillam sororem constuprauit, & oc-
cidit, consobrina patris complexibus suis con-
iuncta, ut ait Lampridius:[d] uitæ enim eius in-
dignitas & ad scelera procliuem fuisse nouum
non ducit, si Herodianum legas.[e] Omitto reli-
quos incestuosos principes, ut monstra, Nero-
nem, & Ottonẽ, de quibus Xiphilinus ex Dio-
ne.[f] Quibus, quia Dei neque naturæ numẽ ue-
nerabantur, id licere, quod non prohibebant
subditi, sed impiè, sibi persuadebant. Reseruati
tamen grauiori pœnæ in illud seculum iudi-
cio Dei. Fuit illis imperandi arbitrium ad ma-
lum occasio. sicuti & Cambysi, qui cum amore
sororum captus esset, ut est apud Herodotum,[g]
nec liceret sororem lege Persarum ducere, in-
terrogans iudices regios, apud quos legum cu-
stodia & interpretatio erat, num lex id permit-
teret, responsum accepit, nullam legem se in-
uenire, qua fratri licitum sit nubere sorori:
quandam tamen inuenire, qua liceat regi Per-
11 sarum facere quod lubeat. Quòd autem ad
collaterales gradus & nuptias eorum pertinet,
uariæ certæ in illis fuerunt gentium leges. Nã
apud Athenienses Solon uetauit in uterinis tã
tum germanis: contra Lacedæmoniorum legis
lator uterinis non interdicit connubia, sed so-
lis eodem patre genitis. Ægyptius utraque ui-
dens, utrisque laxauit libidinem.[h] Æmilius
Probus quoque ait,[i] patrum Atheniensium
morem fuisse, ducere sorores. Et alibi[k] idem
repetit, hoc tamen non congruere suis mori-
bus, id est, Romanis, fatetur. Sunt tamen ali-
qui, ut Androcides,[l] Athenæus,[m] & Suidas,[n]
qui quod Probus firmat exemplo Cimonis, im
probent: dicantque Cimonem per Ostracis-
mum uel testulas à ciuitate ad tempus exter-
minatum, quòd contra leges commisisset in
eo, quòd sororem suam Elpinicem duxisset.
Probibet & hanc uxorem ducere Phocilides
hoc uersu,

Μηδὲ κασιγνήτης ἐπὶ τρωτὸν ἔλθῃς ἐς εὐνήν.
Ne stratum uetitum genitale sororis inito.

12 Fuit lex lata à Mose,[o] post distributionem fa-
ctam terræ adeptæ promissionis tribubus Israe
liticis, ut fœminæ, ad quas bona peruenissent fa
miliarum, extinctis masculis, nuberent tãtum
hominibus suæ tribus, ne confunderentur bo-
norum diuisiones, transeuntibus filiabus in a-
lienas familias. Fuisse & inter alias gentes hãc
legem, ut proximis nuberent fœminæ, constat
ex Iulio Polluce,[p] dum meminit de lege Athe
niensium Solonis: aitque filiam illis unicam di
ctam συγκληρῶσαν, quam duceret generis necel-

a Parthen. in Erotic. c. 13.
b Idem Parth. eod. c. 17.
c Aemil. Spar. in Caracal.
d Lamprid. in eius uita.
e Herodia. in Commod.
f Xiphil. in Nero. & Otho.
g Herodot. in Thalia. in li. 3.
h Filo. Iud. lib. de special. leg. con mœch. Arnob. lib. 5. cont. gent.
i Aem. l. Prob. in Cimone.
k in prœmi. uitar.
l Androc. oratio cont. Alcibiad.
m Athenæus, lib. 13.
n Suidas, in verbo Cimon, & ὀστρακον.
o Num. c. 36. & Tob. c. 7.
p Iul. Poll. lib. 3. Onoma. c. 3.

sitate propinquus, eamque, si indotata esset, do
tandam à propinquo, si illam non duxisset. De
illa lege Terentius[q] uidetur etiam locutus di-
cens,

Lex est orbæ, qui sint genere proximi.
Eis nubat, & illos ducere eadem hæc lex iubet.

Et alibi idem,[r]

Hæc uirgo orba est patre.
Hic meus amicus illi genere est proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc.

Fortunatianus[s] quoque ait, *lex est, orba proxi-*
mo nubat, uel si eam noluerit in matrimonium duce
13 *re, det decem millia.* Postea autem & leges istæ
in desuetudinem abierunt, limitesque proximi
tati constituti qui non liceret consanguinibus
coniungi: placuitque non licere nuptias cum
sorore primum contrahere, etiam si illa uul-
go quæsita sit.[t] Legem & tulit Cocceius Ner-
ua, ne fratris filiam uxorem ducere fas esset.[u]
De neptibus scribit Plutarchus[x] in hæc uerba,
Superioribus inquit, *temporibus, quæ se aliqua ne*
cessitudine contigissent, uxores non ducebant, quem-
admodum nec nunc quidem sorores: sed non ita pri-
die factum est, ut neptes uxores ducere permitte-
rent: & plebiscitum factum, ut in ducendis uxori-
bus ad neptes usque ascendere liceret, superior tamẽ
necessitudo probiberet. Verum Paulus[y] Iurisc.
sororis proneptem, inquit, *non possum ducere uxo-*
rem, quoniam parentis loco ei sum. Et Diocletia. &
Maximi. CC.[a] *nemini liceat*, inquiunt, *contrahe-*
re matrimonium ex latere cum amita, matertera,
sorore, sororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris
tui filia, & ex ea nepte. Et imperator Alexius Cõ
nenus,[a] ad suggestionem Proedri & Ethæriar-
chæ Bardæ Zeti constituit quoque ne amita &
fratris filia cum patruo & fratris filio, tamet-
si sexti gradus ex cognatione affinitatem obti-
neant, citra impedimentũ iungantur. Quæ cõ-
stitutio etiam ex Nicolai patriarchæ Constan-
tinopolitani subnotatione recepta est. Memi-
nit Suetonius,[b] Claudium Cæsarem, illecebris
Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ, per ius
osculi, & blanditiarum occasiones pellectum
in amorem, subornasse proximo senatu, qui cẽ
suerunt cogendum ad ducendam eam uxo-
rem, quasi reipub. maxime interesset, dandam-
que cæteris ueniam talium coniugiorum, quæ
ad id tempus incesta habebantur: ac uix uno
interposito die confecisse nuptias, non reper-
tis, qui sequerentur exemplum, excepto liberti
no quodam, & altero primipilari, quod & tra-
14 dit Cornelius Tacitus.[c] Duorum fratrum filij,
uel filiæ, id est, consobrini, secundum Theo-
philum,[d] matrimonio coniungi secundum
& Iustinianum[e] possunt, & ad tertium usque
gradum. Quamuis non olim nisi ad quartum
usque. Dispensasse & olim Cæsares ut legiti-
ma esset uxor consobrina, Cassiodorus docet.[f]
Porro Caius,[g] *fratres*, inquit, *amitinos uel cõsan*
guineos in matrimonio iungi, nulla ratione permit-
titur. Et puniuntur in Cod. Theodosiano[h] hu-
iusmodi, ut incestæ nuptiæ: & Harmenopu-
lus.[i] Prohibet & Alexius Patriarcha Constan
tinopolitanus,[k] nuptias septimi gradus: idip-
sum Patriarcha Constantinopolitanus Mi-
chael,[l] & Chartophilax magnæ ecclesiæ Nice-
tas, anno mundi 6565. Et Lucas, Patr. Const.[m]
Habes autem apud Alexium sic ordinatos sep-
tem prohibitionis gradus:

Fratres.
Georgius & Nicolaus:
Consobrini,
Theodote Helene:

q Terenti. in Phormio.
r Terenti. in Adelphis.
s Fortunat. lib. 1. Rhetori.
t Paul. l. adoptiuus, l. 14. §. sororem. Et Scæuol. l. nihil interest, 54. de ritu nupt. in P.
u Dio in Cocceio Nerua ap. Xiphil.
x Plutar. problem. 6.
y Paul. l. sororis proneptem, leg. 39. de ritu nupt. in P.
z Diocletia. & Maxim. Lucem. nt. l. 17. de nupt. i. C.
a lib. 2. iur. Oriental. in constitutio. Alexij Comneni ...
b Sueton. in Claudio, c. 26.
c Cornel. Taci. in 2.
d Theophil. §. duorũ fratrum, de nupt. in Instit. li. 1.
e §. duorũ fratrum, eod. ap. Iustini. l. celebrandis. C. de nupt.
f Cassiod. li. 7. Variar. c. 46.
g Caius, lib. 2. Instit. tit. 4.
h leg. 2. de incest. nup. lib. 11. C. Theodos.
i Harmenop. li. 4. c. 4.
k lib. 3. iur. Oriental. in eius constit.
l eod. li. in eius constitut.
m eod. lib. constitutione sub Imperio. Manuelis.

Sobrini,

Sobrini,
Demetrius Baſilius,
Theodote in 7.

Sed & Gregorius ad Auguſtinum Angliæ epiſ
copum ſcribit, per ea matrimonia ex lege An-
glorum intra hos gradus aliquando permiſſa,
non potuiſſe ſobolem ſuccreſcere:[a] ideo inhi-
benda. Et Bonifacius Martyr ideo plures na-
tiones deletas à Deo:[b] & in Anglos Agarenos
15 irrupiſſe. Eadem iure noſtro pontificio recep-
ta ſunt, & ad ſeptimum uſque gradum recepta
prohibitio nuptiarum in collateralibus.[c] Septi
mis autem in prohibitione non eſt, ſed ſeanis
tantum:[d] diſtinctioque graduum hæc ibi, *fi-*
lius & filia, id eſt, frater & ſoror ſit truncus, nepos
neptis inde, primus gradus: pronepos proneptis, ſe-
cundus: abnepos abneptis tertius: adnepos adnep-
tis, quartus: trinepos trineptis, quintus: trinepotis
filius & trinepotis filia, ſextus. Sed hæc latius in-
telliges ex epiſtola[e] Alexandri II. Papæ ad
Neapolitanos clericos, & Epiſcopos omnes
Italiæ, quæ diſtinctionem & narium numeran
di iuris ciuilis in ſucceſſionibus deferendis or-
dinem, & iuris pontificij in nuptis copulandis
16 adfert. Extat lex Salica antique Francorum,[f]
in hæc uerba, *Si quis ſororem, aut fratris filiam,*
aut certe alterius gradus conſobrinam, aut fratris
uxorem, aut auunculi, ſceleratis nuptijs ſibi iunxe-
rit, huic pœna ſubiaceat: ut à tali conſortio ſepare-
tur, atque etiam ſi filios habuerint, non habeantur le
17 *gitimi hæredes, ſed infamia ſint notati.* Impeditur
& matrimonium, cognatione legali per adop-
tionem cõiuncta: adoptio quippe naturam imi
tatur.[g] Ea itaque prohibet matrimonium in-
ter adoptantem & filiam adoptatam,[h] inter a-
doptatam & filium legitimum, & naturales a-
18 doptantis. Impedit etiam cognatio ſpiritualis,
quæ ex baptiſmate oritur, inter presbyterum
baptizantem & baptizatum, & matrem patré-
ve eius: inter confitentem & confeſſum:[i] inter
baptizatam & baptizantem, non ſunt iuſtæ nu
ptiæ.[k] Nec inter patrem baptizati & uxorem
leuantis uel patrimi:[l] inter patrem matremve
luſtralem, matrimonium quoque impedieba-
tur, quamuis factum non diſſoluatur, ſicut an-
te in conſanguinitate dictum eſt.[m] Non per-
mittitur etiam inter regeneratum ſeu regenera
tam, & filios regenerantis poſtea natos.[n] Ob-
ſeruant & hanc prohibitionem alioquin bar-
baræ nationes Rhutenorum ſeu Moſcouita-
rum, ut ait Sigiſmundus Liber Baro.[o] Inter cõ
firmatum & patrem eius, & tenentem ad con-
firmationem cognatio & prohibitio,[p] ex conci
lio Tridentino 8. ſeſſio. ca. 2. reformationis. De
trius Chomatenus[q] Archiepiſcop' Bulgariæ,
unum fieri hominem dixit, patrem naturalem,
& eum qui filium ſuum ex baptiſmate ſuſce-
pit, indeque compatres dici, & eorum liberos
fratres: indeque uatos naturalem ſortiri cogna
tionis appellationẽ, quia Sancti Spiritus unié-
di poteſtas, omnes conciliauit in uerá propin-
quitatem. Adfert & ca. 56. ſextæ Synodi, quo ca
uetur, ut quia neceſſitudo ſeu affinitas ſpiritua
lis maior eſt corporũ coniunctione, ne quis cũ
matribus matrimoniũ ineat, quarum filios ex
ſacro baptiſmate ſuſcepit: alioquin pœnam di
remptionis matrimonij ſtatuens & fornicato-
19 rum. Cognatio uero & filiatio ſpiritualis ex cõ
feſſione ſeu pœnitentia, confitentem & abſol-
uentem non egreditur:[r] quia per pœnitentiam
ea non fit remiſſio peccatorum, uel regenera-
20 tio, quæ per baptiſmum fit. Affinitas etiam in
certis gradibus habet nuptiarum prohibitio-

a in can. quædã lex, 35. q. 1.
b c. ſi gens Anglorũ, 56. diſt.
c c. de affinitate, c. progeniẽ, c. nulli, c. in copulatione, can. conſanguinitate, 35. q. 2. uide c. fi. de conſan. & affinit.
d c. 1. 35. q. 4. c. 2. 35. q. 5.
e ca. ad ſedem apoſtolicã, 35. q. 5. ca. non debet, de conſan. & affinit. apud Grego. clem. 3. eod.
f in ll. leg. Sali. tit. 14. § 12.
g §. minorem, de adopt. apud Iuſtin. §. & hac adeo, eod.
h c. uni. de cogna. legat. li. 4. Decret. ut. 3. c. ita diligere, 30. q. 3. l. adoptiuus, & l. quineti §, de rit. nup. l. per adoptionem, eod.
i ca. omnes, & ſeq. 30. q. 1. c. fi. de cogna. ſpiri. l. Iuſtinia. l. ſi quis alumnã, 26. de nupt. C. c. 1. de cognat. ſpiri. in 6.
l c. 4. de cogn. ſpirit. ap. Greg. ut c. 2. eod. c. 1. & 2. 30. q. 1. c. dilectum, eod.
n ca. ex literis, & c. tua nos, de cogn. ſpirit. pictoriã. 30. q. 3.
o in commentar. de reb. eor.
p c. ſi quis filiaſtrum, 30. q. 1.
q Demet. Chomat. libr. 5 iur. Orient. titu. de grad. cognat.
r uide gl. in c. demõeã, 30. q. 1.

nem, quia, ut ait Plutarchus,[a] antiqui nuptijs
neceſſitudines augeri uoluerũt: & ideo illis mi-
nus iunctos potius quàm pene familiares con-
iungi oportuit. Adde quòd & quandam hone-
ſtatem inter ueneratione quadam iunctos con
ſeruari oportuit intactam. Et ita prohibentur
nuptiæ affinitatis gratia[t] cum priuigna, nuru,
ſocru, nouerca. Affinitas uſq; ad quartum gra-
dum à matrimonio ex quo naſcitur computan
dum, prohibitionem habet.[u] Statuit Emanuel
Comnenus[x] Cæſar, ne unus & idem duas ſo-
brinas poſſet ducere ſucceſſiue, quia inquiebat
contractum ad ſextum gradum affinitatis de-
duci, cum maritus cenſeatur unus gradus cum
uxore. Extat & cõſtitutio Siſinij Patriarchæ Cõ
ſtantinop.[y] ne duo fratres accipiant duas con-
ſobrinas. Idipſumq; alijs Patriarcha Nicola[z] a
firmauit. Imo Græcis omnibus nõ uidetur ido-
neum, ut ſi pater matrem, cum ſint duo unum,
uxorem accipiat, filius filiam non ſine reatu, ua
leat ſibi coniugio ſociare, ut ſcribit Luithpran
dus.[a] Hæc etiam obſeruant Moſcouitæ, ut ait
Sigiſmundus Liber Baro commentarijs de re-
21 bus eorum. In affinitatis prohibitione uariatũ
etiam fuit, nam iure diuino olim proximior fra
ter tenebatur accipere, uiduam fratris ſui præ-
mortui, & ei ſuſcitare ſemen: uel ſi proximior
renuebat, conuocatos ſenioribus vidua prote-
ſtata cum ignominia ſoluebat calceos, & ſpue
bat in recuſantem matrimonium, eiuſque do-
mus perpetuo dicebatur domus excalceati.[b]
Quòd tamen lege Euangelica, & iure pontifi-
22 cio ſublatum eſt.[d] Et iura ciuilia quoque ſub-
ſcripſerunt.[e] Affinitas primi generis tantum
prohibet nuptias inter uirũ & conſanguineas
uxoris, & inter uxorem & conſanguineos uiri
uſque ad gradus prædicto: at non inter conſan
guineos affines.[e] Idipſum dicimus in ſponſali
bus, in prohibitione ratione publicæ honeſta-
tis.[f] De quibus haurire oportet cognitionem
ex illis quę dixim' in c. affinitate poſt nuptias.
23 Cæterum ea diſpenſatione ſummi pontificis,
nuptiæ poſſunt contrahi licitè inter gradus ſeu
generationes prohibitas.[g] Nemo autem prçter
ſummum Pontificem diſpenſat in gradu pro-
hibito.[h] Siquidem in concilio generali prohi-
bitio facta eſt nubendi intra quartum gradũ.[i]
Alius autem, quàm ſummus Pontifex, non po-
teſt contra concilium diſpenſare.[k] Is quoque
nec in omni gradu diſpenſat, nec in quibus po
teſt, ſine magna urgẽti cauſa. Item nec Summ.
Pont. in primo uel ſecũdo gradu diſpenſabit,[l]
ut quis ſororem uel neptem in uxorem habe-
re poſſit: quia Deus prohibuit turpitudinem ſo
roris & filiæ eius reuelare. *Filiam filiæ eius non*
ſumas, quia una caro ſunt,[m] Et ſi illa uerba in-
telligantur in deſcendentibus, certe nec in col
lateralibus in ſecũdo gradu diſpẽſare poteſt.[n]
Poſſe tamen eum in hoc, ex magna cauſa, pu-
tat communis interpres Decretorum.[o] At in-
ter collaterales in linea inæquali, ut in linea
aſcendentium ſubmouet Panormitanus omnẽ
diſpenſandi facultatem:[p] cui & ego ſubſcribo.
In linea quãdoque collateralium maxima cau
ſa admittunt oẽs, ut pro pace inter principes[q]
diſpenſatur. In his autem qui cõiunguntur ter
tio, aut quarto gradu cõſanguinitatis, uel affi-
nitatis, Sum. Põt. leui ex cauſa diſpenſat, ſi ueri
tas gradus & lineæ illi narretur.[r] Facilius antẽ
diſpenſat, prohibitis propter publicam hone-
ſtatem, cuiuſcũque ſint gradus, uel propter co
gnitionem ſpiritualem.[s] Porro diſpenſatio effi
ciet, ut contrahẽs contra prohibitionem nõ ſit
eacom-

a Plutarch. in problem.
t §. affinitatis, & § ſocium. de nupt. l. nemini, 17 de nup. C. l. adoptiuus, l. 14. §. nunc uideamus, de rit nup.
u c. 1. & c. non debet, & c. fin. de conſang & affinit.
x in iure Orientał. lib. 1. in nouell. 5. Emanuel.
y libr. 1 iur. Orient.
z eod. in eius ſancti.
a Luithpr li. 4. de reb. per Europ geſt. c. 4.
b Deuteron. c. 25. Ruth 4.
c c. fi. de diuor. c. olim, 8 q. 1.
d l. fratris, l. 5. & l. pen. & fin. de inceſt nupt. C. §. affinitatis, de nupt. ap. Inſtitu.
e cap. ꝙ ſuper his, de conſan. & affinit §. mariti, de nupt.
f Panorm. in c. iuuenis, de ſpõſal. Ang in § ſi uxor, de nupt. d. c. ſuper his.
g c. quod dilectio, & ca. quia circa, de conſan. & affin. de qua diſpẽta ui de plura in gl. c. ut conſtituerentur, 50. diſt.
h gl. in d. titu. quod dilectio, & ibi Panorm. nu 3.
i c. non debet, de conſang & affinit.
k gl. in c. cum dilectus, de elec. Felij in c. at ſi clerici, §. de adulterijs, de iudic.
l late glo in c. ptacuum, 30. q. 3.
m Leuit. c 18.
n c. literas, de reſtit. ſpol.
o gl. in d. c. placuum, in uerbo ſororem, per c. quæritur, 32. q. 1.
p Panor. in ca. literas, nu. 17. de reſti ſpol & in c propoſuit. de conceſſ. preben.
q arg. c. niſi eſſent, de præb.
r d. c. quod dilectio, de conſang. & affinit.
s Interp. in d. c literas, & ca. propoſuit, de conceſſ. preb.

a clem. uni. de consang. & affinit.
b de quib. in si. de incest. nupt. in auth. in t. c. non secundũ leges, de haer. in § Auch. consil 409
c ? not. in ca. referente, ca. 4. & c. per uenerab. lem. ut. qui fil. sint leg.

excommunicatus:[a] vt uitet pœnas, incestas no
ptias contrahentium.[b] Dehinc tertio ne nati
ex eo matrimonio, ueluti sublato impedimen-
to, fiant & legitimi, etiam quòd attinet ad suc-
cessiones iure ciuili deferendas.[c]

De impedimentis contrahendi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. Cap. XII.

1 *Furor initi matrimonium prohibet, initum tamen superueniens non separat, nisi apud Græcos.*
2 *Error in matrimonio quando ipsum dissoluat.*
3 *Præsentia personæ omnem erroris adimit suspicionem, excepto statu seruitatis.*
4 *Error in uirginitate soluebat olim matrimonium: hodie non.*
5 *Impotentia coeundi quando dissoluit matrimonium.*
Impotentia coeundi duplex, natura, arte.
Natura, quia aut frigidus, aut minoris ætatis.
6 *Frigiditas naturalis ante matrimonium, & cum matrimonio perseuerans, dissoluit illud.*
7 *Maleficium non coeundi dissoluit, si ante matrimonium fuerit, & perseueret per tres annos, & ignoretur tempore initi matrimonij.*
8 *Sterilitas non est causa sufficiens dirimendi matrimonij.*
9 *Maleficium dissolui potest.*
Amasis regis Aegyptiorum maleficium coitionis quomodo dissolutum.
10 *Solonis leges de frigidis, & contra frigidos.*
11 *Creditur potius dicentibus aliquem esse potentem coeundi, quàm dicentibus esse impotentem.*
12 *Metu fieri non possunt matrimonia, & facta dirimuntur.*
13 *Prouinciarum administratores, & qui erant ex illorum comitatu, cum subditis contrahere matrimonium nequibant.*
14 *In Gallia permittitur magistratibus matrimonium cum subditis quare.*
15 *Tutoris, curatoris, aut filiorum cum puppilla, aut minori, matrimonium quando ualet.*

1 DEinceps impedit matrimoniũ ini-
ti furor, quandiu is perseuerat,
propter consensus, qui illud, ut di
ximus, facit defectum & si furor
superueniens iure Romanorum non dissoluit,
contractum,[d] quod & põtificio receptum est.[e]
Iure tamen orientali Græcorum paulo aliter
receptum est, placuitque, ut notat Constanti-
nus Harmenopulos,[f] superuenientem furo-
rem posse matrimonium dissoluere. Extat &
constitutio Nicephori Botoniatę[g] Imperatoris
orientis ea de re & Leonis Philosophi neara
centesima, & cẽtesima prima, quibus cauetur,
ut si per triennium uxor in furore perseueret,
maritus dissolui possit petere matrimoniũ: sin
autem uir per quinquennium furit, uxor quo-
que abire possit matrimonio. Sequimur eccle-
siæ catholicæ legem, qua matrimoniũ rite con
tractum, nisi ratione tori, ut dicemus, non dis-
2 soluitur. Error aliquando, qui inter contrahen
dum matrimonium incidit, inhibet ne illud ef-
ficax sit, aut indissolubilis cõiunctio. Nõ enim
consentiũt, qui errant.[h] At error hic personæ[i]
absentis, si una pro alia intellecta subijciatur,
non autem in persona præsenti: ueluti dum Lia

d Vlpi. l. patre furioso, de ijs qui sunt sui uel alie. iur. li. 1 P. tit. 6. l. furor, de spons. in P.
e Inno. 3. in c. dilectus, ca. 24. de spons. l. b. 4. Decret. tit. 1. c. neq; furiosus, 32. q. 7
f Harmenop. li. 4. tit. 12.
g lib. 3. iur. Orientali. in sina constitutio ... pl ...
k Vlp. l. 8 per errore, l. 15. de iurisd. om. iud. li. 5 P. titu 1. l. si procurator. in P. de acq. rerum domi.
i c. 1. 29. q. 1.

supposita pro Rachele Iacobo, in quam tamen
postea consensit:[k] Nec si erretur in qualitate,
3 vel fortunis, seu patrimonio coniugum. Præsen
tia itaque personæ omnem erroris sufficiẽtis[l]
adimet suspicionem, excepto errore conditio-
nis status: nam qui liberam se duxisse putabat,
si seruam esse detegat, abire potest ab eius con
iunctione, & alteram ducere,[m] dummodo post
quam seruam cognouerit, cum ea non concu-
buerit. Nam concumbendo ei adhærere coge-
4 tetur. Olim error in uirginitate quoque iure di
uino soluebat matrimonium, ut si quis quam
pro uirgine duxerat, talem non inuenisset:[n] il
la autem dimissa, lapidabatur. Sed & hæc lex
in desuetudinem abijt, & tenet matrimonium.
Sicuti iure ciuili firma est emptio mulieris, quã
quis emerat pro uirgine: in sexu enim non est
erratum, ut ait Vlpianus,[o] nisi qui uendidit
mulierem, inquit, sciuisset, & ita decepisset em
ptorem. Sic enim ait,[p] *Si quis uirginem emere
putasset, cum mulier uenisset, & sciens errare eum
venditor passus sit, redhibitionem quidem hac causa
non esse: ueruntamen ex empto competere actio-
nem ad resoluendam emptionem, ut pretio restitu-
to mulier reddatur.* Verum quia post nuptias
initas & consummatas res non est integra, &
quia pater uel alius uix de uirginitate vadem
se præstare potest: certe ob penuriam probatio
num, periculo ipsius mariti, non uirgo, uirgo
fingitur. Vt maxime cauendum sit in his mer-
cibus, quarum uitia non cognoscũtur, nisi post
quam comparatæ sunt, cautius negociari. Vide
tur tamen Romanis fuisse & hanc causam re-
pudij, si quis eam, quam putaret castam, malæ
famæ, & meretricem fuisse inueniret, ut in-
nuit Persa filia Saturionis, qui eam uendebat,
ut inde illi dotem pararet, post scortationem
nuptui daturus ut liberam, dicens apud Plau-
tum[q] patri,

Verum uideto, me ubi voles nuptum dare,
Ne hæc fama faciat repudiosas nuptias.

Et potest mulier, ac uirgo marito obsequia to-
ri, & prolis reddere. Quo fit, ut hic error non sol
uat matrimonium: quamuis possit torum sepa
5 rare, ut postea in adulterio dicemus. At contra,
si uxor putans uiripotentem & matrimonio
idoneum accipere, inueniat eum nõ posse par-
tem matrimonij implere & exequi, quæ in con
iunctione corporum est, tunc enim, distinctio-
ne obseruata, impeditur & dirimitur contractũ
matrimonium. Etenim non idoneus coniun-
ctioni uel natura, uel artificio esse quis potest.[r]
Natura, uel propter defectum ætatis, quia im-
pubes, de quo satis antea dictum est: uel quòd
adeo frigidus quis inuenitur, ut nequaquam
6 eo morbo liberari, nulloque remedio incalef-
7 cere possit. Qui morbus, si, antequam coniuges
conueniant, & contrahant, ignoretur: postea
perseuerante eo, soluendæ uel dirimendæ con-
iunctionis causam legitimam præstat.[s] Et po-
tius dicetur impedimentum obiectum, ne ma-
trimonium perfici potuerit, quàm dissolutio:
quia quod non est coniunctum plene, dici ab-
solutè dissolui non potest.[t] Idem in uxore di-
cendum, ut si illa tacta ita fuerit, & talis morbo
reddita, vt uxoris munia non possit præstare,
possit dissolui matrimonium.[u] Quod & si ma-
leficio contigerit insolubili, pari modo intel-
ligendum:[x] utpote artificio, uelut ex sectis
pene ad uerετro, eandem habebit causam.
Verum hic obseruanda sunt primum, ut ante
matrimonium hoc uitium uel morbus fuerit
non autem post cognitam uxorem:[y] secundo,
ut cum

k Genes. 29.
l l. si id quod eorum, de uer. obl. in P. c. cum in corpus, de acq. rer. do. P.
m c. 1. & fi. de coniug. seruo. li. 4 Decret. tit. 9. tota 29. q. 2.
n Deuterono. cap. 22.
o Vlpia. l. alioqui, l. 11 de cõtrah. empt. lib. 18 P. tit. 1.
p Vlpi. in l. ex empto, l. 11. § si quis uirginem, de actio empt. li. 19. P. tit. 1.
q Plaut. in Persa, act. 3. sce. 1.
r ca. p. c. & 2. de frigi. & malef.
s d. c. c. & a. & a. cõsultationi, de frigi. c. 1. & c. 33 q. 1
t Vlpi. l. Iulianus, § 4. de diuort. libr. 24. P. tit. 2.
u ca. 3 & c. fraternitatis, ca 6. de frigi. & malef. c. quod autem interrogasti, & ca. requisisti, 33 q. 1.
x ca. si per sortiarias, 33 q. 1.
y c. hi qui matrimonium, 33 q. 7 glo. in c. ex litteris, de frig. & malef. factis similibus c. 1. & 2. de coniug. lepros.

or cum matrimonium fieret, ignoraretur:[a] tertio, ut, si de frigiditate non constat, & dubium sit, expectetur in matrimonio lapsus trium annorum, postea permittatur:[b] si constet, statim iudicio ecclesiæ solui possit. Inter fructus enim & fines matrimonij & ille est, generare libe-
8 ros.[c] Verumtamen notandum est, solam sterilitatis causam & prætextum non sufficere ad impediendum, uel dirimendum matrimonium.[d]
9 Porro dicimus in maleficio ante solutionem expectandum esse certum tempus, quia maleficium solui potest, uel orationibus diuinis, uel alijs modis. Quemadmodum accidit Amasi regi Ægyptiorum, & Laodicæ uxori: refert enim Herodotus[e] Amasim cum ea non potuisse concumbere, dum in toto cubaret, cum temẽ alijs mulieribus uteretur: donec Amasis, cum id diu fieret, ad eam dixit, tu uero uxor ueneficiu me læsisti, ideoq́ue nullo machinamento potes effugere, quo minus inter omnes mulieres teterrima morte pereas. Ea autem uouit Veneri, si ea nocte coiret secum Amasis, statuam
10 Cyrenæis se illi missuram: tunc enim coijt. Extat quædam lex Solonis de capite hoc statuens; *Si quis, inquit, lege obtinuerit, ut ei pupilla hæres elocata sit, factusque sit Dominus, ad rem autem ueneream minus idoneus: proximior uiri admittitur.* Subijcit rationem Plutarchus, ne alienum quod nasceretur, esset.[f] Sed & is aliam legem eiusdem refert hanc,[g] ἐάν τις ἀδύνατος ὢν συνεῖναι, χρημάτων δ' ἕνεκα λαμβάνῃ ἐπίκληρον, καὶ τῷ νόμῳ καταβιάζηται φύσιν φιλοπλουτίας, καὶ ὕβρεως δίκην δώσει, id est. *Si quis ad generandum idoneus non sit, sed bonorum gratia uxorem duxerit contra naturam, cupiditatis & iniuriæ in eum actio datur.*
11 Animaduertant tamen iudices, ubi duo testes deponunt aliquem frigidum esse, alij duo contrarium, fidem potius habendam negantibus, ut uerisimiliora deponentibus & aptiora na-
12 turæ.[h] Impedit, ne matrimonium sortiatur effectum etiam metus, & contractum dirimit:[i]
13 cum libera debeant esse matrimonia.[k] Quam obrem qui in dignitate & maiori administratione administrabant prouincias sibi commissas, quippe quòd poterant nolentes cogere, ius matrimonij contrahendi, pendente potestate, non habebant, nec erat matrimonium, si fieret coniunctio,[l] nec cum filijs eorum, nec cum personis, qui erant comites eorundem nisi post depositam administrationem, mulier, quæ gerenti consenserat, in matrimonium, per-
14 seuerasset.[m] Vel in patria sua quis gerere officium.[n] In Gallia tamen istæ prohibitiones magistratibus remittuntur, quia dignitates sũt perpetuæ nunc, nõ autem temporales ut olim, ut notat Guill. Benedictus,[o] & Guaguinus.[p] Extat & ea de re constitutio Ludouici xi. regis
15 Galliarum, apud Aufrerium.[q] Propter eãdem metus suspicionẽ, & honestatem quoque, prohibebant matrimonium, illudq́; contractum, nullum dictum, quo tutor uel curator intra uigesimum quintum annum, non desponsatam à patre neque testamento destinatam, ducebat uxorem, uel filio suo iungebat.[r] Addunt Diocletian. & Masimian. aliam rationem quòd huiusmodi coniunctione, fraudem administrationis tutor uel curator regere laborauerit: unde manet infamia contra eum, ueluti confessum.[s] Potest tamen curator adulto suo impune filiam suam coniungere.[t] Sic & filium pupillæ is qui uere tutor non est, sed pro tutore negotia gessit.[u]

a ca. 4. de frig. & male.
b c. laudabilẽ, c. 5 & c fi. eod. §. disiunctiue, de nupt. in authen. col. 4. l. in causa, & auth. sed hodie, de repud. libr. 5. C. tit 17.
c §. 1. de nupt. in auth l. 1. sol. matr P.
d can. pen. & fi 33 q. 7.
e Herodot. lib. 2 pag. 151.
f Plutar. in Solone
g Plutar. eod.
h Anton Corsetus, in singularibus, in uerbo testis, incipiente duo testes deponunt, arg c. præterea, de testib. l. ob carmẽ, § fi. eo. l. ... de leg. 1. & malefic.
i c. cum locũ, de sponsal.
k c Gemma te quã uit, eu. l 2. de inut. stip. C. l. neque ab initio, C. de nupt. l. Papin. l. præfectus, l. 63. Paul. l. 8 quis officium, l. 38. Marcel. l. qui in prouincia, l. 57 de rit nupt. in P l. 1. u. rect. prou. uel ad eum pet ... lib 5. C. tit 2 l. 1. si qua. præd. pot. &c. eo li. titu. 7. l. 3. § uideamus, de dona. int uir. & uxo in P.
m Gord. l. etsi contra, l. 7. de nup. C. l. eos q. & l. 8 quis in officium, de rit. nu pti.
n d. l uos, l. 65.
o Bened in repet. C. Raynutius in uerbo, duas habens filias, nume. 44. de testam.
p Guag li. 10. in Ludou 11.
q Aufre. tr. de excessib offic. c. o. § præterea.
r Paul non est matrimoniũ. l. 66 & l. tutor, 36 Triphon. l. nõ solum, l. 67. & Papin. l. præfectus, l. 63 de rit. nupt. tot. tit. de interdi. matri. int. pupil & tuto. &c. li 5. C. tit 6.
s Diocl. & Maxim l pen. de prohibi matri. inter pupill. & tuto C.
t l. curatorẽ. l. 3. de prohibit. matri. int. pupil. & tuto. C.
u l. 8 de interdi. matri. C.

De alijs impedimentis matrimonij propter diuersitatem qualitatum personarum.
Cap. XIII.

1 Erat quoque prohibitio matrimonij ex lege Iulia[x] & Pappia, de maritandis ordinibus inter Senatorem, filium, nepotem, pronepotẽve eius, & libertinam, & eam, cuius pater, uel mater ludicram artem fecissent: & inter senatoris filiam, neptem, proneptemve ex filio, & libertinum, eumve, cuius pater uel mater ludicram artem exercuisset. Nisi & ipsa Senatoris filia corpore quæstum fecisset,[y] vel artem ludicram: non enim honor ei seruatur tunc. Legẽ Iuliam hanc tulit Octauius Cæsar, uel antiquam emendauit.[z]
2 Apud Hebræos lex: Liberi ancillas non ducant uxores: nec si per amorem eliqui compellantur, teste Iosepho.[a] Et antiqua[b] Fràcorum lex Salica hæc: *Si quis ingenuus ancillam alienam sibi in coniugium sociauerit. Malbergonemo, cum eo in seruitium inclinetur.* Cui pœnæ similis fere ea, quæ ingenuis mulieribus se-
3 se prostituentibus seruis, indicta erat, Senatusconsulto Claudiano, à Iustiniano sublato.[c] Prohibent etiam iura eam duci in matrimonium, quam prius polluisset per adulterium.[d] Quod ita demum uerum esse intellige, si pœnitentiam nõ egerint, & si quicquã in uerẽ eius, cui illatũ est adulteriũ, moliti fuerint: his quippe cessantibus & licite cõtrahunt, & indissolu-
4 bile remanet matrimonium.[e] Pericles cum in Repub. floreret, legitimosque liberos haberet, legẽ tulit: solos Athenienses haberi, qui ex duobus Atheniẽsibus nati essent.[f] Lex 12. tab. una coniuncta alijs 10. tab. consulto ex Græcia trãslatis, uetabat inter patritios & plebeios connubiũ: non aliã ob causam, ut ait Dionysius Halicarnassæus, ut ego interpretor, quàm ne consociatis familijs inter ordines fieret concordia.[g]
5 Apud Indos non licebat cũ alio genere connubia cõtrahere, sicut nec studiũ, nec artẽ alterius imitari, nec eundẽ plura exercere: nisi philosophus esset. Huic. n. ob uirtutẽ concedebatur, ut
6 scribit Strabo,[h] & Arrianus.[i] Interdixerũt Valẽtianus & Valẽs prouincialibus, cum barbara uxore cõiugium.[k] Nec Romanis matrimonij

x Pau. l. Iulia, leg. 44. de rit. nupt.
y Sueto. in Augu. Floros, li. 59.
z Paul. l. senatoris filia, l. 47. de rit. nupt.
a Ioseph. li. 4. antiqu. Iudaic. c. 8.
b lib legis Salicæ, tit. 14. de ingenuis hominibus qui mulieres ingenuas rapiunt, § 11.
c l. uni. de mulier. quæ se propriis seruis coniunxer. C. & §. fin. de successi sublata quæ fieb per bon. uend. in Instit. iur. ciuil.
d c. 1. & 2. 31. q. 1. ca. cum haberet, & c. ex literarum tuarũ, de eo qui dux. in matri. quam prius polluiss. per adult. Papi. l. Claudius Seleucus, de his quib. ut indig. li. 34. P. tit 9
e ca. si quis uiuente marito, cum trib. sequ. 31. q. 1. c. super hoc, & c. si, u... Scasti, de eo q duxi. in matri. quã prius polluiss. per adult.
f Plutar. in uita Periclis.
g Dion. Halic. in fi. lib. 10 Histo. Rom.
h Strab. lib 15.
i Arria. lib. de reb. Indicis.
k l. 1 de nupt. gentil. lib. 5. C. Theodos. ti. 14.

ios cum Persis, donec permisit Theophilus filius Michaelis Impera. Constentinop.[a] Docet & abunde Nicolaus Gruchins,[b] ius olim non fuisse cōnubiorum, nisi inter ciues Romanos, & non cum peregrinis: habebatur nemque apud illos ratio in illis, nationis, conditionis, gētis, & sanguinis. Nationis, ne Romanus nisi Romanam acciperet. Quamobrem & Campeni hoc iure adempto, confecto bello, M. Messale & C. Salinatore Consulibus, petierunt, ut ciues
7 nes Romanas sibi ducere liceret.[c] Conditionis respectus erat, ut ne libertinam ingenuus, nec libertinus ingenuā duceret, ex lege Papia Poppæa.[d] Gentis ratio, ex lege 12. tab. olim, ne patritijs cum plebeis Romæ connubium esset, quæ postea abrogata fuit, ut uidere est apud Diony. Halicar. lib. 11. & Liuiū. Sanguinis obseruatio ad gradus pertinebat, de quibus superius & de his omnibus uidendus Carolus Sigonius.[e] Responsumque à Iulio Paulo,[f] libertum qui nuptias patronæ uel filiæ patronæ affectasset, pro dignitate personæ metalli pœna, uel operis publici, coerceri. Moscouitæ seu Rutheni, ex Canone cuiusdem Ioannis Metropo-
8 litæ eorum, teste Sigismundo libero Barone,[g] nec uiro religionis externæ principem filiam suam dare sinunt: Scribit D. Paulus,[h] *nolite ducere iugum cum infidelibus*. Et Constantinopolitana sexta Synodo cautum,[i] non licere uirum orthodoxum cum muliere hæretica, nec orthodoxam cum uiro hæretico copulari: alioquin irritas nuptias existimari, & nefarium coniugium dissolui. Neque cogitur hodie[k] coniunx ad uirum redire, si ille lapsus sit in hæresim, & ille noluerit ingredi monasterium.[l] Atque si unus coniugum infidelium ad fidem Christianam conuersus fuerit, & alius in errore perseueret, recte solui posse matrimonium placuit, & fidelem ad alterius nuptias posse uenire.[m] Nec esse nubendum gentili, uel infideli, docet abunde Q. Septimius Tertulia.[n] à religionis disparitate: atque id quod objiciebatur ex 1. Corint. 7. *Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam: sanctificatur enim infidelis per fidelem, &c.* Intelligit dictum, non de ducenda, sed de ducta iam, cum Christianus iam sit. Nō enim in textu dicitur, si quis ducet: sed *si quis habet uxorem*. Docet & ab authoritate D. Pauli, *si quis uult nubere nubat in Domino*. In Domino, inquam, non cū gentili, uel cum infideli. Dicebat Tobias filio,[o] *Accipe de semine parentum tuorum, non alienam*. Idē & monuit Abraham seruum inquisiturum uxorem filio suo.[p] Iratus Dominus ob nouum peccatum, quòd alienigenas Israelitæ in uxores duxissent, quòd eos ad idololatriam traherent: ut de Salomone ex libris Regum[q] notum est, quod D. Cyprianus fusè explicat.[r]

a li. 1. iur Orient. constitut. 1. Theophi. ...

b Nicol. Gruchius, lib. 2. de comitijs Romanor. c. 3.

c Liuius, in 2.

d Iulia. l. lege Papia, l. 23. de rit. nup.

e Caro. Sigon. li. de antiq. iur. ciuit. Roman. cap. 9.

f Iul. Paul. li. 2. recept. sent. de nupt. tit. 19. c. 6. facit l. libertū, 57. & l. libertū, 64. de rit. nupt. in P.

g Sigism. Bal. comment. rer. Moscouit. in religi. eorum.

h D. Paul. 2. ad Corint. 6. c. adhuc, de Iudæ.

i in 6. Synod. Const. c. 72.

k c. de illa, c. 6. de di. nort.

l c. ult. de conuers. coniugat. lib. 3. Decretal. tit. 32.

m c. quanto, 7. de diuort. lib. 4. Decret. tit. 19.

n Tertull. li. 2. ad uxorem.

o Tobiæ, 6.

p Genes. 24. 1. Esdræ, c. 10.

q 3. Reg. c. 11.

r D. Cyprian. lib. 3. ad Quirinum, c. 62.

De prohibitione matrimonij ecclesiasticarum personarum.
Cap. XIIII.

1 *Nuptiæ prohibitæ subdiaconis, diaconis, presbyteris, & antistitibus, religiosis, monachis, & monialibus: & rationes ex SS. patribus.*
2 *Coniugati, electi in Episcopos, abstinebant in posterum coniugibus.*
3 *Clerici supra lectorem, etiam iure ciuili uxorem non ducunt.*
4 *Virgines moniales olim non nupsisse testimonium Ammiani.*
5 *Essæi innupti, religioni dediti Iudæorum.*
6 *Sacerdotium apud Iurisconsultos Romanorum dissoluit matrimonium.*
7 *Vestales Romanæ uetulæ tantum nubebant, si uellent.*
8 *Sacerdotes cœlibes in Palmaria.*
9 *Reymirus ex monacho Rex Arragoniæ, & uxorem ducens ex dispensatione.*
10 *Improbatæ rationes eorum, qui expugnant cœlibatem cleri.*
11 *Vitisa rex Arragoniæ permisit polygamiam sacerdotibus.*
12 *Alia in summa quæ matrimonium prohibent iniri.*
Feriæ certæ nuptias uetant.

1 PRohibitæ etiam nuptiæ in ecclesia catholicæ, à qua discessit orientalis Græca,[s] ijs qui in diacones, hypodiacones, & presbyteros, & episcopalem apicem promouentur.[t] Interdixitque synodus Nicena, c. 3. ne subintroductam etiam mulierem, uel aliam, quam matrem, uel sororem, secum haberent.[u] Item ijs,[x] qui solemne uotum religionis professi sunt, quæue Deo consecratæ, & professæ religionē sunt, interdictum matrimonium. Referam hac de re paucas sententias sanctorum patrum, ijsdē quibus illi scribūt, utens uerbis. D. Ambrosius,[y] *Melius, inquit, est nubere, quàm uri, 1. Cor. 7. hoc dictum est, ac non pollicitam uirginem, ad nondum uelatam pertinet. Cæterum quæ se spopondit Christo, & sanctum uelamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est uiro, & iam si uoluerit nubere communi lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis perficitur, &c.* Et rursum alibi.[z] *Veteribus idcirco concessum est Leuitis, aut sacerdotibus uxores ad usum habere, quia multum tempus otio uacabant à sacerdotio, aut ministerio: multitudo enim sacerdotum & Leuitarum, & unusquisque certo tempore seruiebat diuinis cæremonijs, secundum institutum David. Hic enim uiginti & quattuor classes constituit sacerdotum, ut uicibus deseruirent: unde Abia octauam classem habuit, cuius uice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in Paralipom. Ita ut illo tempore, quo non contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. Vbi autem tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem quotidie onus illud imminet sacerdotibus ministrandi.* Basilius Magnus,[a] *Ad hunc itaque modum,* inquit, *ante professionem grauis & religiosæ uitæ, liberum est uolenti, iuxta concessam & legitimā uiuendi rationem, coniugio se tradere: eum uero qui se iam propria professione obstrinxit, Deo se conseruare conuenit, tanquam anathema quoddam sacrum, ne sacrilegij iudicio reddat obnoxium, si corpus per promissionem Deo consecratum, demo communis uitæ seruitute polluat.* In canonibus Apostolorū,[b] τῶν δὲ εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον. id est, *ex ijs qui cœlibes in clerum peruenerunt, iubemus ut lectores tantum, & cantores, si uelint, nuptias ineant.* Citat & hunc canonem Epiphanius.[c] Quod si quis olim ad sacerdotium, uel episcopatum eligeretur, nec quidem soluebatur coniugium: uerum nonquam postea conueniebant coniuges, sed oportebat & uxorem electi ex consensu eligere monasterium, alioquin episcopus deponebatur, si uxorem,

s ca. quæsitum est, de pœni. & remiss. ap. Grego.

t c. diuersis fallacijs, & c. 1. de cler. coniug. c. coniugatus, c. 5. de conuers. coniugat. lib. 3. Decret. titu. 32. c. 1. & can. si quorum, 32. dist. c. 1. & 2. qui clerici uel uouen. &c. lib. 4. Decre. tit. 6. clem. eod. de consang. & affinit.

u c. interdixit, ca. hospitiolū, 32 dist.

x c. 1. & 4. qui cler. uel uouē. &c. ca. sicut, de regular. c. uni. de uot. in 6. ca. 27. & 33 causa.

y D. Ambros. ad uirginē lapsam, c. 1 tomo 1. operum

z D. Ambros. tomo 4. sup. c. 3. priorīs ad Timothe.

a Basil. Magn. l. asceteris, ser. post ethica.

b in ca. 25 uel Græcis quibusdam 26.

c Epipha. li. 2. cont. hæres. tomo 1. in Catharos.

uxurem uellet quoque. Sic & in sexta Synodo, cap. 48. statutum est his uerbis, *ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ. καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω, εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα*, id est, *uxor eius qui ad episcopalem dignitatem promotus est, communi uiri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est, & consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione extructum, & episcopi prouidentia fruatur, sin autem digna fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem prouehetur*. Secundum quem canonem, Isaacus Angelus[a] Orientis & Græcorum Cæsar, idem statuit, ut creatis pontificibus, ante ordinationẽ uxores in moliebria monasteria procul sita ab habitatione pontificum, sine dilatione, induci, tonderique eas, & canonicè apud monachas degere, in quo monasterio comam deposuerint: Aut si ipsæ tonsurã recusent, qui eis ante electionem coniuncti erant, pontificali solio & dignitate priuari, & in eorum locum alios sufici. Demũ, ut qui in posterum eos, qui ante creationem, legitimã uxurem habuissent, non aliter ordinari, quàm si cõmuni coniugum scripto consensu, & placito à se inuicem separentur, & mulier monasticam uitam amplexa esset. Quæ constitutio ab Imperatore decreta, assidentibus ei episcopis Cæsareæ, Ephesi, Cizici, & alijs. Eusebius Pãphilus,[b] *oportet*, inquit, *ut ait sermo diuinus, episcopum unius uxoris esse uirum: ueruntamen eos, qui sacrati sunt, atque in Dei ministerio, cultuque occupati, continere deinceps seipsos à commercio uxoris decet. Qui autem non ad tantum assumpti sunt sacerdotij munus, sic idem sermo diuinus indulget, ac propemodum palam omnibus prædicat, quod honorabile connubium, & thorus immaculatus, &c.* Scribit & Nicephorus,[c] in Thessalia ex consuetudine licuisse clerico cuiuis, priusquam in eum ordinẽ cooptaretur, legitimè uxorem ducere: at si posteà

3 uxorem cognouisset, eo ordine motum. Et iure ciuili Cæsarum, ut qui inter reuerendissimos constitutus clericos, ultra lectorem & cantorẽ,

4 nuptias contraxerit, cadat sacerdotio.[d] Ammianus, uirgines quoque Deo dicatas innuptas remansisse testatur, lib. 18. in fine, loquens de direptione castellorum Remam & Busam, quæ circa Romam erant, per Persiæ regem. Tempore Constantij inuentas tamen, inquit, alias uirgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni solito more seruire,

5 nullo uetante præcipit. Apud Essæos, qui contemplationi, & cultui assiduo Dei dediti erant,

6 nulla uxor erat, ut ait Philo Iudæus,[e] & Eusebius.[f] Sed & singulariter Hermogenes & Caius Iurisconsultus responderunt,[g] *Diuortij causa donationes inter uirum & uxorem receptæ sunt: sæpe enim euenit, uti propter sacerdotium, uel sterilitatem, uel propter senectutem, aut ualetudinem, aut militiam, satis commodè retineri matrimonium non possit*. Putantes cum sacerdotio matrimonium

7 retineri non posse commodè. Nec nubebant Vestales apud Ethnicos, nisi tum, cum religioni erant inutiles, nempe uetulæ, sicut Prudentius docet,[h]

Tandem uirgineam fastidit Vesta senectam,
Dum thalamis habilis tumuit uigor, irrita nullus,
Fœcundauit amor materno uiscera partu.
Nubit anus ueterana sacro perfuncta labore,
Desertisque focis, quibus est famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.

8 Apud Barbaros, in regione Palmaria in nouo orbe detecta, sacerdotes uiuunt cælibes & in-

9 corrupti.[i] Legimus tamen ex dispensatione summi pontificis Reymirium, filium Sanctij, mortuo fratre Alfonso rege Arragoniæ, in regẽ electum, quamuis diu in Gallia in monasterio sancti Pontij de Tomerijs religionis sancti Benedicti seruisset, & uxorem duxisse filiam comi-

10 tis Peitei.[k] Neque in hac re mores uel corruptelas aliquarum nationum, ut Moscouitarum & Græcorum, qui à Catholica fide errarunt, ut docet in religione illorum Sigismundus Baro,[l] considerare uolui: non secus ac barbarorum, & idololatrarum. Illi enim non pertinent ad iuris nostri ueram & castam tractationem. Neque etiam hic locus postulat, ut castitatem impugnantibus quibusdam leuibus rationibus, lucem ignorãtiæ obijciamus, cum iam D. Thomas egregiè in hac re depugnauerit, & e-

11 uulserit illorum sentẽtias.[m] Omittam turpem quoque legem Vitisæ refellere Egytæ filij regis Hispaniæ & Gotthorum, quæ inter nefarias leges alias aliquando indixit sacerdotibus, ut quot quisque uellet, aut posset alere, uxores

12 haberet.[n] Sunt alia, quæ matrimonium impediant contrahi publicè, ut feriæ, & certa alia tempora:[o] si quis uxorem aliam uel sponsam de præsenti habeat, uel si quæ alium uirum uel sponsum de præsenti.[p] Et alia quædam, quæ adfert Angelus Clauasius.[q]

a libr. 1. hist. Oriental. cont. 1. Isaac. Ange.

b Euseb. Pãp. li. 1. de Demonstrat. euangel.

c Niceph. Cal. lib. 12. c. 34.

d § sed & si quis, de nup. in auth. coll. 4. §. neque autem. quomo oport. episco. in auth. sed. collat.

e Philo Iud. lib. quod omnis probus sit liber.

f Euseb. Pãph. lib. 8. de præparat. euan. c. 4.

g Hermogen. uitticus, l. 61. §. fin. & Caius l. uel propter, ff. de donatio. int. uir. & uxo. lib. 24. P. tit. 1.

h Pruden. lib. 2. contra Symmachum.

i P. Martyr lib. noui orbis de insulis nuper repertis.

k Francis. Tarapha, li. de regi. Hispaniæ in Alphon. 1.

l Sigism. commẽtar. de reb. Moscouitar.

m D. Thom. li. 3 cont. gent. c. 136.

n d. Terapha, de reg. b. li. sp. in Vitisa ex Ri tio.

o Panor. c. capellanus, de ferijs, can non oportet. 33. q. 4.

p ut diximus prohibetur duas uxores, ex c. si. de sponsal.

q Angel. Clauas. in Summa in uerbo, matrimonium 3.

De solutione matrimonij. Caput XV.

De diuort. & repud. lib. 24. P. tit. 2. Lib 3. C. tit. 17. Lib. 4. Decret. tit. 19.

1 *Impedimentum & solutio matrimonij in quo differunt.*
2 *Matrimonij separatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit.*
3 *Matrimonium quadruplici iure soluitur, natura, iure ciuili, diuino, & pontificio, quomodo.*
4 *Matrimonium soluitur natura, morte.*
5 *Matrimonium soluitur iure ciuili, morte & captiuitate, seruitute, diuortio.*
6 *Solutio matrimonij bona gratia.*
7 *Seruitute dirimitur matrimonium, quomodo.*
8 *Pœna hodie seruum ex libero non facit.*
9 *Diuortium soluit matrimonium, & unde dicatur.*
10 *Repudium in sponsa.*
11 *Diuortium quomodo testato fiebat coram septem testibus.*
12 *Diuertendi inter absentes formula.*
13 *Formula dissoluendi sponsalia.*
14 *Claues adimebantur, & reddebantur in diuortio. Claues quare uxoribus nuper ductis dabantur.*
15 *Tempore Numæ & antè, Romæ coniugia indiuidua. Diuortium quis primus Romæ fecerit.*
16 *Diuortium iure ciuili quatuor modis inter uiuentes coniuges fiebat.*
17 *Diuortium ex consensu quomodo fieret, & ex placito, & sublatum.*
18 *Coniugati quando possint ingredi religionem.*
19 *Diuortium ob causam rationabilem, bona gratia.*
20 *Diuortium sine causa rationabili, in quo punitum.*

21 *Diuertendi causæ legitimæ Iuris ciuilis & diuini.*
22 *Vxores Moscouitarum se contemni putant à uiris, nisi uerberentur.*
23 *Diuortij faciendi Platonis lex & formula.*
24 *Diuortij causa Persis, uxorem non facere iussa mariti.*
25 *Diuortij etiam causa mores uxoris marito displicuisse.*
26 *Diuortium & separatio tori ratione adulterij.*

1 POst cognitionem eorum, quæ ma-
trimonium impediunt, facilior e-
rit solutionis eiusdem tractatio:
nempe quæ affines maximè, & ue-
luti coniunctas habeat causas, nisi quòd impe-
dimentum prohibet, ne fiat matrimonium: at
solutio matrimonium stetisse innuit, aliter,
2 non diceretur solutum.[a] Et dura quidem sepa-
ratio patris & filij, uirique & uxoris dicitur ab
Vlpiano.[b] Verum aliquando eam recipi expe-
dite, interdum uero necessarium uisum est.
3 Fit autem quadrupliciter eius solutio, aut iure
4 naturæ, aut ciuili, diuino, aut pontificio. Na-
tura, morte alterutrius coniugis soluitur iu-
gum hoc, non secus ac reliqua[c] mortalia.
Et ita Dominus noster Iesus Christus reiecit
ignorantiam Saducæorum interrogantium,
cuius futura erat uxor in resurrectione, quæ se
ptem fratribus nupta fuerat: quòd mortuo ma
rito soluta sit à lege uiri uxor, & in alio sęculo
5 nuptiæ futuræ non sint.[d] Iure ciuili Romano-
rum quoque, & morte fit solutio: & ultrà capti-
uitate, seruitute alterutrius, & diuortio, ut ait
6 Paulus.[e] Captiuitate dirimitur exemplo mor-
tis naturalis, & bona gratia, sine imminutione
iurium coniugum: quando capto uiro uel uxo-
re ab hostibus, expectato quinquennio incertũ
est, an captus mortuus fuerit, uel uiuat ex respõ
so Vlpiani.[f] Firmat id Iustinianus,[g] si modo in
quisitio diligens facta fuerit, num adhuc uiuat
apud hostes uir captus, uel capta uxor. Quòd si
captus quidem non fuerit coniunx, sed peregrè
profectus, non censetur diremptum matrimo-
nium, quantumcunque incertum sit de uita, &
quantumuis diutius absens fuerit: nec potest
qui incertus incertave de morte alterius est, al-
teri coniungi, antequàm certum de morte ha-
beat testimoniũ, ut placuit nouissimis sanctio-
7 nibus.[h] Seruitus quoque sufficere uisa est, su-
peruenies alteri coniugum, dirimendi matri
monij iusta causa Iustiniano.[i] Obseruata ta-
men distinctione, de qua egimus in impedimẽ-
to erroris conditionis personæ, in 13. superiori
capite. Seruitutem mortalitati quippe compa-
rarunt Iurisconsulti.[k] Quãobrem olim pœna-
li quoque iudicio, in seruitutem pœnæ adiudi-
cato altero ex liberis coniugibus, soluebatur
matrimonium, ut liquet ex constitutione Con-
stantini:[l] ueluti si in metallum fieret condem-
natio, uel ad bestias, quibus libertas adimeba-
8 tur.[m] Quod tamen iure nouellarum correctũ
est, cum hodie nemo bene natus, ex pœna ser-
9 uus efficiatur.[n] Diuortio deinceps dirimetur
iure ciuili matrimonium. Diuortium dictum
est secundum Caium,[o] à diuersitate mentium,
quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt
matrimonium. Dicit & repudium in matrimo-
nio, quodque ad reiectionem sponsæ pertinet,
cui non diuortium sed repudium conuenit.[p]
10 Neque repudiare uxorem, uel ab ea diuertere
quicquam aliud est, quàm cogitato & delibe-
ratè perpetuam dissensionem facere, non calo-
re iracundiæ, uel alia leui de causa, in qua per-
11 seuerantia non sit.[q] Ideo testato fiebat, coram
septem testibus eodem iure[r] Romanis, pube-
12 ribus, & ciuibus. Diuertendi inter absentes for
mula generalis & communis erat, dato libello
repudij, in quo continerentur causæ, ob quas
dirimebatur matrimonium, hæcque uerba, *res
tuas tibi habeto: tuas res tibi agito.*[s] Sicuti & me-
minit Martialis,

Mense nouo Iani ueterem Proculeia maritum
Deseris, atque iubes res sibi habere suas.

Et Apuleius[t] lacessitum Cupidinem à Psyche,
sic ait: *Confestim toro meo diuorte, res tuas tibi ha-
beto: ego uero sororem tuam, (& nomen quo tu cen-
seris, aiebat) iam mihi confestim arrha atque ijs nu-
13 ptijs coniugabo.* Et in sponsalibus discutiendis,
conditione tua non utar: quæ & inter præsentes,
sicuti inter absentes pronuntiari poterant.[u]
Verba illa legum 12. tabul. sunt, quibus inter-
dum clauium ademptio iungebatur, ut utrum-
que ex Cicerone[x] docetur, qui dum de repu-
diata Mima ab Antonio agit, *illam,* inquit, *suas
res sibi habere iussit, ex 12. tab. claues ademit, ex-
14 egit scilicet domo:* Scribit namque Sextus Pom-
peius institutum fuisse Romanorum antiquo-
rum, ut uxoribus primum domum ingredien-
tibus, claues darent: idque, inquit, ad significan
dam partus facilitatem. Melius tamen & aptius
meo iudicio, ut symbolum acciperent, se ut ma
tresfamilias in possessionem, & in rerum mari
ti communionem seu societatem admitti: Nã
receptum est, clauibus rerum traditis, res illis
15 conclusas transferri sententia Papiniani.[y] Scri-
bit Plutarchus,[z] quamuis Numæ uisa fuerit in
tolerabilis communio matrimonij, nihilomi-
nus inauditam tunc & anteà fuisse solutionem:
& antiquos memoriæ mandasse, primum, qui
diuortium fecisset, fuisse Spurium Coruinum,
qui septima, supra centesimam & trigesimam
Olimpiade, diuortium cum uxore fecit, coa-
ctus à Censoribus iurare, liberorum causa se
coniugem dimittere: ob quod factum, in perpe
tuum exosum à populo fuisse. Primam quo-
que Pinarij uxorem Taleam nomine, Tarqui-
nio Superbo regnãte, aduersus Gitaniam eius
socrum diuortium fecisse. Et alibi,[a] non Cor-
uinum quidem, sed Seruilium Spurium diuor-
tium primum fecisse ob sterilitatem uxoris Ro
mæ ait: atque ex industria eius rei primum au-
thorem annotatum, non secus ac apud Græcos
primus parricida, uel matricida. Sed de eodem
eadem referens Gellius[b] legisse uidetur cum
Dionysio Halicarnasseo,[c] Spurium, cui Ru-
ga cognomentum erat: quod & Valerius Ma-
16 ximus probat.[d] Distrahebantur autem ma-
trimonia quadrupliciter iure ciuili, in uita con
iugum: aut ex consensu utriusque, qui pactis &
placitis diuertentium legem accipiebat: aut
per occasionem rationabilem, quæ bona etiam
gratia uocatur: aut citra omnem causam: aut
17 cum causa rationabili, quæ explicat Iustinia-
nus.[e] Ex consensu & placito, siue causa, Theo-
dosius & Valentinianus[f] abiri matrimonio per
mittebant, & repudium mittere. Quod subla-
18 tum est nouella Iustinianea 117.[g] Potest tamẽ
& hodie ex consensu relinqui cohabitatio &
commixtio, & repudiari consensu: si alter con-
iugum uel uterque, meliorem affectet ui-
tam,[h] remanente uinculo, nempe quòd is qui,
uel ea quæ in seculo relinquitur, alio arctio-
rem monasticam uel ecclesiasticam uitam pro
fitente,

a Vlp. in l. Iulianus, l. 4. & l. fi. de diuor. lib. 24. ff. tit. 2.
b Vlpian. in l. quæsitum, l. 12. §. sed et instrumenti, de fund. instr. & instru. leg. lib. 33. ff. titul. 7.
c 1. ad Corin. 7. c. pen. & fin. de sec. nup. lib. 4. Decret. tit. 21. §. deinceps, de nupt. in aut.
d Matth. 22. Marc. 12. Luca 20.
e Paul. l. 1. de diuort. ff.
f Vlpia. l. uxores, l. 6. eod.
g Iustinia. in §. sed etiam capti uitatis, de nupt. coll. 4. tit. 1. in auth.
h §. quod autẽ, ut lic. mat. & auiæ, authen. hodie, de repud. C. cap. in præsentia, de sponsal. ca. dominus, de sec. nup. ca. cũ per bellica, 34. q. 1. i d. §. sed cuĩ, de nup. in aut. & §. si uero de cætero, c. 2. & fin. de coniug. seruor.
k Vlp. l. cum hic status, l. 32. §. si uero donatur, de dona. int. uir. & uxo. in ff. §. si uero decretum, de nupt. in auth. coll. 4. l. seruitus est, de reg. iur. ff.
l Constant. l. res uxoris, l. 24. de don. int. uir. & uxo. lib. 5. C. titu. 16.
m §. pœnæ seruus, quib. mo. ius pa. pot. sol. l. aut facta §. inter eas, & §. qs. quis, & l. qui ul timo supplicio, & leg. quidam, de pœn. in ff.
n §. quod autem, de nup. in authen. sed hodie de don. int. uir. & uxo. C.
o l. 2. de diuort. lib. 24. ff. titul. 2.
p d. l. 2. de diuort. l. inter diuortium, l. 191. de uerb. sig. in ff. l. inter stupr., l. 101. eod.
q Paul. l. 3. & Papi. l. si penituit, l. 7. de diuort. l. quicquid calore, de reg. iur.
r Paul. l. nullũ diuortium, l. 9. de diuort.
s cap. l. 2. §. 1. eod.
t libe. 5. asini aurei.
u l. 2. de diuort. ff.
x Cic. 2. Orat. contra Antoni.
y Papin. l. clauibus, l. 74. de contra. empt. in ff.
z Plut. in compar. Lycurgi & Numæ, & in uitis.
a Plut. in cõp. Rom. & Thesei in uita.
b Gell. lib. 4. c. 3.
c Dionys. Halic. lu 2.
d Val. Max. li. 2. ca. 1. dum agit de primo repudio.
e Iustinia. §. distrahuntur, itaque de nup. in auth.
f l. si constante, l. 9. de repud. lib. 5. C. titu. 17.
g quia uero & ex consensu, 16. stit. 117. in authent. titul. ut liceat mat. & auiæ, auth. hodie, C. de repud. §. ex qua uero quidam, in nouell. 134.
h Iustin. l. De nubis, l. 42. de episc. & cler. lib. 1. C. tit. 4. §. secũdum occasionem, de nupt. in auth. §. irreprehẽsibili, nouel. 22. & §. præ dicte quidem, nouell. 117. §. qs si constante, nouell. 123. c. 1. & c. 2. de conuer. coniug.

fitente, non possit alterius tori nuptias, uiuen-
te priore coniuge, ambire, uel amplecti. Quo
fit, ut alter illorum ingredi hanc uitã nequeat,
19 nisi alter quoque uoueat castitatem.[a] Per occa
sionem rationabilem abibãt & bona gratia, ut
suprà diximus, captiuitate, quando impotẽs ad
20 coeũdum quis erat,[b] ut superius diximus. Sine
causa rationabili etiam fieri poterat olim, & ã
non bene consentiente iugo mittebatur repu-
dium, uerum non impunè, sed ea lege, ut qui
absque causa mitteret, non posset intra quin-
quennium à diuortio alij coniungi,[c] amitteret
que donationẽ propter nuptias si uir esset, uel
dotem si uxor: mutata tamen nouellarum iure
21 pœna quinquẽnij.[d] Causa aũt iusta solutionis
matrimonij iure ciuili erat, quæ esset ex nume-
ro expressarum à constitutione Theodosij &
Valentiniani.[e] Si uxor sit adultera, uenefica, ho
micida, plagiaria, sepulchrorum dissolutrix, sa-
crilega, latronum fautrix: si extra ueorum ho-
minum, ignorante uel nolente marito, conui-
uia appetat: si eodem inuito, sine iusta & ratio-
nabili causa foris pernoctet: si spectaculis &
theatralibus ludis, illo prohibente, assideat: si
marito ueneno aut gladio insidietur. Et ijsdem
de causis repudiata, quinquennio etiam alio iu
betur abstinere connubio, & dotẽ amittere. Cõ
trà & eadem constitutione quoque uxor repu-
dium mittebat instè marito si is adulter, homi-
cida, ueneficus, si in principem quidpiam mo-
liretur, de falso condemnatus, sepulchrorũ dis-
solutor, sacrilegus, latronũ susceptor, abactor,
plagiarius: si in contemptum uxoris, ipsaque in
spiciente, cum impudicis mulieribus, quod e-
tiam maximè castas exasperat, coitum ineat: si
uxori insidietur, gladio, ueneno ue: si uerberi-
bus, quæ ab ingenuis aliena sunt, eam affecerit:
atque per idem quinquennij tempus tenetur
abstinere alio coniugio, donatione propter nu-
ptias amissa. Persequitur & causas diuortij rece
ptas olim Alexander ab Alexandro,[f] & Deute
22 ronomij liber.[g] Verum Moscouitis uerberum
causa, etsi repudium admittant, non esset iusta
causa: quippe quòd mulieres se contemni a ui-
ris, nec diligi putant, nisi uerberentur, ut scri-
23 bit Sigismundus Liber Baro;[h] Et apud Plato-
nem[i] lex de diuortio hæc est, ut si uir & uxor,
propter nimiam acerbitatem non conueniant,
Decemuiri de legũ custodibus qui medij sint, &
decem mulieres de curatricibus cõnubiorum,
prouideant. Quorum sententia, si ita conciliati
sint, ualida, & stabilis habeatur: sin autem eorũ
animi uehementius iracundia fluctuent, facto
diuortio illos, illasque pro uiribus quærãt, qui
24 quæue utrisque conueniant. Apud Persas, ex le
ge uxor contumaciter marito dicto non audiẽs,
repudiari poterat: sicut & Assuerus ipse rex re-
pudiauit eam ob causam uxorẽ Vasti, in cuius
locũ subrogata Hester,[k] ut eius historia, & Io-
25 sephus[l] narrant. Propter mores etiam impro-
batos coniugum, solutum fuisse aliquando con
iugium constat ex rubrica, De repudijs & iudi-
cio de moribus sublato.[m] Cuius iudicij exem-
pla refert Valerius Maximus,[n] ueluti C. Sulpi-
tium Gallum repudiasse uxorem, quod eam ca
pite aperto foris uersatam cognouerat. Q. Anti
stium Veterem suam, quòd eam in publico cũ
quadam libertina uulgari, secreto loquentem
uiderat. P. quoque Sempronium Sophum con-
iugem repudij nota affecisse, nihil aliud quàm
se ignorante ausam ludos spectare: qui casus
26 & posteà l. consensu, de repud. infectus. Perti-

a c. cum sit, ca. 4. ca. sugr sicaut, c. tua eo. de conuer. coniu. c. gaudemus de diu. dele. c. 1 de Aug. Clauasiũ in summa, in uerbo matrimonium, 4. nu. 9. uide Abbat. & Calder. in ca. 1. de conuer. coniuga.
b §. per occasionẽ, de nupt. condit. 22. & §. si uero captiuitatis, eod.
c § si uero alterà, & §. initio res, de nupt. in auth.
d § quia uero, ut lic. matr. & aui. in auth. col la. 8.
e l. consensu, l. 2. cum sua SS. de repud. C. §. maiores, de nuptijs in auth.

f Alex. ab Alex. lib. 4. c. 8.
g Deuterono. c. 24.
h Sigis. in commentar. rer. Ruthenic. seu Moscouitar.
i Plato, 11. de Legib.
k Hester, c. 2.
l Iosephus, li. 11. antiq. c. 6.
m lib. 5. C. tit. 17.
n Val. Maxim. lib. 6. c. 3.

net ad repudium, lex Iulia de adulterijs: neque
enim licet compertam in adulterio retinere, ni
si castigatam.[o] Et separatur torus,[p] potesque
adulteram ita abijcere quilibet, etiam si ei iura
uit nunquam se eam repudiaturum: quia ea
causa excepta uidetur.[q] Sic Suetonius[r] memi-
nit Tiberium Cæsarem in causa cuiusdã equi-
tis Romani, gratiam ei fecisse iuramenti, ut re-
pudiaret uxorem in stupro compertam.

Num iure diuino dissolui possit matrimonium. Cap. XVI.

1. *Lege Mosaica permissum diuortium Iudæis improbatum.*
2. *Diuortium iure diuino & pontificio nunquam approbatum, sed prohibitum.*
3. *Diuortio facto propter adulterium, separato toro alteri etiam innocuus non potest nubere. & ibi rationes ab authoritate, quia relicta nubens mœchatur, quia reconciliari potest.*
4. *Diuortio facto ob fornicationem, separatos non posse alij nubere, probatio à sacris patribus.*
5. *Alia ratio à baptismo ad matrimonium, pro indissolubili copula per adulterium.*
6. *Diuortium apud Moscouitas excommunicatione prohibitum.*
7. *Morte tantum naturali, solui à lege uiri uxor dicitur.*
8. *Authores qui putauerunt separatos causa fornicationis, posse alijs nubere, & eorum reprobationes.*
9. *Diuortium in toro non fit, etiam inter coniuges adulteros.*
10. *Diuortium ob hæresim & infidelitatem.*
11. *Separatum Matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem semper, quin alij nubere possint separati.*
12. *Matrimonium separatur tantum iudicio ecclesiæ, non propria uoluntate coniugum.*
13. *Matrimonium non dissoluitur hodie ob sterilitatis causam.*
14. *Ancillæ suppositæ ab uxoribus, prolis causa, Abrahæ & Iacobo, quare.*
15. *Lotharius rex Austrasiæ excommunicatus à summo pontifice, quod repudiasset uxorem, ut sterilem, & aliam duxisset.*
16. *Diuortij iuris ciuilis causæ sublatæ.*
17. *Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non.*

Turijs diuortia libera, & repetitio matrimonij, dummodo non se iunioribus iungerent.

1 SEd, num iure diuino dissolui possit
matrimoniũ, agamus: & certè Mo-
sis decreto permittebatur diuortiũ
Hebræis,[s] Ibi tamen annotamus
permissionem, non legem, non approbationẽ;
sicuti multa Deus permittit euenire ob malitiã
hominũ,[t] quæ proba non sunt per se, sed secun
dum quid, ut permittit affligi iustos, regnare
hypocrisiã, hæreses, ut qui probati sunt, manife
sti fiant. Sic permisit Deus repudium, ad maius
malum uitãdum: & satius uisum est diuortium
permittere impijs & duræ ceruicis hominibus,
quàm cogi eos inuitos uxores, quas occidissẽt
retinere: Ab initio enim, id est, in institutione
matrimonij non fuit sic: sed quod Deus con-
iunxit, homo non separabat, ut ipsa ueritas
docuit.[u] Et D. Paulus,[x] *præcipio, inquit, non ego,*

o l. 2. & l. castitatis, l. 9. ad leg. Iul. de adult. li. 9. C tit. 9. l 2. §. lenocinij, eod. in P. c. si uxorẽ, 32. q. 1 ca. 3 de adul. Pap. l mulier, l. 11 § fin. ad le Iul. de adult. lib. 48 P. tit. 5.
p ca. præcepit, & ca. præceptũ, & c. si uxorem quis, 32. q. 5 ca. omnes causationes, 32. q. 7. q c. quẽadmodum, ca. 25. de iureiurã. lib. 2. Decret. c. 24.
r Sueto. in Tiberio, c. 35.
s c. 24. Deuter. Ioseph. li. 4. antiq. c. 6.
t ca. hac ratione, 32. q. 1.
u D. Math. 19. Luc. 10. c. quos Deus, 33 q. 2 c. nonquid, 33 q. 2 c. de infidelibus, de consan. & affin. c. inter corporalia. de transla. episc.
x 1. Corin. 7.

sed dominus, uxorē à uiro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari:
2 *& uir uxorem non dimittat.* Constituo autem hic axioma, iure diuino & pontificio, indissolubile contractum matrimonium: per illam regulā, quod Deus coniunxit, homo non separet. Vtque non liceat coniuge repudiato, coniugium repetere uiuente eo: Nam si quis obijciat antiquum ius diuinum, dixi iam id ad permissionē
3 pertinere tantum, & contra uinculum. Si quis autem recurrat ad separationem fornicationis causa, euāgelica lege permissam; audio quidē, sed de separatione concubitus & tori, non ut alteri, innocens ab adulterio, nubere possit, ut quidam rati sunt. Ea de causa perpendamus uerba dominica, dum ait, [a] *Audistis quia dictum est antiquis, quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico uobis, quicunque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & quicunque dimissam duxerit, adulterat.* Quare si cum dimissa fit adulterium, ergo manent nuptiæ priores. Sic etiam placuit concilio Tridentino postremo, undecimo Nouembris anno 1563. sessione uigesimaquarta, canone septimo, his uerbis, *Si quis dixerit ecclesiam errare cum docuit & docet iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonij uinculum non posse dissolui, & utrumque uel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniugum uiuente, aliud matrimonium contrahere: mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quę dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit.* Repete hic D. Pauli, 1. ad Corinth. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, pręcipio, non ego, sed dominus, uxorem à uiro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari.* Perpendo, si discesserit, manere debere innuptam, discedere autem non posse nisi causa fornicationis; dixit Deus superius, & causa adulterij. Ergo in illa causa relecta debet remanere innupta, & pariter uir, cui reconciliari potest. Dehinc coniungamus causas repudij, & temporis eius, quo permissum erat à Mose, inter quas nemo ambigit fuisse adulterium, Domini nostri censuram apud D. Marcum: [b] & inueniemus, quamuis subsit causa, remanere insolubile matrimonium. Sic enim scribit, *Accedentes ad eum Pharisęi interrogabant, si liceret uiro uxorem dimittere, tentantes eum: at ille respondit eis, Quid uobis pręcepit Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus ait, Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis pręceptum istud. Ab initio autem creaturę masculum & fœminam fecit eos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhęrebit uxori suę, & erunt duo in carne una: itaque non sunt duo, sed una caro. Quod n. Deus cōiunxit, homo nō separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum; & ait illis, Quicunque dimiserit uxorem suam (uide quid dicat, dimiserit, quod permisit in adulterio) & aliam duxerit, adulterium cōmittit super eam: & si uxor dimiserit uirum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ex quibus apparet dimissionem uxoris causa fornicationis, non esse separationem matrimonij: nam si separatio esset nō esset adulterium illius repetitum matrimonium. Item eliceo separationem tori esse tantum, quia reconciliatio fieri potest, ut alij non
4 possit nubere quantumuis innocens. Sic etiam tradiderunt sancti, & grauissimi patres D. Hieronymus, [c] Origenes, [d] Tertullianus, [e] DD. Ambrosius, [f] Augustinus, [g] Chrysostomus, [h] Innocentius 8. [i] Africanus in concilio Mileuitano. [k] Statuūt idem canones Apostolici, [l] & segragari à communione eum, qui dimissa uxo-
5 re, duxerit aliam. Nec ita efficax est adulterij macula, ut per illam aboleatur sacramentum hoc magnum: non secus, quàm Baptisma, quo coniungitur Déo anima, non ideo soluitur, uel amittitur, quòd baptizatus in fide mœchetur; sicut perpulchrè docuit in eadem quæstione D. Augustinus. [m] Refert Sigismundus Liber Baro
6 In commentarijs rerum Moscouitarum, Ruthenos, seu Moscouitas, libellum quidem repudij, & diuortij mittere: id tamen maximè celare, quòd contra religionem & statuta sciant: atque Niphontem Episcopum Nouogardiensem apud illos Cyrilli cuiusdam interrogationibus respondisse, diuortium mittentem, perpetuo ab Eucharistia, nisi iamiam animam efflatu-
7 rum, submouendum. Sicque tantum morte naturali mulier dicitur soluta à lege uiri, à D. Paulo. [n] Sunt alia plura, quæ in hanc possem adferre sententiam, quæ tamen prætermitto: neque etiam tot adduxissem, ni fuisset mihi pugnandum cum errore, qui postquam à quibusdam malè hac de re sentientibus fuisset inue-
8 ctus, accedis, improuidos asseclas, & Melanchthonem, qui in libro cui titulus, *Examen ordinandorum*, & in additionibus ad suos locos cōmunes, & in c. 5. Matthæi asserit, citatque testem sui erroris, Iustinū in apologia de uxore Christiana, quæ miserat libellum repudij uiro: quanquam ibi nunquam Iustinus dixerit, illam alij nupsisse. Trahere etiam nititur, sed ita appositè, ut Iustinum, in suam hæresim Hieronymum in epitaphio Fabiolæ, ubi iam ostendimus eum contrarium sensisse. Sic enim ibi scribit ad Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, tomo 1. operum: *Fabiola (quæ dimisso primo adultero marito secundum sortita erat matrimonium) quia persuaserat sibi, & putabat, à se iure uirum dimissum, nec Euangelij* (notet Melanchthon) *uigorem nouerat, in quo nubendi uniuersa causatio uiuentibus uiris, fœminis amputatur, dum multa Diaboli uitat uulnera, unum incauta uulnus accepit. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror quærēs excusare culpam cuius pœnitentiam ipsa confessa est? &c.* quæ sequuntur apud Hieronymū. Quo etiam abutitur Vuesembechius, [o] & citat pro illa erronea sententia summatim cum Hieronymo Tertullianum, Iustinum, Ambrosium, Origenem, Augustinum, quos docuimus tamen sententiam hanc improbasse: putatque satisfecisse D. Pauli 1. ad Corinth. 7: *mulierem solui à lege uiri morte*, & alia etiam causa iusta repudij. Cumque se uideret incidisse in illam sententiam, *quod Deus coniunxit, homo non separet*, ait, *magistratus officio separatum ob adulterium, à Deo non ab homine separatum.* Sed ego non uideo quomodo magistratus uel suo uel nomine Dei possit soluere ob adulterium, quod ipse Deus ob idem adulterium inseparabile dixit, ut docui. Quocirca subscribo catholicæ ecclesiæ, non posse matrimonium separari ob eā causam, nisi in toro & coniunctione. Quod si inemendabilis adultera sit, adsunt leges quæ possunt per magistratus, gladio, qui ulciscitur adulteria obstinata & contumacia, ut in pœnis & criminibus dicemus, matrimonia uerè morte dissoluere: & tunc innocenti dabitur liber aditus ad alias nuptias. Sic in locis, in quibus

delicta

a Matthæ. 5.

b Marc. 10.

c D. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ, & in ca. 5. & 19 Matthæi.
d Orige. 7 homil in Matth.
e Tertullia. 4. cont. Marcio.
f D. Ambros. lib. 8. ad Roma. c. 7 & in Lucā, lib. 1. c. 4.
g August. li. de nupt. & concupisc. c. 10. & de bon. coniug. c. 7 & libr. 2. ad Collin. & lib. 2. de adult. coniugor. ad Pollentium, c. 1. & li. de sermo Domi. in monte, li. ser. P. D.
h Chryso. homil. 17. in Matthæ.
i Innocēt. 1. in Decret. epist. 3. ad Exuper. Episcop. Tholosa. capit. 6. tom. 1. concil.
k in Syno. Mileuit. c. 17.
l can. 48 apostol. tom. 1. concilio.
m D. Augusti. lib. de bono cōiugali.
n ad Roma. 7. can. si. 32. q. 7.

o Vuesemb. in π de diuortijs, lib. 24. P. titu. 2. nu. 8. 9. 10. 11.

a Leuit. 20. & Ioan. ca. 8. cum ſimilib.

delicta,odio ſunt, & puniuntur, utimur. Et ita
iubet lex Dei [a] adulteria tolli, non tolerari, uel
dari anſam ſcortationis liberæ. Quòd ſi ad in-
dulgentiam confugiamus eccleſiaſticam, re-
cóciliationem potius cum D. Paulo ſuademus,
ne ſeparati delinquant maiorem in modum,
aut per nouas nuptias: & uiuæ ita procuramus
emendationem, quam ſi deſperamus, & ſi eccle
ſiam non audierit ſeparatus, detur temporali-
bus iuriſdictionibus, ſitq́ue tanquam ethnicus.
Nec etiam admitto dimiſſionem hanc eſſe re-
pudium ſolutionis, ac illud, per quod olim ſol-
uebatur matrimonium. Siquidem nunquam le
gimus, [b] inter cauſas repudij, cauſam adulte-
rij: nam ubi adulterium commiſſum erat, non
repudium erat pœna, ſed mors.[c] Idcirco leue ar
gumentum hoc, inhærere uerbis *excepta cauſa*
fornicationis, quæ ad dimiſſionem, non ad repu-
dium referri poteſt. Vocamus autem illam di-
miſſionem, ſeparationem: quam iura in adulte
9 rio pontificia tradunt faciendam. [d] Obſeruant
& iuris pontificij leges, ut adulterio ſeparari e-
tiam nequeant, ſi uterque coniugum ſit adul-
ter: [e] item ut conuenire ij cogantur. Sic enim
Nicetas Metropolitanus Heracleæ interroga-
tus à Conſtantino epiſcopo, lib. 3. iur. orienta-
lis reſpondit: *ideo non ſeparari matrimonium eius,*
qui longè ab uxore profectus, concubinam habuerit,
nec liberam eſſe uxorem, ut poſſet alium ducere, ſed
à concubina diſcedere debere. Facit c. ex literis de
diuortijs. Et certè [f] ſi accuſatione adulterij ita
facilè ſolueretur matrimonium, futurum eſ-
ſet nouarum nuptiarum cupiditate impellen-
te, calumnijs, falſiſque delationibus opprimen
10 da eſſe matrimonia. Quomodo autem fiat di-
remptio tori etiam ob hæreſim, uel infidelita-
tem coniugum, cum iuribus apertè contineań-
tur, [g] non ultrà immorabor: referam tantum
exemplū, quod in iure orientali refertur, [h] quòd
tempore Theodoſij Patriarchæ Conſtantinopo
litani Baſilius buccinator quidam ſeparatus
eſt à ſua infideli uxore, poſtquam baptizatus
fuerat, decreto patriarchali, utpote quæ à uiri
11 ſuaſione induci nō poſſet, ut baptizaretur. Per-
ſtringam autem alios caſus, quibus licet coniu
gibus ſeiunctis ab inuicem, alijs nubere, alia ra
gula. Vt quando matrimonium hoc ita dirimi-
tur facto: intelligamus non tam dirimi, quàm
contractum anteà nullum declarari. Quod lo-
co cautè qui præſunt foro matrimonij, utun-
tur his uerbis, non fore matrimonium, uel nul
lum dicere ſolent propter impedimentum iu-
ris uel facti, quod prohibebat coniunctionem,
etſi coniunctio corporalis ſecuta ſit: non enim
ſola corporum coniunctio, ut diximus, matri-
12 monium facit.[l] Separatur & matrimonium ali
quando, non propria uoluntate, ſed epiſcopi no-
tione, inter conſanguineos in gradibus prohi-
bitis initum: [k] uerum ſi copula fuerit ſecuta,
non datur licentia ad alia coniugia tranſeun-
13 di.[l] Hodie propter ſterilitatem non licet repu-
diare uxorem, exceptis, ut diximus cauſis frigi-
ditatis & maleficij præcedētibus matrimoniū,
inſcijs coniugibus, quæ impediebant ne fieret
matrimoniū: ſi quidem ſola proles non eſt cau
14 ſa efficiens, uel finalis matrimonij.[m] Neq; nos
moueant exempla Abrahæ & Saræ ſterilis, ob
cuius ſterilitatem permiſit Sara cohabitare an-
cillæ Agar: [n] & quòd Rebecca & Lia prolis
cauſa, etiam ancillas ſuppoſuerunt Iacobo. [o]
Nam ea ad myſterium quoddam, & prolis au-
gendæ cauſa pertinent. Ex quo tempore puſil-
lus grex erat Dei, [p] permiſſa, non probata fue-

b Deuterono. cap. 24.
c Deutero. ca. 22. Ioan. c. 8.
d ca. intelleximus, & c. tu. de adulter.
e c. ſi de adul. ap Greg. l. uiro & uxore, ſolut. matrim.
f can. Apoſtolus, & can. omnes accuſationes. 32. q. 7. & tota ead. q.
g c. 2. de diuor. & c. gaudemus, & c. quanto, eo. & tota 28. q. 1.
h lib. 2. iur Orient. in conſtitut. Theodoſij Patriar.
i c. non omnis mulier. 32. q. 2.
k c. 3. de diuor.
l ca. multorū, & c. ab illo die, in 1. 33. q. 6.
m c. ſolet quæri. 32. q. 1. can. non enim, 32. q. 1. c. tantum, 32. q. 4.
n Geneſ. 16.
o Geneſ. 29.
p D. Ambroſ. lib de Patriarc. & can. dixit Sara, 32. q. 4.

runt: nam & bigamia Lamech in eadem lege
naturæ improbata, & fornicationes inhibitæ,
Quæ reuelato lumina æternæ ueritatis, lege e-
uangelica nobis ſingulari Dei beneficio inno-
15 tuerunt. Lotharius Auſtraſiæ ſeu Lotharingiæ
rex, tempore Caroli Calui regis Gallorum, cir-
ca annum Domini 841. duobus epiſcopis re-
gni ſui authoribus, Gunthario Agrippinenſiū,
& Tetgando Treuirorum, cum uxore ſua Tet-
berga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate
prouectam, ac ſeram ad prolem ſuſcipiendam,
adulterij etiam eam arceſcens, idque corruptis
iudicibus, ac teſtibus: Valdradam qua florentiſ-
ſima ætate, ſpecieque egregia duxit. Verum cū
admonitus à ſummo Pontifice perſtaret in a-
mentia, communione piorum ei interdictū eſt:
Epiſcopi, quòd connubium diremiſſent, è gra
du dignitatis deiecti ſunt, ut ait Paulus Æmi-
16 lius.[q] Et de hac eadē quæſtione in can. Lotha-
rius, 31. q. 2. Ceſſant & hodie Imperatorū cauſę
diſſoluendi matrimonij, quæ ob crimina alte-
17 rius coniugis inducebantur.[r] Neque obſerua-
tur conſtitutio Iuſtiniani, [s] & Leonis Cæſaris,
quæ faciebat poteſtatem dirimendi matrimo-
nij, cum ea muliere, quæ ſponte abortum fecit,
de qua meminit Harmenopulus, [t] quam pon-
tificia iura tollunt. [u] Legimus [x] apud Thurios
legem modificatam, qua ius uxori permittebа-
tur à uiro, ubi uiſum eſſet diſcedere, uiroque al
teri cuicunque collibuiſſet, conſueſcere: adie-
ctumque, ut relicto priore uiro cuicunque col-
libuiſſet, non liceret ſe iungere iuniori, pariter
nec ſi uir uxorem eieciſſet, non liceret ſibi iu-
niorem iungere,

q Aemil. in Carolo Caluo.
r c. 1. de diuor. ca. in coniugio, 28. q. 1. & ſi uxorē quis. can. præcepit, c. præceptum, 32. q. 1.
s §. his itaque cauſis, de nup. in auth. coll. 4.
t Harmenop. lib 4. tit. 13.
u c. aliquādo, cum duob. ſeq. 32. q. 7.
x Diod. Sicul. li. 12. Biblioth.

De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. Cap. XVII.

1 *Maritus decipitur, ſi cogatur indotatam uxorem habere.*
2 *In nuptijs dos interuenit, non neceſſariò, ſed alia ratione.*
3 *Dotis nomen unde.*
4 *Dotes rerum quid.*
5 *φερνὴ quid.*
προίκα quid.
6 *Antipherna quid.*
προὶξ & ἔδνα quid.
7 *Parapherna quid.*
Peculium Gallis parapherna.
8 *Vxor, quę habet cenſetur eſſe ex bonis mariti, niſi de contrario conſtet, & quare.*
Maritus paraphernalium uxoris iure cenſetur procurator, niſi ea prohibeat.

1 MAritus, inquit Paulus iuriſconſul-
tus, ſuum negotium gerit, cum de
dote ſibi cauet: & decipiendus non
2 eſt: quod fit, ſi cogatur indotatam
uxorem habere. [y] Proinde in nuptijs pangen-
dis, ut plerunque dos aliqua interuenit, etſi ne-
ceſſario non deſideretur, niſi quia probat dilu-
cidius matrimonium. [z] Quamobrem de ea di-
cenda eſſent pauca, ſed forſan plura, cum ho-
die in coniugijs potius de dote, quàm de mori-
bus agatur, ueriſſimumq́ue quod Saturio para
ſitus apud Plautum ait filiæ, [a]

Tace ſtulta, non tu nunc hominum mores ui-
des

y Paul. in l. ſi donaturus, l. & §. ſi quis indebitum, de condi. cau. dat. lib. 12. P. tit. 4.
z c. Lotharius. 31. q. 1. c. per ueſtras, de donat. inter uir. & uxor.
a Plautus, in Perſa, actu 3. ſcena 1.

Quotusmodi? Hic cum mala fama facilè nubitur:
Dum dos sit, nullum uitium uitio uortitur.

Et uix sine dote nubitur, ut innuit Ouidus,[a]

Cur nemo est Hecalem, nulla est quæ ceperit Irũ?
Nempe quod alter egeas, altera pauper erat.

Sic auro cõciliatur amor. Sed ut ait Propertius,[b]

Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Et Iuuenal.[c]

Optima sed quare Censennia teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam.

Et ut aiebat Lycon Troadensis apud Diogenẽ Laertium,[d] graue est onus patri puella præ dotis inopia excurrens in flore ætatis. Dos nomen à Græcis mutuatum, ut pleraque alia, est: atque à uerbo δίδωμι, uel à δίδω, quod est dono, largior: unde fit poeticè δώς, indeclinabile Lascaro, idem quod δόμα seu δόσις datio, ut apud Hesiodum,[e]

Δὼς ἀγαθὴ, ἅρπαξ δὲ κακὴ, θανάτοιο δότειρα.
Donatio bona, rapina uero mala, & mortem donans largitrix.

Et Manuel Moscopulus,[f] δωτίνη ἡ δωρεὰ, ἀπὸ τὸ δίδω. Adstipulatur M. Terentius Varro,[g] *Dos* inquit, *Si nuptiarum causa data, hæc Græcè δωτίνη ita enim hoc seculi usi sunt, ab eodem & donum.* Sic & antiqui iuris conditores, dotes connumerant[h]
4 inter donationes. Dicunt & accessiones rerum proprias dotes, Græcis ἐνθῆκαι. Sic Ouidius,[i]

Sed non inuenio dominum, siluæque meumque:
Vile solum locus est, dos erat ille loci.

Et Varro,[k] uineam cum sua dote, dicit, id est, cũ suis pedamentis & uiminibus. Papinianus quoque,[l] *dotes prædiorum,* inquit, *quæ Græcorum uocabulo ἐνθῆκαι appellãtur, cum non instructa legantur,*
5 *legatariæ non præstantur.* Dixerunt & dotem sacrorum bibliorũ septuaginta interpretes Græci, φερνὴν: sic enim in Exodo, apud illos legitur, de uiolata, φερνῇ φερνιεῖ αὐτὴν αὐτῷ εἰς γυναῖκα, *dote dotabit eam (& habebit) sibi in uxorẽ.* Vbi Hebræi habent מהר *mochar*, pro dote; quam quoque à datione uocãt etiam, מתן *mattan*. Iulius Pollux[m] etiam id docet, dum ait, λέγοις δ' ἂν προῖκα καὶ φερνὴν, τὴν παρὰ τῆς γυναικὸς διδομένην, Αἰσχίνης γὰρ ὁ ῥήτωρ τὴν προῖκα φερνὴν καλεῖ, id est, *dixeris utiq; προῖκα dotem & phernin, id quod à muliere datur: Aeschines enim orator, & proica uocat phernia.* Et
6 Manuel Moscopulus phernin à φέρω dici uoluit. Hincque antipherna, quasi cõtrà dotalia, uel dotalibus opposita dixeris, donatio scilicet propter nuptias, ad æqualitatem doti præbendam facta à marito uxori,[n] de qua suprà in spõsalium accessionibus. Proptereque dicitur quod ab uxore marito defertur προὶξ, contrà, à marito
7 uxori, ἕδνα. Hinc quoque parapherna, uocãtur bona mulieris, aliunde quàm ex dote sibi aduẽtitia, quæve in dote non fuerunt data, Galli uocant peculium uel bona peculiaria, ut tradit Vlpianus.[o] Potest enim uxor extra dotem res alias habere, ut monet Scæuola.[p] Vocat Harme
8 nopolus,[q] ἔξω προικὸς καὶ παράφερνα. Oportet autem perspicuè constare, ut hæ mulieris censeantur, alioquin mariti præsumuntur esse, & ex eius bonis quæsitæ, quæ præter dotẽ ab ea possidentur, ut euitetur turpis lucri suspicio.[r] Recepta etiam sententia, qua uxor non tenetur operari marito, & ideò quæ ex bonis mariti quærit, illi cedunt:[s] nisi aduentitia aliunde doceat, quæ tunc marito non quæruntur, sed utilitati mulieris,[t] nisi aliud inter coniuges conuenIat.[u] Quãquam in parapherinis mulieris, uir quoque censeatur iure administrator & procurator, præter quam si nominatim & expressè uxor inhibeat, uel nolit.[u]

[a Ouid 2. de remed. amor.]
[b Proper. in 5.]
[c Iuuenal. Saty. 6.]
[d Diog. Laert. lib. 5. in Lyco.]
[e Hesiod. in Er gis.]
[f Moscopul. περὶ σχεδῶν.]
[g Varro, 4. de ling. Lat.]
[h l. 1. ff. de dona. ante nup. C.]
[i Ouidius in epist. Sapphus ad Phaonem.]
[k Varro, lib. 4. de re rust.]
[l Papin. l. 2. §. 1. de inst. uel instru. leg. lib. 33. P. tit. 7.]
[m Iulius Poll. li. 5 Onomast.]
[n l. fi. de dona. propt. nupt. C.]
[o Vlp. l. si ergo, 10 §. dotis aut. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3.]
[p l. penul. ad L. Falc. li. 35. titu.]
[q Harmenop. lib. 4. tit. 9.]
[r l. Quint. Mu cius, de donat. inter uir. & uxor.]
[s l. fi. de pact. conuent.]
[u Theodos. & Valentin. l. hac lege, 8. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14.]

De dotis finitione. Cap. XVIII.

1 *Dos quid.*
2 *In dotem res communes dari possunt, quæ prohibitionem non habent.*
Dotales res æstimatæ & inæstimatæ quæ, & quomodo restituendæ.
3 *Dos constituitur traditione, & promissione.*
4 *Dos à quibus constitui possit. Dotes aut profectitiæ aut aduentitiæ.*
5 *Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filiæ, sed de proprijs censetur dotare.*
6 *Dotare filiam quando matris officium.*
7 *Dotare sororem quam, & quando frater teneatur.*
8 *Ecclesiasticæ personæ tenentur subuenire proximis pro modo eleemosinæ.*
9 *Differentiæ quædam inter constitutionem dotis factam à patre, & ab extraneo.*
10 *Dotes uxoribus dabant mariti Cantabri.*
11 *Dotis dominium quomodo transeat in maritum.*
12 *Dos pro oneribus matrimonij sustinendis datur.*
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt.
Dos optima uxor benè morata. Numer. 15.
Vxores diuites & pulchræ, uitandæ.
13 *Dotes nullæ sunt nuptiarum apud Scythas.*
14 *Græci uxores emebant.*
16 *Dotes legibus Solonis à matrimonijs sublatæ.*
17 *Dotes Spartiatis etiam nullæ.*
18 *Dotes apud Massilienses maiores tantum centum aureorum.*
19 *Dotes filiarum quæstorum regiorum, ne excedant decimam bonorum eorum partem.*
20 *Dotes nullæ dantur apud Indos.*

1 Dos est, res omnis traditè, uel promissa à patre, uel alio marito, pro subeundis oneribus matrimonij. Dico rem omnem hic dari in dotem posse, scilicet idoneam,[y] quæ à commercio non sit aliena, quæve prohibitionem traditionis uel promissionis non habeat. Quemadmodum omnia bona sua mulier in dotem dare non prohibetur.[b] Dantur & mobilia, & immobilia,[a] & res, quæ in pondere, numero, mensurave consistunt: quæ sunt periculo ipsius mariti,[b] qui eiusdem qualitatis, quantitatisque restituit,[c] cum oportet: & nomina debitorum, scilicet nobis debita, quorum nomine & actiones utiles transeunt in maritum.[d] Dotaleque prædium accipere debemus, tam urbanum, quàm rusticum, & id cuius dominium ad maritum peruenit.[e] Dantur & æstimatæ, & inæstimatæ res: inæstimatæ tales restituuntur soluto matrimonio, quales tunc inueniuntur, cum restituere expedit, nec iactura seu detrimentum, ut nec lucrum accedens, ad maritum, seu eius hæredes, sed ad uxorem, eiusque successores pertinet,[f] argumento creditoris, qui in pignore, quod penes se habet, hoc iure utitur.[g] Æstimatarum autem rerum pretium conuentum, si attritæ sunt, restituendum est, & augmenta pertinent, compendia, & fructus, & partus interim etiam ad maritum,[h] si placuerit rem æstimatam soluto matrimonio restitui: nam si non placuerit, & iure æstimatæ res fuerint, retinebit eas maritus uel hæres, si pecuniam offerant, utriusque erit electio:[i] nisi ea mente fuerit facta æstimatio, ut rei detrimenta supplerentur pretio in restitutione rei, quod inde colligitur, si dictum fuerit res æstimatas restituendas, quando restitutio

[y l. ut gradatim, de muner. in P.]
[z l. mulier bona, de iure dot. li. 23. P. titu. 3. l. nulla lege, 4. eod. tit. lib. 5. C. tit. 12.]
[a ut constat ex lectione tit. de iure dot. & de dot. promiss.]
[b Caius, l. res in dotem, 45. de iure dot.]
[c l. cum quid, si cert. pet. P.]
[d l. 2. de actio. lib. 4. C. tit. 10.]
[e Vlp. l. si dotale prædium, 13. & Paul. in l. si nuptura, 14 de fund. dota. lib. 23. P. tit. 5.]
[f Vlp. l. plerumque, 1. de iur. dot. li. 23. P. tit. 3. l. uni. §. cumque ex stipulatu, de rei uxo. act. lib. 5. C. tit. 13.]
[g l. pignus, 6. de pign. act. lib. 4. C. tit. 24. l. quæ fortuitu, 5 eo. tit. §. fi. quibus mod. re contr. oblig. §. cum autẽ, de emp. l. quod te, si cert. pet. in P. l. si ex legati causa, de uer. obl. in P. cũ simil.]
[h d. l. plerumque, de iu. dot. Dioclet. & Maxi. l. cum dotẽ, 10 eod. tit.]
[i Imp. Alex. l. quoties, 1. de iur. dot. C. l. si res, § 1 & l plerumque, eo. tit. in P.]

restitutio facienda erit. Prohibet enim restitu-
tionis in indiuiduo adiectio, æstimationem face
re emptionem:[a] quum tamen aliter æstimatio
emptionem factam rei doceat.[b] Sed inæstima-
tis pereuntibus dolo malo, uel culpa mariti,
3 maritum teneri damnũ resarcire placuit.[c] Me-
minit finitio nostra, traditionis & promissio-
nis: ut intelligamus constitui posse dotem tra-
ditione,[d] & promissione.[e] Proinde nomina in
solutum data, uel acceptilatione remissa, pro
traditione dotis habentur:[f] neque numeratio-
nem semper exigimus, sed cautionẽ, id est, pro-
missionem[g] sufficere etiam arbitrabamur ad
dotis exactionem,[h] si certæ summæ promissio
sit, non aliter[i]. Vel si in arbitrium boni uiri re-
lata certitudo uel promissio sit incertæ dotis, à
patre uel ab eo qui tenetur dotare. Velut arbi-
trio boni uiri æstimanda, secundum qualitatẽ
personæ de cuius nuptijs agitur, & secundum
4 facultates constituentis.[k] Dicimus etiam in fi-
nitione, à patre, uel ab alio dari, constituive do-
tem posse: nihil enim interest, quòd pertinet ad
dotis causam, à quo promittatur, uel detur, alia
rum autem circunstantiarum intuitu plurimũ,
ut propè infinitis iuribus, quæ occurrunt in ti-
tulis de iure dotium, & sol. matrim. &c. apparet.
Aliaque natura est dotis, quæ à patre datur, quę
profectitia dicitur: alia, quæ aliunde aduenti-
tia est.[l] Et inde etiam duæ species dotium con-
stituuntur merito, aduentitiarum & profecti-
tiarum. Et in summa, omnes, quidem, cuiuscun
que sexus sint, promittendo dotẽ, obligantur:[m]
quia in ea dotis promissione, species uersatur
5 pietatis.[n] Verumtamen diuersa consideratio-
ne, nam paternum est officium dotare filias, &
quærere filijs conditionem:[n] Ideoque consti-
tuens dotem filiæ, quæ bona habeat aliunde
propria, de suo, non de filiæ patrimonio, consti
tuisse intelligitur.[p] Quod diuersum est in extra
neo administratore bonorũ mulieris, pro qua
dotem constituendo, non ex suis, sed mulieris
6 facultatibus, constituisse censetur.[q] Officium
enim extranei non est dotatio, neque etiam ma
tris, nisi uel ex causa graui, uel lege aliqua co-
geretur:[r] causa autem posset esse magna & gra
uis, si mater sit diues, pauper & inops pater.
Tunc enim & alere, & dotare teneretur,[s] potis-
simum cum Orficiano & Tertulliano SC. rece
ptum sit,[t] ut filius & mater mutuo in legitima
succedant in locũ legitimę.[u] Et lege olim ma-
ter hæretica filiam catholicam dotare cogeba-
tur, quod tamen deinceps emendatum est, eo
7 quòd bona fisco deferrentur.[x] Sic & frater, tan
tum inopia urgente tenetur dotare[y] sororem
utroque parente coniunctam, quia & frater te-
netur, & cogitur alere eam sororem inopem,
8 ut consentiunt interpretes.[z] Potissimum si cle-
ricus sit, & persona ecclesiastica frater, qui sub-
uenire debet proximis, non quidem splendidè,
neque diuitibus, sed pauperibus & pro modo
eleemosinæ.[a] Bona quippe pauperum sunt,[b]
neque improbata est charitas quæ à seipso &
suis orditur:[c] Receptumque est clerico dari be
neficium ut ipse, & sui sufficiens possint habe-

a l. si inter uirum, l. 21. C. eo.
d l. plerunque, § pen. & l. cum post. § cũque, eod. l si in æstimatis, sol. matr. in P. cum simil.
b Pompo. 10 l. cũ fundus, l. 3. loca. libr. 19 P. tit. 2 Pap. l quoties, l 47. de iu. dot. in P.
c labeo. l. pen. l. 17 solu. matri. in P.
d l. 2 sol. mat. lib. 5 C. titu. 18. Alexan. l legẽ quam dixisti, l. 10. de pact. C. l. 1. C. de pact. conuen.
e l. si uoluntate, l 4 de dotis promiss. libr 5. C. tit. 11.
f l. licet, l 44. § 1 & l. promittendo, l 41. de iur. dot. in P.
g l fancimus, de uerb. sig. C.
h l 1 & l. ad exactionem, l 6. de dot. promiss. lib. 5 C.
i l. 1. eod.
k l. tam demẽ tis, de episcop. audi. C l. quæro, de iur. doc. in P l. cũ post, § gener a socero, eod. tit.
l l. profectitia, cum suis §§. l. 5 de iur dot. P. l. 2lia dotem, de uollos. C.
m l promittendo, l 41 de iur. dot P. l. ãna ad SC. Velleia C. l. si dotare filiam, eod.
n Iulio. l. cum in eui, l. 32. § si mulier. de con dict. indeb. lib. 12. P tit. 6.
o l. qui liberos, de rit. nupti. in P.
p l. ãn de dot. promis. C l. profectitia, de iur. dot.
q gl. in d. l. ãn. de dot promis. argu. l. Nicenenius Apollinaris, de neg. gest. in P & l. cum post mortem, l 44. § 1. de adm. tut. lib. 26. P tit. 7.
r l. neque mater, de iur. dot. C.
s l. pen. de lib. agnosc.
t tit. de SC. Orficio. & Tertul. in P C. & Insti. tit. eiu.
u l. quoniã nouella, de inoff. testa. C. Bart. in l. Titio centũ, § Titia genero, de condi. & demonstratio. Paul Castrens. conf. 106 olim 311. Bald. in l. quoniã in prioribus, de inoff. testam. C. Sali. in l. sancimus, C. de nupt. Nicol. Boerius, decis. 104. nu. 12. & quæst. 62 num. 6.
x l. cognouimus, l. 10 §. sed ne, de hæret. lib. 1. C. tit. 5.
y auth. gazaros, eod.
z l cum plures, l. 13 §. cum tutor, iuncta gloss in uerbo, alio patre, de administratio. tuto. lib. uigesimosexto. P. titu. 7. notat gloss fin. in l. non omni, eodem. C. in uerbo, donandi.
a gloss 1. in l. 1. & ibi Barto. & Cyn. de alend. liber gloss in l. si quis a liberis, § ne-mum, in uerbo, iustè, de liber. agnoscen. & ibidem Bartol. Iason, in §. sed & si quis, de actio.
b Panorin c. peruenit, de arbitr. fact c. 1 de cohab. cler & mull. can. autum, 12. q 2. cum similib.
c l. præses prouinciæ, de seruis. C. can. non satis, 86. distinct.

re subsidium.[d] Neque quisquam unquam car-
nem suam odit, sed fouet & nutrit illam.[e] Non
indigentibus autem proximis, illicitum eccle-
siæ bona elargiri.[f] Et sic nec frater à sorore, uel
alius extraneus, eo iure quo pater, dotem dant.
Sunt autem hic extranei omnes, præter patrẽ,
9 qui habet liberos in potestate, dicti.[g] Et in his
insignis est differentia inter constitutionem do
tis factam à patre, & alijs: sicut & alia, ut hodiè
extraneus dotem pro aliqua promittens sim-
pliciter, si non prospexerit sibi restituendam iri
post mortem, uel in casum alium restitutionis
faciendæ, uideatur donasse, competitque soli
mulieri, hæredibusque eius, non constituenti
repetitio.[h] Neque sufficit quoque, in unum ca
sum solutionis matrimonij, restitutionem pe-
pigisse mortis uel diuortij, si uelit extra pactum
repetere: sed oportet pacisci in utrumque, si
quis pro utroque agere speret.[i] At dos à patre
profecta, natura, nisi aliud placuerit, filiæfa. da-
ta, in casu utroque restitutionis, ad patrem re-
10 dire debet.[k] Dictum marito dari ab uxore, uel
eius nomine dotem, secundum mores commu
nes: fuerunt namque nationes, quibus diuer-
sum ius, ut potius mariti darent dotes uxori-
11 bus, ut apud Cantabros.[l] Adiecimus dehinc,
dari marito dotem, quia & dominium penes ip
sum pendente matrimonio residet:[m] datutque
ea mente, ut apud illum sit perpetuo.[n] hoc est,
durante matrimonio. Sic Vlpianus,[o] *dotale præ
dium intelligimus, cum dominiũ marito quæsitum
est propter uxorem*.[p] Dominium autem hoc in
maritum transire uidetur iuris subtilitate, quã-
uis natura dos in Dominio uxoris remaneat, ut
ideo alienari, ut aliena à marito, non possit,
uel obligari, ut expresse scribit Iustinianus.[q]
Nisi malimus dicere, uxoris dotis dominium di-
ci, habita ratione futuri, quòd ad eam sit reuer-
sura: ut filius, uiuente patre quoque Dominus
bonorum patris, quia successurus certo sit:[r] a-
lioquin enim, iure in solidum duo eiusdem rei
domini esse nequeunt.[s] Sic magis ex persona
uxoris Dominus maritus, Vlpianusque ideo
accessiones dotis, uel uxori, uel uiro compe-
tere ait:[t] nec id mirum: quia duo sunt in carne
una, & uerè communia habent omnia, ita &
12 dominium dotis. Postremò in finitione dici-
mus, pro oneribus matrimonij dari dotem ma-
rito, scilicet ut ex fructibus dotis sustineantur:[u]
ut nec illi in alios usus conuerti possint, neque
in dotem,[x] nisi ante nuptias percepti:[y] neque
mulier pacto retinere sibi eosdem possit,[z] nisi
ipsa se alat.[a] Non imus tamen inficias, etsi dos
non sit sine matrimonio,[b] tamen sine dote ma
trimonium esse posse:[c] Siquidem & ut ait Ho-
ratius,[d]

Dos est magna parentum
Virtus, & metuens alterius uiri
Certo fœdere castitas,

Et Plautus,[e]

*Dummodo morata rectè ueniat, dotata est sa-
tis*.

Et Bias apud Ausonium,

*Quàm dos matronis pulcherrima, uita pu-
dica*.

Imo consultius quidam uirum agere existimãt,
si indotatam uxorem accipiat, & à diuite absti-
neat. Nam, ut ait Franciscus Petrarcha,[f] dos &

d can. studeat 50 dist. in
e can. non ast i mem us, 13. q. 4.
f cano. de Syracusanæ, 28. dist.
g l unic §. extraneum, de rei uxo. act. C.
h l. uni. §. repetit. eod.
i l. & cum dotem, l. 23. solut. matr. libr 24. P. tit. 3. iunctis distinctionib. gl.
k l. dos à patre, C. sol matr. & l. si ab hostibus, eod. in P. l. iure succursũ, l. 7. de iur. dot. lib. 23 P
l Polyd Virgil. lib. 1 de inuen. rer c. 7.
m l. doce ancillã, l 2 de rei uend. libr. 3 C. tit. 32.
n l. 1. de iure dot. in P.
o l. dotale prædiũ, §. dotale, de fund. dot P.
p l. si ex nuptura, l. 14. eod.
q l in rebus, l. 30. C. de iur. do.
r l. in suis, de suis & legit. in P
s l. si ut certo, § si duob. commoa. P.
t Vlp. l. Pomponius, l. 13 §. in dotem, de acq. poss. libr. 41. P. tit. 2.
u l. pro oneribus, l. 20. de iur. dot. C. l. dotis fructus, l. 8 eo. in P. c. salubriter, de usur. c. per uestras, de dona. int. uir. & uxor. Paul. l. si maritus l. 47 so lu. matr. libr. 20. P tit. 2.
x Vlpia l. 4 de pact. dot. P.
y l. uideamus, l. 32 §. fina de usur. P.
z l. quæris, l. 18. de pact. lib. 23. P. tit. 4 §. dotes autem, de nupt. in auth.
a Vlp. l si filia, l. 20. § 1 fam. er eisc. lib 10 P. ti. 2. & Paul. in l. si is qui Stichũ, l. 57 de iur. do. in P. Vlp. in l. 1. qui pro uxore, l 22. § un de donat int. uir. & uxor. lib. 24 P titu. 1. Paul. l. si pater dotem, l. 12. de pact. dota. P.
b l. 3. de iur. dot. in P. l. donis promissio, l. 62 eod. l. incestæ, de rit. nupt. P. l. 3. de priuil. credi. in P cum sim.
c l. si C. de repud. l. fin C. de donat ant nup.
d Horat. lib 3. Car. ode 24.
e Plaut. in Aulular.
f Petrarc. li. 1. de remed. utriusq. fort. dial. 64.

forma superbiæ cõiugalis sunt stimuli: & unde
dos iogreditur magoa, iode libertas egreditue
mariti, quæ si chara illi fuisset, ullo pretio uẽdi
ta nõ fuisset. Mutuatũ id est ex Plauto,[a] dũ ait,

a Plautus, in Asinaria.

Argentum accepi, dote imperium uendidi.

13 Sopitæ populus Iodicus, io matrimonijs con-
trahendis, neque dotis, neque magni appara-
tus, sed formæ tantum & proceritatis corporũ
14 rationem habeot, teste Diodoro Siculo.[b] Græ-
ci antiqui uxores emebant inuicem, ut ait Ari
15 stoteles,[c] Plautus[d] dotem uetam etiam expti-
mit per Alcmeoam, his uerbis,

b Diod. Sic. li. 3. Biblioth. an no ter gẽila.
c Aristo. lib 2. polit. c. 6.
d Plaut. in Amphitrione, act. 3. scena 2.

Non ega illam mihi dotem duco esse, qua dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatam cupidinem,
Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam,
Tibi (scilicet viro) *morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.*

16 Solon in legibus ex matrimooijs dotes sustu-
lit, tres taotum uestes, & quædam paruo empta
uasa, præterea ni hil nuptam secum importare
iubet: uoluit enim uiri uxorisque consortium,
non pretio, ac mercede, sed liberorum charita-
te, gratia, beneuolentiaque coniungi, teste Plu
17 tarcho.[e] Et Ælianus tradit legem fuisse Sparta
nis, ut matrimonia nulla intercedente dote, cõ
18 traherentur.[f] Et aliquibus nationibus dotes
ad modestam & exiguam restrictæ sunt quan-
titatem, ne effluerent, ut nunc: sic apud Massi-
lienses, amplissima centum aureorum tantum
erat, ad uestem quinque, ad mundum quoque
aureum quinque, amplius uero oullo pacto cõ
19 ferre licebat, ut ait Strabo.[g] Franciscus quoq;
eius nominis Galliarum primus rex, de statu
Quæstorum constitutione edita, cauit, ne qui
quærendæ pecuniæ publicæ regiæ inseruiunt,
dotes filiabus constituerent, quæ decimam par
20 rem bonorum paternorum excederent. De In-
dorum nuptijs sic scribit Arrianus,[h] γαμοῦσι δὲ
οὔτε τι διδόντες, οὔτε λαμβάνοντες, ἀλλὰ ὅσαι ἤδη ὡραῖαι
γάμου, ταύτας οἱ πατέρες προάγοντες ἐς τὸ ἐμφανὲς
καθιστᾶσι, ἐκλέξασθαι τῷ νικήσαντι πάλην, ἢ πὺξ ἢ δρό-
μον, ἢ κατὰ ἄλλην τινὰ ἀνδρίαν προτερεύοντι, id est,
*Nubunt, nihil uel dantes, uel accipientes: sed quot-
quot iam matura uiro fuerint, adducuntur à paren-
tibus in publicum, ut is qui lucta uicerit, aut pugil-
latu, uel alia quapiam uirtute reliquis antecelluerit,
eam sibi, quam uolet, deligat.*

e Plut. in uita Solon.
f Aelian lib. 6. de uar. hist. c. 6.
g Strabo, lib. 4. Geograph.
h Arrian. in li. Indicis, de re. Indorum.

De oneribus matrimonij. Cap. XVIIII.

1 *Onera matrimonij ab Hebræis septẽdecim posita.*
2 *Onus primum matrimonij, alere uxorem etiam indotatam, nu. 4.*
3 *Uxorem maritus non tenetur alere, & potest expellere, si dos ei promissa non soluatur.*
5 *Uxor diues maritum inopem tenetur alere.*
6 *Onus matrimonij secundum, uxori uestitum præbere & quomodo.*
7 *Vestes ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim distincta.*
8 *Vestes meretricum, Athenis ex lege florida, apud Thurios uaria.*
9 *Vestitũ ob nimis mundũ suspecta facta pudicitia Minutia Vestalis uiua infossa.*
10 *Uxores, & naues, semper negotij aliquid habent ad ornandum.*
11 *De uestitu contentio duarum fœminarum, interitus causa maritorum & gentis Gothicæ.*
12 *Analius Assiriorum rex. 7. adauxit muliebres delicias.*
13 *Corinthijs lex, ut inquiratur in splendide uiuentes, num facultates illis suppetant.*
14 *Vestitus quotidie inspectiones obibant Lacedæmone Ephori, ut si excederent, corrigerent.*
15 *Vestem unam tantum singulis annis concessit æqualem iuuenibus Lycurgus.*
16 *Vestem unam nunquam bis induit Nero.*
17 *Vestitum uoluit Alexander Seuerus distinguere omnibus officijs & dignitatibus.*
18 *Senatores mane, & in consilio togati esse debent, & officiales. Serui byrris & cucullis tantum uti debebant.*
19 *Brachæ & Tzangæ sub pœna exilij & confiscationis bonorum ab Arcadio in urbe.*
20 *Pellium indumenta & crines maiores inhibiti ab Honorio & Theodosio, seruis.*
21 *Vestitus seruorum & liberorum à senatu aliquando distinctus, sed postea ob periculum rebellionis confusus.*
22 *Utopia unus uestitus, nisi qui distinguat cælibatum à coniugio.*
23 *Prætextata uestes quæ, & quid ætas prætextata.*
Latus clauus cuius esset,
Trabea cuius.
Paludamentum cuius.
Toga prætexta.
Penula communis.
Exomida fœminarum.
Cheiridota uestes castitatis.
24 *Fœminæ apud Spartiatas apertis femoribus ambulabant.*
25 *Vestis serica uiris lege Quinti Halerij prohibita. Et turpis etiam uisa mulieribus.*
26 *Sericum fuit cum auro æqualis olim æstimationis. Romæ.*
27 *Sericum à Barbaris in luxum mulieris inuectum.*
28 *Vestes purpureæ, palmatæ, & pictæ prohibitæ ab Octauio.*
29 *Vestes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus.*
30 *Vestibus & pannis peregrinis uti prohibuit Ioannes Ducas Imperator Orientis.*
31 *Vestitui modus edicto in Gallia impositus, & Germania.*
32 *Vestibus intextis auro & argento persio positæ: permissa aurata uestes nuptijs, prohibita quotidiano usui.*
33 *Vestes prohibitæ paragandæ, auratæ, & conchyliatæ, & margaritæ, certis personis exceptis.*

1 ONera matrimooij quæ oportet maritum subire, multa & insupportabilia fere, & misera[i] enumerari posseot, ex quibus quædã insigniora delibasse sufficiet. Explicabimusq; quæ tradũt Hebræi hac de re in libro præceptorũ מצות gnassot, i. affirmatiuorũ, ubi præcepto 48. scribũt, uirũ ad decẽ oxori teoeri: ad tria uidelicet ex lege, nẽpe ad cibũ, iodumentũ, & cõcubitũ: & ad septẽ ex scribarũ decretis, nẽpe ut iofirmã curare, captiuã liberare, mortuã sepelire teneatur: etsi is præmoriatur, post mortẽ suã eã quoque cibare de bonis suis & sedẽ ĩ domo sua præbere, quandiu uidua erit, filias susceptas ex bonis suis, donec iouenião uiros, nutrire, easq; tandẽ dotare. Quæ omnia breuiter iuris oostri authoritate suffulciam, & in quibus à iure dissen
2 tiant, obiter demonstrabo. Primum itaque onus est, nutrire seu alere uxorem:[k] siue dotem habeat, siue noo habeat. Nam si habeat hoc exploratum est, ea ratioue fructus dotis marito lucro

i l. 1. de impo. lucrat. descrip. lib 10 C. leg. 2. quan. & quib. quart. pars debe. eod. lib.
k ca. omnino. 31. dist.

tiro lucro esse, ut diximus: [a] & idcirco dotem reddi etiam constante matrimonio posse uxori non perdituræ, ut sese suosque alat respon-
3 dit Paulus, [b] Vlpia. [c] & sancioit Iustinia. [d] Nisi dos à patre promissa non solueretur, statuto & placito tempore: nam eo casu Bartolus, [e] & Salicetus, [f] & Guido Pap. [g] Cinus, [h] & Aufrerius [i] dicunt, non teneri ad alimenta præstanda uxori, sed posse eam expellere, quod & ex
4 Iustiniani constitutione firmari potest. [k] De qua re uide plura apud Chassaneum. [l] Quod si tamen nulla constituta dote uxorem duxit, imputet sibi quare duxerit, [m] & teneatur, qui onus initio non potuit ignorare, subire: quinimo & maritus uxorius cogitur alere uxorem extra domum, si nolit cum eo habitare: [n] Ideo indotatam, si nulla sit promissa dos, tenetur
5 alere. [o] Sicut & uxor si diues sit, & maritus inops, maritum tenetur alere, [p] quamuis illud sit ualde lugubre malique ominis interdum.
6 Secundum onus, ut teneatur uestitum præstare uxori: [q] Sic enim & alimentorum nomine, uestes quoque continentur. [r] Quia sine uestibus commode uiuere nemo potest, aut sine tegumento: proinde non pretiosæ necessario dantur, [s] sed quæ sunt uitæ necessariæ transigendæ, & secundum cuiusque facultates, & dignitatem. [t] Inter leges probas, mulieribus dictas, hanc summopere laudat Aristoteles, [u] ut uestito, sumptu, ac apparatu minori utantur, quàm etiam leges permittant ciuitatis. Monet & Cyrillus [x] Hierosolymitanus, uestitu simplici uti, non ad ornamentum, sed
7 ad necessitatem. Et dummodo more ingenuorum uestiantur, sufficit: quod facile erat olim distinguere, quando ancillarum uestes propriæ, sicut & meretricum, & ingenuarum, seu metrumfamil. erant, ut ex Vlpian. [y] liquet.
8 Refert & Suidas [z] Athenis legem fuisse, ut meretrices uestes ferrent floridas, id est, ut erbitror, ornatas, uarias, aut nitidas. Aliæ & apud Locrenses Thurios à Charmida præscriptæ, [a] ut mulieres, in forum prodeuntes, ingenuæ quidem, cum suis cognatis & una pedissequa candidis: reliquæ, uarijs uestibus uterentur.
9 Quo factum est, ut uestitus ratione, mores censerentur etiam mulierum, ut anno præcedente consulatum Papyrij Crassi, & Cesonis Dinillij, Minutia Vestalis primum suspecta facta est, propter mundiorem iusto cultum: insimulata deinceps apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa fuisset sacris abstinere, familiamque in potestate habere, facto iudicio, uiua sub terram ad portá Callinam dextra uia strata defosse scelerato campo, ut ait Liuius: [b] qui & idem de Posthumia alia Vestali refert, [c] ut & Orosius, [d] & D. Hieronymus, [e] & ut ait Plautus, [f]

Pulchra mulier nuda erit quam purpurata pulchrior:
Postea nec quicquam est bene, si morata est male.

10 Quòd si quis maritus ita mulierosus sit, ut uelit uestibus ab uxore continuo petitis assentiri, certe nunquam expensæ finem accipient, nec priusquàm loculi exhausti fuerint. Nam, [g]

Negotij sibi qui uolet parare, nauem & mulierem, hæc duo sibi
Comparato, nam nullæ res duæ plus negotij habent.
Eas forte si occeperis exornare, neque unquam hæ duæ res satis ornantur,
Neque eius ulla ornandi satietas est.

Maxime enim uestitum & ornatus uoluptate cum pernicie maritorum hic sexus detinent.

a l. dotis fructus, 8. de iur. dot. P. l. pro oneribus, C. eod. tit. sup. cita.
b Paul. l. mar. 73 §. fin. de iur. dot.
c Vlp. l. si quis pro uxore, 22. uers. pen. & fi. de donat. inter uir. & uxo. lib. 24. P. tit. 1.
d Iustin. l. ubi adhuc, 29. de iur. dot. C.
e Bar. in l. iubemus, de sacros. eccle. C.
f Sal. in l. si constante, de don. ante nupt.
g Guid. Pap. q. 275. nu. 2.
h Cy. in l. quod cu [illegible], de neg. gest.
i Aufre. ad 87. [illegible] Tholosana.
k Iustin. l. si. ad SC. Velle. C. l. si donaturus, §. 1. de condit. cau. dat. in P.
l Chassa. in cō men. ad cōsue. Burg. in §. 23. [illegible]
m l. fin. de dinot. C. Inn. per [illegible]
n Aufr. ubi supra Raynal. du [illegible] Caio, §. fi. de alimen. leg. P. Bald. 1. C. de lega. facul. [illegible] de soc. P. uide Boe. dec. 193. nu. 7.
o § quoniam, quib. mo. natu. effic. legit. § si quis eum, de nup. in auth.
p l. mutus, de iur. dot.
q ca. omnino, 31 distin. Imo. in rubr. sol. ma trim. facit l. uestis, 29 §. muliebria, de aur. & arg. le. P. ubi Vlp. muliebria numerat uestimenta, quæ explicat Baiffius, de re uestiaria.
r l. nec uictus, & l. quos nos hostes, § uerbū minere, de uer. & rer. sig. labo. l. legati, 6. & l. §. de ali. leg. P.
s Bart. l. l. pe. §. 1. sol. ma. & ibi gl. in uerbo, in uestiarium.
t l. pen. de ali. & cib. leg. P.
u Arist. 2 Oecono. c. 1.
x Cyril. Hieros. sol. epis. catheche. 4
y Vlpia. l. item apud Labeonem, 15. §. si quis uirgines, de iniur. li. 47. P. tit. 10.
z Suidas l. uerbo [illegible]
a Suidas, in Zaleuco.
b Liu. li. 8. deca. 1.
c Liui lib. 4.
d Oros. li. 3. c. 9.
e Hieron. li. 1. contra Iouin.
f Plaut. in Menach.
g Plautus.

11 Refert & Ioannes Magnus Gothus, [h] ex superba contentione uxoris ducis eximij Vraiæ, & reginæ coniugis Ildouadi regis Gotthorum, ortam de uestitu, ornatuque tantam inimicitiarum occasionem, ut non nisi nece utriusque mariti incitatorum ab uxoribus quiescere potuerit, & fere Reipublicæ Gothorum mouerit interitum. Tantaque istius sexus superbia est, ut, quia non se nouit, nec mariti gradum, uel parentum, metiatur semper monilia ornatoria, luxuriosumque & peregrinum ambiat uestitum, & maritum ad stultitiam sæpius impellat implendam. De quibus & Dauid, [i] *filiæ eorum compositæ & circumornatæ, ut similitudo templi, Ideoque non parcunt rapinis ueti-*
12 *tisque artibus, ut satisfaciant mollitiei.* Arguit Berosus [k] Arialium regem 7. Assyriorum, quòd primus eduxerit pompas, gemmas, & muliebres delicias. Splendide uiuere & delicate, & mollibus uestiri, indiget pecunijs maioribus: & idcirco his in rebus prudentes legislatores antiquorum soliciti fuerunt, & curam non modicam adhibuerunt tum legibus sumptuarijs, de quibus alibi diximus, & modum conuiuijs adijcientes, & uestitui etiam prospicientes. Legem etiam quandam esse apud Corinthios scribit hoc pacto Diphilus in Mercatore, teste Athenæo, [l]

13 *Est optime hic statutum apud Corinthios,*
Obsonijs si quem eidemus splendidè
Semper frui rogare: uictus suppetit
Huic unde, siue quid facis? si sufficit
Huic uictui reditus, frui relinquimus.
Si contigit supra hunc omnes impendere,
Iubetur id non amplius fecisse qui
Ni pareat, pœnam solent imponere.
Si nil habens prorsus uidetur splendide
Vixisse, carnifici datur. Per Herculem
Nulli licet vixisse sis furtis sine
Intelligi. Sed est necesse noctibus
Spoliare, furarive: uel cum quopiam
Habere partem, falsa testari, in foro
Falsò uel accusare. Pessimum genus
Purgamus hoc, & per Iouem rectissimè.

Et eandem legem primum ab Amasi Ægypti rege latam scribit Herodotus, [m] indeque &
14 mutuatum Solonem. At in uestibus curam etiam gesserunt Ephori Lacedæmoniorum ut quotidie inspectiones obirent uestimentorum ut si quid in illis forte à decenti iustoque orne
15 in alienum inueniretur, corrigerent. [n] Cauit Lycurgus ne iuuenes amplius, quàm una ueste uno anno uterentur, ne alius alio cul-
16 tior egrederetur. [o] In qua taxatur superfluitas & stultitiæ Neronis Claudij, qui nullam
17 uestem bis induit. [p] Habebat in animo Alexander Seuerus Cæsar, omnibus officijs genus uestium proprium dare, & omnibus dignitati-
18 bus, ut à uestitu dignoscerentur. [q] Gratianus, Valentinianus, & Theodosius statuerunt, ne Senatores mane chlamydes ferrent, sed penulati & togati, dum sederent potissimum in consilio, essent, officiales quoque penulati cum interiore toge cincta: serui non nisi byrris,
19 aut cucullis vterentur. [r] Arcadius & Honorius inhibuerunt intra urbem, vsum tzangarū atque bracharum, exilio & confiscatione bono
20 rum alioquin imminēte. [s] Honorius & Theodosius inhibuerunt seruis maiores crines & pel
21 lium indumenta intra urbem. [t] Indictæ est aliquando à senatu sententiæ, ut seruos à liberis cultus distingueret, *deinde apparuit, quantum periculum*

h Io. Magnus, li. 12. histo. Got thor. c. 14.
i Psal. 143.
k Beros. lib. 5.
l Athenæ. lib. cap. 2.
m Herodot. in Euterpe, seu lib. 2.
n Aelia. lib. 4. de uar. hist. c. 7.
o Iusti. in Trogo. lib. 3.
p Suet. in Nerone c. 30
q Lamprid. in Alexan.
r l. 1. de habitu quo uti opor. intra urb. lib. 14. Cod. Theodo. tit. 10
s l. 2. & 3 eod. tit.
t l. 4 cod.

22 *riculum imminet*. inquit Seneca, [a] *si serui nostri nos numerare cœpissent*. Per insulam Vtopiæ vna forma uestitus est, nisi qua sexus habitu discer-
23 nitur, & cœlibatus à coniugio. [b] Placuit & Romanis, uestitu dignitates quodammodo secernere, ideoque & prætextas vestes habuerunt quintuplicis differentiæ, regales, augurales, cōsulares, senatorias, equestres, quas explicat Vuolphangus Lazius, [c] & maiorū 14. annorū, unde prætextata ætas. [d] Latus clauus dabatur Senatoribus: [e] Trabea præfectis potissimū prætorio. [f] Paludamentum proprie consulum, [g] & eorum qui loco cōsulum sortiebantur prouinicias. Toga magistratibus prætexta: penula communis omnium: exomidæ substrictæ fœminis solis Romanis olim relictæ, ut molles tunicæ. Cheiridotæ, quæ erant prolixæ, ultra brachia & manus longe lateque diffusæ, ad ulnas cruraq; aduersus oculos protegenda, ut ait Gellius. [h]
24 Castitati magis propriæ, quàm quas permisit Lycurgus, qui uoluit in sua republica uirgines, & fœminas esse omnino apertas: unde & irrisæ à Poetis, dictæ φαινομηρίδες, id est à patentibus femoribus, ut & Ibicus Andromanes dixit, quòd viros furere faciant. Si quidē tunicæ uirginalis consutæ pinnæ nō erant ab inferiori parte, sed aperiebantur, simulque nudabāt totum femur incessu, ut scribit Plutarchus. [i] Cōtempta certe ibi, uel nō egregie obseruata pudicitia, nec pares ī hoc uirtute Lacedæmonij Romanis, apud quos tamen Lazarus Baysius [k] contendit genus vestimenti hoc quoque fuisse, & tunicarum Romanarum mulierum non fuisse consutas alias, uerum pallium tunicæ, quod eam opperiret, impositum, idque ex Ouidio firmasse uidetur, dum is ait, [l]

Pallia si nimium terræ demissa iacebunt,
Collige, & immunda sedulus effer humo.
Protinus, officij pretium patiente puella,
Contingent oculis crura uidenda tuis.

Verum non inde id mihi persuadetur, nam nec inibi de diffutis mentio, sed quòd efferendo & excutiendo pallio, contingat etiam nudari crura, si patiatur puella, sensisse puto Oui-
25 diū. Quamobrem & cautum decreto, Octauio Frontone prætura functo à Quinto Halerio cōsulari, ne uestis serica uiros fœdaret. [m] Multoque magis turpis mulieribus uisa Senecæ, [n] dum ait, *Video, inquit, sericas uestes, si uestes uocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi, aut membra, aut corpus, aut denique pudor possit, quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse curabit, &c.* Negauit uxori suæ huius usum Aurelianus Cæsar, propter pretij magnitudinem: sic enim scribit Flauius Vopiscus, [o] *Aurelianum uestem holosericam neque ipsum habuisse in uestimento suo, neque alteri utendam dedisse: & cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blateo serico uteretur, illum respondisse, absit ut auro fila*
26 *pensentur*. Æqualis namque tunc sericum, & aurum erant æstimationis: ut non immerito etiam, sicuti ex naufragio auro saluato decimæ pendebātur ei qui saluarat: sic & statutū in legibus Rhodijs [p] de serico sicco cōseruato, his uerbis, τὰ δὲ ὁλοσηρικὰ, ἐὰν ἄβροχα σωθῶσι, δεκάτας ὑποφερέτωσαν, ὡς ὅμοια ὄντα τῶν χρυσίων, εἰδὲ βραχῶσι, ... id est holoserica, *si sicca saluata sint, decimas soluunto, tanquam auro paria: cæterū aspergine commadefacta, exsiccen-*
27 *tur, & ita ad collationem ueniunto*. Et Dio Cassius [q] sericum barbaricæ luxuriæ texturā dixit, ab ijsque ad luxum mulierum inuectā, quāta-

a Seneca, lib. de Clemen.
b Tho. Mor. li. 2. Vtopiæ.
c Vuolph. Lazius, lib. 2. comment. reip. Ro. cap. 3. & seq & lib 8
d l 1 § fi de lib. exhib. li. 43. P titul. 30
e Lamprid. in Alexan
f Ammia. Marcell lib 26
g Liuius, lib. 2. Dec. 3.
h Gellius, li 7. cap. 12.
i Plutar. in ulti. in cōpa. Numæ & Lycur.
k lib de re uestiaria, c. 13.
l Ouid. 1 de arte aman.
m Cornel. Tacit. lib 2.
n Senec. lib. 7. de benefic.
o Flauius Vopiscus in Aureliano.
p in legib Naualib. Rhodio. exscriptis per Oporinū ... lib. tit. 40 ... &c. ac naue rupta, ... &c.
q Dio Cassius, lib. 43.

men hodie nihil frequentius inter illas, ut quę nec purpuræ parcunt, quæ regibus & senatori-
28 bus fuit ritum peculiaris. [r] Prohibitū ab Octauio [s] purpura palmatis pictisque uti uestibus,
29 quas habuit peculiares principatui. Gordianus [t] senior, [t] aurum etiam uestibus intexere prohibuit, quod aliquando fecit Aurelianus. [u] Omittam tot formas inuisas uestium recentes, quibus quotidie iam paratæ uilescunt, & impendiorum ansam uberrimam adijciunt, dum Proceum imitantur: ut si maritus uellet harum uestium omnes subire, non dotis certe fructus, nec quoque suum uel proximorum amplum patrimonium sufficere possit. Vt non possim satis laudare legislatores, qui etiam huic negotio o-
30 pem tulerunt, & loculis. Qualis fuit Ioannes Ducas Imperator Oriētis, qui decreto sancijt, [x] ne quis subditorum uteretur uestibus Assyrijs, Babylonicis, Italicis, uarijs artificijs confectis, sericis: nisi is; quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia uellet. Vtque his contenti essent, quas Romanæ, scilicet Constantinopolitanæ, prouin-
31 ciæ, ac manus præberent. In Gallia quoque modus impositus uestibus, & muliebribus luxibus edicto [y] Caroli 9. anno 1565. 21. Ianuarij. Similiter Germaniæ, in comitijs habitis Augustæ Vindelicorum, sub Carolo 5. Maximiliano, [z] anno Domini 1548. ut constat ex politica constitutione, inibi edita patria lingua, in La-
32 tium translata per Iustinum Goblerum. Fuitque olim à Cæsaribus ad terrendam uestium exquisitarum temeritatem, imposita pensitatio intextis uestibus auro & argento. [a] At permittunt leges uestibus nuptialibus maiorem splēdorem, & auream intexturam, quā uetant quotidianis: [b] prohibent tamen auratas, ac sericas
33 paragaudas. [c] Iulius Cæsar quoque, conchyliatæ uestis & margaritarum usum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies, ademit. [d] Quæ quidem omnia admonent maritum, ne uestitum uxori porrigat ultra uires, dignitatē, & iuris permissionem: alioquin certe onus Ætna grauius erit subiturus. Et hæc hactenus de secundo onere matrimonij.

r Xiphil. in M. Vlpio Traia.
s Dio, li. 49.
t Iul. Capitol. de tribus gord. Gordian.
u Vopisc. in Aurel.
x libr. 1. iur. Orient. in constit. Ioā Ducæ, tit. ... de uestium.
y Edict. du Roy Charles sur le faict & usage des soyes, & reglement dōné a ses subiects a leurs habillemens.
z in Politia Caroli 5. art. 9 10. & 11.
a Constanti. L. 3. si prope pub. pensit uen. fue. celebr. li 4. C. tit 46.
b l. 1 null. licen. in fren. & eque sir. sell. &c. lib. 11 C.
c l 1. & 2. de uestib holobar. & aura. eo. libr. C.
d Suet. Tranq. In Iulio Cæsare, c. 4.

De reliquis oneribus matrimonij. Cap. XX.

1 *Tertium onus matrimonij, concubitus est.*
2 *Vxor habens uirum inutilem, censetur uidua.*
3 *Vxor urit: & lex de concubitu non frequentando.*
4 *Vxorem infirmā curare ex onere debet maritus.*
5 *Vxorem infirmam super fructus dotis non tenetur curare maritus, si ea habeat patrem, uel bona per se.*
6 *Vxorem captam an teneatur maritus redimere.*
7 *Vxorem an teneatur maritus suis sumptibus sepelire.*
8 *Vxorem sepelire gratius, quàm ducere.*
9 10. *Vxori uiduæ an alimenta per hæredes, & quā diu debeantur.*
10 *Vxori uiduæ prægnanti curator & alimenta decernuntur uentris nomine.*
11 *Vidua quid est.*
12 *Vxori an debeatur habitatio post mortē à marito.*
13 *Liberi debent ali a parentibus & instituti.*
14 *Liberi quando alantur à matribus.*
15 *Liberi quoque tenentur alere parentes.*
16 *Liberos non erudientis pœna, & liberorum non alentium parentes.*
17 *Patris officium, dotare filias.*

Spurios

Spurios filios an teneatur pater donare, Et remissiuè.

18 *Vxor summum & præcipuum onus maritis, & pene insupportabile, uerum tolerandum.*

19 *Vxor etiam mortua cum uiro litigat.*

20 *Vxor peruersa, liberorum causa plerumque susti netur.*

1 TErtium onus dicitur esse concubi-
tus, nempe reddere debitum con-
iunctionis, ut dicunt, uxori, ad qđ
tenetur: [a] ut mutuo etiam uiro u-
xor obstringitur. Verum ista semper parata, il-
2 le non utique. Sic uterque non habet potestatē
sui corporis, sed in coniugis est arbitrio. [b] Alio
quin mulier, quæ maritum habet inutilem, ui-
dua censetur. [c] Igitur hoc onus constitue, uel
ex sententia Hesiodi, [d] dum tradit quòd mulier,
ἄνευ ἄτερ δαλοῖο, καὶ ὠμῷ γήραϊ δῶκεν,
Vrit sine torre, & ad crudam adducit senectam.
3 Solon huic oneri temperamentum adhibuit,
autbore Plutarcho: [e] statuit enim, τὴν νύμφην
τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην, μήλου κυδωνίου κατατρα-
γεῖν, καὶ τρὶς ἑκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν αὐτῷ, i.
*uoluit sponsam cum sponso concubituram prius de-
libare malum cotoneum: & cum eum illa tantum
ter in mense congredi.* Moderate enim ueneréis
utendum esse uoluit, quia, ut ait Plato, [f] id com
modum est. Est & conuiuendi tempus defini-
tum à iure, post quod redeundum dicunt. [g]
4 Quartum infirmam curare: & idcirco quæ su-
pra dotis fructus in eius ægritudinem impen-
derit, sibi expendit, & affectioni, & pietati, nec
repetit. [h] Neque quicquam prætermittere, po-
tissimum secundum dotis qualitatem debet,
quod uxoriæ saluti conducere possit, [i] alio-
5 quin dos ei auelleretur. Quod intelligendum
ait Chassaneus, [k] & Socinus, [l] nisi mulier ha-
beret patrem, qui uidetur teneri alere filiam
in eo, quod est extra fructus. Quomodo v-
xor alenda in sanitate, & in ægritudine sit, con
stante matrimonio, late tractant glos. Dynus,
Bartol. & Angel. [m] Iacob. Aretin. Cinus, Bald.
6 Angel. Salycetus. [n] Angel. Areti. [o] Quintum,
ut captiuam ab hostibus liberare, & redimere
cogatur. Hoc autem Rabinis receptum procul
dubio: at apud nos remitti debitum posse, & cē-
seri puto. Et proinde statutum, ut si quis redē-
ptam duxerit, ne possit, quæ eius rei causa im-
penderit, repetere: [p] Cæterum si uxor penden-
te matrimonio capta sit, maritum posse im-
pensam repetere arbitror, si non donet: quia &
mater, si antequam filium redimat, protesta-
tur se uelle repetere, repetit, etsi nihil dicens,
non repetat. [q] Sicuti minuit dotem, datum
uxori ut proximos suos redimat, ual filios alte-
rius tori. [r] Sextum, ut mortuam teneatur sepul
turæ mandare, si ea propria bona, nec dotem
habuerit, ex quibus alioquin funeris impensa
deducitur, [s] quæ eum sequitur, ad quem dos
reuertitur. De suo enim expedit mortuos fu-
nerari, ut ait Vlpia. [t] Itaque hoc onus marito
iniungitur tantum, dum mulier dotem non ha
bet, nec hæredes, & quando pater eius soluen-
do non sit: [u] alitar non tenetur. Qua solutum
matrimonium, & ita onera definit subire uir,
8 ut ait Baldus, [x] & Ludo. Roma. [y] Sunt aliqui ta
men, quibus leuius onus hoc esset cæteris, &
gratior expensa, quibus ut Chæremon ait,
γυναῖκα βέλτιον θάπτειν ἐστὶν ἢ γαμεῖν, *vxorem se-
pelire gratius & melius, quàm ducere.* Vbi iam cę
pit quibusdam senescere, si credamus Iuuena-
li, qui ita scribit. [z]

a ca. gaudemus, de diuor. c. a de coniug. lepros. gloss. in l. a. § si non propter, si quis cautio. ff. c. a. de translat. prælat.
b 1. Corin. 7 c. non debet. de consan. & affi.
c gl. l. fi. l nec. ... ad le. Iul. de plagia.
d Hesio. in Ergis.
e Plut. in uita Solon. & in le. connubial.
f Plato, in Timæo.
g ca. fœmina, 30 q. 5.
h Alex. Impe. l. quod in uxorē, l. 39. de neg. gest. C.
i l. si cum dotem. § si autē, sol. mat. in ff.
k Chassan. in consuet. Burg. tit. des droicts appart. a gens mariez. § 23. uers. octaua cō clusio.
l Soc. cōs. 224.
m l. si cum dotem, § sin autē, sol. matr.
n in d. l. quod in uxorem, de neg. gest.
o in § tutor, nu. 19. de actio.
p l. 2. & l. si is, qui se ab hosti bus, l. 19. de capti. lib. 8. C. tit. 51.
q Diocleti. & Maxi. in l. si liber capt. l. 17. eod. tit.
r Pau. l. quamuis, l. 21 & Vlp. l. sed etsi ideo, l. 22 sol. matri. in ff.
s d. l. quod in uxorē, de neg. gest. C. & Vlpi. l. in eum, l. 18. & Papin. l. sed si non sit, l. 17. & l. si ... l. 27 de reli. & sump. fune. lib. 11. ff. titu. 7. l. Celsus, 26. & seq. eod.
t Vlpi. in l. at si quis, l. 14. § idē Labeo, de reli. & sumpt. fune.
u Pompo. l. qui nulla, l. 28 eod.
x d. l. quod in uxorem, de neg. gest.
y Ludo. Rom. consil. 517
z Iuuenal. Sat. 6.

*Si uerum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.*

9 Septimum onus, ut post mortem ex bonis suis,
uiduis uxoribus, caste tamen uiuentibus, tene ā
tur mariti alimenta, & uiduitatis subsidia præ-
stare intra annum luctus: ex consuetudine sal-
tem Tolosana, quæ ad id mariti cogit heredes,
& ultra annum, quamdiu, si dos data fuerit ma-
rito, eam hæredes retinebunt dotem, & incre-
mentum seu adiacamentum ex consuetudine
debitum. [a] Iure tamen ciuili communi, here-
des tenentur tantum præstare alimenta uiduæ,
quamdiu dos est apud eos, si uxor non habeat
alia bona, unde se alat, non aliter: ut tractant
interpretes communi calculo post Accursiū, [b]
qui multis hoc firmat rationibus, quas non trā
scribam. Et certe uidetur illa resolutio æquior,
nisi filij heredes sint, qui uiduam ut matrem a-
lere teneantur. [c] Alioquin soluta mulier est
à lege uiri, morte ipsius, ut diximus, dum de
solutione ageremus. Quocirca æquum non
est ab extraneis heredibus ali, cum priuilegiū
coniugale personale sit, nec transeat ad here-
des: [d] cumque ea possit copulari, si uelit alteri
potissimum sublatis hodie pœnis: quod perti-
net ad infamiam nubentium intra annum lu-
10 ctus. [e] Nisi se uterum gerere ex præmortuo ui-
ro uidua diceret, siquidem tunc, uentris potius
nomine, alimenta constituuntur, & in hanc
rem curator decernitur, qui cibum, potum, ue-
stitum, & tectum præstet mulieri, pro faculta
tibus defuncti, & dignitate eius, atque mulie-
ris, ut respondent Vlpianus & Caius. [f] Alia
itaque causa uiduarum non pręgnantium, quę
parum, aut nihil, ad matrimonium pertinere
uidentur. Quanquam enim uiduæ uirum, &
eius dignitatem repræsentent, [g] & eius priui-
legia: tamen uerum est, non esse matrimo-
11 nium, ideo onus alimentorum cessare. Docet
& nomen, cum uidua sit ea, quæ sine uiro
est: etsi nunquam uirum habuerit. [h] Sic Ma-
crobius [i] uiduam dictam notat, quasi ualde
diuisam, aut à uiro diuisam; quia *duare*, lin-
gua Etrusca, diuidere est. Vnde & idus uoca-
tur, dies quæ mensem diuidit. Et Iulius Pol-
lux, [k] mulier à uiro sola relicta, uidua est: si-
cut & à muliere relictus, viduus. Vnde χηρωσταὶ
dicuntur, qui generi defuncto in hæreditate
12 succedunt. Octauum unus à Rabinis præscri-
ptum, de præbenda domo, seu habitatione,
eandem habet distinctionem iure ciuili, ac su-
perius septimum: & expresse uidetur dissenti
re illud, quod Iacob dixit Thamar [l] nurui suę,
post mortem mariti, esto uidua in domo pa-
13 tris tui. Nonum est alendi liberos ex matri-
monij suscepto, quod patris potissimum est: [m]
cuius nomine & erudire, & impendia in in-
stitutionem facere tenetur. Nam ea alimen-
14 torum nomine ueniunt. [n] Atque eam insti-
tutionem deberi quoque à parentibus filijs,
iam alibi docuimus. [o] Porro si mater sit locu-
ples, & maritus pauper, hoc onus ad illam,
nutriendi pertinet: [p] sicuti & minorem trien-
nio lactandi. [q] Alioquin citra necessitatem,
pater liberorum hoc alendi habet onus, non
mater. [r] Accedit & istis solicitudo liberorum
quælibet alia ultra, & uitæ & aliorum neces-
sariorum.

Duxi uxorem, inquit Demea, [s] *quam ibi mise-
riam uidi, nati filij,*

a tit. de necess. far. uidua in consuet. Tholos.
b Accurs. in l. uni. § exactio, ad rei uxoriæ actio. & ibi Bart. & alij scrib. de rei uxo. act. lib. 5. C. tit. 13. & in l. si cum dotē, § si autem, sol. matr. in ff. gl. in l. diuortio, eo. gl. in l. pe ut in poss. lega. in ff. Angel. tamen uidendus, de modo alēdi & quomodo, & sit non fœcūda, sed cum hæredib. ad § licet, num. 9 de actio.
c Vlp. l. si quis à liberis, l. 5 de libe agnos. lib. 25. ff. tit. 3
d Vlpi. l. mariti, l. 13. & Pau. l. qualem, l. 14. sol. matr. lib. 24. ff. tit. 3.
e c. pen. de secun. nupt.
f Vlpian. l. 1 § mulier autem, & Caius, l. cu. ratoris uentris, l. 5 de uent. in poss. mitt. lib. 37. ff. tit. 9.
g l. si § uidua, ad munici. l. 9. de incol. lib. 10. C.
h l. malum, § uidua, de uerb. sign.
i Macrob. li. 1. Saturn. c. 15.
k Iul. Poll. lib. 3. c. 3.
l Genes. c. 38
m l. si § ipsi agnoscere filium, de bon. quæ liber. lib. 6 C. l. uni. § sileat, de rei uxo. act. C. l. 4, 4. de alen. li. C. lib. 5. titu 25.
l si quis a liberis, de lib. agn.
n l. alimēta legatis, de alim. & ciba. lega.
o in prælud. opusc. lib. a. c. ...
p authen. si pater, dinct. fac. apud quē libe. edu. deb. lib. 5. C. tit. 24.
q l. pen. C. de patr. pot.
r l. pen. de lib. agnos. in ff.
s apud Teren. in Adelph. circa finem.

Alia cura: porro autem dum studeo illis, ut quàm plurimum
Facerem, contriui in quærendo uitam, atque ætatem meam.
Nunc exacta ætate, hoc fructui pro labore ab ijs fero,
Odium: meam autem mortem expectant.

a Halicar. in 2. antiq.

Romulus authore Dionysio Halicar.[a] primũ, necessitatem colonis imposuit educandi quicquid esset masculum, & è filiabus primogeni-
15 tas. Verum postea iura ad omnem patrum partum, ut diximus, hoc prærogarunt ius. Sicut & contra, liberi omnes, egentes patres alere tenentur:[b] Id enim natura suadet, qua beneficia rependere tenemur:[c] & animalium, ferarumque quarundam exempla quæ rependunt parentibus senibus, & defectis uiribus officium &
16 uicem. Erat & lex Atheniensium, quæ à dicendo uel uerba ad populum faciẽdo prohibet eũ, qui patrem, aut matrem uerberauerit, uel non aluerit, aut intra habitationem suam non receperit: nam ab eo qui aduersus eos, quos æque uenerari ac Deos oportet, est improbus, nõ potest nisi malum ciuitas expectare, ut ait Æschines.[d] Apud eosdem tamen alia lex, quam Alexis poeta laudauit, non cogi filios eos parentes alere, à quibus aliquam artem edocti non fuissent, ut ait Vitruuius.[e] Refert eandem ad Solonem Plutarchus.[f] Meminit & Galenus.[g] Erat & alia huic similis illis, non teneri filium alimenta patri uel habitationem tradere, si eum mercede prostituisset.[h] Et iura etiam ciuilia[i] tollunt hac ratione patriam potestatem. Mortuum tamen sepelire iubebat, ac ei iusta facere: quia lex & numen ipsum hominem conse-
17 quitur, etsi is non sentiat. Decimum onus esse, patris, & matrimonij dotare filias: consentiunt Iurisconsulti[k] cum Rabinis. Porro longa est controuersia, num quos liberos tenemur nutrire uel alere inspecta gratia iuris canonici, ut adulterinos & spurios eisdem teneamur dotes constituere, quam non explico, quia extra matrimonij onus est, sed remittam lectorem ad Ni-
18 colaum Boerium qui eam explicat.[l] Porro ut oneribus summum & extremum, aliorumque causam subijciamus, & mulierem ipsam etiam ualde onerosam dicunt uiris, & hoc onus malumque meliori quo possis condimento ferendum, uel tollendum.[m] Vxorq; ferenda, ut ait Plutarchus:[n] etsi uix sustineri possit.[o] Sic Antiphanes quoq; dixit, φορτίον τὴν γυναῖκα, *onus graue mulierem:* Plus namque aloes, quàm mellis habet, ut ait Iuuenalis.[p] Et iterum,[q]

Semper habet lites, alternaque iurgia lectus,
In quo nupta iacet minimum dormitur in illo:
Tunc grauis illa uiro, tunc orba tigride peior.
Cum simulat gemitus occulti conscia facti,
Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat.

19 Scribit Alciatus,[r] Romę in saxo insculptũ Epitaphiũ, uerũ litigiosi matrimonij testimoniũ, quod nec post obitũ quiesceret, hunc in modũ,

Heu uiator miraculũ hic uir & uxor nõ litigãt.
Qui simus nõ dico: at ipsa dicã, hic Bebius ebrius
Ebriã me nũcupat: heu uxor, etiã mortua litigas.

20 Cæterum & liberorum habendorum gratia, plerique mores aduersos coniugum sustinent: ueluti docuit Socrates, dum interrogatus ab Alcibiade, cur tam iurgiosam mulierem domo non abigeret: interrogationem dissimulans dixit, cur tu clamosas gallinas domo non abigis? & cum Alcibiades respondisset, quia mihi pariunt oua: & mihi, inquit Socrates, uxor Xantippa parit filios.[s]

b l. si quis a liberis, de lib. agnos. in P. cum simil.
c l. sed etsi leg. § consuluit, de petit. hæred. P.
d Aeschin. aduers. Timarch.
e Vitru. in præf. li. 6 de archite.
f Plut. in uit. Solon.
g Galen. orat. exhort. ad ar.
h Aeschi. præd. loco.
i auth. si lenones, de episc. aud. C.
k l. q. liberos, de rit. nup. in P. l. fi. de dot. pro-miss. C. cum simil.
l decis. 127. nu. 11. 12. 13.
m Aul. Gell. li. 1 Noct. c. 17.
n Plut. in Præcept. coniubial.
o § 1. ut sine prohib. matri debitri. & credit. &c. in auth. coll. 7 glo. in l. ex his, de legi.
p Iuue. Saty. 6.
q Idẽ, d. Satyr.
r Alcia. li. 2 parerg. c. 13.
s Diog. Laert. in uit. Socrat.

Axiomata quædam nuptiarum communia. Cap. XXI.

1 *In matrimonijs honestas inspicienda.*
2 *In matrimonijs ius pontificium sequendum.*
3 *In matrimonijs dubijs pro matrimonio iudicandum.*
4 *Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentum cum uno teste, & alijs adminiculis, & quæ sunt adminicula, quæ probant matrimonium, & præsumptiones.*
5 *Mulieri iuranti uel asserenti se ab aliquo fuisse cognitam, uel aliquem sub matrimonium promisisse, non creditur.*
6 *Matrimonij causa, & num quis sit ex legitimo matrimonio procreatus, initio, pertinet ad forum ecclesiasticum, non ad laicum.*
7 *Coniuges uel sponsi possunt adire iudicem laicum, ut cogat aduersarium nubere, uel redire.*
8 *Contra matrimonium sententia lata non transit in rem iudicatam.*

1 IN coniunctionibus legitimis semper & quod licet, quodve hone-
2 stum, inspiciendum.[z] In matrimonijs iudicandis & in his quæ ad ea pertinent, præponimus sanctiones ponti-
3 ficias ciuilibus.[a] In ambiguis, pro matrimonijs iudicamus & pro coniunctionibus potius,
4 quàm pro solutionibus. Idcirco si quis petat uxorem adiudicari sibi, utpote cum quo dicat matrimonium contractum, si probet per unum testem, defertur ei iuramentum necessarium in supplementum probationis pro matrimonio,[x] etsi quidam repugnent:[y] non autem contra matrimonium.[z] Idem statuitur in uxore petente maritum, si modo indicia & præsumptiones aliunde cõcurrant, uelut annulorum delatio,[a] frequens familiaritas,[b] & similia his, adhibita cõsideratione qualitatis æqualitatis personarum, num fraus uel aucupatio fuerit matrimonij. Et proinde per has peristases melius est committi delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, ut monet Siculus.[c] Atque unus testis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio nõ fiat præiudicium, quod fuerit manifestum cui per clandestinum ita probatum non obest,[d] etiam si ambo confiteantur clãdestinum, cum teste uno & fama.[e] Adminicula quoque, præsumptionesque matrimonij, instrumenta dotalia, & pacta dotalitia sunt:[f] tamen cum tabulis perpendenda cẽset Papinianus,[g] si præcesserit, uel adfuerit maritalis affectio, uel honor, personis comparatis, vitęque coniunctione considerata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula, & semiplenas probationes, epistolæ à maritis uel cõiugibus missæ, si de fide earum constiterit: ut nonnullam fidem instrumentorum esse decretum respondit Scæuola.[h] Et Papinianus,[i] uerba enuntiatiua in epistola prolata obligationem quidem nullam producere, sed probationem impleri posse ait. Et quamuis plena probatio ex epistolis non oriatur,[k] tamen confessionis species contra confitentem
5 multam cum adminiculis alijs probabit. Placuit tamen supremis curijs non esse dãdam fidẽ dictũ, se stupratam uel raptam fuisse ab aliquo: Scribit Nicolaus Boerius,[l] & respondit Barbatia,[m] & Stephanus Bertrandi Carpẽtoratẽsis:[n] nec creditur iuramẽto uel asseuerationi mulieris

z l. semper, de reg. iur. P. l. semper, de rit. nup. P.
x c. fin. de sec. nup. ap Grego. § ult. quomo. opor. episco. in auth. coll. 1 § fin. ut cleri. ap. prop. episc. col. 6.
a decis. 173. capel. Tholos. Mo. & collectar. in c. mulieri, de iureiur.
y ca. later, de sent. & re iudi. gl. in l. 3 § 1. in uerbo agatur, de iureiu. in P.
z gl. & Pan. in c. mulieri, de iureiu. glo. in l. 3. § 1 eod. in P.
a ca. illud, de præsump.
b l. in liberæ, de rit. nupt. P.
c Sicut in d. ca. mulieri. per c. fin. de iureiur. iusta l. 3 § quęcunque. eo. tit.
d decis. 172. capel. Tholos. Innoc. in c. præterea, de testib. & in c. illud, 1 de præsump. facit gl. in c. 1 de appell. c. ueniens, in r. de testib.
e Io. And. in c. 2 de cland. despons.
f l. neq. ab initio, l. 24. de nuptij C. § nuptias, eo. in auth.
g Pap. l. donationes in concubinam, l. 32 de donat. li. 30 P. tit. 1 facit l. si uicinis, C. de nupt.
h Scæ. in l pe. de probat. libr. 22. P. tit. 3.
i Papinia. l. Publia, l. 26 § fin. depos. lib. 16. titu. 3 facit l. cũ quis, § codicillis, de lega. 3. l. emptor, § si de pact. in P.
k l. non epistolis. l. nõ nudis, C. de probat. l. pe. in fi. qui potio. C. l. generaliter, de nõ num. pecun. C. l. nec professio, C. de testib.
l Boer. decis. 299.
m Barba. cõsil. 37.
n Steph. Bertr. cõs. 141. uol. 3.

mulieris sine alia probatione asserentis uirum in eam consensisse per uerba de præsenti: [a] sicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo sibi mortis etiam nim illatam, uisi alijs idipsum fulcia-
6 tur probationibus. [b] Caosa matrimonij ualidi uel inualidi, debet agi & decidi coram iudica ecclesiastico, non coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus sit, [c] quia mera est spiritualis. [d] Idcirco neque principaliter, neque incidenter tractari potest coram se-
7 culari iudice. Potest tamen, [e] alte. iugum, uel sponsatorum, iudicem secu! rem adire, ut compellet sponsum, uel spon. am, ad contrahendum matrimonium, si non controuertatur, vel dubiom non sit de ualiditate sponsaliorum, sed tantum petitur, ut in. pleatur pen
8 missio, quanquam iurata fuerit. Singulare & illud, sententiam latam contra matiimonium, non transire in rem iudicatam contra, si pro matrimonio. [f]

a c mulieri, c. 19 de iureiurã. libi 2. Decreta. tit 14.

b Vlp. l. 1 §. 1. ad SC. Syllan. c c. 1 & c consensu quæ, &c. fontr, ca 3 qui fil. sint legi sp. Greg.

d ca tantũ, de ord cogni.

e Abb in c. ex literis, ius in 4 nota bi. de spõsal. Fel in c. prçterea, num 38. eod.

f cap. lator, de sent. & re iud.

De dotis repetitione soluto matrimonio. Cap. XXII.

Lib. 24. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Soluto matrimonio dos repetitur.*
2 *Obseruanda plura in dotis restitutione: & in primis quid placuerit de ea.*
3 *Pacta dotis soluendæ minutatim per plures annos à senatu iuste improbata.*
4 *Dotis restituendæ annua bima trima die &c. Et quale hodie tempus maritus in restitutione dotis conuenitur in quibus facere potest tantum.*
5 *Dotium non solutarum quæ debentur usuræ.*
6 *Secunda obseruantia, si nihil pactum de dotis restitutione, consuetudines municipales loci.*
7 *Tertia obseruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ distinctio.*
Dos filiæfa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.
8 *Dos mortua filiafa. cum liberis, an ad patrem redeat, uel filiorum sit.*
9 *Dos matrisfami remanet penes liberos.*
10 *Dos ex pacto restituenda extraneo, in casu, & pacto solutionis, & de restituenda, non obstantibus liberis.*
11 *Dos aduentitia filia uel uxore mortua, cui restituenda sit.*
12 *Dotalis res pendente matrimonio, etiam assentientibus uxoribus, alienari nequit ullo modo, nec usucapi.*
13 *Dotales res æstimatæ in dotem datæ, num possint alienari.*
14 *Dotales res mobiles, quæ & quando alienentur.*
15 *Dotalium rerum immobilium quando ualeat alienatio: nempe si necessaria, si cum fraude uxoris præsentis, si maritus lucretur postea, si inuito consentiat uxor.*
16 *Actio restitutionis dotis ex stipulatu, transfusa in eam rei uxoriæ actionem.*
17 *Dotali ualidè re alienata: nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, nisi inquantum in utilitatem uxoris conuersum.*
18 *Dotalis res non est empta ex pecunia dotis, interea, non repetitur.*
19 *Dos repetitur à muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.*

1 QVia onerum matrimonij causa dari dotes constitit, [g] cessante causa, & matrimonio dissoluto, non erit absurdum easdem repeti. [h] Sic M. Antoninus Cæsar cum moneretur, ut Faustinam repudiaret ob adulterium, uel occideret, respondit: [i] *uxorem dimittimus reddamus & dotẽ*, de imperio loquens, quod eius ratione erat assecutus, Solon, [k] quoque statuit, ut qui uxorem suam à se exturbasset, dotem ei restitueret: alioquin interusurium sesquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obseruatum, dotem repudiatis coniugibus redditam, docet interpres Homeri [l] his uerbis, *ἔθος ἦν τοῖς ... γυναῖκα ... ἀποτίνειν τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρί*, &c. Alioquin uero & iure mulier haberetur pro indotata, si dos nõ possit omnino peti, uel pacto, uel alio modo prohibita, ut ait Paulus. [m] Et idcirco illud inutile pactum, in quo id
2 ipsum fit. Cæterum in restitutione, obseruanda plura sunt, quia illa non semper in tuto est, nec integre repetitur: cum ob inopiã mariti, [n] quia in datione fideiussores accedere prohibentur: [o] tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaque in primis obseruandũ, quid placuerit de restitutione in dotis traditione, inter eos qui dotem repetere possunt, [p] id enim proculdubio seruandum erit, [q] si terminos præfixos restitutioni à lege non transgrediantur, in fauorem scilicet dotis restituendæ citius, non in prorogatione diei, [r] nisi iusta sit causa conuentionis huiusmodi, ut notat Iulianus Iurisconsul. [s] Veluti, si longiori dilatione dos soluta fuerit, & placuerit eadem dilatione
3 restitui patri, cui filia successerit. [t] Cum tamen subsellis inter aduocatos assiduus essem, in curia suprema Tolosæ, anno Domini 1564. 21. Februa. placuit senatui in causa cuiusdam *De les Tours* pacta conuenta matrimonij, quibus pater pollicebatur dotem se soluturum mille librarum singulis annis per septenas libras, improbata sunt: & statutum semel soluendam, nõ obstante patriæ recepta consuetudine, quæ eo loci obtinebat: non enim sunt minima incommoda particularis solutionis, [u] & actus legitimus diem nec conditionem recipit, [x] possetq; interim mori uxor, & lucro hoc priuari maritus, nondum die solutionis perfecte aduenientes subireque integra onera statim maritus, etsi sæpius integram uxorem. Dies longior erat restituendæ dotis post solutionem matrimonij, annua bima trima die, hoc est, intra tres an-
4 nos: [y] quod emendatum hodie Codicis iure, [z] & cautum, ut exactio dotis celebretur, non annua bima trima die, sed omnino intra annum, in rebus mobilibus, uel se mouentibus, uel immobilibus (scilicet alijs quàm soli, ut nominibus seu debitis) cæteris uidelicet rebus quæ solo cõtinentur, illico restituẽdis, diuisione facta fructuum pro tẽpora, quo ante durauit matrimoniũ, [a] remanente tamen priuilegio mariti, eo uiuente dissoluto matrimonio, ut conueniatur pro ijs, quæ in pondere, numero, mẽsuraué consistunt: & pro mobilibus, in quantũ facere
5 possit, non in solidũ. [b] Et hoc tempus sicut concessum est creditoribus dotis ad dotem restituẽdam liberũ, sic non prolongatur impune: nam eo exacto ob moram usuras debent, non quidẽ sesquidragmales tantũ, ut pendi iussit Solõ, sed quadrantales ex sanctione Iustiniani, [c] quę sũt tertia pars centesimę. Placuit etiam Senatui Parisiensi 7. Februarij 1538. [d] in causa cuiusdam Catharinæ de Bety, usuras pro cessatione solutionis dotis quincunces statuere. Est enim ea iusta æstimatio prouentus patrimonij quę ve constituit, & æquat ueram rei totius æstimationem

g ex l pro onerib. de iur. dot. cum sim supra cita.

h c. 1. 2. & 3 & fi. de dona. inter uir. & uxor. sp. Greg. titu. solu. matr. quemad. dos pet. in P. Vlpian in l. si ego §. 1. & l. stipulationẽ, 22. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 2. l. fin. C. sol. matri. li. 5. titu. 18. l. dotis, 9. eo. tit.

i Iul. Capitol. in uita M. Ant. Philos.

k Alex. ab Alex. li. 4. genia. dier. c. 8

l Interp. Hom. in O

m Pau. l. si pater dotem, 12. de pact. dot. lib. 23. P. titu. 4. l. ut autem, 16 eod.

n l maritũ, 13. & seq. & l. etiã, 20. sol. matr. P. l. in condẽnatione, de regu. iur. l. non tantũ, & l. sed hoc ita, de re iud. P. Ratio ponitur, in §. 1. de not. feudo li. 2. feu. do. tit. 18.

o l. 1. & 2. ne fideiussor. dot. dent. C.

p l 1. de pact. dotal.

q Pompo. l. eã dos, l. 7 Iulia l. de die reddendæ, l 14 eod in P. Paul. l. si un°, l. 20 §. q & in specie. de pact. in P. l. legẽ quã dixisti. C. eo. & l. 1. de pact. conuen. C. l. uni §. illud, de rei uxor. act. C.

r Caius, l. licẽ, l. 15 & Pau. l. ut autem, l. 16 & Procul. l. Atilicinus, l. 17. de pact. dot. Vlp l. intelligẽtium, l. 7. § ut puta, de pact in P.

s Iulia. l. licet, l. 18 de pact. dotal. P.

t Vlp. in l. aliud est, l. 19. de pac. dota.

u l. 3. fam. erci scun. P.

x l. quoniã in prioribus, de inoff. testam. C.

l actus legitimi, de reg. iur.

y d. l. aliud, de pact. dotal.

z l uni § cum autem, & §. exactio, de rei uxor. act. li. 5. C. tit. 13.

a l. de diuisione, sol. matr. li. 24. P tit. 3.

b d. § cum autẽ, l. uni. de rei uxor. actio l. Labeo, §. elegitet, solu. matri. P. l. sunt qui, de re iudic. P. §. item si de dote, de action. apud Iustinia.

c Iustin. l. cum quidam dotes, §. fi. de iur. dot. C. de fructibus, l. uideamus. 2. §. si æstimem, de usur. cum similib.

d Pap. libr. 13. chapi. arresto tit 4. arest.

in uiginti annis.[a] Existimauit tamen Angelus,[b] Iacob. Cynus, & Gofredus,[c] hæredem diuitem teneri statim quoque mobilia dotalia soluere, nec dari annum: quamuis reclament Bartol.[d] Salic.[e] Videndus ut Ludouicus Roma.[f] Alexander,[g] & Paul. Castren.[h] qui intelligunt statim mobilia hunc restituere, nisi ex horum retentione annua, iurium mobilium quædam commoda percepturus fuisset. uide &
6 Nicolaum Boerium.[i] Secundo, si pactum nullum sit restitutionis, considerare oportet leges municipales, si quid ea de re statuãt: illæ enim
7 ius facient, si obseruatæ ante fuerint.[k] Tertio, obseruãda est dotis distinctio, ut si profectitia, mortua filiafa. in matrimonio, patri, aut auo, in cuius erat potestate, restituenda sit:[l] ne duplici damno pater, amissione inquam filiæ, & iactura dotis, afficiatur:[m] neve iniecta amissionis formidine, patres à liberalitate erga liberos exercenda reuocentur.[n] Item quòd dos alimentorum causa à patre data videtur, ut ex fructibus se alãt:[o] & usufructuario mortuo, usufructus ad proprietatis Dominũ redit.[p] Quodque, si dotem cum Bartolo & alijs in locum legitimæ succedere credamus,[q] præmatura fit legitimæ datio ante mortem patris.[r] Neque etiam iure Pandectarum habebat filiafamil. hæ-
8 redes, qui possint ei in dote succedere. Contingit autem hic dubitari, num filiafamil. decedẽte in matrimonio cum liberis, ad patrem redeat dos, an uero relinquatur penes liberos. In qua quæstione duo antesignani pugnantes, Bulgarus & Martinus,[s] alijs disputandi dederunt causas: ille namque Bulgarus, pertinere ad patrẽ nõ obstantibus quoque putat liberis, quem sequuti Ioannes, & Azo in Summa tit. sol. matri. Martino, & Placentino, & alijs diuersum sentientibus. Agitatur & fusissime per interpretes, in l. dos à patre, solut. matr. C. & in l. post dotem, eod. titul. in P. Et inibi repetitione omnium copiosa Benedicti de Plumbino, qui
9 tertiam & mediam adiecit sententiam. Ego autem lubens accedo sententiæ Martini, & filios impedire repetitionem patri concessam arbitror per d. l. post dotem: alioquin si rediret ad patrem, perperam statutum fuisset,[t] nepotes matris dotem teneri conferre patruis in successione aui; cur enim conferre dicerentur, si non haberent?[u] Atque inuenio in iure cautum,[x] dotem, quæ ad patrem redijt mortua filia, præcipuam relinqui nepotibus in diuisione hæreditatis, uel familiæ, ut eis quæsitam defuncta matre, non patri audeam dicere: cur enim aliter præcipuam dixeris illis? Et Scæuola[y] idipsum indicasse uidetur, dum refert filiam posse grauare patrem de dote sua restituenda liberis, scilicet nepotibus. Neque quisquam ambigit filium partem viscerum matris esse:[z] tenetur autem pater diuortio uel morte mariti soluto filiæ matrimonio, eidem filiæ reseruare dotem acceptam, & restituere iterum nubenti:[a] cogetur quoque & eandem filijs eius, id est, suis nepotibus restituere uel reseruare. Non etiã quis inficiabitur, ut opinor, dotis causam præcipuã esse, liberos:[b] quamobrem soluto matrimonio morte filiæ (cum liberi sequantur patrem, nõ matris familiam[c]) nihil æquius mihi uidetur, quàm apud maritum & liberos, dotem remanere, eodem remanente onere & causa. Apud eum namque esse debet dos, penes quem onera sunt:[d] alioquin hoc iuri naturæ pugnaret,[f] ut alter onus, alter lucrum haberet. Nec uideo quomodo auo reseruetur tãtum usufructus dotis filiæ, quæ nepotum sit, si dixerimus nõ filijs, sed auo quæri, scilicet patri filiæ relinquentis liberos: quod tamen receptum iure est.[f] Perpẽdo item Paulum Iurisconsultum, dum ait,[g] mulierem filiamfamil. etiam posse repetere à marito secundo dotem, ut egentibus filijs ex alio viro susceptis, subueniat: quia, inquit, iusta & honesta causa est. Eam autem talem non censerem, si patri filiorum fauor postponeretur: quòd si licet uiuenti, cur non liceat morienti non uideo: uel committi in legem Fusiam Caniniam, quæ sublata ut inuida à iure est.[h] Estque singulariter constitutum, ut quod uiuẽti licet in rebus dotalibus, idipsum liceat morienti.[i] Succurrit quòd filiæ dos proprium patrimonium dicitur,[k] & tanquam æs alienum patris,[l] nec amplius censetur in patris bonis esse, postquam constituta est.[m] Proinde cum hodie mulier habeat hæredes iure nouellarum,[n] etsi olim addubitatum fuerit, an eius esse iudico filios in dote matri, ac in reliquis bonis, uel mutua successione Orficiani & Tertulliani id asserente.[o] Potior quippe descẽdentium, quàm ascendentium in hæreditate causa,[p] nol-
10 la obseruata differentia potestatis.[q] Verumtamen placuit Senatui Gratianopolitano, in dote repetenda, adueniente casu solutionis, adiecto ab extraneo dotem dante, non impediri repetitionem à susceptis ex eo matrimonio liberis, anno 1460.[r] Sic enim & ius ciuile adimit hæredi exceptionem extraneo paciscenti de dote soluto matrimonio,[s] quo casu restringitur § accedit, l. uni. de rei uxor. act. C. Et hæc de profectitia dicta sunt: & de dote filiæ in potestate
11 constitutæ. Si autem de dote aduẽtitia agatur, tunc si nihil de eius redditione cautum sit, nec municipale ius aduersetur, mulieri uel eius hæ-
12 redibus reddi debet.[t] Ex omnibus autem superioribus collige, dotem soluto matrimonio reddendam à marito, uel ab eius hæredibus esse: proinde pendente matrimonio maritum nõ posse rem dotalem obligare uel alienare,[u] etiã consentientibus coniugibus.[x] Quod legi Iuliæ de fundo dotali fuit additum, ea prorogata ad res non Italicas.[y] Et inhibitus actus omnis, per quem dominium transferatur: hoc enim alienationis nomen hic significat,[z] & alibi,[a] quod & usucapionem complectitur.[b] Res quippe subiectæ restitutioni, non possunt alienari,[c] & prohibitæ per legem alienari, contractum malæ fidei reddunt, & inutilem,[d] usucapionemq; inhibent incipi.[e] Neque ignorare id debuit omẽs, uel usucapiens, uel si ignorauit, iuris ignorantia non excusat.[f] Hoc autem fragilitati naturæ mulierum concessit Iustinianus, ne ob eã in repentinam deducantur inopiam.[g] Sic emẽdata in fauorem uxorum Iulia, in qua, ut meminit Iulius Paulus lib. 2. Selectarum sentent. titul. 22. de dotibus, *Lege Iulia de adulterijs*, inquit, *cauetur, ne dotale prædium, maritus inuita uxore alienet.* ubi notanda uerba, *inuita uxore*, ut intelligamus non prohibitum ea lege, quin postea, si consentiret, maritus alienare possit. Ut & Iabolenus firmat.[h] Addere possumus fragile esse mulierum consilium,[i] quòd cõtra com-
13 moda propria laborat.[k] Verum hæc obtinere existimandũ, dum de immobilibus inæstimatis datis

a §. 6 uero aliarum, de non alienan. reb. eccles. in auth.
b Arg. in §. in terdum. & §. de fideicōs. in auth.
c Iaco. Cy. Gofred in l. uni. §. exactio.
d Bar. l. dinoscitur, §. fin. solu. matrim.
e Salic. in d. §. exactio.
f Lud. o Rom. sing. 461.
g in l. debitori §. ... de re iudi. in P.
h Castren. in l. non solum, solu. matr.
i Boer. consil. 32 nu. 10
k l. Iulia, l. de quibus, l. 31 cũ §. l. seq. de legib. P.
l l. dos à patre, sol. matr. C.
m l. iure succursum, de iur. dot.
n l. 1. de bon. quæ liber.
o l. dotis fructũ, de iur. dotium. P.
p l. 2. C. de donatio quæ sub mod. l. 5. mor te. quib. modis ususfr. amitt. in P.
q Bar. in l. Titio centum, de cond. & demõ. in P. l. quoniã nouella. C. de inoffi. testa.
r l. 1. §. si impubes, de collat. bono. lib. 37. P. titu 6.
s uide gl. in l. dos à patre, sol. matr. C.

t ... illam, C. de collat.

u l. si aduersus, C. de legit. ...
x l. si in pinc ... de ... ad ...

y Scæuola, l. fi. ... in seq. ... fideico. ...
z l. 1. §. ex ...
a l. si ... solut. matr. ...
b l. 1. sol. matr. C. §. fi. de patr.
c ...
d l. si matrimonij, l. 47 & l. si ... in p. ... de iur. dot. ...
e l. secundum naturã, de reg. iur. ...

f l. 1. & l. quæcunque, de bon. quæ liber. C.
g §. ... in ... quæ mulier, sol. matr. in P.
h §. 1. de lege Fus. Cani. toll. ... Iustinia.
i l. ... de iure dotium, P.
k l. 3. §. ... de minor. P.
l l. fi. de collat. dot. in P.
m l. 1. in l. ... de ... l. fal cid. in P.
n §. 1. de hæred. ab intest. ueni. in auth. inreste ... to, de his ... git. C.
o uid SC Tertull. & de SC. Orficia. §. ... tit, de hære ab intest. ueni. coll. 9.
p l. 1. §. si ... de success. edi. l. nam est par ... tibus, de inoff. testa.
q §. si uerò neque fratres, de hæres. ab intest. uenien. coll. 9.
r Ioan. Pap. ... 13 rapso. arest. tit. 4. arrest. 10.
s Pau. l. ob res, l. ... C. ...
t ... de pact. dot. l. 21. P. tit. m. 1.
a l. uni. §. accedit, de rei uxo. act. C.
a Caius, l. lex Iulia, l. 4 Vlpi. in l Iulianus, l. 5. & 6 de fund. dota lib. 23 P. tit. 5 ... 5 §. 1. alien ... ap ... finia. l. uni. §. & cũ lex Iulia, de rei uxo. act. lib. 5. C. tit. 14.
x Alex. in l. ... si fiue ualeant ... l. ... a me & sub §. qua mulier. ad SC. Velleia lib. 4. C. ... §. 6 quis igitur, ut immobil ... aute nop. ... &c. in auth. coll. 5. constitu ... §. & illad, ut nul in dic. ... habe. loc. ...
z l fi. ...
y d l. uni. §. & cum lex Iulia, de rei uxo act.
x l. 1. ... defund. dota C.
a l. fi. §. fin de acb. ... non alien C.
b Trypho. Iuri sconf. l. ... fin dã, 16 de fund. dotal in P. ... ne fuga Iuliani. ... in ... bur, l. 30. de ... re dot. C.
c ... quo ... de legat. §. 1 de restit. C. & ea quæ par ... in 1 ... col. la 4 in auth.
d l. quadam ... dam, l. 7. de ... grec. & tenci. ... ui, l. ... de ...

g ib l. Liuisgeatium, §. prætor ait, & l contra iuris ciuilis, de pact. in P.
e l. ... lex, de usucap. P.
f l. regula, de iur. & fac. igno. in P. cum simil.
g ... §. & cum lex Iulia, de rei uxo. act. C.
h in l. fi. ... de pact. dotal. P.
i l. ... l. ... qui pot in pig. hab lib 8 C tit. 2 ... l. ... ad Velleian. in P.
k l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. lib. 5. C tit. 1.

datis in dotem agitur, uel de æstimatis: in quibus electio in repetitione an pretium uel res in ea sit, ad uxoré pertinet, aliàs contra.[a] Quia, ut supra diximus, tunc res æstimata emptionis iure in plenum tráſit mariti dominium in mobilibus etiam dotalibus. Quidam hanc facultatem adimunt distractionis marito,[b] nisi agatur de libertate præstanda seruis dotalibus, fauore libertatis: ut quidem liceat illos, dotales quamuis, marito manumittere,[c] alia alienare non liceat. Alij permittunt, dummodo pretiú mulieri saluum sit: quum lex Iulia, & eius prorogatio, de rebus soli agat nominatim, ut con-
14 sequenter in alijs permissum censeatur.[d] Ego permissioni subscribo, cum id potius sit in utilitatem uxoris, si maritus soluendo sit, uendi mobilia, quæ seruando seruari non possunt: argumento bonorum minorum, quorum im mobilia distrahi non debent sine decreto:[e] at mobilia possunt, ea ratione.[f] Atque ut facilius intelligamus, hæc sic distinguo, an mobilia in dotem data, sint eius naturæ, quę in suo genere functionem accipiunt, in pondere, numero, & mensura, consistentia, & tunc periculo mariti dati uidentur, ut ea distrahat, & tantundem soluto matrimonio reddat,[g] nec puto ideo remorari eorum solutionem, quòd soluendo maritus non sit, cum nec fideiussio eius dotis nomine peti possit.[h] Aut res mobiles alterius generis sunt, & tunc si æstimatæ simpliciter sunt, vé di possunt à marito, qui pretium tantum tenetur reddere: si æstimatæ ut reddantur, non utique ueneunt sine reuocationis licentia uxori permissa, nisi ea consentiat uel confirmet.[i] Aut inæstimatæ mobiles sunt, quo casu non licet uendere, nisi quæ peritura sunt.[k] etsi sit soluendo: quia & culpam præstat & dolum maritus
15 in his.[l] Sed & in immobilium dotalium alienatione responsum est, eam ualere ex consensu mulieris, si alienatio sit necessaria.[m] firmatur quoque, si mortua uxore maritus qui uendidit, dotem lucretur, ut ait Martianus.[n] Item si dolosè mulier uersata fuerit, nempe quòd obligante marito rem dotalem præsens patiétiam præbuit, ut quasi suas res maritus obligaret, decipere uolens pecuniam dantem, ut ideo Velleiano non restituatur.[o] Excipiunt & iuris pótificij authores consensum iuratum uxoris, ut si is in alienatione liber interuenerit, non ui, non metu præcedente, firmet alienationem:[p] quamuis Accursius contrarium scripserit,[q] ratus contra prohibitionem legis contractus nó firmari iuramento.[r] Cui rationi plures aliæ annectuntur à gloss. in c. cum contingat, de iuretur. apud Greg. Quæ tamen ueræ sunt, quando contractus habet perpetuam & absolutam prohibitionem, quæ tamen in hoc contractu non inuenitur: nam & mulier potest Velleiano renúciare. Et si iterato post biennium quod antea gesserat firmauerit, non potest amplius
16 pœnitere, sed ratum est negotium.[s] Petitur autem restitutio dotis, per actionem ex stipulatu,
17 in quam transfusa est rei uxoriæ actio.[t] Et quá quam prædium dotale alienatum cósensu subsistente mulierie reuocari non possit, tamen repetit procul dubio pretium eiue ab hæredibus mariti, nisi quatenus in utilitatem uxoris conuersum hæredes docuerint, ut notant Speculatoe,[u] Geminianus,[x] Bartolus,[y] & Chassane,[z]
18 Quòd si ex pretio alia res immobilis erupta sit, illa etsi uideatur subrogata, tamen dotalis non est: sed tanquam pro rebus mobilibus annus expectandus est, exemplo rerum mobiliú dotalium:[a] & Ludouicus ita Romanus se con
19 suluisse tradit.[b] Forum autem proprium huic repetitioni placuit esse eius iudicis, in cuius territorio maritus debitor domicilium habebat, agente uxore:[c] exigente autem extraneo, qui sibi restitui pollicitus sit, non utique uerum, ut notant Felinus,[d] Baldus,[e] Boerius.[f]

a l. 1. C. de fun. dotal. l. quod si fundus, l. 11. eodem in P.
b glo. in l. uni. §. & cũ lex Iulia, in uerbo, alienare, de rei uxo. act.
c l. 1. C. de ser. pign. dat. manu mit. C.
d argu. l. cum prætor, de iudic. in P.
e titu. de præd. minor. sine decret. non alien. C. & de reb. eorum qui sub tut. P.
f l. si quidem decret. opus non est, lib. 5. C. tit. 71. l. lex quæ tutores §. fi. de administ. tut. C.
g Caius. l. res in dotem, l. 42. de iur. dot. in P. l. æstimata, 52. sol. matr. P.
h l. 2. & 3. ne fideiuss. dot. petan. C.
i l. æstimata, l. 11. sol. matr. P.
k l. 1. C. de ser. pig. dat. l. 3. C. de iur. dot. l. si lapidicinis, eo. tit. in P.
l l. etiam, l. 18. sol. matr. in P. l. in reb. de iur. dot. in P.
m l. 1. de fund. dota.
n Martia. l. fundum dotalem, l. 17. eod. in P. l. cum uir, l. 42. de usucap. in P. lib. 41. tit. 3.
o l. si sine uoluntate, l. 5. ad SC. Velleia. lib. 4. C. titu. 29. l. 2. eod. in P.
p c. cum cõtingat, de iureiur. ap. Grego. c. licet, eod. in 6.
q Accurs. in §. cũ lex Iulia, in uerbo alienare, de rei uxor. actio. C.
r l. non dubiũ, in fi. C. de legibus, l. si quis inquilinos, §. fin. de lega. 1.
s l. iubemus, cũ authen. seq. ad Velleia. C.
t l. uni. l. princ. & §. nemo putet, de rei uxo. act. C.
u Spec. titul. de oblig. & sol. §. 3. uers. sed pone, uir & uxor, & ibi Io. Andr.
x Gemini. in c. 3. de pact. in 6.
y Bal. cõs. 124.
z Chassane. ad consuet. Burg. ad tit. des droictz des gẽs mariez, §. 17. uers. sed quæro, pone quod uxor.

a l. cum in fundo, §. si fundus communis, de iur. dot. in P.
b Ludo. Rom. consil. 227. incip. tu habes, l. uni. de rei uxor. actio. C.
c l. exigere, & ibi Bar. Angel. Castr. de iudic. in P. & omnes ferè interpr. in l. cunctos popu los, de summa trinit.
d Felin. in c. 2. uers. 4. limita. de sponsal.
e Bald. in rub. de pact. dot.
f Boer. consil. 50. nu. 20. 21.

Quando non est locus restitutioni dotis, uel in toto, uel pro parte. Cap. XXIII.

1 *Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote, nisi maritus uxorem occidat, uel occisam non uindicauerit.*
2 *Dos non restituitur, si eam lucretur maritus ex statuto municipali.*
3 *Dotis partem non lucratur maritus, de qua uxor stipulata est sibi licere testari, etiam si non testatur.*
4 *Dos permissa, nec soluta, æque lucro mariti, ut soluta est.*
5 *Dotis augmentum præmortuo uiro Tolosę media pars est.*
6 *Augmentum integrum debetur dotis: si dos fuerit soluta, non aliter.*
7 *Dote non soluta, num debetur augmentum, etiam si fides de dote habita sit, in quo docetur contrarius sibi Guido Papæus.*
8 *Dotis lucrum & agmenti sit mortua tantum uxore, at l uiro post concubitum, & existente filia nabili ætate.*
9 *Dotalium rerum, & tantundem à marito facta in Gallia communicatio.*
10 *Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortiam fiebat.*
11 *Datum marito non repetitur soluto matrimonio.*
12 *Dos adultera uxoris conuicta pertinet ad maritum, & doniatio propter nuptias ad uxorem ex adulterio mariti, nisi liberi sint.*
13 *Dotem num amittat propter osculum, uxor, ut adultera.*
14 *Dotem non amittit nupta, ex adulterio matrimonij anterioris alterius non accusata.*
15 *Dotem ob adulterium uxoris petere non potest uir, qui etiam adulter est.*
16 *Dos olim retenta ob malos mores uxoris.*
17 *Dotales res ingstimatę datę marito, cum repertorio ab uxore consumptę, non restituuntur ab hæredibus mariti.*
18 *Dos reddita pendente matrimonio soluto iterum repeti nequit.*
19 *Dos ex quibus causis pendente matrimonio, ab vxore repeti possit legitimè.*
20 *Dotem num teneatur maritus, vel hæredes eius restituere, quàm non accepit, uel non petijt à patre uxoris, vel alio qui desijt esse soluendo.*
21 *Instrumenta dotem datam dicentia, non faciunt fidem, nisi doceatur.*
22 *Dotem quę impensæ minuant, ut integra non restituatur. Tributa rerum dotalium marito cum fructibus perceptis computantur, nec minuunt dotem.*
23 *Dotes minui retentione quomodo intelligendum est.*

1 CAsus aliquos operæpretiú est annotasse, quibus cessat restitutio dotis, Primus, si pactú factú sit de lucranda dote, diuortio uel morte uxoris,

ris, tunc casu contingente, retentio fit:[a] nisi is
vxorem occiderit,[b] uel occisæ segniter necem
ultus fuerit,[c] nec prætextu lucri, eius uitæ insi-
dietur: quo tempore ab eo dos in fiscum, nō in
proximos vxoris, ut ab indigno, transferretur.[d]
2 Secundus, si consuetudo approbata statuat ui-
ro superuiuenti uxori, dotem lucro fore, sicu-
ti Tolosæ receptum est moribus & statuto mu-
nicipali, nisi aliter prospectum pacto fuerit.[e]
Et idē obseruari dixit Cadurci Guillelmus Be-
3 nedictus.[f] Hic tamen non ommittendum cen
seo, mulierem posse testari de ea quantitate do
tis, de qua stipulata est à marito, uel in pactis
matrimonialibus, ut sibi liceret: imo si non te-
statur, eam quantitatem vel partem stipulatā,
lucrante marito morte uxoris dotem, transfert
ad sibi ab intestato succedentes.[g] Meminit &
4 similis cuiusdam statuti Salicetus.[h] Placet &
lucrum mediæ partis dotis, uel totius, præmo-
riente uxore, maritum quærere, etsi dos soluta,
pendente matrimonio, non fuerit, sed tantum
promissa: quia ex sola promissione mulier do-
5 tem habere uideatur.[i] Et cautionem dare, &
cautionem accipere, pro eodem habētur.[k] Sic
etiam præmoriente marito ex consuetudine
Tolosana, mulier, quę per annum luxerit uirū,
lucratur pro additamento dotis, quod uoca-
mus adiancamentum, tantum, quātum est me
dia pars dotis suę: ut si in dotem mille libras de
derit, restituantur illi mille quingentæ. Et ita
obseruatur ex consuetudine non scripta, ut om
nes Tolosę norūt, & notat Ioannes de Casa ue
teri.[l] In quo falsus est Guillelmus Benedicti,
dum ait,[m] mulierem superstitem marito, ui-
duam agentem uitam per annum, lucrari tan-
tum tertiam partem dotis supra eius summā:
nam media non tertia est, tertia tamen Cadur-
6 ci. Vera nihilominus sunt reliqua quę subijcit,
ita demum lucrum hoc deberi uxori superstiti,
si dos soluta ex integro sit: alioquin pro modo
solutæ, mediam partem lucri, non ratione to-
7 tius promissæ, esse perpendendam. Vel nihil lu
crari, si nihil attulerit, etsi fides de solutione ha
bita fuerit: quo casu Senatus Tolosani placitū
inter Raymundum Pagese & Annam de No-
ne uiduam fratris Raymundi, prolatum 26.
Aprilis 1505. singulare est ab eodem annota-
tum,[n] cui adstipulatur ius ciuile.[o] Et in hac
quęstione ualde incertus, nec satis cōstans Gui
do Papæus mihi uidetur, siquidem sibi ipsi ad-
uersarius est: in quęstione namque 30. asserit
se in ea opinione fuisse, ut non debeatur aug-
mentum, si dos non fuerit soluta. *Supra* inquit,
*q. 274. tetigi qualiter augmentum dotis, siue dona-
tio propter nuptias, facta uxori contemplatione ma
trimonij, non debetur, nisi dote soluta, sed pone &c.*
Et paulo post tamen ait, *ex forma instrumento-
rum, quæ,* inquit, *fider sit de dote, uxor lucratur do
tem, siue maritus terminos* (sunt eius uerba) *dede-
rit ad soluendum dotem, siue non.* Eadem postre-
ma firmat & in quęst. 565. quibusdam rationi-
bus. Adstipularer ego lubentissime, ut debea-
tur augmentum etiam non soluta dote, si dila-
tionem dederit soluendi dotem maritus, intra
quā mortuus fuerit, prout quę adducit Papęus
8 intelligi possunt. Et habita consideratione, ut
mulier fuerit traducta in domū mariti, ut de lu
cro etiam dotis consuetudines[p] intelligunt,
exceptaque causa ut dicemus adulterij. Sed &
requiritur in traductione, ut ætatis sit nubilis,
antequam lucretur morte eius dotem uir, uel
cum ea concubuerit in domo uel alibi, uel per
eum non steterit, sed per illam, puta ingressam
monasterium. Sic enim tradūt interpretes Bal-
dus, Ludouicus[q] Bolognēsis, & alij, quos uide-
bis apud Nicolaum Boeriū relatos.[r] Boerius[s]
tamen refert iudicatum die 13. Aug. 1534 Bur
degal. Senatu, & Parisiensi, quòd si uxor quę pa
cto non tenebatur, nisi post quinquenniū, dotē
dare, decesserit ante, maritum ui statuti non lu
crari dotem, ut notant Angelus,[t] & Iason,[u] &
tamen vxorē, decedente marito intra terminū,
9 lucrari adiancamentum. Sūt mores itaque na-
tionum & locorum perpendendi. Meminit an-
tiquæ consuetudinis Gallorum Iulius Cæsar[x]
hac de re, iisdemque, quæ sequuntur, uerbis, *ui
ri quantas pecunias acceperunt ab uxoribus dotis
nomine, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum
dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniun
ctim ratio habetur, fructusque seruantur uter eorum
uita superarit, ad eum pars vtriusque cum fructi-
10 bus superiorum temporum peruenit.* Quartus, si
culpa uxoris diuortium factum fuisset, lucra-
batur maritus dotem, quemadmodum & illa
donationem propter nuptias, si culpa mariti:[y]
uidelicet quando aliter uxori reddenda dos es-
set, non autem si alius præter illam quæ dedit,
cauerit sibi adueniēte diuortio uel morte. Huic
namque nullo modo nocet culpa uxoris diuer
tentis,[z] neque etiam filiæfa. repudium patri in
11 dote profectitia præiudicaret.[a] Quintus, si do-
nationis puræ titulo, ante matrimonium, uel
pendente, aliquid datum à patre uel matre ma
12 rito, soluto matrimonio non repetitur.[b] Sex-
tus, si mulier in adulterio deprehensa & conui
cta sit, dote priuatur, ut innuit Horatius,[c] dum
de adultera loquitur.

—ne pallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet,
Cruribus hęc metuat: doti, deprehensa,

Nempe si mulier adulterium cōmittat, & eius
criminis expers sit maritus: dotem enim tunc
lucratur[d] si liberi ex eo matrimonio non fue-
rint. Nam si sint, illorum dotis erit proprietas,
vsufructu tantum ad uirum pertinente, ut no-
13 tat Ioannes Andręas.[e] Sicuti & lucratur dona
tionem propter nuptias uxor, si maritum reum
adulterij peragat.[f] Porrigit & Baldus[g] amissio
nem dotis, ueluti ob adulterium, si uxor lasci-
uiosè & turpiter passa sit se osculari, aut manus
amatorias ad mammas admoueri. Subscribit
Ioan. de Ripa,[h] & alij, quos ipse refert: putarūt
namque ea certissima esse præludia ad adulte-
rium, potissimum apud Italos & Hispanos, ut
ait Ouid.[i]

Oscula si dederis fiam manifestus amator,
Et dicam, mea sunt, iniiciamque manus.

Firmant & has suspiciones glossæ iuris ciui-
lis,[k] & pontificij:[l] uerumtamen ego non exi-
stimo hoc uerum in Gallia, & sic sequor Di-
num:[m] ita sentientem, & Alciatum.[n] Adulte-
riumque hic factum non faciendum conside-
ro, cum has inter moras faciendi pœnitētia co-
gitationis possit reuocari à crimine, ut de falsa
14 moneta dicitur.[o] Atque hæc quoque in adul-
terio commisso tempore eius matrimonij, de
quo agitur, intelligere par est: nam qui aliàs
meretricem, uel adulteram, impudicamve du-
xerit, ob id repudiare non poterit, nec dotem v-
surpare. Sicuti iudicatum à C. Mario prætore,
pro Fannia uxore Ticinij Mintuonensis, apud
15 Valer. Maximum,[p] contra Ticinium. Sed &
obseruandum hic quoque, ut ab adulterio
alienus sit maritus, qui lucrum quærat, id est,
ut neque ipse adulterium cum alia commi-
serit: nam tunc non lucraretur,[q] sed delicta
mutua

a §. Primus, de aestu. & ea quę par in 25. men. in auth. l. licet dos, de iur. dot.
P l. si pater dotem, de pac. dotal. P.
b l. ab hostib. § fi. sol. mat. P.
c l. ei qui mortem, de iis qb. ut indig. P.
d l. cu mortē, de iur. fisc. P. fa cit l. 1. C. de iis quib. ut indig. l. Papinianus, §. meminisse, de inoff. testa. P. l. Claudius, in fi. de iis quibus ut indig. P.
e in consuetu. Tholosanu. de acq. rer. do. §. 2 &tit. de dote, § 1.
f, Guil. Bened. in repet. c. Raynutius, in uerbo, mortuo itaque testat. nu. 34. par. 2.
g l. si mulier, 25. de iur. dot. li. 1. C. tit. 12.
h Sali. in d. l. si constante, sol. mat. Guid. Pap. decis. 465. nu. 1.
i gl. in l. uni. §. accedit, in uerbo, fecerit, de rei uxor. act. C. expressè Paul. in d. l. cum post mortem, l. 44. § 1. de admini. tut. li. 26. ti. 7 P.
k l. si od l. Fal. lib. 5 C. titu. 49. l. si patron[o], de donat. in P l. 1. § edicto, de calumniat.
l Ioan. de Casa ueteri, in commentis consue. Tholos. in §. fi. de necessar. uxor & uiduae.
m Guil. Bene. in c. Raynutius, ad uerba & uxorē nomine, nu. 62.

n Idem Bene. ubi supra, unde Nicola. Boeri. decis. 22 num. 19. & 23. & 17. 21. 22. 24. 25. 26.
o auth. sed quę nihil, C. de pac. conuen. §. illud, § pen. de non elig. sec. nub. colla. 1. authē. des data, in fi. C de dona. ante nup. Ang. ad §. fuerat, col. 17 ibi, & aduertas, de actio.

p §. 1. & 2. de distrib. in consuet. Tholos.

q Bal. in l. pe. § fi. quod cum fal. tuto. autho. act. & ibi Lud. Bologn. in primis annotatis. Bald. consil. 276. 2 uol. Abb. Siculus, consil. 79. uol. 2.
r Nicol. Boer. decis. 92. num. 37 & seq.
s Boeri. q. 82. nu. 40. & 41.
t Ange. consil. 151. inci. quod si aliquod.
u Ias. l. si donaturus, §. fi.
x Iul. Cæs. li. 6. bell. Gall.

y l. cōsensu, §. hæc autē, & §. sin autem cessam, de repud. C. l. Lucius, sol. matr. in P.

z l. si dotē manso, de iur. do. in P.
a l. dubium, C. de repud. l. si filia, de diuor. in P. l. filiæ emancipatæ, sol. matrim. in P.
b l. si materna stra, l. 1 2. de donat. ante nupt. li. 5. C.
c Horat. Satyr. 2. lib. 1. sermonum, in fin.

d c. plerique, de don. int. uir. & uxor. in P l. consensu, l. 1 §. ultrò, de repud. C & ibi glo. uidenda.
e Io. Andr. ad d. c. plerunque.
f l. si. C. de repud.
g Bal. in c. tue, de procurat.

h Io. de Rip. in rubr. de sol. col. 3.

i Ouid. 1. de arte aman.

k gl. in l. quod ait, l. 13. in uerbo, in ipsis, ad l. Iul. de adulte. in P facit ca. 1. quib. mod. feu. amitt. in usibus feud.
l gl. in c. ne ali qua, 27. q. 1. facit c. tuę, de procurat.
m Din. in l. 2. sol. matr. in P.
n Alc. lib. 4. parer. c. 10.
o in l. qui falsam, ad l. Cor. de fals. in P.
p Val. Max. li. 8 titu. 2. in Mario.

q ea. intelleximus, de adult.

mutua compensatione tollerentur. [a] Neque etiam mores uxoris corrupisse arguatur, uel lenocinium admisisse: pari enim modo à lucro submoueretur, & ab accusatione, & indignus
16 lucro, pœna afficiendus esset uterque. [b] Olim ob malos mores uxoris soluto matrimonio retinebatur dos, quam uxor iudicio de moribus perdebat: sicut Cn. Domitius iudex pronunciauit, mulierem uideri plus uini bibisse, quàm ualetudinis causa posceret, uiro insciente, & dote multauit, teste Plinio. [c] Hoc tamen postea iure expunctum, uetita ob id solutione & reten-
17 tione dotis. [d] Alius casus etiã notabilis & quotidianus, ut si mulier bona habens mobilia, ea det marito cum inuentario uel repertorio, si ea consumantur pendente matrimonio, hæredes mariti non tenentur ad æstimationem, ut notat Baldus & Chassanaeus; [e] nisi æstimatæ datæ essent res: quia tunc consumptio nõ minuit
18 dotem. [f] Cessat etiam soluto matrimonio dotis integra repetitio, si iam anticipata solutione maritus restituerit: Bona fides enim repugnat, ut idem bis exigatur, ut ait regula iuris: [g]
19 bonæ fidei autem actio est hęc repetitio. [h] Sunt quippe plures causæ, quæ permittunt cõtra regulam generalem, [i] singulari quadam humanitate & æquitate dotem ante solutum matrimonium repetere: ut si alterius tori liberos legitimos fame pereũtes, uel ab hostibus captos, quibus subueniendum sit, habeat: aut si alendi sint eius parentes, uel fratres, uel aliæ necessariæ personæ, [k] uel si maritus ad inopiam uergat, & declinent eius facultates. [l] Vt & iudicatum in Senatu Parisiensi 13. Febr. 1497. [m] Item
20 si uir deportetur manente matrimonio. [n] Sed num decedente uxore uel marito, cum dos repeti potest à marito, possit impediri, dicẽte marito uel hæredibus eius, se non eam accepisse à patre promissam. Et certe quidam dicunt hãc negligentiam nocere marito & eius hæredibus, non uxori, quæ petit, ac si accepta fuisset: [o] quia promissione facta in maritum transfertur periculum. Contrarium tamen uerius, nec teneri maritum: [p] nisi ipse remiserit dotem sine consensu uxoris, aut confessus fuerit se recepisse, quam non recepit, quia uidetur donare: [q] uel nisi mortuo patre promittente, neglexerit petere ab hærede eius, tunc enim imputabi-
21 tur. [r] Sed & dos instrumentorum tantum tenore conscripta, & quæ non probatur corporaliter tradita, non repetitur à muliere, ut data, si mariti bona fisco addicta sint: [s] nec etiam si alij creditores sint mariti, qui pręferuntur. [t] Nec creditur instrumentis, quæ quotidie ea formula fiunt, dotem datam fuisse: nisi doceatur de reali datione secũdum singularem unam glos-
22 sam. [u] Minuunt etiam alia dotem, ut integra non restituatur, impensę factę in res dotales utiles, & necessariæ: [x] non uoluntarię, [y] uel modicę necessarię: [z] sicut nec tributa pro rebus dotalibus soluta, utpote cum fructibus conferenda. [a] An autem minuant dotem in castrum expensę pro defensione eius, & pro lite ad recuperationem rerum dotalium, Iason late explicat. [b] Minuit & funeris impensa dotem, ut su-
23 pra docuimus. [c] Cęterum hoc obseruatione dignum hic existimo cum Paulo Iurisconsult. [d] ut quod dicitur, impensas necessarias dotem ipso iure minuere, non eo pertineat, ut si forte fundus in dotem sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse: sed nisi impensę reddãtur, aut pars fundi, aut totus retineatur: sed si tantum in fundum dotalem impensum sit, per partes, quãti fundus est, desinere eum dotalem esse Scæuola dicebat, nisi mulier sponte marito intra annum impensas obtulerit. Quod notabile duco, pro repetitione dotis, cui incrementum seu adiancamentum pro modo & quantitate eius accedit, ut impensæ non minuant constitutionem primam dotis, sed retentionem lucri uel dotis pro rata parte inducant, salua constitutione.

a l. uiro & uxore, sol. matr. P.
b l. cũ mulier, eod. l. 1 & l mariti lenocinio, ad l. Iul. de adult. in P. l. crimen lenocinij, C. eod.
c Plin. libr. 14. cap. 13.
d l. uni. § taceat, de rei uxor. act. C. l. si. C. de repud. & rubr. C. de repud. & iudicio de more sublato.
e Bald. in l. de his, per illum text. C. de don. int uir. & uxor. Chassa. in consuet. Burg. rub. des droictz appartenãs a gẽs mariez, § 3 ad uerba, & acquests uer ad quos mulier, &c. & in § 24. eiusdem tit in ultimis annotat.
f Bal. in l. estimata, sol. mat. in P.
g l. bona fides, 31. de reg. iur. P. l. emptor, C. de euictio. cum simil.
h l. uni. §. sed etsi non ignoramus, de rei ux. act C. l. sed etsi ideo, sol. matr. in P.
i l. uni. si dos const. matr. ted. di. fuc lib. 5. C. tit. 19.
k l. quamuis, & l. sed etsi ideo, sol. mat in P. l. mutuo. §. si. & l. fin. de iur. dot. in P.
l l. ubi adhuc, de iur dot. C l. si constãte, sol. mat in P auth. quod locum, de collatio.
m Pap libr. 23. Rhapso. arest. tit. 4. diest. 3.
n l. 1. C. de repud. l. si maritus, sol. matr. in P.
o Masuer. in titu de præscrip. uersic. & item res dotalis, per text. in l si fundum, de fundo dotal.
p l. si extraneus, §. sed si pater, de iur. dot.
q l. si quis pro uxore, §. si uxor, de donat. inter uir. & uxo.
r l quamuis, §. Marcellus, ad Velleia
s uide Boeri. decis. 319.
t l. si quis post hac, de bo. proscri. C.
u l. prædia, de acqu poss in P. l. si cui, C. de non numer. pecun.
x glos. in d l. si quis posthac, l. 1. in uerbo, dotalium.
y §. si minus, uerb ob retentionem, de act. l. 1. & l. quod dicitur, in 1. & 2. sic incip. & l. utiles, de impens. in reb. dot. fact in P.
y l. si uoluntarijs, eod. tit. l uni. §. sed nec impensas, de rei uxo act.
z l. omnimodo, de impens. in reb dot. l. fact.
a l. neque stipendium, de impens. in reb. dotal. fact
b Iason, in §. si minus, uersicu. ob retentionem, nume. tertio, quarto, & quinto, de actio.
c l. in eum, cum 7. seq. de relig. & sumpt. fun.

De priuilegijs dotis in hypotheca & aliis. Cap. XXIIII.

1 *Priuilegia dotis quatuordecim.*
2 *Doti soluendæ obligata bona uxoris, & contra repetitionis eius causa bona obligata mariti.*
3 *Dotis repetendæ causa uxores habent hypothecã in bonis mariti, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur.*
4 *Vxor in repetitione dotis, an præferatur creditoribus expressam anteriorem hypothecam habentibus.*
5 *Num pro confessata dote, præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus uxor: & fisco.*
6 *Dotis hypotheca initium temporis habet à die contractus matrimonij, etsi tunc solum non fuerit.*
7 *Casus quibus priuilegio non utitur prioritatis hypotheca uxor.*
8 *Hypotheca priuilegium non datur extraneo repetenti dotem.*
9 *Hypotheca, quæ mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo.*
10 *Dotis priuilegium aliud, ut alienari nequeat.*
11 *Dotis priuilegia alia. Et suppleri in ea stipulationem de restitutione: sitq; actio pro ea bonæ fidei: summariam habeat notionem: incerta certa arbitrio reddi possit, &c.*

1 PRiuilegia dotis 14. enumerantur & probantur à Ioanne P. de Ferrarijs, [e] & per interpr. in L. 1. sol. matr. in Pandectis. Ea paucis cõplectar, dempto priuilegio hypothecæ, de quo cum frequens & utilis, uaria & difficilis sit quęstio, paulo latius agam, quàm de cæteris: atque
2 ab eo, initium ideo faciemus. Sicuti bona uxoris pro dotis præstatione tacitè obligata censentur, [f] sic & uiri, pro restitutione: [g] quod priuilegium, & in eorum successores transit. [h] Vt prospiciatur conseruationi & repetitione dotium, hypotheca facit: plus cautionis namq; ue
3 in rem, quàm in personam. [i] Placuitque Iustiniano [k] mulieres, quæ dotes tradiderunt maritis, siue res illorũ extent, siue dissipatæ sint, habere ius repetitionis & hypothecã potiorẽ in bonis mariti, supra oẽs creditores mariti, in hypotheca ẽt priores & anteriores: rationesq; adferũtur, quia de suo, non de bonis uxoris satisfaciendũ creditoribus. Cui simile, quòd uxor pro marito nõ teneat: [l] & inter alios acta alijs non præiudicent. [m] Dehinc dotis natura est

d Paul. l. si is q. l. 57. §. quod dicitur, de iur. dot. in P.
e Ioan. de Ferrar. l for. libel. quo uxor agit pro dote, l sua praxi.
f l. 1. §. & ut plenius, C. de rei uxo. act.
g d. l. 1. & eod. §.
h §. fuerat, de actio.
i l. plus cautionis, de reg. iur. P.
k Iustin. l. assiduis, l. 12 Q potio. in pig. hab. lib 8 C. tit. 18.
l uiri ne uxor pro marit. C.
m A ubr. cũ ll. seq. res int. alios acta, &c. C. l. iurisgẽtiũ, §. ante omnia, de pact. cum si mil

inalienabilis,[a] ut rem suam semper non mari
ti retinere uideatur mulier, & pro uictu & ali-
mentis suis. Accedit & liberorum fauor, ssique
habeant mulieres, unde nubere possint: fragili
tas mulierum insuper, pariendi pericula.[b] Et
antea quidem concessa fuit prælatio mulieri-
bus pro rebus dotalibus, extantibus creditori-
bus in hypotheca præcedentibus[c] tempore: ve
rum postmodum, & Iustinianus idem etiā ad
non extantem dotalem rem, & pro ea cōcessit
hoc priuilegium ut creditoribus pro dotis repe
titione præferantur habentibus tempore ante
4 riorem hypothecam.[d] Verum non sine contro
uersia est, num & præferatur habentibus priui
legium expressæ anterioris hypothecæ: in qua
ce noluit Accurs.[e] non præferri expressæ ante-
riori, sed anterior tacitæ, uel generali, quod se-
quuntur Ioan. Faber. Bartol. Baldus, Iacobus
Buttigarius, Angel. Salicetus;[f] & ita decisum
quoque fuit in Capella Tolosanæ;[g] Præferuntur
ergo mulier tantum habentibus tacitam ante-
5 riorem, dummodo dos data fuerit. Nam si con-
fessata esset tantum, nec numerata, non gaude
ret hac prælatione:[h] Quanquam Bartolus[i] tra
ctet contrariū verius, vt pro cōfessata habeat
locum priuilegium, si renūtiatum sit exceptio-
ni non numeratæ pecuniæ, uel biennium elap
sum sit, quo ea exceptio opponitur.[k] Quidam,
ut Ioā. ab Immola,[l] Ang. Aretinus,[m] Baldus[n]
dicunt Accursij sententiam procedere indistin
ctè, quando mulier concurrit cum alijs credi-
toribus probantibus ueram debiti numeratio-
nem, vt præferantur tunc mulieri, quæ tantum
habet solam confessionem vel renunciationē
exceptionis nō numeratæ pecuniæ; uel lapsum
temporis biennij, & idcirco fictam numeratio-
nem. Tunc enim causa onerosa, & creditores,
qui certant de damno euitando, præferuntur
mulieri quæ lucrum aucupatur.[o] Præsumitur-
que ista confessio, si facta constante matrimo-
nio, de receptione dotis, etsi de numeratione
non doceatur, in fraudem, & donatio inter ui-
rum & uxorem.[p] Quo casu tantum Angelus
Aretinus[q] ueram esse putat glossam l. assiduis,
qui potior. C. vt tunc non præferantur vxores
expressam hypothecam anteriorem habenti-
bus: contra autem si confessio facta fuerit ante
matrimonium, quo casu pro expressa numera-
tione confessionem haberi tradit. Idipsum ue-
rum, si creditores morosi fuerūt in opponendo
exceptione, & lapsum fuerit tempus opponen-
di.[r] Austerius autem[s] cum Saliceto[t] resoluit
distinguendo, vt si creditor & vxor habeant v-
terque expressam hypothecam in bonis mari-
ti, potior sit iure qui prior tempore: si autem v-
terque tacitam, mulier præferatur etiam poste
rior tempore, pro dote data: excepto fisco, qui si
tacitam habeat concurrens cum tacita mulie-
ris, præfertur inter eos qui tēpore potior. Quòd
si alter horum habeat expressam, alter tacitā,
expressa præfertur tacitę etiam anteriori.[u] Hoc
unum notabile tamen, hypothecam mulieris
initium sumere, non à solutione dotis tantum,
sed à tempore initi & consummati matrimo-
nij, quamuis tunc tradita non fuerit. Quod plu
ribus firmat rationibus & authoritatibus Ni-
col. Boerius:[x] ut etiam expressa postea hypo-
theca non abroget præcedentē tacitam genera
lem, sed utraque maneat.[y] A traditione etiam
ante facta, quàm matrimonium sequatur, in-
cipit: quare & in sponsa locum habet priuile-
7 gium, dotem repetente.[z] Neque omittendi

a ut supr. diximus, & l. lege Iulia, de fund. dot. P. §. 1. qui. ali. lic. uel non, cum sim.
b hæc omnia d. l. assiduis. q. pot. &c. C. l. 1. sol. mat. in P. l. 3. de indic. uid. tollē. C. l. 3. de priuil. cred. P.
c Iustin. l. ubi adhuc, 30. & l. in rebus, 30. de iur. dot. C.
d d. l. assiduis, qui potio. C. §. fuerat, de act.
e in d. l. assiduis, in uer. licet.
f præd. authores, in d. l. assiduis, & iterum Faber & Areti. in §. fuerat, de actio.
g decisi. 218. Cap. Tholos.
h Auster. in d. decis. facit l. si quis, de bo. dd. C. & interpr. in l. 1. sol. mat. gl. in l. assiduis. in uerbo, datæ, q. potior C.
i Bar. in d. l. assiduis, citat & l. 1. de dot. cau. non num.
k l. fi. C. eo. de dot. cau.
l Io. ab Imo. in l. 1. sol. matr. P.
m Ang. § fuerat, de actio.
n Bald. in l. cū aliquis, de iur. delib.
o facit §. dedimus autem, de æqua. dot. coll. 7. dū agitur de augmēto dotis repetendo fictitio.
p l. fi. § licentia, de rit. del... be C. l. oēs, 17. §. si quis l. frau. cred. libr. 42. P. tit. 9.
q Ang. Aret. ad § fuerat, num. 18. & 19. de act.
r sic distinguit Alex. in l. 1. sol. mat. P. & ita iu dicatum, ut refert & disputat Boer. deci. 110. facit l. in cōtractibus, § 1. om. iuncta auth. si q. de non num. pec. C.
s Austr. in decis. capel. Tholos. 217.
t Sal. in d. l. assiduis, qui pot.
u Interp. gl. & text. l. 1. de priuileg. fisc. C.
x Boer. decis. 233.
y idem Boer. decis. 330.
z l. 2. §. fin. de priuil. credi. in P.

sunt casus, quibus mulier potior non est in hy
potheca, expressi in iure: uelut in eo, qui prior
mutuauit pecunias marito, emēdæ militiæ cau
sa,[a] in primipilari causa,[b] nisi dotales res ex-
tent, quas repetet:[c] si concurrat uxor cum alia
repetitione dotis eiusdem priuilegij, in quibus
iure communi & prærogatiua utendum est.[d]
Si tamen liquido constet res secundas uxoris es
se, & extare illas recte aduersus omnes sibi uen
8 dicabit.[e] In hoc prælationis etiam dotis in hy-
potheca priuilegio, duo singularia annotanda:
unum, quòd hoc quod datur mulieri, compe-
tat & suo hæredi, non autem extraneis, si eis
restituenda sit, ut ait Iacobus Ferrariensis.[f]
9 Alterum, quòd priuilegium pro dote iure hoc
prælationis competens, non datur pro dona-
tione propter nuptias, seu adiancamento, uel
dotis incremento repetendo, sed ordo iuris &
temporis in eo sequendus est.[g] Sed hæc hacte-
nus de prioritate hypothecæ, dotisque primo
priuilegio, nempe quòd ratione fauoris eius,[h]
in ambiguo præcedere dotis obligatio censea-
tur debitum alterius generis, quod datum &
10 est successoribus. Aliud priuilegium dotis erit,
quòd inalienabilis sit, de quo supra diximus.
11 Tertium, ut suppleatur omissio stipulationis,[i]
de dote restituenda, quod etiam transit in quē-
cunque alium successorem. Quartum, ut & sit
actio bonæ fidei, contra naturam stipulatio-
nis.[k] Quintum, quòd summariè sit in ea proce-
dendum,[l] circuncisis dilationibus.[m] Sextum
quòd dos incerta, arbitrio tertij possit certa
reddi.[n] Septimum, quòd mulier dotem pro-
mittens, non restituitur Velleiano.[o] Octauum,
res inalienabiles subiectas restitutioni, causa
dotis posse alienari.[p] Nonum, quia pater
cogitur filias dotare, ut dictum in oneribus ma
trimonij, ufficio iudicis.[q] Decimum, quòd
repetenti mulieri non possit obijci compensa-
tio uel rerum amotarum uel aliorum debito-
rum;[r] quod priuilegium non transit in hære-
des eius. Vndecimum, quod in dote aduentitia,
filiafamil. sine patre in iudicio esse possit.[s]
Duodecimum, quòd dos non præsumitur com
municata in societate generali, sed excepta[t]
potest tamen si placuit.[u] Adde decimum ter-
tium, ut laudemia non debeantur, si res em-
phyteuticaria sine æstimatione in dotem de-
tur;[x] quia dominium tunc iure naturali re-
manet penes uxorem.[y] Quamuis iure ciui-
li efficiatur dominus maritus pendente ma-
trimonio, & cum conditione,[z] tamen, ni-
si æstimata: quia tunc facit æstimatio emptio-
nem.[a]

De donationibus inter uirum & uxorem. Cap. XXV.

Lib. 23. P. tit. 1.
Lib. 5. C. tit. 16.
Lib. 4 Decret. tit. 20.

1 *Continuatio tituli ad superiora.*
2 *In donationibus inter coniuges tria tempora inspicienda, ante, & post nuptias, & nuptiarum.*
3 *Donationes inter uirum & uxorem nec directè, nec indirectè ualent.*
4 *Donationes causa mortis inter coniuges, quæ ualent.*
5 *Donationes inter coniuges reuocantur tantum illę, quibus donans sit pauperior, & accipiens ditior,*

non

a §. his consequēs, & §. seq. de æqual. dot. in auth. coll. 7. constit. 8. auth. quo iure, qui pot. in pig. C.
b l. fallit, C. in quib. cau. pign. uel hypot. tac. cont. l. 3. de pri mipil. l. 12. C.
c l. de priuile. fisc. C.
d l. assiduis. §. & ideo, cū §§. seq. & auth. si quid, qui pot. C.
e iuxta auth. si quid ex rebus, C. eo.
f Iaco. de Ferrar. in prac. tit. de for. libello, quo uxor agit ad dotem, in tit. priuileg. dotis: per l. 1. C. de pri uil. dot.
g §. his consequēs, de æqua. dot. in authē. l. assiduis. § hæc autē, qui pot. in pign. hab. C. §. illud, de æqual. dot. in authen. coll. 7.
h arg. l. in ambiguis, de regul. iur.
i l. 1. de rei uxor. actio. C. § fuerat, de act.
k § in bonæ fidei, & § fuerat, de act. contra, l. quicquid astringendæ, de uerb. obl.
l de Ferrar. ubi sup. l. 3. de re iudic.
m l. 1. de ferijs.
n l. cum post, § gener. de iur. dot. in P. cōtra l. ita stipulatus, de uerb. obl.
o l. fi. C. ad Velleia. contra reg. iur. com.
p authent. res que, comm. de lega. C.
q l. qui liberos, de rit. nup. in P.
r l. uni. § taceat, de rei uxor. actio.
s gl. & interpr. l. 2. §. quod si in potrie. sol. mat.
t l. actione. §. fin. cum l. seq. pro soc. in P.
u colligitur ex l. Lucius § impuberes, de legat. 3. l. si socios pro filia, pro socio. in P.
x Tas. in l. 3. 9. q. & Tal. de iure amph. C. Aufrer. in decis. capel. Thol. 378.
y l. in reb. C. de iur. dot.
z l. doce ancillam, de rei uē. C.
a l. quoties, C. de iur. do. l. plerique, §. fin. eo. in P.

non alia: & ideo fructus consumpti non restituentur, nec minuta donata.

6 *7. Amor mulierum exhaurit bona amantium.*
7 *Donationes in focarias militibus prohibitæ.*
8 *Donationes affectionis gratia in meretrices ualent.*
9 *Amoris furore nihil uehementius, dignus ideo uenia.*
10 *Donatio inter coniuges non prohibetur, ut inter maleuolos, sed ut inter coniunctos.*
11 *Contractus inter coniuges alij quàm donationis, permissi.*
12 *Donationes secundæ inter coniuges probibitæ, ne uenalia fiant matrimonia.*
13 *Amor uerus solis animis, sine pretio constat.*
14 *Mulierum ingenium flexibile & uolubile.*
15 *Donationes inter coniuges item prohibitæ, ne cura & solicitudo amitterentur.*
16 *Donationes ante matrimonium factæ, collatæ in tempus matrimonij improbæ inter coniuges.*
17 *Donatio inter coniuges quando ualeat, ueluti si plebeius maritus uxori det nobili, siue senex puellæ, & rationes horum.*
18 *Donationes, quæ donanti conferunt aliquam utilitatem, ueluti remuneratoriæ, ualent inter coniuges, ut in dignitatem, in refectionem domus exustæ, monilia, alimenta.*
19 *Vestes pretiosæ, & aliæ à marito uxori donatæ, an marito uel uxore mortuis restitui debeant.*
20 *Donata monilia, armillę, bullę uxori, quomodo uxoris sint, & quando restituantur.*
21 *Statutum quo lucratur uxor donata, monilia, & uestes, intelligitur de non pretiosis.*

1 DOnationes, quæ inter uirum & uxorem fiunt, accedunt consideratio-
ni nuptiarū, sine quibus seorsum
per se explicari nequeunt. Quocir
ca de illis pauca, quæ ex personarum, coniugū
scilicet qualitate, nobit personas coniunctas
2 magis ac magis explicent. In primis autem tria
tempora in istis personis perpendenda muneo,
ante nuptias, matrimonij constantis, & soluti:
Tempus ante nuptias, si donationem admittat,
quę firma ut & posteafacta,[a] ad donationes pro
pter nuptias, uel inter sponsos factas pertinet:
uel si constante matrimonio factæ, ad dotis æ-
qualitatem, ut remuneratoriæ ualidę erunt,[b]
de quibus iam in sponsalibus diximus. Tēpus
soluti iam matrimonij, aliam quoque conside-
rationem quàm uiri & uxoris habere uidetur,
soluta tunc uxore à lege uiri, ut ait D. Paulus 1.
Corinth. 7. Neque itaque tractatio de donatio-
nibus inter uirum & uxorem, ad hæc duo tem-
pora, sed ad medium, quo constat coniugium,
3 pertinebit. Proinde de eo sic constituamus axio
ma, donationes inter uirum & uxorem non pos
se subsistere,[c] siue illę directò, siue per interpo-
4 sitas personas fiant.[d] Quod de donatione inter
uiuos intelligimus: nam causa mortis inter il-
los non sunt inhibitę, si re ipsa scilicet traditio-
ne fiant, non sola promissione,[e] etsi in uolun-
tate perseuerauerint usque ad mortem, qua ra-
tę fiunt, & confirmantur[f] moriente eo, qui do-
nauit ante donatarium, ut etiam reuocatę cen-
sentur pręmoriente donatario ei qui donaue-
5 rat causa mortis,[g] uel una ambobus morien-
tibus.[h] Item secundo, illę donationes inter con
iuges inter uiuos prohibitę tantum censentur,
per quas donatarius inuenitur factus locuple-
tior: alioquin minuta illa, quę donantur, & alia
donata consumpta, cum reuocari oportet do-
nationes non restituuntur: nisi in quantum lo

a Vlp. l. si sponsus, 5 de donat. int. uir & uxor. in P. l. cū mulie. §. senciūnus, de donat. ante nupt. C.
b l. si constante, eo. C.
c l. 1. & 2. 5. de donatio int. uir & uxo. li. 24. tit. 1. l. quod sponsę, de donat. ante nup. li. 5. C.
d l. creditor, 20. de don. int. uir & uxor lib. 5. C. titu. 16. l. 3. § non tantum, eo. in P. Vlp. l. apud Celsum, 4 §. Iulian[o]. de dol. mal. exce. lib. 44. P. tit. 4.
e l. Papinian[o], 24. de dona. inter uir. & ux. P.
f l. 1. & 3 l. ex uerbis, 14 & l. pen. eo. C. Vlp. l. si cum seruū, 30. §. si. cum a. ll. seq. eo P.
g l. à marito, 18. eo. C l. 1 de don. cau. mor. §. 1. de dona. P.
h l. si inter uirū, de reb. dub. in P.

cupletior is factus fuerit.[i] Quocirca nec fru-
ctus rerum ita donatarum precepti & consum-
pti restituuntur, si is qui dedit, non factus sit
pauperior, nec is qui accepit, ditior:[k] aliàs con-
6 trarium statuendum esset.[l] Hoc autem rece-
ptū est, ut ait Vlpianus,[m] donationes inter con
iuges, inter uiuos non ualere. ne mutuo amore
inuicem spoliarentur, donationibus non tem-
perantes, sed profusa liberalitate erga se abu-
tentes: nam ut est in antiqua parœmia, πράσου
φύλλῳ τὸ ἐρώντων δέδεται βαλάντιον, id est, *porri*
7 *folio ligantur marsupia amantium*. Atque ideo An
toninus,[n] donationes in Focarias factas per mi
lites, improbat: ne fictis adulationibus spolien
tur bonis. Quippe, ut ait Ouidius,[o]

--inuenit artem
Fœmina, quæ cupidi captat amantis opes.

Et Plautus,[p]

Velut meretrix meum herum miserum, sua blanditia intulit
In pauperiem: priuauit bonis, luce, honore atque amicis.

Sic accommodatè Luxuria apud eundem,[q] fi-
8 liam se dixit habere Inopiam. Etsi affectionis
gratia in alias, etiam meretrices ualeant:[r] Et in
pari turpitudine melior sit possidentis causa, ut
idem Antoninus rascripsit,[s] & alijs nomothe-
tis placuit. Valde itaque suspecta habita sunt
delinimenta uxoria, utpote quæ sæpe cogant
parentes iudicium ferre contra proprium san-
guinem: neque eisdem assentiendum putauit
9 Caius.[u] Nihil furore amoris, uehementius,
quem retinere tantum est philosophiæ per-
fectè monentis, infrænem & inhærentem
concupiscentiam frænantis, ut ait Iustinia-
nus.[x]

Sic dum urit amor, quis modus adsit amori?[y]

Et sicut mulierem uiri, sic & uirum uxoris, pro-
uocare liberalitatem facilè blanditijs credi-
tur.[z] Quomodo enim arbitrabimur facultates
denegaturos coniuges mutuo, qui cupidiuis il-
lecebris peruicti propria concedunt mutuo
corpora? Et extra matrimonij sanctam castita-
tem, infelix cupiditatis certè captio, quæ & pro
priam personam, pecunijs multo chariorem,
prostituere sæpe persuadet, quæ res & auxilio
10 & misericordia idcirco digna habetur.[a] Proin
de iustè prohibet istas liberalitates lex, & ante
obsepsit lubricas in paupertatem uias: satius-
que uisum sic iuueniles coercere calores, ne
cupiditati dediti tristem exitum sentiant.[b] Ne-
que enim inhibetur, ut inter maleuolos, uel
infestos donatio, sed ut inter coniunctissimos:
11 ne affectu nimio fiat alter pauperior.[c] Reli-
qui namque contractus, præter donationem
sine fraude prohibitionis iuris, permittuntur
coniugibus, ex quibus pauperiores non red-
12 duntur.[d] Accedit quòd, ut ait Sextus Ceci-
lius,[e] futurum esset discuti matrimonia, si qui
donare posset, detrectaret coniungi: atque tan-
dem uenalia fore matrimonia, nempe quia
his donationibus, ueluti pretio retinerentur
coactæque essent metu dissidij donationes ad-
uersum propriam naturam: quæ liberalita-
tis & extra coactionem sunt.[f] Neque enim in
13 necessitatibus liberalitas constituitur.[g] Minus-
que libera matrimonia, quàm eorum exigit
natura, essent.[h] Atque antiqui amorem hone-
stum solis animis, sine fæce hac liberalitatis
constare æstimarent:[i] amor etenim quid-
piam spiritale, qui simoniam uel gratiam pro-
mercalem nō habet, ut notat Panormitanus.[k]

i Diocle. & Maxim. in l. de his quę, l. 17. de donat. int. uir. & uxor. C. Marc. l. si mulier 6. Caius, l. quia quod, 7. Vlp. l. quod autē, l. 8. cū suis §§. eod. in P. l. sicut, eo. C. l. ex animo, cū 2. seq. eo. P.
k Alex. Impe. in l. si fructus, l. 8. C de dona. int. uir & uxor.
l l. 4. & l. si spōsus, §. concessa, & §. si maritus, eo. in P.
m Vlp. l. 1. eo. P.
n Antoni. in l. 2. de donatio. int. C.
o Ouid. 1. de arte aman.
p Plaut. in Trucul.
q Plau. in Trinummi.
r l. affectiōis, & l. donatiōis, de donat. in P.
s Anto. l. 2 de condit. ob tur. caus. lib. 4. C. tit. 7.
t l. transactione finita, C de trāsf. l. si seruū, §. de illo, de uer. obl. l. in pari causa, de regu. iur. cu sim.
u l. 4. de inoff. testa. P.
x §. illud quoque, quib. mo. nat. effic. legit. coll. 6.
y Virg. Egl. 2.
z l. fina. si quis aliq. test. phib. in P. l. fi. C. eo. tit.
a leg. 1. de SC. Claud. C §. un. de succes. subl. quæ fieb. p bonor. uendit.
b l. fin. §. filius autem, de bon. quæ lib. l. 4. C. §. optimum, de non elig. secū. nub. in auth.
c l. si id quod, § si quis, & §. quod legatum, de donatio. int. uir & uxor. P.
d l. si sponsus, §. circa, & l. si uir uxori, de donat. int. uir. & uxor.
e l. 2 eo P.
f l. donari, de reg. iur. l. 2 & l. donari, de donat. in P.
g l. 4. de admin. leg. P.
h l. 3. de inuti. stipul. C l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia, de uerb. obl. in P. c. cum apud, & c. cum locum, de spōsal.
i Vlpia. in l. 3. de don. int. uir. & uxo. P.
k Panor. in ca. quāto, de iudi.

14 Adijciam puellarum leue & facile ingenium,
fraudibus uel metu uel uoluptate maritorum
expositum,[a] & uolubile,

Vt corpus tenerum, sic mens infirma puellis.
Fortius ingenium suspicor esse uiris.[b]

Sic Tibullus,[c] de Nexra loquens,

Sed flecti poterit, mens est mutabilis illi.

Et Virgilius,[d]

--Varium & mutabile semper,
Fœmina.

15 Ad extremum, si hæ donationes simplices per-
mitterentur, arbitrati sunt nomothetæ futurū,
ut liberorum contemneretur cura,[e] aduersum
præscriptum legis, quo mandatur, ut quisque
16 suam sobolem nutriat.[f] Hinc sequitur, dona-
tiones pari calculo esse improbatas, quæ ante
matrimonium quidem fiunt, sed quæ conferū-
17 tur, ut ualeant eo secuto.[g] Demunt tamen ali-
quos casus interpretes, usu & moribus ratione
aliqua receptos: ueluti si maritus sit plebius di-
ues, qui uxorem cui donat, accipiat nobilem:
si senex & capularis, uxor adolescētula.[h] Quia
hæc non uidetur simplex, sed remuneratoria
donatio, ob alia, quàm ob matrimonij affectio
nem: & remunerationes aliam habent uim,
quàm simplices donationes, ualentque inter
personas, à quibus simplices reijciuntur.[i] Et
in nobilem uxorem plebeius conferens dona-
tionem, non tam eam uxorem munerare cen-
setur, quantum sibi affinitatem proximorum
eius comparare: cum principium affinitatis u-
xor sit.[k] In iuuene alia utilitas quàm matrimo
nij seni accedit, nempe quòd quodammodo iu
uenescat calore illius: sicut legimus conquisi-
tam Dauidi Abisal[l] puellam pulchram Su-
namitidem, ut cum eo dormiret, & calefaceret
eum. Alioquin enim satis commodè propter se
nectutem retineri matrimonium non potest
sine largitione, quæ ideo expressè permittitur,
18 ne diuortium fiat, ut expressè notat Casus.[m]
Valebunt itaque & donationes, quæ & donan-
ti aliquam adferunt utilitatem, quibus pau-
perior fieri non uidetur: ueluti si ad dignita-
tem[n] comparandam uiro donet uxor, expri-
maturque & dignitas, & quantum donetur. Ex
ea enim uxor consequitur utilitatem dignita-
tis, cum radijs mariti refulgeat.[o] Compati e-
tiam aduenientibus casibus, & infortunijs con
iugis non est alienum à iure:[p] & ideo in refe-
ctionem ædium exustarum uxoris aliquid elar
giri permittitur.[q] Multa etiam uxori donata te
nent, ut uestimenta,[r] monilia, fructus alimen-
torum causa, & huiusmodi pleraque, quæ non
iure donationis solum, sed ob officium marita
le, quòd ad ea tenetur, ut ad onera, sustinentur.
19 Annotandum tamen obiter moneo, interdum
uestes pretiosas & plures comparari à marito,
quæ, si præmoriatur uir, uel ea præmoriatur ui-
ro, mariti hæredibus, uel ipsi superstiti restitui
debent, quotidianis tantum uxori relictis:[s] ui-
delicet quando simpliciter concessæ sunt pre-
tiosæ uestes uxori, & pro usu. Alioquin autem si
eo animo ut perpetuo uxoris essent, sint datę &
traditæ, nec mortis tempore reuocatæ, mulier,
& eius hæredes eas retinent: sicuti & quando
seruo uestimentum datur, ea distinctione uti-
mur.[t] Siquidem nisi exprimatur clarè donatio
uxoris causa, comparata ad usum tantum, non
donationis causa, censentur: & proinde ea mor
tua, sub mariti sunt dispositione.[u] Vt non in-
utile legatum earum sit factum uxori,[x] quod
nullum alioquin esset, si res quæ eius esset, iam
eidem legaretur.[y] Semel enim meum, amplius

a §. quæsitum. de æqual. dot. in auth. Anno. 9 de animal. in pron. l. cū mulier, de dona. ante nup. C.
b Ouid. epist. Herus ad Lead.
c Tibull. 4 lib.
d Virgil. 4 Aeneid. & c. forus, de uer. sig. l. si de inoff. testa. C. c. de uiduis, in 27 q. 2.
e l. 2. de dona. int. uir. & uxo. in P.
f l. 2. de infan. expos. C. tit. de alend. lib. & de lib. agnosc.
g l. quod spon sæ de don. ante nup. C. cum si.
h Nicol. Boer. in consuet. Bitur. tit. de consuetu. matri. & dotis. § 1 Fran. de Cur cons. 6. seu inci. quod notabile, Bart. Bald. Is. in l. si ita stipulatus, §. si tibi nupsero, & in l. diuortium, de uer. obl. in P.
i l. si pater. §. si & l. Attilius Regulus, de dunat. in P.
k l. 4 de grad. affinit.
l 3. Reg. c. 1.
m Cains, l. uel propter, iuncta l. praced. de donat. int. uir. & uxo. in P.
n l. quod adipiscenda, cod. P.
o §. fin. de consul. in authēt. l. mulieres, de dignit. lib. 12. C.
p l. si cum dotem, 2 §. si maritus, sol. matr. P.
q l. quod si uir, de donat. inter uir. & ux. in P.
r l. si mulier ex pecunia. §. fin. cod. l. mutus, §. fi. de iur. dot. in P.
s Aret. in l. pen. §. si quis uxori, sol. matr. Ange. consi. 291. Pau. Castren. consil. 184. Bal. l. cum te, de dona. ante nup. nu. 3 & 4 Bertr. late. in commen. ad consuetud. in tit. de consuet. matr. & dot. de ecl. ca. Tholos. 316
t l. ad uestimentum. 23. de pecul. in P.
u l. si quid eare 41. in princ. & 9. 1 de leg. 2. l. qui concubinam, 29. de leg. 3.
x l. hoc legatum, 41. de leg. 3.
y l. pprias res, C. de lega.

fieri nequit meum,[z] cum Dominium, non nisi
ex una causa ad nos pertinere possit, etsi in pos
sessione diuersum statuatur.[a] Vt psumatur tan
tum, concessio huiusmodi facta uxori, usus, nō
donatio, iuris urgentissima præsumptione: qua
neminem suum iactare uoluisse colligitur:[b]
20 idem cum sit donare ac perdere.[c] Hæc eadem
& de torquibus, armillis, bullis, alijsque moni-
libus, quæ uxori ornamenti causa conceduntur,
tur, dicenda censeo, obseruata eadem distin-
ctione: nisi municipalis lex, uel conuentio in
matrimonij præludijs, uel in tractatione aduer
21 setur. Dummodo & illud singulare Bartoli[d]
notetur: statutum municipale uel mores qui-
bus lucro huiusmodi esse dicuntur uxoribus,
non esse intelligenda de pretiosis, sed de uulga
ribus monilibus & uestibus: quod quamuis sub
obscurè notet Bartolus, tamen Nicolaus Boe-
tius secundum eam sententiam iudicatum fuis
se scribit.[e] Quæ æquitatem eam habere mihi
uidetur, quia municipalia statuta, quoad fieri
potest, iuri communi sint concilianda, & quia
quæ iuris singularis non trahantur facilè ad
consequentiam,[f] utque stricti iuris non proro
gentur ad similia.[g]

z §. sic itaque discretus, de actio. l. nemo rē suam, de uerb. oblig.
a l 3. §. ex pluribus, de acqui. poss. P. c. inter dilectos, de fide instrum.
b l. cum de indebito, §. 1. de probat. in P.
c l. si filiusfa. de dona. in P.
d Bar. in l. quæ sita, de aur. & argen. leg.
e Nicol. Boer. ad consuet. Bitur. tit. de consuetu. matri. & dot. §. 4.
f Paul. l. quod uero cōtra, 13. de legi. lib. 1. P. tit. 3.
g l. quicquid adstringēdę, de uerb. obl.

De secundis nuptijs. Cap. XXVI.

Lib. 5. C. tit. 9. Lib. Decret. 4. tit. ult.

1 *Nuptiæ secundæ non sunt improbæ.*
Tertullianus male secundas reprobat nuptias.
2 *Nuptiæ secundæ cur non benedicantur.*
3 *Nuptiæ secundæ & plures, repetitæ dicuntur.*
4 *Nuptiarum primarum, & repetitarum differentia.*
Nuptiæ secundæ quamuis permissæ, uerè tamen fornicationes.
5 *Nuptiæ secundæ intemperatæ habitæ Ethnicis.*
6 *Nubebant uiduæ publicis festis, non uirgines, quare.*
7 *Nuptiæ repetitæ Mosconitis permissæ, sed uix habitæ legitimæ: tertias sine causa non permittunt: quartas à Christiano alienas putant.*
8. *Nuptiæ repetitæ quando & quomodo, & num semper permissæ in Orientali ecclesia: & repetentium pæna.*
9 *Nuptiæ primæ benedicuntur, non secundæ.*
10 *Vxor sacerdotis Iudæorum & Ethnicorum esse ne quibat uidua: nuptias sacerdos non repetebat.*
11 *Bigamus, & qui uiduam duxit, non potest promoueri ad sacros ordines.*
12 *Relictum, si non nupserit uiduæ, prohibet nuptias, in uirgine ualet, spreta etiam conditione.*
13 *Mater ad secundas transiens nuptias, non reuocat donationes filijs factas propter ingratitudinem, paucis exceptis causis.*
14 *Pecunia pia debita maritandis pauperibus, non debentur pro maritandis uiduis, sed pro primo nubentibus.*
15 *Contributio taleæ, quæ debetur pro maritandis filiabus, debetur tantum pro filiabus in primo, non in secundo matrimonio.*
16 *Bigamus non utitur priuilegio clerici.*
17 *Secundæ nuptię punitæ, non primæ, si intra annum luctus fiant.*
18 *Annus luctus olim 10. nunc 12. mensium.*
19 *Nuptiæ repetitæ intra annum luctus, suspicionem habent sinistram.*
20 *Nubens ante annum luctus, sacrificabat uaccam prægnantem.*
21 *Vir non tenetur lugere uxorem.*
22 *Partus num edi possit 10. 11. & 13. mense.*

23 Repeten-

23 *Repetendarum nuptiarum spatium & luctus, eiusdem rationes.*

24 *Pœna nubentium intra annum luctus iure ciuili imposita, iure pontificio quare sublata.*

25 *Mulier etiam prægnans coitum desiderat.*

26 *Num pœna nubentis secundo sublatæ, censeantur ei quę intra annum nubit.*

27 *Miscella lex de uiduitate remissa.*

28 *Pœnę secundo nubentium fauore liberorum, quo ad lucra approbatę.*

29 *Nouercę superinductę liberis, malum.*

30 *Nouercam superinducens liberis, consilio patrię legę Charundę arcebatur.*

31 *Nouerca unde dicta.*

32 *Nouercę Agrippinę Claudij Cęsaris uxoris in uitricos crudelitas, ut suis faueret.*

33 *Nouercalia delinimenta infatuant parentes contra liberos proprios.*

34 *Nouercale odium, pro maiori.*

35 *Feminę secundo nubentes contemnunt bona & uitam liberorum prioris matrimonij, amore secundi mariti.*

36 *Septitię Trachalorum matris nuptiæ secundę, & eius testamentum, ob contemptos priores liberos, improbata.*

37 *Nuptiarum quoque repetitarum iniuria ad maritum pręmortuum pertinet.*

Morgincap. Phaderfium. Mundium.

38 *Nubens secundo, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum quę habuit à priore marito quocunque titulo.*

39 *Nubens secundo, nec lucra prioris coniugij distribuere potest inter liberos prioris matrimonij suo arbitrio, uel electione: quod & in uiro repetente matrimonium locum habet.*

40 *Ingrati filij amittunt lucra prioris matrimonij.*

41 *Viduę, quę nuptias non repetunt, non procul a uirginitate ponuntur.*

42 *Viduus uel uidua, si non repetant nuptias, partiuntur pro uirili cum filij illius matrimonij, dotis seu donationis propter nuptias seu augmenti lucra in proprietate, & de lucris alijs libere disponat.*

43 *Pater materve transeuntes ad secundas nuptias, filijs decedentibus prioris matrimonij, quomodo cum filijs seu alijs fratribus succedunt in usufructu uel proprietate.*

44 *Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad secundas nuptias, aut non reddita ratione tutelę, ei non succedit.*

45 *Lucra prioris matrimonij instituta generaliter hærede extraneo à parente, censentur reseruata liberis prioris matrimonij.*

46 *Lucra quę pater aut mater consequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, decedentium ab intestato, tenentur reseruare morientes alijs filijs eiusdem matrimonij, non autem si illis ex testamento successerunt.*

47 *Bona quę coniunx transiens ad secundas nuptias habet per successionem intestati, à filio mortuo prioris matrimonij quęsita per illum aliunde, quàm ex pręmortuo coniuge, sunt in illius libera dispositione, secus si ueniant à pręmortuo coniuge.*

48 *Infamis aliquando facta, quę transiret ad secundas nuptias, si haberet liberos.*

49 *Nuptię repetitę non priuant dote sua mulierem, nec uirum donatione propter nuptias, quam uxori mortuę dederat: sed sibi, non liberis prioris matrimonij conseruat.*

50 *Donationes quoque reciprocę coniugum non reseruantur prioris matrimonij filijs, nec remuneratorię.*

51 *Pœna in bonis proprijs transeuntium ad secundas nuptias, ne possint ex his relinquere uxori, uel marito, uel uitrico, plus quàm uni ex liberis prioris matrimonij reliquerint.*

52 *Mater paterve repetentes nuptias, liberè possunt in bonis proprijs aliquem, uel aliquos liberos primi, secundi, uel tertij matrimonij instituere, relicta alijs singulis legitima et lucris suarũ nuptiarum.*

53 *Coniunx qui decessit, & donauit uel legauit superstiti, potest cauere ualidè, ne donata subijciantur legibus reseruationis liberis prioris matrimonij, etiam si superstes nubat, & potest permittere nuptias.*

54 *Filij prioris matrimonij consentientes secundis parentum nuptijs, non utuntur posteà priuilegio reseruationis superioris.*

55 *An remitti possit pœna imposita nubentibus intra annum luctus.*

56 *Remitti non possunt pœnę l. hac edictali, de secun. nup. C.*

57 *Dos lucrata à marito ex statuto, uel incrementum seu augmentum lucratum ab uxore, illis transeuntibus ad ulterius matrimonium, reseruatur filijs solis illius matrimonij, unde lucratum, post mortem parentum.*

1 NVptias secundas detestandas non esse ut Improbas & prohibitas, ecclesia docet catholica:[a] reijcitque
in eo Tertulliani sententiam, qui
2 eas ut stuprum detestatur.[b] Permittit enim eas Deus,[c] & melius esse nubere quàm uri tradit, etsi melius sit uiduũ castum permanere, quàm nubere & non uri. Nec quia non benedicuntur secundæ uel ulteriores post primas,[d] ideo impię sunt: nam semel benedictę cum sint, uide-
3 tur benedictio durare. Nuptiarum secundarum appellatio repetit tantum, non immutat substantiam matrimonij: secundę dictę ratione proximè deficientis matrimonij, etsi pluries repetitę sint:[e] Et ideo omnia quę anteà explicata sũt de sponsalibus, & primis nuptijs, dote & alijs, secundis conueniunt: exceptis quibusdam ritibus & priuilegijs, quę speciali calculo signa-
4 buntur. Interest namque primum inter primas unicasque, & repetitas nuptias: quòd primę seu melius unicę nuptię commendentur, & laudentur: repetitę etsi permissę, secundum ueram rationem uerè fornicationes sunt, ut ait D. Chrysost.[f] & ad remedium incontinentię concessę. Quod pluribus rationibus docet D. Hieron.[g] Et tutius uisum est nubere in Domino uni so-
5 li, quàm inhonestè multos admittere.[h] Valerius Maximus[i] scribit, eas quę uno contentę matrimonio fuerant, corona pudicitię honoratas apud Romanos: quòd existimarent eũ pręcipuè matronę, syncera fide incorruptũ esse animum, qui post depositę uirginitatis cubile, in publicũ egredi nesciret: multorũ matrimoniorum experientiã, quasi legitimę cuiusdã intempe-
6 rantię signum esse credentes. Et Plutarchus,[k] *Quid est*, inquit, *quod publicis festis, ueteri more, uirgines non nubunt, uiduę nubunt? an quòd uirginibus decorum, uiduis uero multis pręsentibus fœdum nubere? felices namque ac faustę primę nuptię, secundę uero tristes ac detestandę. Pudet enim uiuis adhuc eis, quibus antea nupserant, alios accipere, mortuos autem lugent. Quo fit, ut magis quietè, quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies uero festi adeo multitudinem distrahunt, ut his rebus per otium interesse non possit.*

a can. aperiit, ca. Deus masculum, c. quod si dormierit, 31. q. 1.
b Tertul. li. exhortationis ad castita. & li. de monogamia.
c ca. hac ratione, 31 q. 1. c. virginibus, eod. c. pe & fi. de sec. nup 1. carnt. 7.
d c. 1. & ca. uir autem, de sec. nupt.
e gl. in rub. de sec. nup. C.
f can. hac ratione, cum duob. seq. 31 q. 1.
g D. Hierony. cont. Iouinian. lib. 1.
h ca. 1. de ijs q sil. occidet. ca. ueniés, qui clerici uel nouent. can quomodo uirginibus, 31. q. 1.
i Val. Max lib. 2. ca. 1. dum de nupt. agit.
k Plutarc. problem. 99.

Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
Seu quia bis quino fœmina mense parit.
Et paolo post,
Assuetos igitur numeros seruauit in anno:
Hoc luget spatio fœmina mœsta uirum.
19 Suspicantur iura aliquid sinistri contra uxo-
rem, quæ hoc tempus non expectauerit, ueluti
quæ iam uiuente marito cogitauerit de uiolan
da pudicitia, alegeritque uirum secūdum, quē
priore cōtempto haberet.[a] Vnde etsi prolis ua-
tæ consideratio nulla sit, intempestiuas tamen
cohibent iura nuptias infamia.[b] Persuasum ha
beo hoc anni spatium luctus habuisse prohibi
tionem & pœnam infamiæ, potissimum ratio-
ne prolis, quæ posset esse concepta ex commix-
tione prioris matrimonij. Siquidē ex lege Gor-
diani[c] tristior atratusque habitus remissam ha
buit infamiam in luctu, uerum accaleratio nu-
ptiarum eandem retinuit, iniustaque labes per-
petuo edicto pudori non solum nubenti intra
id tempus, sed ei qui eandem sciens prudens-
20 que duxisset. Suadet & sacrificium indictum se
cundo nubentibus intra ea tempora à Numa
Pompilio,[d] ut quæcunque ante decem menses
à uiri morte nupsisset, uaccam prægnantē im-
21 molaret. In remissa luctus necessitate, æqualis
facta est uxor uiri priuilegio, qui infamis non
est, si uxorem non alugeat:[e] at remansit prolis
miscēdæ periculum, quod cum natura ipsa im-
mineat, nulla iuris fictione potuit honestè ual
22 legiumè obliterari. Aulus Gellius[f] fusè dispu-
tat ex Plauti Cistellaria, Menādro, Cæcilio, M.
Varrone, Aristotele,[g] Homero, & usu obserua-
to, constitutioneque Adriani Cæsaris, partum
posse edi in decimo & undecimo mēse à coitu.
Sed & mirum quod ex Plinio refert,[h] creditum
fuisse & decimo tertio mense posse: citaturque
Masurius author, qui scripserit L. Papyriū præ-
torem, secundo hærede lege agente, bonorum
possessionem contra eum dedisse cū mater par
tum tredecim mensibus tulisse se diceret, quo-
niam nullum certum tempus pariendi sta tutū
ei uideretur. Macrobius etiam,[i] dum soluit quę
stionem cur in compedibus uinciretur Satur-
nus Romæ in templo, refert Apollodorum di-
xisse Saturnum alligari per annum laneo uin-
culo, & solui ad diem sibi festum, id est, mensa
Decembri, Significare autē semen decimo men
se in utero animatum, in uitam grandescere,
quod donec erumpat in lucem, mollibus natu-
ræ uinculis detinetur. Iustinianus tamen[k] hūc
partum post 11. mensem à morte mariti edi-
tum, non existimat legitimum, sed aliunde
quàm à marito susceptum: & eam quæ ita pe-
perit, subijcit pœnis nubentis intra annum lu-
ctus. Narrat & Suidas,[l] cum Demarati natiui-
tas fuisset denontiata Aristoni patri, Aristonem
subducta ratione, quòd à nuptijs nondum ela-
psi essent decem menses, negasse hunc suum
esse filium, atque ut nothum abdicasse. Verum
hic inter uiuos coniuges potuit coniunctionis
23 anticipatæ haberi certior obseruatio. Quare
cum intra hæc tempora anni à morte mariti,
partus conceptus nasci possit, per id tempus ab
stinendum prætor censuit: à nuptijs, & ad tem-
pus, quo solet lugeri; sa retulit propter turba-
tionem sanguinis, ut notat Vlpianus.[m] Probat
que sententiam Pomponij eam, cui lugendi so
lemnitas remissa est, quæve intra legitimum
tempus partum ediderit, posse se statim nuptijs
collocare, non aliter. Sic enim familiæ diuer-
sorum maritorum, & bona iniustè, reique pu-

a Iustinia. § al terum, de sesti. & ea quæ par. in 11. men. nouel 39.
b § nam si nulla, & § si uerò rationabiliter, & § & similiter per culp§, & § si igitur ex prioribus, in nou. 22 §. primæ si quidem nuptiæ, de nup. coll. 4 in auth.
c l. decreto, l. 15. ex. qb. cau. infa. irrog. li. 2. C. tit. 12.
d Plutarch. in Numa.
e l. uxores, l. 9. de ijs qui not. infa. l. 1 P tit. 2.
f Gell. libr. 3. cap. 16.
g Aristo. li. 7. de histor. animal. c. 4.
h Plini. lib. 7. cap. 5.
i Macrob. li. 1. Saturn. c. 8.
k Iustin. Nouel 39 §. fin. de restit. dot. & ea quæ par. in 11. men.
l Suidas, in Demarato.
m Vlp. l. liberorum, l. 11 §. 2. de ijs qui not. infa.

blicæ damno,[n] commisceretur, & secundo ma
rito conceptus ab alio succederet, & natus sub
altero marito ut eius filius habitus, patris hæra
ditate priuaretur: quod certe ualde iniquum
ast. Atque hæ pœnæ respiciunt maxime fauo-
rem liberorum nondum natorum, non nu-
ptiarum contemptum uel improbationem.
24 Remissæ tamen hodie iure pontificio, permis-
sæque nuptiæ intra illud lugendi tempus,[o] ad
euitandam delinquendi occasionem: satius e-
nim uisum est permittere acceleratas nuptias,
quibus homo, nempe liberi nondum nati &
familia commixta offenduntur, quam peccari
25 in Deum. Desiderat namque coitum mulier,
etiam quæ concepit. Sic enim Aristoteles ad-
monet,[p] solam animalium mulierem, & equā
grauidam, coitum pati. *Homo enim*, inquit,
sua natura perfœcundum animal est: aliquid etiam
in utero tum spatij, tum excrementi superest, quam
quam non tantum, ut uel alterum possit alere: mu-
26 *lier itaque ob eam causam coitum recipit*. Quan-
quam non me latet Odofredum,[q] & alios[r]
existimasse, pœnas has nec iure canonico esse
correctas in nubentibus intra annum luctus,
& ita obseruari in Italia: neque ideo minus
uerum esse & legitimum matrimonium, quia
non matrimonium per iura, sed acceleratio pu
niatur: Sed & illis accederet, quòd ex causa
etiam matrimonium contractum suspendi pos
sit in concubitu, ueluti donec à menstruis pur-
gata sit uxor, & recens editus partus ablacte-
tur.[s] Cui sententiæ lubens subscriberem, nisi
me remoraretur delinquendi occasio, cui uia
aperiretur, si mulieres continere non ualen-
tes, metu ne amitterent hęc lucra, & metu pœ
narum, ad tacitam & secretam pollutionem &
scortationem declinarent.[t] Qua ratione arbi-
tror melius reipubl. consultum iri, si remittan-
27 tur. Vtarque hac in re contra Iustinianum re-
scripto eiusdem & sanctione,[u] per quam licet,
sublata lege Iulia Miscella, mulieribus uiduis
etiam maritorū suorum interminatione spre-
ta, quæ uiduitatem eis indicit, & non dato sa-
cramento, ad secundas migrare nuptias: & ni-
hilominus ea percipere, quę maritus dereli-
quit, pœna cessante, siue habeat liberos, siue nō
habeat. *Augeri enim*, inquit, *magis nostram rem*
publicam, & multis hominibus legitime progenitis
frequentari, quàm impijs periurijs affici uolumus.
28 Cæterum alię sunt pœnę secundo nubentibus
impositę, nec in odium quidem nuptiarum,
sed ad utilitatem liberorum iam ex prioribus
nuptijs susceptorum, & ut prospiciant leges,
ne iniuria eis secundis nuptijs inferatur: quę
certe nullo modo sublatę sunt, pertractatę in
l. fœminę, & sequentibus legibus, de secundis
nuptijs. C. Idcirco hę pœnę communes sunt,
tum mulieribus, tum uiris secundo nubenti-
bus:[x] uterque enim irrogare damnum liberis
29 secundo matrimonio uidetur. Nam quòd ad
uirum pertinet, qui nouercam superinducit fi-
lijs, quantum noceat uulgo cognitum est, & ex
probis authoribus constat: ut Menander abso-
luta dixit,[y]
Δεινότερον ἄλλον οὐδὲ μητρυιᾶς κακὸν,
Nullum maius malum nouerca.
30 Sibaritis tulit legem Charundas, ut qui liberis
nouercam superinduxisset, à cōsilio senatus &
patrię submoueretur: nunquā ab eo existimās
patriam recta ac salubria cōsilia sperare posse,
31 qui liberis olim proprijs male cōsuluisset.[z] Di
xerunt antiquiorum quidam nouercam, quasi
nouā arcam dici.[a] Melius tamen meo iudicio,

n l. super statu de quæstio. C l. 2. § quamuis de uen. inspic. in P.
o c. pen. & fin. de sec. nupt. & ibi interpres 1. ad Cotin. 7 gl. fi. in l. 2. de sec. nupt.
p Aristo. lib. 4. de generat. animal. c. 5.
q Odofred. in l. 1. C de secun. nupt.
r gl. in l. decrete, in uerbo cō trahere, ex qb. cau. infam. irroga. C.
s c. ad eius uero cōcubitum, 3. q. 2.
t Panor. in c. fi. nu. 3. de secun. nupt.
u Iustin. l. 2 de indic. uid. toll. li. 6. C. tit. 40.
x l. generaliter, l. 3. de sec. nupt. C.
y in senten. comicor. Græcor. cap. 14.
z Diodo. Sicu. li. 12. Biblioth.
a glos. in §. focrum, de nupt.

quasi νέα ἀρχὴ noua uel recens princeps: ea.n.
in domum traducta mariti, prioris matrimonij
liberis nititur abrogare imperiū, ut sibi & suis
arroget: statim instituens bellum & odium irre
conciliabile in eos, quos suis impedimento es-
32 se arbitratur. Vt Agrippina à Claudio Cæsare
superinducta liberis, strenue protinus dedit o-
peram, ut suus filius Domitius Nero à Cæsare
adoptaretur, & id consequuta ei imperium pa
rens, statim è cōspectu patris subduxit Germa-
nicum è prima uxore natum: atque uerita, ne
contra, quàm molitetur, accideret, immedica-
bile ueneuum marito, Locustæ uenefice ope, in
boleto porrexit.[a] Dehinc & Germanicum, &
eius sorores interfecit, abscondito mariti testa-
33 mento.[b] Et sæpe nouercalibus delinimentis
infatuati mariti, coguntur iudicium ferre con-
tra propium sanguinē, & filios exhæredare.[c]
Euripides[d] illud ipsum insigniter exprimit,

Ἐχθρὰ γὰρ ἡ 'πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα, id est,
Inimica enim est subiens nouerca liberos
Priores, vipera nihilo mitior.

34 Abijt in prouerbium, pro truci inimicitia, no-
uercale odium: & apud Cornelium Tacitum,[e]
nouercales manus. Et pro insigni malo, no-
uerca: ut,

Dies quandoque parens, quandoque nouerca.

Nec potuit Canidiæ ueneficæ odium supremū
exprimere significantius Horatius,[f] quàm il-
lo uersiculo,

Quod, ut nouerca, me intueris?

35 Nec solum liberis alienis nouerca nocet, uerū
& sæpe quæ nuptias repetit, proprijs officit: &
fœminæ immoderatæ & intemperantes plerū-
que nouis maritis, non solum res filiorum, sed
etiam uitam addicunt, ut ait Constantinus Cæ
36 sar.[g] Ideo cum Septitia mater Trachalorum,
filijs irata, & in contumeliam eorum, cum iam
parere non posset, Publio seni admodum nup
sisset, postea quoque utrumque testamento præ
terijsset: aditus Augustus, & nuptias mulieris,
& suprema iudicia improbauit.[h] Nec patitur
etiam Iustinianus,[i] genitores qui sese secūdis
nuptijs deuouerint, irrationale odium ad prio
res liberos forsitan habentes, sine iusta ratione
ingratitudinis, insimulare: neque innocuā po-
37 steritatē iniurijs afficere. Nuptiarū quoque se-
cundarum etiam iniuria uisa est pertinere Iu-
stiniano ad maritū mortuū, cuius animam per
eas cōtristari ratus est:[k] ut opinor, quia animis
constat amor verus coniugalis,[l] & animi sunt
immortales. Et proinde, indiuiduū amorē per-
petuū esse existimamus: vt & Langobardi, qui
redimendam uxorē, ab hæredibus prioris ma-
riti, per secundum maritū pretio statuerant. Sic
enim lex apud illos sancita per Rothariū regē
in hæc verba:[m] *Si quis filiam suam, aut quamlibet
parentem in coniugio alij dederit, & contigerit ca-
sus, ut illi maritus moriatur: potestatem habeat illa,
si noluerit, ad alium maritum ambulandi liberū tan
tum: Secundus autem maritus, qui eam tollere dispo
nit, de suis proprijs bonis medium pretij, quantum
fuerit dictum, quando maritus primus eam despon-
sauit, pro ipsa meta dare debet ei, qui hæres proximi
mariti prioris esse inuenitur: et si noluerit accipere
habeat ipsa mulier. Morgincap, & quod de parenti-
bus eius adduxerit; id est, Phaderfium. Parentes ue
ro eius potestatem habeant eam dandi ad alium ma
ritum, ubi & ipsa & illi uoluerint. Et Mundium
eius prioris mariti nō habeant parētes, pro eo quòd
denegarunt uoluntatem suam: ideo redeat Mūdium
eius ad parentes proximos, qui prius eam ad mari-
tum dederint: etsi parentes eius nō fuerint legitimi,
tunc Mundium eius mulieris, ad curtem regis per-
tineat. Et si talis fuerit mulier, quæ maritū non uult,
aut non possit habere: sit in eius potestate, ad quem
Mundium de eo pertinet. Et si ille eam male habue-
rit, uel tractauerit, & probatum fuerit, tunc liceat ei
ad parentes suos reuerti: & si parentes non habeat,
ad quos ipsa reuertatur, ad curtem regis habeat re-
fugium, & Mundium eius regis sit*, hæc apud Lan
38 gobardos lex. Iure ciuili mulier, quæ susceptis
ex priore matrimonio liberis superstitibus, trā
sit ad secundum, etiam post annum luctus, a-
mittit proprietatem rerum, quas ex facultati-
bus, priorum maritorum perceperit, siue iure
sponsalium, aut solemnitate nuptiarum, aut
donatione causa mortis, uel legati, vel fideicō-
missi titulo: easque vel ad omnes liberos prio-
ris matrimonij, vel ad vnum illorum, conser-
uata alijs legitima, tenetur relinquere, solo v-
susfructu penes illam remanente, quamdiu ui-
xerit, sublata alienationis potestate, ut sanxe-
39 rūt Gratian. Valentin. & Theodosius.[n] Deinde
& illi inhibita harū rerum inter liberos distri-
butio, uel electio alicuius ex liberis: atq; omni-
bus, quia omnibus æque irrogata iniuria: repe
titione matrimonij, per legem fuerunt distribu
ta.[o] Quæ & in marito repetente nuptias locū
habet, ut amittat lucra oīa quæ ex priore matri
monio, & uxore, cuius extant liberi, siue nomi-
ne dotis, uel alio titulo cōsequutus est, & ea te-
neatur relinquere ijsdem liberis, nec eligere
quemquam ex illis possit:[p] sed illi à lege uoca
ti, etsi hæredes non fuerint parētis, ea consequū-
40 tur.[q] Nisi ingrati sint parentibus.[r] In fauorem
quippe liberorum hæc donata uel relicta cre-
duntur. Et quanquam speciem indictæ uiduita
tis, hoc uideatur habere improbatam: tamen
cum magis cura liberorum, quàm uiduitas in-
iungi uideatur, æquissimè recipitur, ut ait Te-
rentius Iurisc.[s] Remittitur namque hæc pœna
41 sublatis liberis prioris matrimonij.[t] Atque op
timum, laudabile, & dignum uisum est Iusti-
niano,[u] ut mulieres ita honeste se habeāt, qua
tenus quæ semel ad uirum uenerunt, seruent
inuiolatum morientium torum: *Et huiusmodi,
inquit, mulierem & miramur, & laudamus pari-
ter, & non procul à uirginitate ponimus: non tamen
ut ideo secundæ inhibeantur nuptiæ illis, quæ conti-
42 nere non possunt.* Quòd si non conuolet ad secū
das nuptias maritus superstes, uel uxor in lu-
cro dotis, & donationis propter nuptias, una
cum liberis partem succedendo faciet in pro-
prietate quoque.[x] Et potest libere eadem quæ
ex lucro prioris matrimonij capit abstinens à
secundo, libere alienare, uel liberis, uel extra-
neis distribuere. Neque possunt liberi reuoca-
re, uel petere alienata, nisi intestatus intestata-
ve decesserint: quo casu quæ non alienata repe
43 riuntur, petūt filij, & ex illis nepotes.[y] Et ex le-
ge Theodosiana,[z] ita demum filio, pleno iure,
succedebat, si post mortem filij non repetebat
nuptias: at lege Iustiniani, succedit, etsi secūdo
nubat, in usufructu, ut diximus, si alij filij sint
prioris matrimonij, & in proprietate, si nō sint:
siue filij prioris matrimonij mortui sint ante
secundas nuptias, siue post secundas matris nu
44 ptias.[a] Dūmodo transiens ad secūdas nuptias,
si legitimam suscepisset tutelam filiorū, proui-
deat dare tutores filijs: alioqnin eorū successio-
45 ne priuaretur.[b] Fauore liberorum receptū no-
uellarū iure est, vt instituto hærede extraneo ge
neraliter, nō censeantur ea lucra illi relicta nec
trāslata, nisi expressè i alios trāspositio fiat, sed
præsumatur

a Dio Cassius, lib. 60.
b Xiphili, in Nerone.
c l. 4. de inoff. testam. in P.
d Eurip. in Alceste.
e Corn. Tacit. lib. [illegible]
f Horat. lib. Epod. od. 5.
g l. leg. quæ tutores, l. 22. § lex enim, de ad minis. tuto. li. 5. C. tit. 37.
h Val. Max. li. 7. 7.
i l. 1. & ibi l. fin. uers. pen. de secund. nupt. C.
k § quæ uero, de nup. in aut. l. 13. de donat. inter uirum & uxor. P.
m l. si quis filiam suam. de sponsal. li. 2. legu Langobard.
n l. fœminæ, l. 3. in princ. & § 3. & auth. in donatione, de secund. nupt. C.
o § si uero expectet, uers. nouerit autem, de nupt. in authē. authē. lucrum, de sec. nup. C.
p l. generaliter, l. 3. iunct. authen. lucrū, de sec. nupt. C. § hæc autem, de non elig. secū. nub. in authē. coll. 1. tit. 1.
q d. l. generaliter. § 1 de sec. nupt. auth. hæres, de eod. tit.
r d. authē. hæres, de sec. nup. C. § si uero expectet. & § quo niam infirmas, & § soluto, de nupt. in auth. colla. 4.
s l. sed si hoc, l. 61. § 1. de cōdit. & demonstrat. P.
t l. fœminæ, § illud, de secun. nupt. C.
u § cum igitur, uers. optimum, de non elig. sec. nub. in authen.
x authē. si tamen abstineat, de secū. nup. C. § quæ uero mulieres, ut sint fil. &c. in auth. collat. 9. cōstit.
y § soluto igitur, de nupt. coll. 4.
y l. si quis, l. 8. § illud etiam, de sec. nupt. C.
z l. mater. quæ defūcto, l. 9. ad SC. Tertull. li. 6. C. tit. 55.
a d. l. fœminæ, § illud, de sec. nupt. C. § hinc nos, de nupt. coll. 4. in auth.
b l. omnē matri, l. 6. ad SC. Tertull. C.

a §. deinceps, & §. soluto, de nup coll 4. con stit. 1 auth. nunc autem, de sec. nupt. lib. 5. C. tit 9.
b l si quis prio res, l. 8 §. si certum esse sancimus, de secun. nupt. C.
c auth. defuncto, ad Tertull. C. § cõsequẽs, de hæredit ab intestato coll 4.
d gl in l. fœmi næ § illud, in uer. possessione delata, & ibi Bar. late uidendus, qui cõtra. soluit. de secu. nup. C. l matre quæ defuncto, l 5 ad Tertull.
e auth ex testa mẽto, C. de sec. nupti. §. huic nos, de nupt. in auth § cum igl tur, de non eligen. sec. nub. in auth
f §. si. de iniur. ap Iustin.
g §. igitur, per quas perso. cui que acqui. l cũ oportet, de bo. quæ lib C. l. 1. de bono materr C
h inst. in l. fi. de bonis mater. C.
i l si qua mu her, ad SC. Tertul. 1. 6. C. tit. 11.

præsumatur testator reseruasse liberis,[a] quam-
46 uis iure Codicis aliter fuisset receptum. [b] Sed
& receptum est ex cõmuni & certiori interpre-
tum calculo,[c] etiam ea quæ pater uel mater cõ
sequitur ex bonis filij primi matrimonij dece-
dentis, cum hodie [d] illis succedant in proprie-
tate, una cum alijs filijs, teneri reseruare alijs
filijs eiusdem matrimonij, nec posse alienare,
scilicet si ab intestato successerint: diuersum. n.
si ex testamento illorum, uel codicillis, ut quili
bet extraneus, [e] habuerint: quia uidetur remi-
47 sisse iniuriam filius. [f] Verum obseruãdum est,
quando mulier, uel uir, qui nuptijs secundis se
coniunxerunt, succedũt ab intestato filijs prio-
ris matrimonij, ex bonis quidem quæ fuerunt
ex priore coniuge mortuo, per mortem filij ad
se peruenientibus, nihil posse retinere, si alij
fratres sint. Cæterum bona quæ aliunde filio
præmortuo peruenerant, & in quibus cum fra
tribus defuncti succedunt, illis quæruntur: nec
reseruant inuiti prioribus liberis fratribus de-
functi, auth. ex testamento, de secund. nupt. C.
ibi, quæ ex paterna substantia, &c. iunctis §§. ex
quorum corpore sumpta est auth. Sed & pater
qui habet usumfructum in bonis aduentitijs
filij,[g] & maternis, eo non priuatur, si transit ad
48 secundas nuptias.[h] Sed & Gratianus, Valenti-
nianus, & Theodosius [i] uoluerunt habentem li
beros mulierem, ad secundas nuptias transeun
tem, infamem quoque esse: sicut de ea diximus,
quæ intra annum luctus nubebat, nisi à princi
pe gratia infamię fieret, & illa medietatem om
nium bonorum, quæ essent tempore nuptia-
rum, ijsdem filijs titulo donationis simplicis &
irreuocabilis largita fuisset: cuius tamen usum
49 fructum dum uiueret retinere poterat. Obser-
uandum tamen hic est, de lucris agi ex priore
matrimonio procedẽtibus, ut liberorum ex eo
partorum commodis reseruentur: non autem
de ijs quæ redeunt soluto matrimonio ad con-
iuges, quæ illorum ante coniugium erant, uel
nomine illorum data. Siquidem donatio pro-
pter nuptias, quam uir superstes retinet, quàm
tenebatur mulieri dare, si prior decessisset, sibi
non liberis cessit. Sicut & dos, quæ mortuo ma
rito, ad uxorem redijt, non quæritur prioris ma
trimonij liberis, siue ab ea, siue ab alio eius no
mine data fuerit, ut notauit Imperator Zeno.[k]
Sunt enim hæc propria patrimonia uiri & uxo
50 ris, dosque in patrimonij nomen trãsit.[l] Quod
& de donationibus reciprocis inter coniuges
excipiendum est, utpote quæ compensationis
non lucri nomine potius cẽsentur, [m] & permu
tationis,[n] idem & in remuneratorijs donatio
51 nibus, ut pro lucris non habeantur. [o] In pro-
prijs autem bonis, qui, quæve habet ex priore
re matrimonio liberos, & in coniugium aliud
trãsit, alias pœnas patitur: nempe quòd nõ pos
sit secundæ uxori, uel marito repetito, uel ex
illis uitrico nomine donationis propter nu-
ptias, si uir uxori dare, uel similiter dotis causa,
uel uitrico, testamento, uel alio modo donare,
plus quàm uni ex liberis, cui minus dederit,
prioris matrimonij. Quòd si aliter factũ sit, da-
tum reuocatur: & ex constitutione Leonis &
Anthemij,[p] qd excedit ad liberos prioris matri
monij, æqualiter diuidendum redit: & secun-

k Zeno, l si li- beris, l. 18. de dona. ant nup. l. 5. C. tit. 3
l l. 3 §. si. de mi nor. P.
m Vlp l. quod autem, l. 8 §. si uir, de don. int. uir & uxor lib. 24. P. tit. 1. l. si pater puellæ, C. de inoff test. l. de fideicom- misso, Cod. de transact.
n l. sed etsi le- ge, §. consuluit, de pet. hære- ditatis.
o l. quod in do torem, de ne- go. gest. C. l. si quis pro uxo- re, l. 22. de don. int. uir & uxo- rem P.l. Aquilius, Regulus, de do nat. in P.
p l. hac edictali, l. 4. C. de sec. nupt.

dum constitutionem Iustiniani, [q] etiam cum
secundi matrimonij liberis partiendum. Quæ
tamen emendata fuit nouella, [r] & secundum
priorem Leonis & Anthemij statutum, ut ad so
los prioris matrimonij liberos, quibus solis, se-
cundis nuptijs irrogata uidebatur iniuria, con
temptave cura, pertineret. Fit autem æstimatio
portionis relictæ uel coniugi secundo, uel ui-
trico, & eius quod filio prioris matrimonij re-
linquitur, habita ratione ad bona quæ sunt bi-
52 nubo tempore suæ mortis.[s] Possunt tamen pa-
ter aut mater, qui liberos ex priore & secundo
vel ulteriore habẽt matrimoniũ, reseruatis sin-
gulis lucris ex singulis, matrimonijs receptis,
in proprijs bonis, aliquẽ uel aliquos, siue prio-
ris, siue secundi matrimonij præferre, dummo-
do reliquis legitimam relinquant: quia si inte-
stati decesserint, & bona propria inter omnes
cuiusvis tori fuerint, deductis lucris, diuidun-
53 tur.[t] Neque omittendum est, coniuges qui præ
decesserint factis donationibus, uel legatis, uel
lucris, superstitibus relinquentes, posse proui-
dere, ne liberalitates illæ in priores pœnas in-
cidant, si transeat superstes ad aliud matrimo-
nium: quippe quòd receptum sit, expressè do-
nanté hoc posse prohibere, permittẽdo expres-
sè, uel tacitè, uxori uel uiro, cui relinquitur, ad
alias peruenire nuptias, ut eo modo etiam si
54 nubant, propria habeant. [u] Sicut & filij quoq;
quibus per secundas nuptias quæruntur hæc
lucra, cõsentiendo secundo matrimonio, amit-
tunt hoc priuilegium, [x] ut utrumque notat, &
disputat Franciscus Cremensis,[y] & Ludouicus
Romanus, [z] uolenti enim non fit iniuria, uel
dolus.[a] Diximus autem has pœnas priores de-
ferendorum lucrorum, uel potissimum intro-
ductas: quod prior maritus censeretur reliquis-
se hæc uxori, ut cura esset illi diligentior libe-
rorum. Atque res subiecta restitutioni, consen-
tientibus ijs, in quorum gratiam inducta est, fir
55 ma remanet. [b] Contendit tamen Ludouicus
Romanus,[c] uirum non posse remittere pœnas
mulieri transeunti ad secũdas nuptias intra an
num luctus: quia nubit ita contra bonos mo-
res, ut constat ex l. 1. de secun. nupt. C. dum ad
morum correctionem illam legem pertinere
traditur: & quæ contra mores bonos sunt, testa
mento caueri nequeant.[d] Cuius tamen opinio
uera est apud illos, inter quos pœnæ nubentis
intra annum luctus retinentur: non autem in-
ter nos Gallos, quibus, ut supra dictum est, pla-
56 coit cũ iure pontificio remitti. Et si honestius
ducamus, si fieri per continentiã possit, annum
57 luctus innuptã trãsigere. In pœnis porro l. hac
edictali, de secun. nup. nulla recepta est remis
sio. Sed hic singulare annectẽdũ est de antipher
nis, seu adiancamẽto, seu incremẽto dotis, quæ
mulier superuiuens marito lucratur, & de do-
re, quam mutuo in totũ uel pro parte lucratur
superuiuens uxori, ex statuto uel consuetudine
locorum, ut Tolosæ: quòd eadem lucra debent
seruari solis liberis eius matrimonij, repetitis
nuptijs, nec communicari liberis secundi, [e] ut
notãt Baldus,[f] Buttrigarius, [g] Frãciscus Cremẽ
sis,[h] qui Baldi sententiam,[i] quę uidebatur con
traria, cõciliat, ut locum habeat in usufructu,
non in proprietate, quam restituere cogitur.

q l. quoniam, l 9. eod.
r § 1 § ueeil- lud, & § optimè, de nup in auth. coll. 4 tit. auth. ad eos C. de sec. nupt.
s § quia uero hactenus, de nup in authen. collet. 4.
t Iustin in § il lud quoq; , qui finalis est, de nupt. colle. 4. in auth. tit. 1.
u Bal. in l. 3 de sec. nupt. C. & in l filium quẽ habentem, fa- mi. ercisc. gl in §. duo ig tur, cir princip. tit. in uer. siue uir, de nup. in aut.
x Angel. in l. nõ est, P ad Ter tul. Angel. in §. 1. de non elig. sec. nub. in aut. Ang. in l. ma- ter, C. ad Tert.
y Fran. Crem. sing 74.
z Ludo. Rom. sing 150. & cõ- sil. 219 q incipit, in Christi nomine cuius mate consulta tionis finis.
a l. cum dona- tion bus, de tra. fact. C l. 1 §. us- que adeo, de iur. in P. l. scien ti l de reg. iur.
b l. quoties, C. de fideicõmis.
c Ludo Rom sing 150.
d l turpia, & l. si quis inquili- nos, §. si. de le- gat. 1.
e secũ l. fœmi næ, in princ & auth. uxore, de secun. nupt. C. §. Gregoriana, u. ri. perspecti- mus, de non e- lig. sec. nub. in auth.
f Bal. ad auth. uxore, de sec. nup. & auth. ex testamento, & in l. generali- ter § illud, eo. g Butrig. ita cõ suluit.
h Cremẽ. sing. sin quæst. 172.
i Bal l fi. in fi- ne, de bon. ma- tern.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri noni Finis.

DE PERSONIS EXTRA LEGITIMAM CONIVNCTIONEM NATIS, ET NOMINATIS,

Liber Decimus.

De concubinis. Cap. I.

1 *Concubinatus habet umbram, & similitudinem matrimonij.*
2 *Pellex est concubina cum uxore, & sine ea.*
3 *Pellex Gellio, concubina cum uxore.*
4 *Concubina Ethnicis antiquis uxorato prohibita, permissa cælibibus, iure Pandectarum.*
5 *Concubina digna non erat nomine uel honestate matrisfam. sed uilis.*
6 *Consuetudo habita cum muliere libera, præsumptionem facit nuptiarum.*
7 *Concubina quæ apud Hebræos.*
8 *פילגש pilegesch, seu concubina Rabbinis, uxor sine solemnitate ducta, cuius filij patri non succedebant nisi in mulieribus.*
9 *Concubina ab uxore, ritibus non affectione differebat.*
10 *Concubinas singulas singulis administratoribus prouinciarum, si uxores non haberent, permisit Alexander Imper.*
11 *Concubinarum intemperatus numerus ante Euangelium usurpatus cum uxoribus.*
Commodus habuit 300. In Palmaria quisque quã uult. Salomoni fuerunt 700. & 300. Valdomiero regi Moscouitarum, 800.
12 *Concubinos unum, uel plures Lituanicę mulieres pro facultatibus mariti habebant.*
13 *Concubinum unum uxori proximum uiri permisit lex Solonis, impotente uiro.*
14 *Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus.*
15 *Concubinatus iure ciuili Christiano prohibitus.*
16 *Concubinatus prohibitus iure pontificio, & omnis coitus extra nuptias. multo magis & clericis.*

1 LEgitima explicata nuptiarum tractatione, incidimus in concubinatum, ubi similitudo quædam & umbra matrimonij apparet: de qua quædam diximus, dum de ritibus Romanorum circa nuptias, & de triplici specie uxorum egimus,[a] explicantes concubinam uxorem esse, quæ usu habebatur. Siquidem solus concubitus prolis causa, nulla nuptiatum interueniente solemnitate, interue-
2 niebat. Referam hac de re Pauli Iurisc. uerba,[b] quæ ita se habent: *Masurius scribit libro Memorabilium, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat, eamque nunc uero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc uulgo uocari, quę cum eo, cui uxor sit, corpus misceat: quosdam eam, quę uxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Gręci παλλακὴν uocant.* Laurent. Valla.[c] utrique sententiæ subscribit, & uerum esse pellicem, seu melius pellacem esse eius, qui uxorem habet, & eius qui non
3 habet, quod firmat exemplis. Gellius[d] tradit pellicem concubinam appellatam, probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonij causa foret: quod antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus *Pellex ędem Iunonis non tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cędi-*
4 *to.* Quibus uerbis improbatus concubinatus cum eo, qui uxorem haberet, etiam iure prisco ostenditur, ueluti adulterinus: Sicut & iure Codicis reperita est, post multa secula, huius prohibitio.[e] Cum tamen concubinatus cum cælibe permissus fuisset, & extra pœnam iure Pandectarum:[f] ob uitanda adulteria aliorum, & plurium scortationes, malo hoc
5 tolerato, ut maius pelleretur. Non tamen per omnia probato: quando & imminuta honestas eius mulieris esset, quæ se in concubinatum dedisset: ea enim, nisi liberta esset patroni concubina, matrisfamilias honestatem non habebat.[g] Permissus quidem in libertinis & uilibus personis proculdubio concubinatus, dummodo sine stupro esset, hoc est, dummodo concubina non fuisset in concubinatu aliàs patris uel filij, uel consanguineæ personæ.[h] De ingenua honestiore aliquando dubitatum.[i] Attamen & Aurelianus Imperator eam posse quoque haberi decreuit, ut author Fla-
6 uius Vopiscus,[k] & idem Iustinianus:[l] Placuit tamen Modestino,[m] in liberæ mulieris consuetudine non concubinatum, sed nuptias intelligendas, si non corpore quæstum fece-
7 rit. Et apud Hebræos quoque interdum concubinæ dictæ sunt, ancillæ concumbentes: interdum & illæ uxores, quæ præter legitimos ritus, & consuetas solemnitates coniungebantur. Quod & usurpatum nationibus reli-
8 quis, aliquot exemplis ostendemus. Rabbini itaque dicunt in sacris eloquijs, פילגש pilegesch, seu concubinam eam esse, uxorem concubitus gratia absque כתובה וקידושין chetubab ue kidussim, id est, scripto uel anuli subarratione ductam, cuius filij non succedebant patri in hereditatẽ, sed datis muneribus ablegabantur.

a superior. lib. cap. 3.

b Paul. Masurius, l. 144. de uer. sig. li. 50. P.

c Valla. lib. 4. elegant. c. 48.

d Gelli. Noct. 4. c. 3.

e l. 1. de concubin. C.

f l. in concubinatu, de concubin. P.

g l. stuprum intelligitur, de ri. nup. 2.

h l. 1. & 2. de concub. P.
i l. 3. eod.

k Vopisc. in Aurel.
l Iust. l. si qua illustris, l. 5. §. si. ad Orficia.
m Modest. in l. in libera, l. 24. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2. facit l. si uicinis, de nupt. C. cum distinctione l. in concub. natur. §. 2. de concub. in P.

bãtur. Ita Agar ancilla dicitur uxor Abrahæ,[a]
Cethura quoque uxor eiusdem mortua legiti-
ma Sara.[b] Vocantur autem postea concubinæ,
dum dicitur,[c] quòd Abraham omnia quæ pos
sidebat, dedit Isaaco filio ex uxore legitima, sci
licet Sara, filijs autem concubinarum largitus
est munera. Sic iunctæ feruntur coniugio an-
cillæ[d] Iacobo Bala, & Zelpha, cum tamen uxo
res legitimæ essent illi Lya & Rachel. Istæque
concubinæ erant subditæ in domo matrisfam.
ut obseruauit D. Augustinus.[e] Et ita concubi-
na omnis inter uxores erat, sed non omnis v-
xor concubina erat: Neque eadem iura utrius-
que, nec erat filius ancillæ, quam in uxorem le
gitimam habere non licebat Iudæis, ut author
Iosephus,[f] hæres cum filio liberæ.[g] Et apud
Vlpianum,[h] omissis Accursij & sequacium il-
lius nugis, nō iusta uxor mihi dicta uidetur cō
cubina: is namque cum dixisset, non posse quē
piam accusare concubinam suam de adulte-
rio, iure mariti, sed iure extranei, subijcit sta-
tim: Plane siue uxor fuerit iusta, siue non iusta
accusationem uiri instituere potest. Atque húc
esse germanum Vlpiani sensum constat ex uer
siculo Homerico[i] per illum adducto,

ἦ μοῦνοι φιλέουσ', ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀ-
τρεῖδαι, id est.

Non soli diligunt uxores inter mortales Atridæ.
In quo uersiculo perpendendū est, loqui Achil
lem de Briseide, quam se tanquam uxorem di-
ligere ait: respondetque legatis ab Agamem-
none, cæterisque Græcis missis, cum tamen eā-
dem non in uxorem, sed in concubinam habe
ret. Fuitque ob eam ab Agamemnone ereptā,
implacabile odium inter hos, ut Agamemno-
ni postmodum subesse recusauerit, nec is pu-
gnare uellet contra Troianos, donec Patrocli
nece nunciata, ad uindicandū eundem stimula
tus est. Proinde concubina, affectione & dile-
ctione parū, aut nihil, à iusta uxore differebat,
sed uinculo illo solemni & indissolubili uin-
cta, ut uxor legitima, non erat: sed eratque ex so
la animi destinatione,[k] si indubitato affectu
10 in una eademque domo cohabitarét.[l] Scribit
Iulius Capitolinus,[m] Alexandrum Cæsarem
magistratibus: quibus cōmittebat prouincias
exemplo ueterum, si uxores non haberét, singu
las concubinas concessisse: quòd sine his esse
11 non possent. Antequam illucesceret Euange-
lica ueritas, apud omnes ferè nationes concubi
natus erat frequentissimus, prolis habēdæ uel
libidinis explendæ causa, atque usque ad popu
lum Deo peculiarem abusu regum & procerū
serpsit: & cum vxoribus quoque cōcubinas ha-
buerunt, neque solum singulas, uerum usque
adeo numerosas, ut pro monstro sit hanc vsur-
patam ineffrænem licētiam audire. Persæ cha-
riores concubinas, quibus abundabant, in the
sauris habebant, teste Trebellio Pollione.[n] Cō
modus Antoninus[o] Imperator, qui noctu po-
pinas sectabatur, sibi consciuit trecentas cōcu-
binas, quas ex matronarum, meretriciumque
delectu, formæ ad speculum, delegerat. In insu
la Palmaria noui orbis licet unicuique poten-
ti, postquàm unam duxerit uxorem, habere pel
lices quotquot uoluerit: sed nupta, in adulterio
cōprehensa, uēditur à marito, primario tamen
principi, à quo licet mulieris propinquis eā re-
dimere.[p] Fuerūt Salomoni quasi reginæ septin
gentæ, ut concubinæ trecentæ.[q] Apud Saracc-
nos, seu Agarenos, uxores esse mercede condu-
ctas testatur Ammianus Marcellinus.[r] Scribit
Sigismundus Liber Baro[s] Valdomierum regē

a Genes. 16.
b Genes. c. 25.
c Genes. eod.
d Genes. 30.
e D. Aug li. 1. quæst. sup. Genes. q. 90.
f Ioseph. lib. 4. Antiq.
g Genes. 21. ad Gala. 4.
h Vlpia. l. si uxor non fuerit, ad l. Iul. de adult. in ff.
i Hom. Ilia. 9.
k l. 4. de concub. in ff.
l § considere-mus, ibi talib. enim solis, de trien. & sem. in auth.
m Capitol. in Alexand.
n Trebellius Poll. in Valeria-no patre.
o Ael. Lampr. in Commodo Antonino.
p Petr. Marty. li. noui orb. de insul. nuper inuentis.
q 3. c. Reg. ca. 11.
r Ammia. Marcell. li. 14.
s Sigism. Lib. Bar. in cōmen. rer. Moscouit.

uel ducem magnum Moscouiæ seu Rutheno-
rum, habuisse uxores plures, & trecentas con-
cubinas in Altocastro, & alias trecentas in Bel-
12 grad, & ducentas in Berestouo. Sed & mulieres
aliquando alicubi concubinos habuerunt, ut
alibi uiri concubinas: sicuti refert Æneas Syl-
uius,[t] apud Lituanios regionis Mauritanæ su-
sis Boemici olim, nunc Polonici, uel Sarmati-
ci, mulieres nobiles nuptas, more patrio, unū
pluresue concubinos pro uiri facultate nutrire
consueuisse, qui, marito negligente, onera ma-
13 trimonij subeant. Meminit Plutarchus[u] cuius
dam legis ridiculæ Solonis, quæ permittebat
uxori, si eius uir minus ad rem uenereeam esset
idoneus, mariti propinquos admittere: id tamē
probatum fuisse illi, ut non cum omnibus coi
ret, sed ex mariti necessarijs unum sibi delige-
14 ret, ne alienum esset quod nasceretur. Casto-
rem uitam Athenienses exercuisse exemplo v-
no adduci quis possit: Nam Athenis Areopa-
gitæ, cum Demetrius Demetrij Phalerei, luxu-
riosius uitam ageret, & Aristagoram Corin-
thiam amicam domi possideret, ut melius &
honestius uiueret, imperarunt, ut ait Athe-
næus.[x] Inter Christianos tandem hoc genus
concubinatus illicitus habitus est, & prohibi-
tus, cum iure nouissimo ciuili, quia castitatem
amplexæ sunt eius leges,[y] & consuetudinem
cum honesta muliere, uel ut nuptias habent,[z]
uel ut stuprum & fornicationem illicitam ple-
15 ctunt.[a] Tum proculdubio iure pontificio, om-
nis concubinatus & coitus extra nuptias, im-
probatus est, & punitus,[b] nisi cōsensus in uxo-
rem accipiendi probetur, uel in confesso sit. Et
proinde nemo dubitabit, multo magis concu-
binas prohibitas esse clericis, quibus & uxores
habere legitimas,[c] interdictum est, ut diximus
in impedimentis matrimonij. Admonebo ta-
men hic, interdum inueniri in decretis patrū[d]
concubinatum permissum. Veruntamen ibi
concubinatus accipitur, ut supra diximus, pro
uxore quæ consensit in maritum, & ita matri-
monium contraxit: sed quia ecclesiasticis pre-
cibus & sanctis cæremonijs non fuit initiatum,
& ita clandestine factum, quod pertinet ad ec-
clesiam, quia apud eam non constat fuisse con
tractum, pro non contracto habetur: cum ue-
re tamen contractum sit.[e] Et sic concubinatus
approbatus, matrimonium est. Non immora-
bor autem in recenseda prohibitione diuina,
quæ cuique Christiano in aperto est, in man-
dato illo, *Non mœchaberis*, de quo in c. sequenti.

t Aeneas Syl. in commen. de dict. & fact. Alphon. c. 8.
u Plutar. in Solone.
x Athenæ. lib. 4. c. 20.
y § illud, quibu. mod. natu. effi. sui, & § sciamus, de leno nib. in auth.
z d. l. in l. bere. de rit. nupt. in ff.
a l. si ea quæ tibi, ad l. Iul. de adult. C.
b c. nemo sibi blandiatur, 32. q. 4. can. de consanguinitate, 35. q. 8. c. 1. 32. q. 5. glos. in c. illud, de præsumpt. ap. Grego. & in ca. ex parte, de testi. tpol.
c l. eū qui, cum auth. seq. de episc. & cler. C. tot. tit. de cohabit. cler. & mu. ap. Greg.
d can. omnib., cum seq. 34. di.
e c. cum inhibitio, de cland. desponsat.

De Meretricibus. Cap. II.

1 *Meretrix unde dicta.*
2 *πόρνη & πέρνημι.*
3 *Meretrix quæ dicatur.*
4 *Meretrix præsumitur, mulier diuersas ædes fre-
quentans.*
5 *Meretricis alia nota, mulierem solam aliquo ire.*
6 *Meretricis alia nota, scholasticum in eius domum
noctu & interdiu sæpe ingredi, & solā alloqui.*
7 *Scholastici frequentantes mulieres, faciūt eas præ
sumi meretrices. Vidua, cui habitatio relicta, nō
potest scholasticum hospitem sine nota recipere.*
8 *Meretrix præsumitur in caupona ministrans.*
9 *Meretrix uere præsumitur, quæ in lupanari residet.*
10 *Lupanaria olim permissa, & in prædijs honesto-
rum uirorum.*
11 *C. Caligula lupanaria in palatio posuit, & uectigal
accepit.*

12 *Meretri-*

1 A Coniunctione & commixtione illicita scortationis, appellationes etiam manarunt personarũ aliæ, de quibus pauca subijcere expedit. Meretrix dicta est,[a] à merendo, quod est, stipendia facere, id est, mercede militare, nam & ipsæ suam militiam exercent, ac stipendia faciunt: unde & scorta mascula meritoria, pueri 2 meritorij, qui pretio prostituuntur. Sic Græcis πόρνος, qui corpus suum prostituit, & ueluti uendit, quæstum corpore faciens: hinc & πόρνη fœmina, corpus suum pretio prostituens, prostibulum, scortum, utrumque à πέρνω, uendo. Cõstatque ex Xenophonte,[b] dum ait, τὴν γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι, id est, *Si quis pecunia florem ætatis cupienti uendiderit, hunc pornon uocant*. Est itaque meretrix, illa quæ publice uenalem habet pulchritudinẽ:[c] & ita multorũ libidini patet.[d] Nec tamen requirimus ad hanc multitudinẽ implendã, quod glossa[e] quædã explicat, multorũ quadraginta tria millia uirorum, uel quinquaginta: sufficit.n. ad cõuincendã meretricẽ, quòd cum tribus se cõmiscuerit. Sic enim Vlpianus[f] admonet his verbis, *Palã quæstum facere dicimus, nõ tantũ eã, quæ in lupanario se prostituit, uerum etiam si qua, ut assolet, in taberna cauponia, uel qua alia pudori suo non parcit. Palam autem sic accipimus, passim, hoc est, sine delectu, nõ si qua stupratoribus uel adulteris se cõmittit, sed quæ uicem prostitutæ sustinet. Item quæ cum uno aut altero pecunia accepta, se commiscuit, non uidetur palam corpore quæstum facere. Octauenus tamen rectissime ait, etiam eam, quæ sine quæstu palã se prostituerit, debuisse ijs connumerari.* Plautus ẽt ait,[g]

Matronæ, non meretricum est, unum inseruire amantem.

4 Sed & quia non semper prostitutionis habentur probationes apertæ, ex alijs quibusdam argui potest esse aliquam scortum, & meretricẽ: ueluti, si mulier erro sit, & diuersas plurium ædes frequentet, ut ait Angelus.[h] Propriũ quippe pudicarum mulierum, intra proprios lares se continere, non uagari, nec conspectibus ui-5 rorum apparere.[i] Dehinc & pro cõiectura scortationis est, si mulier aliquo sola eat: sic enim matronæ antiquitus comitem ducebant seruũ uel liberum, qui eas ducerent & reducerent, easque publice & priuatim sequerentur: & meretricum arbitrabantur, comite carere, & pro graui iniuria, comitem abducere uel auferre.[k] Lex fuit Charundæ apud Thurios, ut mulieres in forum prodirent cum suis cognatis, & 6 una pedisequa, teste Suida.[l] Tertio probatione certissima est Baldo,[m] quòd aliqua sit meretrix, etsi actus non probetur, si uideatur sæpius scholaris noctu & interdiu ingredi domum eius, & eam alloqui solam: *Quia*, inquit, *Scholaris qui loquitur cum puella, non præsumitur dicere* 7 *pater noster.* Additque alibi,[n] mulierem uiduã cui habitatio relicta est, posse à domo repelli, ut inhonestè uiuentem, si in eam hospitem induxerit scholarem. Scortationis quoque infamia sequitur ex assidua frequentia, ut ait Vlpianus.[o] Sicut in liberæ mulieris consuetudine alibi[p] dicitur coniugij præsumptio: potissimum si iuuenes sint, qui frequentant mulierẽ, iuxta uersiculum, quem notat quædam glossa,[q] *A iuuene & cupido credatur reddita uirgo?* 8 ac si dicat, non esse uerisimile. Quarto ea quoque meretrix & prostituta, uel prostituẽda præsumitur, quæ in caupona ministrandi causa po-9 nitur.[r] Quinto, uere ea pro meretrice erit, quę 10 in lupanari residet, & se prostituit.[s] Fuit enim is locus aliquando etiam inter Christianos ex patientia, ad uitandas matronarum solicitationes, & stupra, & adulteria, permissus:[t] sicut & olim inter Ethnicos, ut narrat Vlpianus,[u] in multorum honestorum uirorum prędijs lupanaria exerceri solita, & inde & reditus illos per-11 cipere. Sicut Caius Caligula lupanaria constituit in palatio, indeque ex prostitutis primarijs fœminis pecuniam collegit, teste Dione Cas-12 sio.[x] Institutas quoque publice meretrices à Solone Philemon author est, ut ea Venere contenti iuuenes, à pudicis solicitandis abstinerẽt. Messalina uxor Claudij Cæsaris[y] ualde luxuriosa, publice in Palatio adulteria & stupra in conspectu suorum maritorum committere co-13 egit. Sed & illa, ut ait Iuuenalis,[z]

Dormire uirum cum senserat uxor,

Ausa

a Valla, lib.4. elegant. c.210.
b Xeno. Apom nem.
c can. meretrices, 32. q. 4.
d ca. uidua, 34. dist.
e gl. in d. c. uidua.
f Vlp. l. palam, l. 43. de rit. nup. li. 23. P. tit. 2.
g Plaut. in Mostella.
h Angel. in l. si qua illustris, ad SC. Orfic. lib. 6. C. tit. 56.
i l. maritus, de procurat. C. c. 2. de iudic. in 6.
k l. 1. §. omnẽ autem iniuriã, & l. item apud Labeonem, §. si quis uirgines de iniur. in P.
l Suidas in Zaleuco.
m Bal. in l. neque natales, num. 1. C. de procurat.
n Bal. in l. non aliter, de usu. & habit. in P.
o Vlpia. l. item apud Labeonẽ, l. 15. §. aliud est appellare, de iniur. lib. 47. P. tit 10.
p l. in liberę, de rit. nupt.
q gl. in l. si uero non remune randi, l. 15. §. si adolescẽs, mãda. li. 17. P. ti. 1.
r l. si. si mancipia uene. ne prostit. C. Vlp. in l. palam, l. 43. §. si qua cauponam exercẽs, de rit. nupt. P.
s d. l. palam, de rit. nupt.
t Hosti. & Panor. in ca. inter opera, de sponsal.
u Vlpi. l. ancillarum, §. 6. de pena. h ated. P.
x Dio, lib. 13.
y Dio, lib. 60.
z Iuuenal. Satyr. 6.

Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullas,
Linquebat comite ancilla non amplius una,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum ueteri centone lupanar,
Et cellam uacuam atque suam. Et paulo post,
Mox, lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamē ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine uuluæ,
Ac resupina iacens multorum absorbuit ictus,
Et lassata uiris, nondum satiata, recessit.

14 Voluerunt principes quas castigare non pote
rant, extra ciuitates pelli, & lupanaria esse: &
eo, ut ad sentinam malorum, ut fœtore sociarū
saltem resipiscerent, inuitas adduci authorita-
te eorum qui iurisdictioni loci præessent, qui-
ve eas redeuntes in oppida castigarent pœna,
ut D. Lodouicus Rex Galliæ statuerat.[a] Et fue-
runt, quando illa lupanaria perferebantur, sta
tuta ciuitatum, ut mulier meretrix posset inui-
ta ad lupanar duci: eo enim publico pudore,
quæ pro matronis haberi uolebant meretri-
ces, metu ne eo ducerentur, aliquando contine
bantur. Et si propter maritorum causam, ne in
eos forsan inscios criminis pœna extēderetur,
in meretricibus nuptis adulterantibus locum
non habere placuerit.[b] In hanc sententiam
quoque Cornel. Taci.[c] scribit de Drusi & Ger-
manici agens temporibus. *Eodem anno*, inquit,
grauibus senatus decretis, libido fœminarum coer-
cita, cautumque, ne quæstum corpore faceret, cui
auus, aut pater, aut maritus, eques Romanus fuis-
set. Nam Vestilia prætoria familia genita, licentiā
stupri apud ædiles vulgauerat, more inter ueteres
recepto, qui satis pœnarum aduersus impudicas in
ipsa professione flagitij credebāt. Moris enim fuit,
apud Ædiles nomen profiteri: non prostibulis,
sed meretricibus quæ honestioris loci & quæ-
stus, copiam sui noctu tantummodo facerent.
Cæteris fœminis si deesset accusator publicus,
Ædiles ipsi probrosam fœminam agebant, ut
notat Liuius[d] L. Vilium Tapulum, & M. Fūda
nium Ædiles plebis, aliquot matronas probri
apud populum accusasse, & in exilium egisse.
15 Verumtamen iure omni scortationes & prosti
tutiones puniendæ ueniunt: ius namque ciuile
Pandectarum, neque ei ignoscendi censet, quę
obtentu paupertatis etiam, turpissimum uitā
elegit.[e] Et Vlpianus,[f] *qui suppressit, inquit, scor*
tum libidinis causa, vel fores meretricis eadem ra-
tione effregit, lege Fauia, uel de ui non tenetur, hic
enim turpius facit, quàm qui surripit: sed quia se-
cū facti ignominiam compensat, certe fur non est.
16 Ex quibus uerbis constat, turpius hoc crimen
censeri furto & ui, & infamiam habere: ut non
immerito puniendum censeant leges, leuius ta
men si quis meretrices appellauerit uel sollici-
tauerit, quàm si uirgines & pudicas matro-
17 nas.[g] Iure Codicis Iustinianei, Imperator Cō-
stātinus,[h] has meretrices, quarum uenenis in
ficiuntur animi perditorum, tormentis subijci
iubet, ablatis omnibus, quæ illis donata sunt
aut liberis ex huiusmodi natis. Facta reuocatio
nis potestate legitimæ soboli donantis scortan
tis, aut fratri, sorori, uel alijs eius proximis.
Qua lege certe leges anteriores merito emen-
datæ uidentur, quibus recipiebantur affectio-
nis causa donationes erga meretrices:[i] nisi, qđ
uerius puto, intelligamus donationes recepis-
se antiquos inhonestas in meretrices solum-
modo, quando turpis cupido scortandi ex par-
te dantis esset, non etiam si ex parte accipien-
tis, hoc est, ualere quando scortatio secuta non
est, ex parte accipientis: sic interpretor Vlpia-
num, dum in hæc uerba ait,[k] *sed quod meretri-*
ci datur, repeti non potest, ut Labeo & Marcellus
scribunt: sed noua ratione, nō ea, quòd utriusque tur
pitudo uersatur, sed solius dantis. Illam enim turpi-
ter facere, quòd sit meretrix, sed non turpiter accipe
re, cum sit meretrix. De facta scortatione nec
uerbum, sed de datione ut fieret. Neque etiam
Antoninum & Diocletianum & Maxim.[l] of-
ficere arbitror dicentes, datum ob lenocinium
repeti non posse: Siquidem etsi possemus illo-
rum legem ad corrupta tempora dehinc emen
data referre, succurrit adhuc explicatio, ut nō
possit datum repeti ab ipso turpiter dātr: quòd
allegans propriam turpitudinem non audia-
tur.[m] Cæterum non ideo præclusam alijs pro-
ximioribus donantis, repetendi uiam arbitra-
mur. Et in pari quidem causa turpitudinis me-
liorem esse causam possidentis, quàm repeten-
tis,[n] fatemur: at quando proximi, uel filij, uel
cognati, uel pater turpiter dantis, repetit, non
est par causa petentis, & possidētis meretricia,
uel lenonis. Nec uerisimile est Iurisconsultos,
qui meretriciam artem reprobant, & puniunt,
eas lucro dignas arbitratos fuisse, quas pœnis
subijciendas responderunt: aut uoluisse turpis-
simam uitam priuilegio hoc donare, supra ius
commune, quod prohibet per illicitas artes do
18 nationes extortas ratas non haberi. Cum & Iu
lianus respondeat,[o] mala fide eum quoque e-
misse uideri, & idcirco non usucapere, qui à
Domino emit luxurioso, & protinus scorto pe
19 cuniam datur. Et Vlpianus[p] improbat obli-
gationem eius, qui ex mandato adolescentis,
sciēs pro meretrice fideiusserit: quia qui fideius
serit ita, uidetur quasi perditum pecuniam cre-
didisse. Idem si directo mādasset pecuniam me
retrici credere, non obligabitur mandati: quia
contra bonam fidem mandatum sit. Neque o-
portet laudando factam donationem, augeri
malitiam: quia & is persuadēdo, ut amator sui
esset, uel luxuriosus, mentem eius corrūpit do-
nantis, & ita deteriorem facit, ut utrumque tra
dit Vlpianus & Paulus[q] in seruo ad eum mo-
dum corrupto: multoque magis, si quis putat li
berum corrumpere,[r] ut filiū: cum patris inter-
20 sit animos liberorum non corrumpi.[s] Nec no
uum hoc uideri dēt, reuocari liberalitates per
proximos ex lege Constantini:[t] cū propter eam
dem infamiam, proximi fratres etiam rescin-
dant, & de inofficioso arguere possint testamē
tum fratris, si in eo infamē & turpem personā
instituerit, ut idem Cōstantinus pie sanciuit:[u]
alioquin sine turpitudinis occasione reijciēdi.[x]
21 Tanta autē est meretricū flagitiosa turpitudo,
& fœditas, ut ob eā filia exhæredari à patre pos
22 sit.[y] Scelus horum magnum, propriū corpus
vendendo minutatim, ut propolæ merces di-
strahunt, quæstum facientes ex membris con-
tra ipsam naturā: cū, quòd nemo Dominus mē
brorū suorū,[z] tum etiam, quòd liber homo nō
recipit ęstimationē.[a] Indignę ideo aliquo iuris
beneficio, utpote quæ ad pretiū participādū se
23 uenundari passæ sunt.[b] Et proinde etiam sum
mæ infamiæ habitæ apud Persas, qui tamen ut
diximus cōcubinas probant, & in quas ut iure
ciuili receptas, olim donationes collatæ uale-
bant:[c] ut referat etiam Plutarchus[d] Artaxer-
xē iussisse, Arbacē desertorem & apud se trans-
fugā delatum, notari, pro pœna capitali qua e-
rat puniēdus duntaxat, humeris meretriculam
(quæ sūma apud Persas ignominia fuit) in uia
publice tota die ferre ac traducere. Iustinianus
in

a in princ. sua-rum constit.

b Barbo. cons. 97 col. 2 uol. 2. & ip in l. is cui, num. 2. de uer. obl. Cap. q. 44. in decis. Neapo li ta.

c Corn. Tacit. lib. 2. annal.

d Liuius li. 25.

e d. l palam. de rit. nupt.

f Vlp. in l. uerū est. 40. de furt. lib. 47. P. tit. 2.

g l. Itē apud La beon. 15. §. si quis uirgines, iuncta ibi glo. in uer. minus, quæ nullo modo puniri arr. de iniur. lib. 47. P. tit. 10.

h l. 1. de natu. liber. lib. 5. C. tit. 27.

i Vlp. l. affectio nis, 5 de donat. lib. 39. P. tit. 5.

k Vlpi. in l. idē & si ob turpē. l. 4. §. qd meretrici, de condi. ob turp. cau. li. 12. P. tit. 5.

l l. 2. & l. mercalem, 5. cod.

m l. transactio ne finita, de us fact. C.

n l. si seruus. §. de illa, de uer. oblig. P. l. si ob turpem. de con dit. ob turpem caus. P. l. in pari causa, de regu. iur. cum simil.

o in l. si quis uxorem. scien. pro empt. lib. 41. P. tit. 6.

p l. si uero non remunerandi, 12. § adolescēs, mand. lib. 17. P. tit. 1.

q Vlpi. l. 1. § 6. & Paul. l. 2. de seru. corrupt. l. 11. P. tit. 3.

r Vlp. l. doli, 5. cod.

s Pau. l. ut tantum uoniat. 14. cod.

t d. l. 1. C. de na tur. liber.

u Constant. in l. fratres, 27. de inoff. testa. li. 3. C. tit. 28. Iustin. § 1. eod. tit.

x Dioclet. & Maxi. l. fratres 21. de inoff. testa. C.

y idem l. si filiam, 19. cod. §. si neruō, ut cum. de appell. cog. in auth. coll. 8. const. 15.

z Vlpia. l. liber homo 13 ad l. Aquil. lib. 9. P. tit. 2.

a l. 1. § sed cū homo, de ripa deiecti. P.

b Pompo. in l. 3. quibus ad libert. procla non lic. lib. 40. P. tit. 17.

c Papi. in l. do nationes, in cō cubinā. 31. de donat. P. exemplo mulier. l. 2. C. de don. inter uir. & uxor.

d Plutar. in Artaxer.

in ea lege, [a] quam se consecrasse pudicitiæ pro
fitetur, *In mulieribus*, inquit, *ingenuis & illustri-*
bus, quibus castitatis obseruatio præcipuum debitũ
est, nominari spurios satis iniuriosum, satisque acer
bum, & nostris temporibus indignum esse indica-
24 *mus*. Illicitus itaque hic iure ciuili Romanorũ
meretricius concubitus, & lenocinium, & lenæ
capitali supplicio supponuntur: [b] uel ea ratio-
ne, quòd lenocinium non minus crimeo dica-
tur, quam quæstum proprio corpore facere. [c]
25 Et Valentinianus, in lenones, qui inuitis pec-
candi ingerunt necessitatem, exilium & metal
li publici pœnam statuit: [d] soluta potestate, si
quam lenones uel paternam uel dominicam
26 in prostitutas haberent. [e] Quamobrẽ oec Octa
uius Cæsar [f] hoc uitium pati potuit in filia Iu-
lia, quam ob luxuriam in insulam Pandatariã,
quæ sita ad Campaniã est, relegauit: Iulio, An-
tonio, alijsque, qui cum ea rẽ habuissent, mor-
27 te mulctatis. Et Seuerus Imperatur uetuit in-
ferri in sacrum ærarium lenonum uectigal, &
meretricũ, & exoletorum, ut ait Lamprid. [g] Et
apud Boemos, inquit Æneas Syluius, uectigal
meretricum exigi nequit, apud quos lupana-
28 ria publica prohibentur. [h] Domitianus Cæsar
lege perpetua mulieribus inconrinentet uiuen
tibus ademit facultatem acceptandi legata &
29 hæreditates. [i] Octauianus Cæsar filiam suam,
quæ male & luxuriose uiaerat, quamq́ue ob id
io iosolam aote relegauerat, humari in suo se-
pulchro uetuit testamento, etsi eã donatione di
30 gnatus fuisset. [k] Eaosæ quoque in aliarum na-
tionum bene ordinatis politijs, quando bonos
nactæ sunt principes. Sicuti apud Corinthios
Periander rex, omnes quæ pudorem prostituis
31 sent, in undas submersit, teste Heraclide. [l] In
regione Palmaria in orbe nouo nauigationis
Hispanicę comperta, quid sit coire, nemo intel
ligit, donec nubat: nefasque, & morte piãdum
est, aliter accidere, ut ait Petrus Martyr. [m] Sci-
pio scorta, ut haruspices & uates, castris pepu-
lit, teste Suida. [n] In Ciorum ciuitatibus neque
amicas, nec tibicioes intuen licet, ut scribit
32 Phylarchus lib. 23. apud Athenæũ. [o] Atheniẽ
ses easdem & scortatores infamia, & dignitate
adempta damnaruut: quorum lex, τὸν ἑταιρηκό-
τα μὴ πολιτεύεσθαι, id est, *scortatorem ad reipub.*
administrationem non amittendum, vt refert De-
33 mosthenes, [p] & Libanius. [q] Sustulit lenonum
& meretricum Bizantij sodalitia Iustinianus,
& conuersarum in meliorem frugem monaste
tium ædificauit, & reditibus abunde dotauit,
34 teste Procopio. [r] Athenis uir quidam ex ciui-
bus, cum filiam suam corruptam comperisset,
eiusque ætatem ad nuptias usque noo probe
custodisset, ipsam una cum equo quodã in de-
serta domo conclusit, quo porro futurum erat,
35 ut præ fame absumeretur, ut ait Æschines. [s] Io
te diuino & pontificio certior quoque prohi-
bitio, & scortationis uindicta: *Non erit*, inquit
Deus, [t] *meretrix de filiabus Israel, neque scortator.*
Et rursum, *non mœchaberis*. [u] Mœchiæ autem
nomine, continentur omnes illicitæ species,
extra matrimonium, coitus. [x] Et ita mœchos
omnes scortantes uocat Horatius, [y] dum sic
scribit de Lydia meretrice,

Inuicem mœchos anus arrogantes
Flebis in solo leuis angiportu. &c.

36 Etsi meretrices, & simplex foroicatio aliquan-
do, & ut plerunque pro coitu illicitu, citra ince
stũ, adulteriumq́; intelligatur, & mœchus pro-
prie citra extensionem mẽtis iotelligatur adul
ter, sicuti uerba Plutarchi innuunt, [z] ὥσπερ μοι-
χοὺ τὰς ἑτέρων γυναῖκας θαυμάζοντες, καὶ τὴν ἰδίαν
καταφρονοῦντες. Et D Matthæus, [a] ὁ ἀπολελυμένην
γαμήσας μοιχᾶται. Et apud D. Marcum, [b] ἐὰν
γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοι
χᾶται. Et D. Lucas. [c] πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει. Et Plato, [d] τὴν
γυναῖκα μοιχεύσαντα. Sunt & eius rei plura pas-
37 sim obuia testimonia, qoæ prætermitto. Quia
igitur meretrices tam turpes & infames perso-
næ sunt, possunt, imo debent à uicina honesta,
& pariter lenones & lenæ expelli, ut cadauera
fœtida, quæ contagione & uisu sana inficiunt
corpora: ut tradũt Ludouicus Bolognẽsis, [e] Lu-
cas de Penna, [f] Nicolaus Boerius, [g] Ioannes de
Blanasco. [h] Nec unquam licere debet in loco
honesto, inhonestas annotare, id est, uidere &
inuenire personas, ut ait Theodosius Cæsar. [i]
Et turpia omnia ab obuenientibus & conspectu
hominum summoueri oportet. [k] Quinimo no
uellarum iure, qui fæcem huiusmodi mulierũ
& lenonũ domo sua non extruserit, ædibus quę
proscribuntur, & in fiscum deferuntur, priua-
tur: [l] sicuti & is qui passus est in sua domo falsã
percuti monetam. [m] Itaque & quando lupana-
ria permissa erant, ea procul ab uicis orbiũ ho-
nestis construebãtur, uetitumq́; meretricibus,
ut leprosis, alijs mulieribus nõ commisceri, ne
exemplo uel colloquio corrumperent & pol-
luerent metis egrediendi cõstitutis, quas citra
pœnam fustigationis nun licebat illis transili-
38 re: Adhæc & certa nota illis uel signum impu
dicitiæ definitum, ut quales essent, dignoscerẽ
tur, & opprobrio uel resipiscerent, uel inter ma
tronas noo irreperent, ligula Tolosæ ab armis
dependens symbolum erat. Voluerunt quippe
pe & leges discretum uestitum esse impudica-
rum mulierum, & matronarum, ut supra dixi-
mus in oneribus matrimonij, in secundo one-
re: & uetitum matronarũ uestes sibi usurpare. [n]
Vt de Iudæis quoque inter Christianos degen
39 tibus statutum est ijsdem rationibus. [o] Et Ro-
mæ prostabant meretrices extra mœnia urbis
io fornicibus, unde submœnianæ dictæ sunt v-
xores non illepide à Martiali, [p]

Conuiua Zoili quisquis potest esse,
Submœnianas cœnet inter uxores.

Inde & fornicatrices, fornicari, & fornicatio, à
fornicibus uilibusqoe locis, in quibus dege-
bãt istæ χαμαιτύπαι, & lupanaria χαμαιτυπεῖα
40 seu πορνεῖα. Putauit & Gelasius Pa. [q] fornicatio
nem esse omnem speciem illiciti concubitus,
etsi ut plerunque restringatur ad coniunctio-
nem meretriciam: concubinatum, solutarum
à matrimonio, item & uiduarum: non uirginũ,
in quibus proprie stuprum. Quod tameo la-
tius Iurisconsultis patet: [r] at raptum, aot cum
ui: & incestum, cum consanguineis & affini-
41 bos. Natura quoque istos ueoereos actus
tandem in authoribus punit, sicque Persius no
tat, [s]

Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In uenerem putris. Sed cum lapidosa chiragra
Fregerit articulos ueteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam seri uitam ingemuere relictam.

42 Habiti & infames ipsi molles, ut Argyrius De
magogus [t] Athenis. Audieruut male etiã olim
Massilienses ob molliriem, quòd muliebrẽ in
morẽ uestirentur colligatis capillis, & delibuti
unguentis: unde in effęminatos dictũ, ἐκ Μασσα-
λίας ἥκεις, *ex Massilia uenis*. [u] Vt pessime etiam in
famati ob fęditatem irrumationis Lesbij, unde
& prouerbium pro eo, λεσβιάζειν, *os inquinare*. [x]

De

a Iustinia. in l. si qua illustris. l. 5. ad SC. Orfi, li. 4. C. tit. 14.
b § 1 & toto ti tu de lenonib. in auth.
c l palã, § non est, de rit. nupt. P.
d Valent. l. fi. de specta. li. 11. C. tit. 40.
e d. l. fin. & l. si lenones, l. 13. de episco. aud. lib 1. C. tit. 7 cũ simil. ibi notat.
f Dio Cassius, li. 55. histo. Roman.
g Lamprid. in Alex. Seuero.
h Aeneas Syl. lib 1. de dict. & fact. Alphonsi. cap. 61.
i Sueto. Trãq. in Domitia.
k Dio Cassius, li. 56 hist. Ro.
l Heracli. li. de politijs, in politia Corint.
m Pet. Martyr. in lib. noui orbis, de insul. nu per repert.
n Suid. in uer. ἐταίρα.
o Athenæ. lib. 13. c. 32.
p Demosthen. orat. contr. Androtie.
q Liban. in argu. oratio. Demosthen. cont. Andiot.
r Procop. li. 1. de ædif. Iustin.
s Aeschi. orat. cont. Timarch.
t Deuter. c. 23.
u Exod. c. 20.
x can. fornicarij, 81. dist. can. meretrices, 32. q. 4.
y Horat. lib. 1. Carmi. od. 25.
z Plutarc. libe. περὶ εὐθυμίας, l. de animi tranquil.

a Matth. 5. & 19. cap.
b Marc. 10.
c Luca 16.
d Plato, 2. de repub.
e Lud. Bolo. in secun. interpre. l. non aliter, de usu & habit. in P.
f Luc. de Pen. in l. si qua, de spectacul. libr. 11. C.
g Nicol. Boer. in cons. 1. quod sequitur cõsue tud. Bitur.
h Io. de Blan. in praxi crimi. cau. tit. de leno nibus.
i Theodos. l. si qua in publi. cia, l. 4. de spect. & scenu. lib. 11. C. tit. 40.
k Arcad. & Ho no. in l. cum si pra, de re milit. lib 12. C.
l § præmissa, de lenonib. in auth.
m l. 1. de fals. monet. C.
n l. mimæ, de episc. aud. C. & ibi interp.
o c. in nonnul lis, de Iudæis, ap. Greg.
p Mart. lib. 5.
q Gelas. in ca. lex illa, § cum ergo, 36. q. 1.
r l. inter liberas, § 1 ad l Iuli. de adult. P. l. inter stuprum, de uerb. signi. e neme, 32. q. 4. cano. Idololatria, 28 q. 1.
s Pers. Satyr. 5.
t Suidas, in Argino.
u Suid. in uer. ἐκ.
x Idem in uer. λεσβίζειν.

De filijs ex illegitimis coniunctionibus natis. Cap. III.

1 Apud Indos, ut scribit Strabo,[a] erāt urbis præfecti tertij ordinis, natiuitates & mortes perscrutantes, & quando, & quomodo factæ essent: idque tributorum gratia, tum ne bonæ,
2 malæue natiuitates & mortes laterent. Romæ quoque profitebantur & nomina, diem & consulem natiuitatis pueri edebant.[b] Capitolinus autem ait[c] M. Philosophum primum iussisse: apud præfectos ærarij in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine imposito: & per prouincias suum publicorum tabellariorum instituisse, apud quos idē de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij, ut si quis forte natus in prouincia, causam liberalem diceret, inde ferret. Et alibi ait,[d] Gordianum, filium nomine Antonini illustrasse: cum apud præfectū ærarij more Romano, professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Nō assentior tamen Capitolino, cum hoc institutum tribuat primum M. Antonino philosopho, qui imperium adeptus anno Domini 163. ut tradunt Eusebius, & Orosius in 7. c. 15. Ante quem tamē idipsum receptum Romæ testatur Iuuenalis, qui secundum Suidam uixit sub Domitiano, qui adeptus imperium teste Orosio & Aurelio, anno Domini 84. uel secundum alios sub Traiano, qui imperator declaratus anno Domini 102. Is autem Iuuenalis sic scribit,[e] in prosopopœia mulieris adulteræ ad maritum.

Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, uel filia nascitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta uiri.

Plato[f] sanxit pro magistratibus legitimè creādis, ut candidatorum unusquisque in ara Dei nomen suum, & patris, & tribus, & gentis in tabula scriptum deponeret, scilicet tempore quo
3 comitia haberentur. Statuit Franciscus primus Rex Galliarum,[g] ut quilibet natus & baptizatus nomen suum & patris & matris profiteretur mortuorum quoque fieret professio apud curionem seu parochū, à quo tingeretur, uel ubi sepeliretur, ut certa & mors natiuitas fieret. Cuius tamen constitutio, quòd ad professionem natiuitatis pertinet baptizādorum, paulatim abijt in desuetudinem ex cōsulta cōniuentia magistratuum: quando aliquot mulieres ex turpi concubitu partum edentes, inuētæ fuerint potius maluisse partus necare, uel subtrahere baptismo, quàm in eo patris & ma-
4 tris nomen fateri. Filij dicti uidentur à Græca dictione ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, ab amore, dicit enim Cicero,[h] στοργὴν φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τέκνα, genuinā & naturalem erga filios esse beneuolentiam: uel secundum Alciatum & alios, à nomine υἱός aut, ut alijs placet, à filo, id est, similitudine, quod procreati ut plerunque similitudinem parentū referant, & in eam significationem Gellius[i] filum usurpauit, dum ait, Iustitiam ea sententia Chrysippi pingi forma & filo uirginali, aspectu uehementi, &c. Filo, id est, similitudine. Fi-
5 lij, aut legitimi & naturales simul sunt, aut naturales illegitimi, aut naturales legitimati, seu
6 legitimi facti, aut legitimi non naturales. Iulius Pollux[k] duas species ponit, nempe gnesios, ex coniugio susceptos licito: & nothos, aliunde natos. Proprie & absolute filiorum pronunciatio ad eos tantum pertinet, qui ex legitima nati sunt coniunctione & matrimonio,[l] legitimi & naturales simul dicti: lege & natura matrimonium approbantibus, & ex uerissima præsumptione ex alieno cōcubitu nō fuisse natos, quàm coniugū. Alioquin enim difficilis filiationis probatio.[m] Sic Augustus[n] Caium Testiū infantē à Tectin patre exheredatū, in bona paterna rescisso testamēto ire decreuit: neq; de statu filij post mortē patrisqueri passus, est quē Petronia matre, quàm Tectiua pater quoad uixit in matrimonio habuerat, patū, ueluti in proprio iure, & ab ijs mutuo educatū esse appare-
7 bat. Nec licet hic patribus prolē negare, nisi expressè adulterinā probēt: quod difficile est, nisi esset uis quędā propria singulis insita, quæ in

prolem

a Strabo, li. 15.
b L. cum de statu, l. 13. & l. pen de probat. l. 22. P. tit 3. l. 3. 6 min. se maior. dis. l. 3. C. ti tu. 3.
c Iul Capitol. in M. Philoso.
d Capitol. in Gordia.
e Iuuenal. sa. tyr. 9.
f Plato dial. 6. de legib.
g in regijs Frā cis. constitutio. anno Domini 1539. art. 50. 51. 52. & 53.
h Cic. ad Atticum.
i Gelli. lib. 14. cap. 4.
k Iul Pol. li. 3. Onomasti. c. 2.
l L. filium, l. 6. iuncta gl. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. li. 1 P. titu. 6 Pau l. quæ semper, de in ius noc li. 2. P. tit. 4 auth nōe sol. de natura. lib. C
m L. Lucius, l. 82 de condi. & demonst.
n Val. Max. li. 7. c. 7.

prolem transferretur, & qua non innenta non funm quis dicere posset. Qualem Psyllis in Africa genti, quorum corpori Plinius [a] ingenitum fuisse tradit uitus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirent eas: mos uero illis, liberos genitos protinus obijciendi sæuissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino san-
8 gnine natos serpentibus. Menander [b] itaque fidem patri concedit, ut putet suum filium vxore natum, uxori autem scientiam: & ideo illas magis filios diligere, i

ἔστιν καὶ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός.
ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱόν, ὁ δ' οἴεται, id est,
Mater amat magis liberos, quam pater:
Suum enim ipsa filium cognouit, ille putat.

9 Cognosci tamen posset num adulterinus, si uerum sit quod Plinius [c] tradit cum Nigidio, Lac
fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eo-
10 dem uiro rursus conceperit. Dicuntur & filij liberorum nomine, & utrumque nomen ad nepotes etiam porrigitur: sed longius progreditur liberorum significatio, [d] & parentum, &
11 prope in infinitum. [e] Quin & nomine plurali liberorum continentur unus tantum filius,
12 filiave, ut ait Gellius, [f] Seruius, [g] Donatus, [h] & Caius Iurisconf. [i] Vocantur & filiorum nomine alicubi, omnes qui ex aliqua prosapia descẽderunt: ut in sacra pagina, filij Adæ, filij Abrahæ, [k] qui ex eorum descenderunt generatione. Sicuti & fratres [l] inter se omnes, qui eiosdem cognationis erant, in quocunque gra-
13 do essent proximitatis. Filiorum naturalium legitimorum, duæ sunt species, sui, & non sui seu extranei: sui sunt, qui in potestate patris uel aui sunt, cuiuscunque sexus fiot: [m] non sui sunt, ut emancipati, qui à potestate exiuerunt. [n] Opponuntur & suis, illi, qui alio modo, quàm per emancipationem, desierunt in patris esse potestate: multis enim modis soluitur patria potestas, [o] ut dicemus Deo iuuante post patriam potestatem. Dicuntur autem unica appellatione omnes extranei, qui in po-
14 testate non sunt. [p] Sunt & liberorum distinctiones, ut alij sint nati uiuente patre, alij posthumi, id est, postquam sepultus pater, nati: quadam & similitudine quadã rationis, sed non proprie & posthomi dicantur, qui uiuente patre post eius conditum testamentum nati sunt, ut notat Accursius: [q] vel arrogati, uel qui mortuo patre subijciuntur auo, vel auo moriẽte patri. [r] Est & alia filiorum distinctio, vt quidam, nati sint & sine deformi portento, & isti proprie filij: alij cum monstrosa figura, qui potius monstra, quàm liberi: [s] alij mortui nati, qui abortiui dicti sunt, nec nati censentur, & habentur
15 ac si non fuissent. [t] Illegitimorum naturalium tantum filiorum, uel liberorum species plures sunt: in primis quidam sunt naturales tantum, qui aliquando permisso concubitu olim concubina nati erant, de quibus in tit. de natural. liber. in Codi. Iustinia. nati ex ea, quam quis nõ vago concubitu, sed uxoria affectione, præter ritus tamen matrimonij, sibi coniunxit, quæve poterat esse uxor, nõ ex uili scorto, [u] quãuis iure pontificio meretricis non improbetur pœni-
16 tentis, sed laudetur coniugium. [x] Obseruaui tamen apud Phryges, filios ex concubina non dici ex familia uel genere patris: Nam cum Dictys Cretẽsis scribat, [y] Priamum regem Troiæ, quinquaginta filiorum patrem fuisse: Dares Phrygius [z] tamen ait, tantum ei filios fuisse ex Hecuba, Hectoreum, Alexandrum, Deiphobum, Helenum, Troilum, Andromacham, & Cassandram: alios autem ex concubinis, quos, inquit, nemo ex genere regio dixit esse,
17 nisi eos qui essent ex legitimis uxoribus. Græci omnes illegitimos filios nothos dicunt in genere, & proprie tamen ex pellice natos, sicuti notat breuiorum scholiorum Homeri author in uersum illum. [a]

Ἀλλ' υἱὸν Πριάμοιο νόθον βάλε Δημοκόωντα.

ubi *νόθον* dicit esse *τὸν οὐ γνήσιον, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος ὄντα.*

Et rursum alibi [b] in versum illum,

Μέδων κέκμηκεν Οἰλῆος νόθος υἱός,

repetit *νόθον* esse *τὸν μὴ ἐκ γαμέτης γυναικὸς γεννηθέντα, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος.*

Quintilianus [c] nos non habere Latinum nomen, quo nothum referamus, tradit: ideoque Græco uti, quod ex Catone accepit, cui & subscribo: nisi contracta significatione, prout apud Iurisconsultos, is dicatur naturalis, quem definiunt esse ex ea, quæ legitima uxor esse po-
18 terat, quiqua certo complexo natus. In quo differt ab spurio, qui, quia sine certo patre est, uulgo conceptus, [d] & spurius dicitur, id est, sine patre: vox enim spurij, teste Plutarcho, [e] nata, omissis cæteris, quas refert, interpretationibus, à Romanis, qui soliti erant nomina primis tantum literis exprimere, aut una: ut dum Titum non T. Cneum, sic Cn. Sextum, Sex. unde & uulgo conceptos scribebant per S.P. id est, sine patre, quos Græci dicunt *ἀπάτο-*
19 *ρες*. Quamobrem summus Pontifex, [f] distinctionem quandam merito adhibet inter nothum, spurium, & manzerem. Quamquam vtraque dictio, si generaliter proferatur, possit omnes illegitimos complecti, potissimum & apud Hebræos, manzer: uocãt enim ממזרים *manzarim*, seu *manzeres*, omnes aliunde quàm ex legitimo matrimonio natos, quasi מן זרים *minzarim*, id est, de alienis scilicet natos, de qoibus sic cautum in Deutero. [g] לא יבא ממזר בקהל יהוה גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה: *lo iabo manzer bikhal Iehoua, gam dor gnosiri lo ia-*
20 *bo lo bikhal Iehoua*, id est, *non ingredietur manzer in ecclesiam Domini, etiam decima generatione non ingredietur ecclesiam Domini*, scilicet non fungetur ministerio ecclesiastico: quod etiam statutum postea iure pontificio. [h] Et certe quod pertinet ad pudicitiæ uiolationem, parum interest inter concubinam, & meretricem: utrique enim peccatum est concubitus & turpitudo, neque quòd illa clam, hæc palam [i] prostituatur, delictum mutat, ut etiam Euripides scripsit, [k]

οὐ γὰρ ὃ μὴ καλόν, οὔποτ' ἔσται καλόν,
οὐδ' ἐκ μὴ γαμίων παῖδες, ματρὸς λέχεμα
μίασμα πατρός, id est.
Non enim quod per se non est honestum, poterit dici honestum.
Neque liberi illegitimi honesti matribus, sed & patri
Scelus & piaculum.

Heraclidesque Ponticus apud Plutarchum [l] commeminit legis Solonis, qua *τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις*, id est, *Spurijs non erat necesse nutrire patres: qui enim*, inquit, *in compressione mulieris decorum non seruat, non prolis, sed libidinis causa eo se impelli apertè ostendit.* Aristophanes Grammaticus in argumentu Oe-
21 dipi Tyranni Sophoclis, spurium dicit opprobrium fuisse Græcis, dum de Oedipo sic scribit.

Corinthum vagus cum liquisset Oedipus,
Hospesque

a Plini. libr. 7. cap. 2.
b Menã. in sen tent. comentũ Poetar. Græcorum, c. 24.
c Plin. lib. 7. capit. 16.
d Calli in l. liberorũ, l. 220. de uer. sig. Pau. l. filij appellatiõe, l. 84. l. posfessionum, cõmu. utri. iudic. C. § si. qui dare tut. poss. Vlpi. l. cognoscere, l. 58. § si. de uer. signif.
e l. quoque. §. parentes, de in ius uoc. P. l. sed etsi, §. liberos autem, eo. l. cũ quidam, de libe. & posthum.
f Gelli. libr. 2. cap. 13.
g Ser. in 10. Aeneid.
h Donatus, in Heautont. Teren. act. 2. scen. 2.
i Caius, l. non est sine liberis, l. 148. l. sequ. de uerb. sign.
k Genes. 17. Luc. 16. Ioã. euang. c. 8. Actuum, c. 13.
l Luc. 19. Rom. 9. ad Heb. 2. Genes. 21. Genes. 24. 29. D. Hiero. libr. ad Heluid.
m §. sui autẽ, de hæreds. quæ ab int. defer. §. fin. de hæredi. equal. & diff. toto tit. de suis & legi. hær. & tit. quib. mod. nat. effic. sui.
n tot. tit. de emancip. lib. C. §. præterea, qb. mod. ius patr. pot. sol.
o tit. quib. mo. ius, &c. eod.
p l. uni. §. extraneum, de rei uxo. act. C.
q Accurs. in rubri. de posthu. hæred. insti. C. & l. 3. §. 1. de in iust. rup. P.
r l. filius a patre, §. 2. de libe. & posth. in P.
s l. non sunt liberi, de sta. homi. in P. l. quod certatũ, l. 3. de posthu. hæred. insti. l. 1. 6. C. ut. ap. Vlpi. l. quæret aliquis, l. 135. de uer. sig.
t l. 2. C. de posthu. hære. inst. Paul. l. qui mortui, 129. de uer. sign. l. sanccimus, acutitur, l. 132. §. fi. eod.
u l. 1. iuncta cũ theu. seq. de nat. lib. C.
x c. inter opera charitatis, de sponsal.
y Dictys Creten. li. 5. de bello Troia.
z Dares Phrygius, l. exordio belli Troiani.

a Iliad. δ. Homer.
b Iliad. ν.
c Quintil. li. 3. cap. 6.
d l. vulgo concepti, de statu hom. P. § si aduersus, de nup. ep. Iustinia.
e Plut. in problem.
f Innoc. 3. in c. nisi cum pridẽ c. in § pro grauí, de renunc. li. 1. Decret. tit. 9. ubi estne a cõfusione & inscitia glo. cum suis uerbibus.
g Deutero c. 23.
h c. cum in cunctis, c. 7 & c. innotuit, c. 20. de electio. li. 1. Decret. c. tit. 6. c. filijs, c. pe. de fil. presbyt.
i l. palã, de ritu nup. l. 1. de concub. in P.
k Euripid. in Phœniss. uers. 1. uers. 129.
l Plutar. in Solone.

Hospesque passim ab omnibus conuitio
Incesseretur, quasi foret spurius,
Illegitimusque incerto satus patre,
Pythica sciatum uenis oracula, &c.

Maius tamen opprobrium in procreato fracto fœdere nuptiarum, qui Græcis, μοιχοὶ, vel μοιχί
22 διοι, & μοιχαλίς. Adulterinus filius is nēpe est, qui illegitime procreatus ex ea, quæ nupta alteri est: uel ex eo, qui uxorem habet, & ex innupta,
23 uel ex ambobus cum alijs coniunctis.[a] Bonifacius martyr ob istos concubitus illicitos ualde iram Dei concitari, scribit regi Anglorum[b] seu Britanniæ, atque ideo prolem omnigenæ impietatis facile inde nasci, cuius uerba referam. *Si gens Anglorum, ut ab ipsis paganis*, inquit, *nobis etiam improperatur, spretis legalibus cōnubijs, adulterando & luxuriando ad instar Sodomiticæ gentis, fœdam uitam duxerit, de tali commixtione meretricum existimandum est degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum uniuersam plebem ad deteriora & ignobiliora vergentem, & nouissimo nec bello seculari fortem, nec in fide stabilem, nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse uenturam. Sicut alijs gentibus Hispaniæ, & Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ sic à Deo recedentes fornicatæ sunt: donec iudex talium criminum ultrices pœnas, per ignorantes leges Dei, etiam per Sarracenos, uenire & sæuire permisit: hæc ille.* Cui accedit Sapiens,[c] dum ait. *Adulterorum filij in consummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur? & si longæ uitæ erunt in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum, et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, neque in die cognitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ, diræ sunt consummationis.* Dicitur & alibi.[d] *Ad adulterorum filios paterna flagitia transire, & pro patribus punien-*
24 *dos.* Tales adulterini proculdubio existimantur, qui nascuntur ex uxore absente marito per duos uel plures annos continuos: uel si constet maritum cum uxore non concubuisse, infirmitate interueniente, uel alia causa, uel si ea ualetudine paterfam. fuit, ut generare non posset, ut ex Iuliani & Scæuolæ sententia Vlpianus docet.[e] Quòd si concubuerint simul aliquo tempore ante partum coniuges, ex quo uerisimiliter generatio marito adscribi possit, etsi alterius interuenerit alieni uiri coniunctio, pro filijs ut illo censeantur marito nati, & ut
25 legitimi sint præsumitur.[f] Neque in horum præiudiciū creditur matri profitenti se ex alio quàm marito eos concepisse, ut ait Scæuola.[g] Atque inde etiam abijt in prouerbium ut ait Sextus Pompeius Festus, nec mulieri nec gremio credendum non dicam quòd illa leuis & incerti sit animi. Sed quia cum iurisconsulto,[h] quod ita moribus optimis & receptum sit. Et iam ut Suidas ait fide publica receptus sit ille uersiculus γυναικὶ μὴ πίστευε, ... id est, ne credas mulieri etiam morituræ statim. Nec iuramentum matris delatum uel relatum, partui proficit, nec nocet, si iuretur ex aliquo prægnantem non esse.[i] Quinimo peregre rediens, si inuenerit uxorem prægnantem, quæ ab alio conceperit, & non protestatus uel contestatus fuerit, antequam conueniret, eam non esse ex se prægnantem, certe partus nascitur illi suus, & cogitur partum agnoscere, ut filium, ex Senatusconsulto Pegasiano:[k] uel si is interim prægnante uxore moriatur, si statim non fuerint cōtestati qui excluso posthumo successuri erāt,

26 non audiuntur ex Carboniano edicto.[l] Fieri tamen non potest, quin magna suspicio partus adulterini nō sit, si mater sibi conscia moriens professa fuerit, nulla causa excandescens in odium mariti uel filiorum, sed pœnitentia sceleris & iniuriæ irrogatæ marito, ducta. Quanquam non soleat filio præiudicium ideo in successione patris putatiui fieri: eademque suspicio maritorum, quòd ex se non sint liberi geniti, si illi prudentes & prouidi sint, inter bonos
27 & graues non exiguæ fidei est. Et proinde cum Agis rex Lacedæmoniorum Agesilai frater, filium Leotychidem reliquisset, quem ille uiuus non agnouerat, etsi eundem suum moriēs fuisse dixisset, in regno habuit successorem Agesilaum fratrem ut proximiorem, prælatum Leotychidi, ut spurio, ut narrant historiographi.[m] Suspicabantur autem natum Leotychidem Agis ab Alcibiade procreatum: Ideo Plutarchus[n] eadem quæ Probus referens, addit. *Leotychides*, inquit, *puer antea suspectus quidem erat Agidi, cum autem se ad pedes ægrotantis patris abiecisset, & multas lachrymas profudisset, persuasit ei, ut se multis præsentibus filium pronunciaret.* Athenæus[o] quoque scribit, regis Agidis uxorem Timæam corruptam fuisse ab Alcibiade: uerum Pausanias[p] scribit, Agidi, mali genij impulsu hoc ei in mentem uenisse, ut audientibus Ephoris, diceret se non putare Leoty
28 chidem filium suum esse. Faceret pro filio postrema assertio paterna, etiam si antea negasset filium, si pro legitimo habitus fuisset à uicinis, uel maiori parte eorum, etsi pater illum talem quoque nominasset: utrumque enim requiritur.[q] Facit & assertio consentiens utriusque parentis, quia negatur legitima proles cōtra filios, nisi aliunde doceri possit esse legitima: nam probatio præponitur illorum testimo
29 nio.[r] Illegitimi quoque censentur, qui nati sunt ex matrimonio contracto prohibente publicæ honestatis iustitia, & citra ecclesiæ permissionem, ut nec tanquam legitimi succedāt, si pater sciuerit impedimentum:[s] alioquin si ignorantibus utrisque parentibus impedimentum, uel altero illorum, accusatum non fuerit matrimonium, post eorum mortem proles nō potest illegitima dici.[t] Quinimo hodie clandestina desponsatio in hoc impedimentum incidens alterutrius, hoc non operetur, nec ignorantia tuoe excuset patris, quin proles sit illegitima, nisi reconciliatio accedat ecclesiæ & gratia:[u] quia fraus præsumitur, eo quòd clam factum sit.[x] Quòd si matrimonium fuerit ignoranter in facie & ritibus ecclesiæ initum, & separetur postmodum, filij geniti eo pendente, legitimi habebuntur & fruentur priuilegijs legitimorum.[y] Illi etiam illegitimi, qui & incestuosi ex sanguine coniunctis in gradu prohibito nati sunt: ut nefarij, qui ex descendentibus & ascendentibus fœdissime iunctis oriuntur: de quorum prohibita[z] coniunctione in impedimentis diximus. Quæritur autem, num nati 7. mensa, 10. 11. 12. 13. à morte maritorum legitimi sint & naturales: an uero in illis sit nothorum suspicio. Et de primo sic Paulus Iurisconsul. respondit, *Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter authoritatem doctissimi uiri Hippocratis: & ideo credendum est, eum qui ex iustis nuptijs septimo mense natus est, iustum filium esse.*[a] *Medici*, inquit Gellius,[b] *& philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt,*

a c. nemo sibi blandiatur. 32. q. 4. cum seq. & adulterii, 36. q. 1.
b cano. si gens Anglorum, 56. dist. in Decreto Grat.
c Sap. 3. & can. dicat. 32. q. 4.
d Vrba. in can. pen. nec. quòd autem, 56. dist.
e Vlp. l. filium. l. de his qui sui uel alie. iur.
f d. l. filium. & l. quia semper, de in ius uoca. ...
g Scæuol. l. penul. de probat. ...
i Vlp. l. 1. §. penul. de inspic. uentr. ...
k Vlp. l. 1. §. in summa, & sequ. ... de lib. agno scen. ...
l idem in l. 3. § quia Plautianum, eod. tit. l. 1. § si de Carb. edict. ...
m Plutarch. in Agide. Xenophon lib. 3. rer. Græcar. Aemil. Probus, in uita Agesilai.
n Plutar. in uita Agidis.
o Athe. lib. 13. cap. 13.
p Pausani. in Laconic.
q c. per tuas, c. 10. & ibi glo. & Fel. de probat. li. 2. Decretal. 19. & ibi Panormi. latè hoc examinat Gulliel. Benedict. ... ea eo suscepit ... 1 par. repet. c. Raynut.
s c. transmissæ, c. 3. & ibi Pan. & alij, qui filij sint legit.
s Celesti. in c. referente, c. 10. eod.
t c. peruenit sanè, c. 11. eod. c. ... periatum, ... c. ea tenore, c. 13. eod. tit.
u c. cum inhibitio, de clāde. despons. gl. fin. in c. referente, qui fil. sint leg. x l. fin. de nupt.
y c. 2. & c. ... qui filij sint legit.
z auth. ex complexu, de incest. & nefar. nupt. ... mod. natu. effi. sui.
a Paul. l. septimo mēse, l. 12. de stat. homin. lib. 1. ... b Gelli. lib. 3. cap 16.

runt, τέλεσ᾽ ὃ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως χρόνος: id est, *quantum est hominis gestationis tempus. Et multa opinio est, eaque pro uero recepta, postquàm mulieris uterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpe nono, sæpe numero decimo mense: eumque esse gignendi hominem summum finem.* Dixit rarenter septimo gigni, quia septimo mense non nisi pridie, posterove plenilunij die, aut interlunio cõcepti, nascuntur, secundum Plinium.[a] Qui & tradit,[b] septimo mense genitis, sæpenumero foramina aurium & narium defuisse. Et Galenus[c] tradit io minori interuallo, quàm sit anni dimidium, septimestres partos uitales edi posse, negassa Hippocratem uoluit. Explicat & Hippocratem Vlpianus, dum respondit secundum Hippocratis sententiam[d] posse nasci 182. die partum, id est, media parte anni eaque oec integra, si consideremus annum uulgarem constantem 365. diebus & quadrante, ut bissextilis 366. perficitur, cum tamen bis 182. reddant 364. dies. Sic Galenus iterum ait,[e] *Nullas plane celerius notat parere 182. die cum dimidio, & quibusdam horis: uel post exactum quartum supra ducentesimum. Atque ego, inquit, vnam mulierem reperi, quæ centesimo & octuagesimo quarta die completo peperit.* Porro post decem menses mortis patris natum, non admitti a legitima in hæreditatem, Vlpianus respondit:[f] illegitimum eum arbitratus. At postea placuit, & in 10. 11. 12. & 13. mense legitimum nasci partum, ut supra docuimus.[g]

a Plin. lib. 7 cap. 5
b Plin. lib. 11. cap. 37
c Galen lib. de septim. partu.
d Vlp. l. 3. § fi. de suis & legit. hæred. P.
e Galen. 6. lib. de sept. par.
f l. 3. § fi. d. tit. de suis, & facit formula. l. Gallus, de liber. & posthum.
g sup. lib. 9 ca. 16. nu. 22 & 23.

De filijs legitimatis, seu de legitimatione nothorum.
Cap. IIII.

Nouell. qb. mo. na eff leg. & sui. & c. l Aut col. 6 ti. 1.
Quib mod. nat. effic. sui, in Auth coll. 7 tit. 1.
Qui filij sint legit. lib. 4. Decret. tit. 17.

1 *Nothi interdum digni, qui eximantur à nota illegitimorum.*
2 *Illegitimi esse desinunt, dum fiunt legitimi.*
3 *Illegitimantur filij quatuor modis,*
Oblatione curiæ,
Si pater legitimos diceret,
Per rescriptum principis,
Per subsequens matrimonium.
4 *Adulterini & nefarij seu incestuosi filij, num legitimentur per subsequens matrimonium.*
5 *Legitimatio per rescriptum principis.*
6 *Filius spurius sacerdotis legitimari per rescriptum principis nequit.*

1 Ceterum interdum ita proficiũt bonis moribus & eruditione liberi nothi, uel alijs rebus, ut digni sint qui eximantur ab infami natiuitatis nota: sic enim apud Euripidem,[h] arguit exemplo Peleus.

κἂν εἰς τις νόθος πέφυκε, πολλάκις δ᾽ ἔτι
ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνίκησε σπορά,
νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες, id est,
Licet nothus sit, certe sæpenumero
Arida satio fertile, & pingue uincit solum,
Multique spurij præstant legitimis.

2 Transeunt autem naturales illegitimi filij in legitimos suos, quando legitimi fiunt, dicunturque tunc legitimati. 3 Quod fiebat quadruplici medio:[i] primum, per oblationem curiæ alicuius loci, si ipsi operas ipsi impendissent, uel illegitima curialibus nuberet.[k] Secundo, si illegitimum naturalem pater uocasset legitimum.[l] Si quando hodie tamen pater uocaret filium bastardum, filium legitimum & naturalem, dubium esse posset, num haberetur pro legitimato: & oom ille succederet exemplo legitimorum. Et actus distinctione opus esse crediderint, ut, si pater dixerit matrem fuisse sibi desponsatam, cum affirmatione filios ab ea susceptos, suos esse: tunc haberi illos pro legitimis per consequentiam matrimonij, si aliam vxorem non habuerit tunc cum genuit, aut si probatum, illam antequam etiam aliam duceret eam affidasse ut dicunt, seu ei fidem dedisse.[m] Nam promissio de futuro matrimonio sequente copula, facit matrimonium præsumptum, contra quod non habeat locum probatio.[n] Quod si sola sit assertio patris, qua eum dicat suũ, quemadmodum nihil illa prodest ad firmandum quod non est matrimonium, ita nec ad legitimandum filium iuuabit. Quare, ut assertio patris nunc legitimum filium spurium faciat, cum hic exigitur consensus uicinię, ot cum filium pro legitimo reputauerit.[o] Solaque nominatio uel scriptura, non facit filios qui non sunt,[p] & facit Imperator Gordianus pro hac sententia,[q] Luculentius Valerianus & Galienus CC:[r] *Neque professio*, inquiũt, *neque asseueratio nuncupantium filios qui non sunt, ueritati præiudicat*, &c. faciet tamen præsumptionem assertio uel negatio patris, uel matris, pro filio. Vel contra, donec contrarium probetur.[s] Sed non præiudicat ueritati.[t] Et uiderur huius sententiæ asserere Alex. 3. sum. pont.[u] Videndus & pro hac quæstione, Guillel. Bened.[x] addenda & consideratio matrimonij, prout monui supra.[y] Tertio, per subsequens matrimonium,[z] cum concubina, ex qua liberi suscepti, initum: nisi aliud affinitatis uel alterius causæ 4 impedimentum subsit. Quo fit, ut incestuosi & adulterini non possint per matrimonium matris eorum cum patre contractum legitimari, quia lex huiusmodi coniugia abominatur.[a] Quod tamen interpres glossator Ber.[b] intelligendum censet, si ea, cum qua adulterium committitur, sciuerit uxorem habere, nõ autem si ignorauerit. Cui certe adstipulatur Innocentius tertius, summ. Pontif.[c] De nefarijs autem & incestuosis spurijs, ne possint ullo modo legitimari sequente matrimonio procul à dubio est, eo quòd, ut in impedimẽtis diximus, nullum possit in gradu prohibito recipi matrimonium iustum, si accusetur. Quòd si liberi nati sint ex matrimonio contracto in gradu prohibito, distinctio alia, quæ proxime in illegitimis distinguendis annotata est, adhibenda: neque ea ad spurios legitimandos per subsequens matrimonium pertinet, sed est alterius 5 inspectionis. Quarto, legitimantur per rescriptum principis:[d] princeps enim qui in manu habet legum authoritatem, cui leges interpretari & abrogare licet,[e] & potest gratiam præceptorum legum facere. Placuit tamen 6. Calend. Aprilis 1562. Senatui Parisiensi, nullatenus regijs codicillis sacerdotis filium, iure 6 legitimorum donari posse. Idem plane decretum regia sententia in eodem Senatu prolata 15. Calend. Octob. 1573. triduo post felicem Poloni Regis in urbem ingressum, teste Rhenato Chopino.[f]

h Eurip. in Androm. actu 3. uers. 90.
i gl. in arranf. m. ffic., qui filij sint legit.
k §. quod uero, quib modis nat. effic. sui, §. si de nup apud Iustinia. l. 3 de natu libe C.
l § si uero in qui, quib. mod. nat. effic. sui, §. ad hoc, ut lice. mat. & ao. 2, in auth.
m ca. per tuas, 12. qui filij sint legit.
n c. Is qui fidẽ, de sponf. c. per tuas. 6 de condi appofi.
o c. per tuas, & ibi gl. & Felin. atque Panorm. de probatio.
p Diocletia. & Maxi. in l. non epistolis, 13. l. non nudis, 14. de proba. lib. 4. C. tit. 19.
q Gordian. in l. si pater, 4. de hære. insti. li. 6. C. tit. 23.
r in l. neque professio, 3. de testa. lib. 4 C. tit. 21.
s l. etiã m. tit. de proba. P.
t l. fi. eod. tit.
u in c. tãsmisse, 3 qui fil. sint legit.
x c. Raynutius ad uerbo, Quæ filium ex ea suscipiens, nu. 1. de testa.
y c. 3 nu. 25. & seq.
z l. diui Constantinus, & l. cũ quis, & l. nuper, de nat. lib. C §. si de ince. nup. colla. 2. l auth. c. 1 & c. tanta, qui fil. sint legit.
a l. Claudius, de his quib. ut indig. in P. c. cũ haberet, de eo qui duxit l ma tri. quàm prius polluer. per adult. ap Greg.
b gl. in c. tãta, ad uer. aliam, qui fil. sint legitimi.
c Innoc. 3 in c. ex tenore, c. 14. eod.
d §. si quis uero non habens filios, & §. legitimus, qb mod. nat. effi. legi. §. illud, quib. mo. nat. effi. sui, coll. 7 in auth. c. per uenerabilem, qui fi. sint legit.
e l. 1. & l. de legib. C.
f Rhen. Chop. lib. 1 de domanio Regis, tit. 12.

De

De filijs legitimis tantum.
Cap. V.

1 *Legitimi tantum filij, qui.*
2 *Legitimorum filiorum diuisio iure ciuili, in adoptatos & arrogatos.*
3 *Patres & filij secundum legem alij, & alij secundum carnem.*
4 *Filiatio iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione, doctrina seu eruditione, catechismo, beneuolentia, honore, potestate, nutritione.*
5 *Filij dicti Dei, regeneratione Baptismatis, & qui à nobis in regeneratione suscipiuntur filij nostri lustrici, & ex confirmatione, & pœnitentia, spirituales filij.*

a l. legitima, de post. in P.

1 Filij legitimi tantum illi dicuntur, qui à lege aliqua [a] in numerum filiorum naturalium probatorum iure rediguntur, & pro filijs habẽtur, etsi non sint: quando similitudo quædam cum naturalibus. uel æquare priuilegium omnium uel ex parte datur. Quamobrem non natura, sed similitudine & participatione isti filij sunt. Et quia multiplex potest esse similitudo, sic & multiplex ea ratione filiorum appellatio iure diuino in sacris literis, & iure pontificio.
2 Iure autem ciuili, adoptione & arrogatione tantum recepta, quæ & alijs iuribus cognita
3 est. Sic patres alij sunt secundum legem, alij secundum carnem, ut notat D. Hieronymus.[b]
4 Et breuiter sacra pagina à similitudine ortus, quem generatione à patre trahimus, creationem nostram tribuit filiationi, ut sit is pater noster, qui nos creauit: [c] solet enim & scriptura sancta, id filium cuiusque rei uocare, quod ab eo factum seruatumve est, ut Deus, pater cœli & terræ dicitur. [d] Sic filij Dei etiam Angeli mali, oratione dicti. [e] Et pater dicitur principium alicuius rei, *vt pater habitantium in tentorijs*. Geneseos 4. *Et Tubal pater canentium cithara*, eod. c. 4. Genes. Et à similitudine, quòd filij ut plerunque imitantur substantiam & naturam parẽtum; filius quoque dicitur alicuius, quòd naturam illius imitatur: ita filij hominum, pro hominibus.[f] *Fortes filij Deorum* [g], *filij Belial scelesti.*[h] A similitudine quoque participationis substantiæ paternæ, qui erudiuntur doctrina aliqua ab aliquibus seu præceptoribus, uel gradu aliquo donantur, filij eorum dicuntur. Sic sæpe Salomon quos erudit, in prouerbijs & alibi, [i] filios uocat, sæpeque illa uoce, *fili mi*, vtitur. Sic filij prophetarum, eorum discipuli dicti sunt. [k] Et 1. Samuel, [l] dicitur præceptor pater, ibi, *Quis est pater eorum? Et filij sapientiæ iustorum.* [m] Sic D. Paulus, [n] *filioli, quos iterum parturio, donec in uobis formetur Christus*. Atque hac filioli nominatione sæpe utitur D. Ioannes.[o] Sic iura pontificia mouent, per instructionem ad fidem seu catechismum contrahi filiationem, & cognationem spiritualem.[p] A paterna beneuolentia, quæ summa est, & dilecti summopere quoque filij dicuntur. Sic Israelitæ peculiaris Dei populus, filij Dei dicti.[q] Ab honore, & seniores obseruandi, ut patres, [r] & à senioribus iuniores erudiendi, ut filij. Sic in Genesi, [s] filij Dei dicuntur illi qui inuocabãt Dominum, & honorem & obsequium cultus diuini offerebant. Sic amplectẽtibus fidem Domini nostri Iesu Christi dedit Deus potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus nec ex uoluntate carnis, nec ex voluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. [t] Adoptioque hæc filiorum Dei.[u] Et ratione potestatis quæ in liberos est, filius interdum dicitur, id quod in alterius iure & potestate est indubie, vt, *Filij mortis estis uos*,[x] id est, addicti morti, uel ea digni. Ratione nutritionis, alumni filij, & quòd nutrit pater uel mater: ut filij maris dicti ab Osea [y] pisces. Ratione generationis, quia Deus & Dominus noster Iesus Christus per proprium sanguinẽ lauit nos à peccatis nostris, & eius applicatione per sacramentum lauacri Baptismate renouamur,[z] in nouum hominem, [a] exuentes veterem dicimur etiam filij Dei, fidem eius amplexi, & omnes fideles fratres in eodem patre Do-
5 mino nostro Iesu Christo, renati ex aqua & spiritusancto. Quo fit, ut illi quos ex sacro baptismate suscipimus, quibus lustrici sumus parentes, filij dicantur, & uulgo optime filioli, uel lustrici filij: cum enim ministerium illis hac in parte præbemus salutis & regenerationis, paterni nominis etiam efficimur participes, & nascitur cognatio spiritualis.[b] Similiter & per sacramentum confirmationis, [c] si quidem à primo pabulo sacrati salis usque ad confirmationem contrahitur, ut dicunt summi Pontifices compaternitas.[d] Suidas adoptionem Christianam dicit, [e] quando ex sacris fontibus suscipitur. Pari modo filius filiave spiritualis is eave dicitur, quem, quamve, quis exomologesi uel sacramento pœnitentiæ sibi coniunxit.

b D. Hieron. in c. 1. Matthæi.
c Matt. 23. Malac. 2 & 2. Sapi. 10. Esa. 63.
d Math. 15.
e Iob 1.
f Psal. 8.
g Iob 28
h Iudic. 19. & 20. 1 Reg. c. 2. 1. 2 Reg. 2. 2. Paralip. 13.
i Prouerb. c. 6. Ecclesiast. ca. 1, 3. 4. 31. 32. &c.
k 4. Reg. 4.
l c. 10.
m Ecclesiast. 3.
n ad Galat. 4.
o D. Ioann. 1. Epi. c. 2 3 4 5.
p c. contracto, c. 5. de cognat. spirit. lib. 4 Decreta. tit. 11. c. 1 eod. in 1 lib. 4. c. 3. can. in catechismo, de consecr. dist. 4. ca. si quis 20, 30 q. 4.
q Deute. c. 14. Esaiæ 2. Hiere. 31.
r 1 Timo. 5.
s Genes. c. 6.
t D. Ioan. euangel. c. 1.
u ad Roma. 8 c. 9 & ad Galat. 4. ad Ephe. 1. 1 O Ioan. epi. sto. c. 3
x 2. Reg. c. 12.
y Osea, c. 12.
z D. Ioan. Euãgel. c. 3 D. Pau. ad Tit. 3. 1. O. Petri 2
a ad Ephe. 1 & 4. ad Coloss. 3.
b c. 2. de cogn. spirit. li. 4 6 Decreta. c. 3 & toto tit. lib. 4 Decret. tit. 11
c c. 1. §. ex confirmatione, eo. in 6. c. 1 30. q. 1.
d Suidas in uerbo [illegible].
e ad limina. §. si & c. omnes, 30. q. 1.

De adoptione & arrogatione.
Cap. VI.

Lib. 1. Institutio. tit. 11.
Lib. 1. P tit. 7.
Lib. 8. C. tit. 48.

1 *Adoptio quid.*
2 *Filij fiunt adoptione, non fratres, aut alij proximi.*
3 *Filij adoptati, prælati naturalibus.*
4 *Filiorum legitimorum seu adoptiuorum rationes. cur recepti. Filios cur relinquere nostra interest.*
5 *Adoptio duplex, Adoptio & Arrogatio, & quid commune habeant.*
6 *Adoptare mulieres sine gratia nequeunt.*
7 *Adoptare nequeunt, nisi qui generare possunt, & qui probibeantur.*
Adoptiui non sunt temporarij, sed perpetui.
8 *Sexagenarijs num adoptio liceat, & quare uetita.*
9 *Arrogatio quomodo fit. Arrogatio facta authoritate principis & rogatione populi, vnde arrogatio dicta.*
10 *Arrogandi per populum forma.*
11 *Arrogandi causas collegium pontificum dispiciebat.*
12 *Adoptio fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio.*
13 *Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumissionibus præcedentibus, hodie minime.*
14 *Arrogatio impuberis, curatoris eius assensum desiderat.*
15 *Adoptio quadruplici modo fiebat per principem, per legem curiatam, per prætorem seu magistratum, per testamentum.*
16 *Adoptare adoptarive qui possint.*
17 *Adoptatorum Cæsarum exempla.*
18 *Adoptare non potest, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopiæ aliter quare.*
19 *Adoptare minorẽ suũ tutor uel curator nõ potest.*
20 *Adoptabantur & filiæ apud Hebræos.*

21 *Arrogari nec arrogare potest fœmina, adoptari tamen: non autem adoptare potest iure Romano, aliter apud alios.*
22 *Adoptari unus tantum potest, & qui adoptari possunt.*
23 *Adoptati præsentia exigitur, & quando uoluntas.*
24 *Arrogatio & adoptio transferunt in potestatem adoptantis adoptatum & suos*
25 Εκποιητοι *quem dixere Græci.*
26 *Adoptatis alia indebantur nomina retentis uel parumper illis immutatis.*
27 *Perdicum sagacitas in dignoscendis matribus.*
28 *Adoptandi inter Langobardos ritus.*
29 *Adoptio in Francia olim, & apud Hebræos & Græcos usurpata.*
30 *Adoptati nunc in Gallia non succedunt, ut filij, Adoptati, & alumni quomodo differant.*

1 ACtus legitimus adoptio dicitur,[a]
per quam in alienam familiam,
ut ait Modestinus[b] & Gellius,[c] in
que liberorum locum extranei su
muntur: idque ut Theophilus testatur,[d] in sola
2 tium eorum qui liberos non habent. Fingun-
tur enim liberi tantum adoptione, non autem
fratres, uel alterius proximitatis cognatio, testi
bus Diocletiano & Maximiano.[e] Sic D. Am-
brosius,[f] *Aut natura filios suscipimus, aut electio-
ne: in natura, casus est, in electione, iudicium. Magis
que sine consensu patris in adoptandis offendimus,
quàm in genitalibus filijs: quia genitales filios esse,
ad naturam refertur: in adoptione dedecoris esse*
3 *non nisi errori adscribimus.* Et forsan ea ratione
quòd præstantes tantum in filios adoptaban-
tur, adoptiuos præferendos esse naturalibus
Hadrianus Cæsar persuasum habuit.[g] atque
Plinius Iunior.[h] Sic Theodericus rex Gotho-
rum adoptans in filium regem Herulorum, in
ter cætera[i] scribit, *per arma posse fieri filium, grã
de inter gentes constat esse præconium: quia non est
dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agno-
sci: ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepere-
runt: ij enim gratiam non de natura sed de solis me
ritis habent, quando animi uinculo obligantur ex-
tranei.* Horum legitimorum tantum liberorum
intuitu, & quando de naturalibus & legiti-
mis ex matrimonio iusto conceptis agitur, qui
ex matrimonio sunt, dicuntur naturales: illi
4 legitimi adoptiui.[k] Adoptionis ratio multi-
plex, & eadem, quibus habere interest liberos
naturales iustos, in quorum locum ij cooptan
tur: nempe ut habeamus successores certos,
qui ideo nos obseruent, & curã nostri habeant,
cæterorumque insidias auertant, utque no-
men familiæ posteris superesset. Sic & Isocra-
tes in fine æginetici sermonis,[l] *dignum est,* in-
quit, *legi succurrere, quæ nobis filios adoptare li-
cet, ac de nostris consultare rebus, repudiantes a-
pud nos quòd desertis nominibus, puerorum loco sit
lex huiusmodi: propter hanc enim agnati, ac nullo
se sanguinis gradu respicientes, magis inter se mu-*
5 *tuo curantur.* Adoptio duplex, adoptio simplici-
ter, & arrogatio: adoptantur filijfami. arrogan
tur qui sui iuris sunt.[m] Hoc utrisque commu-
ne, ut in potestatem eorum, à quibus adoptan-
tur uel arrogantur, & in familiam transeat,[n]
fiantque sui: nisi hodie dentur in adoptionem
extraneo ex constitutione Iustiniani,[o] & in lo-
cum liberorum, quos suscipere possent, ue-
6 niant. Primom autem, nempe potestatis cau-
sa, prohibet, ne mulieres adoptare possent iu-
re communi,[p] nisi ex gratia principis: quia
in potestate liberos non haberent,[q] nec suos.[r]

a Lectus legitimi, de reg. iur.
b Modest. l. 1. de adop. li. 1. ff. tit 7.
c Aul. Gell. li. 5. cap 19.
d Theophrast. lib 1. institu. de adopt.

e Diocletia. & Maxim. l. nec apud. de hære. institu. lib. 6. C. tit. 24
f D. Ambr. ad Esfinium.

g Dio uel Xiphili. in Adria.
h Plin. in Panceg. Traian.

i libi 4. episto. Cassiod. uaria, epist. 2.

k §. 1. de legi. agna success. l. fina. de his, qui sunt sui uel alie. iur. § min. de hære. quæ ab int. defer l ado ptiuum. l 1 de in ius uoc. in ff. l. si pater. l. 10 & l non potest. 1t. de adopt. in ff cum sim.
l Orat. 17.
m Modest. l. 2. de adopt in ff. § 1. eod. ap. Iustinia.
n §. 1. de adop.
o § sed hodie, de adop. l cum in adoptiua, l. 10. eod. C.
p § fœminæ de adopt. ap Iustinia. l 5. C. eo. l. nam & si fœminæ, l 21 eod. in ff. l si suspecta, l 29 § nec abs eos, de inoffi. testa.
q § cæteri, de hered quali & diff. ap Iustini.
r § fœminæ & l 4. §. ad testamenta, de bon. poss. cont. tab.

Alterum uero uetat, ne & uiri quoque, qui-
bus impossibile per rerum naturam ducitur su
scipere liberos, adoptare possint, neve ad tem-
pus fiat adoptio, ne filius sit temporalis.[s] Na-
turam enim adoptio imitatur.[t] Quamobrem
minor maiorem, uel æqualem sibi ętate non a-
doptat:[u] pro monstro enim, & impossibile est
7 id natura. Pari modo qui uitio incurabili, seu
morbo detinentur, ut sanari non contingat,
quo inhibeatur uxorem ducere & generare,
nec adoptare quoque possunt, ueluti castrati:
qui autem generare quidẽ morbo nõ possunt,
uerum contingit aliquando eo morbo libera-
ri, & saltem potentia habiles ad generationem
esse possunt, ut & steriles & spadones, ijsdem
& permittitur adoptio.[x] Et qui uxores non ha
8 bent, habere tamen possint, si uelint.[y] Sic de
sexagenarijs placuit, quorum ætas ad liberos
procreandos lege Papia, ut antea diximus,[z] in
utilis habebatur.[a] Et Aristoteles,[b] post quin-
quagesimum quintum aut circiter annum de-
relinquere debere dixit in aperto procreandi
studium, ac de cætero uel sanitatis uel alterius
huiusmodi causa concubitum facere uideri.
Sexagenarijs itaque adoptandi liberos erat fa-
cultas: qui autem intra ætatem eam essent, non
utique adoptare licebat, sed illis iubebatur po-
tius liberorum procreationi uacare, nisi forsan
mores uel ualetudo prohiberet, ut ait Vlpia-
nus.[c] Sic Cicero pro domo sua, *Quod est, ponti-
fices, ius adoptionis? nempe, ut is adoptet, qui ne-
que procreare iam liberos possit, & quum potuerit,*
9 *sit expertus.* Arrogatio, id est, adoptio eorũ qui
sui iuris sunt, authoritate tantum principali
interueniente, iure ciuili fit, scilicet rescripto
principis.[d] cum causæ inquisitione, num hone
sta ea uel turpis adoptandi occasio:[e] etsi de im-
pubere arrogando agatur, adhibita sufficienti
cautione,[f] de bonis restituẽdis, si impubes mo-
reretur, ijs quibus obuentura essent, si arroga-
tus non fuisset: uel eidem ipsi si eum emanci-
10 parẽt, item de non exhæredando.[g] Et factam
arrogationem per populum Gellius testatur,[h]
& ideo arrogationem, quòd per populi roga-
tionem fieret, dictam, per hæc uerba, *Velitis, iu-
beatis, uti L. Valerius, L. Titio tam iure legeque fi-
lius siet, quàm si ex eo patre, matreque familias eius
natus esset: utique ei uitæ necisque in eum potestas
siet: uti pariendo filio est: hoc ita, ut dixi, ita uos Qui*
11 *rites rogo.* Fiebat autem lege Curiata in comi-
tijs arbitris pontificibus: collegium namque
pontificum causas arrogandi dispiciebat, & ap
probabat, uel reprobabat, ut ex Cornelio Tac.[i]
apparet, dum de Galba adoptare uolente Piso-
nem agit, & ex Cicerone[k] constat. Monebatur
autem populus per trinundinum, de quibus fu
tura essent comitia, ut innuit Cicero,[l] uiden-
dus Gruchius.[m] Scribit tamen Cornelius Taci
tus,[n] quem alij dicunt primum historiæ Gal-
bam, arrogasse Pisonẽ Licianũ, in castris apud
frequentem militum concionem, Imperatoria
breuitate more diui Augusti & exemplo milita
ri, quo uir uirum legeret, ac si diceret talem se
filium deligere qui in periculis secum fortis ob
sisteret. Mos enim erat militum cum pericula
& discrimen uitæ pugnaturi subirent, singulos
sibi notos milites legere quos antea ex præcla-
tis facinoribus satis perspectos putarent ut est
12 apud Liuium lib. 9. Adoptio autem fiebat a-
pud magistratum, penes quem esset legis a-
13 ctio.[o] Adoptionem præibant more antiquo
emancipationes tres, & duæ manumissiones, quæ
postmodum sublatæ sunt, & statutum sufficere

pro

s Calus, l nulla, l. 23. de suis & leg. hære. ff.
t Paul. l. si tibi filius, l. 34. de adopt. ff.
t §. minorem, eo. l. si paterfamilias, l. 15. §. fin. & l. adoptiuorum, l. 16. eodem ff.
u § minorem, de adopt. l arrogato patre, l. 40 §. non tantum, eod.

x l. 2. §. illud, eod. ff. l. arrogato, § fi. eod §. sed & illud, eo. l si serua, § si spadoni, de iure dot. in ff.
y Paul. l. & qui uxores, l. 30 de adopt. in ff.
z in rationib. nuptia.
a l. penul. C. de nupt.
b Arist. li. 7. Politico. c. 16.

c Vlpia. l si paterfamilias, l. 15. § in arrogationibus, de adopt. in ff l. nec ei, l. 17. §. 3. eo.

d l. 2. & l. arrogationes, l. 6. eod C. Caius l. 2. eod ff §. adoptio, & § cũ autẽ impuberes, eo. tit ap. Iusti.
e d. § cũ autẽ, l. nec ei, l. 17. §. eorũ, de adop. in ff. l. 2 eod. C.
eod. Gellius, li. 5. c. 19.
f Marc. l. non enim, l. 18. & l. hæc autem cautio, l. 20 l. his uerbis, l. 19 de adopt. d. §. cum autem.
g d § cum autẽ impuberes, & d. l. 2. C. eod.
h Gell. libr. 5. cap. 19.
i Tac. lib. 17.

k Cic. pro domo sua.
l Cic. ect. Rullum.
m lib. 3. de comitijs Romano c. 4.
n Corne. Tac. lib. 17. anna.

o l. 2. § 4. de adopt. ff l 2. C. eod & proxa cõ ta. iurib

pro adoptionis ſolemnitate adire competentē
iudicem, & ex uoluntate patris naturalis dan-
tis in adoptionem, & accipientis, & adoptati,
fieri: [a] non autem agnatorum adoptati aſſen-
14 ſus exigitur. [b] Si tamen impubes uel minor in
arrogationem ſe det, certè curatoris authorita-
tem exigi, etſi antea contrariè iure ſeruaretur,
15 placuit. [c] Cæterum & augurum, alio quoq; mo
do apud Romanos factam fuiſſe adoptionem,
quàm per legem curiatam, per prætorē, & ma-
giſtratum, nempe per teſtamentum, ſi tamen
uerum ſit, quod ſcribit Suetonius in Tyberio,
cap. 6. fuiſſe teſtamento adoptatum a M. Gal-
16 lio Senatore. Adoptari poſſunt & adoptare, qui
bus ſpecialiter non prohibetur, lege uel natu-
ta, [d] filij, nepotes, extranei, [e] & in locum filio-
rum, & in locum nepotum, [f] etiam ſi filios qui
17 adoptat non habeat. [g] Coccius Nerua Cæſar
M. Vlpium Traianum adoptauit extraneum a
ſe, moxq́ue in curia Cæſarem deſignauit, ut ait
Xiphilinus ex Dione in Coccio Nerua. Sic A-
drianus adoptatus a Traiano [h] poſt mortem
Neruæ. Et Adrianus ſucceſſorē ſibi delegit An
toninum: ſed cum illi nulla uirilis ſtirps fieret,
Commodi filium adoptauit, adiūcto etiam M.
Annio Vero, qui ante Catilius dicebatur. [i] De-
mumq́; mortuo Vero Cæſare, rurſum adopta-
uit Adrianus Arrium Antonium, qui poſtea
pius dictus eſt, eadem lege, ut idem ſibi duos a-
doptaret Annium Verum, & M. Antoninum, te
ſte Spartiano & Capitolino. [k] Iulius Cæſar ado
ptauit Octauium ex Actia nepotem, cum libe-
ros non haberet, eumq́ue hæredem imperij &
18 fortunarum inſtituit, ut ſcribit Dio. [l] Qui libe
ros habet naturales & legitimos, non poteſt a-
doptare, [m] ne quis contemptis ſuis alienos, ut
curruca auis, educet: cum liberorum ſolatium
hoc iure tantum ciuili reſarciatur. Etſi apud
Vtopienſes alia cauſa adoptandi ſit: nam apud
illos, qui aliam artem, quàm paternam addi-
ſcere uellet, dabatur in adoptionem illius fami
liæ, qui artem illam appetitā exerceret, ut Tho
19 mas Morus. [n] Vetatur tutori & curatori ado-
ptare ſuum minorem 25. annis, ne rationes in
20 tercipiat. [o] Adoptabant ſibi & Hebræi filias,
21 ut Mardochæus Heſter filiam fratris ſui. [p] Sed
iure prohibetur, ne arrogetur fœmina, niſi per
gratiam principis, neve arroget: [q] adoptari ta-
men poteſt, [r] adoptare autem non iure Roma-
no. Etſi apud Aegyptios longè aliter receptum
fuiſſe conſtet, exemplo filiæ Pharaonis, quæ a-
doptauit Moſen in filium: [s] hanc filiam non-
nulli tradūt dictam fuiſſe Thermutim. Refert
tamen Arrianos, [t] Adamam Cariæ reginā ado
ptaſſe Alexandrum Magnum, neque eum filij
nomen aſpernatum. Vt & Neapolitani regni
regina poſt obitū fratris Ladislai, Iacobo Bor-
bonio Marchiæ comiti nupta, diſſidio cum ma
rito orto, nec liberos habens, Tarraconenſium
regem Alphonſum primum adoptauit: hocq;
abdicato, poſtea Ludouicum Andegauenſem
tertium Secundi filium. [u] Græci autem in hoc
Romanis ſimiles, ſic enim ait Iſæus Græcus,
Μητρὸς δὲ οὐδεὶς ἐστιν ἐκποίητος ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρ-
χει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, κἂν ἐν τῷ πατρῴῳ μένῃ
τις οἴκῳ, κἂν ἐκποιηθῇ, id eſt, *a matre nullus per
adoptionem alienus eſſe poteſt, neque matrem habe
re poteſt, niſi propriam ſiue in gentilitate maneat,
22 ſiue inde migret*. Sed nec quis plures arrogare
poteſt, niſi ex iuſta cauſa, ut ſi diues ualde: non
libertum alienum, non maiorem minor, ut no
tat Vlpianus. [x] Suum libertum poteſt, [y] & in
ſeruitute a ſe genitū, ita tamen ut libertus non

a Iuſtinia. in l. fin. C eo. l. in adoptionibus, l. 5 eod. P.
b Celſ. l. cū adoptio, l. 7. de adopt.
c l. fi. de auth. praſt. C. Mode. § quod nec curatoris, l. 8 de adopt. in P. §. 2. quib. mod. tut. finit.
d l. etiā cæcus, l. 10. l. adoptio, l. 16. de adop.
e Pau. l. cū nepos, l. 6 & l. ſi is qui filiū, l. 11. Vlpi. l. qui liberatus, l. 12 eod. P §. & tam filium, eo. apud Iuſtinia.
f Pau. l. adoptare, 37 & Pōpo. l. adoptiones, l. 41. Procul. l. ſi is qui, de adop. Vlp. l. ſi arrogator, l. 22. in fin. eod. tit.
g d. l. adoptare, l. 37 eod. §. licet, eod.
h Xiphilin in Traiano, & Aelius Spartia. in eod.
i Xiphil. in Adria. & Spartia. in Vero.
k Spart. in Adriano, & Iul. Capit. in Antoni. Pio.
l Dio. Caſſ. 44. & 45 hiſtor.
m Vlpia. l nec ei, l 17 § præterea, de adop. in P. l. 5. C. eod.
n Tho. Morus, lib. 2. Vtopiæ.
o Vlpian. d. l. nec ei.
p Eſter, c. 2.
q l. mulierem, C. de adop. l. nā & fœminæ, l. 21. eod. in P §. fœminæ, eo. ap. Iuſtinia.
r Vlpia. in tit. ex corp. Iur. titu. 8.
s Exod. c. 2.
t Arrian. lib. 1. de expe. Alex.
u Pau. Aemil. libr. 10. hiſtor. Franco. in Carolo 6.
x Vlpia. l. ſi paterfa. l. 15. §. fi. de adopt.
y l. ſcendū, de rit. nupt. l. fi. de ſtat. homi.

ingenuus fiat; [a] niſi natalibus reſtituatur, quod
23 fieri ſolebat per principem. [a] Non poteſt uel ar
rogati abſens, uel diſſentiens, [b] quamuis in a-
doptione uoluntas non admodum perpetuò
exigatur, ſi adoptandus infans ſit. [c] Sicut Octa-
uianus Cæſar, metuens inſidias, adoptauit Lu-
cium ſtatim natum, & Caium fratres, filios A-
24 grippæ, & ſororis ſuæ, ut author Dio. [d] Natu-
ra arrogationis illa, ut quando quis adopta-
tur, non tantum is in poteſtatem tranſeat adu-
ptantis, [e] ſed & qui filij ei ſunt, quoſque in ſua
habet poteſtate, tanquam nepotes: [f] Siquidem
qui non eſt ſuæ poteſtatis, alios in poteſtate ſuā
habere non dicitur: [g] Sic natus ex adoptiuo,
adoptiui locum obtinet. [h] Sic apud Corneliū
Tacitum, [i] Galba apprehenſa manu Piſonis
in hunc modum locutus fertur, *Si te priuatus le
ge curiata apud pontifices, ut moris eſt, adoptarem,
& mihi egregium erat, tum Pompei & M. Craſſi ſo
25 bolem in penates meos adſcribere*, Græci eum, qui
omnino in alterius familiam tranſibat dixere,
teſte Suida, ἐκποίητον, id eſt, à familia ſua ab-
26 alienatum, datum εἰς υἱοθεσίαν. Nam & inſtitu-
tum antiquum erat, ut adoptatus ab adoptante
acciperet appellationem, nomē tamen eorum
quæ prius geſſerat aliquod, aliter paulo forma
tum geſtaret: ut Octauius antea adoptatus à Iu
lio Cæſare, dictus eſt Caius Iulius Cæſar Octa-
uianus, teſte Dione Caſſio. [k] Neque enim per
adoptionem dignitatem quis amittit priſtinā,
ſed augetur, [l] non patria, non ius originis amit
tuntur. [m] Atque iure codicis, in adoptionem ex
traneo datos, retinet iura patris naturalis, [n] &
alia coniungit: neque enim ciuilis ratio uel fi-
ctio, quod iuris ſanguinis eſt, immutare poteſt. [o]
27 Quod & in brutis relucet, ſiquidem id uerum
eſt, quod Theodoricus Gothorū rex Symmar-
cho ſcribens ait, [p] Perdicibus hunc eſſe morem,
oua perdita per alterius matris damna reſarci-
re ut adoptione alienæ ſobolis, incōmoda ſuæ
reparent orbitatis: uerum nati mox ubi fiduciā
habere cœperint ambulandi, in campos exeun
tes cum matre, ut fuerint materna uoce com-
moniti, ouorum ſuorum genetricem potius pe-
tunt, quamuis ab alia furtiuis fœtibus educen-
28 tur. Inter Langobardos ſeu Inſubres olim quo
que adoptandi obtinuit mos, ſed paulò diuerſo
ritu, quàm Romanis eſſet, nempe detonſione
capilli facta adoptari per eum qui adoptaret: ut
planum fit ex uerbis Pauli Diaconi, [q] quæ hu-
iuſmodi ſunt. *Circa hæc tempora Carolus Pipini
filius Francorum rex, filium ſuum ad Luthprandum
regem Langobardorum miſit, ut eius iuxta morem
capillum ſuſciperet, qui ei cæſariem incidens effe-
ctus pater eſt, multiſque regijs muneribus donatum
29 genitori remiſit*. Neque enim aliquando Franci
ignorarunt uſum adoptionis, ſicuti liquet ex
eo quod Tritemmius [r] referat, quòd Clodouei
anno 7. Sigibertus rex Galliarum in Auſtraſia
filius Dagoberti anno Domini 652. adoptauit
Hildericum filiū Grimualdi Maioris Domus,
in filium & regni ſucceſſorem. Hebræi quoque
antiqui, & poſteri adoptione uſi ſunt, ut legi-
mus apud Ioſephum [s] Abrahamum adoptaſſe
ſibi in filium, natum ex fratre ſuo Aaramo &
germanum uxoris ſuæ Saræ. Apud Aſſyrios e-
tiam adoptandi antiquiſſimum fuiſſe morem
tradit Beroſus, [t] loquens de tertio rege Babylo-
niæ Nino. Eadem tempeſtate Dionyſius Ham-
monis filius, armis ſumptis Regem & Ca-
meſenum regno paterno pellens, & ſecum O-
ſitim retinens, in filiumq́ue adoptans, eum à
patre ſuo Hammonem Iouem cognominauit,

a l. fi. de adop. in P.
a Marc. l. 2 de natal. reſtit. li. 40. P. tit. 11
b Vlp. l. neque abſens, l. 24 & l poſt mortem, § fin. de adopt. Celſus, l. 1 adoptionibus, l. 5. eod.
c Modeſt. l. etiam inf. ntē, l. 42 de adop.
d Dio. Caſſ. li. 54
e l. 12. de adop. P § 1 eo. apud Iuſtin. Vlpia. in titulis, tit. 8 eo.
f § illud proprium, eod. l. ſi paterfamil. in prin. eo in P & l. arrogato, l. 40 eod.
g l. ſic eueniet ad l. Iuliam. de adulter. in P.
h Iulia. l. ex adoptiuo, l. 17. de adop. in P.
i Cor. Tac. lib. 17.
k Dio Caſſ. li. 46. hiſt. Roma.
l l. per adoptionem, de adopt. P.
m l. in adoptionē, in 1. C. eod.
n l. cū in adoptiuis, C. de adopt. § ſed hodie, eod. ap. Iuſtino.
o l. iura ſanguinis, de reg. iur. in P. l. ius agnationis, de pact. in P. l. eas, de capit. dimi. § in de iur. nat. cum ſimilib.
p Caſſiod. li. 2. uariar. epiſt.
q Paul. Diaco. libr. 6 de geſt. Langobard. c. 11.
r Tritemius, lib. breuia. annal. Franc. in rege 12.
s Ioſeph. 1. antiq. c. 13.
t Beroſ. li. 5. de ſtrationis eadem fermè ſ. pud Diodo Sicul. libr. 4. Bibloth.

uti à magistro Olympo Olympicum, eique totius Ægypti regnum tradidit. Eodem anno virgo Pallas apud Tritonidem lacum infantula exposita, ab eodem Dionysio Ioue Lybico etiam cognominato adoptata in filiam fuit, quæ omnem militiam prima Lybicos docuit. Inter Græcos & receptam monet Plutarchus,[a] dum ait à Pandide Ægeum, ab Ægeo Thesea, unde ei nomen, adoptatum. Et lex extat Platonis,[b] ut qui plures liberos haberet, unum retento non habentibus alios in adoptionem daret. In Gallia tamen, inquit Masuerius,[c] filij adoptiui non succedunt adoptantibus: quod & firmat Guillelmus Benedictum,[d] Tiraquellus quoque,[e] qui & illis non competere ius retractus gentilitij tradit. Quamuis ut extranei, si instituantur, possint succedere, non enim prohibitum est[f] extraneum hæredem facere. Cæterum hodie non utimur iure hoc adoptionis, neque quòd quis nutriat alienos liberos, erudiat, foueatque ut suos, ideo pater eorum uel illi filij dicuntur. Fuit enim & semper etiam tum, cum adoptio frequens, inter adoptatum & alumnum discrimē: si quidem adoptatum uel instituere uel exhæredare, ut filium, necesse erat, & legitimam ex lege relinquere saltem:[g] at in alumno, quantumuis quis promiserit, ut filium habere, idipsum non est necessarium.[h] Neque inhibitæ sunt nuptiæ cum alumna,[i] cum tamen cum adoptiua filia prohiberentur.[k]

a Plut. in uita Thes.
b Plato.libr. 9. de legib.
c Masuer in titu. de proba. §. item si defunctus.
d Guill. Bene. in repet. c. Raynut. in uerb. & uxo. nomi. decis. 5. nu. 197.
e Tiraq tract. de retract. glo. 8. § 1.
f l. extraneū, de hære. instit. C. § fin. eo. tit. ap Iustinia.
g l. si arrogatus, de adop. in P.
h l. si quis cum filium, de uer. obl. in P.
i l. si quis alūnam suā, l. ad. de nupt. li. 5. C. tit 4. § eadem, qui manumit. non lic.
k § & hæc adeo, de nupt. ap. Iustinia.

Syntagmatis iuris vniuersi Libri Decimi Finis.

DE PERSONIS SVI VEL ALIENI IVRIS,

Liber Vndecimus.

De libertate & ſeruitute in genere. Cap. I.

1 *Continuatio libri, & quod*
Vnum genus hominum omnium, natura.
2 *Hominum diuiſio in liberos, ſeruos, ingenuos, libertinos, & qui.*
3 *Libertas quid.*
4 *Seruitus duplex, corporis & animi.*
5 *Vis cogit, & ei reſiſtere licet.*
6 *Captos occidere licet, ſed humanius actum, uitam conſeruando eiſdem.*
Seruitus quomodo iuris & iuriſgentium ſit. eod.
7 *Seruitus quomodo contra naturam, ſed non contra ius naturale.*
8 *Ius naturale quomodo dicendum immutabile.*
9 *Ius ciuile, & naturale eſſe, & quomodo.*
11 *Serui fiunt, & naſcuntur.*
12 *Seru⁹ impius, qui ſe ob pretiũ uenũdari paſſus eſt.*
13 *Seruituti mors præponenda, & exempla eorum, qui mori elegerunt potius, quàm ſeruire.*
14 *Libertas inæſtimabilis res, nihilque infœlicius ſeruitute.*
15 *Ius dominandi in ſeruos quibus rationibus probet Ariſtoteles.*
16 *Serui & liberi quidam natura, quidam ciuili iure: & utile ſeruire aliquibus.*
17 *Libertatis frænum non eſt iure prohibitum,*
Libertas uera, obedire bene præcipientibus, & legi. eod.
18 *Dominatio & ſeruitus, in liberis perſonis poteſtas dicitur.*

1 SVperioribus libris perſonas, ueluti naſcentes & ex prima origine, ſatis diſtingui admonuimus: nunc poſtulat ordo, ut eaſdem ueluti natas, per accidentia, quæ extrinſecus accidunt, perpendamus: ex quibus ſtatus illarum naturalis iure gentium, uel ciuili, uel imminuitur uel impeditur. Itaque omnium hominum una & eadem naſcendi & moriendi conditio[a] naturalis, eatione quoque ſtatus naturalis, unum & idem erit genus, quod aliud nomen ab initio proprium non habebat.
2 Quando autem cœpit ille ſtatus ſubijci, cœperunt diſtingui etiam ex accidente illo, alijs nominibus homines generaliter: nempe, ut qui ſtatu ſuo pro nutu uti non poſſent, dicerentur ſerui: qui uero non fuerunt de ſua dignitate deiecti liberi. Sic apparuit libertas ut naturalis, quia prior & antiquior, eo quòd ipſi repugnare cœpit: & quia quidam dehinc ex ſeruitute reſtituti ſunt in libertatem, quidam autem nunquam ſeruierunt, facta ſunt tria genera hominum, & totidem generales appellationes: alijſque ingenui dicti qui nunquam ſeruierunt, nec eorum parentes: alij ſerui, qui ſeruiunt, alij liberti, id eſt, liberati, relati ad patronos: uel ad ingenuos libertini, quibus oppreſſa per ſeruitutem libertas, reſtituta eſt:[b] Verum libertis nota & macula quædam inter ingenuos remanet, utpote ob receptum beneficium, illis à quo acceperint, nempe patronis & eorum ſucceſſoribus ualde deuinctis. ut Horatius de ſe dixerit ideo,[c]

Quem rodunt omnes libertino patre natum.

Cognoſcimus autẽ ex finitione libertatis, & ex eius ſubſtãtia, ſeruitutis & libertorum cõditionẽ, & qualis ſit. Concipitur porro illa à Florentino Iuriſcõſulto,[d] & in iuris ciuilis inſtitutio
3 nibus,[e] his uerbis: *Libertas eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi quod ui aut iura prohibetur.* Iuuenalis liberũ exiſtimare uidetur etiam eum tantum, qui ſuo arbitrio uiuit,[f]

Tu tibi, inquit, liber homo & regis conuiua videris.

Sic Cicero[g] libertatis proprium ait, viuere ut uelis. Item Ariſtoteli[h] uidetur libertas eſſe, τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται. Plutarchus[i] quoque, veræ uitæ liberum iudicium & liberam actionem eſſe dixit. Et Perſius,

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere uitam
Cui licet ut uoluit?

4 EtCicero,[k] Tabella dat eam libertatem populo ut quod uelint, faciant. Verba reliqua finitionis, niſi quod ui aut iure prohibeatur, oſtendũt à quo libertas illa minuitur, uel opprimatur, duplicemq́; ſeruitutem corporis & animi: uis quippe in corpore in externis, prohibitio autẽ iuris animum potiſſimum cogit. Vis eſt maioris rei impetus, qui repelli, uel ſaltem ex arbitrio, uel cõmode non poteſt.[l] Et Vlpiano[m] uis, neceſſitas eſt, contraria alicuius uoluntati. Quamobtem capti in bello ui, amittunt vſum
5 ſeruitutis, coguntur enim, & ut ait Virgilius,[n]

Vna ſalus uictis, nullam ſperare ſalutem,

Qui enĩ nobis uim inferũt, poſſunt iure naturę vi repelli:[o] qui mortẽ moliuntur nobis, ut morte afficiantur digni ſunt.[p] Et ut ait Ouidius,[q]

Iudice me, fraus eſt conceſſa refellere fraudem:
Armaque in armatos ſumere iura ſinunt.

6 Quo factum eſt, ut captiuos occidere hoſtes liceret: tamẽ humanitate Cæſarũ & eorũ qui cœperãt, uita donati.[r] Nam ut dicebat Pyrrhus,[s]

Quorum uirtuti belli fortuna pepercit,
Et nos parcere æquum eſt.

Ita iuris gentium dicta fuit ſeruitus,[t] gentium inquã quia humanitate illa fere omnes gẽtes uti ſoleãt: at iuris, quòd iuſtũ certe & æquũ eſt, ut ei qui potuit uitã adimere, uitæ fructus & operas debeas, Sic. n. cõtra naturã quidem liber-
7 tatis eſt ſeruitus,[u] q̃a natura liberi naſcimur,[a]

a Sapient. 9.

b Vlp in l. manumiſſiones, L. de iuſti. & iur. lib. 1. P. tit. 1. §. ius autem gentium, de iur. eo tu. ap. Iuſtinia. lib. 1. § 1. de libe ti. §. 1 de iur. perſo Martia. in l. ſeruorum, l. 5 de ſta. hom. lib. 1. P. titu. 5.
c Horat. libr. 1. ſerm. Saty. 6.
d Floren. l. libertas, de ſtatu homi. libr. 1. P. tit. 5.
e § libertas de iure perſo.
f Iuuen. Sat. 5.
g Cice. 1. offic. & in Parad.
h Ariſto. 6. Politic. c. 2.
i Plut. περὶ τοῦ ἀκούειν.
k Cicero pro Plancio.
l l. 2. de eo, q met. cau. in P.
m Vlpian. l. 1. eod. ot.
n Virgil. 2. Aeneid. 2.
o Florent. l. 3. de iuſt. & iur. P. §. cum arietes, ſi quadrup. pauper. fec. dic. § q cum alter, ad legem Aqui in P. l. 1. § uim vi, de ui & ui armata. libr. 4. P. titu. 2.
p Caius, l. 4. ad l. Aquil. in P. l. 1. & 2. quan. lic. unicui. ſine iudi. ſe uindic. in P. cum ſimil.
q Ouid 1. de ar te.
r §. ſerui aut, de iur. perſo. l. libertas §. ſi. de ſta. homi.
s apud Cice. 1. offic.
t cau. ius gentium, 1. diſt. l. manomiſſiões, l 4. de iuſti. & iur. P l ſi id qd, l. 64 de condic. indeb lib. 12 P. tit 6 § ſeruitus autẽ eſt, de iur. perſ. libertas, l. 4. §. ſeruitus, de ſta. homi. § ius autem gentiũ, de iur natu.
u d. l. libertas, § ſeruitus, de ſtat homi. & d. § ſeruitus, de iur perſo. cum ſimilib.
a §. ius autem gentiũ, de iur. nat. l. manumiſſiones, de iuſti. & ius P.

ſed non eſt contra ius naturale: nam qui aburi
tur ſibi cõceſſa poteſtate, indignus eſt ea, & pri
nari debet.[a] Neque naturalia omnia quę ſunt,
incorruptibilia uel immutabilia ſunt. Quinimo,
ſicut naturale eſt naſci: ſic contrarijs aduenientibus
cauſis, naturale eſt per eaſdem cau-
8 ſas corrumpi.[b] Atq; in iure naturali & illud
obſeruo, ius naturale eſſe immutabile,[c] quandiu
ius remanet, hoc eſt, quandiu iuſtum illud
naturale habet rationes & æquitatem, quibus
iuſtum dicitur: ueruntamen & mutabile erit,
quando ſubductis columnis rationis & æquitatis,
iuſtum diſſoluitur. Quod accidit, quando
rationes, quæ æquum ſtatuebant, alijs ſuborris
cauſis nouis, incipiunt minui, & ſuperantur alia
maiori æquitate: ut ſi quod antea proderat,
alio adminiculo incipiat eſſe nociuum & perniciosum:[d]
uel ſi mali exempli fiat, ueluti dum
Ezechias comminuit ſerpentem æneum,[e] qui
antea ſũmæ uenerationis fuerat,[f] quia in idolo
9 latriam inciderat populus. Sic ciuilis ratio, iura
naturalia non corrumpit: at naturalis alia opposita,
ſi maior, & tollit, & corrũpit.[g] Quemadmodum
etiam & ciuilis ratio, quæ naturalem
habet cauſam fere ſemper comitem: Ratio enĩ
uix dici poteſt, quæ naturalis non ſit, quæ tamẽ
non ſemper quod naturæ communi congruit
omniũ conſiderat, ſe aliquando tamen ſocietatis
alicuius ciuilis cauſam, utq; cõmodius alicuius
uita inſtituatur, habita ratione morũ præ
ſentis loci, & eius quod ibi ſæpius, quàm alibi
communiter inter homines cõtingit. Indeque
ius ciuile, quod proprium cuiuſq; ciuitatis, hoc
eſt, quod maxima conformatum eſt ritibus, &
moribus receptis in ciuitate, partim cũ iure naturæ
conſentit,[h] ueluti cum fermento æquitatis,
& iuſtitiæ & iuris tantum iuſtum: nec tamẽ
per omnia ei inſeruit, id eſt, non omnino ſecundum
uniuerſalem æquitatem naturalẽ ſtatuit,
Neceſſitas quippe ſocietatum, interdum iubet
ab ea æquitate deflectere, ut propter frequentiam
criminum, augeri pœnas, aut propter mores
ſæuiores, & barbaros durius ſtatui: interdũ
contraria cauſa minui, & aliter hic expedit, aliter
alibi leges temperare. Quæ omnia tamen,
etſi diuerſa in locis diuerſis & contraria, iuſta
nihilominus ſunt & æqua: ſed diuerſa ratione,
& ſecundum quid, non ſecundum generalem
conſiderationem iuris naturæ in abſtracto, ſed
ſecundum ius naturale in cõcreto, hoc eſt, pro
conuenientia ſubiecti, cui nomotheta iuſtum
præſcribit. Vt non dubitem ius naturale & in
iure ciuili eſſe, uerum in illo concreto appellationem
ciuilis dominari. Et tamen ſi ſanctiones
ciuiles non ſint conſonæ rationi, ius nõ faciunt,
quantumuis ita nominentur, ſed corruptelam:
ſi autem conſentiant cum ratione, cũ ea
naturalis ſit, ius quoque ciuile, & naturale hoc
modo erit, & in cõcreto dici poterit, & ratione
contractionis ad illam uel illam ciuitatem, ius
10 naturale & ciuile quoque. Ea ratione ſeruitus
& iuris gentium eſt, & iuris ciuilis, nec contrariã
hãc iuri naturali, ſicuti aliqui abſolute per
perã rati ſunt, arbitror: ratio enim naturalis, recipit,
ſui eſſe defenſorem, uimque repellere,[i]
& aduerſum nocentes, bellum, ut ad bona cogantur
iuſte & rite mouere.[k] Recipit quoque
humanitatem, recipit & beneficiorum retributionẽ:[l]
recipiet igitur a a iſtis natam ſeruitutẽ.
Et quia is nõ genuiſſet liberos, qui captus fuit,
ſi fuiſſet occiſus, debere non tantum ſeipſum,
ſed & ſuos conſeruatori, non erit unde diffici-
11 la colligere. Vnde ſerui & naſci, & fieri dicuntur:[m]
fiunt captiuitate, & alijs modis, de quibus
cum de ſeruis agemus: naſcuntur, qui ex il
12 lis nati ſunt. Quibus alias ſpecies iuris ciuilis
Romani acceſſit ſeruorum, eorum qui tantum
beneficium naturæ contemnentes libertatis,
ad pretium participandum ſe uenundari paſſi
ſunt, maiores uiginti annis,[n] pluris facientes
pretium uile, quàm ſeipſos. Et uere certe iſti ſerui
natura, cum ſeruilem ſpontaneum habeãt,
& imminutum à ratione animum. Nam etſi
iniquum eſt, liberum aſſeruiſſe eum qui ſeruus
eſt, longe iniquius tamen ſeruum ſanxiſſe, qui
liber eſt, ait Ariſtoteles.[o] Brutis iſti inſipientiores,
quæ ſeruitutem quoque abhorreant,
beſtiæ quippe, vt ait Cicero,[p] quas delectationis
cauſa concludimus, cum copioſius alantur,
quàm ſi eſſent liberæ, non facile tamen
13 patiuntur ſeſe contineri. Dixeruntque, qui
bene philoſophati ſunt, ſeruituti mortem præ
ferendam, ut Cicero.[q] Eaque ratione Dardaniæ
mulieres, ſeruitutem credebant miſeriam
turpiſſimam, filios pueros, quos in ulnis baiulantes,
in gurgitem fluminis, ne in hoſtium po
teſtatem uenientes ſeruirẽt, proiecerunt, acclamantes,
Vos certe non ſeruietis. Sic Xanthij ſe
& ſuos potius combuſſerunt quàm Bruto captiui
ſe dederẽt, teſte Philone Iudæo.[r] Et mulieres
Celticæ ex Cennis deuictis ab Antonino,
captiuæ elegerunt potius mori, quam ſeruire.[s]
14 Inæſtimabilis res libertas habita, merito[t] nec
gratius quicquam libertate præſtari poteſt,[u]
Sicuti, ut ait Cicero[x] & Seneca,[y] nihil infœlicius
ſeruitute, ut etiam ea morti compararetur,[z]
15 & ſerui pro nullis habeantur.[a] Pluribus Ariſtoteles[b]
firmat ius dominandi in ſeruos, & do
cet graue non uideri oportere, ſi quis eius, qui
uim afferre poteſt & potentia præcellit, ſeruus
fiat, & ſubditus is qui uim patitur: quòd ſemper
id quod ſuperat, eſt in excellentia alicuius
boni, ex quo fit, ut uis non abſque aliqua uir-
16 tute eſſe uideantur. Aitque ſeruos quoſdam
eſſe ſecundum naturam, alios liberos: & quibuſdam
expedire, & conducere, & prodeſſe ſeruire,
qui ſe regere neſciant. Imo naturam ſerui
lia quædam corpora ideo robuſtiora feciſſe ad
neceſſarios uſus, alia uero ad ea inutilia. Et na
tura quidem omnia corpora uirtute præſtantia,
& animo nobilia facere, & ex bonis & ratio
nalibus homines ſimiles generare uult, ſed ple
runque non poteſt: neceſſitatiumque ideo in na
turæ conſeruatione humanæ, ut alij obediant:
alij præſint, alij imperent & dominentur, alij
ſeruiant. Sic enim mutuo membra ſa fruent,
& qui ingenio pollent & ſagacitate, imperio,
& ſanctione, & gubernatione, hebetes & improuidos
ab errore, lapſu, damnove præſeruãt:
qui ueso iuuantur, mutuo officia & obſequia
rependunt. Quocirca qui uitijs ſordeſcunt, & il
lis nolunt abire, nec munita prudentum, & rationis,
quæ in arce animæ imperat perficiunt:
etſi corpore alijs non ſeruiant, tamen uere ſerui
& mancipia uitiorum ſunt, ab illis ſuperati.
A quo enĩ quis ſuperatus eſt, illius eſt ſeruus,
ut ait D. Petrus.[c] Edidit librum eius argumenti
eruditũ Philo Iudæus, Quod omnis probus
liber ſit: ea ratione, & omnis improbus & delictis
ſcatens ſeruus, non habita ratione externæ
dominicæ poteſtatis, uel libertatis. Idipſum
quoque recte probat multis Perſius Satyra 5.
Et ueram libertatem ſapientia, quam nec prætoris
[illegible] ſtultis dare vindicta, nec ueram liber
tatem, quam ſeruis pilea donant. Idipſum &
ex Stoicorum rationibus exornat Cicero in
Paradoxis,

a c. priuilegiũ, 11. q. 3. c. postea quã, § his ita, 24. q. fin. c. ubi iura, & cau gesta, 84. dist. Iuxoc. 3. in c. maiori c. 11. de priuile lib. 3. Decretal. 33. l. auxilium, de mino.
b l. nihil tam naturale, de regu. iur. P. l. 1. cod. sim. op. Grego.
c § sed naturalia, de iur. nat. gen. & ciu.

d Alex. 3. in c. dilecti filij, c. 2. & c. suggestũ, c. 9. de deci. lib. 3. Decret. tit. 3. ca. quid per no ... de uerbo. sign.
e 4. Reg. c. 10.
f Numer. 21.
g l. eas, de cap. diminut.

h Vlp. l. ius ciuile, l. 6 de iust. & iur. P.

i l. 3. de iust. & iur. cum simil. sap. cita.
k l. ex hoc iure, eo § ius autem gentiũ, de iure natu Vlp.
l hostes, l. 24. de capti. lib. 49. P. tit. 15.
l l. sed etsi leg. § consuluit de petit. hæred in P. l. Aurelius, de donatio. P.

m § serui autẽ authen. de ingenu. § a. de ingenu. l. partũ, C. de rei uendi.

n d. § serui autem, l. 1. quibus ad liber. procl. nõ lic. P. l. si minuerium, & l. non ideo, de liber. cau. C.

o Aristo. Proble. sect. 10. q. 13.
p Cice 3. de finibus.

q Cic. Philipp. 10. & 3. Officio.

r lib quod omnis prob[us] liber sit.
s Xiphilin. ex Dione, in Antonino Caracalla.
t § sed cum libertas, qui & a qb. manu. lib. non fiunt, l. libertas, de reg. iur. P.
u l. Paulus, de fideicommiss. libert. in P.
x Cic. Philipp. a 10 & 12.
y Senec. epist. 32.
z l. seruitutẽ, de reg. iur. l. cũ hic status, § 1. de don. int. uir. & uxo.
a l. quod attinet, de reg. iur.
b Arist. li. 1. Politic. c. 3. & 4.

c 2. Petr. 2.

a Cic. pen. parad.
b Cic. 4. ad Herenn.
c D. Ioan. c. 7.
d Aristo lib. 3. Rhet. ad Theodo. c. 21.

Paradoxis,[a] & alibi:[b] & qui facit peccatum,
ſeruus eſt peccati.[c] Et Ariſtoteles[d] ſententiam
illam adfert, Nullum hominum eſſe liberum:
Nam aut fortunæ, aut pecuniæ ſeruit. Quam-
7 ubrem ex finitione, libertas frænum neceſſa-
rium accipit, ut non liceat quod iure prohibe-
tur. Sic Perſius.[e]

e Perſ. Saty. 5.

Vindicta poſtquam meus a prætore receſſi,
Cur mihi non liceat iuſſit quodcanque uoluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica uetauit?

Et quæ leges fieri prohibent, ea in noſtra pote
ſtate non cenſentur:[f] habetque lex uim cogē-
tem imperio,[g] ſed ad bona: unde uis propriè
non dicitur, nec improba, imò libertatis ueræ
conſeruatrix, & libertatis per uitia læſæ, medi-
cina uitiorum, & pharmacum. Immoderata
quippe libertas, iam ex eo, quòd immoderata
eſt, ad morbum peruenit: nimium enim omne
& exceſſus uitium eſt, in medio natura rei: Vt
in corpore ſua craſi tēperato, diſſolutio illius,
& defectus, & exceſſus morbus eſt. Atque inge
nium animuſque dum ſui abutitur libertate,
uidetur iam obſeſſus, & ſeruus præter naturā:
ſiquidem ſeruitus eſt obediētia fracti animi, &
abiecti arbitrio ſuo carentis. Idro ut non culpa
tur chirurgus, uel medicus, dum ſalutis ægroti
ſolicitus, impatientem doloris & curæ ægrotū,
& pati & ſumere pharmaca medicata, nouacu
lamque & ferrū cogit, ſic nec magiſtratus uim
inferre dicetur, uel libertatem opprimere, qui
legem exequens, ferrum, & pœnas, metum, &
coactionem infert improbis, ut meliores reddā
tur, & a ſeruitute uoluntaria reſipiſcant, reſti-
tuanturque ſanæ libertati: nec iuris executio
iniuriam habet.[h] *Vera*, inquit Plutarchus,[i] *&*
amica libertas peccatis imminet, ſalutem ac medicā
adferens moleſtiam non ſecus ac mel, quod ulcero-
ſos mordet, ac repurgat, alioquin iucūdum & utile.
Sicut igitur omnis humana creatura, prona eſt
ad malum ab adoleſcentia ſua,[k] & uanitati ſu
biecta eſt,[l] ita uerè natura ſerui homines ſunt,
etſi liberos ſe putent. Et quo magis eo in ſtatu
proficiunt, tanto amplius a libertate uera defi-
ciunt. Et ſtulta eſt illa libertas, ſeu uerè perni-
cioſa ſeruitus eorum, qui legum bene docen-
tium præſcripta excutiunt & diſſoluunt: nam
illa eſt libertas ferina & indomita, ut Iob[m] an
notat, dum ait: *Vir magnus in ſuperbiam erigi-*
tur, & quaſi pullum onagri, ſe liberum natum pu-
tat. Contra uirtus eſt libertas perfecta a D. Ia-
cobo dicta,[n] eo quòd quis ſine coactione legis
recta perficit, & qui metu legis recta faciunt,
ſub ſeruitute legis quidem ſunt. Item qui prin
cipibus, præceptoribus, Deoque, recta monen-
tibus parent, ſub illorum poteſtate ſeruiunt,
ſed illa ſeruitus ratione uitij eſt, & libertatem
operatur. Quamobrem iſta dominatio, & ſer-
uitus in perſonis, quæ liberæ ſunt, potius dice-
tur poteſtas. Itaque primum de liberis iſtis per
ſonis, poteſtateque earum, & de nominum di-
uerſitate, poteſtatis ratione: poſtea Deo fauen-
te, & de ſeruorum nomenclatura, & de perſo-
nis, quæ ex illis conſiderationem aliam ab in-
genuis recipiunt.

f l. filius, de cōditio. institut.
g l. legis uirt', de legibus.
h l. quēadmodū. § magistratus, ad l. Aquil. libr 9. F l. iniuriarum. § 2. de iniur. in P.
i Plutar. lib. de diſcret. adulat. & amici.
k Geneſ.
l ad Roma. & Eccleſiaſt. c. 1.
m Iob, c. 11.
n Iacob. 2.

De poteſtate in liberas perſonas. Cap. II.

1 *Poteſtate alterius eget, qui ſe tueri & defendere nequit.*
2 *Perſonarum quædam ſui, quædam alieni iuris.*
3 *Poteſtas, & potentia quid.*
4 *Poteſtatis nomen quid contineat.*
5 *Poteſtas alia publica, & alia priuata.*
6 *Publicæ & priuatæ poteſtatis ſpecies.*
7 *Poteſtatis omnis priuatæ per ordinem neceſſitas, & hiſtoriæ conſequentia repetita.*

1 PRima lex naturæ eſt, teſte Plutar-
cho, ut qui ipſe ſe tueri nō poſſit,
eius ad eum redeat imperium na-
tura, qui poſſit. Quamobrem &
iuri naturæ conſentaneū eſt, qui ſe regere non
2 poſſint, ab alijs ſe regi patiantur. Hinc ea per-
ſonis quædam ſui iuris eſſe, quædam alieni di-
cuntur, id eſt, quædam ſuæ poteſtatis, & arbi-
3 trij ſunt, aliæ in alterius poteſtate.[o] Poteſtas a
potentia, ea autem ſecundum Speuſippum,[p]
eſt id, quod per ſeipſum eſt efficax: habitus, in-
quam, quo potentes efficimur, excellentia in
4 dicendis, ſeu agendis. Et ita poteſtatis uerbum
latè patet, eoque plura ſignificantur, ſed cōtra-
hitur ex hypotheſi cui accedit: in perſona ma-
giſtratuum, deſignat imperium, in perſona li-
berorum, patriam poteſtatem: in perſona ſer-
uorum, dominium: in alijs copiam & faculta-
5 tem, ut diſtinguit Paulus Iuriſcon.[q] Nos autē
hæc clarius alia diuiſione concipiemus, ut di-
ſtribuamus poteſtatem legitimā in perſonas,
de alia enim nec inſtitutus eſt hic ſermo, in pu
blicam & priuatam. Sic enim legitimum & ius
bipartitum eſt.[r] Publicum, ad ſtatum commu-
nem pertinet principaliter, & conſequenter ad
utilitatem ſingulorum. Priuatum, ad ſingulo-
rum principaliter utilitatem, & conſequenter
ad totius reipub. componendam ſymmetriam,
6 & conſeruandum uniuerſale corpus. Ita publi
ca poteſtas, quæ publicam in omnes habet au-
thoritatem: priuata, quæ non in omnes, ſed ad
aliquos pertinet ſingulares. Publicum con-
ſiſtit in ſacris, ſacerdotibus, principibus, magi-
ſtratibus, populo: priuatum in reliquis. De pri-
uata prius agamus poteſtate, quæ prælndia ad
publicam docet, & ex qua cōpoſita conſurgat,
ueluti ea membris, publica: utraq; enim eſt ad-
miniſtratoria & gubernatrix, ſed priuata pau-
corum, publica plurium. Conſtituemus autem
poteſtatis priuatæ in perſonas ſpecies octo, pri
mam circa domeſticos, ſecundam in uxorē, ter
tiam patriam, quartam tutoriam, quintam cu-
ratoriam minorum, ſextam curatorum furioſo
rum, ſeptimam curatorum prodigorum, octa-
uam dominicam. De quibus omnibus ordine,
Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: antea
tamen harum omnium hiſtoriā memoriæ cau
ſa, hac methodo & deductione diſce, filo quo-
dam neceſſitatis & conſequentiæ paucis conte
xtam. In principio Deus optimus Maximuſq;
cum hominem Adamum ea limo formaſſet,
& perfectiſſimum opus perfeciſſet inſufflando
animam, dominum eum totius mundi conſti-
tuit, & omnia poteſtati & pedibus eius ſubie-
cit,[s] adiutoriumq; ei ſimilem coniunxit mulie
rem,[t] ſociam diuinæ & humanæ domus. Quo-
circa ex hac æqualitate naſcitur poteſtas cōmu
nis marito & uxori in domeſticos, ſecundū cu-
iuſque ſexus munera. Sed quia mulier prima
abuſa eſt hac libera communi poteſtate, & per
niciem malitia ſibi utroque, facta eſt in poſte-
rum ſubdita uiro a Deo:[u] Ideo nata eſt marita
lis poteſtas. 3. Et quia retenta eſt coniunctio
utriuſque, & liberi nati ſunt, Cain & Abel, e-
doctuſque uel ipſo ſcelere parricidij Abelis[x].

o §. 1. de his qui ſunt ſui uel alie. iur. l. 1 eo. in P.
p Speuſip. lib. de definit. Plato.
q Paul. l. poteſtatis uerbo. l. 215. de uer. ſig.
r § huius ſtudij, de iuſti. & iur. & Vlp. l. 1. § huius ſtudij, eod. in P.
s Pſal. 8.
t Geneſ. 2.
u Geneſ. 3.
x Geneſ. 4.

Adam

Adam pater, ut continerentur & erudirentur iuueniles animi, utque natis patres prospicerent, recte cautum est sub potestate parentum esse debere filios, parentum inquam masculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, ut dictum, sui iuris non erant, sed mariti: & quæ suæ potestatis non est, alios non potuit habere in potestate.[a] Eaque ratione quia magis audēt iuuenes, potestate etiam maiori in uitam & necem contumaciamque liberorum, parentes à lege aliquando, ut uidebimus, donati sunt, & onerati quoque ut eorum curam sedulo agerent, instruerent, & alerent. 4. Cæterum quia fieri non potest per rerum naturam, ut quod prius natum est, prius non intereat, uel ut perpetuo filijs parentes superessent, & aliquando præmaturè filijs adhuc infantibus, dumq; illi parentum maxime indigent ope, è uita tollantur: permiserunt leges, parentibus etiam moriētibus hac potestate quosdam in locum sui subrogare, qui filios tueantur, unde & tutores dicti pupillorum.[b] Quòd si hoc prætermiserint, magistratus ex legis præscripto in officium imitantes paternum, supplent & dant fœminis usque ad 12. annum, masculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. ann. etsi post 12. & 14. annum suæ potestatis sint, tamen in negotijs contrahendis decipi possunt, paterna legis procuratio adhuc istos potestati curatoris submisit, in eorum utilitatem & patrimonij conseruationem. 6. Neque solum istis minoribus 25. ann. ob fragile consilium subuenit curatore, sed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi uel maiore laborant, prospexit: eorumque & bonorum illorum ius, potestati curatoris alterius generis quàm sit superior subiecit. 7. Atque ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui consulte bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, istis omnibus cōcedens certam & statam potestatem, non plenam. 8. In seruos tamen & mancipia, dominicam superioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fusius tractabo, atque iura & utilitates cuiusque potestatis, & quomodo, & quando quælibet finiatur, Deo iuuante, demonstrabimus.

a l. sic enenies. ad le. Iul. de adult. in P.

b §. 1. de tutel.

De communi mariti & vxoris in domesticos potestate.

Cap. III.

1 *Societas uiri & uxoris in domo quæ, & quod simi lis aristocratiæ.*
2 *Vir & uxor quibus in domo præsint.*
3 *Vxor dicta domina à uiro.*
4 *Viri uxoribus subijcere se non debent, alioquin stolidi.*
5 *Viri & vxoris familiæ commiscentur.*
6 *Vir uxori res subtrahens, uel contra, non conuenitur actione furti uel famosa, & quare.*
7 *Potestatis mariti & uxoris in familiam solutio.*

1 IAm satis de hac potestatis dictum arbitror in nuptiarum finitione, dum ostēdimus uxorem matrem familias fieri sociam, & æque ac maritum domus dominam:[c] quia uxor adiutorium uiro simile data, & duo in carne una,[d]
2 quæ pluribus explicauimus. Aristoteles quoque scribit,[e] viri, & uxoris societatem similem esse Aristocratiæ, id est, optimatum potestati pro dignitate namque uir præsidet in his quæ uirum oportet: vxor autem, in his quæ mulieribus & uxori accommodantur. Et alibi,[f] probam mulierem omnibus quæ sunt intus, uult dominari: quoniam uiro indecens uidetur, ea scire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris autem uult parere mulierem uiro. Eadem probat a-
3 pud Xenophontem[g] Ischomachus. Sic recte apud Seruidium Scæuolam[h] testator quidam uxorem dominam uocat, cum qua fundum emptum nummis proprijs, causa pietatis & affectionis communicauerat, rogatque eam his verbis, *peto à te Domina vxor mea, ne ex fundo Titiano partem tibi vendices, &c.* Domina autem, ibi dicta intelligenda est, scilicet respectu familiæ, & quasi condomina cum uiro, & coniunctissima persona, ut utilitates cum ea diuidantur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in his quæ ad matrimonium pertinent, præceptum censeatur.[i] Sic alius testator, dominam sanctissimam uocat uxorem in iure in alia hypothesi Scæuolæ.[k] Sic Angelus,[l] dominas uocari uxores dixit à maritis ob eminentiam seu prærogatiuam quam in domo eis dant: neque tamen ea lege teneri maritos Bartolus notat, ut cogantur eas dominas uocare.[m] Vocauit & Iustinianus Cæsar uxorem suam reuerendissimam[n] Theodoram.[o] Epictetus teste Arrio,[p] *Mulieres, inquit, statim à quatuordecim anno Dominæ uocantur: hic enim uiri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa, sibi deinceps nimium placent. Mouenda igitur forent, ut apud nos in hono-*
4 *re sint, nihil ob aliud nisi modestæ sint. Neque si eas dominas uocent, intelligēdum est, dominas ideo dici, quòd uir eis obediat, hoc enim fatui & insulsi est animi vxori subijci.* Vt & Aristoteles[q] damnat eos, qui ex imperio uxoris uiuunt, eaque ratione damnat Lacedæmoniorum rempubl. Velut & Platonis respub. ridetur, à Theodoreto,[r] & Eusebio,[s] in qua suis legibus concedit[t] mulieribus publica negotia tractare. Quemadmo-
5 dum & aliquando Germani permiserunt.[u] Cōmixtio itaque familiæ à iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim uiri serui proprie non dicantur uxoris, neque uxores proprie uiri, quia tamen commixta familia & una domus, ita iudicandum, ut in pro-
6 prijs Senatus censuit.[x] Proinde non datur actio famosa uel furti contra vxorem, quæ res mariti subtraxerit pendente & constante matrimonio, nec contra uirum, si uxoris res furatus fuerit: sed post solutum matrimonium, amotarum rerum propter hanc eandem societatem:[y] pendente autem matrimonio nec illa, sed in factum & condictio competit,[z] si res ex-
7 tent. Quamquam enim delinquant furtum committentes, tamen ob bonum coniugij, malum bene conditum, nec camarinam moueri oportet: ne, ut recte animaduertit Iustinianus,[a] ex huiusmodi occasione inter maritum & uxorem, qui non bene secum uiuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito nolente, uxor eius extrahatur. Soluitur autem hæc potestas dirempto matrimonio, de cuius solutione, quia plura superiori libro egimus, nihil ultra addemus.

c Dio. H. lic. II. hilio. l. 1. de ritu nupt. § 1. de nupt.

d c. Gaudem⁹, § qui uero, de diuor.

e Aristo. lib. 8. politic. c. 10.

f Idem, 1. oeconom.

g Xenoph. in œconom.

h Scæuol. in l. uxorē & filiā, l. 19. de lega 3. lib. 32. P. tit. 3.

i can. præcepit dominus, 33. q. 5.

k Scæuol in l. Titia hęredē, l. 19 § qui Mario homini docto, de ann. legat li 33. P. tit. 1.

l Angel. cons. 144.

m Bart. in l. donationes, C. de donat & in l. si post. § fi. q pe. de bon pos. secun. tab.

n § hęc autem omnia, Aut iudi. sine quo. suffr. coll. 5. in auth.

o § 1 iusiuran. quod præsta ab his, &c. in auth.

p Arrius, in Enchiri. Epicteti, c 55.

q Aristo. 2. Poly.

r Theodo. li 9. curat Græca. affectiu.

s Euseb. li. 12. de præpar. euāge. c. 32.

t Plato.

u Corne Tacit. de morib. Germanos.

x Vlpi. in l 2 §. si uis aut uxor, de Senatuscon. Syllan. li. 29. P. tit. 5.

y Pau. in l. 1. & 3. & Caius, l 2. de actio. rer amot. li 25. P tit. 2. Gordia. in l. aduersus, l 4. de cri expil hęred. lib 9. C. tit. 32.

z Diocletia. & Max. l. 2. rerum amota. lib 5 C. tit. 21. Marti in l rerum quidē, l. 25. de act. rer. amota. in P. Papin. l. si eod.

a Iustinia. in l. fi. § fi. de furt. lib. 6. C. tit. 2.

De potestate mariti in uxorem. Cap. IIII.

1 *Mulieribus imperandi ius natura ademit.*
2 *Vxorum dominatio in uiros, uel contra, duello inter coniuges constituitur.*
3 *Lunam uocans nomine fœminino subijciebatur vxori: contra, si masculino apud Carrenos.*
4 *Vxores subditæ maritis iure diuino & gentium.*
5 *Dignior inferior homo quibuscunque mulieribus.*
6 *Vxores in Gallia in potestate maritorum & nũc, & olim, ut haberent necis potestatem.*
7 *Vir uocatus dominus ab uxore.*
Apud Persas vxores omnino debent obedire viris.
8 *Tholosæ, Biturigibus, & alibi uxores in potestate mariti, non patris.*
9 *Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris.*
Probatur & defenditur. Et sublatæ antinomiæ.
10 *Vxor obsequia, & operas potius marito, quàm proximus, & quæsita debet.*
11 *Vxor quæsita ex paraphernalibus sibi quærit, non marito.*
12 *Vxor & uir possunt inire rectè societatem bonorum, & lucra diuidunt.*
13 *Vxor corrigi, & compedibus retineri a marito potest.*
14 *Vinum mulieres bibisse capitale Romanis.*
15 *Vxoris castigatio debet esse moderata & paterna.*
16 *Actio* κακώσεως *malæ tractationis.*
17 *Vxores a viris, non contra, defendi debent.*
18 *Vxor quando teneatur sequi maritum: sequuta in prouincias, in militiam.*
19 *Vxor exulem num sequi teneatur uirum: & exempla mulierum, quæ uiros exules sequutæ sunt.*
20 *Vxor sequi debet uirum in carcerem.*
21 *Vxor, quæ est sub potestate mariti, sine eius authoritate esse non potest in iudicio.*
22 *Vxor absente marito sine eius authoritate agit, etsi in sui fauorem sententia sequitur. Et sine marito in criminalibus est in iudicio.*
23 *Vxor sine authoritate mariti non contrahit efficaciter, ut pendente matrimonio possit conueniri: post solutionem tamen potest conueniri ex eo.*
24 *Vxor non contrahit sine mariti authoritate, uidelicet in sui præiudicium, uel non absente marito: aliter contra.*
25 *Vxori contrahenti præsentia mariti pro authoritate est.*
26 *Contractus sine authoritate mariti factus ab uxore per lapsum decem annorum firmatur & præsumitur solemniter actus.*
27 *Vxor negotiatrix rectè sine consensu mariti contrahit.*
Contractus filijfa. & uxoris sine patris & mariti authoritate quando inhibentur, & quando ualeunt. 23.24 25.26.27.
28 *Potestas maritalis soluitur morte mariti.*

1 MEnander dicebat γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δέδωκεν ἡ φύσις, id est, *mulieri non cõcessit natura imperandi facultatem.* Addit ἐν γυναιξὶν ἄλλυται κόσμος μέγας· ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, id est, *ex mulieribus perit magnus mundus, etenim in mulieri-*
2 *bus fidem cernere non licet.* Apud Saccas [a] imperium coniugum duello constituitur, si quidem ut ait Ælianus, si quis eorum puellam uxorem ducere cupit, pugnam cum eo suscipit, et si illa superior sit, captiuum abducit, atque imperiũ
3 in eum tenet: sin inferior, regitur ab ipso. Apud Carrenos præcipuum habebatur, ut qui lunã fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at qui marem esse crediderit, dominetur uxori, neque ullas patiatur insidias, teste Ælio Spar-
4 tiano.[b] Iure diuino & fere gentium receptum est, mulieres esse in potestate maritorum. Scriptum quippe primum in mundi Genesi,[c] dictũ mulieri post peccatum à Deo, והוא ימשל בך ואל אישך תשוקתך lege, *vel ishec theschu katec veou imsal bac*, id est, *apud uel penes uirum tuum desiderium seu concupiscentia uel appetitus tuus, & ipse præualebit uel dominabitur tibi, uel in te.* Quod & sanctiones apostolicæ renouarunt,[d] caputq; mulieris uirum statuũt, & ideo illi subditam esse, vt membra capiti:[e] nec uir imago mulieris, uel à muliere, sed mulier à uiro facta est Et ita ordo naturalis, ut uxor uiro, filij parentibus seruiant: quia nulla iustitia est, ut ma-
5 ior seruiat minori.[f] Dignior homo qualiscunque ob sexum nobiliorem, quibuscunque & cuiuscunque sint dignitatis mulieribus.[g] Et sicut Geometræ censent lineas & superficies nõ per se, sed una cum corpore moueri: sic uxorem nullum peculiarem affectum habere, sed studia, risum, curasque communes cum uiro subire debere dixit Plutarchus.[h] Prohibuit Deus uxoribus sine consensu uiri aut uouere aut ieiuna-
6 re.[i] Iohannes Faber [k] quoq; in Gallia in maritorum esse nunc potestate testatur, & Masuerius.[l] Sed ante illos Iulius Cæsar,[m] qui sic scribit, *Viri in uxores sicut in liberos habent uitæ necisque potestatem. Et cum paterfa. illustriore loco natus decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte si res in suspicionem uenit, de uxoribus in seruilem modum quæstionem habent: & si compertum est igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* Et Odofredus,[n] Chassaneus,[o] & alij [p] dixerunt, idcirco uxorem teneri ad omnia obsequia marito præstanda, ut res eius custodire, lauare caput & pedes, edulia præparare, & ad his
7 similia. Vocabat Sara proba & bene morata mulier uirum suum dominum,[q] ut & alia matrona apud Paulum Iurisconsultum.[r] Iubet sacra scriptura, derelinquendum patrem & matrem, ut adhæreatur coniugi.[s] Sed & apud Persas Vasti [t] regina reiecta est à rege Assuero, quæ iussa ab eo venire contempsisset, & in eius lo-
8 cum subrogata Hester. Tholosæ certe inter leges municipales,[u] & illa est, ut uxor sit in manu & potestate mariti. Itidem ex consuetudine Biturigum,[x] uxor etsi patrem habeat, in mariti non patris est iure & potestate. Idem receptũ iure Langobardorum tradit Andreas.[y] Cuius lex Rhotarij,[z] *Nulli liberæ mulieri sub regni nostri ditione lege Langobardorum uiuenti liceat, in suæ potestatis arbitrio, id est sine mundio, uiuere, nisi semper sub potestate uiri aut curtis regiæ.* Deinceps scilicet marito, aut eius heredibus aut pro-
9 ximis, ut alia lege placuit.[a] De Iure Romano, nũ in potestate mariti sint uxores, an patris, video à quibusdam interpretibus dubitatũ. Quorũ scrupulos prius eximam, atque proculdubio & omni iure Romano, in maritorum potestate fuisse ostendã. Quod ante constituisse & docuisse conducit, ut utilitas istius potestatis, postmodum explicanda, Romanorum iuri quoque cõueniat. Bartolus, in l. si vxorem, de conditionib. insert. existimauit, in potestate patris filiã nuptam esse, non mariti: esse tamen in potestate

mariti,

a Aelia. lib 12. de uar. histor. c. 38.
b Aelius Spar. in Anton. Caracal.
c Genes 3.
d 1. Corint. 11. 1. Pet 3.
e c. cum apud, & ca. mulierẽ, ca. hæc imago, 33. q. 5 cau. fœmin. 30. q. 5.
f can. est ordo, 33. q. 5.
g l. 1. de senat. in P.
h Plutarch. in præc cõnnubi.
i Numer c. 30. & c. manifestũ, 33. q. 5.
k Ioan Fab. in l. 1 de bon. mat. C. & in § 1. ad Tertull. & in l. nõ sine, de bo. quæ lib.
l Masuer tit. de possesso §. itẽ maritus, in praxi Iud.
m Iul. Cæs. lib. 6 commen. belli Gall.
n Odof. in l. p oneribus, de iur. dot. C.
o Chass. ad titul des droicts appartenans a gens mariez, §. 1. ad uerba, en puissãce de sõ mari, uersi. & quia, in consue. Burg.
p Panor. in c. litteras, de restit. spol. citat c. hæc imago, 33. q. 5.
q Genes 16.
r Pau. l. ea q. l. 18 de don. int. uir. & uxo. sta. 23 lib. 1.
s Genes. 2. ad Ephes. 5 Matt. 19.
t Hester, cap. 1. &c.
u in consuetu. Tholos. um. de acq. rer.
x in consuetu. Biturig. titu de 22. & ue. per. to § 4.
y Andr. in addit. ad Aar ad l. si uxorẽ, C. de condi insert.
z Rhota. 1. tit. qual mulie libera, aliena p. mill. sit, lib 2. l. Langob.
a l. in quis filiã suam, de sponsa & titu qual. Mindoald. amittat mundium, eo lib leg Langobard.

mariti, in illis quæ uiro suo sunt necessaria. Idé in illam l. notat Andræas, in additio. Ad Barto. ubi plures alios eius sententiæ adfert. Idem Barto. eadem tradit in l. 5. §. fi. per illum textũ, de iniurijs. Imola, in l. rei iudicatæ, §. fin. solut. matr. Citat & alios asseclas Boetius, in commẽta ad consuet. Biturig. ad tit. de consuetud. iuris & status persona. §. 4. glo. 1. Quibus & suffragari uidetur l. filiæ licet, l. 12. de collatio. lib. 6. C. tit. 20. glo. in §. 1. in uer. parentis, & ibi Angelus, ad Senatusc. Tertul. Ego tamé arbitror uerius esse in potestatem mariti iure Romanorũ uxorem transijsse, si materfa. facta fuisset, & in manum uiri conuenisset, quòd probauimus satis superque, quando de ritibus ageremus matrimonij substantialibus. Videtur enim pater cessisse ius suum marito, eam ei tradendo nuptui, sicut ex uerbis Catulli apparet,[a]

Virginitas non tota tua est, ex parte parentũ est,
Tertia sola tua est. noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Et iure Romano succedebat materfa. ut filia marito, ex asse ab intestato: etsi liberi essét, una cum illis.[b] Et expressè Gellius[c] trãsire per coẽptionem & ritum legitimæ uxoris in manum mancipiumque mariti tradit uel in eius potestatem, sub cuius potestate fuisset maritus. Iura reuerentiam etiam eas maritis debere, quæ nõ possit ullis pactis uel oblique lædi tradunt.[d] Quod & firmat Aristoteles,[e] & Plutarchus.[f] Et Venuleius Iurisc.[g] *imo, inquit, magis de uxore deducenda, & pater etiam qui filiam in potestate habebat à marito rectè conuenitur.* Cui consentiunt Cæsares.[h] In quo potestas marito decernitur supra patriam, cuius ratione exhiberi sibi filium quis tantum postulat,[i] ad instar cuius remedium hoc marito pro vxore cõpetit.[k] Ne bene concordantia matrimonia iure patriç potestatis turbentur, vt ait Vlpia.[l] Neq; ad rẽ facit l. si uxorem, de conditio. insti. C. nam ibi non probatur uxorem remanere in potestate patris, uel non esse in potestate mariti. Neque etiam §. fi. l. 1. de iniur. in P. ubi quidem uerum est dici, filiæfa. iniuriam pertinere ad patrem & maritum, sed tantum abest, ut ibi marito potestas denegetur, quin potius confirmatur: Dum & marito pro uxore, sicuti & patri pro filia datur actio iniuriarum, & cuique fiat reparatio iniuriæ.[m] Iura enim sanguinis patris per nuptias non dirimuntur, quia indissolubilia sunt:[n] verum & iure paterno remanente, non eundẽ inficias & ius in personam uxoris marito esse. Et latius id probatum uidebimus, dum effectus istius potestatis enumero. Atque si concedamus sub potestate patris nuptam esse posse, tamen liquido constat maritalem potestatem potiorem: quando iura naturalia, paterna potissimum, sarcta tecta remanent. Sunt autem effectus ualde notabiles ex iure ciuili pendentes & probati Romanorum, quos sine causa, id est, potestate esse posse nemo ut opinor iuste dixe-
10 rit. Primus, quòd ratione eius vxor tenetur marito obsequia & operas potius, quàm alijs coniunctissimis personis pręstare:[o] & quærit quod ex sua opera lucratur marito,[p] quia ex rebus & occasione mariti præsumitur acquisisse.[q] Sustinet onera & curam eius maritus, ut secundum naturam sic ad eundem & peruenire commoda.[r] Et nota certe plenæ potestatis illa, qua filius non sibi, sed patri omnino quærebat, ut in ferius Deo iuuante in patria potestate: mulier
11 autem hic nõ patri, sed marito quærit iure. Nisi mulier habeat. parafernalia, ex quibus lucrata & negotiata sit, uel uideatur: ea enim ad lucrum mariti non pertinent,[a] ut diximus an-
12 tea. Vel nisi societatem bonorum omnium inierint coniuges, tunc enim quæsita communia utriusque sunt, & diuiduntur inter eos iuxtà cõsuetudinem Parisiensem,[t] quæ etiam potest vtroque iure comprobari pontificio[u] & Cæsareo.[x] Mulierque tunc tanquam negotiatrix & obligatur, & obligat[y] sibi etiã maritum:[z] quãuis pro ea obligatione conueniatur tantum, in quantum facere potest, id est, deducto ære alie-
13 no, & ne egat.[a] Secundus istius potestatis effectus, quòd uxor à uiro potius, quàm à patre corrigi & iudicari debeat:[b] possitque detineri cõpedibus ab eodem.[c] Ex lege Romuli vxor si aliquid peccasset, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio, atque de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant, in quibus uiolata esset pudicitia, etsi deprehensa fuisset uinum
14 bibisse, ut ait Dionys. Halicar.[d] Vinum quippe bibisse illis tunc Romanis erat capitale, ne matronæ in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consueuit.[e] Quo casu si patria potior potestas, ea ad patrem pertineret emendatio, ut uidebimus
15 suo loco, Deo iuuante. Cæterum hæc castigatio uxoris moderata esse debet,[f] ut paterna, causaque præcedere: nã temere uel seuerius quàm par sit uxorem uerberare, non conuenit coniugi, & verbera ab ingenuis mulieribus aliena sunt: ut olim Iustinianea[g] constitutione, ob id tertia parte donationis propter nuptias mulcta-
16 retur maritus. Et Suidas[h] tradit olim proditã fuisse actionẽ κακώσεως, malę tractationis, quæ daretur pupillis dotatis contra maritos, & filijs contra parentes, & defensoribus pupillorũ con-
17 tratotores. Tertius effectus, ut ratione istius potestatis vxores à uiris, non uiri ab uxoribus
18 defendi debeant.[i] 4. Vt mulier tanquam subdita teneatur: sequi maritum ab eo iussa.[k] Et in summa[l] unaquæque uxor, tam in uita, quàm in morte uirum suũ sequitur, id est, & in sepultura, si locum nominatim non elegerit. Atque Valerius Messallinus aduersatus Seueri Cæcinæ sententiæ est, quæ non probabat uxores comitari debere magistratus in designatas sibi eũtes prouincias, nullum honestius leuamentum laboris & angustiarũ ratus societate ipsa uxoris, & quòd hic sexus sit natura inualidus, & uix præsente custodia conseruari possit, periculosiusque committi suæ custodiæ, si tamdiu separentur per absentiam in modum dissidij fœdera, ut narrat Cornelius Tacitus.[m] Et Cæsares probant in militiã uxores sequi uiros, easq; militaribus donant priuilegijs.[n] Tantus enim est huius vinculi coniugalis nexus, ut nullo modo, aut uix ferre possit separationem.[o] Notat & Bart.[p] vxorem sequi uirum debere etiam peregrinanté & errantem, si eius conditionis tunc esset, dum ei nupsit, uel si modicæ & honestę cõtingunt, nõ assueto proficisci peregrinationes; quod certe ex responso Scæuolæ[q] Iurisc. rectè in simili specie colligitur, Cæterum si uagari per orbem postmodũ & præter solitum errantem uelit, non esse iniungendam necessitatẽ uxori eum sequi ubicũque, sicuti de liberto re-
19 spondit Paulus.[r] Porro num exilio damnatum sequi teneatur, lex certe nulla mentem subit quæ iubeat: plura tamẽ exempla optimatum matronarũ suadent, atque ratio, quòd coniuges sicut honores & bona dextrę fortunę communicant,[s] ita & sortis infœlicitatem æquum esse ad

mulierem

a Cat. in carmi. nuptia.
b Dio. Halicar. in 2. l. 2. unde uir & uxor C.
c Gell. lib. 18. c. 6.
d l. alia causa, l. 11. §. eleganter, solu. matri. in P.
e Arist. 2. œcono. c. 1
f Plut. in præc. connub.
g Venul. l. 2. de lib. exhib. lib. 43 P. tit. 29.
h Dio. & Maxi. in l. si inuita, l. 11. C. de nupti. li. 5. tit. 4.
i Anto. l. 1. C. de libe. exhib. lib. 8 titu. 8.
k l. si ad instar, C. eo.
l Vlp. l. 1. §. fin. eod in P. l. dissentientis, C. de repud. l. fin. de furt. cum simil. ibi nota.
m Paul. Leum qui nocentes. l. 18. de iniur. lib. 47. P. tit. 10.
n l. cũ in adoptiuis, C. de adopt. l. iura sanguinis de regu. iur. l. ius agnationis, de pact.
o l sicut, de oper. liber. in P.
p Panor. in ca. ex literis, de sponsal. l. sed si uir ex lana sua, de donat. inter uir. & uxo.
q Pompo. in l. si quæ. l. Quintus Mutius, de dona. int uir & uxo. li. 24 P. tit. 1. l. etiã C. eod.
r l. secundũ naturam, de reg. iur. l. fina. § sed cum in eã partem, de furt. C.
a l. etsi de pecunia tua, de dona. int. uir. & uxo. C.
t consuetu. Parisi.
u c. 2 de dona. int. uir & uxor.
x Scæuo. l. alimenta, § fin. de ali. & cib. lega. P.
y Paul. l. ex diuerso, sol. matrim. in P.
z c. nõ ratum, de re iudic.
a l. sunt qui in id, q. facere poss. sunt. eod. in P.
b c. sicut alterius 4. q. 1.
c c. placuit, 33. q. 2.
d Dio. Halicar. lib 2.
e Val. Max. li 2 c. 1.
f can. duo ista. 24. q. 3.
g l. consensu, iuncta uthen. sed nouo iure, C. de repud.
h Suidas, dum de κακώσ agit.
i l. 2. de iniu. P. § patitur, eod. tit. ap. Iustinia.
k c. si qui in necessitate, 30 q. 2. c. 1. de conig. lepros.
l c. unaquæque, 13. q. 2. uide de cis. cap. Tholo. 56. & ibi Aufrer.
m Cor. Taci. li. 3. Annal. facit l. obseruare de offi. procons. in P.
n l. 1. & 2. de uxor. mili. li. 2. C. tit 52.
o l. plerique, de ædil. edic.
p Bar. in l. Mænia § 1 de annu. legat. in P. gl. in c. 1 de coniug. lepros.
q Scæuo. in d. l. Mæuia. § 1
r Pau. in l. q. ni si l. 2. de oper. libert. lib. 38 P. tit. 1.
s l. fin. C. de nup.

mulierẽ quoque peruenire nolunta riè tamen,
& ut afflicti coniugis miseria eo solatio utcun-
que teleuetur. *Quid enim*, inquit, Vlpia,[a] *tam*
humanum est, quàm fortuitis casibus mulieris mari
tum, uel uxorem uiri participem esse? Sulpitia cũ
à matre Iulia diligentissime custoditetur, ne
Lentulum Crustulionem uirum suum à Triũ-
uiris proscriptum, in Siciliam prosequeretur,
nihilominus familiari ueste sumpta, cum dua
bus ancillis, totidemque seruis, ad eum clande
stina fuga peruenit: nec recusauit seipsam pro
scribere, ut ei fides sua in coniuge proscrip-
to constaret.[b] Erythea uxor Phalaridis tyran-
ni in exilium missi, repudiatis Pythonis nu-
ptijs magis uirum sequi maluit quod resciens
Pytho, ueneno ei mortem propinauit.[c] Hipsi-
cratea Mithridatis[d] regis uxor, uictum à Cn.
Pompeio maritum per efferatas gentes fugien
tem, animo pariter & corpore infatigabili se-
quuta est, ut eo solatio, cum domo & penati-
bus uagari se crediderit, uxore simul exulante.
Scio tamen Atheniensium ciuiles leges aliquã
do prohibuisse, ne exulantes uiros uxores se-
querentur, quas tamen pleræque bonis mori-
bus instructæ contempserunt: sicut utrumque
innuit Æschines, ad senatũ populumque Athe
niensem scribens, his uerbis, *Mater me exulan-*
te una mecum nauigauit, una quoque cum uxore
quæ mecum profecta fuit, quamuis pater eam pro-
hibuisset, ac leges forte cogerent manere, dum mo-
20 *res potius quam ciuitatis leges edicta esset.* Nota-
tur & uxorem sequi debere maritum in carce-
21 rem.[e] Quintus effectus, ut in quibus locis re-
cepta est lex, ut sit sub potestate mariti uxor, ea
non possit esse in iudicio sine authoritate ma-
riti, ut ex consuetudine Biturigum constat, &
in eam notat late Boerius;[f] exemplo filijfa. qui
in iudicio sine authoritate eius, sub cuius po-
testate est, esse non potest.[g] Et ea ratione co-
gitur pater ei authoritatem præbere inuitus. Et
Imbertus[h] tradit idipsum, sed degentes in
prouincia, quæ iure scripto regitur in Gallia,
non esse istius necessitatis, & sine authoritate
mariti, posse easdem iudicio legitime per se in
teresse, deciso arresto senatus Parisiensis anno
1527. 20. Mart. quem inseruit in rhapsodia sua
Papus, ubi tamen alia arresta, quæ authorita-
tẽ mariti exigunt sine illa distinctione, adfert.[i]
22 Quod tamen intelligendum, si maritus sit ab-
sens, nam tunc non esset expectandus ob eui-
dẽtem utilitatem, sicut de filiofa. dictũ.[k] Quod
expresse in hac hypothesi Baldus notat.[l] Item
quando sine authoritate mariti iudicium con-
tra uxorem litum: diuersum autem si in illius
fauorem, nam tunc ualet exemplo mino-
rum.[m] Excipiuntur etiam causæ criminales,
pro quibus sine authoritate mariti in iudicio
esse & damnari potest, ut notant interpretes:[n]
23 Sextus effectus, ut huiusmodi nisi cum autho-
ritate mariti contrahere non possit, ut notat Pe
trus Ancharanus,[o] & alij.[p] Vt conueniatur tẽ
pore matrimonij ex eo tradit Tiraquellus sub
finem libri de legibus connubialibus, ubi ta-
mẽ illud singulare obseruandum: mulierem
ita sine authoritate mariti contrahentẽ soluto
matrimonio posse ex eodem contractu conue-
24 niri. Intelligenda autem hæc cum temperamẽ
to sunt, primum in contractibus in quibus in-
commodum uersatur uxoris, nõ his quæ utilia
ei sunt. Sic. n. sine authoritate contrahit mari-
ti, & adit hæreditatem, ut tradunt interpretes:[q]
si tamen opulentæ & lucrosæ per se uidean-
tur sine dubio hæreditates, nõ aliter, ut sanior
interpretum opinio tradit[r] exemplo minoris.[s]
Verum & illud notabile, absente marito mu-
lierem recte contrahere urgente necessitate.[t]
Quanquam Baldus[u] tutius existimet facturã,
si mariti loco authoritas publica iudicis adhi-
25 beatur. Præsentium autẽ mariti solam, autho-
ritatis uicem in actu habere placuit Angelo[x]
Forsan, quia in quibus mulier de proprijs con-
trahit, reuerentia & honor maritalis inspicia-
tur, & authoritatem præsentate dicatur qui se
probare dicit id quod agitur, etiam si non inter
rogetur, intelligat tamẽ quæ agantur.[y] Et qui
tacet, non utique fatetur, sed tamen uerum est
eum non negare.[z] *Et quid expectas*, inquit Ci-
cero in Catilinam, *loquentium authoritatẽ, quorũ*
uoluntatem tacitorũ perspicis? Quinimo & Boe-
26 rius[a] scribit, communem esse opinionem, eam
que sequendam interpretum, qua contractus
ab uxore sine mariti authoritate factus per lap
sum decem annorum firmari possit, ut præsu-
matur solemnitas interuenisse requisita à lege
vel à consuetudine. Cui accedo sententiæ, sed
non ea solum ratione, quia omnia præsuman-
tur solemniter acta ex lapsu temporis, ut ait
Vlpia.[b] nam ea præsumptio nõ excluderet pro
bationem contrariam.[c] Vix enim est, ut reci-
piam quod ab initio non ualuisset, tẽporis solo
cursu conualescere,[d] quando persuasum ha-
beam solum tempus non esse modum inducen
dæ obligationis.[e] Sed existimo recipi, quia con
tractus gestus sine mariti authoritate, non sit
quidem inutilis prorsus: sed tantum ea ex par-
te, ut non possit agi ex eo contra mulierem pẽ-
dente matrimonio, postea tamen possit, ut su-
pra docui. Quare lapsus temporis facit non ra-
tum contractũ & ualidũ, sed efficacẽ ad agen-
dum cum per maritũ, consensum in eo quum
tacuit, uideatur. Neq; nouum in iure est, pactũ
ualere, etsi agi ex eo non possit tunc, cũ fit, sed
in futurum: ut filiafa. pacisci potest,[f] ne de do-
te agat, cũ sui iuris esse cœperit & filiusfa. de eo
quod ei sub conditione legatum est. Et confir-
matur sæpe cõtractus, qui potuit infirmari sub
moto impedimento & non propulso: ueluti a-
pud Martialem Iurisconsul. fundum dotalem
maritus uendens & tradens, decedente mulie-
re in matrimonio, & dote cedente lucro mari-
ti, recte vẽdidisse uidetur, nec fundus euelli po-
test.[g] Quanquam si in eum casum non incidis-
set dotale prædiũ, non potuisset legitime defen
di emptio, utpote prohibente alienationem &
27 obligationẽ lege.[h] Excipitur etiam in hac quæ
stione prohibitionis contractuũ, casus in quo
libere & cũ effectu cũ nupta contrahitur sine
authoritate mariti, si ea sit meretrix publica.
Contractus quippe de ea negociatione, quam
exercet, sine marito rari sunt.[i] Sic enim & eo ca
su cũ filiofa. etiam licet contrahere sine cõsen-
28 su patris.[k] Soluitur hæc potestas maritalis
morte mariti, p quã uxor fit libera à lege uiri.[l]

De patria potestate. Cap. V.

Lib. 1. Inst. tit. 9. Lib. 8. C. tit. 47.

1 *Filij sui dicuntur qui in potestate sunt parentum.*
2 *Filij ex iustis nuptijs procreati in potestate paren-*
tum sunt, marium non fœminarum.
3 *In filios potestatem Romani propriam sibi faciũt,*
uerum, iuris gentium esse docetur.
4 *Filij iure Gallico in potestate parentum cum uitæ,*
& necis authoritate.
5 *Eadem in liberos potestas necis Persis, Moscoui-*
tis, &

a Vlpia. l. si cũ dotem, l. 23. §. si maritus, sol. mat. lib. 24. ff. tit. 3.
b Valer. Maxi. lib. 6. c. 7.
c Phalar. epist. 45. ad Ethconicum scribens.
d Val. Max. li. 4. c. 6.
e gl. in ca. quo-que. 13. q. 2.
f Boer. ad consuet. Sicut in §. 4. de consuetu. iur. & sta perso. in uerbo. Mari. g c. fi. de iudic. in 6. l. fin §. necessitate, de bo. quæ lib. C. l. 1. § fi. de authoritate tutor.
h Imber. i manuali suis scri-pto.
i Io. Pap. lib 7. Rhapso. aresto. libr. 1. art. 13. & seq.
k l. si longius, § 1. de iudic. in ff.
l Bal. cõs. 444. in 5 nol.
m non eo minus, l. 14. de procu. lit. a. C. tit. 13.
n in aut. in su(m)ma. sed hodie, de offi. diuers. iud. & in auth. sed nouo iure, de custo. reor.
o Anch. consi. 314.
p Bolo in con sil. 20. li. 4. con sil. [illegible] Hono. consi. 146. Al. libr. 3. consil. cõs. 444. Ponor. cons. 40. nol. u Boer. ad consu. Bitur. ad § 4. tit. de consue. & sta perf. Fab. in 1 § filius, C. de pactis.
q Bar. & Alex. in addit. ad l. a-pud Iulianum, § si pupillus, C. quibus caus. in possess. eat. Imol. Pau. & Al. Ange. in l. more, § 1. de acq. hæredi. Ang. in l. 2. per gl. ibi. de accu-pat.
r Bar. in d. l. more de acqu. hære. Ias. in l. Barbar. col. 1. de offic. præto. Alex. in l. apud Iulia num, § si pupil lus, de acq. hæred.
s l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in ff. §. 2. de auth. tutu.
t l. si longius, § 1. de iud. l. cum filiusfa. de cre-dendi in ff.
u Bal. in l. tran sactionẽ, C. de transact.
x Ang. consil. 195. col. 1.
y Vlp. in l. 1. § 6. & l. 2. & Pom po. in l. 3. de au tho. tuto. lib. 26. ff. tit. 8.
z Paul. l. qui ta-cet, l. 142. de re gu. iur.
a Boer. in § 4. titu. de stat. & iur. pers. in con sue. Bitu. ubi in terpretes addu cit pugnantes.
b Vlp. in l. scie dũ, l. 3. de uer. obl. lib. 45. ff. tit. 1.
c gloss. in d. l. sciendũ, per l. iurisgentiũ, §. quod ferè, de pact. in ff.
d l. quod ab initio, de regu. iur.
e l. obligatio-num ferè, de actio. in ff.
f Paul. l. & hæ-redi, l. 22. § fi-liosfam. de pac. lib. 2. ff. tit. 4.
g Martia. l. fun dum dotalem, l. 17. de fun. do-ta. lib. 23. & tit. 5. ff. l. cum uir, de usucap.
h l. 4. de fund. dot. in ff. l. 1. § & cum lex Iu-lia. de rei uxor. act. C. § 1. qui-bus alien. lic. uel non.
i § 4. de sta. p-so. in consuet. Biturig. & ibi Boer.
k Bal. in l. Ma cedonianæ, in ult. q. ad Marc. C. Franc. Aretin. cons. 73. col. 3.
l c. pe. & fi. de sec. nup. 1. ad Corinth. 7.

tis, & alijs.
6 *In filios Græcis omnibus parentibus non erat ius necis.*
7 *In filios quam dederit parentibus Romulus potestatem.*
8 *Filium occidentis apud Aegyptias patris pœna leuis.*
9 *Potestatis necis & aliorum in liberos causa & rationes.*
Prior à summa amicitia patris in filios.
10 *Filius pars patris.*
11 *Filiorum causa parentes ualde sæuiunt.*
12 *Filio sæpe parcitur ob patris dolorem.*
Filij prauitatem uincit paterna beneuolentia. eod.
13 *Filios in omnibus obedire parentibus iubet lex diuina, ut alia iura.*
14 *Filios lædunt parentum imprecationes.*
15 *Filij nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta.*

1 Liberi, qui in potestate parentum iure ciuili, sui dicuntur, titulo de suis & legitimis liberis, [a] si pater alterius non sit potestatis: nam tunc filij aui sui nascerentur nepotes, non patri. [b]
2 Mortuo tamen auo in patris potestate fiunt. [c]
Igitur in potestate parentum sunt liberi, quos
ex iustis nuptijs procrearunt: [d] & ex ijs nati. [e]
Quod iuri duodecim tabularum adscribit Ale
xander ab Alexandro. [f] Ego antiquius cen-
seo, & referendum hoc ius ad leges Romuli,
quibus uitæ necisque potestas in filios daba-
tur, ut didicimus ex Dionisio Halicarnassæo. [g]
In potestate autem marium parentum, non
matrum esse existimandum est: quia matres
non habent liberos in potestate, [h] quòd ipsæ,
ut diximus, tutela egent aliena, & non sunt suę
potestatis, ideo nec alios regere possunt, [i] nec
alios in sua potestate habere. [k] Ita filij sequũ-
tur familiam patris, non matris: [l] quanquam
& filius matri ac patri reuerentiam debeat, [m]
& alimenta, [n] & successionem. [o] Secundum
enim ius rigidissimum patris filius est, non ma
tris; secundum autem humanum, utriusque ut
scribit Phalaris ad vxorem Erytriam. [p] Quare
& iura illis potestatis quædam sunt commu-
3 nia, ut uidebimus. Romani hanc potestatem
sibi ut peculiarem vendicant, neque nationes
alias tanta potestate in liberos uti tradunt. [q]
Quod tamen, pace illorum dictum sit, falsum
est: nam & iuris gentium esse eandem ex mo-
ribus aliquarum nationum sigillatim enume-
ratarum, colligere licet: atque ex rationibus,
4 quibus suffulta est patria potestas. In Gallia cer
te & filij sunt in potestate parentum, ut quem-
admodum olim apud Romanos uitæ & necis
potestas patri concedebatur, sic & apud Gallos
teste Iulio Cæsare, [r] & Prospero Aquitanico. [s]
Illudque ducent consuetudines scriptæ uariæ
locorum regni, quæ & modos emancipationis
præscribunt, unde & potestatem præcessisse
opus est. Cum ut dicemus, emancipatio sit li-
beratio à patria potestate. Atq; Bartholomęus
Chassaneus [t] notat fuisse iudicatum suo tem-
pore in senatu Parisiensi filios Gallorum esse
in potestate parentum. Vt non sit audiẽdus Ac-
cursius, [u] & sequaces, qui Francigenas dicunt
non habere filios in potestate, hoc enim uerũ
non est, si Frãcigenas intelligas Gallicos popu
los etsi referas ad tẽpus Iulij Cæsaris: quamuis
non eam inficias hodie illam potestatem ex con
suetudine & moribus fuisse uel abolitam om-
nino, uel ualde imminutam, ut ex effectibus
patriæ potestatis consistit quos sequi oportet,
5 cum moribus constare dicatur hæc potestas. [x]
Patris potestas apud Persas habebat quoque
imperium tyrannicum quale heri in seruos, ut
ait Aristot. [y] Eandem potestatem necis & uitæ
apud Moscouitas in filios, scribit Sigismun-
dus Liber Baro. [z] Sub lege naturæ & gentium
illud ipsum receptum mihi persuadeo, ex eo
quòd & Abraham uoluit filium proprium sa-
crificio Deo immolare: [a] quod certe nec cogi-
6 tasset, si lex aliqua prohibuisset. Græcis omni-
bus non eandem fuisse testatur Diony. Halicar
nasseus, [b] *Qui formas, inquit, uiuendi Græcis con-*
diderunt ciuitatibus, certum quoddam tempus ad-
modum breue præscripserunt, quo liberi essent sub-
diti patribus. Quidam ad annum pubertatis tertiũ,
quidam tantisper dum illi cælibes manserint: non-
nulli, donec publice inter uiros adscripti fuerint,
quemadmodum è Solonis, Pittaci, Charundæq; legi
bus acceperant, quorum magna celebratur sapiẽtia.
Pœnas etiam in contumaces filios statuerunt nõ gra
ues, permittentes patribus eos exhæredare, domove
pellere, præterea nihil quæ non sufficiunt ad compe-
scẽdam iuuentutis uesaniam, moresque perfractos,
neque contemptores honestatis leui brachio possunt
ad modestiam redigi. Quapropter apud Græcos sæ-
pe indecora multa in parentes committunt liberi.
7 *Romanorum autem legislator (id est Romulus) om-*
nem ut ita dicam potestatem dedit patri in filium,
idq; toto uitæ tempore: siue in carcerem eum mitte
re, siue flagris cædere, siue uinctũ ablegare ad rusti-
ca opera, siue necare libeat, etiãsi filius tractet Rem
pub. etiamsi magistratus gerat maximos, etiamsi
liberalitatis laudem publice sit emeritus. Quod fir-
8 mat postea exemplis idem Dionysius. Apud
Ægyptios [c] pœna mortis patri non statueba-
tur, qui filium occidisset, sed lege tantum cau-
tum erat, ut tribus diebus noctibusque, circa
defuncti corpus adsisteret, adhibita quoque &
adstante publica custodia. Non enim iustum
putarunt, ob interfectum filium eum uita pri-
uari, qui author eius uitæ fuisset, sed dolore &
9 facti pœnitentia affligendum. Sed hanc pote-
statem magis planam facient causę potestatis:
quarum prior à naturali parentum in liberos
affectu pendet, ob quem nulli alij tutius uel
plenius potestas & tutela liberorum committi
potuit, nec probe uel cum ratione libera adi-
mi uel imminui. [d] Valde enim imo omnino
student natura impellente, illorum saluti, ho-
nori, bonisque. [e] Dictique inde uidentur filij
ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia. Aristote. [f] existimat
societatem patris ad filium regni præ se ferre
effigiẽ: *Nati enim, inquit, patri sunt curæ. Et hinc*
Homerũ Iouem patrẽ vocasse, ipsum namq; regnũ,
imperium est suapte natura paternum. Et regis ami
citiam in eos qui reguntur, in excellentia beneficij
consistere: confert enim beneficia in eos, qui ab ipso
reguntur. Siquidem cum sit bonus, curam ipsorũ ha
bet, quòd bene sese habeãt, ut ouium pastor: sic natu
ra pater filiorum, & auus nepotum, & rex eorum
quib' præsidet imperiũ obtinet. Et quãdiu, inquit, [g]
filius paruus est & non separatus, pars ipsius est pa
10 *tris, se uero nemo uult lędere.* Quamobrem ual-
de torquentur & sæuiunt parentes ob cõtume-
liam illatam filijs, magisque interdum, quàm
11 si ipsis inferretur. [h] Et ut ait Apollonius Rho-
dius. [i]

Valde acerbi suos propter liberos parentes.

Hocq; cũ brutis ẽt cõmune. Et ut Papinianus. [k]

—Sic aspera Tygris.
Fœtibus abreptis Scytico deserta sub antro
Accubat, & tepidi lambit uestigia lecti.

Hinc

a §. sui autem. de hæred. quæ ab inte. defer ap. Iustini.
b §. pe. de pat. pot. l. sic euenit, l. 23. ad l. Iul. de adult. l. P.
l. 4. de ijs q sũt sui, uel alie. iur. in P.
c Vlpi. in l. nepotes, in ς. nod.
d §. 1. de patr. pota. ap. Iustin. can. fin. de conuer. coniug. Vlpia. in epito. titu. 5. l. 3. de ijs q sunt sui, &c.
e l. 3. e l. 11. maritus, l. 7. de patri pot. C.
f Alex. ab Alexan. lib. 6. gen. dier. c. 10.
g Dio. Halic. li. 2. antiq. Roma.
h §. fęmin. de adopt. l. mulierem, C. eo. §. ex tan. de hæred. qual. & diff. ap. Iustin. l. nulla, de suis & legi. l. 4. §. nam testamenti, de bon. poss. cont. tab. l. nam & fœminæ, de adop. in P.
i ca. indecorũ, ca. 3. de æta. & qualit.
k d. l. sic euenit, ad la. Iul. de adul. l. fi. de legit. tute. li. 5 C. tit. 30. §. minores, de aacn. tut. l. filium habeo. ad SC. Maced. P.
l l. cum legitimæ. de sta hom. §. penul. de pat. pot. §. 1. de leg. agna. tut.
m l. congruentius, & l. filiatu. l. 3. de pat. pot. C.
n l. si quis a liberis, de lib. agnosc.
o l. nã etsi parentibus, de inoff. testa. P. & titul. ad Senat. Tertull. l. 2. & tot. tit. lib. 6 C. tit. 58. & ap. Iustinia.
p epist. 54.
q §. 1. de patr. pot. l. 3. de his, qui sũt sui, uel alie. iur. Vlpi. l. 3. §. 1. uersi. ii ga ita, de rei uxor. act. P.
r Iul. Cæs. li. 6. commen. belli Gall.
s Prosp. Aquita. epist.
t Chass. ad §. 3. ti. des enfans de plusieurs lictz, in gl. 2. uer. si. hoc: gl. in §. 1 &c. in cõsuet. Burg.
u Accurs. & alij, in §. ius autem, in uerbo, Romanorum, de patr. pota. & ibi interp.

x l. patre furioso, de his q. sũt sui uel alie. iur. in P.
y Aristo. lib. 8. Ethic. ad Nicoma. c. 10.
z Sigism. liber Baro. commẽt. rer. Moscouit.
a Genes. 22.
b Dio. Hali. in 2. antiq. Rom.
c Diod. Sic. lib. 2. Biblio.
d l. fi. de curat. furio. C.
e l. scrip. unde lib. P. l. cum ratio, de bo. damnat. in P.
f Aristo. lib. 8. Ethic. ad Nicoma. c. 10. & 12.
g Aristo. lib. 5. Ethico. c. 6.
h l. isti quidẽ quod met. caus. in P.
i Apollonius. Rhod. lib. 4. Argonaut.
k Papin. li. 10. Thebaid

12 Hinc quia grauissimus uisus est dolor parentum ex pœna filiorum, quave æquum non sit ob filium delinquentem, pœnam delicto impositam transire in alium, quàm sceleris authorem, sicut iubent iura:[a] placuit sæpe, uel remittendam filio pœnam, uel demendam ob patrẽ, à quo nec tyrannus quoque crudelissimus Phalaris abhorruit. Is enim & ita faciendum liquido testatur, dum filio Ariphradis pepercit, ad patrem in hæc uerba scribens:[b] *Τὴν ἄμυναν ἐπέσχηκα, σοὶ βουλόμενος οὐκ ἐκείνῳ χαρίζεσθαι· μαρτυρεῖ γάρ σοι πολλοὶ ἀρίστην ἐπιείκειαν ἔχειν. διόπερ οὐκ ἐδοκίμαζον δι' υἱοῦ πονηρίαν, λυπεῖν γῆρας πατρὸς οὐδὲν ἀδικοῦντος. ἕνα γὰρ ἔχων υἱὸν τοῦτον, εἰ καὶ πάντως φαῦλος ἐστί, δι' ἐρημίαν ἄλλου διαδόχου στέργεις, κακίαν γὰρ υἱοῦ πατρὸς εὔνοια νικᾷ*, id est, *uindictam* (scilicet in filium tuum) *continui, uolens tibi non filio gratificari: testimonium enim datur à multis, te optimam modestiam & humanitatem habere: ideo non bonum putaui, propter filij iniquitatem deficere senectutem patris nihil peccantis. Vnum enim habens filium, hunc, etsi omnino sit is malus, propter alterius hæredis defectum affectu paterno diligis: nam filij prauitatem uincit paterna beneuolentia.* Et alibi[c] idem Niceneto scribens, se illi pepercisse ait, quòd pater eius bonus esset, nec alium haberet filium. Claudius Cæsar quoque,[d] cum censuram gereret, recognitione equitum iuuenem plenũ probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, dicens eum habere censorem suum. Fertur[e] de Rhacone patria Mardo, quòd cum is filium infandum captum, manibus post terga reuinctis obtulisset Iudicibus puniendum: iudices rei nouitate consternatos, ad Persarum regem una cum filio adduxisse, regem autem ob id liberasse, & Rhaconam in collegium regiorum iudicum cooptasse. Atque idipsum legibus Romanis conseruatum uideo, dũ responsum est,[f] mitius agi cum desertore, quẽ pater obtulit puniendum: ne pater uideatur ad supplicium filium obtulisse. Quia & placuit[g] in contumacia perseuerantem filium, iudicibus à patre traditum, dicturos ex arbitrio patris

13 sententiam. Alia ratione potestas hæc patria munita, præcepti inquam diuini quod iubet honorare, uenerari, audireve in omnibus parentes.[h] Et D. Paulus,[i] *filij obedite parentibus*. Et, Maledictus qui non honorat patrem & matrem suam.[k] Iure etiam ciuili persona parentis filio semper honesta & sancta uideri debet.[l] Sanctum autem est id, quod inuiolabile est.[m] Sic Pamphilus apud Terentium,[n]

Nam me parenti potius quàm amori obsequi
Oportet.

Et apud Æschylum,[o] cum Vulcanus ægrè induci posset ad ligandum Prometheum iussus à Ioue patre, tandem id facit dicens,

ἐξωριάζειν γὰρ πατρὸς λόγους βαρύ, id est,
Negligenter agere sermones patris graue est.

Et Epictetus[p] ille summus philosophus, *pater* inquit, *appellatur, curandus est, cedendum ei in omnibus, ferendus cum aut obiurgat aut uerberat. Sed malus pater est: at natura te non bono patri, sed patri conciliauit.* Et graue scelus esse, parentẽ contemnere, exasperare, esse Deo curam huius uindictæ, sicuti & elargiendi præmia in beneficos,

14 docet Plato,[q] his uerbis: *Oedipus contemptus à filijs ea illis imprecatus est, quæ exaudita effectaque à Deo apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phœnici filio iratum, illi maledixisse ferunt, & Hippolyto Thesea, plurimosque alios alijs: quibus apertissimum factum est à Deo preces parentum aduersus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis, non iniuria perniciosius filio. Nemo enim cũ pater aut mater contemnitur, tunc solum à Deo putet orationes exaudiri, sed cum etiam honorantur, ac ideo cum lætiores bona liberis à Deo petunt, exaudire similiter eum existimare debemus. Atque nobis æqua inde distribui: nam aliter in bonis distribuendis æqui non esset. Quod longè abesse à Deo necesse est*, Hæc Plato. Habemus quoque uim benedictionis paternæ in sacra pagina, in Iacob ab Isaaco,[r] & erga Iosephum & filios eius à Iacobo.[s] Et maledictionis pariter exemplum in Chamo seu eius filio Chanahamo.[t] Estque summaria & uerissima huius tractationis resolutio, benedictionem patris firmare domos filiorum, & maledictionem matris eradi-

15 care fundamenta.[u] Tertia ratio pendet à beneficiorum retributione, cum enim ad eam natura teneamur,[x] non ægrè ferre debet filius, si hanc potestatem pater in eum habeat, qui tot beneficia natiuitatis, alimentorum, & uitæ subsidia recepit, quæ nunquam æqua mensura rependere possit. Sic Cyrillus[y] patriarcha Hierosolymitanus, *Honorantes patrem supercœlestem, etiam corporis nostri parentes honoremus. Nam Christianorum est placida prima pietas, honorare parentes, & labores educationis rependere, atque omni studio quæcunque ad eorum quietem pertinent curare.*

a l. sancimus, & l. si pœna, de pœn. in P. l. crimen, eod. C.
b Phalar epist. 24. ad Ariphradem.
c Idem, epist. 97.
d Sueton in Claudio, c. 16.
e Aelian. lib. 2. de nat. hist.
f l. milites agrum § desertorũ, de re milit. in P.
g l 3. de patr. pot. C.
h Exo. 20 Matth. 15. M. r 3.
i Pau. ad Eph. 6 ad Coloss 3.
k Deutero 5.
l l. liberi. & si in ... libert. pat. & patro. præstan. in P.
m l sanctũ. de rer. diuis. in P.
n Teren in Hecyra, sce 4 actu 3. uers pen.
o Aeschil. in prima trag. promet. ligati.
p Arrius in Enchirid. Epicteti, cap. 3.
q Plato, 11. de legib.
r Genes. 27.
s Genes. 49.
t Genes. 9.
u Ecclesiast. capit. 3.
x l. sed etsi lege, § consului, de petit. hæred. in P.
y Cyrill Hierosol. cathec. 7.

Quibus modis contrahitur, & oritur patria potestas. Cap. VI.

1 *Patria potestas ex iustis nuptijs oritur, adoptione, legitimatione.*
2 *Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris.*
3 *Filij contumaces patribus lege diuina lapidati.*
4 *Filij ingrati.*
5 *Granni filij Clotarij contumacis in patrem ultio.*
6 *Ingratitudinis actio, pœna: & reuocandi libertatem formula.*

1 HÆc patria potestas primum oritur ex iustis nuptijs, ex quibus nati sũt in parẽtum potestate, ut proximo capite diximus, si sui iuris patres sunt: quod si illi in potestate quoque sint patris inde nati nepotes, ut patres, in aui erunt potestate.[z] Diuersum autẽ si ex illegitimis, id est, contra legis præscripta initis nuptijs nascantur, nam eius potestatis non sunt.[a] Secundo filij sub ea potestate sunt qui adoptantur uel arrogantur,[b] de quibus supra diximus.[c] Tertio per legitimationem in potestatem reducuntur naturales tantũ, ut cõstat ex titulo, Quibus modis naturales efficiãtur sui, per quatuor modos legitimationis, de quibus etiã diximus,[d] per oblationẽ curiæ, per nominationem patris, per rescriptũ principis, & per subsequẽs matrimoniũ.

2 Quarto emancipati liberi in potestatem patris reuocantur per ingratitudinẽ, si cõtumaces in patres, uel atroci iniuria, uel acerbitate cõuicij affecerint.[e] Id præter leges Romanas firmat D. Chrysosto.[f] dicens reduci per ingratitudinẽ filios in potestatẽ parentũ, sicut & liberos in seruitutem: quia non emancipantur ideo, ut beneficia patris contumelijs ab eo dispungant. Nec sane, inquit Cõstãtinus Cæsar,[g] *debita filiorũ uota patrũ nota cessabunt, ut parẽtis copia liberos suos*
erunt

z l. 3 & 4. § de ijs qui sut sui uel alie. iur. l. 1 P. l. septimo mense, l 12. de statu homi l. 1 P. tit. 5.
a § 1 § si aduersus, & § si. de nup. ap. Iusti. ...
b l 1. de adop. in P.
c sup. lib. 10. capit 6.
d eod. lib. c. 4.
e l. 1. de ingra. libe. C.
f D. Chrysost. homil. 1 in Flal. 1 ...
g Constan. l 1. de aliis prato. lib. 2. C. tit. 43.

eruant poteſtate, magis proprijs obſequijs manci-patos: cum intelligãt ijs obſequijs plus debere à qui bus meminerit ſe à ſacris uinculis exutos. Lex di-
3 uina filios contumaces lapidari iubet, [a] Sibyl-la Erithrea [b] damnationem futuram & iudi-cium ingratorum filiorum ſic conſignat dam-nandos igne ut alios, de quibus antè meminerat,

a Deuter.21.
b Sibyl. libr.2. Oracul.

> —ὅσοι δ᾽ ἡγονεῦσιν ἐν γηρᾷ·
> κάλλειπον, οὔτε τίσαντες ὅλως οὐ θρέπτρα γονεῦσιν
> αὖτις παρασχόντες, ἀυτὰρ δ᾽ ὅσοι ἀπίθησαν
> ἤδ᾽ αἰεὶ ἀντεῖπαν λόγον ἄγριον εἰς γενετῆρας.

Et damnabuntur ſcilicet, omnes qui in ſenectu te patres relinquunt, & qui nõ reddunt uicem, nec retribuunt præmia nutriẽtibus ſe. Rurſum, quicunque ſunt ijs rebelles, uel aſpera dixerint
4 in parentes. Xenophon [c] quid apud Græcos hac de re fuerit ſancitum, paucis demonſtrat: cum enim docuiſſet nullis nos magis benefi-cijs deuinctos, nec maioribus quàm parenti-bus, nec eſſe maiora aliorũ poſſe, utpote quòd per illos & ſimus, & uiuamus, dehinc ut tot bo-na uideamus, illorumq́ue reddamur partici-pes, pro quibus mater nullo à nobis accepto ante beneficio, pariendi labores & uteri tulit & pericula, poſtea obnixe & ſolicite nutriuit. Ad-dit, ciuitas quoque aliam non nimium curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, ſed diſpicit ſi quis beneficijs acceptis non red-dat gratiam: ſi quis uero parentes non obſer-uet, in iudicium compellit ac reprobat, magi-ſtratibuſque omnibus indignum exiſtimat, tan quam ab illo non poſſint neque ſacrificia pie ſacrificari, neque aliud quidpiam, nec iuſtè agi. Nec tantum hunc, ſed etiam ſi quis paren-tum defunctorum ſepulchrum non ornet, hoc etiam ciuitas inueſtigat in electionibus magi-
5 ſtratuum. Ingratitudinem & rebellionem uel contumaciam filij Grannij Clotharius primus Clodouei filius, igne & ferro proſequutus eſt, & eum ſuperatum exercitu, ſcamno cum uxore & eorum liberis per lictoram alligato, exuri iuſſit, ut ait Gaguinus, [d] Paul. Æmilius, [e] & An nonius, [f] tanto plus auſuros in eum cæteros, ſi
6 repugnantem filium non flecteret. Leges gene raliter ingratitudinis actionem concedunt in eos qui benemeritis non retulerint gratiam, ut ait Lucianus. [g] Et ut ait Euripides. [h]

c Xenoph. lib. 2. de geſt. & dictis Socra.

> —τοῖς τεκοῦσι γὰρ
> δύστηνος, ὅστις μὴ ἀντιδίδωσι τέκνων
> κάλλιστον ἔρανον· δοὺς γὰρ, ἀντιλάζυται
> παίδων παρ᾽ αὐτοῦ τοιάδ᾽, ἂν τοκεῦσι δῷ, id eſt,
> —*Parentibus enim*
> *Infelix, quiſquis non mutuam officij reponit gratiam.*
> *Pulcherrimo quippe munere dato uiciſſim*
> *A liberis ſuis ijſdem remunerabitur, quæ paren-tibus dederit.*

d Gag. lib. 2. c. 5 & li. 2. c 1.
e Paul. Aemil. lib. 1. hiſt. Franco. in Clotha. 1.
f Annonius. li. 3. de geſt. Franco c 10.
g Lucia. in abdicato.
h Eurip. in Supplic. actu. 1.

Multò magis & indigni ſunt beneficio accepto ij, qui non ſolum non rependunt beneficia, ſed contumelioſi ſunt, & iniurij in benefactores. Et ob id iura merito reuocant liberalitatem pa ternam libertatis, ut diximus, & donationes fa-ctas bonorum, uolentibus & conquerentibus tamen donantibus: permittunt & liberos exhæ redare. Voluit & Guillelmus Benedicti [i] per in gratitudinem reſcripto non tamen matrimo-nio legitimatum, illegitimum reddi, quòd per tinet ad commodum paternum. Reuocabatur in ſeruitutem quoque libertus per ingratitu-dinem. [k] Illudq́ue inſtitutum Athenarum me-morabile fertur, quo conuictus ingratitudinis libertus iure libertatis exuebatur, hac formula, *ſuperſedeo*, inquit, *te habere ciuem tanti muneris impium æſtimatorem. Nec adduci poſſum, ut cre-dam urbi utilem, quem domi ſceleſtum cerno. Abi igitur, & eſto ſeruus, quoniam liber eſſe neſcis.* [l] Maſſilienſes quoque [m] & uſque ad ternam ma numiſſionem ter deceptum dominum reſciſſio nem earumdem dabant, quartam quamuis de-negarent. Propter ingratitudinem qui poſtulat aduerſus eccleſiam, priuilegio eius priuatur. [n]

i Guil. Bened. in annota. ad tes. in eodem teſtamento relinquens, nu. 4.
a Raynut. part. 1. de ſeſta.
k l. 2. de liber. & eor. liber.
l Val. Maxi. li. 2. ca. 1. dum de Areopago agit.
m Idem eod.
n ca. fin. de poſtul.

De iure matris in filios.
Cap. VII.

1 *Iura naturalia patri debita, & matri debentur.*
2 *Matri ac patri honor à filijs debetur.*
3 *A matribus apud Lycios & Locros genus repe-titum, non à patribus.*
4 *Mater num magis contribuat generationi filio-rum, quam pater: & ibi de maiori amore ma-trum.*
5 *Matribus alimenta filij debent, & alia ut patri: Ciconiæ, Meropes alunt parentes ſenes, eod.*

1 HÆc quæ dicta ſunt, & quæ mox di-centur in effectibus patriæ poteſta tis, etſi omnino in matre locum nõ habeant, tamen ea quæ iuris gene rationis ſunt, etiam matri competunt in filiũ, & filio tenetur exhibere: patri autem maior ho nos delatus, quia & onera præcipuè filiorum ad illum pertinent, non ad matrem, [o] ideo ſe-cundum naturam eſt ſentire eum maiora com
2 moda. [p] In præcepto honoris, non tantum pa-ter, ſed & mater ponitur, *honora patrem tuum & matrem tuam, ſi uis eſſe lõgæuus ſuper terram.* [q] Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificauit matrem ſuam. [r] Benedictioq; patris firmat do-mos filiorum, & maledictio matris eradicat fun damẽta. [s] Malæ famæ qui derelinquit patrem, & maledictus à Deo qui exaſperat matrem. Et de utriſque, *qui malè dixerit patri aut matri, morte*
3 *moriatur.* [t] Apud Lycios & Locros olim quiſ-que à matribus, non à patribus genus ſuum re petebat, ut teſtatur Herodotus. [u] Cicero [x] ma-ternum ſanguinem antepoſuit paterno, *Sic*, in-quit, *ſe res habet, Iudices, magnam uim, magnam ne ceſſitatem, magnam poſſidet religionem, maternus*
4 *paternuſue ſanguis.* Nec parua fuit controuerſia inter philoſophos & medicos, nunc ſanguis maternus ad generationem cõferret, apud Ari-ſtotelem, [y] Cenſorinum, [z] Nemaſium, [a] Plutar chum, [b] Auicẽnam, [c] Cœlium Rhodiginum. [d] Atq; Galenus firmat fœtum plus à matre, quã à patre ſuſcipere ſicut fructus amplius ab uber tate ſoli, quam à coloni induſtria & labore ha-bet. Vnde uis maxima amoris matrum in libe-ros & contra: quinimo ſemper mater certa eſt, pater uero aliquando incertus eſſe poteſt. [e] De
5 bebunt itaque alimenta filij matribus ut patri bus, & contra: [f] hoc enim & bruta faciunt, & na turæ lex utriſque cõmunicata genitoribus. Nã & mures, glires, genitores ſuos feſſos ſenecta a-lunt inſigni pietate, [g] Ciconiæ, [h] & Meropes. [i] Phalaris [k] in pari cauſa potius conſulendum matri quam patri ſcribit, propter maiora ab ea accepta beneficia, quia nos tulerit, pepererit, educauerit, & alios infinitos labores pro nobis ſubierit. Succedunt ſibi mutuo filius & ma-ter. [l] Et poteſt uendicare interdum mater fi-lium, [m] ſicut & pater: [n] Filius, ſicut patrem pro-hibetur in ius uocare edicto prætoris, ita & matrem. [o]

o l. pe. de libe. agnoſ lib. 25 P. tit. 4.
p reg. iur. ſecũdum naturam, e qui ſentit. co. l ſi. §. ſed cu in ſecundam, de furt C.
q Exod. c. 20.
r Eccleſia. c. 3.
s Eccleſiaſt. 3
t Exo. 21. c. nõ ſatis, § cæterũ, 86 diſt.
u Herod. in 1.
x Cic pro Sex. Roſcio.
y Ariſtot. 1. de nat. animal.
z Cẽſor. de die nata.
a Nemeſ. de nat. homi c. 14.
b Plutarch. de plac. philoſ.
c Auicen. li. 3. de nat. homi. c. 24.
d Cæl. Rhodig li. 3. lectio. antiq c. 42.
e l. quia ſemper, l. 5. de l. in uoc. P. l. Lucij, de cond & demon. in P.
f l. ſi quis a liberis, de liber. agnoſc l 1 2 de alen lib. C l ſi filia, & l nec filium, de patr. pote. unde quæ diximus in 9. onere matrimonij. ſup. lib. 9. c 10.
g Pli. li. 8. c 23.
h Idem li. 10. cap 11.
i Idem lib. 10. cap. 33.
k Phala. Penteſiolæ fil epiſto. 19
l titu. de Senat. Orficia. ad Tertull. ad Senat. Tertul. & Orfician. in P. C & Inſti. ita. ciuil. m ut in l. pen de fideicom liberta. lib. 40. P. tit. 4.
n l 1. § 1, de rei uend P.
o l 4. § parentes, de in ius uocan. lib. 2. P. titu. 4

Iura

Iura uel effectus patriæ potestatis. Cap. VIII.

1 Inæstimabilis patria potestas.
2 Pater non potest cogi liberare à sua potestate filium, nisi in 4. casibus.
3 In filios necis uitæque potestas cur data patribus.
4 Minorem triennio prolem non licebat necare parentibus.
5 Pœnæ acerbitas continet magis improbos.
Dissecandorum debitorum permissio quare statuta, eod.
6 Filius & pater pro eadem persona.
7 Necis ius in filios sublatum desuetudine.
8 Adulteram quando patri filiam, & marito uxorem, & ubi ocidere liceat.
9 Filios castigat iure proprio pater, & castigandos ex arbitrio dat iudicibus.
10 Filijs contra parentum sæuitiam prospectum quare.
11 Filios tempore famis licuit uendere patri.
12 Filios ter uendere, ter manumittere, quando & quomodo licuit.
Potestas maior patris in filios, quàm heri in seruos.
13 Filiorum trina uenditio permissa apud Moscouitas.
14 Emancipatio terna, & manumissio duplex in adoptionibus quid erat.
15 Filias & sorores uendere prohibuit Solon, nisi inuentæ illæ fuissent coeuntes uirgines.
16 Emancipati non reducebantur iterum in potestatem sine causa tempore Modestini, ut antea lege Romulea.
17 Filiusfam. olim patri omnia quærebat aduentitia, hodie quod pertinet ad usumfructum.
18 Castrensia & quasi nullo iure quæsita patri à filiofam. nec in usufructu.
19 Filiusfa. testari non potest de aduentitijs etiam uolente patre, quare.
20 Filiusfa. ad pias causas cum consensu patris de aduentitijs testatur.
21 Filiusfa. in Gallia nihil etiam in aduentitijs acquirit patri præter commoditatem & administrationem.
22 Filiusfa. quærit profectitia omnia patri etiam in Gallia, ut iure antiquo.
23 Casus alij, in quibus pater non habet usumfructum in bonis filijfa.
24 Filijfa. laici non possunt esse in iudicio sine authoritate patris, exceptis causis spiritualibus.
25 Filiusfam. in quibus sine patre in iudicio esse potest.
26 Filiofa. accedere patrem quare aduersario utile sit.
27 Filiusfam. quando sine patre agit & experitur.
28 Filiusfa. in criminalibus publicis sine patre agere & conueniri potest.
29 In filiumfa. 26. anno. iudicium iure Delphinæ ualet sine authoritate patris in Gallia.
30 Filiusfam. in Gallia habetur pro emancipato, ideo agit sine patre, & contrahit &c.
31 Filiusfa. non potest sine consensu patris uxorem ducere.
32 Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus filij.
33 Lis nulla inter patrem & filiumfa. esse potest, & quando.
34 Filius emancipatus patrem in iudicio uocans, uel alius matrem, debet impetrare ueniam à Iudice.
35 Lis inter patrem & filium in Gallia hodie.
36 Pater filiumfa. inuitum apud alium existentem repetere potest.
37 Filijsfa. pater tantum substituit pupillariter.

1 INæstimabilis existimata est patria
potestas, ut nullo pretio inuitus
pater adigi possit filium emanci-
2 pare.[a] Nec filius siue adoptiuus, si-
ue naturalis & legitimus, ad id possit patrem
compellere: exceptis [b] quatuor casibus insigni-
bus, si pater filiæ peccandi inferat necessita-
tem, [c] si supra modum erga filium dure se ha-
beat, [d] si præmium ut amancipet acceperit,[e] et
si impubes adoptatus se liberari maior factus
3 postulet.[f] Videndum igitur, quæ iura ex hac pa
tria potestate competant patri, quamve inde
utilitatem filius consequatur. Notant inter-
pretes post gl. in §. ius autem, de pat. pot. & ibi
Angelus Aretinus plures effectus eius & alibi:
quorum aliquos excutiam, reliquos ibi uiden-
dos omittam. Primum itaque ius patri inde ori
tur, ut habeat in filios omnimodam potesta-
tem, antea necis & uitæ:[g] crediderunt namque
legislatores, parentes eo sæuitiæ non esse perue-
turos absque causa, ut necarent filios: & id ta-
men magis conducere ad continendam reue-
rentiam & officium liberorum in parentes, &
ad terrendam impietatem, in quam facile ex le
uitate iuuenes ad contemptum parentum, à
quibus tot beneficia prope infinita accepe-
4 runt, prolabi possent. Neque enim temere aut
sine causa occidendi potestatem patribus da-
tam ex legibus ipsis Rumuleis colligo, inter
quas est illa, qua prohibuit ullam prolem ne-
cari minorem triennio. [h] Non enim in ea cau-
sa iusta necis, uel contumelia filij esse poterat:
in maioribus poterat, ideo permissio facta. A-
cerbitas namque uindictæ maleficij, bene at-
que caute nocendi disciplina plerumque est.
5 Sicuti quia intererat per quam maxime socie-
tatis humanæ fidem seruari, sanciendæ fidei
gratia lege decemuirali, pœna capitalis horri-
fica ostentu, nouisque terroribus metuenda, in
fœdifragos debitores lata est, ut ius esset credi-
toribus corpora illorum in partes dissecandi.
Dissectum autem antiquitus neminem legi-
mus, quoniam sæuitia ista pœnę contemni con
sequuta est: ut disputauit Sex. Cæcilius cum
Phauorino apud Aulum Gellium. [i] Eaque ra-
tione plura seuerius uindicantur, cum exem-
plo & terrore opus est. [k] Vt ideo potem tam la-
tam dedisse legem potestatem parentibus in fi-
lios necis, ne filij obsequia detrectarent, Fide-
bat autem lex in amore naturali parentum,
quo impulsi non necare, sed omni studio quod
6 suum est conseruare oituntur. Quandiu enim
filius paruus est, nec est separatus à patre, pars
ipsius est patris, ut ait Aristoteles, [l] habeturque
pro eadem persona [m] apud Iurisconsultos, &
pro eadem uoce. [n] Se autem unquã nemo lęde
re uult, sed omnibus uiribus naturali iure de-
fendit, illatamq; iniuriam propellere nititur.[o]
Et paterna potestas non in atrocitate, sed in pie
tate consistit.[p] Atque plerunque pietas paterni
numinis etiam in his in quibus iuste mors filię
7 infertur, consilium pro liberis capit, ut ait Pa-
pinianus. [q] Sublatum autem est hoc ius necis
& uitæ postmodum, ut nimium rigidum, dis-
suetudine, non autem lege ut quidam arbitrã-
tur. Siquidem Constantinus [r] olim permissam
in liberos necis uitæque potestatem ait, non
8 scribit postea prohibitam: etsi in seruos lege

a l. filiusfamilias, l. 117 § secundum uulgarem, de lega. 1. in P. l. nec au[?], de emancip. liber. C.
b Marcel. in l. nõ potest, l. 31. de adop. li. 1. P. tit. 7.
c auth. si lenones, de episco. aud. C.
d l. fi. si a pat. quis fuer manumi. in P.
e l si cui, de eõ di. & dem in P.
f l nõnunquã, l. 32. de adopt.
g l. fin. de patr. pot. C. Dionys. Halic. in 2. & 8.
h Idem Halic. lib. 2.
i Gelli. lib. 20. cap. 1.
k Claudia. Iurisc. in l. aut facta, l. 16 § fi. de pœn. lib. 48 P. tit. 19. l. 1. ad le. Iuli. repet. C l. quicunque, C. de hæret.
l Arist. 5. Ethi. c. 6 & li 1. Magn. Mora. c. 34.
m l. fi. C. de im pub.
n §. si uero, de inut. stip.
o l ut uim, de iust. & iur. Cice 1 offic.
p l. diu[?] Adrianus, ad l. Põpe. de patrici. in P.
q Papin. l nec in ea lege, l 22. ad l. Iuli de adult. lib 48. P. tit. 5.
r Constan. l fi. de patr. potest. lib. 8. C. tit 48.

potestas necis sit expresse adempta.[a] Id enim
fuit necessarium in seruis prohibere, quòd do-
mini eos amore quo filios non prosequuntur.
In filijs non fuit necesse expresse prohibere, sa-
tis prohibente natura: qua quis partus suos &
8 diligit & conseruat. Quinimo tantum abest, ut
expresse prohibita illis sit iure potestas necis,
ut potius expresse permissam inueniam in re-
sponsis Iurisconsultorum, quibus ratione pa-
triæ potestatis tantum patri licet si uelit occide-
re filiam in adulterio deprehensam[b] in sua do-
mo, uel generi. Quod marito omnino impune
non licet, quia mariti calor & impetus facile se-
quentis fuit refrænandus, inquit Papinianus:[c]
exceptis quibusdam personis quas adulteran-
tes cum uxore repertas marito licuit occidere,
ueluti lenonem, mimum, publico iudicio infa-
matum, & alias quas enumerat Martianus Iu-
risconsultus.[d] Iuxta cuius sententiam intelli-
gendæ reliquæ leges, quæ marito quoque dant
necis ius in adulteros:[e] nempe si ex earum per-
sonarum numero sint, uel si alias impune om-
nino non ferant, quamuis mitius puniantur.[f]
Ergo multo liberius ius est in nece filiæ patri
eo casu, quàm marito iure ciuili. Nam iure
nunc recepto Gallico & diuino, nec patri idip-
sum permissum est: quia dictum, *Non occides*,[g]
9 ut suo loco, si Deus uoluerit, explicabimus. Re-
manetque ex legibus in eodem casu intacta an
tiqua patris potestas, in alijs autem ex ea datur
libera sine nece castigatio. Et pater potest filiũ
castigandum iudici offerre, dicturo ex eius præ
scripto sententiam.[h] Vnde & propinquis emẽ-
datio concessa propinquorum moderata, pater
na dicitur:[i] maior autem ex iudicis authoritate
10 pendet. Sicuti & Lucianus[k] scribit, liberam
non esse parentum in filios uindictam citra iu-
dicium. *Vt enim lex*, inquit, *concessit patribus cer-
tis de causis irasci filijs: ita prospexit & libertis, ne
immerentibus accidat. Itaque iudices uocat, arbitra
tores constituit, qui neque per iracundiam, neque per
calumniam, quod iustum sit iudicent. Nouerat enim
accidere multis, ut ob causas iniquas ad iram com-
mouerentur: hic quidem alieni falsæ alicuniæ credẽs,
ille famulo fidem habens, aut uxori cupiam inimi-
cæ*. Quem casum ultimum & Iurisconsulti ob-
seruarunt.[l] Et certe recte statutum hac in par-
te est apud Græcos, de necis potestate tollenda:
recordari enim debent parentes filios liberos
dici, neque ut seruos esse tractãdos uel instituẽ-
dos, & ut dicebat Mitio in Andria apud Te-
rentium,

*Pudore & liberalitate contineri liberos satius est
quàm metu*.

Et meritis potius liberi sunt ad obsequia pater-
na prouocandi, ut monet Papinianus & Iusti-
nianus.[m] Docet & Plutarchus,[n] uerbera aliena
esse ab honestorum ingenuorumque filiorum
educatione, qui & exprobratione & laudibus
11 moneri & impelli debeant. Secundus effectus,
ut liceret patri etiam iure Codicis, tempore ne-
cessitatis famis, filium uendere: ea tamen con-
ditione, ut ideo perpetuæ non esse seruituti ob-
noxius.[o] Alioquin enim etiam quos licebat oc
cidere, non licebat libertate priuare,[p] non pi-
12 gnori obijcere.[q] Franciscus Balduinus,[r] & Pã-
dulphus Prateius,[s] referunt per legem 12. tab.
fuisse permissum, ter parentibus uendere libe-
ros: quid autem & quomodo illud fieret, neu-
ter explicat. Ego tamen & antiquiorem hanc
legibus 12. tab. puto, nempe à Romulo sanci-
tam, ut authorem habeo Dionysium Halicar-
nasseum,[t] qui & ternam manumissionem sic

a §. 1. de his qui sunt sui uel alie. iur. l. 3. eod. tit. in P.
b Pompo. in l. patri datur. 20. Vlpian. in l. si enecuit 21. Papinian. nec in ea lege 23. Vlpia. l. quod ait. 23. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. tit. 5.
c Papi. d. l. nec in ea lege. 22. § fin. de adult.
d Martia in l. marito. 24. eo. ad l. Iul. de adult. in P.
e ut l. Gracchus, eo C. l. si quis in graui. § si marito ad SC. Syllan.
f gl. in d. l. nec in ea lege, in uer. omnem, ad l. Iul. de adult. in P.
g Exod. c. 20.
h l. 3. de patria pot. C. Deuter. cap. 21.
i l. 1. de emenda. propinq.
k Lucia. in ora tio. Abdicatus.
l l. 4. de inoff. testa. in P.
m Iustinia. l. si quando. 35. §. illud, eo. C. lib. 3. tit. 28.
n Plut. libr. de libe. educan.
o Constant. in l. 2. de patri qui fil. distrax. li. 4. C. tit. 43.
p l. fi. C. de pa tri. pot. l. 1. de pa trib. qui fil. dis. Iulian. l. nemo. 35. an. 19. § pa- tor, de euict. lib. 21. P. tit. 2. l. 1. de liber. caus. li. 7. C. tit. 16.
q l. qui filios, § res pign. oblig. poss. C. l. fi. eo. in P.
r Balduin in 12. leg. 12. tab.
s Prateius, lib. uetere iurisprud. in legib. 12. tabul. c. 9.
t Dion. Halic. in 2 Antiquit. Roma.

explicat. *Nec contentus hanc potestatem. scilicet
uitæ & necis, dedisse legislator Romanus*, id est Ro
mulus, *permisit etiam uendere filium, nihil deterri-
tus crudelitatis specie, quòd res grauior uideri pos-
set, quàm pro affectu domestico. Quòdque maxime
quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorum
educatus, quasi durum & Tyrannicum, hoc quoque
patri concessit, licere illi terna filij uenditione pecu-
niam quærere, maiorem largitus potestatem patri
in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim se
mel uenditus, deinde libertatem adeptus, in posterũ
sui iuris est: filius uero à patre uenditus, si liber fie-
ret, rursum sub potestatem patris redigebatur, post
tertiam demum uenditionem eximebatur è patris
potestate*. hæc ibi. Et paulo post, hanc legem in-
ter cæteras 12. tab. decemuiros trecentesimo
post anno, ut obseruatam antea, non ausos ex-
13 pungere tradit. Scribit & Sigismundus Liber
Baro,[u] apud Mosconitas quoque seu Ruthenos
id seruatum, in hæc uerba, *Si pater filium, ut mos
est, uendit, & is quocunque modo liber factus tan-
dem aut manumissus fuerit, pater hunc rursus atque
iterum iure patriæ potestatis uendere potest: post
quartam autem uenditionem, nihil iuris amplius in
14 filium habet*. Quòd ualde est notabile, & dat lu
men legi Iustiniani finali, titulo de adoptio:[x]
in qua ita scriptum est, *Veteres circuitus in ado-
ptionibus quæ per tres emancipationes, & duas ma
numissiones in filijs, aut per unam emancipationem
in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes &c.* Vbi
innuit antiquos, qui in tum ius adoptionis uo-
lebant habere, ita permisisse trinam uenditio-
nem, ut ob id patri naturali ius omne reuocan-
di filium in potestatem adimeretur: cum post
trinam uenditionem non posset in potestatem
reuocare, ante posset. Quæ solemnitas sublata
fuit, postquam & placuit, ut diximus, patrem
ingenuum filium uẽdere non posse. Et alia e-
tiam constitutione,[y] idem Iustinianus sustulit
uanam obseruationem antiquam emancipa-
tionis, per uenditiones liberorum figuratas, &
circumductiones inextricabiles, & iniuriosa
rhapismata, quorum illi nullus uidebatur ra-
tionalis exitus. Et Vlpia. eius meminit in fra-
gmentis, *si*[a] *filius*, inquit, *ter emancipatus, ter ma
numissus sui iuris sit, id enim lex 12. tab. iubet his
uerbis, si pater filium ter uenumdauit, filius à patre
15 liber esto*. Solon lege sustulit ius uendendi filias
& sorores, ni qui cum uiro coeuntem uirgi-
16 nem, deprehendisset, authore Plutarcho.[a] Vi-
detur & Modestinus Iurisconf.[b] indicare, suo
tempore abijsse quoque in desuetudinem, ut
filius emancipatus semel, posset iterum reduci
in potestatem eo inuito, sine causa tamen in-
gratitudinis à patre, dum respondet inuitos
filios naturales uel emancipatos non reduci
17 in patriam potestatem. Tertius effectus hu-
ius patriæ potestatis, seu utilitas patris est, ut
quæsita à filio in potestate constituto, patri
quærantur, sed cum distinctione iurisipru-
dentiæ ueteris & Codicis: nam illo pleno iure,
ut nec momento modicum quidpiam penes
filium remaneret, quærebatur.[c] Isto autem,
quòd pertinet tantum ad usumfructum quæ-
ratur patri à filio,[d] in aduentitijs, remanente
18 intacta filio proprietate.[e] In castrensibus
namque, uel quasi castrensibus, utroque iure
receptum est, nec patri usumfructum, neque
proprietatem quæri: quia in illis pro patrefam.
filius habeatur, præcipuaque sibi facit,[f] & de il
lis sine consensu parentis potest disponere ui-
uens, & testamento.[g] De quo & plura tradimus
19 de re militari in priuilegijs rerũ militis. At de
aduen-

u Baro, in cõment. rer. Moscouica.
x e pl. l. fi. C. de adopt. lib. 8. tit. 48 & l. fi. C. de emanc. libe. lib. 8. C. tit. 49.
y l. eod. C.
z Vlp. in ti. 10. in corpore.
a Plut. in Solone.
b Vlp. l. inuiti, l. fin. de ijs qui sui sui, uel ali. iur. li. 1. P. tit. 6. l. placet, de acq. haer. in P. l. 3. de patr pot. lib. 8 C. tit. 47
d l. 6. oportet, & l. fi. de bo. q. libe. lib. 6. C. l. 2. de bo. mater. eod. lib. C. § 1. per quas perso. nob. acquir.
e l. ijs nulla, de iudic. in P. § fin. per quas perso.
f d. l. cum oportet, & l. fori tui, de aduo. diuer. iudi. C. l. fin. de inoff. testa. l. fi. de collat. lib. 6. C. cum sim. l. 3. § nec castrẽse, de colla. bono. in P. l. fi. § exceptis, & §. eodẽ obseruando, de bon. quæ lib. g. l. cũ lege, de sacros. eccle. C. auth presbyteros, de episc. & cleric. C. l. fori tui, de aduo. di uers. iudic. C. l. fi. qui test. fac. pos. lib. 6. C. tit. 22. § 1. quibus non est permis. fac. testa.

aduentitijs non poteſt, nec libere allenare ui-
nés, quia melius eſt ita coercete iuuenlles calo
res, ne cupidini dediti triſtem ſentiant exitum,
qui eos poſt diſperſum patrimoniũ expectat:[a]
nec moriturus teſtari ei licet, etiam uolente pa
tre.[b] Quod pendere non debent uoluntates ul-
timæ ex alterius, quàm diſponentis arbitrio.[c]
Et iuris publici teſtamentorum formula cum
ſit,[d] non poteſt remitti a priuato patre.[e] Qua-
mobrem ſi filius uelit ſub mortem ea ſuis adué
titijs relinquere, id facit per donationem cau-
20 ſa mortis, adhibito patris conſenſu.[f] Poſſe ta-
men eundem ad pias cauſas teſtari cum con-
ſenſu patris, intra uidentur definire,[g] & inter-
21 pretes. Admonebo tantum in Gallia ex genera
li recepta conſuetudine, omnia filiosfamilias
ſibi, non patri, & omnino acquirere: ſiue ea ſint
aduentitia, uel caſtrenſia, uel quaſi, & in pro-
prietate & in uſufructu, ut notat Nicolaus Boe
rius,[h] Chaſſaneus,[i] & Alexander.[k] Etſi habeat
pater commoditatem, ut Boerij uerbis utar, u-
ſus fructus bonorum filij, & dum intra 25. an.
filius degit, adminiſtrationem eorumdem, ſi uo
luerit:[l] eo autem recuſante, curatore bonis dan
22 do ea iuris præſcriptione.[m] Non autem filio,
quia ſub tutela patris eſt. Niſi filius ex pecunia
patris acquiſiuiſſet, uel ex rebus eius: tunc enim
iſtud cenſetur profectitiom, & omne omnino
acquiritur patri, in cuius eſt poteſtate. Sic enim
& in profectitijs antiquum ius acquirendi inta
ctum eſt patri,[a] ſi ex eius mandato filius nego
tiatus fuerit: alioquin ſi ſine mandato, induſtria
filij conſideratur, ac arbitris negotium commit
titur, quantum præcipuum ex eo lucro ſupra a-
lios fratres debeat reportare, ut ex uariorum in
23 terpretum ſententijs colligit Chaſſaneus.[n] Iu-
re ciuili pater non habet uſumfructum in bo-
nis filijfam. ſi ſit pater furioſus, ſecundum Bar-
tol. Bald. & alios.[p] Nec mentis compos, in do-
natis filio per principé.[q] Nec ſi pater Iudæus,
in bonis filiorum qui Chriſtiani facti ſunt:[r]
quia non ſunt in eius poteſtate. Sed num in feu
do filijfamilias habeat uſumfructum pater, ui-
dendi Baldus,[s] & Chaſſaneus[a] diſputantes. Si-
militer uſumfructum nó habet pater, in bonis
relictis filio cum prohibitione teſtatoris, ne pa
ter habeat.[u] Si pater etiam habeat conſortium
proprietatis cum filio.[x] Vel ſi lex deferat bona
liberis, præſumentibus parentibus ſoluere ſine
cauſa eorũ matrimonia.[y] Sunt & alij caſus in
quibus nec hodie pater habet uſumfructum in
aduentitijs filij, quos uideto in gl. in §. igitur li
beri, in uerbo, uſumfructum, per quas perſo.
nob. acquirit. & in auth. idem eſt, de bon. quæ li
ber. C. & apud Angelum Aretinum in dictum
§. igitur. Quartus effectus, ut filius in poteſtate
conſtitutus, ſuo nomine non poſſit eſſe in iudi
24 cio ſine licentia & authoritate patris.[z] Quod
intelligitur in perſonis filiorum laicis, non in
ſacerdotibus, qui non egent eo conſenſu:[a] ne-
25 que in rebus ſpiritualibus laici.[b] Porro quia
hæc materia habet inuolutam tractationem, re
currendum cenſeo ad diſtinctionem Guidonis
Papæi,[c] qui breuiter ſic diſtinguit. Pro nego-
tio, de quo agatur in iudicio, ſi agatur de pecu-
lio caſtrenſi, uel quaſi filij, ut tunc agere & cõ-
ueniri filiusfam. poſſit ſine authoritate patris.[d]
Si agatur autem de aduentitijs, aut pater habet

a l. fin. §. filiis, de bon. quæ libe. li. 6. C. §. igitur liberi ne-ſtri, per quas perſ. nob. acqu.
b l. 3. § fin. qui teſta. face. poſſ. l. 6. C. l. qui in poteſtate, de teſtam. in P. § 1. quibus non eſt per. fac. teſta.
c l. illa inſtitu-tio, & l. captatorias, de hæredi. inſtit.
d l. 3. de teſta.
e l. ius publi-cum, de pact. in P.
f l. tam is. §. fi-lius familias, de dona. cau. mor. P. l. filiusfamilias, §. pe. de do nat. in P.
g c. licet, de ſe-pult. in 6. Bal. l. qui in poteſta-te, de teſta. ubi de Guili. Bene. in c. Raynut. ad uer. matrem inſuper, nu 29. & ſeq. de teſta.
h Boer. ad § 3. de iure & ſtat. perſo. gloſ. 1. in conſuet. Bituri.
i Chaſſa. in cõ ſuet. Burg. §. 1. titu. des enfans de pluſieurs li-cts, ad uerb & fait les fruits.
k Alex. in l. pla cet, de acq. hæ-red.
l l. e. & ibi Fa-ber, Bart. Bald. Cy. Sali. de bo. mater. C.
m l. fi. §. fin au tem patre recu ſante, de bon. quæ lib. C.
n §. igitur, uer. ſancitũ, p quas perſ. nob. acqu.
o Chaſſan. in conſuet. Burg. ad d. tit. des en-fãs de pluſieurs licts, § 2. ad uerba, ne parti cipent point, uerſic. nõia hic relinquere.
p §. 21. Bal. Ca-ſtrenſ. in l. cum hæres, de acqu. hæred. P.
q l. cũ multa, & ibi Doct. de bo. quæ libe. C.
r ca. indecorũ, 28. q. 1.
s Bal. in l. cum oportet, col. 4. de bo. quę libe.
t Chaſſa. in §. 5. rubri. des en-fãs de pluſiers lictz, in verſ. & fait les fruits uerſi. quęcquid ſe tenoit, in cõ ſuet. Bituri.
u auth. excipi-tur, de bo. quæ lib. C. § 1. ut li-ceat matr. & a-uiæ, in auth.
x auth. itẽ hæ-reditas. d. tit. de bon. quæ liber. C. § ſi uero eſt, de hære. ab int. ueniẽ. coll. 9.
y auth. idẽ eſt, de bo. quæ lib. C. §. quia uero, ne null. iud. col la. 9.
z d. l. non ſolum, §. neceſſitate, de bon. quæ lib. C. c. fin. de iudic. in 6.
a glo. in c. indecorum, de ætat. & qualit.
b d. c. fin. de iudic. in 6.
c Guido. Papa q 54.
d l. Imperator, ad Senatuſcon. Trebellia. in P. l. 1. ad Sen. Macedo. in P. l. 3. de caſtr. pecul.

in illis uſumfructum, & tunc ſolus pater agit
& conuenitur:[e] aut non quæritur uſusfructus
patri, & tunc pater agenti & fugienti filio adeſ
ſe in iudicio compellitur.[f] Quòd ſi quæratur
de profectitijs, quia ea patris cenſentur, patris
omnino requiritur authoritas.[g] Bartolus[h] a-
pertius mihi hanc quæſtionem concludere ui-
detur, cum diſtinctione: num in iudicio agatur
de rebus ſeu actionibus, quæ patri pleno iure
per filium quæruntur, ut tunc filius non poſſit
agere ſine conſenſu patris, quia non habet a-
ctionem,[i] poſſit tamen agere tanquam perſo-
na coniuncta patris.[k] Aut uero actiones rema-
nent apud filium, uerumtamen exercitium ea-
rum competit patri: quo caſu, uel præſens pa-
ter eſt, & tunc conſenſus eius exigendus eſt: uel
abſens, periculumque circa dilationem agen-
di uerſatur, uel ratione interitus actionis, uel
ratione commodi perſonæ, & tunc agit filius
non expectato conſenſu patris, officio iudicis,
& extraordinario iudicio inoatus.[l] Aut actio-
nes remanent apud filium pleno iure, & tunc
filiofam. requiritur patris conſenſus.[m] Exiſti-
mat autem & Bartolus, conſenſum patris in
agendo controuerti, ſi filius uelit agere ex iure
antiquo, at in defendendo filiumfa. ſcilicet ma-
iorem poſſe indiſtincte ſine conſenſu conueni-
ri patris, & defendere. Et ita leges intelligi, in l.
3. §. ſed utrum, de minoribus uigintiquinque
annis lib. 4. P. tit. 4. & l. tam ex contractibus, l.
57. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. Quia ex omnibus cau
ſis filiusfamilias tanquam paterfamilias obli-
gatur,[n] dempto mutuo,[o] & uoto, propter legis
26 prohibitionem expreſſam.[p] Accedere autem
patrem in cauſa mouenda à filio in iudicio pla
cuit ſecundum Paulum Caſtrenſem,[q] non tan
tum ad authoritatem præſtandam filio in pote
ſtate exiſtenti, ſed etiam ut iudex norit, num ip
ſe uelit per ſe agere: puta, num illi actio compe
tat, ne iudicio tranſacto cum filio, eoque con-
dẽnato uel abſoluto pater dicat nullum, utpote
27 cum non domino factum. Diſtinguit autem
idem Caſtrenſis[r] fere ſimili modo, quo Barto. &
alij. Aut agamus de iure antiquo aut nouo: ſi de
antiquo quidem, ex contractu uel quaſi, filijfa.
uel ex delicto uel quaſi, in filij perſonã cõmiſ-
ſo, quærebatur aliqua actio patri, quoad exerci
tium: idque regulare erat, & tũc ſolus pater ha-
bebat ſuo nomine actiones, quia Dominus ea-
rum filius eius nomine tantum. Quòd ſi filius
ſibi quoque actiones quærebat, & quoque exer
cebat, patre tamen abſente uel uili exiſtente, in
quinque,[s] actionibus iniuriarum, ui aut clam,
depoſiti, commodati, in factum. Interdum ex
contractu patris actio acquirebatur filiofami.
ueluti ex dote, & tamen exercitium erat patris:[t]
contra ſi ſibi filius actiones omnino quærebat,
tunc quoad exercitiũ quoque & præſente & ab
ſente patre illis utebatur, ut in caſtrenſibus aut
quaſi, ut dictũ, quia in illis pro patref. habeba-
tur.[u] At iure nouo, in rebus profectitij peculij
actio ad patré pertinet, nec ſuo nomine, ſed pa-
terno tamé poteſt mouere iudiciũ filiusf. Quòd
ſi de aduentitijs quęſtio, diſtingue, ut ſi pater in
his habeat uſumfructũ, exercitium actionũ ad
eum pertinet, non filio, niſi abſente patre, uel
eo uili, ſicut dicebamus in quinque alijs ex iu-
re antiquo: ſin autem non habeat pater in his
uſumfructum, ſubdiſtingue, aut non habet,
quia prohibetur, ut in caſibus annotatis ab in-
terpretibus,[a] & in illis poteſt ſuo nomine fi-
liusfamil. maior 25. annor. agere ſine conſen-
ſu patris:[y] ſi minor, dato curatore bonis.[a] Aut

e l. fi. § ubi au-tẽ, de bon. quæ liba. C
f l. fi. § e uerſ. neceſſitate, eo.
g l. cum opor-tet, eod. § 1. per quas perſ. nob. acquir.
h Bar. in d. l. fi. §. neceſſitate, de bon. &c.
i l. ſi pupilli. §. uideamus, de neg. geſt. in P.
k l. ſed & hæ, de procurator. in P.
l ut in l. ſi longius, de iudi. in P. & in l. cum fi liusfam. de re-bus cred.
m l. miles, §. 1. de caſtrenſ. pe-cul. in P.
n Caius, l. fi-liusfamilias, l. 38. de actio lib. 44. P. tit. 7.
o l. 1. ad Mace-do. in P.
p l. 2. de pollic. lib. 50. P. tit. 12.
q Pau. Caſtrẽſ. in § neceſſitate, l. fin. de bon. quæ liba. nu. 1. & 2.
r Caſtrenſ. ubi ſup. nu 3.
s Paul. filiusfa milias, l. 8. & Vlpia. in l. in fa ctum, l. 13. de actio in P.
t l. 2. § ſi in pa-tris, ſol. matr.
u l. 2. ad Mace-do. in P. l. 1. § 1. autẽ ſolus, eod.
a gl. & interp. in auth. idẽ eſt C. de bo. quæ li ber.
y l. 8 §. neceſſi tate, eod.
a l. fi. §. ſin au-tem, in ſecun-do, eod.

pater non habet usumfructum, quia non uult, scilicet quia reijcit & repudiat, & eo casu, si constat de repudiatione, idem dicendum ac in præcedenti casu: sin minus, tunc cogitur pater uenire in iudicium uel requirente filio, si is agat: uel requirente aduersario, si filius conueniatur. Et ita intelligitur §. necessitate, l. final. de bon.
28 quæ liber. C. De criminalibus autem iudicijs, si publicum sit agere uel conueniri potest filiusfamilias, sine consensu patris.[a] Et si conueniatur in priuato delicto,[b] se defendit inconsulto patre: uerum pro priuato, ueluti pro iniuria & contumelia, non agit patre præsente: nisi absente patre, uel præsente & non uindicante, existente simul patre uili, filio autem in dignitate
29 posito, ut ait Vlpianus.[c] Annuitur autem Guido Papæus,[d] in curia suprema Dalphinali non haberi rationem authoritatis non adhibitæ patris in negotijs filijfa. minoris 25. an. neque ob illam omissionem nullum dici uel reddi iudicium, & ita fuisse iudicatum: at in negotijs minorum, in quibus res non pertinet ad patrem, ueluti in personali actione, & similibus, nō tantum requiri authoritatem patris, sed & curatorem filio adiungendum iuxta Bartoli senten-
30 tiam. Notat & Nicolaus Boerius,[e] quòd ea consuetudine generali regni Franciæ filiusfa. maior 25. annorum potest esse in iudicio sine authoritate patris, & testari, codicillari, & contrahere, cum reputetur emancipatus secundum Baldum,[g] Alexandrum[h] & Iasonem:[i] quia in his quæ iuris publici sunt non consideratur patria potestas, habeturque pro patrefa. filiusfamilias,[k] & in illa ætate quis præsumitur sapiens,[l] uideturque factus æqualis patri filius, & ita extra eius potestatem, ut ait Aristoteles.[m]
31 Quintus affectus, ut filiusfa. non possit sine patris consensu uxorem ducere,[n] ut late explica-
32 uimus in nuptiarum finitione. Sextus, ut patria potestas præponatur omnibus tutoribus & curatoribus, nisi pater prodigus, uel uitiorum
33 mancipium sit.[o] Septimus, ut nulla lis inter filiumfa. & patrem esse possit, nisi de castrensibus agatur bonis uel quasi, in quibus pro eman
34 cipato habetur.[p] Emancipati namque possunt petita uenia a prætore aduersus patrem experiri, sicuti & aduersus matrem cum eadem licentia.[q] Quare enim litigabit pater aduersus filiū sibi subditum, cum possit aduersus eum statue-
35 re, ut ait Vlpia.[r] Demuntur tamen quidam casus, in quibus glossa[s] notat, iudicium inter eas personas admitti iure. Veruntamen & in Gallia hodie, & nulla petita uenia filium posse in Ius uocare patrem, ex omni causa receptum esse uideo: quia, ut opinor, satis uenia petita est, dum iudex permittit in ius uocare, nam sine iudicis præcepto nemo uocandus,[t] & iuris executio non habet iniuriam.[u] In ius autem uocare nihil aliud est, quàm iuris experiundi causa uo
36 care, apud Paulum.[x] Octauus, quòd pater filium suæ potestatis possit etiam renuentem ab aliquo retentum, repetere, uindicare, & ad se compellere uenire,[y] & uti aduersus detentores præiudicijs, interdictis, & cognitione prætoria, ad exhibendum & deducen-
37 dum.[z] Nonus esse potest, ut liceat tantum patribus in potestate constitutis filijs, non alijs, substituere pupillariter,[a] & tutores testamento dare.[b]

De utilitatibus, quas filius ex patria potestate capit.
Cap. VIIII.

1 *Filijfamilas non possunt inuiti emancipari à patre.*
2 *Filiusfam. non obligatur ex mutuo.*
3 *Filium pater non potest abdicare, id est, dicere non filium.*
4 *Abdicatio quid, & quomodo fiebat apud Græcos.*
5 *Filiusfam. quasi dominus bonorum patris eo uiuente.*

1 Sicuti parentes non coguntur inuiti filios à potestate soluere,[c] sic inuiti non emancipantur filij,[d] ob iura & utilitates quas inde perci-
2 piunt. Quarum illa, ut ea pendente ex mutuo contracto inter communi non obligentur ex senatusconsulto Macedoniano,[e] cuius fuit suasor Vespasianus ut ait Suetonius:[f] demptis undecim casibus, in quibus obseruarūt interpretes,[g]
3 ex iuris decisionibus eius decretum cessare. Altera, quòd non liceat patri filium negare, senatusconsultis de partu agnoscendo repugnanti
4 bus.[h] Sic sublata inter Romanos abdicatio, quę Græcis ἀποκήρυξις.[i] *Lex est*, inquit, Quintilianus,[k] *ut minus audientem dicto filium liceat abdicare*. Atq; Plato[l] id explicat, dū permittit patri filium abnegare & abdicare: uerū statuit abdicationem faciendam non à patre solo, sed & à genere uniuerso depellendum filium, id est, adhibito consilio & suffragijs proximorum, apud quos accuset filium, ostendatque dignū qui depellatur, data licentia defensionis filio. Et si plura suffragia quàm dimidiæ partis sint, tum masculorum tum fœminarum, nisi ætas impedimento sit, tunc liceat abdicare: quo casu esset necessarium filium abdicatum alio abire. Sicut contra permisit filio patrē accusare, morbo, senio, aut morum acerbitate in dementiam incidentem, & res dissipantem. Cuius accusationem, admittentibus legum custodibus patrem tanquam filiumfa. domi id continere iubebat. Hesychius ἀποκήρυκτον dici uult eum, qui propter delicta, paterna domo eiectus fuit ob pœnam. Adicatum & negatum filium publica quasi per præconem pœna facit differre ab abdicato per emācipationem & adoptionem, quæ transfert in familiam alterius. Sic Suidas ἐκποιητόν, differre à superiori tradit, quòd ἀποκήρυκτος eijciatur ἐκποιητὸς uero ἐκποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς
5 εἰς ἕτερον οἶκον δίδοται πρὸς θέσιν. Tertia utilitas, quòd uideatur filiusfa. quasi dominus bonorum patris uiuente patre, & ideo in eum post mortem eiusdem sine aditione per immissionem uideatur continuari dominium: unde & filijfamilias sicut & paterfa. dicti sola nota adiecta, per quā distinguitur genitor ab eo qui genitus sit ut ait Paulus.[m] Obseruandum tamen hic, notam adijci improprietatis quasi, eo quòd uere dominus non sit, sed tantum spe. Quinimo lege 12. tab. Alexander ab Alexandro[n] notat cautū, *Neque filijs quicquam in bonis uiuentibus patribus esto*. Cum enim propria sibi habere nō possent, neque ea quæ parentum erant possidere uere dicuntur. Sunt & alia iura & utilitates, quæ ex paterno uinculo oriuntur: ueruntamen illæ sunt communes emācipatis & suis, ut alium locum tractationis sibi exposcāt, nēpe successionis, alimentorum, obsequiorum, & id genus similium

a l. inter liberos. §. pen. & l. filiū, ad l. Iul. de adulter. P. l. post legatū, de ijs quib. ut ind. b Pompo. in l. noxali. 33. Iuli. l. l. quoties, 34. & Vlpi. in l. etsi condemnatum, 34. de nox. acti. lib. 9. P. tit. 4. c Vlpi. in l. sed si unius, 17. §. filiusfa. de iniu. & famo. libell. li. 47. P. tit. 10. d Guid. Pap. in q. 34. & 410. e Bal. in l. fi. §. 2. de uer. obl. f Boer. ad §. 3. de consuet. iur. & in pers. in consue. Bitur. & in additi. ad Din. in reg. cui licet, de reg. iur. g Bal. in c. 1. §. 2. de duob. fratrib. & cōsi. 84. col. 3. uer. 1. & in l. si longius, §. 1. de iudic. P. h Alex. in l. fi. qui test. fa. pos. i Ias. in l. cunctos populos, col. 6. uer. unde si statutum, de sum. trinit. k l. filiusfamilias, 9. de ijs qui sunt sui uel ali. iur. li. 1. P. tit. 6. l l. nam quod, ad SC. Treb. P. l. eò spectat, in fi. de iud. l. in prima te, eod. l. l. 2. qui aeta se excus. li. 10. C. l. 2. de min. 25. an. in P. m Aristo. li. 1. Magnor. Moral. cap. 14. n l. 2. de rit. nupt. in P. § 1. de nupt. l. Paulus, de ritu. nup. ēt si n l. si §. minores, de lem. pos. & testi. lib. 9. C. tit. 51. l. cōsulta, de cur. furio. C. p l. lis nulla, de iud. li. 5. P. tit. 1. l. actiões aduersus patrem, de actio. in P. q l. si de in ius uoc. li. 2. C. tit. 2. l. 4. in fin. & l. 5. eod. tit. in P. r Vlp. in l. serui & filij, l. 17. de furt. lib. 47. P. tit. 2. s gl. in l. si lenonum, de episc. audien. C. t l. §. de exhi. reis, li. 9. C. tit. 3. u l. iniuriarū, 13. § 1. & § quę fuit, de iniu. li. 47. P. ti. 10. cum sim. ibi & gl. nota. Vlpi. l. 5. § 2. de eo quod metus causa, li. 4. P. tit. 2. x Pau. l. 1. de in ius uoc. lib. 2. P. tit. 4. y l. 1. §. 2. de anim. uend. in P. z l. 1. § post edictum de uēt. inspic. li. 25. P. tit. 4. l. 1. & 3. de lib. exhib. lib. 43. P. tit. 30. l. 3. eod. tit. lib. 8. C. tit. 8. a l. 2. de uulg. in P. § 2 de pupill. ap. Iustin. b l. 1. de testa. tute. in P. § per midum eit. de test. apud Iustin.

c § si qb. modis ius pat. pot. sol. l. nec enim, C. de emancip. liberorum. l. non potest, de adopt. cum sim. d §. generaliter, quib. mod. ius pat. sol. col. 9. tit. 1. l. nec auus, in fi. & l. iubemus, in fi. de emanci. lib. C. e l. 1. & tot. tit. ad Mace. in P. & in C. Iustin. f Sueto. in Vespas. c. 11. g gloss. in § illud proprie. in uer. senatus, q. cum eo qui in alie. pot. est negot. gest. &c li. 4. Instit. tit. 7. h Dio & Max. l. nec filium. 9. cum sim. ibi nota de pat. po. C. i l. abdicatio, 6. de pat. po. C. k Quintil. lib. 7. institu. Orato. c. 1. l Plato, libr. 11. de legib. m Paul. in l. in suis, 11. de libe. & posth. lib. 28. P. tit. 2. l. 2. §. filium pro hære. in P. l. in suis, de suis & legit. hæred. n Alex. ab Alexan. lib. 6. Genia. dier. c. 10.

milium. De alimentis autem quædam dicta in 9. oocre matrimonij: de alijs proprijs etiam locis Deo fauente agetur.

De solutione patriæ potestatis. Capur X.

1 Pluribus modis patria potestas soluitur, & amittitur, inter quos primus si quis passus fuerit propriam sobolē exponi, quā nec postea suā dicere poterit: utpote indignus prole, qui crudeli, non paterno animo morti obiecit, pœnis etiā extraordinarijs coercendos ex constitutione Gratiani & Valētis.[a] Neque enim, ut diximus, ex sententia Diocletiani & Maximi.[b] liberum est alicui filiom oegare, senatusc̄ōsulto denun-
2 ciata pœna de partu agnoscendo.[c] Legem de exponendis liberis aliquam Romulus quondam tulit, *Primum enim*, inquit Dionysius Halicarnassæus,[d] *necessitatem colonis imposuit educandi quicquid esset masculum, & è filiabus primogenitas: nullam autem prolem necari permisit minorem triennio, nisi si quid mutilum, aut alioqui prodigiosum in ipso partu editum fuisset. Tales enim fœtus exponi à parentibus non uetuit, sed indicatos prius quinque uiris uicinis proximis, si illis quoque exponendos usum fuerit: contra banc legem committentium, præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario.* Abijt tamen in desuetudinem exponendi illa facultas, sicuti & oecandi potestas:[e] uicina namque fuot occidere, & subsidia oitæ denegare.[f] Erat apud Thebanos teste Æliano,[g] lex rectissima, humanissime posita. *Ne cui Thebano liceat infantem expoocre, uel in solitudinem abijcere, capitis pœna apposita. Iubens quoque parentes in extrema necessitate positos, filios potius ad magistratus cum fascijs deferre, qui eos cura-
3 rent ali publico sumptu ab alio. Qui postea eos easue seruorum seruarumque loco haberet, alimentis cum seruitute compensata.* Similis huius postremæ parti lex Constanooi & alia Theodosij & Honorij,[h] quibus uoluntariè expositi, suscipieutis fiunt serui: & ita desiount esse in potestate parentum, ut noo posset huiusmodi à seruitute eximi.[i] Idque, ut arbitror, ut esset seruus contumelia coosanguineis, & pœna liberis, quòd impiè ob æs modicū permisissent filium & proximom mancipari seruituti, cautioresque essent hoc probro in posterum idipsum non permittere: ignomioia enim liberi generis est, habere seruum io eo.[k] Quanquam benigoiorem uiam Iostioianus secutus, & ne infans qui oon peccauit, aliorum impietate macula seruitutis plecteretur contra iuris præcepta,[l] sustulerit expositis ab alijs outritis seruitutis iugum: & statuerit licere,[m] parentibus repensis alimentis alumno patri à libera seruitute redimere. Meminit Quiutilianus[n] legis huius de expositis, *Pater*, inquit, *qui expositum agnouerit filium, solutis alimentis recipiat*. Et rursum, *qui expositum recepit, imperat ei lex nuptias locupletis propinqui*. Qoare & Diocletiaous & Maximianus, aliquando statuerunt,[o] dum agnorde coosensu paterno ouptijs filiæ io potestate coostitutæ adhibendo, saluum & integrum potestatis ius esse patri in filia exposita, si modo restituat pretium alimentorum io eam expositam factorum. Verumtamen recentiores Cæsares Valentious, Valens, & Gratianus, melius & saoctius decreuerunt,[p] omniuo eos, qui exposueruot, priuari patria potestate, & si expositus liber sit ut indigoo obsequio, qui contempserūt & uitam & mores filiorum. Patres enim natura fecit, ooo ut Venerem & uoluptatem explerent, sed ut administri naturæ & reipub. essent, alendo & probis moribus instituendo.
4 Vt optime etiam Honorius & Theodosius inhiboerit[q] olim, ne quis pastoribus filios outrieodus daret, alioquin illis pœna, ut socijs latronum imminente: quamuis rusticanis, ut fieri inquiunt solet, dari non uetamus. Phauorinus[r] hoc noo longe ab abdicatiooe & expositione abscedere arbitratur. *Quod est enim*, inquit, *hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse ac statim ab se abiecisse? aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod non uideret: non alere autem nunc suo lacte quod uideat iam uiuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem?* Et postea, *Præter hæc autem, quis illud etiam negligere aspernari possit, quod quæ partus suos deferunt ablegantque à sese, & alijs nutriendos dedunt, uinculum illud coagulumque animi atque amoris, quo parentes cum filijs natura consociat, interscindunt, aut certè quidem diluūt, deteruntque &c.*
5 quæ sequuntur apud Gellium.[s] Secundo soluitur patria potestas, ob dignitatem aliquam filij maiorem, ut si filiusfami. ad patritiatus peroeoerit dignitatem:[t] aliæ autem dignitates ioferiores noo soluuot, oec ea qooque uel alia
6 quælibet ex legibus Romuli.[u] Theodericus rex Gotthorum, cum Cassiodorum patritiatus dignitate dooauit, in epistola qua illud insinuat Senatui Romano,[x] ait eam esse supremi gradus. Cassiodorus autem io forma patritiatus,[y] scribit baoc dignitatem perpetuam, æqualem fere sacerdotio, quia patritiorū prima familia numini dedicata. Et liberari eum, qui huius cingulo cinctus fuisset patria potestate, nisi contra à principe caueatur: ut qui amplissimum geniū libertatis acceperit, uilissimā conditionē cum subditis oon habeat, Eumque præcedere præfectorios uiros dignitate. Ex quibus locis patritiatus looge alius est, maiorque magistratus illo, qui patritijs, id est, oon plebeis dabatur. De quibus frequens in comitiorum & antiquitatis inquisitione mentio, & explicat Nicolaus Gruchius.[z] Patritij namque antiqois oobiles, qui propagati ex stirpe eorum, quos ita patres seu seoatores delegit sibi Romulus.[a]

a Val. & Grat. l. 2. de infan. expositis C. titu. 51.
b Diocletia. & Maxi. in l. nec filium, l. 9. de pat. pote. lib. 8. C. tit. 47.
c Pœna in l. 1. § Iulianus, & § pœna, de lib. agnosc.
d Diony. Halicar. in 2.
e l. fin. de pat. pot. C.
f l. necare, de libe. agnoscen. in P.
g Aelian. li. 2. de nat. histor. cap. 7.
h Constant. in l. 2. Honor. & Theodo. l. 2. de exposit. li. 5. C. eod. Theod. titul. 7.
i Constant. in l. 1. de his qui sanguinol. emp. uel nutrien. acceper. eo lib. C. Theod. c. 8.
k l. 2. de liber. caus. in P.
l l. crimen paternū, de pœn. in P. l. sancimus, C. eod.
m l. 3. de infan. exposi. C.
n Quintil. lib. 7. c. 1.
o Diocl. & Maxi. l. patrē, l. 16. de nupt. li. 5. C. tit. 4.
p Valent. Val. Gratian. in l. 2. de infan. expo. C.
q Honori. & Theodo. in l. 1. ut ne pastor. filij dent nutri. li. 9. C. Theod. tit. 31.
r Aul. Gelli. li. 12. c. 1.
s ubi sup.
t l. fi. de cōsul. lib. 12. C. & in constitu. constitutio quæ de dignita. &c. in 10 authen collo. 6. § filius familias, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. fi. de decurio. lib. 10 C.
u Dionys. Halicar. in 2.
x Cassiod. li. 2. uaria. epist. c. 2.
y Idem, libr. 6 Var. cap. 2.
z Gruchius, li. 2. de comit. Romano. c. 2.

lus.[a] Maior tamen hæc dignitas patritiatus,
quæ faciebat patrem totius Reipub, ut notat
Suidas & Budæus.[b] Vlpianus quoque[c] in pote
state parentum esse desinere tradit eos, qui in
flamines Diales inaugurantur, & quæ in uirgi
7 nes Vestæ capiuntur. Flamen Dialis unus Ioui
erat cõsecratus, quem Numa insigni ueste, cur
rulique sella adornauit. Solus, ut Varro ait, al-
bo galero usus, eo quòd flaminum esset maxi-
mus, dignitas, iuraque & priuilegia propemo-
dum regia illi concessa, quæ refert Gellius,[d]
8 Plutarchus,[e] Varro,[f] Dio. Halicarnassæus,[g] Li
uius.[h] De Vestali quoque lex antiqua, ut uirgo
Vestalis simulatque capta atque in atrium Ve-
stæ deducta, & pontificibus tradita esset: eo sta-
tim tempore sine emancipatione, ac sine capi-
tis minutione, è patris potestate exiret, & ius te-
stamenti faciendi adipisceretur, ut authores
Dionysius Halicarnassæus,[i] Gellius,[k] & alij.
9 Tertio soluitur emancipatione potestas, dum
pater coram magistratu legitimo profitetur,
sublatis antiquorum circuitibus de quibus su-
prà diximus, se eũ è potestate manuve submit-
tere.[l] Trina autem emancipatio ad hoc, ut ple
ne iuris sui esset filius, olim requirebatur lega
12. tab. in filijs primi gradus. Cæteri autem li-
beri, præter filium, tã masculi, quàm fœminæ,
una mancipatione & manumissione sui iuris
10 fiebant, ut ait Vlpianus.[m] Quarto, lex est Nu-
mæ,[n] *Si pater permiserit filio uxorem ducere futu-
rã bonorum & sacrorum iuxta leges participem, pa
tri post hac nullum ius esto uendendi filium.* Vnde
ex eo imminuta, & si non sublata censeatur po
testas. Et nunc in Gallia ex cõsuetudine quo-
rundam locorum, filius ducens uxorem habe-
tur pro emancipato, & ut sui iuris in omnibus
acquisitionibus, ut apud Bituriges.[o] Et hanc
cõsuetudinem & statutum si fiat hac de re, ua-
lere ait Bartolus.[p] Receptumque consuetudi-
11 ne Senonẽsi,[q] Blesensi,[r] Burgundiæ.[s] Quinto,
tacitè præsumitur emancipatus filius, si pater
eum diu passus sit res eius, ut patremfa. gerere,
ex rescripto Antonini.[t] Paulus autem Iuris.[u]
diu uerbum decennium interpretatur, ad præ-
scribẽdam libertatem sufficiens tempus, quan-
do manumissio à non habente potestatem fa-
cta fuit. Sine autem manumissione Diocletia.
& Maximianus bonæ fidei possessionem pro li
bertate 20. annorum præscribunt.[x] Et ita ho-
die seruari tradunt Andr. Barbatia,[y] Baldus,[z]
filiumfa. qui per 20. annos seorsùm à patre ha
bitauerit negotiando ut emancipatus, pro emã
cipato haberi. Meminit & Constant. Harmeno
pulus[a] nouellæ constitutionis Cæsaris Leonis,
qua filius habetur pro tacite emancipato, qui
non contradicente patre, sibi certum & stabile
uiuendi genus delegit, si res suas prudenter &
studiose gerenti minime aduersatus est, per se
uiuere eum permittens, quamuis necdum ad
eam peruenerit ætatem, qua matrimonium cõ-
trahere possit. Quia ex diuturnitate temporis
omnia præsumuntur solemniter acta, omnia-
que necessaria solemnitati supplentur, ut in a-
lijs.[b] Et ideo non officit rescriptum Dioclet.
& Maximiani,[c] quo deciditur, non nudo con-
sensu patria potestate liberos, sed solemni actu
liberari: nam hoc silentio paterno, neque nu-
dus consensus, sed solemnis præsumitur. Sed &
hic tempore breuiori ex consuetudinibus sin-
gulorum locorum liberati potestate obserua-
bis, ueluti si par annum Burdegalę seorsum fi-
lios habitauerit à patre.[d] In Burgundia quo-
que seorsum à patre habitans, pro emancipato
12 habetur.[e] Sexto tradunt Interpretes[f] ex gene-
rali consuetudine Galliarum maiorem 25. an-
nis posse esse in iudicio, ut supra diximus in ef-
fectibus huius potestatis, sine authoritate pa-
tris, posse testari, codicillari, & contrahere, eo
quòd habeatur pro emancipato, talisque repu
13 tetur. Postremò soluitur patria potestas mor-
te naturali filij, aut patris, dummodo postea ne-
pos incidat in aui potestatem:[g] quæ & in mor
te ciuili contingente locum habent.[h] Suspen-
ditur autem potestas capto patre ab hostibus,[i]
nam & eo postliminij iure reuerso, eandem re-
cipit: sicuti & deportatus restitutus.[k] *Si patri,* in
quit Vlpianus,[l] *uel filio aqua & igni interdictum
est, patria potestas tollitur, quia peregrinus fit is,
cui aqua & igni interdictum est. Neque autem, pe-
regrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus
peregrinum in potestate habere potest.*

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Undecimi Finis.

[a] Dio. Halica. in 2.
[b] Budæ. in annotat. prio. ad P. in l. fi. de senato.
[c] Vlpia. in lib. fragment seu tit. tit. 10. in fi.
[d] Aul. Gell. li. 10 c. 15.
[e] Plut. lib. proble. proble. 42. & 48.
[f] Varro, in 5. de ling. Latin.
[g] Dion. Halic. in 2.
[h] Liuius, in 5.
[i] Halic in 2.
[k] Gellius lib. 1. c. 12.
[l] l. pen. & fina. de emanc libe. C. §. præterea, quib. mod. ius pat pot. sol.
[m] Vlp. in tit. ex corpore suo, tit. 10.
[n] Dion. Halic. in 2.
[o] in consuetu. Bitur. tit. de iure & sta. perso. §. 2.
[p] Bar. l. si mari tus, §. legis Iuliæ, ad l. Iul. de adult.
[q] Coustum. de Sens, titul. de Bail. art. 148.
[r] Coustum. de Blois, titul. de l'estat des person. artic. 3.
[s] Bourgogn titul. des enfans de plusie. licts, §. 1
[t] Antoni. l. 1. de emanc libe. ro. li 8 tit. 47.
[u] Pau. in l. si cũ fideicõmissa. l. 26. §. Antin. & a quib. manumit. li non sunt. lib. 40. P. tit. 9.
[x] Dio & Max. in l. 2. de long. temp præscri. pro libertate, non contra libertatem oppo nitur, lib 7. C. titu. 22.
[y] Andr. Barba. in l. si eundum, col. 26 in fi uers sic. & adduca, de uer obl
[z] Bal. in l post mortem, de adopt.
[a] Harmenop. libr. 1. promptu. tit. 18.
[b] l. qui in aliena, §. sed si nõ, de acq hære. in P. l. enim de in rẽ uerso, de usur. l. hoc iure, §. ductus aquæ, de aq quoti. & æsti. l. 1 §. denique, de aq plu. arc. l sciẽdum, de uer. obl.
[c] Dio. & Max. l. nõ nudo, l. 1. de emanc. libe. li 8 C tit 49.
[d] §. 2. de statu perso. in cõsue. Burdega. & ibi Ferronus.
[e] in consuetu. Burgun. tit. des enfans de plusi lists §. 1.
[f] Bal. in c. 1 §. 1 de duob fratrib. Alex. in l. si quis testa. fac. poss & alij sup. citati.
[g] §. 1 qb. mod. ius pat pot. sol. l nepotes, de ijs qui sunt sui uel alien. iur. in P.
[h] §. cum autẽ, quib. mod. ius pat. pot. sol. l si quis pœna, de ijs qui sunt sui uel alie. iur.
[i] l. in bello, §. si quis captiuus, de captiu. P. §. si ab hostibus, quib. modis ius. Vlpia. in titul. tit. 10.
[k] l. fi. §. minores, de senten. pass. restitu. lib. 9. C.
[l] Vlpi. in fragmen. seu titul. tit. 10.

DE TVTORIBVS ET TVTELA.

Liber Duodecimus.

De Tutoria poteſtate, & Tutelis in genere. Cap. I.

Lib.1. Inſt. tit.13. Lib.5. C. tit 28. Lib.26. P. tit.1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Perſonarum alia diuiſio, in eas quæ in ſuam tutelam uenerunt, Et quæ non uenerunt, & quæ tutelam aliorum habent.*
3 *In tutela ſua qui ſunt.*
4 *Pupillus, & impubes quis dicatur.*
5 *Orphanus quis.*
6 *Tutores qui, & quare, & tutela.*
7 *Tutela perſonarum cur introducta rationes, primaq; à naturali hominum omniũ coniunctione.*
8 *Tutela ſeu curatio diuina & humana. Humana alia inuitis, alia uolentibus imperat.*
9 *Tutela & cura minorum & ſubditorum in utilitatem eorum inducta.*
10 *Tutorũ & curatorũ fides maxime cur deſiderata.*
11 *Pupilli alendi, ubi ſine ſuſpicione ali poſſunt.*
12 *Pupilli pupillæve a tutoribus debent inſtrui, & moribus bonis erudiri.*
13 *Tutela proſpicis & rebus minorum.*
14 *Q. Fabij Maximi filio ob prodigalitatem bonis interdictum.*
15 *Tutor Senatori prodigo, ut pupillo, datus à Tiberio.*
16 *Tutores etiam filiabus puberibus dati.*

1 SVblata è medio uel è niuis
patria poteſtate, diximus
filios ſui iuris effici: hoc ta
men aliam recipit inter-
pretationem. Vt interdũ
non plenè ſui iuris efficiã
2 tur, aliquando plenè. At-
que ideo alia diſtinctio perſonarum conſide-
randa eſt, ratione ætatis filiorum poteſtate libe
ratorum: ut perſonæ aliæ dicantur in ſuam tu-
telam perueniſſe, aliæ ſub tutela alterius eſſe,
3 aliç curam & tutelam aliorum habere. In ſuam
tutelam perueniſſe dicuntur, habita ratione &
ſtatus eius, de quo ſermo habetur, & mentis e-
ius qui loquitur, minores & impuberes quidem
puberes facti. At pubes tutelam ſuam adeptus
dicetur, qui ad legitimam 25. annorum ætatem
peruenit: in furioſo, prodigo, & eo cui ob cauſã
prætor curatorem dedit, quando cura & tutela
liberatur. Interdum & in filiofam. is in tutelã
ſuam perueniſſe dicitur, qui etiam in ſuam po-
teſtatem uenit, id eſt, quando à patris liberatus
eſt poteſtate, & pubes fit, ut omnia proſequitur
& explicat Vlpianus.[a] Proprie tamen & ſim-
pliciter in ſuam tutelam peruenit, qui eius æta
tis eſt, quæ amplius tutore non indiget, ſi ma-
ſculus ſit 14. annorum & fœmina uiripotens
4 12.[b] Ea enim ætate finitur, ut docebimus Deo
fauente poſtea tutela. Porro qui intra eam æ-
tatem eſt, pupillus eſt, ſeu impubes dictus, ſiuè
ſit in poteſtate patris,[c] ſiue extra poteſtatem: ſi
quidem uox communis eſt à puppo, id eſt, pue-
ro & minore declinata. Verumtamen cum alio
nomine dicatur qui in poteſtate patris ſit com-
muniter, qui caret & eſt priuatus intra illam
ætatem cura & officio patris, pupillus dicitur.
Et ita cum Pomponio Iuriſc.[d] pupillus eſt,
qui cum impubes eſt, deſijt in patris poteſtate
5 eſſe, aut morte, aut mancipatione. Orphanum
uocant Græci, quod tamen nomen D. Hierony
mus ei adſcribit qui patre & matre quoque ca-
6 ret. At qui in locum parentum, intra eam æta-
tem ſubſtituuntur, ut curam habeant perſona-
rum pupillorum, & bonorum eorum, tutores
dicũtur, quaſi tuitores:[e] & munus ipſum, quod
gerunt & officium, tutela. Quanquam & ad a-
liam ætatem, ſed tamen minus proprie tranſ-
feratur appellatio tutoris & tutelæ: nam ratio-
ne generalis ſignificationis nominis tuitionis,
quicunque etiam alios, quàm impuberes defen
dunt & tuentur, dici poſſunt tutores, ut & ali-
quando eo nomine curatores ſignificantur cu-
iuſcunque generis, & tutelæ pari modo appel-
latio generalis eſſe poteſt, ad omnem defenſio-
nem, quam idoneus paterfam. faceret.[f] Sic tu-
telam corporis dixit Florentinus.[g] Et Cicero[h]
mulieres ait fuiſſe olim in perpetua tutela, pro
pter infirmitatem conſilij. Nam, ut ait Liuius,[i]
maiores noſtri noluerunt, eam nihil neque pri
uati negotij ſine tutore agere. Nunc porrò non
de illa generali defenſione, ſed impuberum, in
7 ſtituta eſt nobis tractatio. Cur autem placuerit
tutelam hanc perſonarum introducere, audia-
mus rationes. Prior itaque ex naturali homi-
num mutua cõiunctione pendet: cum enim na-
tura cognationem quandam inter omnes ho-
mines conſtituerit,[k] intereſt etiam hominis
alium ope egẽtem affici beneficio,[l] & à ſapien
tioribus imprudẽtes regi. Sicuti enim à ſuperio
ribus pendent inferiora, prouidentia & tutela
diuina, ſic inter inferiora qui ſibi proſpicere ne
queunt, ab alijs regantur, alijſve ſubijciantur
ad eorũ, & quæ illorum ſunt cõſeruationem, ex-
8 pedit. Sic Plato[m] curatorem diuinum, & huma
num cõſtituit curatorem: & rurſum, curationẽ
humanam, in eam quæ inuitis, & eam quæ uo-
lentibus proſpicit & imperat, diuidit. Imperat
inuitis etiam publice rex & tyrannus, ſed rex
ut plerunq; uolentibus, iſte autẽ ſemper renuẽ-
9 tibus ui. In priuata curatione dominus & tutor
proſpicit, ſed ille fere ex arbitrio, hic ex legis
pręſcripto, & ut pater filijs, & rex bonus ſubdi-
tis. Si recuſẽt autẽ pupilli, & inuiti ſubijciũtur:
& proinde D. Paulus dixit.[n] *Quanto tempore hę
res paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cum ſit tamen
dominus omnium bonorũ, ſed ſub tutoribus, quòd &
curatoribus eſt uſque ad tempus pręfinitum à patre.*

a Vlp. in l. cum ſhoſa. l. 48 de lega. 2. libr. 32. P. tit. 1.

b Pau. l. ſi filia familias, l. 49. eod.

c l. ſi. § ſi pupillus, de uerbor. obl. in P. l. ſi infanti, § pen. de iur. delibet. lib. 6. C.

d Pompo. l. pupillus eſt, l. a 19. de uerb. ſign. li. 50. P. tit. 16.

e § tutores, de tutel. 29 Inſtit. Pla. lib. 11. de legib. l. tutoris præcipuum officium, de admini. tuto libr. 26. P. tit. 7. l. fin. eod tit. C.

f l. generaliter, l. 13 de adminiſtr. tuto. li. 26 P. tit. 7.

g Florent. Iuriſconſ. in l. 3. de iuſt. & iur.

h Cic. pro Murena. & Cæcin.

i Liuius, li. 34.

k l. 3. de iuſti. & iur. P.

l l. ſeruus ex lege, de ſeruis ex port. in P. & 2. officior. Cicer. explicat.

m Plato, ll de regno, uel in ciuili.

n D. Paul. ad Galat. c. 4.

Habenturque tutores, quòd pertinet ad prouidantiam popillarem, loco dominorum, ex responso Pauli Iurisconſ.[a] Et naturali iori conuaniens eſt, ut ij qui perfectæ ætatis non ſunt, alterius tutela regantur.[b] Sic Cicero,[c] *ut tutela, ſic procuratio reipub. ad utilitatem eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa gerenda eſt.* Qnod & de curatoribus dictum fuiſſe intelligo, qoi & dati uidentur, ut opem ferant ijs qui per ætatis infirmitatem rebus ſuis pertractandis uel ſibi non ſufficiunt,[d] aut propter cō
10 ſilij ſeu mentis inopiam.[e] Solent & idcirco parentes, quibus data eſt libera poteſtas deligendi filijs ſois tutores, qui poſt mortem eorum paternum hoc officium præbeant, eligere amiciſſimos, ut ſcribit Paulus.[f] Lexque & mores pariter ab hoc officio maximam fidem repoſcunt. Qnamois enim quæſitum fuerit cum maxima controuerſia & diſceptatione ſeniorum & ſapientum, de gradu & ordine officiorum in homines: conueniebant tamen facilè, conſtabatque ex moribus populi Romani, primum iuxta parentes locom tenere debere pupillos fidei, tutelæque noſtræ creditos: ſecundum eos, proximum locum clientes habere, qui ſeſe itidem in fidem patrociniumque noſtrum dederunt: tum in tertio, hoſpites: poſtea, cognatos, affines ut eſt apud Aulum Gellium.[g] Et Plato,[h] *Qui fœminam,* inquit, *marémve tutatur, & qui de legum cuſtodibus,* id eſt, *de magiſtratibus, tutorem obſeruare iuſſus eſt, non minus orphanos, quàm ſi genuiſſet eos, diligat, neque res illorum ſecus, quàm*
11 *ſuas gubernet, imo etiã affectu animi melius.* Qob fit, ut omnis ſuſpicio ſiniſtra debeat in hac adminiſtratione & poteſtate tolli, decretumque ſit ibi alendum tãtum pupillum, & apud eum, de cuius fide non dubitetur, ex affectionis uel
12 propinquitatis propenſa ratione.[i] Altera ratio tutelarom pupilli, mores reſpicit: quòd interſit reipub. bonos habere ciues & probos, & idcirco in iuuenili ætate eruditione ꝓba informari, ut tales in uiros euadant, qui reipob. auxilio & honori ſint. Illud autem congruentius aſſequi non poſſumus, quàm præficiendo impuberibus rectorem domeſticum, nempe patre orbatis, alium qui eorum curam obeat: datur enim potiſſimum perſonę,[k] & poſtmodum ex conſequentia rebus eiuſdem. Quamobrem tutoris munus præcipoum procurare pupillum inſtitui bonis moribus & diſciplinis, uel artificio,[l] imo & pupillam olim liberalibus diſciplinis erudiendam tradere moris erat:[m] eaſque pupillis imputat expẽſas, uelut legitimè factas tutor.[n] *Omnis ætas,* inquit Concilium Toletanum,[o] *ab adoleſcentia in malum prona eſt ideo ſi aliqui in clero pupilli exiſtunt, ſacerdotali tutela foueantur, ut & uita eorum à criminibus intacta ſit,*
13 *& res eorum ab iniuria impiorum.* Tertia ratio proſpicit rebus per tutoriam adminiſtrationem: *Melius enim,* inquit Iuſtinianus,[p] *eſt iniecta poteſtate alterius, iuueniles coarctare calores: ne cupidini dediti, triſtem ſentiant exitum, qui eos per diſperſum ſequitur patrimonium.* Meliuſque eſt proſpicere & occurrere pericolo abalienationis illicitæ patrimonij, quàm poſt diſperſum reſtitutioni in integrum operam & auxilium impartiri.[q] Et intereſt reipubl. ne quis re ſua male utatur:[r] nam bonum publicum reſpicit conſeruatiu rerum, ut in uſucapione obſeruatum
14 eſt.[s] Qua ratione legimus, Quintum Pompeium prætorem urbanum, Q. Fabij Maximi filio degeneri bonis interdixiſſe paternis. Nequa in tanta ciuitate qui illud decretum reprehenderet inuentum fuiſſe. *Dolēter enim,* inquit Val. Maximus,[t] *homines ferebant, pecuniam, quæ Fabiæ gentis ſplendori ſeruire debebat, flagitijs deijcit ſit quem nimia patris indulgentia hæredem relique*
15 *rat, publica ſeueritas exhæredauit.* Scribit & Dio Caſſius,[u] Tiberium Cæſarem Senatori cuidam luxurioſè uiuenti, tutorem, qoaſi eſſet pupillus, dediſſe. Vlpianus in titulis,[x] *Tutores,* inquit *conſtituuntur tam maſculis, quàm fœminis: ſed maſculis quidem impuberibus duntaxat, propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, propter forenſium rerum ignorantiam.*

a Paul. l. tutor qui tutelam, l. 28. de admini. tut. lib. 26. P. titu 7.
b §. fi. de Atil. tuto.
c Cic. 1. offic.
d l. quod ſi forte, l. 14 § pe. de ſolut. P. l. non quaſi ipſo iure, l. 4 § item pupilli ſal. ſol. in P.
e § furioſi, de curator. li. 1. Inſti. tit. 23 l. conſilio, de curat. furio. C.
f Pau. l. amiciſſimos, l. 32. de excuſa. tut. lib. 27. P. tit. 1.
g Gelli. libr. 5. cap. 13.
h Plato, li. 11. de legi.
i l. 1. § 2 ubi pupil edu deb. in P. l. 1 & 2. de alimen. popill. præſtand.
k § datus, de excuſat. tutor. cum ſimil.
l l. cū plures. §. cum tutor, de admini. tuto. l. fi. C de alimēt. pupil. præſt.
m l. qui filiū, ubi pupi. educ. deb. in P.
n l. 2. de alim. lib. l. 2. de alim pup. præſt.
o Concil. Toletan. in ca. omnis ętas, 12. q. 1.
p Iuſtin. in l. fi. § ipſum autem ... de bo. quæ liber. C.
q l. ſi in quib. ... non eſt neceſſ. ...
r §. fin de ... ſunt ... in P.
s l. ... de proca ... in P.
t Val. Maxi li. 3. c. 3.
u Dio Caſſius, lib. 57. circa finem.
x Vlp. in ti. 11.

De finitione Tutelæ. Cap. II.

1 *Tutela quid.*
2 *Tutaria uis ad quid cogat.*
Tutor inuitus fit, & inuito datur, eod.
Curator non utique.
3 *Tutelæ quare potius poteſtas in capite libero, quam in caput liberum dicatur.*
4 *Tutor uel curator ſeruus eſſe nequit, nec ſeruis datur.*
5 *Tutoris authoritas quid, & quare conceſſa.*
6 *Tutor rerum & perſonarum curam habet pupillorum, curator potiſſimum rerum.*
7 *Authoritas tutoris in quibus negotijs pupillorum non exigitur, & exigatur.*
8 *Authoritas tutoris eſſe debet præſentis & intelligentis tutoris, ratumque habentis.*
9 *Authoritas & conſenſus tutoris duo ſunt, quæ ſeparari poſſunt.*

1 T*Vtela, eſt uis & poteſtas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data uel permiſſa.*[y] Quæ finitio Seruij Iuris. eſt abſoluta, totam ſubſtantiam definiti continens, totiuſque materię & formæ tracta
2 tionis tutoriæ ſeriem. Vim in primis habet cogentem tutela, quia & inuitus fit tutor,[z] & inuitus accipit tutorem.[a] Et ideo ille, ſi ſe non excuſauerit à tempore quo ſcioerit ſe datum, etſi non geſſerit, obnoxius eſt tutelæ:[b] hic autem nec ſibi eligere tororem poteſt.[c] In quo differt à pubere, qoi curatorem poteſt ſibi deligere;[d] etſi cogatur aliquem accipere.[e] Proinda geſta à tutoribus perinde rata ſunt, ac ſi à dominis ipſis maioribus factis pupillis gererentur, ſiue cū præiudicio, ſiue cum commodo illorum fiant.[f] Vſqoe adeo, ut facto & negligentia tutoris, pupillus immeritus alioquin priuetur delata ſibi & debita ſucceſſione: tenetur tamen idem tutor damnum omne pupillo reſarcire.[g] Eoque pertinet actio tutelæ, de qua, ſi Deus permiſe
3 rit, poſtea. Dicitur in finitione poteſtatem in capite libero tutelam eſſe, ut à ſeruili, de qua ſuo loco, differre intelligamus. Et uis & poteſtas in capite libero hic, loco generis ſunt: Nam nō ſolum popilli liberi ſunt ſub poteſtate, ſed etiam filij alij, ut diximus, & uxor in poteſtate mariti. Reliqua, ad tuendum eum &c. loco differentiarum ſunt. Dixit autem in hac finitione Seruius, in capite libero, non ut alij uolunt, in caput liberum, ſicut Theophilus exprimit.[h] In eo enim minus dixiſſe, quàm Seruij finitio apud Vlpianum, & apud Iuſtinianum referat,[i] uidetur: ſicuti & in eo, qoòd non meminit in ea finitione de data, ſed de permiſſa tantum tutela. Verba Theophili

y l. 1. de tutel. in P. §. eſt autē tutela, eod. ap. Iuſtinia.
z § ſed et ſi lib. de Atili. tuto. apud eundem Vlpi. l. 5 de adminiſt. tut. lib. 26. P. tit. 7.
a Vlpia. l. nec ... l. 6 de tut. & curat. da. ab iis, &c. eod. lib. titu 5.
b d l. tutor. 19. & l. & ſi ſcientes, 8. de admi. tut. li. 5. C. ... l. quidam decedens, l. 6 §. fin. eod. tit. in P.
c l. 2. de tutel. in P.
d l. 3. § ſi pupillus, eod.
e §. item inuitus, de cura. ap. Iuſtinia.
f l. cū plures, §. 1 de admini. tuto. in P.
g l. Pollio, § fi. de iis quib. ut indig. C. l. ſi tutoris uel curatoris culpa, de adminiſt. tuto. lib. 5. C.
h Theophil in §. atque in premis, de tutel. libr. 1. Inſtitut. tit. 13.
i Vlp. l. 1. de tutel. in P. § 1 eo. ap. Iuſtinia.

phili hæc sunt, *Tutela est, ut Seruius definit, ius quoddam ac potestas in liberum caput data, & ad tuendum eum iauenta, qui per ætatis imbecillita*
4 *tem se defendere nequit, iure ciuili permissa.* Dico
igitur latius patere uerba in libero capite, quàm in liberum caput: quia & qui tutorem seu curatorem accipit, liber uel statuliber, non seruus esse debet,[a] & qui tutor curatorve etiam datur.[b] Nam ijs qui serui sunt, satis prospectum est dominica potestate, tutelaque eorum penes dominos est:[c] eamque oportet manere dominis imminutam.[d] Si autem seruum liberis suis tutorem relinquat, intelligitur quoque ei libertatem reliquisse:[e] nam concesso consequente, & antecedens, quo ad id peruenlri potest tantum, concessum existimamus.[f] Nisi quis eum seruum tutorem dederit, quem liberum existimaret: tunc
5 enim nec liber, nec tutor erit.[g] Adijcitur finitioni, *ad tuendum eum &c.* Hinc tutores à tuendo dictos nonni: tuitio autem est authoritas ex ratione & contemplatione concessa, ut toties adhibeatur, quoties opus est: hæcque in potestate consistit, etsi in actum non perueniat tuitionis, id est, etsi non interponatur. Potest namque aliquando ad eum modum compositum esse patrimonium pupilli, ut interpositione authoritatis non indigeat.[h] Authoritatem autem præbere nihil aliud est, quàm
6 probare quod geritur.[i] Quem defendit principaliter & tuetur tutor, pupillus est:[k] accessorie quoque & eius res, ut nec deductis rebus eius uel certis testamento dari possit.[l] Qua nota etiam differt tutela à curatela, quòd illa & uniuerso patrimonio etiam detur: ista autem, & certarum patrimonij possit esse.[m] Et in summa, tutor omnibus quæ nocere uel damno esse possunt pupillis, si gesta uel contempta, negligenterve pertractata fuerint, adesse de-
7 bet. Colligimus autem contraria conclusione, in his quæ minor sui incommodo gerit, & quæ fiunt cum suo compendio, non ualde necessario aut omnino ad actum firmandum nō exigi tutoris authoritatem,[n] utpote cessante ratione tutelæ,[o] quæ ad defendendum & tuendum inducta est. Neve quod in fauorem illorum constitutum indultumve est, in eorūdem conuertatur iniuriam.[p] In adiaphoris tamen & dubijs actibus, num utilitas uel incommodum gerentibus pupillis possit accidere, satius erit iuxta legum præscripta, non pupillis solis fidere, qui specie apparentis commodi possent ex consequentia damnis inuolui, sed in his intercedere & præire tutoris authoritatem. Veluti si de adeunda hæreditate agatur,[q] quæ uidetur opipara & locuples, eum tamen possit habere cæcum & latens æs alienum, uel litium & expensarum inexplicabiles labyrinthos. Interest autem minorum sumptibus & litibus non uexari, ut Vlpianus tradit.[r] Quod & de alijs actibus iudicialibus instituendis rescriptum est à Iustiniano,[s] *Cum cautius, inquit, & melius sit, cum suasione perfectissima & responsa facere minores, litemque inferre: ne ex sua imperitia uel iuuenili calore, aliquid vel dicant uel taceant, quòd si fuisset prolatum uel non expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere.* Quocirca negotia quoque, quæ cū animi iudicio fieri debent, non mirū erit requirere tutoris quoque authoritatē.[t] Exceptis quatuor casibus notatis ab Accursio,[u] in quibus sine tutore & curatore, minor iudiciū subit: si agatur de turo uiolato:[x] si de momentanea possessione,[y] si de interdicto de libero homine exhibendo:[z] si uenia ætatis impetretur.[a] Quæ tamen magis ad adultos, quàm pupillos mihi pertinere uidentur, excepta momentanea possessione.
8 Cæterum authoritas præsentis & intelligentis est tutoris, qui gratum ratumque habet quod agitur per pupillum in præsenti negotio,[b] uel statim fere postea:[c] nam post aliquam negotij gesti temporis intercapedinem adhibitus
9 consensus, non facit authoritatem.[d] Consensus autem sine authoritate est in his, in quibus minor nihil agit, sed ipse tutor: utrumque tamen & authoritas & consensus, partem faciūt administrationis.

De officio, cura, & administratione tutorum. Cap. III.

1 *In omni tutela & cura considerantur res, persona, & gesta: quomodo.*
2 *Tutoris authoritas quando in acquirendis rebus exigitur pupillo.*
3 *Tutores & curatores ac pro pecunijs pupillorum ad usuras non præbitis, vsuras aut quid præstent uel pretium exactis pecunijs debitorum illorum.*
4 *Tutores & curatores esse appetunt, qui prędą gaudent, non boni.*
5 *Tutoris & curatoris officium in conseruandis rebus minorum, uel pupillorum quale.*
Tutor repertorium ante administrationem facere debet, & nisi faciat, in quo tenetur, eod.
6 *Tutor repertorio facto debet gestionis facere ephemeridem, ubi rationes conscribat, recepta & expensa, quas edat finita administratione.*
7 *Tutori remittere non potest pater rationum redditionem.*
8 *Gesta per tutorem non confecto inuentario, pro pupillis, & contra tolerantur.*
9 *Tutor reficere potius, & conseruare res & ædificia pupillorum debet, quàm noua inchoare.*
10 *Tutoribus non conceditur administratio, nisi satisdent rem pupilli saluam fore, exceptis testamentarijs.*
11 *Tutoria satisdatio quibus remitatur.*
Satisdatio tutoria quid, eod.
12 *Tutores hodie etiam sine satisdatione in Gallia administrant.*
13 *Tutor ne publica uectigalia conducat, defendat pupillorum res, & pro eis agat.*
14 *Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illam, quam suis bonis paterfa. adhibet.*
15 *Pupillorum & minorum res quomodo, & qua forma, & quando vendi possunt.*
16 *In alienatione rerum minorum requiritur causa.*
17 *Item 2. authoritas veri tutoris.*
Tutor sibi authoritatem, cum pupillo gerens negotium, non præstat directo, eod.
18 *Item 3. alienatio rerum minorum exigit authoritatem iudicis, & quæ sit illa.*
Sine decreto iudicis vendita pupillus repetit cum fructibus, etiam non restituto pretio: nisi in quantum locupletior, eod.
19 *Decreti iudicis uim habet, in alienandis rebus minorum, rescriptum principis: pręscriptio post 25. annum, quinquennij, aut decem uel 20.*
Item & rati habitio.
20 *Dos constituta à minore sine tutore, nulla est.*
21 *Res minorum vendita repetuntur, uel uia nullitatis, vel deceptionis, seu læsionis.*

22 Tutores

a l. si qui, & l. si impuberi, de cur. & cura. dat. ab his, &c. in P.
b l. in simili cōditione, qui da. tut. uel cur. poss. C.
c l. 2. de his qui sunt sui uel ali. iur. l. item op. Labeon §. præterea, de excus. in P.
d l. 2. d. titu. de ijs qui. § pe. eo. ap. Iustin.
e §. 1 qui testa. tuto. dat. poss. ap. Iustinia.
f §. idem iuris, quibus ex cau. manu. non lic. l. fi. de off. eius cui mandat. est iurisd. in P.
g l. si quis tutorem, de testa. tu te. in P.
h l. qui tutor negotiis pupilli, eod.
i Paul. l. 7. eod.
k § datus, de excusa. toto § certæ, qui test. tuto dat. poss.
l Vlpi. in l. certarum, l. 1. & cū seq. de testa. tute. li. 26. P. tit. 2. sancta l. propter litē, l. 24. §. fi. de excusa. tut. li. 27. P. tit. 1.
m §. item Iauil, de curo. & § certæ, qui test. tuto. da. poss. l. & si ad species certas curatore dato, fit, rē pupilli sal. fo. in P.
n §. 1 de auth. tut. §. pupillus, de inut. stipu. l. contra iuris regulas, de pact. l. Iulianus. §. si quis a pupillo, de actio. em. pt. P. l. 1. & 2. de auth. præst. li. 5. C. tit. 54. Cains, l. obligari, l. 9. de auth. tut. in P.
o l. adigere, §. quamuis, de iure patro. e. cum cessante, de appellatio. apud Grego.
p l. quod fauore, C. de legib.
q si neque tamen, de auth. tut. l. obligari, l. 9 § pupillus, eod. r l. potuit, C. de iur. delib. l. pupillus si sui n potest, de acqui. hære.
s Vlpi. l. minoribus 25. ann. l. 6. de minor. 25. an. li. 4 P. tit. 4.
t Institut. l. clarum, l. 4. de authot. præst. li. 5. C. tit. 59. facul. 1. & 2. qui legi. person. stan. in iudi. hab. lib. 3. C. ti. 6. l. munuet fis, l. 11. qui tut. dar. poss. libr. 5. C. tit. 44.
s l. in negotiis contrahēdis, & l. pupillus uelle, de reg. iur.
u Accurs. in §. nec tamen, in uerbo, nec ullum, de autho. tutor.
x l. si maritus, § lex, ad l. Iul. de adul. in P.
y l. momentaneæ, q. legit. pers. stan. in iudic. hab. C. l. 1. si g nim uel alio x od. C.
z l. qu. & lex. §. sed etsi mulier, de lib. homi. exhib. in P.
a l. 1. & 2. de ijs qui uen. ęta. impetra.
b l. 1. §. fi. & l. 9. l. non multū interest, l. 14. & l. obligari, § fi. de auth. tut. in P. § tutor autē statim, eod. ap. Iustinia.
c l. si qs mihi. § iussum, de ac. qui. hære.
d d. §. tutor autem, de autho. tuto. cum sim.

22 *Tutores & curatores in uendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus oportunum debent obseruare.*

1 QVia igitur defensio seu tuitio versa
tur in rebus, & persona pupilli, &
in ipsa persona tutorum: in sum-
ma colligimus in omni tutela cō
siderari res, personas, & gestionem curæ. Agi-
tur autem hic, uel de rebus pupillorum acqui-
rendis, vel de conseruandis, vel de amittendis.
In personis actiue, idoneos ad hāc curam sub-
eundam, quive possint excusari, quive reijci:
passiue, pupillos ipsos. In gestione, modum, ad
ministrandi, qui connectitur tractationi rerum
2 & personarum. In acquirendis rebus, pupillo
non semper necessaria est authoritas officium
que tutoris, & nisi in his, in quibus ueremur, ne
quidpiam subsit damni & detrimenti, ut proxi-
mo superiori capite monuimus, exemplo repu
diandæ uel adeundæ delatæ hæreditatis: [a] & a-
lijs, in quibus si quid minus commode uel dam
no pupilli fiat, rependitur per administratorē
illum tutorem: ut furioso, uel puberi à curato-
3 re. [b] Hac ratione tutores à legibus, ut sint ἀργὰ
χρήματα, commonentur, & pecunias pupillo-
rum ne steriles retineant conclusas, sed uel sub
fœnore mutuo idoneis dēt, unde augeri possint
minorum facultates: uel in emptionem prædio-
rum conuertant, [c] alioquin usuras ipsimet per-
soluturi, uel si idonei non sunt, extra ordinem
coercendi, ut ait Paulus. [d] Et idipsum locum
habet, si ipsi pecunias in suos conuerterint v-
sus [e] uel neglexerint à consocijs exigere. [f] An-
notandum tamē hodie ex nouella Iustiniani, [g]
necessitatem collocandi pecunias pupillares,
& administrationis minorum ad usuram, abijs
se in desuetudinem. Et melius esse ἀργὰ δάνεια
καὶ χρήματα. Cautumque nouissime, pecuniam
illam non esse fœnerandam alioquin si fecerit
tutor uel curator, mutui subiacere periculo, ni
si eius minoris, cuius suscepta cura, mobilis sit
substantia: tunc enim solum curator seu tutor
mutuare cogitur, quod ad dispensationem suf-
ficiat adolescentis, eiusque rebus: Iniungitur
alioquin, ut eam caute recondat. *Quia*, ut Con-
stantinus ait, [h] *ipsius pecuniæ fænerando usus, uix
diuturnus, uix continuus & stabilis est: quo subsecu
to, intercidente sæpe pecunia, ad nihilum minorum
patrimonia rediguntur.* Cui accedere alia ratio
potest periculi animæ, dum prætextu pietatis
& officij in orphanos exercendi uetitis sese im-
plicat usuris, quàm cōmemorat Iustinianus, [i]
4 his uerbis. *Quoniam uidentur curatores, quicūque
Dei memoriam habent, ad curam difficulter accede
re, (Nam plurimis uolentibus ea quæ minorum sūt,
impie in se uertere, amabilis est res & appetibilis.)
Videmus autem difficilem esse curatorum causam,
propter fæneratorum necessitatem: sancimus nul-
lam necessitatem ex legibus esse, curatoribus mino-
5 rum pecunias fænerare.* In conseruandis rebus
tutoris officium cautionem maximam habet,
officiumq; eius uersatur in eo primum, ut an-
tequam administrationem seu tutelam susci-
piat, repertorium seu inuentarium, apophasim
seu indicem bonorum faciat, authoritate & in
præsentia personarum publicarum: [k] alioquin
ut suspectus habetur & infamis, [l] tanquam do
losè uersatus in quantum pupilli interest factū
non fuisse, ex iureiurando minoris condemna
tur. [m] Et idcirco qui non uult indicem conscri-
bere potest etiam uinculis, si ullis persona sit,
6 cogi. [n] Inta autem modum & formulam inuen

a l. si ad pupillum, l. 11 de auctor. tuto. in P. l. cum in una, § tutor, de appella. in P. cum simil.
b d. l. si ad pupillam.
c l. 3. de usur. pupilla. li. 5. C. tit. 56. Paul. l. si tutor constitutus, l. 16. de administ. tuto. li. 26. P. tit. 7.
d Pau. l. ob fœnus, l. 50. eod.
e l. 1. de usu. pupill. C.
f l. 9. C. eod.
g §. quoniam, titu. ut ij qui se obliga. perhib. habe. res mino. &c. in authent. coll. 6 const. a. authē. quæ est, in princ. titu. C. de admi. tut.
h Constant. in l. lex quæ tutores, l. 22. §. huic accedit, de administ. tut. li. 5. C. tit. 37.
i Iustinian. §. quoniam, tit. ut ij qui obli. perhib. se habe. res minor. colla. 6 tit. 2. in nouell.
k Iulia. l. tutor qui repertorium, l. 8 de adminis. tut. P. l. tutores, uel curatores, C. eod.
l l. si. arbitr. tutel. C.
m d. l. tutor qui repertorium.
n Vlpi. l. tutor, l. 5. §. tutores, de suspect. tut. li. 26 P. tit. 10.

tarij perficiendi docent, [o] ut opus non sit plura
de eo monere. Indicio bonorum testato facto,
dehinc administrationis gerendæ Ephemeri-
des, in quibus rationes & quæ recipit, quæ im-
pendit, quæ gerit, conscribat. [p] Hasque ratio-
nes tutela finita edere & reddere cogitur. [q] Red
dere enim debet tutor, qui deponit tutelam, ra-
tionem de omnibus quæ fecit, cum facere non
deberet: item de his quæ non fecit, præstando
dolum & culpam, & quantam in suis rebus di-
7 ligentiam, secundum Vlpiani responsum. [r] Vt
non possit testator ei, quem instituit tutorem,
hanc rationum conficiendarum & reddenda-
rum necessitatem remittere, scilicet cauere, ut
tutor esset alogista: cū id ad ius publicum per-
8 tinere Iulianus responderit. [s] Et proinde non
posse priuatorum sententia comminui. [t] Tole-
rantur tamen gesta per tutores, quæ sine inuen
tarij confectione sunt in iudicijs & extra, pro
pupillis, & contra pupillos, ut notat Guido Pa
9 pæus. [u] Ad hāc conseruationem bonorum per
tinet, antiqua ædificia minorum sarta tecta ha
bere, & ne labantur fulcire, aut reficere: [x] sicq;
potius ædificata expedit conseruare, quàm no-
10 ua inchoare ædificia. [y] Sed & maiorem in mo-
dum cautum est conseruationi rerum pupillo
rum ut non prius administratio illis conceda-
tur, quàm satisdent tutores rem pupilli saluam
fore: [z] demptis testamentarijs, quorum fides
explorata à patre aliam probationem non exi-
11 git. [a] Nisi ex pluribus datis testamento, unus
solus satisdationē offerat, ut solus administret. [b]
Remittitur & satisdatio patrono in tutela liber
ti. [c] Satisdare autem nihil aliud est, quàm datis
fideiussoribus securum aliquem facere. [d] Con-
stringuntur namque pro satisdatione fideiusso
res, affirmatores, [e] & nominatores [f] tutorum:
interdum, quoque & magistratus, qui non ido
neos admittunt tutores, distinctione tamen &
temperamento adhibitis. [g] Possunt enim ma-
gistratus cogere ipsos tutores satisdare, captis
pignoribus: [h] ut non immerito illis impute-
12 tur, si segniter id iusserint. Verumtamen Gui-
do Papæus [i] tradit, posse gerere tutorem admi-
nistrationem satisdatione non præstita, ex con-
suetudine curiarum patriæ Delphinalis, quæ
13 seruatur & toleratur. Ad hoc caput etiam per-
tinet, ne liceat tutori uel curatori pendente ad
ministratione tutelæ, uectigalia publica con-
ducere: [k] ne detrectet iudicium nomine pu-
pilli, sed quoties opus erit, & defendat & insti-
tuat. [l] Scire quo debent sine ea authoritate a-
gentes, contra pupillos iudicari non posse, &
si pro illis possit, non interueniente tutore: [m]
14 uel restituendum esse minorem. [n] Et in sum-
ma, tutor & curator tenentur in rebus mino-
rum eam diligentiam & curam adhibere, quā
bonus paterfamil. bona fide suis rebus adhi-
bere solet. [o] Demosthen. [p] inter capita accu-
sationis suspecti Aphobi tutoris sui, illud ad-
ijcit, ὅτι καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐμίσθωσε, τοὺς νόμους κελευόν-
των, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ διαθήκῃ γράψαντος, id est,
*quod nec domum locauit, ut iubent leges, & testa-
15 mento patris cautum erat.* Quod aūt pertinet ad
distrahēdas res, & tutoris sagax cōsiliū & autho
ritas exigitur ēt, sine qua pupillus non pōt uen
dere: [q] sed neque ipse tutor passim pōt, nisi ob-
seruata formula distrahēdi à lege pscripta. [r] For
ma porro cōstat, ex īspectione naturę rei pupil
lorū, & ex solēnitatibus adhibēdis. Natura rerū
alia mobiliū quæ seruādo seruari nequeūt, alia
16 inutiliū, alia utiliū, alia immobiliū. Olim quip
pe ex oratione habita uel recitata in senatu, [s]
prohibiti

o l. si §. si. arbitr. tuto. C. l. cum, §. sin autē dubitas, de iur. deliber. li. 6. C. §. sancimus igitur, de haer. & fal. in auth. coll. 1.
p Vlp. l. 1. §. officio tutoris, de tutel. & ratio. distrah. libr. 27. P. tit. 3.
q §. fin. de Atil. tutor. Modest. l. si sine herede, l. 33. §. Modestinus, in 2. de admi. tut.
r Vlpia. l. 1. de tute. & ratio. distrah.
s Iulia. in l. ita autem, l. 5. quidam decedens, §. 9 de admini. tut. in P.
t l. nemo pōt, de legat. 1. l. ius publicum, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, de transact. P. cum sim.
u Guid. Pap. q. 130. ubi plura de requisitis ante administrationē tutoris.
x d. l. lex quæ tutores, §. ergo, de admini. tutor. C.
y l. fi. de oper. publ. C.
z l. 1. 3. & fi. de tuto. uel cura. q. nō satisde. li. 5. C. tit. 42. §. 1. de satisd. tut. l. 1. 2. 3. 4. rē pup. sal. fora in P. gl. in l. legitimos, de legit. tutor. C.
a l. testamēto datos, de testa. tutel.
b d. l. testamento.
c l. legitimos, de tuto. dat. ab ijs, &c.
d l. 4. §. fi. de fideiuss. & nomi nat. tuto. l. 1. 2. 3. eod.
e l. 1. qui satisd. cogan.
f §. pen. de satisd. tut.
g l. 1. de magi. conuenien.
h §. fi. de satisd. tuto.
i Guid. Pap. de cis. 130.
k l. uni. ne tut. uel cur. uectig. publ. conduct. li. 5. C. tit. 41.
l l. 1. & 2. qui legit. pers. stan. in iudic. hab. cum simil.
m l. non eo mi nus, C. de procurato.
n l. pen. & fi. si aduers. rem iudica. C.
o l. generaliter, & l. a tutoribus, de admin. tuto in P.
p Demosth. orat. 3 contra Aphobum. Idipsum abijcit in primo.
q l. pupillus obligar., § pupillus uendendo, de auth. tuto.
r Alex. imper. in l. tutela pupillorū, l. 7. de administ. tuto. li. 5. C. tit. 37.
s Vlpia. in l. 1. de reb. eor. qui sub tute. uel cu ra. sunt sine decre. non alien. uel suppon. lib. 27. P. tit. 9.

prohibiti ſunt tutores & curatores prædia ruſti ca uel ſuburbana diſtrahere, niſi id fieri paréres teſtamento caniſſent: [a] etiam ſi irritum ſit factum teſtamentum, cum ex eo de mente teſtátis appareat: [b] etſi tantum æs alienum eſſet, ut ex rebus cæteris non poſſet exſolui. Quo caſu Prætor urbanus erat adeundus, ut exiſtimaret quæ poſſent alienari, obligarive deberent. Cuius orationis prohibitio tracta eſt ad alia bona à Iuſtiniano, & ad prædia urbana ſeu ædificia, & ad mobilia, exceptis illis quæ ſeruando ſeruari nequeunt: [c] exceptis quoque neceſſarijs uenditionibus ſolemniter & rite factis. Solemnes autem dicuntur illæ ſi concurrat primum cauſa, quæ fieri uenditionem cogat, ueluti æs alienum pupilli, quod aliunde per inquiſitionem iudicis conſtet, non poſſe extenuari; cum pupillus non habeat in numerato pecuniam, non in fructibus conditis, non in redituum uel obuentionum ſpe, uel in nominibus, unde ſolui poſſit. [d] Huc pertinet neceſſitas diuiſionis, ſi maior qui rem cum minore communem habet ad diuidendum, pupillum uel eius tutorem prouocet: [e] aut ſi creditor qui pignori agrum à parente pupilli accepit, ius exequatur, [f] ſicque

17 de ſimilibus neceſſarijs. [g] Deinceps, cum cauſa alienãdi ſecundo exigitur perſona & authoritas tutoris ueri, [h] non falſi, uel eius qui pro tutore haberetur. [i] Eam autem authoritatem in negotio quod cum pupillo gerit tutor, non poteſt ſibi præſtare directo, per conſequentias tamen poteſt: ut adeundo hæreditatem, cuius de-

18 bitor erat obligatus pupillo. [k] Item requiritur iudicis authoritas, quæ cauſas alienationis, & æs alienum, & debitum excutiat: decretum inquam eius, [l] quo prætermiſſo minor poſtea poterit vendicare alienata, nec tenetur pretium à tutore acceptum refundere emptori, niſi in quantum ditior factus, & quantum in ſuam utilitatem conuerſum fuiſſe conſtiterit. [m] Atque non tantum rem tanquam ſuam uendicat, ſed etiam & fructus: ſi emptor ſciuerit minoris fuiſſe, & ita decretum omiſerit, [n] omni præſcriptione aduerſum pupillum ceſſante. [o] Neque ſufficit hic, cauſas neceſſitatis uenditionis proponere iudici, niſi illæ ipſæ probẽtur apud acta. [p] Partes autẽ iudicis in hoc negotio quales ſint,

19 ordine Vlpianus deſcribit. [q] Vim tamen habebit decreti & authoritatis iudicialis, reſcriptum principis permittens alienationem. [r] Sed & præſcriptio poſt 25. annos, incipit aduerſus ius venditionis retractandæ ex defectu decreti: ſi poſt 25. annos ætatis non conqueratur de ea uẽditione, intra 5. annos continuos: aut de donatione intra decennium inter præſentes, & 20. inter abſentes; [s] uel ſi expreſsè ratam habue-

20 rit. [t] Et hæc quæ de uenditione diximus, ad omnem pertinere puta alienationem, qua pupilli res deſinit eſſe. [u] Sicuti in cæteris iuris capitulis. [x] Et nominatim Cicero, [y] de dote conſtituẽda ſine tutore, *Quæcunque ſine tutore authore eſt*

21 *dicta dos*, inquit, *nulla eſt*. Obſeruamus autem in retractandis diſtractionibus rerum immobilium minorum, ſine ſolemnibus factis, methodum duplicem, quia iudicium de illis interpellatur. Nam aut nullam uenditionem dicimus, & repetimus uia nullitatis; & tunc, ad negotium non pertinet diſquiſitio quo pretio, ulne an legitimo diſtractæ ſint. Aut uero per reſtitutionem agitur in integrum, & tunc pretij deceptio, & vilitas ſola irritas facit minoris uenditiones, etſi interuenerit authoritas iu-

22 dicis & tutoris. [z] Sed & in fructibus, reliquiſque diſtrahendis mobilibus, quæ debent in pupillorum utilitatem uẽdi, tutor & curator quoque debent tempus opportunum & utilius, & pretiũ quo pluris uæneant, obſeruare: alioqnin de negligentia, & damno reſponſuri. [a] Porro in alia adminiſtratione, & actionibus, & iudicijs, [b] conſiderari curam quoque tutoris & officium, ex ſuperioribus apparuit: cum de uerbis finitionis tutelæ, *ad tuendum eum, &c.* loquebamur.

Quæ perſonæ tutelam gerere poſſunt. Cap. IIII.

1 *Tutrix eſſe non poteſt mulier.*
2 *Tutela quomodo, & quale munus publicum eſt.*
3 *Mater quando & quomodo poſſit eſſe tutrix filiorum.*
4 *Tutores quibus morbis repellantur à tutela.*
5 *Debitores, & creditores minorũ, num tutores uel curatores eorum eſſe poſſint.*
6 *Tutores uel curatores legatione fungentes non dantur.*
Nec qui ſe ingerunt, ſerui, milites, eccleſiaſticæ perſonæ.
7 *Tutoribus dandis, quæ in illorum perſona magiſtratus obſeruare debet.*
8 *Tutor num Iudæus non Iudæo dari poſſit.*
9 *Iudæorum impij mores, & odium in Chriſtianos. & leges in eos editæ, prohibentes Chriſtianorum commercia & conuictum.*
10 *Tutores num poſſint eſſe pupillorum Chriſtianæ & orthodoxæ fidei, hæretici.*
11 *Tutores eſſe non poſſunt viles, quibus cum teſtamenti factio non eſt, maritus uxoris, non ſocer, nurus, male moratus.*
12 *Tutores uicini quando dari poſſint.*

1 NOn omnes paſſim & indiſcriminatim perſonæ in hoc tutelæ munus uocantur, ſed quædam excipiuntur, quæ uel tutelam gerere non poſſunt: quia prohibentur, uel quia nolunt, quòd ſe excuſent, & immunitatem habeant. Proinde principio arcetur à tutela gerenda, mulier. [c] propter ſexus infirmitatem: quippe quòd alienam ſubire defenſionem, munus eſt uirile: [d] & publicum & ciuile munus mulieri

2 ſubire non conuenit iure. [e] Eſt autem eius generis tutela, nempe publicum, [f] ratione authoritatis quæ tutoribus conceditur: cum ciuium & rerum conſeruatio in uniuerſum conſiderata, publicam reſpiciat utilitatem: [g] Priuatum autem adminiſtratione, [h] munus: cum priuatum ſit, quòd ad ſingulorum commoda pertineat. [i] Extra tamen iuris communis regulas, matri & auiæ concedi placuit tutelam filiorum uel nepotum: [k] atque in iſtis naturalis affectio, qua præſumuntur habere curam liberorum, ſingulari modo iuris alias excludit pugnantes præſumptiones, quæ illis prohibere poſſent. Si tamen teſtamento paterno relinquantur adminiſtratrices, dominæque, tutrices ſunt, nec alius tutor dari poteſt: quia per illa uerba, *dominam & adminiſtratricem relinquo*, cenſetur tutrix, quia & tutor cenſetur dominus bonorum pupillorũ. [l] Sed de hoc, & an minor 25. an. tutrix dari poſſit, & an teneatur renunciare ſecundis nuptijs & Velleiano, num etiam amittat ſecundis nu-

ptijs

a l. 2. quan. decret. opus non eſt, C.
b l. ſi. de rebus eor. qui ſub tute. in P.
c l. lex quæ tutores, de adminiſt. tut. C. l. ſi. ſi maior fact. alien. rat. habu.
d Vlp. l. magis puto, l. 5. §. non paſſim, de reb. eor. in P. l. ob æs alienum, l. 12. C. de præd. & aliis reb. minor. lib. 5. C. tit. 71.
e l. 1. § ſi communis res, de rebus eor. in P. Vlp. l. ſi pupillorum, eod. titu. l. pen. de præd. & alijs reb. mino. C.
f l. 2. ſi aduerſ. uen. pig. C. l. 2. §. ſi communis, & l. ſi pupillorum, l. 7. §. ſi pupillus, de reb. eor. qui ſub tute. in P.
g l. 1. de præd. & aliis reb. minor &c. li. 5. C. titu. 71.
h l. uls. §. ſi autem, ſi propter publ. penſit. C.
i l. qui neque, l. 4. de reb. eor. in P. l. 2. de eo qui pro tuto. ſe geſſit, C. l. 3. de tuto. uel curat. qui non ſatiſd. lib. 5. C. tit. 42.
k l. 1. de auth. & conſ. tut. lib. 26 P. tit. 8. l. quod diximus, l. 7. & l. pupilla. uo l. cum quid ſ. de admini. tut. C.
l l. ob æs alienum, l. 12. & l. ſi. & tot. tit. de præd. & aliis rebus minor. C. l. ſ. idem, l. 25. de reb. eor. q. ſub tutel. in P. l. 3. ſi fundum, l. 13. §. 1. eod. l. lex, quæ tutores, C. de admin. tut.
m l. prædiorũ, l. 10. de præd. & al. reb. min. C.
n l. 2. & ſi ſi qs igno. ſe minor eſſe ſine decre. compara lib. 5. C. tit. 73. l. ult. de repetition. lib. 2. C. tit. 48.
o l. 2. d. titul. ſi quis igno.
p l. m. nõn, l. de præd. & alijs reb. minor. in P.
q Vlp. l. magis puto, §. nõ ſemper, cũ ſuis uer. & de reb. eorũ qui ſub tut.
r l. 2. quan. decret. opus non eſt, C.
s l. fin. ſi maior fact. alien. fact. ſine decret. rat. habue. lib. 5. C. tit. 74.
t l. 1. & 2. ſi maior fact. rat. habuer. lib. 2. C. tit. 46.
u l. nõ ſolum, l. 4. ſi ad reſoluendam, l. 7. & de præd. & al. reb. min. C.
x l. fin. de reb. alie. non alien. li. 4. C. tit. 51. l. 3. de fon. dota. C.
y Cicero, pro Flacco.

z l. & ſi ſi it quẽ, ad tit. de præd. & alijs reb. C.

a l. tutor qui repertorium, §. ſi tutor ceſſauerit, de adminiſt. tuto. in P. l. ſi. §. ſi. eo. tit. C.
b l. in uniuerſis, l. 21. C. qui tuto. dar. poſſ. lib. 5. tit. 44.

c l. tutela plerumque, & l. ſi. de tutel. in P. l. 3. de reg. iur. l. fœminæ oportet, l. 21. de tuto dat. ab iis, lib. 26. P. tit. 3.
d l. alienã defenſionẽ, C. de procurat.
e d. l. 2. de reg. iur. l. cum prætor, de iudic. P. f § 1. de excuſ. tuto.
g l. 2. de eis q. ſunt ſui uel alie. iur. in P. §. pen. eod. ap Iuſtini. l. ægẽ, in ar. §. 5. de eodem in P.
h l. athleta, l. 6. §. tutela, de excuſ. tut. in P.
i l. 3. §. huius ſtudij, de iuſti. & iur. § huius ſtudij, eo. apud Iuſtinia.
k l. 1. & auth. matri, quando mul. tut. offic. fung. poſſ. C. l. omnẽ, ad Tertul. C.
l l. qui fundũ, §. ſi tutor pro empto. l. interdum, §. qui tutelam, de furt

ptijs tutelam, & ad quid teneatur relicta tutrix,
& administratrix sine redditione rationum, ui-
de late Boerium, [a] Papum. [b] Quòd si relicta
non sit tutrix mater in testamento mariti, uel
patris, & alij aucupentur tutelam, si uelit tu-
telam recte & facile à principe & æquitatis
4 officina, id est, cancellaria, consequetur. Se-
cundo, tutores esse nequeunt [c] furiosus, mu-
tus, cæcus, surdus, & si qui uno oculo tantum
orbatus est. [d] Tertio, perpetua ualetudine af-
flictus, arcetur à tutela: uel aliqua temporali,
quæ tamen tunc cum dandus est, eum tutorem
5 urget. [e] Quarto, creditores minorum olim, si-
cut nec debitores, tutores eis dari poterant: [f]
hodie nequaquam. [g] Quinimo si subierint uel
acceptauerint tutelam, priusquam iudici uere
exposuerint debitum quale sit, uel ius quod
habent in bonis pupillorum, amittunt debi-
tum si datiui tutores sint, non etiam testamen-
tarij, ut placuisse senatui Gratianopolitano 6.
Februarij 1461. notat Philibertus Bugno-
6 nius. [h] Quinto loco ad utilitatem minorum
pertinet, ne illi qui in legatione sunt, dentur
tutores uel curatores à magistratibus: quia per
id tempus quo in legatione funguntur, pericu
lum ad eos non pertinet. [i] Sexto, qui se inge-
runt, petuntque tutelas, & easdem pretio aucu
pantur, creandi non sunt tutores, [k] sed pœnæ
potius subijciendi, ut suspecti se ultro offeren-
tes, [l] nisi alioquin idonei certo apparerent. [m]
Septimo militiæ armatæ muneribus occupa-
tus, nec tutor, vel curator etiam uolens, dari po
test. [n] Octauo, non seruus. [o] Nono, non de-
bent, nec possunt etiam ecclesiasticæ personæ
tutelas subire. Atque concilio episcoporum
statutum scribit D. Cyprianus: [p] ne quis de
clericis, uel ministris tutorem uel curatorem
testamento suo scribat, quòd ij non nisi altari,
& diuino ministerio debeant uacare, & ora-
tionibus: & nemo militans Deo, secularibus
negotijs se immiscere debeat. [q] Atque pro eo
defuncto in altari orandum non esse, qui tuto-
rem clericum dederit: imo sacerdotem ab al-
tari dimouendum, nec pro eius dormitione of
ferendum. Quæ transtulit inter pontificia de-
creta Gratianus. [r] Vnde ecclesiasticis immu-
nitas à tutelis data est, ecclesiastici muneris fa-
uore, ut non cogantur tutelas suscipere, uel cu
ras. [s] Possunt tamen hodie si uelint legitimas
suscipere, demptis episcopo & anachoretis. [t]
Tenentur tamen ad miserabilium hominum
tutelam omnes & ad defensionem eorum e-
tiam cuiuscunque sint ecclesiasticæ gradus per
7 sonæ. [u] Et decimo loco in summa cum reli-
quis, oportet magistratum & mores creando-
rum inuestigare: neque facultates enim, aut
dignitas ita sufficiens est ad fidem, ut bona ele-
ctio, uel uoluntas, uel benigni mores. [x] Vnde-
cimo, non caret controuersia, num Iudæus
8 Christiani tunc esse possit. [y] Placet autem
mihi non posse, quia cultus diuinus, & mo-
res inde corrumperentur pupilli: quamuis
Modestinus dissentire prima fronte uideatur,
dum Iudæos non Iudæorum esse permittit. Ve
rum si consideremus eorum in corrumpendis
moribus Christianorum infidum morem, ipse
9 eodem responso aperte repellit. [z] Contem-
nunt enim alios, qui suæ religionis non sunt.
Et ut ait Iuuenalis. [a]

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cœli numen adorant,
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit: mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.
Non monstrare uias eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in caussa, cui septima quæque fuit lux
Ignaua, & partem uitæ non attigit vllam.
Sponte tamen iuuenes imitantur cætera: solam
Inuiti quoque auaritiam exercere iubentur.

Nec est quod referam quanto odio in Christia
nos flagrent, quoties ad necem usque insidia-
ti fuerint: prostant enim palamque sunt exē-
pla, ubicunque illis permissa fuit habitatio.
Et Constantinus [b] illorum in Christianos o-
dium læthale constitutione duxit coercēdum.
Si quis, inquit, *Iudæorum post hanc legem, ali-
quem qui eorum feralem fugerit sectam, & ad
Dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris gene-
re, quod nunc fieri cognouimus, ausus fuerit at-
tentare: mox flammis dandus est, & cum omni-
bus suis participibus concremandus.* Et Theo-
dosius [c] & Valentinianus, & Gregorius IX. [d]
ademerunt Iudæis omnes administrationes &
honores, & potestatem inter Christianos, ne
insultent fidei nostræ. Quamobrem cum do-
cuerimus maxime personæ dari tutores & mo
ribus, uisa autem nostra religione, ut ait Pli-
nius, [e] constet, certe pro religione statuen-
dum erit, [f] & si quædam contrarium suadere
videantur aliquibus. Pretiosior enim cunctis
rebus anima est, [g] cuius uitæ magis consulen-
dum: & ideo sicuti suspicio insidiarum in ui-
tam minoris, prohibet, ne pupillus inter sus-
pectas huiusmodi personas educetur, [h] multo
magis ubi suspicio est periculi animæ. Pro-
hibuit & Constantinus [i] Iudæis hæreticisque
habere seruos Christianos. Idipsum & ponti-
ficia iura cauent. [k] Vt non immerito in sua
potestate prohibeantur habere liberos. Quin
& concilio Lateranensi statutum, [l] non lice-
re Iudæis uel Agarenis, prætextu alendorum
puerorum suorum, nec pro seruitio, vel alia
qualibet causa, mancipia Christiana in do-
mibus suis habere, non liberas nutrices, non
mercenarios Christianos. [m] Quoniam ut ibi
scribitur. Iudæorum mores & nostri, in nullo
concordant: & facile ob continuam conuersa-
tionem & assiduam familiaritatem, ad suam
superstitionem & perfidiam, simpliciom ani-
mos pertraherent. Et ob id etiam, in conci-
lio generali placuit, [n] ut habitu & uestitu es-
sent distincti Iudæi inter Christianos com-
morantes, ne latentes Christianæ insidientur
10 fidei. Duodecimo, hæc eadem quæ diximus
de Iudæis, in hæreticis obseruanda sunt, ut ijs-
dem quibus Iudæi rationibus repellantur à
tutela orthodoxorum, & Christianorum: ser-
pit enim doctrina eorum, ut cancer, sicut uo-
luit D. Paulus, [o] prohibenturque eorum non
tantum consortia, sed etiam salutatio, ut nec
eis dicendum esse aue D. Ioannes admoneat. [p]
11 Decimo tertio, non gerit tutelam turpis perso
na, cui nec tutela cum satisdatione committi
debet. [q] Decimo quarto, testamento tutores
ij dari possunt, cum quibus testamenti fa-
ctio, [r] sit uidelicet passiua, hoc est, qui capere
ex testamento possint, alioquin si de actiua aga
tur, qui testamentum facere non possunt, & ip
si tutores dari possunt, ut filijfamilias. [s] Verum
tamen & de hac re Vlpianus, sic ait, [t] *Testamēto
dari possunt ij, cum quibus testamenti faciendi ius
est, præter*

a Boer. decis. 234.
b Pap. arestor. li. 15 tit. 5. arest. 2.
c l. 1. q morb. se excusa. C. l. post susceptā. de excus. tut. in P. l. 3 qui dare tut. uel cur. poss sunt, li. 5. C. tit. 34.
d l. frater tuus, l. 11 C. de excu. tut. lib. 5. tit. 62.
e §. item propter aduersam valetudinē, de excusa. tutor. l. nō solum, § fi. & l. idem Vlpi. eod. in P.
f l. creditorē, l. 8 qui dat. tuto. poss. C. l. neq. l. 7. de excusat. tutor. li. 5 C. tit. 62 §. item propter. eod. ap. In stitu.
g §. 1 uerū qui obliga. perhib. se hab. res minor. in auth. minoris, qui dare tuto poss. C.
h Bugnon. lib. leg. abrog.
i l. scire oportet, l. 1 r § eos q in legatiōe, de tut. & cur. dat. ab ijs q ius dā. &c. li. 28 P ti. 5.
l in omnē, eo.
k d. l. scire oportet, §. fi. l. 5. §. tutor qui ad alimenta, de susp. tutor.
l l. quę omnia, §. 5. de procur.
m P. l. si quemquam, de epis. & cler. C. l. prætor, § neq. de offic. præs. in P.
m Paul l. unori, l. 18 ad leg. Corn. de fals. li. 48 P. tit 10.
n l. 4. qui dare tuto. poss. C §. idem & in milite. de excu tut. ap. Instit. l. ab administratione, l. 7. de lega. li. 6. C. tit. 37.
o l. in seruili, l. 7 qui dat. tut. poss. C.
p D. Cyprian. lib. 1. epist 9.
q 2. ad Timot. 2. c. 1. 2. § 4. 88. dist. tit. ne cler. uel mona. &c. c. fi. 88 dist.
r l. generaliter. de epis. & cler. ca. generaliter, 16. q. 1.
s §. amabiles, de sanct. episc. coll. 9. authēt. presbyteros, de episc. & cler. C.
u c. quam, 16. di. ca. decreuit, 88 dis. ca. licet, 87. di. c. generaliter, 16 q. 1.
x l. scire oportet, l. 1 r. § pen. de tutor. dat. ab ijs, &c. in P l. in confirmando, de testam. tut.
y Agitat hanc quæst. Ial. in l. 9 de iust. & iur. Bar. & alij, in l. spadonem, §. etiam autem, de excusa. tut.
z Modest. in l. spadonē, l. 17. de excus. tutor. in P.
a Saty 14.

b l. c de Iudæ. li. 1. C. tit. 12.
c l. fi. eod.
d c. ex speciali, ca 18. de Iudæ. ap Gregor.
e Plinius.
f l. sunt personæ, de relig. & sumpt. funer. in P.
g l. sancimus, de sacrosan. ec cles. C.
h l. 1 & si ubi pupil. educ. debe. in fi. l. fi C. eod.
i l. 1 ne Christia. manci. hæreti. uel Iudæ. habe. lib. 1. C. titul. 13.
k c. 2 de Iudę. li. 5. Decre. ti 6.
l c. Iudæi, sub cap. 5. eod.
m c. ad hæc, c. 8 eo. c. & si Iudæos, c. 13. eod.
n in c. nōnullis. t 1. de Iudæ.
o ad Timot. 2.
p 2. D. Ioann. epist. c. 1.
q l. testamēto datos, l 17. de testa. tutel. lib. 26. P. tit 2.
r l. testamento tutores, l. 21. eod.
s §. 1. qui dare tut. poss. apud Iustinia. Vlp. l. si quis, l. 18 §. fi. de excus. tut. in P.
t Vlp in titulis iuris, tit. 12.

eſt, præter Latinum Iunianum: nam Latinus habet
quidem teſtamenti factionem, ſed tamen tutor dari
non poteſt, id enim lex Iunia prohibet. Et lex Iunia
tutorem fieri iubet Latino impuberi eum, qui ante
manumiſſionem ex iure Quiritium fuit. Decimo-
quinto mariti etiam tutores uel curatores uxo-
ris, dici non poſſunt datitij:[a] quia iure ipſo Ro
mano mulieres ſunt in tutela & cura marito-
rum, ut diximus in poteſtate in uxores. Decimo
ſexto, nutui ſuæ namo curator dari poteſt.[b] De
cimo ſeptimo, quando ex inquiſitione magi-
ſtratuum uel præſidum dantur tutores, ſolet in
quiri ſecundum Theophilum,[c] ſitne qui eſt
dandus locuples, frugi, probus uita, an uitæ pi-
gnora, hoc eſt, liberos habeat: item an eam quę
ſe progenuit patriam amet, ſecundum Con-
12 ſtantinum Harmenopulum.[d] Decimo octa-
uo aliquando in controuerſiam uenit, num de
ficientibus teſtamentarijs & legitimis, dari poſ
ſent tutores uicini pupillorum, nulla affinita-
te uel cognatione illis coniuncti, ſed tandem
placuit poſſe, ni ſe alia iuſta ratione excuſent,
ſenatuſconſul. Pariſ. 21. Maij 1534.[e] quia e-
tiam protinus extraneus, & ignotus tutor da-
ri poteſt.

a l. 2. qui dare tuto. poſſ. ll. 3. C. tit. 34. § pen. de excuſat. tut. ap. Iuſtinia.

b l. liret aratio on. ap. de cura. ſu. tut. C.

c Theophil. in § 1. eo. & in §. ſed ex his, de Attil. tut. in Inſtitut.

d Harmen. lib. 5. promptu. in tit. 12.

e Pap. libr. 14. areſtor. tit. 5. a-reſt. 1.

De ſuſpectis tutoribus. Cap. V.

Lib. 16. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 43. Lib. 1. Inſtit. 26.

1 *Tutores ex quibus cauſis ut ſuſpecti remoueri poſſunt: Ex iiſdem ne dentur impediri poſſunt.*
2 *Tutor ſuſpectus quis dicatur.*
3 *Tutor ſuſpectus ex quibus cauſis fieri poteſt.*
4 *Tutor pauper bonæ fidei ut ſuſpectus remoueri non poteſt.*
5 *Tutor ut ſuſpectus quomodo remoueatur à iudice.*
6 *Tutores ut ſuſpectos qui accuſare poſſunt.*
7 *Tutori ut ſuſpecto accuſato interdicitur adminiſtratio.*
8 *Tutor de ſuſpecto pendente adminiſtratione non finita tutela accuſatur.*
9 *Tutor coram quo iudice de ſuſpecto accuſatur.*
10 *Tutoris ob dolum remoti infamia pœna.*
ἀτιμία multa quid. eod.

1 NOn idoneus dicitur quoque tutor,
qui ſuſpectus in fide uel opera ui-
detur, atque ex ijs cauſis quibus
ſuſpectus remoueri poteſt datus,
ex iiſdem prohiberi poſſe ne detur arbitror.
2 Suſpectus intelligitur, qui ex mala fide tutelã
adminiſtrat.[f] quive his moribus præditus eſt,
ut in ſuſpicionem ueniat.[g] Suſpicio perfidiæ
uel incommodi pupilli, ex perſona tutoris cer-
tum non habet malitiæ tutoris indiciũ aliquan
do, ſed num talis ſit, qualis malus præſumitur,
argumentum & opinionem: unde in dubio, ne
quod nocemnt contingat, uel ne quod detectũ
eſt malum ſerpat, leges præſidium & cautionẽ
dant, & delictis obuiam eunt. Atque ex decem-
uirali lege ſuſpecti crimen deſcendit,[h] quod
3 proponi poteſt contra quoſlibet tutores.[i] Suſ-
pectus itaq; multis ex cauſis quis fit, ueluti pri-
mum ſi tutor rationes cum collega non cõmu
nicet.[k] Si forte graſſatus in tutela, aut ſordide
egerit, aut perniciosè pupillo: ſi rerum eius ali-
quid intercepetit, expilauerit ve, ante uel poſt
tutelam:[l] ſi tutor inimicus fuerit pupillo paté
tibuſve eius, nec reconciliatus illis ſit:[m] ſi res
veritas ſine decreto uẽdidit cum fraude:[n] ſi ad

f §. ſuſpectus autem. & §. nouiſſime, de ſuſpec. tut. Vlpi. l. ſi creditores, 15. uerſ. ſed ſuſpectus, de pu. ul. credi. li. 42. P. tit. 6.

g § ſi. de ſuſp. tut. l. ſuſpectũ, eod. in P.

h Vlpian. l. 1 § ſciendum. de ſuſp. tut. in P.

i d. l. 1 §. oſtendimus. eod.

k l. actus. 10. de admini. tut.

l Vlpian. l. 1 §. nſe uideamus, de ſuſpect. tut. in P.

m d. l. 3. §. ſi tutor inimicus §. inimicitiæ. de excuſ. tut.

n d. l 3. §. Ver & Antoninum, l. 4. & l. etſi quidem, de prædi. & al. reb. mi. C.

alimenta præſtanda pupillo copiam ſui nõ fa-
ciat:[o] qui non facit inuentarium, nec pecuniã
ad prędiorum comparationem conferre uel de
ponere pertinaciter perſtat, quin ad emptionis
occaſio inueniatur:[p] ſi ſegniter, ſi fraudulenter
ſe gerat:[q] ſi contumaciter adminiſtrationem
recuſet:[r] ſi copiam ſui uocatus in ius pertinaci
ter non faciat:[s] ſi cum ignauia negligentia, uel
dolo gerat: ſi eum ſimplicitate, ruſticitate, inep
tia.[t] Generaliter alijs quoque iuſtis de cauſis re
moueri quis poterit, ſi prætorem mouerint, cur
exiſtimet aliquem non debere in tutela uerſa-
4 ri.[u] Placuit tamen tutorem, quamuis pauperẽ,
fidelem tamen ac diligentem, non eſſe remouẽ
dum à tutela ideo ut ſuſpectum:[x] optimumq;
factum uiſum eſt potius curatorem adiungi,
quàm eundem cum nota fidei & exiſtimatio-
5 nis remoueri, ut ait Modeſtinus.[y] Ex his itaq;
cauſis à tutela remouetur tutor, uel officio iu-
dicis, ſi apertis argumentis liqueat illi eum eſſe
ſuſpectum, uel ſi accuſatio ea de re inſtituta co
6 ram eo fuerit.[z] Accuſant autem & probãt ſuſ-
pectos, omnes parẽtes, proximi, cognati pupil-
li, & quibus pietatis affectio officium hoc pro-
mouet:[a] item contutor,[b] etſi ille ſit iam remo-
7 tus ut ſuſpectus: liberti pupillorum.[c] Et hac pẽ
dente accuſatione interdici adminiſtrationi tu
tori poſtulato de falſo placuit, alio interea pro
8 adminiſtratione ſubordinando.[d] Siquidem di-
gnum obſeruatione eſt, agi in tutores ut ſuſpe
ctos pendente tempore tutelæ, nam finita tute-
la ob eadem quibus quis ſuſpectus ea penden-
te poſtulari poteſt, agitur nõ de ſuſpecto, ſed a-
9 ctione tutelæ.[e] Porrò ſuſpecti accuſatio pro tri
bunali tantum examinari poteſt, inquit Mar-
cellus,[f] & nullus alius de huiuſmodi quæſtio-
ne pronuntiare poteſt, quàm prætor Romæ, in
prouincijs autem præſides, & legati proconſu-
lis,[g] & is cui à prætore iuriſdictio mandata eſt.
Interdum atrocia in pupillos committentes re
moti, ad præfectum urbis pro eius arbitrio pu-
10 niendi grauiter remittuntur.[h] Qui autem ut
ſuſpecti remoti ſunt, ſi ob dolum, famoſi ſunt:
ſi ob culpam, non æque[i] Et fraudatores tutela
rum turpi iudicio coercendos dixit Cicero,[k]
ex lege 12. tabul. Et æſtimationis ſummæ pœ-
na, id eſt infamia.[l] Vt actione tutelæ damna-
tos Vlpian. infamia notati ait.[m] Idem & apud
Græcos ex Demoſthene colligitur.[n] Ideo qui
hac actione agebat, niſi reum perageret, ſexta
parte litis æſtimatæ multabatur, quæ in reum
abſolutum ueniret. Multa ἐπωβελία ideo di-
cta, quòd in quamlibet drachmam calumniæ
reus, obolo multaretur, cum ſeni eſſent oboli
in drachma.[o]

o d. l. 3 § tutor qui alimenta, de ſuſp. tut. l. ſi. ubi pupill. edu. debe. in P. §. ſi quis tutor, de ſuſp. tut.

p d. l. 3 § tutores, & l. ſi. § ſi. arbi. tute. C.

q l. in poſtulando, 5 de ſuſpe. tut. C. l. 4. eod.

r l. 3 C. eod.

s Vlpi. l. impuberibus, 7. § ſi. eod. in P.

t l. hu cuim. 4. § ſi eod. in P. l. 3 § ſi eod.

u Vlpia. l. 3 §. ſi tutor. de ſuſpec. tut. in P.

x l. ſuſpectũ, l. 8 eod. in P. § ſ. eo. ap. Iuſtinia.

y Mod. l. ſi tutor, l. 9 eo. l. pietatis, l. 6. C eo. t. § ſi eod. ap. Iuſtinia.

z l. 3 § præterea, de ſuſpect. tut. in P.

a l. pietatis l. 6. § ſi. eod. C. l. 9. § conſequens, eod. tit. P. § cõſequẽs eſt. eo. ap. Iuſtinia.

b l. 3. de ſuſpe. tut. in P.

c d. l. 3 § 1.

d l. cum qui 8, l. 7. eo C. § ſi qui autem, eod. ap. Iuſtin. Vlpia. l. quod ſi forte, 34 § 1. de ſtatu. lib. 46 P. 0 30.

e l. 1. C. de ſuſpec. tut. l. pen. eod. in P. l. ex ſi, & l. ſi tutor, to. do. & l. ſeq. de tutel. & rat. diſtrah. l. P. § ſed ſi ſuſpecti. de ſuſp. tutor.

f Marc. l. 1 §. ſuſpecti ad Senat. Turp. libr. 48 P. tit. 16.

g § 1 de ſuſpe. tuto. ap. Iuſtin. l. 1. § damna, eod. in P.

h l. 1 § ſi. & l. 3 eod. in P.

i §. ſuſpectum, & §. uidendimus, eo. ap. Iuſtin. l. 3 § ſi eo. tit. in P. l. hn. C. eod.

k Cic. pro Aul. Cecin.

l idem pro Roſcio.

m l. 1. de his q. not. infam.

n Orat. 1. cont. Aphobum, circa fin.

o Budæ. de aſſe.

De excuſationibus legitimis tutorum. Cap. VI.

Lib. 27. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 62. Lib. 1. Inſt. tit. 25.

1 *Tutelam gerere habet periculum animæ.*
2 *Excuſatio tutelæ quid.*
3 *Excuſationum cauſa in genere.*
4 *A tutela quando paupertas excuſat.*
5 *A tutela ſe excuſat, qui alterius eſt prouinciæ, quàm bona pupilli.*
6 *Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela nona excuſant.*
7 *A tutelis excuſant negotia alia neceſſario gerenda.*
8 *Liberi qui, & quot à tutela dant excuſationem.*

9 *Excu-*

9 *Excusationes à tutela uel cura ex parte personarum quot, ut si quis fuerit tutor, si inimicus, si ualetudinarius, si litem habeat, si minor.*
10 *Septuagenarius quare à tutela & cura excusatur.*
11 *Item alienigena, & de alijs causis excusationis.*
12 *Excusationes à tutore uel curatore ante administrationem sunt & intra 50. dies proponendæ, postea perperam proponuntur.*
13 *Excusatione non utitur qui promisit defuncto patri subire tutelam, uel qui subscripsit dationi, uel legatam ob id acceptauerit.*
14 *Vtilitas legitimæ excusationis.*

1 QVemadmodum proxime pertracta
tæ personæ idoneæ non sunt ad-
ministrationi tutelæ, quia reijcis-
tur inniti: sic nequi se excusant
ab hoc munere, & nolunt illud subire, ac com-
modi non sunt, cum cogi nequeant. Sunt enim
aliqui, qui Dei memoriam habentes, inquit Iu
stinianus,[a] ad tutelam & curam suscipiendam
difficulter accedant: non solum ut labores re-
cusent, sed ne pupillorum gratia in animæ pe-
riculum incidant. Quidam tamen illegitime,
quidam legitimè tutelæ onus deprecantur: pro
2 inde de legitima excusatione agendum est. Ex-
cusatio hæc est, muneris rite delatæ tutelæ ex
iustis causis legitime propositis, exceptio. Mu-
nus genus est, quia alia plura genera quàm tu
telæ:[b] reliqua differentias constituunt. Exigi-
mus in hac excusatione rite delatam fuisse tu-
telam, hoc est, ut idoneus is sit tutor, si uellet
cui defertur: etenim illi qui idonei iure com-
muni non sunt, excusatione non egent, pro
reijciendo munere uel onere. Veluti si ij
qui dati non possunt, dati sunt: uel qui dari
possunt quidem, ab ijs tamen qui date non
possunt, dentur: aut quibus non oportet, aut
non eo quo oportet modo.[c] Priuatio enim præ
supponit præcedentem habitum.[d] Dari autem
non possunt illi, de quibus proxime ante dixi-
3 mus. Excusantur autem primum ratione rerū,
dehinc ex qualitate personarum, & subinde ex
alijs negotijs, quæ cum pupillo uel alijs sunt,
4 uel futura sunt. Ratione rerum se excusant ob
inopiam pauperes, si se impares oneri iniuncto
possint probare.[e] Videlicet si eius generis sint,
qui repositas non habeat facultates, in uictum
quæ necessaria, nisi manibus operentur, & con-
quirant: talesve sint pupilli facultates, quæ nō
permittant tutorem ab administratione absce-
dere.[f] Quamobrem qui in collegio pistorum
operatur in pistrino per semetipsum, excusatur
non aliter:[g] & ita mediocritas quoque, & rusti-
citas excusationem aliquando dant.[h] Et ideo
cessante paupertate, & facultatibus additis, nō
5 competit excusatio.[i] Recusant recte etiam o-
nus tutores dati testamento, si res administran
6 dæ sint in alia quàm sua prouincia.[k] Et illi
quoque qui pertractandis aliorum rebus occu
pati necessario sunt, excusatione donantur: vt
qui tres iam uere tutelas uel curas habet & ad-
ministrat, quia alijs & istis non posset commo-
de superesse.[l] Nisi eas affectauerit, quia affecta
tæ non adscribuntur numero,[m] nec honorariæ.
7 Ideo etiam quibus tributorū exactio commissa
à principe,[n] uel aliarum rerum administratio,
ea durante excusantur:[o] quales qui præsidatū
gerebant Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, & alia-
rum prouinciarum:[p] patrimonialis colonus,[q]
excepto conductore.[r] Itē excusantur ob digni-
tatem administratoriam silentiarij principis,[s]
magistratus ciuitatum,[t] excepto Ædili:[u] &
qui occupati sunt alijs rebus publicis, quales
grammatici, sophistæ, oratores, philosophi, qui
publice iuuenibus præsunt, & medici,[x] do-
ctores legum, non quidem qui in aliquo præ-
sulatu docent, sed si Romæ,[y] uel in alia re-
8 gia academia profiteantur publice.[z] Admi-
nistratio quoque liberorum propriorum uiuo
rum legitimorum, quæ plena curis est, & soli-
citudinibus, ut æquum non sit patrem ab illa
naturali distrahi, ut extraneis, suis relictis, opē
impendat:[a] si modo tot sint, qui totum eum de
siderēt. Vnde numerus definitus est liberorum
ad excusationem sufficiens, in quorum recipiū
tur seriem nepotes, neptesve ex filijs masculi-
lis.[b] Et qui in bello recidere pro republ.[c] Ro-
mæ sufficientibus tribus, in Italia quatuor, in
alijs prouincijs quinque.[d] Item qui patroni
senatoris negotia gerit, à tutela decreto patrū
9 excusatur.[e] Ex capite quoque personarum, re-
ijci possunt tutelæ uel curæ: uelutí ne is qui tu-
tor fuit, curam eiusdem cogatur subire.[f] Si hu
milis sit persona, & analphabetus simul: nam
utrumque requiritur, nec alterum sufficeret.[g]
Inimicitiarum etiam præcedentium capita-
lium sine reconciliatione cum patre pupilli
allegatio excusationem habet.[h] Vt si obijcia-
tur ualetudo aduersa administrationi postula-
tæ.[i] Si lis futura sit cum pupillo, uel existat
de uniuersitate bonorum, puta quia se hæredē
arbitratur, uel alio modo dominum: etenim de
re singulari uel parte bonorum, lis non esset le
gitima excusatio.[k] Et proinde communio re-
rum, uel de ea controuersia, cum per curatorē
pupillo ad communia tutanda datum expedi-
ri possit, non est iusta excusatio.[l] Ætas quo-
que, quæ ad negotia tractanda pupillorum,
idonea non est, excusat à tutelæ munere, ue-
luti minor 25. annorum, qui enim se tueri nō
possunt, aliorum tutelam subire non debent,
10 & ita iure repelluntur à tutela.[m] Maior e-
tiam 70. annorum à tutela & cura se potest ex-
cusare.[n] Dies annorum nostrorum in ipsis se-
ptuaginta anni: si autem in potentatibus, octo-
ginta anni, amplius eorum labor & dolor.[o]
Solon humanæ uitæ terminum etiam septua-
11 ginta annos esse ait.[p] Qui neque ciuis, ne-
que incola eius loci est, in quo tutor datur,
recte detrectat administrationem.[q] Item quis
non cogitur suscipere tutelam uel patroci-
nium contra fratres uel filios.[r] Et nauicu-
larij excusantur à tutela extraneorum, non
eorum qui sunt de corpore eodem, seu de col-
legio.[s] Et qui ingredi ciuitatem nequeunt,
ut ignominia missi, ab urbicis excusantur
12 tutelis.[t] Quæ interueniunt quoque in excu-
satione proponenda, & prosequenda, conside-
rat primum ut ea ante administrationem uel
confirmationem tutoriam edatur, nam si po-
stea proponatur, sero fit, nec proficit.[u] Sed &
tempus iure definitum est, intra quod qui sci-
uit se tutorem datum, excusationem debet ob-
ijcere: nempe quinquaginta dierum, si in ciui-
tate, uel intra centesimum à ciuitate lapidem
sit.[x] Qui autem supra centum miliaria à ciui-
tate abest, uiginti miliaria habebit ultra nume
rata in unamquamque diē, à qua cognouerit:
oportet enim manifestari ei à præsidibus, uel in
faciem, uel in domum: & extra hos, alios trigin
ta dies habebit ad excusationem.[y] Peragi autē
debet negotium à die nominationis intra qua-
13 tuor menses.[z] Subinde animaduertendum,
num is qui tutelam recusat, patri pupillo-
rum uiuenti promiserit tutelam se subiturum:
tunc

a §. quoniã. ut hi qui perhib. obliga. se hab. ees mino. in sa thent cullat. 6. tit. 2.
b tot. ti. de mu nerib. & hono.
c Modest. l. scire oportet. 15. §. qui nō iustā. de excusa. tut. in P.
d l. decem. de act. obl. l. solita. nus. de diuort. in P.
e Vlpi. in l. paupertas. 9. de excusa. tut. in P. §. sed & propter paupertatem. eod. tit.
f l. post suscepta. n. 41. §. fin. eod. tit.
g l. 6. eod.
h Vlp. in l. athletis. 1 §. fi. eo.
i l. non tantū, §. eos qui de excus. tu. in P.
k Modestin. in l. nō solum. 19. §. & qui in testamento. eod.
l §. itē in a one 23. de excu. tut. l. 1 4 5 6. eod. in P.
m l. spadonē, 27. §. fi. eo. P. l. unio etate. eo. C. l. omn. q nu. mte. se excu. ll. 5. C. tit. 69.
n l. exactores tributorū, 10. C. de excus. tut.
o l. Geometræ, & mēsores frumentarios. eo. in P. §. item D. Marcus, eo. ap. Iustin. Hermogenianus, in l. administrātes, 44. eo. in P. l. in Vlpetitos. 33. eo. & §. & qui. de excu. tot. ap. Iustin.
p l. athletæ, 8. §. 1. eod.
q l. fi. qui dat. luto poss. lib. 5. C. tit. 34.
r l. coloni & de excus. toto. C. l. spadonem, 17. §. qui neglig. lia. eod. in P.
s l. fi. C. eo. d l. fi. de silent. lib. 12. C.
t l. athleta, 6. §. remittuntur, de excus. tuto. in P.
u l. non tantū, eo. §. 10 qui ad e litate. eo. in P.

a l. si duas. 6. §. Grammatici. & seq. §§. & l. sed & reprobari, l. 7. in princ. §. 1. eod.
y d. l. sed & reprobari. §. fi.
z §. hoc autē. in pro. ... insis.
a arg. l. præses prouinciæ. de securit. C. l. fi. de curat. furin C.
b l. 2. §. remittit & seq. de excus. tuto. §. 2 & seq. eo. ap. Iustinia.
c d. §. 2. eod. l. bello amissi. 18. eod. in P.
d l. unic. de ijs qui num. liber. se excus. li. 5. C. tit. 66
e l. libert. 27. §. libertū. ad municipal. lib. in P. tit. 1.
f §. qui tutelā. de excus. tut. l. curator. C. eo.
g l. athletæ. §. pen. & fi. eo. P. §. similiter eod. eo. ap. Iustinia.
h d. l. athletæ, §. dat remissionem. §. item si propter. eo. ap. Iustinian
i §. itē propter aduersam eod. l. item Vlp. & l. nō solum. §. fi. & l. seq. eod.
k l. si pupilli, & l. propter litem, eo. in P. §. item propter litem, eo. ap. Iustin. l. si ut allegas, C. eod.
l l. quod res. C. eod.
m §. minores, de excus. tuto. ap. Iustin. l. fin. de legi. hæred. C. l. nō solum, 29. §. si libert. eod. in P. facis pro ratione ca. lodecorum, de ... & qual.
n §. item maior, de excus. tutor. ap. Iustin. l. 2. eo. in P. l. uni. qui ætat. se excus. l. 5. C. tit. 68. l. 3. de int. immunit. in P.
o Psal. 90.
p Diog. Laert. lib. 1. in Solone.
q l. idem Vlpi. l. 14. §. fi. de excus. tutor. in P.
r Callist. in d. §. non tantū. 17. §. 1. lienib. eod. tit. Vlpia. in l. illud usitatissimum. 20. l. propter litē. 24. §. licet datus, l. fi. eod. tit. l. 2. & 31. C. eod.
s l. humanitatis, 28. C. de excus. tut.
t l. pe. C. eo. tit.
u l. sed & milites, 10. §. scribit autem eo. in P.
x l. scire oportet. §. qui non iuste. cum simi libus ibi per gloss. nota. de excusa. tuto. in P. l. si nemo, §. fi de testa. tute. in P.
y d. l. scire oportet. §. mulia.
z d. l. scire, §. g autē, & §. seq. & §. cōsequēn.
a l. 50. dierum, eo. tit. in P. l. fi. eod. C.

tunc enim reiecta excusatione cogitur subire
eam.[a] Idipsumque statuendum, si dationi te-
stamentariæ se subscripserit,[b] uel leganim reli
ctum accipiédæ tutelę causa agnouerit:[c] quod
non potest iure consequi, nisi post acceptam
14 tutelam.[d] Porro utilitas legitimæ & iustæ ex-
cusationis erit, ut excusatus à periculo tutelæ
se eximat.[e]

a l. spadonem, § qui patri de excus. tut. in P. § item si proposuer. eo. ap. Iustinia.
b Papi. in l. eu fendius. 29. de testa. tut. l. 26. ? tit. 3. l. uxori, § qui se filio. ad l. Cornel. de fals.
c l. post legatum, § ??? de his quib. ut indi. in P.
d l. qui tutelã, 30 de testa. tutel. l. Nesénius, de excus. tut. cũ distinctionibus ibi adiectis.
e l. si tutor. C. eod. tit.

De diuisione tutelæ, formulisque tutorum in uniuersum. Cap. VII.

1 *Continuatio & epitome dicendorum.*
2 *Tutela in datiuam, & permissam diuisa.*
Permissa testamentaria, datiua legitima, & à magistratibus data.
Mixti à testatore & magistratu confirmata:
Vnde & tutores aliquando honorarij & notitiæ causa dati.

1 EXhibita Imagine generali tutela-
tum & substantia, cum partibus
eius, rerum, & personarum, diui-
sionem explico, in qua quemad-
modum, & à quibus, & typum: secundum qué
tutores dari & confirmari possunt, exhibebi-
mus, & quibus dari possint: unde & quæ affinia
curæ, & dissidentia sunt, & conuenientia anou
2 tare licebit. Igitur tutela uel permissa, uel dati
ua dicitur, ut ex finitionis uerbis tutelæ[f] ibi,
iure ciuili data, uel permissa, liquat. Permissa, te-
stamentaria alio modo dicitur: quia iure ciui-
li permissum est parentibus, tutores filijs suis
dare.[g] Datiua iuris ciuilis duplex, uel quæ
defertur à lege immediate, nullo alterius per-
sonæ adhibito ministerio, & legis solius au-
thoritate, ideo legitima:[h] alia datiua, delata
per leges ministerio magistratuum. Mixta in-
de, quæ à tutore, uel à iudice dari potest, dici-
tur. Ex his honoraria alia, à qua tutores quo-
que testamentarij, legitimi datitij, uel datiui,
& honorarij dicuntur: qnibus & addi possuot,
qui propter rerum notitiam dantur.

f l. 1 de tutel. in P. § 1. eod. ap. Iustinia.
g §. permissũ, eod. l. 1. de test. tute. in P.
h l. legitimus, de poss. in P.

De testamentaria tutela & eius confirmatione: & de tutoribus testamentarijs & confirmatis. Cap. VIII.

De test. tute. lib. 26. P. tit. 2.
Lib. 5. C. tit. 28. Institut. tit. 13. & 14.
De confirmando tuto. lib. 26. P. tit. 3.
Lib. 5. C. tit. 29.

1 *Potestas dandi testamento tutores à patria potestate. & 3.*
2 *Tutor dari non potest certæ rei, nec testamento, vel codicillis inualidis.*
9 *Curator testamento dari non potest tutor potest.*
Tutor testamento non datur ab alio, quàm patre: uerum datus à iudice confirmatur.
4 *Qui testamento tutores dari possint.*
5 *Tutores dari possunt quomodo testamento.*
6 *Tutores testamentarij quando confirmantur.*
7 *Curator à patre testamento datus confirmatur.*
8 *Officium iudicis quale in confirmando tutore.*
9 *Tutores & curatores à patre dati in cõfirmatione ne non satisdare, alij satisdant.*
Idem 11. & quid si à matre dentur.
10 *Tutor filio matre uiuente, ea inuita dari non debet.*

1 QVia Romani patriam potestatem,
ut propriam, sibi arrogant,[i] eodé
iure ciuili & potestatem tutores
dandi filijs post mortem conces-
sam habent, ex capite legis 12. tabu. ut, *Vti
quisque legasset super familia tutelave sua, ita ius
esset.*[k] Neque datio testamentaria ualet, nisi se-
2 cundum ius dentur tutores.[l] Itaque iura in
hac sequi oportet, quæ pro re, considerandum
doceot, ne certæ rei, vel causæ tutor detur:[m]
quia personæ potius datur tutor. Item testa-
mentum uel codicillos in quibus fit datio, ut
3 consistant & ualeant.[n] Et in hoc differt etiam
à curatore tutor, quia curator testamento dari
non potest.[o] Demum personæ quæ dant, esse
debent quæ habeant liberos, quibus dant, in
potestate.[p] Quo fit, matres non posse testa-
mento filijs tutores dare, non patronos, nec ex-
traneos: sed tamen dati ab istis, ex causa con-
firmantur à iudice,[q] ut etsi detur exhæredato.[r]
4 Quemliber autem posse tutorem dari, lex 12.
tabol. uoluit:[s] dummodo is alioquin sit ido-
neus,[t] & habeat factionem testamenti pas-
siuam,[u] sitque certus,[x] & non numeretur in-
ter illos qui nequeunt tutores esse, de quibus
5 supra diximus. Potest & tutor testamento dari,
à certo tempore & usque ad certum tempus,
sub conditione & usque ad conditionem,[y] &
post mortem hæredis.[z] Obseruamus tamen
regulam, neminem posse cuiquam tutorem da
re, nisi ei quem in suis hæredibus habuerit, uel
habiturus esset, si vixisset.[a] Quòd si talibus de-
derit, non inspicimus an nati sint, uel posthu-
mi, filij uel nepotes, masculi uel fœminæ.[b]
6 Quando autem testamento dati tutores, non
possunt authoritate eius subsistere, ad confir-
mationem refugimus, si æquum uideatur & u-
tile pupillis illos tutores retinere, ueluti, si da-
ti in testamento rupto:[c] si ij, qui non poterant
dare, dederint, testamento permanente:[d] si du-
bitetur de uiribus testamenti:[e] si naturalibus
7 liberis detur.[f] Confirmatur & à patre curator
8 testamento datus:[g] Officium iudicis in confir-
mandis datis tutoribus testamento, in inquisi-
tione consistit, qua discutit num idoneus sit is,
qui datus est tutor, moribus, facultatibus, per-
sona, num sit constrictus ære alieno, uel cum
fisco damnosum contractum gesserit, aliter ip-
se teneretur magistratus.[h] Sequeturque prætor
utilitatem pupillorum, non scripturam testa-
9 menti, uel codicillorum.[i] Verum si pater inu-
tiliter dedit tutorem, fit confirmatio sine inqui
tione.[k] Quod & in curatore responsum est, te-
stamento inutiliter dato, sed confirmato, cui
& satisdatio remissa,[l] quãuis exhæredato det[m]
dummodo legitimus & naturalis is sit, suusq;
filius: aliud enim in naturali filio, cui nihil re-
lictum est.[n] Et dummodo etiam causa propter
quam tutor à patre datus videbatur, nõ sit mu-
tata: ut ne inimicus, neve pauperior sit factus.[o]
Non ita in tutore à matre filio dato legitimo,
quem & instituere debet, antequam det, & rur
sum in confirmatione eius, inquisitio est neces
10 saria.[p] Confirmari tamen æquum est: cum nec
ea uiuente contra eius uoluntatem tutor dari
11 debeat.[q] Hoc commune testamentarijs pater-
nis & confirmatis tutoribus, vt satisdatio ab il-
lis non exigatur, quod est ualde notabile, idq;
ea ratione, quia iam electi ab illis, qui satis fi-
dem

i §. 1. de patria potesta.
k l. 1. & l. tutor incertus, de testam. tute. l. uer bis. 120. de uerbo. sign.
l l. 3 de testa. tutel. in P.
m §. ad certã, qui testam. tut. dat. poss. lib. 1. Instit. titu. 14. l. certarum. 12. cum ll. sequ. de testam. tute.
n d. l. 3. eod. in P. l. 3. de confir. tutor. lib. 26. in P. titul. 3. l. 2. C. eo. li. 5. tit. 29.
o l. penul. C. de testam. tute.
p l. 2. eod. in P. l. 1 de confirm. tuto. in P.
q l. 1. 2. & 4 eo. in P. l. 3. C. eod. l. qui tutelã, 18. § si de testã. tut.
r d. l. eod. in P.
s l. tutor incertus. 20. § fi. eo. in P.
t l. ut gradatim de mun. & ho.
u l. testamẽto tutores. 21. de testam. tute.
x Africa. in l. tutor ita recte, 32. de test. tute. & l. si quis tutorem 22. eod.
y Vlpia. l. tutor datus 8. § 1. de testa. tute. in P. l. tutoribus 13. eo § ad certum tẽpus, qui test. tuto. dar. poss.
z l. tutores, ?. de testa. tute in P.
a l. quo tutela. § 1. de reg. iur.
b l. si qs filiab. 1 & seq. de testa. tute in P.
c l. si pater 11. de test. tut. in P.
d l. 1 & seq. de confir. tuto.
e l. iure nostro. 26 § si & l seq. de testa. tutel.
f l. si. C. de cõfirm. tuto.
g l. 1 § fi. eod. in P.
h l. tutores 6 patroni. l. 3. l. in cõfirmando tutore, & l. seq. de confir. tut.
i Trypho. l. utilitatem. 10 de confir. tuto. in P.
k l. 3. §. & si quidem, & l. si filio. 6. eod.
l l. fi. eo. tit. in P.
m l. 4. de testa. tute P.
n l. naturali 7. de confir. tuto. in P.
o l. Pater. 4. § 1 de testa. tuto. in P.
p d. l. 4. de test. tut. l. 2. de confirm. tut. in P. l. mater C de testam. tute. l. fin. §. fin. qui pet. tut. lib. 26. P. tit. 6
q l. 1 si tutor contra matris uoluntatem datus sit. C.

dem illorum exploratam habuisse præsumuntur:[a] ab illis tamen dati, cauent in confirmatione,[b] rem pupilli saluam fore.

a l. 5. de confir. tutor. in P. §. 2. de satisd. tutor. §. fi. de tutel. l. de creationib., de episc. aud.
b l. tutores a patruo, l. 5. de confir. tuto.

De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum est. Cap. IX.

Lib. 26. P. tit 4. Lib. 5. C. tit. 30. Lib. 1. Inst. tit. 15.

1 *Quando ad legitimam tutelam peruenimus.*
2 *Tutela legitima subsidiaria in locum testamentariæ, quæ prior est.*
3 *Legitimi tutores qui dicantur.*
4 *Legitimæ tutelæ quatuor species, agnatorum, parentum, fiduciariæ, patronorum.*
5 *Legitima agnatorum tutela proximis, demptis fœminis, defertur.*
6 *Agnati & cognati qui dicantur.*
7 *Legitima tutela transit mortuis parentibus tutoribus in filios sola.*
8 *Legitimo agnato proximiore minore uel absente, si possit idoneus esse, uel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior, sed datiuus interim.*
9 *Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis, quàm alijs à lege.*
10 *Agnati adhibebantur ex lege in consilium iudicij uxoris à marito uindicante.*
11 *Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dari non poterant, & quare.*
12 *Tutores legitimi satisdant rem pupilli saluã fore.*

1 Quando defunctus intestatus mortuus est pater, uel alius testatus, qui tutores testamento nec dedit, nec dare poterat: & pupilli sunt
qui defensione, uel tutela egeant,[c] ad legitimam & lege 12. tabul. decretam, refugimus,[d]
& ad extensionem seu prorogationem mentis
2 eius, uerbis deficientibus.[e] Hæcque subsidiaria. Nam quandiu potest esse locus testamentariæ, ad legitimam non itur:[f] si tamen conditione suspensa sit testamentaria, uel mortuus tutor testamentarius, uel remotus sit, ad legiti-
3 mam redeundum est.[g] Legitimi tutores generaliter sunt, qui ex lege aliqua descendunt.[g] *Verum per eminentiam*, inquit Vlpianus[h] *legitimi dicuntur, qui ex lege 12. tabul. introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per consequen-*
4 *tiam, quales sunt patroni.* Legitimę tutelę species hodie quatuor sunt, quia totidem modis defert tutelam, & facit tutores lex: inde legitima agnatorum tutela, parentum, fiduciaria, & pa-
5 tronorum. Agnatorum est, quę ex uerbis & sententia legis 12. tabul. defertur proximis agnatis, ad quos deferri potest pupilli hæreditas immediate, si modo fœminæ non sint, quæ proximiores ad successionem esse possunt, & apud aliam hæreditas, & apud aliam tutela esse potest.[k] Et si æquales in gradu sunt, æque & ad tutelam uocantur:[l] nisi alia causa, puta minor ætas, uel alia excusatio probibeat.[m] Quod & in successione & tutela patroni & patronæ in bo-
6 nis liberti distinguitur.[n] Agnati sunt, qui per uirilis sexus personas cognatione coniuncti sunt, quasi à patre cognati. Cognati per fœminini sexus personas coniuncti.[o] Quod explicacum Theophilo[p] dilucide & paucis, Cognatio nomen est generale, diuisa in parentes, liberos, & propinquos ex latere: parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater, auus, auia, & alij superiores: liberi, qui ex nobis nascuntur, filius, filia, nepos, neptis, & qui ex illis: ex latere ueniunt, qui neque nos genuerunt neque à nobis gignuntur, sed eandem stirpem & radicem communem nobiscum habent, ueluti frater, soror: patruus, auunculus: amita, matertera: cõsobrinus, consobrina, & qui ex ijs nascuntur. Porro cognatio hæc quæ ex latere uenit, in duas species est diuisa, in agnatos & in cognatos: & agnati quidem sunt, qui per uirilem sexum nobis coniunguntur, ueluti frater eodem patre genitus, & liberi eius, item soror eodem patre genita, tum patruus & liberi eius, deinde & amita. Cognati uero sunt, qui per fœminam nos contingunt, ut soror eadem matre tantum genita, ac liberi eius: item matertera, & liberi eius, & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur à lege, quasi dicas νομιμους. Cognati etiam dicuntur, quasi dicas naturales. Quoniam quos ius ciuile nouit, nouit & natura. Cognati uero tantum habent cognationem naturalem, quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile. Quæ diuisio olim iure 12. tabu. erat obseruata, & in successionibus, & consequenter in tutelis, quæ sequuntur successiones.[q] Et quia distinctiones nouo iure agnatorum & cognatorum sublatę sunt, & propinquiores, siue illi agnati, siue cognati tantum sint, ad successionem uocantur[r] pari modo. Et sublata legis 12. tabul. distinctione, nulla separatione sexus adhibita, uel cognationis & agnationis, cognati quoque propinquiores uocabuntur.[s] Et si plures concurrãt eiusdem gradus, ex illis apud iudicem communiter conuenientibus, eligẽdus est unus uel plures, ut magis idoneo uel idoneis tutela committatur,[t] propter
7 commodiorem administrationem. Transit autem hęc tutela legitima non aliç, non quidem hęreditario iure ad alium, sed iure proximitatis ad liberos uirilis sexus, si perfectę sint ętatis.[u]
8 Singulare & illud quod notat Ioannes Faber,[x] vt si proximior in gradu propter minorẽ ętatem à tutela repellitur, sequens in gradu legitimus non potest esse, si minor possit esse legitimę ętatis, antequam ille pupillus, de quo agitur, pubes sit, sed interim donec proximior adipiscatur ętatem iustam, pupillo datiuum tutorem constituendum,[y] qui desinet tutor esse adulto facto proximiore.[z] At diuersum, si proximior qui uocatur ad tutelam non possit capax esse tutelę ante pupillum: nam tunc ex proximiori gradu legitimus, non datiuus erit tutor.[a] Idipsum si absens sit proximior, uel apud hostes, nã interim datiuus à pretore fit: non autem legitimus remotior uocatur,[b] nisi in iure
9 cedãt uel se excusent.[c] Porro hoc modo ad proximiores primũ defertur tutela à lege, quòd bona tutius administrari, nec melius conseruari posse lex crediderit, quàm ab eo qui eadẽ ad se suosque peruentura aliquando speret.[d] Et dehinc, quia æquum est ut is qui lucrum sperat, onera quoque suscipiat.[e] Vt Iustinianus notauit in tutela libertorũ deferenda patronis.[f] Accedit & his omnibus arctior inter proximiores
10 amicitia & affectio, quæ id suadet. Addatur cõsideratio reuerentię in maiores, qui ius quoddã in minores propinquos natura ipsa obtinent:[g] vnde & naturalis lex uidetur proximiores ad tuitionem & emendationem minorum prouocare. Quemadmodum etiã Romolea prisca lege, maritus qui ius animaduertendi in uxorem habebat, cognatos eius rei gratia in consi-

linm

c l. intestato, l. 2. de legit. tuto. in P.
d l. 1. & 3. & l. legitimos, l. 5. eod. in P. §. 1. & 2. de legit. tute.
e §. 1. de leg. patro. tut. li. 1. Institut. tit. 17.
f l. si quis sub conditione, l. 11. de testa. tute. P.
g d. l. si quis §. quod autẽ lex, eo. l. intestato. l. 6. § fin. de legi. tuto. in P.
h Vlpia. in tit. titu. 11. l. legitima, de pact. in P.
i Vlp. tit. 11.
k l quo tutela, de reg. iur. l si cui hæreditas, C. de legi. tuto. l. 1. de leg. tuto. in P.
l Paul. l. 8 reliquero, l. 1 & Calus, l. si plures, 9. eod. P.
m l. fi. C. de legi. tute. d. l. si reliquero.
n l. 1 § 2. de legit. tuto in P.
o Caius, l. sunt autem agnati, l. 7. de legit. tutor. §. 1. & 2. de legit agnat suc. sel §. 1. de legi. agna. succes. l. iurisconsultus, § inter agnatos, de gradi & affin in P.
p Theophil in § & quid sunt agnati, de legi. agna. tute & l. 1. Instit. tit 15.
q l. quo tutela redit, de regul. ius § cum & agnatos, de legi. patro. tute.
r l. maximũ uitium, C. de lib. prater. l. 12 tabu. de legit. hæred. C.
s l 3 & auth. si cui hæreditas, C. de legi tut. § ex his, de hære ab intest. ueniẽn. coll 9
t d auth sicut hæreditas, § 1. & l. legitimos, §. 12 legitimus, de legit tut. in P l. 3 de admini. tut. in P.
u l. tutela plerunque, l. 16 de tutel. libr. 26 P. tit. 1.
x Io Fab in §. fi. de fiduciariis tute.
y l idẽ fiet, de testa. tute in P.
z l. non solũ, §. si libertus, de excu. tut. l. si tutor, § 1. de tutel. & ratio. distrah.
a l. pen. de legit. tuto.
b l. 1. §. apud hostes, eod. P.
c l. 3. §. quari potest, eo. Vlpi. in titulis, ti. 12.
d l. 1. de legit. tuto. in P.
e l. secundum naturã, de reg. ius l 1. § pro secundo, de cac. tollen. lib 6 C. tit 50. c. charitatem, 12. q 2 l. 2. §. sed cum in secundam, C. de furt.
f l. quia plerũque, de legit. patron tute
g l. 1. de emendat. propinq.

lium adhibebat. Sic enim ait Dionysius Halicarnasseus,[a] *uxor si aliquid peccasset, pœnas dabat ex mariti lęsi arbitrio: de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant.* Eademque lex per omnia similis Gallorum refertur apud Iulium
11 Cæsarem.[b] Legi 12. tabul. tamen lex Solonis adoersatur, qua ita iubetur, τὸν ὀρφανῶν κληρονόμον ἐπίτροπον μὴ εἶναι,[c] *futurus hæres pupillis ne sit tutor.* Nam presumebat ipse proximum agnatum cui de succedendo spes insedisset, insidiaturum uitæ eius. Et sic securitati pupillorum prospexisse Solonem optimo iure tradit Ale-
12 xander ab Alexandro.[d] Verum & huic malo occurrunt leges, dum legitimos tutores cogunt satisdare rem saluam pupilli fore, imo & patronum patronive liberos adhibita ratione patrimonij & personarum causa cognita.[e]

a Dionys. Halic. li. 1 antiq. Roman.
b Iul. Cæsar, li. 6 comment. bell. Gall.
c Diog. Laert. in 1. in Solone.
d Alex. ab Alexan. lib. 3 c. 10 genial. dier.
e L. legitimos, l. 5. de legit. tut. P.

De legitima parentum tutela. Cap. X.

Lib. 1. Instit. tit. 18.
Lib. 3. in princ. de leg. tut. P.
Vlpian. in fragm. tit. 11.

1 *Legitima parentum & agnatorum tutela iuris fere eiusdem hodie, non olim.*
2 *Fiduciam quomodo emancipatione pater contraheret.*
3 *Emancipandi imaginaria fictiones sublatæ.*
4 *Filiorum tutela patri est naturalis, & tolli non potest, & inibi rationes.*
5 *Tutela legitima filiorum etiam matri debita.*
6 *Mater luxuriosè uiuens priuatur tutela filiorum.*
7 *Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præfertur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, non testamentarijs, aut patri.*
8 *Auus & auia, & auia cum patre simul admittuntur in tutela nepotis.*

1 E*Xemplo patronorum*, ut ait Iustinianus[f] post Vlpianum,[g] *recepta est alia tutela, quæ & ipsa legitima uocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.* Parentum legitima tutela easdem fere rationes admittit, quæ agnatorum & cognatorum, hodie uidelicet: quando sublata est, quod pertinet ad effectus patriæ potestatis & emancipationis, omnis differentia,[h] ut suo loco in succes-
2 sionibus ab intestato dicemus Deo fauente. At non ita olim, lege 12. tab. delata tantum agnatis non cognatis successione,[i] patre emancipato filio agnato non existente, donec inuentæ sunt fictiones à Iurisconsultis conditionum, quæ adhibebantur imaginariè in emancipationibus, cum pater contracta fiducia cum emptore filium uendidisset, emisisetque, atque ita tertia emptione, ueluti seruum suum factum manumitteret. Quo casu pro patrono habebatur,[k] & legitimam eius successionem,[l] & tutelam qualem patronus in seruo manumisso habet,[m] sibi reseruasse censebatur ex interpretatione legis 12. tabul. per leges facta: alioquin naturalis pater, non nisi ex iure prætorio, ad successionem filij emancipati admittebatur.[n] Quod ius ciuile priscum dicitur,[o] quo uicem legitimi tantum tutoris sustinebat
3 in filio impubere emancipato pater.[p] Sed hæc omnia antiquata sunt, & fictiones illæ, imaginariæque uenditiones ab emancipationibus explosæ sunt:[q] rectaque uia sancitum est parentibus filios emancipare sine ambagibus coram magistratibus. Et eadem iura nihilominus præstantur parentibus in bonis filij, eademque tutela ex manumissione impuberis nascitur, illis quæ solet dari patronis in bonis libertorum.[r] Et proinde hodie parentum legitima dicitur tutela in filios emancipatos impuberes,[s] extensione ficta legis duodecim tabu-
4 larum, id est, exemplo patronorum. Sed & tutela hæc naturalis patri est filiorum, quæ nec emancipatione ciuili potest dirimi. Nec ita efficax est ciuilis ratio, ut uincat iura sanguinis:[t] aut ius cognationis naturale ullo pacto minuere possit,[u] &;

Naturam expellas furca licet, usque recurret.

Qui enim fieri potest, ut pater desinat esse pater, etiam illo uolente? quæ enim facto ipso sunt, pro infectis haberi non possunt.[x] Et natura patris est, diligere filios, & supra omnem affectionem aliorum, eos beneuolentia & defensione prosequi, etiam plus quàm propriam personam,[y] neque præsumendum est, tam sæuum esse patrem, ut hanc naturam piam, actu solemni, & ueluti professione impietatis, exuisse uideri uelit. Finis potissimus emancipationis est, fauor filij, ut sibi posthac non patri quærat, ut dum in potestate erat.[a] Et ideo beneficium illi pater dicitur conferre.[b] Absurdum autem esset, ut quod fauore alicuius introductum est, in eius odium & perniciē contorqueatur.[b] Sic dicimus priuilegium militare in condendo testamēto concessum minori milli, nō tollere legem fauore eius latam ob imbecillitatem consilij.[c] Ex consuetudine diuersarum patriarum, decedente patre uel matre nobili relictis liberis, superstes coniunx dicitur habere custodiā nobilem filiorum minorum masculorum usque ad 14. annū, fœminarum usque ad 12. quæ custodia quam dicunt *garde noble*, quasi tutela est, ideo hos tutores custodes & obseruatores, ad quos & tutelæ onus pertinet, dixit Vlpia.[d] Est & hæc tutela consuetudinaria instar legitimæ, ut ait Bald.[e] Et in hac præfertur pater matri, & auus paternus auiæ tam paternæ quam maternæ.[f] Sunt consuetudines quæ tradant iuxta iuris communis dispositionē, huiusmodi tutores seu custodes gardiæ nobilis nō facere fructus suos bonorum minorū, quos habent in custodia, pendente minoritate: ut apud Caluimontenses,[g] Blesenses,[h] Alibi, ut apud Barroducæos, titulo de statu & iure personarū, in eorum consuetudinibus: pater, mater, auus, auiave, qui custodiam nobilem suscipiunt minorum, faciunt sua mobilia, & fructus suos hæreditatis minorū, pēdente tempore gardię, quę durat usque ad 14. annum masculorū, & 12. fœminarum, cum onere tamen, ut teneantur minores alere & ornare iuxta conditionē domus, & soluere debita tam realia quam personalia, & immobilia eis iure patrisfamilias tueri & colere & in statu decenti conseruare: Et dūmodo qui habent hanc gardiam, non transeant ad secunda uota: quo casu faciunt quidē perceptos fructus suos, sed de mobilibus reddunt minoribus rationē. Habet hoc ipsum ius gardiæ nobilis, Rex Galliæ in Normania, si quando minoribus filijs relictis decedat aliqs nobilis, fructusque lucratur, & cedit eos cui uult usque ad tempus pubertatis: cum onere, ut iuxta conditionē & qualitatem familiæ minoribus de oībus prospiciatur, & rebus eorū. Subinde, si patroni ser-

f in §. 1. de legit. paren. tute. li. 1 Instit. tit. 18.
g Vlp. l. 3. de legit. tuto. in P.
h §. 1. & 3. de hered. ab inte. uenien. coll. 9. tit. 1. cum sim. ibi nota.
i §. 1. de Senatusc. Tertull. §. 1. de leg. agnat. success.
k L. 1. in princ. & §. patrem, & a pat. quis fue. manumiss. in P.
Vlp. in tutu. tit. 11. Caius, lib. 1. Instit. tit. 6. l. liberos, §. 1 de ca pit. diminu. P.
l §. ad patrē, l. 10. de suis & legit. hæred. in P. l. 2. §. obijci. ad Senatusc. Tertull.
m Instit. tit. 18.
n d. l. 1. §. ad patrē, & d. l. 2. §. quis fue. manu.
o l. 2. ad Senatusc. Tertull. & d. l. 2. §. obijci. tut. eod. in P.
p Vlp. in l. 4. §. 1. de legit. tut. in P.
q l. fi. de emanc. liber. C. §. præterea, uers. seq quib. mod. ius pat. pot. sol. li. 1 Instit. tit. 12.
r §. sed quis illegitimi. de Senatusc. Tertull.
s d. §. præterea. quib. mod. ius pat. pot. sol.
t § ius agnat. de legit. tut. & d. l. de adopt.
u l. iura sanguinis, de reg. iur. in P. l. cum in adoptiuis, C de adoptio. l. eā, de cap. diminu.
u L. ius autē agnationis, de pact. in P.
x L. in bello, §. facta, de captiuis, in P.
y L. ifi quidē, quod met. cau. P. l. si de curat. furio. C.
z l. placet, de acq. hæred. P §. igitur, per quas perso. nob. acq.
§. 1. per quas pers. nob. obli. acquir. l. cū oportet. de bon. quæ liber. tum fium.
a l. si de ingrat. liber. C. l. 1. de off. prætor. lib. 1. P. l. 1 43.
b l. quod fauore, de leg. C.
c l. si Ruffin., l. 4. de testa. milit. li. 6. C. tit. 21.
d Vlp. in l. 1. §. nec quisquam putet, de admi. tutor. P. facit & lex Constanti. ni fin. §. minores, de sen. pass. & restit.
e Bald. consil. 141. incip. præmissis uerbis, li bro 4.
f Bar. in l. si ga lab cōditione, nu. 9. de testa. tut. Ange. Aret. in §. unico, in 3. de legit. agnat. success.
g tit. 1. art. 6.
h tit. des gardes & baillistres art. 4.

norum manumissione, curam eorum si impuberes sint abiecisse non uidentur, & subire illorum tutelam debent: [a] multo magis & parentes liberorum minorum emancipatorum, saltem æquali ratione, quòd patroni & parentes, & liberti & liberi emancipati fere eodem iure reguntur. [b] Alioquin illis interdicenda esset emancipatio, ut immanitatis exercendæ instrumentum: præsertim quia ut ait Diocletian. & Maximia. abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos usurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non com-
5 probatur. [c] Et quemadmodum ἀκήρυκτοι dici non possunt filij, sic neque ab ea paterna solicitudine possunt eximi. In matre certe sublata prisci iuris prohibitione, quæ illam à tutela arcebat, [d] adhuc firmatur paterna emancipantis tutela; nam mulieres filios non habent in potestate. [e] Et tamen istæ si uelint, tutrices filiorum esse possunt: [f] & auia quoque. Atque unum illis sufficit, uidelicet ut à secundis nuptijs abstineant, quibus interuenientibus finitur tutela. Et remissum sacramentum illis, quod ante præstabant, renunciantes nuptijs & Velleiano. [g] Et dummodo etiam mater honeste ui-
6 xerit. Nam in luxuriosè uiuentem statutæ sunt eædem pœnæ, quæ in transeuntes ad se-
7 cundas nuptias: [h] & ideo priuatur tutela. Lex etiam Claudia fœminarum legitimas tutelas sustinet, ut ait Vlpianus. [i] Et hodie præfertur mater & auia si uelint, & petant tutelam filiorum, legitimis alijs tutoribus omnibus & datiuis: non autem testamentarijs: [k] neque patri, si
8 supersit pupillo. [l] Admittuntur tamen simul auus & auia, & auia cum patre in tutela nepotis, ut notat Accursius. [m]

a §. 1. de legit. patro. tute.

b tit. in P. & C. de obseq. a lib. & libert. parẽt. & patron. præstand.

c l. abdicatio. 6 de patr. potes. lib. 8 C titu 47. Dion. Halic. in 2 antiq.

d l. 1. quando mul. tut. offici. fun. pot. libr. 5. C. tit. 35. Liuius nostro, de test. tute. 14 P. l. fin. de tute. in P.

e § fœminæ de adopt. l. nulla. de suis & legit. hæred.

f l. si qui. P. quando mul. tut. offi. &c.

g mulier sacramentum. & authent. matri & auiæ C. quan. mul. tu. of. &c. § ex his. de hered. ab int. uen. coll. 9 qui contigitur in sacramento p§. propterea, ut ut si ne prohi. matr. debito. & cred. &c. coll. 7. constit. 4. in auth.

h Bar. Bal. Ange. & Salic. in l. his solis. C. de reuoc. don. Ange. Aret. in tit. de legit. patro. tutel. in fi. facit l. fi. C. quando mul. off. &c. ibi pudicitiã suam intactam conseruet, &c.

i Vlp. in ti. iur. tu. 11.

k in auth. matri & auiæ, d. ti. quan. mul. &c.

l l. 2. ibi, matres quæ amissis uiris eod.

m Accur. in d. auth. matri, in uer. matri. & in uer. testamentarijs. in P.

De patronorum legitima tutela Cap. XI.

Instit. lib. 1 tit. 17.
Lib. 3. de legit. tut. P.

1 *Patronorum tutela libertorum ex lege 12. tab. per extensionem.*
2 *Liberti Orcini quos habeant tutores.*

1 EX lege 12. tabul. libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberosque eorum pertinet: uidelicet non ex uerbis legis, sed ex mente, per interpretationem uerborum, [n] quæ ad agnatos deferebant ab intestato successionem agnatorum, & consequenter curam eorum: ut idem intelligatur in patronis, ad quos ab intestato
2 successio libertorum potest peruenire. [o] Proinde qui ex senatusconsulto Rubriano peruenit ad libertatem, non habebit tutorem eum qui rogatus est: sed Orcinus libertus effectus pertinebit ad familiam testatoris. In qua specie, incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere quæ ad patronos non peruenit: quod quidem in omnibus libertis Orcinis locum habet, testamento manumissis, ut ijsdem uerbis scribit Vlpianus. [p]

n in §. 1. de legit. patro. tutel. l. 1. de legit. tutor. in P.

o § 1. de succession. liberto.

p Vlp. in l. 1. de legit. tuto. in P. Quid sit Orcinus libertus, diximus in tit. de libertis

De fiduciaria tutela. Cap. XII.

Lib. 1 Instit. tit. 19.

1 *Continuatio cap.*
Fiduciarij tutores qui, eod. & 3.
2 *Fiduciariæ tutelæ & patronorum differentia.*
3 4. *Fiduciaria tutela quare dicatur.*
5 *Frater lege duodecim tab. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodie contra.*

1 ACcedit tractatio de fiduciaria tutela, uelut appendix ad superiorem parentum proxime explicatam, dum in locum patris tutoris, qui emancipauit nepotes uel filios minores, & mortuus est ante ætatẽ legitimam eorum, filij eius alij, si uirilis sexus supersint, fiduciarij tutores filiorum suorum, nepotum uidelicet à patre emancipatorum, uel fratris uel sororis, uel cæterorum efficiuntur: si modo perfectæ sint ætatis & illi. [q] Quod non potest dici de tutela li-
2 bertorum minorum, mortuo patrono, quæ pertinet ad filios patroni, ut ad legitimos, non ut ad fiduciarios. Et ratio diuersitatis est, ex eo quòd libertus si seruus mansisset, eodem iure utique remansisset apud liberos domini post mortem eius, id est eiusdem status post mortẽ ac in uita domini fuisset. At contrarium in filio, qui si in uita patris non fuisset emancipatus, tempore uitæ in eius potestate quidem fuisset, at post mortem nequaquam, nec in fratrũ potestatem recideret, neque ideo in tutelam. [r] Neque ius, quod ex emancipatione filij habet parens, ad alios filios, uel successores trãsfert: [s] in manumissione autem serui diuersum est,
3 qua transfertur ius in liberos [t] Vlpianus, *Qui liberum caput*, inquit, [u] *mancipatum sibi, uel à parente, uel à coemptore manumisit, per similitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor ap-*
4 *pellatur.* Fiduciarij porro hic tutores dicuntur, habita ratione fiduciæ seu fidei contractæ in emancipatione, seu pacto, quo diximus contractam fuisse fiduciam in parentum tutela. Alij referunt ad fidem, quam pater & lex habent fratri propter propinquitatem sanguinis, eum fratris minoris tutelam non repudiaturum. Vtraque sententia probabilis est: cum fiducia,
5 & fiduciarius à fide habita dicantur. [x] Frater quidem iure antiquo erat tutor fratri legitimus, si ante mortem pater non emancipasset, quia agnatus proximus fratri minori: [y] at dum emancipabatur, non poterat talis esse, quia emancipatione capite minutus perdebat ius agnationis: [a] nec ad emancipati intestati successionem sui uocabantur iure ciuili, uel lege 12. tab. sed per prætorem per bonorum possessionem unde cognati. [a] Non autem erat capitis minutio, cum morte patris quis sui iuris fiebat: [b] & ideo tunc non desinebat esse agnatus. Cæterum hodie cum cognationis & agnationis, ut ante dixi in legitima tutela, differentiæ expunctæ sint, & fratres quoque emancipati suis succedant, & contra, emancipatis sui, ex lege postea introducta: [c] fratres dicimus quoque minorum fratrum emancipatorum uiuente patre post mortem eius legitimos tutores, hoc est, authoritate legum uocatos, retenta quoque ratione legis 12. tab. ut quia ad ipsos successio deferenda est, & tutela quoque perueniat. [d]

q § 1. & fin. de fiduci. tute. explicat optime Theophi. eod. tit. lib. 1. Instit. Iust. tit. 19.

r § atqui. cum 2 seq. de fiduc. tut.

s l. 1 § liberos. & a par. qui fue. manu. lib 37 P. tit. 12.

t l. filij. 2 de in re patro. cod. li. tit. 14 l. si opera rū 39 de oper. libert. lib. 38 P. tit. 1 l. uni. § fin autem de lati. libert. toll.

u Vlpia. in ti. tit. 11.

x fabulam. in l. Seius Saturni. P. 46 ad Senat. Trebell.

y l. tutor. ad Senatusc. Vallian. l. fi. C. de legit. tute.

a l. tutelas. de cap. diminut.

a §. fi. de legit. agnat. success. cum similib.

b l. si filius. §. fi. ad Senatusc. Macedon.

c l. meminimus, C. de legit. hæred.

d l. quo tutela. de reg. iur.

De datiua tutela, & de Attilianis, alijsque tutoribus. Cap. XIII.

1 *Quando datiuus constituitur tutor.*
2 *Datiui non dantur tutores, quando testamentarij, uel legitimi sunt: & si dentur illis non excusatis, periculum non ad datos, sed ad testamentarios uel legitimos tutelæ pertinet.*
3 *Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem.*
4 *Tutor non datur tutorem habenti, nec curatorem habenti curator.*
5 *Datiua tutela decernitur, uel petitione præcedente, uel officio iudicis, quomodo.*
6 *Mater tenetur filijs etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non succedit.*
7 *Tutores filijs patronorum libertus cogitur petere.*
8 *Tutores qui possint, sed non coguntur, pupillis petere.*
9 *Tutores clarissimarum personarum à quibus eligi & dari possunt.*
10 *Tutores interdum petit dari & curatores creditor eorum.*
11 *Tutores non habentibus & nemine petente dantur interdum à magistratibus.*
12 *Tutores à quibus magistratibus dari possint.*
13 *Lex Attilia à quo lata, & inde tutores.*
14 *Lex Iulia & Titia de tutoribus in prouincijs dandis, qualis.*
15 *Iure ciuili nouo à quibus dantur tutores.*
16 *Tutoris datio neque imperij, neque iurisdictionis est, nec delegari potest.*
17 *Magistratus qui possunt dare tutores enumerati.*
18 *Episcopi an tutores hodie dare possint, & quando.*
19 *Cuius territorij magistratus esse debeat, qui tutores dat, an pupilli, an tutoris, an utriusque uel alterius.*
20 *Forma dationis tutoris, ne erretur, inquiratur de moribus & facultatibus eius, innotescatur absenti dato.*
21 *Qui tutores dari, & quibus diebus possunt.*

1 QVando nullus pupillis est tutor te-
stamentarius uel legitimus, [a] uel
nemo ex testaméto hæres existit, [b]
uel is idoneus non est, [c] qui uel si
sit impeditus administrare, uel quia pendet con
ditio, [d] sub qua datus est testamento, uel quia
minor est legitimus, [e] uel quia captus ab hosti-
bus datus, [f] uel mortuus, uel in perpetuum re-
legatus: [g] tunc dari alium oportet. Quandiu ta-
men testamentarij uel legitimi sunt, non pos-
sunt alij dari, nisi prius illi se excusauerint, uel
2 reiecti fuerint. [h] Singulareque est, quod mo-
net Ioannes Faber, usque adeo necessario per-
quirendas esse testamentarias & legitimas tute
las, & eas præcedere datiuam, ut si testamenta-
rij uel legitimi excusati non sint, datiua à iudi-
ce nihil operetur, nec ualeat, & periculum ad-
ministrationis ad testamentarios, uel legitimos
non excusatos pertineat, nihilominus à tempo
re quo pupillus eguit tutore. [i] Quod certè ex-
pressè cautum inuenio à Diocletian. & Maxi-
mian. CC. quorum uerba hæc, [k] *Si sororis tuæ fi-
lijs tutore legitimo patruo constituto, nec ullo excu-
sato priuilegio, tutor datus es: cum habenti tutorem,
alium dari iura prohibeant, necessitatem administra*
*tionis ad eum pertinere, nec te ditione teneri non am
bigitur.* Ratioque alia quòd ipsi uelint nolint,
citra iustam excusationem tutores sint, & sic in
uita ex qua sciunt se datos constituuntur. Pro
inde hac lege non tenebitur secundum mentẽ
Fabri, mater uel auia, si non petant tutelã, quia
illis non defertur tutela, nisi uelint & petant. [l]
3 Subsidiaria itaque est hæc datiua tutela, toties
exequenda, quoties nullus tutor est: [m] nam quo
ties is qui iam tutor est, non potest superesse tu
telæ: aut munere suo fungi, non tutores sed cu-
4 ratores dandi sunt. Quia tutorem habenti, tu-
tor dari non potest: [n] sicut nec curator curato-
rem habenti. [o] Nisi causa cognita, necessitas cõ
gat, ut diffusum patrimonium si sit, & amplũ. [p]
Daretur etiam alius tutor tutorem habenti ad
tempus, si prior appellasset: [q] uel donec alius re
5 deat, uel idoneus fiat. Bifariam porro datiua tu
tela decernitur, uel petitione præcedente, uel
ex officio magistratus. In petitione, personæ
quædam tutorem pupillo uel minori dari tuto
res uel curatores tenentur iure petere: aliæ quæ
dam non tenentur, sed possunt petere, uidelicet
6 à magistratibus. Tenentur primum matres, quę
si non petierint, indignas successione filij se fa-
ciunt. [r] Quod & in liberis earũ naturalibus tã-
tum locum habet, quibus non petitis eis non
succedunt. [s] Verumtamen si filij iam habeant
tutores alios, si non petant, non committunt in
legem, [t] nec etiamsi non petant illis curatores:
cum puberes annis 25. sibi petere possint. [u] Et
quamuis exigendum non sit à pupillo, ut tuto-
rem petat, uel eum conueniat: [x] tamen rectè si-
7 bi curatorem petit. [y] Imo si non petat & egeat,
cogitur petere. [z] Item liberti filijs patronorum
petere debent tutores, alioquin negligẽtia uel
malitia omittentes, ut desertores obsequij pu-
8 niuntur. [a] Possunt, sed non coguntur petere tu-
tores pupillis constitui, cognati, affines, amici
parentum, & educatores ipsorum puerorum, [b]
amita: [c] alij uix possunt, nec coguntur, ut nec e-
tiam qui à tutela excusati sunt petere non te-
9 neantur. [d] In clarissimarum personarum pupil
lis, nominantur & eliguntur à senatoribus tu-
tores: & si senatores eo in loco non sunt, à curia
10 libus ciuitatis eius loci. [e] In defectum quoque
petentium, creditor petere potest, dari pupillo
debitori tutores, ut habeat cũ quo experiatur: [f]
si modo prius proximos rogauerit, ut peterent,
11 & contempserint. [g] Possunt & nullo petente e-
12 tiam à magistratu dari. [h] Qui tamen seipsum
dare non potest: [i] etsi collegã dare possit. [k] Qui
sint autem magistratus, qui dent, & qua formu
la dare debeant, leges uarię præscripsere, ex qui
bus quædam in desuetudinem abierunt, quædã
adhuc retinentur, aliæ quoque subrogatæ sunt.
Quatuor olim leges hac de re latæ, Attilia, Iu-
lia, Titia, Iunia: ex quarum authoritate, non ex
propria magistratuum iurisdictione dabantur
13 tutores. Attilia lex fertur lata, uel ab A. Attilio
Calatino, uel à C. Atti. Regulo temporibus bel
li Punici primi, cũ bello aduerso pluribus Ro-
manis cæsis cõplures Romæ orfani relicti fuis-
sent. *Si cui nullus omnino tutor fuerit*, inquit Iusti
nianus, [l] *et dabatur quidem in urbe à prætore ur-
bano, & maiore parte tribunorum plebis tutor ex
lege Attilia.* In epitome Vlpiani, seu in eius
fragmentis dicitur, *quòd lex Attilia iubet mulieri
bus pupillisve Romæ, non habentibus tutores, dari
à prætore, uidelicet urbano & maiore parte Tribu-
norum plebis, quos tutores Attilianos uocamus.* [m]
14 Lex Iulia & Titia in prouincijs potestatem dã

a §. 1. de Attil. tuto.
b §. sed etsi, eo. l. si nemo, l. 9. & l. si hereditas, l. 10. de testa. tut. in P.
c l. sæpe ad eũ, l. 13. de cura. furio. P. lib. 27. P. tit. 10.
d l. si quis sub conditione, l. 11. de testa. tut. d. § sed etsi, de Attil. tuto.
e §. si. de fiducia. tute. l. 1. de legit. tuto. in P.
f d. §. sed etsi. & l. 1. § si apud hostes, de legi. tutor.
g l. 3. C qui pe ta. tuto. l. licet, l. 4. in qb casib. tut. hab. &c. li. 5. C tit. 36.
h § sed etsi testaméto, de Attil. tut. l. si quis sub cõditione, l. 11. de test. tut.
i Fab. in §. 1. de Attil. tuto.
k in l. si sororis, l. 9. qui dar. tuto. uel curat. poss. lib. 5. C. titul. 34.

l in auth. et lice. matri & auiæ, l. 2. quando mul. tuto offic. fun. pot. C
m at antea dixitus.
n §. interdum, de curat. & d. l. si tutoris, l. 1. [illegible] qui pet tu. C. l. licet, 4. in quib. casib. tut. hab. &c. li. 5. C. tit. 38.
o [illegible] l. 6. de tutel. lib. 26 P. tit. 5.
p l. propter litẽ diffusam, l. 1. in quib. cau. tut. uel curat. hab. tutor dare [illegible] lib. 5. C. tit. 36.
q l. 2. de tut. & cura. dat. ab his, & c. l. 26 P. tit. 5. l. 1. 2. 3. q. pet. tutor. eod. libr. tit. 6. l. 3. & l. matris pietas, l. 4. & l. cum [illegible] tribus l. 9. & sequen. eo. lib. C. tit. 31. l. matres, & l. omnes, ad Senat. Tertull. C
s l. Fox. C. qui pet. tuto.
t [illegible] iure, l. 9. C. qui pet. tutor.
u l. matrem petũ, l. 6. § 1. eod.
x l. 2. de tutel. in P.
y l. 1. § fin. qui pet. tuto. in P.
z [illegible] de tutel. P. l. 3. C. qui pet. tuto.
a l. 2. § liberti, eod. in P. l. 2. C. eod. tit.
b l. 2. qui pet. tuto. in P. l. nepotibus, l. 10. C. eod.
c l. amita, l. 5. C. eod.
d l. 3. qui pet. tuto. in P.
e l. 1. de tutor. & cura. illustr. person. lib. 5. C. tit. 33.
f l. si filiis debitoris tui, C. qui pet. tuto.
g l. 3. § 1. eod. tit. in P.
h l. 1. de iurisd. omn. iudic. P. l. quod dicis, qui dar. tutu. poss.
i l. 4. de tuto. & cura. da. ab his, &c. in P.
k l. ubi absint, l. 5. eod.

l § 1. de Attil. tuto. Iu. Insti.
m Vlp. in titu. tit. 11.

di tutores præsidibus prouinciatum concede-
bat.[a] Arbitror ego illas leges, habuisse illud, sin
gulare, propter authoritatem eorum qui conce
debant tutores, nempe prætoris urbani, tribu-
ni, & præsidum prouinciatum, ut sine cautione
exigenda, rem pupillorum saluam fore, & sine
mandato de cogendis tutoribus, possent tuto-
res ex arbitrio constituere & cogere.[b] Vlpianus
legem Iuliam ad filias restringere uidetur, dū
ait, *Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutorem*
datum à prætore urbis ei mulieri uirginive, quam ex
hac ipsa lege nubere oportebat, ad dotem dandam,
dicendam, promittendamve, si legitimum pupilla nō
haberet. Et postea senatum censuisse, ut etiam in pro
uincijs quoque similiter à præsidibus earum, ex ea-
dem causa tutores darentur. [c] *Iunia lex* [d] *tutorem*
fieri iubet Latino, uel Latinis impuberibus eum, qui
15 *etiam ante manumissionem, ex iure Quiritium fuit.*
Verum quia istæ leges ex usu abierunt,[e] & ea-
rum habemus in iure tractationem, dicemus
in summa omissa latiori de illis quæstione, re-
petendum quod his uerbis tradit Iustinianus,[f]
Hoc iure utimur, ut Romæ quidem præfectus urbi,
uel prætor secundum suam iurisdictionem: in prouin
cijs autem præsides ex inquisitione tutores creent,
uel magistratus iussu præsidum, si non sint magnæ
16 *pupilli facultates*. Tutoris datio, neque imperij
est, neque iurisdictionis: sed ei soli competit,
cui nominatim hoc dedit, uel lex, uel senatus-
17 consultum, uel princeps.[g] Proinde non omnes
magistratus, qui imperium uel iurisdictionem
habent, ideo dare tutorem posse dicuntur. Qua
re quibus hæc facultas indulta, alijs mandare
uel delegare non possunt.[h] Iubere tamen qui
dare possunt, alios magistratus, quibus etiam
concessum est, ut possint dare, ut dent si maio-
res sunt, non dubitamus.[i] Ius dandi tutores ha
bebant consules,[k] Antoninus autem Philoso-
phus Cæsar, primus prætorem tutelarem fecit,
cum ante à consulibus peterentur, ut diligen-
tius de tutoribus tractaretur, teste Iulio Capito
lino.[l] Vlpianus ante Iustinianum testatur, ius
dandi tutores concessum fuisse omnibus magi
stratibus municipalibus, eoque iure usos: dum-
modo daretur is, qui municipij eorum esset.[m]
Item concessum consulibus, proconsulibus, &
oratione Marci eorum legatis, moderatoribus
prouinciarum, eis dare qui eiusdem prouinciæ
essent, uel ibi haberent domicilium.[n] Et Pau-
lus iam responderat, *ubi absunt ex loco ubi tutor*
petendus, magistratus, qui tutores dare possunt, de-
curionibus iuberi dare, dummodo legitime conue-
niant.[o] Iustinianus postremo loco sancit, *ut nec*
expectata iussione præsidum, si facultates pupilli uel
adulti usque ad quingentos solidos ualeant defenso-
res ciuitatis una cum religiosissimo antistite ciuita-
tis, uel alias publicas personas, id est, magistratus, ue
luti iuridicum Alexandriæ ciuitatis, tutores uel cu-
ratores creare, cum legitima cautela, id est periculo
eorum qui recipiunt.[p] Antistites etiam hic Iusti-
nianus sacros, capaces notionis tutelæ & tuto-
rum facit, uidelicet ea ratione, qua alibi[q] vult
& anuistitis sententia, dotes & nuptias filiorum
furiosorum & amentium definiri & statui: quia
orphanorum miserabilium personarum cura
& inspectio, solicitudini episcopali iniuncta
est,[r] ut causa Dei. *Quia dominus custodit aduenas,*
pupillum, & uiduam suscipiet.[s] At citra hāc mise
riç & necessitatis causam, hodie forsan antistes
se non immiscebit dationi, nisi in defectum se-
cularis iudicis: quo casu deuolueretur potestas
ad ecclesiasticum.[t] Exceptis locis ubi habet iu-

a §. 1. de Atil. tuto.
b §. sed ex his, uer. nam supra scriptis, de Atil. tuto.
c Vlpi. in titul. tit. 1 1.
d Idem d. tit.
e §. sed ex his, de Atil. tuto.
f §. sed hoc iure, eod.
g Vlp. in l. mu in. l. 1 §. tutoris datio, de tutel. P. l. si cod.
h l. nec mandā te. l. 8 de tutor. & curat. dat. ab his in P.
i d. §. sed hoc iure. l. pe. de off. proconf. in P. l. Lucius Titius. l. 47 §. 1 di io testamento, de admini. tut. P. l. quod dicis, l. 6. qui dat. tuto. poss. C.
k d. §. sed ex his
l Iul. Capitol. in uita Anton. philos.
m Vlpia. l. 3 us dendi. l. 1 & l. ubi. l. 19 § si de tuto. & cur. da. ab his, &c. P. l. 1. de magistra. conuenien. Cic. in Verrem.
n l. 1 de tutor. dat. ab his.
o l. ubi absunt, l. 19 de tutor. & cura. da. ab his. P.
p § nos autē, de Atili. tuto. Nouel. 15.
q in l. iam de mentis, l. 2 de episc. aud lib. 1. C. tit. 7.
r l. 1. eod. C.
s Psal. 145.
t c. ex tenore, & c. licet, de foro compet.

risdictionem temporalem, ubi proculdubio po
test.[a] Vult & Iustinianus in curatoris furiosi in
tamento, antistitem adesse in prouincijs & lo-
cis ubi est.[x] Si pupillus tamē sit clericus secun
dum Bartolum,[y] tutor ei dari debet per iudicē
ecclesiasticum, non per laicum: quia datur po-
18 tissimum tutor personæ, non bonis. Verum lai
cum dare non potest, quia iurisdictionis epis-
copi non est.[z] sed clericos alios uel religiosos,
eosque iure canonico,[a] non ciuili.[b] Poterit &
laicos nominare iudici seculari, quos subire tu
telam secularis cogat: ut notant Ioan. Faber, &
19 Angelus.[c] Cuius autem loci magistratus hu-
iusmodi esse debent, qui creare possint tutores,
an domicilij pupilli, an facultatum, an utrius-
que, an alieni etiam ab istis, non unicam habet
analyseos speciem, sed distinctione suffultam.
Consentiunt quidem omnes: non nisi suæ iuris
dictionis pupillis tutores per magistratus dari
posse, quia lege ita expresse cautum.[d] At quo-
modo iurisdictionis iudicis dicatur pupillus,
non in omnibus consentiunt interpretes. Ergo
dicendum, si pupillus bona & domicilium ha-
beat in uno municipio, uel loco alio, proculdu
bio iudex eius loci tutorem dat: si in altero loco
moretur, & alibi domicilium habet, iudex u-
triusque loci potest dare.[e] *Si tamen* inquit Io.
Faber,[f] *alter alteram præuenerit, præuentione ces-*
sat potestas alterius iudicis: quòd si de præuentione
non constat, uel concursu se impedient, nisi conue-
niant,[g] Vel, quod Faber sequitur, quilibet in iu-
risdictione sui iudicis administrabit.[h] Si tamen
in una prouincia bona, & originis domicilium
in alia tantum, aut ibi etiam bona hàbeat: tunç
qui est datus in loco domicilij, ubique poterit
administrare. Siue datus fuerit à testatore, quod
caret dubio, siue à iudice:[i] nisi datus se excuset
de bonis extra prouinciā tractādis, quo casu re
cte eius loci iudex prospiciet de tutore.[k] Quod
si pupillus in aliqua prouincia moretur, & in
alia habeat domicilium originis & bona iudex
qui cognoscit in loco ubi moratur, debet hanc
quæstionem reijcere tractandam ad locum do-
micilij.[l] Bartolus tamen dixit pupillum, etsi iu
dicio careat, posse sibi constituere & eligere do
miciliū aliquo in loco, ut possit ita habere tuto
rem.[m] Sic Azo tradit, pupillum extra domici-
lium existentem, cum litem mouere alibi ubi
est desiderat, posse ratione eius litis, & ad illam
legitime tractandam, petere ibi sibi tutorem da
ri.[n] Similiter si pupillus alicubi conueniatur,
iudex coram quo uocatus est, etsi is iudex secun
dum ea quæ diximus extra domicilium non sit
idoneus, eius rei tamen ratione potest tutorem
dare.[o] Quia ratione litis, uidetur res fori sui es-
se: quibus enim iurisdictio permittitur negotij,
his & omnia permissa censentur, sine quibus ex
pediri non posset.[p] Neve continentia causæ di
uidatur,[q] aut lis protrahatur.[r] Et ita plene in-
telligimus iuridicos prouinciarum, posse tuto-
rem in eo casu dare subditis alterius iurisdictio
ni, si ad eos lis deuoluta sit, & ita ratione conse-
quentiç. Nam aliter non possunt, inquit Faber,
Seneschalli subditis baronum dare, nisi in de-
fectum & negligentiam illorum.[s] In comi-
tijs Augustæ Vindelicorum anno 1548.[t] sub
Carolo 5. Cæsare statutum est, ne singuli tuto-
res uel curatores, siue testamentarij, siue legiti-
mi, datiui, uel ordinati iudicialiter, se tutelæ
administrationi ingerat, nisi à magistratu ip-
sis antea decreta & commissa fuerit. Et ut po-
stea teneantur de bonis omnibus mobilibus &
immobi-

a c. si duobus, de appell.
x l. si §. sed et si quis. & § 10 prouincijs, de curat. furio. lib. 5 C. tit 70.
y Bartol in l. 2. de tuto. dat. ab his, &c.
z auth. statuimus, de episco. & cler.
a ca. peruenit, 86 distinct.
b auth. presbyteros, de episc. & cler.
c Ioan. Fab. in § 1. nu. 4. & ibi Ang. Aretin in nu 10. de Atil. tuto.
d l. neque o §. si de, l. 3. qui dare tuto. uel curat. poss. l. 1 C. tit. 14 l. 1 § fin. de tut. dat. ab his, in P.
e l. 1. ubi peti. tuto. C. l. pupillo. & l. 1 § 1. de tuto. & curato. dat. ab his, in P.
f Ioan. Fab. in §. 1. de Atil. tuto. nu 3.
g l. duo sūt Titij, de testamē. tute.
h l. 2. C. de testa. tute.
i l. 1. de excus. tut. C. § datus, eo ap. Iustin.
k l. nō solum, §. qui testamento, & l. propter, §. licet. & iuri speritos, §. cum neiudus, de excusa. tut. l. magis puto, §. illud, de reb. eor. qui sub tute. in P.
l l. unic. per tuto. C. arg. l. cum unus. §. is qui, de bon. autho. iud. poss. in P. & curā quæ non tantum a glo. in l. hæres absens, §. 1. de iudic. in P.
m Bart. in l. 1. de tuto. & cur. dat. ab his.
n Azo, in l. 1. & pet. tuto. C. in Summa.
o l. si § 1 & ibi interp. de admi. nist. tuto lib. 5. C. tit. 37. aut in d. l. 1. de tuto. & curat.
p l. 2. de iurisd. om. iudi. in P. l. fin. de iuris. eius cui man. est iurisd. in P.
q l. nulli, C. de iudic.
r d. l. si. § 1. de adminis. tut. C.
s Fab. in §. 1. nu 6. de Atil. tuto.
t in politia Germaniæ habita in his comitijs, art. 31.

immobilibus, creditis, debitis, literis, & registris inuentarium conficere: & iurare quòd pupillorum ac minorum suorum rebus, ac bonis personisque eorum, fidam & honestam custodiam
20 adhibebunt. In petitione tutoris, ad quam secuta datio, si erratum in facto sit, non ualet datio.[a] Ante dationem inquisitio facienda est,[b] ut diximus: dehinc, si absens detur tutor uel curator, date operam debet, ut nunciatio ei fiat intra triginta dies.[c] Nam ab ea denunciatione incipiunt currere tempora 50. dierum excusationibus concessorum.[d] Postea satisdatio exigenda ante administrationem, ut diximus in of-
21 ficio tutoris. Qui autem dari possint tutores à magistratibus, satis apparere arbitror ex his, quæ diximus proprio capite antea. Porto omni die tutor dari potest.[e]

a t.tutor, l. 10. de tuto. & cur. da ab his, in P.
b §. sed hoc iure utimur, de Atil. tuto. l. 5. & 5 l. in confirmando, & seq. de confir. tuto.
c l. si de tut & cur. dat. &c. in P.
d l. scire. §. quinquaginta, & §. oportet, de excus. tutor.
e l. nec in §den te, l. 8. § deni tu tor, de tutor: & curato. dat. &c. in P.

De tutoribus honorarijs, & notitię causa datis. Cap. XIIII.

1 Tutorum alia diuisio.
2 Honorarij tutores qui, & quando tutelæ onere teneantur, & eorum officium.
3 Notitiæ causa tutor datus quis, periculum, & officium.

1 Inter tutores quidam sunt, quibus administratio tutelæ conceditur, alij qui honorarij dicuntur, alij qui notitiæ causa dati dicuntur.[f] De his qui administrant, uel administrare debent, potior est & præcipua in hoc tutelarum
2 tractatu quæstio. Et de his dictum iam est. Honorarij tutores sunt, qui non gerunt tutelam, sed adduntur gerentibus, ut sua authoritate eos in defensione pupillorum iuuent, & negligentes accusent: dati uel à testatore, uel à iudice, qui tamen immunes à periculo tutelæ non sunt.[g] Ita tamen si excussis facultatibus tutorum qui male administrarunt: ipsi non soluendo inuenti sunt, etsi male administrantes non fecerint suspectos, ob negligentiam uidelicet: cum illorum munus sit obseruare actus tutorum gerentium, & sæpe ab illis rationem exigere, & solicite curare qualiter conuersentur: & si pecunia sit, curare ut deponatur ad prædiorum comparationem.[h] Horum quoque authoritate rectè à pupillo negotia geruntur.[i] Non tamen is dicetur honoris causa datus, qui ita datus est, ut rationes ab alijs gerētibus acciperet:[k] aliud enim est rationem ab aliquo exposcere, nam hoc tantummodo honoris est uidelicet, audire quid, & quomodo gesserint tutores, & consiliū illis dare in faciendo: aliud rationes accipere, hoc est, gesti monumenta & actus, & subductionem calculi, & ratiocinia penes se habere, unde hic gestio quædam est, & administratio. Non autem quando rationem tantum exigunt ge-
3 neraliter diligentiæ. Notitiæ causa datus dicitur tutor, is qui ad instruendos contutores, scilicet de rebus & negotijs testatoris uel pupilli, datur: cui & solui potest, quia & hic ut & honorarius si uelint, administrare possunt, nisi interdictum sit nominatim.[l] Et hic etiam notitiæ causa datus, perinde in omnibus administrationis & accessionis iure conuenire potest, atque cæteri tutores, qui eodem testamento dati sunt.[m]

f Vlpia. in l. si fortè, l. 14. §. 1. de solut. lib. 46. P. tit. 3.
g l. si quis tutor, § quod ergo, de rit. nupt. in P.
h l. 3. de administr. tutor. lib. 26 P. tit. 7.
i l. pupillū, de acq. hæred. l. qui si fortè, §. fi. de solutio.
k Papini. in l. iure nostro, l. 26. §. honoris, de testa. tute.
l d. l. qui si fortè, §. sunt quidam, & §. qui notitiæ causa, de solutio.
m l quæro, l. ge §. 2. de testa. tute. in P. l. 1. & peric. tuto. lib. 5. C. tit. 38.

Quibus modis tutela finiatur. Cap. XV.

Lib. 1. Insti. tit. 22. Lib. 5. C. tit. 60.

1 Pupillorum uel tutoris uoluntate tutela non finitur, sed alijs modis.
2 Tutela finitur pubertate pupilli, & pubertas quomodo probetur.
3 Tutela secundo finitur capitis minutione tutoris, & 5.
4 Capitis minutio quid, & quotuplex quidve maxima, media, & minima.
5 Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam.
6 Tutela tertio soluitur morte naturali pupilli, uel tutoris.
7 Tutela quarto soluitur tempore tutori constituto. Tutores dari possunt ad certum tempus, ex certo tempore, & sub conditione.
8 Tutela finitur quinto remotione tutoris suspecti.

1 Tutela non finitur ex uoluntate pupillorum,[n] sed alijs modis lege & moribus introductis: uel habita ratione personæ tutorum, uel minorum, uel administrationis. Neque etiam sola uoluntas tutoris se tutela abdicantis sufficit,
2 nisi quo oportet modo fiat.[o] Finitur itaque tutela, pubertate adueniente pupillorum.[p] Quæ olim probabatur ex natiuitatis scriptura, & alijs legitimis probationibus,[q] & per inspectionem nudati corporis, quæ tamen formula hodie hic improbata est, ut turpis: & definita ætas 12. annorum fœminis, 14. masculis,
3 pro pubertate constituenda.[r] Secundo finitur tutela, capitis diminutione tutoris per quam libertas aut ciuitas amittitur.[s] Ita hic caput aut status personæ est,[t] qui habet in se libertatem, ciuitatem, & familiam: & capitis minutio, status huius prioris in alium commutatio,[u] uel
4 status huius ademptio. Itaque minutio capitis triplex.[x] Maxima, si ciuitas aut libertas adimatur:[y] ut si quis seruus pœnæ fiat atrocitate sententiæ, ut damnatus ad bestias,[z] & potissimum quando sententia uita adimitur.[a] Nam hodie alioquin nemo bene natus, ex sententia exilij uel deportationis seruus pœnæ fit.[b] Nisi ingrati liberti reuocentur in seruitutem,[c] uel liberi ad pretium participandum uenundari se passi sint.[d] nam hi capitis maximam minutionem patiuntur.[e] Minor capitis minutio uel media est, quando ciuitas quidem amittitur, libertas uero retinetur: ut si aqua & igni interdictum alicui, uel si quis deportetur.[f] Minima est, cum libertas & ciuitas retinetur quidem, sed status mutatur, ut si alterius iuris seu potestatis quis fiat, ueluti arrogatione & adoptione,[g] aut emancipatione. Et ita ut ait Ausonius,[h]

Triplex libertas, capitisque minutio triplex.

Vocat autem capitis minutionem Cicero,[i] ademptionem de capite. Et ciuem indemnatum integri esse capitis dixit.[k] Agnationis ius cum obtinebat in tutelis, capitis minutione tollebatur: & ideo & tutela ex lege duodecim tabularum corruebat, etiam ob minimam.[l] Hodie quando ex nouis legibus legitima tutela deferatur iure cognationis, ideo semper tutela non perimitur ex omni minima capitis minutione tutoris:[m] quia cognationis ius non solui-

n l 2. C. quan. tuto. uel curat. esse desi.
o l. legatus Cæsaris, de offic. præsid. in P.
p §. 1. qb mod. tut. finit lib 1. Instit. titu. 22. l. fi. C. quan. tut. uel cur. &c. lib. 5. tit. 60.
q l 2 de excus. tutor.
r d. l. fi. d. titu. quan. tute. §. 1. quib. mod. tut. finit. l 4. de rit. nupt. l quo nta te, de testamēt. Macrob. li 1. in Som. Scipio. 6
s §. sed & capitis minutione, quib. mod. tut. finit ep. Instin.
t §. seruus autem, de cap. dimi. ap. Instin.
u §. 1. eod. l. 1. eod in P.
x l fi. eod.
y §. maxima, eod.
z l aut damnum §. 2. de pœnis. in P.
a l. qui ultimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
b auth. sed hodie, de donati. int. uir. & uxo.
c l. 2. de liber. & eod. lib C.
d Diximus in seruis, ex tito. quibus ad lib. procl. non lic.
e d. §. 1. de cap. diminutio.
f d. §. 2.
g l 3. eo. §. minima, eo. apud Iustinia.
h Ausonius, in Gryphis.
i Cice. in Verrem.
k Cic. in Pisonem.
l § sed agnationis, de legit. agnat. tute.
m l. tutelas, l. 7. de cap. dimi. l. 4. C. de legit tute.

tur minima minutione, soluitur autem maxi-
ma & media, quòd pertinet ad iura successio-
5 nis & tutelarum.[a] Pupilli pupillæve omnis ca-
pitis minutio etiam minima, tollit omnes tu-
telas.[b] Si tutor quoque in adoptionem se dede-
rit, perit legitima tutela eius, non aliæ.[c] Ad ser
uitutē pertinet capi ab hostibus, ideo & eo ca-
6 su finitur tutela.[d] Finitur tertio tutela, naturali
morte tutorum uel pupillorum.[e] Verum mor-
te tutoris legitimi, tutela legitima in eius li-
beros, si idonei sint, transferri uidetur: non au-
7 tem aliæ tutelæ, testamētaria uel datiua.[f] Quar
to, ad tempus uel sub conditione constituto tu
tore, tutela elapso tempore, uel cedente die pe-
rimitur.[g] Receptum enim est tutores dari pos-
se ad certum tempus, uel ex certo tempore, uel
8 sub conditione.[h] Finitur & quinto tutela, quan
do tutores remouentur ut suspecti.[i] Sed hæc
hactenus de tutoribus seorsum. De curatoribus
nunc agamus. Porro de actionibus quæ pro tu
tela & cura dantur, postea sequente libro, Deo
fauente, in fine tractabimus.

a §. fin. de cap. diminu. § sed & capitis, qb. mo. tute fini. l. 1. C. de bone. insti. l. 5. in fi. ad Tertull. in P.
b d. § sed & capitis, & § item finitur, quibus mo. tut. finit. l. si arrogati, de tutel. in P. l fin. C. de auth. præstan. l legitimā tutelam, de legit. tutor. P.
c d. § sed & capitis, l. tutelas, de cap. dimi. P.
d § itē finitur, qb mo. tut. fini.
e § simili mō, quib. mod. tut. finit.
f l. tutela, ut plerunque, de tutel. P.
g §. sed & si, uersi. præterea, & § pen. quib. mo. tute finit.
h §. ad certum, qui testa. tuto. dar. poss.
i § fin. quibus mod. tute. finit.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Duodecimi Finis.

DE CVRATORIBVS ET CVRA EORVM.

Liber Decimustertius.

De differentia & conuenientia tutelæ, & curæ, & quot species curæ. Cap. I.

1 *Tutor gerens finita tutela tenetur, ut negotiorum gestor.*
2 *Cura quid, & quomodo differat à tutela: quod hæc præcipue bonorum, tutela personarum.*
3 *Curæ & tutelæ conformitas.*
4 *Curæ & tutelæ differentia.*
5 *Curatorū species, pupillorū, minorū, furiosorū &c.*
6 *Communia omnibus curatoribus, satisdatio, inuentarij confectio, possunt ut suspecti remoueri, personalia gerunt munera.*

1 POstquam in suam tutelam peruenit minor, desinit officio suo fungi tutor, neque amplius talis dicitur: etsi in administratione sua perseueret tunc non tutelæ actione, sed negotiorum gestorum Iulius Paulus teneri eum pupillo respondit.[a] Exemplo eius, qui pro tutore
2 uel curatore minore se gessit.[b] Sequitur autem tutelam cura, quia cura est tutela bonorum potissimum, & per consequentiam personarum: ut tutela præcipue personarum, & per consequentiam bonorum.[c] In multisque conueniunt, & fere omnia quæ de tutoribus pupillorum dicta sunt, in curatoribus minorum locū
3 habent.[d] Et tituli qui de tutoribus pollicentur tractationem, adiungunt & curatores: ut in epigraphe, *de administratione tutorum uel curatorū: de tutoribus & curatoribus datis ab ijs &c. de excusatione tutor. uel curato. cum similib.* Dantur & ab ijsdem magistratibus curatores, à quibus tutores,[e] excepta causa testamenti:[f] quamuis & in testamento datus confirmetur per inquisitionem.[g] Quinimo & sæpe simul sint, & cum habenti tutorem tutor superaddi non possit, cura
4 tor tutelæ iungitur.[h] Differunt tamen in paucis, & proinde seorsum curæ singularia nobis tractanda sunt. Nam ut dixi proxime, tutor testamento datur, curator non utique sine confirmatione. Secundo, tutor inuitis datur: curator minime, præterquam in litem.[i] Tutor tertio rebus omnibus & uniuersis tantum pupilli datur:[k] curator & uniuersis, & singulis dari potest.[l] Quarto, tutor principaliter personis datur: curator rebus.[m] Quinto, maior potestas tutoris, quàm curatoris.[n] Sexto, tutores in negotijs contrahendis interponunt authoritatem: curatores tantum cōsensum.[o] Non eget enim approbatione personæ minor, qui legitimā habere dicitur, dum in suam uenit tutelam. Sed eget consensu ratione conseruationis rerum curatoris necessario ad instar authoritatis, si alienet: non autem si quærat, quia sine curatore recte contrahit, & se obligat,[p] & ducit uxorem, & nubit.[q] Persona enim libera est à potestate aliena, bona nequaquam. Etsi deceptis contrahentibus iura per restitutionem subueniant in integrum.[r] Sexto finitur tutela, ut diximus, 12. annorum in fœminis, in masculis 14. spatio:[s]
5 at cura eorum 25. tantum anno.[t] Generaliter curator accedere potest, & dari omnibus, qui rebus suis superesse non possunt.[u] Et proinde quia plura sunt, quæ impediunt aliquem suis superesse rebus, uel recte eas tractare, curatorum, ratione subiectorum plures erunt positiones: sed ratione constitutionis curatorum, duæ species adferuntur ab Vlpiano,[x] ut alij sint legitimi, alij honorarij seu datiui. Legitimi, qui ex lege 12. tab. dantur: honorarij, qui à prætore constituuntur. Omnes, si perpendamus morem, datiui. Itaque omnes curatores nota quadam personarum sic distinguo. Curatores esse pupillorum, minorum 25. an. mutorum, furiosorum, prodigorum, uentris, honorum, & acto-
6 rum, & reipub. Dicemus de singulis. At interim annota in summa, generaliter omnibus commune esse, ut satisdent, nisi ex causa remittatur satisdatio, iurentque coram magistratu, rem pupilli saluam fore ex fideque gesturos, & ad utilitatem sibi commissorum. Inuentarium faciant.[y] Item hos omnes ut suspectos remoueri posse, si causa subsit.[z] Dehinc, quòd omnes iste curæ, ot tutelæ, sunt personalia munera, quia corporibus cum labore & solicitudine animi ac uigilantia principaliter præstantur.[a]

a Iul. Paul lib. 2. recept. sentē. tit. 4. c. 1.
b Idē ubi sup. cap 8.
c l. sciendum, l. 20 de rit. nup. in P. l. in copulandis, l. 8 C. de nup. l. consilio. 7. de curat. fur. C.
d l. 1. de admi-nistr. tut l. si tutor, C. eod.
e §. 1. de curat.
f l. pen. § si de testam. tute.
g l de creationibus, de episc. eod C.
h §. interdum, de cura. l. 1. 2. §. in quib. cau. tu to hab. cur dar. poss. li. 5. C. tit. 36
i § item inuitis, de curat l. 3. § pen. de tutel. in P.
k datus, de excus. tuto.
l §. 1. de curat.
m l. sciendum, de rit. nupt l. cū plures, l. 21 §. 2. de administ. tut. in P. l. in copulandis, C. de nupt.
n d. l. in copulandis.
o l. cū in una, l. 17. § 1 de appellat. & relat. in P. rubr de auc tho. tuto. & cōsen. cura. in P.

p l. puberes, l. 101. de uerb. ob.
q d. l. sciendū, de rit. nupt.
r tit. de minor. 25. ann. P. tit. de restit. minor. C.
s l si qui. n. tutores esse de S.C. § 1. quib. mod. tut. finit.
t § 1. de curat.
u l. 1. § 3 qui in ea causa, de tuto. & cura dat. &c. in P.
x Vlpia. in tit. tit. 11.
y l 1. § sed cū antiquitas, & auth. quid naturaliter generale, & § et inuentorio, de arbitrio tuto. fur. C. §. pe. ut ij qui obliga. perhib. se habere res mino. in auth.
z l 3 § nō tantum, & § si curatur uē. de suspec. tut. lib. 26. P. tit. 10
a l. 1. § illud tenendum, & §. quē. de mune. rib. & hono. lib. 50 P. tit 4.
b l. 3 § pen. & si de tut. in P.
c §. interdum, & § pen de curato § 1. de autho. tutor. l. 1. 2. 3. de in lit. dan. tutor. lib 5 C. tit. 44.
d l. duobus, l. 25 de testa. tut. in P.
e § interdum.
f l. fin. in quib. cau. tut. habe. tut. da pos. C l. quoties, 9 de adm. tut. l. prolatis, 6 de suspectis tutor. l. nolet, 19 de tutel. l. testamēto 21. de excus. tuto.
g l. itaque, 9. de susp. tuto. § item si testamē to, de curat.
h l. 1. & 2. in quibus cau. tut. habē. &c. C § itē loco tutorum de curato. § itē qui resp. causa, de excusa. tuto.
i tutor, 28. eod. in P. l. in omnē, 15. de tut. & cura. ab ijs, &c. in P.
k d. l in omnē, l. quasi oeum, 12. de tutel P l. 2. in quib. caus. tut. hab &c C.
l l. nō solum, l. 12 § si, de excusa. tuto.
l l. Modestin[9], l. idem Vlpia. l. 24. de excusa. tutor. P.
m d. l non solū, § si libertus.

De curatoribus pupillorum. Cap. II.

In quib. caus. tuto. uel cura. haben. tut. uel curat. dar. pot. lib. 5. C. tit. 36.

1 *Casus, quibus pupillo habenti tutorem, curator ratione bonorum, uel litium adiungitur.*
2 *Curator pupillo datur, excusato eius tutore ad tēp[o].*

1 PVpillis curatores accedunt, non ratione personæ, sed ratione bonorum, negotiorum, uel litium:[b] ut si pupillo expediat agere contra tutorē uel alium curatorem,[c] alio contutore non existente.[d] Si legitimus tutor non sit idoneus,[e] ob egestatē, aut dignitatē, aut diffusum pupilli patrimoniū[f] Idem in dato à magistratu, uel te-
2 stamento.[g] Idem loco tutoris, qui ad tempus tātū excusatur, interim datur eius curator, ueluti ob legationem, uel aliam iustam causam:[h] si enim in perpetuū excusatur, esset tutor dandus.[i] Datur itaq; egro tutore existente,[k] uel furente per interualla,[l] uel adhuc minore existēte 25. ann.[m] Itē in casu l. ex sen ētia, l. 29. de testa. tut. in P. in eo qui sibi tutelā in testamento scripsit.

De curatoribus minorum 25. annorum. Cap. III.

Lib. 1. Instit. tit. 23.

1 *Curatores inuitis non dantur minoribus, nisi in litem, & ratio. & 4.*
2 *Curatores dantur usque ad 25. an. quare. & 3.*
3 *Contra minores 25. annorum non currunt præscriptiones.*
4 *Curatores olim non dati minoribus, nisi luxuriosis, & prodigis, & cum infamia ex lege Lectoria: hodie omnibus minoribus. Lex Lectoria, eod.*
5 *Curator minorum satisdat, inuentarium conficit, iurat rem minoris saluam fore.*
6 *Minor sine curatore gerens læsus restituitur. Restituere in integrum quid.*

1 CVratores dantur tantum minori-
bus 25. an. si ipsi desiderent, & illis
uolentibus, nec inuitis:[a] si tamen
in lite moniti noluerint eligere,
inuitis datur,[b] cum aliter non possint esse in
2 iudicio.[c] *Masculi*, inquit Iustinianus,[d] *puberes
& fœminæ uiri potentes usque ad 25. annum com-
pletum curatores accipiunt. Quia licet puberes sint,
tamen eius ætatis sunt, ut sua negotia tueri non pos-
sint.* Dicitur & hæc ætas minorum imperfecta,
3 ratione consilij & experientiæ rerum.[e] Et pro-
inde præscriptiones contra minores tempore
eius ætatis, quæ olim rescindebantur restitu-
tione, neque hodie currunt, uel fiunt.[f] Nec
prius robustam ætatem uel animi uim dicitur
minor adeptus, quàm ad uigesimumquintum
4 peruenerit.[g] Olim curatorem dare minoribus
non expressa causa, infamiam quandam habe-
re uidebatur, quòd esset suspicio prodigalitatis
in minore: unde nec inuitis dari uoluerunt, &
nisi postulantibus illis, etsi interdicta illis fuis-
set honorum suorum libera administratio. Do-
nec M. Antonius Philosophus Cæsar, de cura-
toribus cum antea non nisi ex lege Lectoria,[h]
uel propter lasciuiam, uel propter dementiam
darentur, ita statuit, ut omnes adulti curatores
acciperent non redditis causis, ut author Iulius
5 Capitolinus.[i] Curatorum omnium & tutorum
generale est, satisdare demptis quibusdam, de
quibus suo loco: & sacramentum præbere om-
nia ex fide & utilitate minorum & pupillorum
6 gerendi, inuentariumque conficere.[k] Si quan-
do contingat minores 25. ann. negotia gerere
sine curatore, & illos restituendos esse æquum
uisum est.[l] Restituere, est in pristinum statum
reponere.[m] Videamus itaque de restitutione
hac pauca.

a § item inuiti, de curat. l si impuberi. § pe. de tuto. & cur. dat. & c. l. fin. de his qui uen. ætatem impetr.
b l. 3. qui pet. tut. C. d. § item inuiti.
c l 3. qui legitimam person. stan. in iudic. hab. C.
d § 1. de curat.
e l. 1. & l. 3. § minores, de minorib. in P.
f l. 5. in quib. cau. in integ. restitu. non est necess.
g l. fin.
g l. si maiores. § lex Iulia. ad l. Iul. de adult. in P.

h de lege Lectoria, quæ sic dicta ... Cicero, agit Cicero, l. de Diuinat. & 3 Offici.
i Iul. Capitolinus M. Antonio philos.
k l. tutor. § sed & auth. nunc, & § ea in ... de cu... C. & ...
l l. 1. de minor. 25. an.
m l. restitutio, de ... in P. ... in Pisis ... in P.

De restitutione in integrum minorum. Cap. IIII.

De rest. in integ. lib. 4. P. tit. 1. De minorib. eo. li. ti. 4.
De in integ. rest. mi. lib. 2. C. tit. 22.
Lib. 1. Decretal. tit. 41.
Lib. 1. Sex. tit. 21.
Clement. lib. 1. tit. 11.

1 *Restitutione in integrum infans non eget, quare.*
2 *Minores ex quibus causis restituuntur in integrum.*
3 *Restituuntur minores læsi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam ætatis.*
4 *In restitutione in integrum consideratur primum, ut immodica sit læsio.*
5 *Minores in delictis quando restituantur.*
6 *Minores errantes, non fallentes restituuntur.*
7 *Minores non restituuntur ex læsione casu aduenieute.*
8 *Restitutio non datur, si alio remedio ordinario læsis subueniri possit.*
9 *Restitutio in integrum non datur contra patrem, nec patronos.*
10 *Restitutioni in integrum minor iuramento recte renunciat contrahendo.*
11 *Restitutio non competit de gesto, post impetrationem ueniæ ætatis.*
12 *Restitutio in integrum repeti non potest.*
13 *Restituitur minor quæ ipse accepit, restituit.*
14 *Restitutionem non petit qui maior factus, negotiis in minori ætate factum ratum habuit.*
15 *Restitutionis nomen quàm late pateat, & à quo magistratu fiat remissiuè.*
16 *Restituuntur in integrum non tantum minores læsi, sed & alij certis de causis.*
17 *Restitutiones impetrantur à cancellaria, & examinantur apud iudices regios.*

1 INter priuilegia personalia, ætatis
quoque est consideratio, per quam
infans consilij innocentia excusa-
tur:[n] & hic restitutione in integrū
2 non eget, cum ipso iure tutus sit. At qui maio-
res septennio sunt, infantiam excedētes,[o] quo-
usque ætatem 25. annorum impleant, utuntur
restitutione in integrū: si quid male gesserint:
aut si omiserint emolumentum, quod acquire-
re potuissent: aut perdiderint quod habuerunt:
uel si obligauerint se imprudenter oneri, quod
illis recusare licuit: cæteris recte gestis, ratis, &
3 probatis.[p] Subueniunt autem eis læsis ex dupli-
ci capite, uel propter legum ignorantiam ciui-
lium, & propter imprudentiam ætatis. Non au-
tem si quid aduersus leges naturæ commise-
rint, uel deliquerint, tunc enim negatur illis æ-
4 tatis beneficium.[q] Obseruanda itaque erunt
in restitutione minorum hæc, & alia quæ in e-
pitomen redigo. Primum, ut læsus sit minor gra
uiter: nam ob modicum damnum, ad restitu-
5 tionem non recurritur.[r] Non restituitur minor
in delictis, nisi quatenus leuanda est pœna, ne
iuxta maiorem pœnam puniatur:[s] aut nisi deli-
6 ctum sit quod ex culpa procedat.[t] Minores er-
7 rantes, non fallentes restituuntur.[u] Minores re-
stituuntur, si ex inconsulta sua facilitate lædan
tur: non si casu, qui & prouidentibus contin ge-
re potuit.[x] Nam is minor qui iure communi u-
8 titur, non uidetur circumscriptus[y] 5. Circum-
scriptis minoribus dolo alterius non datur resti
tutio:[z] quia expeditam habent actionem de do
lo: & proinde hoc remedium extraordinariū &
subsidiarium cessat.[a] Vnde aliud 6. axioma col
ligendum, Non dari restitutionem in integrū,
quando subueniri aliquo alio remedio ordina-
9 rio minoribus potest[b] 7. Minor non petit resti
tutionem in integrum contra patrem, aut pa-
10 tronos[c] 8. Non auditur minor restitutionē pe-
tens, si contrahendo restitutionem eiurauit so-
11 lemni iuramento[d] 9. Nec si impetrauerit ante
12 gestum ueniam ætatis.[e] Vel 10. si eadem de
re ante restitutionem postulauerit: quia restitu-
13 tio in integrum repeti non potest[f] 11. Quan-
do minor in integrum restitui desiderat, de-
bet & ipse quæ ex negotio accepit omnia resti-
14 tuere[g] 12. Non potest postulare restitutionem
in inte-

n l. quod infantis, de rei uēd. in P. l. infans, ad l. Corn. de sicar.
o l. si infanti, C. de iur. delib.

p l. non omnia, & l. quod si minor. § non semper, de minori. 25. an. in P.

q l. etiam, de minor. in P. l. pen. de in integrum restit.

r l. scio. l. 4. de restit. in integr. in P.
s l. auxilium, de minor. ... & l. ... de delict. puerer.
t l. si aduers. delict. C.
u l. 8. minor se maiorem dixit. C.
x l. uerum, de minor. 25. an.
y l. 8. de in integ. restit. min. 25. an. C.
z l. si C. de restit. in integ.
a l. in causa, de minorib. 25. an.
b d l. in causa, & l. sancimus, in quib. cau. in integ. restit. nō est necess. tit. & aduers. uenditorem.
c l. qui & aduers. quos C.
d auth. sacramenta puberum.
e l. eos qui ... ætat. impetr. C.
f l. 1. C. si sæpius in integ. restit. fuerit postulat. C
g l. ... de repu... C.

in integrũ negotij in minori ætate gesti, is qui ad maiorem ætatem ueniens natum illud habuerit.[a] Sunt & plures congestæ causæ ab Oldendorpio in tractatu de iure singulari, cur aliquando minores 25. annis non restituantur.
15 Porro quàm late pateat restitutionis significatio, & an omnes magistratus possint restituere idem Oldendorpius in sexta classe, cum quo uidendus Azo in summa, tit. ex quib. caus. ma-
16 io. in integ. restituantur. Etenim non minorum tantum 25. ann. restitutio est, quorum tutelam prætor accipit ob ætatem, cuius consilium fragile, & multorum insidijs expositum.[b] nam hoc tarum est ante hanc ætatem sapere:

Scilicet ingenium, & rerum prudentia uelox
Ante pilos uenit, dicenda, tacendaque calles,[c]

Sed etiam prætor lapsos & circumscriptos restituebat alios, & eis opem ferebat,[d] siue metu,[e] siue calliditate,[f] siue absentia iusta & necessaria reipub.[g] sine dolo malo,[h] siue per status mutationem,[i] aut iustum errorem incidissent in captionem. Quando autem & istis denegetur restitutio in integrum, consule Ol-
17 dendorpium.[k] In Gallia minores & alij læsi, restitutionis petunt codicillos ab officina æquitatis seu cancellaria principis, quibus mandatur iudicibus regijs tantum, non alijs:[l] ut si iusta & uera causa uideatur, restitutio fiat, & rescindantur contractus, uel nulli declarentur,[m] Adimiturque notio harum restitutionum iudicibus minoribus & clientelaribus dominorum locorum, item & ecclesiasticis, nisi agatur de læsione permutationis beneficiorum:[n] in qua adhuc si de possessione contendatur, recte Senescalcus cognoscet.

a l. 1. si maio. fact. alienat. rat. hab.
b l. 1 de minor. lib. 4. tit. in P.
c Persi. Saty. 4.
d l. 1. de restit. in integ. in P.
e l. 2. de eo q metus cau.
f l. 1. de dol. malo, in P.
g l. absentia, de reg. iur. l. 1. ex quibus. cau. maior. in P. l. Pantonius Auitus, de acq. hæred. in P. l. quia absente, C. de procur. l. cum quidam, de acqr. hæred. in P. tit. ex quibus. cau. mai. C. & l. si quid, de restit. milit.
h l. item ij, ex quib. cau. maio. l. ignorare, C. de restitut. milit. uidel. cet qui nõ suæ utilitatis caus. ab sint, l. rei publ. ex causa, ex quibus cau. mai. P. l. qui libera legatione, de legat. in P. l. non solo, ex quib. cau. maio. in P.
i l. 2. de resti. in integ. P l. pertinet, de capi. mi no in P.
k Oldendorp. in opusculo de iure & æquita.
l Boer. q. 247. nu. 26.
m Imbert. lib. 1. Instit. Forens.
o Pap. Libr 2. Rhapso. arest. tit. 4. art. 9.

De curatore mente captorum & furiosorum. Cap. V.

Lib. 27. P. tit. 10.
Lib. 5. C. tit 70.
§ furiosi, de curator. ap. Iustin.

1 *Insanorum species uaria.*
2 *Phreneticorum distinctiones.*
3 *Insaniæ genus triste, paraphrenesis ex atra bili.*
4 *Mania & amentia quid, & unde.*
Mania & amentiæ differentia, eod.
5 *Lethargia quid.*
6 *Maniæ furoris differentia cum insania.*
7 *Stultitia quid.*
8 *Atra bilis insaniæ species quomodo generetur.*
Phrenesis & lethargi causa, & locus generationis, eod.
9 *Fatuitatis & stultitiæ generatio & causa.*
10 *Meltides & Amphistides insignes stulti.*
11 *Corœbus stultus fluctus metiebatur.*
12 *Fatuorum & stultorum diuisio & gradus.*
13 *Insani bacchantes fanatici.*
14 *Furor alius continuus, alius cum internallis.*
15 *Furoris interualla uel inumbrationes unde fiant.*
16 *Dementis, seu mente capti, & furiosi differentia.*
Amentes sunt pueri, & ebrij, eod.
17 *Furiosi amentes cuiascunque gradus sint, pupillis in gerendis negotijs comparati, pro absentibus habiti præsentes, cæci ad negotia.*
18 *Aiacis, Athamatis, & Agaues stultissimus furor, melancholicus, cæcus.*
19 *Fatui & stulti iudicio carent, ut imperiti.*
20 *Fatuus Abydi, quem pœnitebat sanum factum.*
21 *Thrasila mente captus mirifice stultitia sua delectatus potius, quàm sanitate.*
22 *Furiosus in agnatorum tutela iure 12. tab.*
23 *Curator furiosi tueri debet eius corpus, patrimonium, & salutem.*
24 *Furioso fere in omnibus exemplo pupilli prospectum est, in substitutione, bonis, persona. &c.*
25 *Furioso non datur curator nisi causa cognita, num uere furiosus.*
26 *Furorem & insaniam simularunt Vlysses, Dauid, Solon, Brutus.*
27 *Furioso pater, & filius patri esse curator potest, & de alijs personis, quæ esse curatores furiosi, uel ei petere possunt.*
28 *Curator furioso filio testamento dari potest à patre qui non satisdat, iurat tamen, & inuentarium facit.*
29 *Curatores à quibus magistratibus dantur furiosis.*
30 *Curator furiosæ uxori non datur maritus.*
31 *Furiosum curans extraneus, monitis proximis, & negligentibus eius successor fit.*
32 *Mutis curatores dantur.*
33 *Cura furiosi finitur cessante furore.*
34 *Furoris diuini breuis annotatio, & diuisio ethnicorum.*
35 *Curator furiosi conuenitur negotiorum gestorum actione, non tutela.*

1 INsani & amentes suis rebus nix superesse, saltem non semper possunt: ij autem in multiplici diffe-
2 rentia sunt.[o] Phrenetici quippe quidam sunt, qui in dementia esse incipiunt, & ægri, quodammodo adhuc sapiunt: tamen & uanis imaginibus infestantur. Quidam perfecte phrenetici, quibus mens illis imaginibus addita est. Horumque aliqui hilares, alij tristes sunt, alij facilius continentur, & uerbis tãtum desipiunt, alij consurgunt, & uiolenter quædã manu faciunt, hosque furor urget. Causatur phrenesis, ex apostemate calido in quibusdam
3 existente pelliculis cerebri. Aliud genus insaniæ, quod in tristitia consistit, quã uidetur atra bilis contrahere: aliqui dicunt paraphrenesin, cuius causa est in apostemate existente in stomacho, uel in matrice mulieris, quibus purga-
4 tis desinere potest. Tertium genus insaniæ eorum qui mente constant, sed imaginibus falluntur, & eorum qui mente desipiunt quoque cum imaginibus falsis. Mania uel amentia, læsio interioris partis cerebri est, quæ priuat imaginationem. Cæterum amentia interiorem partem cerebri lædit: mania autem mediam cellulam offendit, priuatq; rationem, sicut amen-
5 tia imaginationem. His addi potest lethargia, quæ est apostema in posteriore parte capitis generatum, quod inducit omnium obliuionem.[p]
6 Latini furorem maniam dicere uidentur, diuturniorem mentis alienationem, eumque sic furorem ab insania distinguit Cicero,[q] *Insaniã*, inquit, *censuerunt inconstantiam sanitate uacantem, quæ tamen tueri posset officium, & uitæ communem cultum, atque usitatum: furorem autẽ rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum minus esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est, ut*
7 *furor in sapientem cadere possit, non insania.* Insaniã pro phrenesi accipit. Minor est istis nec ita nociua, stultitia: quæ & μωρία ἰδιῶτια imprudentia. *Atra bilis*, inquit Galenus,[r] *ubi in ipso cerebri corpore abundat, eam insaniæ speciem, quam Græci uocant melancholiam, inducit. Quemadmodum alter atræ bilis succus, q præassata flaua bile nascitur, ferina gignit deliramenta, modo cum febre, modo absque illa, in cerebri corpore abundans. Atque ob*

hanc

o de quib. uide Celsum, li. 3 c. 18.
p Vital. de Furno, lib de conseru. bonæ ualetud. c. 69 sed & latius Hippocra. lib de furo. quem tamẽ negat Galen. Hippocratis esse. Multa de his Aristo. libr problema. sectio. 30.
q Cic. 3 Tuscu.
r Galen. de lo. affect. lib 3 c. 3 plura de sympto. cau. 2. lib.

hanc causam phrenetis nonnunquam est mitior, vbi
à pallida bile ortum traxit: aenunquam uehemen-
tior, ubi flaua bilis eam peperit. Quod & recte di-
stinguit Hippocrates. [a] Et rursū Galenus ait. [b]
alibi, phreneoo gigni à bilioso humore, & in
tenui meninge & septo transuerso. Lethargū
9 autem à pituitoso humore & in cerebro. Stul-
titiam porro & obliuiooem, affectus cerebri ex
frigore ortos, tradit, quibus functio eius perit. [c]
Et de fatuo sic loquitur alibi, [d] *rationem animæ*
uim in cerebro, uirilem irascibilemque in corde: ap-
petitoriam denique in iecinore sitam esse, nemini
non persuasum existimo. Id quod uel ex vulgarium
sermone discere licet. Fatuum siquidem aiunt care-
re cerebro, timido & pusillanimi corde esse. Tityo
autem fingunt cor erosum ab aquila. At uero quem
admodum, si ratio lædatur sæpenumero contingit
lædi memoriam: sic si memoria uitietur, ratio ipsa
quodammodo labefactatur, vtpote actionis utrius-
que noxa procedente, ab eadem dispositione, quæ
ubi vehementius intenditur, simul cum memoria
ratio quoque omnino deperditur. Ac talis quidem
affectio stultitia vocatur, Et paulo post, *intellectus*
amissio, stultitia est. Vnde magoa habita loiuria
raka, id est, fatuum uocare, ut reus sit geheonę
seu damnationis æternæ, qoi hoc oomine pro-
ximom interpellat. [e] *Furiosi*, inquit Iustinia-
nus, [f] *testamentum non faciunt, quia mente ca-*
rent: [g] nec uelle creduntur. [h] Zeno omnes stul-
tos iosanire dicebat, neqoe enim prudeotes es-
se, uerum & peræqualem insaniæ omoia stulti
tiam gerere; oeque cum ijs litigandum. [i] Siqui
dem, ut ait Salomon, expedit magis ursæ occur
rere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi
10 in stultitia. [k] Fatui inter ridiculos habentur,
furiosi ioter oocentes: veluti in prouerbio Sui-
das [l] explicat γελοιότερον Μελιτίδου, stolidius Mel
tide. Scribit enim à comicis Meltidem, ut fa-
tuum exagitatum, sicut & Ampbistidem, quem
tradunt magno labore, usque ad quinque nu-
merare didicisse, & ultra progredi non potuis-
se: & sponsam suam attingere nō fuisse ausum,
oetitum ne à puella apud matrem accusare-
tur: ignorasseqoe Amphistidem, num ex utro-
11 que parente natus fuisset. Refert & de Coræ-
bo, [m] eum ita stultum, ut fluctos metiretur.
12 Horum fatuorum, & stultorum tres gradus e-
go constituo: primom in illis, qui simpliciter
fatui sunt, & temere prout in meotem uenit,
de omnibus iudicant sine discretiooe, & arro-
gantia. [n] Secundùm, in illis, qui com fatui
sunt, tamen se sapientes arbitrantur: & horum
infinitus est numerus, ut ait Salomon. [o] *Et uia*
stulti recta est in oculis eius. [p] Et oereor ne, si
oporteret curatores illis dare, pauci forent qui
curatoris munere fungi possint. Tertium con-
stituo in illis, qui cum stulti sint, iosigniter
lateque ebiberint ex flumine Cesco urbis Sici-
liæ, quod ἄνους dicitur, [q] tamen alios stultos pu
taot, seque solos sapientes: [r] minimam nec
scintillam mentis habentes, nec se nec alios
cognoscentes. Et cum nihil noriot, omoia ta-
men superbe iudicant. Et dum uitant ita stul-
ti uitia, in coottaria curruot. Insanabiles certe
cum oon sentiant morbum, nec erubescant ot
13 priores. Sed ne diutius philosophemur à diuer
ticulo ad iurisconsultorum redeamus ratiooes.
Vlpiaous, *Si uitium corporis usque ad animum*
penetrat, inquit, [s] *forte si propter febrem quidam*
loquantur aliena, uel per uicos more insanorum
deridenda loquantur, redhiberi huiusmodi uendi-
tos, ut morbosos & uitiosos posse. Idemque, [t]
fanaticos, qoi circa fana bacchantur, inter

a Hippocra. in fragmē. libelli de insania, manere.
b Galen. lib. 4. de cau. pulsuu, & lib. 4 Aphon aphor. 16.
c Galen lib. 2. de sympto. cau.
d Idem, lib. 3. de loc. affect. cap. 2.
e Idem, d. li. g. cap. 1.
f Matth. 5. ca. sio 51 distin.
g § itē furiosi. qeibus non est perm. fac. test. lib. 2. Instit. tit. 12. l. furiosum, l. 9. qui testam. fec. poss. C. l. 2. de inoff. testa. in P.
h l. furiosi, 40. de reg. iur.
i Diog. Laerti. in 7. in Zenone
k Prouerb. 17.
n Eccl. ez.
l Suid. in illis uerbis.
m Idem in Coræbo.
n Prouerb. ca. 12. & 13. c. ecclesiasti 21 ec. clesiastes 10 c. pe. de eo, quod met eeu. Quod fatuus fine sale insulsus, nō prudens, unde Archi. in c. legimus. 93. dist. & in c. Constantinopolitanę. 22. dist. ubi e stulto, uelut eb errogāte fatuo vi deiur separere.
o Ecclesiast. 1.
p Prouerb. 14. & 26.
q Suid. in uer. Cesco.
r contra ea ne innitaris, de cō stitut.
s l. ob quæ ei. tia, l. 4. de ædil. edict. lib. 21 F. tit. 1.
t Vlpia. in l. 1. eo. ubi pulchrè plu de his lymphaticis, quæ ibi uide.

furiosos annumerat: & eos qui respoosa red-
dunt, quasi dementes etiam si per luxuriam fa-
ciant, & tamen oon tales haberi si desieriot.
14 Marcellus Iurisconsultus, [u] furorem diuidit io
eum, qui habet contiouam mentis alienatio-
nem & in eum, qui habet dilucida interualla,
quibus quis sensu sanior est. Vlpianus in furio
so tantummodo uoluntatis reliquias, non uo-
luntatem dixit manere. [x] Dubitarunt autem
antiqui, num in inducijs seu dilucidis interual
lis haberet uoluntatem furiosus, dooec Iusti-
nianus habere sua constitutione declarauit. [y]
Quamuis hic caute negotiandum censeam,
cum non omois remissio furoris intensi tollat
furorem, ut recte mihi uidetur exprimere Cel-
sus Iurisconsl. dum ait, [z] *Si furioso, quem sana mē*
tis existimabat, eo forte quòd in conspectu immu-
brata quietis fuerit constitutus rem tradideris, li-
cet ille non fuerit adeptus possessionem, tu possidere
desinis: quamuis uerum sit à rabie eum quiescere, ta
men à morbo non est liberatus, quandiu fomenta
15 *& causæ morbi in eo perseuerant.* Quies autem
inumbratur per pituitam, quæ placatos reddit
secundum Hippocratem. [a] Atque furiosorum
sic quidam atra bili per totum corpus diffusa
agitantur, qoibusdam autem certis spatijs re-
currit. Vnde illi perpetua rabie & inquietis mo
tibus diuexaotur: isti interualla furoris habēt,
16 inducias & iotermissionem. Iustinianus inter
mente captum seu dementem, & furiosum lon
gam esse differentiam tradit: uerumtamen &
quæ de mente capto inducta sunt, id est, de stul
to seu fatuo, eadem & in furioso statuenda. [b]
Insani, amentes uel dementes sunt & mente ca
rent, quia in illis mens vagatur: quemadmo-
dum & in poeris & ebrijs, qui & amentes sunt,
17 ut ait Aristoteles. [c] Vt nullum etiam negotiū
cootrahere possint, nec per se soli, nec cum a-
lio, [d] & sæpe custodia egent: [e] & pupillis com-
parari, quoad ignorantiam & cognitionem ne
gotiorum & requisitam authoritatem tutoris
uel curatoris. [f] Imo & isti furiosi pro absenti-
bus præsentes habentur. [g] Quia, ot ait Cicero, [h]
18 furor, est mentis ad omnia cęcitas. Itaque phre
netici melancholici in multis hallucinantur,
& mēte imbecilles, ut Aiax iratus in Græcos fu
rens gregem porcorū necauit, putans eos esse
Græcos, & Agamemnonem & Vlyssem. [i] Atha
mas & Agaue putabant animalia bruta esse li
beros proprios, furore perciti: ut Orestes sororē
19 esse matrem. In fatuis & stultis pariter obser-
nandom est, iudicium illis deficere, & fere om-
nia ex arbitrio sibi insta persnadere, nt solent
imperiti, de quibus Terentius: [k]

Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit nihil rectum putat.

Et fuerunt, ot sunt plures stolidi & fatui, qui
malint in mentis errore & stultitia degere,
20 quàm resipiscere. Qualis ille, de quo meminit
Aristoteles, [l] in Abydo Asiæ, qui ad Amphy-
theatrum iens exultabat, & maous percutie-
bat lætabundus, ac si ludus illi placuisset, cū ta
men ibi oemo luderet: quive postea resipiscens
iurabat se nūqoam iucundiorem fuisse, quàm
21 cum meote captus foisset. Huic similis fuit
qoidam Thrasila mente captus, qui oere puta
bat, ut author Athenæus, [m] omnes naues ap-
pellentes portum Pyreum suas esse, easque nu
merabat, & iubebat oautis abire, & gaudebat
illis redeuotibus: & is etiam, dum sanus factus
est, iurauit medico melius tunc fuisse sibi & iu-
cundius, cum mente captus erat. Meminit Ho-
ratius [n] cuiusdam hominis apud Argos exi-
stentis

u Marcel. in l. diuus, l. 14. de off. præs. libr. 1. P. tit. 18 idē in l. si cum dotē, §. si maritus, so lu. matr. in P.
x Vlpi. l. patre furioso, l. 8 de ijs qui sunt sui uel alie. iur. li. 1. P. tit. 7.
y l. furiosum, l. 9. qui test. fec. poss. lib. 6. C. tit. 22.
z Celsus, in l. quod meo, l. 18. §. si furioso, de acq. possess. lib. 41. P. tit. 2.
a Hippoc. libr. de furore.
b l. si furiosi parētes, l. 25 de nup. C. li. 5 t. 4. l. tam demētis, l. 21. de episco aud lib. 1. C. tit. 7.
c Aristot. problem. sect. 30. q. 13.
d l. in contrahendis, l. 5. de reg. iur. in P.
e l. diuus, de offi. præsid.
f l. pupillus, l. si fari potest, de acq. hære.
g l. si nuus, §. hlis fa. de inu. in P.
h Cic. 3. Tusc.
i Sophocles in Aia. in mastigo pho. Homerus.
k Teren. edelph. act. 2. sce. 2.
l Aristo. lib. de mirabil.
m Athene.
n Horat. lib. 2. epistol. epist. 2.

ftentis eiufdem morbi, his uerbis,

—Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos
In uacuo lætus sessor, plausorque theatro:
Cætera qui uitæ seruaret munia recto
More, bonus sane uicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere seruis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem, & puteum uitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus,
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait. cui sic extorta uoluptas,
Et demptus per uim mentis gratissimus error.

22 Proinde lege 12. tabul. iubetur furiosi eorumque pecuniam esse in agnatorum tutela seu curatione, donec sanitatem receperint:[a] Com-
23 pleta uidelicet legitima ætate pupillari.[b] Huius consilio & opera curatoris, tuendum non solum patrimonium, sed & corpus & salus furiosi:[c] exemplo tutoris, qui non tantum rebus pupilli, sed etiam moribus præponitur.[d] Interest enim reipubl. ne quis re sua male utatur. Quod & furiosis curatorem quoqua cum miseria dandum esse suasit.[e] Et ita in menta captis nominatim Iustinia. sancijt.[f] Et Caius in fa-
24 tuis.[g] Nam & istis exemplo pupillorum substitutiones fiunt pupillares, ideo dictæ exemplares.[h] Et oratione Seueri Cæsaris, constitutiones quæ uetabant distrahi sine decreto res minorum, ad res quoque furiosorũ productæ sũt.[i] Quòd si furioso habenti intermissionem morbi, curator datus sit, perpetua erit cura eius, etsi intercepta & interpolata sit administratio.[k] Octauius Cæsar rectorem solitus erat apponere, ætate paruis, aut mente lapsis, donec adole-
25 scerent uel resipiscerent.[l] Et quia causa istius curæ est furor obseruare prætorem, inquit Vlpianus,[m] oportebit, ne cui temere citra causæ cognitionem, plenissimũ curatorem det. Quoniam plerique uel furorem, uel dementiam fingunt, quo magis curatore accepto onera de-
26 trectent. Cuius rei, sunt propemodum infinita apud bonos authores exempla relata: ueluti de Vlysse fertur, qui cum omnium haberetur sapientissimus, tamen insaniam simulauit, ne ad bellum proficisceretur, cuius tamen astum Palamedes detexit, obijciendo aranti Telemachũ filium, quem ne læderet pater Vlysses aratrum suspendit.[n] Sed longe callidius simulando præ se tulit insaniam Meton Astrologus qui cum Græcorum copiæ in Siciliam nauigationem instituerent. Et ipse catalogo fuisse inscriptus, cum perspicue pericula futura cognouisset simulata insania dimissus est, ut ait Ælian.[o] Simulauit stultitiam Dauid coram Agide rege, ne ab illo male reciperetur, & supplicium ut de hoste sumeret.[p] Solon, ne uel tacendo reipubl. parum consuleret, uel cõsulendo sibi noceret, de repetenda Salamine, subitam dementiam sibi simulauit, cuius prætextu, non dictus modo prohibita, sed & facturus erat.[q] Satis enim omnes exploratum habent, quòd furor commotionis tempore, iustum putat omne quod facit.[r] Iunius etiam dictus ἠλίθιος Brutus, quòd commode stultitiam simulauerit alioquin enim prudentissimus & eleganter institutus, quòd uideret Tullio occiso, patrem quoq; & fratrem suum à Tarquinio Superbo occisum, sibiqua uereretur. Quod et successit: etenim Tarquinius uere non ficte stultum existimans, acceptis eius omnibus facultatibus, con

a Vlpia. in tit. tit. 12. & in l. 1. de curat fur. in P. §. furiosi, de curato Cice. 3. Tuscul.
b l. 1. C. de curat. furio.
c Caius, in l. cõsilio, 7. de curat. furio. & alijs pers. dat. in P.
d Pau. l. cũ plures, 13. §. cũ tutor, de admini. tuto.
e Valer. Maxi. lib. 8. c. 6.
f §. sed & mẽte captis, de curat.
g l. 2. de postu. lib. 1. P. tit. 1.
h l. humanitatis intuitu, 9. de impub. & alijs substit. lib. 6. C. tit. 26. l. cum furioso, 7. de cura. furio. l. ex facto, de vulgar. in P.
i l. 2. de curat. furio. C. l. fina. eod. tit. in P.
k l. cum alijs 4. C. eod.
l Sueto. in Augusto c. 48.
m Vlpian. in l. obseruare, 6 de curat. furio. uel prod. dand.
n Cic. 3. Offic.
o Aelian. libr. 13. nat. histor.
p 1. Reg. c. 21.
q Diog. Laert. in 1. in Solo. & Plutar. in eod.
r can. illa, 12. q. 1.

uersari eum cum liberis suis patiebatur, non ut cognatum, sed ut ridiculis factis, uerbisque oblectamento esset adolescentibus, quemadmodum solent ueri fatui.[s] Constare itaque debet primum de furore, postea eligendi curatores, qui lege 12. tabul. ijs fatuis & furiosis agnati & gentiles primum dari sunt ex probationibus, de quibus agit Iason in l. furiosum, uers.
27 uerum quis furor, qui testam. fac. poss. C. Deinceps alij quàm gentiles & ab alijs legibus & per alios magistratus, quàm lex 12. tabul. statueret. Itaque datur curator & pater filio furioso si emancipatus, alioquin enim sufficiens curator dicitur ex patria potestate.[t] Item & prætor non dubitauit filium patri furioso curatorem dare, si tamen probus sit.[u] Et furiosæ matris curatio ad filium quoque pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inæquabilis est eorum potestas, æqualis debetur.[x] Ad matrem tamen furiosi filij uel filiæ non pertinet iure defensio, uel bonorum administratio.[y] Petere & patri curatorem dari filius potest, si esse nolit.[z] Sunt & fratres fratrum & sororum furiosorum curatores, qui ad furiosorum successionem uocan-
28 tur.[a] Dari & potest testamento patris filio furioso curator, exemplo testamentarij tutoris, qui non tenetur satisdare, paterno testimonio sufficienta: sed iurare omnia se ex fide gesturum, & ad utilitatem furiosi, & ideo omnia in-
29 uentario concludere debere certum est.[b] Dantur & à præsidibus prouinciarum,[c] & proconsulibus.[d] Et si pupillus est clara persona, à senatu,[e] & à prætore cum disquisitiona personæ,[f] cum satisdatione, & iuramento, & inuentarij confectiona rerum furiosi,[g] deficientibus agnatis: uel ex arbitrio magistratus alijs hoc modo etiam cura furiosi & prodigi decerni-
30 tur.[h] Virum tamen uxori mente captæ curato-
31 rem dari non oportet.[i] Facta est facultas cuique extraneo etiam curandi furiosorum personas, idque inde lucrantur, ut si liberos furiosorum uel alios successuros cum attestatione missa moneant, ut eos curent, illisque negligentibus in domum suam receperint, & necessaria procurauerint, sint eius successores legitimi.[k]
32 Dantur & mutis curatores.[l] Finitur cura furio-
33 sorum, ubi omnino resipuerint furiosi.[m] Sciẽs
34 prudensque prætermisi in hac furoris quæstione, ea quæ de diuino furore quidam tradunt, & de quadruplici eius specie, poetico, mysteriali, uaticinio, amatorio affectu.[n] Nam illos furores ethnicos non possum alio nomine dicere, quàm insanos, & qui si perseuerent, ad gentiles relegari debeant. Nam qui ponũt furorem duplicem, alterum ab humanis morbis, alterũ ex alienatione mentis diuina, quasi quis extra uitæ constitutionem consuetam rapitur:[o] recte diuidunt, si furorẽ diuinum pro diuina contemplatione accipiant, & impetu mentis, quæ se extra humana extollit. Sed gentilea illam diuinam extasim, in putidos suos dæmones & effectus conuertentes, Apollinis, Dionysij, Musarum, & Veneris, parum sani mihi uidentur, & egere curatoribus, ut pigeat de illorum nænijs hic inter seria disputare.

35 Cum curatore furiosi, non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio est, quæ competit etiam dum negotia gerit.[p]

s Dion. Halic. in 4.
t l. fi. C. de curat. furio.
u l. 2. eo in P. l. 1. §. fi. eod. l. ijs qui, de tuto. & cura. dat. ab ijs, &c. P.
x l. furiosæ matris, 4. de curat. furio. in P.
y l. cum repudiante, 4. C. eo.
z l. 3. eod. C.
a l. ne lucrum, l. 5. eod.
b l. fi. §. sed cũ antiquitas, & seq. eo. C. l. pe. eod. P.
c d. §. sed cum antiquitas.
d l. 3. de curat. furio. in P.
e Caius, l. curator, 5. eo. l. fi. §. sed liquidẽ nobilis, C. eo.
f d. §. sed si quidem.
g l. consilio, §. 1. eod. in P. l. fi. §. sed cum antiquitas, & §. 1. & inuentario, C. eod.
h Marc. Lab. agnato, 12. & Paul. l. sæpe ad aliũ, 13. de cur. furio. in P.
i l. uirum, 14. eod. in P.
k authẽ. liberi furiosi, C. de episco. audi. §. si quis de prædictis parẽtibus, ut cum de appell. cog. in authen.
l l. 1. §. æque, de mune. & hono. li. 50. P. ti. 4.
m l. 8. de cura. furio. P. l. cum alijs, C. eod.
n de quibus. Plato, in Io. & ibi Marsil. Ficl. & Plat. in Phædro.
o Idem in Phædro, uel de Pulchro.
p l. 4. §. fina. de tuto. & rat. distrab. in P.

De

De curatore prodigi.
Cap. VI.

Lib.27.P.tit.10.

1 *Prodigi sermonibus sapientes, sed reipsa furiosi.*
2 *Prodigus quis dicatur.*
Liberalis quis, eod.
3. 4. *Prodigo interdici bonis primum & curator dari debet, & à quibus, & qui dantur.*
4 *Prodigus ante interdictionem bonorum ualide contrahit & alienat, postea minime, nec ultima uoluntate quidem.*
Interdictionis bonorum formula.
5 *Interdici bonis meretrici, & luxuriose uiuenti potest. & 6.*
6 *Tutor datus Senatori luxuriose uiuenti à Tyberio.*
7 *Prodigo filio habenti filios pater testamento recte curatorem dat.*
8 *Interdici bonis non potest negligenter res suas curanti, ut prodigo.*
9 *Sophocles studijs uacans negligebat res suas, nec tamen ideo uituperatus.*
10 *Prodigus quando potest reuocare contractus ante interdictionem factos.*
11 *Cura prodigi finitur sanis moribus.*

1 Affinis tractationi furiosorum, est
cura prodigorum: Nam prodigi
parum mentis suę compotes sunt,
& specie quidem & uerbis sapientes,
agentes reipsa furiosi. Ita enim Pius, ut ait
Vlpianus,[a] matris querelam de filijs prodigis
admisit, ut curatorem accipiant, in hęc uerba.
Non est nouum, quosdam etsi mentis suæ v. debantur ex sermonibus compotes esse, tamen sic tractare patrimonia ad se pertinentia, ut nisi subueniatur eis, deducantur in egestatem. Eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. Nam æquum est prospicere nos etiam ijs, qui, quòd ad bona ipsa pertinet, furiosum faciunt exitum. Et perinde itaque illis, ac furiosis interdictũ est, ne obligare sine curatore possint.[b]
2 Prodigus est, qui neque finem, neque tempus
expensarum habet, & bona sua dilacerando &
dissipando profundit.[c] Cicero[d] ait duo esse genera
largorum, quorum alteri prodigi, alteri
liberales. Prodigi, qui epulis & uiscerationibus,
& gladiatorum muneribus, ludorum venationumque
apparatu, pecunias effundunt in
eas res, quarum memoriã aut breuem, aut omnino
nullam sunt relicturi. Liberales, qui suis
facultatibus aut captos à prędonibus redimũt,
aut æs alienum suscipiunt amicorum, aut in
filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur,
uel in re quærenda uel augenda. Aristoteles[e]
duo extrema uitiosa liberalitatis ponit, vnum
in tenacitate seu auaritia, quæ non impẽdit
ubi & quando oportet: alterum in prodigalitate,
quæ ubi nõ decet, & plura quàm deceat,
3 & ubi non deceat, expendit. Quando dicendus
quis prodigus, recurrendum est ad id quod vulgo
solet fieri,[f] & ad modum, quo vicini eius cõmuniter
solent pecunias suas dispensare, & similes
eius loci uel dignitatis. Et si quis excedere
iudici uisus sit, ei interdicere bonis, ut prodigo
potest. Interest autem reipub. ijs interdici cito,
& curatores dari, ne tã sua male utantur.[g]
4 Proinde huiusmodi prodigis primum moribus,
postea lege 12. tabul. & à prætore & alijs
dehinc magistratibus, dati sunt curatores, licet
maioribus 25. annis, primo agnati, & alij
subinde.[h] Sed in primis bonis interdicitur per
magistratum prodigo, ne possit de rebus suis
contrahendo disponere,[i] nec etiam vltima uolũtate,[k]
post interdictionem: ante namque potest.
Et prodigus etiam talis manifeste ante interdictionem,
potest efficaciter bona sua alienare.[l]
Docet id & formula, qua interdictio fiebat,
quam refert his uerbis Iulius Paulus:[m]
Moribus, inquit, *per prætorem interdicitur bonis hoc modo. Quando bona tibi paterna habita, quæ ne quitia tua dispendis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi, ea re commercio interdi-*
5 *co.* Huius ordinis est persona, quæ luxuriosè
uiuit, cui ut meretrici, bonis interdici potest.[n]
Et luxuriosè uiuenti, id est, nimium splendide
& more nepotum perditorum: quia honestus
modus sequendus est, non immoderata cuiusque
6 luxuria.[o] Adolescens qui in luxuriam uel
meretrices profundit pecunias, similis ei est,
qui perdit.[p] Et Tyberius Cæsar Senatori cuidam
luxuriose uiuenti, tutorem, quasi pupillus
esset, dedit.[q] Solum olim lege Lectoria curatores
dabantur, uel propter lasciuiã, uel propter
dementiam, ante M. Antonini Philosophi edictum,
quo ad alios minores datio prorogata
est.[r] Ex luxuria conflatur egestas rei familiaris:
hinc nefaria cõsilia, ut ait de Catilina Florus,[s]
& Sallustius.[t] Plautus[u] facit luxuriam inopiæ
matrem, Sic Claudianus,[x]

Et luxus populator opum, cui semper adhærens,
Infelix humili gressu comitatur egestas.

Et proinde isti ea lege 12. tabul. erant quoque
sub potestate agnatorum, & patruum: quod ex
Horatio[y] quoque constat, dum ait,

Miserarum est, neque amori dare ludum,
Neque dulci mala uino lauere, aut exanimari metuentis patruæ verbera linguæ.

Atque idem Persius exprimit,[z]

--& nucibus facimus quæcunque relictis,
Cum sapimus patruos, tunc ignoscite: nolo.

7 Dat & pater efficaciter curatorem prodigo filio
in testamento, & eius uoluntatem sequi debet
magistratus, vtique si filius prodigus habeat
filios: aliter enim, nisi ex causa alia inter-
8 dicit.[a] Negligentes rem suam curare, quamuis
censoriæ notæ olim esset, obnoxiam tamen
nõ habet bonorum interdictionem: nec qui ne-
9 gligens est, prodigus dici potest. Sicut in Sophocle
Tragediarum scriptore iudicatum, quũ
liberatus fuit à filiorum controuersia, qui ei dari
tutores seu curatores postulabant, quòd studijs
uacans, rem familiarem segniter curaret,
10 ut ait Cicero.[b] Curator prodigi, si ante interdictionem
is prodigus notorius fuisset, & contraxerit,
potest post interdictionem aduersus illos
contractus restitui in integrum, si iustam cau-
11 sam alleget, ut quia minor.[c] Finitur cura
prodigorum ipso iure, si sanos mores receperint.[d]

a in l. his qui in ea causa, l. 12. §. 2. de tuto. & cura dat ab his, &c. li. 26. P. tit. 5.
b l. is cui bonis, de uerbor. oblig. in P.
c l. 1. de curat. furio. P.
d Cic. 2. Offic.
e Aristot. li. 1. Magno. Mora. c. 24.
f ut in l. sciendum, l. 19. § illud, de adic. in P.
g Valer. Max. lib. 3. c. 5. l. 2. de ijs qui sunt sui uel al. iur. in P.
h l. 1. de curat. furio. § furiosi quoque, de curator.
i l. is cui bonis, de uer. obl.
k l. Iulian⁹. 10. de curat. furio. in P.
l § præterea, quibus non est perm. fac. test.
l glo. in d. l. is cui, & in l. 2 de curat. fur. & in l. furiosum, de reg. iur. Et hæc est communis opinio secundum Ias. in d. l. is cui, col. 3. pro qua facit a contra. sensu, l. Iulianus, de cura. furio. in P. in l. si curatorẽ habens, in uerb. cui prætore interdictũ sit, de in integr. restit. minor. tex. in c. ueritatis, de dolo & contu.
m Iul. Paul. li. 3. recep. sent. titul. 3.
n l. & mulieri, l. 15. de cura. furio. in P.
o l. ex damni infecti stipulatione, de dam. inf. P.
p l. si uero nõ remunerandi, l. 12. § si adolescens, man. lib. 16. P. tit. 1.
q Dio. Cassi⁹, lib. 57.
r Iul. Capit. in uita Antonini.
s Flo. lib. 4. Epi. 10. cap. 1.
t Sallust. de bell. Catil. in princ.
u Plautus, in princ. Trinum.
x Claud. 1. in Rufinum.
y Hor. li. 3. carmi. ode 12.
z Pers. Saty. 5.
a l. si furiosi, 16. de curat. furio. in P.
b Cice. l. de senectu.
c glo. in l. patri pro filio, de minor. in P. l. 1. & l. nec non. ex quib. cau. ma.
d l. 1. § pen. de cura. fur. in P.

De curatore ventris.
Cap. VII.

1 *Ventris curator, non tutor à magistratu datur.*
2 *Curator uentris & cum inquisitione, & sine ea datur.*
3 *Curatorum uentris & bonorum, cum curatoribus minorum, furiosorum, & prodigorum differentia.*

Cura

1 CVrator uĕtri datur mulieris, id eſt, eius nomine, qui in utero matris eſt, qui alitur alimentis præbitis matri. Et uentri quidem ita tutor à magiſtratu dari non poteſt, curator tamen poteſt:[a] quia perſona eius qui in utero eſt, ſatis ſub tutela matris eſt, quia & pars uiſcerũ eius & portio cenſetur.[b] At curator bonis neceſſarius eſt, ut conſeruentur naſcituro, qui, quòd pertinet ad ſuum commodum, pro nato habetur.[c] Interdumque curator alius ventris eſt, ad alimenta uidelicet præbenda matri quæ fert partum, & ita nutrit: & alius qui bona admini

2 ſtrat.[d] Datur curator uentri, uel ſine inquiſitione, & tunc is non ſatiſdat: aut cum inquiſitio-

3 ne, & ſatiſdat.[e] Hermogenianus,[f] inter bonorum uentriſque curatorem, & inter curatorem furioſi, itemque prodigi, pupillive, magnam eſſe dicit differentiam: quippe cum iſtis, ſcilicet curatori furioſi, pupilli, & prodigi, plena eſt rerum adminiſtratio: duobus autem ſuperioribus, bonorum & uentris, ſola cuſtodia, & rerum, quæ deteriores futuræ ſunt, uenditio committatur.

a l uĕtri, l. 20. de tuto. & cur. dat. ab &c. in P. lib. 26 tit. 5.
b l. 1. §. ex hoc reſcripto, de uen inſpic. lib. 25. P. tit. 4. l. cuſtur, de uent. in poſſ. mitt. in P.
c l qui in utero, de ſta hom. in P l 1 de uĕt. in poſſ. mitt. li. 37 P. tit. 8.
d l. 1. §. quoties, & ſeq. de vĕ. in poſſ. mitt. in P.
e l. bonorum uentris, l. 8. de cura. furio.
f Hermoge in l. inter bonorũ, l 49. de admi. tuto. lib. 46. P. tit. 7.

De curatore bonorum. Cap. VIII.

Lib 42. P. tit. 8.

1 *Curator datur bonis viuentium & mortuorum, quando, & quare.*
2 *Curator bonis controuerſis authore iudice & conſenſu contendentium datur.*
3 *Curatores bonis captorum ab hoſtibus dati.*

1 QVando agitur de bonis conſeruandis, uel diſtrahendis, uel uiuentium, uel mortuorum, ſæpe curator datur:[g] uiuentium, ueluti ſi debitor ſolum vertat, & foro ceſſerit, creditores eligunt unum, per quem bona diſtrahantur, ut portio illis quæ ex redacto ſit, ſoluatur,[h] uel ut

2 bona locentur & adminiſtrentur.[i] Videlicet approbante curatorem iudice, qui adiri debet à creditoribus, ut conſtituat ex eorum conſenſu, uel diſſentientibus illis ex arbitrio ſeu officio curatorem bonorum debitoris unum uel plures.[k] Idipſum in bonis mortui, ſi hæres nolit, uel non poſſit adire hæreditatem, creditores petunt bonis dari curatorem.[l] Dabitur & quamuis non ſint, uel ſi non urgeant creditores, ad conſeruanda bona, & ad peritura diſtrahenda:[m] ueluti ſi Domini capti ab hoſtibus, reuerti ſperantur:[n] ſi ex Carboniano edicto bonorum poſſeſſio petita ſit, & cautio non detur.[o]

3 Et ſic in ſimilibus. Dantur curatores quoque captis & uiuentibus apud hoſtes, ſpe poſtliminij, ne interim bona eorum fraudibus diſſipentur.[p]

g Nerat. Lui[?] bonis, l. 9 de cura furio. P.
h l. 6. de curat. bon dan. li. 42. P tit. 8.
i Caius, l. in æditione, l. 8. §. fin. de bo. autho. iud poſſid. eod. lib. tit. 5
k l. 2. de curat. bon. dan. l Pulcinius, l. 7. § Labeo, quibus ex cau in poſ eat. eo. lib. tit 4.
l l. 2. de curat. bon. dan.
m l. ſi diu, l 9. quib. ex cau. in poſſ eat.
n l 5. § pen. & fi. de munes & hono. lib 50. P. tit. 4. l. in poſſeſſionem, quibus ex cauſ. in poſſ. eat.
o d l. ſed ſi is, § ſi de munes. l. 1. §. quoties, de Carbo. edic.
p l. cũ cognatos, l. 5. de capti. & poſtl. reuer. lib. 8. C. titul. 51.

De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. Cap. IX.

Lib. 5. C. tit. 6.

1 *Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro nutu eorum tutorum uel curatorum.*
2 *Tutores & curatores cur in locum ſui procuratorem pro rebus pupilli non poſſunt dare, ſed actorem? niſi lite conteſtata.*
3 *Actor datus à tutore & curatore quid præſtet in iudicio.*
4 *Actorum tutorum quando finiatur officium.*

1 SVperioribus perſonis curatorum & tutorum aliæ quandoque accedunt auxiliares, additæ à iudice petentibus tutoribus uel curatoribus, ſi illi ſufficere non queant adminiſtrationi: nempe actores ſeu adiutores, ratione iudiciorum,[q] & in locum procuratorum ad lites. Qui periculo tutorum & curatorum dantur, id eſt, ut ipſi teneantur pro illis, ſi male & perpe-

2 tam adminiſtrauerint negotia commiſſa.[r] Explicat autem id Iuriſcon. Paulus, & cur actor potius, quàm procurator hic dicatur in tutela litium curam habens. *Decreto,* inquit,[s] *tutorũ, periculo tutoris actor conſtitui ſolet, quotieſcunque aut diffuſa negotia ſunt, aut dignitas, aut ætas, aut ualetudo tutoris id poſtulat: Nempe ſi infans pupillus fari non poſſit, ut procuratorem facere nõ poſſit.* Et Diocletian. & Maximi. nec patri quidem tutori filij permittit procuratorem creare, ſed actorem tantum.[t] Iure enim tutor quandiu abeſt, alium quàm tutorem conſtituere non poteſt.[u] Tutores enim aut curatores, Domini rerum minorum non ſunt, ſed illarum agunt curam, & ideo procuratorem non poſſunt conſtituere pro illis in iudicio,[x] ſed actorem,[y] ex cauſa:[a] niſi lite conteſtata ordinate uelit procuratorem tutor, quia tunc factus eſt Dominus litis.[a] Quanquam in negotijs gerendis procura-

3 tor recte alium procuratorem conſtituat.[b] Hic actor tamen, tanquam procurator ſatiſdat de calumnia, ut legitimam perſonam ſtandi in iu-

4 dicio habens.[c] Finitur horum actorum officiũ, finito officio eius cui additi ſunt, nempe tutoris uel curatoris:[d] uel finito negotio cui præfecti fuerunt.

q l. quæ omnia, de procur. in P.
r utrunque probatur in l. ſi ſolet, l. 15. de tutel. in P.
s l. decreto, l. 25. de admini. & peri. tut libe. 26. P. tit. 7.
t l. 1 de actio. a tuto. ſeu curat. dan. li. 5. C. tit. 61.
u l. curatorem habentĩ, l. 10. quã tut. uel cur. poſſ lib. 5. C. titul. 34.
x l. 1 de procu. in P.
y l neque, C. de procurat l. ſi actor, de appel. C.
z §. ſi. de cura.
a d. l neque.
b l. ſi procuratorẽ, §. ſi quis, mand in P.
c l 1 § 1. § fin autẽ. & § 1 de tutorum. cal C & ibi gl. & glo 2. in d l. 1. de acto. a tuto uel curat. dan. C.
d l. 1 quan tut. uel curat. eſſe deſ. C.

De actionibus tutelæ & curæ, directis & utilibus, ciuilibus & prætorijs. Cap. X.

Lib. 27. P. tit. 3. Arbit. tute. lib. 5. C. tit. 51.

1 *Tutelæ actio non niſi finita tutela proponitur, contra curatorem autem & actio proponitur pendẽte adminiſtratione.*
2 *Tutor ut ex quaſi contractu obligatur, unde actiones tutelæ.*
3 *Tutor conuenitur pro male geſtis, non geſtis gerendis, pro dolo, et culpa: tenetur que res eius & proprias curare.*
4 *Actio in tutorem duplex, tutelæ, & de rationibus diſtrahendis: quæ & utilis in curatorem.*
5 *Tutelæ actio directa, & contraria, & utilis.*
Res pro quibus tutela actio uel curæ directa datur, eod, & nume. 7. 6. 10.
6 *Negotiorum geſtorum actio quando in tutorem uel curatorem datur.*
8 *Tutor à tempore quo ſciuit ſe datum, & ſi non adminiſtrauerit, tenetur de periculo tutelæ.*
9 *Tutor uel curator num teneantur pro uſuris pecuniarum otioſarum minorum.*
11 *Tutorum unus pro omnibus in ſolidum conueniri poteſt pro tutela.*
Quando inter contutores habet locum exceptio diuiſionis: & quando in ſolidum quilibet tenetur, eod.

12 *Tutori-*

12 *Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, cessionis, diuisionis, & utilis actionis: & beneficium ordinis quod, & quando illis datur.*

13 *Beneficium diuisionis tutelæ & curæ quale, & quā do detur tutoribus & curatoribus.*

14 *Beneficium cessionis actionis datum contutori.*

15 *Vtilis actio quæ detur contutori in contutores.*

16 *Actio pro tutela, in eum qui se pro tutore uel pro curatore falsò gessit: & de contraria protutelæ.*

17 *Tutelæ actio durat 30. ann.*

18 *Tutelæ & curæ nomine in quantum, & quomodo agant hæredes minorum, & teneantur hæredes tutorum & curatorum, an de dolo, lata, leuique culpa.*

19 *Infamia ex condemnatione tutelæ uel curæ non transit in hæredes tutorum uel curatorum, quomodo.*

20 *Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius hæredem.*

21 *Perfidia tutorum & curatorum infamia, & alijs pœnis punita. tem 19.*

22 *Platonis lex de tutelis, & accusationibus tutorum.*

23 *Tutores honorarij & notitiæ causa dati, quando, & in quantum teneantur.*

24 *Actio directa de rationibus distrahendis quid, & contra quos datur.*

25. 26. *Actio tutelæ, & de rationibus non concurrunt.*

26 *Forti actione interdum contra tutores & curatores agitur.*

27 *Actio de rationibus distrahēdis datur contra quot libet tutores non contra hæredes eorum.*

28. 29. *Actio alia in curatorem & tutorem ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, & quando ex ea agatur, & contra quos.*

29 *Actio ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, utilis datur in pro tutore gerentem.*

30 *Beneficium diuisionis agenti minori contra tutores obijci nequit ab illis, inter illos quatenus locum habeat.*

31 *Actio subsidiaria quando ob tutelam uel curam competat contra magistratus, qui tutores & curatores dederunt.*

In nominatores tutorum & curatorum actio quando competat, eod.

32 *Magistratus collegæ, qui conueniri possunt nomine tutelæ uel curæ, diuisionis an habeant beneficium.*

33 *Magistratus, qui non tenentur in subsidium tutorum uel curatorum, quos dederunt.*

34 *Scriba, cui de facultatibus minorum commissa est inuentarij confectio, quando in subsidium tutorum & curatorum teneatur.*

35 *Ordo qui nominauit magistratum, qui minoribus tenetur, non tenetur pro magistratu in ea causa tutelæ uel curæ.*

36 *Vtilis actio ex facto tutoris uel curatoris data minoribus, & in minores.*

37 *Actiones prætoriæ pro tutore, & in factum pro tutela & cura, in quo dantur minoribus.*

38 *Restitutio minorum & aliorum, in factum actione aduersum gesta à falso tutore uel curatore.*

39 *Actio pro tutela, & pro tutore prætoria, in quo differant.*

1 ACtiones tutelæ & curæ fere eadem
tractatione concludi possunt, pau
cis exceptis, ueluti quòd actio tu-
telæ non nisi deposita administra
tione proponi iure communi possit:[a] cum cu-
ratore autem manente administratione, ut cū
2 procuratore agi possit.[b] Tutores qui tutelæ iu
dicio tenentur, non propriè ex contractu obli-
gati esse intelliguntur, sed ex quasi contractu:
cuius nomine mutuæ sunt actiones, & quæ pu
pillo in tutorem dantur directæ, & quæ tutori
3 dantur in pupillum contrariæ.[c] De omnibus
quæ tutor fecit, cum facere non deberet: item
de omnibus, quæ non fecit, rationem reddet
hoc iudicio, præstando dolum & culpam, &
quantam in suis rebus diligentiam.[d] Lex Pla-
tonis etiam ea,[e] *Tutor non minor orphanos,
quàm si genuisset eos, diliget: neque res illorum pe-
ius, quàm suas gubernet. Imo etiam affectu animi
magis.* Cicero tutelam & procurationem reipu.
ita gerendam ait, ad utilitatem eorum qui com
missi sunt, non eorum quibus commissa est.[f]
4 Actio in tutorem ei qui in potestate eius fuit,
duplex datur: tutelę una, & de rationibus distra
hendis conturbatæ alia.[g] Quarum exemplo a-
lia in curatorem datur utilis, extensione facta
actionis quæ datur pupillo, ad minoris perso-
nam in curatorem: quod indicat conceptio ti-
tuli seu rubricæ, *de tutelis & rationibus distrahen
5 dis.* & utili curationis causa, actione. Tutelæ a-
ctio directa, & contraria, & utilis. Res pro qui-
bus datur directa, sunt omissa geri, & male ge-
sta: ut officio tutoris incūbit rationes actus sui
conficere: & pupillo reddere. Cæterum si nō fa
cit, aut factas non exhibet, hoc nomine iudicio
tutelæ tenebitur.[h] Item quicquid tutoris dolo,
uel lata culpa, aut leui, seu curatoris minores
amiserint, uel cum possent, non acquisierint,
hoc in tutelæ, seu negotiorum gestorum utile
6 iudicium uenire non est incerti iuris.[i] Negotio
rum autem gestorum tunc actio datur, quan-
do post depositam tutelam, uel finitam, admi-
nistrauit tutor, ut ait Iulius Paulus:[k] uel si pro
tutore, uel curatore, cum non esset, se gesserit.[l]
Sed illa nō est tutelæ propria actio, de qua nūc
7 agimus. Rursum directa tutelæ datur in tuto-
rem, uel curatorē, qui pecunias pupilli, uel mi-
noris in suos usus conuerterunt, ut eas cum u-
8 suris legitimis restituant.[m] Item si tutor cessa-
uerit in officio, uel esciens sibi decretā tutelā,
nō administrauerit, tenetur. Ex quo enim in-
notuit tutori, se esse tutorem, scire debet pe-
riculum tutelæ ad se pertinere. Innotesce-
re autem qualitercunque sufficit, nec uti-
que eum testato conueniri oportet: Nam si
citra testationem aliunde cognouerit, nulla
dubitatio est, quin periculum ad eum de-
beat respicere.[n] Qui tamen semper præsu-
mitur perpetuo ignorare, nisi contrarium
probetur:[o] uidelicet si intra tempora ex-
cusationibus deputata eas non proposuerit,[p]
legitimas nempe: quando quidem illegitimæ
non liberant à periculo cessationis.[q] Quemad
modum contra, si tutoris datio nulla sit, aut nō
teneat, periculum nullum est tutoris, si non ad
ministrauerit, quanquam sciuerit se datum.[r]
9 Competit & tutelæ in tutores actio, si male cō-
traxerint, id est, si prædia non idonea cōparaue
rint per sordes, aut gratiam, aut per latam ne-
gligentiā,[s] ut soluant fructus ex rebus percep-
tos, uel qui bona fide percipi potuissent,[t] de do
lo, si repertorium non fecerint,[u] etsi alio mo-
do gesserint dolosè, de culpa, de negligentia, ut
supra monuimus.[x] Iuraturque in litem ad-
uersus dolosum,[y] & si soluendo non sit, ex-
tra ordinem coercetur.[z] Cæterum de casu
fortuito non tenetur,[a] ut si incursu latro-
num res perierit:[b] nisi seruaret non seruan-
da, quæ perierint casu ob culpam præceden-
tem.[a]

a l. nisi finita, l. 4. & l. si tutor, a §. fin. & l. sed nō d. tur. l. 10. de tutr. & ratio. distrah. in F.

b l. cū curatore, 27. de administr. tut. in F.

c §. igitur, de oblig. quæ ex delic. nasc.

d Vlpia. in l. 1. de tut. & ratio. distrah. li. 27. F. tit. 3. l. a tutoribus, eo. l. quicquid. tibi tat. C. §. fin. ut quā obl. perhib. se hab. res minor. in auth.

e Plato, 11. de legib.

f Cic. 1 Offic.

g l. 1. § in tutela, de tute & ratio. distrah. F.

h l. 1. §. officio, eod.

i l quicquid. l. 7 arbi tut. C.

k Iul. Paul. l. 1. recep. sent. ti. 4. c. 2. facit l cura tora, de negot. gest. C

l Idē Pau. eod. lib. & in c. 8.

m l. 3. & l. cum interdictę, C. arbi. tut. l. tuto. q. repertorium, l. 1 § si post depositionem, cum sepa. §§. de adm. & pericu. tuto.

n l quidam decedēs, 6 § si de adm. tut. l tutor. l. 2 1. & l. cum scires, C. eod. Extant hac de re consti. regia & placita antiq sapiemæ, de quibus uide Papo. li. 23. Rhapso. arresto ut 9. aresto 4. & 5.

o l. hoc autē, l. 7. de adm. tut. in F.

p l. 1. eod. titu. in F.

q l. quamquā, de excus. tut. C. l. qui testamento, eod. in F l. 2. si tut. appell C.

r l. militię, & l. neque, qui dar. tuto. poss. C.

s l. tutor, § repertoriū, § cōpetit, de admi. tut. in F.

t l. si fine hærede, §. Modestinus, eod.

u l. tutores, 28. eo. d. l. tutor § repertorium.

x facit l. 1. de peric. tut. C.

y d l tutor qui repertorium.

z l. ubi firmus, l. 5 a eod. de administ. tuto.

a l 4. de peric. tute li 5. C. tit. 58. l. negotium, C. de neg. gest.

b l si res pupillaris, l 31 de administ. tut. F.

10 tem.[a] Ad fœnus quoque pecuniarum pupilli
tenebatur tutor antea, illudque ipſe præſtabat,
ſi otioſas reliquiſſet: hodie tamen, ſi reditus, uel
fructus patrimonij minorum & pupillorum
ſufficiant pupillorum uſibus, non tenentur fœ
nerari: aut ſi non ſufficiant, non tenentur mu-
tuare, niſi quatenus ſufficiet ad diſpenſationē
adoleſcentis.[b] Cum quia uſuræ uetitæ à Deo
ſunt,[c] tum quòd ſæpe accidit, ut pecuniæ fœne
bres iuſto Dei iudicio, & patrimonia fœneratorum,
in nihilum recidant.[d] Quo fit, ut ſi mu-
tuauerit tutor pecuniam pupilli, mutui ſubia-
ceat periculo.[e] Cum autē is ad uſuras condem
nabitur, arbitriū erit iudicis quales præſtet:[f] ut
ſi ſit in dolo, maximas.[g] Datur autem actio pu
pillis & hæredibus eorum, aduerſus omnes cō
tutores, & ſingulos quos eligere uoluerint in ſo
11 lidum.[h] Habet tamen locum inter contutores
contumaciter non gerentes exceptio diuiſio-
nis.[i] Verumtamē hic opus eſt diſtinctione. Nā
diuiſa tutela uel cura, ſiue à præſide, ſiue à teſta
toris uoluntate, periculum tutelæ ſeu curæ non
pertinet ad contutores contutorum male gerē
tium, ſed pro parte ſua quilibet conuenitur: ni
ſi per dolum ob culpam ſuſpectos nō remoue-
rint, uel tarde ſuſpectos arguerint cum illi non
ſoluendo effecti ſunt uel ſi ſuſpicionis cauſam
agentes, pupilli iura prodiderūt.[k] In ſolidum
porro tenentur pro contutore, nulla diuiſione
12 à teſtatore, uel iudice facta. Attamen illis com
petit uel beneficium ordinis, uel ceſſionis, uel
diuiſionis, uel utilis actionis. Beneficiū ordinis
eſt, ut ordine alter poſt alterum conueniri poſ-
ſit, ſi tamen inter illos omnes gerentes aliqua
facta ſit adminiſtrationis diuiſio: nam nulla di
uiſione facta inter ipſos, ſine ordine quilibet
eorum electione libera in ſolidum conueniri
poteſt.[l] Quod obtinet diuiſione etiam facta in-
ter contutores eiuſdem generis, puta ſi ſint om
nes teſtamentarij, uel legitimi, uel datiui. Cæte-
rum ſi ſint diuerſi generis, ut alij eorum qui ad
miniſtrauerint, ſint datiui, alij teſtamentarij:
prius conueniuntur pro propria adminiſtratio
ne datiui: ſecundo, qui pro ijs ſe obligarunt, do
hinc magiſtratus qui eos dederint, antequam
perueniatur ad contutorem.[m] *Et licet,* inquiūt
Dioclet. & Maximia. *Tutorum conuentione mu-*
tuum periculum minime finietur, tamen eum qui ad
miniſtrauit, ſi ſoluendo ſit, primo loco, eiuſque ſucceſ
ſores conueniendos eſſe non ambigitur.[n] Poſtea
contutores, dummodo tempore depoſitæ tute-
læ ſoluendo alij qui geſſerunt nō ſint: alioquin
eo tempore ſoluendo exiſtentibus, contutores
pro his non tenentur.[o] Quòd ſi ex diuerſi gene
ris contutoribus datis, quidam geſſerint, alij
non adminiſtrauerint, ſed alijs mādauerint ge
rere: inter eos non eſt locus beneficio ordinis,
quia omnes geſſiſſe uidentur.[p] Si autem quidā
tutelam uel curam non geſſerint, nec manda-
uerint gerere, ſequendum eſt reſcriptum Ale-
xandri, cuius uerba: *Qui ſe non immiſcuerunt tu-*
telæ uel curæ, ex perſona eorum qui geſſerūt & ido
nei ſunt, non onerantur: ſi qua uero ſint, quæ cum ge
ri debuerint, omiſſa ſunt, latæ culpæ ratio omnes æ-
qualiter tenet.[q] Et certum eſt, nō ſolum eos qui
geſſerunt, ſed etiam qui gerere debuerunt, tute
læ nomine teneri etiā de his, quæ à contutori-
bus ſeruari non potuerunt ſi modo cum ſuſpe-
ctos facere debuerunt, id officium omiſerunt.[r]
Extat & ſingularis cū diſtinctione Papiniani
hac de re in hæc uerba, ſententia: *In eum qui tu-*
telam gerere noluit, poſt cæteros qui geſſerunt, actio
nem utilem tutelæ dari placuit: quod tamen ex tute-
la non peruenit ad eos qui ſe negotijs miſcuerunt,
ſed communi negligentia perijt, citra ſubſtitutionis
ordinem æqualiter ad omnium periculum ſpectat.[s]
13 Verum beneficium datur diuiſionis, quando
plures ſimul geſſerunt tutelam, & omnes ſi-
mul ſoluendo ſunt: æquiſſimum enim erit tūc
diuidi actionem inter eos pro portionibus uiri
libus exemplo fideiuſſorum. Si non omnes ſol
uendo ſunt, inter eos qui ſunt ſoluendo diuidi
tur actio: ſed prout quiſq; ſoluendo eſt, poterūt
conueniri.[t] Sic tutores & curatores omnes ali
cuius, ſiue ſimul omnes adminiſtrauerint, ſiue
non adminiſtrauerint, aut inter ſe diuiſerint
adminiſtrationem, cuiuſcunque generis ſint
aut datiui, aut legitimi, aut teſtamentarij, licet
quilibet eorum teneatur in ſolidum, tamen be
neficium diuiſionis habent, non ordinis, etiā ſi
doloſè adminiſtrauerint[u] uidelicet ſi ex com-
muni dolo & culpa conueniantur, contra, ſi ex
dolo ſpeciali.[x] Plures itaq; curatores uel tuto-
res in ius uocati, ſimpliciter condemnati pro
uirilibus cenſentur partibus condemnati, licet
obligatio & petitio fiat in ſolidum.[y] Quinimo
arbitrantur interpretes pluribus condemnatis
ratione tutelæ in ſolidum, poſſe eoſdem oppo-
nere adhuc beneficiū diuiſionis.[z] Et ita iudica
tum notat Boerius.[a] Illi autem ex ſentētia plu-
riū, quos refert, interpretū, uerius uidetur pro-
ponendā eſſe exceptionē diuiſionis ab exordio
litis, ante litis conteſtationē: quòd ſit exceptio
dilatoria.[b] Diuiſa tamē ſemper uidetur cōdem
natio eorum, qui in diuerſis prouincijs admini
ſtrant eiuſdē tutelā & bona: nā tutor vnius pro
14 uinciæ nō tenetur de facto alterius.[c] De benefi
cio ceſſionis, vnde & actio utilis in contutores,
Vlpianus ſic reſpondit: *Si forte quis ex facto alte*
rius tutoris condemnatus præſtitis, uel communi
geſtu, nec ei mandatæ ſunt actiones, uidelicet ſi à
pupillo uel minore non fuerit ceſſa actio: Conſtitutū
15 *eſt à D. Pio, & ab imperatore noſtro, & ab eius pa-*
tre, utilem actionem tutori aduerſus contutorem dā
16 *dam.*[d] Datur etiā protutelæ actio in eum, qui
ſe pro tutore geſſit, uel pro curatore, cum tamē
uere non eſſet tutor uel curator: atq; ea exerce-
ri poteſt ante tempus pubertatis.[e] Tenetur au-
tem ad id quod tutor obſtringitur, & pari mo-
do ei contrarium iudicium protutelæ datur.[f]
17 Tutelæ actio tam hæredibus pupilli,[g] quàm
etiam contra hęredes tutoris competit,[h] uſque
18 ad triginta annos.[i] Verumtamen non eodem
modo hæredes tutorum uel curatorum, quo ip
ſi tutores uel curatores tenentur,[k] neq; priuila
gia minorum in ſucceſſores transeunt.[l] Itaque
hæredes tutorū uel curatorū tenentur eo nomi
ne rationem reddere de eo quod tutor uel cura
tor adminiſtrare debuit, nec adminiſtrauit: con
uentis primum illis, ut diximus, qui adminiſtra
uerint.[m] Itē de eo quod defunctus à ſe, uel ab
alijs nō exigit[n] utili uidelicet actione.[o] Quia
tamen finitur tutela morte tutoris,[p] hæres eius
ex ſua perſona, non tenetur de periculo contu-
toris, ſi idoneus defunctus erat tēpore mortis.[q]
Sed neque tutores tutorum uel curatorum, ob
negligentiam, quæ non latæ culpæ comparari
poſſit, condemnari oportet, ſi non contra tuto-
rem lis inchoata eſt, neque ex dāno pupilli lu-
crum captatū aut gratiæ præſtitum ſit.[r] Ex do-
lo tutoris uel curatoris hęres tenetur, alioquin
& de lata culpa, non de leui ex perſona defun-
cti:[s] quamuis ex ſua perſona de leui teneatur.[t]

Quòd

a l. 3 de petit. tuto. C.
b in l. tutores, 28. & auth. nouiſſimè, de admini. tut. C. l. p de uſur. pupill.
c D. Lucæ, 6. Pſal. 14
d l lex quæ tutores, de admi. tuto. C.
e d. authē. nouiſſimè, & §. quoniā, uero in ijs qui perhib. obliga ſe hab. &c. in authen. coll. 6
f l. 4 § quantas, de fideiuſſ. tum. in P.
g l tutor, 1. § pecuniam, & l. non exiſtimo, de admi. tuto. in P.
h l. ſi ſine hærede, 11 § hæredibus, eod
i l. ſi plures, 19. eod.
k l. 2. de diuid. tute. C.
l d. l. 2. de diuid. tut.
m l. Luci⁹, 47. § cum in teſtamento, de admin. tut.
n l. ſi. C. de diuid. tute l. 2 ſi tut. non geſſ. l. cū interdictæ, 6 arbitr. tute. in P.
o l. 3. de diuid. tute. C.
p l. tres tutores, 56 § nō ſolum, de admi. tuto. l ite antē, § geſſiſſe, eod. l. 2 de fideiuſſ. tut. in P.
q l. 2. ſi tut. uel cur. non geſſe. lib. 5. C. tit. 55.
r l. 1. ſi tut. uel cura. non geſſ. l ſi quis tutor, §. quinetiā, de ritu nupt. in P. l. ſi tibi patris, de teſta tuto.
s l. tutores qui poſt, l. 41. § in eum, de admi. nid tuto.
t l. 1 § nſi tractemus, de tutel & rat diſtr. u l ſi plures, in 3 de admi tut. P Boer. deciſ. 59 nu. 2. & 3 l. 5. & 2. ſi tutor. uel cur. non geſſe. C
x d l 1. & 2 eo. Ga... in l. 1 de tranſ. C & ibi ... l. 1. § planè, de rat. & ratio. diſtrah. in P.
y ut in l. 1. ſi plu. una ſentē. fuer. condem. & ibi no. Bald. & Alber. in l. an quæ, ſam ... Bar. Pau. Caſtren. Ang. in l. Paulus, de ſolut. in P.
z Boer. in d deciſ. 58 nu 8
a idem in proxim ... deciſ. nu. 10 p Bal & Cin. q ... in l ex ceptionem, de excep &c.
b l. 2. de petit. tuto lib. 5. C. tit. 39.
c l. 1. §. nunc tractemus, uer. & ſi fortè, de tutel. & ratio. diſtrah. in P. l. ex facto, de nego. geſſ. in P. l. cū interdictæ, l 6. arbit. tute. C.
d l. 1. de eo qui pro tute. nego. geſſ. l. 5 C tit. 45. & l 1. eo. li. 27 P. tit. 1.
e l. pen. & ſin. eod. in P.
f l. tutelæ actio, 12. arbitr. tute C.
g d. l tutelę, & l. tutor qui repertorium, l 3. de admi tut. in P. l ſi tuto. ut. eod
h l tutores. tutela. l. 9. arbitr. tute. C.
i l. 1. de hęred. tuto. C. li. 5. tit. 54.
k l ex plurib. l. 41 de admi tuto. in P
l l. 2 & ſin. de heredib. tut. C. l. tutelæ, C. arbit. tute.
m l. 1 d. tim. de hæred. tut.
n d. l 3. & l nō quaſi, § 1. rem pup. ſal. fo. l P.
o §. ſimili modo, quib. mod. tut. finit. lib. 1. Inſti. tit. 22.
p l tutorem, l. 48 § tutoribus. de admini. tut. in P.
q l. 1. de hæred. tuto C. l 1 ſi ex del def in qu. ... hær. tene. C.
r l. curatores, l. 18 de neg. geſſ. C. l. alio, C. de in lit. iur. l. ex depoſiti, l. 19. & l. ex contractibus, de actio in P. l in hæredes, de magiſt. conueni. C l. nō ſimiliter, l 4. eo. P. l. ſi & 4. de fideiuſſ. tut in P.
s l. 1. § penul. de nego. geſſ. P. l. cum oſtendimus, l. 4. § 1. de fideiuſſ. & no. tuto. lib. 27. P. tit. 7.

19 Quòd pertinet tamen ad infamiæ iudicium,
differunt defunctus & hæres: si quidem tutor
aut curator de dolo, proprio suo nomine, iudi-
cio uel actione directa conuentus, damnatus,
infamis est: hæres autem, qui de dolo defuncti
nomine damnatur, minime. Quia de perfidia
alterius agitur,[a] hæres tantum in æs alienum,
20 non in tutelam succedat.[b] Quare contra tuto-
rem dolosè uersatum in litem iuratur,[c] non
autem contra hæredem, nisi & ipse in tutela,
mortuo tutore, uel curatoris hæres in cura, de-
functo curatore dolosè uersetur: quia tunc ex
proprio dolo quilibet tenetur, quamuis à negli
gentia leuis culpæ immunis sit.[d] Quædã enim
sunt quæ hæres tutoris, quamuis tutor non sit,
tenetur cepta à defuncto implere & explicare,
si is hæres legitimæ & idoneæ ætatis sit, in qui-
21 bus ipse dolum committere potest.[e] Et Cice-
ro:[f] *Si quæ sunt*, inquit, *priuata iudicia summæ exi-
stimationis, & pene dicam capitis, tria hæc sunt,
fiduciæ, tutelæ, & societatis. Atque enim perfi-
diosum & nefarium est fidem frangere, quæ conti-
net uitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam per
uenit, & socium fallere, qui se in negotio coniun-*
22 *xit*. Platonis de tutoribus lex etiam hæc: *Si
tutor negligere aut malitiosè agere propinquis, aut
cæterorum ciuium alicui uidebitur, in iudicium ad-
ductus quadruplum damni restituat, cuius pars al-
tera puero, accusatori altera deferatur. Postquàm
uero ad pubertatem orphanus uenit, si male secum
egisse tutorem duxerit, ad quinquennium usque ab
exacta tutela, in tutorem sibi agere liceat. Et si tu-
tor quispiam condemnabitur, quid pati dariue de-
beat, à iudicibus decernatur.*[g] Quæ per omnia in
hæredibus tutorum locum habere non pos-
sunt, maxime in hæredibus eius, qui non iure
tutor uel curator datus, administrationi se non
immiscuit, qui nec dolum, nec culpã præstare
23 debent.[h] Datur & actio tutelę in tutores, quos
uulgo dicimus honorarios, qui nihil admini-
strant, uidelicet excussis prius facultatibus eo-
rum qui gesserint. Imputatur namque illis, cur
cum alios gerentes male gerere viderent, non
fecerint suspectos.[i] Tutor autem notitiæ cau-
sa datus, perinde ac reliqui tutores, in omni-
bus administrationis & accessionis iure conue
24 niri potest.[k] Alia actio quæ contra tutores cõ-
petit directa, est de rationibus tutelæ distrahen
dis, hoc est, ut ego interpretor, de controuersia
illarum rerum, quæ per tutorem subtrahun-
tur à rationibus redditis, & intercipiuntur;
uel interciperentur, nisi peterentur à pupillis
25 uel minoribus tanquam ablatæ. *Actione*, in-
quit Paulus, *de rationibus distrahendis nemo tene-
tur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupil-
li abstulerit: quod si furandi animo fecit, etiam
furti tenetur, & utraque actione obligatur, neque
altera alteram tollit.*[l] Et condictio quoque furti
na competit, per quam rem pupillus conse-
26 quitur. Actio hæc est in duplum, in qua ta-
men simplum tantum pœna.[m] Vlpianus au-
tem sic explicat. *In tutela ex una obligatione duas
actiones esse constat, & ideo siue tutelæ fuerit actũ,
de rationibus distrahendis agi non potest: siue con-
tra, tutelæ actio. quoad speciem istam, perempta
est. Hunc tutorem tamen, qui intercepit pecuniam
pupillarẽ, & furti teneri Papinianus ait.*[n] Videli-
cet si animo furandi intercipiat. Nam, ut Try-
phonius ait, sine animo furandi interceptũ re-
sum pupilli in duplum punitur per legem 12.
tab. non tam propter furtum, quantum pro-
pter perfidiam, quod perfide tutor se gessit.[o]
27 De rationibus distrahendis actione non so-
lum ij tutores tenentur, qui legitimi fuerunt,
sed omnes qui iure tutores sunt, & gerunt tute-
lam.[p] Estque perpetua, quæ minoribus &
successoribus eorum datur: uerumtamen in
hæredem, cæterosque successores non dabi-
28 tur, quia pœnalis est.[q] Alia actio in tutorem
est, ex stipulatu rem pupilli saluam fore, cum
pupillo rem saluam fore satisdatum est. Agi au
tem ea tunc potest, cum & tutelæ agi potest.[r]
Daturque finita tutela, & ex quibus causis a-
ctione tutelæ agi potest, ex ijsdẽ agitur ex hac
stipulatione: & contra ex quibus non potest a-
gi ex illa, nec quoque ex hac.[s] Tenetur ob hãc
cautionem, non solum uerus tutor qui admi-
nistrauit, sed etiam qui pro tutore gerit, & fide
29 iussores eorum. Is tamen qui non gessit, quia
nec actione tutelæ tenetur, hac actione non cõ
uenitur, sed utili actione: quia suo periculo ces
sauit.[t] Et hæc eadem quæ de tutoribus ex hac
satisdatione diximus, uera in curatoribus cuius
cunque speciei erunt, siue puberibus, siue im-
puberibus, siue furiosis, siue prodigis, uel qui-
30 busdam alijs, ut fieri assolet, dati fuerint.[u] No-
mine quoque tutorum & curatorum qui satis-
dederint rem minoris vel pupilli saluam fo-
re, fideiussores conueniri possunt, & quilibet
eorum in solidum: ita tamen, ut huic qui con-
uenitur cedantur aduersus confideiussores a-
ctiones. Neque conuenti à pupillo diuisionis
beneficium obijcere possunt: conuenti autem
31 ab alijs possunt.[x] Subinde alia actio subsidia-
ria directa minoribus ratione tutelæ, uel uti-
lis, ratione curæ male administratæ, datur, in
magistratus qui eos dederint. *In magistratus mu
nicipales*, inquiunt Imperatores Diocle. & Ma
ximia. *Tutorum nominatores, si administrationis
finito tempore soluendo non fuerint, nec ex cautio-
ne fideiussionis solidum exigi possit: pupillis quon-
dam in subsidium indemnitatis nomine actionem
vtilem competere, ex senatusconsulto, quod autho-
re Traiano parente nostro factum est, constitutum.*[y]
Conuenitur itaque magistratus, ut nominator
tutoris uel curatoris minus idonei, postquam
bona nominati, & fideiussorum eius, nec non
collegarum, ad quos periculum administratio
nis spectat, excussa fuerint, nec per ea indem-
nitati minoris satisfactum est.[z] Tenenturque
pupillo ad ea, ad quæ tutores conueniri pos-
sunt,[a] si idoneam cautionem à tutoribus uel
curatoribus non exegerunt, rem eorum sal-
uam fore: nam omittendo eam cautionem, se
ipsos fideiussores pro ipsis dedisse uidentur,
qua ratione & eius hæres tenetur. Si uero
cautionem exegerit, tunc temporis cum cau-
tum est, idoneam, etsi postea desierit esse
idonea, tutus est, & hæres eius ab hac a-
ctione.[b] Similiter & hac actione non conue-
nitur, si duos tutores dans non exacta cautio-
ne, quorum unus sufficiens, alius minus ido-
neus sit, & qui idoneus est, in solidum fue-
rit pupillo condemnatus, & satisfecerit. Non
enim potest tutor condemnatus, pro contu-
tore non idoneo conuenire magistratum, eo
prætextu, quòd à contutore non exegerit cau-
tionem, nisi inscio illo tutore contutor non
idoneus datus sit sine cautione: tunc enim
ex æquitate illi in magistratum datur actio.[c]
In condemnatione porro magistratuum, tute-
læ uel curæ nomine, duo distinguenda
sunt:[d] num tutores uel curatores dando,
nullam ab illis omnino cautionem exege-
rint, an uero aliquam exegerint, sed non ido-
neam. Rursum, si omnino non exegerint, an

tempore

a l. 1. & l. furti. § pactum, & §. pen & fin. de ijs qui not. infa. P.
b d. l. furti. §. pen.
c l. tutor qui repertorium, l. 5. de admini. tut.
d d. l. 4. § 1. de fideiuss. & hæred. tuto. in P.
e l. 1. de fideiuss tuto. P. l. si tutor post. de tutel. & rat. distrah in P.
f Cice pro Q. Roscio.
g Plato, lib. 11. de legib.
h l hæres e, ex. 15 de fideiuss & nominat. tutor. in P.
i l. 3. § si parens, de admi. tut P. §. sed si nullis, nouell. 118.
k l. quæro. 12. §. 1. de testa. tute l. 36 P titu. 3. l. 1. de periculo tuto. lib. 5. C. tit. 38.
l l. 1. de tute. & ratio. distra. in P. l. 1. § in tutela, eod.
m d l. 1. § pen. & fi. & l. 1. § cõsiderando, eo. tit.
n d §. in tutela, l 2. de tutel. & rat. distra. P.
o l. tres tutores, 56. de admi nist. tut P.
p l 1. § de rationibus, de tutel. & ratio. distrah.
q d. l. 1. §. pen. eod.
r l. 1 & 4. rem pupill sal. fore, lib. 46. P. tit. 6.
s l. cum pupillus, l. 9 & l nõ quasi, l. 4. § hãc stipulationem, & §. generaliter, rem pupill. sal. fore.
t d. l. nõ quasi, §. 1.
u d. l. non quasi, § pen. & fin.
x l. fin. rem pupil. sal. for. P.
y l. in magistratus, l. 1 de magistra conueni. lib. 5. C. tit. 75.
z l. aduersus, l. 4. eod. & l. 1. eodem C.
a l. fin. eod. P. lib. 27. tit. 8.
b l. quæ ad hæredem, l. 6 & l. 5. § si magistratus, eod. P.
c l. proponebatur, 2 iuncta l. 3. de magi conuen. in P. d. l. in magistratus, C. l Lucius, §. pe. de admini. tuto. in P
d §. subsidiaria, de satisdat. tuto. lib. 1 Instit. tit. 24.

tempore finitæ tutelæ uel curæ fuerint idonei
& soluendo, an non sint, nam: quo casu tunc
idonei inueniuntur, etsi postea destituantur fa-
cultatibus, extra periculum sunt, & hæredes eo
rum: sin minus, contrà.[a] Ita si minus idoneam,
uel nullam adiecerit ipsi, & similiter tenentur
hæredes magistratuum. Nam magistratus in
omne periculum succedit, & hæres ipsius dolo
proximo culpæ succedaneus est,[b] id est, de do-
lo & lata culpa defuncti tenetur, non de leui.[c]
32 Cæterū ipsi magistratus, si plures sint qui eius-
dem actionis rei sint, qui dederint sine inqui-
sitione uel satisdatione tutores uel curatores, si
uterque soluendo sit, possunt petere beneficiū
33 diuisionis.[d] Quæ intelligenda sunt de magi-
stratibus, qui tutores uel curatores dant, & so-
lent, uel debent exigere cautionem: non autem
de illis, qui dant quidem, sed qui non solent exi
gere, ut præfectus urbis, prætor, præses prouin-
ciæ, & similes.[e] Verumtamen ij magistratos,
quibus prætor, præfectus, & similes mandant
exigere cautionem à tutoribus & curatoribus
quos ipsi dant, si non exegerint, tenentur: non
etiam quibus mandatum, ut de facultatibus eo
rum inquirerent & renunciarent, nam isti non
æquè ac magistratus qui dant tutores & curato
res, simulque qui exigere debent cautiones pu-
34 niuntur.[f] Agitur etiam contra scribam, cui mā
dauerat p̄tor ut inquireret de substantia mino-
ris, ut pro facultatum modulo tutor uel curator
eligeretur: si dolo aut negligentia sua ueram
35 substantiæ taxationem passus est occultari.[g]
At contra ordinem qui magistratum, qui ex tu
toris uel curatoris datione tenetur, elegerit, uel
nominauerit, non datur actio post eum magi-
stratum subsidiaria: nam illi tantum promit-
tunt rempub. non pupillorum rem saluam fo-
36 re, nisi expresse qui nominarunt & illud pro-
miserint.[h] Alia etiam datur utilis actio ex facto
tutoris uel curatoris minori, ex ijs quæ contra-
xerunt illi nomine eius, ut contra, ex contractu
eorum in minorem agitur.[i] Nisi illi uel in suā
personam nouarint, uel dolo malo contraxe-
rint: cum dolus tutorum uel curatorum mino-
37 ri non noceat.[k] Duæ actiones sunt prætoriæ,
quæ dantur in tutorem pupillo: una quæ pro
tutore est, quæ in eum dirigitur, qui cum tutor
non esset, tamen se pro tutore gessit.[l] Alia quæ
in factum est, contra falsum tutorem, si cum tu
tor non esset, in aliquam captionem adolescen
38 tem induxisset.[m] Restituitur & minor aduer-
sus negotium gestum ab illo, nec non cæteri a-
ctione in factum si modo ignorarint eum esse
falsum tutorem.[n] Sunt & quædam personæ,
39 quibus & scientia restitutioni non officit.[o] Pro
pter dolum malum autem hæc actio prætoria
diuersa à protutela inducta est. Quòd in actio
ne protutelę crediderit se quis tutorem esse: at
in hac prætoria sciens se non tutorem, dolo ma
lo se talem finxerit, & gesserit, & proinde quan-
ti ea res erit quam gessit, in tantam pecuniam
condemnatur.[p] Datur & in eum, cuius dolo fa
ctum est, ut falsus tutor authoritatem suam no
mine pupilli interponeret.[q] Dantur & in fa-
ctum istæ actiones hæredibus & successoribus,
non autem in hæredes, neque in falsum tuto-
rem post annum: quoniam & factum puniunt,
& in dolum concipiuntur, & aduersus eas per-
sonas, quæ alieno iuri subiectæ sunt, noxales
fiunt.[r]

a l. Aemilius Dexter, l. 14 de administ. tuto. in P.
b Vlpian. in l. non similiter, l. 4 de magist. cōuen. in P. l. 1. de tuto. uel cura. illustr. pers. lib. 5 C. tit. 33.
c l quod ad hęredem, 6. d. tit. de magist. conuen. in P l. 2. C. eod.
d l. 3. eod. C.
e §. fi. de susp. tutor. ap. Iusti. l. 1 § aequ. prætor, de magistr. conuen. in P.
f l. 1. § si præses prouinciæ, eod. in P.
g l. 1. eod. C.
h l. 1. in princ. eod. in P.
i l. 1. & l. 4. l. quan eu fac. tu. m. n. conue. post. lib. 5 C. titu 39 l tutor. 6. eod. tit. lib. 26. P. tit. 9
k l. 1. § 4. eod. in P.
l in titu. de eo qui pro tuto. ne go gess. in P & C.
m l. fina. quod fal tuto. autho. gest. esse dic. l. 27 P. tit 6 & l. falsus tutor, l. 12. eod
n m l. 2 §. fin. eod.
o l. 2. § 4. 1. eo.
p l. nouissimè, 7. eod.
q d. l. nouissimè, in princ. & § fin.
r l huius actio nis, l. 9 § has actiones, eod.

De contrarijs actionibus tutelæ & curæ. Cap. XI.

Lib. 27. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 58.

1 *Finito officio tutelæ datur contraria actio in minorem tutori.*
Et quid illa contraria actio.
2 *Contraria pro tutore, & cura contraria pendente administratione datur.*
3 *Res & causæ, ob quas datur actio contraria tutelæ.*
4 *Tutor & curator quos sumptus repetant in minores factos.*
5 *Contraria actio tutelæ uel curæ quibus, & contra quos detur.*

1 Præter iuris communis ordinem, ob
euidētem æquitatem & summam
pupillorum & minorum utilitatē,
receptum est authoritate prętoris,
ut qui non possunt in ea ætate alijs efficaciter
& ciuiliter sine tutoris & curatoris authoritate
obligari:[a] nihilominus obligentur tutoribus
& curatoribus, qui negotia illorum & personas
tractāt & gubernant, ut illi promptiores essent
in exequendo officio, securi de repetitione eo-
rum quæ utiliter impendissent.[t] Ergo finito of
ficio, tutelæ, non quandiu durat, dabitur con-
traria in minorem actio tutori.[u] Videtur enim
exceptio esse actionis directæ tutelæ, saltem tu-
telam, ut directa cōsiderat, & ad eius actionem
aliquomodo refertur, & ideo contraria dici-
tur.[x] Tutelæ autem actio, ut diximus, non nisi
finita tutela, pupillo seu minori non concedi-
tur.[y] Verumtamen & placuit hanc actionem
contrariam dari, etsi directa non agatur: non
enim semper pupillus agere vult, uel quia ni-
hil ei debetur, uel plus in eum impensum est,
quàm ei abest,[z] uel de rationibus distrahendis
2 agit.[a] Contraria tamen eius qui pro tutore ges
sit, uel qui curam administrauit, etiam penden-
te gestione, & antequam finita dicatur, compe
tere potest: quia & statim ubi obnoxij sunt pro
tutor, & curator directa conueniri possunt,[b] ex
3 cepto adultorum curatore.[c] Res ergo ob quas
datur actio contraria tutelæ sunt, si aliquid im-
penderit tutor in rem pupilli, ut repetat, uel cō-
penset,[d] si pro eo fuerit obligatus ut liberetur:[e]
aut rem suam creditoribus eius obligauerit[f] si
4 pro pupillo soluat. Sumptus porro quos repe-
rit, bona fide fieri debent.[g] Et quos expediat pu
pillo ita fieri, quamuis plus in pupillum im-
penderit, quàm sit in eius facultatibus: alio-
quin enim si non expediat, dicendum est pupil
lum absolui debere. Non enim in hoc admini-
strantur tutelę, ut mergantur pupilli.[h] Quamo
brem iudex qui de contrario iudicio cognoscit,
utilitatem pupilli spectabit, & an tutor ex of-
ficio sumptus fecerit.[i] Potest & agere, ut pupil-
lus illi mandet actiones aduersus contutores,[k]
ut salarium sibi soluat si debitum, uel si contu-
5 tori debitum soluerit.[l] Hæc actio contraria nō
solum tutori, uerum etiam ei qui pro tutore ne
gotia gessit, competere debet, & utilis curatori
pupilli, furiosi, prodigi, uidelicet contrarium
iudicium negotiorum gestorum, item & cura-
tori uentris.[m] Et hæredibus eorum, & in hære-
des pupillorum per 30. annorum spatium,[n] da
tur, & fideiussoribus tutorum.[o]

a l. cōtra iuris, de pact. P l obligari, de auth, tut. in P §. 1. eo. ap. Iustin. l. Iulianus, §. si quis pupillo, de act. emp. cum sim.
t l. 1. de contr. & uti. act. tuto. lib 27. P tit 4.
u l. 1 §. finito, eo. in P.
x d. l. 1. § fin.
y l. nisi, l 4. de tutel & ratio. distrah. cū sim.
z l 2 §. fina. de cont. & uti. actio tute. in P.
a l. 2. eod. tit
b d. l. 1 §. sed si pro tutore, de cont. act. tut d. l. nisi, §. fi. de tutel & ratio. distrah.
c l. 3 & l rationes, l. 14. de administ. tut C. ratio ponitur in gl d §. fi l. nisi, in uer. dum ne gotia.
d §. tutores, de obliga. quæ ex quas. cont. nasc. l. 1. §. præterea, & l. 3. §. iudicio, l 4. de l lit. dan. tut. li 5. C. tit. 44.
e d. §. tutores, & l. 3 § contrariam, & l. fi. de contr act. tute. in P.
f d. §. tutores.
g l. 3. §. iudicio, de contra. act. tute. in P. l. in tutoribus, l. 14 §. fin. de administ. tuto.
h l. pe. de cōtr. act. tute.
i l. 1 eod. in P.
k l. 1. & 3. de contr. iud. tute. lib. 5. C. tit. 58.
l d. l. à tutoribus, 14 § si de admini. tut.
m l 1 §. huc actio. de cōtr & uti. actio. in P.
n l. pen. eod. in P. & l. 3. §. fina. eod. tit C.
o l. si cum fideiussoribus, l. 3. de fideiusso. tu to. in P.

De alijs curatoribus publicis in summa. Cap. XII.

1 *Curatores operum publicorum reficiendorum qui.*
2 *Curatores rerum Cæsaris qui.*
3 *Curatores ciuitatis Romæ, rectores ciuium, uiarum, riparum, uicorum.*
4 *Curator angariarum.*
5 *Curator Calendarij reipub.*
6 *Curator operum publicorum.*
7 *Curator murorum reficiendorum munus Atheniensibus excellentius.*
8 *Curatores emendarum specierum uini, olei, & similium.*
9 *Curatores portarum.*
10 *Curatores reip. qui, & inquantum teneantur.*
11 *Curatores reipub. quando pro collegis teneantur.*

1 PRæter tutelarum & curarum prędi
ctarum curatores, alios sese offerre
noo dubium est: quales ij, quibus
demandabatur io republica cura
habendi sarta tecta opera publica, & refectio-
2 nis procuratio.[a] Et qui curam habebaot rerum
Cæsaris, procuratores & curatores diceban-
3 tur.[b] Curatores ciuitatis triplices, alius geoe-
ralis oel rector: alius ciuium Romanorum, qui
ibi habitabant: alij uicorum, riparum, ac uia-
4 rum.[c] Curator ad cogendas angarias dari dici-
5 tur.[d] Meminit & Papinianus curatoris Calen-
darij reipublicæ,[e] uidelicet qui curam gereret
libri, quo oomina & debita cootinebantur: uel
qui secundum Calendarium, & ioibi descripta
6 nomioa, uel exigeret, uel solueret.[f] De curato-
ribus operum publicorum struendorum pas-
sim se offereot exempla in titulo de operibus
7 publicis,[g] & alibi. Et Æschines,[h] oullum ma-
ius munus curatore murorum reficiendorum,
8 apud Atheniéses, nec amplius fuisse dixit. Qui
habebant etiam curam emendi frumenti uel
olei, curatores quoque harum specierum dicti
& creati, quos Græci σιτώνας καὶ ἐλαιωνώνας.[i]
9 Refert & Aristoteles,[k] ἀναγκαίας ἀρχὰς συντεταγμένας πρὸς τας πολεμικὰς χρείας, necessarias functiones ad res bellicas expedieodas cum usus
ueoiret. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ, inquit, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν, id est, *opus
& bello & pace, portarum & mœnium curatores
esse, & recensionis ciuium descriptionisque in clas-*
10 *ses*. Curatores reipub. sæpe in iure occurtunt,
qui publica, seu ciuitatis negotia & res tractãt.
Ab ijs & fides, & diligentia exigitur: nam si oe-
gligenter in distrahendis bonis se gesserint, in
simplum teoentur: si fraudem autem admise-
rint, io duplum: nec tameo ad eorum hæredes
pœna desceodit.[l] Teoentur ad usuras pecunia-
rum, quæ apud eos remaoseruot. Teneotur de
periculo operum, & hæredes eorum, tenentur
agros reipub. retrahere à possessoribus licet bo
11 nę fidei, cũ possiot ad auctores recurrere. Nec
pro se tantum quilibet tenetur, sed etiam no-
mine collegarum, si ioteruenire & prohibere
eos oportuerit: item si deteriora nomina facta
sint tempore curatioois.[m] Nam & collegarum
communi periculo pecunia, etsi inter illos di-
uisa, datur.[n] Prior tamen exemplo tutorum, cõ
ueoiendus est qui gessit.[o] Noo tamen pro ge-
stione superiorum & antecessorum, curatores
successores tenentur, sed singuli pro gestis à
se.[p]

a l. si in aliquã celebrem ciuitatem, de offic. procons. P. 12. §. 1 de oper pu bli in P.
b l. si de off. procur. Cæsa. in P.
c de annalibus Vulph. Laz. ... li 4 comment. reipub Rom. c. 15 Cassiod. lib. 7. Varia. de primis.
d l. 1. quemad. ciuil. mune ... dicun li. 12 C.
e Pap l. fina §. item rescripserũt a curatore, de admini. rer. ad ciuit. pert.
f Secundũ Africa. in l. qui filium, 42. de legat. 1.
g in l. 1 & 2. de oper pub. li 50. P. tit. 10. & alibi.
h Aeschi. contra Ctesiphont.
i l. si de mune. & hono in P.
k Arist. 6 Politic.
l Papin. l. Imperatores, l. 10. §. Imperatores, de admi. rer. ad ciui. pert. li. 50. P. tit. 8.
m hæc omnia, in l. fi. eod.
n l. 9. eod. titu. de admini. rer.
o l. 4. eod.
p d. l. 4. §. 2.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Decimitertij Finis.

DE SERVIS, ET LIBERIS, IVREQVE DOMINORVM,

Liber Decimuſquartus.

De liberis & ſeruis in uniuerſum. Caput I.

1 *Perſonarum diuiſio in liberos & ſeruos.*
2 *Aequalis omnium hominum, unaque natura conditio.*
2 *Iure gentium ſeruitute inducta, diſtingui cœperunt appellationes hominum.*
4 *Libertas quid.*
5 *Facultas agendi aliud, quàm actus.*
6 *Libertas per ſeruitutem non tollitur, ſed impeditur eius actus.*
7 *Seruitus ex diametro aduerſa libertati.*
8 *Libertas & ſeruitus corporis, animæ, & utriuſque eſt. Aut natura, aut hominum conſtitutione, & qui ſerui, aut liberi natura.*
9 *Lege uel conſtitutione qui liberi, uel ſerui.*
10 *Cato Vticenſis ne ſeruiret, ſe occidit.*
10.11.19. *Gratius libertate nihil, nec miſerabilius ſeruitute item.*
12 *Domini olim dicti omnes patresfa. & ſerui familiares, quare.*
Dominica poteſtas uiſa tyrannica, eod.
13 *Domini appellationem recuſauit Octauius, & Tyberius.*
14 *Domitianus odioſus, quod uoluerit ſe dominum & Deum appellari.*
15 *Domini nomen proprium ſoli Deo, quare.*
16 *Domini Imperatores dicti, & res dominica quæ.*
17 *Dominis olim libera in ſeruos uitæ & necis poteſtas.*
18 *Seruos Vidius Pollio edendos murenis obiecit.*
19 *Seruos non habuerunt Indi, Eſſæi, Phocenſes, Locri.*
20 *Serui Chriſtiani Iudæis, uel hæreticis, & paganis eſſe non poſſunt.*
21 *Biturigibus non erant ſerui.*
22 *Tholoſam ſerui ingreſſi, liberi ſtatim fiunt.*
23 *Serui nulli temporibus Saturni.*
24 *Seruitus eſt ultimus gradus uilitatis humanæ.*
25 *Seruum ſeruorum Gregorius 9. Sum. Pont. ſe appellauit, & Iuſtinianus ſeruum.*
Seruus dimidius homo, eod.

1 SVmma perſonarum diuiſio dicta eſt, ut alij ſint liberi. Liberi à libertate, ſerui à ſeruitute dicti.[a] Ab initio quidem generis humani una fuit qualitas & ſtatus,[b] à quo poſteà diſ-
2 ceſſum, facta & minutio capitis.[c] Æqualis hominum prima conditio, & uno nomine homines naturali iure uocabantur.[d] Et ut Seneca ait,[e] neminem natura fecit liberum aut ſeruũ, ſed fortuna hæc nomina impoſuit. Et D. Pau-
3 lus, nec liberum, nec ſeruum apud Deum eſſe ſcribit.[f] Iure gentium autem ſeruitute inducta, tres appellationes diſtinxerunt homines, ut alij liberi, alij ſerui, alij libertini dicantur.[g]
4 Libertas eſt, naturalis facultas eius quod cuique facere libet, niſi quod ui aut iure prohibetur.[h] Naturalis facultas dicitur innata poteſtas agendi, uel uiuendi, ut, uelis:[i] facultas quæ ortum cuiuſque comitatur, δυναμις, ἐξουσία, & ut facultas dicitur apud Galenum,[k] cauſa quædam effectrix, uel per quã facimus, uel ut poſſimus
5 facere datum eſt. Aliud enim eſt facultas agendi, aliud actus qui ex illa facultate ſequitur: ut & aliud ab ijs inſtrumentum, per quod facultas operatur. Habet namque omnis facultas inſtrumentum accommodatum, per quod deterius, & melius idẽ efficiat.[l] Neque facultas importat neceſſitatem, ut quod in facultate faciendi eſt, neceſſario fiat: ſed ut fieri poſſet, habet.[m] Neque quod in facultate fieri poteſt, eodem modo fit, cum & robur & imbecillitas in facultate cõ-
6 ſideretur.[n] Et proinde quamuis libertas, ſit naturalis facultas agendi quæ uelis, tamen extrinſecus uel intrinſecus actus poteſt impediri. Extrinſecus ui, ob quam libertas ne faciat impeditur, ea tamen facultate nihilominus exiſtente in homine: non enim ideo tollitur aut deſinit eſſe, quòd non poſſit operari. Vt non ideo minus hoſtis homo eſt, quòd ab hoſte uincatur, & ſubijciatur ui: uis quippe maioris eſt rei impetus, cui reſiſti non poteſt.[o] & aduerſus quam parum ualet cuſtodia.[p] Atq; Ariſtoteles[q] intrinſecus per uim ea fieri dicit, quæ per cupiditatem fiunt. Atq; utro modo prohibetur facultas libertatis, ne agat libere: ueluti & cũ ius ſe obijcit actui prauo, ne à facultate exerceatur, uincitq; ne fiat. Vtpote fortior, quæ habet uim cogentem,[r] & metum inferentem formidine pœnæ:[s] ut ea facere nos non poſſe iure exiſtimemus, quæ facta lædunt pietatem, uel ſunt
7 contra bonos mores, uel leges.[t] Seruitus porro aduerſaria, & ex diametro oppoſita libertati eſt, ut nihil aliud ſeruitutem dicat Ariſtoteles,
3 quàm priuationem libertatis.[u] Libertas & ſeruitus in homine, & corporis ſeparatim, & animæ,[x] uel utriuſque: utraque & natura, & conſtitutione hominum. Liberi ſunt natura, etiam qui ſeruiunt corpore: & boni, qui ſibi in cupiditatibus imperant, & cum uirtute ſecundum Dei præcepta uiuunt, etſi ſub poteſtate dominica ſint corpore. Sic ſerui quidam natura, quanquam nullius poteſtati domini ſubijciantur. *Ac ſtatim*, ut ait Ariſtoteles, *ex generatione quadam diſtincta ſunt, alia quidem ad imperandum, alia uero ad parendum, Quorumcumque eſt opus in corporis uſu, & hoc eſt in eis potiſſimum, hi ſunt natura ſerui, quibus melius eſt ut imperetur. Eſt enim natura ſeruus, qui poteſt*

a §. 1. de iure perſo. ap. Iu. l. 3. de ſta. hom. lib. 1. P.
b l. quod attinet, de reg. iur.
c § 1. de capit. diminut.
d l. manumiſſiones, de iuſti. & iur. in P. l. hum. in. l. 225. de uerb. ſign.
e Senec. lib. 6. Declam.
f ad Galat. 3.
g d. l. manumiſſiones, & §. 1. de libert. apud Iuſtinia.
h §. 1. de iure perſon. l. 4. de ſta. hom. l. P.
i Iuuen. 9. Saty. 3 Cice. pen. Parado. 1. Offic. & 4. ad Heren. Ariſto. li. 6. Polit. c. 2.
k Galen. lib. 1. de ſimplic. medicam. facult. c. 1. & li. de plenitudine.
l Ariſto. lib. 4. de generat. animal. c. 1.
m c. cum aliguis, de reſcr. in 6. l. 1 §. dies ante iuttos, de appel. recip. li. 49. P. titu 4. can. ſi fortè, 2. q. 6.
n Galen 1 lib. de cauſ. puls.
o l. 2. de eo, quod met. cauſ. P.
p Nerat. in l. ſi ea res, de actio. empt. lib. 19. P. tit. 1.
q Ariſto. lib. 1. Rhetor. c. 10.
r l. legis uirt. de legib. Theoph. §. ſumma itaque, de iure perſ. in ſuis inſtitut.
s l 1. de iuſt. & iur. P. ca. factæ ſunt autem leges, 4. diſt.
t l. filius, de cõdit. inſti. in P.
u Ariſto. lib. 1. Polit. c. 3.
x Philo Iud. li. q. omnis probus ſit liber.

alterius

*alterius esse: qua propter & alterius est. Et qui tan-
tum particeps est rationis, ut sentiat quidem, at non
habeat &c.*[a] Qui pecuniæ aut fortunæ seruit,
liber non est.[b] Cicero, *Libertas*, inquit, *est pote-
stas uiuendi, ut uelis. Quis igitur uiuit, ut vult, nisi
qui recte sequitur, qui gaudet officio, cui uiuendi uia
considerata atque prouisa est; qui legibus, non pro-
pter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia
id salutare esse maxime iudicat? &c.*[c] Qui metu
pœnæ legum se cohibet adhuc, & is seruus me
retur dici: & sic Euripides ait,[d]

φεῦ. οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος,
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις. id est,
*Heu, non est quisquam liber mortalium:
Aut enim pecuniæ seruus est, aut fortunæ.
Aut multitudo ciuium, aut legum sanctio
Vetant, suo ius quis uiuat arbitrio.*

Seruus est Philoni Iudæo, quicunque peccat:
& omnis probus, liber.[e] Et qui facit peccatum,
seruus est peccati:[f] à quo quisque superatus est,
eius est seruus.[g] Et Salomon,[h] *Qui stultus est, ser
9 uiet sapienti.* Lege uel constitutione liber est, qui
seruitutem non patitur. Seruitutem autem pati-
tur, qui ex lege domino subijcitur, & priuatur
fœlici statu illo libertatis. Status libertatis, inæ-
stimabilis res,[i] nec gratius quicquam liberta-
10 te.[k] Et Cato Vticensis, ne libertate priuatus co
geretur se submittere misericordiæ Cæsaris, se-
ipsum interfecit.[l] Atque, ut ait Strabo, qui uo-
luptatem & dolorem, uitam ac mortem con-
temnit, subditus esse non patitur.[m] Et Philo Iu
dæus,[n] Contemptor mortis, paupertatis & ob-
scuritatis, seruus esse non potest. Misera contra
seruitus, nihilque ea infœlicius:[o] ideo morti
comparata.[p] Vt & serui pro nullis, & ac si non
11 essent iure ciuili habiti.[q] Vocat Vlpianus ser-
uitutem, casum aduersamque fortunam homi-
nis liberi, quam expectare ut contingat, nec ci-
uile nec naturale sit:[r] neque fas secúdum Pau-
lum Iurisconsultum.[s] Tyrannica uisa est plu-
ribus dominica in seruos potestas, & nimium
exosa & contumeliosa: in potestate namque do
minorum proprie dicuntur esse serui.[t] Quare
12 & antiquitus domini, dicti sunt patresfami-
lias, & serui omnes familiares, ut contumelia
13 seruorum tolleretur, teste Macrobio.[u] Et Octa
uianus Imperator, domini appellationem, ut
opprobrium & maledictum semper exhorruit,
edictoque cauit, ne posthac dominus appella-
retur.[x] Tyberius quoque Cęsar dominus à quo
dam appellatus, denunciauit ne se amplius cō
14 rumeliæ causa appellaret.[y] Nec paruum odiū
concepit populus in Domitianum, quòd nimi
um elate uoluit se dominum & Deum uocari.[z]
15 Qui enim hoc sibi domini arrogant nomen, si
bi usurpare uidentur omnimodam & plenissi-
mam in subditos pro arbitrio potestatem: quæ
sola est Dei, qui omnia quæ vult potest nihil-
que nisi iustū uelle potest. Vnde illi soli hoc no
men Domini conuenit, ut & Dauid scribit,[a]
*Cognoscant gentes quia nomen tibi est dominus, tu
solus altissimus in omni terra.* Et alibi,[b] *Scitote
16 quoniam dominus ipse est Deus.* Hocque est no-
men illius reuelatum Mosi, *Adonai.*[c] Impera-
tores tamen alij, qui se dominos orbis dice-
bant,[d] domini & nomen usurparunt:[e] & res eo
17 rum dominicæ absolute dictæ sunt.[f] Qui do-
minus est alicuius rei, liberam eius rei, ut suæ,
habet potestatem, imo ut abuti ea possit.[g] Quā
obrem & olim donec prospectum fuit, ut dice-
mus, in seruos, quorum dominium habebant,

a Aristot. 1 Polit. c. 3.
b Idem lib. 2. Rhet. ad Theodec. c. 11.
c Cic. pen. paradox.
d Euripid. in Hecuba, act. 4.
e Phil. Iud. lib. quòd liber sit quicunque uirtuti studet.
f D. Ioã. Euan. c. 8.
g 2 D. Petri, ca. 2.
h Prouer. 11.
i l. libertas, de reg. iu. in §. sed cū libertas, qui bus ex cau. me nu. non lic. l. 4. §. sed cum homo, de iis qui deiec. in P.
k l. Paulus, de fideicom. lib.
l Dio. Cassius, li. 43 bello Roma.
m Strabo, libr. 15 Geogra.
n Philo Iud. d. libr. quòd lib. sit qui uir stu.
o Cic. Phil. 2. Senec. epist. 19
p l. interdict. de condi. & demon. l. seru. tutem, de reg. iur. l. cū hic status, § si donator, de donat. int. uir. & uxo.
q l. quod attinet, de reg. iur.
r Vlp. in l. inter stipulantem, l. 83. §. sacrā sit, de uer. obl. in P.
s l. si i emptione, l. 34 § liberum, de contra. empt. in P.
t l. 1 de iis qui sui uel alieni iur. in P. § in potestate, eod. ep. Iustin.
u Macrob. li. 1. Satur. c. 11.
x Sueto. in Octauio, c. 53.
y Idem in Tiberio, c. 28
z Idem in Domitia. c. 13.
a Psal. 82.
b Psal. 99.
c Exodi, c. 6
d l. bene à Zenone, de quad. præscr. C. c. con uenior, 23 q. 8.
e ut in proœ. Institu. in subscriptio dicitur Dominus Iustinianus.
f tit. de gre. domini lib. 11. & tit. de pala. & dom. bu. domi nic. lib. 11 & 11. C.
g l. in re mandata, C. man. l. nemo exterus, de iudu. lib. 9. lib. 1. C.

libera erat uitæ & necis potestas.[h] Satis miserū
& abominandum spectaculum, pares natura
& conditione similes, homines, ut bruta anima
18 lia & pecudes, mactare, & peius habere. Sicuti
ferunt Vidium Pollionem, seruos murenis in-
19 uadendos & edendos obiectasse.[i] Vt pleræque
nationes fuerint, quæ casibus hominum mi-
sertæ, à seruis habendis abstinuerint, nec apud
se passæ sint esse: ut Strabo[k] scribit apud Indos
nullum fuisse seruorum usum.[l] Inter Essæos
Iudæorum nemo seruiebat illis, omnes liberi
ministrabant sibi inuicem.[m] Prohibuerunt ne
serui seruæve haberentur Phocenses & Locri,
20 teste Athenæo.[n] Iure Romanorum ne sint a-
pud Iudæos, uel hæreticos, uel paganos serui
21 Christiani prohibetur.[o] Sed & consuetudine
Biturigum, apud illos ueritum habere seruos.[p]
22 Tholosæ serui qui ingrediuntur ciuitatem, libe
ri sunt, nec repeti uel euelli illinc à dominis
23 possunt.[q] Temporibus quoque regni Saturni,
priscis nullus seruos seruaue:[r] unde & in Satur
nalibus postea seruorum cum liberis æqua con
24 ditio.[s] Et ultimus gradus uilitatis & abiectio-
nis humanæ est in seruitute. Et ideo Deus om-
nium, natura dominus noster Iesus Christus,
dicitur formam serui accepisse,[t] hoc est, humi-
25 lioris uiri. Vnde & Pontifex Max. Gregorius
nonus, quem alij deinde secuti sunt, seruum ser
uorum Dei se nominauit.[u] Sicuti etiam & Iusti
nianus seruum se nominat.[x] Dicebat præstan-
tissimus Poetarum apud Athenæum.[y]

*Dimidium rapuit uirtutis Iupiter almum
Mortali, cui seruilem mox destinat esse.*

h l. 1. de iis qui sunt sui, uel alieni iur.
i Tertullia. li. de Pallio.
k Strab. lib. 15. Geograph.
l Athenæus libr. rer. Iudaicarū.
m Philo Iudæ. lib. quòd lib. sit qui uir stud.
n Athenæ. li. 6. dipnosoph. c. 7.
o l. 1. ne Christia. mancip. iu. da. hæreti. uel pag. hab.
p §. 1. de consuet. iur. & Sa. person. in consuet. Bitur.
q Nicol. Boerl. ad d. § 1
r Athenæ. lib. 6 c. 7.
s Lucianus, in Chronosol. siue in Saturnal.
t ad Philippē. c. 2.
u in proœ. Decretal.
x in l. 1. de offi. præf. præto. Afri.
y Athen. lib. 6. dipno. c. 7.

De seruitutis finitione. Cap. II.

1 *Seruus quid.*
2 *Seruitus probata sub lege diuina.*
3 *Serui fiscalini & ecclesiastici in Francia qui olim.*
4 *Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale.*
5 *Naturalia uitia quomodo dicantur.*
6 *Hominis natura imperare.*
7 *Hominum unum genus, & natura prima, & ortus, & interitus.*

1 IAm tradidimus libertatis finitioné
supra lib. 11. c. 1. Restat nunc exa-
minanda seruitutis finitio, quæ
libertatis naturam plenius expli-
cabit, & ideo de illa uberius paulo: ut cognito
altero contrariorum, aliud quoque lumen ac-
cipiat.[z] Illam porrò subijcimus oculis, quàm
accepimus à Florētino Iurisc.[a] & Iustiniano.[b]
*Seruitus, est constitutio iuris gentium, qua quis
domino alieno contra naturam subijcitur.* Verbum
hic, *constitutio*, passiuè pro eo, quod cōstitutum
est, usurpauit: nam secundum Accursium,[c] uer
balia in io, ut petitio & constitutio tam actiuè,
quàm passiuè accipi possunt. Estque cōstitutio
hæc, lex iuris gentium, in quam fere omnes gē
tes conuenere, ut serui essent,[d] quamuis & po-
stea iure ciuili quoque serui alterius generi es-
se cœperint,[e] ut deinceps Deo fauente dice-
mus. Erantque iure diuino permissi serui, & de
illis leges constitutæ.[f] Et in euangelica legi-
2 mus[g] lege, *serui obedite dominis carnalibus, non ad
oculum seruientes, &c.* Et rursum,[h] *domini, quod
æquum seruis præstate*, quamuis consideratis
hominibus, ratione Dei qui interiora dispi-
cit, seruus à libero non distinguatur.[i] Per-
missosque Christianis aliquando seruos, iure
pontificio

z l. 1. de iis qui sunt sui uel alie. iur.
a Florēti. in l. libertas, l. 4. §. seruitus, de sta. homi. in P. li. 1. Iustit. tit. 3
b Iustin. in. in §. 1 de iur. person. lib. 1. Instit. tit. 3.
c Accurs. in l. 2 de duob. reis.
d con. int. gentium, 1 distin. l. ex hoc iure, de iust. & iur. l. si id quod, l. 44. de cond. indeb. in P. § ius autē gētium, de iur. nat. gen. & ciu. ap. Iustinia.
e § serui autē nascuntur, de iur. perso. apud eund.
f Exodi, ca. 21. & 21
g Ad Ephes. 6. & 1. D. Pet. c. 2.
h ad Coloss. 4.
i ad Coloss. 3.

pontificio constat: [a] imo erant & serui in ipsis
3 ecclesijs, seu basilicis. [b] In Fràcia olim erat copia seruorum tam fiscalinorum seu regiorum, quàm ecclesiasticorum, ut scribit Rhenanus. [c] Narratque uictoria adepta apud Tolbiacum de Alemannis per Francos sub rege Clodoueo diuinitus, maiorem partem Alemannorum, ne posthac rebellarent, in pœnam seruitute affecisse: hosque seruos fiscales, uel absolutè fiscalinos dictos, quòd res & corpora eorum fisco cessissent, unde & seruis regijs nomen: fuisseque insuper seruos ecclesiasticos, quos rex, aut dux, aut comes monasterio alicui donasset. Fuisse & seruos in Gallia tempore Caroli Magni constat ex legibus capitularibus eius, potissimum in capitulari de lege Ripuarensi, c. 1. 2. 3. Vtuntur & Moscouitę seruis emptitijs & captiuis, ut
4 ait Sigismundus Liber Baro. [d] Contra naturam seruitus dicitur, [e] non contra ius naturale, sed contra id quod cuique homini à natura, id est, in prima natiuitate concessum & inditum fuit, contra facultatem ut uelis. Natura dicitur D. Augustino, [f] quod in uno quoque genere intelligitur esse: adhærent ab ortu rebus quædam bona, quædamve mala, quæ naturalia & connata uidentur. Naturale primum fuit homini primo Adamo, immortalitas si uoluisset, iustitia, reliquæque uirtutes. At postquam decidit ab illa perfectione, naturale hominibus ab illo progenitis fuit, mori, & peccatū transfusum quod originale dicitur, & contra naturam primam à Deo creatam: naturale autem secundū
5 naturam corruptam. Et naturalia alia uitia nobis, quæ ita nobis sunt familiaria, ut in habitum transierint, & quodammodo nobiscum nata uideantur. Ita intelligendus Horatius, dum ait, [g]

Denique teipsum
Concute, num qua tibi uitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala: Namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.

Sic dicimus naturale uitiū esse, negligere quod
6 communiter possidetur. [h] Et naturale loci uitium quod ei adhæret, [i] naturam quoque agrorum. [k] Sed & seruire, contra naturam hominis est, quia status eius est ut imperet: dictum namque hominibus generaliter, *Crescite, multiplicamini, replete terram, subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cæli, & omnibus animantibus quæ mouentur super terram.* [l] Pares natura ortuve sunt homines, & unus hominum omnium, regum, & pauperum, & seruorum, & dominorum, ortus & interitus. [m] Et ut ait Pindarus. [n]

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι.
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις ὡς τὸ μὲν οὐδέν, id est,

Vnum hominum, unum Deorum genus, & ex una spiramus matre utrique, sed discriminat, omnia separata, potentia: quia hoc quidem, scilicet genus hominum, nihil est. Et cum inter homines omnes natura quandam cognationem constituerit, nefas est hominem homini insidiari, [o] & potestate tyrannica opprimere, omnes liberi, ut dictum est, natura nascuntur: [p] sed aliunde facultas libertatis impeditur.

a In decr. ad ordin. scribere inanis comi... & de conin... in leuicorum. b c. 3. & c. episcopi. de reb. ecclesiæ non alien. c Beat. Rhena. lib. 2. rer. Germanica.
d Sigism. Liber Baro, lib. commẽt. rer. Moscouit.
e de hoc quoque superius, lib. 11. c. 1. nu. 7. tradidimus quædam, & infrà cap. 2.
f D. August. li. 1. de moribus Manich.
g Horat. 1 Sermo. Saty. 3.
h l. 3 quan. & quib. quar. par. debeat.
i l. fluminum. l. 24. § vitium, de dam. infect. lib. 39 tit. 2. P.
k l. 1. § fina de aqu. plu. arcen. in P.
l Genes. 1. & 9. q fal. 8. Aristot. li. 1. Polit. c. 3. l. in pecudũ, de vsur. in P. § in pecudũ, de rer. diuis. ap. Iustinian.
m Sap. 7.
n Pind. Ode 6. Nemeo. strophe.
o Flor. Iurisc. in l. 3 de iust. & iur. in P.
p l. manumissiones, eod.

De causis & rationibus legitimæ seruitutis & seruorum distinctione. Cap. III.

1 EX finitione seruitutis, quibusdam seruitus uisa est omnino improba & illegitima, ut contra naturam, & ius naturale, quod natura quo-
2 que dicitur interdum. [q] Cæterum aliter rem se habere docẽdum est, & ex causis libertatẽ quis amittit, planum primum faciemus: unde & distinctiones seruorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur: fiunt autem, [r] ex pœ-
3 na, necessitate, captiuitate. Primum itaq; quod seruos ex liberis fecit, pœna est delicti; ut qui abutitur libertate, dignus sit ut eius facultas restringatur & cohibeatur ne possit postea libere peccare, & ut à delicto iam commisso castigetur priuilegium meretur amittere, qui sibi con-
4 cessa abutitur potestate. [s] Eo referenda est prima seruitutis introductio, dum inflicta est filio Chami, quòd is uirilia patris nudata irrisisset [t]: &, ut ait Berosus, [u] *incantationibus magicis uirilia patris comprehendens, sterilem eum*
5 *reddidit perinde ac castratum.* Sic olim senatusconsulto Claudiano hodie sublato, mulier quæ se seruo alieno supposuerat, monita, prius à domino ne id faceret, adempta liberta-

q l. nam hoc natura, de condict. indebit. in P. l. iure naturæ, de reg. iur.
r § serui, de iure perso.
s can. priuilegium, 11 q. 3. c. tuarum, de priuileg. l Iudæos, de Iudæ. cum similibus.
t Genes. c. 9. c. sexta die, 35. distinct.
u Beros. lib. 3. Defflorat.

te cum mœcbo conserua fiebat: [a] ot illa quæ sa
pruptio contaminasset seruo, eo flammis tradi-
6 to, ultimo damnabatur supplicio. [b] In pœnam
quoque ingratitudinis, liberti ingrati reuoca-
bantur in seruitutem. [c] Et ex familia latronum
comprehensi, fiebant serui comprehendētiū. [d]
Raptores quoque mulierum, qui bona non ha
bebant, unde dotem raptis cōstituerent, pro do
te seruituti mancipabantur. [e] Argiui urbe My-
cena potiti, omnes ciues seruituti damnarunt,
suis decima illorum consecrata. [f] Ipso iure ci-
uili ultimo supplicio damnati, statim & ciuita-
tem & libertatem perdunt: & quandiu suspen-
7 ditur iudicium, tandiu serui remanent. [g] Gene-
raliter, quibus ob crimen sententia atroci liber
tas adimebatur, & serui pœnæ fiebant, eius ge-
neris erant, [h] pœnæque serui dicebantur in me
tallum damnati, uel bestijs subijciendi. [i] Ne-
mo tamen nouo iure bene natus à principio,
8 ex supplicio fit seruus. [k] Iure ciuili etiam serui
fiebant sine spe libertatis, in pœna ob contem-
ptum eiusdem libertatis, qui maiores 20. an-
nis [l] scientes se ingenuos, [m] ad pretium parti-
cipandum, [n] se uenundari ignorantibus [o] patie
bantur. [p] Indigni certe libertate & restitutione
uel misericordia, qui sese scientes prudentes-
que in tantam seruitutis necessitatem conięce-
runt. [q] Ex horū numero esse possunt illi, de qui-
9 bus meminit Athenæus, [r] his uerbis. *Ii, inquit,
ex Bœotis, qui Arnam coluerunt, qui non recesse-
runt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsas
Thessalis in seruitutem dederūt ex stipulatione, ex
qua neque se extra regionem recipient, neque occi-
dent, ipsique regionem illis colentes tributa perso-
10 luunt.* Sponte apud Germanos seruitus etiam
subitur in ludo. *Aleam etenim* inquit Cornelius
Tacitus, *sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi
perdendiue temeritate, ut cum omnia defecerunt,
extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de corpo
re contendant: uictusque uoluntariam seruitutem
adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se
ac uenire patitur. Et est in re praua peruicacia, fi-
11 dem ipsi uocant, &c.* [s] Necessitas dehinc liberta-
tem tollit, & permittit seruitutem filijs inferre,
& eos distrahere tempore famis urgentis: [t] ea
tamen conditione, ut restituto pretio emptori
à patre uendente, uel alijs, possent ingenuitati
12 restitui. Et olim quoque debitor inops adiudi-
cabatur creditoribus ea lege duodecim tabula-
rum. [u] Sic & inter Israelitas aliquando obti-
nuisse, conijcio ex illa uidua, quæ ita Heliseum
affatur. [x] *Seruus tuus uir meus mortuus est, & tu
nosti quia seruus tuus fuit, timens Deum: & ecce
creditor uenit, ut tollat duos filios meos ad seruien-
dum sibi.* Hodie tamen iure Codicis Iustinianei,
quod olim obtinebat, prohibetur, ne personæ
liberæ ob æs alienum seruę fiant, [y] uel oppigne
rētur, [z] nisi forsan quis emerit captum à Barba
ris: nam nisi pretium ei restituatur, potest pec
13 quinquennium seruitio redempti uti. [a] Ea ra-
tione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili
quemquam carceribus mancipari: [b] quia spe-
ciem seruitutis carcer habet, & non posse à lo-
14 co dum uelis recedere. [c] Ob necessitatem ur-
gentis famis Ægyptij dicebant ad Ioseph. *Eme
nos in seruitutem regiam, & præbe semina.* [d] Et de
Gallorum antiquis moribus sic Iulius Cæsar
scribit. *Plebs pene seruorum habetur loco, quæ per
se nihil audet, & nulli adhibetur consilio. Plerique
cum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum,
aut iniuria potentiorum premuntur, sese in seruitu-
tem dicant nobilibus: in hos eadem omnia sunt iura,
15 quæ dominis in seruos.* [e] Arbitror istos seruos Am
bactos dictos apud eundem: [f] nam ut ait Festus
apud Ennium, Ambactus lingua Gallica ser-
16 uum significat. Captiuitate serui fiunt in bello
capti, & seruati à uictoribus, qui iure necare ca
ptos poterant: [g] iusque hoc gentium permi-
tit. [h] Et à quo quis superatus est, eius & seruus
dicitur à D. Petro. [i] Argiui urbe Mycena poti-
ti, omnes seruitute damnarunt, decimamque
idolis suis dicarunt. [k] Salaci rebellantes contra
Octauianum Cæsarem, uicti & domati fuerunt
à M. Terentio Varrone: eorum filij diuenditi ea
conditione, ne quis eorum ante uicesimum an
num liber fieret. [l] Claudius Cæsar Lycios ad
cædem usque Romanorum quorundam tu-
multuando progressos, in seruitutem redegit,
& Pamphyliæ adiecit. [m] Alexander Magnus,
oppidum quoddam, in quod Mallorum quidā
profugerant ex acie, cum ui cepisset omnes
qui eo confugerant, in seruitutem redegit. [n] Et
antea capta ui Thebanorum ciuitate, quæ ab
eo defecerat, quotquot Thebanorum cædibus
superfuissent, exceptis sacerdotibus utriusque
sexus, atque ijs qui Philippo aut Alexandro pri
uatim, aut Macedonibus hospitalitatis iura de-
uincti essent, in seruitutem redegit. [o] Rationes
huius receptæ seruitutis relatæ sunt iam in lib.
11. cap. 1. istius compendij iuris, & libro de iur.
arte, cap. De iure gentium ab humanitate & cle
mentia uictorum, & à beneficij ob uitam serua
tam agnitione: quas ibi uideto. Hodie capti in-
17 ter Christianos, captiui Christiani serui non
sunt, redemptio tamen à captis debetur: & ita
non seruatur ius postliminij in personis, sed in
rebus, secundum Boerium, [p] quem sequor: quā-
quam retentionem, qua utuntur uictores, non
longe abesse à seruitutis specie non diffitear. [q]
Verum ius libertatis integrum manet. Nec pos
sum subscribere Bartolo, Baldo, Angelo, Fratr.
Aretino, dum aiunt, [r] captos in bello ab Impe-
18 ratore, & rege Galliæ, fieri seruos. Et iure ciuili
non omnes in bello capti serui fiebant, sed ca-
pti tātum ab hostibus, quibus bellum publice
decretum erat: hi enim hostes, cæteri latrunculi
& prædones, quibus hoc ius non est, nec cum
captis ab illis est ius postliminij. [s] Sic nec in fa
ctionibus, & ciuitatum seditionibus, uel ciuili-
bus bellis, iura captiuitatem & postliminij lo-
cum habent, nec capti amittebant ingenuita-
19 tem. [t] Seruos captiuitatis, nō generis, dicebant
Thessali Penestas, & Thessalæcetas: qui autem
in seruitutem se dedissent, Mnestas. [u] Nascun-
tur porro serui ex ancillis, sequunturque statū
matris iure gentium. [x] In gratiam tamen li-
bertatis statuerunt iura, consideranda in matre
tria tempora, conceptionis, partus, natiuitatis,
& quod inter hæc lapsum: ut si in aliquo ho-
rum fuerit mater libera, quamuis antea uel po
stea, uel medio fuerit serua, uel postea fiat, sem-
per partus sit liber, nec calamitas matris debet
nocere filio, qui in utero est. [y] Vt, & si ex pa-
tre seruo & matre ingenua quis nascitur, par-
tus nascitur ingenuus, & sequitur matrem, non
secus ac si vulgo conceptus ex libera sit. [z] Nec
habetur ratio coniunctionis serui & liberæ,
cum matrimonium iustum non consistat cum
seruo: quamuis inter liberum & ancillam re-
cipiatur.

a l. 1. de Senatusc. Claud. tol. lib. 7 C.
b l 1 eme. de mul. quæ se propr. ser. iunxerunt, C.
c l. 2. C. de libert. & uot. liber. §. maxima, de cap. diminu.
d l. 1 quib. ad liber. procl. nō lic. li. 7 C. ti. 18.
e can. de raptoribus, 36. q. 1.
f Diod. Sicul. lib. 11.
g Marcel. in l. quod ad statu. l. 19 & Paul. in l qui ultimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
h § maxima, de capi. dimin.
i §. pœnæ autem serui, quibus modis ius pat. pot. sol. l. quidam, de pœnis. l. in metallum, de int. fisc. in P. l. res uxoris. l. 24. de donat. int. uir. & uxor C.
k auth. sed hodie de donat. int. uir. & uxo. C. § quòd autem, & §. si uerò, de nupt. in auth.
l l. si ministerium, de liber. cau. C. l. si ex causa, §. Papinianus, de minor. 25 an. in P. alibi restituuntur l. 1. & 2. si aduer. uend. C. §. serui, de iur. perso.
m l. 2. quib. ad liber. procl. nō lic. P.
n l. non ideo, C. de liber. cau. l. liberi, §. si quis sciēs, cod. in P.
o §. serui, de iure perso. l. cum pacto, l. 10 de lib. cau. P. l. & seruorum, l. 3. §. 1. de lib. cau. in P. l. 1. 2. & 3. quibus ad lib. proclam. non lic. P. l. 2. si ingen. esse dic. in P.
q aug. l. 1. §. si quis tamē cum posset, si quis caut. in P. l. si fidem ... l. 1. quisal ... cog. in P. l. penult. quod ui aut clam. l. penult. quibus ad liber. procl. non lic.
r Athenæ. lib. 6 c. 7.
s Corn. Tac. de morib. Germ.
t l. 2. & 2 de patrib. qui filios distrax.
u Gellius, lib. 20. c. 1.
x 4. Regum, cap. 4. & Io sep. lib. 9 Anti. Iuda c. 2.
y l. ob æs, C. de actio. libr. 4. tit. 10. & authent. nos. cumdem ut. § quia uerò, ut nul. iudi. lic. habi loc. sequat. in auth. collat.
z l. quæ fi. or, quæ res pigno. oblig. poss. C. cap. de pignor.
a l. an de capti. l. 8. C. tit. 51.
b l. nemo, de ex actor. tribu. lib. 10. C.
c l. 2. de lib. homin. exhiben. in f.
d Genes. 47.

e Iul. Cæsar, li. 6. bell. Gall.
f Idem, d. lib.
g §. serui autem, in 1. & 2. de iure person. l. libertas, § fin. de stat. hom. in P. l. & seruorū, §. integentiū, eod. tit. l. pupillus, §. seruorū appellatio, de verb. signif.
h l. postliminium ijus, de capt. l. hostes sunt, eod tit.
i 2. Petri, 2 c.
k Diod. Sicul. lib. 11.
l Dio. Cass. lib. 11 Histo. Rom.
m Idem li. 60.
n Arrian. lib 6 de exped. Alex Magn.
o Idē lib. 1. expedit. Alex.
p Boerius, in §. 1. de iure person. in consuet. Bitur.
q l. 2 de liber. homi. exhib. P. l predicti interp. in l qu a latronibus §. h. de testamen & sursum Bart. in l hostes, de capti. & ibi vidē. Alexan. nu. 21.
r l. hostes, l. 24. de capti & postlim. reuer. l. hostes, & l. quos nos hostes, de uer. sig.
s Vlpian. in l si quis ingenui, lat § ... de capti. & postlim. reuer. Paul. l postliminio, l 19 § à piratis, eod tit. Leges cognatum, l. 4. de ingen & manum lib. 7. C. tit. 14.
t Athenæ. lib. 6. Dipnosop. cap. 7.
u l. & seruorū, § iure gentiū, de sta. hom. serui ... de iure perso. l. fi. de liber cau.
y §. sed & si quis, & § cum Oario, de ingenu. l. & seruorū, §. ingenui, de sta. homi.
a §. 1 de ingenu. Instit. l. 1. 4. de sta homi. in P. l. eius ... municipal. in P. l. vulgo conceptus, 19. & seq. leibus ... de sta. homi.

21 cipiatur. [a] Et in his omnibus, insigniores notæ differentiatum inter seruos apparent, omissis qualitatibus alijs lenioribus, uel ex officio eis iniuncto tractis, ut qood nouitij & ueterani seu ueteratores, [b] uicarij, ordinarij. [c] mediastini. [d]
22 Superioribus seruis affines sunt famuli & liberi homines, qui tamen nobis bona fide seruiunt, & præstant operas, uel cum mercede uel sine, [e] & nobis acquirunt. [f] Et legari & locari potest opera liberi hominis; [g] quamuis iureiu-
23 rando obligari nequeat. [h] Horum apud Moscouitas lex, ut ijs non sit licitum quolibet tempore à seruitio recedere: & si aliquis citra domini uoluntatem abietit, nemo eum assumit. [i] Simile etiam edicto aliquando nostra ætate [k] cautum est, ne liceret famulos uel ancillas alicuius recipere inconsultis dominis à quibus abibant, ad uitanda furta & latrocinia domestica, & dominorum contemptum. Item quia nemo dominum suum deserit, sciens nusquam latendi
24 locum sibi esse derelictum. [l] Adscribunt aliqui seruorum aliam speciem, qui rebus inseruiant, qui operi uel rei alicui faciundo, uelint nolint, addicuntur, agnito legato, ut dum imponitur onus libertis, ut sepulchro patroni inseruiāt: [m] dum glebæ terræ addicuntur, ut captiui perpetui: [n] dum serui pœnæ efficiuntur, ad remos uel metallum damnati, [o] ultimo supplicio damnati: [p] damnati ad perpetuos carceres. [q] Instar enim seruitutis est non posse libere recedere. [r]

De iuribus & utilitatibus dominicæ potestatis.

Cap. IIII.

1 *Dominica potestas ius necis habebat & uitæ in seruos.*
2 *In seruos sæuire sine causa prohibitum.*
Vmbricia matrona relegata, ob leuissimas causas ancillam atrocissime tractans, eod.
3 *Seruorum insolentiæ non fauendum.*
4 *Serui castigandi, sed sine contumelia.*
5 *Chij seruis emptitijs primum usi, & uindicta diuina in illos, quòd seruos pessundarent.*
6 *Seruorum iniuriæ audiendæ quoque legibus humanis, & diuinis.*
7 *Seruus quicquid quærit, acquirit domino.*
8 *Seruus communis usufructuario, & proprietario quæ quærat.*
9 *Seruus quid usuario suo acquirat.*
10 *Seruus communis pluribus pro indiuiso quantum cuique quærat.*
11 *Seruus inuitus potest fieri necessarius hæres.*

1 Quid autem accedat utilitatis hominibus ex illa dominica potestate, ne tractatio diuidatur à personarũ distinctione, paucis explico, antequam progrediar ad aliam distinctionem, quæ ex seruis manumissis nascitur. Prior itaque inde colligitur utilitas, ut qui eam haberet, posset in seruos ex arbitrio sæuire, iusque necis in il-
2 los esset, ut paulo ante meminimus. Fuit tamen potestas hæc iure postea restricta & temperata, cum reipub. intersit, ne quis re sua male utatur: & dominorum quoque, ne auxilium seruis contra illorum sæuitiam denegetur. [s] Et ex constitutione Pij Cæsaris statutum, ut qui sine causa seruum suum occidisset, eadem pœna puniretur, ac qui alienum necasset. Cum causa, ut in facinore deprehensum, in quo occidere sontem permittatur, licet: [t] uel sine dolo malo eundem castigando, non adhibitis tormentis uel modis, qui inferunt directò mortem: tunc enim reus homicidij esset. [u] Adrianus Cæsar seruos à dominis occidi uetuit, eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. [x] Atque Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quòd ex leuissimis causis ancillam atrocissime tractasset. [y] Ita recte humanam perpendans communem seruorum & liberorum naturam. Nec tamen insolentiæ seruorum fa-
3 uens, is namque eam perosam habebat, ut & fidem facit eius factum: cum enim quodam tempore suum seruum inter duos senatores è conspectu ambulare uidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, noli inter eos ambula-
4 re, quorũ adhuc potes esse seruus. [z] Et Plato, [a] castigandos quidam dicit esse seruos, ne nimiũ desidiosi reddantur: sed sine contumelia, ne in
5 iracundiã efferantur. Scribit Athenæus, [b] in Chios qui primi inter Græcos seruis emptitijs usi sunt, numen iratum, quòd seruorum barbarorum honorem pessundarent: atque in eius rei ultionem à Mithridate captos, suorum ser-
6 uorum seruituti mancipatos. Sancitumque, ne seruorum quoque iniuriæ audirentur. Apud Moscouitas, si dominus seruum suum, aut accomodatum, non bene tractat, fit quodammodo infamis apud alios, nec posthac alios famulos assequi potest. [c] Iure diuino, qui percusserit seruum uel ancillam uirga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit: sin autem uno die uel duobus superuixerit, non subiace-
7 bit pœnæ, quia pecunia illius est. [d] Secundum ius dominicæ potestatis, ut quæ acquirit ser-
8 uus, domino quærat. [e] Cum autem idem seruus, duorum & diuersorum dominorum seruus est, puta proprietate unius, usufructu alterius, [f] uel usu: per seruum usufructuario eius quæruntur ea tantum, quæ ex operis eius & re usufructuarij ueniunt: quod autem extra has duas causas accedit seruo, ueluti legatum, hæreditas, & id genus, domino proprietatis quæruntur. [g] Sunt autem operæ in fructu, qui pertinet ad possidentem. [h] Idipsum in libero homine seu famulo, & seruo alieno, qui bona fide
9 seruit, intelligendum est. [i] In seruo autem, cuius tantum relictus est usus, controuersum est, quid per eum usuario quæratur. Puto tamen & operas ei deberi, quòd operis legatis usus relictus censeatur. [k] Ita tamen, ut eis ipse utatur: non tamen locet, nec extra res suas utatur: [l] Sicut inter usumfructum & fructum hoc interest, quòd in usufructu & fructus percipiantur: [m] usus autem sine fructu sit. [n] Et ad usum quotidianum usus rerum datur, non autem ut fructus compendio sint, locarive possint. [o] Sicuti nec is qui usumfructum habet, de proprietate disponere potest: quia ius utendi fruendi est,
10 salua rerum substantia. [p] Quòd si seruus plurium dominorum sit pro indiuiso & eodem iure, quæ quærit, generaliter omnibus æqua acquirit: nisi uni ex illis specialiter, ueluti stipulationa acquirat, nam non ijs, de quibus non meminit, sed nominatim in stipulationa acqui-
11 situs, [q] uel ei, cuius solius iussus præcedat. [r] Tertia utilitas potestatis est domini, ut seruum si uelit etiam inuitum habeat hæredem necessarium. [s]

a l. 3. C de incert. appe. l. ser. & l. 31 hanc. gl. C. ad l. Iuli. de adult.
b l fin de ædil. edict. l. princi-pium, l. 37 eod. c l. sed & si qd. §. 1. de usufruc. in P.
d l. 2. §. 1. & l. 1. §. cauponem, nau. caup. stab. in P.
e ut in l. qui operas, locat. in P.
f Pompon. in l. liber homo. l. 37 & l. si seruum meus, l. ea. & Vlp in l. qui bona fide, l. 31. & Modestin. in l. homo liber, l. 14. de acq. rer. domi. lib. 41. P. tiau. 1.
g l. hominis, l. usufruc. lega.
h l. ut iusiurandi, de oper. libert. in P.
i Sigism. Liber Baro, in commenta. rer. Moscouie.
k constitutio. Regia.
l l. seruus, l. 18. de agricol. & censit. lib. 11. C. titu 47.
m l. Titia centum, §. Titio 2. de condi. & demonstra. in P. l. Mæuia, de manum. testa.
n tot. tit. de agricol. & censi. l. 11. lib. C.
o §. pœna, gl. mod. ius pat. pot. sol. l. quidam, de pœn. in P.
p l. qui ultimo, de pœn. in P.
q c. quamuis, eod in 6 c. nouimus, in § fin. de verb. sign.
r l. 2. de liber. hom. exhib.
s l. 1. & 2. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. in P. §. in potestate, §. sed & maiore, eod. ep. Iustinia.

t Marcel. l. 96. de verb. obl. g. li. 45. P. tit. 1
u l. 2. de emend. seruo lib. 9. C. tit. 14.
x Spartian. in Adriano.
y l. 2. § 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. in P.
z Spartian. in Adriano.
a Plato, lib. 6. de legi.
b Athen. lib. 6. dipnosop. c. 7.
c Sigism. Lib. Bar. in comment. rer. Moscou.
d Exodi, c. 21.
e §. in potestate, de ijs qui sunt sui vel alieni iur. l. 1 §. 1 eod. titul. in P. §. 1. per quas perso. nob. acq. l. placet, de acquir. hæred.
f § constituitur. de vsufruc.
g §. 1. §. de his, per quas perso. nob. acquir.
h l. 3 & 4. de oper. seruo.
i §. idem, per quas pers. nob. acq. l. liber homo, de acq. rer. domin. in P. §. item per liber. hom. per quas pers. nob. acq.
k l. operis, de oper. seruor. P.
l l. per seruũ, de vsu & habita. l. plenum, §. fi. eod tit.
m l. vsufructu rei, de vsufruc. in P.
n l. per seruum vsuarium, §. 2. & l. 1 & 2. de vsu & habita.
o § 1 de vsu & habit. ep. Iustinia.
p §. 1. de vsufr. l. 1 P eod.
q § 3 per quas perso nob acq. §. fin. de stip. seruo l. si communis seruus, cum 4. ll. seq. eod P.
s §. seruus enim, de hæred. institutio § necessarius, de hæred. qual. & diff. § 1 qui & ex quib. cau. manumi. nõ poss.

Quibus modis serui liberentur à dominica potestate.

Cap. V.

1 *Serui liberantur à potestate domica uolentibus, uel inuitis dominis: uolentibus manumissione iudiciaria, testamentaria, legitima, uoluntate alia.*
2 *Manumissio quid.*
3 *Legitimus actus manumissio, & à quibus fiat, & 4.*
4 *Manumissio in fraudem creditoris quando fiat.*
5 *Vindicta quomoda fiebat manumissia, & coram quibus iudicibus.*
6 *Vindicta manumissio unde habuit originem.*
7 *Manumissiones quare consules faciebant Calendis Ianuarij.*
8 *Alapa infligebatur in manumissione manumissis. Circunductiones & uersiones in manumissionibus interueniebant, eod.*
9 *Rapismata & solemnia manumissionis aliquando obseruata in emancipatione liberorum.*
10 *Manumittebantur & serui in æde sacra.*
11 *Manumissio testamentaria.*
12 *Lex Furia Caninia de manumissionibus seruorum quæ, & quando sublata.*
13 *Libertates testamenta & codicillis libere ex uoluntate relinqui seruis possunt.*
14 *Orcinus libertus, seu Charonianus quis dicatur.*
15 *Statuliberi qui.*
16 *Manumittere quis possit, & quos testamento.*
17 *Manumitti potest seruus absens quomodo per epistolam.*
18 *Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumissis.*
Pileum insigne libertatis capite raso. eod.
19 *Manumittendi alij modi, redditio instrumenti seruitutis, affirmatio filij, ancillam iungendo libero.*
20 *Libertas à seruo præscribitur, & si seruus fiat clericus, uel monachus, tacente domino.*
21 *Serui uniuersitatis uel collegij manumittuntur eo modo, quo priuatorum.*

1 Liberatio à potestate dominica contingit seruis uel uoluntate dominorum, uel illis inuitis: uolentibus fit, uel manumissione indiciali, uel testamentaria, uel alia legitima uoluntate.[a]
2 Manumissio, est actus legitimus, quo quis exit dominicam potestatem: nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, manumissus liberatur à potestate, quasi è manumissus dictus.[b] Vbi enim iure gentium seruitus inuasit genus humanum, secutum est beneficium manumissionis.[c] Legitimus porro a-
3 ctus dicitur, quia ea fieri debet secundum legum præscripta.[d] Nec tenet si fiat lege prohibente, neluti si à minore 20. annorum,[e] exceptis iustis causis manumissionis probatis apud consilium, quæ à Iustiniano numerantur.[f] Impedit enim in alijs legis authoritas, ne aduersus eam quis uoti compos esse possit. Quare & qui testati non potest, nec potest manumittere Nouellarum iure,[g] nec alius, in fraudem creditorum,[h] saltem data directe libertate: nec per ob-
4 liquum, ut per fideicommissum.[i] In fraudem porro fit, non quando quis non soluendo est, sed si eo animo faciat, ut creditores eludat.[k] Sic & à non domino data libertas seruo alieno, inuito domino eius non ualet, uelnti si ab eo qui
5 tantum pignori habet,[l] uel precario.[m] Inter legitimos modos manumittendi, est uindicta:[n] quando coram magistratu lictor uirgula quadam tangebat caput serui rasum, & dominus, manu eius apprehensa, uertebat seruū, & à manu mittebat, dicendo eum liberum: cuius etiā uerba supplet lictor.[o] Fiebatque hæc manumissio coram quocunque iudice habente eius actus authoritatem, ut & apud consilium, apud prætorem, præsidem, magistratumue ciuitatis.[p]
6 Vindictæ manumissio originem habet à Iunio Bruto primo Romanorum consule, & primo libertatis Romanæ assertore, qui ob detectam proditionem, Vindicem Vindiciorum seruum
7 manumisit.[q] Ideoque in initio cuiusque consulatus moris fuit Calendis Ianuarij manumissiones expedire, ut & tractat Cassiodorus.[r] Et leges quoque de officio consulis, tractant de his manumissionibus expediendis.[s] Meminit & huius moris Ammianus Marcellinus,[t] & Claudianus[u] his uerbis, de Honorij consulatu,

Aspice mox lætum sonuit clamore tribunal,
Te fastos ineunte quater, solemnia ludit
Omnia libertas, deductum uindice morem
Lex celebrat, famulusque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem rubuere genæ, tergoque remouit
Verbera, promissi fœlix iniuria uoti &c.

8 Innuit & Persius antiquos manumittentes seruos, alapa percussos circumagere solitos: & ita liberos confirmasse, dum ait,[x]

Quibus una Quiritem
Vertigo facit.

9 De cicumductionibus obseruatis scribunt Appianus,[y] & Arrianus.[z] Fuerant & ista solemnia translata ad emancipationem liberorum, quæ uocantur in iure Codicis iniuriosa repismata,
10 & sublata sunt.[a] Legitima quoque ea erat, quę in æde sacra seu ecclesia fiebat coram iudice,[b] præsentibus antistitibus & populo, & interueniente scriptura memoriæ causa: quæ & minoribus 25. annis sub hac forma permissa erat.[c] Ea lege Constantini libertate donati sacerdotibus testibus in ecclesia, ciues Romani fiebant, ut scribit Nicephorus Calixtus,[d] & Sozomen.[e] Iustinianus postea hoc ius omnibus commu-
11 nicauit manumissionibus;[f] De testamentaria manumissione, extat titulus, De manumissis testamento, in P. lib. 40. tit. 4. & in Cod. Iustinianeo, De testam. manumissio. lib. 7. tit. 2. An-
12 tiquitus lege Fusia uel Furia Caninia non licebat quidem omnes seruos, nec tot testamento manumittere morientibus, ne ciuitas repleretur sordidis hominibus, quot licebat uiuentibus. Fuitque lex à Pub. Furio Camillo, & C. Caninio consulibus lata, ut in testamento à duobus seruis usque ad decem, liceret dimidiam eorum partem dumtaxat manumittere: à decē usque ad triginta, tertiā: à triginta usque ad centum, quartam: à centum usque ad quingentos, quintam. Et deinceps non esset licentia ultra centum seruos manumittendi.[g] Fuit autem illa lex sublata, & æqua potestas morientibus, ac uiuentibus in seruis manumittēdis concessa.[h]
13 Et proinde in testamento & codicillis testamento confirmatis, dantur libertates directe,[i] & pure,[k] & sub conditione,[l] & per fideicommissum.[m] Directè sic, *Seruus meus liber esto*, quo casu manumissus, non hæredis sed
14 mortui libertus est. Qui & Orcinus dicitur,[n] & Theophi-

a uide Cic. in Topic.
b Isidor. li. 19. Etymo. c. 4.
c hæc in l. manumissiones, l. 4. de iust. & iu. li. 1. P tit. 1. §. 1. de libert. apud Iustin.
d arg. l. legitima, de pactis in P.
e l. 1. de manumissio. in P.
f in §. eadē lege Aelia Sētia, qui & ex quib. cau manumit. non poss. Item in l. si minor, cum l. seq. usque ad l. apud, de manu. in P.
g l. si minor annis, & auth. sed hodie, C. q. manumit. no poss. §. cum autē 33, qui & ex quib. cau. mann. non poss.
h §. 1. eo. apud Iustin. l. in fraudem, de testa. manum. C.
i l. fin. qui manum no pos. C.
k §. in fraudē, quib. ex causis manum. &c. l. In fraudē, qui & à quib. manumi lib. non fiant l. 1. C. qui manu. non pos.

l l. 3. de manumiss. in P. l. ab eo, C. de ser. pigno da. l. 4. §. & 3 qui & à qbus manu. lib. non fiant, in P.
m l. si non proprietatē, C. de his qui à non dom. man.
n §. multis modis, de libert.
o Hermogen. in l. manumissio l. 23 de manum. uind. lib. 40 P. tit 2.
p l. 8. de uin & apud cōsul. manumiss.
q Plutar. li de iis qui tard. puni. à Deo. Cor. Tacit in 13.
r Cassiod li. 6. Variar. in formula consulat.
s l. 2 de offic. consul. lib. 1. P. tit. 10.
t Ammia Marcell li 22
u Claudian in 4. Hono cōsul.

x Persius, Satyr. 5.
y Appia. Alex. li. 4 bell. ciuil.
z Arria. in Epi ctet. lib 2. c. 1.
a l ult de emāncipa liber C & nouel 81.
b l. 2. com. de manumiss C.
c l 1. de his, q in eccles manumitt. li. 1. C. tit. 13.
d Niceph Calixt li 7 histor. eccles c 45
e Sozom. li. 1. hist tripar c 9.
f Iustin in nouella ut liberti de cætero aureo annulo nō indigeat. unde sumpta authēt. sed hodie, de iure annulo li. 6. C tit 8.
g de hac lege Vopisc in Tacito, Iul Pau lib. 4. recept. sen. c. 14. Vlp in tit. c. 1. Theoph in §. 1. de lege Fus. Caniu, li. 1. Instit. tit. 2. Cice. 3. in Verrem
h §. 1. de leg. Fus. Cani tolli. li. 1 Instit. tit. 7. l 1 cod. tit. li. 7 C tit 3.
i l. libertates, 41 de manum. testa. in P.
k l. cum seru. l. 14 l. libertas, l. 17 § 3 eod
l l si fructuarium, l. 6 l Neratius, l. 7. l si quis liberta ē, & seq eod. tit. in ro. tit. de fideicōmisso liber.
m § si de sing. reb. per fideic. relic. li 2. Instit. tit. 24. l 3 de legat. l. domi nus, l 29. de pecu. lega 14 de bon. liber.

Theophilo [a] χαρωνιανὸς, quasi dicas, libertum
Orci, seu mortis, seu Plutonis, cui fabulæ infe-
rorum regna tribuerant. Porro sub conditione
selicta libertas ualet, si tempore implendæ con
ditionis non sit futurus alterius potestatis [b] sui
natura: non enim ab hærede uendi uel distra-
hi potest, ut adueniente conditione libertas im
15 pediatur. [c] Sunt enim pendente tempore statu
liberi qui destinatam in tempus, uel in condi-
tionem, habent libertatem, uel conditione ex-
pressa, uel ui ipsa.[d] Et ideo nō nisi cum suo sta-
16 tu, ut cum sua causa distrahi possunt. [e] Et si ad
tempus relicta sit libertas, sublata temporis li-
mitationa fiet perpetua.[f] Sublata etiam nec re
cepta conditione, *Cum morietur liber esto*. [g] Te-
stamento manumissus ita demum liber est, si
testamentum ualeat, & ex eo adita sit hæredi-
tas, [h] uel omissa causa testamenti in fraudem
quis ab intestato possideat. [i] Fauetur quidem
hic, ut & in ambiguis, libertati [k] dummodo
qui potuit manumittere, testetur. Nam nec mi
nor 20. ann. quamuis sit miles, testamento ma-
numittit. [l] Ex quibus tamen causis probatis a-
pud consilium potuerit quis manumittere, ex
iisdem poterit & testamento, necessarium hæ-
redem faciendo: [m] si aliunde seruus non sit in-
dignus libertate, puta quòd damnatus in per-
petuum, uel aliter prohibitus ad libertatē per-
uenire.[n] Si tamen adhuc natus non sit, cui reli
cta est, & ualet legatum: [o] & si eo nato, uel a-
lias idoneo, hęres comperendinet libertatis re-
lictæ dationem, iudicis authoritate legatarius
17 seruitute liberabitur. [p] Ad exemplum ultimæ
uoluntatis, & codicillorum, potest Dominus
seruum libertate donare etiam absentem, per
epistolam, quinque testibus adhibitis & sub-
scriptis: [q] at præsente seruo, sufficit si adhibitis
quinque testibus, uoluntatem suam explanet,
18 quòd ei libertatem donet.[r] Ea uoluntate quo-
que Domini, serui nanciscuntur libertatem,
qui Domini funus pileati antecedunt, uel in ip
so lectulo stantes cadauer uentilare uidentur:
si hoc ex uoluntate fiat testatoris uel hæredis.[s]
Nam qui pariter pileatos seruos incedere, uide
tur testari populo, cui eos exhibet, seruos libe-
ros esse: uocabantur namque rasecto pilo raso
capite, ad pileum insigne libertatis, ut apud Li
19 uium. [t] Sed & dediticia libertas seruo acquiri-
tur, si Dominus præsentibus quinque testibus
tradat instrumentum seruitutis seruo, uel cor-
rumpat:[u] sic enim instrumentum debitori red-
ditum à creditore, liberat. [x] Affirmans quoque
apud acta, seruum suum esse filium, facit eum
liberum: licet sibi non faciat filium. [y] Iungens
ancillam suam libero, ea libera efficitur. [z] Itē
seruus qui moratus est in libertate per 20. an-
nos bona fide, liber erit:[a] imo si post quinquen
nium in possessione libertatis moriatur, status
20 eius controuersia moueri non potest. [b] Sed &
si seruus sciente, & non contradicente domi-
no suo, in clero fuerit ordinatus, liber & inge-
nuus erit.[c] Idem si religionem ingressus, & triē
nio tacuerit Dominus:[d] meminit & Stepha-
nus de Dulopoli ciuitate ita dicta, quoniam si
seruus etiam peregrinus, lapidem eo detulisset
21 manumitteretur & liber esset. Et hęc quæ dicta
sunt de seruis, & manumissionibus factis à pri-
uatis, intelligi debent de seruis à collegio ali-
quo licito, uel municipio, uel ab uniuersitate,
uel ciuitate manumissis, in iis quæ conuenire
possunt corporibus istis.[e]

a Theophi. in § si de sieg. rebus per fideicō relic.
b l. Stichus seruum, 30. de manum. testa.
c l. statu liberi, 13. C. de testa manumi.
d l. 1. de statu lib. in P.
e l. 2 eod.
f l. libertas, 31. l. ideoque, 34. de manumissis testam.
g l. libertas, 17. & l. si eo titu. l. cum hæres, 4. § 1. de statu lib. in P.
h l. testamēto manumissus, 23 & l. testamē in liber, 25. de manumiss. testa. in P. l. 1. de testa manu. C.
i leg. 1 si omi. cau. testa. C.
k l. 9 & 2. l. diuus Pius, 26. de manu. testa. in P. l. penul C. de fideic. liber.
l l. 3. de manu. testa.
m l. qui potuerunt, 27 eod.
n l. 1 & 2. qui non poss. ad liber. peruen.
o l. cū inter ce teres, C. de fideic. libert. l. 3 in utero, de sta. homi.
p l. ancillā. C. de fideic. liber.
q l. uni § sancimus, de lat. libert. toll. lib. 7. C. tit. 5.
r d. l. uni § sed & si q3, § multis modis, de libertis.
s d. l. uni § sed & qui domini funus, de latin. liber. toll.
t Liuius, in 4.
u l. uni § illo etiam, de latin. libert. toll. C.
x l. pecuniæ, & l. seq de sol. l. si chirographū, de probat. l. Labeo, de pactis, in P.
y l. uni § similique modo, de lat. lib. toll. C. § si de adopt.
z d. l. uni. § sed & si quis, & ancillæ ad hoc, de lat. lib. toll. § si uero ab initio, & § ad scriptio, de nup. in auth. coll. 4.
a l. si, de long. temp. præscri. q̄ pro liber & ad uers. lib. oppo. C.
b l. si oe de sta. liber. post quinquen. quæra in P & eo. tit. C.
c cap. si seruus sciente, 54. dist. Panorm. in c. 2. de ser. non ordin.
d d ca. si seru, & in can. si. 17. q. 2.
e l. 2. & 1. de manumiss quę seru ad uniuer. pert. impon. in P. l. 1. seru. reipu. manum. C.

De solutione seruitutis dominis inui-
tis, uel præter eorum uolunta-
tem. Cap. VI.

1 *Communi iure serui inuitis dominis liberi non fiunt.*
2 *Ad libertatem sine manumissione proclamat, qui se ingenuum dicit & quomodo.*
3 *Assertor desideratus interdum ab eo qui reuocabatur in seruitutem.*
4 *Collusio prohibita inter dominum & seruum pro ingenuitate asserenda.*
5 *Seruus sub conditione ut manumittatur venditur, ea ueniente inuito domino fit liber.*
6 *Item seruus liber inuito domino in casibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui sunt casus.*
7 *Postliminium liberat à seruitute.*
Transfuga non utuntur iure postliminij, eod.
8 *Seruum prostituens amittit ius potestatis, legesque gentium de eare.*
9 *Vnus ex dominis seruum inuitis aliis reddito pretio manumittit.*
10 *Seruus Christianus à Iudæo emptus fit liber.*
11 *Seruus dente excusso, vel eluscatus à domino, liber lege Dei.*
12 *Seruos seuerius tractans, quàm par sit, uendere cogebatur.*
13 *Seruos ob male habitos Lacedæmonum ciuitas terræmotu dirutas*
14 *Seruus Hebræus post septennium erat liber.*
15 *Auris perforata subula serui, erat signum perpetuæ seruitutis uoluntariæ.*
16 *Seruus ægrotus eiectus domo à domino, liber fit.*

1 QVamuis regulari iure, coacta uel
ficta domini de seruo manumis-
sio libertatem non det: [f] tamen
speciali rationa, inuitis dominis
a plarumque quis assequitur libertatem. Vt si
proclamet ad libertatem, dicens se esse inge-
nuum: quo pertinent iura de liberali causa,
quæ tuentur, & distinguunt causam libertatis
à seruitute, & permittunt certis personis, quo-
rum interest, defendere, ne quis in seruitute
moretur, uel in eam contra ius trahatur. [g] Et
ipse quoque qui pro seruo habebatur, dum se
ingenuum asserebat, proclamat ad liberta-
tem coram iudice certis ex causis, non postu-
3 lata manumissione. [h] Vt contra, dominus
eum qui pro ingenuo uel libero, se gerebat, in-
terdum reuocabat ad se, nec is antea poterat se
defendere, nisi assertorem & defensurum libet
tatis haberet: qui tamen postea in hac causa
uentilanda desideratus non est, sed sine as-
4 sertore litem agitari placuit. [i] Adhibita ta-
men in omnibus cautione, ut collusio inter
dominum & seruum, uel eum qui se inge-
nuum profitebatur, non fieret, præmio ei con-
stituto, qui collusionem detexisset, si intra
quinquennium detulisset [k] nomineque præ-
mij & seruus, qui se ingenuum falsò dixisset.[l]
5 Dehinc secundo, seruus ea lege uenditus do-
mino, ut post certum tempus liber sit, eo adue
6 niente, liber inuito domino fiet. [m] Atque ter-
tio in omnibus casibus, in quibus seruus pro
præmio libertatem consequitur: ueluti si uin-
dicet mortem domini, [n] si adulterantem
monetam deferat, [o] si raptorem uirginis de-
7 tegat, [p] si desertorem militiæ prodat. [q] Quar-
to liberarius postliminij à seruitute capien-
tium

f l. si priuatus coactus, qui & a quib. manumiss liber. non fiant.
g l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. de liber. caus. in P.
h extat titul. quib. ex cau. ad lib. procla. non lic.
i l. 1. de assertio. toll. C.
k l. 1. C. de collusio. detegen.
l l. 1. eod in P.
m l. 3 eo. in P.
n l. 1 & 2. qui sine man. ad liber peruen. P. l. 3 & 1. si mancl. ita fuer. alien. ut manumit.
o l. 1. quib. ex cau. ser. pro liber. præm. acci. C.
o l. 2. eod. tit.
p l. 3 eod.
q l. 4. eo. l. 1. de desertor. & occult. eor. lib. 12. C.

tium captos, ut etsi euadant manus hostium.[a]
restituit enim postliminij ius pristinum sta-
tum,[b] exceptis transfugis, qui hoc iure non
8 utuntur.[c] Quinto, qui seruum prostituisset
publice, iure ciuili nouo cogitur manumit-
tere:[d] iure Pandectarum tantum cogebatur
uendere.[e] Multo magis si in uenditione ancil-
læ cautum sit, ne prostituatur ab emptore, si qui-
dem prostituta, venditore consentiente, libera
fit.[f] Adrianus lenoni uel lanistæ seruum uel
ancillam uendi causa non præstita uetuit.[g] Et
lex Hispaniæ: *Serua, quæ à Domino liberos susce-
perit, libera esto.*[h] Pius Cæsar, ad impudicitiam
cogentem seruum dominum, cogendum eum
9 uendere rescripsit.[i] Sexto, si plures sunt domi-
ni unius serui, & unus ex illis uelit manumit-
tere, deponendo uel dando pretium alijs con-
dominis, potest solus alijs inuitis manumitte-
10 re.[k] Septimo, si Iudæus emerit seruum Chri-
stianũ, fit statim liber.[l] Octauo lege diuina,[m]
11 *Si percusserit quis oculum serui sui, vel ancillæ suę,
& luscos eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo
quem eruit: dentem quoque si excusserit seruo uel
12 ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.* Iure ciui
li Pij Cæsaris rescripto, durius habiti serui
quàm ęquum est à dominis, uel infami iniurie
affecti, uendi à dominis iubebantur. ita ut in
13 potestatem dominorum nõ redirent.[n] Refert
Ælianus,[o] cum Lacedæmonij contra seruos
Tenerenses, qui erant ex genere Hilotarum,
per uim ac perfidiam insurrexissent, indignatũ
Neptunum terram Sparthem concussisse, ut
ex uniuersa urbe quatuor solum ædificia relin
14 querentur. Item elie nono, *Si emeris seruum He
bræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur
liber gratis. Cũ quali ueste intrauerit, cũ tali exeat.
Si habens uxorem, & uxor egredietur simul. Sin
autem dominus dederit illi uxorem, & pepererit
filios & filias, mulier & liberi erunt domini sui:
ipse uero exibit cum ueste suo. Quod si dixerit ser
15 uus, diligo dominum meum, & uxorem ac liberos,
non egrediar liber: offerat illum dominus dijs, & ap
plicabitur ad ostium & postes, perforabitque au-
16 rem eius subula, & erit ei seruus in seculum.*[p] Ser-
uus ægrotus domo à domino pulsus, nemini
pro cura commendatus, iure Codicis consequi
tur libertatem, nullo etiam iure patronatus do
mino reseruato.[q]

a l. 2. & fi. de ca pti. P. l. cum nõ redemptum, & l. cum & postliminij, C. eod. l. adeo quidẽ, de acq. rer. domin.
b l. postliminij, & l. postliminiũ est ius, de capt. & post li. reuer. in P.
c l. postliminij, §. trãsfugæ, & §. statuliber, de capt. Quis porrò trãsfuga & emansor, in l. 5. de re milit. in P. dicitur.
d l. si lenones, C. de epis. aud.
e l. 2. de ijs qui sunt sui uel alie. iur.
f l. 1. si manci. ita uenie. ne prostit. C.
g Spartian. in Adria.
h Anto Pano. lib. 2. de dict. & fact. Alph. c. 19
i l. 2. de ijs qui sunt sui uel alie. iur.
k l. 1. §. his itaque, de com. ser. manumi. C.
l c. 2. de Iudæ. c. mancipia, 54. distinc. l. uni. ne Christ. manci. Iudæ. hab.
m Exodi, c. 21.
n l. 2. de ijs qui sunt sui uel alie. iur.
o Aelia. libr. 6. de uar. histor. c. 76.
p Exo. 21. Deuter. 15.
q l. uni. §. sed scimus, de Lat. lib. toll. C. §. si uerò ab initio, & §. ne multo potius, de nup. colla. 4. l. fin. §. his uidelicet, de bon. lib. C. l. si pro derel. in P. cum sim.

De ingenuis, & Libertinis. Cap. VII.

Lib. 1. Instit. tit. 4. & 5.

1 *Libertas natiua, & factitia, ingenuitas & liberti-
nitas.*
2 *Ingenuus quis.*
3 *Ingenuus ex libertino natus.*
4 *Ingenuus & est sententia talis declaratus.*
5 *Libertus quis, & libertinus, & 6.*
6 *Patronus quis.*
7 *Patronatus ius quot modis quæritur.*
8 *Libertinorum tres species, Ciuium Romanorum,
seu Iunianorum, & deditiitiorum.*
9 *Ius eundum Quiritum sublatum dominorum.*
10 *Liberti in Germania parum absunt à seruis, nec se
ria illis committuntur.*
11 *Orcini liberti qui, & proprij item qui.*

1 MVtata causa naturalis status, inter
homines libertatis, fecit & simul
liberorum duas species: per nati-
uam, & factitiam ex facto homi-
nis libertatem. Prior ingenuitas dicitur, altera
2 libertinitas: & inde ingenui, & libertini.[l] Inge
nuus est, qui ex matre libera natus est, statim-
que ut natus est, liber est: siue ex duobus inge-
nuis matrimonio editus, siue ex altero inge-
nuo, altero libertino: ex matre libera, patre ser-
uo: sufficitque aliquo tempore matrem fuisse
liberam, uel conceptionis, uel natiuitatis, uel
3 medio tempore, etsi alijs sit ancilla facta.[s] Et
qui nascuntur ex libertis, non liberti sed inge-
4 nui sunt.[t] Ingenuum etiam[u] eum accipere de
bemus, de quo sententia lata est, scilicet esse in
genuum, quamuis fuerit libertinus: quia res
5 iudicata, pro ueritate habetur. Libertini sunt,
qui ex iusta seruitute manumissi sunt.[x] Liberti
nus statum ostendit, libertus personam singu-
6 larem, ut notauit Valla:[y] Ideo relatio est inter
libertum & patronum. Patronus namque is,
qui ex iusta seruitute manumisit, & ita fecit si-
bi ex seruo libertum, uel collusionem detexit,
uel iurauit libertum suum, uel cui libertus ad-
iudicatus est.[z] Et contra libertus manumissus
dicitur.[a] Et beneficij dati libertatis, patrona-
tus est remuneratio, ad quam natura tene-
7 mur.[b] Atque tot modis ius patronatus quæri-
tur, quot à iusta seruitute liberari quis potest,
8 & libertatem nancisci. Libertinorum olim tres
erant species, quia tres erant gradus libertatis
concessæ.[c] Quibus dabatur plena libertas, fie-
bant ciues Romani: quibus minor, Latini li-
bertini fiebant, & data dicebatur Latina liber-
tas ex lege Iunia Norbana, quæ sublata po-
stea.[d] Alijs autem dabatur minima quæ dediti
tia dicebatur, quæ tantum competebat tempo
re mortis manumissi ex lege Ælia Sentia, sub-
lata quoque postmodum.[e] Et ita tempore Iu-
stiniani tantum una libertas dari cœpit mino-
re & minima sublatis, factique omnes liberta-
tem assecuti ciues Romani, id est plene liberi.[f]
9 Sicuti & sublata illa differentia seruorum, per
quem nudo iure Quiritum, quidam non ple-
num dominium, sed semiplenum habere dice-
10 bantur.[g] Liberti apud Germanos parum dista
bant à seruis, nec illis, nisi raro, alicuius momẽ
ti quicquam nec in domo, nunquam in ciuita-
te, committebatur, ut ait Cornelius Tacitus.[h]
11 Libertorum etiam in iure erant duæ aliæ di-
stinctæ species, Orcinorum, & propriorum.[i]
Orcini erant, quibus in testamento relinque-
batur directo libertas à testatore, & fiebant li-
berti testatoris mortui & filiorum eius non hæ
redis manumittentis.[k] Item si rogatus erat hæ
res manumittere, nam Senatusconsultum sub
Rubrio Gallo, & Cælio Pisone Coss. factum,
statuit libertatem fiduciariam perinde præstã-
dam esse, ac si directo esset relicta: & ideo qui-
bus relicta erat ita, erant quoque Orcini.[l] Orci
ni porro, quia mortui testatoris censebantur
dicti, ut ab eo manumissi, ab Orco dicti id est,
morte uel loco mortuorum, ut apud Plau-
tum.[m]

Bene uale, apud Orcum te uidebo.

Sic Varro,[n] loquens de deligendo agro salu-
briori, & insalubrem etiam feracem non ha-
bere fructus certos dicit. *Etenim, inquit, ubi ra-
tio cum Orco habetur, ibi fructus non modo est in-
certus, sed colentium uita.* Proprij liberti sunt, qui
à dominis uiuis suo iure manumittuntur. Sunt
& Orcini ex fideicommisso manumissi, in uno
liberti manumittentis, uidelicet ut in munera-
bus ciuilibus manumittentis originem sequã-
tur, non eius qui manumitti iussit.[o]

r §. fin. de iur. person. Marcia. in l. & liberorum, l. 5. de sta. homin.
s §. 1. de ingen. l. & seruorum, §. ingenui. Iul. Paul. li. 2. recep. senten. de lib. agnosc. tit. 23.
t l. quod ex liberta muliere, de oper. libert. in P. d. §. 1. de ingen.
u l. ingenuum, 25. de sta. hom. P. l. res iudicata, de reg. iur.
x Cano. in l. libertini, l. 6. de sta. hom. §. 1. de libert. l. 4. de iust & iur. in P.
y Laurentius Valla, li. 4. elegant. c. 2. l. fin. si liberti. ingenu. esse dic. in P.
z l. adoptiuum patrem. §. patronum, de in ius uoc. P.
a l. 3. de suis & legit. hæred. in P. l. in eo iure, de rit. nupt.
b l. sed & si lege, §. cutulum, de poss. hæred. in P.
c de quib. vide Vlpi. in fragm. tit. 1.
d l. vni. §. illud, de Lat. li. toll. C.
e l. 1. de dediti. li. toll. C.
f §. libertinorum, de libert. ap. Iustinia. l. 2. C. commu. de manumiss.
g l. vni. de nud. iure Quir. toll. lib. 7. C. tit. 25.
h Cor. Tac. de morib. Germ.
i l. cum testamento, l. 5. de ius. & fac. igno. l. 2. C. tit. 21.
k §. fi. de sing. reb. per fideic. relic. li. 2. Insti. tit. 24.
l l. 5. §. planè, de legit. tutor. in P. l. cum verb. l. 26. §. subud tum, de fideic. libert. lib. 40. P. tit. 5.
m Plautus, in Asinar.
n Varro, lib. 1 de re rust. c. 4.
o l. libertus, l. 17. §. ex causa, ad municip. lib. 50. P. tit. 1.

De patronis, & iure patronatus libertorum. Cap. VIII.

Lib.37.P.tit.14. Lib.6.C.tit.4.

1 *Patronatus ius inæstimabile.*
2 *Patronus unde dicatur, & obsequia liberti.*
3 *Patrono debet libertus obsequia, & honorem.*
4 *Lis nulla mouetur sine licentia prætoris in patronum.*
Actionem famosam non proponit libertus in patronum.eod.
5 *Ingratus libertus in seruitutem reuocari potest, & quis ingratus.*
Libertus tutelam filiorum patroni subire tenetur, aliter ingratus.eod.
6 *Libertus patrono præstare operas cogitur.*
Opera quid.eod.
Operæ obsequiales, & fabriles ex conuentione. eod.
7 *Operæ obsequiales, & fabriles in quibus differũt.*
8 *Operæ fabriles quando, & quatenus imponi possunt, aut non, in manumissione.*
9 *Operas libertæ amittit patronus, quam patitur nubere.*
10 *Operas præstare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occultauit.*
11 *Patronum libertus, & contra patronus libertum egenum cogitur alere.*
12 *Patronus quando succedat liberto.*
Actio Caluisiana quæ.eod.

1 QVa ratione maximum beneficium
est libertatem consequi, eadẽ mul
tum libertus ei, qui eum à miseria
seruitutis liberauit, obstrictus est.
Et proinde quoque libertum habere, inæstima
2 bile est ius:[a] quod & indiuisibile.[b] Et qui ma-
numisit, liberto debet officium tutoris & defen
soris, & quodammodo patris, unde & patronus
dicitur: ut ex iuribus patronatus istius appare-
3 bit, quæ singularia sunt. Primum, ut libertus te
neatur obsequia, honorem & reuerentiam præ
stare patrono.[c] Extat lex Platonis,[d] ius esse pa-
trono, propria authoritate capere libertum, si
ab eo sufficienter non coleretur. Cultum autẽ
dicit, ut singulis mensibus teneatur uenire ad
domum patroni, seque offerre, ut ostendat pa-
ratum facere eius iussu quicquid honestum,
possibileque ei sit: deinde, quicquid de matri-
4 monio suo, domino uidebitur, faciat. Hinc fit,
ut lis à liberto moueri aduersus patronum, nisi
tem qui uenia à prætore petatur, non possit:
5 nec eundem actione famosa in ius uocare.[e] Se-
cundo, ex hoc patronatu, patronus ius castigã-
di libertos sibi retinet, & contumaces, & ingra-
tos reuocandi in seruitutem.[f] Ingratus porro
& is, qui obsequia debita non præstat, & qui
6 filiorum patroni tutelam detrectat.[g] Tertio &
libertus operas præstare tenetur. Operæ sunt,
officium diurnum,[h] officij præstatio ad nutum
patroni.[i] Sunt autem duplicis speciei, uel offi-
ciales uel obsequiales, & fabriles: ad illas na-
tura, ueluti in remunerationem acceptæ liber-
tatis tenetur.[k] Ad fabriles tantum ex lege, uel
conuentione in manumissione facta, dummo-
do ex præter legitimum modum, nimiumque
non onerent libertatem: quo ad notionem iu-
7 dicis pertinebit prospicere.[l] Operas obsequia-
les in alios non transfert patronus, stipulatas
autem fabriles contra:[m] in quo differunt singu
lari iure, sicut in eo, quod officiales libertus te-
neatur suo uictu & uestitu subministrare patro
no, nisi ualde inops sit: non autem fabriles ex
stipulatione debitas, & ita puto conuenire le-
ges quæ alioquin inter se pugnantes uiden-
tur.[n] Atque obsequiales ita temperandæ erũt,
ut petantur per patronum à libero tantum,
quas liberti ætas, institutumque uitæ, digni-
8 tas, necessitas, ualetudo patitur.[o] Cæterum nõ
semper imponi possunt operæ fabriles in ma-
numissione, nec impositæ debentur: ueluti si
qui manumittit, aliunde quàm ex uoluntate
propria & spontanea faciat: ueluti quia grata-
tus, uel quia præmium accipit, uel alio modo
cogitur:[p] uel si seruus emptus est proprijs nũ-
9 mis ab eo, à quo manumissus est.[q] Sed & debitæ
operæ amittuntur libertæ, si eam patiatur pa-
tronus nubere, quia debentur tunc marito:[r]
10 saluo tamen iure patronatus.[s] Singulare que
& illud, ut si quis libertum occultauerit alte-
rius, pro eo operas fabriles teneatur præstare.[t]
11 Quarto, in iure patronatus utilitas, ut liber-
tus teneatur alere egenum patronum:[u] ut ui-
cissim patronus libertum inopem, alioquin ius
12 patronatus amissurus.[x] Quinto, ex hoc patro-
natu pendet ius patroni succedendi liberto lo-
cupleti, id est, qui plus quàm centum aureos
habet in facultatibus: adhibita etiam actione
Caluisiana, qua reuocantur alienata in frau-
dem istius successionis.[y]

a l. naturales. § fin. de præscr. verb.
b l. 1. § 1. de iur. patron. in P.
c l. 1. de obseq. à liber. patron. præstand. l. 1. de ingrat. liber. l. fin. de bon. libert. & iur. patron. C.
d Plato, 11. de legib.
e l. 4. § prætor ait, ne in ius voc. in P. l. veniam. C. eod. titul.
f l. 1. de ingrat. liber. C. l. 2. & 3. de liber. & eor. liber. C.
g l. ingratus, de iur. patron. in P.
h l. 1. & 3. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.
i Caius, l. cum patronus, l. 22. eod.
k l. si non sortem, § libertus, de condict. indebit.
l l. 3. de oper. liber. in P. l. 3. C. eod. & fere tot. tit.
m Vlp. in l. fabriles. 6. & l. operæ. l. 9. de oper. libert. in P.
n l. imponi. l. pen. de ope. libert. in P. & l. suo victu. l. 18. & seq. eod.
o l. eius artificij, cum l. seq. eod. in P.
p l. si quis hac lege, de oper. libert in P. l. 2. & 3. C. eod.
q l. si tuis num. mis. l. 7. C. eod. titul.
r l. sicut, de oper. libert.
s l. quod ex liberta, C. eod.
t l. fin. C. eod.
u l. 1. § fi. C. eo.
x l. Diu. Claudius, § fi. de iure patro. P. l. si quis à liberis, § solent iudices, l. alimenta, & l. fi. de liber. agnosc. in P.
y l. si libertus minorem, de iure patron. in P. l. sicut testator, & l. sine libertus, eod. ut & cit. titu. de success. libert.

Quibus modis ius patronatus amittitur. Cap. IX.

1 *Patronatus ius finitur denegatis alimentis libertæ, & reuocato in seruitutem liberto restituta ingenuitate.*
2 *Aureorum annulorum ius quale.*
3 *Annulus quale olim insigne.*
4 *Patronatus nullum ius manumisso seruo in præmium,*
5 *Patronatus etiam ius amissum, si cogat patronus libertum iurare ne nubat, aut si pretium pro operis accipiat.*
Vxorem non ducere, iurare cogi non potest libertus, eod.

1 DEsinit autem nomen & ius patro-
natus primo, denegatis alimen-
tis liberto:[a] secundo, reuocatione
in seruitutem propter ingratitudi
nem:[a] tertio, si libertus restituatur natalibus id
est, ingenuitati per principem: nam & in ea re-
stitutione consensus patroni, cuius interest, ac-
2 cedere debet.[b] Est quoque medius quidam sta-
tus inter ingenuitatem & libertinitatem, eorũ
qui assequũtur ius aureorum anulorum à prin
cipe, quo pro ingenuis quidem qui hoc impe-
trauerint, habebantur, sed saluo, integroque
remanente iure patronatus, permissumque il-
lis aureos annulos ferre:[c] ita differẽtes à restitu
tione natalium, qua ingenui fiebant.[d] Symbolũ
in libertis ingenuitati restitutis, annulus recte
cõstitutus. Siquidẽ, uerum est quod annulus ab
anno dicatur: quia ut annus in se per circulũ
redeat, sic & libertas restituta in suum pristinũ
statũ:[e] quare & quidam annum duplici n, cen-
sent scribi, nõ cũ simplici n, ut qui deducũt ab
ano, quasi anulus sit paruus anus, ut alij ἀπὸ
τῶν ἐνιαυτῶν ut Festus: alij [illegible], ut
Seruius Grammaticus. Subinde tamen ius hoc
desijt postulari, & omnes liberti ingenui dicti
sunt,

a l. Diu. Claudius, § fi. de iure patron. cum similibus.
a l. 1. de ingrat. liber. C. l. 2. & 3. de libert. & eor. liber.
b l. 2. & fin. de natal. restitut. in P.
c l. 1. pen. & fi. de iur. aure. anulo P.
d l. sed si hac lege, § patronũ de in ius voc. in P.
e in l. manumissiones, de iust. & iur. P.

a arch. sed hodie. titu. de iur. aureo. annulo. C. & §. 1. vt liber. de cuter. aur. annulo nō egeant, in authent.

3 sunt, saluo iure patronatus patrono.[a] Sie annu
lus promiscue usurpatus est, nec distinctionem
adiecit: sicuti & usus annulorum ex singulari
4 nota, popularis postea factus. Si quidem olim
priscis tēporibus annulus primum ferreus, de-
hinc aureus ordinem populi equestrem osten-
debat, eratque eius insigne, distinguens equi-
tes à Senatoribus & plebe; repudiatus tamen
postea, cum primum dignitas ædilis curulis
data Cn. Flauio, qui primus fastos publica-
uit.[b] Quarto, ius patronatus amittitur, quando
non uindicante filio patris mortem, seruus de-
tegens homicidas, pro præmio manumitti-
5 tur.[c] Quinto, lege Ælia Sentia priuatus pa-
tronus iure, si iureiurando adigat libertum ge-
nerandi compotem, ne nubat.[d] Et sexto, si pro
operibus promissis præstandis patronus petat
pretium, renunciare uidetur iuri suo:[e] cum
pretium non debeat accipere futurarum ope-
rarum, nisi in casu inopiæ nomine alimento-
rum.[f]

b Plini. lib. 33. cap 1.

c l. pen. de iur. patro. in P.

d l adigere, & l. qui cōtra, de iur. patro in P. e l. 4. de operi. libert. C.

f l. 1 C. eod.

Dē iure patronatus clientelari, & eius personis, coloris, adscri- ptitijs, & censitis.
Cap. X.

1 *Clientes & liberti pares facti.*
2 *Clientes qui, & patroni eorum.*
3 *Clientelæ publica, & priuata.*
4 *Clientum & patronorū leges & iura ex Romulo.*
5 *Penestæ Menestæ, subditi iurisdictioni dominorum inter clientes.*
6 *Coloni inter clientes.*
Adscriptitij & censiti qui, 6. & 8 & 10.
7 *Mariandini serui qui.*
9 *Originarij alieni qui.*
10 *Colonorum adscriptitiorum durior, quàm censitorum conditio in quibus.*
Adscriptitij serui non sunt. eod.
11 *Adscriptitij sub clientela dominorum sunt, ut in aliam nequeant transire.*
12 *Clientelam colonorum, & iuris dictionalium dominorum non fuisse clientelam Romanorum, & Romuleam docetur.*
13 *Cliens proprie homo ligius.*
Ligius homo, quis eod.
14 *Soldurij Gallorum qui.*
Ambacti Gallorum qui. eod.
15 *Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipse magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia, & clientes, & alia.*
16 *Soldurij differunt à soldatis & solidarijs.*
17 *Soldata quid in feudis.*
18 *Militaris annona quomodo militibus distributa: Romanis.*

g Vlp. in l. si vero plures, de ijs qui deiecerunt in P.

1 QVia Vlpianus,[g] æqualis conditio-
nis facit clientes & libertos, quòd
ad ius habitandi cum patronis
pertinet, & commode libertis cliē
2 tes subiunguntur:[h] de istis quoque pauca. Cliē
tes uocat Proculus Iurisconsultus,[i] homines
liberos qui communiter cum fœdere, perso-
nam eius, cuius erant clientes, obseruabant.
Erant & clientes, qui se in potentioris cuius-
dam tutelam applicassent cum suis, ut eius pa-
trocinio & defensione protegerentur, in capite
& fortunis: ipsis suos ipsos patronos à defensio
ne ita dictos, obsequio & obseruantia colenti-
3 bus. Erantque & publicæ, & priuatæ clientelæ:
publicæ, ueluti si pagus quidam, aut ciuitas,

h in l. a. §. fin. iuncta l. 1. de vsu & habit. in P.
i l. non dubito, de captiu. in P.

regnum alicuius magnatis, regis, uel imperato
ris patrocinio se concederet. Priuatæ, dum pri-
4 uatis priuati se concedunt. Leges porro harum
clientelarum constituit Romulus, ut author
Dionysius Halicarnassæus,[k] quibus munus
patronorum dicitur, clientibus de iure respon-
dere: absentium atque præsentium curā æque
agere: lites pro clientibus suscipere, ut patres
pro filijs: accusatoris impetum repellere. Clien
tum autem munus, uicissim patronos filias elo
cantes matrimonio pecunia iuuare, si pecunia
egerent; ab hostibus captos redimere, multas,
æstimationes litiū priuatarum deperditarum,
exsoluere pro eis sumptu proprio. Commune
utrisque nefas, alteris alteros accusare, aut ad-
uersum ferre testimonium, aut cēseri inter ini-
micos. Conuictum autem de his criminibus,
5 cuique patere ius occidendi. Possent inter cliē-
tes referri serui, quos uocat Athenæus Pene-
stas & Menestas.[l] Possunt & dici cliētes hodie
qui subijciuntur iurisdictioni dominorum lo-
corum seu oppidorum, & illi patroni qui præ-
sunt: quia superiores leges Romuli optime il-
lis conueniunt. Hisque plura poteris addere,
quæ tradit Budæus,[m] & Cælius Rhodiginus.[n]
Videndus quoque Gellius,[o] disputans quo or-
dine ponatur tutela clientum, & cum præferē
6 da hospitibus, & alijs amicis. Sed quia & colo-
nos clientes aliquomodo dici posse persuasum
est, inter eos & adscriptitios fuisse opinor, qui
se culturæ prædiorum dominorum cum suis,
7 vel glebę dabant. Quales fuere Mariandini ser
ui, qui sese Heracleotis voluntariè subiecerūt,
ea stipulatione & lege, ut sibi vitæ necessaria
8 ministrarent.[p] Adscriptitij & cēsiti addicti erāt
prædijs, ut nec in alia prædia dominus mutare
9 posset, indeve fugientes ad ea reducerētur. Idē
ius in originarijs, i. natis ex adscriptitijs, eiusdē
ac patres conditionis.[q] ueluti terræ membra,[r]
& glebæ ita adstricti, ut nec momento qui-
dem temporis ab ea debeant abesse uel amoue
ri,[s] nec uendi separatim sine prædijs à domi-
10 nis prędiorum possint.[t] Hi adscriptitij coloni,
deterioris sunt conditionis, quàm coloni qui di
cuntur censiti. Nā censiti tributa præstant tan-
tū dominis prædiorū, & faciunt eorum fructus
suos, ut hodie qui à dominis emphiteutico iu-
re, prædia sub annua pēsione & laudimijs acci
piunt.[u] Adscriptitij autem non item, sed sunt
ueluti instrumentū & pars fundi, viuentes sub
specie quadam seruitutis: quāquàm ideo serui
11 non sint, sed ingenui. Verumtamen omnes in
clientela censentur esse eorum, quibus tributa
pendunt, potissimum si iurisdictionē habēt, &
eorum quorū prædia colunt, quibus adscripti
sunt.[x] Quamobrē & cautū nā huiusmodi pos-
sint transire in alienam clientelam, neve extra-
neus horum suscipiat patrocinium.[y] Cæterum
illud annotatum uolo, non omnes clientes uel
patronos unius speciei esse, sed respectu diuer-
sarū rerum diuersa, contineri patrocinia & iu-
12 ra. Cæterum ista clientela colonorum & domi
norum iurisdictionaliū, non proprie erat clien
tela Romanorum, quæ nihil concedebat re-
rum, uel feudi ad ineundum hoc ius patrona-
tus; sed in ea tantummodo in fidem se recipie-
bant potentiorum inferiores, fœdera facto, &
13 defensore, quem eligebant. Vnde & cliens
mihi proprie esse uidetur, qui & homo ligius,[z]
in tractatu Feudorum dicitur: ab eligendo pa-
trono, uel quòd ligabat se patroni amicitiæ &
14 dedebat, ut in Feudis docemus. Galli horum
species habebāt Soldurios & Ambactos.[a] Sol-

k Halic. lib. 2. Histor. Roma.

l Athenæ. li. 6. cap. 7.

m Budę in annot. poster. ad Pand. ad l. non dubito, de captiu.
n Cæl. Rhod. li. 13 c 45.
o Gellius, lib. 5. c. 13.

p Athenæ. d. lib. 6. c 7.

q l. omnes, & l. quemadmodum. & l originarios, & l dē animus, de agri. & cēs. lib. 11 C.
r l. cum satis, eod.
s l. colonos nūquam, eod.
t l quemadmodum, eod.

u l. iusta, l. 1. & 3 & 5 de iure emphyt C. l. si ager uect. uel emphy. petit. in P.

x l. 2. in quibus caus. colo. domi. accusa. poss. lib. 11. C. l. 1. de Colon. Thracē sub eod. lib.
y l. 1. ut nemo ad suū patroc. suscip. tolliti. ambitu. cor eo. li. 11 l 1 a. & 1 de patrocin. uicor li. 11. Cod. Theod. tit. 24.

z de Ligio, uide plura etiam in feudorum tractat. li a c. 2 nu 39 & seq
a de Soldur. etiam dixim. li 6. c. 4. nu. 27

duriorum, quos & deuotos Cæsar uocat, ea erat conditio, nt omoibus in uita commodis vna cum ijs fuerentur, quorum se amicitiæ addixissent, etsi quid eis per uim accidisset, aut eundem casum subirent, aut mortem sibi consciscerent: neque adhuc hominom memoria repertus est quisquam, qui eo interfecto, cuius se amicitiæ deuouisset, mori recusaret.[a] Inde autem dictos puto ego à firmitate fidei, oam uoces illę sunt uulgares, nostrates, & materuę, quibus componitur verbum, *Soldurius, sol dure*, aut *sol endure*, quod est solus durat, uel solus patitur, scilicet cum delectu amico sulus tulerat, ut apud Virgilium,[b]

Durate, & uosmet rebus seruate secundis.

Loqnitur aotem Iulius Cæsar, dum de Soldurijs agit, de Aquitania, cuius Idioma quoqne est, ut Tectosagum in ea appellatione, ex qua declinaui etymon nominis commune. Clientes etiam appellar Cæsar,[c] quos antea Soldurios dixerat, dum ait. *Clientibus Gallorum nefas esse, etiam in extrema fortuna deserere patronos.* Idipsum etiam tribuit Valerius Max.[d] Celtiberis, utpote à Gallia translatum. Et Tacitus,[e] Germanis. Confirmat hos Soldurios clientes esse, quod Cæsar etiam scribit alibi,

15 dom de funere patronorum ait.[f] *Funera Gallorum sunt pro cultu magnifica & sumptuosa, omniaque quæ uiuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia.* Ac Paulo supra hanc memoriam, serui, & clientes, quos ab illis esse dilectos constabat, iustis funeribus confectis

16 una cremabantur. Vt inde colligamus Soldu- riorum deuotionem, qua etiam uitam arbitrio patronorum fideique subijcerent. Neque mihi placet, ut Soldurios Gallorum eosdem dicam cum soldatis uel solidarijs. Nam Soldurij nulla mercede conducti seruiebant, & adstabant in periculis cum patronis, ut dixi: at solidarij milites erant stipendiarij. Sic Radenicus,[g] innuit in his uerbis, *vt largitione pe-*

17 *cuniæ milites, qui solidarij uocantur, colligeret.* Sic in supplemento Chronici Sigiberti, *Sumpsit Henricus rex pecunias de feudo vniuscuiusque loricæ: capitales barones secum duxit, solidarios uero milites innumeros.* Soldata in usibus feudorum,[h] est præstatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte transit in hęredem: morte enim daotis, uel accipientis interueniente

18 finitur. Soldata uero dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit, quandoque in uino & annona.[i] Solebat enim stipendium militibus olim per annonam distribui per singulos dies, in singulos annos expeditionis tempore: ueluti bucellatus panis, quem bis coctum uocamus, duobus diebus, ac panis alius tertio: vno die uinum, alio acetum: uno die lardum, caro ueruecina biduu:[k] ex commeatu poblico. Cui annonæ interdum etiam pecuniæ erugatiu accedebat,[l] & vestitus,[m] & alia id genus militibus necessaria. Quando annooa loco pecuniæ in solutum militibus dabatur, dicebatur stellatura.[n] qoia per tesseras stellatas, species alias pro annona accipiebant.

a Iul. Cæsar, li. 3 Commentar. bell. Gall.

b Virgil. 1. Aeneid.

c Iul. Cæs. li. 7. Comment. bel. Gall.

d Val. Max li. 2. c. 2.

e Corn. Tacit. de morib. Germanor.

f Iul. Cæs. li. 6. Comment. bel. Gall.

g Radenicus, li. 3 c. 20.

h de soldata diximus in Feud. li. 6. c. 3 nu. 7.

i in § fin. Quis dic. dux, Marc. li. 2 Feud. ti. 10.

k l. 2 & l iubemus, l. 10 de eroga. milit. annon. li. 12 C tit. 38 de annu. in l. fortissimi, l. 6. eod. tit.

l l iubemus, l. 16. cũ suis §§. eod. de erog.

m l. 1. 2 § 4. de milit. ueste, lib. 12. C. tit. 40.

n Volphan Lazius, li. 11. commentar. Reipu. Roma. c. fin.

Syntagmatis iuris vniuersi Libri Decimiquarti Finis.

DE ECCLESIASTICIS PERSONIS MAIORIS ET MINORIS DIGNITATIS ET OFFICII,

Liber Decimuſquintus.

De præſtantia poteſtatis eccleſiaſticæ in laicam. Cap. I.

1 *Continuatio libri 15.*
2 *Poteſtas publica diuiſa, & perſonæ eius: in eccleſiaſticas, & laicas.*
3 *Chriſtianorum duo genera, clericorum & laicorũ. Horum alij imperantes, alij ſubditi.*
4 *Poteſtatem eccleſiaſticam maiorem ſeculari docetur.*
5 *Anima præſtantior, & ſpiritualia corpore, & corporeis.*
6 *Perſonæ eccleſiaſticæ digniores ob myſteria Dei, quæ pertractant.*
7 *Honores eccleſiaſticis abrogati à tyrannis, reſtituti à Leone & Antonino.*
8 *Sacerdotium prælatum imperio etiam apud Gentiles.*
9 *Imperatores ſummum pontificatum geſſerunt.*
10 *Reges Aegyptiorum ex ſacerdotibus.*
11 *Pontificum ſummorum in reges poteſtas.*
Imperium, & regna Galliæ tranſlata per ſummos pontifices, eod.
12 *Pontifici debent reges, & Cæſares obedire: is autem Deo.*
Reſtiterunt epiſcopi Cæſaribus, Ambroſius Theodoſio, Innocentius Archadio, Liberius Conſtantino, eod.
13 *Summus põtifex rex ſeculi à Tertulliano dictus.*
14 *Summi pontifices, & ſacerdotes num utantur gladio materiali.*

1 Totum hominem ſimul & una comprehẽſione corporis & animę iam ſuperioribus libris conſiderauimus, & naturales differentias qua potuimus faciliori methodo docuimus ex generatione legitima & illegitima: atque de diſtinctione, quæ ex poteſtate priuata, ex naturali quadam cauſa proficiſcitur, breuiter quæ & ſcitu neceſſaria & utilia uidebantur, expoſuimus. Nunc peruenit ſeries tractationis ad eam partem, quæ de poteſtate publicarum
2 perſonarum pollicetur notionem. In qua publicam poteſtatem in duo ſumma genera diuidi par eſt: Nempe in eccleſiaſticam & ſecularem. Homo conſiderandus eſt in ſuis pręcipuis partibus, quibus conſtatur, anima & corpore. Sic alijs cura potior eſt, uel excellentior rerum ſpiritualium, earumque, quæ ad ſalutem animæ pertinent:[a] alijs maior corporis, & rerum, quæ ad politiam & quietem reipu-
3 blicæ, & quæ eius ſunt adminiſtrationis. Quare & duo genera Chriſtianorum uniuerſalia:[b] unum clericorum eſt, ſpiritualibus deditũ, & ſacris inſeruiens: aliud laicorum, qui curant ſecularia. Et in his duobus generibus, alij ſunt imperantes, ſeu præpoſiti: alij ſubditi. Duæ poteſtates præcipuæ, duoque genera ſubditorum ſufficiunt, nec plura legitimè eſſe poſſunt:[c] quia non ſunt aliæ partes principales in homine, præter animam & corpus, quibus poteſtates impoſitæ ſunt. Niſi mixtam inde conſtituas & omnimodam, quæ habet imperium in corpus & animam, quæque ſoli Deo omnipotenti conuenit, qui poſtquam occiderit corpus, poteſt animam in æternam gehennam mortemque ſecundam mittere: aut niſi temporũ quorundam obſeruas neceſſitatem & Dei mandatum, quibus utraque poteſtas indiuiſa penes vnum principem certis de cauſis & cũ certis legibus fuit, ut ex narratione ſequẽtium Deo fa-
4 uente apparebit. Poteſtas eccleſiaſtica ſeu ſpiritalis maior ſeculari.[d] In cœlo duo luminaria magna, ſed unum maius Sol, aliud minus, Luna.[e] In homine quoq; duo luminaria magna maius ratio, minus ſenſus. Maior & honeſtior uiſus qui melioribus & honeſtioribus præeſt.[f]
5 Anima plus quã corpus, & corpus plus quàm ueſtimentum, id eſt, plus quàm externa bona.[g] Corpus conditum animæ cauſa,[h] & bona externa propter hominem.[i] Et propter quod vnumquodque tale, & illud maius. Nobilior anima, & ſpiritualia omnibus corporalibus,[k] & fortiora ſpiritualia illis.[l] Vt & princeps cura Iuſtiniano primum animas, deinde linguas ſubditorum fieri eruditas.[m] Proinde qui curã gerit animarum & rerum earum, præſtantiori exornabitur poteſtatis dignitate. Et ut anima præeſt corpori, imperat & iubet, ut regina in proprio regno: Sic qui imperat animæ, & potior erit imperante corpori. Si uinco, n. te uincẽtem, & uincã te.[n] Nec dubitauit D. Paulus corpus excommunicati dare in interitum carnis, ut nobilior pars, anima uidelicet, ſalua eſſet.[o] Grauior & pœna habita excõmunicatio, quòd hominẽ interiorem animam uidelicet, feriat.[p]
6 Dignius & ſecundo eccleſiaſticarũ perſonarũ officium, ob myſteria quæ pertractãt, unde nõ tam honori earum tribuitur, quantum maieſtati Dei, cui inſeruiunt:[q] cuius ratione & tot priuilegia, & immunitates etiam ethnici ſuis ſacri
7 ficulis cõceſſerunt.[r] Et Leo & Antoninus CC. irritis tyrãnorũ decretis, Antiſtitibus, quos partes pietatis, uocãt, honores reſtituerũt, & priorẽ locũ reſidẽdi ante alios in conſilio epiſcoporũ & extra.[s] Principes ſeculi ſubditi legibus pontificalibus, potiſſimũ in cauſis fidei:[t] imo & ſacerdotibus per epiſcopos factis, qui ſoluendi & ligandi habent poteſtatem.[u] Sic & iuſſit D. Pe-
8 trus.[x] Sic omnes etiam qui fidem ueram ſectãtur: (nõ. n. loquor de hæreticis) admittunt.[y] Et antiquitus ſacerdotium prælatum imperio, &

reges

a 1. ad Corint. 4 ibi. ſic nos exiſtimet homo, &c.
b ca. duo ſunt, 22. q. 3.
c D. Luc. 22. c. unam ſanctam de maio. & obedien. li. 1 Extrauag. com. tit. 8.
d d. cap. unam ſanctam.
e Geneſ. 1.
f § nos autem, de defenſo. ciuit. in auth. colla. 3.
g D. Math. 6. Luc. 12. D. Auguſt. de catechizandis rudib. can. ſedulo, 39. di. l. ſancimus, de ſacroſ. eccl.
h Ariſto. lib. 1. de part. h. animal. c. 6
i l. in pecudũ, de uſur. P. §. in pecudũ, de uſu fru. ap. Iuſtin.
k c. 2. de tranſla. epiſc. apud Gregor.
l can. et corporalia, eo tit.
m §. illud oꝑ. in proœmio Pandect.
n l. de acceſſionib. de diuer. & tẽpora. præſcri.
o 1. ad Cor. 5.
p can. 2. & c. ſi quis epiſcopus damnatur, can. audi. 11. q. 3 c. corripiatur, 24. q. 3.
q Paulus, in l. nec diſtinguemus, l. 17. § ſacerdotio, de recept. arbi. lib. 4. P. tit. 8.
r Dionyſ. Hal. lib. 2. antiq. Roma. l. quiſquis omnino, de epiſco. & cler. li. 1. C. tit. 3.
s l. decernimus, l. 13. de ep. ſc. & cler. C.
t can. duo ſunt gladij, 96 diſt. D. Ambroſi. in ca. conuenior, 23. q. 8 extrauag. unam ſanctam, de maio. & obed.
u ca. omnis utriuſque ſexus, de pœnit. & remiſ. ap. Greg.
x 1. Petri, ca. 2. c. omnis, c. 4. de maior. & obed. li. 1 Decret. tit. 33
y c. cum ad uerum 96 diſt. c. per uenerabilem, in fin. qui filij ſint legi. c. ſolitæ, de maior. & obed. ap. Gregor.

ſeges Iſraelis electi & inuncti à ſacerdotibus & prophetis:[a] ut nunc etiam,[b] nnn contra. Et eadem cauſa impellente, erga ſacra tractantes fuit apud ethnicos præcipua reuerentia: ita Druidæ Gallorum ſacerdotes monarchiam ſuis legibus Gallorum temperabant ſecularé.[c] Et ſacerdotes Germanorum à cultu ueri Dei abborrentium, in conuentibus ius habebant imperandi,& ſilentium indicendi.[d] Apud Romanos Scipin & Figulus, ad Tiberij Gracchi põtificis ſummi idolorum iuſſum,faſces & imperinm depoſuerunt, & poteſtate regia conſu-
9 lari ſe abdicarunt.[e] Ea ratinne,ut de religione diſpenſare poſſent Cæſares,ſummum pontificatum geſſerunt aliquando, & in augurabantur omnibus ſacerdotijs, ut nmnes religiones & ſacerdotia in ſua mann haberent.[f] Sicut apud Aſſyrios ut refert Beroſus, Belochus x. eorum rex à Belo nnmen ſumpſit, quia cum imperio uoluit ſummum pontificatum Iouis Be-
10 lij exercere.[g] Et Ægyptiorum rex non aliunde quàm à ſacerdotum collegio deligebatur.[h]
11 In Æthiopia quoque ſacerdotes qui in Meroe erant ſuorum deorum cultui dediti,tanta pollebant autboritate, nt quando illis uiſum eſſet,regibus nunciarent, nt mortem oppeterẽt: uſque ad Ergamenem regem Græcis doctrinis philnſophiæque deditum,qni Ptolomæi II. tẽpore hanc ſuſtulit conſuetudinem.[i] Zacharias ſummus pontiſex eccleſiæ Dei regnum Gallicum à Ludouico in Pipinium tranſtulit.[k] Et Stephanus II. ſummns pontiſex imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Magnnm Pipini filium.[l] Cunfirmauit & Germauis maiori priuilegio ligendi poteſtatem Gregorius V. ſum.pont. Saxu, circa annum 995.[m] *Et iubet* Diuus Ignatius, *Presbyteri*, inquit, *atque omnis clerus,ſimul cũ omni populo, cum militibus & principibus,ſed & Cæſares obediant epiſcopo,epiſcopus Chriſto.*[n] diuum Ambroſium in Theodoſium I. Cæſarem poteſtatem hanc exercuiſſe nemo ambigit, qui Imperatori ſacris interdixit, & è cancellis eccleſiæ remouit, donec pœnituiſſet de crimine, quòd in Theſſalia ob ſeditionem motam,occiſumque tribunum unum, ſeptem millia militum occidiſſet.[o] Idipſum & probabit Innoc. I. in Arcbadium Cæſarem.[p] Reſtitit & Liberius ſum.Pont.conuenticulis à Cæſa-
13 re indictis contra Atbanaſium.[q] Tertullianus Pontificem Max.vocat regem ſeculi.[r] Duo gladij Petro fuerunt, iuriſdictionis utriuſque ſymbolum referentes,quos ſufficere dixit Deus Dominns Ieſus Chriſtus: tamen exercitium ei materialis & corporalis prohibuit, & m nagina
14 retineri ab eo iuſſit.[s] Nec uoluit eccleſiam ſuam mortem temporalẽ inferre[t] paſſim.Quã-nis in lege antiqua ſacerdotes eo uterentur, qui adumbrabat eccleſiam noſtram: quemadmodum uſus eo Samuel in Agag rege:[u] Elias in prophetas Baal,[x] & in quinquagenarios Ochoſiæ:[y] Eliſeus in pueros irriſores.[z] Ioiadas in Athaliam:[a] Eliachim in Holofernem:[b] & ipſe D.Petrus in Ananiam & Saphiram.[c]

a 3 Reg. 10 23. & 16. & in 2. Reg. c.2 & 5. & in 3 Reg. c.9. & 19 & Paralipo. 16.23.
b ca. I. §. unde in ueteri teſtamento, & de ſacra unctio. li. I. Decret. tit. 15.
c Iul. Cæſar. li. 6 Comment. de bell. Gallic.
d Cornel. Tac. de mori. Ger.
e Val. Maxim. lib. 3. c. I.
f Dio Caſſius, li. 53. hiſtor.
g Beroſus, lib. 5. Defl.
h Plato, lib. ciuili, uel de regno.
i Diodo. Sicul lib. 4. Biblioth. cap. I.
k ca alius, 16. q. 5.
l ca uenerabilem, de electio. lib. I. Decretal. tit. 6
m Blond li. 3. Deca. 2 Platin. in Gregor. V. Krantius lib. 4. cap. 25.
n D. Ignatius, epiſt. 9.
o Ambroſ. 5. li. Epiſtola epiſtol. 20 Ruffin. lib. 2. ca 18. Eutro. lib. 12.
p c. nos ſi incõpetenter, §. 2. 2. q. 7.
q Ammia. Marcell li. 15. & Athanaſius
r Tertull. li. I. ad uxor
s D. Matthæ. c. 26.
t c. in Archiepiſcopatu, de rapto c. ſententiã ſanguinis, ne cle. uel mo. &c. c. occidit, & ca. legitur, 2 q. 8. c. nos ſi incõpetenter, §. iſ iis, 2 q. 7.
u I. Reg. 14. & 15.
x 3 Reg. 18.
y 4 Reg. I.
z 4 Reg. 2.
a 4 Reg. 11. 2. Paral. 23.
b Iudith 4.
c Actuum, 5.

De epiſcopis in vniuerſum. Cap. II.

Lib. I. C.

1 PErſonarum eccleſiaſticarum nomeoclatura naria,uel à cura commiſſa,nel ab officio,uel ex his duabus,uel ab ordine, nel à gradn ec-
2 cleſiaſtico trahitur.Epiſcopi nomen,ſolicitudinis & curæ eſt, cui & poſtea beneficium additũ fuit. *Attendite*,inquit diuus Paulus, *vobis & vniuerſi gregi,in quo Spiritusſanctus poſuit, epiſcopos regere eccleſiã Dei, quàm acquiſiuit proprio ſanguine,*[d] ἐπισκοπεῦμαι, uel ἐπισκέπτομαι Græcis,ſpeculor eſt,conſidero.Cicero huius dictionis exprimit his nerbis uim: *Vult Pompeius nos eſſe,quem tota hæc Campania & maritima ora,habeant epiſcopum,ad quem delectus & negotij ſum-
3 ma referatur.*[e] Erant inter ethnicos epiſcopi, qui inter milites metatoribus, qui nunc Cretarij aut *Forriers*, à ſonbus dicuntur, præerant. Quod circumeundo diſpicerent pro dignitate cuiuſque,hoſpitij commoditaté. In qua ſignificatione utitur Caſſiodorus,[f] dum ait, *Et primum quidem interrogare miluem, quis eum ad me-
4 tatum duxiſſet epiſcoporum.* Erãt & epiſcopi qui uenalibus præerant rebus, & inſpiciebant, ut recta æſtimatione ſingula uenirent, quæ in uſum eſſent quotidianum, munuſque id erat perſonale:[g] quòd & antiſtitibus ſaceis epiſcopis iniunctum quidam putant.[h] Arrianus tradit apud Indos ἐπισκόπων munus fuiſſe, videre quid in quaque regione fieret, nt cognita ad reges uel magiſtratus referrent.[i] Tales erant apud Perſas magiſtratus dicti, οἱ βασιλέως ὀφθαλμοί, & in Attica qui mittebãtur ad iudiciũ exercendum in ciuitatibus ditionis Athenienſium. Sic enim ſcribit Ariſtophanis ſcholiaſtes,[k] dũ interpretatur illum verſiculũ, ἐπίσκοπος ἥκω δεῦρο τῷ κυάμῳ λαχών, &c. i. *Communi omnium ſuffragio electus epiſcop' venio huc.* οἱ παρὰ Ἀθηναίων, inquit, εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἐπισκεψόμενοι τὰ παρ' ἑκάστοις πράγματα ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, οὓς οἱ Λάκωνες ἁρμοστὰς ἔλεγον, id eſt, *Miſſi ab Athenienſibus conſiderare quæ ſingulis opus erant in ciuitatibus ſubditis, & epiſcopi & cuſtodiæ dicebantur, quales Lacedæmonij Ar-
6 moſtas dixerunt.* Inter nos Chriſtianos,qui curam actuum in ſacris diſpiciendorum, & ſolicitudinem diſciplinæ eccleſiaſticæ conſeruandæ & emendandæ ſuſceperunt, epiſcopi quoque dicti ſunt,[l] eiuſque tituli ſeu ſacerdotij qui inaugurantur iuxta concilium Afreum.[m]
7 Huius generis ſunt ſacri præſules in eccleſia præcipui in locum apoſtolorum ſubrogati.[n] Annotauit & Vuolphgangus Lazius, in Italia & alijs

d Actuũ, c. 20.
e Cice. lib 7. epiſt. ad Atticũ.
f Caſſiodo. lib. 4. Variar.
g Archad. in l. §. Irenarchę, de mune. & hono. li. 50 P. ti 4.
h l. 3. de epiſc. audien C. ca. I. de empti. apud Greg. li. 3. ti 17.
i Arrian. lib. 6. hiſtoriæ, & in rebus Indicis.
k Scholiaſtes Ariſtophanis, I auibus, tradit & Suidas, uide & Auguſt. lib. 19. de ciui. Dei, cap. 19.
l ca clerus, 21. diſtinct.
m con. I q. I.
n c. ult. 80 diſt. ca. in nouo, 93. diſt. c. uidẽtes, 12 q. I. ca. ſu duminus, 93 diſt.

& alijs prouincijs prætorialibus videlicet subiectis prætori Italiæ, successisse in locum administrantium, & in sedem illorum episcopos sacros:[a] atque præsulis uocem, quæ tribuitur episcopis olim fuisse præsidum propriam, docet-
8 que ex Cassiodoro.[b] Episcoporum sacrorum quinque gradus sunt: præcipuos ijs præest unus, qui panepiscopus dicitur: alij patriarchæ, alij archiepiscopi, alij simpliciter episcopi, alij chorepiscopi.[c] Quemadmodum & priscæ superstitionis seu idolatriæ, varij fuerunt præfectorum gradus, & sacerdotum: quorum alij, pótifices summi, alij pontifices, archiflamines alij, alij flamines. Quibus subrogati sunt sacri antistites, ad expungendam & abolendam idolorum memoriam, fere ijsdem sacerdotij nominibus, sed longe alio existente sacerdotio. Sic Romæ reiecto summo pontificatu idololatriæ uniuersalis & totius orbis, subrogatum est caput totius sanctitatis terrestris, & summus pontifex ueræ & catholicæ religionis.[d] Et in locis in quibus pontifices archiflamines, & flamines gentilium, plantati archiepiscopi, & episcopi, & sacerdotes fidei nostræ.[e] Nec tantum Romæ id factitatum est, sed etiam in Britannia, ut testatur Gildas,[f] & Gothfridus.[g] Et in alijs præstantioribus prouincijs, & in earum insignioribus ciuitatibus, quibus tantum istę maiores di-
9 gnitates conceduntur. Proepiscopus, id est, omnium summus, & pręcipuus episcopus Deus est apud Dionysium Areopagitam, in diuinis nominibus: & apud uatem Erythream, in Sibyllinis oraculis. Is enim sua prouidentia & uirtute, omnium curam habet, omnia intuetur, omnibus prouidet. Dominus noster Iesus Christus summus uerusque sacerdos, qui seipsum obtulit sacrificium pro omnium salute, in ara crucis patri Deo, cuique cura de nobis omni-
10 bus.[h] Patriarcha, Gręcis πατριάρχα dicitur primus uel princeps seu honorabilior inter patres, seu inter pręstantes, ut legimus in sacris literis fuisse 12. patriarchas.[i] Patris nomen, non tantum ad genitores pertinet, sed etiam eo nomine honorabiliores digni sunt. Sic enim Gręcis πατὴρ pater dicitur, quasi παῖδας τηρῶν, id est, seruans ex se genitos. Quamobrem senatores à Romulo facti pro consilio reipubl. dicti sunt honoris caosa, patres ab eo, & illorum filij & posteri Patritij.[k] Et item uenerandi & seniores patres: & hoc nomine Fabium Maximum honorauit Minutius, his uerbis apud Plutarchű:[l] *πατέρα δή σε χρηστὸν προσαγορεύω τιμιωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν. ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος μείζων ἡ παρὰ σοῦ χάρις αὕτη. ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπ' ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων.* Quamobrã episcopi, & qui præstant cæteris authoritate in ecclesia, patres dicti.[m] Et in sacra pagina illi quoque patres, qui doctrina, & uerbi sacri prædicatione nobis uerbi Dei ingenerant cognitionem. Hac ratione & D. Paulus Corinthios alloquitur:[n] *Si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: Nam in Christo Iesu per euangelium ego uos genui.* Et rursum, ad Galatas.[o] *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in uobis Christus.* Patrem ergo nominari, dignitas est: maior autem, patriar-
11 cham, seu patrum principem dici. Porro Patriarchæ quinque tantum in orbe & in ecclesia catholica, & totidem patriarchatus. Quorũ adhuc unus summus & uniuersalis,[p] ut omnia ad unitatem & pacem redocantur: & Is primus & summus patriarcha, est Romanorum pótifex, qui sedet in prima, & Apostolica, & digniori sede. Post hunc, ordine quatuor alij dignitate se consequuntur: Constantinopolitanus, Bizantij sedens, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, secundum definitionem sextæ & octauæ Synodi,[q] & concilij generalis,[r] & decreti Nicolai, Anacleti, & aliorum summorum pontificum.[s] Nihilominus ij patriarchę,
12 episcopi dicti, & summus ipse pontifex.[t] Appellatur etiam Papa episcopus Romanus à D. Ignatio, his uerbis ad uirginem Dei genitricem scribens: *Verus est sermo, quem audiui Romæ de te apud beatum Pappam Anacletum, cui successit beatitudine dignus Clemens, Petri & Pauli auditor.* Hocque nomine Pappæ etiam nunc dicitur summus Christianorum pontifex in ter-
13 ris. Quemadmodum etiam apud Græcos cæteri patriarchæ, necnon & reliqui simplices episcopi, Pappæ nominabantur: non alia ratione, quàm quia patres appellari. Cuius rei fidem faciunt epistolæ, quæ inter apologetica Athanasij leguntur, quarum hæ inscriptiones, *Ischyrias Beato Pappæ Athanasio.* Et rursum, *Victor & Constantinus Maximus scribunt Beato Pappæ Athanasio.* Et apud Gregorium Turonẽsem, episcopi nomine, petenti clerico vas uel urceum ecclesiæ inter prædam ab ecclesia sublatum, Clodoueus Francorum rex quamuis infidelis respondit, quæ pappa poscebat se adimpleturum,[u] πάππος Græcis maior pater dicitur: seu auus, Iulius Pollux enim sic explicat, li. 3. Onomasti. *καλεῖται δὲ ὁ μὲν πατρὸς ἢ μητρὸς πατὴρ πάππος.* Neque uox tam noua est, ut fastidium mouere possit doctis: nam & uolgus Græcorũ sic charum parẽtem uocabant, ut Homerum,[x] Nausicaam puellam legimus sic compellantem patrem:

πάππα φίλ', οὐκ ἂν δή μοι ἐφοπλίσσειας ἀπήνην ὑψηλήν, εὔκυκλον, &c. id est,

Pater chare, nolis ne mihi apparere currum excelsum rotundum &c. Scythæ hanc appellationem quoque ut mitiorem & beniguiorem norunt. Et ut Herodotus,[y] *Qui regij Scythæ uocantur etiam Neptum sacrificant appellantes Vestam lingua sua Tabithi, Iouem Pappæum rectissimè.* Itaque summus pontifex Pappa per antonomasiam, solusque pater dicetur: Quãdo & uerum sit quod D. Hieronymus[z] scribit, quemque subditum esse debere suo pontifici, quasi animę parenti uel patri. Et hoc loco uidetur mihi lapsus Krantzius,[a] dum ait summum pontificem non fuisse dictum patrem, nec sanctissimum dominum olim.

a Vuolphang. Lazius, li. 9. rei pub. Rom. c. 2.
b Cassiod. li. 3. uariar. epistol. Theodorici ad Adeodatum.
c de quibusdã in c. cleros, §. ordo episcoporum, 21. dist.
d can. Beati Petrus & Paulus, 2. q. 7.
e c. urbes, can. in illis, 80. dist.
f Gildas, de uictoria Ambrosij Aurelij regis Britonum.
g Gothfridus Monumutẽsis, Brito seu Anglus, in historia Britanũ, & Tritemius, li. 2. cõpendij annalium Francorum, c. 1. de priuil. li. 5. Decreta. tit. 33.
h D. Paul. ad Roma. c. 2. 3. 4. 5. & 6.
i Actuum. 7 c. & 1. Paralip. c. 3. & Thob. 4.
k Liuius, in 1. Dionys. Halic. in 2. Sallustius, in bello Iugurthino, l. 1. de emenda. C. Insti tuta.
l Plutar. in ui ta Fab. Max.
m can. sexta synodus, 10 dist. can. fin. 63. dist.
n 1. ad Corinthio 4.
o ad Gala 4.
p unde Isidor. anno 537.
q c. pen. & fin. 22. distin.
r c. antiqua, de priuileg. libr. 5. Decret. tit. 33.
s in ca. omnes, & ca. sacrosancta, eod. 22. dist.
t can. prima sedes, 99. dist.
u Grego. Turonens. li. 2. historiæ Francorum c. 27.
x Homeri Odyssea 3. sen. 5.
y Herodotus, lib 4.
z D. Hierony. Epist. ad Nepotianum de uita clericorum
a Albert. Krãtzius, li. 3. c. 42.

De summo pontifice sedis apostolicæ. Cap. III.

1 *Pappa, seu pontifex summus, unus summus, sine pare, & rationes. & 4.*
2 *Sacerdos summus inter ethnicos unus.*
3 *Item apud Hebræos.*
4 *Romæ sedem primam & apostolicam esse, & potestatum culmen docetur.*
5 *Pappæ plena potestas, & beneficium maius summus pontificatus.*
Et quæ possit solus sum. Pontifex.
6 *Concilia uniuersalia quare non debeant, nec possint congregari alia authoritate, quàm summi pontif. non Imperatoris, uel regis.*
7 *Schisma in pontificali authoritate abominabile.*
8 *Pontifices summo pontifici subditi, ut membra.*
9 *Pontificibus subditi & laici imperatores, & magistratus inter gentiles quoque.*
Rex sacrificulus cur introductus, eod.

10 *Impera-*

10 *Imperatores inaugurati sacerdotij quare.*
Pontifices summi fuerunt Imperatores aliqui ethnicorum, eod.
11 *Pontifex Romanus summus ex omni ætate Ecclesiæ catholicæ.*
12 *Pontificis summi qualitates, & insignia, & uestitus, & ornatus.*
13 *Religio peperit diuitias, quæ eam suffocant.*
14 *Prælatorum, & ecclesiasticarum personarum luxus improbandus.*
15 *Summus pontifex unus tantum esse uno tempore potest.*
Schismata aliquot notata, eod.
16 *Pontifex summus quis eligi possit.*
17 *Pontifex sum. à quibus eligatur. & 18. à uiuente, clero post approbante, dehinc principe.*
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri.
19 *Imperatoris consensus quando adhibitus, & sublatus in electione summi Pontif.*
20 *Pontifex sum. à cardinalibus eligendus: & de forma electionis.*
21 *Pontificis sum. electioni quæ obijci possunt.*
22 *Pontifex summus non potest eligi fœmina, quare.*
23 *Pontifex sum. electus, quare sella forata sedere iubeatur primum.*
24 *Pontifex sum. electus intronizatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia rescriptorum ante & post emissorum.*
25 *Bullæ integræ, & non integræ in rescriptis sum. pontificis ratio.*
26 *Pontificatus summæ dignitatis finis.*
27 *Pontificis summi potestati quæ reseruata.*

1 IN dignitate summi pontificis uni-
tas consideratur, ut ille sit primus
omnium ecclesiarum princeps: [a]
nemo autem aliorum pontificum
sit illi par. Dominus noster Iesus Christus, u-
num solum uniuersarum ouium suarum pasto
rem reliquit D. Petrum: & uni soli, præsentibus
omnibus apostolis, pascendi oues & agnos reli
quit solicitudinem à morte suscitatus, ad patris
dexteram ascensurus. [b] Ecclesia una catholica
& uniuersalis, [c] una columba, [d] sponsa una &
mater electa, quæ unius debet esse uiri: [e] una fi-
des, [f] unum baptisma, [g] unum rerum generale
principium. Vnus Deus, [h] unus eius uicarius. [i]
Cœli omnes unius prioris motu rapiuntur, sin-
gulis subinde proprium motum habentibus:
2 unicus inter astra Sol præcipuus. In hoc corpo
re physico nostro, membra uni spiritui, uni ca-
piti inseruiunt. Erat & summus sacerdos apud
ethnicos, authore Liuio. [k] Inter Druidas Gal-
lorum sacrificulos unus præerat, qui summam
inter eos haberet potestatem. [l] Et apud ethni-
cos Francos, erat unus summus pontifex, cuius
sæpe meminit prisca Francorum historia Hu-
nibaldi, & Tritemius in prim. c. breuiarij anna
3 lium Francorum. Et apud Hebræos sacerdos
magnus dictus כהן גדול cohen [m] gadol. De
summo uoo[que] pontificatu, D. Chrysostomus
etiam sic scribit: [n] *Si dixerit aliquis, qualiter Iaco
bus thronum assumpsit Hierosolymorum? illud uti-
que dicam, quoniam Christus Petrum intronizauit
orbis terrarum magistrum.* Quæ etiã refert Theo-
philus, [o] D. Augustinus, [p] & Ambrosius: [q] omit
tam & sciens prudensque quæ de apice huius
4 dignitatis scribunt D. Bernardus, [r] & Tho. [s] Iu-
dico tantum Athanasium consignatum litteris
reliquisse, [t] Romæ sedem esse apostolicam & po
testatum culmen: idque aliquando hostes eccle
siæ Arriani confessi sunt, eam sedem matrem
appellantes, unde per orbem reliqui missi es-
sent prædicatores, ut narrat Sozomenus. [u] Ter-
tullianus quoque, [x] eam sedem primã dixit, &
successisse beato Petro, eamque præcipuam &
ad quam solummodo in dubijs fidei esset recur
rendum. Victor episcopus Vticensis, [y] ecclesia-
rum dixit caput: Cyprianus, [z] Petri cathedram,
ecclesiam principalem, unde unitas sacerdota-
lis orta sit. Extat & in constitutionibus iuris o-
rientalis à Michaele Palæologo editis, [a] con-
uentio per legatos orientalis ecclesiæ missos,
ad Romanum summum pontificem de facien
da ecclesiæ orientalis cum occidentali concor-
dia, qua inter alia capitula cõtinetur. Primum,
ut in sacrorum uoluminibus, hymnodijsque,
Papæ cum quatuor alijs patriarchis mentio fie
ret. Secundo ut liceret cuiuis Romam ueterem,
quæ curia maior & perfectior esset, appellare.
Tertio, ut illi principatus in omnibus deferre-
tur. Et rursum institutum fuisse primum gra-
dum, & successionem ecclesiasticæ præeminen
tię à beato Petro tradit Tertullianus. [b] Idipsum
leges apud Abdiam Babilonicum, [c] Nicepho-
5 rum Calixtũ, [d] Eugenium, [e] Egesippum, [f] Epi-
phanium. [g] Quamobrem, pontificatus ipse, be-
neficium dicitur: [h] idque maius, excellentiusque, [i] in quo sit potestatis plenitudo dispensan
di, potissimum in beneficiorũ collationibus. [k]
Qui in eo præficitur, omnia iudicat, & à nullo
ipse iudicatur, nec quidem ab ipsis regibus &
Imperatoribus: [l] ut neque synodicis constitu-
tionibus potestas eius uideatur coarctari, imo
semper excepta, [m] ut potius sedi apostolicæ cre
datur, quàm totius mundi aduersanti opinio-
ni. [n] Sine huius sum. pont. uoluntate, nec cogi
debent, uel possunt legitime œcumenica [o] con
cilia: nec eorum decreta, nisi eodem iubente,
ubique terrarum seruari possunt. Sicuti prouin
cialia, nisi uolente proprio episcopo uel archi-
episcopo, in prouincia seruari uel sanciri ne-
6 queunt. [p] Et si bene ad amussim concilij uni-
uersalis substantia perpendatur, constabit etiã
pertinacibus, illud non posse imperari aut con
gregari [q] ab alio, quàm à summo pontifice, nõ
à rege aut ab Imperatore: etenim concilia ec-
clesiastica non possunt nisi per personas eccle-
siasticas iniri uel decerni. Episcopi porro uel sa
cri patres nollent conuenire, neque possent, iu
bente Imperatore uel rege: cum, quòd reges
uel Imperatores in clericos imperium non ha-
bent, ecclesiasticosue antistites: tum etiã, quòd
hodie nullus sit Imperator, nec unquam fuit
ab instituta ecclesia, cui per uniuersum orbem
omnes æque obtemperauerint. Imperant namque sine Cæsare, & spreto eius iussu in suos sub
ditos, ueluti monarchæ, reges Galliarum, Hi-
spaniæ, Portugaliæ, Angliæ: & in oriente alij Im
peratores & reges, qui Romanorum Cæsarum
contemptis legibus, suis uiuunt. Quamobrem
eis subditi antistites, quod Romanus uel alius
princeps iuberet facile contemnerent, nec un-
quam in unum cogi locum possent. Et rursum,
si conuenissent, nec decreta eorum postea ubi-
que eorum authoritate seruarentur, uel recipe
rentur, etsi ius esset principibus statuendi de
his, quę religionis sunt. Quare necessarium fuit
unum esse & solum præsulem, ad quem sum-
ma totius religionis, & potestas uniuersa in sa-
cra referretur, cui omnes Christiani obtempe-
rent, cuius iussu antistites sacri diuersorum re-
gnorũ ueniant, cõueniant, decernant, & decre-
ta apud se seruari faciant, ut ab illo approbata,

a l. 4. de Sum. Trin. & fide catho. C. ca. in nomine, 23. dist. can. omnes, 22. dist. 22.
b D. Ioan. c. 21. D. Matth. c. 16. ca. sacrosancta, 22. dist. c. quantum, de translat. episcop.
c can. ecclesia, decreuse d. ft. 2. ca. Nouatian⁹, 7. q. 1.
d Cantic. c. 6.
e c. cũ nõ ignores, de præben.
f ad Ephe. c. 4. D. Ioan. euãge. c. 17. Act. 4. ad Gal. 3.
g ad Ephes. 4.
h ad Ephes. 4. Malach. 2.
i c. salubriter, de præbẽ. in extra. commun. c. 2. de Sum. trinita. ap. Grego. c. loquitur, & ca. per nul. 24. q. 1. can. in ap. bus, & ca. Nouatianus, 7. q. 1.
k Liuius sæpe, potissimum in eo ubi agit de summo pontifi. cam. & lib. 10.
l Iulius Cæsar, lib. 6. commen. bell. Gall.
m Leui. c. 8. num. 35. Iudith. c. 15.
n D. Chrisost. in illud c. 21. D. Ioannis sequere me.
o Theophilus, in c. 21. D. Ioã.
p D. August. in c. 21. D. Ioan.
q D. Ambros. in c. 5. Lucæ, super illa uerba, sedẽs Iesus docebat de nauicula.
r D. Bernar. li. de cõsiderationa ad Eugeniũ Papam.
s D. Tho. in 4. Summæ contra gentiles, & 2. Sententiarũ, dist. ult.
t Athanasius, epistola ad solitarios.
u Sozomenus, lib. 4. histor. tripartitæ, c. 16.
x Tertullia. li. de præscript. contra hæretic.
y Victor. lib. 2. persecutionis Aphricæ.
z Cypria. li. 1. Epistol. epist. 3.
a in 2. libr. iuris Orientalis, in pen. constit. quæ Michaelis Palæologi est.
b Tertullia. li. 4. epist. cp. 4.
c Abdias Babilonicus, 1 histo. Apostol.
d Niceph. Calix. li. 3. c. 35.
e Eugenius, li. 2. c. 11.
f Egesip. lib. 3. c. 3.
g Epiph. tomo 2 libr. 1 contra hæres. hæresi 27.
h c. 2. de maledic. c. clericus, 21. distin.
i can. sacrosancta, 22. dist.
k c. propofuit, de concess. præbend. c. illa. de elect. ap. Greg. clemẽ. pastoralis, §. h. de sententia & re iudica.
l c. nemo, c. aliorum, c. facta subd. ... & can. cuncta per mundũ, 9. q. 3.
m can. significasti, reges, de elect. ap. Greg.
n ca. hæc est fides, 14. q. 1. ex D. Hiero. ad Damasum.
o ca. nec licuit, c. synodum, ca. nullus, c. concilia, 17. dist.
p c. 1. & c. quãdoquidem, 18. distin. c. habentur, & ca. quinque synod. eod. dist. nunc autẽ Papa ut supra cõcilium, unde Duaren. de benefic. lib. 3. c. 2. §. 1. de colla. in prag. sanct.
q c. si diligẽti, de foro cõmp. contra l. si quis in conscribendo, C. de episc. & cler.

qui imperandi ratione earum rerum quæ salutem animæ & fidem respiciunt, habeat potestatem. Sic enim & apud patres antiquos legis Mosaicæ statutum erat à Deo,[a] ut qui superbisset nolens obedire sacerdotis summi imperio, qui eo tẽpore ministraret Domino Deo, ex iudicis decreto moreretur, & auferretur malum de Israel. Cuius legis translatio facta in Christianã ecclesiam, quia translatum in eandem est sacerdotiũ,[b] perfectiusque in ea est, quo perfectior ueritas est, quæ in Christiano sacerdotio tractatur, umbra, quæ erat in lege antiqua. Schisma in potestate pontificali, & nunc quemadmodũ in antiqua lege, abominabile & horrendum est: cui ultimum imminet supplicium,[c] exemplo Chore, Dathani & Abironis.[d] Symbolum huius erat in præcepto, ne summus pontifex uestem suam scinderet.[e] Et uestis illa inconsutilis domini nostri Iesu Christi, desuper cõtexta per totum, quæ etiam mansit integra inter milites & carnifices, ut scriptura Dei impleretur.[f] Multo magis & inter Christianos, potissimum inter alios minores pontifices, qui creati & authoritate donati ab eo summo pontifice, non à regibus uel Cæsaribus sunt: quanquam aliquando per illos, ad prælaturas & dignitates nominentur. Quæ nominatio & summo pontifici, ut soli qui authoritatem habet ordinandi, fit: Non secus, quàm apud Ethnicos quoque Pontificibus ius erat in flamines sacerdotesque, statuendi & destituendi, si quid contemptu uel negligentia religionis admisissent, & animaduertendi in uestales segnes in cõseruando igne perpetuo, uel in delinquentes.[g] Neque certe æquum est, aut erit monstro simile, à capite membra discedere:[h] sunt autem inferiores præsules summi mẽbra, in partem solicitudinis eius, non in plenitu-
9 dinem potestatis uocati.[i] Nec minus principes seculi, alijque ex populo Christiani cuiuscunque sint imperij, huic capiti inseruire debent: & ideo & quæ fidei sunt illis recte imperari à summo pontifice possunt. Sicut & inter gentiles, ille illorũ superstitionis primus & summus antistes, consules ipsus qui imperiũ tractabant, in prouincias sortitas ire uetabat.[k] Et ideo gentium reges, ne pontificibus sacrorum subijcerentur in omnibus, & ipsi curam gerebant sacrorum & cœremoniarum authore Aristotele.[l] Et seruius in illum uersum Virgilij,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos.[m]

Vt & necessarium fuerit sublatis de medio Romanorum regibus, regem sacrificulum creare,
10 qui in sacris regis solitas ageret partes.[n] Ea quoque ratione monuimus gentiles Cæsares inauguratos omnibus sacerdotijs, ut quæ religionis essent, tractarent nullo uetante.[o] Vnde sibi hunc titulum pontificis summi inter præcipuos usurpant, ut constat ex inscriptionibus titulorum, Augusti, Vespasiani, Traiani, Septimij Seueri, & aliorum. Meminit & Lampridius Alexandrum Seuerum Christianos passum, & tantum detulisse pontificibus, & quindecimuiris, atque auguribus, ut quasdam causas sacrorum à se finitas, iterari, & aliter distinguere pateretur.[p] Ex quibus aperte docetur eos falli, qui
11 comminiscuntur à tempore tantum Eucharisti[q] sum. pontif. Pontificem Romanum, seu sedem apostolicam esse caput ecclesiæ catholicæ: nam antea Christiani idem per orbem sentiebant, quamuis non aperte, ob tyrannorum persequutiones, Traiani, Hadriani, & Neruæ, & anteriorum Neronis, & Domitiani. Etsi non dif-

a Deuter. c. 17. c. per uenerabilē, qui filij sint legit. cap. absit, 12. q. 2.
b ex translato, de constitut. ad Gala. c. 4.
c c. denique, 7. q. 1.
d Numeror. c. 19.
e Leuitic. 20.
f Diui Ioan. euan. c. 19. & D. Matth. 18. & D. Marc. c. 15.
g Val. Max. li. 1. c. 1. Iuli. Obsequens, lib. de prodig. Liuius, dec. 1. lib. 2. 4. 8. Dionys. Halic. lib. 8. & 9. Plin. lib. 2. epistolar. Oros. li. 2. c. 4.
h c. cum nos, 1. c. 9. 2. de præscr. 99. Greg.
i ea mandata, eo. tit. de præscrit. c. ad honorem, & author. & usu pallij.
k Corne. Tac. lib. 3.
l Aristo. 3. Politic. c. 10.
m Seruius, in uers. 80. libr. 3. Aeneid. Virg.
n Pompo. Let. de sacerd.
o Dio Cassius, li. 50.
p Aelius Lampridius, in Alexan. Seuero.
q Eucharistum sedisse testatur Irenæus, li. 3. aduer. hæres. c. 3.

fiteamur Eucharistum titulos urbis Romæ presbyteris diuisisse, & septem diaconos instituisse, qui ueritatis gratia concionatorem obseruarent. Atque una sanciuisse sacerdotes non esse affligendos à subditis, sed ualde colendos,[r] sub anno domini 105. Falluntur quoque qui putant primum Pappam, & summum Pontificem ordinatum Bonifacium 3. per Phocam qui 61. Imperator factus est anno domini 605. secundum Gregorium.[s] Nam Phocas quidem defendit electionem Bonifacij 3.[t] Verum & ante Bonifacium 3. & ante Phocam erant episcopi seu
12 pontifices summi, uniuersales, & Pappæ dicti, ut ante docui. Magna certe dignitas huius pontificatus summi, & idcirco uirum egregium, & præstantissimum desiderat,[u] & sanctissimum: qualem uestimenta, & insignia in ueteri lege demonstrabant. Nam ei primum erant fœminalia, circa uerenda, castitatis symbolum. 2. tunica, linea, honestatis, puritatis, & innocentiæ: 3. balteus circa lumbos, indicium, quòd superflua restringenda sint: 4. erat illi mithra in capite: 5. lamina aurea sub fronte pendens, in qua sculptum erat nomen tetragrammaton אדני adonai: 6. super humerale aureum: 7. Rationale iudicij:[x] 8. tunica iacyntina cum tintinabulis aureis, & malis punicis i fimbrijs: Aderat & coccus, & byssus, & purpura bis tincta, & alia quæ Moses describit in Exodo, cap. 28. quæ explicant ibi sacri interpretes. Ethnicis pontificibus & auguribus, turrita erat gemmata, & regia corona, ut constat ex Lampridio,[y] & Herodiano,[z] dum agit de Bassiani ornatu sacerdotali. Secundum Panormitanum[a] pontificis summi nunc insignia sunt: uestis purpurata, equus albus, frænum & calcaria aurea, quibus & utitur eius legatus, nempe quando legatione fungitur ultra mare.[b] adduntur & alia põtificis insignia, soli concessa, quæ & mystice quid inesse ei debeat dignitatemve eius testantur. Dominus noster Iesus Christus ecclesiæ constituit suæ uicarium primum, in sanctitate præstantem, in paupertate eximiũ, in humilitate maximum, in uirtute supremum D. Petrum: non fastu, sed simplicitate, pedibus nudis ambulan-
13 tem. Illa recens tunc ecclesia, & tyrannorum ui oppressa, paupertate, & uitæ puritate, spiritussancti uirtute fœliciter propagauit longe lateque fidei & Christiani nominis surculos, & uicit tandem impiorum crudeles proprio sanguine minas, & disseminato ubique uerbo Dei, sedatisque persecutionum fluctibus: religio sancta & immaculata peperit, tandiu tamen fides clara emicuit, quandiu diuitiæ non suffocauerunt matrem, & luxus immodicus non obsedit prælatos. Verendum autem nunc est, nisi ad primum ecclesia redeat uiuendi morem, & ad rerum humanarum contemptum, tot adhuc fluctibus apud nos agitandam iri, quot iam in Asia & cum prodiret in orbe iactata est, donec expurgata igne persecutionis, in suam restitua-
14 tur puritatem. Ego pusillus homo, nihil ausim iudicare de uestitu aurato & sericato uel olosérico & uario cleri, minus de summi pontificis, cardinalium, & episcoporum apparatu: dicam tamen quod sentio, omnem luxum, & põpam, & magnificum ornatum esse ab omnibus Christianis respuendum, & maxime ab ecclesiasticis: exceptis ijs, quæ ad insignia pertinent dignitatis, & ad necessitatem officij, uel humanæ naturæ. Quemadmodum sub Gregorio 4. anno 830. synodus interdixit ecclesiarum ministris, & uniuerso clero pretiosiores uestes, au-

rum &

r Isidor. tom. 1 concilior. Polydor. Virg. lib. 4. de inuentor. rer. c. 9.
s Gregor. 11. epistol. c. 3.
t uide Platinā in eius uita, & Sabellicum.
u cano. officij, 24. q. 1.
x Ratio. in cano si Pappa, 40. distin.
y Lamprid. in Alex.
z Herodianus, lib. 5.
a Panorm. in c. antiqua, nu. 4. de priuileg.
b Hostiens. in d. c. antiqua.

rum & argentum, omnesque corporis luxus.[a]
15 Plures, quàm unus pontifices esse non possunt
summi, uno & eodem tempore: & proinde si cõ
tingat plures eligi, schisma est. Vt olim fa-
ctitatum, sed non sine iactura pacis Christia-
næ, legimus: quale ingens inter Italos & Gal-
los ob duos creatos pontifices, Vrbanum sex-
tum Neapolitanum creatum ab Italis circa an
num Domini 1376:[b] & Clementem 7. crea-
tum Pappam à Gallis:[c] quod durauit annis
39. ad Martini 5. electionem, qui depositis Io-
hanne 23. Gregorio 12. & Benedicto 13. Con-
stantiæ in pontificem electus est, per synodum
Constantiensem anni 1413.[d] Fuit primum &
exitiale schisma Nouati, contra Cornelium
sum. pont. item Liberij & Felicis, Vrsicini, con-
tra Damasum: Eulalij, contra Bonifacium pri-
mum: Laurentij, contra Symmachum: Diosco
16 ri, contra Sozimum 2. Debet eligi ex consilio
Stephani Pappæ,[e] & ex decreto Nicolai Pappæ
in summum pontificem, ex cardinalium gre-
mio, si inueniatur idoneus, aut si non sit, aliun-
de.[f] Sicuti in omnibus alijs electionibus præla
torum statutum, ut de gremio & collegio cleri
corum eligentium, primum si idonei sint, eli-
17 gantur: sin minus, ab alia ecclesia.[g] A quibus
autem eligatur summus pontifex, quæstio tem
porum habet distinctionem. Et sacrosancta Ro
mana & apostolica ecclesia, non ab apostolis
primum, sed ab ipso Domino & saluatore no-
stro primatum obtinuit:[h] nam Beato Petro A-
postolo dixit, *Tu es Petrus, & super hanc petram
ædificabo ecclesiam meam, &c.*[i] Subinde D. Pe-
trus sibi in sede delegit successorem Clemen-
tem,[k] quamquam is immediate D. Petro in se-
de non successerit, & ipso volente ante illũ ean
dem tenuerint Linus, Cletus seu Anacletus.[l]
18 Eo quòd uiuente adhuc D. Petro, Linus & Cle
tus adiutores adsciti sunt in administrationem
bonorum externorum, qualem diacones habe
bant, & nunc camerarij Pappæ.[m] Fuitque Cle
mens secundum electionem secũdus, sed in ad
ministratione quartus summus pontifex. De in
ceps quia exẽplo perniciosum uisũ est, ut quis
deligeret sibi episcopum successorem,[n] & quæ
Dei sunt ab hominibus dari,[o] alia formula eli
gendi sum. pontif. comprobata est, & à solis ec
19 clesiasticis delectus. Ecclesia postea pacem ade
pta, interfuit populus, & secuta Imperatorum
comprobatio, seu authoratio:[p] omissa Impera-
toris comprobatio in electione Pelagij[q] & Gre
gorij 1.[r] Benedictus 2. sum. pontif. statuit in po
sterum deligi summos pontifices per clerum
& populum Romanorum, sine consensu impe
ratoris:[s] prohibitum dehinc laicis, ne se immi
scerent pontificum electioni, ab Adriano S.P.
& in 8. Synodo:[t] neve consensus imperatoris
adhiberetur, & ne electio ab imperatoribus fa-
cta rata esset, cautum est:[u] quamuis placuerit
aliquando & plebem electioni adesse.[x] Sub
Agathone sum. pontifice Siculo, imperatori da
batur certa pecunia pro ordinatione pontifi-
cis, & ideo eius requirebatur authoritas,[y] sub
annum Domini 680. Quia & Stephani Pappæ
extat decretum, ut præsentibus legatis impera
toris ordinaretur summ. pontifex, uidelicet ut
coercerentur scandala, quæ solent in electione
interuenire.[z] Adrianus primus, qui adeptus
est sedẽ apostolicã anno Domini 772. cũ eius
rogatu Carolus magnus ad defendendas res ec
clesiæ uenisset, habita synodo cum 153. patri-
bus, electionem summi pontif. archiepiscopo-
rum & episcoporum, cũ omnibus inuestituris

a Platina, in Gregor. 4. Iuã. Trit. in Cron. Gal. Fuchsius, in ... de uestibus Olobar. lib. 12. C.
b Blõd. 10. Dec. 2.
c Gagui. lib. 9.
d Tomo 2. Concilior. in Constantiens. concil. sessio 41. de hoc schismate uide historiam Theodorici de Niem.
e ca. 1. & 3. dist. 79.
f can. in nomine domini, 23. distinct.
g can. nullus, ca. obitum, 61. dist. can. Metropolitano, 63. distin. can. quam sit, 18. q. 2. ca. licet 8. q. 2. de alia ecclesia ualet electio eius, c. cum nobis, c. cum inter, c. in causis, de elect. ap. Gregor.
h ca. sacrosancta, 22. dist. can. in domo, 40. dist.
i D. Matthæ. cap. 16.
k ca. si Petrus, & c. unde ipse Clemẽs, 8. q. 1. Clemẽs epistola ad Iacobum fratrem domini, Eusebi. 3. ca. 31. Tom. 1. Concilior. in clem.
l Irenæus, li. 3. c. 3.
m cano. si Petrus, iuncta gl. pen. 8. q. 1.
n in conci. Antiocheno, in c. episcopo, non liceat pro se, & concilio Martini Pappæ, c. episcopo nõ liceat ... 8. q. 1. c. 1. de concess. præben.
o d. ca. episcopo nõ liceat ante, 8. q. 1. c. remoto, 7. q. 1. ca. in canonibus, 10. q. 1. c. conuenior, 23. q. 8.
p Polydo. Virgil. lib. 4. de Inuento. rer. c. 10. can. episcopos, & can. principa li, 63. dist.
q Platina, in uita Pelagij.
r Platina, in Greg. 1.
s Polydo Virgil. lib. 4. de Inuent. rerum, c. 10. Platina, in Benedicto 2. & Volater.
t ca. nullus, ca. Adrianus, 63. distin.
u c. Valentinianus, & ca. seqq. 63. distin.
x ca. plebs, 63. distin.
y can. Agatho, 63. dist.
z c. quia sancta Romana, 63. distinct.

Carolo concessit cum dignitate patritiatus.[a]
Ludouicus primus, Caroli Magni filius, cessit
hoc ius electionis in perpetuum Paschali pri-
mo,[b] summ. pontifici qui sedit anno 817. & ip
se ante à populo Romano sine consensu impe
ratoris electus.[c] Quare nec in electione Adria
ni 2. adhibiti fuerunt legati Cæsaris Ludouici
2. quamuis tũc in urbe essent, anno Dom. 869.
& si quædam vsurpata consuetudo ante obti-
nuisset.[d] Henricus 5. Imperator, contendere de
principatu & de inuestituris episcoporum, cum
Paschali 2. ausus, excommunicatus, tandem-
que culpam deprecari coactus est, ut eius tem-
poris author consignauit literis Gothfridus Vi
terbiensis lib. 17. historiæ quæ Panthẽon inscri
bitur, in Henricho 5. Adrianus 3. qui sedit in
pontificatu anno Domini 886. primus ad po-
pulum retulit, ne in creando pontifice consen-
sus imperatoris[e] expectaretur. Verumtamen
Leo 8. summ. pontif. qui sedit circa annum Do
mi. 968. Otthoni 2. Imperatori, potestatem eli-
gendi pontificem renouauit & confirmauit,
certis ob id literis datis, quo tutius se imperij
hostibus opponere posset.[f] Iurauit autem an-
tea Ottho Iohanni 12. antecessori fidelitatem,
& nihil suo consilio consensuve, aut exhorta-
tione perditurum, nullumque placitum de re-
bus, quæ ad illum terrãve sancti Petri sine con
20 silio suo facturum.[g] Ex his tandem uarijs con-
cessionibus, & remissionibus, & decretis, nihil
præter seditiones crebras & schismata ecclesia
accepit: donec Nicolaus 2. Sabaudus, qui sedit
circa annum 1065. ex concilij decreto, quod
Mantuæ habitum est, statuit pontificem sum-
mum à solis cardinalibus eligendum esse, cum
præcedente tractatu.[h] Alexander 3. Senensis
rursum circa annũ 1165. statuit addẽdo, ut dis-
sentientibus inter se in electione cardinalibus,
ualeat illius electio, quẽ ex tribus partibus car
dinalium duæ elegerint:[i] excepta causa necessi
tatis, in qua non expectantur duæ partes cardi
nalium, imo & aliquando huic solemnitati re-
nunciare possunt eligentes.[k] Et si duæ partes
consentire non possunt, dicũt quidam brachio
seculari cogendos esse conuenire, & ideo tãdiu
in conclaui detineri: ut Perusij factum ferũt in
electione Honorij 3. itẽ in electione Celestini
& Innocentij 4. etsi ius repugnet.[l] Et hic etiam
Alexander 3. Imperatori Friderico Barbarossæ
seu Aenobarbo cõstãter restitit, & cum 15. an-
tipapas primo Victorem 2. Pascalem 3. Calistũ
4. Innocentium elegisset, qui ordine se Alexan
dro opposuerunt, & magnos in ecclesia tumul
tus concitarunt,[m] de omnibus unus probatus
fuit, concilijs & synodis, neglecto etiam loco
ab imperatore præscripto, habitis.[n] Subinde
sub Gregorio 10. summ. pontif. anno Domini
1237. coacta est synodus Lugdunensis 2. gene
ralis in præsentia Michaelis Palæologi impe-
ratoris,[o] in quo inter alia capita & illud san-
citum quòd ad electionem summ. pontif. per-
tinet.[p] Primum, *ut si summus pontifex in ciuitate
moriatur, cardinales qui inibi præsentes sunt, tenean
tur expectare absentes per decem dies tantummo-
do: quibus elapsis, siue absentes uenerint, siue nõ, om
nes qui aderunt conueniant in palatio ubi habitabat
præmortuus pontifex &c.* prout fuse explicatur
in constitutione Gregorij[q] 10. quam interpre-
tatur & confirmauit Clemen. 5. propria consti-
tutione,[r] in qua & secundum præcedentẽ Gre-
gorij 10. aliæ solẽnitates, quæ in pappæ electio
ne & confirmatione requiruntur, describun-
tur. Pluribus etiã hoc summi pontificis electio

a c. Adrianus, 63. dist. Sabell. Ennea. 8. lib. 8. & Sigeber.
b c. ego Ludouicus, 63. dist.
c Platina, in Paschal. & Volater.
d can. in synodo, 63. dist.
e Platina, in Adriano 3. & Sabellic.
f Platina, in Leone 8. Albert. Krantius, li. 4. c. 10. & 11. & can. in synodo, 63. dist.
g can. tibi domino, 63. dist.
h can. in nomine domini, 23. dist. Lanfrã de sacramentis. Volaterra. Polydor. Virg. li. 4. c. 10.
i Alexan. 4. in c. licet de uitãda, & de elec. ap. Grego.
k glo. in d. c. licet, in uerbo. a duabus partib. & ibi Goffre. & Ioan. Andr.
l in gl. ad uerbum, nullatenus, d. c. licet.
m Platina, in Alex. 3. Albert. Krant. lib. 6. c. 16. Randeuul. fr. li. 4. c. 78.
n Randeuul. li. 4. c. 73. & Saxo grammat. li. 14. Paul Aemil. lib. 1.
o Paul Aemil. lib. 7.
p Platina, in Greg. 10. quod ponitur late in c. ubi periculum, c. 3. de electio. li. 6. Decret.
q in d. c. ubi periculum, cum fin. §§.
r clemen. ne Romani, cum suis §§ de elect. ap. Clemen.

nis argumentum tractauit ex professo Iohannes de Brunello Doctor Aureliacens. in repeti-
21 tione c. licet de uitanda, de electio. Tantæ autem efficaciæ solemois hæc summ. pontif. electio est, ut ea perfecta, nihil regulariter objici electo possit: [a] nisi aut quòd ex forma facta nõ sit, aut quòd electus hæreticus sit, [b] & incorrigibilis, non aliter. [c] Obiectum est Iohanni 12. summo pontif. in concilio Romæ celebrato, in præsentia Otthonis, ioter alia, quòd missam celebrarit, nec communicarit: quòd in equorum stabulo diaconos ordinarit: quòd in ludo aleę dæmonum auxilia implorauerit, & alia. [d] Decretum Mantuæ in concilio latuo sub Nicolao Sabaudo, contra summos pontifices largitione creatos. [e] Et defendit Bellemote, ut refert Cardinalis eius qui per pecuniam aut gratiam humanam, aut datione officiorum, uel aliarum rerum est electus, electionem esse nul-
22 lam. [f] Sed & sexus fœmineus impedit electionem sortiri effectum, si in summum põtificem eligatur fœmina: cum, quia claues regni cœlorum fœminis non sunt commissæ unquam à Deo: [g] tum etiam, quòd ob sexus fragilitatem scandalum inferri posset ecclesię, ut ferunt cõtigisse in ea quę Anglię nata in Moguntia facta summus pontifex sexum ementita, dicta est
23 Iohaones 7. Post cuius mortem, dicunt cautum, iuxta aliquos, ne posthac summus pontifex in pontificalem prouebrretur cathedram, neve confirmaretur, quin prius in sella forata existens, eius uirilia attrectarentur. [h] Quamuis arbitrer summũ pontificem in sella humili & sede constitui, ut moneatur, quo altior est sedes episcopalis & dignitas, eo magis eum de se humiliter sentire debere, atque similem se esse cęteris hominibus recordetur, eisdemq; infirmę naturę subjici defectibus, & se Deum non esse.
24 Sic enim non superbiendum esse admonetur, cum postea in sede apostolica inthronizatur, vt dicunt, & confirmatur: ante tamen inthronizationem, & pontificalia gerere potest, si bella uel aliæ causæ impediant coronationem, & inthronizationem & confirmationem. [i] Obseruat tamen usus, ut summi pontifices electi, ante coronationem Phrygræ mythræ, & cõfirmationem, in datis, uel rescriptis utantur subscriptione, Datum anno uel die 3. suscepti à nobis apostolatus officij: & tunc non sigillant bulla integra, sed ea quæ ex uno latere habet DD. Petri & Pauli imagines in plombo: ex altera uero
25 plana est. At post coronationem, scribunt, Datum anno pontificatus nostri &c. & integra vtuntur bulla, cum imaginibus prædictis ea vna
26 parte, & cum nomine pontificis ex alia. [k] Finis huios præcipuæ dignitatis, est conseruatio unitatis fidei, de quo antea: & ideo quia maius periculũ in eligendo unico & generali pastore, cautius est agendum, & ne schismata fiant præcauendũ obuiae, & ut legitime dignus eligatur, [l] qui possit onus hoc magnum pastoris uniuersalis exequi, & prudentia quæ eius libero relinquuntur iudicio, syncere iudicare, illi soli reser-
27 uata, & sedi apostolicæ. Qualia sunt depositio episcoporum, [m] restitutio iniuste depositorũ, [n] exemptio eorundẽ à metrapolitani subiectione, [o] datio pallij, [p] restitutio clericorum, [q] famę restitutio, [r] congregatio conciliorum uniuersalium, [s] interpretatio canonum & suorum rescriptorũ. [t] Sunt & 30. casus, in quibus excõmunicationis absolutio, summi põtificis solius potestatẽ desiderat, quos fusè pertractat Angelus Clauasius. [u] Sunt & alij in quibus solus sũ. põt. potest gratiam facere & rigorem iuris temperare, seu dispensare, quos idem Clauasius collegit: [x] idqoe cum causæ cognitione. [y] Pertinet & ad eum notio de fidei ratiooe, [z] & aliæ grauiores quæstiones, [a] & reseruata iure speciali, quæ uersibus comprehenduntur istis.

Restituit pappa solus, deponit & ipse,
Articulos soluit, synodumque facit generalem.
Transfert & mutat, appellat nullus ab illo,
Diuidit ac unit, eximit atque probat.

Quos refert & explicat glos. in c. quod translationem, de officio lega. lib. 1. Decret. Gregorij titu. 30.

a d. ca. licet, de uitanda.
b ca. si Pappa, 40 dist.
c gl. in d. cano. si Pappa, in uerbo à fide deuiꝰ, per can. apertè, can. sit, ca. hæc est fides, 24. q. 1. c. dixit Apostolus, 2. q. 1.
d Luithprand. lib. 6. c. 6. 7. 8. 9. 10.
e Polyd. Virgilius, lib. 4. de inuento. rer. c. 10.
f Cardi. in c. in nomine, 23. distinct.
g c. noua, c. 10. de pœniten. & remiss. li. 5. Decret. tit. 38.
h Platina, & Sabell.
i can. in nomine domini, uer. sic planè, 23. dist. c. licet, de uitanda, de elect.
k tradit glo. in c. si. in uer. pontificatus, de renuntiat. in 6.
l d. c. ubi periculum, de elec. in 6. d. c. licet, eo tit. ap. Greg. in ca. dudum, 6. q. 6.
m can. idan, in 2. a. q. 6.
n ca. frater, 16. q. 1.
o can. quoniã, 26 q. 3.
p ca. cõuenientibus, 1. q. 7.
q ca. cõuenientibus, 2. q. 3.
r c. dudum, & c. ideo, & tota 17. dist.
s c. 1. de cõstitut. uel inst.
t Ang. de Clauas. in Sum. in uerbo, excommunicatio 5.

x Ang. Clauas. in uerbo, dispẽsatio, & in uerbo irregularitas.
y c. requiritis, §. pro tempore, 1. q. 7.
z ca. pro remedio, eod. 1. q. 7.
a ca. 1. de iuramen. cal. libr. 2. Decret. titu. 7. c. ut debitus honor, c. si §. fin. de appell. lib. 2. Decret. tit. 28.

De Cardinalibus.
Cap. IIII.

1 Ardinales dictos esse annotatum est, [b] quòd inseruiant sedi apostolicæ, quæ axis, & ueluti cardo aliarum ecclesiarum est. [c] Aptius tamen dicemus adiectiua cardinales uidelicet personas, ad quas, quòd sint ea summ. pontif. senatu, ad quem summa negotiorum omnium Christianorum defertur. Et sicut cardinem uocamus negotij, summam rei quæstionem, [d] ita cardinales, sacerdotes præcipuos &
2 principales. [e] Cardinales itaque priorem ante patriarchas habeot ordine tractationem: quia & illi pars corporis Pappæ dicti sunt: [f] ut senatores principis, pars corporis quoque eius. [g] Item fratres [h] & coadiutores eius, cum quibus ipse totum orbem iudicat. [i] Habetque ita ecclesia primo suum senatum episcoporum, & cardinalium: [k] ea quo, ueluti ex corpore, summo pontif. mortuo, alius deligendus est. [l] Proinde & illi maximæ erunt dignitatis, utpote quos labor assiduus, & lateris

b glo. in c. execrabilis, de præbend. in extrauã. cõ. in uerbo cardinalibus.
c ca. sacrosancta, 22. dist.
d Seruius in primum li. Aenei. Virg. in illa uerba, haud tantum cessabit cardine rer.
e c. a. dunsis archipresbyteri li. 1. Decret. d. 24. & ibi glo.
f ca. quisquis, 6. q. 1. C. ie. Fadi cis, de pœn.
g l. quisquis, ad l. Iul. maiest.
h c. per uenerabilem, ut rationib. sign. 1. q.
Alij sunt legit c. fundamenta, §. decet, de elect. in 6. can. Constantinus, 96 dist.
i Panor. in c. ecclesia uestra, a. eul. de elect. & in ca. ex gestis, in glo. de elect. non residen.
k ca. ecclesia, 16 q. 1.
l can. oportet, & cano. seq. 79. distinct.

principalis

principalis comitatus illustrat.[a] Et sicut Pap-
pa, unus ecclesiæ sponsus dicitur, sic cardinales
filij, primi gradus dicuntur, ex sententia Ioan-
3 nis Andreæ, & Immolæ.[b] Et utuntur insigni-
bus apostolicæ dignitatis, dum legatione fun-
4 guntur, ex concilij generalis statuto.[c] Obser-
uandum tamen est, cardinalium dignitatem
non eandem antiquitus cum hodierna fuisse.
Nam in collegio quidem apostolorum, D. Pe-
tro in consilium erant apostoli, quandiu una
fuerunt: postea & alij in consilium per illum,
& successores admissi. Fuerunt & aliquando
summorum pontificum consiliatij & cardina-
les inferiores ordine & dignitate episcopis,
usque ad tempora Clementis Quinti, & Ioan-
nis 22. Atque post summum pontificem, ante
diaconos cardinales episcopi subscribebant, &
gradu deprimi uidebantur episcopi, qui fiebant
cardinales, usque ad Bonifacij 8. tempora, ut
scribit Ioannes Andreas,[d] & Ludouicus Go-
mes.[e] Oportebat enim episcopos, qui ad cardi-
nalatum uocabantur eiurare episcopatum, pro
pter sacerdotiorum uetitam cumulationem,
quæ nec illis concessa erat, donec permissum
fuit episcopatum eum cardinalatus retinere
titulo, id est, cum beneficio dignitati cardinala-
tus annexo, ex quo titulum seu nomen cardi-
5 nalis quis adipiscitur. Tituli autem cardina-
lium, in triplici differentia sunt: nam alij dicun
tur cardinales diaconi, alij cardinales presbyte
ri, alij cardinales episcopi: habita ratione titu-
lorum, seu beneficiorum, quibus cardinales tā
tum insigniuntur. Sic enim tituli diaconales,
presbyterales, & episcopales (neque enim lo-
quor hic de alijs episcopatibus, qui contingere
possunt cardinalibus presbyteris aliunde, quā
ratione dignitatis cardinalatus, ex quibus ut
præpositi alij quilibet, possunt dici episcopi car
dinales.[f]) Inter cardinales, postremum & no-
nissimum tenent ordinem cardinales diaconi:
6 medium presbyteri: supremum, episcopi. Inter
diaconos antiquior, receptione decanus diaco
norum dicitur: ut inter presbyteros, qui prior
in eum ordinem cooptatus est, decanus presby
terorum: at qui senior cooptatione est inter e-
piscopos Cardinales, decanus collegij dicitur.[g]
7 Singuli cardinales in suis titulis sibi decretis
iurisdictionem habent pene episcopalem: quia
& tituli illi comparātur ecclesijs seu parochijs
episcoporum.[h] Et per hos titulos cardinalatus
8 dignitatis fit sectio & distinctio. Sic cardinales
episcopi dicti, Hostiensis, Velitrensis, Portuen-
sis & S. Ruffinæ, Sabiniensis, Tusculanensis,
Prænestinensis, Albanensis. Tituli presbytero-
rum cardinalium Sanctæ Crucis in Hierusalē,
sanctorum Marcelli & Petri, quatuor corona-
torum, Ioannis & Pauli, S. Anastasiæ &c. Titu-
li & ecclesiæ diaconorum, ut sanctæ Luciæ, in
Septisolijs, S. Mariæ in Aquiro, S. Theodori, S.
Mariæ in Cosmedin &c. De quorum titulorum
institutione, numero & insignibus, nihil am-
plius adiungam, quòd de his latè pertractaue-
rit Onuphrius Panuinius Veronensis, libro de
Episcopatibus, & Damasius Bibliothecarius li
bro Cameræ apostolicæ: extat & vulgaris liber
inde sumptus, qui Prouinciale omnium cathe-
dralium uniuersi orbis ecclesiarū inscribitur,
9 ubi tituli referuntur.[i] Monebo tamen, titulos
cardinalium fuisse aliquando plures, aliquā-
do pauciores, eo quòd & numerus cardina-
lium definitus non est: Nam summi pontificis
arbitrio, à quo fiunt, uel augetur, uel minuitur.

a in l. 1. de pæn. post. labor. lib. 11. C.
b in ca. sacris, de pœn. in 6.
c c. antiqua, de priuileg.
d Io. Andr. in ca. cum aliquibus, de rescr. in 6. & in ca. cum Apostolus, de censibus.
e Gomes in proœmio Commētar. ad reg. Cancellar.
f cano. relatio. 21. q. 1. c. sacrosancta. 22. dist. c. pastoralis, 7. q. 1.
g uide Hostien. in c. 2. de offic. archipresby. & in Summa eod. tit. gl. in §. 1. de numero & qualitat. cardin. in pragm. sanctio.
h can. his quæ pro ecclesia. de maior. & obed. ca. ex gestis, de cler. non resid.
i uide & Spec. in titu. de lega. § sequitur, lac. Aluaroz & Præposit. in ca. 1. in feud. episc. uel Abba. Chassn. in Catalo. glor. mundi, 4. part. consider. 10.

Ideoq́ue nec immorabor in quæstione, num
Septuaginta tātum esse debeant: discipuli quia
tot fuerunt domini,[k] tot linguæ, & nationes, ex
quibus plures confugiunt ad sedem apostoli-
cam, quemadmodum uoluerunt Albericus,[l]
Cardinalis Zabarella,[m] & Martinus Lauden-
sis,[n] an uero plures uel pauciores. Scio tamen
constitutum in concilio Basiliensi,[o] esse debere
moderatum cardinalium numerum. Cuius in-
terpres[p] refert, tempore sum. pontif. Pontiani,
cardinales fuisse numero 236. quod tamen fal-
10 sum auguror, ex eo quod Eusebius annotat,[q]
Pontianum summi pontificatus sedem ade-
ptum anno domini 235. quo tempore nomen
cardinalium non erat in usu, quod cœpit usur-
pari si credamus Volaterrano,[r] sub Benedicto
9. summ. pontif. circa annum domini 1031. ut
11 & postea Innocen. 4. circa annū domini 1250.
galerum roseum cardinalibus, & ut equo ue-
herentur per urbem concessit.[s] Arbitror tamē
Volaterranum non obseruasse ante Benedi-
ctum nonum cardinales fuisse dictos tempori-
12 bus Constantini 8. & 9. CC. Orientis, & sub Lu
douico 4. Imperat. Occidentis, & Henricho pri
mo Saxone, Otthone Magno, & Ioāne 11, sum.
pontific. circa annum 930. Etenim Luithpran-
dus Ticinensis,[t] qui eo tempore uixit, memi-
nit de synodo cōtra Ioannem 11. celebrata. Et
nominat cardinales diaconos, cardinales pres-
byteros, & cardinales pontifices, qui erant sub
Otthone Magno. Hos etiam fuisse tempore Syl
uestri, ex synodo generali sub eo habita, con-
13 stat, cuius meminit ius pontificium.[u] Forma
qua eligendus sit cardinalis, in synodo Basilien
si præscripta,[x] ut fiat scrutinio & consensu car
dinalium de uiro probo, moribus bonis insi-
gnito, iustis natalibus orto, id est, legitimo, licē-
tiato aut doctore, ætatis 30. annorum, qui non
sit nepos ex fratre uel sorore sum. pōtif. uel car-
dinalium. Nescio tamen num hodie arbitrio
14 pontificis sum. fiant cardinales. Cæterum num
cardinalatus dignitas maior patriarchatu sit,
in quæstionem uersum est. Atque ordinatius
concilij Basiliensis interpres, cardinalatum præ
ponit patriarchatui.[y] Ego tamen iuris ponti-
ficij censuræ, ut mihi uidetur, expressæ, & indu-
bitatæ, adhæreo: qua pōst sedē apostolicā patri-
archales sedes in gradu proximo dignitatis e-
numerantur,[z] nulla mentione facta cardina-
lium. Cuius sententiæ arbitror esse Panormita-
num,[a] qui in suas partes uocat Hostiensem as-
serentem, cardinalem Hostiensem habere ex
priuilegio ecclesiæ Hostiensis, eo quod Pap-
pam coronet, & ungat Imperatorem, ut præce-
dat omnes patriarchas: & immediatè post sum.
pontifi. sedeat. Hoc tamen non inuenio in con-
cilio generali exceptum,[b] quo sedes secunda
data est patriarchis: neque mihi etiam scriptū,
huic decisioni Hostiensem cardinalem se obie-
cisse, uel interposuisse, ut potius mihi consensis
15 se uideatur.[c] Quia autem hic sacer cardinaliū
cœtus, concilij causa & senatus loco summo
pontifici inseruit, cardinales olim apud sum-
mum pontificem bis in hebdomada conuenie-
bant: nostra uero ætate, cum negotia apud il-
lum decrescant, semel tantum. Vocatur eorum
conuentus consistorium. Inibi proponuntur
& deciduntur controuersiæ electorum ad epi-
scopales, archiepiscopales, Metropolitanas,
patriarchalesque ecclesias, Atque discuti-
tur. Vbi ecclesia uacet, & ad quem electio per-
tineat, num ad capitulum, ciuitatem, prouin-

k c. septuaginta. 16. dist. ca. in nouo, 21. dist. ll Matth c. 9.
l Alberic. de Rosat. in rubr. de sta. hom.
m Zabarell. in clem. 2. in § atri tum, in 4. q. de elect.
n Martin. Laudens. in tracta. de cardinalib.
o in § statuit, de numero car dinali. in pragma. sanctio.
p gl. in d. § statuit, in uerbo, moderatus.
q Eusebius, li. 6. c. 28.
r Volaterra. in Anthropologia.
s Volaterran. ubi sup. & Polydor. Virg. lib. 4. de Inuentor. rer. c. 9.
t Luithprand libr. 6. de rebus per Europ. gestis.
u ca. præsul, 2. q. 5.
x §. fin. de numero & quali. cardi. in pragma. sanctio.
y gl. in § quod si quis, de coll. in pragma. sanctio.
z c. pen. & § c. omnes, & can. sacrosancta, 22. dist. c. antiqua, de priuileg.
a Panor. in d. ca. antiqua.
b in d. ca. antiqua.
c Nicena, 31. dist. l. si remunerandi, §. 1. manda.

ciam,regem,uel alios. Eliguntur etiam per il-
lud consistorium præpositi,ad ecclesias mona-
steriaque,quæ ex solita consuetudine sedi apo-
stolicæ reseruantur: quare & illa beneficia cōsi
storialia dicuntur. In hoc consistorio & senatu,
unaquæque prouincia, singulaque regularum
sodalitia,habent suos patres seu patronos tute-
lares,quos protectores uocant,quorum munus
est electiones & alias prouinciæ sibi addictæ
causas in sacro senatu proponere, oppositori-
bus respondere. In hoc deinceps,quæ ad cultū
diuinum, ad fidem Christianam, religionem,
& ad pacem Christiani gregis, & ad conserua-
tionem temporalis patrimonij ecclesiæ Roma
16 næ pertinent, tractantur. Cum summi ponti-
ficatus sedes uacat,in interregno sacrosanctum
cardinalium collegium rempub. Christianam
regit, rerumque difficultati consulit, donec a-
17 lius ab eis pontifex creatus fuerit.[a] Ex cardina
libus ut plerunque legati, qui ideo dicuntur le
gati à latere,scilicet sum.pontificis. Sunt enim
tres species legatorum summi pontificis, qui
fiduciariā & uicariam pro eo operam præbent:
id enim legati nomen significat:[b] alij namque
legati nati dicti sunt,id est, eo ipso legati dicti,
quòd nacti sint aliquam dignitatem, cui adiun
cta est legatio,qualis in Anglia est archiepisco
pus Cantuariēsis.[c] Alij dicti legati missi:alij le
gati de latere,cardinales uidelicet missi, ad pro
uincias regendas,[d] qui nec iudicium exercere
possunt alibi,quàm in archiepiscopatibus, uel
alijs locis insignioribus, tum ob honorem se-
dis apostolicæ, cuius gerunt uices, tum ut co-
pia peritorum sit illis pro concilio.[e] Legatorū
horum potestas in prouincia commissa,recipit
ex diplomate legationis legem, quæ maior in-
terdum,interdum minor est. Et in Gallia,nun-
quam in præiudiciū iuris Gallici admittitur:[f]
neque potestas permittitur nisi à die,quo diplo
mata legationis publicata & actis curiæ supre-
mæ Parisiorum descripta fuerint.[g] Priuilegia
legatorum sedis apostolicæ tradit Ioannes de
Selua,tractatu de benefic.2.par.q.3.

a uide de his Octauianū Vestrium, li.1 introductionis in Romana aulæ actionem & iudiciorum mores,cap.2.& ibi Nicolaum Antonium Granatium.
b Iul. Cæsar.2. de bell. Gallic. Lucarius,de legatio.P.
c c.1.de offic. lega.
d de trib. istis speciebus, in c.1.de offic lega. in 6. & c uolentes,& seq. eod. tit.ap. Grego.
e c.sterum, de rescript.in 6.
f Placuit ita curiæ supremę Parisiorū coactis in unum senatorum decurijs 9. Septēb.1519.
g sic placuit curiæ supremę Parisiorū, in Martij 1547.

De Patriarchis Christianis,& primum de Constantinopolitano. Cap. V.

1 *Patriarchæ omnes sunt archiepiscopi,non contra.*
2 *Patriarchæ præpositi archiepiscopis,& episcopis, & quare.*
3 *Patriarchæ 4.post sum.pontificem.*
4 *Patriar. Constantinopolitanus primus post sum. pont. dignitate.*
Patriarchalium ecclesiarum antiquitas,quę prior, & ordo dignitatis,eod.
5 *Dabertus Pisanus pontif. primus Hierosolymitanus dictus Patriarcha.*
Hierosolyma quando à Christianis recepta, eod.
6 *Pauli Diaconi lapsus de primatu Constantinopolitanæ ecclesiæ.*
7 *Constantinopolis ciuitas à quo fundata, & à quibus reparata,& uaria eius nomina.*
Pausanias Spartanus, eod. Byses Megarensium classis princeps,eod.
8 *Constantinop. regia orientalis imperij urbs.*
9 *Constantinopolis quando à Turcis occupata.*
Mahametes Amurathi filius Turcarum Imperator, eod.
10 *Imperium orientale quando finiuit.*
Constantinopolis nunc dicta Cæsarondum, eod.
11 *Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus Metropolitanis,Constātinopoli,& Thessalonica.*
12 *Constantinopolitanus patriarchatus,Romania,& eius episcopatus.*
Turcarum in Hispania per Carolum Martellum insignis clades quando,eod.

1 OMnes patriarchæ archiepiscopi di-
ci possunt,[h] sed tamen non omnes
archiepiscopi patriarchæ: at quid
patriarcha sit paulo ante explica-
uimus.[i] Dicitur & patriarcha princeps episco-
porum, quod nomen & competit archiepisco-
2 pis.[k] Patriarchę potiores episcopis,& præcipui
constituti fuerunt aliquibus regnis, seu impe-
rijs, alijs episcopis in illis regionibus & archi-
episcopis præpositi, ut ad eos summa negotio-
rum religionis grauiorum deferatur: & simul
ab omni oppressione Imperatorum, & regum
Christianæ ditionis eorum defenderentur, ut
3 scribunt Anacletus,[l] & Licinius.[m] Quatuor
post summ.pontific. Romanorum episcopum,
primates constituti sunt,ut diximus,[n] quos Ly-
ranus designari in Apocalypsi scribit, in figu-
ra sedentis in Throno, & quatuor animalium
existentium in circuitu, quæ erant plena ocu-
4 lis ante & retro.[n] Anno domini 383. Constan-
tinopoli habitum est concilium secundum u-
niuersale,180.coactis patribus,in quo,inter cę
tera, regula lata est, ut Constantinopolitanus
episcopus haberet honoris priuilegia post pon
tificem Romanum, eo quod sit noua Roma Bi
zantium. Et patriarchæ fuerunt constituti.[p]
Cum tamen antea prior fuisset Alexādrina ec-
clesia honore,[q] & Antiochena prior tempore,
sedesque olim prima Diui Petri,dehinc Romā
translata ab eodem:[r] primumque discipuli Do
mini uocati sunt Antiochiæ Christiani.[s] Sed se
5 des firmata,orbis uniuersi caput Romæ. Patri-
archatus porro Hierosolymitanus postremus
ordine fuit, constitutus ex sententia Guillelmi
Tyrij.[t] Qui scribit Dahertum præsulem Pisa-
num, primum patriarcham Hierosolymita-
num factum fuisse sub id tempus, quo Boe-
mundus dux Apuliæ, princeps Antiochiæ fa-
ctus est, & Hierosolyma anno domini 1099.
Idibus Iulij,39.die obsidionis capta,& Agare-
nis qui eam 490. annos usurpauerant, erepta
est:& inibi Gothfridus Lotharingiæ dux, crea-
6 tus rex fuit.[u] Hic moneho lapsum esse Pau-
lum Diaconum,dum ait,[x] Phocam Imperato-
rem Bonifacio petente, primum statuisse se-
dem apostolicam præcipuam Romanam & an
tea,ut ipse ait,fuisse primam Constantinopoli-
tanam.Nam quantū hoc alienum à uero,con-
stat ex proxime gestis sub Theodosio primo,
qui imperauit circa annum domini. 390. ante
Phocam fere. 200. ann. quia Phocas diadema
adeptus anno dom. 605. ut scribit Gregorius.[y]
Faciunt & ea fidem,quæ de primatu sedis apo-
7 stolicæ Romanæ antea indicauim⁹.[z] Remanet
ergo Constantinopolitanum patriarcham post
sedem apostolicam secundam & digniorem es
se sedem in ciuitate Constantinopoli, quæ an-
te dicta fuit Byzantiū in Thracia,[a] à Pausania
Spartano primū condita,si sequamur Iustinū:[b]
uel secundum Eustathium,[c] à Byze Megaren-
sium classis prçfecto.Et quia reparata à Constā
tino Magno subinde dicta Constantinopolis.[d]
Dicta & Plinio,Ligos:[e] Et sæpe alibi noua Ro-
ma,[f] quem titulum ei etiam Constantinus Ma
gnus indidit.[g] Fuit & sub Seuero & Antonio

h l. iubemus nulli,l.14 de sacros.eccle C. §. de ecclesiast. iu in Auth.
i supra hoc li. c.3.
k cano.cleros, 21.dist.
l cano.prouincia, 99 dist.
m can. urbes, 80. dist.
n supra,c.2.
n Nicol de Lyra, in c.4. Apocalyp. b.Ioan
p lib.9.historię Tripartitæ, c.9. Theodore. li.5. c.9. Isidorus,tomo 2. cōciliorū. ca. antiqua, de priuil. extraua. sancta Romana, de priuil §. 1 de ecclesiast. tit. in auth. l.1. de priuil. urbis Constantino.li. 11.C. titul 20.l. omnium. de sacrosl.eccl.C.
q ca.renouantes,22 dist.
r ca rogamus, 24.q.1. can beati Petrus & Paulus, 2 q.7
s Actuum, 11. cap.
t Guillelm.Tyrius, li 9 histo. Sacra, c.23.
u Blondus, li. 4 Deca 2.Guillel. Tyrius, lib. 5 c.18 & lib.9. c.2 & 5.
x Paul. Diaco. lib.7.c.24.
y Grego Mag. lib.12.epist.c.1. & 43.
z supra hoc li. c.3.
a Strabo,lib.1. & 7.Geograph. Pomp Mela, li. 2.Corne.Tacit. lib.12.
b Iustinus ex Trogo, li.4
c Eustathius.
d c Constantinus,in 2 §.præterea,96.distin.
e Vadia. in Cōmenta. in lib 2. Pompo. Mela.
f §.renouam⁹, ut ordinariæ præfecturæ, &c in auth col.1. l.in tra urbem, de aperi. publ.l.8. C tit.12.
g Socrates, in histor Tripar.li. 2.c 21.

eius

eius filio dicta Antonia:[a] sub paralello illa, ut
8 Borysthenes cũ Massilia ab Strabone sita.[b] In
ea ciuitate fuit sedes & caput imperij Orienta-
lis, ut Romæ sedes imperij Occidentis: ex quo
cœpit aquila insigne Romani imperij biceps
fieri, atque inibi Iustinianus Cæsar se regiam
habere scribit.[c] Quare inibi patriarchalis se-
des toti Thraciæ pręest, eiusdem priuilegij ac
Romana sedes excepta honoris prærogatiua.[d]
9 Hodie tamen pulsi Cæsares & Christiani ab il-
la sede & ciuitate, ex quo Agareni illam occu-
10 parunt, sub rege Turcarum 7. Mahomete A-
murathi filio, qui Constantinum 13. Orientis
ultimum Christianum Imperatorem interfe-
cit, cum omnibus suis, & Orientale imperium
sustulit, anno 1453.[e] Constantinopolitanum
& Trapezuntinum imperium, 12. regna, 200.
urbes Christianis ademit, Peloponesum & Pō
tum expugnauit.[f] Vocantque nunc Turcæ eã
11 ciuitatem Cęsarondum. Florente repub. Roma
na prætorium erat Illyricanum, cuius ditio per
Tracias, Pontum, Dacias, Mysias, totamque
Græciam expotrigebatur, duplici sede Metro-
politana conspicuum, Constantinopoli uideli
cet & Thessalonica: Cuius secuti rationẽ Chri
stiani, patriarchalem fecerunt sedem Constan-
tinopolim primatem apud Thessalonicam su-
12 brogantes, ut notat Volphgangus Lazius.[g] In
prouinciali libro omnium ecclesiarum orbis,
patriarchatus Constãtinopolitanus Romania
dicitur: eique subijciuntur 26. Archiepiscopa-
tus, ex descriptione facta ecclesiarum, Pipini re
gis Galliarum tempore, filij eius Caroli Mar-
telli, qui in Hispania ad Turonem 375000. A-
garenorum prælio trucidauit,[h] à proceribus
regni Galliarum regis renunciati in locũ Chil
derici, circiter annum domini 747.[i] Alius nu-
merus Metropolitanarum ecclesiarum, nem-
pe 80. & archiepiscopalium 39. recensetur in
iure Orientali, lib. 2. in fine sub titulo, τοῦ ἁγιω-
τάτου πατριάρχου κυρίου, περὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν
τάξεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, κα-
θὼς ἐν χαρτοφυλακείῳ ἀποκαταγράφονται.[k]

a Ioachim. Vadianus, in 2. Mela.
b Strabo, in 2. Geogra.
c l. 1. § Roma. de ueter. iur. enuclea. C.
d can. Constantinopolitanæ, 22. dist. & c. antiqua, de priui. & extraua. sancta Romana, de elect. in extrauag. cõmu. l. omni innouatione, l. 6. de sacros. eccl.
e Aeneas Syluius, & Sabellicus.
f Egnatius, li. 3. Cæsarum. Sabell.
g Vuolphgan. Lazius, libr. 2. Commentario. reip. Rom. c. 3.
h Paul. Aemil. li. 2. & Sabell.
i Guaguinus, li. 3. Blond. lib. 10. Pau. Aemil. & alij Francis historiogra.
k Id. Sanctissimi Patriarchæ domini, de sessionis ordine Metropolitanorum, & archiepiscoporum, ut in Chartophilacio describuntur.

De Patriarcha Alexandrino. Cap. VI.

1 *Patriarcha Alexandrinus unde dictus.*
2 *Alexandria ciuitas quæ, & qualis.*
3 *Patriarchatus Alexandrinus quibus præest.*
Pentapolis Libiæ ciuitas, eod.
4 *Præfectus Aegypti in Alexandria imperium accipiebat.*

1 Alexandrinus patriarcha à ciuitate
Alexandria, in qua sedem habet,
2 dicitur. Alexandria ciuitas est in
Ægypto, Africæ contermina, ut
scribit Mela.[l] Hanc uerticem ciuitatum Ægy
ptiarum Amianus Marcellinus dixit,[m] ab ar-
chitecto nobilissimo Dinocrete, uel ut alij le-
gunt, apud Arrium & Strabonem, à Chinocra-
te, iussu Alexandri, ædificatam, Europæ totius
nobilissimum emporium, quo Indicæ merces,
Arabico sinu & Nili uarijs fossis excipiuntur,
& in omnes mediterranei orbis oras distribu-
untur. De qua ciuitate etiam abunde scribunt
Plinius,[n] Strabo,[o] Cornelius Tacitus,[p] Dio-
3 dorus Siculus,[q] Egesippus,[r] Iosephus,[s] Hir-
cius,[t] Vitruuius,[u] Solinus.[x] Itaque ob loci in-
signem laudem, & populi frequentiam, quæ
eo confluit, sedes ibi posita est principalis, quę
præesset ex more approbato[y] per Nicenam sy
nodum Ægypto uel Libyæ, & Pentapoli, quæ
ideo Pentapolis dicta est in regione Libyca, à
quinque ciuitatibus, Beronice, Arsinoe, Ptole-
4 maide, Apollonia, Cyrene, ut author est Pli-
nius.[z] In hac ciuitate etiam Alexandria, præfe
ctus Ægypti, qui à Romano Cæsare regendam
suscipiebat cum imperio prouinciam ad simili
tudinem proconsulis, per legem sub Augusto
latam imperium non alibi assumebat.[a]

l Pompo. Mela, li. 2. c. 9.
m Ammi. Marcellinus, li. 22.
n Plinius, li. 5. c. 10.
o Strabo, libr. 17.
p Corne. Taci. lib. 20.
q Diodor. Sicul. li. 17.
r Egesip. li. 10.
s Ioseph. libr. cõtra Apionẽ.
t Hircius, li. 4. bello ciuil.
u Vitruuius, in proœmio, li. 2.
x Solin., c. 35.
y can. mos antiquus, 65. dist.
z Plinius, li. 5.
a Vlpia. in l. unic. de offi. præfect. August. li. 1. P. t. t. 27.

De Patriarcha Antiocheno. Cap. VII.

1 *Patriarcha Antiochenus à ciuitate dictus.*
2 *Antiochia ciuitas, Syriæ, quæ nunc Suria, caput.*
Syria nunc Suria, eod.
3 *Prætorij orientis Antiochia sedes, eiusque ditioni subditæ ciuitates.*
4 *Patriarchatus Antiochenus quibus præest.*
5 *Patriarchatus Antiochenus cur dictus Catholicus.*
Catholicus præfectus prætorio Antiocheno, eod.

1 Antiochenus patriarcha à ciuitate
quoque Antiochia dicitur, ubi se-
2 dem habet. Antiochia Syriæ regio
nis, quæ nunc Suria, caput est, ab
Seleuco Nicanore condita, & de patrio eius no
mine Antiochia appellata.[b] Regio illa potẽs,
& dum ei imperauit Semiramis potentissima.[c]
De hac præclara pluta Procopius.[d] Tempore
3 quo Romanum integrum uiguit imperium o-
rientis prætorij, uel Magisterij Antiochia etiã
sedes fuit, cuius erat iurisdictio supra omnes o-
rientis, Asiæ, utriusque Syriæ, Armeniæ, Phœni
ciæ, Palestinę, & Arabiæ prouincias.[e] Dio Cas-
sius metropolim Syriæ dixit, ubi erat Adria-
nus cum Imperator declaratus fuit.[f] Scribit
Spartianus Adrianum Antiochenses odio ha-
buisse, ut Syriam à Phœnice separare uoluerit,
ne tot ciuitatum metropolis Antiochia dicere-
tur:[g] uerum nihil obtinuit, & ita in sua digni-
tate perseuerauit, dignaque uisa est sede pa-
4 triarchali. Subijciuntur autem ei in libro Pro-
uinciali ecclesiarum 153. ecclesiæ cathedrales,
5 archiepiscopatus autem 12. Dictus hic patriar
cha sacrosanctæ ecclesiæ Antiochenæ Catho
licus, apud Procopium, sicuti & qui prætorio
eius antea præficiebatur, catholicus nomina-
batur. Guillelmus Tyrius scribit suo tempore
sub Antiocheno patriarcha fuisse 13. archie-
piscopatus, quos nominat, & cuiusque episco-
patus.[h]

b Strabo, libr. 16.
c Pompo. Mela, lib. 1. c. 12. in Syria.
d Proco. lib. 2. de bello Persi.
e Vuolphgan. Lazius, li. 2. cõmentar. reipub. Rom. c. 2.
f Dio Cassius, in Adriano.
g Aelius Spartia. in Adria.
h Guillel. Tyrius, li. 14. belli sacri, c. 12.

De Patriarcha Hierosolymitano. Caput VIII.

1 *Patriarchatus Hierosolymitanus à ciuitate dictus.*
2 *Hierosalyma ciuitas quæ, & quare ita dicta.*
3 *Hierosolymitanus patriarchatus quando constitutus.*

1 Ierosolyma, ex qua patriarcha titu
lũ accipit, est Iudeę ciuitas totius
2 oriẽtis clarissima,[i] quę & Hierusa
lẽ uocatur, quasi ἱερὸν, id est tẽplum
Salomonis:[k] inibi enim templũ sãctũ, fama &

i Plinius, lib. 5. cap. 14.
k Eusebius, li. 9. de præparat. Euang. c. 4.

gloria præstans, Rex Salomon ædificari curauit:[a] illustrior reddita, morte & sepultura saluatoris Domini nostri Iesu Christi: & insigni clade, quæ ei in uindictam tanti sceleris illata fuit sub Vespasiano,[b] postquam & iterum fuit Adriani iussu habitata, & deinceps ab eodẽ mul-
3 tis cædibus ob contumaciam Iudæorum oppressa.[c] Et quamuis ex Sion exierit lex, & uerbum domini de Hierusalem,[d] tamen prouincialis liber omnium ecclesiarum, annotauit, monumenta ueterum, quæ non modicam habent authoritatem apud Palestinos maxime, & Græcos, Hierosolymitanam ecclesiam usque ad tempora Iustiniani Augusti episcopum habuisse nulla uel modica dignitatis prærogatiua. Imperante autem illo principe congregatam fuisse synodum generalem Constantinopoli, sub Vigilio Pap. & Elicio Constantinopolitano patriarcha, & Apollinario patriarcha Alexandrino, & Euthachio patriarcha Antiochensi: & in illa, inter alia placuisse honore patriarchali donandam sedem Hierosolymitanam. Et quia ciuitas inter fines & limites erat patriarcharum Antiochiæ, & Alexãdriæ, nec illi essent sufficienter episcopi suffraganei, ex communi omnium consensu, ab utroque patriarcharum uicino placuit etiam decerpere, & ut in formam patriarchatuum aliorum ille ordinaret ecclesias sibi subiectas. Quæ omnia sumpta sunt fere ad uerbum ex Guillelmo Tyrio patriarcha Hierosolymitano, qui & describit nominatim archiepiscopatus & eorum suffraganeos.[e]

a c. 2. Paralipo. ca. 3. & 4. Iosephus, lib. 6. de bello Iudaic. c. 5 & contra Appionem.
b uide Egesippum.
c Xiphilin. ex Dione. in Adriano.
d Esaiæ 2.
e Guilliel. Tyrius, li. 14. Sacri belli, cap. 11.

De Patriarchatu in genere. Cap. VIII.

1 *Patriarcharum senatus qualis.*
Euicelli episcopi patriarcharum qui, eod.
2 *Patriarchæ electio ad quos pertineat.*
3 *Patriarcharum electionem confirmat sum. pontifex, uel eius legatus.*
Confirmatio electionis patriarchæ primatũ exemptorum summi est pontif. eod.
4 *Episcopatus usurpati ab Agarenis. Sebaste, olim Samaria.*
5 *Episcopatus in nouis insulis.*
6 *Patriarcharum insigne pallium, crux, & priuilegia.*
Crux quando & ubi non potest præferri patriarchæ. eod.

1 Quemadmodum summi pontifices Romæ Senatorum loco cardinales habent, sic & patriarchæ in concilio habent quosdam episcopos, qui non subijciuntur cuipiam Metropolitano, sibi familiares & suffraganeos, semper adstantes, quos Græci uocant Euicellos,[f] dicunt enim Græci ἐυκήλους, stantes sine motu, quietos, sicut apud Hesiodum.[g] τῆμος δ' ἐυκρινέες τ' ἄρμα καὶ αὐτοῖς τε πάντων ἐυκήλος. &c. ut & apud Homer.[h] & alios. Hos familiares suffraganeos à Græcis uocari testatur Guillelmus Tyrius,[i] cancellos, sed
2 uereor ne corrupta uox sit. Electio, destituta pastore sede patriarcharum competit canonicis ecclesiarum patriarchalium: nisi ciuitates patriarchales occupentur ab Agarenis, & canonici pauci inibi inueniantur, quo casu electio de-
3 uoluitur ad sum. pontif.[k] Confirmat & alioquin electos patriarchas & primates summ. pont.[l] uel legatus de latere ut & episcopos, qui ab archiepiscoporum eximuntur potestate.[m]
4 Hic notandum est, in episcopatibus & archiepiscopatibus ultramarinis, patriarchales sedes ualde decreuisse ob tyrannidem Turcicam, sub qua degunt, illis à Christianis derelicti: sicuti in Ægypto usurpata Senlona, quæ erat Archiepiscopatus sub Imperatoribus Græcorum Orientis: itẽ Gazarus & Varo episcopatus, ubi erant templariorum sedes: Hierusalem, Sebaste quę olim Samaria. Et uersus Arabiam, Ebron, Patracensis, Cumatensis quę nunc Eracum, sedes archi-
5 episcopales, aliæque alibi permultæ. In quartũ locum, Deus fidem Christianam in insulas extimas, seu noui orbis incolas producens, episcopales sibi delegit sedes. Nam & ibi plures nunc episcopatus à tempore Alexãdri 6. summ. pon-
6 tif. qui primus quinque erexit.[n] Patriarchæ à summo pontifice pallium accipiunt; plenitudinis officij pontificalis insigne, quod & ipsi postea suis suffraganeis largiuntur.[o] Atque cum hoc priuilegium habent, ut crucis uexillũ ubique sibi præferri iubere possint: præterquam in urbe Roma, aut ubicunque summus pontifex extiterit, aut eius legatus, qui utatur insignibus apostolicæ primæ dignitatis. Ad hos quoque qui ditionis patriarchalis sunt, potest libere appellari. Quod Iohannes Andreas, Panormitanus & alij,[p] intelligunt etiam omisso medio: aliter enim hoc priuilegio non esset adscribendum, cum ad Metropolitanum quemlibet prouocari possit iure ordinario à suffraganeis,[q] & Metropolitani sint suffraganei patriarcharum.[r] Item priuilegium ut non nisi consulto patriarcha, possit archiepiscopus episcopum ordinare.[s]

f in prouincia li omnium ecclesiar. dum agitur de Hierosolymitan. Patriarch.
g Hesiod. li. 2. Ergon.
h Hom. Ilia. 2.
i Guilielm Tyrius, li. 14. belli Sacri, c. 12.
k c. sancta Romana, de elec. in extrauagan. commu.
l ca. scriptum. ca. 40. de elect. ep. Gregor.
m c. si abbatẽ, ca. 30. de elect. in 6.
n Petr Martyr. li. 9. Decadis 2. noui Orbis.
o ca. antiqua, 23. de priuileg.
p Io. Andr. Panorm. & alij, in ca. antiqua, de priuileg.
q cano. si inter episcopos, 6. q. 4.
r c. pastoralis, de offi. ordina.
s ca. quonam, 63 dist.

De Primatibus. Cap. V.

1 *Primas dicitur omnis patriarcha, sed non contrà.*
2 *Primatia ius præscribitur & priuilegium.*
3 *Primatiæ regnorum.*

1 Primates quidẽ, appellari quodammodo patriarchæ possunt:[t] attamen non omnes primates, uere patriarchæ sunt.[u] Primas namque alio in loco, quã ubi patriarchæ instituti sunt: esse potest, nihilominus officij, quod est patriarchis, sed nec tantæ authoritatis, neque cardina-
2 libus præferuntur.[x] At maiores archiepiscopis, à quibus ad illos prouocatur.[y] Archiepiscopus primas est, & potest ius primatiæ in pro-
3 uincia alterius episcopi sibi acquirere.[z] Primates sub sum. ponitifice sunt Aquiliensis, in Italia Cantuariensis in Anglia: Bituricensis,[a] Grãdiensis,[b] & Lugdonensis præcipuus horum, in Gallia: in Hispania, Toletensis:[c] in Sardinia, Pisanus.[d]

t cap. 1. 2. 3. 99. dist. can. conquestus, 9. q. 3.
u cano. nullus primas. 9. q. 3.
x Felin in rubri. de maie. & obed.
y in can. 1. 99. distin.
z Panor in ca. exposuit, peril lud cap num. 4. de Dilatio.
a gl. in can. clerros. in verbo, archiepiscopus, 21 dist.
b Angelus de Clauasio, in summa, in uerbo, Patriarcha.
c quem primatũ instituit Vrbanus 2. sum. pont ut author Frãc. Tarapha, lib. de regi. Hispano. in Alphõso VI.
d uide Roffredum Beneuentanum, in tit. de iurib. quæ competant prælat. Nicol. Boer. in libr. de Authorita Magni cõsilij, nu. 54.

De Archiepiscopis. Cap. XI.

1 *Archiepiscopi constituti ubi ante erant archiflamines, & rectores prouinciarum.*
2 *Archiepiscopus, & Metropolitanus idem.*
3 *Metropolitanus unde dictus. Prouincia constituẽda quot ciuitates exiguntur, eod.*
4 *Metropolis ciuitas quæ dicatur.*
5 *Archiepiscopus à quibus eligitur.*
6 *Archiepiscopus consecrandus, ungendus, & ordinandus.*

Archiepi-

Archiepiscopus quid non possit ante consecrationem, eod.
7 *Archiepiscopi Moscouitici à quibus, & ex quibus eligantur, & consecrentur.*
8 *Archiepiscoporum authoritas & officium, & 9.*
9 *Episcopi sine permissione archiepiscopi in aulam principis non eunt.*

1 ARchiepiscopi illis vrbibus feruntur à beato Petro præpositi, quibus antiquæ superstitionis & idulolatriæ præessent archiflamines.[a] Atque ex sententia Vuolphgangi Lazij, in Gallijs & Germania, in illis sedibus, ubi erant rectores prouinciarum, proconsules, legative proconsulares, Metrapolitani constituti fuere episcopi.[b] Archiepiscopus episcopis maior,[c] inferior primate.[d] Sidonius tamen Apollinaris scribit, Metrapolitanos in Gallia sedi Romanæ immediate subiectos, alibi aotem patriarchalibus.[e]
2 Archiepiscopus in utroque ciuili & pontificio iure, sæpe Metrapolitanus dicitur,[f] neque hæc nomina differre docet Rebuffius,[g] ut & Metropoliticum ios est, qood archiepiscopis competit.[h]
3 Isidorus ratus est Metropolitanos dictos fuisse à numero ciuitatum: qoia & Pelagius pp. scripserit, singulis prouincijs præesse debere unum. Metropolitanum, atque in unaquaq; prouincia esse debere undecim uel saltem decem ciuitates, & totidem episcopos.[i] Et forsan quidem Pelagius talem prouinciarum & diœcesiũ distioctionem accommodam existimauit: at eiosmodi non fuic semper, sed notu principum, annorumq́ue curriculo, prouinciarum forma mutata est, ut docet Beatus Rhenaous,[k] Sextusque Rufus consularis.[l]
4 Placuit autem Budæo, Metropolim ciuitatem dici, ex qua coloniæ, nempe alia oppida processerunt, id est, ex qua coloni & incolæ in aliũ locum translati sunt.[m] Et ita se habere μητρόπολιν ad ἀποικίαν seu colouiam, ut matrem ad filiam: quod & Suidas tradit, ἀπὸ τῆς μητέρος καὶ πόλεως, quasi dicamus ciuitatem matrem. Et ut scribit Simplicios,[n] ἀρχὴ καὶ μητρόπολις οὖσα τῶν ἄλλων. Et iuxta hanc mentem, episcopus Metropolitanus is esset, qui in ea urbe sedem haberet, ex qua coloniæ deductæ sunt: quæ tamen interpretatio oon quadrat archiepiscopatui uere, neque archiepiscopatus sunt coloniæ, quas ex ea urbe translatas esse coostat: quia coloniæ etiã in longioqua regna & nationes transferebantur, ut fuerunt ex Romanis coloniæ per tractum Norici Ripeusis, Pannoniæ primæ, Laureacum, Carnutũ: & in mediterraneis ad Sauũ atque Drauum fluenta. Distribuit & Carolus Magnus Francos & Sueuos per Pannonias & Teutonum coloolas. Fuerũt Getarum seu Gothorũ, Vandalorum, Cattorum, & aliarũ nationum in uarias partes propagatæ coloniæ, quæ archiepiscopo uni subijci nequeunt. Quamobrem per translationem metropoles ciuitates & archiepiscopatus dicemus, quę tamquã matres curã agont sibi sobditarum ecclesiarũ, io eadẽ prouincia constitutarum, ut ex Theodosij sanctione colligitur, per quã ciuitatem Berytum in prouincia Phœniciæ Metropolis nomine[o] donauit.
5 Archiepiscopus eligitur ab episcopis conuenientibus in Metropolitana ecclesia ex clericorũ omniumq́; ciuium coosensu.[p] Aniceti qui sedit anno Domini 159. est decretũ, ut Archiepiscopus ab omnibus suffragaoeis ordinetur.[q] Electus à primate, uel patriarcha confirmatur, uel si is sit ab eorum ditione exemptus à summo pontifice,[r] siue electio fiat iure communi, siue ex oominatione regis in Gallia fiat.[s]
6 Consecratur subinde, & ungitur,[t] & ordinatur: pallium accipit, ante cuius receptionem non potest iura ordiois episcopalis exercere, non uirgines cõsecrare, oec synodum celebrare:[u] hæc enim licent tantum post consecrationem & pallij adeptiooem, non ante, etiam si confirmatio facta fuerit. Iubet tamen & suffragaoeos soos ab alijs consecrari:[x] Etenim Metropolitanos ab omoibus suffraganeis consecrari, uel ordinari debet:[y] episcopus autem à tribus episcopis saltem, Metropolitano iubente.[z]
7 Metropolitæ Rutheni seu Moscouitici, authoritatem suam à Patriarcha Constantinopolitano habent, qui aliquando eligebantur conuocatis omnibus Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, & prioribus monasteriorum, inquisitione facta uiri sanctioris uitæ per monasteria & eremos: Nũc uero aiunt principem ad se certos conuocare solere, atque ex eorum numero unum suo iudicio deligere.[a]
8 Archiepiscoporũ authoritas maxime in episcopos sibi suppositos est, quibus in synodo Antiochena iubetur, ut ad Metropolitanum respiciant, oihilque noui audeant facere io suis parrochijs sine conscientia & coosilio eius: nec Metropolitani, sine eorum consilio: quod lege etiam Francica antiqua statutum est per Carolum Magnum.[b] Habet Archiepiscopus sibi subditam propriã diœcesim iurisdictiooe ordinaria, ut episcopus quilibet: & ultra, alium io suffraganeos exercet potestatem, utpote qui habet totius prouinciæ solicitudinem,[c] ratione cuius procurationes à suffragaoeis ad illum deferuntor.[d] Cognoscit de controuersia, quam clericus habet cum aliquo ex suffraganeis,[e] & supplendo episcoporũ negligentiam, agit quod episcopi est officiũ.[f] Quare prouiociam percurrit ut uisitet, inquirat, emẽdet subditorum uitam & acta: illi huic vicissim subsidia, quæ procurationes dicuntur, conferunt.[g] Atque dum ita diœcesim inspicit, potest pontificalibus uti insignibus, & iubere crucem ante deferri,[h] benedicere populo, etiã in locis exemptis à sua iurisdictione, dummodo siut io sua diœcesi.[i]
9 Nec possunt iure episcopi presbyteri illi subditi sine eius & aliurum coepiscoporum consilio, in aulam imperatoriam proficisci, ex constitutione syoodi Antiochenæ:[k] uel nisi permiserit summi pontificis expressa dispensatio. Nam Gelasius, Pappam inconsultis Metropolitanis gratiam coommeatus in aulam principis, episcopis facere posse uoluit.[l] Iussum Archiepiscopis in Matisconensi coocilio, ne sine pallio missas celebrent.[m]

a can. illis, eodem.
b Vuolphang. Lazius, lib. 2. Commentariot. reip. Rom. c. 2.
c can. 1. & 3. 9. q. 3. ca. cleros, 21. dist. §. fin. de monach. in Authen. colla. 1. tit. 3.
d can. 1. 99. distinct.
e Sidonius Apollin. dũ Claudiani episcopi epitaphium describit.
f per totum ferè. 9. q. 3. & in §. fi. de monac. & in § nos autem, ut non alie. eb. ec. les. in Auth.
g Rebuff. ad §. 3. de Iustitu. in Concord.
h c. ut litigantes, c. 3. de offi. ordi. lib. 1. Sext. Decret. titu. 16. c. 1. de off. lega. libe 1. Decretal. tit. 30. c. 1. de arbit. lib. 1. Decr. tit. 43 § 1. de ecclesiast. tit. collat. 9 tit. 6. in Authent.
i ca. cleros, 21. dist.
k in libro, qui inscribitur, notitia utriusque Imperij, tu Orientis, tum Occidentis, ubi agitur de descriptione prouinciarum Illyr.
l Sextus Rufus consular. in epitome aute. Romanæ.
m Budæus, ad l. ob emere, de offic. proconsu. in annot. priori. ad Pand.
n Simplicius, lib. de Geometria.
o L. 1. de Metropol. Beryto, lib. 11. C.
p ca. Metropolitano, 63 dist.
q ca. Archiepiscopus ab omnibus, 66 dist.
r c. bonæ. & c. nihil. de elect. & tit. de reg. ad prælatur. nom. in concord.
s c. 1. de sacra. unctio.
t n gl. in c. quoniam quidam, & c. pallium, iod. dist. & c. quod sicut, & c. significasti, de elect. unde Bertachinum tracta. de episc. c. fi. tit. 3.
u c. cum ex officij, c. p 16 de præscrip. lib. 3. Decret. tit. 26.
x c. lopirç, c. 14 & c. cũ nuper, 23. de censib. lib. 3. Decret. tit. 39.
y Clemens, li. 3. constit. Apostolica, c. 20.
z c. 1. episcop. c. 2 & c. seq. de tempo. ordin.
a Sigismundus liber Saro in Comment. rer. Moscouiticarũ dum de religione agit.
b libe. 1. legis Frãcica, c. 8 de suffraganeis episcopis.
c c. 5. a. & 9. q. 3.
d c. 1. de off. legali 1 Decret. tit. 30. d. c. cum ex officij.
e cano. si clericus, 11 q. 1.
f can. cum scimus. 9. q. 3. c. p... de sen. excom. lib. 3. Decre. tit. 20.
g c. cum ex officij, de præscr. c. sopitu, 14. ca. cum nuper, de censib. sp. Grego.
h cap. 1. ut lite pendente lib. 2. Decret. titu 16. c. ant. qua, de priuileg.
i clementi. archiepiscopo, de priui. sp. Clem.
k ca. si quis episcopus. 23 q. 8 § non aut. in quom. opor. episc. in auth.
l ca. quo iussu, ca. 23. q. 3
m in Matisconen. concil. sub Pelagio, c. 4.

De episcopis. Cap. XII.

1 *Episcoporum & presbyterorum aliquando commune officium, & quare diuisum.*
2 *Episcopi tempore legis Mosaicæ*
3 *Diœceses episcopales quales, & unde.*
4 *Diœceses quando episcopatus facta.*
5 *Episcopus quis eligi potest, & qualitates boni episcopi.*
6 *Episcopos eligendi quale scrutinium requiratur.*
7 *Episcopi à quibus eligantur.*
8 *Episcopus quando plebe interueniente electus.*
9 *Episcopum non eligi hæreticum.*
10 *Episcoporum electio quando ad principes pertinuit, & quando eis adempta est.*

Henri-

Henrichus 5. Cæsar inuestituras extorsit episcoporum, excommunicatus, remisit. eod.
Baculus & annulus inuestitura episcoporum. eod.
Honorius Pappa, antea Lambertus dictus eod.
11 *Henrichus primus rex Angliæ episcopos instituere præsumpsit, sed resipiscere coactus.*
12 *Nicephorus Phocas Orientis Imperator episcoporum instituendorum ius usurpauit lege, quæ fuit postea sublata.*
13 *Alexij Comneni, de episcopo eligendo, sanctio.*
14 *Nominatio ad prælaturas regis Gallorum.*
15 *Episcoporum eligendorum in Gallia forma.*
16 *Andium & Alenconius reguli nominant ad prælaturas.*
17 *Episcopum princeps laicus ordinans excommunicatus, & episcopus ipse.*
18 *Princeps non potest interesse electioni episcoporum, ut eligens.*
19 *Episcopum eligunt iure eius ecclesiæ canonici, & qua forma.*
20 *Absens an suffragium electionis committere alij, & cui possit.*
21 *Episcopi ordinatio qua forma ab alijs episcopis fiat.*
22 *Episcopi electio intra 3. menses fieri debet, & postea intra tres alios confirmari: alioquin fit deuolutio iuris ad superiorem.*
23 *Episcopus non consecratus, gerere non potest quæ sunt ordinis: quæ iurisdictionis pontificalis autẽ sunt, potest.*
24 *Episcopus non adepta possessione, bullis expeditis, num recte beneficia conferat.*
Idem a 5.26.27. & seq.
25 *Regalia principis, non euanescunt ante consecrationem episcopi.*
26 *Episcopus nisi consecratus, stricta iuris ratione episcopus non dicitur.*
27 *Episcopatus qui sint iuris regaliæ.*
28 *Confirmatio tradit dominium prælaturæ.*
29 *Possessiones beneficij adeptio quando præcipua desideratur.*
30 *Episcopi boni honore digni.*
31 *Nicephorus Imperator Orientis Manichæus, & eius mors.*
32 *Episcopalium sedium distinguendarum ratio.*
33 *Episcopalis officij, & potestatis quæ sint.*
34 *Decimæ beneficiorum quare non debentur nunc episcopis.*
35 *Annonæ cura episcopis demandata.*
36 *Episcopo datus à rege Clotario fiscus regius.*
37 *Episcopalis iurisdictio apud Moscouitas, & apud nos.*
38 *Episcopalis curæ symbolum, baculus, & annulus. De baculo pastorali. eod.*
39 *Baculi loco præfertur episcopo apud Vtopienses cereus, & quare.*
40 *Annulus, mythra, quid significent in episcopo. Mythra. eod.*
41 *Episcopalia uestimenta, baculus, annulus, mythra, sandalia, chirotheca quid significent.*
42 *Episcopis prohibita in alios episcopatus transitio, & diuagatio, & ambitus.*
43 *Episcoporum translatio non prohibita, si recte fiat.*
44 *Episcopi portatiui seu titularij qui, & ius.*
45 *Episcopus non delegat quæ ordinis sunt, nisi episcopo.*
46 *Chorepiscopi qui dantur, & eorum munus.*
47 *Chorepiscopi quæ non poterant exequi.*
48 *Chorepiscopi sublati.*
49 *Episcoporum sacrum iuramentum.*

1 Episcopi nomen quid significet, iam satis antea [a] dictum est, & curæ & solicitudinis esse. Fuit autem aliquando presbyterorum, & episcoporum commune officium, donec ortæ sunt cõtentiones & schismata in ecclesia Dei, & quisque suos uel suæ potestatis esse putabat quos baptizasset: qua de causa per totum orbem decretum est, unum & certum presbyterum cæteris præesse.[b] Testatur at Neemias episcopatum etiam in lege antiqua fuisse, & episcopum fuisse tunc Leuitarum in Hierusalem Azi filium
2 Bani, filium Hasabię &c.[c] Vt episcopi etiam authoritatem utroque testamento cõstet iuris esse diuini, distinctionem tamen episcopatuum iuris positiui. Quemadmodum & diœcesum antiqua est, & ante admissum Christianũ dogma apud Ethnicos diuisio, quæ aut nihil, aut parum immutata est in episcopatuum territorio, aut noua ad priorum similitudinem facta est. Sic Beatus Rhenanus scribit Romanorum
3 magistratuum diœceses, apud Christianos episcopos gubernandas suscepisse, & Romanos diœceses uocasse, quas administrationes, procurationes dicere possumus.[d] Mutuati hoc nomen Romani à Græcis, quibus *διοίκησις* est administratio: ut apud Æschinem *διοίκησις τῆς πόλεως*: administratio ciuitatis, ut Herodian[9] dixit,[e] *τάς τε πράξεις ἁπάσας καὶ τὰς διοικήσεις, τὰς μὲν πολιτικὰς, καὶ ἀγοραίους ἐνεχείρισεν*. Cicero minores prouincias diœceses nominat, *ut ne omnium*,[f] inquit, *diœcesum, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum ciuitatum magistratus, legationesque conuenirent*. Et ad Atticum, *mirifica expectatio nostrarum diœcesum*. Ab hac ergo procuratione populi diœcesanus episcopus dictus quoque, qui prępositus est ecclesiæ Dei, ut ei bene præsit: & episcopus in ecclesia, & ecclesia in episcopo,[g] & ca
4 put diœceseos episcopus.[h] Episcopatus factæ sunt diœceses non statim simul ab initio, sed successu tẽporis, prout Christianorum creuit numerus, & disseminata fides, factæ primum aliquæ ecclesiæ sub curionibus, aliæ sub abbatibus, & ex his facti episcopatus. Sic Rex Dagobertus nouas sedes episcopatuum instituit Argentoratensẽ, Constantiensem:[i] Sic Miesca siue Miezlaus Polonorum primus Christianus rex, Diœceses & Basilicas illarũ distribuit: & ex his quasdam episcopales, quasdam archiepiscopales distinxit, dotauit, & decimas dari statuit anno 9. dom. 965.[k] Verum id approbante summo pontifice, ueluti cum circa annum Domini 1376. in Russia episcopales, sedes Premisliensis, Vuladimirensis per principem institutę sunt, consulto & statuente Gregorio XI. Sũm. Pont.[l] sic Carolus Magnus Bremensem episcopatum fundauit, anno domi. 788.[m] & alios, ut & fecerunt alij reges & Cæsares.[n] Fecit & sine illis summus pontifex, ex episcopatibus archiepiscopatus, & ex alijs ecclesijs episcopatus: ut quando à Iohan. 22. facta est ex episcopali, archiepiscopalis sedes, & ecclesiæ Montisalbani, S. Papuli, de Riuis, de Lumberijs episcopales:[o] Aliquando & Londini authore Lanfranco habitum est antistitum, & sacerdotum concilium, in quo decretũ est, ut aliquot sedes episcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in vrbibus & locis celeberrimis constituerentur,[p] multorumq; annorum reuolutione uariata fuit prouinciarum diuisio facta ab Anacleto,[q] qui tertius à D: Petro fuit pont. summ.
5 Isaacius Angelus Orientis Imperator quoque statuit, ut episcopales ecclesiæ in Metropolita-

nae

a supra, c. 2.
b D. Hiero. super epist. ad Titũ, ca. olim, 93. di. ca. legimus, 93 dist. Euseb. Pamphil. lib. 6. historiæ, ca. 9. & in bisto. Trip. li. 4. c. 34.
c Esdræ, ca. 11. uers. 22.
d B. Rhenan[9], li. 9. rer. Germanic. de diœcesibus Imperij Roma. in libr. qui inscriptus, notitia utriusq; orbis, & apud Sextũ Rufum cõsularem, in Cõpen. histor.
e Herodia. lib. 6 de princi. suorum tempo.
f Cicer. 3. epistolar. famil.
g can. scire debes, 7. q. 1
h ca. cum non liceat, ca. 12. de præscrip.
i Beatus Rhena. li. 2 rer. Germanicar.
k Martin Cromer. li. 2. de rebus Polo.
l Idem Cromer. li. 23. de rebus Polo.
m Alber. Krantius, lib. 2. c. 14. & 15.
n de fundatione, & institutione quorundam episcopatuum, & archiepiscopatuũ, tractat Henricus Pantaleon, parte 1. prosopographiæ in Bonifacio 1. Archiepiscopo Moguntino, anno 736.
o in ca. saluator, de præb. li. 3. extrauag. cõmunium.
p Polyd. Virgi. li 9. histor. Angliæ.
q Anaclet[9] id testatur, epis. 2.

nas per eum electæ gauderent honore Metropolitano, ſaluo tamen iure quod in eas erat ante Metropolitis, & iure eligendi Metropolitam, ex ſanctionibus canonicis conuenientibus epiſcopis. [a] Ex quibus eligantur & fiant epiſcopi, alia non poteſt rectior dari regula, ea, quam præſcribit D. Paulus, qualitates eius percurrens. [b] *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, oportet enim ipſum irreprehenſibilem eſſe,* [c] *unius uxoris uirum*, [d] ſobrium, [e] ornatum, [f] prudentem, [g] pudicum, [h] hoſpitalem, [i] non uinolentum, [k] non percuſſorem, ſed modeſtum, [l] non litigioſum, non cupidum, [m] ſed ſuæ domui bene præpoſitum. [n] Si quis enim domui ſuæ bene præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligentiam adhibebit? Quia curæ aliorum præfectus, oſtēdere debet quomodo oporteat alios
6 in domo Dei conuerſari. [o] Proinde fiūt in epiſcopis perquiſitiones, ſeu ut dicitur examinationes, antequàm ordinentur, ut ſint [p] natura prudentes, docibiles, moribus temperati, uita caſti, ſobrij, uigiles, negotijs ſuis canentes, humiles, affabiles, miſericordes, literati, in lege Domini inſtructi, fideles catholici. Et hæ inquiſitiones ſaltem in ſcrutinio electionis faciendæ ſunt ſūmarie & de plano, ſi noti ſint eligendi. Scrutinium quippe, neque in cognitorum conſecratione omittendum eſt. [q] Circa autem ignotos plene hæc examinatio facienda eſt, non in alijs. [r] Neque debet eligi bigamus, [s] ignarus, [t] nec negotiorum ſecularium imperitus. [u] Valētinianus Cæſar occidentis ſcribens ad omnes orientales epiſcopos de determinatione concilij Illyrici de conſubſtātialitate trinitatis, in fine admonet de creandis epiſcopis, ut eligantur ex ſanæ mentis & doctrinæ, qui magiſtratum epiſcopalem geſſerint, præfectis, ſi quidem exſtētſin minus, ex ipſis presbyteris ſimiliter presbyteri & diaconi, ex ipſo ſacro clericorum ordine, qui non ex curia, uel ex militari magiſtratu
7 ſint lecti. [x] Quibus porro perſonis eligatur epiſcopus, & qua forma, inferius Deo fauēte latius explicabimus, cū agemus de legitimis modis conferendi beneficia. Varia enim obſeruanda & diſtinguenda ſunt in his tempora, & principum iura, poſtulationes, & nominationes. Fuitque hoc ius primum penes apoſtolos, [y] deinde penes ſacerdotes & presbyteros ciuitatum, adhibito ſuffragio plebis: nā populus flagitabat epiſcopum, & ſępe ad ſeditionem uſque in illo
8 contentio fiebat. [z] Sic Cypria. [a] Plebs obſequēs præceptis dominicis, & Deum metuens, à peccatore præpoſito ſeparare ſe debet, nec ſe ad ſacrilegij ſacerdotis ſacrificia miſcere, cum ipſa maxime habeat poteſtatem uel eligēdi dignos, uel indignos recuſandi. Quod & ipſum uidemus de diuina authoritate deſcendere, ut ſacerdos plebe pręſente, ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac teſtimonio comprobetur. Sicut in Numeris Moyſi pręcepit Dominus dicens: [b] *Præbende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni ſynagoga &c.* Suffragatur Athanaſius, dum ait, *Sed ut demus querelam aliquam aduerſum me ſuſceptam eſſe, meumque inter reos nomen receptum eſſe: non tamen oportuit in mei locum Arrianum, aut qui Arriana ſaperet, ſubrogari, ſed ſecundum eccleſiaſticos canones, prout apoſtolus præcepit, congregatis populis una cum ſpirituſancto, qui epiſcopum conſtituunt, publice & in præſentia clericorum epiſcopum poſtulantium inquiſitionem fieri, atque ita omnia canonice peragi.* [c] D. Ambroſius nondum baptiſatus præſidialis homo, miſſus ad ſeditionem compeſcendam Mediolanū à Valētiniano Cęſare, conſentiente in eum populo & clero, ipſe in epiſcopum electus eſt, & poſtea baptizatus & conſecratus. [d] Ex authoritate etiam concilij Carthaginenſis 4. examinatus & inuentus plene inſtructus, cum omni cōſenſu laicorum & clericorū, & conuentu totius prouinciæ epiſcoporū, maximeque Metropolitani uel authoritate uel pręſentia, ordinandus epiſcopus. [e] Quod & ſynodus 3. Carthaginenſis ſtatuerat. [f] Adhibebatur autem populus cōfirmationi, ut ante eū poſſet obijcere quilibet, ſi quid is haberet criminis, & ut teſtimonium ha
9 beret electus etiam ab ijs qui foris ſunt. [g] Non
10 tamen eligit epiſcopum hæreticus. [h] Circa annum Domini 780. in ſynodo habita Romę, electio ſummi pontificis, archiepiſcoporū, & epiſcoporum, cū omnibus inueſtituris Carolo Magno conceſſa. [i] Sed poſtea hoc ius redijt ad ſummum pontificē & cardinales, ut ſupra docui. [k] Rurſum tamen anno ab incarnatione Domini 1111. Henrichus 5. Cęſar coronatus, à Paſchali 2. carcere detēto antea, & à quibuſdā epiſcopis collectis minis & terroribus extorſit priuilegiū & inueſtituras epiſcoporū, id eſt, baculū & annulum. & ita is imperator cū ſuis epiſcopis in ſynodo uel conuenticulo cōcluſerat, inueſtituras epiſcoporū pro more antiquo imperatori eſſe retinendas. [l] Cęterum cum imperator Roma abijſſet, ſynodum Paſchalis Romę celebrauit, in quo priuilegia, & inueſtituras, & pacē, ei per minas & metum conceſſa reuocauit. [m] Atque Calixtus 2. ſum. pont. qui poſt Paſchalem 2. & Gelaſium 2. Romę pōtificalem ſedem acceperat, imperatorem Henricum 5. excommunicationis uinculo innodauit: qua ratione impulſus cum uideret à ſe regnum paulatim deficere, & exemplum patris ſui mente reuolueret, atque metu anathematis quo urgebatur, collecta generali curia apud Vormatiā inueſtiturā epiſcoporum, uidelicet baculū & annulū in manus legati apoſtolici nomine Lamberti, qui poſtea fuit Pappa Honorius, publice reſignauit per quem etiam ab anathemate eſt abſolutus: Pappa quoque tale priuilegiū imperatori ſcripſit, ut epiſcopi omnes tam Ciſalpini quàm citra, non prius epi ordinentur, quàm per manus imperatoris de regalibus ſint inue
11 ſtiti. [n] Polydorus Vergilius tradit huius imperatoris tempore Henrichum 1. Britāniæ ſeu Angliæ regem elatum uictorijs, tantum ſibi ſumere cœpiſſe, ut ſua duntaxat authoritate epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuum poſſeſſionē daret. Et circiter, inquit, hęc tempora principes ubique gentium cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporum uindicare, quod & hodie mordicus tenent. Hos tamen Anſelmus religionis antiſtites, tanquam abortiuos religionis filios conſecrare recuſabat, ſed parum profecit donec Paſchalis 2. ſum. pont. conſultus, re
12 gem ab hac ſententia abire coegit. [o] Fuit & imperator Oriētis Nicephorus 2. Phocas, qui ſucceſſit Cōſtantino 9. circa annum domini 965. qui legem tulit, ſubſcribentibus quibuſdā incautis, menteque parum prouidis epiſcopis ne imperatoris iniuſſu crearetur ullus epiſcop9: [p] ijſque mortuo aliquo epiſcopo, aliquem ſuorū ſubmiſit qui definitos faceret ſumptus, ipſe autem quod reliquum erat de reditibus accepit. Sed & hanc legem ſuſtulit, ut malorum omniū fontem, quum detraheret Deo & poſſeſſionibus eccleſiaſticis, ut qui factam ab eo qui impe

rium

a in conſtitut. Baſcij, li. 1. iur. Orien. ... &c.
b 1. ad Timot. 3. c. qui epiſcopatum, 8 q. 1. & ad Titum, ca. 1. D. Clemens, li. 2. conſtit. Apoſtolica, c. 6.
c ad Tit. c. 1 §. 3 quom. oport. epiſc. in auth.
d can. 2. canoniz. tum, can unus tantū, c. fin. 26. diſt.
e cau. eccleſiæ principes, 32. diſtinct.
f can. parſimoniam, 41 diſt.
g ca. 2. & c. qui eccleſiaſticis, §. ecce quod ſacrorū, 36. diſt.
h 42 diſtinc. in princip.
i c 1. uerſ. ordinandus, 42. diſtinct.
k can. 2 & ca. uinolentū, 35. diſt. cano. 1. 44. diſt.
l ca. 2. & ca epiſcopum, 41 diſt.
m c. 8. & c. bonorum, 47. diſt.
n can. ſicut, §. neceſſe, 47. diſt.
o c. cum in cūctis, c. 7. de electio. libr. 1. Decretal. tit. 6.
p can. qui epiſcopus, 23. diſt.
q can. 1. 2 3 40. diſt. c. 8. 71. diſt. c. quia ipſis, 38. diſt.
r ca. de Petro, 75 diſt. can. ualde, 94 diſt glo. in can. qui epiſcopus, in uerbo, examinetur, 23 diſt.
s can. 2. & 2. 26. diſtin.
t c. pen. & fin. 28. diſt ca. niſi cum pridem, §. pro defectu, de renuntia.
u ca. unico, 38. diſt.
x Niceph. Calix. lib. 11. eccleſiaſt. hiſt. c. 30.
y Act. 20. Euodius 1. ab apoſtolis ordinat9 Antiochenis. Ignat. epiſt. 12.
z D. Cypria. li. 9. Epiſt. epiſt. 1.
a idem Cypri. lib. 2. Epiſtolar. epiſt. 4.
b Numerorū, cap. 20.
c D. Athanaſ. epiſt. 2. de perſecutione ſua ad Orthodoxos.

d Theodoritus li 7 hiſt. Tripa. c. 8. Niceph. Calixt. li. 11. hiſto. eccleſiaſt. c. 32.
e can. qui epiſcopus, 23 diſt. Iſidor. in 54. epiſt Leonis.
f c. illud, c. 23. diſt.
g c. licet. 8 q. 2. can. iubemus, de conſecr. diſtin. 2. unde gl. in d. can illud, ſ uerbo, plebe, 23 diſtinct.
h can ſi. 9 q. 1.
i Sigibert. & in can. Adrianus, 63. diſt. Sabelli. Ennea. 8. lib. 8.
k ſupra, cap. 3.
l Alber. Krantius, li. 5, ca. 19. & 33.
m idem Krantius, lib. 5. c. 34. 37. 38.
n hæc ad uerbū apud Gothfridum Viterbienſem in pantheō ſeu Chronic. parte 17. in Henrico V.
n Polydo. Virgilius, lib. 11 hiſtoriæ Angl. in Henrico I.
p extat conſtitutio eius in libro 2. iuris Orientalis, inter eius cōſtitutiones 4. titul ...

tium inuaserat, Basilius Iunior porphyrogene-
ta Cæsar orientis, mense Aprili, indictione 1.
anno à creatione mundi 6495. sic enim Græci
computant annos & restituit leges priuilegio-
13 rum ecclesiæ.[a] Legimus tamen postea factũ
decretum ab imperatore Alexio Comneno pri
mo in præsentia conuocatæ tunc synodi cõsen
tientis unaque determinantis, mense Maio 10.
indictione anno ab orbe 6565. orta contentio-
ne de Metropoli Basilæi, & Metropoli Madyta
na uiduis pastore, num à Patriarcha Constan-
tinopolitano, an à Metrapolitis Heracleano &
Anchirano, quorum erãt episcopatus, antequã
per imperatorem erectę fuissent in archiepisco
patus. Statutumque imperatori licere pontifica
lem thronũ ecclesijs largiri: & episcopatus uel
archiepiscopatus in Metropoles erigere, eaque
quæ ad electionem pertinent, & reliquam dis-
positionem prout ipse uoluerit describere. Ve-
rumtamen Patriarchæ permittitur, nec aliter à
quouis allatam de cuiuscumque ecclesiæ pri-
matu chartam confirmet: nec eius præsules in-
ter archiepiscopos uel Metropolitanos reci-
piat, quàm dignos cognouerit, & si indignos vi
14 derit rescribat imperatori.[b] Quod ius fere, &
eadem cum summi pontificis authoritate regi
bus nostris Gallicis in synodo cõcessum est in
nominatione ad prælaturas dignorum facien-
15 da.[c] Quam tamen nominationem in conuen-
tu seu comitijs generalibus Aureliæ habitis an
nõ Domini 1560.[d] in formam electionis eccle
sijs cathedralibus adhibitis nobilibus & clero
& populo transferri uoluerunt, ut tribus nomi
natis, seu electis, princeps unum ex his delectũ
summo pontifici nominaret confirmandũ: sed
16 illa constitutio non fuit usu seruata. Andium
& Alenconius Reguli, nominatione ad præla
turas utuntur in suis ditionibus, regis permis
su, sed ita, ut huius nomine ac postulatione du
17 ploma pontificis summi postuletur. In quo or-
dinatio est summo pontifici reseruata, quemad
modum iure põtificio à principe uel rege, epis
copus ordinari non potest; & inuestiturã dãt
excommunicantur,[e] Et alij episcopi qui per
laicum inuestituram recipiunt, & inuestiti de-
18 ponuntur.[f] Nec interesse potest princeps iure
communi electioni cum canonicis eligẽtibus
episcopum, ut eligat eũ ipsis, præcipiat, uel dis-
19 ponat.[g] Canonicis quippe libera est in eccle-
sia cathedrali electio sui episcopi, ijsq; solis:[h]
quamuis antea ad summum pontificem perti-
nuerit.[i] Potest tamẽ capitulum in electione fa-
cienda eum admittere, qui de iure interesse nõ
potest, dummodo omnes canonici consentiãt,
& uel unus non repugnet.[k] Eligunt canonici
ecclesia uiduata pastore, sede uacante,[l] sepulto
mortuo episcopo, non prius;[m] Infra tres men-
ses à dia uacationis,[n] congregatis illis in eccle
sia, uel alibi in ciuitate, loco idoneo:[o] absenti-
bus canonicis, ueluti in actu alio capitulari uo
caris, cum tempore & dilatione ad ueniendum
sufficiente secundum loci intercapedinem,[p]
cautione adhibita, ne nimium prorogetur ele-
ctio, cum periculum est in mora,[q] dũmodo sint
in prouincia, uel extra, commode uocati & ue-
nire facile possint, non aliter.[r] In ciuitate citã-
tur uel uocantur canonici, per campanæ pulsa
tionem:[s] extra ciuitatem, per literas, uel per nũ
cium:[t] Duplexque citatio, prima, ut adsint cer-
to loco ad electionem faciendam, altera, ut ad
electionem ueniant: Et quamuis absentes com
mode uenire non possint, tamen uocari de-
20 bent.[u] Quia absens iusto impedimento, uel nõ

a in d. lib. 1 iu- ris Orientalis in post predicta, Niceph... fnt [Greek illegible]

b in iure Orien talis, lib. 1 in con stitu. Alexij Cõ neni, l. titulo 3. [Greek illegible]
c tit. de reg. ad prælaturas nominatio. in concordatis.
d in constitut. Aureliæ habitis art. 1.
e c. no. si quis deinceps, & sequen. 16 q. 7.
f d. can. si quis, & cano. omnium, 63 dist.
g ca. Messana, de elec. c. laici, can. nullus, 63. dist.
h c. in Genesi, c. ecclesia, 2 c. Cumana, c. cũ in ueteri, c. con gregato, c. bo- næ 2 de elect. ap. Gregor.
i can. c. 2. dist. gio in c. quan- quam, de elect.
k ca. scriptum, de elect.
l c. ut circa, c. quam sint, c. cu pientes, de ele- ctio in 6
m c. bone, 1. de elect. & ib. gl. c. Nouerimus, c. non futem, 7. q. 1.
n c. ne pro de- fectu, c. cum in cunctis, de elẽ. ca. postquam, 50. dist.
o c. cum terra, & c. gratum, de elect. ca. in Ge- nesi, ca. quem- quam, eod. tit.
p c. t. de dilat. Docto. in auth. hoc ius porre- ctum, de sacro- san. eccl.
q c. cum inter, & c. ne pro de- fectu, de elect.
r gl. in c. est in ecclesia, de pre bend. in 6 gl. in ca. quod sicut, § si autem, de elec.
s ca. in causis, de elect.
t gl. & Docto. in c. cum à, & in ca. Cumana, de electio.
u c. quod sicut. § si autem, & c. cũ inter uniuersas, & gl. & Docto. in ca. quia pro- pter, de elect.

legitimo cõsentientibus alijs canonicis, potest
uocis suffragium alij committere per literas.[x]
Si committat uni de capitulo:[y] non enim alte-
ri potest inuitis præsentibus canonicis,[z] nec e-
tiam per literas ipse uocem, ut dicunt, seu suf-
21 fragium fert absens.[a] Authoritate apostolica
quoque ordinationes episcoporum, ab uniuer-
sis qui in eadem fuerint prouincia episcopis,
sunt celebrandæ, qui simul conuenientes scru-
tinium cum precibus perficiant, manus cũ san
ctis euangelijs admoueant dominica die, hora
tertia orantes, sacraque unctione prophetarũ
exemplo ungentes.[b] Nam cum ordinatur epis-
copus, duo episcopi imponunt manus, quibus
tenent euangeliorum codicem super caput &
uerticem eius, uno super ipsum fundente bene
dictionem, reliquique episcopi qui adsunt, ma
nus eius tangunt.[c] Sunt aliæ, electionis & con-
firmationis episcopi cæremoniæ & solemnitã-
22 tes, de quibus late tractat Berthachinus.[d] Ele-
ctio episcopi, uel archiepiscopi intra 3. menses
à uacatione ecclesiæ fieri debet[e] alioquin o-
lim ad summum pontificem deuoluebatur[f]
eligendi facultas hodie ad proximum superio
rem archiepiscopum, uel primatẽ.[g] Intra tres
alios etiam menses confirmari debet[h] ab ar-
chiepiscopo,[i] uel à summo pontifice. Confir-
mationem præcedit electio, hanc sequitur con
23 secratio, ut nocãt interpretes,[k] Episcopus post
electionem & confirmationem quidem est, si
tamen consecratus non sit, quædam, quamuis
episcopalia sint, gerere non potest quæ ordinis
sunt: & ita ante consecrationem quæ iurisdi-
ctionis sunt, recte exequi potest, nempe excom
municare, corrigere, iuramenta recipere à vas-
sallis, inuestire beneficia conferre, & similia.[l]
Quæ ordinis minime, eo quòd eorum potestatẽ
tantum accipiat in consecratione: qualia sunt,
clericos ordinare, & deponere, chrisma confice
ce, benedicere uirgines, ecclesias uel altaria cõ-
24 secrare, & similia.[m] Vidi tamen de facto quæsi
tum, num episcopus qui nominatus à rege, cõ-
firmatus est per summum pontificem, uel qui
à summo pontifice habet prouisionem, bullis
confectis, non tamen adhuc adepta possessio-
ne, possit beneficia conferre. Qua in re distin-
guendum censeo, an quæstio sit de episcopatu,
in quo rex ius regaliorum habet, an de alio:
25 Nam regalia principis, non euanescunt, quæ
competunt ratione uacationis ecclesiæ episco-
palis, nisi consecratione facta episcopi, atque
post electionem, nominationem, & cõfirmatio
nem summ. pon. integra manẽt, & ita rex fructus
interim percipit, beneficia iure regaliorum cõ-
fert, nec cogitur ante consecrationẽ episcopo-
26 dare inuestituram.[n] Quòd stricti iuris ratione
27 episcopus nõ dicatur, nisi cõsecratus sit.[o] Epis-
copatus iuris regaliorũ enumeratos hẽs apud
Ægidium Magistrum.[p] Cæterum in episcopa-
tu, qui regalis iuris non est, episcopus ad nomi
nationẽ principis legitimè confirmatus, uel si-
ne nominatione ab eo, qui confirmandi ius ha
bet, poterit cõferre beneficia suæ diœceseos an
te cõsecrationem, ut dixi, & ante possessionem
adeptam, literis, & codicillis seu bullis insinua
28 tis, uel prouisione obtenta.[q] Confirmatio nam
que tradit dominium prælaturæ,[r] prouisioque
seu collatio beneficij transfert ius, si illa acce-
29 ptetur.[s] Et possessione adeptio tunc demũ ex-
quiritur: quia corporalis est, si alterius intersit:
si agatur de publicanda renunciatione intra tẽ
pus conueniens, si de infirmis resignantibus,
aut de similibus in quibus fraus committi po-

test,

x c. scriptum, cũ gl. & c. quia propter, de ele- ctio. ap. Grego. ca. si quis uno, eod. tit. in 6.
y d. c. quia pro pter, & ibi glo. & Doct.
z c. cõsuetudinis, de appell.
a ca. si quis iu- sto, & ibi Doct. de elect. in 6.

b c. 1. 75. dist.

c c. episcopus, 23. dist.

d Bertachi tra cta de episco. 1. parte, lib. 3 1 & 2 parte libri.
e c. postquam, 50. dist.
f c. dilectus, de concess. præbẽ.
g c. ne pro de- fectu, ca. 41. de elect. ap. Greg. c. nulla, de con cess. preb.
h ca. quoniam quidam, 100 di stinc. c. quoniã quidã, 75. dist.
i can. extra cõ- scientiam, & c. si. 64. dist. c. cũ dilectus, 31 de elect. ap. Greg.
k Bertachi. tra cta de episco- po in 3 parte 3. libri, gl. in c. pe- nult., de elect. in 6.
l c. nosti, de ele ctio. ep. Grego. ca. 2. & c. inter corporalia, de transla. episc. & c. transmissam, de elect.
m ca. quod si- cut § praeterea, de electio. can. quemuis, 68. dist.

n Arnulphus Rusæus, tracta. Regalio. 19. pri uilegio.
o c. licet, de trã sla. episc. c. una, de his quæ fiũt à Præla. sine cõ sen. cap. Panor. in c. cum te, de rescrip.
p Aegid. Magi ster, tracta. Re- galior. c. 4.
q Bertachin. in tract. de episco po. li. 3. in parte e princ. num. 3. per ca. nosti, de elect.
r Innocent. in ca. ex parte, de rebus. Said. in Margarita, in uerbo, electio. & c. si tibi absen ti, de præb. in 6.

reſt, ſi palam non eatur in poſſeſſiooem, ſecondum præſcripta regulatum cancellariæ, quæ de his latæ ſuot. In ſacerdotijs autem & prælatis, quæ uel motte, uel alia certa raóooe & ueta uacant, & confetuntur, illa poſſeſſionis exacta non obſeruatur quæſtio & ſolemoitas:[a] quamuis non me lateat, hac io re uarias fuiſſe eaſque pugnantes interpretum ſenteotias, quas uideto apud Ioanoem de Selua.[b] Is tamen tandem conelndit cum diſtinctione, ut ſi quis alius in poſſaſſione prior ſit prælaturæ, licet iniuſte, is cui collatio facta eſt & confirmatio, non poſſit admioiſtrate uel conferre, non adepta poſſeſſione legitime, alioquin enim ſpoliaret poſſidentem, & diceretur intruſus, ius propria authoritate ſibi uſurpans, iureque ſuo, ſi quod haberet, priuandus:[c] contra, ſi quis prælaturam conſequitur, quam alius nec iuſte uel iniuſta poſſideat, licere ei administrare & beneficia eius ante conſecrationem conferre.[d] Dummodo, ut plerique tradunt, conſuetudo in ea prælatura ſit antea obſeruata, ne administratio concedatur aote adeptam poſſeſſionem.[e] Niſi, ut Hoſtienſis tradit & prædictus de Selua,[f] diximus, hanc conſuetudinem reprobandam, tanquam quæ poſſit eſſe damnoſa.[g] Ego autem in ea ſententia ſum, epiſcopum uel alium antiſtitem, non poſſe ſe immiſcere actibus iuriſdictionis nec collationis, quouſque diplomata ſeu bullas ſuæ collationis & confirmationis ſuſceperit, aut conceſſæ fueriot, atque in illis uim maioré, quàm in adeptione poſſeſſionis facio: quòd ita exigat extrauagans, iniunctæ, De electio. in Extrauagan. communibus. Et ita Panormitanus,
30 ie coraſte obſeruari ſcribit.[h] Cuius autem dignitatis ſiot epiſcopi, certe munus illorum & authoritas ſatis fidem facit, finisque, & rationes cur præfecti ſunt populo Dei. Quamobrem & eos principes pijque homines ab omoi labe hæreſeon & ſuperbia alieni, coluerunt, & honores regios ſere, & aliquãdo maiores eis detulerunt: ut cootra, perditi homines & impietatis mancipia, eos ut caput, dominum, cui illi inſeruiunt ludibrio habuerunt, de re Chriſtiana non bene ſentieotes. Ex quorum
31 grege Nicephorus orientis imperator qui iuſſit ducibus belli, epiſcopis & clericis mancipiorum loco uti, proqua ſua authoritate in ædes epiſcopales & monaſteria diuertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti,[i] erat autem hic Manichæus, qui tandem & miserè obtuncatus cœpit pœoarum æternarum certum argumentum exhibere, poſt mortem etiam decaluato capite ludibrio habitus à Chromno rege Bulga-
32 rorum.[k] Scopus & finis diſtinctiooum epiſcopalium ſedium, & præfecturarum harum ſacrarum eſt, qualis totius ſacri ordinis eccleſiaſtici; ut omnia cum ordine, & ad laudem Dei, & in ædificationem eccleſiæ ſioe confuſione fierent, ne acephali clerici, ueluti ſine fręno, remoto locorum intercapedine ſummo pontifice opprobrio Chriſtiano nomini eſſent, & quiſque in ſibi deputata contineretur cura, ſolicitudo eccleſiarum diligentius haberetur, & pleraque alia fierent, quæ huic pontificio muoeri com-
33 mittuntur. Et quæ ad illos pertinét, ut cõſecratio uirginum ſacrarum,[l] dedicatio, cõſecratio, & inauguratio[m] eccleſiarũ. Ad Epiſcopũ etiã pertinet cõſecratio, ſeu benedictio corporalis ſeu liotei linei iuxta ſtatutum Euſebij S. P.[n] De vaſis etiam & veſtimentis eccleſiæ, idipſum ſentiunt plures poſt Thom. 3. par. quæ. 72.

a Rebuffus, in praxi beneficiorum, dñ de reſignatione agit.
b In de Selua, in tracta beneficiorũ, 4. parte q. 13.
c c. eſt qui, de præb. io 6. l. extat, quod met. cau. l. ſi quis in tanta, C. unde ui. l. 1. C. de ſuf fra. ca. placuit, 16 q. 6.
d per ca. transmiſſa, &c. qualiter noſti, de elect. ap Greg. c. auarum, eo. tit. in 6.
e per d. c. tranſmiſſam.
f Ioan. de Selua, ubi ſupra.
g iuxta c. cum ne cerabilis. & ca. auaritiæ, de elect. in 6.
h Panor. in d. ca. qualiter, de elect.
i lib. 1. Iuris Orientalis, in cõſtit. 3. Nicephori, [illegible]
k Ioannes Monachus ſeu Zonara, in eius ui ta, & Ioan. Cuſpinia. in Cæſaribus, ſub Carolo Magno.
l c. 1. de temp. ordi. can. ſi ſubbet, 26. q. 6.
m aqua per epiſcopum, c. 9. de conſecr. eccleſ. uel alta li. 3 Decre. tit. 40. cano. nemo, de conſecr. diſt. 1.
n in c. conſulto, de conſecr. diſt. 1.

attic. 1.[o] Alij dicunt quòd presbyteri ea poſſunt benedicere etiam præſente epiſcopo,[p] dummodo in benedictione chriſmate opus nõ ſit. Et ita abbates etiam intra ſua clauſtra poſſe benedicere: quidam tamen alij id ad priuilegiũ illis conceſſum referunt.[q] Et ita etiam debere abſtinere à conſecratione calicis abbates & alios, eamque relinquere debere Epiſcopo, propter unctionem quæ ibi neceſſaria eſt, dixit Geminianus,[r] quamuis contrarium uideatur ſentire in abbate qui utitur pontificalibus ornamentis, Cardi.[s] Mihi autem tuta uidetur ſentẽtia, dicere, benedicere ueſtes ſacras miſſæ, & ſimilia, non pertinere ad ſimplicem ſacerdotem niſi ex delegatione uel priuilegio S. Pontificis. Conceſſit ita Sixtus 4. S. Pontifex ſacerdotibus ordinis Minorum, ut poſſint benedicere quæcunque ornamenta eccleſiæ uel altaris, uel ſacerdotales, & alia, corporali excepto, ut ait Roſel.[t] Eadem cõceſſit priuilegia Six. 4. fratribus ordinis S. Dominici presbyteri. Tamẽ in priuilegio Minorum, Leonis 10. S. P. incipiente, Inter cæteros, quædam addita quæ non omnibus cõceſſa uideotur, ſed certis, dum dicitur. Quodque generales illius, necnon prouinciales, ac eorum uicarij eiuſdem ordinis Minorum, corporalia & alia ornamenta eccleſiaſtica ſuorũ locorum ac domorum, præter calices & patenas benedicere ualerent, concedimus; item, quod prædicti poſſint, quando epiſcopi nolunt uel negligũt, eccleſias, cœmiteria, capitula ſua utique ſolemni benedictione benedicere: & eas pollutas, uel ea polluta quomodocũque, aqua prius per aliquem catholicum epiſcopum, ut moris eſt, benedicta, reconciliare. Ordinatio clericorum,[o] aut facultas permittendi per literas commẽdatitias, quas dimiſſorias uocant, ut ab alijs ordinentur,[x] conficere chriſma:[y] linire ſeu confirmare baptiſatos:[z] Solemniter anathematiſare,[a] eccleſias duas unire,[b] vnam in duas diuidere, nouas erigere.[c] Ex cauſa: propter morum correctionem bis in anno concilia ſeu ſynodos cogere[d] iudex is etiam clericorum eſt ſuæ diœceſeos tantum ordinarius, alij extraordinarij.[e] Et Honorius 3. ſum. pontifex, hæc, & res quæ horum cauſa epiſcopo debentur, noa conſtitutione[f] refert, quæ & alijs iuribus ſuffulta eſt. quæ ſunt, canonica obedientia,[g] ſubiectio & reuerentia,[h] inſtitutio & deſtitutio,[i] & correctio[k] clericorum, reformatio,[l] cenſura eccleſiaſtica.[m] Iuriſdictio cauſarum fori eccleſiaſtici,[n] pœnitentiæ,[o] ſacramentorum collatio,[p] ſynodus,[q] ſynodaticum uel cathedraticũ,[r] quarta decima-
34 tionum.[s] Illud tamen dignum obſeruatione, ut tertia pars quæ ex decretis antiquorum conciliorum dabatur epiſcopis à parochianis eccleſijs.[t] hodie non detur, niſi eccleſiam ſartam tectamve conſeruent, ſed relinquitur curionibus cum hoc onere.[u] Datur & epiſcopis quarta uel aliqua pars oblationum, mortuariorũ, uel ex conſuetudine,[x] uiſitatio annua, uel procuratio, moderatum auxiliom.[y] Omniũ in ſumma eccleſiarum, monaſteriorumque regimen, ſolici-

o in can. ueſtimenta, & cano. uaſa, diſt. 1.
p in c. ecce. 93. diſ. c. quamuis, 93 diſt.
q ex ca. abbates, de priuile. in 6. c. accedentibus, de exceſſibus prælat.
r Gemin. in d. c. abbates.
s Cardi. in clemen. attendentes, de ſtat. reg. facit ca. uni. de ſact. unct.
t Roſel. in uer. cõſecratio, §. 1.
o ut. de temp. ordina. & titu. de ordinatis ab epiſc. qui renũ. epiſco. tota 71. diſt.
o ca. primatus, c. ab extraneo, 71. diſt. tota. 72. diſt. c. fraternitatis, c. 1. de clericis non reſiden. lib. 3. Decretal. tit. 4.
y ca. illud, 95. diſt. ca. ſi inbet ſanctitas, 26. q. 6.
z can. 1 & can. manus, de con ſecr. diſt. 5.
a c. debent, 18. q. 2.
b ca. ſicut unire, de exceſſib. prælat. cle. uni. §. ſi. de reb. eccle non alien.
c c. ad audiantiam, in 2 in ſi. de eccle. ædific.
d can. propter eccleſiaſticas, 18 diſt. & in legibus Franciciæ Caroli Magni, li. 1 c. 13
a can. recepiſti, can. ſcitote, ca. denique, cano. placuit, can de illis 6. q. 3. can. per ſingulas, c. ſaluo, can. ſi autem, can. archiepiſcopus, can. conqueſtus, 9. q. 3. c. 1. de offi. ordin.
f e. conquerente, de offi. & poteſta. iud. ordi. & ibi latè interpretes.
g ca. ſi cmẽ nobis, & ca. abſit, 11. q. 3. Diuus Ignatius, epiſt. 3. & 6. Deuter. c. 17.
h Eccleſiaſt. c. 7. & 1. ad Tim. 5. ca. ecce ego; 93. d ſt. can. ha. 99 diſt.
i cano. cum ex iniuncto, de hæ ret. ca. cum & plantare, de priuil.
k e irrefragabili, & ca. licet, de off. ord.
l ca. uiſis, 18 q. 3.
m c. corripiantur, 24. q. 3. con. querelam, de uerb. ſign.
n c. ſi diligẽti, de foro compe-

ten. fere per totum, 6 q. 3.
o c. ſi epiſcopus, de ſenten. excom. in 6. ubi gl. numerat caſus epiſcopales.
p c. cum inter uns, & c. quanto, de conſuet.
q tota 13 q. 7
r c. cum canonicis, & c. olim, de cenſib. c. placuit, 10 q. 3.
s cag. nobis, can. concaſſo, & c. placuit. 13 q. 2. c. cum ſupar, de ſepult.
t can. quatuor, & can. de reditibus, 12 q. 2 & can. decreuimus, 10. q. 2.
u can. placuit, can. preſcis, can. unum, 10 q. 3.
x can. decreuimus, can. de his, can. antiquos, 10 q. 1 c. 1. c. 2. c. certificati, de ſepult.
y c. cum Apoſtolus, § inhibemus, de cenſib. c. 1. § ſin. ut eccleſ. ſi. benef. ſine quaque diminutione conferantur, can. concedimus, 10 q. 3.

solicitudo,& cura peronet ad episcopum loci.[a]
Episcopus solus sacerdotibus, & ministris honorem dare potest, quamuis solus auferre non
possit.[b] Sed & in constitutionibus Caroli Magoi capitularibus transactis cum episcopis regni, cautum, ut episcopi emendandi incestuosos babeant licentiam, & corrigendi intta
suam prouinciam uiduas authontatem.[c] Idem in Aquisgtani sanctionibus iussit, ut eorum
qui ordinari cupiunt, fides & uita ab episcopo diligenier discutiatut, & sic ordinentur: quod
& nouella Iustinianea comprehensum est.[d]
35 Demandata etiam antistibus sacris cura annonæ, ut iusto pretio uendatur[e] egentibus. Hancque eandem Athalaricus rex Gotthorum illis
36 rursum ininnait, apud Cassiodorum.[f] Chilpericus rea Galliar. ante Suessunum, filius Clotharij tegis Francorum, libeiatus ab obsidione
& periculo, quo cingebatur apud Totnacum à fratre Sigiberto, donauit episcopo Crasmaio,
fiscum reginm, ut aiunt in Tornaco, cnm quadam temporali iurisdictione in Flandros, anno
Domini 578.[g] Et hodie in Gallia in plerisque locis ex liberalitate principum, & iure clientelarum per ecclesias possessarum, etiã in laicos
& iurisdictionem temporalem habent episcopi, & abbates: quę notiora sunt, qnàm probatione indigeant, nosque alibi de fisco episcopali
37 agimus. Apud Ruthenos sen Moscouitas: ut refert Sigismundus Liber Baro,[h] episcopi notio est, de dinottijs factis inter Kez, quos dicunt,
id est, duces, & inter quos dicunt Boiarones. i. nobiles, & super omnes seculares qui concubinas fouent: item si quando vxor marito non obsequatur, si quisquam in adulterio nel fornicatione deprehensus fuerit, si nxorem consanguineam duaerit, si coniunx coniugi quippiã mali machinetur, de diuinaöonibns, incantationibus, nenenis, de contentionibus propter hæresim uel fornicationẽ susceptis. De Sodomitis,
sacrilegijs, mortuorũ spoliatorihus, qui ab imaginibus & statuis sanctorum amouennt, de ijs qui canem, anem, aut aliud animal immundũ in ædem sacram duaerint, aut comederint: hisque pœnas imponunt, ant si filius parentes sororesque acrius increpauerit, item mensuras rerum singularum ordinare statuereque debent
ex concilio Toletano 3, cano. 16. episcopi cum iudicibus secularibus idola destruere debent,
& cano. 17. de ijs qui necarũt filios cognoscere.
Apud nos etiam plura sunt, de quibus iurisdictio ad episcopum pertinet: verum de ea alibi
38 dictum est.[i] In symbolũ dignitatis & potestatis huius, baculus pastoralis datur.[k] Vt Mosi &
Aaroni virga:[l] accipit autem à superiore sũmo pontifice, qui tamen non fert baculnm cum ratione, cuius meminerũt ut de baculo dato à D.
Petro D. Martiali Historiæ, tum etiam quia is à nullo homine, sed à Deo accipit potestatem.[m]
Hic baculus uocus ex more Romanæ ecclesię, raoonesq; traduntur, ut ea potestate in Dei ecclesiam morosi & gentiles trahantur, & delinquentes inuiti cogantur ad mentem redire.[n]
Item quia pedũ incuruũ non lædat oues, sed in uiam redire sine læsione cogat: est tamen pasto
39 ralis baculus cruciatus apud Ruthenos:[o] Apud Vtopienses insulanos loco baculi præfertur cereus,[p] ut arbitror symbolũ bonę uitę, quę
alijs in episcopo prælucere debeat. Datur & an
40 nulus episcopo tanquam sponso ecclesię.[q] Mithra quoque uel cydaris bicornis, ut scientiam
utriusque testamenti capitis sui esse ornamentum cognoscat: & aliqun modo metuendus po

a cano. omnes Basilicæ, 16 q. 7. cao obitum, et dist. cao Decretum, & can. regenda, 10. q. 3.
b can. episcop. 67. dist. c. felix, 25 q. 7. c. 3. de haere. in Sex.
c In capitula' Caroli Magni cap. 1.
d nouella 123.
e l 2. de episc. audient.
f in Cassiod. lib. 9. Variar. epist. 1.
g Meyerus, li. 1. Annal Fläd. in 10 anno.
h Sigismundus Liber Baro, in Commentarijs rerum Moscouitarum.
i diximus in l. ... c. 8.
k c. di... plina, ... dist. ...
l Exod. 4.
m textus cum gloss in c. 1. §. & de sacra unctio li. 3. decretalium tit. 15. C.
n gloss penul. in dicto § fi. c. uni de sacra unctio.
o Sigismund. Liber Baro in reb. Moscouitarum.
p Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
q cã sicut uir 7 q. 1.

pulo videatur. Qoemadmodum legimos Mosis fariem cornutam uisam, cum de monte descenderet.[r] Apud Moscouitas atchiepiscopi,
episcopi & abbates, mithras nigras, & rotundas ferunt: solus auteoi episcopus Noruogardensis albam bicotnem more nostro.[s] Flamines quoque apud idololatras Romanos habebanr pilea,[t] & æstate filo caput cingebãt, quia
eo nudato incedere nefas hahebatur:[u] quemadmodum & sacerdotes augures lituo utebantur,[x] id est, baculo incurno, de quo Cicero,
quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne
41 *auguratus, unde vobis est traditus:*[y] Conceduntur & episcopo sandalia, quæ uigilantissimam gregis curam significant: item uestis linea summa, quæ puritatem: chirothecęque, quę manus ab omni humana contagione conseruandas esse admonent. Est & superhumerale, cum mysterio, & reliqua ornamenta, quæ & in lege anti-
42 qua sacerdotibus erant mystica.[z] Quia igitur episcopis cora gregis Dominici per partes fuit distributa, cum fiducia tantę probitatis, placoit
& maioribus, ut quilibet episcopus suo muneri summa fide inuigilaret, & ne ordinem turbaret decretum, in alias prouincias traoseundo.
Vt enim coniugium corporale non potest ab homine, ot à Deo coniunctum separari,[a] sic nec coniugium semel cum ecclesia sua ab episcopo initum nisi ea causa & à sum. pontif.[b] solum, ut nec patriarchæ id liceat.[c] Decretum autem est in synodo Nicena, de non transferendis episcopis, ut occasio etiam ambitus in ecclesia pręcideretur, quòd multa ex prensaöone cõpetitorum euenissent mala.[d] Et sub Theodosio, episcopi omnes una cũ Nectario constituti
Constantinopoli, senatusconsulto cauerunt, vt Nicenæ synodus decretum certum esset, & iuxta antiquos canones episcopi in ecclesijs suis manentes, non temere in aliarũ diœcesium fines transirent, quod antea facile fiebat propter persecutiones.[e] Cæterũ canon de episcoporũ in alias parœchias mutatione, μετάβασιν, οὐ μετάθεσιν, i. transitionẽ, non mutationem episcoporum probibet. Trãsitio eorum est, qui per arrogantiam, forte miscendarũ rerum gratia in
thronos insiliunt, quæ iobibetur, non legitima
43 translatio. Nã & primus Apostolorum Petrus ecclesiã Romanam gubernauit translatus, &
alij plures translati licite, quos tefert Nicephorus Caliaö,[f] & Socrates.[g] Episcoporum reperiuntur species, eorum, qui titularij, & chorepi
44 scopi appellantur. Ambulatorij etiã apud nos & ut uocantur portaöui reperiuntur episcopi,
titularios uocat Synodus Tridentina: ij enim uere episcopi assecuti snot dignitatem & potestatem & titulum. Verum non potiuntur fructibus sui beneficij uel suæ ecclesiæ, episcopali sede ab Agarenis occupata. Ambulatorij & mobiles dicti episcopi, quòd ueluti à proprijs exules, possint ubicunque peruenerint consentiente loci episcopo, & eo delegante, munus episcopale obire. Potest namque quidem episcopus in sua sede, quæ iurisdictionis sunt cuilibet delegare, etiam non episcopo, at quæ ordi-
45 nis sunt, non potest nisi episcopo.[h] Quare hic episcopus titularius, poterit, ut delegatus ea, quæ ordinis sunt uice episcopi in episcopatu alieno peragere, neluo clericos ordinare, uirgines, aut chrisma consecrare, & reliqua, quæ ministerium exigunt consecrationis perficere.
Episcopatus isti titularij retinent prioris status umbram, & eos quihus conferuntur impellunt quodammodo, si zelo Christianæ fidei teneantur.

r Exod. 34.
s Sigismundus Liber Baro. cõmẽtarijs de re. Moscouitarũ.
t Aulus Gellius, lib. 3. c. 8.
u Plinius, lib. 3. c. 11.
x Liuius, in 1.
y Cicer. 1. de diuina.
z Exodi 28.
a cap. 19. diui Matth.
b ca. 2 & 3 de translatio episc. lib. 1 Decretal. tit. 7 c. cauẽdũ, ca. quamuis, 9. q. 6 c. mutatio nes, 7 q. 1.
c c. 1 cod. tit. de transla. epi.
d Nicepho Calix. lib. 12. c. 16.
e Niceph. Calix l. 12. ca. 31. Socrat li. 9 Histo. tripartit. ca. 13.
f Niceph. Calix. libr. 14 Histor. eccles. ca. 39.
g Socrates in historia. tripartita. lib. 12. c. 8.
h c. pen. de consecrat. eccl. ap. Gregor.

neantur, eo ubi sunt proficisci, ut experiantur, si quid ex grege possint uel restituere in pristinam salutem, uel si qui adbuc inibi sint, si liceat eo proficisci, in fide conseruent ac nutriāt. Et meo iudicio non alia ratione conferri debēt isti episcopatus, nec alijs, quàm operarijs pro vinea Domini mori paratis: Alioquin enim mihi videtur ualde ambitiosus, & iniuriam ecclesiæ Dei irrogare, qui prohibitam μετάβασιν, & transitionem in alienos episcopatus prætextu speciosi tituli, aucupatur, nullo modo de gre-
46 ge, quem desiderauit, solicitus. Chorepiscopi, Græcis χωρεπίσκοποι, erant uicarij ab episcopis in aliquem locum diœceseos missi, ut notat Budæus ex Basilio.[a] De istis Damasus Pappa
47 tractat.[b] Erat illis officium cum episcopis cōmune fere in omnibus, dempto quod erigere altaria non possent, nec ecclesias consecrare, nec per impositionem manuum fidelibus baptizatis, uel conuersis hereticis, paracletum spiritum tradere, non chrisma conficere, non baptizatorum frontes crismare signare, non publice quemquam pœnitentem in missa reconciliare, authore Leone sum. pontif.[c] De Chorepiscopis, concilium sub Carolo Magno Aquisgrani habitum, Ancyrense statuit, ne quicquā facerent absque licentia episcopi, in cuius essent diœcesi:[d] quod & in concilio Laodicensi statutum est.[e] Meminit & concilium œcumenicum Chalcedonense, ne Chorepiscopi, uel alij episcopi ecclesiasticive muneris participes, pretio uel nundinatione fiant. Quod Gennadius patriarcha Cōstantinopolitanus rursum synodali constitutione firmauit.[f] Is floruit circa an-
48 num Domini 470. ut ait Trithemius.[g] Ante eum tamen inuenio Damasum Hispanū sum. pont. qui cathedram conscendit anno Domini 368. Chorepiscopos iam improbasse, crescentibus tam titulis clericorū.[h] decreuitque tamen, ne quid Archidiaconi, quos uocabant Chorepiscopos, aliquid moliantur contra episcopos.[i]
49 Extat apud Gregorium Nazianzenum iuramētum & uotum episcopale, quod omni speciei episcoporum maiorum & minorum commune est, & Christianorum, incipiens.

ὤμοσα τὸν λόγον αὐτὸν, ὅ μοι θεὸς ἐστι μέγιστος
ἐξ ἀρχῆς ἀρχὴ, πατρὸς ἀπ' ἀϊδίοιο, &c.

Cuius summa est ut iuret se fidem rectam seruaturum, non desideraturum sedem magnam, non quæsiturum opem aliunde, quàm à Deo, humanam. Quod fecisse semiarianos notat Epiphanius, dum ait, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, καὶ ὑποκρινόμενοι τὴν βασιλέως δεξιάν. Habentes secum carnis dexteram Constantinum imperatorem, & per assimulationem præferentes, principis dexteram. Iurat insuper se secundis rebus in superbiam nō iturum, nec malis cessurum, iura inter iudicandum seruaturum incorrupte, se uicturum sine inuidia, sine ira, sine detractione, sine inertia, sine odio, sine ultione propria inimici: quod pauperes uacuos non sinet abire, quòd uerbum Dei prædicabit.

a Budæus, in Comment. linguæ Græcæ.
b Damas. Pap. in epist. 4. in uolumine conciliorum.
c can. quamuis, 68 dist.
d In legib. Fris. cis, cap. 19.
e concilio Laodicensi, c. 57.
f lib. 2. iuris Orientalis, in Gennadij constitut.
g Tritem. de scrip. eccles.
h can. Chorepiscopi, 68 dist.
i Sigiber. & Isidorus, in concil.

De Abbatibus. Cap. XIII.

Tota 18. caus. in 2. parte Decreti Gratiani.

1 *Abba uox quid, & unde.*
2 *Abbatis appellatio quando primum cœpit. Hilario Anachoreta primus monachus, eod. D Antonius, eod.*
3 *Abbatis nomen superbe usurpatum, & reprehensum.*
4 *Abba nomen dignitatis, & præpositione.*
5 *Archimandrita quis.*
6 *Hetæriarcha quis dicatur.*
7 *Abbatum distinctiones ratione exemptionis regulæ, commendæ, & noui ordinis.*
8 *Inabbates qui possunt eligi.*
9 *Abbatissæ ex quibus eligendæ.*
10 *Abbatissarum quæ debeat esse ætas.*
11 *Ad abbatias rex Galliarum nominat.*
12 *Abbatis & abbatissæ electionis confirmatio ad quos pertineat.*
13 *Abbates benedici debent intra annum post electionem.*
14 *Abbatis, & episcopi differentiæ.*
15 *Abbates qui benedicti sunt, monachos suos benedicunt, dummodo sint presbyteri.*
16 *Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & potestas, seu iurisdictio.*
17 *Abbas aut monachus non intersit nuptijs, non suscipiat de Baptismo.*
18 *Abbatissa sola non alloquatur uirum, non uelet uirgines.*
19 *Abbatissa quæ liceant, & prohibeantur.*

1 SVspicantur quidam, Abba uocem, primam esse ex qua prodierit Pappa mutato b. in p. & sublata prima uocali a. Hebræi uocant patrem אב ab. cui nomini Chaldæi & Syri suo mo-
2 re addunt in fine א a. unde factum אבא.[k] Titulus hic & forma appellationis ex Anachoretis primum cœpit frequentari in Christiana religione. Scribunt namque Sozomenus,[l] D. Hieronymus,[m] & alij,[n] Hilarionem Anachoretā in saltibus Thebaidis Syriæ primum floruisse monachum, à quo plures uiuendi formulam accipientes, eremi cultum in cœtum transtulerunt. Vixit & D. Antonius in Thebaica regione Ægypti, & inibi condidit monasteriū. Hunc innumeri postea secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio abbates dixerunt. Fuit hoc nomen primum tributum monachis, & solitarijs uenerationis causa ab ijs, qui se tanquam filios edoceri & haberi uolerant: postea
3 tamen in ambitionem apud quosdam degenerauit, ut quondam etiam fastidita superbia eorum, qui uolebant uocari. In quos inuehitur superbiam detestatus D. Hieronymus, dū ait:[o] *Cum autem abba, pater, Hebræo sermone Syrioque dicatur, & Dominus noster in euangelio præcipiat nullum patrem uocandum nisi Deum:*[p] *nescio qua licentia in monasterijs uel uocemus hoc nomine a-*
4 *lios, uel uocari nos acquiescamus.* Loquitur enim de ijs, qui nulla cura aliorum donati, nullis præpositi se ita nominari desiderant. Transiuit nāque hoc nomen in dignitatem & præpositurā monachorum, quod idcirco ab alijs quàm à præpositis certis usurpari uere sine stultitia uel gloriosa nequit: solicitudinis potius, quàm ho-
5 noris appellatio.[q] Dictus itaque olim abbas prisco nomine Græcis ἀρχιμανδρίτης archimandrita,[r] quo tempore tyranni persequebantur Christianos, qui metu eorum in syluas & eremum secedebant, & in speluncis quæ μάνδραι dicuntur, se continebant.[s] Quare retento hodie nomine, ratione solitariæ uitæ, quam eligunt illi quibus præsunt abbates, archimandritæ dicuntur: item & ἑταιρειάρχαι hetæriar-
6 chę. Siquidem apud Suidā ἑταιρειάρχης dicitur,
7 ὁ ἐξ ἑταιρείας ἄρχων princeps sodalitij. In prouinciali Romano ecclesiarum, traditur mona-

k D. Marcus, 14. ad Roma. 8. ad Gala. 4.
l Sozome. li. 5. c. 10.
m D. Hiero. in uita Hilarion.
n Polyd. Virg. lib. 7. c. 1.
o D. Hierony. in epistol. 4. ad Galat. c. 4.
p D. Matthæi, cap. 23.
q glo. in c. nul. ad uerb. non ascendat, de ęta. & qualit.
r l. oos reddentes omnes, de Summa trinit.
s ad Hebræos, c. 11.

chorum ordines S. Basilij caput uocati archi-
mandritam. Abbatum alij exempti à potestate
episcopi diœceseos, alij ei subditi, alij regulares,
& tales omnes esse debent ea regula monaste-
rij, alij commendatitij, qui seculares clerici, in
8 commendam abbatias habentes. Atque abba-
tum tot uaria nomina, quot sunt ordinum qui
bus præficiuntur nomenclaturæ. Eliguntur iu
re abbates, uel ordinantur illi tantum, qui in
regula eius asceterij competenter instructi fue
rint: [a] quo fit, ne laici huius dignitatis sint ca-
paces, nec seculares clerici aut presbyteri.[b] Cũ
alioquin beneficia regularia dentur regulari-
bus, secularia tantum secularibus: [c] nisi per cõ
mendam ex gratia summi pontificis aliter sta-
tuatur, ut suo loco dicemus, Deo fauente. V-
nius monasterij abbas unus tantum eligitur, [d]
ut statutum est concilio prouinciali, etiam
Epaunensi tempore Gelasij Pappæ, & Sigismun-
di Regis. Et in concilio Cabillonensi, ne duo
9 unius monasterij essent abbates. [e] Possunt &
eligi in abbatissas monasteriorum uestalium
seu uirginum sacrarum, fœminæ, & una ea ue-
stalibus eius ordinis, cuius est abbatia, per a-
lias uestales iure: [f] eaque habebit iurisdictionẽ
in sibi subditos, [g] qualem abbas in sua abba-
tia. [h] Eligitur illa præposita non minor anno-
rum quadraginta, [i] & quæ post professionem
annos octo laudabiliter uixerit, nec tamen v-
na duobus monasterijs præficitur: & si ea quæ
eligitur aliam habeat abbatiam, tenetur intra
sex menses, alteram emancipare & eiurare ex
10 concilio Tridentino.[k] In ætate porro olim ua-
riatum est: nam aliquando sexagenaria, [l] ali-
quando triginta annorum, [m] aliquando 25. es
11 se debuit.[n] Iure Gallico ut episcopatus, sic ab-
batiæ ad nominationem regiam pertinent, e-
12 neruata electionis antiqua formula. [o] Confir-
matio electionis abbatum & abbatissarum, si
monasteria exempta sint à potestate episcopi
diœcesani, à summo pontifice: [p] alioquin mo-
nasteria, ut reliquæ ecclesiæ diœceseos iure cõ-
muni subsunt episcopo, & correctioni & dispo
sitioni eiusdem,[q] Et ipse abbas, si criminis reus
inueniatur, ab episcopo deponitur, etiam inui
to conuentu.[r] Neque is incõsulto episcopo ec-
clesiæ suæ res alienat.[s] Et generaliter monaste-
ria omnia subijciuntur, sicut & eorum eccle-
siæ, episcopo in lege iurisdictionali, [t] quan-
quam non subijciuntur legi diœcesanæ in his
quæ iure monasterij ex facultatibus & bonis
piorum offeruntur. [u] Liquet autem ex iuris
pontificij decisionibus, in quibus eximuntur
abbates & monasteriorum ecclesiæ, à ponti-
ficis diocesani potestate.[x] Tradunt etiam, ec-
clesias illorum seculares, legi diœcesanæ epis-
13 copi subijci. [y] Abbates confirmantur, & be-
nedicuntur post electionem intra ann.[z] locu
14 consecrationis episcopalis. [a] Quamuis epis-
copus, & abbas in hoc differant etiam cum
alijs multis, quòd electus & confirmatus in
abbatem, ante benedictionem acceptam dici-
tur abbas, [b] & ideo beneficia electi & confir-
mati in abbatem, post adeptam pacificam
possessionem uacant ante benedictionem a-
deptam. [c] At episcopus ante consecrationem,
non uocatur episcopus, sed electus: [d] & po-
test retinere beneficia priora usque ad conse-
crationem, uel donec tempus consecrationi
15 concessum lapsum fuerit. [e] Iure consuetudi-
ne cessante & priuilegio, abbates benedici de
bent ab episcopis proxime superioribus prius-
quàm illis liceat suos monachos benedicere, [f]
nisi episcopus ter requisitus, seu interpella-
tus, recusasset benedicere. [g] Benedicunt au-
tẽ & illi suos monachos, si ipsi sacerdotes sint,
non aliter, & iuxta sextam synodum, [h] suis mo
nachis primæ tonsuræ & lectoriatus ordines
conferunt. Benedicere tamen publice popu-
lo non possunt, hoc enim illorum excedit po-
testatem: De qua, & de cura abbatis uideto a-
pud Innocentium 3.[i] Gregorium 9.[k], & Ale-
16 xandrum 4.[l] Finis & rationes institutionis hu
ius prælaturæ eiusdem generis, ratione mona-
steriorum & monachorum erunt, cuius sunt
quæ episcopalis dignitatis erga diœcesim. Ha-
bet enim abbas & iurisdictionem in suos mo-
nachos, si adulterium commiserint, si peculia-
re habuerint, aut furtum fecerint, ut emendet
& puniat, uel episcopo suo uel archidiacono
puniendos deferat; ad hoc enim institutus est,
ut sui regularis gregis curam gerat, uel ipse in
monasterium pœnitentiæ peragendæ causa tra
ditur ex sententia concilij Antisidorensis. [m] Vi
detur enim qui officium suum conniuet, & ui-
tia dissimulat, particeps scelerum esse, & nolle
in alijs quæ ipse gerit castigari: cum tamen ab-
bas exemplar & uitæ probæ monachis esse de-
beat omnino à uulgaribus & secularibus, non
tantum uitijs, sed etiam congressu alienus.
17 Quamobrem & eodem consilio Antisiodoren
si uetitum est, ne abbas aut monachus intersit
nuptijs, [n] ne de baptismo filios suscipiat, [o] id
est, ne sit pater spiritualis lustricus. Abbatissæ
quoque cum monialibus regulariter idco niue
18 re debent, ut placuit Moguntiacæ synodo,[p] &
ab omni malo & mali suspicione abesse: &
ideo allocuturæ aliquem, comitem uetulã mo-
nialem habere debent, [q] & solicitudinem ut
honeste, & religiosè sibi commissæ uiuant, ei
namque uelatæ & Deo consecratæ commissæ
19 sunt. Illa tamen uirginem uel uiduam uelare
non potest: quod si fecerit, excommunicatur,
in decretis Eutbiciani Pappæ. [r] Quæ possit fa-
cere abbatissa, & quæ non permittantur, & in
quibus minor eius sit potestas, quàm abbatis,
uide tractatum, per glossam, & interpretes, &
in textu c. dilecta filia, c. 12. De maioritate &
obedien. apud Gregor.

a c. officij mi, c. 18 de electio. ap. Grego. quæ sententia regularis in abbate, tradit glo. in §. deinde, de electi. in pragm. sanct.
b c. cum ad nostram, & ca. cũ in magist. & eo. eum causam, de elect.
c c. cum de beneficio, de præben. in 6.
d ca. clericus, 21 q. 1.
e concil. Cabillonens. can. 13.
f c. indemnitatibus, de elect. in 6.
g c. dilecta, de priuil. ap. Greg.
h c. a de iudic.
i ca. nemo. 78. dist. § presbyteros, & seq. de sanctissimis episc. colla. 9. authen. diaconissa, de episco. & cler. C.
k in concilio Trident. sess. 6. in canonib. regularibus, capi. 7.
l can. iuuencu las, 20 q. 1.
m c. indemnitatibus, de elect. in 6.
n c. cũ in cunctis, §. inferiora, de elect. ap. Gregor.
o titu. de regia ad prælaturas nominatio. in concordatis.
p c. cum monasterium, ca. 13. de elect. apud Gregor. c. si abbatem, eo. titu. in 6. c. cum uenerabili, de cõsuet.
q can. abbates, 18 q. 2.
r can. abbas, & can. si quis abbas, 18 q. 2.
s cano. abbatibus. 12. q. 2.
t c. conquerente, & c. dilecti, de off. ord. can. cognouimus, & ca. hoc tantum, ca. monasteria, 18. q. 1 ca. inter dicimus, 16 q. 3.
u can. cum pro utilitate, 16 q. 1. cano. si ex laicis quispiam, 20 q. 1.
x can. seruitũ, 18 q. 2.
y t. can. de his, & ca. antiquos canones, 10. q. 1. ca. statuimus, 18 q. 2.
z Clemen. 2. § statuimus, de stat. monach.
a cap. 1 de supplen. negligen. prælat. nota in clement. 3 de stat. regu.
b d. c. 3 de supplem. negligen. prælat. c. meminimus, de accusatio.
c c. de multa, de præbend.
d c. tua, & c. nostra, de his quæ fiunt a præla. sine consen. capit. ca. nisi specialis, de auth. & usu pall.

e c. cum in cunctis, de præben. gl. in c. si gratiose, de rescript. in 6.
f §. censuit, de elect. & reseruatio. in pragma sanctio.
g c. 1. de suppl. negl. præla.
h c. cũ contingat, ca. 11. de ætat. & quali. li. 1. Decret. titu. 14. cano. quoniam uidemus, 69. dist.
i Innoc. 3. in c. cum ad monasterium, c. 5. de stat. monacho. li. 3. Decret. tit. 31.
k c. si de regula. & transeun. ad religio. lib. 3. Decreta. titu. 31.
l c. Abbates, c. 4 de priuile. in 6. li. 5. tit. 7.
m can. 23. concil. Antisiodor.
n can. 24.
o eo conci. Antisid. can. 25.
p in Moguntiaco concilio, cano. 13.
q cano. desinimus, & can. decernimus, 18 q. 2.
r cano. statuimus, 20 q. 1 ca. prædicandum, 20. q. 1.

De monachis. Cap. XIIII.

De stat. Mona. Lib. 3. Decre. tit. 35. Lib. 3. Sexti. tit. 16. Lib. 3. Clemẽ. tit. 10. In Decreto Gratiani, per totam causam. 16. 17. 18. 19.
De regul. & trãse. ad relig. Lib. 3. Decret. tit. 31. Lib. 3. Sex. tit. 4. Lib. 3. Clem. tit. 9 Lib. 3. Extra commu.
De religios. domib. Lib. 3. Decretal. tit. 36 Lib. 3. Sex. tit. 18. Lib. 3. Clem. ti. 11. Lib. 3. Extra cõmu.

1 *Continuatio capitis ad superiora.*
2 *Monachi nomen quid significet.*
3 *Monachi finit o.*
4 *Solitudo per se sine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculosa.*
Dæmones in solitudine insidiantes, eod.
5 *Populus & turba à prudentibus uitari debent.*
6 *Solitudinis non otiosæ præconium, & utilitates.*
7 *In solitudinem sapientes etiam Ethnici se contulerunt, ut Pythagorei, Pilato, Pyrrho, Eleus, Sylla.*
8 *Sacerdotes ethnicorum solitarij.*

9 *Monacho*

1 NOn potest intercipi ordo, ut post ab
bates de monachis nõ dicatur: si-
quidẽ personæ istæ relatiuæ sunt:
præpositus quippe monachorum,
abbas: quamuis & monachis etiam alterius no
minis alij præpositi dicantur, ut priores, mini-
2 stri, uicarij, &c. Monachus nomine μοναχὸς, est,
id est, solitarius, ut μοναστήρια, solitaria, μόνος so-
lus, μονὰς unitas: unde μοναχὸς ἐκ τῆς παραγωγῆς,
deductione facta ex μόνος & ἰνκή, & ut alijs pla-
cet, ex μόνος & ἄχος, à tristitia & solitudine, quasi
sit solus tristis.[a] Etenim siue solitudine, & qui
intra claustra non se continent, monachi non
dicuntur, nec uiuere ut tales, non secus, quàm
pisces sine aqua, possunt.[b] Vitare enim debent,
ut uita nomini conueniat, hominum frequen-
3 tiam.[c] Quamobrem, monachus diffinietur, uir
solitariam uitam regula quadam sancta defini
tam secutus, ut Dei obsequio, & rerum diuina-
rum meditationi liberius inseruiat. Hæc fini-
tio genus continet uitæ solitariæ, sed reliqua
differentiam constituunt inter uitam solita-
riam alijs de causis electam & monachismum
Christianum, qui cum solitudine habet diui-
num ministerium, & iucundam in Deo uitam:
4 Alioquin enim si ea desit, uerẽdum est, ne in ra
biem & desperationem solitudo desiliat. Ho-
mo sociale namque animal:[d] & mala facile
persuadet iniucunda & tristis solitudo, nulli ne
gotio uirtutis intenta, Ideo enim, inquit Se-
neca, lugentem timentemque custodire sole-
mus, ne solitudine male utatur.[e] Nec enim ma-
gnanimus solus potest omnia exequi, sicut non
solent planetæ, nisi geminentur, aliquid moli-
ri.[f] Vt & Deus dixit, bonum non esse hominem
esse solum[g] & Ecclesiastes, *Væ homini soli, qui
cum ceciderit, non habet subleuantem.*[h] Et sen-
tiunt Hebræi maxime omnium Dæmones no-
xios, quos ipsi מזיקק mizekek nominant, tum
maxime insidiari, cum homo solus est. Sicque
Rabbi hannina filius Hachiuai dicit, *Qui eui-
gilat in nocte, quique iter facit solus, & auertit cor
suum ad uanitatem, seipsum reum facit mortis.* Sic-
que se habent uerba Hebraica.[i] יחידי והמפנה
וחרי הן מת חיב בנפשו חנעור בלילה: והמהלך בדרך
לבו לבטלה quæ sic leguntur, hanegoe belaie-
lah, uehamehaleb bede rec iehidi, uehami-
phaneh libo lebatala horei ze mith haieb be-
naphesco. Qua ratione etiam ex eremo solita-
rij rectius in monasteria & cœtus congrega-
ti sunt, legibus uiuendi præscriptis, à pruden-
tioribus, retenta sancta societate, & ablegata
curarum & hominum seculo inseruientium
5 familiaritate & frequentia. Nam & turbæ &
populi consortium prudentioribus quibuscun
que uitandum est, dum nec inde quippiam
commodi haurire, nec utilitatem eis confer-
re possunt: unum exemplum luxuriæ aut aua-
ritiæ mali multum facit: conuictor delicatus
paulatim eneruat & emollit: uicinus diues cu-
piditatem irritat: malignus comes quamuis
candido & simplici, rubiginem suam affri-
6 cuit. Quid tu accedere his moribus credis, in
quos publice factus est impetus? necesse est,
inquit Seneca,[k] aut imiteris eos, aut oderis.
Et, ut Menander ait, ὡς ἡδὺ τῷ μισοῦντι τοὺς φαύ-
λους ἐρημία, *quàm bona solitudo ei, qui malos odit.*
Hincque prodijt illud Pythagoreum λάθε βιώ-
σας. Quod etsi non semper aut in omnibus
non approbarit Plutarchus,[l] aliter tamen pla
7 cuit Poetæ qui ait, *Bene uixit qui latuit.* Platoni-
corum philosophorum conuersatio in lucis
erat, ut Pythagoreorum solitudo insignis.[m] Fir
mat id Porphyrius, *Sapientes,* inquit, *diligenter
olim omnia deuitabant, quæ animam corpori affige-
re possent.* Sic Pythagorei & similes sapientes,
partim se in solitudinem receperunt, partim
in lucis templisque uiuebant, unde procul tur-
ba omnis submoueretur. Plato elegit acade-
miam inhabitandam, agrum non modo solita
rium & ab urbe semotum, sed etiam ut ferunt
insalubrem. Alij uero oculis minime peperce-
runt, quo contemplationem intimam, nullis in
terpellatam & perpetuam conseruarent.[n] Soli
tudo ex sententia D. Augustini menti necessa-
ria est.[o] Et ad philosophiã secundum D. Chry
sostomũ[p] necessaria. Quia, ut notat Marsilius
Ficinus, solitudo philosophantibus non tam re
missio mentis, quàm intẽtio esse solet.[q] Solent
que dicere quod Scipio maior usurpauit,[r] *Nun
quam minus se esse otiosos quàm cum otiosi, nec mi
nus solos, quàm cum soli sunt.* Et prædicant, ut au-
thor est Hesychius[s] Illustrius, Pyrrhonem E-
leum Anaxarchi comitem, solere solitudines
& secessus captare, raro domesticis uidẽdum se
præbendo, idque fecisse ab eo tempore, quo In
dum audiuerat Anaxarcho exprobrantem, o-
bijcientemque, quòd alium neminem uirtutẽ
& bonum doceret, ipse aulas regum colens at-
que frequentans. Sylla, quem ferunt ad omnia
fœlicissimum, & tantum prosperitatis quan-
tum concupierat adeptum, uoluit ex tyranno
sponte fieri priuatus: & ob id ad solitudinem &

a ut in ca. placuit, 16 q. 1.
b dicto. c. placuit.
c cap. si cupis, 16. q. 1.
d Aristoteles, 3. polit. ca. 4.
e Senec. lib. 1. epist. epist. 10.
f Iason de Mayno, in epitalamiu Blanchæ Mariæ Augustæ.
g Genes. 2.
h Ecclesiastici, cap. 4.
i in li. qui inscribitur pirke aboz. seu capitula patrũ. c. 3.
k Senec. epistol. [illegible] epistolarum.
l Plutarch li. bello de cu[illegible] angulari.
m Cœlius Rhodig. li. 3. c. 3.
n Porphyrius, lib. 1. de abstinent. animal.
o D. August. tracta. exposit. in Euangel.
p D. Chrysost. in D. Ioannem home. 41.
q Marsil. Ficinus li. 3 epistolarum, epist 9.
r Cicero, 3 Officio
s Hesychius Milesius Illustrius, libro περὶ σοφῶν.

agrestitatem declinauit, profectus Cumas ad
agros proprios, quo in loco maritima solitudi-
8 ne oblectatus.[a] Et Plato tradit sacerdotes anti-
quorum separatos ab omni turba, uitam egis-
se.[b] Sacerdotes quoque Sicambrorum, qui po-
stea dicti Franci, certi anni temporibus non in
urbibus, sed in solitudine commorabantur, qui
bus & cibus parcus, ingenij exercitatio ad discē
dum cursus astrorum, carminaque & ueterum
historias continua.[c] Refert Philo Iudæus in
Ægypto circum Alexādriam in colle terreno
accliui, sito ad stagnum Mariam, suo tempore
uisas sacras ædiculas, quas Samnea uocabant,
seu monasteria, ubi solitarij sanctæ uitæ miste-
rijs darent operam. Et postea permulta de ho-
rum uita recenset, quæ speciem cœnobitarum
9 deliniāt, apud ipsum uidenda.[d] Monachorum
tria genera fuisse in Ægypto scribit D. Hiero-
nymus, unum Cœnobitarū, quod illi *anses* lin-
gua vulgari & gentili dicunt; communiter ui-
uentium, aliud Anachoritarum, ab hominibus
longe in desertum secedentium, id enim quoq;
ἀναχώρησις significat. Tertium eorum, quos ipsi
suo idiomate *remeboth* dicūt, deterrimum & ne-
glectum, quorum bini, terni, nec multo plures
habitant, arbitrio suo suaque ditione uiuen-
10 tes.[e] Antiquiores sunt institutione eremitæ,
qui soli uiuunt, horumque liberior uita & uere
solitaria & singularis:[f] nec legibus cœnobita-
rum tenentur, & proprium possidere possunt.[g]
Si qui tamen ex cœnobitis regularibus profes-
sis regulam aliquam, in eremum secedant, ar-
ctioris ordinis & uitæ erunt: retinent enim pri-
mam professionem, cui ulitra addunt professio
nem eremiticam, dum tamen eam amplectan-
tur ex consensu suorum prælatorum, qui eam
11 concedere possunt.[h] Sic eremitæ simplices re-
stari possunt, isti cœnobitæ, & qui ex cœnobitis
12 fiunt eremitę, non possunt.[i] Proprium eremitę
est latere, ab omnive conspectu procul abesse,
ut ferunt Accepsemam in solitudine Cyri ur-
bis, in conclaui per annos 60. abditum latuis-
se:[k] ut & Pior in eremo Scytica Ægypti, post an
nos quinquaginta uix aspici se à sorore idque
13 parumper passus est.[l] Et Dydimus cum nona-
ginta annos uixisset, nulli hominum ad mortē
usque se coniunxit.[m] Simeon dictus de Colum
na, in columnis minoribus septē annis, in ma-
iori quadraginta cubitorum uitam egit trigin-
ta annis, atque cum sepium circumcirca fieri
mādasset, ferream cathenam uiginti cubitorū
comparauit, cujus initium quidem cuidam pe-
træ maximæ appendit, alterum autem dextro
pedi adaptauit, ut nec si uellet, abiret extra hos
14 limites.[n] D. Antonius sumebat panem, salem,
& paululum aquæ, panem per tectum immis-
sum bis in anno, neque ab eo quidem qui immit
tebat uel alio unquam uisus, aut ullum cum eo
aut alio aliquo colloquium miscens: eratque
omnis ad ipsum aditus lapidibus obstructus,
eamque uiuendi rationem, per totos uiginti an
nos tenuit, ut est author Athanasius.[o] Vt & ex
D. Hieronymo didicimus, Paulum alium, ere-
mum 16. ætatis suæ anno petentem imperante
Decio, in ea totam uitam traduxisse, à nemine
interim, nisi à D. Antonio, idque sub mortem
ipsius unquam conspectum.[p] Constantinopo-
litana 6. synodo cautum est, canone 42. quo-
que, ut eremitæ qui in urbibus uagantur inter
uiros & mulieres, uel habitum monachorum
15 cæterorum sumant, uel urbe secedant. Cœnobi
tarum collegia ex dispersis solitarijs instituit
Benedictus Nurcinus in Vmbria Italię regio-

a Appian. Alexandrin. libr. 3. bellorum ciuil.
b Plato in Timæo.
c Tritem. li. 1. Breuiarij annalium hist. Francorum in 3. rege.
d Philo Iudę. lib. de uita contemplatiua.
e D. Hierony. in regu. monacho. Franciscus Sylvius, in Cōmenta. ad Gryphū Antonij.
f ca. qui uere, 16 q. 1.
g d ca. qui uere, & ca. perlatum, S. ecōtra, 19 q. 3.
h c. cū ex eod. de excess. prælat. in 6.
i ca. perlatum, 19 q. 1.
k Theodoret. lib. 4. c. 18.
l Sozomenus, lib. 6. c. 19.
m Socrates. li. 4. Ecclesiast. historia. c. 23.
n Theodoret. in sacra histo. ria.
o D. Athanasi. in uita D. Antonij.
p D. Hierony. in uita Pauli heremitæ.

ne natus, quando ipse ex eremo in Cassinum
uenit montem, iuxta Sublacum, Latinorum op
pidum. Antea illi alibi erant, ut diximus, con-
gregati per cœtus solitarij, quibus leges descri-
psit & descriptas ab alijs auxit Basilius Ma-
gnus Cæsareæ Cappadocum præsul, qui floruit
circa annum Domini 383. Alias constituit D.
Augustinus. Sicque tribus formulis uiuendi
præscriptis cœnobitis, à DD. Basilio, Augusti-
no, & Benedicto, propagatæ sunt sacræ plures
familiæ & sodalitia:[q] quæ superfluum est enu-
merare, quòd & nota sint, & ea iam cumulate
tractauerit[r] Polidorus Vergilius, apud quem
etiam legito de canonicis regularibus, Carthu
sianis, Hieronymianis, Carmelitis præmonstra
tensibus, crucigeris, & aliorum mendicantiū,
alteriusque ordinis familijs.[s] De quibus etiam
16 fusè Bartholomæus Chassaneus.[t] Sunt quidā
tamen qui monachi nomine uocari diffugiūt,
quamuis ex institutione monachorum sint, &
regulam professi sint, frænum sibi laxantes, &
fratres se dicunt, inter fratres, & monachos con
stituentes discrimen, & diuersa esse monasteria
fratrum & collegiorum & monachorum pu-
17 tant.[u] Monachi fieri possunt seculares & cleri
ci, etiam inuito episcopo, eo tamen prius con-
sulto, si ecclesias illius teneant.[x] Aliquando ta
men in Gallia non licuit inter Francos libero
homini se dedicare monasterio, nisi consulto
principe. Nam aliqui in monasterium transi-
bant, non studio pietatis, sed ut pericula bello-
rum & ciuilium munerū functiones euitarent:
aliqui, quod opibus pollerent à callidis mona-
chis circumueniebantur, illos uelut pisces in
nassam pellicientibus: proinde legitimis quo-
que testibus opus erat, si quis aliquid ecclesiæ
18 donare uoluisset.[y] Hodie etiam iure pontificio
ab uno in alium non licet diuersum[z] transire
ordinem, nisi in arctiorem regulam, & licentia
petatur ab eius ordinis quem relinquit præla-
to.[a] Qui coniugati sunt non possunt mona-
sterio se dedicare, nisi uterque coniugum mo-
nasterium ingrediatur, uel castitatem perpe-
tuam iuret se seruaturum, altero ingredien-
te:[b] aut ingrediantur ante matrimonium con-
19 summatum.[c] Fiunt & admittuntur monachi à
præpositis monasteriorum, & monachorum ut
plerumque assensu & cōsilio, probatione prius
facta, num & ipse qui monachus fieri deside-
20 rat, iugum possit ferre monasterij & regulæ: &
num etiā monasterio is idoneus uideatur, sub-
secuta professione, quæ fit solēniter restatione
facta, & publice se uelle uotū & regulam eius
ordinis & religionis sequi, scriptura interueniē
te, & à profitente subscripta,[d] cum habitus mu
tatione,[e] quæ sola non facit monachum sine
professione:[f] ut nec illa professio facta ante an
num probationis ad minus obligat, siue de fœ-
mina siue de masculo agatur.[g] Et interdum, in
clerico incognito biennium, interdum trien-
nium exigitur probationis faciendæ causa.[h]
21 Ignorandum tamē non est professionem & ex
22 pressam, & tacitam esse, de quibus uidēdus An-
gelus Clauasius:[i] in utraque ætas legitima in-
teruenire debet in masculis secundum ius pon
tificium, 14. annorum, in fœminis 12.[k] hodie
porro in masculis Gallica iura 25. annos, in fœ
minis 20. desiderant.[l] Tridentina synodus iuri
consensit antiquo.[m] Vtruq; iure tamen in insu
lis desertis, ubi austerior ducitur uita, prohibitū
in

q ca. permissionem, 18 q. 2.
r Polyd. Virg. lib. 7. de Inuentor. rer. c. 3.
s uide & Poly. Virg. li. 7 c. 4.
t Barthol. Cassaneus, in catalogo Gloriæ mūdi, 4. par. consideratione 32. & sequen. plur.
u notant Neotenci interp. in c. causam quæ, de iudi. ap. Gregor. gl. in regula 3. cācellariæ Innocentij 8.
x c. 1. & 2. 19 q. 1. ca. 1 & 2. 19. q. 2.
y Beatus Rhenanus, li. 2. rer. Germanic.
z c. nullus abbas, 19. q. 2. ca. sanctorum, 70. dist. c. clericos, 91 distin.
a can. licet, de regular. & transeunt. ad relig. c. monachum, 20 q. 4.
b c. quidam, & c. cum sit, c. uxoratus, c. placet, c. uen. &c. & seq. de conuer. coniug. 33 q. 5 & ca. sunt qui, cum duob. seq. 27 q. 2.
c ca. 3 & ca. ex publico. de conuers. coniug. c. commissum, de sponsal. 1 Decretalibus, de epis. & cler. C.
d can. ult. 20 q. 1. cano. omnes, 19 q. 3.
e ca. in multis, 20 q. 1.
f c. 3. de regul. ap. Grego. cap. porrectum nobis, eod. tit.
g c. ad apostolicam, 16 de regular. ap. Gregor. c. consu[illegible], 20 eod. titu. ca. Gonfaldos, 17. q. 2 c. monasterijs, 10. q. 3 can. puella, 20 q. 2.
h d c. monasterijs, & c. si quis incognitus, 17 q. 2. in [illegible]do 6. Constantinopolit. c. 41.
i Ang. Clauas. in summa, in uerb. professio, & in uerbo monachus, nu. 12 & c. 4. de regularibus per [illegible]ptionem habitus professorū, in c. super, e[illegible], titu. c. ex parte, & c. statuimus, eod.
k c. 1. de regularib. in 6 cum simil. c. 1 & c. ad nostram, eo. tit. ap. Gregor.
l in cōmitijs Ordinibus Gallicis habitis Aurelia, in comitijs, artic. 19.
m In Tridentina Synodo, sessione 20na. in canonibus regularium, canone 15 c. 6. & 17.

in monasterio suscipere pueros ante octodecim
23 annos.[a] Neque eniam licet dementes admitte-
re in religiosos, nec admissi pro monachis ha-
bentur, nisi sanæ mentis facti comprobatunt re
ligionis possessionem.[b] Licuit & parentibus, fi-
lios in infantia constitutos monasterin dedica-
24 re. Placuit & paternam deuotionem monachū
facere, ot non possit postea pubes factus ad se-
culum redire uel nubere,[c] exemplo Samuelis.[d]
Desideratem tamē ego, ut in istis oblatis, quē
admodum in Samuele, esser & illorum sponta-
nea perseuerantia: uerendum enim est, ne ali-
quando, paterna deuotio irreligiosos consti-
tuat. Potest & filiusfamilias eriam inuitis pa-
rentibus monasterium ingredi & nec ideo à
patre exhæredabitur instè, sed consequetur le-
gitimam ex eius bunis, l. ut non liceat, l. 55. de
25 episc. & cler. C. Monachi omues in professio-
nis formula quædam cum alijs monachis uo-
ta generalia emittunt, & quædam religionis,
cui se mancipant specialia. Generalia illa tria,
proptietatis abalienatio, castitas, & obedientia
superiorum · particularia alia ex regulis ordi·
nis iurantur. Generalia sunt etiam communia
personis alijs ecclesiasticis, non monachis, si
imitentur apostolos dicenter Deo, *ecce nos reli-*
26 *quimus omnia.*[e] Consistit enim uitę perfectio in
contemptu rerum seculi, & in dispensatione
proptiorum in pauperes, iuxta illud Domini-
cum præceptum, *si uis perfectus esse, uade, uende
omnia quæ habes, da pauperibus, & sequere me.*[f]
Quod & secuti sunt omnes cuiusque gradus e-
tiam non ecclesiasticæ personæ, Christiani,[g] cō
tenti alimentis, & quibus tegerentur ex dogma
te D. Pauli.[h] Contemnentes diuitias, quæ pun-
27 gunt & suffocant uerbum Dei.[i] Qood & ethni
corum plerique sapientiores fecerunt. Et cleri-
ci quidem omnes ex lege suæ professionis pau-
pertatem & uotum paupertatis amplectuntur,
utpote quibus omnia uilescere debent, ut ster-
cota:[k] expresse autem regulares omnes & mo-
nachi renuntiant rerum proprietati.[l] Et quam
nis in communi quædam possideant, tamen
propria singuli non habent, neque etiam qui-
dam illorū in cōmuni, ut qui ex legibus uiuunt
28 sancti Francisci.[m] Concilio Lateranensi cautū
est, ne monachis peculium concedatur haben-
di facultas.[n] Et alibi Alexander 3. Cistersiensis
ordinis monachis inhibuit, ne, contra institu-
tionem patriam ordinisque regulam habeant
uillas, ecclesias, altaria, officia iudicium secula
rium.[o] Cautum itaque, ut monachus qui con-
uictus fuerit proprietatem habere rerum, cum
moritur, nec uoluerit quod ante regulam clam
habuerit eiurare, sepultura Christiana priue-
tur, & sepeliatur in sterquilinio.[p] Symbolū eius
est quia tondentur monachi, ut omnia exter-
na se eiurasse protestentur, ut dicemus in tonsu
29 ra & in sacris ordinibus. Quare nec testamen-
tum facere queunt, utpote nihil habentes post
ingressum monasterij, cui una cum propria per
sona omnia, quæ habent, consecrant:[q] nisi libe
ros habeant, quibus post ingressum religionis
legitimam distribuere licet, reliquis bonis mo-
30 nasterio quæsitis.[r] Castitatem uouent non so-
lum monachi, sed aliorum maiorum ordinum
clerici, subdiaconi, & presbyteri, uirgines uesta
les, episcopi, quibus omnibus interdicuntur cō
31 cubinæ & nuptiæ.[s] Et D. Chrysostomus arbi-
tratur, monachorum qui castitatem professi
sunt nuptias peiores esse adulterio, & separati
& eos monasterio recludendos.[t] Vt & de mo-

a ca. quia autem in insulis, 20. q. 1. ca. quia in insulis, ca. 6. de regulas. & transeunt &c.
b ca. sicut tenor, cap. 15. de regula. c. Gonsaldes, 27. q. 2.
c cap. addidissis, can monachom, cap quicunque 10. q. 3.
d 1. Reg. 1.
e D. Matthæi, 19. D. Marci, 6. 10.
f dict. cap. D. Matthæi. 19. & D. Mar. 10. & dicti Lucæ, ca. 18.
g Actum, 5.
h 1. ad Timot. 6.
i D. Matthæi, ca. 4. & D. Marci, 4. & D. Lucæ, 8.
k D. Paul. ad Philippen. 3.
l ... & c. cum ad monasteriū, de sta. monac.
m Clem. exiui de Paradiso, de verb. signif. ap. Clement.
n c. 2. de stat. monach.
o c. 3 eo. tit. de sta. monach.
p c. super quodam, & ca cum ad monasteriū de sta. monac.
q c. quia ingredientibus, & c. prælatū, 19 q. 3. authē ingressi, de sacrosan. ecclesi. C.
r c. si qua mulier, 19 q. 3. authen. si qua. de episcop. & cle. C.
s c. penult. & alijs ca. 27 dist. l. cum qui, & authen multo magis, & auth. episcopo, de episc. & cleric. §. sed & quis de nup. ... coll. 4. facit totum 28 dist. in Decreto Gratiani, & ca interdixit, & c. hospit ... 1. dist. ca. quorum
t D. Chrysosto. homilia. 21 ad Theodorū monachum.

nialibus professis cautū est:[u] ut nuptię illarum
potius incestus sint,[x] & qui cū illis rem habent
seu cōmiscent incestum, ipso iure sunt excōmu
32 nicari.[y] Sunt enim istæ personæ ex numero eo
rū, qui se castrauerunt propter uerbū Dei, ut ait
sacra scriptura,[z] id est, se sponte à uenereis ab-
dicarunt, constituentes in corde suo, suam uir-
ginem conseruare castam. Non enim locus ille
de castratione membrorum genitalium corpo
rali intelligi debet. Etenim qui eam abscissio-
nem in se moliti sunt sponte, ab altaris ministe
rio sacrisque repelluntur ordinibus, nisi ægri-
tudo coegerit exscindendi, uel ijs inuitis ab ho
33 stibus, uel in cunis cōtigerit castratio.[a] Iure e-
tiam cautū est, ut omnis suspicio mali arceatur
ne mulieres quacūq; ex causa ad monasteriorū
claustra accedāt,[b] neve monachi cōmatres sibi
34 faciant.[c] Apud Ruthenos seu Moscouitas, ex
35 laudabili instituto, monachi uiuētes sub archi
mādrita abbate, uel prioribus, qoos uocant igu
menos, si cythara, aut alio musices instrumento
utātur, grauissime puniuntur. Lexque Ioannis
Metropolitæ Moscouiæ,[d] *in monasterio conuiuia
aduocando mulieres ne habeantur.* Atq; in Russiæ
ducatu Moscorū, monasteriū est in Solomuki
insula Septemtrionem uersus, inter Duuillam
& Corelā prouincias, in quod mulierē aut uir-
ginē ingredi magnū piaculum est: sicut & char
36 thusijs impiū. Obedientiæ leges in monasterijs
præcipuæ habentur,[e] quòd si monachi nolint
obedire, excommunicari possunt à priori uel
abbate.[f] Leges propriæ in regulis seu constitu-
tionibus ordinis conscriptæ à monachis seruа-
ri etiam debēt,[g] & leges monasticæ communes
quarum aliquas proferemus quę in corpore iu
ris pontificij, & apud patres reperiuntur.

u c. & quia, & can. 13 lex, 27. q. 1.
x ca. si 27. dist.
y cap. impudicas, & c. si qua virgo, 27 q. 1
z D. Matthæi, ca. 19.
a c. ex parte, & c. significauit, de corpore vitiatis non ordina. ca si quis per ægritudinem, 55 dist.
b c peruenit, 18 q. 2.
c dicto c. peruenit.
d Sigismūdus Liber Baro in Chorographia Moscouiæ.
e Cap. cūm ad monasteriū, §. abbas, de stat. monach. c quā culpatur, 23. q. 1.
f c. cūm in ecclesijs, ca. 10 de maiori. & obedien.
g c. recolētes, de stat. monac.

De legibus quibusdam monasticis. Cap. XV.

1 INter leges, quæ monasterijs & regu
laribus ferè omnibus communes
sunt, illa est de formula uiuẽdi, ne
lineis indusijs utantur,[a] uestitu de
centi utantur, qui qualis sit docebit D. Augusti
nus, [b] D. Ambrosius, [c] Gregorius Nazianze-
nus, [d] Hieronymus, [e] Chrysostomus, [f] Athana-
2 sius. [g] Alia in oratorio refectorio, dormitorio, cõ
tinuum silentium obseruent, in claustro quo-
3 que horis certis. [h] Monachi in claustro se con-
tineant, ne uagentur, & si absint annuatim, re-
quirantur, & ut fugitiui in monasterium retru-
dantur. [i] Cœnobitarum angelorum uitæ simi-
lem esse conuersationem dixit Theodoretus, si
à negotijs secularibus abstineant, quòd omis-
4 sis curis Deo administrant. [k] Idcirco solebant
ex prima institutione cœnobitæ seorsum ab a-
lijs hominibus habitare, & seorsũ monasteria
ædificari iussum.[l] Et Theophilus Imperator o-
rientis Michaelis filius, edixerat, ne monachis
urbem intrare liceret, iusseratque eos omnimo
do arceri.[m] Idipsum & in Chalcedonensi con-
cilio statutum. [n] Neve se negotijs secularibus
5 immiscerent. [o] Cui constitutioni nimi aliquan-
do intulit Valens orientis Cæsar, hæreticus Ar
rianus, legem statuens, ut monachi militarent:
& si nollent per tribunos impune occideren-
6 tur. [p] Monuit autem synodus Nicena, ut con-
uersatio & uita monachorum, secundum ety-
mon nominis, ab omnibus discrepet. Mona-
chus degat singularis, non impartiat pœniten-
tiam, uel sepulturam nisi confratribus. [q] Se &
mundum lugeat, nec docentis putet se ha-
bere officium,[r] non det publicas, sine episcopi
consensu pœnitentias, non possit infirmos ui-
sitare, uel ungere, missas publicas cantare, chri-
sma oleumque consecrationis altarium facere,
potissimum si sit ordinis sancti Benedicti: nam
eius ordinis monachus, non potest uicos aut
ciuitates peragrare, nec prædicare, nisi intra
claustrum, ut quando quis in fratrem recipitur
& fit monachus.[s] Nec claustralis monachus
populum seu plebem regere: & ideo in ecclesijs
monasteriorum quæ plebem habent & parœ-
chos, præfici oportet seculares clericos. [t] Nec
monachus prioratu solus potest cum populo
remanere siue expressa concilij Lateranensis
derogatione, sed remittitur ad claustrum. [u] Ad
curiones ecclesiarum propriè pertinet, officiũ
prædicandi, & exhibitio sacramentorum, non
ad monachos, nisi ad hoc munus dispensetur
legitime, [x] uel illud exequantur concessa licen
7 tia per curiones proprios. [y] Quia & aliquando
ex monachis, si idonei sint, curiones fieri posse
placuerit.[z] Ecclesiæ quippe necessitas hoc sua-
det & exposcit & iubet, idoneos ad eius curam
promoueri potius, quàm in eremo recludi. Sic
& illi antiqui prophetæ principes eremitarum
Elias, Elisæus, D. Ioannes, D. Antonius, & A-
phraates, prodierunt ex speluncis & nemoribus
uastisque desertis, ut dum opus fuit, uerbum &
legem Dei disseminarent, & hæreticos retunde
rent. [a] Et eremum aliquando deserendam do-
cuit suo facto & exemplo D. Hieronymus, & li
teris quoque consignauit. [b] Præclara sunt quæ
8 Aphraates monachus respondit Valenti Cæ-
sari Arriano, exprobanti, quòd claustra desere-
ret, quæ uideto apud Theodoricum. [c] Quarta
lex monastica, ne in refectorio seu cœnaculo
communi ullus monachorum carne uesca-
tur, [d] nec in nosocomio seu ualetudinario, uo
9 cant infirmariam, nisi suadente & deposcente
morbo.[e] Non quòd carnes, ueluti creatura im-
munda, detestabiles sint, & quòd ab illis tan-
quam à Dæmone creatis, abstinendum sit, hæc
enim est Manichæorum & Priscillianistarum
damnata hæresis [f] Sed quia abstinentia ab usu
& escis carnium utilis idoneaque uisa fuerit
monasticæ uitæ. Quare in concilio Braccharen
si statutum, ut quicunque in clero cibo carniũ
non utuntur, ad tollendam superstitionem Pri
scillianæ hæreseos, uel olera cocta saltem cum
carnibus prægustare cogantur. Quòd si negle-
xerint, pro suspicione istius hæresis, excommu-
10 nicentur, & ab officio remoueantur. [g] Error e-
nim sententiæ de animalibus ille, alienus esse
debet ab omni Christiano: ut alius Pythago-
reorum, qui abstinebant ab esu carnium & ani
mas hominum in corpora animalium transi-
11 re. [h] Porphyrius autem rationem abstinentiæ
animalium ab istis diuersam tradit instituto
conuenientem. *Abstinere*, inquit,[i] *ab animali-
bus præcipimus nõ tamen omnibus, sed omni dunta
xat diuina contemplaturo, qui sane animaduertit hu
ius habitaculi ueneficia quod inhabitamus: Deus est
simplicissimus, & qui eum est contemplaturus, &
ei ea contemplatione uniri desiderat, non tantum
uerbo, sed bonis operibus sibi puritatem conciliare
debeat, sensusque emundare. Item uictus tenuitas
ad conseruandam sanitatem pertinet, nec philoso-
phaturus Milonis athletæ eget robore, nec proinde
12 eius copioso bruto alimento*. Atque idem author
refert, [k] Dicæarchum scripsisse, antiquos Græ-
cos tanquam proxime Deo genitos, optimos
fuisse natura, ac uitam optimam peregisse, eos
autem ab animalibus abstinuisse. Annotat quo
que ex Ægyptiorum sapientibus, plerosque ab
stinuisse ab animalibus, teste Cheremone, item
Esseos sapientes Iudæorum & Indorum Brag-
manas, Samneos, Gymnosophistas. Scribit id-
ipsum de philosophis Indiæ, qui habitabant
circa montes Hyperboreos Strabo. [l] Pompo-
nius Mela quoque notat, [m] Athlantes in Cy-
renaica regione, non uesci animalibus. Sic ti
nec ante diluuium usus erat hominibus car-
nium animalium, qui concessus est desiccato
13 orbe. [n] Itaque mirum uideri non debet, si
hæc carnium abstinentia imposita fuerit soli-
tarijs, qui pœnitendi uitam sibi delegerunt, qui
que & maiorem & sanctiorem profitentur phi
losophiam, quàm ethnici. Multo magis etiam
abstinere debebunt ab ebrietate, & crapula: lu-
xuriosa enim res est uinum, & contumeliosa
ebrietas. Et omnis qui cum huiusmodi ho-
minibus miscebitur, non erit sapiens. [o] Sic-
que bonum esse non bibere uinum, & non co-
medere carnes scribit D. Paulus [p]. Et à lau-
tis conuiuijs pellendi sunt clerici, ut docet ex
Michea D. Hieronymus [q]. Sanctimonia à mor
talibus abstinens æternam continet uitam, &
corpus pinguefactum animam cogit esurire
à felici uita cadentem, augetque mortale. [r] Et
exhalatio, quæ ex carnibus comestis ascendit,
cum sit crassior & turbidior, effundit animæ
tenebras. Et author Clemens Alexandrinus,[s]
Matthæum apostolum seminibus, baccis, &
oleribus, absque carnibus usum. Diuum au-
tem Ioannem, ultra etius continentiam exten-
dendo, locustas & mel agreste comedisse. [t]
14 Mãdatur quinto solitarijs, ne sint otiosi, & sem
per lectioni, uel orationi uel alicui honesto
15 corporali exercitio intendant animum. [u] Sunt
& aliæ leges de monasticæ uitæ formatione,
quas uideto apud D. Basilium, toto sermone a-
scetico,

a ca. t. 5 ad monasterium, de stat. monach.
b D. Augu. epi sto. 199
c D. Ambros. de institutione uirginis, & epist. 16. & 1. de uirg. uitæ.
d Gregor. Nazian. in exercitatione ad uirgines.
e D. Hieron. in Hil. uo
f D. Chrysost. homil. 69 in 31. Matthæi.
g D. Athanas. de uirginitate.
h d. ca. cum ad monasterium 3 de statu regu. & c. 24. de regularib.
i Theodoret. de carit. c. Græc. affectu.
k c. lamiposo, 19 q. 1.
l m. libr. 1. Iuris Oriental. 1. Theophil. ...
n can. quidam monachi, 16. q. 1.
o sub ne cler. uel monach. secular. negot. se immisc.
p Europ. scho liastes Niceph. Callist. in libr.
q ca. placuit, 16 q. 1. & c. 18 q. 1. c. si cupis ecclesias.
r c. monachus non docentis, 16 q. 1.
s ca. interdicimus, ca. peruenit, can. iusta, 16 q. 1.
t c. ut de expellis monacho. c. monachi, de statu monach.
u c. si sit cupimus, de sta mo nacho. c. peruenit, 18 q. 1.
x c. adijcimus, 16 q. 1.
y & z can. 4 de iejunijs, & c. si cum. 16 q. 1.
z cap. in parochia, 16 q. 1.
a Athanas. in uita D. Antonij. Theodoret. lib. 4. Eccle siastica Tripar. histor. c. 4.
b D. Hieronym. ad Rusticum scribens.
c Theodoretus lib. 3 ... Tripartit. c. 4
d ... monasteri. § in refectorio, de stat. monac.
e c. carnem, de consecr. dist. 5.
f D. August. de hæresi ad Quoduultdeum
g concilio Braccha. c. 32.
h uide Lucia. in Gallo, & Porphyrium. lib. 4. de abstinen. animal. Ouid. lib. 15 Metamorpho.
i Porphyrius, lib. 1 de abstinent. animal.
k Porphyri. 4 de abstinen. animal.
l Strabo, li. 15. Geograph.
m Pomponius Mela, libr. 1 de situ orbis.
n Genesios, c. 9.
o Prouerbior. c. 20 cum luxuriosa, 35 dist.
p ad Roma. c. 14 c. ab eo dio, 35 dist.
q can. ecclesiæ presbyteri, & seq. 35 dist. Michea, c. 1.
r Porphyrius 4 de abstinen. animal.
s Clemens Alexandrinus, 2. Pædagog.
t Mat. 3 Marc. 1 Esai. 40.
u c. nunquam, de consecr. dist. 5.

scetico, D. Dionys. De ecclesiastica Hirarchia,
c.6. Nicephorum Calistum, lib.9. c.14. & 16.
Sozomenem lib.1. Historiæ Tripartitę, c.11. Io
c.1. de statu monachor. apud Clementem, c.cũ
16 ad monasterium, c. in singulis, eo. tit. apud Gre
gor. Pro legibus istis conseruandis, & ad refor-
mandos mores corruptos, placuit licere capitu
la generalia inter abbates & priores eiusdem
ordinis congregare singulis triennijs: cura quo
que commissa episcopis reformandi monaste-
ria sibi subiecta.[a] Vbi enim gubernaculum di-
sciplinæ contemnitur, restat ut religio naufra-
getur.[b] Proinde in capitulo seu synodo hoc il-
17 lorum generali, creantur uisitatores.[c] Cæterũ
reformatio monasteriorum, & subrogatio in lo
cum eorum, qui eo titulo indigni sunt, fieri de-
bet ex personis regularibus. Quod si regulares
defuerint, in eorum locum poterunt clerici se-
culares ordinari,[d] seruato ordine, ut primum
in reformando monasterio informi eius ordi-
nis ex alijs domibus sufficiantur bene ordina-
ti:[e] & ijs deficientibus, ad seculares clericos per
ueniatur. Quemadmodum & contra de secula-
ri ecclesia fieri potest monasterium.[f] Voluit &
Alexander 3. summus pontifex quando mona-
chi seculariter uiuunt in monasterio, & alios
suo malo corrumpunt exemplo, primum ab e-
piscopo suo compelli seruare regulam, religio-
nis appellatione remota. Et si non possit ex pro
prio ordine numerum eiectorum supplere, pos
se alterius ordinis sedes implere, ut impij, eorũ
laboribus à bonis editis, tandem rubore perfu-
si, ad regulæ propriç obseruantiam reuertantur
18 resipiscentes.[g] Episcopo monasteria omnia iu-
re communi subiecta sunt,[h] nisi speciali priui
19 legio se eximi inde doceant.[i] Et proinde mona
chi delinquentes subijciuntur correctioni ab-
batis, si de denuntiatione uel inquisitione aga-
tur: si autem de criminibus monachi per uiam
accusationis contentiosæ agatur, munus erit
episcopale, aut eius uicarij in iurisdictione seu
officialis, adhibito temperamento & distinctio
20 ne, de qua disputat Guido Papæ.[k] Ad reforma
tionis curã pertinebit etiam prospicere, ne mo-
nachi in diuersis monasterijs locum seu mona
chatum habere præsumant,[l] ut neque abbas
dispensare in eo possit etiam cum consensu a-
liorum religiosorum seu fratrum:[m] quia mona
chatus illi inter beneficia quodammodo annu
merantur, beneficia autem plura non licet ha-
21 bere simul iure communi.[n] Similiter & prospi
ciendum, ut monachi & monachæ seu monia-
les, habitum propriæ professæ religionis sem-
per & ubique deferant.[o]

a c. in singulis. c.7 de stat. monach.
b c. attendentes. de stat monach apud Clementem. cano. Salomõ, & ca. seq. 45. dist.
c c. ea quæ. de stat. monach.
d c. inter quatuor. §. fi. de relig. domi. cano. quæ semel, 19. q.3.
e ca. relatũ, ne cler. uel mona.
f c. ad audientiam, de eccles. ædifican.
g d.c. relatum.
h c. de Xenodochijs, & c. pen. de relig. domi. ca. monasteria. 18. q.2. dann. si quis episcopus, & q.2.
i d.c. penul. de relig. domi. & can. abbatibus, 18. q.2. ca. cum non liceat, de præscriptio.
k Guido Pap. decis. 559.
l c. fin. §. fin. de relig. dom.
m ca. constitutus, de elect.
n c. de multa, de præb. cum simil.
o c. sanctimoniales, 27. dist. can. uidua, 20. q.1.

Propter quid, & quare monasteria, & uita monastica. Cap. XVI.

1 *Monasteria nata ab eremitica uita, metu Tyrannorum, & contemptu seculi.*
2 *Monachorum uestitus, est uestitus pœnitentium.*
3 *Monasteria instituta studendi & prædicandi gratia.*
4 *Monachorum uita studijs litterarum sacrarum, & orationibus constat.*

1 EX superioribus recte colligi potest,
uitam monasticam primę institu-
tione eremitica introductam, tem
poribus quibus maxime urgebat
tyrannorum odium Christianos ut Deo obse-
quia & cultus liberios exhiberetur: adfuit &
non pœnitendi causa contemptus istius mise-
2 ri seculi curis. Atque uestitus monachalis eius
symbolum exhibet. Nam ea quæ pœnitentibus
dantur, à bonis illis primis patribus, qui uiam
alijs strauerunt & demonstrarũt, usurpata sunt:
nempe cilicium, quod imponitur à sacerdote
mutata ueste, & tonsis uel rasis capillis,[p] & sac
cus, & cinis.[q] Arbitror enim cucullam & uesti-
tum ueri monachi olim fuisse saccum capiti in
ductum, & ex latere brachiorum educendorum
causa perforatũ, reliquo pro amictu circa cor-
pus rudi cingulo cincto, uel pannum eiusmodi ui-
lem: non autem eius generis, quo hodie quidã
utuntur delicato, cum cuculla & ueste serica
dispunctione in morem mollium laicorum ex
ornata, quod certe bonis stomachum merito
mouet, & malis calumniandi fidem catholicã,
& institutum uiuendi monachorum priorum
præbet. Sic enim mutata forma est prisca, ut
hodie in aliquibus monasterijs nihil minus,
quàm monastice uita inueniatur: & cum olim
pœnitendi causa essent refugia, hodie otiosè ui
uendi uideantur receptacula. Sed hæc desiderãt
pij emendari, & nitori pristino restitui, & sum-
3 moueri scandala & causas maledicendi. Fuerũt
quoque monasteria & sodalitia instituta, prædi
cationis uerbi Dei causa, qualia instituit D. Do
minicus: alia instituendæ iuuentutis & prædi-
candi quoque gratia, ut ordinis congregatio-
nis nominis Iesu. Suntque diuersi particulares
aliorum cœnobiorum fines, qui tamen eum
communem finem habent, ut prætermissis re-
bus seculi & earum solicitudine, propriç animę
& aliorum Christianorum salutem operentur,
& gloriam Dei promoueant, & eius mandata
seruent, & seruare alios opere, exemplo, & uer-
bo doceant: qui & est, uel esse debet omnium
Christianorum, sed potissimum ecclesiasticarũ
4 finis. Refert Beatus[r] Rhenanus, præter mona-
chos rudibus adhuc seculis neminem nouisse
litteras. D. Chrysostomus de sui tẽporis mona-
chis tradit, matutinis precibus hymnisque per
actis, eos ad sanctarum scripturarum studia se
contulisse.[s] Et Basilius Magnus ad Gregorium
scribens, duobus tantum uitam hanc solitariã
contineri & perfici docere uidetur, orationibus
& studijs litterarum: εὐχαὶ, inquit, πάλιν τὰς
ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν
καὶ ἀκμαιοτέραν πρὸς θεὸν πόθῳ κεκινημένην παρα
λαμβάνουσι, id est, *orationes iterum lectionibus suc-
cedentes, recentiorem animam & uegetiorem, ad
Deum desiderio motam recipiunt.* Et in concilio
Viennensi sub Clemente 5. summ. pontif. san
citum, ut in singulis monasterijs, quibus eius
rei gratia sunt sufficientia bona, sit idoneus lu-
di literarij magister & doctor, qui monachos
erudiat, & bonis artibus imbuat.[t]

p ca. pœnitentes, & can. seq. 50 distin.
q Ionæ, c.4.
r Beatus Rhena. lib.1. rerum Germani. dum de Francis agit.
s D. Chrysost. in 1. episto. ad Timoth. c.1. homil.14.
t clem. 1. § pe. de stat. monach. c.2. de magistr. ap. Gregor.

De monialibus, seu uestalibus sacris quædam. Cap. XVII.

1 *Monachorum & monacharum regula ordinis communis.*

2 *Consecrantur Deo uirgines, & uiduæ: sed diuersa earum professio.*
3 *Monachandæ ætas.*
4 *Monachandæ uoluntas adsit spontanea legitimæ ætatis, quamuis parentes reclament.*
5 *Moniales subsunt correctioni episcopali, & ordinationi.*
6 *In monialibus emendanda per uisitatores aut episcopos.*
7 *Vestales uirgines, & unde illæ ortæ.*
8 *Monialium diuersi ordines, & habitus earum, nota.*
9 *Moniales canonicæ seculares nubunt.*
10 *Monachæ adulterij causa tonsæ.*
11 *Velantur moniales uirgines in professione, non uiduæ.*
12 *Moniales à quibus consecrantur, & quibus diebus.*
13 *Moniales cum monachis ne habitent, nec conueniant singulariter, non canant cum monachis in choro, eod.*
14 *Monasterium uirginum ne uir aut monachus ingrediatur.*
15 *Senatus in templo uestalium non habitus Romæ quare.*
16 *Moniales separatas æditulus non habeant, simul degant.*
17 *Moniales sacra ne tangant, aut incensum offerant.*

1 TA quæ de monachorum institutione normaque uiuendi eorum diximus, transferri possunt ad uirgines Deo dicatas, quæ ordinis regulam monasticam uirorum amplexæ sunt: nonnulla tamen de illis singulari quadam, breui tamen
2 annotatione, præscribemus. Consecrantur Deo uirgines & uiduæ, sed illæ profitentur uotum uirginitatis: istæ, tantum castitatis & ui
3 duitatis.[a] Diximus de nomine, & ætate professionis legitima in monachis: addimus autem, ut si ante annos pubertatis fiat, tunc demum ita rata sit, quando ætas adulta esse cœperit anno probationis elapso, si modo sponte ingrediantur minores monasterium, non autem ui
4 uis,[b] aut deceptio interuenerit.[c] Iure pontificio uoluntas spontanea uirginis sufficit ætatis 12 annor. in professione monastica etiam inuitis parentibus, qui tamen ante eam ætatem possunt intercedere,[d] constitutio autem Gallica in comitijs Aureliæ lata 25 annos exigit, atque eã ætatem anticipantibus permittit, non obstante professione de rebus proprijs libere testari & disponere in fauorem cuiuscumque.[e] Libera debet hæc esse uoluntas, qua se in hostiam uiuentem Deo consecrent, quemadmodum & apud ethnicos hostiæ seu uictimæ ducebantur non autem trahebantur ad aras: & si qua duceretur & uehementius reluctaretur amouebatur ab aris: ut scribit Macrob.[f] Festus in uerbis piacularia auspicia ait: reluctantem hostiam mali
5 ominis fuisse: & Liuius,[g] in Flaminio consule. Sueto. in Galba.[h] Moniales subsunt ordinationi & correctioni episcopi diœceseos:[i] quod & Aureliæ in comitijs firmatum est, omni exceptione remota;[k] sine præiudicio tamen uisita
6 tionis, de qua statutum in concilio Viennensi,[l] & quid per uisitantes debeat emendari, nempe ut auferantur ab illis panni serici, sandalia, compti & cornuti crines, *seu antiæ*, scacata & uirgata caputia, choreæ, festorum secularium consortia, uagationes extra claustra, uoluptatum

illecebræ, non obstantibus exceptionibus & priuilegijs quibuscunque. Erant antiquitus apud paganos seu idololatras & uestales uirgines, quæ perpetuam saltem usque in trigesimũ annum post professionem emissam, consecrabant uirginitatem: de quibus abunde nos alibi diximus.[m] Eo autem nomine uestales dictas Berosus scribit, à Tithea uxore Noachi, quæ dicta Hebraicè Aretia, Latine terra, quòd mater omnium uiuentium esset, & Esta, post mortem cognominata, id est, ignis. Quia ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sampiternum ignem sacrorum inextinctum seruare.[n] Erant tamen Deo addictæ, ut opinor, tempore Noachi illæ uirgines quæ fouebant ignem perpetuum, qualem uoluit perpetuo quoque ardere & inextinctum in suo tabernaculo custodiri uerus Deus tempore legis Mosaicæ,[o] nec alterũ inferri.[p] Sed simia ille Dei, qui uoluit Deus haberi Dæmon, hoc institutum, sicuti & pleraque alia imitatus, in suam superstitionem & impietatem conuertit, & uoluit etiam in sua idololatria uirginum habere cœtum, uestalium nomine, quas sua scelerate religionis põtifices maximi arbitratu suo deligebant, seniores suffragijs populi,[q] certis adhibitis cæremonijs &
8 legibus. Christianæ moniales regulares sunt, diuersæ regulæ & habitus prout uiuendi institutum delegerunt, eademque profitentur generaliter seruaturas, quę monachi, uidelicet castitatem seu uirginitatem, paupertatem, & obedientiam, & alia, quæ ordinis, in cuius numerum transeunt, sunt. Exceptis quibusdam, quæ
9 apud Theutones seu Germanos nominantur canonicæ seculares, quæ nullam faciunt professionem, nec renonciant proprijs, imo contrahunt matrimonium.[r] Istæ sanctimoniales uidentur improbatæ,[s] quæ nullam regulam expresse profitentur, & hospitalitatis nomine se tuentur, item & per Innoc. 2.[t] Sunt eius generis in Austrasia & Lotharingia monasteria in gratiam filiarum nobilium uirorum non aliarum, tanquam hospitalia ædificata, & reditibus pluribus dotata. M. Mantua.[u] putat dictas esse beguinas tertij ordinis, quæ neque paupertatem neque continentiam, neque obedientiam profiteantur, & uocari has pizocheras. Existimo tamen alium ordinem illum esse quàm de quo loquor nempe mulierum nuptarum quæ de tertio ordine dicuntur, & quæ habeant coniugem, de quibus Ludou. Roman.[x] quarum ordo in concilio Auinionensi reprobatus fuit, ut ait Cynus;[y] mulieres porro Teutonicæ seu canonicæ regulares, quandiu moniales sunt non habent maritos, sed possunt exeundo libere nubere exceptis paucis ut dicunt nempe abbatissa priore, sacrista: quę perpetuam uirginitatem so
10 læ uouent. Est & aliud genus monialium deferentium quidem habitum, & quæ tondentur, in monasterio ob adulterium detrusæ, uerum
11 tamen proprie non sunt monachæ.[z] Velum accipiunt in professione uirgines, & non ui
12 duæ, quas uelare prohibentur episcopi.[a] Consecrantur ab episcopo moniales, uel eius consensu & authoritate à presbytero.[b] Stati autem & definiti dies fuerunt certi, quibus licet uirgines consecrare tantum, nisi necessitatis alia causa urgeat: dies uidelicet Epiphaniæ, hebdomada Paschalis, dies natalitij aposto
13 lorum, dominici.[c] Viuunt uel uiuere debent moniales & Ascetriæ secundum proprij ordinis professi leges, de quibus paulo ante dictum.

Sed

a c. pen. & fin. 20. q. 1. & can. tutus, 28. dist. ca. uiduas quas, 27. q. 1.
b ca. sunt qui. & c. illud auth. 20 q. 1. can. presens, 20. q. 3.
c ca. si. 20. q. 3.
d ca. 3. & can. puella, 20. q. 2.
e artic. 19. in constit. Aurelia cens. consonat conci. Aphricanum, 3. ca. 4. c. placuit, & 20. q. 1.
f Macrob. libr. 3. saturnal. c. 5.
g Liu. li. 21.
h Suet. in Galba, c. 19.
i ca. cognouimus, 18. q. 2. clement. 1. de relig. dom.
k artic. 11. constit. Aureliacẽs. anni 1560.
l clem. 1. § 1. de stat. monac. ubi uideto per glos. quomodo uisitatio facienda per moniales sit, & quomodo uisitatis haec exempla.

m diximus de ijs, libr. 40. artis mirabilis, c. 11. 13. 15. uide uulgaria de ijsdem apud Liuium, Gregorium Gyraldum, Ouidium in Fastis, 6. Cicero 1. de Natura Deor. Põpon. Lætum, & Fenestellam.
n Berosus, lib. 5. Defloratio. historia Chal.
o Leuit. 6.
p Leuit. 10.
q Gellius libr. 1. c. 12.
r glo. & tex. in c. dilecta, in uerbo, canonicas, de maior. & obed.
s indemnitatibus, § pen. de elect. in 6.
t Innoc. 2. in c. perniciosã, 18. q. 2.
u Manč. libr. 3. Enchirid. tit. singul. c. 49.
x Ludo. Rom. consil. 307 incip. circa primum
y Cyn. in auth. sed quibus, de nuptiis. uxor. ad. C.
z tex. cũ glos. in auth. sed hodie. in uerb. recipere, ad l. Iul. de adult.
a can. deuotis, § fin. 20. q. 1.
b can. si iubet, § 6. & ca. presbytero, 26 q. 6. cã. 1. de temporib. ordina.
c can. deuotis uirginibus, 20. q. 1.

Sed nec licet illis, quæ uirginitatem suam Deo consecrarunt sponte, nubere.[a] Ex constitutione D. Basilij monachis cum monialibus habitare non licet, neque monachus pernoctare, seu cubare in monialium monasterio, neque singulariter cum monacha conuiuari:[b] incauta enim & inconsulta familiaritas mulierum & clericorum suspecta, periculosa, & offendiculo est.[c] Quare nec monialis cum clericis uel alijs monachis in uno choro psallere debet.[d]

14 Atque recte cauit Nicena synodus secunda,[e] ne duplex esset monasterium, id est, ne uno ambitu monasterium uirorum & mulierum concluderetur, propter scandalum. Cautum quoque ne monasteria mulierum ab hominibus

15 frequententur. Sic & legimus templum Vestæ & uirginum apud ethnicos non fuisse consecratum, ne illuc Senatus accederet: non enim poterat alibi quàm inaugurato loco curia aut

16 senatus haberi.[f] Imo ut omnis suspitio absit ab istis uirginibus statutum quoque, ut cuiuscunque ordinis sint, siue Basiliani, siue Augustiniani, aut Benedictini, in cœnobijs, ecclesia, refectorio seu cœnaculo & dormitorio simul conueniant, una degant, nec separatas ædiculas sibi construant uel habeant.[g]

17 Inhibetur & monialibus tangere sacra uasa, sacratas pallas, incensum circa altaria deferre.[h]

a cano. puellæ, 20 q. 1.
b cano. diffinimus, & can. in nullo loco, & cano. peruenit, 18 q. 2.
c d can. peruenit.
d can. pernicio sum 18. q. 2.
e in can. 20. Synod. 2. Nicen.
f Siluius, in 7. Aeneid. Virgilij ibi Horrendum syluis ac religione parentum.
g cano. perniciosam, 18 q. 2.
h ca. sacratas, 23. distinct.

De prioribus & præpositis. Cap. XVIII.

a

1 *Priores, & prioratus qui.*
2 *Priorum alij claustrales, conuentuales, & seculares, & qui horum prioratus.*
3 *Prioratus regulares tantum dantur regularibus professis.*
4 *Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex causis adimatur.*
5 *Priores seculares qui.*
6 *Præpositus quis, & unde dictus.*
7 *Præpositura beneficium cum dignitate, & sine.*

1 PRiores dicuntur, qui aliquibus ecclesijs præsunt supra alias personas earundem: unde & prioratus, ecclesiæ, quæ illis in titulum dan-

2 tur, nominantur. Horum alij sunt claustrales, alij conuentuales,[i] alij seculares. Claustrales sunt, qui præsunt cœnobitis post abbatem uel alium antistitem, quorum funguntur uicaria potestate & opera intra monasterij claustra.[k] Conuentuales illi, qui principes cœnobio constituti sunt, quibus nullus abbas

3 uel alius dignior inibi est.[l] Et prioratus horum obtineri non possunt ab alijs, quàm qui expresse ipsius ordinis cuius sunt professioné legitimam emiserint, & electi sint iure à suis

4 capitulis & instituti. Perpetui tamen ut ijs præfecti non possint amoueri ab illis, præterquam si bona monasterij dilapident, & perdant, uel incontinenter seu impudice uiuant, aut si in aliud monasterium transferantur,[m] prioratus conuentualis dignitas est, claustralis mini-

5 me.[n] Priores seculares dicuntur, qui habent prioratus seu beneficium prioratus, quod solitum est regi per clericos seculares. Interdum quoque prioratus est, regularis, sed per seculares cura eius exerceri debet:[o] quia à mente iuris alienum est, ut animorum cura concedatur regularibus.[p] Itaque qui à regularibus præficitur regendæ plebis causa, uel rector, uel uicarius perpetuus dicetur, prioratu remanente apud alium, uel penes monasterium, uel capitulum aliquod.[q] Sicque qui ei portionem præbet, prior nominabitur.

6 In ecclesijs in quibus regulares in canonicos transierunt, loco prioris conuentualis in secularisatione, ut dicunt, successit aliquando præpositus, uocant *preuost*, si is prioritate dignitatis præfulgeat: quemadmodum Tholosæ in ecclesia S. Stephani, post quem secundum ibi locum tenet cancellarius.[r] Quamquam Guido Papæus existimet eum successisse in locum quæstoris[s] Præpositus is generaliter erit qui præfectus aliquibus est,[t] sed & is usu talis qui primam habet inter aliquos digni-

7 tatem. Quamobrem & præpositura per se singulare nomen beneficij ecclesiastici facit, quod assiduitatem, seu, ut loquuntur iura, residentiam & ordines,[u] & ætatem & scientiam legitimam & ordines.[x] In aliquibus tamen ecclesijs ex earum consuetudine, ubi officium nullum gerunt præpositi, præpositutæ dignitates non sunt,[y] ut in Carnotensi & Turonensi ecclesia.[z] Tradit & Rota, alicubi inter canonicos in quibus non est archidiaconus, in locum eius præpositum constitutum.[a]

i clem. 2. de rescrip.
k c. cū ad monasterium, de sta. monach.
l clem. 1. §. cæterum, de statu monach.
m c. 2. de statu monach. apud Gregor.
n glo. in clem. 2 de rescript. in uerbo, conuentualem, & Panorm. in c. nisi, de præben.
o clem. 1 §. cæterum. de statu monach.
p c. 1. de capel. monach. apud Gregor.
q c. extirpādæ, c. 30. §. qui uero, de præben. ap. Gregor.
r Aufrer. quæstio. Tholo. 13.
s Guid. Pap. decis. 436
t ca. quamuis, de uerb. & rer. sig. ap. Gregor.
u ca. ex parte, in 2. de cleric. non residen.
x c. dudum, in 2. c. 22. de elect.
y Rota, decis. 451 in nouis.
z Innocent. §. ad c. de multa, in fin. de præb.
a Rota, decis. 442. in nouis.

De Cancellario seu magistro scholarum. Cap. XIX.

1. & 3. *Cancellarij dignitas.*
2 *Magister scholarum Cancellarius factus.*

1 THolosæ post præpositum, secundus in dignitate est cancellarius Academiæ, & canonicus in choro, & alibi.[b] Cadurci non ita, sed post archidiaconos duos & cantorem officium ge-

2 rit. Hic in diplomatibus summorum pontificum qui priuilegia Academiæ nostræ Cadurcorum largiti sunt, dicitur magister scholarum. Nam antequam Academia esset, erat inter canonicos unus magister, aut canonica portio uni magistro dabatur, qui docendi prouinciam susciperet, & sua cura alios præceptores & magistros, docendi causa deligeret, iuxta concilij generalis & Lateranensis

3 decreta.[c] Subinde in institutione Academiæ ex magistro scholarum factus est cancellarius, eiusque dignitas, ut aliarum dignitatum ordo, metienda est ex consuetudine ecclesiarum, in quibus sunt instituti.[d]

b Aufrer. in q. Tholos. 13.
c ca. quamuis, de magistris, li. 5. Decretal.
d glo. in c. execrabilis, de præben. in extrauā. commun. in uerb. personatus, Innocen. & Hostien. in c de multa, de præbend.

De Archidiacono. Cap. XX.

Lib. 1. Decretal. tit. 13.

1 *Diaconi nomen quid significat, & qui diaconi.*
2 *Diaconi sacri, & seculares.*
3 *Archidiaconus quis.*
4 *Archidiaconi constituendi qualitas.*
5 *Archidiaconi cum officio, & sine eo.*
6 *Archidiaconi officium.*

1 Diaconi nomen, ad alias quàm ecclesiasticas personas referri potest, propter generalem significationem uerbi, quod ad diuersa ministeria transfertur. διακονεῖν, vide διάκονος, ministro & famulor significat. Vt D. Paulus uocat magistratus, τὸν θεοῦ διακόνους, [a] & Iulius Pollux, [b] legatos, ὁ δὲ πρεσβευτὴς, inquit, οὐκ ἂν καὶ ἄγγελος καὶ διάκονος. Sunt & apud eundem διακονίας δημοσίας, munera publica, & administrationes publicæ: ut & apud Æschinem [c] & De-
2 mosthenem. [d] Ea ratione diaconi sacri, & seculares: & inter sacros quidam diacones administrantes presbyteris simplicibus: alij qui inseruiunt
3 episcopo, dicti archidiacones, seu principes, vel primi seu proximi qui inseruiunt episcopo: ad quem eorum ministerium refertur, & ut diacones simplices presbyteris subijciuntur. [e] Sic & presbyteri, & archipresbyteri, his archidiaco-
4 nis subijciuntur. In archidiaconatum promouentur nati 25. ann. digni qui saltem diaconi sint, [f] & licentiati in aliquo iurium, uel theologia, [g] cum habeant dignitatem. Primi diaconorum ij dicti, [h] quibus iure communi adhæret dignitas, eaque maior monasterijs ipsis, & præ-
5 positis eorum. [i] Etsi alicubi cum dignitate sine officio sint, quemadmodum Innocentius notat in Parmensi ecclesia archidiaconum nullum exercere officium, & nihilominus dignitatem habere. [k] Obseruandum tamen pro dignitate, officio, & gradu honoris censendi archidiaconi sequendam esse legem capituli proprij, & consuetudinem, qua usi fuerint in sua ecclesia ante archidiaconi: & eis potius deferendum, quàm præscriptis & concessis à iure pon-
6 tificio. [l] Archidiaconus oculus episcopi est, & iure ipso eius uicarius in uisitationibus, correctionibus & dispensationibus rerum ecclesiasticarum, censor morum clericorum & emendator: subdiaconibus & leuitis imperat, parœchiarum diœceseos subit solicitudinem, quas circuit, & inspicit, subditos habet suæ iurisdictioni archipresbyteros. [m] Hic examinat & præsentat episcopo ordinandos. [n] Mittit in possessionem prælatos, abbates, uel abbatissas, [o] aliaque pleraq; quæ sui muneris sunt exequitur. [p] Quæ quia plura sunt, interdum efficiũt, ut plures quàm unus archidiaconi instituti in una ecclesia cathedrali sint, duo, tres, quatuor, uel plures. Statuit Tridentina synodus, [q] ut archidiaconi ubicunque fieri poterit, sint magistri seu doctores aut licentiati in Theologia, aut iure canonico.

a D. Paul. ad Roman c. 13.
b Iulius Poll. lib. 8 Onomast. περὶ πρεσβέων.
c Aeschines contra Ctesiphonem.
d Demosthen. de Corona.
e ca legimus, 93 distinct.
f cap. nullus in proposita, 60 distin.
g in conci. Trident. 8. sessione de reformatione generali, ca. 12.
h c 1. de serut. in ord. faciend.
i Panor. in c. ex tuas, § excellentiores, de simonia. Gomes, in regula cancellariæ, de annal. possess. q 11. in fin.
k Innoc. in ca. de multa, de præben.
l Hostiensis in summa, de off. archid. dũ quęrit quod sit eorum officium, facit c. si eo tit. in can. ad hæc, de off. archid.
m c. 1. de scrutinio in ordine faciendo, ca. ut nostrum, de off. archid.
n d cap. ut nostrum.
p de quibus in ca perlecta, § archidiaconus, 25 dist.
q in conci. Triden. sessio. 24 in decretis de reforma generali, can. 12.

De Archipresbytero, & decanis. Cap. XXI.

1 *Presbyter, & archipresbyter quis.*
2 *Presbyteri senioris nomen est, & honoris.*
3 *Senum apud antiquos & Romanos honor, &* 7.
4 *Presbys, & senes qui dicti.*
5 *In senibus sapientia præsumitur.*
6 *Senes in domo, uel urbe, uel orbe signum bonum mori, contra.*
7 *Senum consilium inquirendum & sequendum.*
8 *Presbyteri seniores, & multo magis senibus honorandi.*
9 *Antiquius dictum quod melius.*
10 *Presbyterorum siue sacerdotum munus, & officium, & qualitas.*
11 *Archipresbyter quis, & authoritas.*
12 *Decanus presbyterorum quis.*
13 *Decanus quare dicatur, & de denario numero.*
Decani canonici. eod.
Decanus dux. eod. Decumana porta, eod.
Decanus capituli, eod.
Decanus cardinalium. eod.
Decanus Rota. eod.
14 *Archipresbyter Ciuitatensis quis, & eius officium.*
15 *Archipresbyter ruralis quis, & eius officium, & iurisdictio.*
16 *Archipresbyter archidiacono inferior.*

1 Archipresbyter princeps presbyterorum dicitur: presbyter autem senior est, non tam ratione ætatis capularis, quàm honoris quo afficitur, qui hac sacra appellatione decoratur, sacerdos alia appellatione nominatus: quòd sacra
2 mysteria det & pertractet. [r] Mentis hic potius, quàm senectutis spectata canities, quæ presbyteros intitulet. [s] Vnde & episcopi olim dicti quoque presbyteri. [t] Græcis πρέσβεις, erant, quibus honor & reuerentia exhibebatur, quæ senibus deferebatur, eaque erat magna potissimum Romæ, & in bene institutis rebus publi-
3 cis. Nam priscis, authore Callistrato, pene eundem honorem senibus ac magistratibus tribuebant: [u] neque apud antiquissimos Romanorum, generi aut pecuniæ præstantior honor tribui quàm ætati solitus, & maiores natu à minoribus colebantur, ad Dei prope & parentum uicem. Isque mos Romanis à Lacedemonijs traditus, quibus id in more erat ex sanctione Lycurgi: [x] Et ut scribit Ouidius, [y]

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq; suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus iuuenes, animosaque bella gerebãt,
Et pro Dijs aderant in statione suis.

Et rursum. [z]

Adde quòd est senibus rerum prudentia maior,
Solus & artifices qui facit, usus adest.

Atque Xenophon [a] moriturum iamiam & disponentem de regno suo in filij senioris fauorem, Cyrum dixisse scribit, fuisse eam legem Persarum, Senioribus non solum fratribus, sed etiam ciuibus, & incedendo, & dicendo, ce-
4 dendum. Proinde Hesychius, πρέσβεις, inquit, sunt, non solum γέροντες, sed etiam βασιλεῖς, ἄρχοντες, προτιμώμενοι, id est, *non solum senes presbees uocantur, sed etiam reges, principes, magis honorati*. Ita & in translatione nominis ostendit Aristoteles, [b] ὄρνις ὁ τροχίλος καλεῖται πρέσβυς καὶ βασιλεύς. Quod explicat Plinius, [c] *parua*, inquit, *auis, quæ Trochilos uocatur, rex auium in*
5 *Italia.* Venerabilis ex sententia Salomonis senectus, non diuturnitate uel numero annorum computata: cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis, uita immaculata. [d] Præsumitur autem iam canescentibus hominibus per ætatem, rerum saltem experientia & usu sapientiores illos euasisse, dictumque de illis à Deo, *Honorabis uultum senis, & à facie canitiei consurges.* [e] Et ita Rabini annotatur, [f] סבא בביתא סימנא טבא בביתא *Saba bebetha, simana taba bebetha*, id est, *senex in domo signum bonum est in domo*. Nec tantum in domo, sed in ciuitate, & in orbe: ut contra, senum interitus, est certissima coniectura uindictæ Dei, & uenturi mali, & peccati commissi atrocissimi. Sic maledictio maior interminata est Heli, ob peccatum emendatum filiorum,

r cano. cleros, 21. dist.
s cao. pen. 24. distin.
t ca legimus, 93 distinc. can. olim, 95 dist.
u Callist. l. semper, 5. de iure immunita. lib. 50. ff. tit. 6.
x Aul. Gellius lib 2. cap. 15.
y Ouid. libr. 5. Fastor.
z Ouid. libr. 2 De art.
a Xenoph. lib. 8. Cyri Paed.
b Aristo. lib 9 de Histor. animal. c. 1.
c Plinius, li. 8.
d Sapient 4.
e Leuit ca 19.
f in sententijs moralibus Ben Sirc. cap. 15.

filiorum, quod erat Deo abominabile. *Ecce*, inquit Deus per prophetam ad illũ, *dies ueniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, ut non sit senex in domo tua.* Et postea *uerumtamen non auferam penitus uirum ex te, sed ut deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur, cum ad uirilem ætatem peruenerit.*[a] Propter malitiam tollitur iustus.[b] Omnis prouincia, ut aiunt Rabini, in qua non est senex, digna est ut deuastetur.[c] Sicuti & quãdiu Loth inter Sodomitas fuit, non potuit ciuitas ab angelis subuerti.[d] Et propter unum senem Mathusalah, Deus uindictam diluuij per

7 septem dies suspendit, donec is[e] moreretur. Senibus itaque deferendi honores & rerum administrationes, & si plures sint, quàm sint magistratus uel administrationes, illis saltem ut dignis deferendum est, consilia illorum scrutanda & perpendenda potius, quàm iuuenum, qui perdiderunt regem Roboam filium Salamonis.[f] Monet & ecclesiasticus, *Ne te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dabis responsum.*[g] Et alibi,[h] *Corona se-*

8 *num, multa peritia, & gloria eorum timor Dei.* Ergo delatus hic honor senibus, qui πρέσβεις, dicũtur, multo magis senioribus qui presbyteri, πρεσβύτεροι. Vt etiam antiquitus obseruatum innuit Xenophon.[i] ὄρξατο λέγειν ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος. i. *cœpit loqui Pharna-*

9 *bazus, erat enim senior.* Quodque melius est, & antiquius dictum est sæpe apud M. Tullium: ut ad Atticum, *ne dubitarit, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.* Et alibi,[k] *ut salus antiquior, id est potior, militum, quàm impedimentorum.* Et iterum,[l] *nihil uita antiquius, existimare omnia posteriora libertate ducere.* Eademq́; phrasis obtinet apud Græcos, ueluti apud Iulium Pollucẽ:[m] οὐδὲν ἐστὶ πρεσβύτερον, pro οὐδὲν τιμιώτερον, & apud Platonẽ.[n] μὴ μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ πρεσβύτερον τῶν ὡς ὅτι βέλτιστον ἐμὲ γενέσθαι. Hac rõne qui honore præcipuo in ecclesias usi sunt, quive ceteris aliorũ præpositi sunt, uel qui curã mysteriorum uenerabilium in ecclesia Dei susceperũt, presbyteri dicuntur, digni habiri hoc ministe-

10 rio. Ita D. Paulus ad Titum[o] scribens, *Reliqui*, inquit, *huius gratia te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigat, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego disposuitibi: si quis sine crimine est, unius uxoris uir, filios fideles habens, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.* Et ad Timotheum,[p] *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo & doctrina.* Dignissimum & uenerabile horũ peculiare munus, quod non nisi sacerdotibus conceditur, sacratissimum & adorandum sacrificium corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi in altari conficere & offerre, orationes dicere, benedicere,[q] & alia pleraque exequi, de quibus paulo post agetur Deo iuuante, cum de ordinibus & sacerdote loque-

11 mur. A presbyteri nomine archipresbyter dicitur, qui sacerdotibus seu presbyteris certis quibusdam de causis præponitur, & præest illis quæ sacerdotalis officij sunt: præcipue si episco

12 pus defuerit.[r] Proinde & archipresbyter appellatur decanus, scilicet presbyterorũ uel ecclesiæ.[s] Quia decanus ecclesiæ, in locũ archipres-

13 byteri subrogatus est.[t] Decanus alioquin, qui præest decẽuiris, dici existimatur à Vegetio,[u] sed translatione facta à perfectione & præstantia denarij numeri, decanus dicitur præcipuus inter aliquos eiusdem ordinis uel status,[x] Ita ecclesiæ Constantinopolitanæ canonici, tanquã digniores, decani dicti sũt ab Honorio & Theodosio CC.[y] In eo sensu Ælianus scribit, quod optimus quisque decuriæ præponi, & cæterorum ductor esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præses nominatur.[z] Sic & porta maior, quæ in castris erat, decuman a dicta, ut præcipua, diuersa ab ea quæ erat in posti ca castrorum parte.[a] Et

Vastius insurgens decima ruit impetus unde.[b] Decanus in capitulo, honorabilior uidetur pars capituli:[c] inter Cardinales etiam præcipuus eorum decanus, ut in cardinalibus monumentis. Interq; Rotæ auditores, honorabilior decanus est in capella Pappæ, propter ministerium, quod uocatur mithræ, ut notat Ludoui

14 cus Gomesius.[d] Archipresbyterorum duæ sunt species, una urbicanorum seu ciuitarensium: altera ruralium. Ciuitatensis seu urbicus est, qui in urbe constitutus. Eius munus est, absente præsule, & eius loco officium diuinũ incipere, benedictiones in ecclesia dare presbyterales, missam quando uoluerit cantare, & reliqua peragere, quæ tradit propria constitutio-

15 ne Leo Pappa.[e] Ruralis archipresbyter in mere degit, & qui habet curam presbyterorum, qui per minores titulos habitant, quorum uitam, mores, & simul plebis obseruat: ut deinceps episcopo denunciet.[f] Partitur quippe cũ huiusmodi episcopus solicitudinem gregis, habentque iurisdictionem, qualem illis consuetudo permisit.[g] Statuit & Carolus Magnus, ad archipresbyterum notionem pertine-

16 re de incantatoribus & maleficis.[h] Hic tamen subijcitur archidiacono diœceseos, quia ei inferior:[i] quamquam ratione simplicis ordinis diaconatus & presbyteratus, maior presbyter diacono.[k] Sic enim, & in alijs, quis alio maior uel minor, diuersis respectibus uel rationibus esse potest.[l] Et in ordine, primum locum habẽt presbyteri honorabiliorem, secundum diaconi, tertium subdiaconi tenent, ex decreto Gregorij noni.[m] Quare etsi in ecclesia absente episcopo archidiaconos & archipresbyter adsint & concurrant, archipresbyter loco episcopi missarum solemnia peraget.[n]

a 1. Reg. c. 2.
b Isaiæ, c. 57.
c in prædicta sententias. Ben Sira.
d Genes. c. 19.
e Genes. 5.
f 2. Paralipo. c. 10.
g Ecclesiastic. c. 8.
h Eccles. c. 25.
i Xenoph. li. 4. Hellen.
k ad Herénii.
l Orat. 2. in Antoni.
m Iulius Poll. lib. 1. Ono.
n Plato, in Sym posio.
o ad Tit. c. 1.
p 1. ad Timot. cap. 5.
q ca. perlectis, & ad presbyterum, 25. dist.
r cap. 1 & c. de off. archipresb.
s ca. ad hæc, de off. archidiaco.
t canc. innouamus, 60 dist.
t Rota decis. 451 in nouis & rursum, decis. 445.
u Veget. lib. 2. de re milit. c. 8.
x glos. in rubr. decanis, lib. 12. C. & ibi Alciat.
y l. nõ plures, 14. de sacrosan. eccl. lib. 1. C. tit. 3.
z Aelianus, libello De acie instruenda.
a Iulius Cæs. lib. 3. Commẽ.
b Ouid 11. metamorph.
c cap. post electionem, c. 7. de concess. præben. c. cum inter uniuersas, ca. 18 & ibi Panor. & gloss. de electio.
d Lud. Gomes. in proœm. ad regu. cancellariæ, ad cap. de yponotariis.
e c. pen. de off. archipresby.
f c. 1. de offic. archipresbyt.
g gl. in c. ex litteris, de consti. & ab eis uersu. ba, coram decano
h in constit. ca pitularib. Caroli Magni, tit. ptulan de pace, c. 5.
i ca. 1. & ca. ad hæc, de off. archipresby. can. proclamari, & archipresbyter, c. 5. dist.
k notat Host. in summa, de offi. archid
l cano. puto, 2. q. 7.
m ceno flaminus, de maior. & obed. apud Gregor.
n c. 1. de offic. archipresby.

De primicerio ecclesiastico, cantore, & præcentore, & eorum beneficijs. Cap. XXII.

De offic primicerii lib. 1. Decreta. tit. 25.

1 *Primicerius quis, & num cantor.*
Cantor, primicerius, & eius munus, eod.
2 *Præcentor quis.*
Concentor quis, eod.
3 *Primiceriatus cum dignitate beneficium.*
Primiceriatus notariorum summi pontificis. eod.
Primicerius datarius. eod.
4 *Primicerius cantor quare, & subditus archidiacono.*
5 *Primicerius in omnibus quis generaliter.*
Primicerius mensorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis. eod.
6 *In ceris olim scriptitatum.*
Scriptura diuersa materia, eod.
Cera prima, secunda, ima, & ultima scribi quid. eod.

7 Scribe-

7 *Scribebantur digniores primo loco.*
8 *Choragus cantor, & quid priscis choragus.*
9 *Chorodectis quis.*
10 *Chorodidascalos, magister chori.*
11 *Chori summa apud unum esse debet.*
12 *Chorus ecclesiasticus quis dicatur.*
Chorus ecclesiasticus quando diuisus in duas partes, psalmorum Dauidicorum canendorum causa, & antiphonarum. eod.
13 *Præcentor quis, & officium eius.*
Chorostates præcentor, eod.
14 *Succentor & succentoratus.*
15 *Choraulæ qui.*

PRimicerius est primus inter clericos & diaconos, quibus præest in docendo, subditus archidiacono.[a]
Butrigarius ratus est primicerium
1 accipi pro cantore.[b] Nam & officium cantandi & legendi lectiones, laudes, responsoria ad
eum pertinet: ordo & modus canendi, pro tempore & solemnitate, determinatio delationis
cereorum seu luminũ, castigationes leues clericorum.[c] Cantor alibi dicitur, quòd uoces in
2 choro moduletur.[d] Species cantoris præcentor, qui uoce præit, qui ante omnes incipit: item
concentor, qui simul concinit. de quibus Deo
3 fauente postea. Colligitur autem & rescripto
Innocentij 3. ad Tullenses canonicos,[e] primiceriatum esse beneficium cũ dignitate. Aliud
tamen, ab officio primiceriatus quod habet primus inter notarios summ. pontif.[f] antea dictus
notariorum decanus, & protoscriniarius: & ille primicerius qui diem, seu ut loquuntur, datas
adijciebat diplomatibus pontificalibus, quas
4 nunc bibliothecarius apponit. Primicerius itaque cantor ex consensu dicitur, uelut primus
in choro, & primus ratione cantus: alioquin non is primus simpliciter dicendus, cum is sub
ordinetur archidiacono. Exigit enim prorunciatio nominis primicerij, adiectionem ex rela
5 tione alicuius, uel postulat subintelligi. Quòd primicerius in omnibus is dici possit, qui primus & in aliqua dignitate est antesignanus,
vel primus in aliquo. Sic dicimus primicerium mensorum, inter mensores primum:[g] & primicerios ex corpore decanorum.[h] Primicerium fabricæ,[i] primicerium protectorum domesticorum, equitum.[k] Sic de similibus. Nam
πριμικήριος, uel πρωτοκήριος, est πρῶτος τάξεως. pri-
6 mus in ordine quolibet ceræ seu scripturæ. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis & pugillaribus scribere, præcipue ante chartæ & membranæ inuentionem: tentatis pluribus scribendi materijs, de quibus scribit Plinius, de Pappio arbore loquens. *Hanc*, inquit,[l] *Alexandri Magni victoria repertam author est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Et antea non fuisse chartarum vsum, sed in palmarũ folijs primo fuisse scriptitatum: deinde quarundam arborum libris: postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox, & priuata linteis confici cœpta, aut ceris: pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Et postea etiam remansit cerarum usus, ut ex Plinio Iuniore constat, dum ait,[m] *Erat in proximo, non uenabulum aut lancea, sed stylus aut pugillaris: meditabar aliquid annotabamque. ut si manus uacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis.

Non ne libet medio ceras implere capaces
Quadriuio.

Quare quæ in ceratis tabellis, & per translationem in alijs scripta erant, in ceris scribi dicebantur, & quòd in primo loco, in prima cera, & postea, secunda & tertia &c. & in ima. Et ita apud Suetonium legimus,[n] Iulium Cæsarem Q. Pedium ex quadrante hæredem instituisse, reliquos in ima cera. Et Asconius Pædianus extremã ceram, ultimam tabulam, uel ultimam partem tabulę interpretatur.[o] Quocirca primicerius primo scriptus in choro cantor, dignior.
Sic enim digniores in albo magistratuũ primo
8 scribebantur.[p] Nihil ergo prohibet quin hũc cantorem Choragum quoque uocemus. appellarunt enim choragos prisci, ut refert Athenæus ex Demetrio Bizantio, *Non hos*, inquit, *qui volunt nunc choros mercede conducunt, sed eos qui chori sunt doctores qui sicut ait Demetrius Bizantius libro 4. Poematis, iubent, recte musicæ incumbere, neque leges uetustas musicæ præterire.*[q]
9 Affinis huic is qui χοροδέκτης apud Suidam dicitur, qui cantantes & saltantes admittebat in
chorum, qui sciret qui admittendi, & in quo lo
10 co chori essent disponendi. Vocabatur & χοροδιδάσκαλος, chori magister, qui docebat eos quos in chorum ille admittebat, quomodo cãtare deberent: non enim passim licebat etiam bona voce prædito eo inconsulto in chorum Ethnicorum etiam uenire, teste his uerbis Aristotele.[r] οὐδὲ δεῖ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐᾶσαι συγχορεύειν .i. *neque semper magister chori eũ qui pulchriorem ac meliorem toto choro uocem emittit, sinit in choro*
11 *esse.* Sicque & necessarium dixit idem Aristoteles chori summam apud unum esse.[s] Quare apud Athenienses, in festis suorum idolorũ constituebantur chori à tribus quæ decem erant, & ex unaquaque tribu eligebatur choragus, ut author Demosthenes & Libanius.[t] In choris quoque eorum cantum fuisse, etsi eorum alius quàm in sacris usus testatur Macrobi.[u] *Vides, inquit, quàm multorum uocibus chorus constet, vna tamen ex omnibus redditur uox, una est illic acuta, aliqua grauis: alia media, accedent uiris femi-*
12 *næ, interponitur fistula.* Suidas chorũ ecclesiasticum ait esse cœtum canentium in tẽplis: & choros ecclesiarũ diuisos fuisse in binas partes sub Constantino Cõstantini Magni filio, & Flauiano episcopo Antiochæ. Et ex Antiochia ubi cœpit in oẽs mũdi partes transiuisse morẽ ita psallendi bifariã psalmos Dauidicos. Hæc tamen Suidæ opinio nõ valde de initio psallendi in alijs probabilis. Siquidẽ legi apud Socratẽ[x] & Nicephorũ[y] Calixti, modũ antiphonarum, id est modũ concinendorum carminũ per mutuã responsionem & per uices, iam ab apostolorũ temporibus cœpisse. Nam tempore D. Ignatij, qui tertius in ecclesia Antiochena à D. Petro Apostolo hierarcha fuit, & qui cum apostolis plurimo tempore uixit, ea psallẽdi formula instituta ab eo est. Publice tamen in duas partes Antiochiæ choro diuiso Dauidicam melodiã psallere docuere Flauianus & Diodorus: postea
13 episcopi, ut author Theodoricus.[z] Additur interdum cantoribus & magistris chori, præcentor, qui modulationem incipit,[a] forsan conueniens cũ eo qui Græcis uocatur χοροστάτης, ὁ τὸν χορὸν ἱστάς. Quod colligitur ex epistola quadam Iuliani, dũ ait,[b] καθάπερ δὲ τῷ ἐνδόξῳ τὸν διάτονον ... πρὸς τὴν χορείαν ἄσονται ... οὕτω καὶ ἡμᾶς ὑπὸ τῷ σῷ πλήκτρῳ ... πρὸς τὸ ἀνάκλημα τοῦ ῥυθμοῦ συναρμοζοῦντες. Quibus docet chorostatus rõdere ad auspicatum rhitmi. Chorostates dici põt in qui-

a ca. 1. de officio primicerij, lib. 1. Decretal. tit. 25.
b Butriga. in d. rubri. de offic. primicer.
c ca. perlectis, § ad primiceriũ. 25. dist.
d ca. cleros, § cantor, 21. dist.
e c. cum accessissent, cap. 1. de constitution.
f Gomes, in procem. Regu. Cancellar.
g l. 1. de mensor. li. 12. C. tit. 28.
h l. 1. de decanis, li. 12. C. tit. 27.
i l. 2. de fabricensib. li. 11. C. tit. 9.
k l. 9. de domestic. & protecto. lib. 12. C.
l Plinius, libr. 13. c. 11.
m Plin. iunior, lib. 1. epistol.
n Sueton. in Iulio Cæsare.
o Asco. Pedia. in 3 Verrinam Ciceronis.
p l. 1. de Albo scrib. libr. 50. P. tit. 3.
q Athenæus, li. 14. Dipnos. cap. 11.
r Aristot. lib. 3. Polit. c. 9.
s Aristo. lib. de Poetica.
t Demosthenes, in oratione in Midiam, & in eam Libanius in argumento.
u Macrobi. in initio Saturnalio.
x Socra. li. 6. hist. Tripar. c. 9.
y Niceph. Calixti, lib. 13. c. 8. histor.
z Theodor. li. 5. histor. Tripar ti. c. 32.
a cano. cleros, 21. dist.
b Iulia. episto. ad Iamblichũ.

14 in quibusdā ecclesijs nominatus succentor, cuius & beneficium dicitur succentoratus, habēs dignitatē alicubi, ut in Pictaniensi ecclesia:[a] alibi autem tantummodo habens officium, alibi personatū. Mores enim & consuetudo ecclesiarum in istis, & in cantorum præcentorum, & aliorum beneficiorum qualitatibus sequi oportet.[b] Beneficia porro hic cantorum, præcentorum, & succentorum & officia, alia sunt à communi canonicorum officio modulandi &
15 canendi. Et pariter distincta à Chorauolis, quorum munus per clerum aut canonicos, aliosva præbendatos fit per uices: isti enim choraulæ ex diuerso more legionum, uel sedent & cantant & cæremonias perficiunt, uel circa exedras chori discurrunt, & deficientes in cantu canentes admonent, & uoci seu conuenienti modulationi restituunt: ferunt alicubi scipiones argenteos uel auratos, alibi sacrum palliū quoque sumunt, & eos qui responsoria incœpturi sunt monent, de responsorij initio & uoce seu tono. Dicti choraulæ metonymia facta à chauraulis antiquorum: etenim in choris eorum erant qui inflabant tibias, quæ choris canentium miscebantur, inde & dicti choraolæ. Sunt in ecclesijs choraulæ qui primi responsoria & antiphonas inchoant.

a c. inter dilectos, cap 11. de excess. præla.

b c. cum olim, c. 6 de consuet. ap Greg.

De præbendatis, & canonicis vtriusque sexus. Cap. XXIII.

1 Præbendati ab eo, quod uictus causa præbetur in ecclesijs dicuntur. Præbendæ enim absolute in plurali numero apud priscos dicebantur quæ, parœchi quotidie legatis publice missis exhibere tenebantur, ligna, sal, ut innuit Horatius:[c]

Proxima campano ponti quæ uillula tectum
Præbuit, & parochi, quæ debent ligna, salemque.

c Horat. Sermo. Satyr. 5. & ibi Acron.

2 Vocant iura codicis salgamum, quod præbetur ab hospitibus militibus, quo tamē nomine nō
3 ueniunt culcitræ, lignum, aut oleum.[d] Meminit & Gellius de præbendis publice, dum agit de Ventidij Bassi fortuna, & eum dum adoleuisset uictum sibi ægre quæsiuisse, sordideque inuenisse, comparatis mulis & uehiculis, magistratibus qui sortiti prouincias fuissent præben
4 da publice conduxisse.[e] Ab eadem declinatione Varro[f] uocat præbia ἀλεξιτήρια, uel amuleta, à præbendo. Vt si lorum detur quod sit rema
5 dio pueris. Et alibi,[g] uerbum præda & prædes à præstando ducit, quod ea pignore data publice mancupes fidem præstent. Erant & largitiones ab imperatoribus factæ prouincialibus, quæ & præbendæ dicebantur, ut apud Cassiodorum, *Præbendarum*, inquit, *tenor adscriptus, quem nostra diuersis largitur humanitas prouincia*
6 *libus &c.*[h] In iure pontificio & beneficiorum tractatu præbenda in singulari numero, eadē
7 tamen significatione, usurpatur. Hæcque duplicis generis præbenda dicitur, una datur laicis: altera quæ tantum conceditur clericis titulo beneficij. Laicis præbentur ab ecclesijs quædam annonæ stipendiorum gratia, ratione obsequij uel officij, uel solicitudinis impensæ in ecclesiam:[i] cuiusmodi sunt quæ præbentur aduocatis, syndicis, & alijs. Imponuntur & ecclesijs onera annonarum præbendarum nobilibus pauperibus, uel ob seruitium temporale, ut scribit Compostellanus, & post eum Panormita.[k] locum habere in ecclesia S. Martini Carnotensis. Atque idipsum Symmachus Pappa, ratione
8 temporalis concessionis[l] permisit. Et D. Hieronymus omnibus monasterijs præcepisse uidetur.[m] In Gallia in monasterijs quæ regij iuris sunt & fundationis uel dotationis regis, præbēdæ huiusmodi sunt, in quibus princeps milites membris mutilos pauperes, etiā inuitis monachis alendos quādiu uixerint statuit.[n] Et sæpe ita iudicatū Tholosæ uidi à curia suprema, repugnantibus monachis largitioni regiæ & codicillis eius. Nec mirū si princeps ita possit statuere, cū præbendæ in fructibus consistant pro
9 pria natura, quorū & laici capaces sunt. Alterius generis præbendæ quæ debentur clericis, spirituales dicūtur, & beneficij ecclesiastici nomine cēsentur, quòd habeant spiritale munus annexū, diuisis portionibus tamen, nō antea.[o] Hæ rursum uel simplices uel canoniales dicentur. Simplex præbenda, est ius spiritale recipiēdi certos prouentus, in ecclesia collegiali competens ob diuinum officium cui præbendatus inseruit.[p] In spiritali consistit titulus, in

tempo-

d l. 1. de salga. hospitibus non præst. lib. 12. C. tit. 42.

e Gelli. lib. 15. cap. 4.
f Varro, lib. 4. de ling. Lat.

g Varro, lib. 4. de ling. Lat.

h Cassiod lib. 3. Varia.

i glo. in c. cum Martinus, in uer. receperūt, de consti. & ibi Panor. nu. 22.

k Panor. in d. ca. cum Martinus.

l ca. possessiones, 16. q. 1.

m D. Hierony. ad Damas. in c. sia. 16. q. 1.

n ca. maiorib⁹, & c. cum causa, 36. de præben.

o cap. ex parte Hastensis, cap. 10. de concess. preb. lib. 3. decret. tit. 8.
p interpretes I c. cū Martinus, & ibi Pelin. nu. 3. & Panor. nu. 22. & c. 3. de ed. tit.

temporalibus præbendarum substantia. Sim-
plices præbendæ possideotur per clericos se-
10 cundi ordinis in ecclesia coliegiali. Quorum
aliqui ratione officij diuini maioris, quod exe-
qui debent exemplo, & loco canonicorum, qui
per uices integras hebdomadas solemnia mis-
sarum & officij diuini peragere tenetur.[a] Heb-
domadarij dici possuot aliquando, & qui uno
11 gradu simplices præbendarios aotecedunt. Sũt
& alterius geoeris simplicis præbendati, dicti as
sisij:[b] uel mansionarij alicubi dicti, *habituez*,
12 in Gallia. Canonialis præbenda ea dicitur, quę
est annexa canonicatui, quæve ea omnia conti
net quæ simplici concluduntur, & ulra habet
nocē, seu ius suffragij ferendi in capitulo, exe-
drã seu stallum in cboro seu in peristylijs, & a-
licubi, ut Caduci, pacia osculum.[c] Hæc enim
13 habent canonici, si modo sint subdiaconi: Nã
qui non sunt ad subdiaconalem ordinem pro-
moti, sententiã non dicunt, id est, non habent
14 vocē in capitulo.[d] Quēadmodũ neque illi qui
creati dicuntur canonici in herbis, uel honora
rij, uel ad effectum obtinendi primã uacaturã
præbendam, qui nec quotidianas distributio-
nes seu diarias annonas habent, nec actibus
capitularibus intersunt:[e] nempe quòd proprie
non sunt canonici, habita ratione præsentis tē
poris, quales mandatarij uel qui habent literas
15 expectatiuas.[f] Quia qui habet canonicatum
sub expectatione præbendæ, habet quidem ius
ad rem, sed non in re:[g] & qui uere habet cano-
nicatum, habet uel habere debet in præsenti
16 uel de proximo præbendam.[h] Innocentius ra-
tus est, canoniam longe honorabiliorem alio
simplici beneficio, & idcirco canonicos dici
clericos primi gradus, alios etiam beneficiatos
17 secundi gradus.[i] Canonici qui annonam sta-
tam habent, & priuilegia certis maioribus cle-
ricis destinata, dicuntur οἱ ἐν κάνονι, id est, qui in
album talium clericorum in ecclesia relati sũt:
siue qui canonem, id est, demensum ex ecclesia
stico ærario capiunt, uel primi in ecclesia, quē-
admodũ à Pythagoricis dicebãtur κανονικοί har
monici, qui primas in iudicãdo partes longeq;
18 ratas maxime νόῳ adscribebãt.[k] Canonicorũ
& canonicarum præbendæ iterũ, uel monacha
les seu regulares sunt, uel seculares. Regulares
sunt in monasterijs, unde uetitũ ne quis in duo
bus monasterijs locũ occupet.[l] Et ij etiam ha-
19 bent suffragij ius in suo capitulo.[m] Scribit aũt
Volaterranus, Arnulphũ abbatem canonicorũ
regularium ordinem auspicatũ circa annum
Domini 1066. quidã tamen notat, Spirenses,
Vuormacienses & Maguntineoses caoooicos,
monasticæ uitæ professione abiecta seculares
fieri & seorsum habitare cœpisse circa anoũ du
mioi 966. Sed isti inter seculares annumerãdi,
ut plerique alij in Gallia & alibi, qui eius gene
20 ris sunt, non regulares. Sunt & mulieres ẽt, quę
uulgo dicuotur cannnicæ seculares, uiuentes
exemplo secularium canonicorum, quæ non
renunciant proprijs, nec professionem ullam
21 faciunt, quas cõcilium Vienense non probat,
netum & eas nisitati,[n] nominatque eas begui-
nas atque illis iubet aliquam uiuendi normã
22 & regulam monachalem deligere.[o] Cæterum
aonooa quæ præbetur præbendatis & canoni-
cis, tribus modis distinguitur, & ex tribus uarie
constatur. Nam uel præbenda separata & stata
annua est, uel consistit in diarijs seu distributio
nibus quotidianis: uel percipitur ex mensa cõ-
23 muni, si sit.[p] Præbendę nomen refertur ad id
24 quod uocant, *la grosse*.[q] Quotidianę distributio
nes, manualia dicũtur quoque beneficia,[r] seu
uictualia: quę tantum pręsentibus officio diui-
25 no diurno distribuuntur. Qualia ea, quę ex an-
niuersarijs dispensantur tantum ijs, qui oratio
nibus intersunt,[s] non autem absentibus, etsi
studiorum causa absint, quibus pręebenda ta-
26 men integra remanet. Fructus mensę dicun-
tur ea, quę ultra pręebendę fructus, uel diaria
& manualia, ex alijs reditibus capituli colli-
guntur simul, & in communi reseruantur, di-
stribui non certo tempore, sed aliquando cum
inter canonicos participes placuerit. Quorum
quoque qui absens studiorum causa est, fit par
ticeps, non autem alij sine causa, uel ea ille-
27 gitima absentes.[t] De his fructibus annotat
unum ualde singulare Calderinus,[u] ut si hoc
anno contingat diuidi fructus mensę qui prę-
teritis annis collecti & coacti fuerint, canoni-
cos qui uel hodie, uel nupertime fuerint crea-
ti seu instituti uel ordinati, ęqualem partem
cum cęteris antiquis facere. Quod etiam scri-
bit Felinus[x].

a argu. c. dilecto, c. 25 de pręben. ap. Greg.
b c. pen. de cle. non resid. & ibi glo. 3. ap. Greg. li. 3. tit. 4.
c c. dilecto, & c. pro illorum, de præben.
d clemen. 2. de ætate & quali. in clem. c. ex ratione, eo. tit. apud Gregor.
e Imo. in clem. fin. de præben. col. 2. Rebuff. in §. fi. de reseruat. in Concordat.
f in Rotæ decision 445. tit. de præb. in nouis Staphilæus 10 prima forma gratiarũ expectatiuarum.
g c. si de concess. præb. in 6.
h c. relatum, & ca dilectus, de præb. c. cum super, de concess. præb. c. cũ Martinus, de cõstit.
i Ion in c. fodem, de rescr.
k Cel. Rhodiginus, li. 5. c. 11.
l c. fi. de regular. ap. Gregor. & c. ne nimia, §. fi. de religio. dom. glo. in clemen. 2. de iudic.
m c. cõstitutis, 47 de elect. ap. Gregor.
n Clement. 2. de stat. monac. c. indemnitatibus. 41. § pen. de elect. in 6.
o c. 1. de relig. domi. & ut eps. sint subiect. ap. Clementem.
p uidendũ ca. unicum, cũ gl. pen. de cler. nõ resid. in 6.
q in d. c. unico glo. 1.
r c. olim, ca. 16. de uerb. sign.
s d. c. unico, de cler. non resid. in 6. c. de cætero, eo. tit. apud Gregor. c. licet, de præbē. apud Gregor.
t Felin. in ca. Iacobus, nu. 1. de simo. Panor. in c. licet, in fi. de præben.
u Calderin. tit. de præb. cons. 31.
x Felinus, in c. Iacobus, nu. 1 de simon.

De Curionibus, rectoribus, parochis, plebanis, & uicarijs. Cap. XXIIII.

1 A Beneficio, quod curam animorum
hēt, denominantur curati, melius
curiones parochi, rectores, paro-
chi, uicarij, perpetui. Sacerdotia
.n. sunt, quibus inest cura animarũ, alia immu-
nia ab illa solicitudine,[y] ut in beneficijs paulo
post, Deo fauēte, latius docebitur. Curiones re
cte dicti à curijs ẽt, i. à regionibus urbis, quibus
in sacris præponũtur, ut est apud Varronem.[z]
quemadmo-

y c. cum singula, de præbend. in 6. ca. multa, eo. tit. ap. Greg.
z Varro, 4. de ling. Latina.

quemadmodum Romæ quæ per curias diuiſa
erat, tempore idololatriæ ex ſingulis curijs præ
ficiebantur ſacris & deligebantur ad ſacerdo-
tium, ex lege Romuli.[a] Ecclesiæ & curiones à
cura regionum ſeu locorum & hominum eo-
2 rum dicebantur. Proinde curiones in ſibi con-
ceſſis locis curam ſuſcipiunt diſtribuendorum
ſacramentorum perſonis ſibi ſubditis, prædicā-
di uerbum Dei, audiendi exomologeſes,[b] diui
norum officiorum,[c] abſoluendi confeſſa deli-
3 cta.[d] Quo fit, exigi in eo qui curionis munere
fungi vult, & potiri beneficio, cui cura anima-
rum adhæret, probatos mores, ætatem 25. an-
norum, ſaltem iter legitimam, ordinem ſacerdo
talem actu, uel ut eum conſequatur intra pro-
ximum annum à die adeptæ pacificæ poſſeſſio
nis eccleſiæ,[e] ut per ſe hanc fori pœnitentiarij,
ligādi & abſoluendi poteſtatem, & reliqua quæ
ſui muneris ſunt, & quæ non poſſunt niſi à ſa-
4 cerdotibus fieri, præſtare poſſit. Ad eius curam
quoque pertinet, ex reditibus ſacerdotij tem-
plum ſartum tectumque conſeruare. Cū enim
antiquitus Curio partiretur reditus beneficio-
rum cum epiſcopo, qui & fabricæ curam ſubi-
bat, & cum pauperibus, tertia uel quarta parte
contentus, tunc immunis quidem erat ab hoc
5 onere.[f] Sed hodie epiſcopalis pars eius rei gra-
tia, & pauperum quoque quæ in pauperes di-
ſtribuenda eſt, apud eum remanet.[g] Vt non im
merito quædam gloſſella dicat, non teneri lai-
cos ad contributionem fabricarum eccleſiaſti-
carum coactè.[h] Multoque minus debent con-
queri, ſi pro pauperum alimentis de reditibus
conferre cogantur, qui ſponte ſuam debitam
6 opem illis non præſtent. Dicuntur & iſti curio
nes parochi, ut proprio conſtat titulo,[i] τὰ
Græcis præbitio eſt, πάροχος, qui magiſtrati-
bus[k] & legatis annonas ſalis & ligni præbe-
bat, ut ante meminimus de prebenda. Hinc pa
rochia, parochi, eccleſiæ parochiales. Et curio,
ut diximus, ſacramēta, & alia præbet ſubditis: il
li contra curioni dant decimas,[l] & alia ad cul-
tum diuinum neceſſaria in eccleſia quam ex-
truxerunt:[m] & proprie iſtis decimæ debita.[n] Et
forſan dici parochias ab agrorum aſſignatio-
ne, qui eas præſtarent non erit alienum. Sic a-
pud Pomponium Lætum, *comitibus*, inquit, *&
ducibus qui pro imperij augmento conſenuerant, da
bantur agri, uilleq; ut neceſſaria ſuppeterent, quo
7 ad uiuerent, quos parochias uocabant.*[o] Quamquā
non me fugiat Budæum[p] parœchias non paro
chias legendum eſſe annotare: quòd παροικία,
ſit uicinia & accolarum conuentus, habitatio,
curia, vnde curiones, ... ἀπὸ τοῦ παροικεῖν, ab eo, quod
iuxta habitent. Vtramque namque lectionem
probo, & ita conuenire arbitror, ut una aliam
non expungat, & hoc nomine antiquos Chri-
ſtianos uſos fuiſſe fidem facit D. Auguſtinus,[q]
Erat, inquit, *presbyter quidam nomine reſtitutus,
in parœchia Calamenſis eccleſiæ, &c.* Tunc enim
diſtincti erant fines parœchiarum, ſicut & dixi-
mus tempore Dionyſij ſummi pōtificis per or-
bem iuſſu eius factum. Quare & parœchia pro
8 loco beneficij accipitur.[r] Et ſi de epiſcopatu a-
gatur, pro diœceſi quoque: ſingulis enim epiſ
copis & curionibus diſtributæ fuerūt eccleſiæ,
& loci definiti, ut de his curam habeant & red-
dant rationem.[t] Et definitionem limitū inter
ſubſtantialia parœchiæ annumerat Ludouicus
Romanus.[u] Videbis autem in quibus cōſiſtant
9 iura parœchiarum apud Alexādrum.[x] Proinde
vt cognoſcant curiones, de quibus ineunda eſt
eis cū Deo ratio, recte inſtitutum eſt, ut nati in

a Dionyſ. Halic. lib. 2.
b clem. dudū, § verum, de ſepult. c. 1. eo. tit. ap. Gregor.
c c. 2. de parochi.
d ca. omnis utriuſque ſexus, de pœnit. & remiſ. ca. placuit, de pœnit. di. 6.
e c. licet, c. 14. c. ſtatutum, 22. & ca. commiſſa, de elect. in 6. lib. 1. tit. 6.
f ca. de reditibus, & ca. quatuor, 12 q. 2. ca. decernimus, 10 q. 1.
g can placuit, can priſcas, ca. unio. 10 q. 1.
h gl. in d. can. quatuor, 12. q. 2.
i de parochis, & parochia li. 3. Decret. ti. 29.
k d. c. licet canon, & c. ſtatuimus, de elect. lib 6.
l c. quoniam a nobis, & toto titu de decim.
m c. 1 de ſepol. c. nemo, de conſecr. diſt. 1.
n c. cum ſicut, de conſecra. eccleſ. ca. reuertimini, & can. de cimæ, 10. q. 1. Malach 3.
o Pompo Læt. in Compendio
p Budæus in Comment. linguæ Græcæ.
q D Auguſtin. lib. 14. de ciuit. Dei.
s c. quoniam a nobis, de decimis ap Gregor. cum ſimil.
s can bon. rei, 12 q. 2. c. ad apoſtolicæ, c. 20. de decimis. lib. 3. Decret. ti 30. ca. ſignificauit, c. 6. de offi ordinar. lib 1. Decret. ti. 31.
t c. eccleſias, 13 q. 1
u Ludo. Rom. conſi. 356. incipit circa primum, colum. 2.
x Alex. conſ. 74. in 4. vol. incip. viſo.

propria eccleſia à ſuo paſtore uel eius uicario
baptizentur: & fontes baptiſmatis, ſeu baptiſte
rium in eccleſia parœchiali, non alibi ſit, ubi
natus & fidem,[y] & nōmen profiteatur. Quem-
admodum & fiebat aliquando, natorum pro-
10 feſſio nominis & generis apud Romanos.[z] Re-
ctor appellatur & curio, ſacerdos qui plebem
& populum ſibi commiſſum[a] regit. Rector ita
que eccleſiæ dictus,[b] & beneficium rectoria:[c]
11 idem quod cura paſtoris optimi.[d] Sicque hic
rector, alius eſt à rectore quolibet qui & ſæcula
ris eſſe poteſt, & eccleſiæ, & alterius rei, & alte-
rius, quàm eccleſiaſticæ poteſtatis.[e] Omnis e-
nim, qui imperat, moderatur, & regit, rector di
ci poteſt: ut rector prouinciæ, Academiæ ciuita
tis, & ſic de ſimilibus. Quorum officiū paucis
explicat Eccleſiaſticus. *Rectorem, inquit, te po-
ſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis,
curam illorum habe, & ſic conſidera: & omni cura
tua explicita recumbe, vt læteris propter illos, & or
namentum gratiæ accipias, & dignationem conſe-
12 quaris corrogationis.*[f] Plebanus ipſe idem curio
ab Honorio 3. ſumm. pontif. dicitur, qui habet
plebis curam,[g] & beneficium quoque pleba-
nia.[h] Itali populum *la pieue*, & plebeium, *il pio
uano*, nomināt. Eſt tamen aliquando plebania,
13 aliud genus beneficij & maius, quàm rectoria,
habet ſub ſe capellas, ut notāt interpretes, qui
14 & eam dignitatem eſſe putant.[i] Plebs hic pro
omnis generis populo accipitur, non autem tā
tum pro fece populi, quæ Græcis ὄχλος & πλῆ-
θος, turba ſemotis patritijs, & ſenatoribus, ut di
ſtinctis erat à Romulo.[k] Quare ſubditi erunt
parocho ſacerdoti, non tantum uiles & ple-
beij, ſed & nobiles, & ſenatores, & principes pa
rœchiæ. Ita plebem facere dicuntur in iure de-
cem mancipia, aut decem homines:[l] plures
15 quàm decem aut quindecim, turbam.[m] Vica-
rius perpetuus & curio quoque eſt, iſque ani-
marum curam habet. Manauit autem ortio
curæ eius generis, à tempore quo, qui beneficiū
poſſidebat habens animorum curā, quod aſſi-
duitatem ſeu reſidentiam exigit: cœperunt ex-
cuſari, ne aſſiduitatem in loco beneficij redde-
rent, ob maiorem dignitatem aduentitiam, uel
quòd fructus capitulo alicui uel collegio aſſi-
gnati fuerint, uel aliam ob cauſam, & proinde
conſtitui cœpit uicarius, iſque perpetuus cum
aliqua fructuum beneficij portione qui rege-
ret actu populum, in eccleſia præpoſitus ex cō-
ſtitutione eius, qui alios fructus perciperet, ap-
16 probatore & inſtituente epiſcopo.[n] Et ſic uica-
ria perpetua, beneficium dicitur:[o] atque eo mo
do ex uno beneficio duæ factæ appellationes:
ſed unus prior rector, unde prior abſolute di-
citur, alter uero ab eo præpoſitus qui actu re-
git, uicarius eſt perpetuus cum inſtitutione e-
17 piſcopi. In qua inſtitutione differt à uicarijs a-
lijs temporalibus curionum. Primum quia &
hic rector eſt actu, ut prior eſt rector habitu.[p]
2. quod morte etiā prioris non reuocatur eius
poteſtas.[q] Alij autē vicarij tēporales, ſiue epiſ-
copo a curionibus præficiuntur, inſtituuntur,
& deſtituuntur nutu eorum, reguntve illis præ
ſentibus, ut coadiutores uices eorū exequētes,
ex cōmuni omnium qui uices aliorum gerunt
natura.[r] Nā quibus in rebus intereſſe non poſ-
ſumus, in his operæ noſtræ uicaria fides amico
rum ſupponitur.[s] Quòd ſi abſens curio ſit, uica
rius tēporalis eius nomine non poteſt regere,
niſi accipiat & impetret literas, ut dicunt, de re
gendo, ab epiſcopo: quod in vicario perpetuo
diuerſū eſt: Quia ab epiſcopo ſemel authorita-
tem

y cano. plures baptiſmales 16 q. 1.
z Plut. in Parallelis.
a c. 1. de capel. monac. c. 3. de vi. & honeſta. clericor. c. 4. diſt.
b c. 3. de cleri. ægro. lib. 3 Decret. tit. 6
c ca. 5. de præben. li. 3. Decret. tit. 5
d canon ſic rector, 43 diſt.
e vt in ca. 1. de iudic. lib. 2. Decret. ti. 1. ca. aduerſus, de immunita eccleſ. & ti. de offi. rectoris prouinc. in P.
f Eccleſiaſtici, ca 32.
g ca. 1. ne clerici vel monac. ſecular. nego. ſe immiſceant, lib. 3. Decret. ti. 50 c. 1. eo tit. in Sexto.
h d c. 1. ne cleri vel monach. in Sexto.
i Ioannes Andreas in additionibus gl. ad c. 1 ne cleri in Sext. in verbo Capellas, Archidia in c. plures, 16 q. 1.
k § plebs ſunt, de iure natura. Gelli... 10 ca. 20. Dionyſ Halic lib. 2.
l can vnico, 10 q. 3 gl. in c. 1. de elec ap Gregor.
m l. pergit ad, 14 § pena ..., ... P.
n c 6. de offic. vic li. 1. Decretal. tit. 28 c. extirpanda § quà vero, de præb. c. ſi vero, ca. 6. eo tit. in 6.
o c 1. de offic. vicar. c. ad hæc. eo clem. ... tit. ap. Cl... Michael. de filijs presbyter. lib 1. Decr. tit. 17.
p clemen. 1 de offic ...
q c ad hæc, de offic. vic.
r can 1. 94. diſtin. l. t. de offi. vicar. li. 1 Cu... plo per de off. vic. ep Greg. ſi eo ti. o le 2.
s Cicero, pro Roſcio Amer.

tem quãdiu vixerit acceperit, præsentaute prio-
18 re, & ita consentiente. Quocirca annotandum est, uicariam perpetuam unum esse videri beneficium cum prioratu, cui annectitur: [a] siue sit prioratus regularis, siue secularis: totidem
19 enim eius species esse posuit. Proinde ex eo beneficio æquum est, vicarium perpetuum idoneam & sufficientem congruamve portionem capere: [b] siquidem episcopus non debet consentire unioni ecclesiarum, priusquàm congruens portio eárum presbyteris reseruetur: [c] nec præsentatum à prioribus, nisi is habeat, unde commode viuere possit, [d] & iura episcopalia soluere. [e] Potest tamen & episcopus præsentatum admittere primo si uelit, & postea præsentantem cogere idoneum & sufficientem & congruam ex fructibus beneficij pensionem illi prestare. [f] Idipsum sequendum quando beneficia mensæ capituli, episcopi, abbatis uel monasterij fuerint unita, uel si dantur temporalia beneficia religiosis: tunc namque, & reseruanda cōgrua
20 portio uicarijs perpetuis ecclesiarum. [g] Congrua portio seu pensio uicarij consideratur aliquando, habita ratione oneris impositi eidem uicario, interdum ex constitutione modicæ pēsionis, interdum ex pactione: quando priores, uel qui præsentant uicarios, cum illis paciscuntur, ut illi pensionem prioribus soluant, & reliquos fructus suos faciant. Contingit autem ut id, quod relinquitur deducta pensione soluenda, uictui non sufficiat: quo casu agitur per uicarium ita pressum, ad leuandum onus pensionis. [h] Quandoque etiam uicarius partem aliquam fructuum accipit, sed non sufficientem, & tunc eam augeri postulat ab ijs, qui fructus percipiunt, siue sit episcopus, siue monasterium, uel alius prior, uel patronus laicus, aut ecclesiasticus qui præsentauerat. [i] Et si plures sint qui possideant decimas uel fructus beneficij, à singulis pro modo possessionis petet, [k] secundum formulam quæ in ... frequens est. Nempe absolute proposita petitione decimarum antiquatum, & noualium: & ut interim possit sacramenta parochianis ministrare, per modum prouisionis, adiudicari congruam portionem, quando prior uel patronus suæ possessionis: & sui iuris ostendit titulum: [l] atque reformari pēsionem usque ad quartam partem fructuum, [m] quæ clericis curionibus debetur. [n] Agitur autem pro congrua hac pensione coram ordinario loci episcopo, uel archiepiscopo, & sede uacante coram capitulo, nempe quòd & hoc sit iurisdictionis episcopalis, quæ transit in capitulum sede uacãte, [o] uel coram conseruatoribus Academiarum. [p] Agitur & interdum coram iudice seculari, si de possessione decimarum antiquarum & noualium, curam eo pendeat quæstio, ueluti de incidentē controuersia, quæ ad iudicem potioris causæ, ne diuidatur eius notio, pertinet: [q] idque per modum prouisionis, ut pendente lite interim alatur sacerdos, qui a-
21 ctu curæ insidet. Cæterum in constituenda portione congrua uicarij, iudex habebit rationem uictus uicarij & alimentorum sufficientium, [r] secundum qualitatem personę & quantitatem prouentuum beneficij: [s] nam qui in dignitate est, maiora percipere debet, & meretur. [t] Item, ut diximus, habebitur ratio onerum subeundorum ecclesię & episcopalium, aliorumque clericorum, quos secum habere debet, [u] & reparationis ecclesiæ. [x]

De Coadiutoribus. Cap. XXV.

1 *Coadiutor quis.*
2 *Coadiutor uiuenti datur præsuli, non autem in præsulis locum alius subrogatur.*
3 *Coadiutores Mosi, & alijs dati.*

1 NOn solum uicarij temporales, de quibus proximo capite superiori dictum est, coadiutores dicuntur, sed & alij qui munus pręsulis cuiusque in ecclesia supplent: qui tamen titulares non sunt, sed coniunguntur titularijs si ipsi ægritudine perpetua laborent corporis, uel nimia senectute premantur, uel alia rationabili causa, sine crimine tamen, non possint munus
2 suum exequi. Quandiu enim uiuunt ueri titulatij, nunquam alius in eorum ecclesijs subrogatur, [y] & proinde coadiutorem dari receptum est. [z] Sicut & religiose fuit apud ethnicos obseruatum, ut nec uiuentis, quantumuis criminum rei, summum pontificatum alteri concederēt. Qua ratione Octauius Augustus, recusauit sūmum pontificatum à populo sibi oblatum, uiuente Lepido pontifice. [a] Sicut enim inter prælatum & suam ecclesiam dicitur coniugium, sic nec illud dissolui, uel ecclesia alteri uiuente pastore, etsi destituto uiribus, dari sine adulterij crimine potest. [b] Non secus, quàm legitimū matrimonium inter cōiuges, extra mortis cau-
3 sam iure communi indissolubile est. [c] Accepit Moses in adiutorem legationis impositę Aaronem fratrem, [d] & in munere iudicandi, ex consilio Ietro adiunxit sibi tribunos & centuriones. [e] Habuerunt apostoli coadiutores, ut D. Petrus Linum, & Cletum. [f] Prisca, & Aquila, & Timothæus adiutores D. Pauli [g]. D. Augustinus à Valerio notę sanctitatis episcopo Hipponensi, episcopalis officij adiunctus adiutor. Et Valerius Cęsaraugustanus episcopus D. Vincentium coadiutorem in enuntiando Dei uerbo habuit, propter linguę impedimentum, quo Valerius officio eo fungi non poterat.

De Intitulatis. Cap. XXVI.

1 *Intitulatus unde dictus, & quid titulus ordinati.*
2 *Titulus à quibus constituatur, & 9.*
3 *Sine titulo nemo ordinandus.*
4 *Clerici qui dicantur uere.*
5 *Clerici seminarium maiorum ordinum, & sacerdotes ex approbatis.*
Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi, eod.
6 *Mendicitas in clero turpis uisa, non paupertas uoluntaria.*
7 *Sacerdotes Romanorum censum sufficientem habebant, antequam legerentur.*
8 *Clerici non possint fieri alijs obærati.*
9 *Titulus non potest capi à creditoribus intitulati.*

1 INtitulatus inter personas ecclesiasticas annumerat, à titulo dictus. Titulus porro dicitur à tuendo, quod factū sui authoris tueatur. Factū aūt, quod hic tutādum & defendendum, est ordinatio clericorum in gradus maiores, quę cōcilio Lateranensi nō permittitur, nisi de eo qui

habet

a ca. si pro eo, de præbend. in sext.

y ca. 1. de concess. præben.
z tota q. 1 & can. 1. 2. 3. 4. de cleric. ægrotan. lib. 3 Decretal tit. 6.
a Dio Cass. li. 49.

habet bona, onde Deo extra ſeruilia opera, poſ
2 ſit commode & hoeſte inſeruire.[a] Titulum, & uiuendi ueluti reditum, corã epiſcopo ſibi coo ſtituunt ordinãdi ex ſuis proprijs facultatibus interdum alij nomine ordinaodorom res proprias obligationi ei ſubijciũt, ea lege ut quam diu ordinati vixeriot, poſſint alimentis inde neceſſaria capere, uel donec beneficium eccleſiaſticum adeptus fuerit ordioatus. Ioterdum quoque iutitulatus in eccleſia dicetur, is qui ab aliqua eccleſia admiſſus, & dignus habitus eſt, qui ſtipẽdijs eius nutriatur, uel annona ſeu piç
3 bẽda uel capella fruatur. Et hic uere titulatus, qui aliquando tantuoi capax maioris ordinis promotiooe ut probatus habebatur, uoo alij, ex concilio Vibani Pappæ.[b] Et ita in concilio Chalcedonenſi cautum quoque, ut nemo ordinetur, niſi maoifeſte, in eccleſia ſuæ ciuitatis ſiue poſſeſſionis, aut in martyrio, aut in mooaſteſio, qui ordinatur, mereatur publicæ ordinationis uocabulum, & aliter ordinatus, uel abſolute ordinatus, non habeat manuum impoſitio-
4 oem.[c] Et uere quidem dici tunc poſſont clerici ſecundum nomiois ſignificationem, qoi ſortis domini & eccleſiaſticorum bonorum facti
5 ſuot participes.[d] Sicque ex titulatis iſtis & clericis ſolummodo, ſubdiaconi, & ex illis diaconi: ut & ex diaconis, presbyteri deligendi ſuot. Vt antiquitus etiã.[e] Non enim Chriſtiani ſuos deligebant ſacerdotes, niſi ex iam approbatis: uc etiam obſeruauit Alexander Cæſar, quando de legendis rectoribus prouinciarum actũ eſt.[f]
6 Turpis in clero uiſa eſt mendicitas,[g] etiam ſi ſemper dilecta fuit uoluntaria paupertas, & diuitiarum contemptus. Quare epiſcopus io hoc clero proſpicere debet, ne ordinatus mendicita
7 tem cogatur amplecti.[h] Neque etiam Romolus in ſacerdotium ſuarum curiarum deligi uoluit, quam qui haberent cenſum ſufficientem.[i]
8 Reiecti & ab ordinatione clericali, qui obærati eraot, per Bonifacium 1. ſumm. pontifi.[k] quod tameo ad ſeruos refert Bonifacios Simoneta, videlicet, ne illi dominis obnoxij ordinarentur.[l] Et ita quoque cautum in concilio Toletano dominis repugnantibus,[m] At permiſit Leo Imperator obæratos quoque præter cauſam primipilarem, in numerum clericorum re
9 cipi,[n] adhibita tamen diſtinctiooe concilij Carthaginenſis.[o] Efficit autem intitulatio ne bona titulo ſoppoſita creditoribus expoſita ſint, ſi à ooo obligato pro obligato in titulum dentur. Pro titulo etiam ſunt beoeficia.[p]

a ca epiſcopis, c. 4 de præbend. ap. Grego.
b can. ſanctorum canonum, 70 diſtinc.
c c. 1. 70. diſt.
d cano. cleros, 21. diſt.
e Niceph. Calix. lib. 11. c. 10.
f Lamprid. in Alexan.
g Deutero. 15. ibi non ſit omnino mendicans inter uos.
h can. Diaconi ſunt, 93 diſt.
i Dionyſ Halicar. in 2 hiſt.
k Sabellicus, & Sigiber.
l Bonifacius Simoneta, li. 4. epiſto. c. 9
m ca. 1 & 2. de ſeruis non ord. li. 1. Decr. ti. 18 authẽ. ſi ſeruus, de epiſc. & cle. C.
n l. quiſquis, l. 17. & l officiales, 4 de epiſco. & cler. C.
o de qua in c. 3. de obliga ad ſatiſdan. c. din. uel non. & ibi gl. ap. Greg.
p ut in can. epiſcopi, 80. diſt.

De Penſionario. Cap. XXVII.

1 *Penſionarius eccleſiaſticus quis.*
Penſio eccleſiaſtica quomodo conſtituatur in eccleſia. eod.
2 *Penſio ex beneficio in titulum dari non poteſt.*
Penſionis conſtitutio afficit perſonam, non rem eodem.
Penſio beneficij nomine non uenit. eod.

1 INter perſonas eccleſiaſticas inue oies quoque penſionarium, qui annonas, ſeu penſionem aut portiooem capit ab aliqua menſa, ut dicunt, capitulari, oel ab aliquo beneficio, ſeu eccleſia: ioterdum mercedis nomine,[q] aut io remunerationem præſtiti commodi,[r] uel alia de cauſa iuſta. Quæ eatenus iuſta oidetur, ſi mo

q l. quæſitum, l. 14. de pignor. ff. 2c. P tit. 1
r ca. quicũque, 82. q. 2. can poſſeſſiones, 16 q. 1 Oldra conſil. 326. incip. quidam epiſcopus. Gigas tract. de penſio. q. 3. & 54. & 67.

do clericis, a qoibus capitur pẽſio, relinquatur quantum exigitur pro obſequio & munere cultus diuini eis impoſito, & adhibeatur ſuperioris in conſtitutione peoſionis authoritas.[s] Alioquin enim illicita & prohibita eſt, exemplo nouorum cenſuum & onerum quæ imponi ne
2 queunt.[t] Neque etiam licebit iure peoſiooem in titulom beneficij dare, ut fit aliquando:[u] ne ſectionem beoeficiorum prohibitam admittamus.[x] Et proinde receptum eſt, penſiones ſuper beneficio conſtitutas, per poſſideores beneficia, oon adhærere beneficio, nec eos qui in eo ſuccedunt obligare, ſed conſtituentis perſonã, & non rem.[y] Atque in mandatis ſummor. pontif. vel alijs reſcriptis de prouidendo, uel ad beneficia, non continentur, appellatione beneficij, peoſiones.[z]

s c. audiſtis, c. 10. de præbend. lib. 3. Decretal. tit. 5.
t c. prohibemus, de cenſib. lib. 3. Decret. titu. 39. clem. 1 § eodẽ, de ſupplen. neglig.
u Cardi. in clement. 1 de ſupplen. negli. præl. Abb. Panor. in c. conquerente, de cleri. non reſid in c. ad audientiam, in 2. de reſcri.
x ca. maioribus, c. uacante, c. cũ cauſa, de præb. ap. Grego. c. ut noſtrum, ut eccleſiaſt. benefi. ſine di. confer. c. ſi 1 q. 1.
y ca. niſi eſſent uiri prouidi, de præben. in 6.
z ca. quamuis, de præb. in 6.

De nomenclatura piorum hominum, qui pijs locis regendis præficiuntur. Cap. XXVIII.

1 *Pauperum cura hominibus omnibus quare impreſſa fuit.*
2 *Cinclus auicula marina nido aliarum auium ob macritiam excipitur.*
3 *Orphanotrophus & orphanotrophon, quid, & cura orphanorum quæ.*
4 *Brephotrophos, & brephotrophum quid, & cura infantium.*
5 *Infantes qui dicti.*
Infantes expoſiti, eod.
6 *Exponens infantes, parricida, & ut homicida puniendus.*
7 *Ptocotrophos, & ptocotrophion.*
8 *Pauperum cura, potiſſimum puellarum, demandanda eſt probo homini, ne lupanaria fiant ex ptocotrophijs.*
9 *Pauperum cura utroque diuino teſtamento commendata.*
Pauperes Dei ſunt, eod.
10 *Pauperum cura ethnicis.*
Hecates menſa pauperum, eod.
11 *Pauperes qui in ptochotrophijs ſint nutriendi.*
12 *Pauperum, & mendicorum differentia.*
13 *Mendicantes ualidi ab eleemoſinis remouendi, & caſtigandi.*
Mendicos ſuos quodlibet oppidum nutrire debet, eod.
14 *Mendicantium cura iure ad epiſcopos pertinet.*
15 *Noſocomion & Noſocomos quid, & quot Noſocomiorum ſpecies. Valetudinarium quid, eod.*
16 *Leproſaria.*
17 *Leproſaria in titulum beneficij non conferuntur.*
18 *Leproſi de quibus decimas non debent.*
19 *Leproſi ab alijs hominibus ſeparandi.*
20 *Leproſi in proprio natiuitatis loco alendi, & eo relegandi.*
21 *Leproſariarum cura iudicibus demandata quare.*
22 *Leproſi coniurarunt cum Iudæis in Chriſtianos.*
23 *Expoſitorum hoſpitalia.*
24 *Aeſculapij templum expoſitorum.*
Expoſiti liberi ſint lex, eod.
25 *Hoſpitalia peſtis, inſanorum, morborum inſanabilium.*
26 *Hoſpitale ſenum nutriendorum.*
Senum noſocomium, eod.
27 *Senectutis mala.*

28 *Senes*

28 *Senes apud Sardos & Ceos necat.*
29 *Gerocomion, & Gerusia Sardorum.*
30 *Gerusia Spartanorum quid.*
31 *Eleemosinarij, & eleemosinariæ.*
32 *Beneficia oia eleemosinariā speciē præ se ferunt.*
33 *Xenodochum & hospitale proprie.*
Hospitale peregrinorum, eod.
Hospitale Albrachi, eod.
34 *Hospitale publicum quit inuenit.*
35 *Hospitalia publica, & priuata.*
Hospitij iur antiquorum & tessera, eod.
36 *Tessera hospitij Christianorum.*
Pauperes Christianorum & Dei tessera, eod.
37 *Pauperum conuiuia ἀγάπαι. eod.*
38 *In hospitalitatis pœna ex lege Leucanorum.*
39 *Hospitalia in titulum beneficij concessa quando.*
40 *Piui locus authoritate episcopi tantum fit.*
41 *Hospitalium cura ad episcopum iure, non ad magistratus pertinet, & quando, & pro quibus ad magistratus.*
42 *Hospitalium causa & pauperum primo iudicio in senatu agitantur.*
43 *Hospitalis non beneficij cura, & administratio a quibus conceditur.*

1 HVerunt à pijs hominibus, cum ethnicis, tum Christianis, loca quædam extructa, reditus & census cōstituti, ad pauperum releuandam miseriam, ueluti omnibus hominibus sibi ipsis existentibus consanguineis, ab una stirpe naōs,[a] & ueluti membris natura ipsa compatientibus. Sicuti & feruut natura etiā feras quodammodo sibi ipsis opem ferre, &, si ita loqui
2 fas est, commisereri ferarum aliarum. Vt narrat Suidas,[b] κίγκαλοι, ὄρνιθες αἰγιαλοί auiculam marinam, quæ caudam agitat, ita infirmam & macram, ut sibi nidum construere non possit, ex aliarum auium ueluti misericordia, in nidis alienis parere: unde & pauper dictus est Cinclus, qui non habet ubi recliuet caput. Proinde cum humanæ naturæ plurima sit misera miseria, plures & appellationes loca pia sortita sunt, plures modi distribuendarum eleemosinarum, de quibus Lucas de Penna abunde:[c] diuersa & nomina eorum, qui curam harum su-
3 scipiunt. Erat itaque in primis orphanotrophos, ὀρφανοτρόφος,[d] is, cui prouincia demandata erat alendi orphanos, parentibusque orbatos ex certis reditibus pauperes, eadem cura, qua tutores pupillos, sumptibus illorum nutriunt inde, ὀρφανοτροφεῖον, locus ubi orphani aluntur, quorum, ex proprijs legibus notio
4 habetur.[e] 2. est βρεφοτρόφος brephotrophos, qui curam habet procurationis, vt infantes nuper nati pauperes, uel expositi certis decretis reditibus & pecunijs ei negotio deputatis educētur.[f] Et locus ubi nutrientur ideo dicitur βρεφοτροφεῖον, brephotrophion: à nomine βρέφος infans, qui est Eustathio τὸ ἀρτιγενὲς παιδίον
5 τὸ τρεφόμενον ὑπὸ τιθῆς. Nominamus & infantes minores septennio:[g] enim in locum defarunturinuenti paruuli veluti pro derelicto habiti & abiecti à matribus & publice expositi, nec à parentibus agniti:[h] tum quia forsan non habent unde illos nutriant, uel quòd impia & illegitima coniunctione procreatos erubescāt asserere filios. Quo fit, ut de expositione infantiū uarie sumatur suppliciū habita ratio-
6 ne causæ expositionis. Quacūque tamē de causa expositio fiat, matres quæ illā iubent parricidæ, & qui administri eius sunt, digni homicidæ pœna sunt.[i] Etenim necare videtur qui alimēta denegat, potissimum quæ debet mater, aut pater, qui quæve abijcit & exponitur qui occidit & præfocat.[k] Ita etiam in synodali congressione Constantinopolitana post varias disceptationes placuit, matres proprios filios in diuinorum templorum aditibus exponentes, ut homicidas puniri, quamuis filij ab aliquibus
7 alijs educentur:[l] sed de his alibi. 3. Est ptochotrophos, qui mendicos alit: & locus ubi aluntur publicus, πτωχοτροφεῖον, πτωχοδοχεῖον, &
8 πτωχεῖον.[m] Paupertas miserabiles homines facit, eosque debiles,[n] & proinde horum cura digna Christiano, eoque pio, bonoque & probo homine, potissimum si puellarum uel iuuenum præficiatur solicitudini: periculosum enim est, ne si quilibet & male natus huic muneri præficiatur, ex domo Dei lupanar fiat, ut sæpe alicubi audiui egenos egenasve conquerentes. Tanto scelestius tamen crimen cū hoc fit, quanto Dei prætextu pietatis & misericordiæ uidetur adumbratum. Qua in re desidero ciuitatum rectores & præfectos, concedere operam, & num tale admittatur, clam inquirere, ut vindicta postea publica sumpta, deterreantur à lenocinio & imposturis huiusmodi scelesti.
9 Pauperum & mendicorum procuratio Dei causa est, utroque & ueteri & euangelico testamēto commendato:[o] vsque adeo, ut Dominus noster Iesus Christus eleemosinas pauperibus elargitus, sibi factas asserat: membra ve sua eos dicat.[p] Cui ferme simile est, quod Menander comicus ait.[q] ἀεὶ νομίζου οἱ πένητες τῶν θεῶν, *semper censentur pauperes esse Dei.* Sic Dauid de Deo, *tibi relictus est pauper, orphano tu eris adiutor*[r]. Et Homerus.[s] πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες πτωχοί τε ξεῖνοί τε. Explicat erudite Gregorius Naziāzenus propria oratione de pauperibus amandis, rationes, cur pauperibus benefaciendum, & cur Deus hanc gratissimam habet operam.
10 A qua etiam idololatræ non abhorruerunt, & apud quos, ut narrat Aristophanis interpres,[t] ἔθος ἦν ἄρτους καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ μῆνα τίθεσθαι τῇ Ἑκάτῃ τοὺς πλουσίους, λαμβάνειν δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς πένητας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γὰρ καὶ οἱ πτωχοὶ ζῶσιν, *mos erat antiquis Græcis, panes & alia quadam diuites ponere per singulos Hecatæ, & hinc accipere pauperes: ex sacris enim uiuebant & pauperes.* Sic & Appianus Alexādrinus, annonam pauperibus
11 esse dispensandam asserere uidetur.[u] Obseruādum tamen est, ne prætextu eleemosinæ, otiosorum hominum foueantur inertia. Et distinctio adhibeatur pauperum, ne in publica ptochotrophia admittātur, qui ex proprio labore si vellēt uictū parare possent, uel aliunde habent vn-
12 de viuant. Et tantūmodo alantur debiles, mutili, illique pauperes omnino inualidi, & ad laborē minime idonei,[x] Sunt isti qui alendi sunt verius mēdici, qui nihil hēnt, nec habere possūt, quàm pauperes, qui aliquid quamuis ualde tenue habēt patrimoniū. Sic apud Martialē, *Nō est pauperies, Nestor, habere nihil.* Ita & Græci distinguūt inter πτωχὸν & πένητα, ut ex uerbis Aristophanis colligitur.[y] πτωχοῦ, inquit, μὲν γὰρ βίος ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα, τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα, περιγίγνεσθαι
13 δ' αὐτῷ μηδὲν, μὴ μέντοι μηδ' ἐπιλείπειν. In constitutionibus comitiorū habitorū Augustæ Vindelicorū an. 1548.[z] statutū ab Imperatore Carolo 5. ut magistratus prospicerēt quilibet in sua iurisdictione, ne liceret cuiquam mēdicare, neve permitteretur ei, cui nulla deformitas uel defectus corporis adfuerit, quive non lodigerit: vtque mendicorum liberi ad laborem apti,

a l. 3. de iust. & iure, Genes. 1. & 2.
b Suidas, in verbo αἰγιαλός.
c Lucas de Penna, in rubrica, de mendican. valid. lib. 11. C. d l. Orphanotrophos, l. 30 de episcop. & clericis, lib. 1 C. tit. 4.
e l. illud, de sacrosanct. eccl. l. 1 C. tit. 5 l. sanci mus, 18 80 tit. § 1 & §. hoc verò, de alienat. & emphy. in authē. colla. 9. tit. 3 §. 6. de ecclesiast. tit. eod. colla. 9. tit. 6 f d. l. sancimus, 18 & illud, 36 & d. §. hoc illud.
g l. si infanti. c. de iur delib. h aon 6. 17 di C e uic. de infan tu. expos. lib. 5 Decretal. tit. 5.
i l. 2. de infanti. exposit. C. l. 4. l. 3o l nec filium, de patria. potesta. C. l. 5. pœna, da libe. agnoscen. in P.
k l. necare, de liber. agn. P.
l lib. 2 iuris Orientalis circa finem titulo, περὶ τῶν ἐκτιθέντων τὰ ἑαυτῶν βρέφη.
m §. hoc illud, de aliena. & emphyte dicti is l. sancimus, & l. illud & in can. 8 concilij Chalcedonensis.
n can pauper, 11 quæ 3 l. nec quicquam, §. aduocatus, de offi proconsulis P.
o Ecclesiasti. 7. & 29 & Psal. 111. Tobiæ 4. D. Matthæ. 19. can qui clemētiam. 86 dist. c. gloria episcopi, 23 q. 2.
p D. Matthæ. c. 25.
q in sententijs comicorum, & Menādri, c 79.
r Psal 9
s Hom. Iliad 5.
t Interpretes in Plutum Aristophanis.
u Appia. Alexand. li. 1 bellorum ciuil.
x l. 1 de mendicant. valid. lib. 11 C tit 25 l. si quis ad declinandam, l. 37 §. vbi autē, de episcop & cler. C. in concilio Coloniensi ann. 1531 parte ca. 12. c. 5 4. 1
y Aristophanes, in Pluto, & Iustini. in l. si quis ad declinandam, § fin autē, de episc. & cler.
z in Politia, Caroli V. Imperatoris, cap. 25.
Similes leges ex senatusconsultis supremarum curiarum videto ap. Rebuffum Tomo 1 constitutionum regiarū. & ibi inuenies cōstitutionem, curiæ Parisiensis das pauures mādiantz &c. publicatā, an. Aprili 1515 aliā eiusdem, anni mensis Iunij 1 al 8 5 Februa. 1531 aliam 13. Nouēb. 1541. & constituti. Henrici 2 Iunij 1547.

apti, parentibus adimantur & opificijs addican
tur, aut ministerijs aut seruitijs alijs, ut quæli-
bet ciuitas oppidumque, suos ægros, egenos
& mendicos nutriat & foueat; nec cæteris allo-
phylis seu alienigenis passim permittatur men
dicare. Item ut mendicantes ualidi, seuere & in
exemplum, & ad timorem aliorum puniantur.
Quod si mendici à proprio non possint nutriri
oppido, ita eisdem alibi liceat mendicare, si à
suo magistratu eius penuriæ testimonium refe
rant. Subinde, ut magistratus hospitalium suo-
rum locorum curam gerant, inspiciant, uisitẽt
semel saltem ea in anno, & prouideant, ne fru-
ctus & reditus eorum, in alia, quàm ad quæ de-
stinantur negotia, dispensentur, & conseruen-
tur. Meminit legis Francorum Rhenanus.[a] *Mẽ
dici per regiones uagari ne permittuntor. Suos pau-
peres qualibet ciuitas alito: illis, nisi manibus ope-
rentur, nullus quicquam dato.* Eandem præcinit &
legem Plato,[b] *nullus in ciuitate nostra, inquit, sit
mendicus: quicunque id tentauerit, uictumque inex
plebilibus quærens precibus, explere cœperit, à re-
rum uenalium curatoribus à foro expellatur: ab ædi
li magistratu ab urbe eijciatur, deinde, ex tota regio
ne ab agri magistratu exterminetur, ut ab huiusmo
di animali omnino uniuersa regio munda sit.* Aliam
prope similem comperi Caroli Magni, titulo
de mendicis, qui per patrias discurrunt:[c] *nolu-
mus, inquit, ut unusquisque fidelium nostrorum,
suum pauperem de beneficio aut de propria familia
nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando:
& ubi tales inuenti fuerint, nisi manibus laborent,
nullus eis quicquam tribuere præsumat.* Illi itaque
cibos pauperibus destinatos capere debent, qui
amplius operari nequeunt manibus,[d] non qui
possunt, & nolunt: ut, *qui non uult operari, non
manducet.*[e] Apud Athenienses ἀδύνατοι id est, in
ualidi corpore, & mutilati, si à senatu quingen
torum tales approbati essent, quotidie, ut qui-
dam aiunt, binos, ut alij singulos obolos ex æ-
rario capiebant, & Philocoro anthore nouen-
nas drachmas in mensem, ut legimus apud Sui
dam.[f] Extant leges præscriptæ in Gallia circa
alendos pauperes & peregrinos tum generales
in constitutionibus regijs, & placitis curiarum
supremarum:[g] tum speciales, quales in politia
Lugdunensi,[h] singulares & alibi ex fundatio-
ne locorum piorum erui possunt. fecit & pias
14 de his leges senatus Hyprensis in Flandria. Ius
pontificium, opus hoc alendi & uestiendi pau-
peres, qui sibi sua industria suoque labore sub-
uenire nequeunt, episcopis demandauit ut illis
subueniant, non autem mendicantibus uali-
15 dis.[i] Quarto, est νοσοκόμος nosocomos, qui ægro
tos curat, uel qui ægrotis curandis & morbosis
præfectus est, minister ægrotantium: inde νοσο-
κομεῖον, locus in quo ægroti curantur,[k] ualetudi
nariũ Columellæ.[l] Quod in familia in loco sa
lubri cõstrui iubet, sicuti Vitruuius,[m] Galen⁹,[n]
Hippocrates,[o] eius locũ iubent eligi salubrẽ,
excelsum, non nebulosum, non pruinosum, nõ
respicientem cœli regiones æstuosas aut frigi-
das, sed temperatas, non palustrem, non mari-
timum. Nosocomiorũ tot genera esse possunt,
quot morborum, si loca distincta sint secundũ
morbos. Verum assolent nosocomia commu-
nia esse omnium morborum, exceptis illis qui
contagione possent inficere, uel qui propter
16 multitudinem exigant separatam curam. Quã
obrem inter nosocomia separata sunt leprosa-
riæ, ea ratione constitutæ per singulas urbes &
oppida fere, & reditibus ornatæ, ut seorsum à
consortio hominum leprosi habitantes, qui

a Beatus Rhenanus, li. 2. rer. Germani.

b Plato, lib. 12. de legib. de ijs etiam nos tractamus in commentarijs ... dũ agimus de otio.

c Carolus Magnus in constitutionibus capitularibus, capitulari, quę ad Neumacz... ca. 32. Cõment. per Amerbachiũ.

d can. quomodo, 32 dist. c. 1, 82 dist.
e 2. ad Thessalo. ca. 3.

f Suidas, in verbo ἀδύνατοι.

g quas suprà paulò antè indicauimus
h vide Paradinum, li. 3 historia Lugdunẽs. cap. 13.

i can non omnis, 3. q. 1. gl in can. 1. in verbo nõ possunt. iun dist. 88. distin.
k d. can. 2. 82. dist. & in cano. quomodo 31. dist.
l Colum. 1. de re rust.
m Vitruuius, 4. architec. c. 4.
n Galenus, de tuend bona valetud & in 2 li. epidimiorum Hippocrat & lib 9. & 10. Method. Aphorismorũ Hippoc. 3. & 5. prædictio.
o Hippoc. lib. 1. de aere & aquis, & de natura huma.

arceantur à communi aliorum cætu, habeant
17 quo nutriri possint.[p] Quo fit, ut leprosariæ quæ
in gratiam pauperum nutriendorum reditibus
dotatæ sunt, in titulum beneficij conferri pos-
18 sint, non per se tanquam uere beneficia.[q] Pos-
sunt tamen leprosi communi uita degentes
congregati, habere ecclesiam cum cœmiterio,
& proprium presbyterum, sine præiudicio ec-
clesiæ parochialis in cuius territorio sunt, qui-
bus decimas & ipsi debent ex omnibus quæ per
cipiunt, præterquam ex satis in hortis suis, & de
19 animalibus.[r] Separari huiusmodi homines
quamuis inopes non sint, & ius diuinum,[s] & ca
nonicum,[t] & consuetudo, & necessitas iubet;
cautumque ut leprosus sit aperto capite, ore ue
ste contecto, ut eo se contaminatum signo præ-
dicet & ostendat.[u] Neve congressu aliorum
improuide admittatur: item ne ecclesiam in-
grediatur.[x] Quemadmodum Ozias lepra per-
cussus à Deo, quòd in incenso offerendo sacer-
dotum officium usurpasset, domi secretus ab
omnibus se continuit.[y] Qui enim istius mor-
bi uim norunt, eum per respirationem, aerem,
& tactu & conuictu inficere sibi proximos rati
sunt.[z] Galenus, uel alius eius nomine in Isago
gicis,[a] lepram definit cutis mutationem in ha-
bitum qui præter naturam fit, cum asperitate
& pruritibus, doloribusque, nonnunquam &
squamis decidentibus, quæ plures corporis
20 partes depascuntur. Leprosi in leprosarijs loco
rum, in quibus nati sunt, debent concludi, &
nutriri, & alienigenæ ad leprosarias suæ pa-
21 triæ relegandi, ut alias placito senatus Parisien
sis decretum est.[b] Iubet constitutio regia Fran-
cisci primi,[c] ex iure deprompta,[d] inspici & lu-
strari leprosarias, per iudices ordinarios loco-
rum, in quibus sitæ sunt, inquisitionis causa,
qui & quales earum sint reditus, qui eos admi-
nistrent, & ut illis dispensandis ciues uel in-
colas probos & spectatæ fidei & qui soluen-
do sint, præponant, caueantque, ne quid lepro-
22 si indignum & alienum à pietate patiantur:
neve ipsi contra salutem publicam amolian-
tur, quemadmodum tempore Philippi Lon-
gi regis Galliarum, detectum est in prouincia
Narbonensi, & alibi in Gallia, eos Iudæorum
hortatu quod ab illis uenenum acceperant,
aquis fontium & puteorum iniecisse, coniu-
rasseque in necem Christianorum: attamen
seuere uindicatum.[e] Quod & in Germania ac-
23 cidisse anno 1321. testatur quidam. Præ-
ter leprosarias sunt in ciuitatibus nosocomia
aliorum morborum, in quibus recipiuntur æ-
groti inopes: sæpe etiam patres & filios &
seruos proximos, obliti pietatis & misericor-
diæ, exponunt, ob famem morti ni subue-
niatur.[f] Qui ideo ad xenonem, ut scribit Iu-
stinianus, mittuntur,[g] publica misericordia
24 & eleemosinis iuuandi. Claudius tamen Cæ-
sar, cum quidam ægra & affecta mancipia
in insula Æsculapij tædio medendi expone-
rent, omnes qui exponerentur liberos esse san-
cit, nec redire in ditionem domini si conua-
luissent: quod si quis necare mallet quem,
quàm exponere, cædis crimine teneri autho-
re Suetonio.[h] Ex quo & colligere per illa uer-
ba possumus, etiam inter Romanos adhuc
paganos in insula Tyberina templum fuis-
se Æsculapij, in quod delati expositi morbi-
di curarentur. Vt & apud Aristophanem
mentio habetur de ægrotis existentibus in
æde Æsculapij, ut salutem consequerentur.[i]
25 Sunt alicubi nosocomia epidimeticorum & pe

p clem. ẽt. quia contingit, de religios. domi.

q cap. per literas, c. 2. de præben. apud Clementem.

r c. 2. de ecclesijs ædifican lib 3. Decreta.
s Leu. 13. ... vide quæ ... Iudic... de lepra & lepros...
t c. 1. de ... leprosi
u Leui c 13.
x c. 3. de ... ægrotan.

y 2. Paralip ca. 26

z Auicenna, 3. ... Philon... lib 7. cap 22
a Galenus, in Isagogicis, lib. de diffinitionibus medicis.

b Arrest sur le fait des mandians.
c constitution. Francisci 1. Sur la reformation des maladeries.
d Clem. quia contingit, de relig. domi.

e Gaguinus, li. 7 in Philippo Longo.

f c. 1. de infantibus & langui. expositis. lib. 5. Decretal. tit. 11.
g l. vni. § sed scimus, de Latina libert. toll. C.

h Suetonius, in Claudio, cap. 25.

i Aristopha. in Pluto.

stis, pro

ftis, proprijs de reditibus sumptus in eius morbi curationem subministrantia. Item alia insanorum & stultorum, ut in Hispania. Bizantij ante templum martyris Sancti Pantaleonis erat locus, qui ἀγρυπνεῖον dicebatur, mendicorum habitaculum, quos morbus immedicabilis corrupisset, quem renouauit Iustinianus authore Procopio.[a] Stultorum certe & insanorum, si à proximis detineri non possint, publica debet esse custodia, & interdum carcer.[b] Vnde refert Sextus Pompeius in libris de uerborum significatione, ex santra Dalinum insanum & stultum dictum Oscorum lingua, quem Græci ἀλεαίνα dicunt, propter cuius fatuitatem quis mi-
26 sereri debeat. Fuerunt alicubi loca alendis pauperibus senibus tantum destinata: locus itaque is dictus γηροντοκομεῖον.[c] Et hunc etiam inter nosocomia, annumero, quando quidem senex debilis & infirmus dicitur ætate, suis negotijs prorsus corpore, & sæpe delirante animo inuti-
27 lis.[d] Et senectus ipsa per se morbus est, ut ait Terentius.[e]

Et ipsa senectus, secundum Ausonium,[f]
Expectata diu, uotisque optata malignis,
Obijcit innumeris corpus miserabile morbis.

Multaque senem circumueniunt incommoda,[g] quorum aliqua notat Archidiaconus:[h] unde laboribus idonea non est.[i] Ideo nec senectuti imputatur inertia,[k] nec alia plurima in qui-
28 bus excusantur senes, & defertur senectuti. Æschines[l] miseros dixit, quibus adesset paupertas & senectus, quòd maxima mala inter homines existant, ideo & misericordia digni, ne incidamus in impietatem & inhumanitatem Sardorum & Ceorum, qui lege sanxerant fustibus cædendos & occidendos senes à filijs: absurdũ arbitrati, si delirus senex ulterius uitam age-
29 ret.[m] Refert Vitruuius,[n] Cræsi domum lateritiam à Sardianis ciuibus ad requiescẽdum ætatis ocio, seniorum collegio gerusiam dedicatã, Gerocomeion hunc locum uocatum inuenio etiam in constitutionibus iuris orientalis. In cõstitutione Nicephori,[o] ibi, πέμπτη συμφορά, τοὺς τῶν ἁγίων οἴκων παροίκους, τοῦ τε ὀρφανοτροφείου, ξενώνων, γηροκομείων, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, βασιλικῶν τὰ καπνικὰ ἀπαιτεῖσθαι, id est, *quinta calamitas. Quod ab omnibus sacris ædibus parœcijs, orphanotrophijs, xenonibus, gerocomijs, ecclesijs, monaste-*
30 *rijs regijs fumaria tributa* exegit. Hæc tamen gerusia γερουσία, alia est γερουσία Lacedæmonum, apud quos eo summo ordine, uirtutis pręmio adlegebantur, in gerusiæ senatum in administranda republica perpetuo senes peritia & probita-
31 te prętantiores.[p] Accedunt istis eleemosinarij, quorum prouentus eleemosinarię dicuntur, eo quòd relicti & deputati sint eleemosinis fa-
32 ciendis.[q] Sacerdotia quidem omnia quodammodo speciem eleemosinarię habent, uerum non tam pauperum, quantum clericorum cultui diuino in seruitium gratia cõstituta sunt,[r] una ex quatuor reditum portionibus pauperibus destinata.[s] At nihilominus gloria episcopi & sacerdotum est, pauperibus subuenire de omnibus.[t] Et ut ait Constantinus,[u] si quid uel parsimonia, uel prouisione, uel mercatura, honestati tamen conscià comecerint, id in usum pauperum atque egentium ministrari oportet: aut id quod ex illorum ergasterijs aut tabernis conquiri poterit & colligi, collectum id religio-
33 nis existimet lucrum. Proximus pietatis locus est superioribus & officij in pauperes ξενοδόχειον, xenodochium, hospitale cuiusmodi debent esse omnes Christianorũ domus, & potissimũ ecclesiasticarum personarum,[x] omnes namq; peregrinos & pauperes suscipere ex Dei mandato tenemur. ξενοδόχειον enim authore Suida est, τὸ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενον, quod suscipit hospites. Sunt loca etiam eius rei causa publice fundata hospitalia reditibus in peregrinos & in iter agentes pauperes distribuendis, tale opiparum, & reditibus abundans hospitale in Aluernia, in montibus Albraci: per ciuitates quoque propria peregrinorum hospitalia dicta ut plerumque D. Iacobi, quòd proficiscentibus ad
34 notum Compostellanum D. Iacobi in seruiant. Tradunt Leo, & Anthemius Cæsares, Zoticum quendam primum huiusmodi nutriendi publice peregrinos modum constituisse, & locum exædificasse, ad cuius hospitij pij, uel hospitalis similitudinem cætera hospitalia redacta tũc fuerunt.[y] Hospitalium quædam sunt priuata,
35 quędam publica. Eratque etiam ius hospitij inter gentiles, publicum & priuatum gratis exhibitum, amicitiæ ineondæ & conseruandæ causa. Nam & hospitium publicum gratuito à ciuitate uel republica præbebatur interdum extraneis, & aliarum ciuitatum uel oppidorum incolis, ut de republica benemeritis, eratque pro sanctioris amicitiæ pignore ius hospitij & tessera hospitalis, ut notat Budæus[a] ex Liuio,[a] & Cicerone.[b] Meminit & de eo iure Pomponius Iurisconsul.[c] Scribit & Herodotus Milesiorum & Sybaritarum ciuitates maxime hospitio fuisse coniunctas[d] legimus insigne hospitij fuisse dexteras sicque scribit Cor. Tac.[e] *Miserat ciuitas Langonum uetere instituto, dona legionibus* (scilicet Galliæ) *dexteras hospitij insigne*, cum enim fidem exigimus dexteram iungimus, fides autem ab hospite prius requiritur quam cum eo uiuamus. Et ideo ante dexteræ iungebantur, & tessera hospitalitatis dexterarum coniunctio: innuit & illud Virgilius,[f]

Iungimus hospitio dextras, ac tecta subimus.

Cicero etiam pro domo sua ait: *Quintus Martius signum concordiæ fecerat, idque in publico collocarat, dextera hospitij insigne.* Quare & inter militaria signa cohortum, fuit & manus hastæ imposita. Fuerunt & inter priuatos & familias iura hospitij mutua, atque in signum amicitię antiquæ eius rei conseruabant tesseras, signa uidelicet, quibus etiam post multum temporis se internoscebant, & beneficijs[g] postea filios af-
36 ficiebant. Inter Christianos tessera hospitij, & qua nos ueros profitemur Dei seruos, & ipse nostrum se exhibet amicum, sunt ipsi pauperes, cum quibus Deum ipsum, & Dominum Iesum Christum hospitem suscipimus, & qua ab eo agnita tessera speramus, eum ipsum nos in suã æternam mansionem recepturum.[h] Et hoc modo hospitalitatem commendarunt post Dominum Apostoli, ut monet D. Petrus, *hospitales simus inuicem, sine murmuratione.*[i] Item D. Paulus & uerbis, & exemplis impellit;[k] *Hospitalitatis*, inquit, *nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt Deo, angelis hospitio susceptis.* Et Diuum Ioannem quendam[l] nomine Diotropem detestatur, quòd non susciperet fratres peregri-
37 nos, & eos qui susciperent prohiberet. Fiebant & olim frequentia conuiuia pauperibus, quæ ἀγάπαι, dicebantur,[m] quòd Deus iussisset uocari ad conuiuia pauperes.[n] Erant & agapę, conuiuia quæ inter Christianos fiebant olim mutuæ charitatis fouẽdæ causa, & sæpè cum dominica cœna coniuncta.[o] Quæ postea ne fierẽt in dominicis locis seu uestibulis ecclesiarum, atq; in illis accubitus sternere uel edere prohibitũ est con-

a Procopius, li. I. de ædific. Iustiniani
b l. congruit, & l. diuus, de offi. præs. P.
c d. l. sancimus, & l. illud, de sacros. eccles.
d can. desolatis, 17. dist. & l. ciuitatibus, de lega. 2.
e Terent. in Phorm.
f Auson. in Eclog.
g Horatius, de arte Poetica.
h Archidiaco. in can. tãta, 86. dist. c. magnæ, & 7. de uoto, li. 3. Decretal. tit. 44.
i §. si verò aliqui. de quadrie. in auth. col. la. 6.
k l. 2. de term. moto, in P. l. 2. qui ætate se excus. lib. 10. C. l. semper, de iure immunitat. & honor. in P.
l Aeschines orat. contra Timarchum.
m Aelia lib. 4. Variæ histor. c. 1. & tit. 3. c. 16.
n Vitruuius, li. 2. cap. 8.
o Lib. 1. iuris Orientalis, tit. περὶ τραβίας τῶν ἀπόρων. i. de militia inopum.
p Cic. in Catone. Demosthe. πρὸς Λεπτίνην & de Spartanorum repub. Aristotel. 2. politicor.
q clemen. 2. de praben. in demen. & clemẽ. quia contingit, de religio. domib.
r cano. nemo, de consecr. distinct. 5.
s ca. quatuor, can. de reditibus, can. quatuor, 12. q. 2. cũ similib.
t c. gloria, cãs. sanctimus, 12. q. 2.
u in l. 3. de episcop. & cleri. C.
x can. 1. 42. distinct.
y in l. omnis, l. 23. de episcop. & cleri. C.
a Budæus, in annota. posterior. ad l. post liminij, de captiuis, P.
a Liuius, lib. 5. & 7. de bello Macedo.
b Cicer. actio. vltima in Verrem.
c in d. l. postliminij, de captiuis, in P.
d Herodotus, in 6.
e Corn. Tacit. lib. 17. annal. quem alij primum constituunt histor.
f Virgil. 3 Aeneid.
g vide Gelliũ, lib. 5. cap. 13.
h Matthæi, ca. 25. can. 5. & 42. distin.
i 2. D. Petri, 4.
k D. Paul. ad Hebræos, c. 13. can. offerebat, 13. q. 7.
l Diuus Ioan. epist. 3. c. 1. c. si quis despicit, 42. dist.
m d. re. si quis despicit ea c. cil. Gangrensi.
n D. Lucæ, ca. 14.
o vide Tertul. de censu gẽtes.

eſt concilio Conſtantinopolitano,6.cano. 74.[a]
38 Lex erat Leucanorũ Chriſtianiſmo proxima,
ſi ſub occaſum ſolis ueniret peregrinus, nolueritque
ſub tectum alicuius diuertere, & is hominem non
ſuſceperit, mulctetur, & pœnas luat inhoſpitalita-
39 *tis*.[b] Hoſpitalium rurſum publicorum, quæ-
dam in titulum beneficij conceduntur hoſpita
larijs, quædam tantum adminiſtrationis ratio-
ne.[c] Beneficium dicitur ex inſtitutionis uel fun
dationis ut plerunque conſtitutione, eccleſia
ædificata inibi, quando eſt uidelicet in ea pin-
naculum ſeu campanile cum câmpana publi-
ce pulſata ad conuocandos homines diuini of-
ficij cauſa:[d] aut ſi in hoſpitali ſit altare fixum
& conſecratum.[e] Videtur namque pars aliqua
hoſpitalis reditum aſſignata præpoſito officij
diuini ratione,& in gratiam onerum & laborũ
ſubeundorum.Quo fit,ut tunc beneficij appel-
latione ueniat & comprehendatur hoſpitale.[f]
Alioquin his non concurrentibus, hoſpitale
potius pius locus, quàm beneficium dicetur.[g]
40 Si modo conſtructus ſit authoritate epiſcopi lo
ci,[h] ſine cuius licentia nemo pium locum exci-
tare, uel oratorium ædificare poteſt,[i] in quo
publice perficiatur diuinum officium & ſacra
liturgia:priuatum enim cuique habere licet.[k]
Eſt & aliquando hoſpitale annexum eccleſiæ:
uel contra, eccleſia hoſpitali:& tunc proculdu
bio beneficij gaudet priuilegio,[l] & onere. Por-
ro quæ hoſpitalium publicorũ priuilegia ſint,
& quando illa ſimilia ſunt eccleſiaſticis,expli-
cat Felinus.[m] Exigit tamen Iohan. de Selua[n]
antequã beneficium dici poſſit hoſpitale, quõ
uis ſit religioſorum, ut ſit ſpiritualiſatum, &
41 conſeratur ad præſentationem laici. Cura ho-
ſpitalium, ut ſecundum conſtitutam illis legẽ
regantur, iure ad epiſcopi ſolicitudinem, non
magiſtratuum laicorum pertinet.[o] Si tamen
epiſcopi uel eorum uicarij negligentius in ea
cura ſe gerant,quàm par ſit, receptum eſt & de
his magiſtratus ordinarios cognoſcere,[p] atque
conſtitutione regia Franciſci primi, mandata
eſt iuriſdictio iudicibus regijs ordinarijs loco-
rum uel proximioribus hoſpitalium, ut inqui-
rant & ſtatuant de adminiſtratione eorum.[q]
42 Quin & hodie curiæ ſupremæ ſenatus Galliæ
primo iudicio ut ordinarij de cauſis hoſpitaliũ
& pauperum cognoſcunt:&, ut pragmatici di-
cunt, *en premiere inſtance*, ob perſonarum priui
legium:exemplo principis,cuius authoritatem
ſuperiorem ſenatus refert ut pars corporis e-
ius,[r] qui & ex libello, ſummarie & de plano de
pauperibus & alijs miſerabilibus perſonis co-
43 gnoſcit.[s] Si adminiſtratio hoſpitalis non ſit be
neficium, ex laicorum ut plerumque decreto,
ex legẽ,fundatione & authoritate magiſtratuũ
cum conſilio epiſcopi,illa conceditur:ſi autem
ſit beneficium patronatum,ad præſentationem
patronorum,ſit per epiſcopum præfecti inſtitu
tio. Extat & conſtitutio Caroli Magni de rega-
libus in hæc uerba: *De monaſterijs & Xenodo-*
chijs, quæ per diuerſos comites eſſe uidentur, ut re-
galia ſint, & quicunque ea habere uoluerint, ea per
beneficium regis habeant.[t] In concilio Triden-
tino, De hoſpitalibus lex hæc poſita: *Omnes ec-*
cleſiaſtici ordinis hoſpitalitatis officium pro benefi-
ciorum prouentu & fundationis præcepto admini-
ſtrent. Adminiſtratio autem hoſpitalium, uni & ei
dem perſonæ ultra triennium deinceps non commit
tatur, niſi aliter in fundatione cautum reperiatur.[u]

a vide & Dionem Chriſoſto. in Panegirica oratio. ſuper c. 3. Eſaiæ
b Aelian. libr. 5. de varia hiſtoria, c. 1.
c Felinus, in c. 4 de nu. 13. de de præſcriptio. probat & elec. quia contingit, de religio do. Gomes, ad regulam Cancellar de menna. poſſeſſio. q. 1.
d Panor in ca. patentibus, de priuileg.
e Felinus, in dict c.de quarto vi & in c. tua rum,de priuile.
f gl. in ea 2 de decimis,ap Clementem.
g gl in c. diſpẽdioſam. in verbo, beneficijs, de iudi. in Clementinis.
h can. ad hæc de relig domi. lib 3 Decret tt. 36 cap quidam 18 q 2
i videnda hac de re gloſſa antiqua,in tit de tabula pendente in choro, in pragma. ſanct. probat & c. nemo. de conſecra. diſt. 1.
k can. vnicuique, de conſecra. diſt. 1.
l Felinus, in c. 4. nu. 4. de præſcriptio.
m Felinus, in dic. ea de 4 nu. 5. & ſeq.
n Ioan de Selua. tract de beneſic. p 3 q. 17.
o Petrus de Anchara. cõſi. 148. incipiẽte oportet primo inquirere, circa finẽ ca de Xenodochijs, de religio. domi.
p clemẽt. quia contingit, de religio domi.
q lordonã. du Roy Francois, ſur la reformation des hoſpitaulx.
r l. quiſquis, §. 5. ad legẽ Iuli. Maieſta. C. l. humanum eſſe, de legib C.
s l. 1. quando Imperator, inter pupil & viduas, li. 3. C. tit. 14.
t in capitularibus Caroli Magni, capitulari, præcepit rex de quibuſdã cauſis, c 2
u In cõcil. Triden. in 3 ſeſſio. & i Decretis, reformatio gene ralis cap. 8.

De Capellanis, capellis, & oratorijs. Cap. XXIX.

1 *Capella, capellania, & capellanus unde dicuntur.*
2 *Capellæ,& capellaniæ differentia.*
3 *Eccleſia adiutrix quando parochiæ addatur.*
4 *Sacellum unde dictum.*
5 *Capellæ ſeculariſata & prophanæ.*
6 *Capellania duplex,& cum plebe, & ſine plebe.*
7 *Aedes ſacræ tantum authoritate Dei conſecrantur,& eriguntur quare.*
Sacrum locum priuatus quare non faciat ſua authoritate,eod.
8 *Dedicare quid,& a quibus ædes ſacræ & uotorum fiebant.*
9 *Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.*
10 *Pontifices ſoli nunc templa dedicant.*
11 *Capellania ſecularis quæ.*
12 *Capellani dicti ſacerdotes.*
13 *Capellanorum Pappæ qualitas, & uarij ordines.*
14 *Auditores ſacri palatij qui ſumm.pontif.*
15 *Auditores Rotæ qui, & quot.*
16 *Capellani titulo tenus.*

1 CApellanus a capellania, & capella
cui præficitur, nominatur:[x] item
ab officio ſiue beneficio, & capel-
lania. Capella aliquibus,[y] dicta
quaſi capiens λαούς,ſeu populos:uel capiẽs lau-
dem:uel ſecundum Præpoſitum,[z] a cappa diui
Martini: aut a caprinis pellibus, quibus olim
altaria tegebantur,ſecundum Archidiaconũ.[a]
Arbitrarer & a ſimplici tecto, quo oratorium
campeſtre operitur,lateribus, undequaque pa-
tentibus, & patulis. Tectum enim Gallis ſim-
pliciter dicitur *chapelle*,a capite: unde & forma
ta alia nomina,*chapeau,chape, &c.* Aut capella
locus, qui minoris ſpatij ſit, quàm eccleſia: q̃
tot homines non capiat,ut eccleſia. Ita altare
capella eſt,[b] & præbenda cum onere quotidiẽ
celebrandi ſacram liturgiam:[c] oratorium,[d]
quòd in eo loco orationes, non aliæ res profa-
2 næ peragi debeant.[e] Capella a capellania, ſe-
cundum Rebuffum,[f] differt: quòd capella di-
ci poſſit quælibet eccleſia parochialis per ſe
conſiſtens, ut explicat etiam Clemens Quintus
ex concilio Viennenſi,[g] ſi modo collegiata nõ
fuerit,ex ſententia Panormitani.[h] At capella-
nia dici ſoleat illa,quę non eſt per ſe,ſed eſt in-
tra aliam eccleſiam fundata & conſtructa[i]. Sic
putat Rebuffus capellam proprios habere fi-
nes & ſecretos ab alia eccleſia: capellaniam au
tem eſſe eccleſiam intra fines alterius ædifica-
tam,ueluti auxiliarem,appendicem, ſacellum,
3 ædiculam, oratorium. Quemadmodum ali-
quando latius quàm par ſit patentibus finibus
eccleſiæ parochialis, minor intra fines extrui-
tur eccleſia, forſan uel quòd hieme intercipi-
tur parochis iter, ne poſſint ad matricem eccle
ſiam uenire, uel niuibus, uel aquarum copia.
Quare a ſacerdote matricis eccleſiæ,in adiutri-
ce illa addita præficitur diuini officij cauſa qui
dam presbyter cum clerico,[i] qui ſacerdoti pa-
4 rocho ſit ſubditus.[k] Capella, ſacellum di-
ci quoque Latinè loquentibus poteſt: quòd
ſacellum ſit paruus locus cum ara conſecra-
tus, compoſito nomine, authore Trebatio,
ex ſacro & cella, quaſi ſacra cella, quam-
quam Gellius à ſacro ſacellum diminutum di-

x c. 1. de capellis monach. li. 3. Decret tt. 37.
y Archidiacon. in can cõcedimus, de cõſecr. diſt 1. Rebuff. in tract de pac. poſſe nu 89.
z Præpoſitus, in can. presbyter. 23 diſt
a Archidia. in can plures. 16. q. 1 glo. in dic. cano. concedimus.
b ca. quæſitũ, & ca. pen. 1 q. 3. Ioan Andreas, in c. 1 de ſucceſſ. ab inteſta.
c ca. ſignificatum, cap. 21. de præb.
d c. authoritate, de priuil in Sex
e can penul & fi. 42 diſt.
f Rebuff in §. vitæ ac morum honeſtas, tit de forma manda. apoſtoli. in concordat.
g clementi. 2. de exceſſi. prælator.
h Panormita. in c. nobis, per illum textũ, de iure patrona.
i c. ad audientiam, de eccleſ. ædifican.
k gl 3 in c. eſt te, de æta. & qualita.

5 cat.[a] Capellæ quædam dicuntur spi ritualiza-
tæ, seu ecclesiasticæ: quædã prosanæ, seu secula-
res. Spititualizatam seu ecclesiasticã eam dici-
mus, qoæ authotitate episcopi est ordioata &
fundata, quo casu habet formam beoeficij ec-
clesiastici,[b] & proinde non possit douari uel cõ
cedi, à patronis seu fundatoribus, inconsulto e-
piscopo, uidelicet sine institutinoe episcopi
6 diœcesani.[c] Capellania hæc duplex, & cum ple
be subdita,[d] & sine populo, cum onere tamen
officij diuini sibi adiuncti existens, atque in
postrema hac specie, si non babeat in fundatio
ne dictam legem assiduitatis, quàm uocant re
sideutiam, potest præfectus per alium munus
impositum implere.[e] Iure ethnicorum erant
huiusmodi quoque gentilitia sacerdotia, quæ
patrooata nobis, per familias aliquas prouen-
7 tibus & reditibus donata & exornsta.[f] Ab epis-
copo inter Christianos tantum, sacræ ædes &
ædiculæ dedicantur & consecrantur, non an-
thotitate propria cuiusque,[g] ne prætextu relli-
gionis superstitio nel error irrepat in meutes
hominum, nnoquoque fanum & locũ & mo-
dum colendi sibi arrogante. Quemadmodum
de Micha legimus:[h] neve sacra inhoneste & il-
legitime & cum abusũ à singolis tracteutur,
8 aut sine teuerentia. Quod ne fiat dedicatio ca-
uet publica. Nihil enim aliud est dedicare, quã
ttendi initium legitimum facere, secundum
D. Chrysostomum,[i] adhibitis publicis oratio-
nibus & supplicatiunibus. Eaemplumque eius
in lege diuina prostat in sanctificatiooe arcæ
& tabernaculi Dei,[k] & templi.[l] Iusserat enim
Deus, ne sactificaretur in omni loco, sed in lo-
co quem dominus elegisset in una triuum.[m]
Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab. *nemo
Deos separatim habeat nouos, aut alienigenas, quòd
id confusionem pareret.*[n] Liuius ideo narrat,[o] sæ-
pe ætate auorum negotium magistratibus da-
tum, ut sacra externa fieri uetarēt. Et Iosephus
scribit,[p] Persas olim religioni peregrinæ itro-
gasse capitis pœnas. Apud Romanos etiam in
politia religionis seu idololatriæ, ante consti-
tutum imperium, non nisi per duumuiros uel
ediles sacros licebat dedicare. Ita apud Liuium
legimus,[q] ædem Martis Gallico bello votã, de-
dicatam fuisse a Ti. Quintio duumuiro sacris fa
ciundis. Et rursum,[r] duumuiros creatos, M. &
C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lelius
Manlius prætor uouerat, dedicarent. Itetum,
Fabrum duumuirũ esse iussum a senatu, ut de-
dicaret ædem Veneris Ericiniæ, quam Q. Fab.
Dictator uouisset. Munus & id suit summorum
illutum pontificum, item consulum, & subin-
de imperatorum. Sed pontifices uerba præibãt.
Et consensu, ait Liuius,[s] populi, Corneliũ Bar-
batum Pontificem Max. in dedicatione templi
Concordiæ, uerba præire, cum more maiorum
negaret, nisi imperatorem aut consulem posse
templum dedicare.[t] Meminit Flauius Vopis-
cus, Aurelianum ita mandasse, *ego ad senatum
scribam, qui mittat pontificem, qui dedicet tem-*
9 *plum*.[u] Fiebat ergo dedicatio templi per impe-
ratorem aut eius iussu,[x] maximè si de loco pu-
blico in sacrom conuertendo agebatur, uel de
priuato dedicando. Atque ideo Romani impe-
ratores, suorum idolorum gerebant summum
pontificatum, & inaugurabantur omnibus sa-
cerdotijs, nec alia ratione, quàm ut haberēt om
nes religiones & sacrificia in sua potestate, &
manu.[y] Quod & in regno Ægyptiorũ aliquan
10 dn ohtinuit.[z] Postquam autem Cæsares Chri-
stianam coluere religionem, ex Iustiniani etiã

a Gellius, lib. 6. c. 12.
b can. quæsitum, 1. q. 3.
c c. cum laicus, & c. nobis, de iure patronat. c. ex frequentibus, de institution.
d 10. q. 1. de capel. monacho.
e Nicol. Boer. consi. 22. nom. 4. & 6.
f Meminit Cicero, pro domo, & de arusp. respon.
g can. nemo, de consecrat. di stinct. 1.
h Iudicum ca. 17.
i D. Chrisost. in Epistol. ad Hebræos.
k Exod. ca. 40.
l 3. Reg. 8. & 2. Esdræ, 6. & 1. Macha. 4.
m Deuter. 12.
n Cicero, 2. de legi.
o Liuius, li. 39.
p Ioseph. contra Apion.
q Liuius, li. 6. deca. 2.
r Liuius, lib. 3. deca. 3.
s Liuius, d. lib. 3. deca. 3.
t Liuius, lib. 9. deca. 1.
u Flauius Vopisc. in historia, & epistola Aureliã.
x l. sacra loca, l. 9. de rer. diuis. & l. si ut in pos. sess. legatot. li. 36. & tit. 4.
y Dio Cassius, li. 53. Historiæ.
z Tia. lib. ciuili vel de regno. Anno 3. Polit. c. 10.

sanctione cautum, nisi authoritate pontificis
diœceseos loci sacri fieri dedicationem.[a] Quod
firmauit Vrbanus tertius & alij pontifices sum
mi.[b] Vt eius prouidentia cultui diuino in futu
rum & clericis consulatur.[c] Hicque curabit eo
modo fieri quod admonet Epictetus,[d] libare &
sacrificare secundum patrios mores unumquē-
que, putè, absque lasciuia, absque negligentia,
non parcè, non supra facultatem. Et proinde Iu
betius episcopis, ut altaria sob memoria marty
rum publicè falsò ædificata deijciant.[e] Quod
hodie nec priuatus, nec publica populi autho-
titas absque episcopo, possit locum sacrom fa-
11 cere, sicuti olim.[f] Capellania itaque secularis
erit, quæ per laicos, in suis fundis & domibus
fundatur, & destinatur alicui sacerdoti: ut inibi
alicui cultui diuino inseruiat, eiusque nomine
stipeodia aliqua percipiat, idque sine authori-
tate diœcesaui episcopi. Quare fundatio hæc,
prosana tantum est: aut legatum plum tãrom,
ut ait Ioannes Faber.[g] Quare incõsulto episco-
po, nutu patroni uel bæredis concedi poterit
presbytero, cui libebit: ut notat Guido Papæ.[h]
Neque episcopus, qui uisitando & circuendo
diœcesim ab ecclesijs quippiam exigit uisitatio
nis iure, poterit ex huiusmodi priuato oratorio
quicquam capere aut petere:[i] quia nec huius-
modi capellæ seculati liceat habere insignia ec
clesiæ, campanam, aut pignaculum, seu campa
nile ex prohibitione Celestini.[k] Sed hic de his
capellis plura dicere supersedebo: uidero de il-
lis Matthæum Pacum, tractat. de mandatis apo
stolicis, quinta parte, numero 32. & sequentib.
Quæ refert ad capellanos dictos ratione bene-
ficij uel sacelli: unde nascitur ius patronatus ec
12 clesiasticum, de quo alibi diximus. Alij porrò
capellani sine sacerdotio & capella aliqua, uel
absque reditu ex capella, sunt. In Gallia alicu-
bi, capellaui dicuntur, & sacerdotes omnes, sine
13 sacerdotio, ut apud nos Tectosages. Sunt & ca-
pellaui pappæ diuersi generis, & priuilegij:[l] a-
lij namque sunt commensales, alij honoris hu
ius titulo tantum donati, alii cum stipendiis, a-
lii sine illis. Commensales in curia Romana te
nentur residere, alii nequaquam.[m] Capellani
uerè pappæ erant iurisperiti, qui in officiis diui
nis sum. pont. seruiebant in sua capella, in qua
& sum. pont. sæpè audiebat causas & controuer
sias, per principes & reges seculi & orbis Chri-
stiani, etiam extra negotia fidei delatas ad illũ,
quæve consistoriales non erant. A quo munera
paulatim sum. ponnf. sese auocantes, cœperunt
primum harum controuersiarum audientiam
suis capellanis concedere, ex quorum relatio-
14 ne postea iudicabant. Et ideo qui prius capella
ni pappæ dicebantor, nunc auditores sacri pa-
larij dicti. Quibus etiam deinceps sum. pon. cau
sarum quoque decisionem suo rescripto con-
cessere. Atque ea more usurpatum subinde, ut
ferè in omnibus decisio speciali rescripto istis
15 demandetur.[o] Hodie ordinē hunc constituune
duodecim ex restrictione Sixti 4. ante quē plu-
res. Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Ro
tæ & auditorij decreta pro senatusconsultis ba
bentur: vt ex decisionibus eorum excussis appa
ret. plura autē de auditorio Rotæ uidero apud
16 Ludouicum Gomesium.[o] Capellani, qui hono
ris causa huiusmodi ornantur titulo, uerè non
sunt capellani pappæ secundum Boerium.[p]
Sic enim princeps aliquibus honorem solum
communicat, non autem utilitatem.[q]

a §. sacræ res, de res. diuisio. ap. Iustin.
b ca. ad hæc, & c. 2. de religio. domib. ca. 2. de cõsecra. eccles. can. nullus, ca. altaria, in 2. de consecra. disti. 1. melius in ca. authoritate, 4. de priui. in Sexto. §. 1. vt nullus fabricet, orat. domus præter vol. episco. in auth. colu. 5. tit. 12 constitu. nouel 67.
c d c. nemo, de consecr. dist. 1.
d Arrianus in enchiridio, Epicteti.
e can. placuit, de consecrata. distin. 1.
f Martiao. in l. in tantum, l. 6. §. fin. & Vlpia. in l. sacra loca, l. 9. de rer. diuis. l. 2. §. si quis in sepulchro, de sepulch. violato. P.
g Ioan. Faber, in § nullius, de rer. diuis.
h Guido Pap. quæst. 187.
i c. §. de cēsib. ap. Grego.
k ca. parentib. c. 16. de priuile. lib. 5. Decretal. titu. 11.
l Ioannes Gallus, in quæst. decisi. per Arrest. parlamenti, q. 31. vbi & de eorum beneficijs, quæ in curia Romana vacare dicuntur.
m cap. 2. sic. de verbor. signif. in Sex.
o Octauianus, Vestrius, lib. 2. introductio. in actiones aulæ Romanæ, c. 27.
o Gomes. in proœmio regularum cancellariæ.
p Boerius, q. 17. nu. 9.
q § renouamus, vt ordi narij præse &c. in authē. coll. 5. tit. 9 & ibi gl. in verbo. videantur.

De

De Præstimonio, obitu, & obituarijs. Cap. XXX.

1 *Præstimonio interdum beneficium, aliquando minime.*
2 *Obitus, & obituarij quid.*

1 ACcedit capellis præstimonium, seu præstimonia, quę aliquando beneficij habet formam, si in titulum conferatur: interdum minime, ut si detineatur officio temporali, ut scribit Rebuffus,[a] Oldradus,[b] Dominicus,[c] & Ioannes Franciscus de Pauinis.[d] Meminit de præstimonijs & c.f. de concessio. preb. in Sexto. Tunc autem procul dubio beneficia non sunt, cum dantur stipendiorum & mercedis causa. Et proinde in impetratione beneficiorum, in cuius diplomate exprimi debent etiam beneficia possessa per impetrantem modici ualoris,[e] non tenetur impetrans de præstimonia in stipendia concessa, mentionem facere, quòd beneficium non sit, ut
2 notant Dominicus,[f] & Ioannes Andræas. Affines quoque capellis & beneficijs, sunt obitus: unde obituarij dicti sunt. Quãdo per legatum, uel fundatione à uiuente facta, bona quædam destinantur orationibus faciendis pro aliquo qui iam obijt, uel moriturus est. De quo consulendus Philippus Decius.[g] Refert Vuolphangus Lazius apud idololatras florente Romanorum repub. sacrificulis certos annuos reditus relictos, uel ad lucernas, uel ad candelabra ad memoriam obeuntium repetendam.[h] Probant illorum iurisconsulti legatum ea conditione relictum, ut lucerna perpetua circa sepulchrum accendatur.[i] Et conqueritur Symmachus apud Valentinianum Theodosium, & Archadium CCC. pro suorum Deorum cultu: contra Christianos, agros uirginibus uestalibus & ministris suorum sacrorum, deficientium uoluntate relictos, à fisco tunc retineri.[k]

a Rebuff. tract. de pacif. possess. nu. 52.
b Oldrad. consil. 140. aliàs, 213. incipient in ecclesia, & consil 31. incipien. quod proceslus.
c Dominic. consil. 89.
d Franciscus de Pauinis in Apostillis ultimis, ad extrauagantes Ioan. 22.
e c. cum adeò, 27. & ca. ad aures, 8 & c. ad audientiam, 31. c. postulasti, 27. de rescript. ap. Grego.
f in c. si motu proprio, in verfic. benefic. & ibi Dominicus, col 2. verf. sed quid habendū de præbend. in Sex.
g Philip. Decius consi. 148.
h Vuolphgan. Lazius, libr. 8. Cõmétar. reip. Roma. c. 11.
i l. Mæuia, 44. de manum. testam. P.
k Symma. ad Valẽtini. Theodo., & Archad.

De operario, seu æditu sacro. Cap. XXXI.

1 *Operarij, seu* Ouuriers, *ecclesiarum qui.*
2 *Quæstores sacræ pecuniæ.*
Æditui templorum qui, & eorum munus. eod.
3 *Aediles curam refectionis templorum habuerũt.*
3. 4. 5. *Templorum refectio ad quem pertineant, eod. 3.*
4 *Refectio loci seruientis, onus est eius, cui debetur seruitus.*
5 *Operaria beneficium non est. & num. 6.*

1 VUlgus operarios uocat eos, quibus cura operum & fabricæ ecclesiasticæ commissa est: *ouuriers & mar-*
2 *guilliers*. Quos Plato[l] uocat quæstores & asseruatores sacræ pecuniæ, eosque arbitratur necessarios in singulis templis, qui lucorum agrorumque & ipsis dedicatorum, & fructuum conductionumque & locationum domini essent. Aristoteles autem eos uidetur nominare æedituos, & sacrarum pecuniarum custodes. *Alia species*, inquit,[m] *curationis est circa rem diuinam, seu sacerdotis, & æditui circa templa, ut conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum cultum: euenit autem alicubi ut in paruis ciuitatibus curam hanc esse unam: alibi uero plures separatas à sacerdotio, & esse sacrificulos æedituos, &*
3 *custodes sacrarum pecuniarum*. Varro apud Romanos hanc fuisse curam ædilium testatur.[n] Et inde ædiles dictos, quòd ædes sacras, & priuatas procurarent. Fuit & cura præsidum prouinciarum prima, ubi in prouincias suas peruenissent, ædes sacras, & opera publica circuire, inspiciendi gratia an sarta tectaque essent, & refectione aliqua indigerent.[o] Erat permissum olim in lege antiqua sacerdotibus, ex gazophilacio templi pecuniam capere quæ offerebatur pro peccatis: ea tamen lege, ut templũ reficerẽt. Quamobrem legimus regem Israelis Iohan, cum sacerdotes non instaurarent sarta tecta templi, uocasse Ioiadam pontificem & sacerdotes, & dixisse: *Quare non instauratis sarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem uestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.* Et postea sequitur, prohibitos sacerdotes ultra accipere pecunias à populo, & instaurare sarta tecta domus. Et pecuniam postea in gazophilacio delatam cum excreuisset, & inde eductam præsente scriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum, qui præerant commentarijs in domo domini.[p] Aliquando inter Christianos, pontificibus sacerdotiorum una ex quatuor pars pro fabrica data,[q] postea præfectis sacerdotijs relicta,[r] ut antea docuimus, dum de curionibus seu rectoribus & parochis hoc libro egimus. Æquumque uisum est, sacerdotes & curiones, qui pro fructuarijs in beneficijs habẽtur,[s] ad modicam refectionem ædium, ex quibus consequuntur fructus, tene-
4 ri: ut reliquos ędium usufructuarios.[t] Sic etiam regulariter is qui ex re seruitutem percipit, & eam sibi deberi asserit, ad refectionem rei ser-
5 uientis tenetur, non is qui eam debet.[u] Quæ de modica refectione intelliguntur, non de maiori. Nam si illa ad curionem pertineret, plerumque fructuum excederet perceptionem & is cogeretur fructibus alio quàm ad cultum diuinum impensis, officium eiurare & cedere. Quocirca ut curionis onus aliqua ex parte releuetur, recte in ecclesijs seu templis quæstores sacri ea de causa constituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum liberalitate, & eandem fidem in opera ecclesiæ necessaria impenderent. Et alicubi huic necessitati fructus assignati sunt, regendi & distribuendi per
6 uiros delectos, strenuos, & prouidos. Proinde res instaurandis templis relictæ, & officium quæstorum, & ut dictum est, operaria, inter beneficia non sunt ecclesiastica.[x] Tum etiam, quia hoc munus annuum est, uel alterius spatij ad tempus & non perpetuum, & laicis etiam committitur.[y] Nec in utilitatem quæstoris, sed ecclesiæ solius cui tenetur gestorum reddere rationem.[z] Quæ aliena sunt à natura beneficij ecclesiastici, quòd perpetuum est,[a] id est, possideri potest ab instituto quandiu uixerit: id enim perpetuum significat ad uitam relatum:[b] quòdve fructus habet in fauorem potissimum clerici inseruientis distributos.[c] Inter officia tamen cum reditu aliquo monasteriorum, uel ecclesiarum, quę regularem uitam abiecerunt, sunt operaria, & infirmaria, ut dicunt.

l Plato, 6. de Legib.
m Aristote. 6. Politicor. ca. 8.
n Varro, 4. de Lingua latina.
o Vlpia. in l. si in aliquem, de offi. proconf. P.
p 4. Regũ, c. 12.
q cano. quatuor. can. de reditibus, 12. q. 2. cum simil.
r can. præcipimus, c. unico, cano. placuit, 10. q 3.
s glo. in c. præsenti, de offi. ordinar. in Sext. in verbo reseruari.
t l. vsufructu legato, & l. hactenus, de vsuf. P. l. inter fructuarium, de damn infect. P.
u l. etsi forte, § Gallus, & l. sicut refectio, si seruit. vẽd. P.
x Rebuf. in tractat. Nominationum, q. 15. nu. 18.
y Decius, in c. decernimus, nu. 11. de Iudic.
z Rebuffus, in proxi. cita. loco, & gloss in clem. 2. de iudi.
a c. si. de clerico ægrotant. c. vnic. de capell. mona. in Sext. can. scripsit, cano. aliter, can. quamuis triste 7 q. 1.
b l. 1. pro socio, P.
c c. 1. & fin. de pecul. clericor. c. nemo, de consecra. dist. 1 gl. in d. c. præsenti, de offic. ordinat. in Sex.

De Collegiatis. Cap. XXXII.

1 *Collegium, & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita: & licitorum uaria species, profana, ecclesiastica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, societas, affinia, sed diuersa.*
5 *Saccarij qui Romæ.*
6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegijs fundatores leges ponunt. eod.
9 *Collegia mixta Academiæ priuilegiatæ.*
10 *Collegia debent institui, uel approbari à principe: alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiator non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet collegij.*
12 *Fratriæ permissæ in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur à legatis factis confratrijs.*
14 *In collegiatos tantum recipi debent, qui eius artis sunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admissus super definitum numerum non utitur priuilegijs collegij.*
16 *Collegiatus in duobus collegijs quis esse non potest.*
17 *Collegium non mutatur, mutatis personis.*
Collegium in uno retinetur, non nisi in tribus constituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, possunt & collegiati sibi constituere quomodo.*
19 *Collegij debita & credita non singulos priuatim respiciunt, sed ad uniuersos.*
20 *Collegio dissoluto, num possint res collegij diuidi inter collegiatos.*

1 COllegium dictum est, quasi delectus & coelectio, teste Varrone, quædam hominum eiusdem artis, professionis, opificij, officij, & potestatis. unde & collegæ dicti,[a] & collegiati.
2 Hinc diuersæ species manarunt collegiorum, aliaque licita, & alia illicita seu improbata certis de causis, uel ratione personarũ, aut officij, aut loci, uel similium,[b] uel quia non sunt probata à principibus.[c] Rursum collegiorum licitorum, quædam sunt profana omnino artificum, quædam studiorum, magistratuum: mixta alia quodammodo: quædam omnino ecclesiastica. Collegia profana artificum plura, in
3 quibus delectus artificum fit, & sociantur: cuius modi plura instituit Romæ Numa,[d] ut pistorum, nauiculariorum,[e] argentariorum,[f] figulorum.[g] Obseruandum tamen, tria esse maxi-
4 mè sibi affinia, sed non eiusdem naturæ in omnibus, uidelicet societatem, corpus, & collegium. Inter quæ collegium corpus dici potest, & societas, sed non omnis societas, uel omne corpus, collegium faciunt. Quia propriè collegium est, quando plures simul eo habitant animo & degunt, ut una communione, & æquali uiuant. Societas potiorantum & artis, & mercium, & aliorum seorsum habitantium esse potest: item & corpus.[h] Sic corporati, non collegiati dicuntur conciues, & in albo incolarum
5 conscripti.[i] Et alij ex corpore suariorum:[k] saccariorum, uidelicet eorum qui soli ex portu Romano inuecta, iosta & taxata mercede euehebant.[l] Item classicorum,[m] & similium. Collegia studiorum & sodalitia plura sunt tum humanarum artium liberalium, tum iuris prudentiæ, philosophiæ, & theologiæ &c. Magistratuum sunt & collegia, ut & decurionum.[n] Inter sacra collegia & sodalitia olim collegiũ augurum, aruspicum, pontificum, nunc cœno-
6 bia, capitula, ecclesiæ dictæ collegiales. In quibus canonici, præbendati, uel clerici, habent communia, sigillum,[o] arcam,[p] & tractatum,[q]
7 uel capitulum. Et isti collegiati, quia titularij nomine & beneficiarij fiunt, perpetui dicun-
8 tur. In quo differunt à collegiatis collegiorum studiorum causa constitutorum, qui temporales sunt, donec studiorum certã attigerint metam, statutis & lege fundationis comprehensam: quam ei, qui collegium dotauit, superioris authoritate licuit ex arbitrio decernere, si modo uis non fiat iuri publico. Quod & Solonem permisisse refert Caius[r] lege, quam explanat Alciatus.[s] Sunt tamen in collegijs studiorum, ut plerumque & loca presbyteralia perpetua, presbyteris, ut inibi cultum exequantur diuinum, destinata. Hæc porro collegiorum loca literarum discendarum causa instituta, inter beneficia ecclesiastica non annumerantur, neque de illis mentionem in beneficiorum impetratione fieri opus est, nec debentur graduatis aut nominatis in uim gradus, quamuis eorum men-
9 sibus uacauerint.[t] Ad collegia mixta ecclesiastica & non ecclesiastica, academiæ quodammodo pertinere uidentur priuilegijs summi pon-
10 tificis & regum institutæ & temperatę.[u] Collegiorum omnium institutio aut collectio, uel à principibus secularibus, aut sacris, penes quos summa republicæ sit,[x] fieri debet, uel ab alijs facta, eorum debent authoramentum seu comprobationem habere. Sic Martianus, mandatis principalibus ait[y] præceptum præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia, neve milites in castris collegia habeant. Et Caius,[z] *neque societas, inquit, neque collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur. Nam & legibus & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus, ea res coercetur, paucis exceptis.* Ita Vlpianus, ad notionem pertinere iudicum, principis, uel senatus tradit, num collectio ratione professionis, artis, uel causæ sit licita:[a] propter imminens periculum coniurationum, & proditionum, quæ solent ex congregationibus hominum, seu conuenticulis conflari. Et ut uitentur monopolia artificum & ergolaborum.[b] Ita Octauius Augustus, collegia præter antiqua & legitima dissoluit, cum plures factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem coirent, ut scribit Suetonius[c] & Liuius.[d] Franciscus quoque eius nominis primus rex Galliarum edicto statuit, secutus antiquas regum constitutiones, & suprematum curiarum senatusconsulta, ne essent fratriæ artificum seu confratriæ, & factæ opprimerẽtur:[e] ad monopolia uitanda: religionis tamen causa coire non prohibentur homines, dum tamen hoc non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia coer-
11 cẽtur.[f] Ita sub prætextu religionis, aut sub specie soluẽdi uoti, cœtus illicitos nec à ueteranis tentari oportet:[g] ut neque prætextu collegij, in quo uere quis munus collegiati nõ exequatur, quis immunis ab alijs oneribus esse nõ debet.[h]
12 Fratriæ permissæ & probatæ in religione, beneficium non faciunt: ideo presbyteri alicuius cõfratriæ uel alij confratres loca non possunt permutare,[i] neq; episcopus à confratrijs potest, tã-
13 quã à beneficijs, iura episcopalia exigere.[k] Pia-

tantum

a l. collegarũ. § 173 de uerbo. signif. F.
b l 1. de collegi. illicit. li. 47. F. tit. 22.
c d l. 1 de colleg. illic & l 1. quod cuiusque uniuersit. no. li. 3. F. tit. 4.
d Plutarch. in Numa. Plinius, li 35. c 12.
e l. 1 quod cuiusque uniuersit. no. in F.
f Nouella 136.
g Plinius, d. li. 35. c. 12.
h glo. in d. l 1. quod cuiusq. uniuersit.
i in l. vnic. de priuil. corporator. li. 11. C. tit. 14.
k l 3. de suarijs li. 11 C. titu. 16
l l. unic. de saccarijs vrbis Romæ. lib. 14. C. Theodos. t. 22.
m l. vnic. de classic. li. 11. C. tit. 12.
n l. 2 de decurion. lib. 10. C. tit. 31.
o ca. significauit, de appella.
p l. 1. quod cuiusque uniuersit. nomi. F.
q c. tertio loco de proba. Felinus, in ca. attendentes col. 2. de præscript.
r in l fi de colleg. illic F.
s Alcia. lib 2. prater miss. in tit. de colleg. illic & in l. 2. de sponsio. ca. 18.
t Rebuffus, in tracta nomina. q. 15. num. 20.
u c. quia nonnullis, & c. 1. de magist. l. 1. de stud. liberal. vrb Romæ lib. 14 C tit. 18.
x c. sunt quidam, & c. per venerabilem, qui filij sint legit.
y in l 1. de colleg. illic. F.
z l 1. quod cuiusque uniuersit. nom. F.
a l. 3. de colleg. illic. F.
b l. vni de monopol C
c Sueton Tranquil. in Octau. cap 32.
d Liuius, li 39.
e constitutio. Francisci 1 anni 1539 art 185. 186 & 87 vide de his Rebuff. Tomo 3 commentarius. in const. regias.
f l. 1 de colleg. illic. F. c. non. si quis despice. 42. distin.
g Vlpia. in l 1. de extraordin. criminib. li. 47. titu. 11.
h l. qui sub prætextu, l 9. de sacrosanct. eccl. C. li. 1.
i glo. in tit. de annatis in verbo beneficiorum de anna.
k Feder. cons. 31.

tantum loca sunt: & proinde si fratrijs relinquantur legata, exemplo legatorum piorum
14 non detrahitur falcidia.[a] In collegijs recipiendi sunt tantum, qui eius artificij, artis, uel professionis sunt, cuius gratia institutum collegium,[b] & ad illum usque numerum qui definitus est. Sic Plinius Iunior ad Traianum scribit. *Tu domine despice an instituendum sit collegium fabrorum duntaxat, hominum centum quinquaginta: ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur.*[c] Quare qui munus & officium collegiati non implet, amonendus est, eiusque in locum alius sufficiendus, siue ecclesiæ aut alterius loci sit col-
15 legiatus.[d] Et qui supra & præter numerum fundationis uel priuilegij collegij admissus est,
16 non utitur priuilegijs & iuribus collegij.[e] Placuit etiam, in duobus collegijs unum non pos-
17 se esse collegiatum.[f] Mutatione personarum collegiatorum, collegium non mutatur, sed idem[g] remanet. Atque uniuersitatis ius, per unum solum uniuersitatis retineri potest:[h] quanquam constitui non possit, nisi ad minus tres sint. Quia Neratius Priscus tres collegium facere dixit, quod magis sequendum est.[i] Sicuti nec unus solus familiæ appellatione continetur:
18 nec duo familiam facere dicuntur.[k] Cuius sit qualitatis collegium, & secundum quas leges uiuere debeant adscripti, ex proprijs statutis colligi potest: cum fundatoribus licuerit in rerum traditione leges, quas uoluerunt præfigere,[l] in quas iurarunt qui admissi sunt. Licet & sodalibus, qui eiusdem collegij sunt, quos Græci ἑταίρους uocant pactionem inter se quam uoluerint sancire, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sic & statuta noua facere possunt.[m] Si tamen acceptas à fundatoribus seu institutoribus collegij leges, nouis lædant, non probabuntur placita in præiudicium successorum.[n] Nisi ex causa legitima mutent antiquas leges, & conuentio eorum per superioris authoritatem
19 firmetur & rata habeatur.[o] Communis utilitas, & causa, & finis efficit, ut omnes eiusdem iuris collegij participes, non ut singuli, sed ut, unum corpus considerentur, in præterito, præsenti, & futuro tempore: ita si quid uniuersitati uel collegio debetur, non singulis debitum est: & si quid debet, singuli non dicuntur debere.[p] Daturque actio aduersus uniuersitatem, & eidem contra alios, sed uniuersitatis nomine.[q] Et si nemo defendat, quod commune est capitur, & uenit.[r] Si tamé collegium dissoluatur, quod commune est inter collegiatos, lege permittente, potest diuidi:[s] uidelicet si ex collegiatorum
20 collatione bona collegio contigerint. Alioquin arbitror ad institutores uel eorum hæredes redire, ut liberas ab onere res, & conditione, & modo quo datæ erant resolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum seorsum capere à collegio, etsi non sufficere uideatur ad omnes alendos:[t] sed uel contribuere in collegio, uel loco decedere debere.

a Panor. in ca. officij, de testament. per auth. si quis ad declinandam, de episcop. & eler. C. c. requisisti, de testam.
b l. qui sub prætexta, C. de sacrosanct. eccle.
c Plinius iun. in epistol.
d d. l. qui sub prætextu, l. 9. C. de sacrosan. ecclef. l. 1. de collegiis. li. 11. tit. 17.
e d. l. 1. §. qui autē supra, de priuil. li. 11. C.
f l. 1. de colleg. illic. in P. facit c. cūm nō ignores, c. p. 14. de praben. in Sex. c. si de relig. domi. c. 4. & 5. § in posterum, qui milita. non poss. li. 12. C. l. libertas, §. præscriptio. ad municip.
g l. sicut municipium. § in decurionibus, quod cuiusque uniuersit. nomine P. l. proponebatur, de iudic. P.
h d. §. in decurionibus
i in l. Neratius, 85. de uerb. sign. Cic. pro domo sua, uide glo. in c. 1. de elect. ac. Grego.
k l. deterius, quod de uer. sign.
l l. in traditionibus, de pact.
m Caius in l. 4. de colleg. illic. P.
n c. cū omnes, & ca. ex parte, de constitu. ap. Grego.
o d. c. ex parte, & c. cum Marinus, de constit. l. quod semel, 5. de decret. ab or di. fa. P.
p l. sicut municipiū, §. si quid, quod cuiusque uniuers. nom. l. in tantum, §. 1. de rer. diuis.
q d. l. sicut, & l. si tibi, l. 9. quod cuiusque uniuer. nom.
r l. 1. § sin & l. ciuitates, 8. eo. titu.
s l. 3. de colleg. illic. in P.
t ratio in l. Septitia, l. an in fine, de polli. P. li. 10. tit. 14. l. si legatum, l. 5. §. fines, de opert. public. P. l. 2. de iureimmuni. P.

De collegijs, & conuentibus sacrorum militum: & primum de Templarijs. Cap. XXXIII.

1 *Militum, seu equitum sacrorum origo.*
2 *Hospitale Hierosolymis Christianorum Latinorum.*
3 *Hospitale D. Magdalenæ Hierosolymis,*
Hospitale D. Ioannis Hierosolymis eod.
4 *Cruciferorum militum origo.*
5 *Templum Hierosolymis post Titi ruinam à Christianis, permissu Arabum, ædificatum.*
6 *Templarij milites unde, ordo habitus, professio, crux.*
Templariorum primi authores: Hugo de Paganis, & Gaufredus de Sancto Aldemaro, eod.
Garmundus patriarcha Hierosolymi. episcopus ante Ambianensis, eod.
7 *Templariorum opes, & superbia, & in eos odium ante ruinam.*
8 *Templarij hospitalarij, fratres, & religiosi.*
9 *Templarij approbati quando in Italia.*
10 11. *Templarij quando sublati, & quare.*
Simulachrum templariorum, & Idolum, eod.
Puer tostus, eod.
Cinis mortuorum in potum porrectus à templarijs, eod.
11 *D. Ludouicus rex Gall. proditus à templarijs.*
12 *Fridericus 2. proditus à templarijs.*
13 *Templarios qui dicant odio Gallorum regis sublatos.*

1 Religionis causa plures milites coierunt aliquando, quorum collegia, partim sublata, partim extantia sunt. Ex paruis autem initijs sacrorum militum institutio, ad summas opes cōscendit. Nam circa annum domini 1099. cum Gothfrido duce à Christianis Hierosolyma fuisset recepta, Hierosolymis erant Christiani, La-
2 tini nomine, qui ab Agarenis qui ibi imperabant, impetrauerant, ut sibi liceret domicilia iuxta sepulchrum domini nostri Iesu Christi redemptoris habere, ubi cœnobium Dei genitricis construxere, quod Latinorum appellabatur, cuius abbas munere & officio fungebatur
3 excipiendi Christianos hospites Latinos. Additum postea cœnobium D. Magdalenæ, quod item fœminas reciperet. Atque crescente peregrinorum numero, ut cœnobijs recipi non possent, proxime ædificata hospitalis domus, quā
4 diui Ioannis Baptistę titulo, Deo consecrarunt. Et quoque & unus præfectus.[u] Et ex his prodierunt cruciferorum familiæ, uel ab eorum exemplo, alij cruce se signarunt, ut, eandem o-
5 peram militarem in fidei causa præstarent. Fuit & Hierosolymis templum Dominicum, ut scribit Guillelmus Tyrius, Arabum permissu post Cosdroe ruinas ędificatum à Christianis, quod suo tempore extitisse testatur.[x] Cosdroas Persarum rex autem, circa annū domini 610. Hierosolymam & magnam partem Asiæ cepit & uastauit tempore Heraclij Imperatoris.[y] Subinde prodijt Arabum maxima manus duce & Imperatore impietatis Mahumeticæ Homare filio Chorabi, qui iterū Palestinam, Damascū, Syriam, Ægyptum populatus est, & Hierosolymam iam uastatam suis legibus cum tributo reliquit, data potestate habendi Christianam religionem & pontificem, & ædificādi templū, quod extructum est ubi antea aliud erat à Tito Romano dirutum, ut scribit Tyrius. Templo huic reditus assignati, præfecti, & æditui, & additi milites qui peregrinos, qui conuenerant sacra loca ex uoto uisitare, ducerent & conseruarent.[z] Cæterum tum temporis non fuit ordo tēplariorum institutus, sed postquam Christiani repetierunt Hierosolymam, sub Balduino rege anno domini 1118. quo quidē nobiles uiri ex equestri ordine, Christi seruitio se mancipa-

u Polyd. Virg. lib. 7. de inuentor. rerum, c. 1.
x Guillel. Tyrius lib. 1. belli sacri, ca. 2.
y Sabellic. Ennead. 8. lib. 6. Guillelm. Tyrius, lib. 1. ca. 1.
z Paul. Aemil. lib. 5.

runt,& more canonicorum regularium, in ca-
stitate & obedientia & sine proprio, uelle perpe
tuò se uiuere professi sunt: inter quos præcipui
fuerunt Hugo de Paganis, & Ganfredus de
sancto Aldemato. Iis cum nulla esset habita-
tio, palatij partem, quæ iuxta prædictum tem-
plum erat, rex concessit, & annonas & benefi-
cia temporalia & perpetua uictus gratia: cano-
nici quoque templarij plateam quandam seu
aream iuxta templum & palatium ad extruen-
das officinas concesserunt. Prima autem eorũ
professio, & opus quod à patriarcha Hierosoly
mitano nomine Garmundo natione Franco,
qui ante episcopus fuerat Ambianensis, ortus
in oppido Pinqueoiaco, in remissionem pecca-
torum fuit iniunctum ut uias & itinera maxi-
me ad salutem peregrinorum contra latronum
insidias cõseruarent: nouem annis, post eorum
institutionem in habitu fuerunt seculari, uesti
bus usi eleemosinis elargitis. Nono anno in cõ
cilio in Francia apud Trecas habito, instituta il
lis est regula, & habitus assignatus albus, ex
mandato Honorij Pappæ & Stephani Hieroso
lymitani patriarchæ, cœpit augeri eorum nu-
merus; Et tempore Eugenij Pappæ cœperunt
cruces panni rubei in pallijs seu amiculis seu
clamidibus albis assuare tam equites, quàm eo
rum fratres inferiores, qui dicuntur seruien-
7 tes.[a] Hos Tyrius refert dictos fratres militiæ
templi, & eorum ordinem per uniuersum or-
bem usque adeo creuisse, & ad tantas opes be-
neficijs & liberalitatibus principum peruenis-
sa ut regias tandem opes excederent. Eaque de
causa ab humilitate quam professi fuissent de-
cidisse, & suo tempore se à patriarchæ Hieroso
lymitani obedientia, à quo primum ordinis in
stitutionem acceperant, subtraxisse, decimas
& primitias ecclesiarum Dei sibi usurpasse, &
earum prædia, & proinde fuisse ualde postea e-
8 xosos.[b] Alexander 3. summus pontif. nominat
in quadam sanctione templarios, hospitala-
rios fratres, & religiosos, eosque tradit habuis-
se quasdam ecclesias pleno iure sibi subiectas:
& alias, in quarum institutione postulare deba
9 bant episcopi authoritatem,[c] Innocentius 3.
sum. pontif. qui electus 1198. anno domini cru
ciferorum templariorum ordinem approba-
uit, in Italia.[d] Templarij cum eorum ordine
10 sub Clemente 5. pontifice summo sublati fue-
runt, & quotquot comprehendi potuerunt ne-
cati: eo quòd cum Saracenis iuncti in Christia-
num nomen conspirassent, ut refert Platina.[e]
Gaguinus enumerat causas his uerbis.[f] *circa
annum domini 1307. prodijt error templariorum,
qui cum apud Hierosolimam fidei defensionem pro
fessi, cum primum religionis consideratione opulen-
tissimos se effecissent, praclarissimis per orbem Chri
stianum, ædibus comparatis, Christo reiecto falsis re
ligionibus se dediderunt. erat enim illis simulachrũ
cui pellem humanam superinduxerant, appositis
ad oculos statuæ fulgentissimis carbunculis, qui uice
oculorum micarent. Et statuæ dum quispiam ad il-
las ingrederetur ordinem uitamque templariorum
professurus, abnegato ante omnia Christo, & cruce
eius calcata, sacrificium faciebat, Morientis autem
corpus, in puluerem conuersum cæteris in potum
dabant, quo poculo suos constantiores fieri arbitra-
bantur. Præterea si ex templarij coitu infans ex
puella uirgine nascebatur, hunc igni torrebant, ex-
que eliquata inde pinguedine suum simulachrum de
11 coris causa ungebant*. Hæc quoque refert de istis
P. Crinitus.[g] *Sed addit Gaguinus, pro confesso e-
tiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in
Syria peregrinaretur, in uincula à Soldano Aegy-
ptio coniectum fuisse. His atque huiusmodi criminis-
bus, & quòd essent fœdissimi amatores, templario-
rum ordo in concilio Viennensi, anno dominicæ pie-
tatis 1312. per Clementem V. S. pontif. finẽ accepit
comprehensis ubilibet terrarum atque crematis qui
12 eius impietatis fuerunt. Hæc Gaguinus*. Scribit e-
tiam Abbas Vipergensis anno[h] 1228. Frideri-
cum 2. Imperatorem, mense Augusti ad ter-
ram sanctam peruenisse, & in ciuitatem Anco-
nam, ibique multa pertulisse grauia, perfidia
& proditione templariorum, solosque hospita-
lares S. Mariæ Theutonicorum illi fideliter ad-
13 stitisse. Quidam tamen ergà Gallos male affe-
cti, comminiscuntur per calumniam, & ex nu-
tu regis Gallorum, sublatos milites templa-
rios: narratque Albericus de Rosato, se audi-
uisse à quodam causæ & testium in eos exami-
natore, contra iustitiam illos punitos, hacque
de re monitum Clementem 5. respondisse: etsi
uia iustitiæ ordo ille destrui non possit, fiat ta-
men uia expedientiæ, ne scandalizetur charus
filius noster rex Galliæ. Et in Chronico Herma
ni legitur, à Pappa Clemẽ. 5. in fauorem regis
Galliæ crimine hæreseos fuisse falso insimula-
tos. Iacobus Meyerus notat anno 1307. aboli-
tum templariorum ordinem, qui per omnem
fere Europã comprehensi, horrendis supplicijs
necabantur. *Ortumque*, inquit, *initium à Pulchro
rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem
maximum ad hoc adegerunt, spe ducti, ut Itali tra-
dunt scriptores, se ditatum iri eorum possessionibus,
quas per omnem Galliam plurimas habebant. Mul-
ta, inquit Antonius, etiam templarijs obijcebantur,
sed utrum uerè, non satis constat.*[i]

a Guillel. Tyrius, Belli sacri li. 12. c. 7. & 6. Paul Aemil. li. 5. scripsit historiã Tyrius, sub Balduino, 5 sub annũ domini. 1180.

b Guillel Tyrius, dicto c. 7. lib 12.

c in ca. cùm & plantare, cum suis, §§ de priuil li. 5 Decret. tit. 33.

d in c. cùm deputati, ca 16 de Iudic. Volater

e Platina, in Clemente 5 vita.

f Gaguinus, in vita Philippi Pulch. lib. 7.

g Crinitus, lib. 24. De honesta disciplina c. 13.

h Abbas Vipergen. li. Chroni. in Friderico 2.

i hæc Meyerus, lib. 11. historia Flandricæ.

De militibus cruciferis hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani. Cap. XXXIIII.

1 *Militum hospitalis D. Ioannis origo, & professio, seu nota.*
2 *Militum Hospitaliorum paupertas nihil habet proprij.*
Præceptoriæ, seu commendæ hospitaliorum non sunt beneficia, eod.
Commanderies, eod.
3 *Milites Hierosoly. hospitalarij non ducunt uxores, nec fiunt presbyteri.*
4 *Priorum hospital. D. Ioannis quis debet esse presbyter.*
5 *Ordo militum D. Ioannis Hierosolym. habet & presbyteros, & moniales.*
6 *Priores commendatarij ordinis militum Hierosolymit.*
7 *Militaris ordinis institutor, habitus, & crucis color.*
8 *Crux ordinis Hospitaliorum D. Ioannis ne sit quadrimembris.*
9 *Ordinis cruciferorum quale munus diuini officij, & orandi.*
10 *Ordinis militum Hierosolym. priuilegia, & iurisdictio.*
11 *Hospitalarij D. Ioannis dicti Rhodienses, Melitenses milites.*
12 *Rhodis insula à quo Hospitalarijs data, & quando inde pulsi.*
13 *Cruciferos Hierosolymit. Chromerus ut rapaces arguit,*

1 MOnuimus superiori capite, crescen
te numero peregrinorum, iuxta
templum Hierosolymitanum xe-
nodochium ædificatum titulo Di
ui Ioannis, quo exciperentur peregrini, quos
cœnobia capere non possent. Huius ergo mini
sterio, quoq; uiri pij nobiles se deuouerunt, qui
& peregrinos tutarentur & à latronum seu A-
garenorum incursu defenderent. Horum pro-
fessio est, uotum solemne paupertatis & abdi-
cationis propriorum, castitatis, & obedientiæ.[a]
2 Proinde propter primum uotum nihil proprij
habent, uel habere non debent, sed accipiũt an
nonam quamdiu uiuũt, uel præceptorias, quas
uocant, *commanderies*, administrant quandiu
eas possident & optione mutant uel ex magi-
stri licentia permutant, reddituri moriẽtes quæ
apud illos reperientur societati, vnde beneficia
proprie eorum præceptoriæ non sunt, ex senté
tia Rebuffi,[b] etsi dissentiat Mod. Paris.[c] Pari
modo illorum priores, castellani impostæ, uel
baiuliui, ut commendatarij sunt tantum admi
nistratores bonorum ordinis sine proprio.[d] Et
proinde commendantur illis bona, non ab epis
copo ut beneficia, sed archimagistro ordinis.
3 Ob uotum castitatis affines sunt & ecclesiasti-
cis personis, nec uxorem ducere possunt.[e] Atq;
Alexander 3. summ. pontif. cum uetaret eis cõ-
iugium, illos uocauit fratres sancti Ioannis, &
præfectum eorum priorem.[f] Et Innocentius 3.
fratres hospitalis sancti Ioannis.[g] Veruntamẽ
ecclesiasticæ personæ non sunt, cum arma libe
re & ex professione pertractent pro fidei tuitio
ne aduersus Agarenos, exemplo Machabeorũ,
quæ tamen clericis non conceduntur, ut con-
tra, nec isti hospitalarij milites, presbyteri fieri
4 possunt. Inuenies tamen apud Honorium 3.
sum. pontif. narratum, dum ad illos scriberet,
se audiuisse priorem eorum presbyterum esse
5 debere.[h] Quod ut intelligas, annotare expedit,
in eo ordine esse milites & ecclesiasticas perso-
nas quæ inseruiunt eorũ ecclesijs: esse & priora
tus, & monasteria monialium quoque cruce
signatarum, ubi nobiles professionem emitte-
re possunt.[i] Ita in eo ordine est prior magnus
ordinis totius, qui præest omnibus, seu magi-
ster magnus est & prior ecclesiæ, qui præest om
nibus capellanis, & habet curam spiritualium,
ex capellanis omnibus magis idoneus eo mu-
neri delectus in cõuentu, ubi magister magnus
6 residet, perpetuo assiduus.[k] Quia autem ex plu
ribus prouincijs & regnis milites ei ordini se
deuouent, suntque illis inibi bona pleraque ex
beneficijs principum & aliorum piorum homĩ
nũ collecta necnon ex spolijs Templariorum
in illos translata: in singulis fere sunt prouin-
cijs priores præcipui, quibus subijciuntur alij
commendatarij & hospitalarij, ut illi quoque
7 magno ordinis magistro. Tradunt statuta eius
ordinis seu religionis, primum præpositũ huic
ordini dictum Geraldum, qui cum socijs crucẽ
candidam in nigro panno affixit, assumpsitq;
eum uiuendi ritum, qui nunc est, uel quo dege
re debẽt: quibus & alij adiũcti plurimi per ma-
gistros religionis temporis successione, prout
8 expedire uisum est. Inter quos & illud cautum
à Claudio de la Sangle magno magistro, ut do
nati, sic loquitur, vel confratres, crucẽ quadri-
membrẽ non deferant: sed trimembrẽ, dempta
9 stipite superiori.[l] Huius ordinis fratres milites
& seruientes, in canonicis horis centies quin-
quagies dominicã orationem repetere tenen-
tur. Fratres uero sacerdotes, diaconi, subdiaco-
ni, & clerici eius ordinis officium canonicum,
& ordinem Sancti sepulchri Hierosolymitani
10 exequi debent.[m] Horum militum priuilegia
multa sunt, qualia perscribit circa annalia va-
cantis hospitalis Ioannes 22. summ. pontific.[n],
ut eximantur quoque à iurisdictione episcopa
li in criminalibus, ut sæpe curiæ supremæ pla-
cuit.[o] Et Innocentius 3. hos habere iurisdictio
nem, in signatos cruce uere non ficte tradit.[p]
11 Hospitalarij isti milites, Ioannitæ dicti sunt,
& hospitalarij Hierosolymitani, ab hospitali,
vt dixi, Diui Ioannis, equites Rhodienses, eo
quòd illam possiderent insulam, & infidelium
debilitarent uires, inibi eis obsistentes, sedem
que potiorem habentes & propugnaculum
12 præcipuum. Dicunt autem quidam Clemen-
tem 5. summ. pontific. illis Rhodiensem insu-
lam assignasse, postquam illi Turcæ eripuis-
sent anno Domi. 1308. alij Gothfridum Hiero
solymorum regem. Cœperunt tamen Mal-
tenses seu Melitenses dici, ab insula in quam
se receperunt, postquam Solimannus duode-
cimus Ottomãnæ familiæ tyrannus, cum Aga
renorum ingenti ui, post semestrem obsidionẽ
die natiuitatis domini, & anno 1522. illis Rho
dum ademit, capto prius Tauruno vulgo Bel-
gradu oppido, apud Pãnonios & situ & opere
ualidissimo, ut scribit F. Thomas Guichardus
Rhodius, in oratione, quam de ea expugnatio-
ne apud Clementem septimum summ. pontif.
13 habuit. Martinus Chromerus in historia Po-
lonorum, cruciferos absolutè uocat: & de il-
lis sæpe meminit, tanquam de infidis & cru-
delibus in Polonos & alios. Eosque arguit,
quòd decimas ex suis arationibus in Pome-
ria & alibi usurparent, contra iura sacerdo-
tum.[q]

a In statutis hospitalis Hierosolymitani, c. 1.

b Rebuf. in tract. nomina. q. 15. nu. 16.
c Modern. Parisien. in clem. 1. de suppleand. negligent. prælat.
d in statutis eorum, ti. 8. c. 3 & 11, 8. c. 1 & tit. 5. cap 4
e In statutis hospitalis Hierosolym. c. 9.

f c. vxoratus, c. 8. de cõuersio. coniuga.
g c. tuarum, c. 12. de priuil. & ibi glo. & c. dudum, de decimis.

h c. canonica, c. 10 de senten. excommu.

i in statutis eorum, tit. 2.

k in statutis eius ordinis, ti. 13 de electionibus, cap. 1.

l in eorum statutis, tit. 2. c. 21.

m in eorũ statutis, tit. 3. ca. 2.
n in ea exhibita, de priuilegijs, in extrauag. commun.

o Papus, lib. 5. Aresto. titu. 10. Arest 1. & 2.
p c. tuarum, c. 12. de priuil. vbi glo. in verbo priuilegij, de eorum iurisdictione, disputat.
q Martinus, Chrom. passim in historia Polon. post. 11. li.

De alijs cruciferis militibus, & pijs equitum societatibus.
Cap. XXXV.

1 2. 3. *Theutonicorum militum ordo quis, & unde.*
2 *Milites Theutonici, Deiparæ uirginis Mariæ cur dicti.*
3 *Heinrichus à Vualpot primus magister ordinis Theutonicorum.*
Saladinus quando Christianis ademit Hierosolymam, eod.
4 *Militum Theutonici ordinis magistri.*
5 *Theutonicorum ordo in Prusia quando sublatus, & quare.*
6 *Milites cruce signati Liuoniæ.*
7 *Militum nobilium de Calatraua Hispaniæ ordo à quo institutus, & finis. & 10.*
8 *Militum ordo sancti Iacobi in Hispania quando institutus.*
D. Iacobus pugnans contra Sarracenos apparuit, eod. & 9.
9 *Militum ordo sancti Iacobi de Spatha in Hispania quando cœpit.*
Miramolinus Arabum rex ingenti clade à paucis uictus, eod.
Tholosæ. eod.
10 *Militum ordo de la Banda Hispaniæ.*
11 *Militum sacrorum nouus ordo à Ioann. 22. in Portugalia.*
12 *Militum Galliæ equestres ordines, stellæ, sancti Michaelis, sancti spiritus quando instituti.*

13 *Ordo equestris velleris aurei Burgundiæ, Annunciationis Beatæ Mariæ Allobrogum quando.*

14 *Milites cruce signati fratres.*

1 Alius sacræ militiæ ordo Theutonicorum, cuius initia ab homine quodam Theutonico manarunt, qui post Hierosolymam receptā à Christianis unà cum pluribus suæ gentis remansit in eadem cum uxore, & domum suam hospitale esse uoluit suis, qui uisendi sepulchri sancti causa eo peregrinarentur: atque ibi

2 dem diuæ uirginis Mariæ sacellum adiunxit, vnde Deiparæ uirginis milites uocati sunt. Et crescente numero eorum qui se huic pio ministerio deuouissent, cooptatus magister qui præesset, amictiq; sunt albo pallio cū alba cruce, & in ordinem tantum milites admissi. [a] Quidā

3 historiographus tradit Heinrichum à Vualput primū fuisse magistrum Theutonicorum Dominorum, anno 1190. Hierosolymis, quod nō patitur historiæ ueritas, cum eo tempore à Saladino occupaetur Hierosolyma, adempta Christianis & capta cum suo rege ab eo anno 1186. cum fuisset à Christianis per 88. annos possessa. [b] Minus quoque placet, quod Volaterranus tradit, anno 1192. pro liberanda Hierosolyma primum conscriptos, Theutonicos, & quod ait 2 s. lib. Theutonicorum ordinem institutum in terra sancta à quodam Germano: quod reijciunt aliqui in annum 1333. quo tempore Prussiam Turca Græcis ademit. Proinde ut concilientur historiæ tempora, sequor hic quidam, [c] qui huius Heinrichi à Vualpot uitam describit, & postea refert magistrorum Theutonici ordinis seriem, & annos quibus eo magisterio functi sunt. Atque cum illo dico, antequam à Saladino caperetur Hierosolyma, eum Heinrichum à Vualpot, inter Christianos in ea ciuitate hospitali tali peregrinorum domum suam dedicasse, & ad eum nubiles Germanos uoto facto se omni tempore contra impios pugnaturos conuolasse, postquam intellexissent uires Christianorum exiguas & deiectas fere. Capta autem Hierosolyma suum collegium & hospitala sanctæ Mariæ Anconam, quæ & Ptolomais dicitur, transtulit: atque eam urbem fortiter contra Saracenos defendit, anno Domini 1190. Et effecit, ut multi principes & nobiles è Germania sua bona huic ordini conferrent, & ad eos profecti

4 eum ordinem amplecterentur. Sic cum in Germania plures arces & ædes haberent Theutonici ordinis milites, & magistros quoque plu-

5 tes, ut hospitalarij constituerunt. Desierunt autem esse milites Theutonici in Prussia, quo tempore Albertus Marchio Brandeburgēsis ex magistro constitutus est Dux Prussiæ, atque à rege Poloniæ Sigismundo in feudum accepit Pru-

6 ssiam, anno Domini 1527. [d] In Liuonia sunt sodales seu fratres militiam Christi professi, qui rubrum ensem cum cruce pallio insutum

7 deferunt. [e] Sanctius eius nominis tertius, rex Hispaniarum Legionis & Castellæ, cognomēto Desideratus filius Alphonsi 8. filij Raymundi de Berenguarij comitis Tholosani, instituit militum sacrorum ordinem de Calatraua in prouincia Toletana, in loco & prouincia Calatra-

8 uæ, ubi cœnobium templariorum fuerat. [f] Diegus Valera ordinem militiæ diui Iacobi institutum ait in Hispania, anno Domini 826. quo Ranimirus primus eius nominis Hispaniæ rex, vicit manu exigua ingentes Sarracenorum copias ope Dei, & auxilio Beati Iacobi, qui uisus est in eo prælio equo candido, uexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicua & pugnans. [g] Huic ordini & magister & commendatarij cōstituti. Et ad hoc tempus refert institutionem quoque Ioannes Vasæus, [h] quamquam F. Alphonsus Venetus huius principium referat ad annum Domini 1160. Et Raphael Volaterranus, [i] & Nebrissensis Franciscus Tarapha scri-

9 bit, [k] Alphonsum 9 Hispaniæ regem ordinem militum sancti Iacobi de Spatha instituisse, quorum insigne est gladius sanguinolentus, eo quòd die quo prælio rex Alphonsus Maurorū regem Miramolinum superauit in quodam loco, quem Tholosæ Nauas appellant, in quo du cēta millia Arabum ferunt cecidisse, & ex quo triumphū Petrus rex Arragonum retulit, crux in cœlo apparuit, & D. Iacobus apostolus equo candido nectus auxiliator Christianorum, gladium gestans sanguine Maurorum cruentatū.

10 Subinde Alphonsus alius Hispaniæ rex, eius nominis x s. cum fœliciter aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Granatæ reges dimicasset, oppido Alcala, quod Regale uocant, Calatrauæ magistrum lenibus de causis delatum interfici iussit, & ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgensem

11 instituit anno 1308. [l] Eodem tempore Ioannes 2. sum. pont. ordinem nouum militiæ Christi instituit, qui militare sub Christo dicerētur, in Lusitania & Sarracenis resisterent, Bœticam & Aphricam incolentibus. Cuius militiæ præfectus in Marino Syluensis diœcesis oppido sedem habet principalem, & cuius militibus omnia bona Templariorum annuente rege Portugaliæ concessa sunt. Cuius ordinis cēsor & moderator est abbas Archohasiani monasterij Ciftercienfis ordinis, Vlyssiponēsis diœceseos, qui conscribendi & exauthorandi milites potesta-

12 tem habet. [m] Fuerunt in Gallia instituti equestres ordines, unus stellæ, institutus apud sāctum Ouenū anno 1355. per Ioannem regem Galliarum, ut scribit in annalibus Froissardus: subinde institutus ordo sancti Michaelis cum torque aureo, qui ordo institutus est à Ludouico XI. rege Gallorū anno Domini 1469. Et anno 1579. calēdis Ianuarij ordo sancti spiritus,

13 ab Henricho 3. rege nostro & Poloniæ. In Burgundia, Philippus Burgūdiæ Dux anno 1429. ordinem equitum aurei velleris instituit: ut in annalibus scribit Moostreletus Amatus S. nomine comes uiridis dictus. Allobrogum dux, ordinem equitum instituit, cuius insigne imago annunciationis, seu salutationis uirginis Mariæ Domini nostri Iesu Christi genitricis, ut in historia legitur Sabaudiæ. Fuit & in Anglia or

14 do alius. Verūtamen isti ordines postremi non fuerunt sacrorum militum, nec ea ratione instituti, ut se Deo & religioni solum tuendæ deuouerent, ut prædicti sacri milites: quibus & accedere possent, qui cruce aliquando se signarunt, in auxilium Christianorum in Syriam & Hierosolymam profecti cum Gotefrido & alijs ducibus præclarissimis. Qui & milites sacri primum, postea fratres se appellabant, ut author Paulus Æmilius. [n] Sed horum nullum habemus regula certa definitum ordinem, uel uotum aliud, quàm militandi pro fide Christiana. Vnde illos non inserimus inter sacros militares equitum ordines.

De

[a] Paul. Aemil. lo 5. historia Franc.

[b] Aemili li. 5. Sebastia. Brant. Blondus, 6. Decret. 2.

[c] Quidam de viris illustribus in Heinricho à Vualpot.

[d] Idem de viris illustribus, in Alberto 1. duce Prussiæ.

[e] Martinus Chromerus, li. 7 de reb. Polonicis.

[f] Franciscus Tarapha, li. de regib. Hispaniæ.

[g] Franciscus Tarapha, de regibus Hispaniæ, in Raymiro, Ioannes Vasse in annalib. Hispaniæ anno 826.

[h] Ioan. Vasseus vbi supra.

[i] Deca. 1. libr. cap. 6.

[k] Francisc. Tarapha, de regibus Hispaniæ, in Alphonso & in Genealogia regum Hispaniæ.

[l] Francisc. Tarapha, vbi sup. in Alphōso 11.

[m] Idem Tarapha, in Alphonso, 11.

[n] Paul. Aemil. li. 4. histor.

De habentibus manualia beneficia. Cap. XXXVI.

1 *Beneficia manualia nō proprie beneficia, quia amo uibilia & regularia.*
2 *Abbas S. Sulpitij Bytur igum triennalis.*
3 *Abbatia & prioratus monialium triennales.*
Beneficium manuale quomodo adimi à superiore potest possessori: & remedium si adimatur sine causa eod.
4 *Beneficia manualia quomodo fiant perpetua.*

QVædam personæ regulares, uel quę regularibus accedunt, titulo quodam sæpe nominantur, quæ sacer doctorum, & ecclesiasticarum per
1 sonarum appellationem referunt. Imitantur etenim nomen & naturam quodammodo beneficiatorum, qui manualia, ut appellant beneficia habent quæ tamen proprie beneficia non sunt,[a] quia præfecti his beneficijs possunt amoueri ad nutum abbatis uel prioris. Sunt enim huiusmodi beneficia manualia regularia, non secularia: qualia in ordine humiliatorum, & præmonstratentium ex consuetudine
2 esse tradit Ioannes Andreas.[b] Et Rebuffus,[c] scribit abbatem sancti Sulpitij apud Bituricenses triennalem esse, & singulis triennis eligi.
3 Atque in comitijs Aureliacensibus placuit, ut posthac abbatissæ, & priores essent adueniente vacatione triennales, ex electione Vestalium.[d] Sancit & Innocentius 3.[e] ne alicui monachorum committatur obedientia perpetuo possidenda, tanquam sibi in suam vitam locetur: sed cum oportuerit amoueri, sine contradictione qualibet reuocetur. Explicat Clemens 5. ex concilio Viennensi,[f] dum ait, priores & administratores beneficiorum, quæ sunt de mensa abbatis uel monasterij, posse libere ad claustrū cum oportuerit reuocari. Quod intelligendum est de beneficijs, quorum administrationes cōferuntur ab abbatibus, non quando per electionem ad ea uocantur. Priores enim manualia habere beneficia, & ad nutum priuari posse dicuntur iure: alij nequaquam,[g] qui titularij sunt, nec aliorum more ad regimen tantum ecclesiarum uel prioratuum dicuntur.[h] Obseruādum itaque est in hac quæstione, posse beneficium uel prioratum regulare esse administrationis causa tantum concedendum: uel naturam habere perpetui beneficij. Et in primo casu amoueri posse ab abbate præfectum, uidelicet si iusta amotionis adsit causa: aliter enim posset monachus à beneficio manuali sine causa amotus, implorare superioris abbatis auxilium, ut post Innocentium,[i] & Decium,[k] &
4 Ioannem de Selua,[l] notauit obseruari in Gallia Rebuffus.[m] Sed & fit hoc irreuocabile beneficium proculdubio, quando post concessionem abbatis confirmatur possessor ex certa scientia, & expressa qualitate per summum pōtificem, ut annotant Immola & Panormita.[n] & Rebuffus.[o] Quòd si perpetui beneficij naturam habeat prioratus, beneficiū illud pręsentis non est tractationis, nec amoueri præfectus per abbatem poterit: concessio enim facta censetur cum sua qualitate.[p]

a glo. in verbo, consuetudinē, in ca. vnic. de capel. monacho. in 6.

b Ioan. Andr. in addit. ad d. glos.
c Rebuff. in tracta. de pacif. possess. nu. 273.
d Aux ordonnanc. des trois estats d'Orleans, art. 3.
e Innocent. 3. in c. cum ad monasterium, c. 6. §. tales, de sta. mona. li. 3. Decret. tit. 35.
f in c. vnic. de supplen. negli. prælat. li. 1. Clement. ti. 5.

g ca. 2. de stat. monac. ap. Gregor. Ioan. de Selua, in tracta. benefi. p. 3. q. 68.
h in cap. 1. §. in eos autem, de priuil. in 6. li. 5. tit. 7.

i Innocent. in ca. insinuante, qui cler. vel vouent.
k Decius, in c. ad nostram, circa finem, de confir. vti.
l Ioan. de Sel. in d. tracta. benef. & d. quæst.
m Rebuff. in d. tract. pacific. posse. nu. 271. & 281.
n Immol. & Panor. in c. nisi es[t] sent, de præbē. & in ca. cum inter, de electio.
o Rebuff. in d. tract. num. 279.
p Clement. vnic. de supplen. negli. prælat. in clem. c. vni. de capel. monach. & 6.

De vicarijs temporalibus, officiali, & alijs. Cap. XXXVII.

1 *Vicarius temporalis quis.*
2 *Officialis uicarius est episcopi, & ut sit ecclesiastica persona.*
3 *Vicarius episcopi in spiritualibus.*
4 *Officiales ordinarij, & foranei episcopi qui.*
5 *Officiales ordinarij episcopi perpetui sunt, nec destituuntur ab episcopo.*

1 VIcarij temporales quidem beneficium regunt, sed ideo beneficiarij non sunt: nam non sibi, sed alteri possidēt. De hoc, & de uicario perpetuo paulo ante dictum est, dum ageremus de plebanis seu parochis. De uicario autem episcopi generali, & paulo post dicemus c. 41.
2 Et rursum pauca de officiali. Dicitur & officialis uicarius episcopi, habens iurisdictionem. Hic ex clericis, non ex laicis constitui debet,[q] & locum episcopi tenet uel repræsentat: unde & in eius sede eo absente, in actibus, in quibus episcopi interest, præsidet.[r] Et quia uices gerit episcopi officialis in iurisdictione eccle-
3 siastica distribuenda, dicitur uicarius.[s] Sicuti & is, qui absente episcopo in beneficiorum collationé munus illud pro episcopo exequitur, dicitur uicarius in spiritualibus, uel vicarius generalis.[t] Qui si non distinguatur ab officiali, & officialis recte dicetur is vicarius: quia & officialis dicitur, nomine episcopi conferre benefi-
4 cia.[u] Porro officiales in duplici sunt differentia: nam alij faciunt eandem sedem cum episcopo, & sunt iudices ordinarij alij delegati ad certas causas, & in certa regione diœceseos, qui dicuntur foranei, à quibus appellatur, ut à delegatis ad delegantem episcopum: cum ab ordinarijs nequaquam ad episcopum, sed ad archiepiscopum fiat prouocatio.[x] Foranei ut
5 plerumque etiam temporales, alij perpetui, id est, quandiu viuunt.[y] Quamuis enim ad nutum fiant ab episcopo, tamen facti nec ab eo, nec à succedente in episcopatu amoueri ab officio possunt, nisi mors uel delictum interueniat: etsi ad beneplacitum fiant, ut notat Oldradus,[z] Iason,[a] Alexander,[b] Ludouicus Gomes.[c] Decet enim beneficium perpetuo manere.[d]

q cap. in noua, 26. q. 7.

r can. si 93. distin. c. 1. 94. dist.

s c. 1. de offi. vica. in 6.

t cap. fin. eod.

u c. ex frequentibus, de institutio. ap. Greg.

x clem. 2. iuncta gloss. de rescript. in clem. c. 1 de offi. ordinar. in 6.
y l. 1. in P. profec.
z Oldrad. consil. 4.
a Iason. §. sed iste, 6. colu. de actio.
b Alex. consil. 219 incipit magister, col. fin. lib. 7.
c Ludo. Gom. ad reg. cancel. de non toll. iuse quæsi. q. 4.
d l. iuris peritos, de excusa. tutor.

De Commendatarijs. Cap. XXXVIII.

1 *Commendatarij uere non sunt beneficiarij.*
2 *Commendatarij iure regaliæ qui.*
3 *Regaliæ ius regi ex duplici causa competit.*
4 *Ecclesia tantum ex facultate principis bona possidet.*
5 *Manus mortua quæ collegia dicantur, & quare.*
6 *Bona immobilia quare manus mortua non possideant sine gratia.*
7 *Regaliæ iure quando, & quandiu fructus ecclesiarum capiat rex.*
8 *Regaliæ ius durat, donec præstetur fides regi à prælato.*
Collatio beneficiorum iure regaliæ. eod.
9 *Episcopi probandi à principe.*
10 *Vacantium ecclesiarum annui fructus à quo Regi Gallorum concessi.*

S. Ludo-

S. Ludouicus à Bonifacio in numerum sanctorum relatus, eod.

11 *Philippus rex à Bonifacio excommunicatus, absolutus à Benedicto 11.*

Philippo regnum ademptum, & restitutum, eod.

12 *Collationes iure regaliæ à quo tempore competant regibus Galliæ.*

13 *Electio & nominatio ad prælaturas, solius regis Gallorum.*

14 *Spiritualis & temporalis potestas quando simul laicis concessa fuit.*

15 *Beneficiorum uacantiæ annales concessæ reuocatæ.*

16 *Vacantiæ commendatariorum annuæ militum hospitaliorum.*

17 *Philippus Imperator bona ecclesiæ baronibus concessit.*

Bona ecclesiæ tyrannicè distrabuntur, eod.

1 QVi in commendam habet tempora
le beneficium ab episcopo, cum ul
tra sex menses non possit commē-
dari,[a] non dicitur beneficiarius:
quia nec perpetuo, nec sibi, nec alij possidet.[b]
Nihil enim aliud est commendare, quàm depo
nere.[c] Is autem qui deponit, remanet potius
Dominus, quàm is cui res committitur.[d] Et Vl
pianus[e] non alias res alicuius loci uel personæ
censuit, quàm si quis perpetuo ibi habuerit,
2 atque ita deposuerit, vt perpetuo haberet. Nō
sunt etiam inter beneficiatos annumerandi,
qui iure regaliæ sub custodia habent beneficia
ecclesiastica, uel qui collationem eorum à lai-
3 cis nacti sunt. Sunt autem regaliæ beneficio-
rum in duplici differentia: nam ius regale, uel
ratione bonorum immobilium temporalium
regi competit, uel ratione iuris spiritualis. Ra-
tione bonorum, quia episcopatus & prælatu-
ræ, siue cathedrales ecclesiæ fere omnes in Gal
lia habent bona temporalia à principe in feu-
4 dum. Non enim licet collegialibus ecclesijs in
Gallia, bona habere immobilia, quin facultas
à principe concedatur:[f] quæ dicitur dispensa-
tio, communi autem idiomate, amortillamen-
5 tum, uel ius morticinij. Siquidem manus
mortuæ dicuntur, ecclesiæ, collegia, capitu-
la, uniuersitates: quia in eodem statu perma-
nent, ueluti mortui suoi, expertes omnis uicis-
situdinis, istius saltem seculi. Siue enim li-
gnum ceciderit ad austrum, siue ad aquilonē,
ibi ardebit. Cum tamen uiuentes multis & pe-
ne infinitis mutationibus & alterationibus
sint obnoxij, utpote sub perpetuo motu degen
tes,[g] uarijsque acti uoluntatibus.[h] Et quia col
legia, capitula, ecclesiæ semper per subroga-
tionem personarum, statum eundem habent.
Sicuti sedes iudicialis, quanquam moriatur iu-
dex, habet idem iudicium: etsi alius in defun-
cti locum substituatur.[i] Bona itaque quæ ab
illis tenentur & possidentur, ueluti mortua di-
cuntur: quia mutare statum non possunt, præ-
sertim cum alienari iure communi nequeant.[k]
6 Quamobrem neque possideri bona tempora-
lia posse ab ijsdem iure communi placet, potis
simum ab ecclesiasticis, collegijs, & ecclesijs,
alijsque similibus personis. Cum enim immu-
nes[l] illæ sint ab omnibus fere exactionibus,
& indictionibus, à secularibus principibus ne-
cessario rebus pro negotijs urgentibus reipub.
imponendis, fieret ut cum immunitate illa per
petua respub. detrimentum maximum patere-
tur, eneruatis reditibus per illam detētionem:

a c. nemo deinceps, c. 15. de elect. in 6.
b Rota, in decis. 244 in antiquis.
c l. commendare, de verb. sig. l. Lucius, de posse P. c. 1. eo. ti. ap Greg. can. ne quis arbitretur, 22. q. 2.
d l. rei commodatæ, §. commod. P.
e Vlpi. in l. ex facto, l. 11 § se[?] autem Italicarum, de hæred. institu. lib. 31 P. tit. 5.
f Aegidi Magister, in tract. des amortissemēs nostræ Feudis plura.
g §. vi autem [illegible], de nō alie. reb. eccles.
h l. quia poterat, ad senatusconf. Trebelli. in P.
i l. proponebatur, de iudi.
k l. iubemus nulli, l. 14. § scientes, in fine, & §. sane, in fine, de sacros. eccles. C. tit. de reb. eccles. non alien. in auth. l. c. aduersus, c. 7. de immun. eccles. li. 3 Decre. ti. 49 l. placet, l. 5 de sacros. eccles. C. cum similibus.

ut neque laudimia à dominis directis eorum
bonorum, neque renouationes feudorū in bo-
nis mobilibus, quæ quintum & reirequintum
dicuntur, amplius penderentur, rebus in eodē
statu manentibus, qui tamen mutatur, quando
ad alios singulares possessores perueniunt. Hi
enim, uel moriuntur, uel distrahunt; unde & iu
ra clientelaris prædij & feudorum, res ipsæ &
iura sępius ad dominos recurrunt. Vt nullo mo
do fieri posse uideatur ex parte naturæ rerum,
& personarum ecclesiasticarum habita cōside-
ratione, res ab illis possideri, qui emori nō pos
sunt: præcipue, si de ecclesiasticis agatur. Cum
iure legis Moseos[m] non potuerit Leui stirps ha
bere partem aut possessionem cum fratribus
suis: quia ipse dominus, possessio eius esset. Quod
& initio, & nascente ecclesia Christiani secuti
sunt, donec ex permissione Cōstantini Magni
licuit:[n] uti & nunc dispensat rex in feodis. Quo
rum origo prima ab eo est, ut teneant impetra-
to iure morticinij. Ius autem morticinij est, ua-
lor, æstimatione tertiæ partis totius rei, in qua
ius feudi extingui postulatur, ut cautū est cōsti
tutione Caroli, anno 1402. mēse Octobri. Quā
uis hodie in parte luēda, alia sit pro notu prin-
cipū taxatio:[o] inquisitione tamen facta præce-
denti census, & qualitatis, & quantitatis rei, &
facta cōcessionis in camera cōputorū descrip-
tione. Quibus obseruatis hēt ex iure illo morti
cinij, collegia uel ecclesiæ in posterum ius pos-
sidendi in perpetuū, nec teneantur è suo manci
7 pio ablegare, si nolint.[p] Cæterum quando ua-
cat pastore ecclesia episcopalis, uel archiepis-
copalis, quæ patitur hoc ius regaliæ, interim
rex fructus capit, ueluti iure feudi cōcessi, & ra-
8 tione custodiæ,[q] quādiu uacauerit. Et notat Au
frerius post stilum parlamenti,[r] beneficium in
regalia, uacante sede episcopi uel archiepisco-
pi, qui habent ius collationis, etiā si episcopus
uel archiepiscopus sit electus, uel confirmatus,
aut missus in possessionem ecclesiæ & collatio-
nis beneficiorum, donec ipsius prælati persona
fuerit recepta in fidem & hominium regis. Me
dioque tempore, & ante fidem præstitam, & va
care prælaturę beneficia in regalia, & iure rega
9 liæ conferri à rege. Exigit ius regni, ut episcopi
à nostro principe approbentur, quod confor-
me iuri pontificio.[s] Sic. n. in epistola quadā ad
Lothariū primum imperatorē scripsit Leo 4.
sum. pont. Atque in synodo definitum est gene
rali,[t] ob beneficia concessa in sedem apostoli-
cā per Carolum Magnum, ut ab eo rege episco
pi & archiepiscopi per singulas prouincias in-
uestituram acciperēt, neve nisi à rege laudatus
& inuestitus episcopus à quoquam cōsecretur.
Quæ proculdubio ratione bonorum tempora-
lium intelligēda sunt: nā inuestitura alioqnin
ecclesiastica nihil operatur, si à laico conceda-
tur, ut episcopus, uel alia ecclesiastica persona
potestate sua conferendi beneficia, uel exercen
di diuina officia fungatur.[u] Statutumq; est iu-
re communi, neminem ob fundationem bene-
ficij, quicquam aliud præter honorem commu
nem omnibus Christianis in ecclesia retinere
10 sibi posse.[x] Neque etiam in concessione Ha-
driani, & Leonis 4. regibus Gallicis factum est,
ius accipiendi annuos fructus uacantium ec-
clesiarum, in quo maxime quidam labuntur:
sed postea concessa est illis hæc singularis pote
stas à Bonifacio 8. pont. sum. qui quidem Phi-
lippo Pulchro & eius successori concessit, post
quam eius patrem S. Ludouicum in numerū &
albnm sanctorū retulit, priuilegium vacantiū

m Deuterono. cap. 12.
n can. futurā, & c. videntes, 12. q. 1.
o Aegidi. Magister, tract. des amortissemens cap. 2.
p in constitutio. regia, declaration sur les amortissemēs.
q ca. generali, de elect. in 6.
r titu. de quib. casi. curia parlam. cognosc. consue.
s ca. Reatina, 63. dist.
t c. Hadrianus, 63. dist.
u can. 1 c. quoniam inuestituras, 16. q. 7.
x c. pia mentis, eod. quæst.

ecclesia

ecclesiarum & prouentuum earum anni unius
exigendi præterquam earum, quas cathedra-
les & monasticas dicimus, ut ait Gaguinus.[a]
Atque Polydorus Virgilius scriptum reliquit,[b]
circiter annum 1294. in Anglia sub Bonifacio
8. concilium Londini celebratum contra Iu-
dæos, in quo & statutum sit: nemini hominum
amplius licere prædia dare collegijs & sodali-
tijs monachorum: nec sacerdotibus aut mona-
chis emere possessiones aliquas, nisi permissu
11 regis. Nisus tamen est idem Bonifacius 8. pau-
lo post adimere hoc ius Philippo, & regnum
ipsum, quod detulit cuidam Alberto imperato
ri in conuentu generali, ut scribit Gaguinus,[c]
& Platina.[d] Excommunicato Philippo, prætex
tu quòd sacrum bellum in Agarenos instituere-
ret. Cuius tamen consilium in hoc dissoluit Be
nedictus 11. pontifex, successor in sedem Boni-
facio: & absoluit à censura regem, iussitque
Galliam regi suo parere, ut ait Blondus,[e] & Pla
tina.[f] Quamquam Philippus ipse, constitutio-
nibus suis editis anno 1334. & 1346. repetat
ab antiquo sibi ius esse regaliæ, & ante conces-
sionem Bonifacij 8. competens regiæ dignitati
ob honorem singularem coronæ Galliarum.
12 Quo possint reges Galliæ iure regaliæ ex pris-
ca possessione concedere præbendas & benefi-
cia uacantia iure & facto, uel ipso iure tantum.
Sicuti & olim usos esse hoc iure regaliæ reges
Angliæ faciunt quædam fidem.[g] Referunt a-
lij itaque concessionem huius priuilegij ad cõ
cilium Aureliacense habitum sub Clodoueo,
in quo concessa regi electio & nominatio præ-
latorum in remunerationem uictoriæ à Clodo
ueo in Visigotos, fuso Alarico eorum rege. A-
lij ad Caroli Magni, & Caroli Calui beneficia
in sedem apostolicam, & ob fusos Arrianos re-
ferunt: vnde priuilegia multa illis irrogata, ut
notant Arnulphus Rusæus, & Philippus Pro-
13 bus.[h] Ius etiam consentiendi in electionem e-
piscoporum, & regibus alijs Hispaniæ, & Gali-
ciç, item imperatoribus concessum, ut cõstat ex
concilio Tolerano:[i] nunquam tamen electio-
nem ipsam & nominationem prelatorum alij,
quàm imperatori Gallico, & eius successoribus
datam inuenio.[k] Quamobrem si imperator, a-
lius, quam ex hac progenie uelit hoc iure uti,
ea ratione quòd Carolus fuerit imperator, cui
concessum est priuilegium, id iure Gallico vsur
pabit, non proprio, ratione imperij: quia huic
tanquã imperator renunciauit Otho Magnus,
siue primus, Ioanni 11. summ. pontif.[l] Et Lu-
donicus primus[m] renunciauit electioni sum-
mi pontif. Paschali primo, ut nec hodie Gallia
rum rex eligat summum pontificem remisso il
lo iure, cæteris iuribus & in alios episcopos cõ-
cessis non eiuratis, quæ inter regalia hæc recte
14 annumerantur. Errat autem ualde Iosues Pe-
trus de Ferrarijs,[n] dum ait, *Scire debes, tu indo-
cte laice, quod imperium habuit aliquando, scilicet
temporalem, & spiritualem à domino potestatem:
quia tunc imperatores conferebant omnia beneficia
ecclesiastica per uniuersum orbem.* Nam hoc fal-
sum est, neque Innocentius, quẽ ipse citat, un-
quã in eo loco quẽ signat,[o] neq; canon, Adria-
nus 63. dist. quem adducit, hoc ait: quamuis nõ
diffitear ante aduentum Messiæ, ante stabilitũ
regnum, Mosem utramque potestatem habuis
se, & Samuelem: uerum, dum discretum ab im
perio sacerdotium fuit, duo fuerunt gladij, &
imperium suis limitibus debuit esse cõtentũ:[p]
nisi quatenus ex priuilegio permissum est ul-
tra. Neq; Ozias rex Israelis impune tulit, quòd

a Gaguin. li. 7. in Philip. Pulchro.
b Polyd. Virg. lib. 17. in Anglia.
c Gaguinus, in vita Philippi, Pulchri.
d Plat. in vita Bonifa. 8.
e Blondus, 9. Deca 2.
f Plat. in Bened. 11.
g Aegid. Magist. in decis. in tracta. regalio. cap. 1.
h ambo in tracta. regalium.
i can. cùm longe, 63. distin.
k c in synodo, ead. distin.
l can. tibi domino, ead. dist.
m can. ego Ludouicus, 63. distinct.
n in practi. in for. libel. qua agitur de substitutione, in exemplari ad vet ex suo corpore & legiti. mo matrimonio natus.
o citat Innocen. in cap. 2 de maior. & obed.
p cano. imperium, 10. dist. c. per venerabilem, qui fil. sint legit.

ausus fuerit munus sacerdotale usurpare.[q] Et
ita antiquata ethnicorum obseruatio, qua im-
perator inaugurabatur omnibus sacris, ut in
potestate sua haberet omnes religiones, scili-
cet idololatrorum ut ait Dion Cassius:[r] nã hoc
Christianis imperatoribus numquam permis-
15 sum fuit absolute. Fuerunt & alijs principi-
bus, & ecclesiasticis uacantiæ annales benefi-
ciorum concessæ ex priuilegio, quod tamen po
stea reuocatum est, aut ualde imminutum, &
16 merito, à Ioanne 22.[s] Habent & hoc ius in cõ
mendis ordinis uacantibus morte commenda
tarij, milites S. Ioannis Hierosolymitani: nam
mortuo commendatario, uacantis commen-
dæ fructus anni ærario communi acquirun-
17 tur.[t] Neque negauerim iure tyrãnico aliquos
præter priuilegium, sibi ius in ecclesiarum præ
dia usurpasse: uerum illud potius iniuriæ & sa-
crilegio adscribendum, sicuti nec inultum a-
bijt. Veluti apud Vispergensem abbatem legi
tur.[u] Philippum imperatorem qui successit
fratri Henrico 6. cum deficerent pecuniæ, qui-
bus stipendia militibus præberet, primum cœ-
pisse distrahere prædia, quæ Federicus pater
in Germania emerat, & cuilibet baroni præ-
dia rusticana, & ecclesias sibi contignas obli-
gasse, à quibus ecclesiæ demum fuerunt ual-
de diuexatæ, & tandem excommunicatum
ab Innocentio 3. gladio tyranni interemp-
tum.

q 2. Paralipo. cap. 29.
r Dion. lib. 55. historia.
s in extrauag. suscepti. ne sede vacan. in extraua. commu.
t vt habetur in eorum statutis fore per totum tit. 4.
u Visperg. abbas, in Chronico pa. 31. & 32.

De officiarijs ecclesiasticis, & primum de thesaurarijs, seu sacristis.
Cap. XXXIX.

1 *Officium ecclesiasticum quomodo à beneficio distinguitur.*
2 *Officium custodire portas, pascua, pecora, porcos, &c.*
3 *Sacrista quis, sacrarium quid.*
4 *Thesaurarius, thesauraria quid.*
κειμηλιάρχης, & κειμηλιαρχεῖον quid eod.
Cimilie & cimilia quid, eod.
5 *Gaza & gazophilacium quid.*
6 *Thesaurus fuit in templo Dei.*
7 *Custos ecclesiæ quis, & eius munus.*
8 *Ignem fouendum perpetuo in ecclesia Dei inextinguibilem.*
9 *Ignis inextinguibilis fotus à uestalibus, & quis author.*
Ignis perpetuus sacer apud quos seruatus, eod. & 10. 11.
Noachi uxor Tythea & Aretia ignem seruari docuit perpetuum, eod.
Græci ab Aramæis plura mutuati nomina, eod.
10 *Viduæ ignem perpetuum seruarunt Athenis.*

1 QVamuis omne beneficium non ni-
si ratione officij detur, tamen non
omne officium ecclesiasticum be-
neficium habet, nec perpetuam
solicitudinem. Et proinde alia quoque, ratione
officij simpliciter ecclesiastici, distinctio perso-
narum erit. Porro officium inuenitur, uel ra-
tione rerum profanarum, quæ ecclesiæ sunt,
uel ratione rerum sacrarum, uel ratione iuris-
dictionis, uel sacramentorum: quando de his
2 tractandis agitur. Ratione rerum profana-
rum, uel pene profanarum, dici possunt quidã
officium habere: nam & custos portarum, pa-
scuorum, pratorum, pecorum, & porcorum
dicitur

dicitur habere officium, ut notat glossa,[a] quã
singularem & unicam existimat Andreas Bar-
batia.[b] Sunt & liberti ex familia ecclesiæ, offi-
cium pro necessitate ecclesiæ patronæ præben-
3 tes.[c] Sacris rebus custodiendis præpositus, sacri
sta dicitur, qui nutu & mandato archidiaco-
ni[d] curam habet sacrorum uasorum, uestimen
torum ecclesiasticorum, sacri thesauri, & eo-
rum quæ ad fouendum lumen exiguntur, scili
cer olei, & ceræ, ut placuit concilio Toletano.[e]
Sacrista à rerum sacrarum nomine dictus: si-
cuti sacrarium, locus ubi sacræ res reponũtur,
4 etsi priuatus is sit, ut ait Vlpianus.[f] Alibi the-
sauraria, & præfectus thesaurarius dicitur.[g] Di
citur & κειμηλιάρχης, qui sacræ & pretiosæ su-
pellectili, uel thesauro præest, & κειμηλιάρχιον,
locus, uel thesauraria à Iustiniano.[h] Vocat Ho
norius 3.[i] ciminile thesauri illius locum. Erãt
autem κειμήλια Græcis, mobilia bona recondi-
ta uel pretiosa: ut apud Homerum dicũtur κει-
μήλια, æs, aurum, ferrum reconditum, uel uasa
ex his facta, dum ait,[k]

Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
χαλκός τε χρυσός πολύκμητός τε σίδηρος.

Meminit & sæpe eius alibi, atque alij authores
5 Græci, & Gregorius 3.[l] Dicerent Persæ gazam,
uoce per alios usurpata populos:[m] & locum ex
Persico & Græco nomine gazophylacium, ut
scribit Hesychius & Suidas. Et frequens eius
6 mentio in sacra pagina. Ex qua & constat the-
saurum fuisse perpetuo in templo Dei, uarijs
& pretiosis muneribus, oblationibus, uestibus,
uasis & pecunijs conflatum & conseruatum: ut
non possim istos hæreticulos satis demirari,
qui obgannientes donarijs diuinis, quæ à pro-
bis hominibus Deo consecrata, & eius ministe
rio sunt, improbare ecclesiæ opes audent, non
alia ratione quàm Iudas domini scelestissimus
proditor, effutiẽtes insulsè, *ut quæ perditio hæc,*[n]
potuit enim unguentum hoc multo uenundari, & da
ri pauperibus. Non quòd de pauperibus illis cu-
ra sit, sed quòd sibi tradunt, quàm Deo: & sa-
crilegij sui, quod quotidianis prædationibus
exercent, prætexere, sed stolide, utuntur excu-
sationes. Meminit de gazophilacio domini
Neemias,[o] & Domini nostri Iesu Christi sæpe
sacri amanuenses.[p] Extat & decretum[q] Io-
sue, qui populum Israeliticum probe rexit in
expugnatione Hierico, latum. *Quicquid auri &*
argenti erit, & uasorum aureorum, ac ferri, domino
consecretur, repositum in thesauris eius. Meminerunt & frequenter de thesauro domus Domi-
ni, libri Regum.[r] Meminit & de Leuiticis cu-
stodibus uel præfectis sacri thesauri, & diuini,
liber Paralipomenon.[s] Legimus fuisse & inter
thesauros Dei clypeos dono oblatos à Salomo
ne.[t] Quos inuasit Sesac rex Ægypti & euexit. Addit Iosephus[u] lanceas aureas, & sa-
gittas aureas, quas sumptas à rege Sophoue
Dauid Deo dedicauerit. Erant & uasa aurea,[x]
& alia supellectilia, quæ refert historia Macha
beorum.[y] Deponebantur & sacræ uestes in
gazophylacio sanctuarij, officio diuino pera-
cto, ut constat ex prophetia Esdræ.[z] Et hanc
ipsam habendi thesauri consuetudinem in
templis suis ethnici imitati sunt: multa enim
dijs suis uel melius Idolis suspenderunt, ex ma
nubijs hostium, ex uictorijs, tum ex uoto, tum
ex largitione. A quibus omnibus qui Dei nu-
men aliquando olfecerant, nihil etiam inimi-
co & hostili impetu clades inferentes, del-
babant. Et scribit Iosephus Pompeium Ma-
gnum, post captum templum Hierosolymo-

a gloss. in l. nec quis, § officiorum, de dignita. li. 12. C.
b And. Barba. in rub. de offic. & pot. iud. deleg.
c can. liberti, cum 4 sequ. 12. quæst. 2.
d Gregor. 3. in c. eam te, c. 3 de offic. archid. li. 1. Decret. tit. 23. e in c. 1 de offic. sacri lib. 1 Decretal. tit. 26.
f Vlpia. in l. sacra loca, l. 9 de rer. diuis. in P.
g cano. perfectis, 15 dist.
h Iustin. in l. si. §. si. de bon. auhen. iud. possi. li. 7. C. tit. 72.
i c. cùm inter, c. 39 de verb. significa. ap. Greg.
k Homer. Iliad. 6.
l Gregor. 3. in c. 3. de offic. archid.
m Hester, ca. 3. e. Ezechiel, ca. 25. ca. actuum, c. 28. d.
n Matth. 26 a. D. Mar. 14. a.
o Neemie, ca. 10 d. & ca 13 a.
p D. Marci, ca. 12. d. D. Luc ca. 21 a. D. Ioan c. 8. c.
q Iosue, c. 6. c.
r 3. Reg. ca. 14. & 4. Reg. ca. 14. & 23 & 24.
s 1. Paralip. c. 9 d.
t 3. Reg. 14. a. paral. c. 12
u Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 10.
x 4 Reg ca. 24.
y li. 1. Machab. cap. 1.
z Esdræ, ca. 44. vers. 12.

rum, sanctè à duobus millibus talentorum in
gazophilacio templi inuentorum abstinuisse.[a]
Quod & alij in sua religione fecerunt, sacrile-
gorum diuinas & humanas pœnas veriti, & e-
xemplo aliorum facti cautiores. At cum pœ-
nas hodie contemnant impijssimi sacrilegi, cer
te summopere hoc munus sacristæ requiritur,
cum archidiaconi cura: imo & maiori necessi-
7 tudine addendus est custos vtrique. Custos ec-
clesiæ, qui & minister sacristæ est,[b] & archidia-
cono obedit in pulsandis horis canonicis, in cu
stodienda perpetuo supellectili ecclesiæ, & in
8 igne sancto conseruando, ne extinguatur. Non
secus, quàm & apud Iudæos sacerdotes & Leui
tæ ignem perpetuum conseruabant, ne extin-
gueretur ex iussu Dei,[c] in symbolum Spiritus
sancti, uel diuinitatis indeficientis, uel ob cha-
ritatem quam perpetuo fouere debent præpo-
siti sacri antistites, qui nec diuinitatem alterius
Dei, nec alienum à Deo quippiam fouere de-
bent. Vnde & inuectio ignis alieni in Dei san-
ctuarium, morte expiata fuit ministrorum in
Leuitico.[d] Habuitque hoc munus fouẽdi ignẽ
sacerdos Heli, quod tradidit Samueli postea,
puero peruigili, dum senectute caligare eius cœ
perunt oculi, ut extinguentem uel defecturam
9 lucernam non uideret.[e] Habebant hoc munus
apud ethnicos Romanos Vestæ uirgines ignẽ
perpetuo fouentes, quod innuit Virgilius dum
ex persona Hectoris.[f]

Sic ait, & manibus uittas uestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod ad Numæ institutum referunt Liuius,[g]
Ouidius,[h] Dionysius Halicar.[i] Plutarchus,[k]
& alij. Quamuis Berosus[l] scribat, uxorem
Noachi Tytheam, Aretiam etiam dictam, quia
mater omnium esset, uocatam Estam, id est,
ignem, post mortem: eo quòd ipsa regina sa-
crorum fuerat, & puellas docuerat sempiter-
num ignem sacrorum inextinctum seruare.
Non enim tantum apud Græcos Vesta, uel E-
sta ignem significat, sed apud Aramæos, quos,
quia Græciam incoluerunt antea, & barbara
Græcis nomina reliquisse testatur Strabo.[m]
10 Athenis etiam ignis perpetuus in Prytaneo as
seruabatur, non quidem à uirginibus, sed à vi-
11 duis, ut ait Plutarchus.[n] Et Strabo[o] Poliadis
Mineruæ dixit templum in saxo uetustum, in
quo esset lichnus inextinguibilis & uirginum
domus, id est, παρθένων. Seruabant & ignẽ Ægy-
ptij, ut ait Diodorus Siculus.[p] Item & per-
petuus Delphis, & apud Persas teste Proco-
pio.[q] Seruabant & in Pyreo Magi. Et in
Cappadocia idipsum Magni Pyrethi factita-
runt.[r]

a Ioseph. li. 14. cap. 8.
b ca. 1 de offic. custo. & ibi gl. rubric.
c Leuit. cap. 6.
d Leuit. ca. 10.
e 1. Reg. cap. 3.
f Virgil. dũ ex persona Hectoris.
g Liu. in 1.
h Ouidius, 6. Fasto.
i Dionys. lib. 2.
k Plut. in vit. Numæ.
l Beros. lib. 3. Defloraт.
m Stra. in Geograph. Græc.
n Plutar.
o Stra. li. 9.
p Diodo. Sicu.
q Procop. li. 1. bell. Pers.
r Stra. li. 10.

De œconomo, & vicedomino, syndico, & alijs. Cap. XL.

1 *Oeconomi qui dicantur.*
2 *Oeconomus ecclesiæ ex quibus eligendus.*
3 *Vicedominus quis, & quomodo differat ab œconomo.*
4 *Syndicus quis.*
5 *Aduocatus & procurator officium gerunt.*
6 *Cellaria officium claustrale.*

1 SVnt etiam œconomi, uicedomini,
syndici, procuratores, cellarij, offi
ciarij ecclesiastici. Oeconomi sũt,
quibus res ecclesię gubernãdę mã
dãtur.[s] Domui tantũ ecclesiasticæ uidetur hoc
officium

s leg. iubemus nulli, l. 14. de sacros. eccle.

officium nonus prestare: vnde & dicitur dispensator pauperum, oeconomus ecclesię.[a] Qui eligitur ex numero clericorum administratoḍ ecclesiæ, non ex laicis,[b] uel alijs. Potissimum quando de dispensatione rerum sacrarum agitur: nam si de temporalibus tantum cura subeunda sit, clericum esse non exigit necessario oeconomum Speculator.[c] Est enim nomen generale, ad omnem dispensationem pertinens: sicuti à diuo Paulo,[d] dicitur, quod uersum est in antiqua lectione: *Erastus arcarius ciuitatis*, pro quæstore ærarij, uel procuratore, uel dispensatore. Et ad Titum,[e] *dispensator Dei*. Huic affinis & fere similis uicedomini officio.[f] nisi quòd in episcopatu sit vicedominus,[g] œconomus alijs in ecclesijs. Exhibet officium in litibus per sequendis ecclesiasticis syndici, si collegij sacri res controuersæ sint.[h] Sicuti & in causis uniuersitatis & eius nomine constituuntur, qui singulorum de collegio, ut uniuersorum prosequantur & defendant iura.[i] Ii agunt & defendunt in iudicio, de quibus latè Speculator.[k] Exhibent & officium in litibus etiam patroni causarum, & procuratores ad lites, & ad negotia: quorum extant tit. de postulando, & de procurator. in vtroque iure. Et de quibus Deo fauente proprio loco in iudicijs agetur, dum tractabitur de personis, quæ pro actore & reo interueniunt. Inter officia conuentualia connumeratur cum sacrista, etiam eleemosynaria, & cellaria.[l] Cellariū nominant aliquæ ecclesiæ eum, cui uini & tritici dispensatio ecclesiæ committitur, de quo fit in iure mentio:[m] quia cellarium locus est, in quo conduntur, & unde depromuntur ad uictum necessaria, ut in D. Lucam 12. interpretatur D. Hieronymus, *considerate coruos, quibus nō est cellarium, uel horreum*. Et Plautus de cellario meminit.[n]

Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium.

Inter leges Caroli Magni capitulares, habitas Aquisgrani anno 789. Kal. Aprilis, c. 6. sic scribitur de cellarijs monasterij, ut non auari mittantur, sed quales regula præcipit.

[a] Lomme agit. 91. § hoc nihilominus. de episcop. & cleric. C.
[b] can indicatū. 16 dist. can. quoniam, can. nouus. 14. q. 7. c. vlt. & eccl. de pręscript.
[c] c. her. 1 § sup. Specul. tit. de oeconomo signum.
[d] can. in singulis. 89. dist.
[d] ad Roma. 16.
[e] ad Tit. c. 1.
[f] can. volumus. & 2. seq. 89. dist.
[g] c. diaconum. eod. 89. dist.
[h] cap. 1. de syndic.
[i] l. 1. in princ. & §. quibus, quod cuiusque vniuersi. nomi. in P.
[k] In 1. p. 1. par. Specul. tit. de acto. syndi. & cecunn.
[l] gl. in clem. 1. § ad hæc, l. ver. officijs, de statu monacho. in cap. dilecto, de praeben. ap. Grego.
[n] Plautus, in Captiuis.

bus officium accipitur pro iurisdictionis legitimę exercitio, ut notat Barbatia.[p] Officialis uel propositus, in iurisdictione officium pontificis exercet,[q] cuius duę sunt species: alio dicto principali, alio foraneo.[r] Ille generalis officialis est, & ordinarius iudex, faciens vnum & idem tribunal cum episcopo: hic autem foraneus in certa regione diœceseos constitutus, & ad certas causas, & potius index delegatus,[s] non secus quam decanus ruralis.[t] Sunt & alij officiales[u] ecclesiastici, ut is quem dat archidiaconus, uel alius inferior episcopo, & is quē constituit capitulum sede vacante, penes quē iurisdictio episcopalis tunc residet.[x] Accedit proxime officiali, uicarius episcopi, qui maioris est potestatis officiali. Nam quicquid potest officialis, potest uicarius: sed non contra, nec eadem potest officialis, quæ uicarius episcopi. Quia officialis non habet potestatem circa actus spirituales extraiudiciales, quæ tamen ad uicarium in spiritualibus pertinet, ut possit punire & corrigere. Si tamen uicarius omnis tantum sit episcopi sine officiali, is omnem sibi concessam censetur habere potestatem, ut notat Federicus de Senis:[y] sed hoc si expresse commissa sint, quę officialis etiam sunt, non autem si generaliter potestas iurisdictionis concedatur, ex constitutione Bonifacij 8.[z] Facit etiam & determinatio loci facta in uicariatu, ut extra illum locum censeatur adempta potestas, ut scribit Innocentius 3. Sunt & inquisitores hæreticæ prauitatis, uicarij, & officiarij summ. pontific. qui iudices à sede apostolica creati sunt, ad pestem eluendam hæresiom.[a] Quamobrem nec de alijs causis cognoscunt officio concesso, quàm de his quę hæresim redolent: non de diuinationibus, non de usuris, secundum rescriptum Alexandri 4. summ. pontific.[b] Perpetuum hoc officium inquisitionis, nec morte summ. pontificis concedentis extinguendum, quod regulis & cancellis conclusum fuit proprijs à Clemente 4.[c] & Bonifacio 8.[d]

[p] And. Barbat. in rub. de offic. & potest. iud. deleg.
[q] c. 2 de offic. vicarii. libr. 1. 6.
[r] clemen. 1. de rescript. libr. 1. clem. 1. c. Romana, de offic.
[s] Innocent. & Hostiens. in ca. Romana, de offic. ordi. Ioan. Andr. in gl. cle. 1. in verbo, foraneo, de rescrip. Iason in rub. de offic. eius cui mand. est iurisd.
[t] c. adhoc, in fi. ne, de offic. archid. ap. Greg. u glo. in clem. 1. in verbo, & in ver episcopi, de rescrip.
[x] c. vni de maior. & obedien. in 6.
[y] Feder. de Senis, consil. 1 et. inc. pien. renunciate pater.
[z] ca. 1. & 3 de offi. vicar. in 6.
[a] c. fua nobis, de offic. vicar. ap. Grego.
[b] c. accusatus, c. § 3. sane, & § de quæstionib. de hæret. lib. 1. Sex. Decret. 11. 4. c. ne aliqui, c. 10. & c. vt officium, c. 11 § 1. & 3 eod. tit.
[c] vt commiss. §. c. 19 eo.

De officijs quarundam personarum ratione iurisdictionis, & earum appellationibus. Cap. XLI.

1 *De officialibus Romanæ curiæ remissiue.*
2 *Officium pro iurisdictione in quibus titulis iuris usurpetur.*
3 *Officiales episcopi quotuplices in iurisdictione, & de aliorum officialibus.*
4 *Vicarius episcopi quis, & maioris potestatis officiali, & de eius potestate.*
5 *Inquisitorum hæresum officium.*

1 DE officialibus Romanæ curiæ, proprium tractatum edidit Gomesius. De illis quoque & Chassaneus tract. Catalogi gloriæ mundi 4. par. consid. 29. Ratione iurisdictionis officia etiam præbent nomini personis, ut fidem faciunt tituli,[o] *de officio archidia. de offi. archipresbyt. de offi. delega. de offi. iudi.* Et in lib. 3. Cod. Institutiani, à titulo 29. usque ad titu. 48. & lib. 1. PP. à tit. 10. usque ad lib. 2. Inqui-

[o] lib 1. Decret. tit. 23. 24. 25. 28. 29. 30. 31. 33 cū similib. in 6 & clem.

De officiarijs quibusdam sedis Apostolicæ, Vicecancellario, Camerario, Secretarijs, Protonotharijs, & alijs. Cap. XLII.

1 *Vicecancellarij Romæ dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.*
2 *Bibliothecarius num idem fuerit ac uicecancellarius.*
3 *Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.*
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Rescribendarij in aula Romana qui, eod.
4 *Solicitatores apostolici qui.*
Scriptores Archiuij, cubicularij, scutiferi aulę Romanę eod.
Plumbatores, eod.
5 *Expeditores contradictorum in aula Romana qui.*
6 *Camerarij Romę dignitas, & potestas.*
7 *Auditor camerę apostolicę.*
8 *Camera apostolica, & eius officiarij.*
9 *Secretariorum apostolicorum collegium à quo sit productum.*

10 *Breuia-*

10 *Breuia apostolica quæ, & quare ita dicta.*
11 *Summistæ apostolici qui, & eorum munus.*
12 *Protonotharij qui, & origo, & munus, & priuilegia.*
Notarij regionarij, eod.
13 *Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.*
14 *Auditores Rotæ primi & secundi gradus.*
15 *Rotæ auditorium quare dicatur.*
16 *Pænitentiarius Pappæ, & pænitentiarius Pappæ quis, & munus*
17 *Auditorium rerum gratiæ, & rerum iustitiæ. Signaturæ gratiæ & iustitiæ unde habeant nomen, eod.*
18 *Referendarij gratiæ & iustitiæ qui dicti.*
19 *Clericus sacri senatus quis, & munus.*

1 ESt Romæ uicecancellarius cardina
lis, qui primum locum dignitate,
authoritate, & utilitate hodie Ro-
mæ post summ. pontific. tenet: can
cellariæ, apostolicæ, & iustitiæ præpositus.[a] Is
ratione proprij officij, literarum expeditioni
de rebus ecclesiasticis uniuersi orbis, & earum
expeditoribus præest. Nominatus uicecancella
rius, non cancellarius: quòd cancellarius dica-
tur Dei Pappa ipse solus,[b] cuius ac Dei unum
2 & idem dicitur esse consistorium.[c] Olim biblio
thecarium dictum fuisse tradunt uicecancella-
rium.[d] Negat tamen Gomesius, qui alium
fuisse bibliothecarium & seruiarium à uicecan
cellario contendit: ut & adhuc alius in pala-
tio apostolico. Quòd autem quidam scribunt
vicecancellarium potius nominatum, quàm
cancellarium, quòd aliquando uicecancella-
rius de dignitate cum summo pontif. contende
rit & de æqualitate honoris,[e] totum commen
3 titium est.[f] Sub uicecancellario in cancellaria
plures personæ 1. Abbreuiatores maioris par-
ci, quorum munus est, ex supplici libello si-
gnato, diplomata seu literas signare, quarum
dictaturam, minutam uocant. 2. scriptores, qui
dictaturam in forma literarum conscribunt. 3.
rescribendarij, qui taxant scriptorum merce-
dē 4. abbreuiatores minoris parci, qui sollicita
toribus expeditionum remittere solent aliquid
eius quod taxatum est: & receptis pecunijs ta-
xationis remittunt diploma ad abbreuiatores
4 maioris parci. Sunt sollicitatores apostolici,
qui Iannizetij dicuntur, scriptores archiuij, cu
bicularij, scutiferi, n pari, qui ex taxatione di-
plomatum partem aliquam accipiunt. Plum-
batores, notarij seu registratores, de quibus &
eorum officio Octauianus Vestrius, lib. 1. Intro
ductionis in Romanæ aulæ actionem, & iudi-
5 ciorum mores, c. 3. Et idem c. 4. meminit de offi
cio expeditorum contradictarum, qui expediūt
in cancellaria proprio officio diplomata, quæ
6 concernūt iustitiam.[g] Post vicecancellarium,
qui secundus à summ. pontific. camerario Ro-
mæ locus sit, qui regimen urbis habet & cu-
ram, patrimonio fiscoque summ. pontific. præ
est,[h] distribuitque ecclesiæ reditus pauperibus:
vnde nec morte pontificis eius officium expi-
rat. Putant & camerarium hodie locum sibi
uendicare procuratoris Cæsaris.[i] Alij quia
is cameræ apostolicæ caput est, fiscoque præ-
7 est, præfecto prætorio æquiparant.[k] Multa de
auditore cameræ, & iurisdictione eius Octa-
uianus Vestrius, quem consulito.[l] Est & qui
præsidet cameræ apostolicæ, is qui rationi-
bus uniuersi ærarij præest: & rationes aliorum,
qui prouentus ecclesiæ in urbe uel alibi admi-
nistrarunt, recipit, & videt, & adiutorio cameræ
8 necēsset, Octauianus Vest. d. lib. 2. Inmod.[m] Sūt
& officiarij in camera apostolica, quæ est alia à
cancellaria, & quæ alia tractat, quæ non conce
duntur cancellariæ: siquidem ibi fiunt expedi-
tiones, per expressum iussum summ. pontific. &
signo crucis per eum apposito.[n] Camera apo-
stolica dicta, quòd esset audientia pontificis do
mestica, in qua summ. pontific. tractabat ipse-
9 met negotia. Introduxit & Innocentius 6. col-
legium 32. secretariorum[o] apostolicorum, qui
ante eum erant secretarij Pappæ domestici, &
per hos in secretaria, vt dicunt, fiunt extra can-
cellariam & cameram expeditiones de rebus
fidem ac rempub. concernentibus tantum, aut
reges, principes, respublicas, ciuitates, cardina-
10 les absentes, episcopos. De rebus gratiæ, iusti-
tię, & ex his mixtis olim quidem plumbeis ima
ginibus sigillatæ, nunc autem anulo piscato-
ris, uel sub sigillo breuiori, unde & breuia di-
11 cuntur apostolica. In isto collegio secretario-
rum, sunt & summistæ, quorum munus est, quę
dam quæ alibi conceduntur, & quæ debent à
secretarijs, non à notarijs cameræ uel cancella-
riæ registrari, discernere, & discreta secretarijs
remittere. Ea sunt literæ facultatum, indulto-
rum, confirmationum, dispensationum, absolu
tionum, conseruatoriæ, indulgentiæ, exemptio
nis, donationis, infeudationis, legationis, regi-
minis, gratiarum ad uacatura beneficia, nō ta-
12 men ad uacantia. Sunt in curia Romana quo-
que protonotharij, quorum origo & successus
hic est.[p] Principio Clemens 1. summ. pontif.
septem creauit[q] notarios, ad describendas dili-
genter martyrum res gestas: quibus septem vr
bis Romæ regiones parœchiæ dictę, distributæ
& regionarij ideo notarij dicti. Statuit autem
Antherus 1. martyrum gesta conscripta scri-
nijs ecclesiæ seruari, ideo & illi forsan scriniarij
dicti.[r] Cessantibus deinde martyrijs pace con-
cessa ecclesiæ sub Constantino Magno, nihil
forsan quod scriberent habentes notarij illi, ij-
dem ex mandato Iulij 1. summ. pontif. quæ ad
ecclesiam pertinebant scribere cęperunt,[s] apo
stolicas quoque literas. Deinceps crescentibus
opibus, & honore, ad differentiam aliorum ur-
bicorum notariorum, dicti protonotharij, id
est, primi notarij.[t] Sicuti & inter eosdem nota-
rios olim antiquior seu decanus protoscrinia-
rius, uel primicerius appellabatur: cui & inter
cæteros facultas, & prærogatina datandi erat
concessa. Polydorus Virgilius[u] scribit, tempe-
state nostra excusso scribendi onere, in ordinē
hoc munus abijsse haud indecorum, etsi uena
lis sit: & hodie esse protonotharios apostolicos
numero 7. qui in id collegium cooptentur. Prę
terea extraordinarios sine numero à summ. pō-
tif. gratuito creatos, qui eius dignitatis priuile-
gijs perinde gaudent, atque alij, commodum
aliud tamen non consequuntur. Omnes equi-
tando pileo uti nigro tradit, ut internoscantur
à cardinalibus, cum utrique omnes lineam to-
13 gam induant. Auditores Rotæ antiquitus sine
numero deputati, ad audiendum & referen-
dum tantum[x] sedi apostolicæ: sed crescentibus
sedis negotijs data & illis definiendi potestas.[y]
14 Auditorum dehinc definitus numerus ad 12.
13 & 14. Duplicis generis, primi & secūdi gra-
dus: primi gradus, in prima lite uel instantia:
secundi, appellationum iudices. Qui examinā-
tur hodie à uicecācellario, habētq; pro insigni
bus cappam, ut dicunt, rochetum, & biretum.

a Cardinal. in clem. 2. de elect. & q anteq. glos. fat. procem. ad regul. cācellar.
b vide Gomesiū in proœ. ad reg. cancellar.
c Hostien in c. quāto de trāslat. epis. Guill. Bened. in repe. ca. Raynutius, in ver. & vxoré nomine, num. 205. de testam.
d can. Hadrianus, in 1. sancta gl. 63. dist. glos. antiqua in proœm. regu. cancell. & dict. Gomes. in d. proœm.
e c. vt Guill. Bened. in d. ca. & ad d. verba decis. 2. num. 113. Zabarel. in clemen. ne Romani, de elect.
f Gomes. in d. proœ. dū agit de diminutione dignitatis episcoporum.
g vide etiā de hoc officio auditoris contradicta. gl. Gofredū, & Hostiens. in clemē. auditor, de rescript.
h c. ad audientiam, de præscript. clem. ne Romani, de elect. & ibi glo. plura, & Cardinal. Zabarel & Bonifa Vitellinus, Gomes in d. proœ. regul. cancell.
i Capit. decis. 97. Ioan. 1 Bolognet. in rub. de offi. eius cui mād. e iurisd. num 17.
k arg. § eos autem, de cullato. & l. vlt. de exact. tribut. li. 10. C.
l Octauia. Vestri li. 2. Introduction. ca. 3. 2.
+ Aegidius, de cis 94 105 106.
m cap. 6.
n vide Octauia. Vestr. d. 1. b. Introd. c. 6.
o Idem, eod. li. c. 7.
p ex Gomesio, in proœ. regu. cancel q. 1.
q Damasus, & Platina, in Clemente.
r gl. in c. ad audientiā, de præscript.
s Damas. in vita Iulij.
t Ioan. de Platea, in l. 2. de primicer. li. 12. C.
u Polyd. Virg. li. 4. de Inuentor. rer. c. 12.
x Spec. tit. de lega. § 1. nunc dicendū, vers. item nō obstat.
y Speculator, tit. de auditore.

a Gomes. in proœ. reg. cancell. q. 1.

de quibus uide Gomesium. [a] Principio summ.
pontifex causas quæ ad illum ex uniuerso orbe
deuoluebantur iudicandæ, si non essent consi-
storiales, quæ sacri palatij dicuntur, per seipsũ
audiebat seorsum à senatu, in capella sua, adhi
bebatque iuris peritissimos secum in audien-
tia earum, unde & pontificis capellani, qui au-
ditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere
se subtrahentes summ. pontif. audientiam dele
gabant, & nunc committunt, postea & decisio-
15 nem: Rotæ auditores dicti, quòd ij in orbem se
dentes, controuersias accurate rotant & exami
nant, ut pro oraculis habeantur illorum iudi-
cia: [b] etsi in præsentia Pappæ ij auditores, uel
alij in eius præsentia non habeant ius statuen-
16 di, nec plenam ordinariam potestatem. [c] Pœni
tentiarius summus est ipse quidem Pappa, qui
ut D. Petrus absoluendi & ligandi pœniten-
tes, [d] potestatem accepit: uerum soleris munus
id hodie uni cardinalium delegare, quem sum-
mum pœnitentiarium uocamus, uel maiorem
pœnitentiarium, qui post uicecancellarium &
camerarium honore dignior est. Et hic quoque
habet alios uicarios, quos pœnitentiarios uo-
cant in ecclesijs D. Petri in Vaticano, D. Ioan-
nis in Laterano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœ-
nitentiariæ officium pro commodiore expedi-
tione confluentium, habet 24. patronos suppli
cum, quos eiusdem sacræ pœnitentiariæ procu
ratores uocant, qui causas dictant, & orant a-
pud summum pœnitentiarium, & postulata
concedi, & diplomata expediri curant. De qui-
bus, & quæ soleant, ab illis concedi, uide Octa-
uianum Vestrium lib. 1. Introductio. cap. 2. &
Gomesium, in prolo. regula. cancellariæ q. 1.
& proprio tractatu, de potestate & stylo officij
sacræ pœnitentiariæ, Cardinal. & alios in clem.
ne Romani, de electio. ubi de hoc munere, &
17 eius origine. Hoc officium etiam non extingui
tur morte summ. pontif. Sũmus item pontifex
pro commodiori supplicum expeditione, duo
constituit auditoria: in quorum uno, ea quæ
gratiam, in altero, quæ iustitiam concernunt,
postulantur. Inde signaturæ gratię, hinc signa-
turæ iustitię prodeunt. Habet signatorem quod
libet auditorium, ei negotio præpositum, dum
summus pontif. non potest per se signare, alijs
18 occupatus: In utroque sunt omnes quotquot
sunt iurisperiti cardinales, uel alij prælati iu-
risperiti, qui referendarij dicti sunt gratiæ, uel
iustitiæ: quorum & cuiusque munus est, suppli-
cium postulata uidere. Et si sint de his quæ so-
lent postulantibus concedi, in capite supplica-
tionis nomen suũ apponere, quo solent sum.
pontif. uel cardinali signatori, rem esse conce-
dendam significare. Si autem dubia postulata
sint, cum alijs conferre. Vide hac de re dict. O-
ctauia. d. lib. 1. c. 3. & Gomes. in tract. de utra-
que signatura, post reg. cancellariæ, de non iu-
19 dicando iuxta formã supplicationis. Est & cle-
ricus sacri senatus, qui in camera apostolica,
iura & prouentus cardinalibus designat, & alia
si quæ tractantur ipsos cardinales tangentia
tuetur & defendit. [e] Sunt aliæ personæ, quæ
iurisdictioni ecclesiasticæ subseruiunt, qua-
rum munus, quia commune est cum alijs per-
sonis fori secularis, ad personas, quas circa
iudicia considerabimus Deo fauente, reijcie-
mus: ut aduocatorum, procuratorum, & simi-
lium.

b Vide Octa. Vestrium, lib. 2. Introd. in Romana. aulæ actio. c. 17. & Gomes. in proœ. reg. cancell. q. 2.
c glos. antiqua in reg. cancell. 27. per glo. in clem. auditor. de rescript.
d Matth. 16.
e Octauia. d. li. 2. Introductio. cap. 11.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Decimiquinti Finis.

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE EARVM SACERDOTIIS,

Liber Decimussextus.

De ordinatis in genere, & de clericis. Caput I.

1 DVo sunt genera Christianorum quorũ alij laici, alij clerici sunt: [a] qbus tertium genus addẽdum, ecclesiasticarum personarũ, eorũ qui nec laici, nec clerici dicuntur, sed uel religiosi, uel conuersi, uel canonici, uel moniales, aut ijs similes, qui nominibus ecclesiasticis & à clericis separantur. [b] Reijciunt & interpretes ad hunc tertium ordinem, reges & Imperatores inunctos seu consecratos: etenim ungi plerumque solent. [c] Latius sic patet ecclesiastico-
2 rum, quàm clericorum appellatio. Laici dicti uidẽtur à λαὸς, plebs, turba populi, λαὸς, à λᾶας, uel λᾶος, lapis: ferunt enim uel fingunt, ex iactu lapidum Pyrrhæ uxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum [d] quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum ca-
3 pitum. Sortiuntur autem uarias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis uel gradus, quem obtinent in ecclesia, uel ob eius mi-
4 nisterium. Fuerunt quippe gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotij perueniret, [e] uel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux, quàm miles: prius miles emeritus, quàm tyro, aut antequam stipendia meruerit: ne citius magister quàm discipulus. [f] Et utroque iure receptum est honores non promiscue, uel sine delectu personarum, sed gradatim deferendos. [g] Scripsitque Beatus Gregorius Siagrio [h] episcopo, ordinatè ad ordines ascendendum: quòd casum appetat, qui ad summi loci fastigiũ postpositis gradibus p abrupta quærit ascensum, nec nuperrime ædificati parietes tignorum pondus patiuntur, priusquam si à no-
5 uitatis suæ humore siccentur. Generalis porro ordinum cõclusio, appellatione clericorum intel-

a ca. duo sunt. 12. q. 1.

b c. non dubii, ca. de monialibus, de sent. excom. lib. 5. Decretal. ut 30.
c c. vnt § vnde in veteri, de sacra vnctio. ap. Grego.

d Vide Ouid. li. 1. Metamor. Fabu. 8.

e ca. § officia, cum trib. seq. 39. distin.

f cap. cùm in magistrum, ca. 42 de electio l. 1. Decret. n. o. c. miserũ, 61. dist. ca. § clementina, 12. q. 1.
g ca. legimus, in § 93. dist. l. ut gradatum, de muneri. & honor. in P.
h ca. honor. § 48. dist.

intelligitur: nam hoc ordine, omnium ordinũ
ecclesiasticorum personæ, late sumpta significa
tione, ueniunt,[a] prout differunt à populo, qui
laici nomine dicitur. Vt tot sint clericorum spe
cies, quot sunt ordines.[b] κλῆρος autẽ dicitur sors,
uel pars sortita, uel cõtingens alicui: unde & hę
reditas κλῆρος, apud Isæum oratorem,[c] & Demo
sthenem,[d] alijs κληρονομία. Cæterum receptum
inter Christianos, ut κλῆρος, uel clerus peculiari
nomine dicatur collegium, uel allectio eorũ,
qui ministerio sacrorum dant operam: sicuti &
lex duodecim tribubus Israelis, una Leui uoca
tur, cui Deus pars & hæreditas.[e] Vnde & κληρι-
κὸς adiectiuum, qui ex clero est, uel ad clerũ per
tinens apud pontifices,[f] & Tertullianum.[g] Et
proinde qui hodie alleguntur in clericorũ or-
dinem, palam sacrum professionis huius uersi-
culum [h] pronunciant, *Dominus pars hæreditatis*
meæ, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.
6 Clericorum primus gradus, simpliciter appel-
latur clericorum: cui confertur prima tonsura,
7 estque initiati uerticis nomen, dum Dei mini-
sterijs se primum inscribit, & tyrocinium mili-
tiæ cœlestis profitetur, detonso leuiter ab epi-
scopo uel ab abbate, si monachus eius est, capil
8 lo.[i] Dicuntque interpretes primam hanc tonsu
ram, uel coronam, esse ianuam omnium ordi-
num,[k] ut qui ea caret, incapax sit beneficiorum
ecclesiasticorum: quia per ea fit clericus, & ideir
co eam oportet probare, nec sufficit habitũ ali-
quem fuisse pro clerico, nisi de literis tõsurę du
ceat, ut ait Dominicus.[l] Clericorum seminariũ
etiã nos dicimus, unde omnes alij prodeunt, ue
lut ex equo Troiano. Atque ideo confertur tan
tum maiori infantia, & literato tantũ, non con
iugato, & à proprio episcopo, uel ex eius licen-
9 tia.[m] Qua forsan ratione uidentur Theologi,
inter ordines ecclesiasticos hunc recte non an-
numerasse,[n] quòd omnium appellationem su-
scipiat: numerantes septem ordines tantum, nẽ
pe ostiariorum, lectorum, exorcistarum, acoly-
tarum, subdiaconorum, diaconorum, presbyte-
rorum, omittentes primam illam tonsurã & põ
tificatum, quæ duo ab Hostiensi[o] numerantur
inter gradus & ordines, quem sequuntur fere
omnes iuris pontificij interpretes.[p] Dicũt autẽ
sacræ paginę interpretes, pontificalem ordinẽ
proprie non esse gradum, sed dignitatem & or-
dinum apicẽ, in quo speculationis uni ex pres-
byteris fit curæ demandatio: & primã tonsurã
uel coronam esse signaculum, quo signantur in
partẽ sortis ministerij diuini; designationẽ quis
dixerit rectè potius ordinandorũ, quã allectio-
nem. Quod mihi magis probatur exẽplo arma-
tę militiæ Romanæ, in qua non statim sacramẽ
tum militare præstabatur, nec militare omni-
bus licebat, sed prius delectus habebatur iuuen
tutis, euocatione facta, & postea addicebantur
militiæ, & scribebãtur dehinc inter ordines, ut
10 apud Liuium[q] obseruare licet. Vt addicti mili-
tes postea inclinãte imperio dicti sunt tyrones,
unde Ammianus Marcellinus,[r] dixit tyrocinia
cogere: ex quibus inaugurabantur milites, & sti
pendia accipiebant per ordines militares distri
buti, nec ordo militatis erat tyrocinium, uel ad
dictio, uel electio, nec milites ante illam inscri
ptionẽ, ut ait Vlpianus.[s] Neq; etiã ante tyroci-
nium ad militiã accedere licebat.[t] Quamobrẽ
& reor in hac militia cœlesti uerticis imitatio-
ne nõ esse ordinẽ, sed ueluti tyrocinium & præ
ludiũ ad ordines ecclesiasticos: ex quo tamen,
ueluti ex tyronibus milites, ad ordines promo
uendi accipiũtur, ut ex seminario ecclesiastico.

a uers. c. de mo
nach. de sent.
excomu. c. non
dubium, eo. tit.
ea cum tibi, de
benignitate.
b de verb. si-
gnific. in cano-
nib. apostolo ca.
32. 25. 31 in Lao
diceni synod.
cap. 24.
c can. clericos,
21. distinct. I
in orationibus,
Isæi inscriptis,
ὑπὲρ τοῦ Ἀπολ-
λοδώρου κλήρου &
ὑπὲρ τοῦ Ἀγνίου
κλήρου.
d Demosthenes
oratione, περὶ
ὑπὲρ τοῦ κλήρου.
e Numer. c. 18.
vers. 20. & Deu-
tero. 18 vers. 2
f ca. cleros, 21.
dist. c. cũ secun
dum de præbẽ.
ap Grego.
g Tertul. li. de
monogam.
h ex Psal. 15.

i c. cum contin
gat, c. 11. de æta.
& quali. c. 1. 79.
distin.
k interpre. in
clem. 2. de vit.
& hon. cler. d. c.
cum contingat.

l consil. 91. in-
cip. præmitte
primo.

m c. nullus epi
scopus. de tẽpo
re, ordinat. in 6.
n vt tractant
scholast. Theo
logi, lib. 4. sen-
tent. dist. 24.

o Hostien. in
sum. tit. de tem
por. ord.
p in senten. pa-
trum, lib. 4. dist.
24. lite. I.

q Liuius, lib. 2.
Deca. 3 & in li.
6 Deca. 1
r Ammia. Mar
cell. li. 19.

s l. ex eo. l. 43.
de milit. testa.
lib. 29. P. ti. 1.
t l. 2. de tyron.
lib. 12. C.

Sic enim & fieri debere monuit Valentinianus
Cæsar Occidentis, scribens episcopis Orientali
bus, ut refert Nycephorus[u] de determinatione
concilij Illyrici, ut eligerentur episcopi quidẽ
ex præfectis sanæ mentis & doctrinę, qui magi
stratum episcopalem gessissent, siquidem extа-
rent, sin minus ex ipsis presbyteris: presbyteri
autẽ ex ipso sacro clericorum ordine, ut omni
ex parte irreprehensibiles essent, qui non ex cu
11 ria, uel ex militari magistratu fuissent lecti. Ac
cedit, quòd capillorũ detonsio in hac prima tõ-
sura leuis est, nec rasionem continet eandem,
quã alij sacri ordinis ministri ferunt, & uertex
tantum depilatur capitis, ut non omnino coro
nati regali illa ecclesiastica & militari corona
uideantur, sed ad coronã per symbolũ exiguæ
coronæ uocati, si uelint ad eã per gradus contẽ
dere. Regale enim officiũ, & munus est sacerdo
tiũ: sicque D. Petrus scribit,[x] *Vos estis genus ele*
12 *ctum, regale sacerdotiũ*. Et seruire Deo regnare
est, eo quòd per ea sacra exercitia serio exhibi-
ta, certius qui exhibet, ad immarcessibilem glo
13 riam, coronã, & regnũ Christi uocatur.[y] Quã-
uis & symbolũ tonsionis, cõtẽptus rerũ batum
secularium & temporalium sit, & electionis ob
sequij & famulitij diuini, & deuotionis factæ
sui ipsius omnino Deo, ex electa firmaque uo-
luntate: quæ quia non est tanta in illis qui sim-
pliciter clerici sunt, ac in cæteris qui diuina tra-
ctant mysteria, ideo nec tanta coronæ, uel ton-
suræ, uel rasionis, uerticalis siue capitis dilata-
14 tio. Attonsa tamen utriusque in uertice coma.
Nam mos hic omnibus fere temporibus & in
omni religione obtinuit, ut capillos succiderẽt
qui Deo se dicarent ex uoto: siue in perpetuum,
siue ad tempus se sanctificarent, aut si commu-
nibus se separarẽt, fecit hoc Priscilla, Aquila,[z]
D. Paulus, ipse, & alij discipulorũ. Sicuti & scri-
bit Herodotus,[a] Argiuos à Lacedæmonijs ui-
ctos condidisse legẽ, se deuouentes, ne prius co-
mam alerent, neve illorũ mulieres aurũ ferrẽt,
quã Thyreas recuperassent. Et olim Nazareni
postquã sanctificati erãt & uotũ impleuerant,
peracto sacrificio radebant ante ostiũ taberna-
culi fœderis cæsariem consecrationis suæ, inij-
ciebanturque capilli in ignem qui erat suppos
15 tus sacrificio pacificorum.[b] Prohibuit tamen
Deus sacerdotibus in Leuitico,[c] ne raderent ca
put, uel barbã: ne uiderentur imitari paganorũ
& idololatrorũ sacerdotũ ritũ, q., ut ait Baruk,[d]
sedebant habentes tunicas scissas, capita & bar
bam rasã, & ea ratione Nazarenus nõ reddeba
tur tẽpore consecrationis suę: quia eo tẽpore e-
rat deputatus cultui diuino.[e] Prohibetur & om
nibus Israelitis in Leuitico[f] rursus, non atton-
dere comam in rotundũ, sicut ethnici faciebãt.
In Leuitico tñ est c. 19. uers. 23. in Heb. ראשכם
לא תקפו פאת id est, *non succides angulos capitis*,
scilicet pilorũ: non enim ibi rasio capitis supe-
rint intactis illis angulis inferioris comę, sed in
ferioris partis prohibita erat: uel ex integro pro
hibita rasio. Nostri autem sacerdotes non infe
riores partes, nec omnino caput radunt: unde
rasio eorum nõ est uetita: in qua inferiores par-
tes pilorũ sunt, & *peot*, id est, limbi & anguli. Di
xerũt & Rabini Iudęorũ sum. pontif. legis anti-
quę (quod tamẽ per Ezechielẽ iubet Deus om-
nibus sacerdotibus[g]) nõ debere nutrire comã,
sed singulis octenis diebus tõdere oportere. Id-
que notat Paulus Israelita in pręcepta Iudęo-
rũ.[h] Et quamuis in Leuitico uideatur depilatio
prohibita, nõ tamẽ uetita tõsio, uel rasio, rema-
nẽtibus radicib⁹ pilorũ. Sic enim uerba Hebręa

u Nicephorus,
Cal. li. 11. histo.
eccles. c. 30.

x 1 Petri, 2.

y ca. dem sunt,
12. q. 1. ex D. Hie
ronymo, 12 q.
de duob. gene-
rib. ho. ad quen
dam leuitam.

z Actuum, 18.
1. Corinth. 11.

a Herod. li. 1.

b Numero. c. 6.
c Leuit. ca. 21.
d Baruk, 6. ca.

e Numero. c. 6.
f Leuit. cap. 19.

g Ezechiel. ca.
44. cap.

h Paul. Israel.
in præcept. ne-
gatiua Iudæo.
præc. 131.

sonant Leuitici cap. 21. uers. 6. de sacerdotibus.
לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, id
est, *non depilabunt caluitiem, & angulum barbæ nõ*
16 *detondebunt.* Voluit autem quantum fieri po-
tuit Deus populũ suum, qui duræ erat ceruicis,
& pronus ad idololatriam, etiam à cæremonijs
similibus auocare, quæ idolorũ possent referre
cultum. Radebant autem caput idololatræ sa-
cerdotes, qui Isidis sacris fuerant deuoti: cuius
sacerdotium & aucupatus Comodus Cæsar, ca-
put rasit, ut scribit Spartianus.[a] Meminit & He
17 rodotus[b] in Euterpe, sacerdotes quoquo die to
tum corpus radere, ne quid eis inter suorũ deo-
rum cultum aut pediculi, aut alterius sordis cre
etur. Plinius quoque tradit.[c] Vestalibus capil-
lum ademptum, & ad Lutoo quandã arborem
in Lucinæ area delatum. Sic Apollonius Rho-
dius,[d] dum de Medeæ fuga agit ex Colcho, re-
fert quòd ea osculata suum thorum, & bifores
utrinque postes, & parietes contrectauit, ac ma-
nibus prolixum euellens crinem thalamo mo-
numenta matri reliquit uirginitatis, flebilique
18 lamentabatur uoce. Verum & prædictum fuit
per propbetiam Iesaiæ, futurum in diebus Mes
siæ, ut rasio fieret. Sic enim[e] is ait, loquens de
diebus natiuitatis Emanuelis & Messiæ, *In illa
die radet Dominus nouacula conducta, uel acuta ys,
qui sunt trans flumen Assyriorum caput, & pilos pe
dum, & barbam totam.* Detulit autem barbam &
capillos dominus noster Iesus Christus, quia
nihil radendum fuit, uel amputandum penitus
sancto: nobis autem, qui uocati ex gentilitate
sumus, cum penitus infecti fuissemus omnia su
perflua amputanda fuerũt, Deo seruituri, ut ait
19 Franciscus Venetus.[f] Paganorũ itaque & ista,
sed in ecclesia Dei recepta alia ratione, retenta
causa tonsionis, quæ olim potuit esse, uel ob in-
dicandam mœstitiam & luctum, uel ob subie-
ctionem profitendam, uel ob munditiem, ob re
nunciationem temporalium & superfluorum,
& in contemptum lautitiæ. Ob mœstitiam au-
tem capillum qui tempore lætitiæ promissus
& longus erat, decidi docet nos Iobi historia:[g]
quæ narrat Iobum audita filiorum clade, toton
disse capillum. Et ab Hieremia dictum est,[h]
*Tonde capillum tuum & proijce, sume in directum
planctum.* Dixit & Micheas,[i] *decaluare & deton-
dere super filios deliciarum tuarum, dilata caluitium
tuum sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.*
20 Scribunt Plutarchus,[k] & Arrianus,[l] Alexan-
drum Magnũ, mortuo Ephestione amico, pro-
pugnacula urbium diripuisse, equos & mulos
tonderi iussisse, in signum mœstitiæ & luctus.
Scribit Suetonius,[m] mortuo Germanico, patre
Cæsaris, regulos quosdam barbam posuisse, &
uxorum capita rasisse ad iudicium maximi lu-
ctus. Et diuus Hieronymus[n] & Gregorius Ma-
gnus,[o] morem ueterum fuisse notant, ut quisq;
speciem sui corporis capillos nutriendo serua-
ret: eosque tempore afflictionis abscinderet. Et
rursum, ut is qui tranquillitatis tempore eos re
scinderet, in afflictione nutriret. Ea de causa e-
tiam, rei criminum submittebant capillũ apud
Romanos, ut scribit Plinius iunior.[p] Et Neo-
ptolemus filius Achillis, postquam uindicatã
necem ex Alexandro necato a Philoctete uldit
patris Achillis initium lugendi sumpsit, & una
cum Phœnice & Myrmidonũ exercitu, crines
sepulchro deposuit, pernoctauitque in eo loco,
teste Dicti Cretense.[q] Idemque refert,[r] quòd
postquam Neoptolemus cremauit corpus Aia
cis, & in urnam cineres condidit, & tumulum
erexit, postq; funus per tres dies publicè susce-

a Spart. in Pescennino nigro.
b Lib. 2.
c lib. 16. Histo. natur. c. 44.
d Appoll. lib 4. Argonau. vers. Græco 15.
e Esaias, ca. 7.
f Franc. Venet. libr. Proble. sacræ scripturæ, To 6. sectio. 6. proble. 197.
g Iob, cap. 1.
h Hiere. cap 7.
i Miche. cap. 1.
k Plut. in vit. Alexan.
l Arrianus, de gest. Alexã. idẽ quoque Aelia. li. 7. De var. histo. ca 8.
m Sueton. in Calig. c 5.
n D Hierony. in c. 7. Hierem.
o D. Grego. Mag lib 3 Moral. & in Iob, c. 37.
p Plin. Iunior, li 7 Epist. Suræ suo.
q Dict. Cret li. 4. de bello Troiano.
r idem libr. 5. bel. Troia.

ptum, omnes reges comam apud tumulũ eius
deposuisse. In Chubda ciuitate, quæ uicina est
ciuitati Tangast in finibus Indiæ præfectum
mortuum cõiuges eius, lege ita iubente, perpe
tuo lugent, neque unquam a sepulchro disce-
dunt, pullata ueste indutæ, & capite nouacula
raso, teste Nicephoro Calisto.[s] In Deuterono-
mio,[t] lex Dei de captiua posita: *Si uideris mulie-
rem inter captiuos pulchram, & eam uolueris duce
re in uxorem, introduces eam in domum tuam, quæ
radet cæsariem, & circuncidet ungues, & deponet
uestem in qua capta est, sedensque in domo tua, fle-
bit patrem & matrem suam uno mense.* Et Hero-
dotus[u] apud alios ritum esse ait, statim in fune
re proximi capita deglabrare: Aegyptios autẽ
in funerib⁹ sinere capitis crines augescere, bar-
21 bam tamen tondere; Obtinuit & iure ciuili, ut
separato matrimonio, quòd pertinet ad thorũ
ob causam fornicationis, adultera, quæ non est
reconciliata marito post biennium, tõdeatur,
& in monasterium pœnitentiæ agendæ causa
transferatur.[x] Iubet & Carolus Magnus,[y] dũ
agit de conspirationibus, ut conspiratores qui-
dem, qui executi aliquid fuerint, occidãtur: sed
si adhuc nihil tentauerint, ut mutuò se flagel-
lent, & capillos sibi uicissim detondeãt. Et hoc
uidetur translatum a lege Numæ, quia ita can-
tum, *Pellex*, id est, concubina, *adem Iunonis non
tangito, si tangat Iunoni crinibus dimissis, agnum fœ
minam cædito.*[z] Refert Gregorius Turonensis[a]
Clodoueum regem Francorum, indignatũ con
tra Chararicũ, q is in auxilium uocatus in pu-
gna contra Siagrium, eminus stans neutram
adiuuasset partem, expectans rei exitum, ut ui-
ctori se tantum iungeret, eundem Charaticum
cum filio dolo comprehensos uinctos toton-
disse, & Charaticum presbyterum, filium uerò
diaconum ordinari iussisse. Imperator Ludoui
cus, in legibus Longobardorũ[b] etiã sic statuit:
*Volumus ut si qualibet persona in finibus regni no-
stri ignem in sylua commmare ausa fuerit, diligenter
inquiratur: & si seruus comprobatus fuerit hoc fe-
cisse, dominus eius ad flagellandum, & caput ton-
dendum tradat, aut pro eo quicquid damni fecerit,
emendet, &c.* Statuit Cõstantinus Porphyroge-
neta Imperator Orientis,[c] ut homicidæ uolun
tarij, quibus miserationis causa uita indulge-
tur, monasterij regula perpetuo coerceãtur: la
scibia autem uel alio casu occidentes, nõ cogi.
Quæ etiam statuit nouella Emanuelis Comne
ni Cæsaris.[d] Erat in summa frequens antiquis
22 Francis pœna tõderi.[e] Solebant & antiqui Gal
lorũ tondere aliquos, ut popularem & plebeiũ
esse significarent. Vt mos potissimum antiquis
nobilibus Francorũ, comã nutrire. Quamobrẽ
Childebertus uidens quòd Chrotogildis mater
regina, quæ Parisijs morabatur, filios Clodomo
ri fratris sui diligeret, metuens ne illis regnum
relinqueret, consilium init cum fratre Clotha-
rio, num satius esset, ut illi incisa cæsarie, ut re
liqua plebis haberentur: an uero occiderẽtur,
23 ut ait Gregorius Turonensis.[f] Fuerunt detonsi
quibusdam capilli in symbolũ seruitutis apud
Longobardos, ut scribit Æmilius.[g] Pilum bar-
bamue ponere sanctioris cuiusdam deditio-
nis & signũ regiæque maiestatis insigne est. Ex
tant leges Salicæ,[h] quibus sic statuitur, *Qui pue
rum criniturn sine consilio, aut uoluntate parentum
totõderit, malberg. schutsara chrogomo, 2500. dena
rijs, qui faciunt solidos 62. & dimidium, culpabilis
iudicetur.* Et alia, *Si uero puellam sine patris aut
matris authoritate totonderit, theoclidia 1800. de-
narijs, qui faciunt solidos 45. culpabilis iudicetur.*
Statuit

s Nicep Cal. li. 18 histor. eccle. cap 30.
t Deuter. c. 21.
u Herod. in 2.
x auth. sed hodie, ad l. Iul. de adul. li. 9. C. tit. 9. §. si quando vero, vt nulli Iudi. lic. habe. loc. seruat. in auth. coll. 9. ti. 9
y in c. de causis admonẽdis, tit. de pace cap. 10. fol. 60.
z Gell. libr. 4. Noct. Attic. c. 3.
a Greg Turo. libr. 2. histor. Franco. cap 41.
b libr. 1. leg. Lõgobard. ti. de dam. in vas de-to, l. fin.
c in iure Orientali li. 2. in sentent. distantis Porphygenetæ, seu ne ara secunda.
d in prad. iure Orietali, in eius cõstitutione. 2.
e Sex. Rhen. li. 2. rer. German.
f Greg. Turo. li. 3. hist. Franco. cap. 17.
g Aemilius, in Carolo, Magno, in Clodoueo, & Clotar 2.
h in lib. leg Salicarum, 28 tit. de homicidijs paruulorum. §. 2. & 3.

Statuit Clodio rex Francorum, anno quo post mortem patris regnum adeptus est, ut Franci omnes comam & barbam nutrirent, ut internoscerentur à Gallis, quos subactos tonderi iubebat, in signum seruitutis, ut author Trithemius, [a] Seruis enim olim comam nutrire erat prohibitum, ut annuit Aristophanes, [b] *Δοῦλος ὢν*, inquit, *κόμην ἔχεις*, id est, *seruus cum sis, comam nutris*. Etsi Sidonius Apollinaris, [c] dum conqueritur de Soronati tyrannide in Aruernia Hecdicio in epistolis. *Si nullæ sint* inquit (*quantum rumor est*) *Anthemij principis opes, statuit te authore nobilitas Fräcorum seu patriam dimittere, seu capillos*, id est, libertatem. Atque etiam in cõtumeliam rasam fuisse barbam, uel mediam partem legimus à Dauidis legatis, per Amonitas & Anonem regem illorum. [d] Sic Aribertus 26. rex Longobardorum Rhotarimm ducem Bergonum, & Fœdonem regem cum cepisset, eorum caput & barbam radens, Taurinis in exi

24 linm retrusit, ut ait Paulus Diaconus. [e] Meminit at Scholiastes Homeri, [f] quòd *ἔθος ἦν τοῖς Ἀρχαίοις μετὰ τὸ παρακμάσαι τὴν νεότητος, τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς*. Et Eustathius, *ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι καὶ ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς*, id est, *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire usque ad integram ata*

25 *tem, postea tondere fluminibus ipsam*. Qua de re plura Tarrhæus, [g] qui & scribit hoc fieri in testimoniũ, quòd faterentur ex aquis omnia orta, & sua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux [h] uirgines cum matrimonium iniissent, comæ primi

26 tias deabus suis tulisse. Ea ratione mos forsan obseruatus apud Longobardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per patrem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus [i] meminit Carolum Francorum regem misisse filium suum ad Luithprandum Longobardorum regem, ut iuxta morem capillum eius susciperet, qui eius cæsariem incidens pater eius effectus est: multisque regijs muneribus donatum genitori remisit. Scribit & Xiphilinus [k] ex Dione capillos rasos primum è barba Neroné, Ioui Capitolino in spheram æream coniectos

27 consecrasse. Alia fuit causa rasionis, mũditiès, quam maximè colebant, qui purificati dici uolebant. Radebant ea ratione, ut monuimus, sacerdotes Aegyptij [l] totum corpus. Quare mysticè hanc tonsionem, Sanctus Paulinus [m] a Victore iussu Seueri fratris tonsus, interpretatur peccatorum ablutionam, quasi nouacula radẽte fieret peremptio peccatorũ: remedij & decoris nouaculam, Christum interpretatus, qui cor nostrum circumcidit, uitia radit, animæ caput

28 læuigat, &c. quæ adijcit. Ex eodem fonte natus mos de tondendi capillos ijs, qui profitentur monasticam uitam: quo significãt se omnia huius seculi, ut superflua a mente abiecisse, & eiurasse, ut implerent quod dicebant apostoli Domino. *Ecce nos reliquimus omnia*, Et alia præcepta Euangelica, quæ iubent nos omnino a seculi rebus animum subtrahere, omniaque Deo postponere. Quod utinam monachi, & reliqui Christiani tam accuratè facto implerent, quantum symbolo contenti uiuunt. Mulieres tondẽtur quoque, quæ diuortium ex consensu faciũt thori, dũmodo antea in monasterio prius perseuerauerint in ea uoluntate per tres mẽses, ex decisione & nouella Emanuelis Comneni, Cæsaris Orientis. [n] Extat & alia constitutio uel cõfirmatio Isaaci Angeli imperatoris item Orientis, [o] ut uxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promotus est, tõdeatur inter monachas in monasterio longè a marito: alioquin ea tenuẽte tonderi, põtificali solio & dignitate maritus priuetur. De tonsura monastica uidendus D. Ambros. epistο. 36. D. Hierony. ad Sabinam, D. Diony. Areopagita, De ecclesiastica hierarchia c. 6. August. de opere monacho. c. 31. Fuit & causa aliquibus monachis capita radendi, symbolum quòd eiurarent & contemnerẽt lauritiam & ornatum, quorum gratia nutriebãtur capilli ante, & ita arbitratur D. August. [p] Et proinde ij

29 uidebantur penè mortui mundo. Idcirco pro præstanti remedio legimus in postremis libris historiæ Francorum Gregorij Turonensis, eis morem fuisse qui metu principum sibi mortẽ instare putabant, capillos tondere, & in monasteria, uel inter clericos transire: tumque principes quiescebant ab ira. Sic Iulianus apostata etiam metu Cæsaris, [q] cui infestus erat, comã totondit. Sic Constãtinus Leonis filius, Romanũ qui imperium sibi usurpauerat ducta in uxorẽ matre, eũ cũ Stephano & Cõstantino alio ex eo filijs, tõsos in proximã insulam, ubi multitudo erat philosophantium monachorũ, misit ut ait Luithprandus Ticinẽsis. [r] Et cum Theodosius excanduisset ira contra Antiochũ præpositũ, lęsę maiestatis reum, & præpositus honore priuatus fuisset, is in sacerdotũ collegium cooptatus est, ut ait Suidas. [s] Post mortem Clotarij 3. regis Galliarũ orta de regno contentione inter Childericũ Austrasię regem, & Theodoricũ fratrem eius natu minorẽ, ex factione Ebroini magistri equitum, uictus Theodoricus regijs insignibus depositis, ad cœnobium D. Dionysij ponere comam cogitur: Ebroinus in Burgundiã ad Luxoniense cœnobiũ tundẽdus ablegatur. Vterq; tamẽ mortuo Childerico in dignitatẽ restitutus pristinã. [t] Fuit alius Childericus 3. eius nominis rex, quẽ Pappa Zacharias subrogato Pipino filio Caroli Martelli, in monasteriũ detrudi

30 iussit à throno deiectũ. [u] Apud Moscouitas seu Ruthenos etiã solẽt sacerdotes baptizantes, infanti capillos absciudere, eosq; cerę etiã inritica te, & in templo loco certo reponere, ut ait Sigis

31 mũdus Liber Baro. [x] Itaq; his omnibus perpensis, proprie & improprie dicemus primã tõsurã ordinẽ, diuersis respectibus: proprie, inquã, ordinẽ, prout distinguit eo signo à prophanis cleri-

32 cos. Nã alia uita debet esse clericorũ, nẽpe sanctior, [y] magis cõposita, sine coma, sine barba, ex

33 cõcilio Carthaginensi. [z] Sunt autẽ simpliciter clerici tamẽ, respectu ecclesiasticorũ ministeriorũ, sacrorũq; ordinũ sine gradu. Quod miror nõ considerasse iuris pontificij interpretes, cum illud expresse dicatur in concilio Triburiensi. [a] Indeque fieri possunt clerici cõiugati: quia possunt ducere uxorem minoribus initiati ordinibus, usque ad subdiaconatum, eo excluso: [b] nisi aliud uotum prohibeat. [c] Gaudentque priuilegio clericali, si uelint tonsurã deferre, [d] & togã talarem, ex cõcilio Martini Pappæ. [e] At tõsurã non cogentur deferre coniugati, si non deferãt tamẽ, huic intelliguntur priuilegio clericali tacite renunciare, item si militent. [f] Amittet etiã priuilegium qui bigamus fiet, hoc est, uel si uiduam ducat, uel duas uxores habuerit: [g] tales enim nõ possunt gradus ecclesiasticos cõscende

34 re. [h] Porro priuilegia clericorũ eximia sunt. Primum, ut in causis criminalibus & ciuilibus nõ nisi corã iudice ecclesiastico conueniri possint: [i] fas enim nõ est, ut diuini muneris ministri potestatũ temporaliũ subdãtur arbitrio, ut ait Theodosius Cæsar. [k] Ratione cuius priuilegij plures pretextu initiati uerticis, admissorũ impunitatẽ

a Trith. lib. 1. Breuia. histor. Franci. in rege 64.
b Aristoph. in Aaib.
c Sidoni. lib. 2. epista. 1.
d 2. Reg. ca. 10.
e Paul. Diaco. libr. 6. de gest. Langob. c. 8
f Scholiastes, in Homeri Iliad.
g Tarrh. in 4. Olam Pythior. Pinda. antist. 4.
h Iul. Pollux, li. 3. cap. 3.
i Paul. Diaco. li. 6. histor. Langob. ca. 15.
k Xiphil. in Nerone.
l Herod in 2.
m S. Pauli. Epist. 4.
n haec constit. in iure Orient. 3. libro, & in constitution. 11. [illegible]
o in pra. iuris. Orient. li. 1 constit. 5 Isaaci Angeli sub sabbatat. facta die 20. Septẽ. indict. 4.

p D. Augusti. lib. de ope. monacho. & in retractat.
q Cyrillus Alexand. in prol. lib. cõtra Iulia. epistο ad Theodosium.
r Luithprand. li. 5. de reb. per Europ. gest. c. 9 & 10.
s Suidas in voc. [illegible]
t Paul. Aemil. in 1
u Idẽ in 2. Annon. li. 4. de gest. Franco. ca. 61.
x Sigis. Baro, li. comment. rer. Moscouit. in baptis. eor.
y cap. 1. de vit. & honest. cleri. c. clerici, ca. quicũque, 23 q. vi. 2 a. clericus, 3. & c. clericis, & c. 4. de vit. & honest. cler lib 3. Decre. tit. 1. cap. si quis, 23 dist.
a ca. clericus si tonsura, c. 6 de vit. & honest. cler.
b c. si quis eorum, 32. dist. c. clericus. d. n de vita, ca. 1. 2 3. de cler. cõiug. li. he. 1 Decret. titu. 3.
c c. proximus, & can. eos. 20. q 4.
d c. sed quid verò 31 dist.
e c pen 23 dis. c. 1 §. si. de cler. coniug. in 6 vide. c. clerici offi cia, de vit & honest. cleric.
f c. Ioannes, c. 9. & c. si de cleri. coniugat ap. Greg. Gui. Pap. decis. 128 Alex. cons. 8 col pen. & si in 2 volũ.
g c. quisquis, 84. dist
h 2. 1. de biga. non ordin. li. 1. Decretal. ti. 21.
i c. 2. & seq 11. q. 1. ca si clerici, de iudi. ap. Grego c. 2 & c. si diligenter. de fo copet. c si iudex laicus, de senten excommu. in 6. § 1. ve cler. ap prope. episcop. o nouel melius in constitutione. Federi. statuimus. qua corrigit authen. clericus, & l. omnes, tit de episc. & cle.
k l. de episcop. & cler li 16 C. Theodo. titu. 2.

olim, dum uiguit ecclesiastica dignitas, consecuti sunt, eo quòd ecclesia muttis temporalis non soleat proferre sententiam, & ut dicitur, non oouerit sanguinem, uel ultimum supplicium, prohibente concilio Toletano.[a] Excipit tamen Clemens 3.[b] in concilio Viennensi ab hoc priuilegio, clericos laniones, oel caupones, nec abstinentes ab hoc officio post trinam monitionem diœcesani. Sicut & alij casus sunt, quibus præscriptione vel exceptione clericatus quis non utitur, quo minus a iudicibus secularibus & regijs iudicetur, de quibus soo loco, Deo fauente, dum de iudicijs agemus, tractabimus. Interim autē de ijsdem poterit studiosus, si egeat, consulere Bartholomæum Chassaneū,

35 qui eosdem in unum coniecit.[c] Aliod singulare priuilegium clericorum simpliciū, ut si quis sanguinuleotas iniecerit illis manus, ipso iure sit anathemate excommunicatus: unde nō possit ab alio, quàm a sum. pontifice (excepta mortis necessitate, in qua proprio episcopo facul-

36 tas illa conceditur) absolui.[d] Adduntur & istis ab interpretibus alia priuilegia, quæ tameu potius alterius graduus, quàm primæ tonsoræ clericis conueniunt. Vt illud, qood olim obseruabatur, ut si quis in clericum manus oiolentas intulisset, cessum, id est, cessatio uel interdictio diuinorum officiorum ab episcopo uel eios officiali, ei loco in quo reus erat, donec ultio & satisfactio clerico fieret. De quo meminit arestū curiæ Tholosanæ latum anno 1316. dia 11. Septembris in causa Rectoris ecclesiastici de bello Martesio apud Ioannem Gallum.[e] Et hac cessione uel cessatione ne fiat leuiter caoet Innocent. 3.[f] Adijciebatur & ad execrationem criminis illati in clericum ex consuetudine qoarundam ciuitatum, ut cum hac cessaoone oel suspensione diuini officij crux beatæ Mariæ & aliorum sanctorum imagioes in terram deijcerentur, & per urticas & spinas traherentur: qui abusus postmodum prohibitus & ponitus est per Gregorium nonum in concilio generali

37 Lugdunensi.[g] Dicendum itaque superest nobis de septem ecclesiasticis ordinibus, omisso clericatu simplici, & pariter episcopatu, de quo superiori libro dictum est: nam neque inter ordines ecclesiasticos qui sacerdotio concluduntur, illum contineri uolunt Theologi. Etsi episcopalem dignitatem ordinem dixerint summ. pontif.[h] quia supremam hierarchiam faciant in ecclesia militanti, alio tamen respectu: proprie enim ordinati non dicuntur, sed consecrati, ut abbates benedicti, & clerici ordinati, ut notat Felinus qoi hanc quæstionem discutit.[i] Vtitur tamen & D. Cyprianus ordinationis nomine dum scribit Cornelio,[k] *Literis nuper ab utraque parte susceptis, tuas literas legimus & episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intima-*

38 *uimus*. Clericis omnibus leges impositæ communes recte oiuendi sunt, à quibus ex necessitate peregrinationis dispensantur aliquomodo, & pleraqne illis permittuntur tunc, quæ alioquin prohibentur: possunt enim tunc tabernas ingredi seu cauponas,[l] habitum mutare,[m] ab excommunicatis cibos capere,[n] comam relaxare,[o] sacramenta etiam tempore interdicto capere.[p] Vetatur illis interesse conoiuijs ouptiarum, ioculationibus, cantilenis, choreis.[q] Iubet etiam Isidorus in uita clericorum, ut se à mundi uoluptatibus abstineant, conuiuia publica fugiāt, priuata sobria & pudica habeant, ab usuris, ambitione honorum, odio, obtrectatione, inuidia caueant, & aliud genus fugiant,

a c. clericis, c. 1. & c. sententiam, c. 9. ne cler. vel mon. & c. lib. 3. Decret. titu. 50. ca. in archiepiscopatu, de raptor. ca. illud fact. 24. q. 3.
b Clem. 3. de vit. & hon. cleric. lib. 3. Clem. titu. 1.
c Chassa. ad cō suetud. Bur. tit. des iustices, §. 5. ad verbū. per dra la vie, vers. prima regula, cum seq.
d c. si quis suadente diabolo, 17. q. 4.
e Ioan. Gallus, in q. in aresta, parlā. in 3 par. styli, parlam. q. 391 & vlt. in dispositis per Moder. Parisien.
f in c. irrefragabili, c. a. 13 §. cęterū. de offi. ordin. li. 1. Decre. tit. 31.
g in c. si canonici c. 2. de offi. ordin. in 6 libr. 1 tit. 16.
h can. fin. de presbyter. non baptizato ministr. cano. ordinationis, 73. distinct.
i Felin in c. sicut pro certo, per illam textum, num. 1 de Symon. & per c. vnicū, in fine de sacra vnctio.
k D Cypri. li. 2. epist. epist. 30.
l cano. clerici, 44. dist.
m c. episcopi. 21. § 4.
n c. quoniam, 11. q. 1
o ca. si quis ex clericis, de vit. & hon. cleric.
p c. quod in te, de pœnit. & remiss.
q c. præsbyteri, 34. dist. c. nō oportet, in 2. de pœnitēt. dist. 5.

qoæ referuntur in ca. his igitur, 23. dist. Valentinianus etiam quasdam sanciuit regulas in legibus Nouellarum titulo 12. de episcopi iodicio, quarum illæ. *Nullus originarius, inquit, inquilinus, seruus, uel colonus, ad clericale munus accedat, nec monachis uel monasterijs aggregetur: non corparatus, non curialis, non aurarius. Clerici nihil prorsus negotiationis exerceant, si uelint negotiari, sciant se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniri.*[t] Et Maioranus A. lib legum Nouellarum, tit. 2. de episcopali iudicio, aliam addit: ut nullus inuitus clericus fiat oel cōsecretur, alioquin pœnam imponit archidiacono hoc facienti, & suæ libertati reddit ordinatum. Sint temperantes in uestium, uictusque usu.[a] Et quæ in episcopo exigit D. Paulus,[t] quoad fieri poterit imitentur: conuiuia & comessationes fugiant.[u]

De ordinibus hierarchiæ ecclesiasticæ in genere. Cap. II.

1 *Clericorum appellatio, & diuisio.*
2 *Ordinis definitio.*
3 *In ordinibus quæ consideranda.*
4 *Ordines ecclesiastici quot.*
5 *Ordinum diuisio in minores & non sacros, & maiores seu sacros.*

1 Colligimus ex superioribus in summa, clericorum appellationem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillo tantum initiati sunt, quive & coniugati clerici,[x] & non coniugati dici possunt: & ad eos, qui alijs ordinibus sacris adscripti sunt.[y] Et perinde clericorum alij regulares, qui & uiri religiosi dicti:[z] alij non re-

2 gulares, qui & seculares dicuntor.[a] Ordinis sacramentum[b] à Theologis definitor,[c] ut sit signum seu signaculum quoddam per quod spi-

3 ritalis potestas traditur ordinato. In hac ordinatione, gradus primum ordinis inspiciendos; dehinc ipsa ordinatio, in qua personæ ordinatorum & ordinantium: postremo, & modus or-

4 dinandi perpenduntur. Erunt autem ex communi omnium consensu septem species uel gradus ordinis ecclesiastici: nam & qui plures numerant, & istos adijciunt. Nempe ostiariorū, lectorum, exorcistarum, acolytorum, subdiaco-

5 norum, diaconorum, & presbyterorum. Qui omnes quidem ordines, uere sacri sunt, ad maiorem tamē aliquorum sanctitatem, quatuor primi, & minores, & non sacri dicti, & facilius concessi diebus dominicis ab episcopo proprio. Alij uero tres posteriores, sacri & maiores dicuntur; qui non nisi sabbato de passione, & Pentecostes, & quatoor anni solemnibus temporibus conferuntur.[d] Hos omnes ordines nominat, & alios D. Ignatius epistola ad Antiochenses, ibi, *Saluto sanctum presbyterum uestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores.* Vt non dubium sit ex tempore Apostolorum, in quo uixit D. Ignatius, omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam Epiphanius contra hæres. lib. 3. tomo 2. circa finem.

De ostiariatu, & ostiarijs. Cap. III.

1 *Ostiarij habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*

2 Ostiarij

t vide Pap. lib. 1 Rhap. aresto. titu. 5. aresto. 9. & 10.
a cap. parsimoniam, & c si. 42. distin. de vest. splen. prohib. in c. omnis, & seq 21. q. 4
t 1. ad Timo. 3.
u toto 44. dist. apud Gratia.
x Rubrica, de cleri. coniuga. li. 3. Decre ti. 3.
y ca. literas, ca. 14. de fil. presbyt. c. cū tibi, 6. de verb. signi.
z in c. licet. 11. de offic. & pot. iud. ordi. & alibi, de hoiu spec. & reg. dum mus li. super. c. 14. 13. 16. 17. Thomas & lambrt. de regul. & in auth. ingressi, de sac. eccl. C.
a ca. inter quæstiones, cap. de relig. dom.
b c. fi. de presbyt. non baptizat & in concil. Trid. sess 3. c. in 4 Senten. dist. 24.
d cap. 1. & 3 de temp. ordinat.

2 *Ostiarij officium quod.*
3 *Symbolum ordinis ostiarij claues.*
Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes, publicè hæretici, eod.
Mulieres ad altare non accedant, eod.
4 *Ostiarij fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5 *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6 *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alij.*

1 Verunt in ministerio ecclesiastico, ostiarij, uel ianitores, Hebræis, שוערים qui in uestibulis & portis tabernaculi potissimum ad id electi choritæ, descripti deinceps in ciuitatib⁹ proprijs per Dauid & Samuelem, ut seruirent per uices.[a] Et hos ex sacro ordine esse oportere docet sententia Dauidis dum scribitur in libris Prætermissorum,[b] *Iuxta præcepta quoque Dauidis nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui a uiginti annis & supra, & erunt sub manu filiorū Aaron in cultum domus Domini in uestibulis, in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario,*
2 *sicuti & in arca.*[c] Ostiarij officium est,[d] claues interiores & exteriores custodire, ianuas claudere & aperire, fideles admittere, infideles & excommunicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordinis concessi, claues ecclesiæ traditæ ab
3 episcopo.[e] Sic Musæus apud Iustinum Martyrem, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι, id est, *ianuas autem opponite, uel obijcite, profanis.* Sunt & publicam agentes pœnitentiam ex disciplina ecclesiastica per totam quadragesimam ab ecclesia pellendi per ministros hos.[f] Prohibet & cōcilium Laodicenum, cap. 44. non oportere mulieres ingredi ad altare. Et in cap. 6. non concedendum hæreticis ingressum domus Dei, in hæresi permanentibus. Et cap. 43. non oportere ostiarios uel breui tempore ab ostijs abesse, & orationi
4 uacare. Et apud ethnicos illud ipsum ministerium obseruatum ianitorum, cum profanis nō
5 liceret sacris quibusdam interesse. Ideo & apud Græcos ad sacrificium sacerdos accessurus, antea quærebat, τίς τῇδε, *quis hic?* Respondebant autem qui sacris intererant, πολλοί κ' ἀγαθοί, id est, *multi & boni.*[g] Et dum uaticinari uolebant uates illi idolorum, & sentiebant ἐπιπνεῖν θεοφορίαν, id est, *aduenire afflatum diuinationum*, clamabat minister quod scribit Callimachus[h] Cirenæus, ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός, *exeat, exeat qui est impius.* Quod Virgilius usurpauit,[i]

Procul ò procul este profani,
Conclamant uates.

6 Atque Plutarchus scribit[k] ἐστὶ δ' αὐτῷ σύζυγος βωμὸς, ἐστὶ καὶ λατρείας ἀπόρρητα πολλὰ τῶν ἱερῶν, id est, *sit ara detestabilis per seruum, nec sunt communicanda ea quæ sacrorum sunt latronibus.* Et à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, uel ęre coemptos abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu lictor clamare solebat, *hostis uinctus, mulier uirgo exesto.* Et in Chæronea, sacerdos locum tenens pro foribus ædium sacrarum Matutæ, id est, Leucotheæ clamitabat *seruum non ingredi, non æcbolum, non æcbolam.* Apud Magos ab aris submouebantur lentiginosi, qui elati reuixerant, quibus uiuentibus exequiæ factæ fuissent, uelut profani. Apud Germanos qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non licebat. Apud Ægyptios subulcis omnibus templa interdicta. Hebræis fœtis ante 40. diem impetigine deformibus. Apud Scytas, qui hostem nullum interfecissent in acie, libase non licebat.

a 1. Paralipo. c. 9 & 26 & 2. Paralipo. c. 34.
b 1. Paralip. ca. 23. d.
c 1. Paralip. ca. 23.
d ca. perlectis, 25. dist. c. 5. in fine, 23. dist.
e ca. ostiarius, 23. dist.
f c. in ca. 50 dist.
g Greg. Gyral. 17. Syntag. histori. Deo.
h Callima. hymno. 2 qui est in Apollinē.
i Virg. 6. Aeneid.
k Plutar. De fato perib.

De lectoriatu, & lectore. Cap. IIII.

1 *Lector dictus Pappa.*
2 *Lectoriatus 2. gradus ordinum. Lector, cantor, psaltes idem, eod.*
3 *Lectiones ex sacra scriptura Hebræis.*
4 *Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum.*
Iube domine benedicere, quid signet in ecclesia, eod.
5 *Lectoriatus in ecclesia primitiua.*
6 *Lectoriatus ordo dari potest uiris, & mulieribus.*
7 *Lectoris officium.*
8 *Psalmista in quo differat à lectore, & conueniat.*
9 *Lector à quo ōrdinatur, & qua formula.*
Psalmistatus à quo conferatur, eod.
10 *Lectio Euangelij lectoribus simplicis permissa non est.*

1 Isaacus Comnenus Orientis imperator, Pappam uocari tunc etiam lectorem insinuat in Constitutionibus suis, dum sanxit,[l] μηδὲ ἐν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ἑπτὰ χρυσᾶ νομίσματα, &c. ἓν μὲν, ὅτε ποιῇ τοῦτον αὐτὸν πάππαν, ἤτοι ἀναγνώστην, τρία δὲ ὅτε χειροτονῇ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον, *nihil in ordinatione episcopus qui ordinat amplius accipiat, quàm septem aureos nummos: unum uidelicet quando facit simplicem Pappam, siue lectorem: tres quādo ordinat diaconum: alteros tres*
2 *quando sacerdotem, seu presbyterum perficit.* Secundus gradus hic ordo lectorum est, qui cantores uel משוררים dicebantur ante aduentum Christi in templo Dei, uel psaltes, canentes Do
3 mino in organis, & hymnis, & psalmis.[m] Erat & receptus mos in synagogis Hebræorum, singulis Sabbathis per annum quædam legere ex lege Mosaica, & aliam lectionem ex prophetis: sicuti in ecclesia Dei ex Euangelio, & antiquo Testamento, uel ex alijs sacris libris singulis diebus fit, potissimum in sacræ liturgiæ consecratione. Lectionem quidem ex lege uocantes פרשה *parsa*: ex prophetis autem הפטרה *haphtarah*, alteram alteri copulantes, ut scribit quidā in appendice Bibliorū sacrorū Hebraicorū, vbi illas distinguit lectiones. Meminit & ei⁹ moris D. Paul⁹ apud D. Lucā,[n] in oratione habita ad proconsulē Paphi, Sergiū, loquēs de Domino nostro Iesu Christo, & uerbo Dei. *Qui habitabāt*, inquit, *Hierusalem, & principes eius hunc ignorantes, & uoces prophetarum, quæ per omne sabbathū leguntur, iudicantes impleuerunt.* Et alibi D. Petrus,[o] *Moyses à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbathum legitur.* Concessumque inuenimus hoc munus Domino nostro Iesu Christo a synagoga. Sic enim scribit D. Lucas,[p] *Et uenit Nazareth ubi erat nutritus, & intrauit secundū consuetudinē suam die sabbathi in synagogā, & surrexit legere: & traditus est illi liber Esaię prophetę, &c. & cū plicuisset librū, reddidit ministro, & sedit. Et postea cœpit prædicare de eo qđ legerat.* Vt coniicere liceat, lectorem pręire cōciunē ad populū sacram, eamq; esse eius quod lectū fuisset explicationē ad populū. Erant & lectores in
4 religio-

l in Constitutio. imperial. hac orientalis, constit. Isaaci, περὶ τῶν ...
m 1. Paralipo. c. 25.
n Actuum, ca. 13. cap.
o Actuum, ca. 15. d.
p Lucæ, ca. 4

religionibus ethnicorum: quia quæ magnæ di-
cebantur authoritatis precationes, nobis id ſi-
gnificant, quibus faciendis ſcripto præibat ali-
quis, & alius adhibebatur cuſtos, ne erraretur
in uerbis: alius etiam præponebatur, qui lin-
guis faueri à circunſtantibus iubebat, ut au-
thor eſt Plinius.[a] Sicut apud nos obſeruatur,
cum aliquis lectiones in æde ſacra dicturus al-
ta uoce profert, *iube domine benedicere*. Sic apud
Liuium,[b] *Agedum pontifex publicus populi, præi*
uerba, quibus me pro legionibus deuoueam, id eſt,
prælege uerba concepta uoti, quæ ego pariter
5 totidem numeris referam. Diuus Cyprianus[c]
ſcribit ad Clerum, ſe lectorem Saturnum feciſ-
ſe, & die Paſchæ ſemel atque iterum lectionem
dediſſe, examinatione præhabita an illi hoc cõ-
gruerer. Meminit D. Ignatius ad Antiochenſes
epiſtola, huius ordinis, *ſaluto* inquit, *presbyterũ*
ueſtrum, ſaluto ſanctos diaconos, ſubdiaconos, lecto-
res, cantores, oſtiarioi, laborantes, & exorciſtas, at-
que confeſſores. Vt omnes eos fuiſſe ordines tem
pore apoſtolorum, quibus cõuixit Diuus Igna-
tius, non dubitemus. Et fuiſſe ex primis ordini-
bus lectionem, aperte teſtatur D. Cyprianus,[d]
dum de Aurelio, qui bis confeſſus erat Domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum, loquitur. *Mere-*
batur, inquit ille, *talis clericæ ordinationis ulterio-*
res gradus, ſed interim placuit, ab officio lectionis in
cipiat: quia & nihil magis congruit uoci, quæ domi-
num glorioſa prædicatione confeſſa eſt, quàm cele-
brandis diuinis lectionibus perſonare, poſt uerba ſub
limia quæ Chriſti martyrium prolocuta ſunt: Euan-
gelium Chriſti legere, unde martyres fiunt, ad pul-
pitum poſt cataſtam uenire. Notat etiam Opta-
tus Mileuitanus[e] pro inaudito, Maiorinum le-
ctorem tempore quo Cecilianus erat diaconus,
per factiones Lucillæ fuiſſe ordinatum epiſco-
6 pum: ſcilicet omiſſis alijs gradibus. Meminit
& Epiphanius,[f] in antiquo eccleſiaſtico inſtitu
to fuiſſe hunc lectorum ordinem, quem tradit
poſſe ſubiri à uirginibus & uitam ſolitariam
agentibus, à continentibus, à uiduis, & ab ijs
7 qui ſunt in uenerando coniugio. Ad lectoris
officium pertinet, lectiones pronuntiare, & ea
quæ prophetæ prædixerunt palam populo di-
8 cere.[g] Cum hoc ego contineri pſalmiſtam pu-
to, qui alibi à lectore diſtinguitur:[h] ſcilicet ut
minor, & qui dicat extra pulpitum benedictio-
nis laudes, reſponſoria, & quicquid pertinet ad
canendi peritiam,[i] idque ad iuſſum uel ſolius
9 presbyteri.[k] Cum tamen lector non ordinetur
niſi ab epiſcopo, ſpectante plebe, cum hæc uer
borum formula, *Accipe codicem in quo lecturus*
es, & eſto relator uerbi Dei.[l] Videtur tamen pſal
miſtatus poteſtatem accipere cum ordine pri-
mæ tonſuræ,[m] ut non immerito utrumque ab-
10 bas ſuis poſſit conferre monachis.[n] Nicepho-
rus tamen Caliſti,[o] docet ſecundum locorum
conſuetudinẽ diuerſam lectionem, maioribus
ordinibus ſacrorum bibliorum, Euangeliorum
uidelicet, demandatam olim, *Vt*, inquit, *in Ale-*
xandria ſacrum librum legit archidiaconus, in non-
nullis etiam quoque diebus celebrioribus epi-
ſcopi: id quod hodie etiam Conſtanti-
nopoli, inquit, fit & maxime Pa-
ſchalium feriarum die pri
ma, & primo an-
ni ipſius in-
greſſu.

a Plinius, lib. 28 c. 2.

b Liu. libr. 8. Deca. 1.

c D. Cyprian. libr. 3. Epiſto. epiſto. 23.

d Idem, libr. 2. Epiſto. epiſt. 5.

e Opt. Mileu. lib. 1. hiſtor.

f Epipha. lib. 3 contra hæreſ Tomo 2. circa ſinem.

g c. perlectis, 25 diſtinct.

h d. cap. perlectis, & cap. cleros. 21. diſt.

i d. can. perlectis.

k c. pſalmiſta. 23 diſt.

l c. lector, ead. diſt.

m glo. in can. clericos, in verbo, pſalmiſta, 21 diſt.

n c. cum contingat, de æta. & qualit.

o Niceph. lib. 12. hiſtor. c. 34.

De exorciſta. Cap. V.

1 EXorciſta dicitur, qui poteſtatem ac
cipit adiurandi dæmonia, uel ener
gumenos, id eſt, à dæmone poſſeſ-
ſos. Quamobrem cum hoc ordo
confertur,[p] ab epiſcopo dicitur tradendo libel
lum, ubi conſcripti ſunt exorciſmi. *Accipe, &*
commenda memoriæ, & habeto poteſtatem impo-
nendi manus ſuper energumenum, ſiue baptizatum
2 *ſiue catechumenum*. Nam conceptis uerbis con-
ferebantur exorciſmi, ut ait Minutius Fœlix,[q]
inter quæ præcipua, ut non fierent orationes
per concluſionem, *per dominum noſtrum Ieſum*
Chriſtum, &c. quæ alijs eccleſiaſticis ſubijcitur
precibus: ſed, *per eum qui uenturus eſt iudicare ſe*
culum per ignem. Vt inde in memoriam dæmo-
num ſupplicium proprium reducatur, ut ait
3 Micrologus. Erat hoc officium exorciſtarum
apud Iudæos, ut licet colligere ex hiſtoria apo
ſtolorum,[r] dũ ibi legimus. *Tentauerunt quidam*
de circumeuntibus Iudæis exorciſtis, inuocare ſuper
eos qui habebant ſpiritus malos nomen domini Ieſu,
dicentes, adiuro uos per Ieſum, quem Paulus prædi-
cat, &c. Fidem & facit Ioſephus,[s] Salomonem
modos adinueniſſe coniurationum, quibus ob
ſtricti dæmones, ne denuò redeant, effugantur.
Et hæc cura, inquit, *apud nos hactenus, multum præ*
ualere dignoſcitur, & uidi Eleazarum de gente no-
ſtra, præſente Veſpaſiano feciſſe. Quod innuit etiã
Dominus noſter Ieſus Chriſtus apud D. Mat-
thæum,[t] dum ait: *ſi ego in Beelzebub eijcio dæmo-*
4 *nia, filij ueſtri in quo eijciunt?* Adiurari enim per
nomen Dei ſe poſſe dæmones cõfeſſi ſunt, hoc
ueluti iureiurando ab eis inuitis præſtito, cede-
re loco, cogi, & domari. Interrogatus enim A-
pollo ſic reſpondit, ut refert Lactantius,[u]

δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα καὶ περὶ πόντον.
ἀκάματοι, δάμνανται ὑπὸ μάστιγι θεοῦ, id eſt,
Dæmones qui uentitant circa terram, & circa
pontum,
Indefeſſi, domantur ſub flagello Dei.

Et remedia eccleſiaſtica dæmones expellere &
cogere, ſatis ſacra pagina docet, ob poteſtatẽ ad
inuocationi nominis Dei cõceſſam perſonis eccle
ſiaſticis. Nã apud D. Marcũ,[x] *dedit illis poteſtatẽ*
5 *curandi infirmos, & dæmonia eijciendi.* Et inter
ſigna

p ca. exorciſta. 23. diſt c. perlectis, §. ad exorciſtam. 23 diſt. & in conci. Carter. c. 10.

q Minut. Fœl. in 8.

r Actuum, 19

s Ioſep. libr. 8. Antiq. c. 2.

t Matth. ca. 12.

u Lact. libr. 1. De fal. relig. c. 7.

x Mar. 3.

ſigna credentium in fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti,eſt poteſtas dæmonia eijciendi.[a] Atque quia in naſcenti eccleſia ob fidei feruorem erat omnibus hæc communis fere facultas, ſicuti poſt baptiſmum linguis loqui narijs:tunc non fuit diſtinctus hic ordo, ut conſtat ex conſtitutionibus apud D.Clementem.[b] At paulo poſt in eccleſia inſtitutus, & formula præſcripta exorcizandi. Vt & tempore D. Cypriani obtinuiſſe morem & ordinem ex eius ſcriptis apparet liquido. Is enim,[c] & cauſam & effectum ordinis, & nominis rationem adfert, dum notat baptiſmi figuram præceſſiſſe in mari rubro, ubi ſubmerſus cum exercitu eſt Pharao,qui antea fidem datam Iſraeli ſæpe fefellerat. Vt pariter in baptiſmo opprimatur & exire cogatur ſathanas, qui pro ſuo exitu promiſſo ſæpe promiſſionem fallit. *Quod hodie,etiam* inquit, *geritur, ut per exorciſtas uoce humana & poteſtate diuina flagelletur, & vratur, & torqueatur diabolus,&c.* Conſtat & hoc ipſum ex epiſtola Cornelij Romani pontificis apud Euſebium,[d] &
6 concilio 4.Carthaginenſi.[e] Eratque definitus etiam in eccleſijs ſingulis certus exorciſtarum numerus, ut conſtat ex epiſtolis Anacleti, &
7 Cornelij Pontificis apud Euſebium.[f] Adhibebātur autem exorciſtæ primum, ἐνεργουμένοις, χειμαζομένοις, & iactatis uel poſſeſſis à ſpiritu peſſimo,ut aiunt interpretes in concilio Ancyrano,[g] ut & ſupra in principio huius exorciſtatus tractationis diximus. Item ſecundo infidelibus,uel non Chriſtianis, dum ad Chriſtianiſmum,uel dum ad ſacrum lauacrum accedunt: quia & ante Dei poſſeſſionem,illi erant ſathanæ mancipia,ob peccatum primi parentis. Proinde ante baptiſmum iubet D.Dionyſius Areopagita,[h] ter exſufflari ſathanam, & eius opera eiurare. Et D.Auguſtinus.[i] Et Cirillus Hieroſoly.Patriarch.[k] exorciſmos au ſalubres, fugare dæmonem,& reuerentiam adhibendam, cum fit exorciſmus. Et nunc hodie ante ualuas eccleſiæ adiurantur, & exorcizantur baptizandi: non autem in eccleſia ipſa, ob uenerationem loci:neque in priuatis domibus ob metum ſceleſtorum ſpirituum,ut ſtatutum in cōcilio Lao
8 diceno.[l] Curaque eadem erat etiam eorundē exorciſtarum κατηχουμένων, ſcilicet eorum qui erudiebantur in rudimentis fidei ante baptiſmum, quorum capitibus imponebant manus exorciſtę ſingulis diebus quadrageſimæ,non ſecus quàm energumenis,ut ex concilio 4. Car-
9 thaginenſi conſtat. Sunt namque iſtæ orationes efficaces inuocato Dei nomine ſuper creaturis. *Scimus enim*,inquit D.Paulus,[m] *omnem creaturam ſanctificare per uerbum Dei & orationem.* Atque ideo inimicus dæmon,qui abuti creaturis Dei deſiderat,poſſeſſionem uacuam cedere, ut hac cogitur. Sic ſæpe dæmone obſeſſus, qui ferreis uinculis à multis detineri non poteſt, ab uno ſolis uerborum precationibus continetur,per eam quæ in illo eſt ſpiritus ſancti uirtutem. Simplexque exorcizantis afflatus,efficitur ignitus his qui uideri non poſſunt, ut ait Cyrillus Hieroſolymitanus.[n] Magna uis per ſe uerborum,quibus & mouentur & turbantur & pacantur affectus,ſed cum his maior fidei diuinæ poteſtas, & nominis Dei authoritas. *In nomine*,inquit,*meo dæmones eijcient, ſerpentes tollent,*
10 *linguis loquentur nouis,&c.*[o] Adhibēntur & exorciſmi eccleſiaſtici in ſedandis tempeſtatibus, pro depellendis ſerpentibus, locuſtis, & id genus noxis: non quòd credamus hoc intelligere,ſed quòd ex ſacra pagina nobis conſtet, ſæpe excitari hæc à dæmonibus in perniciem generis humani. Sicuti in hiſtoria Iobi,[p] & in operibus magorum ſatis conſtat. Quod & teſtantur Conſtantinus,& Iulianus Cæſares:[q] *Multi*,inquiunt,*magicis artibus elementa turbare, uitam inſontium labefactare non dubitant.* Atque idē Conſtātinus:[r] *Nullis criminationibus*, inquit,*implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemijs metuerentur imbres, aut uen*
11 *tis, grandiniſque lapidatione quaterentur.* Erant apud ethnicos qui dæmonia etiam pellerent, & morbos incantationibus curare ſe poſſe profiterentur: uerum hoc uel ex conſortio impio dæmonum,& conſenſu,uel ſimulare contingebat, uel cultu idololatriæ dæmoni, tanquam Deo exhibito nephandiſſimo. Veluti & Seneca
12 refert,[s] Cleonæ fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας,hoc eſt,ſpeculatores futuræ grandinis,quibus ſignum dantibus adeſſe iam grandinem, quiſque pro ſe agnum album immolabat, alius pullum:protinus autem illæ grandines alio declinabant cum aliquid guſtaſſent ſanguinis: Quòd ſi quis nec agnum nec pullū habebat, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat,& hoc ſanguine litabat. Nec minus ſe ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo pro quo maioribus hoſtijs exorata erat. Meminit & Plutarchus de hoc.[t] Omnino certe falſum,uel dæmoniacum hoc niſi forſan credamus,ſanguinis horrore abigi grādines turbineſque. Veluti Plinius notat,[u] muliere quę patitur menſtrua nudata,eadem contingere,& a-
13 uerti cœli uiolentiam. Narratur & de Apollonio Tyaneo,[x] eum dæmonem quendam ab Epheſo ciuitate pepuliſſe,poſtquam populo oſtendiſſet eundem ſub ſpecie & forma ſenis inter ciues obambulare,& peſtis, quæ in ciuitate graſſabatur, cauſam eſſe, quem lapidibus ob-
14 rui imperauit. Narratur in Tripartita hiſtoria,[y] de Appamææ templo Iouis, quod cum demoliendum eſſet à præfecto orientis iuſſu epiſcopi Marcelli,apparuit teterrimus dæmon, qui flammas ardentes immiſſas prohiberet, & aqua luſtrali in ignem immiſſa dæmonem fugaſſe, & aqua in olei ſpeciem conuerſa, tem-
15 plum celeriter conflagraſſe. Scribit Epiphanius[z] quoque Ioſephum quendam à Iudaiſmo ad fidem conuerſum, cum mandato Conſtantini in Tyberi templum Deo ædificare uellet,& calce egens, caminoſque calcis inſtruēs, adiurationibus uel incantationibus Iudæorū prohibitus fuiſſet igne calcem coquere, aqua, quam ſigno crucis coram populo conſecrauerat,inſperſa in caminos,inuocato nomine Ieſu
16 incantationes magicas diſſoluiſſe. Narrat etiā Philoſtratus,[a] unam ex lamijs, quas uocant Græci μορμολυκείας, phaſma quoddam Menippo cuidam Lycio in forma mulieris pulchræ coniunctam, atque nuptias cum eo depactam: uerum die nuptiarum,Apollonium Tyaneum coegiſſe eam ſeſe lamiam eſſe fateri,& noluiſſe Menippum uoluptatibus explere, ut eius poſtea corpus deuoraret. Conſueuiſſe enim pulchris & iuuenibus hominum corporibus ueſci ubi ad ſummam ſanguinis abundantiam perueniſſent:& poſtea euanuiſſe,& eius appara
17 tum,& coquos,& ſeruos. Fuerunt & exorciſmi adhibiti in baptiſmo, & oleo chriſmatis, quo exſufflatur dæmon, ut ait Cyrillus Hieroſolymitanus.[b]

a Mat. ca. 9. & 6 & Luc c. 10.

b D.Clem.lib. 8.Conſtitu.apoſtol.cap.32.

c Cypria.lib.4. Epiſto.epiſt.7.

d lib. 3. hiſto. cap. 15

e 4.concil Carthag.ca 4 & 7.

f Euſeb. lib. 7. hiſtor. cap. 33.

g concili. Ancyra.cap. 18.

h D. Dionyſ. Areopag li. de eccleſ hier.c.2.

i Auguſt. ſermo. 10. de uer. apoſtol.

k Cyryl. Hieroſoli. in Procatecheſi illuminato. plura in Catache.16.

l concil. Laodic. ca.19.

m 1. ad Timothe.4.

n Ciryl. Hieroſol. cathec. 16. Illuminato.

o Mat 16 Lucæ.10 Actuū, 4. & 19.

p Iob.cap.1.

q l. multi, l.6. de maleficis & mathem. lib.9. C.tit. 18.

r in l. eorum l.4.§.1.eod.

s Seneca,lib 4. Quæſt. natu.c 8

t Plutar libr. Sympo. 7 problema.2.

u Plin. libr.28. cap 7.

x Philoſt libr. 4. de vita Apollonij.

y lib.9. cap.34.

z Epiphani. Cypri. epiſcopus,To 2 lib.2. contra Hęreſes.

a Philo.libr 4. de vit. Appollon

b Cyrillus Hieroſoly. cathec. 2 Myſtagog.

De acolytis. Cap. VI.

1 SVnt Acolyti, qui faculas & lumen
deferunt in ecclesia, dum sacra
mysteria peragenda sunt, uel quā
do Euangelium legendum:[a] non
non quidem ad effugandas tenebras, uel ad So
lem lucentem illustrandum, sed ut hoc symbo
lo luminis corporalis, significent lumen illud
æternum, eum inquam qui uenit ut testimo-
nium perhiberet de lumine,[b] quique lux ip-
se est, & qui illuminat omnem hominē uenien
tem in hunc mundum, cuius ueritatem eccle-
sia catholica didicit. Estque huic aliud officiū
iniunctum, nempe ut diacono ministranti in
sacra liturgia sacerdoti, suggerat urceolos, ex
quibus uinum & aqua in sacerdotis calicem
infunditur, ad consecrationem sanguinis Do-
2 mini.[c] Maiorque hic gradus lectoris ordine:
quia lectori non licet sacra in sacrario contin-
3 gere, acolyto licet.[d] Vnde & nomen ἀκόλου-
θος, id est, non impeditus: is enim cum in nume
rum eorum, qui sacramenta maiora pertra-
ctant, non sit receptus, tamen non est impe-
ditus, quin possit cum illis sacris faciendis in-
teresse. Sic enim Græci dicunt ἀκώλυτον εἴσο-
δον, ut Lucianus,[e] & Herodianus,[f] ῥᾳδία καὶ εἴσο-
δος αὐτῷ καὶ ἀκώλυτος, ingressus liber ut nec ac-
cessu prohibeatur. Meminit de acolyto Nice-
4 phoro D. Cyprianus.[g] Ætatem sufficientem
ad hunc consequendum ordinem existimauit
Sozinus summ. pontifex, 25. annum, qua-
tuordecimum inquam à prima tonsura susce-
5 pta post infantiam,[h] quæ est septem anno-
rum.[i]

a ca. cleros, §. fin. 21. dist. ca. perlectis, 25 distin. cap. Acolytus, 23. dist.
b D. Ioan. in Euang. cap. 1.
c cano. Acolytus, 23. dist.
d c. non liceat cuilibet, cum c. seq. 23. dist.
e Lucia. in Timon.
f Herodi. in 2.
g D. Cypria. li. 2. Epist. epist. 8.
h ca. in multis & c. seq. 77 dist.
i l. si infanti, C. de iure delibe.

De diacono, & subdiacono. Cap. VII.

1 HIc repetere oportet, quæ de archi-
diacono dicuntur, quantum perti
net ad nominis diaconi significa-
tionem: quod non aliud quàm mi
nisterium exprimere diximus. Porro hic Diaco
nus & subdiaconus ratione presbyteri dicun-
tur, cui ministrant vel subseruiant, non secus
ac omnes ordines ecclesiæ pertinent ad finem
officij sacerdotalis, in quo nobilioris sacramē-
ti fit tractatio, & in quo, sacramentorū omniū
fons, institutor, & largitor gratiarum omnium
adest, Deus ipse & redemptor humani generis
2 Dominus noster Iesus Christus. Et quanquam
olim in nascente ecclesia diaconi fuerint intro
ducti ab apostolis, ut ministerio mensarum quo
tidiano inseruirent, tamen obseruandum est,
& in auxilium presbyterorum, nempe & apo-
stolorum electos fuisse, ut ij liberius incumbe-
rent uerbo Dei: illi autem quæ ad temporaliū
solicitudinem pertinebant, tractarent.[k] Idcir-
co nihil aliud diaconi officium est, quàm ope-
ra adhibita sacerdoti in rebus subministrandis
in consecrationem: quare ei uel sacrificanti,
uel baptizanti adstant. Prohibitum tamen istis
concilio Arelatensi,[l] ne ipsi offerant sacrifi-
cium: eucharistiam tamen consectam distri-
3 buunt, ex concilio Carthaginensi.[m] Diaconi
episcoporum, nunc archidiaconi, uel præcipui
inter diaconos, sunt ueluti episcoporum oculi,
perspicientes actus totius ecclesiæ, quos referās
4 episcopo.[n] Nobiliores tamen hi diaconi, ratio-
ne personæ episcopi, cui deseruiunt: eaque de
causa tunc præstantiores presbyteris non fun-
gentibus eo officio: at reliqui minores cēsentur
sacerdotibus, & eis subijciuntur, & locum di-
gniorem concedere debent.[o] De uita autem &
moribus requisitis in eis, sicut & in hypodiaco
5 nis, docet abunde D. Paulus.[p] Successit autem
diaconatus in ecclesia Dei in locum Leuita-
rum,[q] qui ministrabant sacerdoti legis anti-
6 quæ ex Dei iussu.[r] Idque pro necessitate eccle-
siarum, in quibus ordinabantur, ad quas iure
possent ab episcopis, ut ad ecclesias proprias
retrahi, etiam per sententiam excommunica-
tionis: ueluti prostat exemplum apud Grego-
rium Turonensem,[s] de Theodolpho diacono
Parisiensi à Ragnimundo episcopo Parisio-
rum excommunicato, quòd ab episcopo Ande
gauensi nollet redire in propriam ecclesiam.
Quod etiam fuit decisum in concilio Arelatē-
si 1. tempore Constantini Cæsaris, & Syluestri
Pappæ, can. 2. *De his qui in quibuscunque locis or-
dinati fuerint, in illis perseuerent*, & in can. 22.
*presbyteri & diaconi dimittentes propria loca in
quibus ordinati sunt, reuocantur: si recusent, depo-
nuntur.* Et in 23. sessione concilij Tridentini, in
decreto de reformatione c. 16. statutum, ut nul
lus in posterum clericus ordinetur, qui illi ec-
clesiæ aut pio loco, pro cuius necessitate aut uti
litate assumitur, non ascribatur ubi suis funga
tur muneribus, nec incertis uagetur sedibus.
Quod si locum inconsulto episcopo deserue-
rit, ei sacrorum exercitio interdicatur. Idem sta
tutum concilio Niceno,[t] & in concilio Antio-
7 cheno,[u] & Calcedonensi.[x] Ad diaconi officiū
pertinet, assistere sacerdotibus, ministrare om-
nibus, quæ aguntur in sacramentis Christi, in
baptismo, in chrismate, patena, calice: oblatio-
nes quoque inferre & disponere in altari, cōpo
nere mensam Domini ac uestire, crucem fer-
re, prædicare Euangelium, & epistolam ad Pau
lum.[y] Et si diaconus sit episcopi, circuire gre
gem, & vitia obseruare, & episcopo refer-
re.[z] Diaconi etiam simplicis officium, cor-
poralia & pallas lauare.[a] Qui ministerium
adhibet diacono, is ὑποδιάκονος, uel subdiaco-
nus dicitur,[b] qui successit in locum Nathan-
neorum, qui erant in synagoga Iudæorum.[c]
Huius

k Actuum, 6.
l can. 15.
m can. 18.
n can. diaconi ecclesiæ, c. diaconi septem. & c. diaconi qui, & c. diacones, 93. dist.
o c. à subdiacono, c. peruenit, & c. non oportet, ca. diaconi sunt, & c. nonnulli, 93. dist.
p prior. Timothe. 3. c. erubescant, 32. dist. c. si quisquam, de cohabit. cleri.
q c. cleros, circa finē, 93 dist.
r Numeros ca. 3. & 8.
s libe. 10. histo. Turon. ca. 14.
t c. 13 & 16. ca. sanctorum. 70. dist. cap. tua, de cleri. pereg.
u cap. 7.
x cap. 19.
y ca. perlectis 25. dist.
z ca. diacon. 93. dist.
a ca. nemo per ignorātiam, de cōsecra. dist. 1.
b ca. cleros, 21. distinct.
c 1. Esdræ. c. 2.

8 Huius officium est,[a] Leuitis, oel diaconis cali-
cem & patenam ad altare Christi deferre eisq;
ministrare, uiceolum qooque, aquam, & mao-
tile tenere, aquam lauandis manibus episco-
9 po, presbyteris, & Leuitis præbere. Existimauit
Vrbaous Pappa,[b] inter sacros ordines oon
fuisse cōnomeratum io ecclesia primitiua sub-
diaconatum adeo noo posse inde promooeri a-
liquem iore communi io episcopum, quod Io
nocentius 3. sequitur.[c] Hodie tamen est sacer
ordo,[d] cum & fuerit ordo tempore apostolorū:
sed noo inter eos, quos nuoc dicimus sacros, si-
qoidem de illo meminerunt cauooes apostoli-
ci.[e] Meminit de hypodiacooo & acolyto Cy-
10 prianus.[f] Meminit & D. Ignatius.[g] Inuenimus
etiam in iure ciuili diaconissæ mentionem, eā-
qoe saltem esse qoioquagiota, uel sexaginta
11 anoorum exigit.[h] In Nouellis autem Iustinia
neis postulātur quadragiota,[i] quod & in Chal
cedoneosi concilio statutum cum diligenti exa
mioatiooe.[k] Quamuis io diaconatu ouoc[l] æ-
tas sit legitima uigioti aonorom: in sobdiaco-
12 natu, 18. presbyteratus 25. De diaconissarum
officio sic scribit Epiphanius,[m] *Sed & diaconis*
sæ constituuntur in ministerium mulierum solum,
propter reuerentiam, si opus fuerit, balneigratia,
aut uisitationis, aut inspectionis corporum: & ipsæ
sunt etiam quæ in unis nuptijs continenter se habue-
runt, aut ab unis nuptijs uiduitatem seruauerint,
13 *aut semper uirgines sint.* Nam nec licet illis po-
stea matrimonium experiri: alioquin anathe-
mate plectuotur.[n] Prius enim quam ordinen-
14 tur, promittere debent castitatem.[o] Gradus ad
diaconatum subdiaconatus est, oec turbato or
dine diacooatus ante subdiaconatum confer-
tur:[p] unde nec ex subdiacono per saltum fit ar
chidiaconus, etsi possit episcopus elici inde.[q]
15 Fit utriq; & diacono & sobdiacono manos im-
positio per episcopum, cum ordinantur: alio-
quin sine illa ordioatis hoc supplementum ad
ijcere oportet.[r] Verum diacoous recipit manus
consecrationæ ab episcopo impositiooem, non
aotem talem subdiaconus, sed benedictioois:[s]
sic enim accipitur io subdiacono manus impo
16 sitio pro benedictiooe.[t] Ad sobdiaconi officiū
pertinet, calicem & pateoam ante altare Chri-
sti deferre, & Leuitis tradere, eisque ministrare:
urceolum quoque, & aqoam, & mantile: & ma
nutergium tenere, episcopo, presbyteris, & Le-
uitis, pro lauandis ant aultare manibus, aquam
præbere.[u]

a ca. perfectis, 23 distin. c. subdiaconus, 23. distinct.
b in c. si. 45. dist.
c in ca. à multis, ca. 9. de æta. & qual. libr. 1. Decre. tit. 14. c. ante triennium, 31. dist.
d c. miramur. c. 7. de ser. non or din. li. 1. Decre. titu. 18. clem. vi hi, de æta. & qual. in clem.
e c. episcopus, 25. dist.
f Cypria lib. 2. Epist. epist. 10. & lib. 3. epistu. 22. & 21.
g Epistola, ad Antiochenses.
h l. quisiam, de episc. & cler.
i §. diaconissā, de sanctis. episc. coll. 9. auth. dia conissam, C. de episc. & cler.
k in Chalce. concil. cap. 14. & ca. diaconissam, 27. q. 1.
l ca. de his, 28 distin.
m Epiphani. li. 3. con. hæres. To mo, 2.
n in can. 14. cō. cil. Chalce. & in c. diaconissā, 27 q. 1.
o c. de Siracusanæ & § ecce, cum duob. se. seq. 28. dist.
p in c. solicitudo, 52. dist.
q cap. innotuit, & c. nullus in episcopum. 60 dist.
r ca. 1. de sacra. non iter. c. diaconi, 23. dist.
s ca. 1. de sa cra. non iter. c. quoniam, 49. di stin. c. manus, 1. q. 1.
t ca. perfectis, & subdiaco, num, 23 dist.

De presbytero, sacerdotio, & presbyteratu. Cap. VIII.

1 MVlti dicunt, inquit Dauid,[x] *Quis ostē-*
dit nobis bona? Respondet aotem il-
lotum iosipientiæ, *Signatum est su-*
per nos lumen uultus tui, Domine. In-
sinuans animæ nostræ propriam inesse naturā
rationalem, à cuius lumine ea quæ facienda
quæve sequenda sunt, doceamur, potissimum
præcipua, inter quæ singulari notione nobis in
est diuini nominis cultus. Omnibus oamque
ionatum & quasi insculptum est esse Deum.[y]
2 Nec de hominibus ulla gēs est, neque tam im-
mansueta, neque tam ferrea, quæ non, etiam si
ignoret qualem habere deceat, tamen haben-
dum sciat, teste oel Cicerooe.[z] Iuris naturæ
quippe, erga Deum religio:[a] Et cultus Dei
à natura inductus, etsi modus colendi sit à le-
3 ge, ut aothor Aristoteles.[b] Proinde primum in
mente eo stabilito, Deum esse, eumque omoi-
potentem, malorum auersorem, booorum lar-
gitorem, sacrificia ab hominum genere, quam
uis diuerso modo, tamen aliqoo exhibita fuisse
omni

x Psal. 4.
y Cice. 2. de na tu. Deor.
z Idem, 1. de legib.
a l. ueluti, de iust. & iur.
b Aristot. 5. Ethico.

4 omni seculo dubitandum non est. Sacrificare
quippe nihil aliud, ut ait Socrates,[a] est, quàm
munera Deo offerre, uel uiuere, aut petere ab
eo: breuiter, officium quod rei diuinæ faciendæ
5 causa impendebatur. Porro publica, & priuata
sacrificia fuerunt.[b] Publica, quæ pro populo
vniuerso publice fiebant, indeque publica. Pri
uata gentilitia & familiarum, quæ pro singulis
familijs & personis agebātur. Omnia propria,
uel peregrina, quæ aliunde transferebantur.
Rursum, diurna, nocturna: uel solemnia, sta-
ta, anniuersaria, calendaria, & similia, in lucis,
6 nemoribus, mōtibus, templis exhibita. Quam-
obrem simul diuinis rebus ita authoratis, ope-
ræpretium fuit, ut essent qui eas curarent, qui
templa reficerent, eaque sarta tectaque custo-
dirent, & sacrificia ex regula facerent, ut ait A-
ristoteles.[c] Fueruntque sacrificia, quæ sacerdo-
tem necessario exigerent, secundum Platoně.[d]
poussimum in uero Dei cultu, in quo maxime
cauendum, ne eo abutamur nimia religione
seu superstitione, uel contemptu. Vtrumque
enim periculosum. Et ideo ratione priori, *Ca-
ue*, inquit Dominus,[e] *ne holocaustum offeras in
omni loco, ut gentes: sed in loco, quem Dominus
elegerit in una tribuum uestrarum* Propter autem
negligentiam in sacrificijs admissam, uindi-
ctam Dei proximam esse, exempla Nadabi, &
7 Abiu,[f] & Heli fidem faciunt cum alijs.[g] At-
que Herodotus[h] piaculum fuisse apud Ægy-
ptios tradit immolasse hostiam non notatam à
sacerdote, qui priusquam immolaret, explora-
bat diligentissime, an munda esset: deinde alli-
gato canabo cornibus, applicitaque terra sigil
lari annulo impressa, mūdam esse notabat. Cui
tamen uidetur aduersari Macrobius,[i] dum asse
rit nunquam fuisse licitum Ægyptijs pecudi-
bus, aut sanguine, sed solis precibus & thure
8 Deum placare. A sactis sacerdotes dici Varro
affirmat.[k] Sacerdotes quasi sacra dantes,[l]
composito nomine à sacer, & dos, dotis. Di-
cti presbyteri quoque propter dignitatem:[m]
quia olim & nunc in optimis rebuspublicis,
senioribus dignitates & honores maiores dela
ti.[n] Et sicut apud Latinos recepta est phra-
sis, nihil esse antiquius, pro honoratius: sic &
apud Græcos. Vt apud Iulium Pollucem[o]
οὐδὲν ἐστὶν πρεσβύτερον, pro οὐδὲν τιμιώτερον. Forsan
& sacra antiquiora. Ideo & eorum sacrificuli
presbyteri non absurde dici possunt. Sic Hero-
dotus, τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο, ἢ τὰ τῶν
ἀνδρῶν, antiquiora ac potiora dicebant quæ sūt
9 Dei, quàm hominum. D. Hieronymus,[p] *Sex-
tus, inquit, seniorum ordo est, qui sacerdotibus da-
tur, qui presbyteri dicuntur, qui præsunt ecclesiæ
Dei, & Christi sacramenta conficiunt. Ii autem in
benedictione cum episcopis consortes ministeriorum
sunt, nec ulla in conficiendo corpore Christi ac san-
guine, inter eos & episcopos credenda distantia
est, &c.* Idē alibi[q] ait, in scripturis sanctis pres-
byteros merito & sapientia eligi, non ætate, &
senis nomen per uerbum presbyteri à septua-
ginta interpretibus explicari in uetere Testa-
mento, & ita præceptum fuisse Mosi,[r] ut eligo
ret presbyteros, quos sciret esse presbyteros,
10 hoc est, qui eo honore digni sunt. Nam testa
D. Ignatio,[s] sacerdotium, summa est omnium
bonorum, qui in hominibus consistunt. Quòd
si quis inhonorauerit Deum, inhonorat &
Dominum nostrum Iesum Christum primoge
nitum omnis creaturæ, & solum natura prin-
11 cipem. & sacerdotem Dei. Apparet autem
ex his nomen sacerdotij & presbyterorum ge-

a Plato, in Euthyphrone.
b Sex. Pompeius.
c Aristot. 6. Polit. c. 8 & 9 Polit. c. 10.
d Plato, 6. de Le.
e Deutero. 12.
f Leuit. c. 10.
g 1. Reg. ca. 2. 3. & 4.
h Herod. lib. 2.
i Macrob li. 3. Saturn. cap. 5.
k Varro, 4. de ling. Latin.
l c. cleros. §. sacerdos, 21. dist.
m d. ca. cleros, §. presbyteri.
n l. ut gradatim, de muner. & honor in P. l. semper, de iur. immunit. in P.
o Iulius. Pollux, lib. 2.
p D. Hierony. in epist. de septem gradibus, ecclesiæ.
q Idem li. 2. in Esaiam c 3.
r Exod. 18.
s D. Ignatius, epist. 10. ad Smyrnenses.

uerali quadā nota latius posse diffundi, quàm
pro ordine sacro initiatis, & quicunque quod-
libet offert sacrificium, hoc modo potest dici
sacerdos, ut & D. Petrus dixit, nos Christianos
factos esse Christo regale sacerdotium,[t] &c.
Atque alia ratione quoque D. Augustinus[u] ex
plicat verba Apocalypseos, c. 20. illa. *Quod D.
Ioannes in Apocalypsi dicit, in istis: secunda mors
non habet potestatem, adiunxit, atque ait, sed erūt
sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mil
le annis. Non utique de solis episcopis & presbyte-
ris dictum est, qui proprie iam in ecclesia uocantur
sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus pro
pter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes quo-
niam membra sunt unius sacerdotis, de quibus apo-
stolus Petrus: plebs* (inquit) *sancta, regale sacerdo-
12 tium.* Et in Laodicensi concilio,[x] presbyte-
ras mulieres dici apud Grecos explicatur, quas
13 Latini dicunt uiduas & matricurias. Continen
tur itaque & sacerdotis nomine, pontifices, e-
piscopi, archiepiscopi, & summus pontifex.
quia & uerbum כהן choen, sacerdos, contine-
bat & magnum sacerdotem, & inferiores. Vo-
cabant summ. pontificem כהן גדול. Et in eccle
sia nunc quoque Christiana maiores sacerdo-
tes, quales summ. pontif. & episcopi, pro apo-
stolis: minores in septuaginta duobus discipu-
lis sunt designati.[y] Summus sacerdos in æter-
num Dominus Deus noster Iesus Christus,[z]
qui & primum dedit potestatem sacerdotij D.
14 Petro cum primatu.[a] Docet etiam D. Hierony
mus idem esse presbyterum, & episcopum, sed
illum habere nomen dignitatis, hunc officij.
Vide eum hæc luculenter explicantem,[b] Vo-
cantur ἐπίσκοποι, quasi superintendentes. At-
que tantum gradu supra sacerdotes, & alios
presbyteros uno, constituit episcopum: quia ex
presbyteris per illos unus electus est, qui cæte-
ris præponeretur in schismatis remedium, ne
vnusquisque ad se trahens, Christi ecclesiam
rumperet. Simile, si exercitus Imperatorem fa-
ciat: aut diaconi eligant de se quem industriū
15 nouerint, quē archidiaconum nominent.[c] Sic
omnes presbyteri episcopi non erant, cū tamē
episcopi omnes presbyteri essent, quia ex ijs e-
rant electi, & tales esse debeant.[d] Alioquin gra
dū, quē non habent, non possunt cōferre.[e] Vn-
de episcopus in ecclesia uel consensu presbyte
rorū sublimior sedere debet: intra domum ue-
ro collegā presbyterorū se esse cognoscat, sta-
tuitū, & sedens stare presbyterū non patiatur.[f]
16 Præcipuum munus presbyteri, & ordinationis
eius statuitur conficere Domini sacramenta,
ut Epiphanius Ioanni Episcopo Hierosoly-
morum scribit.[g] Quod & iura pontificia testan
tur,[h] precari & benedicere dona Dei. Sic & ad
Hebræos D. Paulus,[i] כהן הנלקח מבני אדם
כל, &c. id est, ut uersio uulgaris habet: *Omnis pō
tifex qui ex hominibus assumitur, pro hominibus
constituitur in his quæ apud Deum aguntur, ut offe-
rat donaria & uictimas pro peccatis.* In Hebraica
veritate, non omnis pontifex, sed omnis choen
sacerdos. Quanquam & hæc uersio habeat, πᾶς
γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, &c. i. om
nis *princeps sacerdotum ex hominibus assump-
tus, &c.* Probabilior tamen Hebraica uersio. Et
ita etiam de omnibus sacerdotibus, intelligen-
da esse tradita à D. Paulo docemur:[k] quorū &
ministeriu & peccata delentur à Deo.[l] Proin-
de & audit exomologeses, & bonus peri-
tusque esse debet[m] in distinctione lepræ &
17 lepræ. Pro hominibus autem sacerdotes
offerunt sacrificia, quia publicæ personæ
sunt

t 1. Petr. c. 2.
u D. Aug. lib. 2. de ciuit. Dei, cap. 10.
x c. fin. 32. dist.
y ca. 5. 22. dist.
z Psal. 109.
a can. in noua, 21. dist. in. Matth. 16.
b D. Hieron in epist. ad Titum ca. 1. ad verba illa, & constituas g ciuitates presbyteros, 10 9 & in epistola 2. ad grio scripta, ca. 2. cap. legimus, 93. dist. olim, & ca. seq. 93 dist.
c Idē, in epist. Euagrio, scripta.
d ca. ex litteris, de excess. prælat.
e ca. gratia, 1 q. 3. c. ventum, eo. can. Daibertū, 2. q. 7. c. quomodo, de consecrat dist. 4.
f in cōcil. Carthag. ca 4 & ca. epist. in quolibet, cum c. seq. 65 dist in conc. Martini Papæ.
g Epist. Epipha. est inter epist. D. Hierony. quæ ab eo conuersa, to. 2. oper. & in c ecce ego, 93. dist.
h ca. perlectis, 25 dist. ca. dicta est, 1. q. 1. ca. sacerdotes 6. q. 1. ca. quis episcopus, 5 q. 1.
i ad Hebræos, cap. 5.
k in c. ipsi sacerdotes, 9 q. 1.
l d. c. ipsi.
m c. 1. de pœnit. dist. 1.

sunt.[a] Et priueti sacra hæc tractare non pos-
sunt, aut non initiati, uel promoti ad hanc di-
gnitatem.[b] Sunt & alia sacerdotum officia, quę
longum esset per singula referre, & facile ex an
tiquis elici possunt historiarum monumentis:
tum gētilium, tum eorum, qui ueri Dei habue-
18 runt cultum. Erant inter cætera apud Ægyp-
19 tios iudices sacerdotes, authore Æliano.[c] A-
liud officiū apud Vtopienses,[d] ut decernētibus
prælio copijs, seorsum illi, non admodum pro-
cul, considant genibus, sacris uestibus induti,
tensis ad cœlum palmis, primum omnium pa-
cem, proxime suis uictoriam, sed neutri cruen-
tam parti comprecantes: ut & uincentibus, præ
currant in aciem, & sequentes in profligatos in
20 hibeant. Requiruntur autem presbytero ordi-
nando, primum ea quæ in diacono & inferio-
ribus ordinibus, per quos ascendere gradatim
debet presbyter.[e] Proinde adesse debent probi
mores, ætas, eruditio, & reliqua, de quibus pau-
21 lo post. In ueteri lege naturæ & Mosaica sacer
dotes fuerunt ex genere, non electione consti-
22 tuti: sic notant Rabini,[f] ante sacerdotium Aa-
ronis, primogenitos Hebręorum iure primoge
nituræ habuisse uestem sacerdotalem & digni-
tatē sacerdotū, ius offerendi Deo, & duplicem
partem bonorū paternorum: aliquando tamen
omnes sine delectu officij sacrificia obtulerūt,
23 ut Cain & Abel.[g] Enos tamen ex forma cœpit
inuocare nomē Domini, & fuit publicus, ut o-
pinor Dei sacerdos.[h] Sed & Noe hoc munus
gessit, nam & is ædificauit altare domino, & ob
tulit holocausta.[i] Post quem quoque & legitur
de Melchisedecho, quòd esset tēpore Abraha-
mi sacerdos altissimi.[k] In exitu etiam ex Ægy
pto filiorū Israel, Deus iussit sibi sanctificari,
omnes primogenitos.[l] Subinde cū non omnes
primogeniti tribuū Israel essent idonei, imo in
epti ad cultum & ministerium diuinum, uo-
luit pro illis sanctificari tribum unam Leui:[m]
quia reliquę hac dempta sacrificarunt idolo ui
tuli aurei, si credimus Rabino Salomoni.[n] A
quo tamen alij dissentiunt: etsi fatendum sit,
tribum hanc adhæsisse Mosi in uindicādis ido-
24 lolatris uituli: dictū. n. illis tunc, *Consecrastis*[o]
hodie manus uestras domino, unusquisque in filio
& fratre suo. Neque eundum inficias lege tradi
ta in monte à Mose sacerdotij, regulas pręscrip
tas, cultumque diuinum ex lege factum: & an-
nonam illis ex sacrificijs & oblationibus in pe
regrinationem deserti cōstitutam.[p] Adepta de
inceps terra pollicita, eaque diuisa, iura illorū
firmata fuerunt, additæ eis decimæ & primitiæ
bonorum, in partem illorum: non enim Leui-
tis distributa est pars in possessionem.[q] Sicut
& apud ethnicos, sacerdotes decimas capere
soliti erant,[r] ex thure, quod ex Arabia Sabotā
deferretur. Et in Thomna[s] diuidebātur portio
nes, ex cinamomo decimæ inter Ægyptios sa-
25 cerdotes. Vltre tamen ex publico nutriebātur
sacerdotes Ægyptij, eratque terra illorum im-
munis ab omni pensitatione tributaria, & one
re.[t] Scribit & Aristoteles[u] sacerdotibus Græco
rum fuisse commessationes necessarias institu-
tas circa ædes sacras. Vestigia ēt manent Roma
norum apud Pomponium Lætum,[x] decimas
idolis religionis gratia fuisse exhibitas, & sacer
dotibus eorū, dū de poticijs & Pinarijs scribit,
dicens, *Herculē priscum in Euādri ara decimas sol-*
uisse, & in foro Boario, illi aræ proximo, etiam ex uo
to posteros exhibuisse decimas: certumq; habitū, ut
qui uellent diuites fieri, soluerent decimas Herculi,
26 *indeque M. Luculli factas opes.* Et sicut ministe-

a l. 1. § huius studij, de iusti. & iur. in P.
b Leuit. c. 17.
c Aelia. lib. 14. de uar. histor. c. 94.
d Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
e ca. 1. de cler. per salt. promo uen. lib. 5. Decret. tit. 29.
f glo. & Rabini, in cap. 25. & 27. Genes.
g Genes. 4.
h Genes. 4.
i Genes. 8.
k Genes. 4 ad Hebræ.
l Exod. 12.
m Numero. c. 3. & 7.
n Rab Salom. in cōment. ad 32. c. Exo.
o Exo. 32.
p Exo. ca. 28. & 29.
q Nume. 18 & 34. Iosue, 14. ca. quamuis, c. 3. & c. prohibemus, de decim. c. causa carpensis, de uerb. signi. can. 9. 16 q. 7. Ezechi. c. 44. D. Cypria. Epistto. lib. 1. epist. 9.
r Plini. lib. 12. cap. 14.
s Idem, lib. 12. cap 19
t Genes. 47.
u Aristot. li. 7. Polit.
x Pompo Lætus, de sacerdo.

riū exhibebant diuinis Leuitici generis, sic &
sacerdotio fungebātur qui ex genere Aaronis
erant: ita enim placuit, initiatique sunt & con-
secrati domino in sacerdotes in æternum.[y] Di-
uisit & Dauid postea multitudinem harum tri-
buum in certos ordines, ut per uices fungeren-
27 tur & sacerdotio, & ministerio.[z] Erat autē cer-
ta forma[a] initiādi sacerdotes in lege antiqua,
quę ceremonijs mysteria futuri sacerdotij Chri
28 stiani referebant. Translate porro lex, cū trans
latum quoque est sacerdotium in aduentu Do
mini nostri Iesu Christi,[b] qui fuit uerus & sum
mus sacerdos, seipsum pro nobis hostiam offe-
rēs Deo patri.[c] Electi ab illo apostoli,[d] dehinc
septuaginta duo discipuli. Apostolis successe-
runt episcopi,[e] & diaconi,[f] fuerunt & sacerdo-
tes & presbyteri. Et crescente Christianorum
29 numero, clericorum ordines dispositi.[g] Oeco-
nomia autem omnis clericorum uni Deo dis-
posita est & consecrata, nō sicut apud ethnicos
diuersis: apud quos sicut copia erat Deorū con
ficta, sic & uaria farrago sacrificulorum singu-
lorum idolorū, ut Flamines, Diales, Martiales,
Quirinales, Viminales, Vulcanales, Carmenta
les, Falacer, Palatualis, Furinalis, Pomonatus,
& ijs similes. Plures & sacerdotes ut Potitij, Pi-
narij, Atuales, Salij, Fęciales, Patres patrati, Gal
li magnæ matris Ideæ, Duumuiri sacrorum, Ti
tij sodales, Lupercij, Popi, & id genus alij,[h] qui
bus Roma abundabat, in sua superstitione &
impietate ante habitam Dei ueri notitiā. Quē-
admodū & apud alias gentilium nationes, eius
dem instituti sacrorum receptorum uarij fue-
30 runt administri, potissimum apud Græcos, qui
cum sapientiores alijs uideri uellent, sibi acer-
uum in falsa religione sacrificulorum cumula
runt, indeq; prodierunt, ὑπηρέται, subministran
tes: ζακόροι, ministri: νεωκόροι, æditui, purgātes do
mū sacram: ἱερουργοί, administrātes sacrificijs ne-
cessaria: καθαρταί purgationibus deseruiētes: χα
λαζοφύλακες, grandinū & tempestatū obseruato
res: ὀργεῶνες: ijsdē mysterijs initiati: θύται, sacrifi-
culi: προφῆται, prophetę: ὑποπροφῆται, subprophe
tæ: θυοσκοί, uates, qui & χρησμῳδοί, μαντεῖς, θεο-
μαντεῖς, & ijs similes. In quorum locū patres na
scentis ecclesiæ suffecerunt ueræ religionis &
31 Dei ueri administros, & eorū ordines, eradica-
tis zizanijs, atque diuisis prouincijs patriarchæ
positi, ubi erant archiflamines, episcopi, ubi fla
mines: sacerdotes Dei idolorum sacerdotibus
oppositi.[i] Et Romæ, ubi erat caput totius idolo
latriæ & orbis caput & sedes posita pręcipua sā
32 ctitatis.[k] Erāt antea apud Romanos, curiones
sacerdotes, à curijs ex lege Romuli eligēdi ido-
lis ministrantes, qui curiarum suffragio creebā
tur.[l] Et ijs præpositus curio magnus, qui suffra
gio populi comitijs creabatur, authore Liuio,[m]
33 Christiano autem populo aucto Romę, & Eua
ristus primus[n] sacerdotes distribuit per singu-
las urbis Romæ curias, qui præberēt sacramen
ta, & sacra alia populo: illi autē quibus præberē
tur, uicissim necessaria suppeditarēt uictui eis-
dē. Inde partes illæ urbis distributæ, dictæ parę
chię, & curiones, & subditi parochi, à uerbo
Græco παρέχειν, i. præbere. Meminit D. Cypria-
nus[o] primitias & decimas illis deberi. Per uni-
uersum deinceps orbē circa annū domini 266.
Dionysius sum. pont. idipsum fieri curauit, di-
stributis locis singulis curionibus assignatis,[p]
reditibus decimis, quæ intra limites distinctos
cōtinerentur.[p] Et proinde isti curiones proprij
sacerdotes dicūtur, quibus animarū cōmissarū
34 iura demādatur singulariter.[q] Hinc & titulos
exigi

y Exo. 29. Leuit. 8.
z 1. Paralip. ca. 23. & 25. Luc. 1
a hanc formā uide descriptā. Exo. 29. & Leuit. 8.
b c. translato, de constitutio. cano. in nouo, 22 dist.
c ad Hebr. c. 2. & 9.
d Matth. 10. ad Ephe. 4.
e cano. ult. 68. dist. can. in no-uo, can. uidentes, 12 q. 1. can. dominus, 81. distinct.
f can. diacon. cano. diaconi septem, & can. diaconi, qui ea. dist.
g cano. cleros, 83. dist.
h de quib. omnib. & eorum electione uide Nicola. Gruchium, lib. 2 de comitiu. Roma. cap. 2.
i cano. urbes, can. episcopi. can. in illis, 80. dist.
k cap. beati Petrus, & Paul. 2. q. 7.
l Dionys. Halicar lib. 2.
m Liuius, li. 7. Deca. 5.
n Platina, in Euaristo.
o D. Cyprian. epist. 9 lib. 1.
p cano. 1 & cano. ecclesias, 13 q. 1 cano 1. 90. distin. cano. episcopi. 10 di-stinct. ca. pastoralis, & ij. qu. a. finis prael. si-ne cons. capit. Polyd. Virgil. li. 4 c. 9.
q ca. omnis utriusque, de pœnit. & remiss.

exigi io creandis sacerdotibus statutum, i. ecclesias proprias, quibus sufficerentur, & oode titulum nomeoque presbyteri sumerēt.[a] Quāuis postea pro illis patrimonium uitæ sufficies
35 tantum tequisitum fit.[b] Ecclesijs quoque adiuncta suor, quæ ad nutriendos cultus diuini mioistros, potissimum sacerdotes proprios, essent necessaria: & ultra decimas & primitias alia bona temporalia, hæreditates, & patrimonia, potissimum à tempore Cōstantini, qui ita fieri permisit.[c] Antea enim non erat licitum, neccum ecclesia inter Iudæos esset usurpatū: oam futuiū transferendam ecclesiā io gentes præuidentes apostoli, omuia uendebāt & pretium io commune ad pedes ferebant apostolotū. At translatione facta, & experientia edocti, ob tyrannorum persecutionem, cultum diuinum dissipari, & cessante persecutione ægræ resarciri, cum deficereut bona, placuit & temporalia ecclesijs addi retioenda.[d] Et ita ecclesiarū reditus, ministris etiā ioferioribus suffecere.[e] Et cautum, ne basilicæ siue templa sine cōgrua dotatiooe redituum construerentur:[f] ut qui al
36 tari seruirent, de altari possent uioere.[g] Non enim alligandum est os boui trituranti.[h] Idcirco codicilli seu literę quædā, seu rescripta sūmi pontificis dicuntur iustitiæ ad futura beneficia, quibus iubetur episcopo conferre beoeficiū clerico pauperi, quem sine titulo ordinauit: dictæ iustitiæ, quia iustom est eum alere, quem pauperē ordinauit:[i] aliter dictæ in forma pauperum, quia in ea forma tantum pro pauperi
37 bus clericis conceduntur.[k] Hioc prouentus, qui sacerdotibus debentur, sicut & dignitas ipsa sacerdotium dicitur, cum apud ethnicos, tū etiam apud nos. Sic Liuius,[l] *Gens Potitia, cuius cuius ad aram Herculis familiare sacerdotium erat &c.* Meminit Modestinus,[m] cautum lege Iulia de ambitu, oe sacerdotiū à populo peteretur Hermogenes[n] quoq; propter sacerdotiom adeptū, posse dissolui matrimooiū booa gratia tradit, usurpāt ita Cæsares & iuris pōtificij aothores, pro eo quod alio nomioe beneficiū dicimus. Etsi sciā sacerdotium & pro presbyteratu, quāuis non adsiot fructus ei ecclesiastici, accipi.[o] Et commuoi uulgariq; nomioe dici beneficiū,[p] quod & sacerdotiū, sanctuarium,[q] ec
38 clesiaq;[r] dicitur. Sacerdotiū unom pręcipuum omnibusq; cōmune officiū est, uerum accedūt illis aliunde tituli & qualitates, quæ augeot dignitatē singulorum. Alij oāque simpliciter sacerdotes, alij curiones, alij episcopi, alij archiepiscopi, patriarchæ, pont. sum.[s] &c. Qoemadmodū & ordo dignitatū sacerdotū apud geutiles erat, q ea suorū idolorū dignitate, quos uocabant Deos, ot plerūque gradus habebat. Sicque Festus tradit,[t] inter sacerdotes illorū maximū fuisse regem, deiode Dialem, post hunc Martialem, quarto loco Quirioalem, quinto pontificem Maximum. *Et quod in conuiuijs supra omnes rex accubabat, Dialis supra Martialem, Martialis supra Maximum, is dein supra pontificem. Rex, quia potentissimus: dialis, quia uniuersi mundi sacerdos, qui appellatur Δὶς: Martialis, quia Mars conditoris urbis parens: Quirinalis, socio imperij Romani Curibus ascito Quirino. Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum & humanarum.* Hæc Festus.

De Personis, quæ ordines conferunt. Cap. IX.

1 Ordines conferunt sacros episcopi.
2 Ordines minores conferunt alij, quàm episcopi, & qui.
3 Ordines conferens debet esse proprius prælatus ordinati.
Dimissoria littera quid, & a quibus concedantur pro ordinibus. h.d.
4 Ordinati ab hæreticis, schismaticis, & huiusmodi prælatis, num habeant ordines.
5 Ordinandus non est Græcus a Latino episcopo.
6 Monachus ordinandus non est sine permissione abbatis.

1 ORdines conferunt episcopi, & ijdē episcopum ordioaot, seu conse-
2 crant.[u] Possunt & minores ordines conferre alij, quàm episcopi:[x] vt abbates,[y] si agatur de monachis illis subditis:[a] dummodo per manuum impositionem prælati in ecclesia facti fuerint, sioe schisma-
3 te.[a] Proprius esse debet prælatus, qui confert,[b] oel oportet mandatum eius interuenire, id est, literas commendatitias, seu, ut uocant dimissorias.[c] Quas tamen non concedunt inferiores prælati, uel eius officiarij, uel alij citra priuilegiū:[d] nisi episcopus speciali mandato hanc potestatē dederit suo oicario, uel is episcopus looge absit. Qno casu uicarius in spiritualibusqnoque concedit,[e] ut sede uacante capitulom,[f] uel capto ab hostibus prælato: nam tunc & capitulum eadem iura exercet, quæ mortuo
4 eo.[g] Ordinati ab hæreticis excommonicatis, schismaticis, simoniacis, depositis, sospensis, interdictis, uera conferunt sacramenta, & uerum corpus Christi conficiunt, dummodo in forma ecclesiæ catholicæ perficiaot,[h] quoad characterem, non qooad eaecutiooem: contra, si formam omittant.[i] Neque extra formam ecclesiæ
5 ueros locus est sacrificio.[k] Episcopus dum ordinat, coosilium clericorum suorum adhibere debet, iuxta Carthag. 4. synodom, quæ refertur à Gratiano in ca. episcopos sine cōsilio, 24. dis.
6 Græci clerici à Latinis episcopis ordinari non debent, si in ritu ordioandi sunt contrarij.[l] Nec ab episcopo ordinandi religiosi, si prælati eorum contradicunt.[m]

De personis, quæ ordinari possunt. Cap. X.

1 Ordinandorum qualitates animi, corporis, & bonorum inspiciendæ.
2 Ordinandi uita secreta sit a uulgo, & qualis debeat esse.
3 Castitatem uouent subdiaconi, diaconi, presbyteri, Non lectores, & inferioris ordinis.
4 Ecclesia Orientalis non suscipit in ordinibus uotum castitatis perpetuum, & de Orientali ordinatorum coniugio.
Conuiuijs nuptiarum arceantur subdiaconi, diaconi, presbyteri, eod.
5 Sacerdotes expedit esse pauciores bonos, quàm plures indignos.
6 Ordinandus probandus esse debet ante examinationem.
7 Ordinandorum examinatio quid contineat.
8 Bigamus ad quos ordines promoueri non potest.
Bigamus censetur meretricem ducens, uel cognoscens suam uxorem adulteram, eod.
9 Illiterati omnino non ordinandi, sed possunt & ij ordinari, qui mediocri scientia sunt imbuti.
Tonsura prima illiteratis non confertur. eod.

Ordinan-

a cano. 2. & 3. 70 distin.
b c 2. & c. cum, quæstionibus, de præben. ap. Gregu.
c l. 2. de sacrosā. eccl. C.
d can. futurā, & ca. uidentes, 12 q. 1.
e c. salutor, de præb. in extrauag. commu.
f can. nemo, de consecra. dist. 1. c. 1. de cēlib. ap. Grego. c. ad audientiā, in 3. de eccles ædifi.
g c. 2. c. episcopus, c. extirpande, § 1 & c. cū secundò apostoli, de præbend. c. cū sit Romana, de simon.
h Deuterono. 25. ad Galat 6. D. Math. 10 D. Marc. 6. D. Luc. 9.
i c. si pro clericis, & ca. si pauper, de præben. in 6. cap. non liceat, can. episcopis, de præb. De literis iustitiæ, & rationib. earum, vide Lapum, allegat. 70. & Ioannem Staphileum, in noua forma expectat. los Andre. & Dominic. in c. si pauper. de præb in 6. R. cbusā u. de rescripto in forma communi, & in forma pauperum, de praxi benefic.
k c. postulasti, c. si pauper, c. si pro clericis, de præb in 6.
l Liuius lib 9.
m Modesti. in l. 2. ad l. Iul. de ambit.
n l. uitricus, l. 6. de dona. int. uirum, & uxo. in P.
o l quicunque, iuncta authen. sequen. si quis episcopus, de episc. & cler.
p ca. nemo, de electio. in 6 ca. translato, de constitut.
q c. beneficiū, de reg. iur. in 6. clem. 2 de iudi. ca. cum in cunctis, § 1 de elec.
r ca. consuluit, de ior. patron.
s c. si. ne prælati uices suas.
t Sext. Pomp. Fest. in libr. de ver. sig. in ver. ordo sacerdotum.

u tota 71. dist.
x c. 1 de ord in. ab episcop. qui renūtia. episco.
y ca. cum contingat, de ætat. & qualita. can. abbatibus, 69. distinct.
a c. abbates, de priuil.
a can. Lugdunensis, 9. q. 2.
b c veniens, de præscript. cap. cum contingat, de ætate & qualit. in Trident. concilio, sessio. 7. de reformatio. can. 7 d cano. Lugdunensis, 9. q. 2.
c de quibus vide de 70. 72. & 72. dist.
d c. 3 de tēpor. ordinat. in 6.
e c. 2 & 3. de of. vicar.
f d. ca 3 § 1 & 2. de tēpo. ordi.
g c. pen. de suppl. negl. prælat.
h Hostiens in sum. de tempo. ordinat. per cano. secundum, 32 dist can. declaraui, & ca. dominus, 1. q. 1. ca quod quidam, eo. ca. offenditur, & can. quomodo, de consecra. dist. 4.
i ca. 2. de schisman.
k can catracatholicē, 1. q. 1.
l c. cūm secundum regulas, c. 9 de temp ord. vide & c quod translationem, c. 21. eod.
m c. ad aures, de tēpor ordin.

Ordinandis quæ, & qualis conditio exigatur, pro diuersitate ordinis. eod.
10 *Sacerdotis quæ debet esse saltem scientia.*
11 *Episcopo quæ debet inesse scientia.*
12 *Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem.*
Illiteratus suspendendus ab ordine, donec didicerit. eod.
13 *Electio illiterati iure irrita.*
Episcopus pulsus episcopatu, quòd Donatum non legisset, nec nouisset Grammaticam. eod.
14 *Serui quando ordinari poterant.*
15 *Ordinandorum qualitas corporalis, ne sint vitiati &c.*
Corporis uitia quæ impediant ordinationem. eod.
16 *Furiosi ordinari non possunt.*
17 *Natalibus iustis orti debent esse ordinandi.*
Canonici regulares possunt esse illegitimi. eod.
Monachi possunt esse illegitimi. eod.
18 *Filij illegitimi cur ab ordinibus arceantur.*
19 *Cum illegitimo dispensare in quibus beneficijs possit episcopus.*
20 *Pœnitens nō ordinatur, curialis luxuriosè viuens.*
21 *Ordinati probati esse debent, & bonæ famæ.*
Prouinciarum rectores probandi antequam eligantur, in uita & moribus. eod.
22 *Ordinandorum ætas in singulis ordinibus, idem 23. ætas in singulis ordinibus minoribus & maioribus requisita. eod.*
23 *Ordinans & ordinatus ante legitimam ætatem quomodo plectantur.*
24 *Mulieres ad nullum sacrorum ordinum promoueri uel ordinari possunt.*
Apud ethnicos contra sacerdotes erant. 25.
25 *Sacerdotes & ministri sacrorum qui, & quomodo delecti apud ethnicos.*

1 ORdinandorum qualitates plures sunt obseruandæ. Primū, illæ quæ animum respiciunt. 2. quæ corporis sunt: dehinc, quæ bonorum.
2 Quæ sunt communes omnibus ordinibus: nēpe,[a] ut uita eorum à vulgari absit, & à mundi discreta voluptatibus, ab spectaculis, pompis, conuiuijs publicis, & priuatis parum castis, ab vsuris, à fraudandi studio, amore pecuniæ, secularibus negotijs, ambitione honorū, dolo, odio, detractione, æmulatione, inuerecundo & præcipiti incessu & sermone: non frequentent fœminas, caste uiuant, obediant senioribus, nō se extollant, psalmis, hymnis, cāticis incūbant. Sint
3 sine crimine grauiore,[b] sine infamia.[c] Castitatē promittunt & uouent perpetuam subdiaconi, diaconi, presbyteri, & superioris gradus clerici:[d] nō lectores, & inferiores.[e] Qui.n. perpetuo debēt altari assistere, perpetuo ab uxoribus abstinere debent:[f] sicuti & ad tempus qui expeditius uacare debent orationi, ex præcepto Di-
4 ui Pauli,[g] & hoc in Occidentali ecclesia. Nam Orientalis in ordinationibus uotum castitatis nō suscepit perpetuū.[h] Proinde in ecclesia Occidentali uetitū, ne subdiaconi, diaconi, presbyteri, & alij quibus ducere uxores prohibetur, intersint nuptiarum conuiuijs,[i] ex cōcilio Agatensi. Demosthenes Christianè hac de re quoque sentit:[k] ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, δεῖν τὸν εἰς ἱερὰ εἰσιόντα, καὶ χερνίβων καὶ κανῶν ἁψόμενον, καὶ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας προστάτην ἐσόμενον, οὐχὶ προειρημένων ἀριθμὸν ἡμερῶν ἁγνεύειν, ἀλλὰ τὸν βίον ὅλον ἡγνευκέναι τοιούτων ἐπιτηδευμάτων, οἷα τούτῳ βεβίωται. id est, *ego enim arbitror qui sacras ædes ingrediatur, qui malluuia & canistros atingat, qui curæ diuinarum rerum præsit, cū nō modo ad certum aliquot dierum tempus castum esse debere: sed per omne spatium ætatis ab istiusmodi studijs fuisse purum oportere, in quibus ætatem iste consumpsit.* Refert eadē uerba in fine orationis
5 contra Androtionem, *In summa*, inquit Clemens,[l] *tales ad ministerium eligantur clerici, qui digne possint dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint digne opus Domini exercere, quàm multos inutiles, qui possint graue onus ordinatori adferre. Debentque esse sine crimine manifesto.*[m]
6 Et in concilio Carthaginensi 3.[n] prohibitum, ut nullus examinetur clericus, nisi probatus uel examine episcoporum, uel populari testi-
7 monio populorum. Proinde feria quarta ante sabbathum ordinationis,[o] id est, ante ordinationem tribus diebus, debent archidiaconi sistere episcopo, seu præsentare ordinandos, ut episcopus eos probet, uel examen eorum committat uiris sacerdotibus bonis, & prudētibus, in diuinis lectionibus & ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, qui inquirāt ordinandorum genus, patriam, ætatem, institutionem, locum ubi educati sint: si sint instructi in lege Dei, si
8 catholici, & de similibus. Bigamus in casu necessitatis quidem potest promoueri usque ad subdiaconum,[p] non autem ad alios maiores ordines.[q] Diuisit.n. in secundo cōiugio, & in bigamia carnem suam,[r] & incontinentiæ signū exhibuit.[s] Neque ad uiduitatem, quā ipse spreuit, suadendam idoneus.[t] Quare qui meretricē uel concubinam duxerit, & uiduus uoluerit ordinari, non admittitur, exēplo bigami.[u] Nec qui se commiscuit cum propria uxore, quā sciebat & constat commisisse adulterium, ex Neocesa-
9 riensi cōcilio, & Martini Pappæ.[x] Illiterati penitus, non debent ad ordines promoueri:[y] mediocris tamen scientia sufficit.[z] Imo nec tonsura prima omnino illiterato confertur.[a] Nec cū hoc dispensare potest episcopus, ut fiat clericus:[b] nam ecclesia uiris literatis ad sui regimē indiget,[c] & ex clericis ad alios ordines accēsus patet. Ios autem diuinum repellit ab officio sacerdotem, qui imperitus est,[d] ut & facile facultas cedendi episcopatui concedatur ei, qui propter ignorantiam se merito indignum arbitratur.[e] Pro diuersitate tamen graduum ordinis, & diuersi gradus scientiæ necessarij: ut quo maiores, eo maior debeat esse scientia. Et in summa, ut scientia sufficiat, scire quæ ministerij & officij sui sunt. Sic cum cura maior in sacerdote, quàm in inferioribus, & maior episcopi, & difficilior summi pontificis: ideo & in his dele-
10 ctus scientiæ habendus est. Et saltem sacerdoti necessaria sunt[f] ad discendum, sacramentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones pœnitentiarij, psalterium, homiliæ per circulum anni, dominicis
11 diebus, & singulis festis aptæ. Episcopus autē debet notitiam habere noui & ueteris testamēti,[g] iuris pontificij: nec sine illis possunt cōmode onus sibi impositum exequi: neque alienus negotiorum secularium omnino, & imperitus esse debet.[h] Prophanas autem scientias & scripturas legere prohibetur, aut uix permittitur, & nisi cum sobrietate:[i] & quatenus ad faciliorem scripturarū diuinarum explicationem condu-
12 cunt.[k] Notant tamen interpretes illiteratū omnino ordinatum, accipere ordinis characterē.[l] Suspendendus tamen hic erit ab exercitio, donec se idoneum & sufficiētem huic gradui red-
13 diderit.[m] Quanquam & electio illius qui illiteratus est, ipso iure sit irrita.[n] Et Honorius

a Isidorus, de vita clerico & in can. his igitur, 23. dist.

b 1. ad Timothe. 3 c. vnū oportet, 25 dist. c. si. de furt.
c ca. præcipimus, 34 dist.
d can. ice continētię, 31. dist. & to 32. dist. in can. pe. 27. dist. to 28 dist l cū quid. l. 19 & authē multo magis, de episcop. & cler. C.
e d auth. multo magis, d cano. les cōtinentiæ, c. si quis, & ca. lectores, 32. distin.
f can. sacerdotibus, & cano. episcopos, & seq 31. dist.
g 1. ad Corinthi 7.
h cano. aliter, 31. dist.
i c. presbyteri, 30 dist.
k in ora. cont. Timocratem

l can. tales ad ministeriū, 23. distinct.

m c. ex tenore, & c. si de tempor ordin.
n c. nullus, 24. dist.

o can. quando episcopus, & cano. si. 24. dist. c. ad nostram, de offi. archid.

p can. lector, 34. dist.
q cano. unus, 26. dist. c. de biga. nō ordin. & can. præcipim', 34 distinct.
r can. acutius, 26 dist.
s ca. proposuisti, 82. dist.
t can. vna, 26. dist.
u can. mariti, 34 dist. c. curandum, d. cano. præcipimus, 34. dist. can. qualis, 30. q. 5.
x c. si quis vxorem, & cano. si laici, 34 dist.
y can. 1 36. distin c. ventum, 1 q. 1 c. præcipimus, 34 dist §. clericos, de sāc. episco in auth.
z c. cùm nobis olim, ext. de elect.
a c. §. de tempor. ord. in 6.
b Innocen. in c. dilectus, eod. ap. Grego. vide Cardinalē, de Turre Cremata, in c. si in laicis, 40 dist.
c c. cum ex eo, de elect. in 6.
d Osee, ca 4.
e c. nisi cū pridem, §. pro defectu, de renunciat.
f can. quæ ipsis, 38. distin. & sot. dist
g can. penul. & §. 36. dist. & can. omnes psallentes, & seq. 38. dist.
h can. 1. 10. dist.
i tota, 37. dist.
k can. relatū, 37. dist.
l Innocent. & Ioan. Andr. in ca. cum in cunctis, de elect & Card. de Turre Crem in cano. illiteratos, 36. distinct.
m In Ar...ar. dl Dia in præ...
n ... in cunctis, 7 & c egregaio, ca 5. de electio. ap Grego.

rius 3.sum. pontifex amouit ab episcopatu pro
motum, qui fassus fuisset nunquam Grammati
cam didicisse, nec Donatum legisse.[a] Nec huic
suspensio concessa, ut disceret: cum ignominio
sum sit eum, qui alios ut doceat constituitur,
14 doceri.[b] Non ordinabentur seruilis conditio-
nis homines, quin prius essent à proprijs domi
nis libertate donati, ex concilio Triburiensi, &
Toletano.[c] De facto tamen ordinatus seruus,
uere ordinem suscipit.[d] Fugitiuus tamen, & per
fraudem ad gradus conscendens seruus, depo-
nitur, & domino restituitur, distinctione adhi-
bita, c.2. De seruis non ordin. Cæterum in his
quæ corporis sunt ordinandorum, considera
primum quæ se offerunt corpora, postea mor-
15 bos, dehinc ætatem. Repelluntur itaque ab or-
dinibus, corpore uitiati, & imminuti enormi-
ter:[e] sicuti & olim à ministerio Dei ex præcep-
to antiquæ legis,[f] qui maculam habebat, cæ-
cus, claudus, grandi, uel paruo, uel torto naso,
fracto pede, mancus, lippus, gibbosus, albugi-
nem habens in oculo, habens iugem scabiem,
Impetiginem, quæ etiam mystice de uitijs ani-
mi intelliguntur, prout explicatur in Pastorali
Gregorij.[g] Atque ita potius accipienda, quàm
ad literam tradunt interpretes sacri. Neque om
nem maculam repellere, uel claudicationem,
uel similia quæ non impediunt exercitium mi
nisterij, & quæ sine culpa contigerunt ordinan
16 do.[h] Remouentur & proculdubio ab ordini-
17 bus furiosi, & epileptici.[i] Ordinandus insuper
iustis natalibus natus esse debet:[k] nisi tales fue
rint ingressi monasteria, uel sint canonici regu
lares.[l] Nisi malimus illos sequi, qui tradunt &
religionem ingressos illegitimos quoqua arcé-
dos ab ordinibus: uerum facilius cum illis ab
episcopo dispensari.[m] Sic Philo Iudæus,[n] *In sa
cerdotio & hominum*, inquit, *genus examinatur,
ut sit inculpabile, & competens partibus suit cor-
18 pus usquequaque integrum*. Sex autem rationes
adfert Præpositus, cur arceantur illegitimi,[o] &
aliquas Hostiensis,[p] quibus addendus canon
si gens Anglorum, 56.dist. Porro dispensatio
huic malo medetur, tote 56.dist.c. nisi cum pri
dem, §.personæ, De renunciat.c.per uenerabi-
19 lem, qui fil.sint legit. Verum episcopus in mi-
noribus dispẽsat, & in beneficijs, quæ ab ijs pos
sunt teneri: in alijs, nequaquam.[q] At in promo
tione debet nominatim exprimi illa dispensa-
tio natalium: nã promotione ipsa, ad ordines,
vel beneficia quæ iustos exigunt natales, non
censetur tacite dispensatum, etiamsi is qui con
fert ordines, dispensare possit alias expresse.[r]
Dispensabit itaque episcopus in minoribus, &
pro canonia etiam cathedralis ecclesiæ, dum-
modo non sit dignitas.[s] Poterit & sum.pontif.
dispensare in omnibus ordinibus & beneficijs,
20 ut non egeamus episcopi tunc ope.[t] Non or-
dinatur pœnitens,[u] aut curialis, utpote ratio-
nibus & debitis implicitus:[x] nisi post deposita
onera quæ continent rationum redditionem.[y]
Neque is qui in luxu aliquandiu uixerit, etsi po
stea resipuerit. Sic enim scriptum in canonibus
Nicephori.[z] *Si quis ad annos uiginti, & deinceps
dissolute & in luxu uixerit, deinde studiosus appar
uerit uirtutis, non ordinetur: sacrum enim impollu-
21 tum est.* Et in summa probatos & ornatos esse
oportet ordinandos à bono testimonio. Sic enĩ
& fieri in ecclesiæ nascentis tempore solitum:
sicut Lampridius docet,[a] dum tradit Seuerum
Cæsarem, antequàm rectores procuratoresque
ad prouincias regendas mitteret, nomina eo-
rum proposuisse, hortando populum, ut si quis

a c. fin. de ætat. & qualita. ord. ap Grego.
b § domus, de sancti. episc. in auth. collat. 9. con. conuenien- tibus, 1 q 7 ea- no. uiliissimus, 1 q 1.
c can. nulli, & cano. de seruorum, 54. dist. ca. 9 & 2. de seru. non ordi.
d Præposi. in summa, 54. dist. Cardinal. inibi.
e can. illiteratos, 36. d.
f Leuit. 21.
g in c. hinc etenim, 50. dist.
h Hostiens. in sum. de corpo. vitia. facit ca. 9. & c. si eiusd. tit. & c. latos præsentis, 51 dist. c. qui partem, eo. i can. communiter, 33 dist.
k cano. Cenomanensem, & can seq 56 dist. ca. cum in cunctis, de electi. Deute. 23. non ingredietur monstr. &c.
l tota 50. dist. c. 2. de fil presby. & tot. ti. & c. cũ in cũctis, de ele ctio. can de incestis, 35. q 3.
m vide gl. explicãtem hanc quæst. in distin. 56. in ver. præsbyterorum.
n Philo. Iud. in decalo
o Præposit. in can. 1. 56. dist.
p Hostiens. in sum de filijs presbytero §. quæ sit causa.
q ca. 1. de filijs presbyt.
r glo. Ind. in c. vni in verb dispẽsare, de ẽta. & qualit. in 6.
s Ioan. Andr. in addit. gl. c. j. in ver. bonæ fidei, de filijs presbyt. in 6.
t c. 2. eod.
u can. ex pœnitentibus, & c. illud, c. canones, 50 dist. can. placuit, eod.
x cano 1. & 2. 33 dist. c. tua, de oblig. ad ratio. ordin
y d cap. unico.
z in can. Nicephor. Confess. li. 2. tit. Orien.
a Lamprid. in vit. Alex. Seuer.

quid haberet criminis probaret manifestis re-
bus, si non probaret subiret pœnam capitis:
diceretque eum graue esse, cum id Iudæi &
Christiani facerent in prædicandis sacerdoti-
bus qui ordinandi sunt, non fieri in prouin-
ciarum rectoribus, quibus & fortunæ com-
mitterentur & capita. In sacerdotibus potis-
simum uitam quoque incontaminatam esse
debere, docet Deus, dum iussit eos deferre
in pectore האורים ואת התמים haurim veeth
hathumim, id est, *illustrationes & puritates*.[b]
22 Consideramus etiam in ordinandis ætatis ma-
turitatem.[c] In prima tonsura & minoribus
alijs ordinibus sufficit, & ab infantiæ annis
qui septem sunt,[d] quis potest clericatus offi-
cio donari:[e] in acolytatu olim & subdiacona-
tu 14.[f] aliquando uiginti anni requisiti.[g] Po-
stea in subdiaconatu, 18. annum: in presbyte-
23 ratu, 25.[h] sufficere uisum est. Ordinans pue-
rum 13. annorum in diaconum à collatione or
dinum suspenditur, & ordinatus usque ad le-
gitimam ætatem ab executionem eorundẽ.[i] In
episcopali ordine, 30. expectandus annus.[k]
Constitutio regia ex consultatione comitiorũ
habitorum Aureliæ, in presbyteris creandis sta
tuit 30. annos, cum probitate morum, articulo
24 12. Sexus quoque perpendendus: nam mu-
lieres à sacro ordinis cuiusque charactere arcé
tur: non enim ordinantur iure Christiano, nec
sacra tangere,[l] nec prædicare, nec confessio-
nes seu exomologeses peccatorum audire, uel
25 absoluere, aut benedicere possunt.[m] Ethni-
cis seu paganis in statuendis sacrificulis & suis
sacerdotibus, multa quoque fuerunt obserua-
ta: delata tamen sacrorum cura & mulieribus.
Extantque adhuc antiquarum rerum publi-
carum de illis leges. Et Primum Platonis hęc
lex,[n] *Sacerdotes tam uiri quàm mulieres æditui
constituendi sunt, partim delectione, partim sorte.
Quæ ad sacerdotum electionem pertinent, Deo com-
mittenda sunt, ut quemadmodum illi placitum, ita
diuina fortuna cui tributum id sit, sortes ferat: an eo-
rum autem quis suffragium consecuti sunt examina
tione, ille est comprobandus, qui integer sit atque
legitimus. Deinde, à domo quam maxime munda,
expers quoque cædis, omniumque huiusmodi quæ
aduersus leges committuntur: cuius pater materve
similiter uixerint. Sacerdotium non diuturnius,
quàm annuum: nec pauciores annos, quàm sexagin
ta natus sit, qui secundum sacras leges, res diuinas
est tractaturus.* Eademque de mulieribus sacris,
quæ de uiris statuta intelligantur. Morem Ro-
muli lege inductum eligendi ad sacra gentiũ
pertractáda, descripsit Diony. Halicarnassæus,
his uerbis:[o] *Cum alij, inquit, temere plerũque ac
inconsiderate sacerdotes eligant, quidam licitatori-
bus proponentes hunc honorem, quidam committẽ-
tes sortibus, ipse Romulus, neque uenalia uoluit esse
sacerdotia, neque sorti subdita, sed lege sanxit, ut ex
singulis curijs legerentur bini, annũ egressi quinqua
gesimum, qui uirtute ac genere præcellerẽt cæteros,
censumque sufficientem haberent, & integro essent
corpore. Iis non ad certum tempus, sed in omnem ui
tam eum honorem concessit, immunibus propter æta
tem à militia, & propter priuilegium exemptis ab
urbanis negotijs. Quoniam autem quædam sacra fie
ri per mulieres oportebat, quædam etiam per pue-
ros patrimos matrimosque ut ijs quoque quantum
posset, consuleret: uoluit uxores cum suis maritis fun
gi sacerdotio, et si qua sacra uiros abire uetaret mos
patrius, ea relinqui fœminis, in eiusque ministerij par
tem debitam uenire etiam &c.* Aristoteles neque
agricolas, neque artifices, neque quemquam
nilium

b Exod. 28.
c c. cum in cunctis, c. 7. de electio.
d l. si infantia, C. de iur. deliber.
e cano. de his quos, 28 dist. c. in singulis, 77. distin.
f d. can. in singulis.
g c. quicunque, 77. dist.
h cano. de his, 28. dist. can. uitæ. de temp ord. in 6. clem. si. de ætat. & qualit. apud Clement.
i c. vel non est compos, ca. 14. de temp. ordi. c. ex ratione, de ætat. & qualit.
k d. ca. cum in cũctis, de elect.
l c. sacratas, 23. dist.
m cano. nouit, de pœni & remiss. cano. mulierem, 33. q 5
n Plato, 6. de legibus
o Diony Halic. in 2. antiqu. Roma.

ustiium execitiorum sacerdotem esse deputan
dum tradit, propter honorem Deo exhiben-
dum.[a]

a Aristot. li. 7. Polit. c. 9.

De modo & forma ordinationis faciendæ. Cap. XI.

1 *Ordinari nemo debet sine titulo.*
De titulo clericorum ibi plura, eod.
Titulus presbyterandi, cuius reditus esse debeat. eod.
Titulus presbyteralis inalienabilis, nec obligari potest. eod.
2 *Scrutinium in ordinandis quid, & quale.*
3 *Ordines quis dicatur furtiue suscipere, & 4.*
4 *Ordines quo tempore conferri possint.*
5 *Ordines conferri debent ordine, non per saltum, & inordinate.*

1 MOdus ordinandi est, ut non absolu-
te fiat ordinatio, sed cum titulo, id
est, cum ecclesia uel ecclesiastico
beneficio, ex concilio Chalcedonē
si,[b] in quo cantum, ut ordinatio cuiusque fie-
ret, aut in ecclesia suæ ciuitatis, aut in marty-
rio, ubi scilicet sunt reliquiæ martyrum, aut in
monasterio, alioquin irritam esse, quòd perti-
net ad executionem, non quòd ad ordinem. Idē
& in concilio Vrbani Pappæ Placentiæ habito
statutum.[c] Et proinde rectè prospectum, ne cle
ricus unius ciuitatis & ecclesiæ alicuius, in ec-
clesia aliena ordinari possit sine consensu pro-
prij episcopi, ex cuius ordinatione habuit titu-
lum.[d] Hodie tamen in ordinatione non exigi-
mus, ut ordinandi habeant ecclesiam aliquam
pro titulo, sed loco ecclesiæ sufficit, aut exigitur
idoneum patrimonium, unde uiuere possint:
quod est tituli nomine, sine quo episcopus non
debet ordinare;[e] Vel si sine eo ordinet, tenetur
ei alimenta exhibere, donec beneficium suffi-
ciens ei conferat.[f] Similiter si repentina clade
patrimonium eius exhaustum est: cū enim pro
pria non sufficiunt clericis ecclesiasticis, eccle-
siastica habere debēt.[g] Ne clerici in opprobriū
ordinis clericalis mendicare cogantur.[h] Au-
rum enim habet ecclesia, non ut seruet, sed ut
distribuat pauperibus.[i] Et fures sunt & latro-
nes, qui conseruant uel propria faciunt, quæ su
persunt ex beneficijs, & patiuntur tot egenos es
se. Quòd procuratores seu negotiorum gesto-
res Dei & pauperum tantum sint, bonaque il-
lis & ecclesijs illorum destinata sunt, non ut se
solum nutriant, sed & ut alant pauperes. Sicut
& tempore institutionis ecclesiæ, omnia uende
bant Christiani, & pretium uenditorum ad pe-
des deferebant apostolorum, ut illi singulis di-
stribuerent egenis pro modo indigentiæ.[k] Pro-
inde qui domestici fidei sunt pauperes, multo
magis bonorum ecclesiasticorum participes es
se debent.[l] Constitutionibus regijs quoque co-
mitiorum Aureliacensium,[m] statutum ex iuris
iatione, ne prælati presbyteros sine reditu ali-
quo uel beneficio creent, quibus se alere pos-
sint: eaque causa cautum, ut de eo reditu prius
testatio fieret coram iudice ordinario per qua-
tuor ciues, qui sine fraude & bona fide asserue-
rint patrimonium presbyterandi esse reditus
quinquaginta ad minus librarum, pro quibus
qui ita testantur, teneantur annuatim, si non ad
sint ordinato. Et insuper statutum, ut hic redi-
tus temporalis inalienabilis esset, & extra om-
nem aleam obligationum & hypothecarum,
post tempus ordinationis presbyteri, & penden
te eius uita. Sancitum quoque in iure, ut si alte-
rius episcopi iussu ordinandi generali episco-
pus sine titulo ordinet, ipse qui ordinauit, tenea
tur alere: si speciali iussu certos ordines; is qui
iussit. Quòd si ordinentur à non suo episcopo,
ex dimissione seu cum literis dimissorijs alte-
rius diocesεos clerici, non qui ordinat, sed qui
permisit ut ibi ordinarentur, alere debet, donec
2 titulum uel beneficium nacti fuerint.[n] Dehinc
in maioribus scrutinium præcedit ordinatio-
nem, per quod archidiaconus qui assistit epis-
copo, eidem dicit, *postulat sancta mater ecclesia
hunc diaconum uel subdiaconum ad onus diacona-
tus uel presbyteratus assumi*: & interrogatus, num
dignus sit respondet, *In quantum humana fragili
tas nosse sinit se eum dignum arbitrari.*[o] Quomo
3 do autem & quare fiat, ante indicauimus. Acce
dit sententia superioris, quæ accedere debet: a-
lioquin si sine ea, ut si examinationem non fue
rit passus, dicitur quis furtiuè ordines suscipe-
4 re, & castigatur.[p] Præterea temporibus legiti-
mis ordinatio fieri debet ab episcopis, nempe
maiorum ordinum, tantum in ieiunio quatuor
temporum, & sabbatho ante dominicā de pas-
sione: minorum tamen fieri potest dominicis
& alijs festiuis diebus,[q] in quibus maiores or-
dines non conferuntur ab episcopis, quamuis
possint & tunc a sum. pont. conferri.[r] Verū or-
dinatus a Pappa sine licentia sum. pontif. ad su-
periores ordines non promouetur.[s] Cæterum
extra prædicta tempora ordinatus ordinis reci-
pit characterem, sed non nisi pœnitentia impo
sita & ea impleta permittitur administratio:[t]
quia tempus non est de substātia ordinis,[u] sed
ex iuris positiui constitutione. Et proinde trans
gressio punibilis. Vt & animaduersione dignū
est, si duo sacri ordines uno die conferantur, id
enim & prohibitum quoque est:[x] & qui contu
lit episcopus etiam mandato Metropolitani,[a]
potestate conferendi suspenditur.[y] Et furtiuè
5 etiam quis ob id dicitur ordinatus.[z] Obseruan
dum quoque est, ut ordines seria & gradatim,
non inuerso ordine conferantur.[a] Qui enim
id molitur, pœnitentiæ subijciendus est, post-
quam ordo prætermissus suppleri potest.[b] In-
ordinatè tamen ordinatus puniendus, & in-
terim suspendendus.[c]

b refertur in can. 1. 70. dist.
c in can. 2. 70. distinct.
d tota, 72. dist.
e c. 2. & c. tuis quæstionibus, c. 16. de præb.
f c. cùm secundum, de præb. & c. 4. eod.
g can. illi autem, 12. q. 1. cano. clericos, 1. q. 2. glos. in d. c. tuis quæstionibus.
h ca. diaconi, 93. dist.
i can. aurum, 12. q. 2.
k Actuum. 5.
l ad Galat. 6. 1. ad Timoth. 5.
m art. 12.
n ca. si episcopus, cap. 37 de præben. 16.
o c. uni de scrutin. in ordi. faciend.
p tex & glo. in c. 2. in uer. furtiue, de eo qui fur. ord. suscep.
q ca. 1. & 3. de temp. ordin.
r c. 2. eod.
s c. cùm in distribuendis, eo.
t c. cōsultationi, eod. ca. cùm quidā, c. fi. eod.
u gl. in d. c. consultationi.
x c. literas, ca. 13. eod.
y ca. dilectus, c. 13. eod.
z c. 3. & fin. de eo qui furti. ordin. suscep. lib. 5. Decret. ti. 30.
a can. solicitudo, 52. dist.
b c. 1. de cler. per salt. promoto li. 5. Decret. tit. 29.
c ca. Salonitanæ. 63. dist.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Decimisexti Finis.

DE PERSONARVM EX CAVSA BENEFICIORVM DISTINCTIONE ET DE BENEFICIIS.

Liber Decimusseptimus.

Tractandorum in hoc Libro summa. Cap. I.

1 *Methodus futuræ tractationis de beneficijs.*

1 SEd hæc hactenus dicta sufficiāt speciali nota, de personarū ecclesiasticarū distinctione, & earum quæ aliquid ecclesiasticū pertractant. Nunc operæpretium est, ut qui in beneficia generaliter incidimus, de illis in uniuersū quædam persequamur, ut facilius personarum beneficiatorum dignitates & iura appareant. Dicemusque quid beneficium, eius species & nomenclaturas, erectiones, extinctiones, collationes, & prouisiones, & quæ in his, qualesve personæ considerandæ. Et de vacatione, & iudicijs eorum. In quibus quantum assequi potuimus, Deo iuuante, ea quæ usui quotidiano necessaria uidebantur, & quibus egemus circuncisis fimbrijs, quas poteramus explicare, transtulimus.

De finitione beneficij. Cap. II.

1 *Beneficij appellatio lata.*
2 *Beneficij ecclesiastici definitio.*
3 *Beneficium habet distinctam portionem.*
4 *Beneficiū improprie dicitur sine fructu & reditu.*
Canonicus ad effectum & in herba quis, nec proprie canonicus nisi ad effectum, eod.
Canonicatus diu non potest esse sine præbenda, eod.
5 *Qui habet beneficium in expectatione, non permutat illud.*
Mandatarij non sunt beneficiati quandiu expectantur, eod.
6 *Beneficium ecclesiasticum constat officio diuino, & reditibus.*
7 *Beneficia ecclesiastica nec emi, nec uendi possunt, quare.*
8 *Beneficia cum quibus oneribus dari possint.*
9 *Beneficia ecclesiastica gratis conferenda.*
10 *Beneficiatorum quale est officium diuinum iniunctum.*
11 *Horas canonicas seu officium diuinum non dicens beneficiarius, an teneatur ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum.*
12 *De residentia, seu assiduitate beneficiorum in loco beneficij.*
Beneficium omne, etiam minimum, exigit residentiam.
13 *Residētia in loco beneficij quādo excusata, & 14.*
14 *Episcopo assidens excusatur à residentia, & percipit fructus suæ canoniæ, exceptis diarijs.*
15 *Beneficia perpetuo, non ad tempus possidenda dantur.*
Beneficium eiurare nemo cogitur, eod.
16 *In commendam quæ beneficia ad tempus dantur.*
17 *Beneficium ecclesiasticum non datur iure hereditario proximis.*
18 *Beneficiarius de fructibus beneficij testatur in Gallia.*
19 *Beneficia ecclesiasticis conceduntur, laici interdum eorum capaces.*
20 *Beneficia teneri non possunt sine canonica institutione.*
21 *Beneficij ecclesiastici ueri nota.*

1 QVemadmodum sacerdotij appellatio arcta omnium uidetur, ad significandos eos, qui ecclesiastica bona in titulū possidēt, utpote quòd omnes non sint sacerdotes: ita & beneficij nomen latius est, & ad alia, quàm ea quæ conceduntur & ecclesiasticis personis conuenire possunt, pertinet. Beneficium namque largitionis est species, & beneuola concessio gaudium tribuens capienti, capiensque tribuēdo.[a] Qua finitione & beneficium principis contineri potest, quòd latius interpretari debemus:[b] item & auxilium legis, quod & beneficium dicitur, quale restitutio in integrum;[c] epistola Adriani; & feuda seu clientelæ,[d] commodatum,[e] relictū, & donum omne.[f] Et proinde illa quoque finitio improprie transfertur ad ecclesiastica bona, quæ nomine beneficij dicuntur: quia latior suo finito, contra regulas finitionem.[g] Tum etiam quòd feudalis illa beneficij finitio nō possit quadrare ecclesiastico beneficio, bona tamē cum uenia eorum, quibus diuersum placuit. Quorū ex albo est Paulus Romanus antiquus interp.[h] qui ait, beneficium dici, quòd bona faciat: alij autem ad hoc omnino transferunt, ut Panormitanus,[i] Polyanthea,[k] Ioannes de Selua.[l] Proinde diuidimus beneficium, in ecclesiasticum, de quo locuturi sumus, & non ecclesia-
2 sticum, de quo alibi. Beneficij itaque ecclesiastici alia erit finitio, ut sit distincta, & spirituali muneri coniuncta iurium ecclesiasticorum portio, certis ędibus sacris in hoc assignata, ut perpetuo per clericos ad uitam utēda clerico legi-
3 time assignetur. Distincta portio est in primis: nam ante quàm distinctio fiat, non est beneficium.[m] Diximus autem & paulo ante quomodo distincta sunt beneficia, & decimæ per summos pontifices, per loca, & regiones per Euaristum & Dionysium. Portio porro hæc, fructus continet: ideo beneficium sine fructibus
4 improprie est.[n] Quare canonicus creatus sub spe,

a §. 1. in quib. cau. feu. amit. tu Seneca, lib. 1. de benef.
b l. fin. de constitut. princ. in P ca. cum dilecti, in fine, de donat. i. e. ultim. de ver. signif.
c l minores, § 1. de restitut. in integ.
d sæpè in libris Feudorū, vt tit. de duob. frat. de nouo benefic. inuest.
e l. in commodato, §. sicut, commod.
f c. cū liberū, de sepultur.
g l. 1 §. dolum de dol. P.
h Paul Roma. in tract. de pensio. eccles.
i Panormi. in c. ad audientiā, de præscrip. & c. vas. de commod.
k Polyanthea, tracta. de benefic.
l Ioan. de Selua, tract. de benefi. p. 1 q. 1.
m ca. ex parte Asten. de cō cess. præben.
n c. si quis obiecerit, 1. q. 3. Panorm. ca. de multa, de præben. vide Gomes ad regul. cancell. de ann. possessor. c. relatū, de præbend.

ſub ſpe,ſeu,ut dicunt,cum expectatione præbẽ
dæ, qui dicitor caonicus in herbis, receptus.
Item maodatarij apoſtolici, io eccleſia ubi cō-
pletus eſt oumerus canonicatuum, uel præben
darum noo uacantium, non cenſentur benefi-
ciati,nec capiunt diaria,ſeu quotidianas diſtri-
butiones, nec anoonam, quam groſſam uo-
cant,uel de menſa,ut concluſum in Rota eſt.[a]
Subſcribit & Ioann. Staphileus auditor quo-
que Rotæ,[b] & Panormita.[c] Quamuis enim prę
benda poſſit eſſe ſine canonicatu,[d] tamen ca-
nonicatus ſine præbenda eſſe non poteſt:[e] na-
ſcitur namque præbenda ea canonicatu, tan-
quam mater ea filia.[f] Atque ideo epiſcopi ſine
epiſcopatu, ut comites Palatini ſine comitatu,
improprie dicuntur epiſcopi,& comites.[g] Ve&
alij nomine tenus tantū tales.[h] Accedit,quod
qui habent caoonicatum ſub expectatiooe prę
5 bendæ, oon habent ius in re,ſed ad rem.[i] Nec
qui huiuſmodi habẽt expectatiuas, poſſunt be
neficium expectatum (cum beneficiati non di-
cantur) cum alio permutare, ut tuentur inter-
pretes:[k] quia oec ius ad rem permutati poteſt,
ſecundum Fridericum de Senis:[l] Quocirca quā
uis iure communi oemo poſſit habere duo be-
neficia,cum animarum cura, utpote incompa
tibilia:[m] tamen qui unum cum cura habet, po
teſt nihilominus aliud per mandatum impetra
re,nec primum ideo uacat,niſi conſequatur re-
6 ipſa quod expectat.[n] Dicitur in finitione po-
ſtea,quòd hæc portio beneficiaria ſit ſpiritualſ
muneri coniuncta: quia duo ſunt quæ faciunt
beneficium, diuinum obſequium,& prouen-
tus.[o] Et merito eccleſiaſtici prouentus illi ſub-
trahuntur, quibus ſubtrahitur eccleſiæ cōmu-
oio:[p] cum non detur beoeficium, niſi propter
officium,quod qui noo exequitur,& priuari be
7 neficio debet.[q] Hinc colligere facile eſt, om-
nem pactionem pecuniariam, & nundinatio-
nem à beneficijs conferendis, uel traosferendis
procul ablegandam: eccleſiaſtica quippe hæc
muoera diuini iuris ſuor, oec merce uel pre-
tio comparari poſſunt citra labem & notam
ſimoniæ.[r] Neque ſacra io commercio homi-
num ſunt.[s] Explicat autem latius Ioanoes à
Selua illam quæſtionem, Num beneficium ſit
8 quid ſpiritale,qoem ideo conſulere potes.[t] Ro
cipitur nihilominus expreſſio oneris in col-
latione eius quod ineſt naturæ beoeficij: oelu-
ti ſi Theologalis lectura conferatur cum one-
re lecturæ, reſidentiæ, & prædicatiooıs uerbi
Dei.[u] Sic & de alijs quibuſdam, quæ poſſune
tacite exprimi ſine uitio ſimoniæ.[x] Vt & Deus
ſub conditione Diuo Petro dixit, *Si diligis me,*
paſce oues meas.[y] Et ut plerumque quæ tacite
accedunt, nomioata, ſeu expreſſa non offi-
9 ciunt.[z] Ex præcedentibus colligitur quoque,
beneficium à collatore gratis debere coofer-
ri, neque eum ſibi quicquam ex collatione re-
10 ſeruare poſſe,[a] nec ſibi conferre.[b] Prætereun-
dum porro nō eſt diuinum officium dici quod
beneficiatis adhæret, horas canooicas ſeu ex
11 regula precationes.[c] Defenditque Calderi-
nus,[d] clericum oulla rationabili cauſa excuſa
tum,non exeqoentẽ hoc penſum, id eſt,noo di

[a] In deciſ. Rotæ, 415. titul. de præbend. in nouis.
[b] Ioan. Staphil. in 2. foc. gratiar. expectatiuar.
[c] Panor. in ca. cum Martinus, de conſtitut.
[d] c. ſuper ſpecula, de magiſtr. & d. ca. cum Martinus.
[e] cano. ſi quis obiecerit, 1. q. 3. & cap. relatum, de præbend.
[f] dict. ca. relatum. & cap. dilectus, de præbend.
[g] Iaſon. in l. id quod num. 11. de leg. 1.
[h] vide gloſ. in can. pudor, 12. q. 2.
[i] ca. ſi de conceſſ. præb. in 6. c. quodam, eo.
[k] Docto. in c. vni. de rer. permut. in 6.
[l] Frider. de Sen. in tracta. permutat.
[m] tot. deciſ. 445. in nouis. c. dudū, de elect. c. de multa, de præbend. ap. Grego. ca. gratia, de reſcript. in 6.
[n] c. non poteſt, de præbẽ in 6. gloſ. in clem. ſi plures, eod. in conſtitu. Ioan. 22. in execrabilis, de præbẽ. in extrauagan. commun.
[o] cano. ſi quis obiecerit, 1. q. 3.
[p] c. paſtoralis, de appell.
[q] ca. fin. de reſcrip. in 6. cano. eos, can. ſi quis ſacerdotum, 81. diſtin. can. eos qui poſt diaconatum, 32. diſt. ca. latores, de cler. excommu. miniſt.
[r] Actuum, 8. cano ſanctorū, 1. quæſt. 1. cau. quam piē, 1. q. 1. cann. ſi quis obiecerit, 1. q. 3. c. ſi de pact. c. conſulere, de ſimo. c. conſtitutus, & ca. venientem, de tranſactio.
[s] l. inter ſtipulantem, § ſacram, de verb. oblig.
[t] Ioan. de Sel. in 1. part. tract. de benefic. q. 3.
[u] gloſ. in §. ſequitur, certificationes verſic. alter, in verbo voluerit, de collat. in pragmat. ſanction.
[x] cap. ſignificaſti, de electio.
[y] cano. olim, de reſtitut. ſpolia.
[z] l. mutio, § ſub conditione, de tutel.
[a] ca. c. & tot. tub. vt eccleſ. benef. ſine quaque diminuti confer. c. ad hęc, de præben. ap. Gregor.
[b] c. fin. de inſtit. c. præfati, de collation. in concord.
[c] c. 1. de celebran. miſſ. ap. Greg. & in Clem. & extrauag. commun. can. ſi no: diſt. Panormitan. in d. c. 1. num. 7. de celebra. miſſ.
[d] Calderi. in d. c. 1. de celeb. miſſ.

centem horas canonicas, teoeri ad reſtitutionē
fructuum ex beneficio perceptorum: quia, in-
quit, propter oon reſidentiam priuantur cleri-
ci beneficio,& eius fructibus:[e] & datum ob cau
ſam,cauſa noo ſecuta,repeti poteſt.[f] Quam ta-
men opinionem iure non ſequitur Cardinalis,
eiuſque aſſecla Panormita. Sed cum diſtinctio-
ne, de qua in c. 1. de celebrat. miſſar. numero 8.
tractat Panormit. Cum quòd omitteotibus di-
uinum officium alia pœnitentia imponatur:[g]
tum etiam quòd diuinum hoc officium nō fue
rit ſola cauſa inſtituendi beneficij,ſed ut paupe
res clerici de patrimonio Chriſti nutriti mendi
ci non ſint.[h] Et certè alia ſunt officij presbyte-
ralis præter preces, ut diximus,ueluti ſacrificiū
miſſæ,exomologeſes,& ſimilia. Quo fit, ut etiā
ego iſtorum poſtremæ ſubſcribam ſententiæ.
Porro quomodo, & quo ritu dici debeant horæ
canonicæ,& in qno uerſentur, iura exprimūt.[i]
12 Adijcimus finitioni deinde,portionem hanc eſ
ſe certis ædibus aſſignatam, ex quibus naſcitur
titulus & nomen beneficij: ad hoc caput refer-
tur dotatio eccleſiæ. Proinde quia ædibus aſſi-
gnatur portio, exigimus in beneficiatis, io illis
aſſiduitatem ſeu reſidentiam, ne conductitijs
presbyteris eccleſiæ committantur:[k] & ut fiat
ſatis uoluotati fundatorum. Quæ ſi omittatur
contumaciter,inducit beneficij priuationem:[l]
omne enim beneficium, quantumuis ſit mini-
mum,exigit aſſiduitatem iure communi.[m] Sic
Iuſtinia. Cæſar[n] ſancit, eos tantum clericos &
monachos immunitatis beneficio a cura & tu-
tela gaudere, qui apud ſacroſanctas eccleſias,
uel monaſteria permanent, non uagantes, &
qui circa diuina miniſteria oon ſuot deſides:
cum propter hoc, ioquit, *illis indulgeamus benefi-*
cium,ut alijs omnibus derelictis, Dei omnipotentis
miniſterijs inhæreant. Apud Liuium,[o] *Camillus di*
xit, Flamini Diali, noctem unam manere extra ur-
bem,nefas eſt. Potuit tamen collegium pontifi-
cum ex cauſa gratiam facere, inata ea quæ tra-
dit Cornel. Tacitus[p] his uerbis. *Et quando de re-*
ligionibus tractabatur,dilatum nuper reſponſum ad
uerſus Seruium Maluginenſem Flaminem Dialem,
promiſit Cæſar:recitauit decretum pontificum. Quo-
ties ualetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſſiſſet
ut pontificis maximi arbitrio, dumne pluſquam bi-
noctium abeſſet: dumne diebus publici ſacrificij,neu
ſæpius quam bis, eundem in annum. Quę principe
Auguſto cōſtituta ſatis oſtendebant annuam abſen
tiam, & prouinciarum adminiſtrationem Dialibus
13 *non concedi.* Neque tamen me latet,conniuen-
tia quadam, quam tuentur conſuetudine & ſta
tuto eccleſiarum,quędam beneficia eſſe, quę aſ
ſiduitatē nō exigant:[q] quādo indulgetur plura
14 litas beneficiorū, uel ſi unio fit ex cauſa.[r] Scio
& caſus eſſe,in quibus uenia abſentiæ ab epiſ-
copis,& iure cōceditur,ut ei qui in ſeruitio epiſ
copi eſt, qui omnes prouentus nihilominus ac
cipit,exceptis quotidianis diſtributionibus,uel
diarijs.[s] Ei quoque qui familiaris Pappæ eſt,io
dulgetur,[t] & eis qui ſtudiorū cauſa, ex conſeo-
ſu, & licentia epiſcopi abſunt:[u] dummodo in
ciuitate,uel loco ubi legitur publice reſideant,
nō aliter.[x] Excuſaotur & infirmi,eccleſiæ oego
tijs uacātes,de quibus,& quādo recipiant diſtri
butiones quotidianas, & integros fructus, tra-
ctatur io cle. 1. de cler. nō reſi. & c. cū nō deceat,
de electio. in Clē. Qui tamē omnes,non obſtan
te priuilegio,ſi eccleſia patiatur miniſtrorū de-
fectū, reuocari ad eccleſiā poſſūt:[y] alioquin ex
fructibus beneficiorum tantūdem impenditur,

[e] c. vni. de cleri. non reſid. ca. in 6.
[f] l. 1. § ſi de donati. & toto tit. de condict. ob cauſ. dat.
[g] cano. ſi quis in clero, 7. q. 1.
[h] ca. de præb. cano. diaconi, 93. diſt.
[i] in can. penul. 12. diſtin. clem. vlti. de celeb. miſſ. tit. quomodo diuinū officium dicendum ſit, cum 4. ſeq. in pragma. ſanctio. & titu. quali. horæ dic. aut extra chor.
[k] can. penu & fi. 21. q. 2. c. quoniam, ne præl. vic. ſuas.
[l] ca. 2. & ca. extræ, & c. relatum, de cleric. non reſiden. c. cō querente, ca. ex parte, eo tit.
[m] c. quia nonnullis, & c. quia in tantū, & feſè toti de cleri. non reſid. ca. ex parte, de offic. vicar. c. peruenit, de appella. ca. ſanctorū, 70 diſt. ca. execrabilis, circa finem, de præb. in extrauagan. commun.
[n] l. generaliter ſancimus, l. 40. de epiſcop. & cler. C.
[o] Liu. lib. 5.
[p] Corn. Tacit. lib. 3. annal.
[q] c. cū iam dudum, de præbē.
[r] late per gl. §. ſed & inſuper, in ver. pluralitas, de collat. in prag. ſanctio. ca. extirpanda, §. 3. de præb.
[s] ca. de cætero, de cler. non reſident. c. ad audientiam, eod.
[t] ca. cum dilectus, 14. eod.
[u] ca. relatum, eod. tit. c. ſuper ſpecula, de magiſtr.
[x] c. tuæ fraternitatis, de cleri. non reſid.
[y] ca. ex parte, eod. tit.

quod sufficiat ministris subrogandis, reseruato
15 absentibus tesiduo.[a] Meminimus sobinde in finitione, perpetuò apud clericos istam portionem temauere beneficij, ut ostendamus beneficia in perpetuum utenda, non ad tempus concedi, ut possessores non possint ad cessionem cogi.[b] Neque alius uiuéte titulato in locum eius subrogari, non secus, quàm matrimonio constante, alius non potest in locum coniugis subrogari:[c] quia nec matrimonium ad tempus cõtrahi potest.[d] Nec alij quidam actus legitimi.[e] Sed nec inter ethnicos olim licuit apud Romanos cuiquam uiuo pontificatum adimere, quátumuis scelerato: ideoque Iulios Cæsar recusauit pontificatum Lepidi, eo uiuente, sibi a po-
16 pulo oblatum.[f] Neque tamen ignoro, ob singularem summam potestatem, quæ pontifici maximo conceditur, licere Pappæ ad tempus etiam conferre beneficia, quod dicimus date in commendam:[g] eumque posse permittere beneficia, retinere usque ad uoluntatem henepla-
17 citi sui.[h] Cæterum uerba illa finitionis, per clericum ad uitam utenda, educent clericum non posse ultra uitam fructibus gaudere, uel de illis ultima uoluntate disponere,[i] uel eius proximos iure successionis beneficium nancisci:[k] nam sanctuarium Dei iure hæreditario obtine-
18 ri non potest.[l] De fructibus tamen perceptis posse nunc beneficiatum testari, ait Ioan. Andræas.[m] Quod negat debere fieri Panormitanus.[n] Sequimur in Gallia tamen Andræam.
19 Indicant & postrema finitionis uerba, beneficia non nisi clericis conferri posse, atq; laicos prorsus eorum esse incapaces,[o] iure communi uidelicet. Nam & speciali priuilegio laici possunt possidere beneficia: ut notant Innocētius, & Abbas, alijque[p] Sicuti & in multis regni sui ecclesijs rex noster canonicus est. Et beneficia possident ecclesiastica ex priuilegio senatores curiæ consilij magni, etiam uxorati. Et hæc omnia obtinét, dummodo legitimè fiat institutio.
20 Nam beneficiū sine canonica institutione obtineri nõ potest, & ab eo qui potestatem habet
21 conferendi. Sicque in summa Panormitanus, consilio 47. quod incipit, *Illud quæritur*, beneficium ecclesiasticum sex notis cognoscitur. Prima, ut iure communi conferatur a potestatem habente. Secunda, ut qui confert, nihil possit iure sibi ea eo retinere. Tertia, ut tantum de eo clerico prouideri possit. Quarta, quod habeat aliquid spiritualitatis annexum. Quinta, quod sit perpetuum. Sexta, quod omnis pactio, seu nundinatio reijciatur, de quibus & Ancharan. in regulam primam, de reg. iur. in 6. q. 1. Et Decius, in rubr. de rescript.

a c penu. eod.
b ca. 8 de cler. agrotan. c vni. de capel. monacho li. 6. c. scripsit, ca. qualiter, cano quamuis triste, 7 q. 1.
c cano. sicut vir, 7 q. 1.
d ca. fi. de condi. appos.
e l. actus legiti. de reg. iur.
f Dio Cassius, lib. 4?
g c si gratiose, de rescrip.
h can pastoralis, 7 q. 1.
i c. 1. & 2. & c. cum in officijs, de testa. c. pen. de pecu. cleric.
k ca. 1. de success. ab intest. auth. licétiam, de episcop. & cler. C.
l ca. consuluit nos, de iur. patron. cano. apostolica, 1 q 1 c. ex transmissa, de fil. presbyt. c. ad extirpandas, eod.
m in gl. c. præsenti, de offic. ordin. in 6
n in c. fi. de pecu. cleri. vide & quod dē in ca. cū in officijs, de testam.
o c cum adeo, de rescript. ca. cu literis, de transf. c. 1. de institu. clem. quia contingit. §. ut autē, de relig. domi.
p Innocen. & Abbas. in cap. quanto, de consue. gl. in ca. no. bene quidem, 96 dist. in ver. præter Romanum.

De diuersa beneficiorum nomenclatura, unde personæ ecclesiasticæ diuersas appellationes capiunt. Cap. III.

1 *Beneficiorum ecclesiasticorum diuisio in proprie & improprie beneficia.*
Proprie beneficia maiora, & minora quæ, eod.
Prælati appellatio non pertinet ad ecclesiæ rectorem simplicem, eod.
2 *Beneficiorum 3 diuisio, in habentia curam animorum, & non habentia.*
Cura animorum quid, eod.
3 *Beneficia cum cura, non nisi presbyteris actu, uel qui intra annum tales fiant, conceduntur.*
4 *Curionis officium.*
5 *Curata beneficia ratione iurisdictionis quæ habeant.*
6 *Beneficia non curata, simplicia dicta.*
7 *Beneficia regularia & non regularia quæ, & ex præscriptione talia.*
Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus debita, eod.
8 *Commenda, uel beneficium in commendam datum quod.*
9 *Beneficia duo, unum in titulum, aliud in commendam habere quis potest.*
10 *Commendatur beneficium dupliciter, in utilitatem ecclesiæ, aut præpositi.*
11 *Beneficia ullæ muratæ, & non muratæ, & quibus ullæ muratæ conferre possint.*
12 *Villa murata quæ dicatur.*
13 *Beneficia alia ecclesiæ collegiatæ, alia non collegiatæ.*
14 *Ecclesia simplex, uel capella quæ.*
Collegiata ecclesia quæ.
15 *Ecclesiæ conuentuales, religiosæ, monasteria, cænobia.*
Ecclesiæ cathedrales quæ, eod.
16 *Beneficia alia cum dignitate, alia cum personatu, alia cum officio, administratione, præpositura.*
17 *Dignitas ecclesiastica & alia quid.*
18 *Beneficia nominata, & innominata quæ,*
Assisij ecclesiarum qui, eod.
19 *Beneficia electiua, & non electiua quæ.*
20 *Beneficia patronata, & non patronata.*

1 Sed non uno modo beneficia appellata sunt, sed uarijs: & proinde personæ quæ ea possident, uariè quoque nūcupata. Aperiamus igitur necesse est diuisiones eorum. Prior quædam, propriè beneficia, quædam impropriè dicta. Propriè dictorum beneficiorum, alia maiora, alia minora uocantur.[q] Inter maiora, summus pontificatus, qui & beneficium dicitur.[r] Maiora a minoribus ex collatione distinguuntur. Et certum est quoque, quæ nomen habent prælaturæ, maiora dici posse, ut pontificatum summum, patriarchatum, archiepiscopatum, episcopatum, abbatiam: prælati autem appellatio-
2 ne non continentur ecclesiarum rectores.[s] Tertia distinctio, ut alia beneficia habeant curam animorum, alia minimè.[t] Cura animorum duppliciter consideratur, ut notat Innocentius:[u] primum, quando is, qui beneficio præficitur, tenetur sacramenta præbere certis personis, nempe parochianis eius loci: item prædicare, propo-
3 nere uerbum Dei, confessiones audire.[x] Quocirca & ista beneficia requirunt præfectos esse actu sacerdotes, seu presbyteratu insignitos, vel qui tales fiant post adeptum sacerdotium intra annum.[y] Nõ enim aliter possunt deseruire beneficio, ligare uel soluere, uel pascere, nisi potestatem acceperint. Annus autem computādus ex eo tempore, quo quis adeptus est pacificam beneficij possessionem, uel per eum stetit quominus haberet. Et cessante alio legitimo impedimento promotionis ad presbyteratum.[z] Vocamus hos beneficiatos, rectores, curatos, seu curiones, uicarios perpetuos, pastores, ut suo lo-
4 co diximus. Pastoris autem officium legēdum
5 apud Ezechielem, c. 3. Secūdò curata beneficia dicuntur, respectu curæ iurisdictionis contentiosæ seu forensis, quæ beneficijs quibusdā annectitur.[a] Huiusmodi cõpetit uisitare, inquirere,
procurationes

q ca. penul. de verb. sign. & in ca. maioribus, de praben.
r ca. 1. de maled. cano. cleros, §. pōtifex, 21 dist. cano & can. omnes, sacrosanctæ, 22. distin.
s glos. per textum in clemē. dudum, §. nos autem, in ver. prælati, de sepult. in clem.
t c. cum singula, de preb. in 6. c. de multa, eo. c cum satis, de offic. archi.
u Innoc. in d. c. cum satis.
x clem. dudū, §. verum, de sepult. ap. Grego. c. 2 de paroch. c. omnis utriusque sexus, de pœni. c. placuit, de pœni dist. 6.
y c. licet canō, de electi. in 6.
z c. commissa. de elect. in 6. vide qua latè de his tractat Rebuffus, in praxi benef. in tit. de nō promot. intra annū, qui. prima. vel excus. censean. & in titul. de dispen. de nō promouendo.
a ca. execrabilis, §. fi. de praben. in extrau. communib. ca. dudum, de electio. in 6.

procurationes recipere, suspendere, absoluere, excommunicare, & absoluere:[a] quæ etiam sina
6 beneficia aliquando possunt.[b] Nun curata beneficia sunt, quorum præfecti prædicta munera non habent, sed horis dicendis tantum obstricti sunt.[c] Dicta beneficia simplicia,[d] ex his duobus composita beneficia, quæ principaliter sine cura sunt, ut prioratus, sed habent annexā
7 curam animorum, pro qua habent uicarios perpetuos.[e] Quarta diuisio, beneficiorum alia esse regularia, alia secularia: regularia regularibus, id est, monastici instituti personis debentur: secularia alijs clericis secularibus, id est, qui monasticam uitam uel regulam non sunt professi.[f] Hæ qualitates beneficijs ut plerumque accedūt ex præscripto fundationis, si in ea regularibus deputetur personis uel secularibus.[g] Interdum tamen regularia à secularibus, & contra secularia à regularibus possidentur personis legitime, per præscriptionem quæ recepta est, si per 40. annos continuos secularis ecclesia à regulari persona sit possessa: ut tunc immutata censeatur qualitas, & censeatur regularis, hoc est, quæ à regularibus possit haberi. Et contra, si regularis per tot annos à seculari sit possessa:[h] nam ordinatij iuris est 40. annorum tempus sufficere in præscriptione rerum ecclesiasticarum inter ecclesias.[i] Dummodo tñ hac possessione beneficij concurrat cum tempore titulus, id est, institutio, & bona fides: alioquin enim non mutaretur qualitas beneficij solo tēpore, utpote substantialibus deficientibus præscriptionis, titu-
8 lo, & bona fide.[k] Porro ex regularibus & secularibus beneficijs, tertia quædam species conflari potest beneficiorum in commendam, ut dicimus datorum, quando summ. pontifex ex priuilegio regulari personæ beneficium dat se-
9 culare: uel contra, seculari regulare. Hinc intelligimus, quod circumfertur duas ecclesias aliquem habere posse, in titulum unam, aliam in
10 commendam.[l] Commendantur autem ecclesiæ bifariam, aut in utilitatem ecclesiæ, aut in utilitatem commendatarij: in primo casu, non est titulus beneficij, sed potius custodia, à qua quis remoueri potest. Diuersum in secundo, ut explicat late Gomesius,[m] & glossa pragmaticę
11 sanctionis concilij Basiliensis.[n] Alia quinta diuisio, seu distinctio à loco, ut alia dicantur uillę muratæ, alia non muratæ: sic enim expedit distingui ob præficiendorum distinctionem. Nam quæ uillæ muratæ sunt, non possunt conferri in Gallia, nisi graduatis in aliqua probata Academia, aut qui triennio saltem in Theologia, aut in altero iurium, ciuilis, uel pontificijs, aut
12 in utroque studuerint.[o] Villæ hic nomen, more Gallico, pro ciuitate intelligitur, uel oppido muris cincto, populoso. Sicuti & in iure pontificio aliquando,[p] non pro uilla rustica, uel ædificio rustico, ut apud Latini sermonis authores, apud quos, Varrone teste,[q] uilla quasi uehilla, à uehendo: quòd in eam fructus ex agro inuehantur, & inde in urbem euehantur. Ioannes 22. summ. pont.[r] ciuitates uidetur eas tantum numinare, ubi episcopus sit. Alij autem uidentur muratam uillam dicere, in qua sit mercatus, & nundinæ: quod certe non est uerum per-
13 petuo. Sexta diuisio, alia esse beneficia ecclesiarum collegiatarum, alia non collegiatarum, quæ & simplices dictæ ecclesiæ, quarum differentiam uel patroni solius diuersus assensus in-
14 dicat.[s] Simplex ecclesia & capella dicitur, in qua unus, uel duo, uel plures clerici uidiuntur, non ut corpus faciant uel collegium, qui nec syndicum, nec sigillum commune habent:[t] nō enim omnis adunatio clericorum facit collegium, alioquin ubique essent collegia. Vix enim potest esse presbyter seu sacerdos sine duobus uel uno clericis, qui secum psallant, & in altari administrent, erudiantque filios parochorum.[u] Qui tamen collegium non faciant: quia in collegio faciendo forma exigitur superioris que licentia.[x] Nec numerus personarum eum constituit, cum sufficiant tres in eo constituendo,[y] & per unum ius collegij retineri possit.[z]
15 Porrò ecclesiæ collegiatæ, regularium personarum dicuntur conuentuales,[a] cœnobia: aliæ capitula.[b] Omnis ecclesia cathedralis collegiata est: quia episcopus caput, membra, & cōsilium eius, capitulum, quod debet in institutione & destitutione clericorum adhibere secum:[c] quāquam omnes ecclesiæ collegiatæ cathedrales
16 non sint. Septima diuisio, ut alia dicantur habere dignitatem, alia personatum, quædam officium, administrationem alia, alia præposituram:[d] quorum differentiam uide apud Sicu-
17 lum,[e] & Archidiaconum.[f] Dignitatis nomen potest latè accipi, pro qualibet prærogatiua in ecclesia, quæ alio nomine personatus dici potest.[g] Verum singulariter dignitas dicitur, facultas administrandi in aliqua ecclesia cum aliqua iurisdictione:[h] tutius tamen erit in ui istorum nominis, dignitatis, personatus, officij, sequi mores ecclesiarum, & in qua significatione, sententia, & obseruatione huiusmodi sint nomina. Inter dignitates ea quæ præest, dicitur prælatura, quare episcopus, & abbas prælati e-
18 rūt.[i] Octaua beneficiorum diuisio, ut alia sint nominata, alia innominata: innominata dicuntur, quæ generali tantum nomine beneficij significantur, uel canoniæ, uel præbendæ.[k] Sunt & inter innominata, quæ possident assisij dicti, in ecclesijs:[l] & quæ habent in ecclesijs in minoribus constituti, quæ uocantur tituli.[m] Nominata ea dicuntur, quæ ultra generalem appellationem beneficij, proprio nomine intelliguntur, ut episcopatus, patriarchatus, abbatia,
19 cura animorum, prioratus, & alia similia. Nona, alia esse beneficia electiua, ad quæ per electionem quis uocatur: alia ad collationem pertinentia.[n] Et electiua dicuntur, quæ facta electione exigunt confirmationem superioris.[o] Per electionem electus consequitur ius habitu in prælatura: per confirmationem, exercitium
20 illius actu.[p] Subinde decima distinctio, ut alia sint patronata, alia sine iure patronatus, libera in collatione ordinarij. Patronatum est beneficium, ad quod uacatione adueniente, præsentat idoneum clericum episcopo patronus, & sine cuiusque præsentatione rectè non instituit episcopus:[q] præterquam in casu negligentiæ patroni, & si per eam deuoluatur potestas ad eum ut superiorem, & alijs casibus, de quibus proximo agetur capite Deo fauente.

a d. ca. dudum,
b nota. in c. cū sotus, de offi. ia. ordinal. c. 1. eod.
c ca. 2. de institutio
d c. si de præb. ap. Greg.
e ca. super eo, c. 6. eo. in Sex. c. nausepandæ, § quia uerò, eo. tit. ap. Greg.
f c. cum de beneficio, eod in 6. §. statuimus, de emilaan ou cordatu, Galliæ, & sum pon tifi. clem. 1. de elect. ap Clem.
g gl. in §. idem uidu, in ver. regularibus, de colla. in prag. sanct. on Ioan. de Sel in tract. de benefic. q. 4. num 13.
h Rota, in decis. 92. incipiē. fuit dubitatū, in nouis, Ioan. Staphil. tracta. de lite grat. & form. tapecta. forma, 2.
i ca. de quarta, de præscrip. & cum ecclesia, de can possess. authē quas actiones, de sacros. eccles.
k ca. uigilanti, de præscrip. lase docet in specie pposita Rebuffus, in §. uolumus, de collatio in concor dat Gall. & ver. regularia.
l can. qui plures, 21 q. 1. c. ne mu deinceps, de electi. in 6. ubi gln. in ver. commendam, plura tradit, de commenda.
m Gomes. in reg. cancell. de public. resign. q. 4 & in regu. de triennali pos sess. reg. 5.
n gl. in §. licet, in ver. eudenti causa, de electi. & prag. sāct.
o §. statuimus, in 2. de collat. in concord §. in ecclesijs, de collat. in concil. Basilié. seu prag. sancti. & conflit reg.
p ut in c. uenerabili, ca 31. de sensib. li 3. Decret. tit. 29 & in c. ad audientiā, in 1. de eccles. ædifica.
q Varro, lib. 1. De re rust. ca. 2.
r c. saluator, de præb. in extrauag. cōmunib.
s ca. nobis, de iur. patr.

t c. dilectis, de excess. prælat.
u c. unusquisque, de uita & honest. cler.
x L. 1. de collegi. illic. in P. L. 1. §. quibus permissum est, quod cuius uniuers. nomi. in P.
y c. 1. de electi. ap. Greg. L. Neratius, de verbo. signif.
z L. 1. §. sicut, quod cuiusq; uniuers. nomi. in 1.
a ca. nobis, de iur. patron.
b Panor. in ca. edoceri, & ca. capitulum, de rescript.
c c. nouit, ca. 4. & c. quanto, c. 5. de his quæ fiunt, à prælat. sine cons. ca. li. 3 Decret. ti. 11. Card. in clem. vt ij, col 3. in 2. quæst. de ætat. & qualit.
d ca. 1. de consuetud. in 6. ca. de multa, de præb. ca. execrabilis, eo. in extrauagā. communib.
e Ab. Panor in ca. de multa, in 2. de præben.
f Archi. in c. 1. de consue. in 6.
g gl. 1. in ca. quia nonnulli, & in ca. ad aures, de rescrip. & in c. de multa, de præben.
h gl. & Archidiac. in d. c. 1. de consuet.
i c. 2. de iudic. ap. Gregor. de his, in tit. de regia ad prælato. nomi in concordato Galli & pōtificis sum.
k can. ex multis, §. constituimus, 1. q. 1.
l de quib. in c. pen. de cler. nō resid.
m c. 2. de præb.
n c. cū in illis, c. 16. §. illis vero, de præb. l. 6.
o gl. in clem. quia contingit, § vt autem, in ver. electio, de religios. domi. Cardin. in clemē. 1. § ad hoc, de præb.
p nota. in cap. quamuis, 63 distinct. Can. & Barth. in l. pistorum, de iu risdict. omnium iudic. C.
q can. decernimus, 16 q. 7.

De Iure Patronatus Ecclesiæ. Cap. IIII.

Lib. 3. Decret. tit. 38.

1 *Ius patronatus ecclesiasticum quid.*
2 *Ius patronatus ecclesiasticum adhæret spiritualitati.*
Ius patronatus quare exigit institutionem episcopi.

3 *Ius patronatus per se uendi non potest, uel cedi.*
4 *Ius patronatus induisibile, & quomodo ad plures hæredes hoc ius pertineat.*
5 *Patroni plures in præsentando debent conuenire.*
6 *Patronis pluribus existentibus, a maiori parte eorum præsentatus instituendus est.*
7 *Ius patronatus honorem habet in prærogatiua præsentandi.*
Præsentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo. eod.
Præsentatio quale ius conferat præsentato. eod.
8 *Beneficia & ecclesiarum cura ad solicitudinem pertinent episcopi.*
9 *Patronus seipsum præsentare non potest.*
Episcopus sibi conferre non potest beneficium. eodem.
Ex patronis pluribus unus illorum ab alijs præsentari potest. eod.
10 *Præsentatio instituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri potest, & per litteras.*
11 *Patroni laici, & clerici: & intra quæ tempora præsentare illi debeant.*
Patroni clerici non uariant in præsentatione, laici contra. eod.
12 *Patronus laicus uariare potest tantum, antequàm unus ex præsentatis instituatur, non postea.*
13 *Præsentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimestre patrono datum, potest laicus alium, & alios præsentare: nec repudiato indigno episcopus pleno iure potest conferre.*
Contra, si præsentetur indignus a patrono ecclesiastico.
Oeconomus pendente tempore præsentandi datur ecclesiæ uacanti ab episcopo. eod.
14 *Præsentandi ius quando adimitur patronis, & plena collatio ad episcopum pertineat.*
15 *Ius patronatus quibus modis in perpetuum amittitur.*
16 *Iure patronatus priuatur, qui episcopum curauit occidi.*
17 *Ius patronatus non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quàm in proprium episcopum admissi.*
18 *Ius patronatus quibus modis acquiratur.*
19 *Iuris patronatus onera.*
20 *Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei reditum assignare, aut supplere.*
Patronus dicitur defensor, aduocatus, uicedominus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ. eodem.
21 *Patronus in casu inopiæ, & liberi eius ali debent ab ecclesia patronata.*
22 *Institutio præsentati cur exigitur episcopi.*
Institutio debet fieri necessario idonei præsentati, aliter recurritur ad superiorem. eod.
23 *Institutionis, significationis, & acceptionis, et cum collatione differentia.*
24 *Sede uacante capitulum beneficia uacantia non confert, præsentatos tamen instituit.*
25 *Patronata & familiaria fuisse ethnicis sacerdotia.*

1 Definiunt interpretes [a] ius patronatus, ut sit ius honorificum, onerosum, & utile, competens alicui in ecclesia, pro eo quod de diœcesani consensu ecclesiam fundauit, construxit, & dotauit, ipse, uel is à quo causam habuit, solus, uel alio concurrente. Quæ finitio latius explicabitur, ut naturam patronatæ ecclesiæ, & qualitates beneficij eius generis euoluamus pau-
2 cis. Dicitur ius patronatus, ius ecclesiasticum,
quia spiritali, id est, sacro annectitur: [b] ut quæ
religiosis locis adhærent, religiosa censentur. [c]
Non tamen per se est ecclesiasticum: quo fit ut
& laicis competat, qui alioquin à ministerio sa
crorum arcentur. Et quia annexum huic aliquid spiritale, pro eo requiritur episcopi institutio, & officium in eorum exequendo iure: [d] nemo enim de manu laici potest ecclesiam, seu eius regimen accipere spirituale, [e] neque ab eo
qui suis sumptibus ecclesiam ædificauerit uel
3 fundauerit. [f] Facit quoque illud spiritale annexum, ut ius patronatus uendi per se non possit:
quia & periculum simoniæ imminet, [g] & res sacræ non recipiunt æstimationem: [h] quæ tamen
æstimatio per æqualitatem pretij facit emptionem. [i] Cæterum cum uniuersitate bonorum uendita transire in emptorem dubium non est, ueluti quodam accessorij iure. [k] Vt & eo modo ob
4 ligari potest. [l] Et quia ius patronatus habet iuris naturam, erit indiuisibile: [m] & ideo uni patrono pluribus succedentibus hæredibus apud
omnes in solidum remanet ius patronatus, quà
nis fiat extranei. [n] Et transit non solum in ma-
5 sculos, sed etiam in fœminas. [o] Et quanquam
plures esse patroni possint in dote constituenda, [p] tamen diuidi ius nequit. Possunt tamen
conuenire patroni, uel eorum hæredes, ut alternis uicibus præsentent, [q] & ita hoc iure utantur, ne contrario cõcursu se mutuo impediant. [r]
Conuenire etenim in præsentando debent plures hæredes unius: nam unum solum repræsentant, in stirpesque succedunt in hoc, non in capita, siue æqualiter, siue pro minore parte succedant, nihil enim interest. [s] Quæ & in iure pa
tronatus libertorum recepta fere, [t] & in alijs iu
6 ribus. [u] Quòd si plures essent patroni, à maioris partis consensu præsentatus instituendus
est: [x] quòd si duo tantum sint patroni, & duos
præsentent, institutio alterutrius in electione
& arbitrio est episcopi, [y] quamuis alij dissen-
7 tiant. Ius hoc patronatus tertio loco honorem
confert patrono, & honorificum dictum: præcedit enim honore in ecclesia patronata. [z] Sed
alius honor & præcipuus, in præsentando episcopo præficiendo ecclesiæ: non enim potest pro
uidere ecclesiæ sine præsentatione patroni episcopus. [a] Non tamen per præsentationem
plenum ius datur administrationis ecclesię præ
sentato, sine institutione episcopi: non enim pa
8 tronus cõfert pleno iure. [b] Omnes namque basilicæ pertinent ad curam & solicitudinem episcoporum, [c] nisi aliquo priuilegio eximantur. [d] Et institutio, & destitutio præfectorum ecclesiarum proprie pertinet ad episcopos. [e] Neque etiam patronus, quia hunc honorem præsentandi habet, ideo administrandi res dotales, seu ecclesiæ patronatæ, potestatem habet. [f]
9 Neque seipsum, sed alium præsentare potest: [g] sicuti nec seipsum episcopus potest instituere, uel sibi suæ collationis beneficium conferre: [h] ut nec tutor sibi author esse. [i] Quamuis non inficior, si plures sint patroni, quin unus ex illis ab alijs tamen præsentari possit,
vel filius alterius: [k] sicuti ex decurionibus,
qui seipsos tutores dare non possunt, unus
10 ab alijs recte datur. [l] Porro præsentatio instituendi fieri potest non solum per patronum, uerumetiam & per procuratorem, eius

nomine

a hanc finitionem tradit, & latissimè explicat Rochus, in tract. de iure patronatus Ioan. And. & Panor. partim in rubr. de iur. patron.

b c. de iure patronatus, de iure patro.
c l. quæ religiosis, de rei uend. in P.
d ca. præterea, de iur. patron.
e illud, c. cum laici, ca. nullus, eo. ti. can. decimas, 16 q. 7 ca. cùm & plantare, de priuil.
n ca. sacrosancta, & c. necessario, de electi. c. si quis deinceps, c. non placuit, can. quoniam, 16. q. 7.
f can. pia mentis, 16. q. 7.
g can. 1. 1 q. 1.
h c. querelam, de simon. l. sacra loca, in fin. de rer. diuis. in P. § fi. de emp. cum similib.
i l. 1 de contrahend. empt. in P. l. 1. de rerum permut in P.
k c. cùm seculum, de iur. patro. c. nemine, 16. q. 7. l. hanc legem, de contrahen. emp.
l ca. ex literis, de iur. patro.
m c. 1. eod
n c. 1. de iur. patro. cle. fi. eo. ti. ap. Clem.
o glo. in cano. quoniam in nostra tuitam, 16. q. 7. clem. fi. de concess. præb.
p gl. in can. in summa, 63 dist.
q d. clem. fi. de iur. patro.
r ut ap. Iulia. in l. quoties duobus, l. 41 de vsufruct. & quad adm qui vta. li. 7 P. ti. 1. Papi. l. 2. § fi. qb. mod. vsusfruc. amitt. eo. h ti. 4. l. hinc nete, de seruitut. rustic. in P.
s clemé. fin. de iur. patro.
t l. fi. cod. in P.
u l. si sepulchrum, de religio. & sumpt. funer. in P. l. vlt. de seruit. in P.
x vide Panor. in c. quoniam, de iur. patro. facit ca. ecclesia, in 1. de electi.
y glo. in can. si plures, 16 q. 7. Innocent. in c. 1. de iur. patr. Panorm. in c. eam te, eod.
z c. nobis, § fi. de iur. patro.
a can. monasterium, & c. decernimus, 16. q. 7. c. ex insinuatione, de iur. patron.
b c. quod autē, & c. illud præterea eundum, c. ex consultatione, & c. consuluit, gelasium, de iur. patro. ap Greg. c. si plures, & c. monasterium, 16. q. 7.
c cano. omnes basilicæ, eod. c. obitum, 61. dist. cum similibus ibi notat.
d c. cũ & plantare, de priuile.

n c. cùm ex iniuncto, de hæret. c. 1. & 2. de capell. monach.
f can. nouerunt, 10. q. 1. c. præterea, de iur. patron.
g c. consuluit, & cap. per nostras, eod.
h cap. fi. de institutio.
i l. 1. de autho. tuto. in P.
k gl. in d. ca. consuluit, de iur. patron.
l l. vbi absens, de tuto. & curat. dat. ab ijs &c.

nomine & mandato: nam & electio fieri potest
mandato domini à procuratore,[a] imo & per li-
11 teras quis potest præsentare.[b] In hac tamen po
testate, & quelitas patronorum, & tempora di-
stinguenda sunt: nam patroni, eut laici, aut cle-
rici sunt: laicis quatuor menses dantur ad præ-
sentandum, clericis sex: quia laici ante institu-
tionem possunt nariare, id est, plures præsenta-
re, alios post alios: clerici non possunt. Ideo ut
maturius præsentandum eligant, longius tem-
12 pus conceditur.[c] Variatio tamen illa licite in
laico, qnandin unum ex pręsentatis non insti-
tuerit episcopus: nam post præsentationem &
13 institutionem reijcitur præsentatio,[d] Licita ta
men si præsentet laicus indignum, & repudie-
tur ab episcopo: nam potest & tunc intra tem-
pus illi concessum, alium præsentare, & plures,
inter quos tamen est potestas episcopo eligen-
di quem uelit, & ut dicimus, locus est gratifica-
tioni.[e] Nec ante tempus hoc concessum pleno
iure episcopus spreto patrouo laico conferre
potest, sed tantum de œconomo ecclesiæ patro
natæ prouidet pro fructibus regendis.[f] Diuer-
sum temen in præsentatione indigni, facta ab
ecclesiastico: nam tūc episcopus, spreta ille præ-
sentatione, pleno iure confert, cum ius præsen
tandi ecclesiasticus amiserit, indignum præsen
tando: neqne possit unquam nariare, facta præ
sentatione semel, id est, alium non possit præ-
sentare.[g] Vt contra, si ille præsentetus sit ido-
neus, nō possit alium ei præponere episcopus:[h]
dummodo præsentatio fiat uacante beneficio.
Nem ante nacationem præsentatio inutilis, &
adueniente ea, non obstante prima, rectè alium
uel primum præsentet: nec dicitur ideo naria-
14 re.[i] Quando autem ius præsentandi emisit pa-
tronus, plene collationis potestas penes episco
pum est, siue patronus sit ecclesiasticus, siue lai
cus. Amittunt eutem potestatem præsentandi,
& ita ius patronatus, uel pro una uice, uel in
perpetuum. Pro una uice, hoc est, ratione oc-
currentis præsentis uecationis, si ecclesiasticus,
nt dictum est, indignum præsentet: nel si is, uel
laicus non præsentet intra tempora illis consti
tuta, laicus intra quetuor mēses, ecclesiasticus
intra sex: tunc enim deuoluitur potestas ed epi
scopum: authoritate concilij Lateranensis.[k]
Dehinc & pro occurrenti necessitate deuolui-
tur ad illum ius, si quendo plures sint patroni
principales, qui sine graui scandalo in nomi-
natione seu præsentatione non possint conue-
nire.[l] Ordine seruato, ut primum quamdiu cō-
trouersie eorum egitatur, episcopus interim o-
stium claudat ecclesiæ patronatæ, amotis sacris
lipsenis seu reliquijs, donec conuenerint.[m] De
hinc ut a maiori parte electus, & maioribus pręs
stans meritis admittetur: quod si id sine scanda
lo fieri non possit, ipse episcopus prouideat.[n]
15 In perpetuum patronus hoc ius emittit, si do-
net illud aut cedat alteri, quod licet etiam sine
licentia episcopi:[o] tamen plena collatio episco
pi est, sed præsentationem expectare debet in-
tra tempora fieri eb eo, in quem ius trāslatum
est. Nisi simoniace qui baber ius illud, in se tran
stulerit: nam in pœnam dignus est qui priuetur
16 iure patronatus.[p] Priuatur & is perpetuo hoc
iure, qui per senel per elium procurauerit epis-
copum, uel rectorem ecclesiæ, cuius est petro-
nus, occidi: ut nec is, nec hæredes eius usque ed
quartum gradum possint hoc iure uel honore
17 potiri.[q] Per condemnationem tamen alterius
criminis, hoc ius non eripitur, nec à filijs patro
ni: quia hoc ius bebet solum authoritate ca-

a l. si is qui sti chum, de procurat in ff.
b glo. in cano. non debet, 63. distinctio l. si procuratorem, de procurator. in ff.
c c. 1 § fi. de iu re patro. in 6.
d c. quòd autem consulis, de iur. patro.
e ca. cùm autē aduocatus, eo.
f c. eū vos plerunque, de off & pot. iud ord
g c. cum autē, de iur patron.
h d c. eum aduocatus, eod.
i c. fi. eod.
k c. 2. de supp. negl. prælat ca. 3. § fi. & c. si verò, de iur. patr. c. eam te, eo ca. 2. § fi. eo. tit. 16.
l c. 3. de ius. patron.
m ca. eod.
n d. c. 3. eod.
o ca 3 in princip. eod. in 6.
p c. quia clerici quidam, de iur. patron. ca. tuorum, de priuile ca. priuilegium, 16. q. 3.
q c. pen. de pœni. incip. in quibusdam.

nonis, quo non priuatur, nisi à solo Papa.[r] Con
ceditur namque hoc ius patronatus, potissi-
mum laicis, singulari quodam beneficio & pri
uilegio, fauore ecclesiarum, ut ad constructio-
nem & dotationem earumdem inuitētur.[s] Pro
inde fauor ille ecclesiarum remanet delicto e-
18 tiem interueniēte. Acquiritur eutem ius patro-
natus fundatione ecclesiæ,[t] ædificatione facta
suis sumptibus,[u] dotatione, seu additione pro-
uentuum,[x] ex contractu traslatione facta cum
19 uniuersitate,[y] successione.[z] Constatque ex pręe
cipuis modis acquirēdi, onus etiam esse ius pa-
tronatus patrono potius, nempe quòd ex bonis
eius proprijs natum sit, ut & inde aliud sequa-
tur, uidelicet sollicitudo patroni in his conser-
nandis, quæ elargitus ipse est, nel ij à quibus
causam & ius bebet: dare namque operam de-
bet, ne bona ecclesiæ petronatæ pereant uel de-
trimentum patiantur, eamqne ob causam mo-
nere præfectum, postea episcopum, ijsque ne-
gligentibus mederi incommodo, regem ip-
20 sum.[a] Quia si congrui non sint reditus ecclesiæ
patronatæ, ipse cogitur per episcopum supple-
re quod sufficiat pro alimentis pręfecti præsen
tati. & ad iura episcopalie soluende.[b] Dicitur
& patronus ideo defensor[c] ecclesiæ, & eduoca-
tus:[d] quia eius babet patrocinium, uicedomi-
21 nus, custos, gerdiem habens.[e] Quocirca quo-
que nec ei delinquenti ius hoc adimendum,
quod onerosum elioquin ei est, aliquando etiā
utile, ut dum ad inopiam peruenit: nam eo ca-
su ne sit ingreta ecclesia patronata, patronum
& liberos eius alere tenetur.[f] habita ratione bo
norum ecclesiæ, & qualitatis personarum pa-
22 tronorum.[g] Animaduertendum autem est, in
hoc iure patronatus cōstituendo, episcopi con-
sensum, ut diximus in finitione, requiri, & tunc
dicitur ius patronatus spiritualizatum, id est ap
probatum ab episcopo: quo nomine eximun-
tur ab hac tractatione oratoria, simplicesquo
capellæ, quæ beneficia non sunt proprie. Cum
nemo sine episcopi consensu possit ædificere
ecclesiam.[h] Quare alia ratione, propter eutho-
ritatem ab episcopo interpositam, ipse episco-
pus babet in eo patronatu ius institutionis, id
est, facultatem intra ecclesiam, uel in ecclesia
statuendi præsentatum. Relatiuumque hic fit
nerbum institutionis, ad præsentetionem alte-
rius: nā ea institutio libere non est collatio, sed
si fiat præsentatio admitti debet ab episcopo,
alioquin si repudiet, patet uia refugij: ut dicūt,
23 in refugium ad archiepiscopum. Lata elioquin
est institutionis appellatio, quæ interdum pro
collatione accipitur, nempe pro concessione
libere beneficij facta ab episcopo iure commu
ni, uel ab elio es priuilegio, cuius collationis,
& prouisio species est.[i] Interdum institutio, pro
cōfirmatione electi, quem fecit episcopus:[k] &
pro epprobatione episcopalis collationis eb a-
lio quàm episcopo factæ, dicta authorizabilis
institutio.[l] Item aliquādo pro translatione pos
sessionis, quam dicunt installationem, & indu-
ctionem, in realem possessionem.[m] Proprie ta-
men permultum interest inter collationē quæ
est libere, institutionem, quę necessaria, & pręsē
24 tationem.[n] Ideo collatio sede uecante loco epi
scopi à cepitulo de beneficijs fieri nequit, insti-
tutio debet,[o] Quod & in nicario obseruatū est.[p]
Sed hęc hactenus de beneficijs iuris petronetus
dicta sint, quibus plura me posse addere nō dif-
fiteor: uerum quia patronatus huius materia &
quæstiones, proprio tractatu & celebri explicā
tur à Rocho, ad eum remittam lectores, ne

r gl. in can 6. lijs, 10. q. 7
s c. 3. & c. cùm dilectus, de iure patro.
t c. nobis, eod. c. piæ mentis, 16 q. 7.
u cano. monasterium, eod.
x can filijs, & can. quicunque, 16. q. 7
y c. cum seculum. & c. ex literis, de iur. patron.
z clem. 2. eod.
a ca. filiis, 16. quæst. 7.
b c 2. de iur. patro. ap. Clem. c. 1 de præben in 6. c. extirpande, §. quòd verò, eo. tit. ap Greg. c cano. frigentius, 16. q. 7.
d c. quia clerici, de iur patr.
e ca præterea in 2 de iur. patron.
f c. nobis, § fi. eo. can quicunque, 16 q 7.
g can vlt 10. q. 3. l. sed etsi §. 1. de vsufruc. in ff.
h cano. nemo, de consecr. dist. 1. c. can. qui religiosis, cum 3. seq. 18. q. 2 c. fin §. fin. de eccles. ædifi.
i gl in rubr. de institution in 6. vide & de alijs acceptionibus Ioan Immolam, in c. ex frequentib. & c cu venissent, de iur patro.
k c. cùm olim, de maior. & obed & tot. tit. de electi.
l vt in ca. cùm fetus, de offic. archid.
m de qua in c. ad hac, c. cum nostrum, eod.
n c cùm mil. lis. & cum cutē, de præb in 6.
o c. cùm olim, de maior. & obed. ap. Grego. c. 1. de institu in 6. cap 2. ne sede vacan. ap. Grego. c. 2. eod. tit. in 6.
p c. ex frequētibus, de institut. ap. Grego. c fi de offi. vicar. in 6.

25 faci instar labores aliorum suppilemus. Hoc tā
tum adijciam, apud antiquos idolis seruientes,
fuisse olim quoque in diuino cultu quædam sa
cerdotia patronata, dicta gentilia, id est, gene-
ris seu familiæ certæ, quæ reditus annuos sacri-
ficulis suis præbebat. De quibus meminit Cice
ro de Aruspicum responsis, & alij. Sic Michas
uir in monte Ephrain idolum sibi fecit, & ei ex
truxit ædiculam, fecit Ephod & Theraphin, id
est, uestem sacerdotalem, constituitque ibi sa-
cerdotem, & illi reditus, ut habetur in libro Iu-
dicum Israelis.[a]

a Iudic c.17. & 18.

De erectione seu constitutione beneficiorum. Cap. V.

1 *Beneficiorum origo.*
Beneficij fundatio & creatio quid, eod.
2 *Beneficij restitutio quid.*
3 *Beneficia quot modis extinguantur, & restituantur, & 14.*
Beneficia quare extingui possunt.
4 *Sacræ res à sanctitate exui possunt.*
5 *Beneficia intereunt unione.*
De unione beneficiorum, & quid unio, eod.
6 *Vnio beneficiorum tripliciter fit.*
Beneficij impetratio non exigit mutationem unitæ ecclesiæ.
7 *Vnionis faciendæ rationes.*
8 *In unione facienda uocandi ij, quorum interest.*
9 *Beneficium extinguitur, fundatione eius reprobata.*
10 *Beneficia occupata ab hostibus an intereant.*
11 *Ecclesia parietibus omnino subrutis, an remaneat beneficium, & 13. & seq. usque ad 22.*
12 *Altare portatile quid, & priuilegium eius.*
13 *Euocatio sacrorum quæ prophanum reddebat locum.*
16 *Vnio à quo fiat, & dissoluatur.*
17 *Ecclesia polluta non est iterum consecranda, sed reconcilianda.*
Ecclesia quibus polluatur, eod.
18 *Ecclesia polluta quomodo, & quibus reconcilietur Deo.*
19 *Ecclesiæ consecrandæ ceremoniæ.*
Ecclesia semel consecrata, iterum consecrari non debet, eod.
20 *Templa ethnicorum quomodo ædificabantur, & sacris inaugurabantur.*
21 *Ecclesiæ & beneficia ut restaurentur.*
22 *Beneficiorum transmutatio quæ, & quatenus permissa.*

1 QVia in superioribus beneficiorum
diuersa qualitas, generali quadam
nota nos docuit ecclesiasticarum
personarum diuersitatem, series
postulat, ut de erectione beneficiorū agamus,
ex qua uel in qua facile status & qualitas bene
ficiorum fit, noua fundatione, restitutione sta-
tus antiqui beneficij, & immutatione. Noua
fundatione, creatum beneficium dicitur à Cle-
mente v. pont. summo,[b] & Innocen.[c] 3. Fun-
datio illa noua fit, quando augmentatur nume
rus præbendarum, uel ecclesia, ubi prius non
erat, erigitur: ut si ab Ismaelitis, seu Agarenis
ciuitates & regna à Christianis recipiantur.[d]
2 Restitutione fit erectio, cum extinctum benefi-
cium restauratur: totque modis uidetur fieri re-
stitutio, quot contrarijs extingui uel supprimi
potest. Idcirco non alienum erit, de extinctio-
ne seu peremptione beneficiorum agere, prius-
quam de restitutione, quæ peremptionem re-
3 fert, dicamus. Ergo beneficia extingui & suppri
mi possunt, ut amplius non sint, uel non fa-
ciant nomen: primū, quando canoniæ, uel præ-
bendæ extinguuntur[e] fructuum inopia: sicuti
& augmentantur pro fructuum abundantia.[f]
Nec nos remoretur, quòd uidetur habere quæ
stioné, cum possint tolli beneficia, uel perimi,
cum Deo semel dicatum, alios in usus transfer
ri non possit:[g] siue ligna sint ecclesiæ,[h] siue ue-
stimenta.[i] Nam necessitas, & maior causa huic
rei gratiam facit aliquando, & honestas eccle-
siastica, & ratio quædam singularis pro nego-
tiorum occurrentium modulo, ut res alioquin
inalienabiles,[k] propter alimenta,[l] & ob redē-
ptionem captiuorum alienari possunt,[m] etsi
4 debita urgeant ecclesiam.[n] Atque iure ciuili
traditum est lege aliqua, rem sacram posse pro
phanam fieri:[o] in quo notat iurisconsultos
Cicero, dum ait,[p] *Cum leges antiquæ sacrorum ue
tarent interitum, adinuenit subtilitas iurisconsulto-
rum, senes constituere ad coemptiones sacrorum, in-*
5 *terimendorum causa faciendas.* Sed & alio modo
secundo intereunt beneficia unione, quando
duo uel plura beneficia in unum in perpetuū
coniunguntur, id enim est unio:[q] illud enim
quod alteri unitur, extinguitur, neque amplius
per se uacare dicitur.[r] Et tunc proprie unio, o-
6 missis duabus unionis speciebus.[s] Vnio quippe
tripliciter fieri dicitur: primum, cum duabus ec-
clesijs unus & idem præficitur:[t] 2. quando una
ecclesia alteri unitur, quo casu quæ unitur, a-
mittit ius suum, & eo utitur, cui fit unio,[u] inta-
cto remanente iure episcopi:[x] 3. fit unio, cum si-
mul uniuntur ecclesiæ, nec una alteri subijci-
tur: & tunc ex duabus quod melius est retine-
tur.[y] Et ad hos tres unionis modos reliqui,
quos adferunt Hostiensis & Godofredus, referri
possunt. Et quæ fiunt incorporationes & anne-
xiones, quæ eius generis sunt: nam annexæ ec-
clesiæ cum illis eædem censentur quibus anne
ctuntur, ut non ualde intersit in impetratione
beneficij, adijcere annexas ecclesias, si modo
principalis exprimatur, & ualor narus annexa
rum, ut tradit interpres antiquus regularum[z]
7 cancellariæ Innocentij Pap. 8. Vnionis causa
rationem habet, uel propter nimiam uicinita-
tem ecclesiarum, cum utraque facile per unum
regi possit: uel cum altera caret populo ob in-
cursiones hostium, uel morborum luem, uel a-
liam ob causam. Sicuti certis de causis Impe-
ratores ex duabus dignitatibus unam facere
possunt, uel unam alteri unire.[a] Item & pro-
8 pter alterius beneficij inopiam. Quare & in u-
nionibus uerus ualor utriusque beneficij ex-
primi debet, & uocari oportet in loco, & ut di-
cunt in partibus, ante, quorum interest, aliàs
non ualet, ut deciditur regula cancellariç Pau-
9 li Pap. 3. de unionibus. Tertio loco extinguitur
beneficium, quando reprobatur eius fundatio
uel erectio: ueluti primo, si in præiudicium æ-
dificetur parochiæ capella, & opus nouum fue
rit nunciatum, debet deijci postea ædificatum.[b]
Item secundo casu, quo & substrahitur ecclesię
episcopalis dignitas, si aliqui proprium pastorē
occiderint.[c] Et 3. si deijciatur ecclesiæ moles &
10 ædificium.[d] Quarto extingui uidentur benefi-
cia, quæ ab hostibus fidei occupantur:[e] uel sal-
tem suspenso cultu diuino prope interitum
sunt, ut non possit aduersus ea curtere præscri-
ptio, tanquam uiduata pastore.[f] Et iure ciuili
religiosa, sacra ue loca esse desinūt, ab hostibus
11 occupata.[g] Accedit quoque ad interitum eccle

b clem. fin de rebus ecclesiæ non alienand. (sic: "h clem. fin de ætetp")
c in c. dilecto, filio, de præb.
d ut in ca. 2 de verb. signi. in 6.

e a c. ii accessissent, & c. ex parte, de cōstitut.
f ca. si de verb. signi. ap. Greg.
g c. semel Deo, de reg. iur. in 6.
c. mancipia, de rerū permuta.
h ca. ligna, de consecr. dist. 1.
§ sacra, de rerum diuis.
i ca. vestimenta, de consecra. dist. 1.
k au. de reb. eccl. non alie. in auth. l. iubem*, de sacro. eccles.
l cano. aurum, 12. q. 2.
m l. sancimus, l. 27. de sacros. eccle. C. ca. apostolicos, c. & sacrorū canonū, can. sicut omnino, 12. q. 2.
n auth præterea, da sacros. eccl. C.
o l. inter stipulantem, § sacrā rem, de verbo. oblig.
p Cicer. pro Mure.
q c. sicut vnire, de exces. plato.
r Doctor. in c. cū accessissent per illū textū, de cōstit. Ludo. Gomes, in reg. cācell. de tren. poss. q. 8. Ioan. Andr. ad cle. 1. de supplen. negli. prælato.
s de quib per gl. in c. 1. in ver. vniendo, & ibi interp. ne sede vac. apud Greg.
t gl. in c. & temporis, 16. q. 1. in ver. vnica.
t can. & tēporis qualitas, 16 q. 1. c. 1. ne sede vac. ap. Grego.
u c. recolentes, § fi. de sta. monacho.
x c. 1. de relig. domib.
y arg. c. medicamentū, de pœn. dist. 1. gl. in reg. 12. cancell. Innocen. 8
z c. & tēporis, 16 q. 1. c. 2. de relig. domib. c. fi. § hospitalitatis, 21. q. 2.
a § illud, vt iud. sine quoq. suffr. in authē. colla. 2.

b c. 1. de eccles. ædific. l. 2. & l. prætor ait, § prætor, de ope. no. nuncia.
c can. si 25. q. 2.
d c. & hoc diei mus, 12 q. 2. ca. placuit, de cōse crat. dist. 1.
e can. pastoralis, 7. q. 1. c. sancta Romana, de elect.
f c. ex transmissa, de præscript. c. primo actione, can. si sacerdos, 16. q. 4.
g l. cum loca, de religios. & sumptibus, funer. in P.

siarum,

siarum,cum parietes funditus subruti sunt,nec
remanet altare consectatum. Si tamen pars ali
qua conflagratione uel inundatione, uel alio
modo intereat ecclesia, remanere beneficium
dicitur:& in primo casu ecclesia reædificata de
bet denuo consecrari, in altero nequaquam.[a]
In concilio taman Triburiensi concessum est,
ut sicubi à Normanis,Selanis,Vngaris,à malis
Christianis, aut alio quocunque malo ecclesia
fuerit incensa & combusta,liceat in capellis in
terim cum tabula consecrata missas persge-
12 re.[b] Tabula consecrata hic uidetur supplere
locum ecclesiæ, uel stabilis altaris: sicut altare
portatile,[a] quod ubicunque locorū & maxime
in bello circunferri potest. Ne defectu ædium
cōsecratarum,ubi opus est,quis carere cogatur
pabulo cœlesti, hocq; antiquitus permissum
Christianis,& ut Sozomenus ait,[d] & Nicepho
rus Calisti[e] hæc tabula uicem tabernaculi præ
stitit, ad quam diaconi & sacerdotes ministra-
bant ministeria diuina,iuxta status cęremonias
13 ecclesiæ. Verumtamen hic duco annotandum,
non ideo beneficium extingui omnino, quòd
omnino ecclesia fuerit diruta: nā distinctio be-
neficiorum non pendet ex ædificio, sed ex sa-
cramentorum administratione, & decimarum
uel redituum assignatione:& quia possit reædi
ficari iterum ecclesia,uel alibi officium, uel o-
14 nus beneficij impleri. Quibus præcognitis,fa-
cile erit iudicium,quomodo restituātur uel re-
uiuiscant beneficia, singulis interemptionibus
contrarias causas opponētes:quia restitutio est
prioris status reparatio.[f] Vt quia in primo capi
te diximus extingui suppressione beneficiorū,
uel deficiētibus fructibus,apparebit restitutio-
nem fieri reuocatione suppressionis,& fructuū
incremento.[g] Et in secundo,si approbentur æ-
dificationes ecclesiarum ante reprobatæ, uel si
operis noui nūciatio tollatur,si episcopalis uel
alia ecclesia in pristinū restituatur locū digni-
tatis, si ecclesia deiecta reficiatur, & excitetur,
& consecretur iterum, si ab hostili occupatio-
15 ne euincatur,ueluti iure postliminij.[h] Nisi qñ
cōstat locum omnino profanū factum: utpote
quando Deus locum contemnit, & testimonio
aliquo diuino deseruisse eum ostenditur. Sicu-
ti refert Iosephus,[t] ante excidium Hierosoly-
mitani templi, à sacerdotibus noctu sacrifican
tibus auditam fuisse uocem ex adytis dicentē,
migremus hinc. Erat & moris Romanorū in ob-
sidionibus ciuitatum, priusquam irrumperēt,
euocare earum deos, et uocabant tutelares, &
ita loca à sacris liberare,ut refert Macrobius,[k]
qui & euocādi ritum tradit. Sic apud Liuium,[l]
dictator Veios capturus euocauit Iunonem Ve
iorum conseruatricem, & pollicitus Romæ tē-
plum. Quod paucis explicat Vlpianus[m] uer-
bis *Qui sanctum*, inquit, *locum liberare à religione*
16 *volunt, solent inde sacra euocare*. Dehinc & quæ
unione extincta sunt, per unionis resolutionē
restituuntur: hoc enim naturale, eodem uincu
lo quo quid uinctum est dissolui.[n] Episopus in
sua diœcesi beneficia unit, & distinguit: sum-
mus autem pontifex episcopatus.[o] Episcopus
tamen non unit ecclesias sine consensu sui ca-
pituli,& patroni,quem tamen non exigit sum
mus pontif.[p] Et quando unio fit ad uitam ali-
cuius tantum, eo mortuo beneficium reuiuis-
cit, in propriamque redit naturam: quia unio
hæc temporalis cum tempore extinguitur.[q]
17 Sed si ecclesia polluta fuerit,reconcilianda qui
dē Deo orationibus est: non tamen ideo denuo
consecranda, ut si ab hæreticis profanata sit,[r]

a ca ligneis, & ca. proposuisti, iuncta gloss. io verbo reconciliari, de consecra eccles. can. ecclesijs semel & can. de fabrica, de consecra. dist. 1.
b in ca concedimus, de consecra. dist. 1.
c c. quoniam, de penite. in 4.
d Sozome. lib. 2 histor. Tripart c 9.
e Niceph. Calis. lib. 7. histor. ca. 46.
f c. nos sanctorum, & can. iuramenti. 15 q 6 c. si quem poenituerit, §. n. 1. q. 3. c. quia diligentia, de elect. l. 1. de senten. pass. C. l. 2. ex quib. cau. maio. in r.
g c. cùm accessissent, de constitutio.
h l. cùm loca, de religios. & sumpt. fune. in P. c pastoralis, 7. q. 1.
t Ioseph. lib 7. de bell Iudaic. cap. 12.
k Macrobi. li. 3 Saturn. c. 7.
l Liuius, lib. 5. Deca 1.
m Vlp. l sacra loca, l. 9. de reru diuis. in P.
n l. nihil tam naturale, de regul. iur. in r ca. 1 eod. titu. ap. Gregor.
o c. sicut unire, de exces. prælat.
p c. pastoralis, de donatio.
q Gamen, in regu de trien. possessa q 8
r can. ecclesias Arrianorū & cano. Arrianorū, & can. Agapitu, de con ecc. dist. 1.

Nam, ut ait Optatus Mileuitanus,[s] non po-
test esse ecclesia penes hæreticos, sed scimus
quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prosti-
bula,& meretrices: unus sponsus, una ecclesia.
Sic polluta homicidio, uel sanguinis effusio-
ne,uel semine, uel adulterio reconcilianda.[t]
Item si in ea sepeliatur excommunicatus:[u]
18 nam & tunc parietes subradendi.[x] Reconci-
liatio autem fit per aquam lustralem exorciza
tam,per solum episcopum, non autem per sa-
cerdotem simplicem:[y] idque per aquæ & uini
mixtionem & salis,cum aspersione, & missa.[z]
Refert autem Abdias Babilonicus[a] contempo
raneus apostolorum, D. Bartholomęum in ec-
clesia purificanda,quæ prius erat templum ido
li Astaroth,crucē per latera infixisse,& bene di
xisse. Verum illa sanctificatio ad nouam potius
consecrationem, quàm ad purificationem san
ctificatæ antea,pertinet. Et ideo ritus uarij sūt.
19 Nam cum cōstituenda est, episcopus debet vo
cari,ciuitati qui locum designet, crucemq; ibi
publice figat, inquirat de reditibus sufficienti-
bus ad alimenta præficiendorum.[b] Sunt & a-
lia,quæ ad consecrationem ecclesiarum, & al-
taris pertinent,de quibus consulendus Ioan. à
Selua,[c] & Durandus.[d] Vide & can. 1. de conse
crat. dist. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque ecclesia conse
crata,est iterum cōsecranda:[e] nisi,ut diximus,
ex integro corruerit, funditus deleta fuerit.[f]
20 Erat & apud ethnicos mos restaurandi,& ædi-
ficandi, seu conseruandi templa per pontifices
suos: ut obseruare possumus ex Liuio, dū ait,[g]
Cornelium Barbatum pontificem maximum,
coactum ea consensu populi uerba præire in
dedicatione ædis Concordiæ in ara Vulcani,
cum more maiorum negaret, nisi cōsulem, aut
imperatorem posse templum dedicare. Item ex
uerbis epistolæ Aureliani ad Ceionum Bassū,
apud Flauium Vopiscum.[h] *De Palmyrenorum
bonis*, inquit, *habes gemmas regias, fac cohonesta
ri ex his omnibus templum: mihi & immortalibus,
gratissimum feceris: ego ad senatum scribam, petēs
vt mittat pontificem qui dedicet templum*. Alius &
referendus Cornelij Taciti locus,[i] in quo & cę
remoniæ dedicationis priscę gentilitatis referū
tur his uerbis: *Vndecimo calēdas Iulias, serena lu
ce, spatium omne quòd templo dicabat cunctum uit
tis, coronisq; ingressi milites, quibus fausta omnia,
fœlicibus ramis: dehinc uirgines Vestales cum pue
ris puellisq; patrimis matrimisq; aqua, riuis, & fon
tibus, amnibusque hausta, perluere. Tum Heluidius
Priscus prætor, præeunte Plauto Heliano pontifice,
lustrata boue taurisque area, & super cespitem red
ditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruamq; præsidesq;
que suas pietate bonitatē inchoatas diuina ope attol
lerent, uittas, quibus ligatus lapis innixiq; funes e-
rāt, cōtigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes
& senatus, eques, & magna pars populi, studio læti
tiaq; commixti, saxū ingens traxere: passimq; iniecta
fundamentis argenti aurique stipes, & metallorū
primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur.
Prædixere Aruspices, ne temeraretur opus saxo, aut
rove in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta.*
Hęc Tacitus. De sacro Capitolij tēplo restituto
à Vespasiano tradit, cura L. Vestini equitis quē
monuerūt cōtracti haruspices, ut reliquiæ prio
ris delubri in paludes aueherētur, templū ijsdē
21 vestigijs sisteretur. Postremo restaurātur eccle
siæ & beneficia, qñ pristini & ante sublati fines
22 restituuntur.[h] Sed tertio loco fit beneficiorum
erectio, quando mutatio fit formæ beneficij:
ueluti si ex capella fiat parochia, ex parochia
episcopatus, & ex episcopatu archiepiscopa-
tus:[a]

s Opta. Mileuit. li. 1 in princip. 1 con. Donat.
t c significasti, de adulter cap. proposuisti, & c. si. de cōsecra. eccle. Leuit. ca. 14. & 15. can. si motum de consecra. dist. 1.
u ca. consuluisti, de consecr. eccles.
x cano. ecclesijs, in 1 & 2 de consecr. dist. 1.
y ca. aqua per episcopum, de consecr. eccles.
z can. de fabrica, de consecr. dist. 1.
a Abdias Babil. in histori. Apostol.
b can nemo, de consecr dist. 1, c. 1. de consib.
c Ioan. de Selua 1 par trac. de benefi. q. 1. nu. 65. & seq.
d li. 1 Rationa lis diuinu. offi. c. de eccles. dedicat.
e cano. ecclesijs, de consecr. dist. 1 c. ca. 1. & 6. de sacram. non iter. ca. 1. de sepult.
f d. can. de ecclesijs, Leuit. 14. in fine, arg. l domum, de contrah. empt. in P. can. de fabrica, de consec. dist 1.
g Liu. li. 9. deca. 1.
h Vopis. in Aurel. vita.
i Corn. Tacit. lib. 20.
h vt loca ppn. de pato.

tus: [a] si ex capella simplici fiat collegiata, ex collegiata canonialis, [b] ex regulari secularis, uel contra ex dispensatione: iure enim communi inhibita est hæc commutatio. [c]

a vt in extrauag. saluator, de præben.
b vt in cano. si episcopus, 12. quæst. 2.
c cano. quæ semel, 19. q. 3.

De Collatione beneficiorum. Cap. VI.

1 *Continuatio c. & cur prius de collatione, quam uacatione beneficiorum dicendum.*
2 *In collatione beneficiorum, quæ consideranda.*
3 *In tutoris datione, quæ consideranda.*
4 *Beneficia tantum idoneis sunt conferenda, & qui illi.*
5 *Beneficia laicis non conferuntur ecclesiastica.*
6 *Fœminæ capaces aliquorum beneficiorum.*
Fœminæ non accipiunt primam tonsuram clericalem, eod.
7 *Beneficium cum simplici tonsura quale.*
8 *Curam habens animorum beneficium, exigit sacerdotem: studiorum tamen causa per quinquennium differtur promotio.*
9 *Mores beneficiandorum quales esse debeant.*
10 *Scientia beneficiatorum quæ requiratur.*
11 *Aetas quæ legitima in sacerdotijs obtinendis.*
12 *Episcoporum & prælatorum ætas.*
13 *Episcopus qui indigno beneficium confert, quomodo puniendus.*
14 *Regere alios non debet, qui se nequit gubernare.*
15 *Abbati quæ debet esse ætas.*
16 *Aetas prælatorum in Gallia quæ esse debet.*
17 *Aetati beneficiandorum dispensatur a summ. pontif ex causa.*
Aetatis gratia non fit, nisi duorum annorum, eodem.
18 *Episcopi iuuenes non contemnendi.*
Iuuenum prudentia aliquando senum uincit peritiam, eod.
Sed raro contingentia non sequenda, eod.
19 *Canonicis ætas, quæ requiratur.*
20 *Aetas beneficiandorum in non curatis beneficijs, quæ requiratur ex antiquo & nouo iure.*
21 *Beneficiandi mores, eod.*
22 *Qualificatus beneficiarius quis.*
23 *Præbenda sacerdotalis tantum presbyteris ætatis legitimæ, non ante tempus presbyteris factis concedenda.*
Curio debet fieri presbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum, eod.
24 *Beneficio priuatur, qui non est clericus.*
25 *Beneficium habens uxorem per uerba de præsenti ducens, eo priuatur.*
26 *Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus conferenda.*
27 *Beneficia regularia regularibus ordinis tantum eius beneficij conferenda.*
28 *Monachis mendicantibus nulla beneficia ecclesiastica concedi possunt.*
29 *Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere.*
30 *Monachi eligi possunt in episcopos.*
31 *Episcopus a quibus debet esse immunis.*
32 *Beneficium conferri non potest ex illegitima coniunctione nato.*
33 *Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè a patre capere non potest, mediatè potest.*
34 *Spurij filij non admittuntur in beneficio paterno, nec nati ex illis, etiam legitimari & dispensari ad beneficia.*
35 *Spurijs quis dispensat ad beneficia.*
Dispensatio illegitimis a quo fieri debet, eod.
36 *Dispensatio natalium ad sacros ordines, non porrigitur ad beneficia.*
Dispensationes ad beneficia a casu in casum similem, uel maiorem non producuntur, eod.
37 *Dispensatio per simplicem signaturam ad pluralitatem beneficiorum.*
Per, fiat ut petitur, quot contineat beneficia, eod.
38 *Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat.*
39 *Linguarum & idiomatis intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorantia.*
40 *Patronus debet præsentare episcopo clericum diœceseos, qui intelligat idioma, & intelligatur.*
41 *Alienigena in Gallia beneficia ecclesiastica non potest possidere.*
Albinus in Gallia quid, eod.
Naturalitatis, seu affiliationis in regno litera, eod.
42 *Alienigena in Britannia, Hungaria, Bononia, Verona, sacerdotia habere non possunt.*
43 *Beneficiandorum in Gallia qualitates.*
44 *Beneficia quæ uacant certis mensibus, quando graduatis, aut nominatis, uel alijs debeantur.*
Graduatorum studij tempus præscriptum, eod.
Insinuatio literarum studij graduum quo tempore fieri debet, eod.
45 *Beneficia ulla murata conferri debent graduatis.*
46 *In nominationibus Academiæ, nominatus debet exprimere beneficium quod possidet, et ualorem.*
47 *Litteræ expectatiuæ ad beneficia debent exprimere possessa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum.*
48 *Nominationes, quæ ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem personæ secularem, uel regularem.*
49 *Nominatorum ad beneficia præfertur antiquior, qui eo anno debitè quæ oportet, insinuauerit.*
50 *Gratificationi inter graduatos quando locus sit.*
51 *& 52. Beneficia conferri quibus non possint.*
52 *Bannito non confertur beneficium, & tamen ante relegationem possesso beneficio non priuatur.*

1 COgnita origine, distinctione, & erectione seu restitutione, & suppressione beneficiorum, antequã peruenire possimus ad personas sacerdotum, medium quoddam agnosci debet collationis & possessionis beneficiorum: cui proxime uacationis speculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quàm de uacatione dicendum sit, dubium quoddam moueri posset: uix enim est alterum sine altero cognosci, ut alterum sine altero non possit esse. Nisi erectione facta uacationem existimemus, quæ tamen uacatio uere non est, nec uacare dicatur quod prius possessum non est: priuatio enim præsupponit habitum. [d] Et collatio per consequens prior post electionem, quãuis post primam collationem nõ dicantur posse conferri, priusquam uacent. [e] Ergo de colla-
2 tione prius dicamus, in qua quatuor perpendẽda capita: genus beneficij, de quo supra diximus in diuisione eorum. Nam forma mandati habet causam determinatã, quam sequi oportet in conferendis beneficijs, ut expressio unius generis beneficij ad aliud non porrigatur. [f] Qualitas secundo inspicienda personarum, quibus conferuntur, ut materia: tertio, qualitas eorum qui conferunt: & quarto, modus conferendi, ut forma. Sic Hermogenianus [g] in

d ca. ad dissoluendum, de desponf. impub. l. decem, de verbo. oblig. l. Iulianus, de donat.
e ca. 2. de concess. præb.
f ca. cum in illis, ca. 16 § 1 & 2 c. cui, de nomin. facerd. c. 27. & cano. cl. cui, ca. 29 & c. 5. de præbend. in 6.
g Hermog. in l naturali § si quæratus, de conf. tuto.

tutoris

tutoris datione considerat, an is tutorem acce-
perit, cui fuerit dandus, an is dederit qui dare
potuit:isve datus, cuius dandi facultas erat, &
nom pro tribunali decretum interpositum sit.
4 Summa autem prioris capitis hæc: beneficia
non esse conferenda nisi idoneis.[a] Capacitas
prouidendorum consistit in ordine, legitimis
moribus, scientia, & ætate, & qualitate[b] quę in
ordinibus rite exhibendis requiruntur, iam su-
5 pra exequuti sumus. Desideramus auté in per-
sonis, quæ beneficium accepturæ sunt, ordiné
ecclesiasticum precedere, ut cooptati sint in nu
merum eorum, qui in sortem Domini se trans-
ferunt: Laicis enim cóferri beneficia nequeũt.[c]
6 Demptis his beneficijs, quæ mulieribus con-
ferri possunt Vestalibus: quę, quia clericatus be
neficio gaudere nequeunt, sine clericatu eligi
possunt ad prioratuũ administrationem.[d] Ne-
que enim aliquam mulierem licere tonsurare
7 statuit Alexander 3. summ. pontif.[e] Verumta-
men in masculis obseruandum est, interdum
sufficere clericatus ordinem in beneficio obti-
nendo,[f] quod ideo dicitur beneficium cum sim
8 plici tonsura. Aliquando & maiores ordines re
quiruntur alijs beneficijs præficiendo, ut puta
subdiaconatus: & alij minores etiam ea dispen
tione, si de ecclesia agatur, quæ curam animo-
rum habet annexam.[g] Atque tunc oportet in-
tra breue tempus ad presbyteratum promoue
ri præfectũ, ut supra diximus in diuersitate no-
menclaturæ beneficiorum, in tertia diuisione:
nisi dispensatio fiat causa studiorum per septé
nium, uel quinquennium, quo caso sufficit in-
tra annum ad subdiaconatum promoueri.[h]
9 Mores præficiendorum beneficijs eodem mo-
do perpendendi, quo tradidimus in ordinatio-
ne facienda: nam olim ordinationi, beneficio-
rum datio in titulum coniuncta erat.[i] Atque
probum argumentum est, ut qui non possit or-
10 dinari, incapax sit beneficij.[k] Scientia, seu eru
ditio in beneficiandis paulo maior, quàm in or
dinãdis requiritur, In parochialibus potissimũ
ecclesijs: quia onus prædicandi quoque eis in-
cumbit, & notio & iudicium peccatorum in fo
ro pęnitentiali.[l] Nec tanta sufficientia in sacer
dotalibus præbendis, quanta in curionibus[m]
11 exigitur. Ætas legitima adesse,[n] tempore col-
lationis[o] institutis debet: atque ideo in decana
tu, archidiaconatu, & beneficio curam anima-
rum habente annexam, exigitur, ut prouisus
25. annum attigerit, & scientia & moribus cõ-
mendatus existat, ex cõcilio Lateranensi:[p] quã
uis olim trigesimus annus exigeretur in pres-
byterandis,[q] quales debent esse ad regimen pa
12 rochialium ecclesiarum uocari.[r] Et trigesi-
mus quoque hodie ex eodem concilio exigi-
tur in prælatis,[s] nec dispensari posse per epis-
copum minori 25. annis contra conciliũ Late-
ranẽse, uel in episcopo minori 30. an. placuit.[t]
13 Episcopus porro, qui hominem insufficientis
scientiæ, uel inhonestæ uitæ, uel ætatis illegiti-
mæ prouidendo approbauerit, suspendatur à
perceptione proprij beneficij, donec ueniã me
reatur: nec indigni successorem potest cõfirma
14 re.[u] Et certe indecorum est, eos ad regimen a-
liorũ promoueri, qui seipsos non norũt guber-
nare:[x] unde exigit D. Paulus[y] in eligendo epis
15 copo, ut sit suæ domui bene præpositus. In ab-
batia, quia in alijs quàm episcopatu sufficiunt
25. anni,[z] puto & totidem sufficere cõferenda:
nisi ius prælaturæ & trigesimũ exigat, quodq;
16 melius est. In Gallia sufficiunt 27. anni ad prę
laturã obtinendam, & eius ętatis uirũ potest no
minare rex summo pontifici, dũmodo aliæ qua
litates desideratæ adsint, ex cõuentionibus Gal
licis,[a] At ad monasteria, & prioratus conuen-
tuales, & electiua alia regularia beneficia, ad
quæ rex Galliarum nominat, sufficiunt anni
23. dummodo nominatus aliter idoneus sit.[b]
17 Verum arbitror ex causa posse per sum. pont.
dispensari ętati, si prudentia & rerum sciẽtia eã
suppleat.[c] Sicuti ueniam ætatis solet princeps
iuuenibus probis moribus instructis concede-
re, dummodo impleuerint 20. annum, & mulie
res 18.[d] Regula autem cancellariæ Pauli Pap.
3. super ætatis defectu gratiam posse fieri tantũ
duorum annorum tradit, habita prius informa
18 tione idoneitatis. Erat iuuenis Timotheus epis
copus à D. Paulo præfectus, ut ex uerbis episto
læ ad eum missæ constat,[e] *μηδείς σοῦ τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ*, i.
*nemo iuuentutem tuam contemnat, sed esto forma
uel exemplum fidelium in sermone &c.* Cuius exẽ
plo D. Ignatius[f] Damam episcopum Magne-
siorum iuuenem, honorandum esse docet Salo
monis & Iosiæ quoque exemplo, *Quia non lon-
gi*, inquit, *temporis spatium, sed spiritus sanctus
scientes & sapientes reddit.* Possunt esse quatuor
raro cani iuuenis sensus, ut Danielis prudentia
senum malitiam aliquando uicit, & sæpe uasa
innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare
non dedignatur, & erudire præter uulgarem
hominum ordinem: neque enim perpetuo ipsi
homines sua loquuntur, sed Deus est, qui in il
lis loquitur. Verumtamen non sunt temere exẽ
pla eorum, quæ raro accidunt, sequenda: cum
periculum animarum ex episcoporum præfe-
ctura non leue sit, sed perniciosissimum. Et uix
iuuenis, qui non expertus est ætate rerum ua-
rios casus, potest hanc pastoralem curam pro-
be, quantumuis literarum peritus, exequi. In se
nibus est prudentia, & iam in ijs quantum illo
rum ualeant artus in pugna hac spiritali, licet
annotare: in iuuenibus promptus quidem ad
dignitatis ambitionem animus, & ad bibendũ
calicem inexpertæ uires & dubiæ, & neophito
rum ordinationi succrescit superbia. In nõ cu-
ratis beneficijs & minoribus, & intra pupillaré
ætatem, quẽ posse canonicũ esse etiam ecclesiæ
cathedralis nõ ambigitur:[g] dum pueri nõ sint:
quamuis curata non possint consequi.[h] Et hęc
19 est sententia glossarum.[i] Quibus repugnabant
alij, unde sequi oportet nunc regulam cancel-
lariæ 17. quæ statuit prouisiones, seu concessio
nes, uel mandata de prouidendo de cathedra-
lium ecclesiarum canonicatibus, seu prębẽdis,
non ualere, nisi prouisus 14. suæ ætatis annum
compleuerit: & si fiant de canonicatibus, & prę
bendis ecclesiarum collegiatarum, decimum,
nisi expressè in prouisione per sum. pontif. æta
tis fiat dispensatio, Notatq; ibi glo. antiqua, or
dinarium non posse in his dispensare, aut mi-
20 noribus illa beneficia conferre: Cæterum alia
beneficia minora posse conferre maioribus sep
tennio, ut si portio sit quæ non sit canonialis
collata, arg. l. de pretio, de publ. in rem actio,
In concilio tamen Tridentino[k] statutum, ne
etiam in minoribus ordinibus constitutus, pos
21 sit ante 14. annum beneficium obtinere. Vltra
ætaté legitimã iura exigunt in eo, qui pręficien
dus alijs est, summoperè bonos mores, quibus
& exemplo cum doctrina posit alijs præluce-
re, eosque interdũ præferunt iustis natalibus.[l]
22 Dehinc qui adipisci vult beneficium, debet
eius conditionis esse, quæ præscripta est natu-
ræ beneficij, uocant ideo qualificatum qualita
tibus

a ca. graue, ca. 29. de præben. c. causam, quæ de electiun. ap. Grego. l. vt gradatim, de mo. ner. & hono. in P. c. eletum, c. 3 de cõcess. pręben. li. 3. Decretal. tit. 8 c. 3. de institutio.
b ca. 4 de ætat. & quali. c. cum in cunctis, § inferiora, de electio. c. dudum, in eod. ti.
c ca. 2. de institutio. c. cum adeo, de rescrip.
d c. indemnitatibus, de electio. in 6.
e in ca. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniugato. lib 3 Decretal. tit. 32
f ca. ex literis, de trans.
g ca. præterea, de æta. & quali. li. 1. Decret. tit. 14.
h In regu. cancell. Pauli Pa. 3. de non promouen. ad sacros ordi.
i cano. 2. & 3. 70 dist.
k Interp. lat. c. si eo tempore, de rescrip. in 6.
l clem. dudũ, de sepult. can. adijcimus, § 1. 16. q. 1. Panor. in c. omnis, de peni. & remiss. m c. cùm in illis, de præben. in 6.
n c. cum te de æta. & quali. c. nihil est, de electio.
o c. si eo tempore, c. 9 de rescrip. in 6.
p c. cùm in cunctis, c. 7. § inferiora etiam, de elect. ap. Greg. clemẽ generalem, de ætat. & quali. c. licet ca non, ca 4. de elect. in 6.
q can. si triginta, & cano si presbyter, 78. distinct.
r ca. præterea, de æta. & quali. cano. sicut, 82. q. 2. ca. 1. de qua. & quali.
s d. ca. cùm in cunctis, de electio.
t glo. in c. cum dilectus, in ver. ætatis, de elec.
u ca. nihil est, c. 40 de electi, ap. Grego d. c. cum in cunctis, § 1.
x c. indecorũ, de æta. & qual.
y 1 ad Timothe 3.
z d. ca. cùm in cunctis, § inferiora, de elect.

a § 1. de reg. ad prælatu. nominat. in concord.
b § monasterijs, de reg. ad præl. 23. nom. in concord.
c c. fin. de despon. impub.
d l. 2. de his, qui ven. ætat. impetr. libr. 2. C. tit 45.
e 1. ad Timothe 4.
f D. Ignatius, epist. 6.
g ca. ex eo, ca. 32 de electione in 6.
h vide c. super inordinata, ca. 35. iuncta glos. in verb. pueri, de præben. ap. Grego.
i in dict. ca. ex eo, & super inordinata.
k Sess 7. tit. de reforma. can. 5.
l ca. Innominis, ca. 20. de electi,

tibus requisitis [a]: ut si theologalem præbendã
nancisci velit, sit Theologus bachalaureus
formatus, qui per decem annos studuerit, qui
legere seu interpretari sacras scripturas, & præ
23 dicare possit.[b] Sacerdotalis præbenda sacerdo
tibus in ætate legitima constitutis tantum, nõ
illis qui non sunt presbyteri, vel ante ætatem
legitimam facti sunt, conferenda: [c] quamuis
ante ætatem ordinatus recipiat uerum ordinẽ
& characterem, suspenditur tamen ab exerci-
tio.[d] Datus nihilominus prouisis de cura paro-
chiali annus ad adipiscendum presbyteratum,
computandus à die adeptæ pacificæ possessio-
nis beneficij, & alio impedimento legitimo ces
sante:[e] nisi etiam ob studium literarum per sep
24 tennium dispensetur, ut fieri potest.[f] Sed in
omnibus beneficijs oportet tempore collatio-
nis, esse clericum, id est, tonsuratum, aliter non
potest possideri beneficium: [g] sine tonsura pri-
ma enim laicus quis est, & laici incapaces be-
neficiorum sunt, ut paulo ante in principio i-
25 stius capitis diximus. Sed & clericum oportet
esse sine uxore: nam qui uxorem duxit, etiã per
simplicia uerba de præsenti, & sine copula, in-
capax est:[h] & si habeat beneficium, statim amit
26 tit.[i] Regularia regularibus personis beneficia,
secularia secularibus conferenda.[k] Neque con
ferendo beneficium regulare seculari, uel con-
tra, censetur ideo dispensatum: nisi in signatu-
ra uel prouisione, de commenda expressè fiat
27 mentio.[l] Rursum regularia, ut prioratus eccle
siarum, uel administrationes, non debent con-
cedi alterius ordinis monachis, quàm eius per
quos solita sunt hactenus possideri, sine autho
ritate summi pontificis.[m] Iique debent expres
sè esse professi regulam ordinis, uel qui emitte
re omnino professionem, & habitum suscipere
teneantur, ex concilij Tridentini Decreto.[n]
Quanquam senatusconsulto Parisiensi anno
1534. 25. Februarij iudicatum sit, oportere præ
cedere prouisionem professionem expressam,
& certam, nec sufficere tacitam, uel expressam
28 sine die.[o] Monachis autem mendicãtibus nul
la beneficia concedi possunt.[p] Quia enim ex-
pressè notũ emittũt abdicationis proprietatis,
& paupertatem profitentur, incapaces sunt re-
dituum & prouentuum annualium.[q] Habent
tamen istæ mendicantium sacræ familiæ, prio
ratus suos, sed non sunt beneficia, sed admini-
29 strationes sui ordinis, & regulæ. At alij mona-
chi non mendicãtes possunt beneficia posside-
re sibi conuenientia, & ex electione, & confir-
matione: [r] propriè tamen parochialibus eccle
sijs præfici non possunt: [s] quia secularia benefi
30 cia sunt. Placuit tamen monachos posse eligi
in episcopos: dummodo sine controuersia eli-
gantur, & cum consensu suorum prælatorum,
non alio modo:[t] & absoluuntur à iugo suę pro
fessionis,[u] tamen non debent mutare habitũ,
31 nec substantialia sui ordinis.[x] Neque mona-
chismus solus est impedimẽtũ, quo minus quis
gradũ episcopalem conscendat, neque nume-
ratur inter ea à quibus esse immunis debet, qui
in episcopum ordinatur, quę in concilio Tole-
tano 4. collecta sunt, & referũtur à Gratiano in
32 suo Decreto, in ca. qui in aliquo, 51. dist. Alia
qualitas quoque consideranda in beneficijs cõ
ferẽdis, ut sint personæ, quibus cõferũtur, ex le
gitimo matrimonio procreatæ: [y] nisi cũ ijs dis
pensatũ fuerit, ob morum probitatẽ, & uitæ in
tegritatẽ, & literarum scientiam, super natali-
33 bus.[z] Sic filijs legitimis & naturalibus presby
terorum, nempe genitis ex matrimonio ante

a §. præfati qua ordinarij, de collatio. in cõcord. Gall.
b §. statuimus insuper, de collat. in concordat. c. si. de magist. ap. Greg. c ca. cum da beneficio. cap. 29 de præben. in 6.
d c. vel non est compos, de tẽpor. ordinat.
e cap. licet canon, & ibi glo. & ca. cãmissa, de electione. in 6. c. licet, de pręben. in 6.
f gl. in ca. licet canon, in ver. idem tempus, & c. cùm ex eo, de præb. in 6.
g ca. ex litteris, c. 6. de transact.
h in extrauag. Ioann 22 antiqua decis. quęst. Tholos. 361.
i c 1. de clerc. coniug. & ibi Collect. decis. capel 239.
k c. cum de beneficio, c. 5. de præb. in 6. § volumus, de electio. in concordatis, c. nullus, de electio. ap. Gregor.
l in regu. cancell. Pauli Pa 3 titu. de commendis.
m ca. cùm singulis, ca. 32. de præb. in 6.
n in cõcil. Triden. sessio. 4. in Decret. de reforma. can. 10.
o Papus, lib 2. Rhaps. arest. tit. 4. arest 6.
p Antiq. interpre. in regul. 3. cancella. Innocentij. 8.
q clem. exiui, §. cumque annuum reditum, de verb. signif.
r can. doctos, cano. si monachus, & seq. 16. quæst. 1.
s can de monachis. §. fin. & c. seq 16. q 1.
t c. quorundã, 34. de elect. in 6. c. quàm sit. §. nullus, 18 q 2. can. si quis monachus, 16 q. 1. can. legi, eo. tit.
u cann. 2. 18. q. 1.
x can. de monachis, 16 q. 1.
y ca. innotuit, c. 20. de electio. c. per venerabilem, c 13. §. fin. qui fil. sint legi ti. li. 4. Decret. tit. 17. c. nisi cũ pridem, §. personn. de renunciat. ca. cum in cunctis, de elec. Deutero. 23.
z d. cap. innotuit, de elect. c. Cenomanensem, 56. dist.

bigamia, ab eo qui uxore mortua presbyter
fuit factus, potest prouideri de beneficio iure
communi, etiam in ecclesia patris,[a] & de pater
no beneficio, quod pater tenuit antea mediate,
& dummodo id beneficium immediate nõ fue
rit à patre possessum,[b] ut euitetur successio in
beneficijs ecclesiasticis:[c] nam tunc est opus dis
34 pensatione.[d] De filijs autem presbyterorum
illegitimis, Clementis 7. est constitutio anni
1533. qua inhibetur, ne posthac spurij recipiã
tur in beneficio paterno nec cum legitimatio-
ne, dispensatione, uel alio modo.[e] Quare & o-
porteret fieri mentionem in dispensatione di-
ctæ prohibitionis. Idipsum & in nepotibus lo-
cum habere etiam legitime natis ex spurio, ut
non possint consequi beneficium auitum, indi
35 catum Tholosæ anno 1534.[f] Sed quis benefi-
ciãdos natalibus restituet iustis? quis potest dis
pensare? Hic distinctio adhibenda est, an bene-
ficia sint simplicia, an uero dignitates, uel cura
ta. Et rursum in simplicibus, an is, cui conferen
da sunt, sit filius illegitimus presbyteri, qui ha-
buit idem beneficium in eadẽ ecclesia, in qua
filius institui debet, an in alia: & si pater illegi-
timus habuit in eadem ecclesia simplex benefi
cium seculare, ueluti canoniam, debet dispen-
satio fieri à sum. pontif. ab episcopo nõ potest.[g]
Extra ecclesiam paternam, & in beneficio sim-
plici seculari, dispensat episcopus, si cura non
imminet animarum: in personalibus autem, di
gnitatibus, & curatis, tantũ summus põtifex.[h]
36 Hic obseruare dignum est dispensationem na
talium, ut possit quis promoueri ad sacros ordi
nes, non produci, ut dispensatus quis censeatur
ad obtinenda beneficia:[i] nec dispensatus ad ha
bendum beneficium curatum, censetur dispen
satus ad obtinendam dignitatem: nec ualet ar-
gumentum in dispensatione à simili, uel à ma-
iori, uel à minori.[k] Nec dispensatus super nata
libus ad effectum obtinendi beneficium & or-
dinem, potest impetrare dispensationem super
pluralitate beneficiorum: non facta mentione
de defectu illegitimitatis, seu natalium, uel or-
37 dinum.[l] Atque in regula cancellariæ Innocẽ-
tij 8. 50. cautum, ut concedi tantum possint gra
duatis, uel è magnis parentibus illegitime na-
tis, per simplicem signaturam dispensationis
per, *fiat ut petitur*, quatuor beneficia, etiã si sint
præbendæ cathedralium, uel collegiatarum ec
clesiarum, & maiores post pontificalem, & post
principales in collegiatis ecclesijs: alijs uero
fiat, tria: & per, *fiat ut petitur*. quatuor, si petãtur.
Dummodo canonicatus & præbendę cathedra
lium ecclesiarum, uel dignitates non existant.
38 Deinceps alia qualitas in iure præficiendis exi
gitur, ut sint regnicolæ, uel idioma nouerint eo
rum, quibus præficiuntur in parochialibus ec-
clesijs, ut habetur in regula cancellariæ Roma
næ Gregorij 13. & Eugenij 4. Cum enim re-
ctor siue pastor ecclesiæ,[m] parochorum debeat
audire exomologeses,[n] illis uerbum Dei inter
pretari,[o] eos uisitare,[p] hoc munus recte imple
ri non potest per eos, qui nec possunt intellige-
39 re loquentes, nec intelligi possunt. D. Augusti-
nus facilius animalia diuersi quamuis generis
sibi sociari tradit,[q] quàm diuersæ linguæ eius-
dem speciei homines, & diuersitatem lin-
guarum hominem ab homine alienare. Et D.
Paulus,[r] *Si nesciero uirtutem uocis, ero ei, cui lo-
quor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et in
ter signa iræ maioris Dei in populum apud
Hieremiam,[s] illa imprecatio est, *Adducam su-
per uos gentem, cuius ignorabitis linguam, nec in-*

telligetis

a ca. adhæc, de fil. presbyt.
b ca. ex transmissa, eo. c. per sentium, eo.
c c. cõstitutus, c. quoniam, ca. ad extirpãdas, eo tit. & ita iudicatum Pap. Rhaps. arest. li. 2. tit 4. are. 1.
d c. ex tua, eo.
e vide Pap. lib. 2. Rhaps. arest. tit. 4. arest. 2.
f Idem, vbi supra arest 3.
g c. cùm decorem, & c. ad abolendam, & ibi glos. in ver. non valere, ca. dilectus, & c. fi. de fil. presbyt. ap. Greg.
h expressè in c. 1. eod. in 6. & c. fin. eod apud Greg. c. innotuit, § 1 de electio. ap Greg. l de Sancto Gemin. in ca. 1. de fil. presbyte. in 6. Angel. Clausula in ver. beneficium, nu. 22. & Geminianus, in ca. fin. d. de fil. presbyt. in 6.
l d c. fin. & ibi Geminia.
m c. quamuis, de re iudic. ca. quicquid, 1 q. 1.
n ca. omnis, de pœni. & remiss.
o cle. 2. de sepult. c. ecce, 93. dist. c. inter cęteris, de off. ord. cum simil.
p Prouerb. 17. Eccles. 33. c. sedes apostolica, de præb. in extra. Ioan. 22.
q D. Augusti. li 19. de ciuita. Dei, c 7.
r 1. ad Corinth 14.
s Hieremi. 5.

telligetis quid loquuntur, Et in Deuteronomio.[a]
*Adducet ſuper te dominus gentem de longinquo,cu
ius linguam intelligere non poſſit.* Nec uoluit ſeue
rius punire ſuperbiam ędificantium turrim Ba
belis, quàm per lingnæ confuſionem, nt quid
uellent mutuo non intelligerent.[b] Contra
Deus ſacroſanctum regni æterni euangelium,
publicaturus,noluit uarijs linguis loqui Apo-
40 ſtolos.[c] Refert Cardinal.[d] Hugonem antiquũ
interpretem dicere ſolitum, patronum debere
præſentare epiſcopo clericum eiuſdem diœce-
ſeos,qui intelligat,& intelligatur. Hoc etiam
tradit Rochus de Curte, in tracta.de iure patro
41 natus,in uerbo,*honorificum*,quęſt. 18. In Gallia
etiam exterus, ſeu alienigena eſt incapax bene
ficiorum,ex priuilegio regni,& impetrata ab il
lis poſſunt ab incolis imperrari,[e] cuiuſcunque
generis ſint, nec poteſt diſpenſari à Pappa alie
nigenæ, ut ſine literis naturalitatis impetratis
à principe noſtro, poſſit beneficia conſequi in
hoc regno Galliæ.[f] Cæterum ſi poſt adeptionẽ
beneficij alienigena, qui albinus, id eſt,alibi
natus dicitur,obtinuerit à principe, ualebit a-
deptio,& retinere poterit beneficium, ut refert
Rebuffus fuiſſe in ſenatu Pariſienſi iudicatũ.[g]
Odioſas tamen notabis has conceſſiones natu
ralizationis ad conſequenda beneficia,& ea ra
tione aliquando reuocatę ſunt à Ludonico 12.
quas cõceſſerat ante Carolus 8. & nondum ſor
42 titæ erant effectum.[h] In Britannia quoq; cau-
tum: *Sacerdos Gallicus, ſacerdotium in Britannia
ne occupato.* Bononiæ quoque ſtatuto ſacra be-
neficia,ſeu publica munera numquam confe-
runtur exteris.[i] Illud ipſum in Hungaria ſeu
43 Pannonia ſeruatum.[k] Et cautum Veronenſi
ſtatuto.[l] In Gallia itaque exigimus,ut is cui cõ
fertur beneficium ſit regnicola,uel ius regnico
læ impetrauerit. Deinceps,ut quibus pręlaturę
dantur,ſint magiſtri in theologia ſaltem, uel li
centiati,uel doctores,aut licentiati in altero iu
rium,iuris ciuilis,aut canonici, in uniuerſitate
approbata: ſint graues perſonæ, 27.annorum
ſaltem,nominati à rege ſummo pontifici intra
ſex uel nouem menſes. At in minoribus benefi
cijs, diſtinctio adhibetur beneficiorum debi-
torum graduatis nominatis, & gradnatis ſim-
plicibus,& alias idoneis, per menſium anni di
ſtinctionem,in quibus beneficia uacauerint.[m]
44 Nam beneficia uacantia in menſe Iulij, & Ia-
nuarij[n] debent conferri graduatis, ſaltem ba-
chalaureis nominatis, qui in uniuerſitate re-
gni priuilegiata per debitum, ſeu pręſcriptum
tempus ſtuduerint, nempe[o] magiſtri,ſeu licen
tiati; aut bacchalaurei in theologia,per decen
nium:per ſeptennium doctores licentiati,in iu
re canonico,ciuili,& medicina: quinquenniũ
magiſtri, aut licentiati in artibus: cum tamen
ſexennium bacchalaureis ſimplicibus in theo
logia ſufficiat:quinquennium bacchalaurei iu
ris ciuilis, nel canonici, niſi nobilibus ſint pa-
rentibus orti, quo caſu iuris ciuilis & canonici
bacchalaureis triennium ſufficit.[p] Debet tamẽ
cõſtare de nobilitate,atteſtatione propria,quæ
inſinuari debet una cum alijs literis ſeu codi-
cillis gradus,& nominationis. Exigit & conſti-
tutio regia,& conuentiones Gallicæ, & ſummi
pontificis, ut qui gradus aſſequuntur ſint gra-
duati in uniuerſitate,ſeu Academia,nõ ſub bul
la:ſint dehinc nominati,[q] quodque literas præ
ſentauerint ei, à quo beneficia obtineri deſide
rant, gradus & nominationis debito tempore,
nempe quadrageſimæ:& poſtea petant uacan-
tia beneficia,& proſequantur.[r] In menſe Apri
lis,[s] & Octobris,beneficia quæ uacauerint, de
bentur quoque graduatis: ſed non ſunt affecta
ſolis nominatis, uerum etiam & ſimplicibus,
qui literas ſuorum graduum cum tempore ſtu
dij debite inſinuauerint. At in reliquis menſi-
bus,[t] Maio,Iunio,Auguſto,Septembri, Nouẽ
bri,Decembri, Februario, & Martio, beneficia
uacantia poſſunt libere præſentatis à patronis,
& ſine præſentatione conferri ab ordinarijs,[u] al
terius qualitatis hominibus, alioquin tamen
45 idoneis. Hoc obſeruato,ut ſi beneficium ſit uil
læ muratæ,teneantur illud conferre graduato,
uel ad illud præſentare aliquem graduatum
ſeu ſimplicem,ſed nominatum,[x] & qui ſaltem
ſtuduerit in altero iuriũ, uel in theologia per
46 triennium. Obſeruamus quoque in qualitate
nominationum,ut in literis nominationum ex
primi debeat beneficium,quod tunc quis poſſi
det, & uerus eius ualor, alioquin inutiles illis
ſunt.[y] Quia ſi quis poſſidet beneficium, uel be
neficia habentia prouentus ducentorum flore-
norum uel aureorum de camera,non poteſt in
uim gradus & nominationum, petere benefi-
47 cium uacans.[z] Eſtque regula generalis in gra
tijs ad beneficia, ſeu in expectatiuis beneficio-
rũ:ut qui eas impetrat,teneatur beneficij quod
poſſidet uerum ualorem exprimere, alioqnin
impetrationes nullæ ſunt.[a] Item & aliæ quali
tates beneficij in gratijs, ſeu mandatis exprimi
debent,quòd curata uel alterius generis: aliter
nullæ. Quamuis in alijs impetrationibus quali
tatis expreſſio omiſſa non noceat.[b] Cæterum
ſingulare eſt & notabile collationem factam
in uim gradus alterius beneficij graduato ha-
benti beneficium ducentorum florenorum au
ri,ipſo iure non eſſe irritam,& ideo non eſſe e-
ius incapacem: uerumtamen poſſe alium gra-
duatum illud beneficium petere à collatore,
& ita proſequi. Quia poſtquàm huic graduato
non debetur in uim gradus, ergo alteri debebi
tur.[c] Item notabile, quòd antequàm ſit proui-
ſum graduato inſinuanti uſque ad prædictam
ſummam 200. aureorum, poterit petere aliud
beneficium compatibile tamen cum primo,li-
cet prius haberet unum,uel plura.[d] Non pote-
rit tamen incompatibile petere, nec conſequi,
niſi prius habita diſpenſatione.[e] Dico autem
præcedere debere diſpenſationem ipſam acce-
ptationem:nam diſpenſatio poſterior non fir-
mat acceptationem,[f] nec rehabilitat in præiu-
48 dicium alterius.[g] Nominationes porro quæ
dantur, tantum conceſſæ cenſentur ſecundum
perſonarum quibus dantur qualitatem: nem-
pe ſi regulares ad regularia,ſi ſeculares ad ſecu
laria tantum.[h] Nec diſpenſatio hic ſummi põ-
tificis iuuare poteſt confuſionem & mixtionẽ
49 qualitatum.[i] Obſeruatur quoque, ut in men-
ſibus, quibus debentur beneficia graduatis &
nominatis,antiquior præferatur, qui eo anno
literas ſtudij,gradus,nominationis, & atteſta-
tionẽ nobilitatis,ſi eius utatur priuilegio, inſi-
nuauerit tẽpore congruo. Quòd ſi concurrant
noſari eiuſdẽ anni,doctores licentiatis,licẽtia-
ti bacchalaureis (dẽptis bacchalaureis forma-
tis in theologia, quos fauore ſtudij theologiæ,
licẽtiatis in iure ciuili,aut canonico,aut medi-
cina præferri placuit) bachalaurei iuris põtifi-
cij aut ciuilis magiſtris in artibus,præferunt:[k]
in beneficijs aũt debitis ſimplicibus graduatis,
qui gradus quoque literas debite inſinuaue-
rint,collatores & patroni poſſunt pręferre eiuſ
dẽ qualitatis quem uolent, & ut dicitur,eſt lo-
cus gratificationi.[l] Sicut in nominatis,ſi con-
currant

a Deutero 18.
b Geneſ. 11.
c Actuum. 2.
d Cardin. in c. ſignificaſti, de iur. patro.
e glo. in procemio pragm. ſanctio. in ver. exterorũ. in concordat. Ludo. 12. rubr. d. en preſidens & conſeillers. Et in ſtyl. parla. de prob. nobi. 3 Rebuff. tract. de pacifi. poſſeſſ nu. 219.
f Reboff in 3. par. prax bene. fic. in regu. de idiomate.
g Rebuff. in d. regu. gl. 1.
h ane ordon. du Roy Loys, 12 aux modifications art. 11.
i Barbat. conſ. 15 col. 1.
k bone. in §. ſi de poſtu. prælato.
l Bal. conſ. 46. vol. 2.
m l. hæc omnia in § 1 de regia ad prælato. nomi. in concord. Gall.
n § præfatique ordinarij, de collat. in concord. de menſib. uide tan de regia facult. primi menſis nominat. in concord.
o § præterea volum. de collat. in concor.
p Idem in ordinatio. noua Ludou. 12 art. 7. 9. & 21. & in antiq. arr. c. 5. in § videlicet, de coll in pragma. ſanctio.
q § volumus, de collatio. in concord.
r d. § præfatique, & § teneantur, de collati. in concord
s d § teneantur, & §. 1. eod.
t d. §. præfatique ordinarij.
u eod.
x §. ſtatuimus quoque, in 2. de coll. in concord. § in eccleſijs, autem eo. & in prag. ſanctio. in conſtitu. antiq Lud. 12. reg. artic. 6.
y §. volumus autem, de collat. in concordatis, § item q uniuerſitates, eo. tit. in prag. ſancti.
z d. §. volum. & § quod h ga ex dictis, eo. tit. de coll. in prag. ſanctio.
a in regu. cancell. 61 clem 2. de preb. facit c. po. alaſſi, & c. ad audientiam, de celeript.
b Nota, in deciſ. ſo. in antiqua.
c hoc probat, & annotat Rebuffus, in § volumus, ad ver. in vim gradus, de colla. in concord.
d Rebuff. in d. § in ver. non poſſit, per cap. quiuis primũ, de præb. in 6.
e ca ordinarij, § 1. de offic. ordin. in 6.
f ca. quamuis, de reſcrip. in 6.
g c. per venerabilem, qui filij ſint legi.
h expreſ. in d § volumus, in concord. e cum de beneficio, de præbẽ in 6. c. poſſeſſiones, de reb. eccleſ. non alie. l pleniam, § equinij, de vſu & habi.
i d § enim, verſ. inſuper, de collat.
k hæc in § ſtatuimus quoqi, § 1 de colla. in concor.
l proximè citato § ſtatuimus, & in nedi. Ludou. 12 artic. 12.

currant doctores cum doctoribus, & licentiati cum licētiatis, bacchalaurei cum bacchalaureis eiusdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collatori: quòd si diuersæ essent facultatis gradibus paribus, theologus canonistæ, canonista ciuilistæ, ciuilista medico,
51 medicus artium graduato præfertur.[a] Subinde dicimus beneficia, potissimum curata, non posse conferri furiosis,[b] coniugatis,[c] uel desponsatis per uerba de præsenti, quia & eo ipso facto possessa amittunt:[d] nec promotis per saltum,[e] uel extra tempora ordinatis,[f] uel uno tempore sacros plures accipientibus ordines,[g] bigamis,[h] schismaticis,[i] simoniacis,[k] reo criminis læsæ maiestatis,[l] sortilego,[m] sacrilego,[n] relegato seu bannito: quia non potest
52 deseruire, & ita iudicatum in senatu Tholosano anno 1539. in uigilia natiuitatis Domini, licet beneficio, quod ante condemnationem habet, quis non priuetur.[n] Minus conferri possunt falsario literarum Pappæ,[p] excommunicato,[q] suspenso ab officio & beneficio,[r] apostatæ,[s] sodomitæ, qui peior homicida,[t] publico concubinario monito nec emendato:[u] homicidæ,[x] quia non potest promoueri ad clericatum,[y] proinde nec militi, qui bellum frequentauit:[z] morbo comitiali detento,[a] periuro,[b] si de periurio fuerit per sententiam damnatus,[c] usurario publico[d] & manifesto.

a d. § statuimus, & § cæterum, de collat. in prag. sanctio.
b vide de his, & seq. Rebuff. in tract. de pacific. possess. à nume. 181 usque ad numeros plures.
c c.3. c. cum de eorem, de cler. coniuga.
d ca. 1. de cler. coniug. in 6.
e Proposit. in cano. solicitudo, 32. dist.
f ca. cum quidam, de temp. ord.
g c. dilectus, & alteras, eod.
h c. uni. de bigam. in 6
i can. nos consuetudinē, 12. dist. c. quia diligentia, de electio.
k c. cùm clerici, & ibi Pano, de pact. ca. nobis, & seq. de simonia.
l glo. in c. satis peruersum, 56. dist.
m Rebuff. de pacific. possess. num. 202.
n c. uenerabilem, de elect.
n Rebuff. de pacifi. possess. num. 201.
p ca. ad falsariorum, de crimen. fals.
q ca. postulastis, de cler. excom
r c. cùm bona, iuncta gloss. de ætat. & quali. c. cum dilectus, de cōsuet. cum similib.
s c. pen. & fin. 50 dist.
t can. mulier, 35 q. 1.
u § 1. de publ. concub. in concor.
x Apoca cas. ibi, totus homicida.
y ca. accedens, de accusa. can. si quis omnem 1 q. 7. cano. ad omnes, de ætat.
z Præposit. in can. miror, 50. dist. & can. studeat, ibid. Rebuff. de pacifi. possess. nu. 215.
a c. 3. de cleric. ægrot. ca. communicando, 33 distinct.
b c. querelam, de iureiur. ca. constitutus, in 2. de appella. & ibi interp. cum similib.
c c. cùm nō ab homine, de iudic.
d cano. de Petro, 47 dist.

De qualitate conferentium beneficia. Cap. VII.

1 *Beneficia conferunt tantum clerici, non laici.*
2 *Beneficia conferre ex priuilegio quomodo laici possint, & qui.*
Pontificis summi electio in potestate regis Galliæ olim. eod.
Ad beneficia nominat rex Galliæ. eod.
3 *Summum pontificatum & cardinalatum qui conferant.*
4 *Prælatos qui eligant.*
5 *Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad episcopum diœceseos.*
6 *Capitulum sede uacante non confert beneficia collationis episcopalis, præsentatos tamen instituit: communis etiam collationis cum episcopo confert beneficia, & permutationes admittit.*
Collatio beneficiorum inter fructus episcopales. eodem.
7 *Episcopus ante confirmationem non confert beneficia episcopatus.*
8 *Archiepiscoporum, & Patriarcharum in beneficia potestas.*
9 *Summ. pontifex quæ beneficia iure proprio confert.*
10 *In beneficiorum collatione concurrit summ. pontifex cum ordinarijs, & qui potior tempore potior iure.*
11 *Legatus à latere summ. pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinarijs, non alij legati missi, aut nati.*
Legati apostolici priuilegia remissiue, eod.
12 *Beneficiorum tituli iuris positiui, & in arbitrio summ. pontificis sunt.*
13 *Graduatus insinuans quando præueniat summ. pontif. in collatione beneficiorum.*
Patroni præsentatio præuenit collationem Pappæ. eodem.
14 *In præuentionibus ordinarij, & summi pontificis obseruanda.*
15 *Beneficia confert & uicarius loco episcopi.*
16 *Vicarius episcopi quando confert beneficia præsente episcopo.*
17 *Collatio beneficiorum ad alios quàm ordinarios pertinet consuetudine, priuilegio, præscriptione.*
Collationis beneficij capituli cum episcopo una, uel disiuncti modi. eod.
18 *Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet.*
19 *Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat.*
20 *Parochiales ecclesiæ non ueniunt in ius regaliæ principum.*
21 *Imperatoris & regis Apuliæ ius in beneficia.*
Hungariæ ius in beneficia. eod.
22 *Arragoniæ regis ius in beneficia ob Mauros depulsos.*
23 *Regaliorum in beneficijs causa quædam.*
24 *Decimas laici quomodo possidere possunt.*
25 *Regum authoritas in sacra.*
26 *Reges ethnici aliquando sacra tractarunt, & fecerunt.*

1 IN conferendis beneficijs prior regula collatorum cōstituenda est, clericos esse debere qui conferāt: ideo hanc omnino iure communi potestatem fuisse à laicis personis secretam,[e] quia ecclesiastica non possunt tractare,[f] ut sæ-
2 pe diximus.[g] Verumtamen ex priuilegio quædam potestas illis in beneficia conceditur, quæ non usurpatur ex propria authoritate: ut in electione summ. pontif. olim Galliarum imperatori permissum ius, postea eiuratum.[h] Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad prælaturas nominationem.[i] Itē & in alijs, si sibi ius illud in fundatione retinuerit, & sum. pontif. approbauerit.[k] Quandoque & alija laicis ex priuile-
3 gio collatio permittitur beneficiorum.[l] Itaque iure communi hodie summ. pontificatus conceditur per collegium cardinalium,[m] cardinalatus à sum. pontifice:[n] quamuis ex concilio Basiliēsi alijs cardinalibus reseruetur electio.[o]
4 Ad prælaturas ecclesiarum, in quibus est capitulum, iure ordinario eligit capitulum,[p] seu congregatio, uel collegium, & singuli ex illis uocem habent electionis, ut in capitulo, si sint in subdiaconatus ordine: non aliter:[q] confirmatio electionem sequitur, sed de his postea:
5 In alijs beneficijs, collatio iure ordinario pertinet ad episcopum eius diœceseos sub qua sint:[r] quia omnes basilicæ eius curæ in sua diœcesi commissæ.[s] Hacque etiam in parte solicitudinis dati coadiutores episcopi summo pontifici, ut partitis oneribus mandata cœlestia facilius executioni demandentur:[t] uocati namque in partem solicitudinis, non in plenitudinem
6 potestatis.[u] Proinde sede uacante, capitulum non potest beneficia conferre, quamuis præsentatos instituere possit:[x] quòd collatio propriè ad ius episcopale pertineat, & inter fructus episcopales successoribus episcopis reseruanda sit.[y] Nisi interim summus pontifex contulerit, uel nisi ad episcopum & capitulum collatio communiter pertineat: nam uacante sede, tunc solum capitulum confert,[z] non aliter: sed tantum uacanti beneficio œconomum potest constituere,[a] sicut & ex causa permutationis beneficia concedere, si credamus Pa-
7 normitano.[b] Itaque cōstat episcopum, qui suo iure

e tot. 63. dist. c. sacrosancta de elect. can. si qs deinceps, 16. q. 7. c. Massana, c. quisquis, de electio. can. imperium, 10 dist.
f ca. quamuis sit graue, de decimis, cum similib.
g cano. Adrianus, can. in synodo, 63. dist. can. uota, § 1. c. quia nacta, eo.
k can. tibi, 63. dist. can. ego Ludouicus, cano. cōstitutio, ead. distinct.
i de regia ad Prælatu. nomi. in concord. Rufeus, in tracta. de iure regal.
k can. Eleutherius, 18. q. 2. ca. quādo, de consuet. & ibi Pan. c. dilectus, in p. ca. 34. de præb.
l ut in d. ca. dilectus.
m ca. licet, de elect. ap. Greg. c. ubi, eod. tit. i. 6.
n clem. ne Romani, de elect.
n § fin. de numero & qualita cardinal. in prag. sanct.
p c. 1. & c. cum terio, ca. ne pro defectu, de elect. § 1. ca. ut in prag. sanct. can. congregatio, 16 q. 7. ca. abbas, c. abbatem, 18. q. 2. ca. nobis, de iure patro.
q clemē. 2. de ætat. & qualita.
r c. eam te, de rescript. c. conquerente, de offic. ord. ca. cum uenissēt, de institut. ca. 1. de capel. mona. ca. cùm ex iniuncto, de hæreti.
s cano. nullus, & cano. omnes basilicæ, 16 q. 1. c. omnes basilicæ, de consec. dist. 1. cap. 2 de instit.
t ca. mandato, de præsumpt.
u c. ad honorem, de autho. & usu pallij, ap. Grego.
x ca. 2. de sed. vac. ap. Greg. c. 1. eo. tit. in 6. can. presbyteri, 24. dist. ca. 1. de instit.
y gl. in c. cùm olim, de maior. & obed.
z d. cap. uni. ne sed. uac. in 6.
a c. cùm uos, de offi. ordin.
b Panor. in ca. cū olim, de maior. & obed. in sex. dubitatione.

iure confert, esse ordinarium collatorem beneficiorum, [a] si modo is episcopus confirmatus sit: nam electus solum ante confirmationẽ conferre non potest beneficia, etsi alia ei quædam, ut in episcopo diximus, permittantur episcopa
8 lis. [b] Cæterum dum de episcoporum potestate circa beneficia agitur, non ualde difficile est obseruare hæc eadem locum habere in archiepiscopis & patriarchis, & summo pontifice: singuli enim habere dicuntur episcopatũ, in quo tamen alij alijs maiorem dignitatem & potestatem in quibusdam nacti sunt, ut apparebit ex
9 serie dicendorum. Summusque pontifex etiam confert beneficia iure proprio solus, ut deuluta: [c] item si ei subiecta tantum sint: [d] uel trans
10 ferendi sint episcopi. [e] Concurrit autem cum episcopi cuiusque potestate summus pontifex in conferendo, ideo iuri præuentionis est locus inter prouisos de uno & eodem beneficio à summo pontif. & ab ordinario, ut potior tempore, sit potior iure. [f] Est enim pastor generalis vniuersi gregis catholici & Christiani summ. pontifex, alij in partem tantum solicitudinis
11 uocati, ut dictum est. [g] Quare & legatus à latere summi pontificis, qui cardinalis est, potest quoque in prouincia sibi commissa per cõcursum conferre beneficia. [h] Quod alijs tamen legatis missis, uel natis ratione adeptæ ecclesiæ non licet: nisi specialiter concedatur. [i] Quã quæstionem latius uidebis explicatam apud Ioannem de Selua, [k] per sexaginta duo contraria, ubi fusè de potestate legati apostolici, & eius
12 priuilegijs. Summus pontifex in causis beneficialibus habet plenissimam potestatem, [l] episcopi semiplenam, secundum interpretes: [m] & Pappa concessit collationem beneficiorum episcopis. Estque per consequens, reuocandi ei potestas, ut & legẽ ex arbitrio reuocat. [n] Quia & tituli beneficiorum sunt de iure positiuo. [n] Ita iura ordinatiis priuat concessione præuenit [p] & mandatis. Non secus quàm cum plures eiusdem negotij possunt esse iudices, alius alium præuenire & alij præferri potest. [q] Sicut & Pappa etiàm potest præueniri per ordina-
13 rium in collatione. Et in Gallia quoque, quando ante mandatum summi pontificis de prouidendo, graduatus conditionis requisitæ interpellauit episcopum uel capitulum uel alium collatorem, sibi conferri beneficium, [r] tũc Pappa, ut præuentus, non potest præuenire eum in eo. Idipsum quoque uerum est, si ante collationem Pappæ præsentauerit patronus, quanquã præsentatus post prouisionem alterius à Pap-
14 pa factam institutus fuerit. [s] Cæterùm in præuentionibus summi pontificis, & prælatione impetrantium, obseruãdum est, ut impetrantes sint qualitatis requisitæ, in beneficijs collatis, uel sint dispensati legitimè ab eo, qui potestatem habet. Item nulla collatio pontificis summi non præuenit ordinarium, ut si contra priuilegia & conuentiones Galliæ, & summi pontificis fiat. [t] Nec præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum. [u] Et quod nullum est, effectum non producit. [x] Sicuti etiam si præueniat summus pontifex conferendo cõtra regulam cancellariæ 18. de uerisimili notitia, uel si ex dolo impetrantis præuentio fiat: puta, quia ut præueniret & deciperet ordinarium, celauit mortuum ultimum possessorem, donec impetrauerit. [y] Vel quando fieret fraus regulæ cancellariæ de publicandis resignationibus. Nec confert iura præuentio-

nis summus pontifex quæ iure regali ad regẽ
15 pertinent. [z] Loco episcopi uicarius eius potest conferre beneficia, si episcopus illi specialiter
16 concedat & mandet, non aliter. [a] Nec tamen ideo minus potestas penes ipsum episcopum remanet conferendi, etiamsi sit & penes uicarium illius: quare & poterit is conferre. [b] Derogat namque reipsa episcopus conferendo mãdato, & generi per speciem derogatur. [c] Atque uicarij officio suo non funguntur, nisi absente episcopo, uel cum is non potest, uel non uult
17 officium præsens exercere. [d] Præter ordinariũ episcopum seu eius uicarium, conferunt & alij, uel ratione consuetudinis probata, uel in uim priuilegij uel præscriptionis. Quocirca cõsuetudine uel statuto seu usu, præbendarum collatio ad alios pertinere potest quàm ad episcopos. [e] Et aliquando capitulum beneficia confert capitulariter, & ut dicunt, in communi: interdum singulares eius capituli canonici, uel iure capituli, uel iure proprio canoniæ, uel ratione dignitatis, uel personatus, uel officij, uel de consuetudine, uel statuto ecclesiæ, uel ratione præbendarum. [f] Ea ratione interdum episcopus confert una & coniunctim cum capitulo, interdum de consilio & assensu capituli: ut & capitulum secundum statuta, interdum disiunctim sine episcopo, & alias cum con-
18 silio episcopi. [g] Conferunt ex priuilegio laici, [h] imo aliquando & mulier, ut comitissa Flãdriæ: [i] nisi caput quod de ea meminit intelligamus donationem præbendarum, esse præsentationem, ut alibi etiam donatio pro præsentatione accipitur. [k] Refert & Rota, ad abbatissas collationes quoque pertinere: [l] sunt & aliæ, quæ priuilegio conferunt. [m] Et interdum episcopatibus Summus pontifex œconomum, & uisitatorem ecclesiis uacantibus constituit, qui præbendas eius & beneficia conferunt, ut in canone obitum, 61. distinct. & ibi gloss. penult. & in cano. non liceat, 12. quæstio. 2. Literis quoque summi pontificis aliquando committitur receptio canonici & collatio alijs, quàm epi-
19 scopis. [n] Rex Galliæ in certis ecclesiis uacantibus, quæ iuris regaliæ sunt, pendente uacatione beneficia uacantia, quæ ad eius ecclesię collationem pertinent, confert, & fructus alibi percipit, [o] donec pontifices promoti, sacramẽtum fidelitatis ab illo acceperint. Quod priuilegium agitatum fuit sub Nicolao III. summ. pontif. in curia Romana. [p] Et conseruatum in Gallia, ut constat constitutione regia Philippi Pulchri, anno 1334. mensis Octobris. Quamobrem in uacatione harum ecclesiarum regalium, manus ei inijcit, ponitq; sub tutela sua, [q] & œconomum constituit, qui fructus sede uacante colligat, & recipiat eo modo, quo uiuens præpositus faceret. De hoc iure sic meminit cõcilium Basiliense, [r] dum de taxatione quintæ partis ualoris habet beneficiorum, *exceptis beneficijs, quorum ius patronatus, præsentatio, collatio, institutio, uel prouisio ad regem iure regaliæ uel aliàs pertinet*. Et ad hoc ius plura capita pontificum referenda sunt. [s] Habet & ius hoc rex Angliæ in quibusdam ecclesijs cathedralibus sui regni, [t] ut præbendas earum conferat, & alia
20 beneficia sede uacante, exceptis parochialibus ecclesijs,

de præbend. in 6. q vide Boer decis. 11. numero 9.
r § item quod dicta, de annat. in pragma sanctio.
s cap. cùm inter vos, de consuetud. c. dilectus, 3. de præben. can. Adrianus, can. ego Ludouicus, 63. distinct.
t vt in cap. ex diligenti, de iur. patron.

a dict. ca. cùm vos, de offi. ordina. & de extra. Ioan. 22. execrabilis.
b c. nosti, cap. transmissam, ca. qualiter, de elect. ap. Grego. c. anantne, eod. ut in 6.
c c. licet, de supp. negl. prælat.
d c. si. de renũciatio.
e c. 1. de transl. episcop. ap. Grego.
f c. si à sede, & cap. dudum de præben. in 6.
g c. ad honorem, de autho. & vsu pallij.
h c. 1. de offic. lega. in 6. c. dilectus, eod. ap. Grego.
i in d. c. 1. de offi. leg. in 6.
k Ioan. de Sel. trac. de benef. 1. par. q. 1.
l ca. 2. de præb. in 6. clem. 1. vt lit. pend. c. propositum, de concess. præb.
m gl. in cano. consequẽs, 21. dist. Barbat. in ca. quod trãslationem, nume. 92. cum seq. de offi. lega.
n c. 3. de consti tutio.
o ca. 1. 22. dist. Panor. in c. constituens, de relig. domib.
p c. dudum, §. nos igitur, de præben. in 6. c. pen. de rescrip. in 6.
q l. si quis posteà quàm, de iud. c. in P. ca. pen. de for. compet.
r in constitut. regijs tit. des graduez, artic. 14. Rebuff. in rub. de manda. apostol. in §. declarantes in ver. iure præuentionis.
s Rebuff. in d. § declarantes.
t Idem in ti. de reseruat. & in § declarantes, de manda. apostol. ad ver. iure præuentionis.
u reg. iur. in 6. non præstat.
x l. quoties, qui satisd. cog. in P.
y Boer. decisi. 287. incipit, in dicto processu, ordin. reg. publ. an. 1539. artic. 16. facit ca. 2 de sepult. ap. Grego.

z ca. [illegible] in 6. Rufens, tracta. de iure regali. c. capit. final. de offic. vicar. in 6.
a Ioannes Andreas, in capit. si capitulo, in glossa ad verb. exequatur, de concess. præbẽ. in 6. gloss. in capit. dudum, & cap. quamuis, 2. eod. titu. in 6.
b l. generi, de regulis iuris, l. sanctio legum, de pœn. in P.
c ca. cùm nullus, §. episcopo, de tempor. ordinat. in 6. facit lex iudicium soluitur, de iudic. in P. vide plura de potestate vicarij circa beneficia, apud Ioannem de Selua, in tractatu de benefic. quæst. 12.
e cap. final. de præbend. in 6. cap. ex frequentibus de institutionib. apud Gregorium ca. si capitulo, de concess. præb. in 6.
f capit. fin. de præbendis, in 6. ca. cùm in illis, eod.
g vt toto cap. 2. ne sede vacant. in 6. cap. cum ecclesia, de elect.
h vt in cap. dilectus, in 3. de præb. ap. Greg. c. cum inter, de consuetu. can. Adrianus, in 2. 63 dist. hocque latè prosequitur Ioã. de Sel. in tracta. de benef. par. 2. q. 23. in vtràque partem.
i vt in capit. dilecto, de institution.
k capit. fin. de concessio. præbend.
l Rota, decisi. 390. in antiquis.
m ca. dilectus, de præben. c. is cui, eod. in 6. Zabarella, consilio, 136.
n vt in ca. 4. de rescript. in 6. c. is cui, concedi tur, de præben. in 6.
o Archidia. in cano. impetiũ, 90. distinct. Specul. in titul. ne sed. vac. vlum. vol. ibi, item etiam reges, Rufe. in tracta. regaliu. in 2. par. præfatio, plura de orig. reg. Corse. in tracta. de potestate regal. q. 52.
p Ioannes Andreas, in capit. 2. post Ioannem Monach. ibi, numero 3.

ecclesijs, quæ non cadunt in regalia:) illo etiam
tempore percipiat temporalia, & fructus,[a] &
collationes beneficiorum ad eum pertineant,
quæ in fructu sunt,[b] ut & præsentationes, ele-
21 ctiones, & similia.[c] Imperator quoque priuile-
gium habet, quo ei permittitur in qualibet ec-
clesia Alemaniæ iubere recipi unum, appellan
turque collationes illæ hodie, *primariæ preces*,
teste Speculatore.[d] Et rex Apuliæ, cui vult dat
beneficia,[e] & Hungariæ quoque.[f] Verum plus
est regalia in Gallia, quam priuilegium illud
Imperatoris, cum & custodiam & fructus eccle
siarum recipiat ex permissione concilij genera
lis: dummodo de nouo in ecclesijs præter anti-
quam consuetudinem nihil usurpet, quo casu
uetantur regalia.[g] Non enim in omnibus ec-
clesijs ius regaliorum regi competit, sed in ali-
22 quibus. Vrbanus Secundus, summus pontifex,
Petro regi Arragoniæ, quod Mauros expugnas
set, & depulisset, decimas, primitiasque, & om-
nia concessit beneficia iurispatronatus omniū
ecclesiarum & ciuitatum, a quibus fidei hostes
eiecerat, ut ipse & sui successores, in perpetuum
quibus uellent conferre possent, exceptis epi-
23 scopatibus.[h] Cur autem potius in aliquibus,
quam in omnibus ecclesijs permissum ius fuit
regaliorum, rationem habere potest: uel a fun-
dationis causa,[i] in qua qui fundat, uel dotat,
potest hoc sibi reseruare, ut adueniente uacatio
ne fructus suos faciat.[k] Itaque in ecclesijs, &
monasterijs, quæ fundationis regiæ sunt, legiti
ma hoc pacto erunt regalia. Vel quia feudi re-
gij sunt ecclesiæ, & ideo mortuo præposito ad
regem feudum redijt, & beneficia quę ea eo feu
do erecta sunt.[l] Ita fructibus ad regem deuolu
tis collatio beneficiorum ad regem pertinet.[m]
Item etiam ratione usus uel antiquæ consuetu
dinis,[n] cuius initij non extat memoria: nam &
illa præscriptio immemorabilis laicis potest cō
24 cedere ecclesiastica alioquin prohibita. Vt in
decimis patet exemplum, quas possidere ne-
queunt:[o] & tamen immemorabili præscriptio-
25 ne recte habent.[p] Posset hic regum adferri au-
thoritas, & eorum consecratio, quæ participes
illos sacrorum quodammodo facere uidetur.[q]
Sicut & apud Iudęos regibus circa ecclesiarum
ministros concessa sede pontificia uacante, aut
quando reformabant templorum ædes uel mi-
nisteria, ut annotata licet in Dauide,[r] Salomo-
ne,[s] Iuda Machabæo.[t] Verum hæc non sufficit
authoritas, alioquin communis esset omnibus
aliarum gentium regibus, quibus tamen id nō
conceditur. Et proinde rectius dixerim cū fun-
datione, feudo, cōsuetudine, authoritate, & pri-
uilegium concurrere, quod principibus Galli-
cis Christianis, utpote in sedem & fidem apo-
stolicam deuotissimis & officiosis, concessum
26 est.[u] Nec inficias eundum, Christianis regibus
hoc ius concedi potuisse, sicuti & ethnicis regi-
bus Romanis cōcessum interdum sacra publi-
ca facere, ut extincto regio nomine, rex sacrifi-
culus constitutus est, cuius sacerdotium postea
pontifici sobiectum erat: ne nouæ libertati, ad-
ditus nomini honos officeret.[x] *Regis*, inquit,
Dionys. Halicarn.[y] *hæc eximia munera fuerunt,
primum, ut sacra curaret, atque sacrificia, per eum-
que gereretur quicquid ad placandos Deos perti-
net. Deinde, ut morum patriorum & legum
haberet custodiam, & iuris, siue naturalis, siue quod
scripta & pacta continet, &c.* Et de imperatore
Dio Cassius, *semper*, inquit, *Imperator summum
pontificatum gerit, & inauguratur omnibus sacer-
dotijs, idque fit, ut omnes religiones & sacrificia
in sua habeat manu.*[z] Idipsum apud Ægyptios
obtinuisse Plato testatur,[a] & apud alias quas-
dam nationes Aristoteles.[b] Imo senatus Ro-
man. aliquando in honorem Iulij Cæsaris con
stituit, ut si illi filius nasceretur, is summus
pontifex esset.[c] Caius Caligula Imper. Ger-
manici & Agrippinæ filius, matrem suam
Augustam & Augusti sacerdotem fecit, om-
nesque Vestalium honores tribuit, eosdem so-
roribus quoque suis dedit.[d]

a Com. ecclesiæ in ... de re galis, de ano. ... prag. sanct. b glos. in ca. cum olim, de maio. & obed. c Prob. in tractat. pensio. 4. 33. part. prima. d Specu. tit. de præb. § restat, versi. item nota. Boer. in decis. 32 nu. 8. e glos. in summa 17 q. 7. f Baldus, in l. præscripta, 2. colum. de prec. impe. offer. g ca. generali, c. 13. de electio. in 6. h Francisc. Tara. li. de regib. Hispan. in Alphonso 6. i ca. generali, § qui verò, de electio. in 6. k cano. Decernimus, 18 q. 2. ca. propterea, in 2. & c. nobis, de iur. patro. l facientes, in sacris, 16 q. 1. Felinus, in ca. cùm venerabiles, 12 colu. de except. Cardinal. consil. 122. incip. quidam habens feudū. m c ex diligenti, de iur. patro. n d. c. generali § qui verò, de elect. in 6. o ca. prohibemus, de decim. p c. cùm apostolica. de his quæ fiunt à præla. sine consen. cap. q c. 1. de sacra. vnct. r 1. Paral. c. 24. s 3 Reg. c. 2. t 1. Machabe. c. 8. vide c. cleros, circa medium dist. 21. u can. ego Ludouicus, §. ideoque, & can. Adrianus, 63. dist. melius in can. hinc est, in verbo sine regali prouisione, 16. q. 1. cano. in synodo eod. q. 1. x Pompo. Lætus, de sacerdo. in honorem regis, hunc factum præfectum tradit Dionys. Halicar. in 6. y Dion. Halic. l. 2 antiq. Roman.

z Dio. Cassi. li. 53. histo. a Plato. in lib. ciuili vel de regno. b Aristo. lib 3. Polit. c. 10. c Dio. Cass. li. 44. histor. d Idem li. 59.

De Iuribus Regaliorum. Cap. VIII.

1 *Regalia durant usque ad adeptionem possessionis corporalem.*
2 *Regaliorum sunt commenda.*
3 *Regalis collatio publicanda.*
4 *Regalista mortuo collitigante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.*
5 *Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.*
6 *Regalistæ collatio non uitiatur omissa qualitate eius.*
7 *Regaliæ beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.*
8 *Regaliæ quæ sint beneficia*
9 *Regalia ecclesiis remitti possunt.*
Regalia in alios, quam reges transferri nequeunt, eod.
10. 11. 12. 13. *In regalia quæ uacationes incidant.*
14 *Regaliorum iura rex confert etiam infanti.*
15 *Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.*
16 *Regaliorum controuersiæ ad curias tantum supremas pertinent.*
17 *Rex confert in regalijs præbendas unitas & suppressas.*
Regaliorum priuilegia indicata, eod.
18 *Regaliorum iura, in quibus ecclesiis regi non competant.*
19 *Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni.*
20 *Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.*
21 *Regaliorum iure quæ conferantur beneficia à rege.*

1 Porro priuilegia regia, quæ rega-
lia dicuntur, plura sunt, quæ col-
ligit Rufeus proprio tractatu.
Primum, ut si sedes beneficij non
fit repleta tam de iure quàm de facto, aperia-
tur uia regaliorum iuri:[e] vnde si collatio ali-
cui facta sit ab ordinario canonice, nec is ap-
prehenderit possessionem corporaliter, uacat
2 beneficium iure regaliorum. Aliud, ut benefi-
cium possessum in commendam quocunque
tempore quis obtinuerit semper cadat in rega
3 lia.[f] Tertium, quod si quis habuerit collatio-
nem à rege in uim aperturæ, dicunt, rega-
liorum, & illam non publicauerit, sed sup-
presserit, secundus impetrans præfertur pri-
mo impetranti, potissimum quando est in
notabili negligentia per lapsum triennij.[g]
4 Quartum, si litigant regalista, & ab or-
dinario prouisus, qui pendente lite ces-
serit, uel mortuus fuerit, regalista conse-
quitur voces, ut dicunt, sedem, iura, & emo-
lumenta beneficij, perinde ac si nulla lis mo-
ta fuisset:

e In constitut. reg. Phil. Pulchri, & ita iudicatū refert Rufeus, in 1. priuilegio regali. f Rufeus, in 2 priuil. regal. g Idem Rufe. explicat, in 4. priuil. rega.

ta fuisset: quamois alius superueniat, nouè,
a Idē 15. pri. 5 qui ius & litem defuncti prosequatur. a Quintum, capitulum nō potest reijcere regalistam, quin teneatur eum recipere, noam si constaret
b Idem in 6. priuil. 6 ei de Iniustitia & defectu tituli. b 6. In impetratione e principe facta beneficij regaliorum, nō nitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remorari
c Idē in 7. priuil. 7 posset principē a collatione. c 7. Quod ea beneficia Pappa iure præuentionis non con
d Idē in 9. priuil. 8 fert sed solus rex. d Octauum, eadunt in regalia non tantum beneficia uel præbendæ, quæ in erectione ecclesiæ fuerunt fundatæ, sed ea quæ
e Idē in 8. priuil. 9 postea instituta. e Nonum, Regalia possunt a rege ecclesiis remitti. f Non tamē in alios, quàm
f Idē in 12. priuil. reges transmitti possunt, quia hoc ius est anne-
g Idem priui. 18 vide & priuilegium, 27. 10 xum diademati, seu coronæ. g Decimum, quòd rex apertis regalijs non solum prouidet præbēdis & dignitatib' ecclesiæ cathedralis, per mortem naturalem uel renunciatjooem, sed etiam si quis irregularitatem contraxerit immiscēdo se sæuis & enormibus, uel habitu mutato miles secularis factus fuerit, uel homicidium fecerit, aut periurium incurrerit, statim, oon expe-
h Rufeus priuilegio, 19. explicat ctata sententia priuationis. h

11 Vndecimum, Vt si episcopus uel archiepiscopus promoueatur ad cardinalatum, sta-
i Rufeus explicat priuilegia 13 & 14. 12 tim in regalia cadat sedes. i Duodecimum, Vacante ecclesia iure regaliorum, si is qui beneficium habet ad eius collationem pertinens, fuerit excommunicatus a propontifice, seu officiali pro debito ciuili, & denunciatus talis fuerit
k Idem priuil. 20. publicè, potest rex iure hoc conferre illud. k
13 13. Per acceptationem secundæ præbendæ uacat primum collatum iure regaliorum, & ad re
l Idem priuil. 21. gem reuertitur. l 14. Beneficia quę uacarunt ante aperturam regaliorum, si regaliorum quoq; tempore uacent, iure regaliorum conferri pos-
m Idem priui. 22. sunt. m 15. Beneficium uacās uel de iure uel de facto, non obstaote quod possessor possederit per trieonium, uel uiginti annos pacificè, coo-
n Idem priuil. 23. ferri a rege potest pendente iure regaliorum. n
14 16. Quod & si 14. annis natis taotum præbēdæ metropolitanæ ecclesiarum conferantur, tamē iure regaliorum uacante ecclesia, a rege septen
o Idē priui. 24. 15 ni possunt couferri. o 17. Dum ius regaliorum regi aduenit, & beneficium per incompatibilitatem uacet, non potest Romanus pontifex per dispensationem suam, rehabilitare personam
p Idē priui. 25. 16 in præiudicium regaliorum. p 18. Cognitio & determinatio collationom beneficiorum in regalijs nacaturorum ad curias supremas solas, siue de possessorio, siue de petitorio agatur, per-
q Rufeus, in 26 priuil. 17 tioet. q 19. Hoc iure competente, potest rex cō-
r Idē priui. 28. ferre præbeudas unitas & suppressas. r 20. Regalista non tenetur in impetratione mentionē
s Idē priui. 29. facere de beneficijs eliàs iure regaliç obtentis. s
21. Rex aduenientibus regalijs facit fructus suos pendentes, siue uina, siue grana sint, eut reditus annui quocunque nomine censeantur: & est in electione regis, sequi locationem a præmortuo episcopo factam, & stare colonis, & percipere fructus, uel ab ea abire. Sicut est raceptum in domino feudi, respectu uassalli sui, deficieote
t Idē priui. 30. homine, seu uassallo. t 22. Constitutiones apostolicæ, uel statuta & consuetudines ecclesiarū non impediunt aut uinciunt regem, quio pos-
u Idē priui. 31. sit uti & frui pro uoluntate iure suo regaliorū. u
23. Si resignatio facta fuit in fauorem certę personæ & non aliàs, apertis regalijs potest rex cōferre alteri, quàm illi in cuius fauorem renuntia-
x Idē priui. 32. tio facta est, & tenet collatio regis. x 24. Collatio regis potest fieri sub conditione, si nostris temporibus uacauerit beneficiū, quando igno-

ratur quo tempore uacatio occurrit: licet ex dispositione iuris communis, actus legitimi similes non recipiant diem, uel conditionem. y 25. y Idē priui. 33.
In translatione episcoporum uel archiepiscoporum, non censentur aperta regalia, nisi a die præstiti consensus illius qui uult transferri, & postquam absolutus fuerit a priori uinculo epi
scopatus. z 26. Per feloniam per episcopum, aut z Ruf. priuil. 34. In trāslatione & locum habere priuil. 41. docetur.
archiepiscopum commissam, & per manifestam rebellionem in principem, oou dicitur sedes uacare iure regaliorum, ut rex possit interim iure regaliorum beneficia uacantia con-
ferre. a 27. Regalia semel aperta, semper durāt, a Rufe. priuil. 35.
neque obitu regis superueniente expirant, donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipso
præstiterit, b & personaliter, non per procura- b Ruf. priuil. 36
torem. c 28. Rex recipit iuramentum fidelita- c Rufe. priuil. 43
tis per suos legatos in curia Romana existentes, à prælatis in ea cure prouisis. d Nec tamen d Idē priui. 37.
si dilationem concedat prelato ad pręstandum sacramentum, ideo impeditor regaliorum ius
ante præstationem in conferendis. e 29. Ad e Ruf. priu. 38.
eum modum hoc iure confert rex beneficia uacantia in regalijs sede uacante, quo confert episcopus uiuens, exceptis ecclesijs parochiali-
bus: f nisi illæ essent annexæ præbendis, quas f Idem pri. 39.
confert. g 30. Non potest impetrari beneficium g Idē priui. 40.
in regalijs, nisi a triginta annis. h 31. Aperto h Idē priui. 42.
iure regaliorum, beneficium eius collationis non potest per resignationem causa permutationis conferri a summo pontifice, sed uacat in regalijs: nisi resignatio ea fiat coram rege, ali-
ter semper uacabit, donec rex prouiderit. i 32. i Idē priui. 44.
In regalijs si rex conferat una die beneficium uacans iure hoc, nec expediatur prouisio sub sigillo regio, & sequenti die idem beneficium conferat alteri cum subscriptione & sigillo lit-
teris appenso, potior nihilominus prior. k Sic k Idē priui. 45.
& prior, & si una die facta duobus sit collatio,
præfertur. l 33. Rex si nominauerit ex priuile- l Ruf. priu. 46.
gio Apostolicæ sedis in certis ecclesijs metropolitanis & cathedralibus, si postea aperiantur regalia, potest omisso eo quem collatori nominauit, iure proprio conferre iure regaliorum, non obstante iosinuatione & nominatione
prius debitè factis. m 34. Indultum apostoli- m Idē priu. 47.
cum de non consecrandis episcopis infra tempus iuris, nō facit quominus uacet beneficium iure regaliorum, si aliàs eo non existente indul
to uacaret. n 35. Rex iure regaliorum confe- n Idē priui. 48.
rendo præbendam, uel alia beneficie simplicia, tenetur sequi naturam & qualitatem be-
neficij actu fundationi appositam. o 36. Licet o Idē priui. 49.
in regia prouisione regalistæ nulla reperiatur, de defectu natalium quem patitur impetrans, mentio facta, si prius per Romanum pontificem super prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia simplicia fuerit
dispensatus, nihilominus ualida est prouisio. p p Idem, in 50. priuileg.
37. Capellanias & alia simplicia beneficia in hospitalibus existentia, rex iure regaliæ con-
fert. q 38. Beneficia pertinentia ad decanum, q Idē priui. 51.
& capitulum, & archidiaconum coniunctim seu diuisim, non conferuntur a rege iure regaliorum, sed tantum illa sede uacante, quæ ad
episcopum pertinent. r 39. Apertis regalijs r Idē priui. 52.
rex pensionem super fructibus dignitatis, etiam quando ad successores episcopatus uel
dignitatis extenditur, soluere non tenetur. s s Idē priui. 53.
40. Vacantibus regalijs œconomi, receptores, & alij officiarij, seu procuratores illis commissi, non possunt animalia in caulibus, seu grangijs locorum episcopatus extrahere, uel

de illis disponere: quia talia animalia sunt conscripto loco data, sicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reseruantur futuro successori, quòd sine illis deterior esset fundi commoditas uel domus.[a] 41. Custodes, seu exactores regaliorum non possunt uacante sede decimas authoritate regis accipere, sed tenentur eas futuro successori conseruare.[b] 42. Curatores regaliorum constituti sede uacante, durantibus regalijs non possunt incidere arbores cęduas, nec piscari in uiuarijs icthiotrophijs prælaturæ ante tempus debitum, neque alia agere, per quæ deterior fieri posset reditus annuus prælaturę.[c] 43. Durantibus regalijs rex nõ tenetur ad onera uel seruitia, ad quæ episcopus in uita tenebatur.[d] 44. Ex constitutione Philippina, ut postquam episcopus sacramentum fidelitatis præstiterit regi, requiratur quòd actualis & realis traditio fiat rerum temporalium episcopo per officiales regios, quibus ipsa temporalia episcopatus gubernanda fuerunt commissa: nec sufficit quod tollatur, seu ut dicunt leuetur manus regia per gentes computorum, id est, per præfectos ei curiæ: id enim ita exigitur, ut prælatus possit conferre præbendas & dignitates suę ecclesię, & uti temporalibus sui episcopatus.[e] 45. Rex non tenetur electum confirmatum in episcopum, si non sit consecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia cessant per solam confirmationem. Quia adhuc ecclesia dicitur uacare, sed claudentur, id est, expirabunt & cessabunt regalia, secuto iuraméto.[f] Et hęc priuilegia per conclusiones satis abundè explicauit Ruseus in suo tract. regaliorũ: ut satis mihi factum putauerim & lectoribus, summa capita indicis loco hic per epitomen transferre, ne a-
18 liena mihi plagiarius usurpem. Plura & uidere poteris apud Ægidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat,[g] ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantum in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antisiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc ei esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatẽsi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Maclouiensi, Tecorensi, &c. In prouincia Burdegalẽsi solum: & in tota Normania. At in tota prouincia Occitanensi, & Arelatensi, & consequenter in tota lingua Occitana, nihil habere ius rega-
19 liorum. Aliud ius regaliæ inuenitur, in ecclesijs, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est quale ius illi est in præbendis, seu canonijs sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Salius Vincenarum, & in ecclesijs collegiatis de Clesy, Sancti Quintini, Virginis Mariæ Montisbri
20 soni, & similibus.[h] Singulari notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quòd ad collationem beneficiorum pertinet, nõ habere locum in beneficijs, quæ curam animorum habẽt. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera[i] cõputorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, ubi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediatè per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertque beneficia non curata, & hoc durante tempore ipsius regaliæ, &c.*
21 Confert itaque solum beneficia simplicia quales canoniæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede uacante iure communi conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, uel reseruantur, uel a summo pontifice conferuntur.[k] Cur autem non possit curata conferre rex beneficia, ut simplicia, diuersitatis rationem adfert Ægidius Magister: quòd is cui conceditur cura, debet habere institutionem authorizabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem.[l] Quare non potest a rege prouideri in ea cura, quia non potest ea authoritas conuenire alij, quàm episcopo.

a Id pri. 14.
b Idem pri. 15.
c Id. priuil. 16. ex const. Phili. Pul du droict de regale.
d Ruseus, priuil. 17.
e Idem pri. 18.
f Idem pri. 19.
g cap. 4.
h meminit Papus li. 3 Rhapso. arestu. arest. 2. tit. 2.
i istam ordinatio. transcripsit in suis decisio. Aegid. Magist. tract. regal. c. 3. & explicat, c. 4. differẽtiam Curat & Probum & Ruseum e[illegible]
k ca. unic. per tot. sed. uacan. in 6
l Panor. in ca. authoritas, circa medium, de institutio. per ca. unic. in 6 de sed. uacã. Ioan. Andre in ca. de monacho, de præben.

De iure deuoluto. Cap. IX.

1 *Collatio beneficiorum tribus modis ordinarijs impeditur.*
2 *Deuolutio quid.*
3 *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in alium, fit per donationem hæreditatis uiuentis, non obtemperando uoluntati defuncti, non petendo hæreditatem suo tempore, &c.*
4 *Deuolutio potestatis conferendi uel eligendi duplici causa fit.*
5 *Deuolutio fit ad proximum superiorem, electione facta indigni.*
6 *Eligens indignum, priuatur iure eligendi pro ea uice, quare.*
7 *Deuolutio in causa graduatorum.*
8 *Deuolutionis iure impetratio ob incapacitatem prouisi odiosa.*
Impetrans per incapacitatem alterius non adipiscitur de facto possessionem. eod.
9 *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
Lateranenses synodi septem, & unde ita dictæ. eod.
10 *Lateranum palatium Romæ.*
11 *Lateranenses septem synodi quo tempore habitæ.*
Nicolai Secundi, summi pontificis tempus. eodem.
Berengarij error, quando damnatus. eod.
Concubinæ adempta sacerdotibus. eod.
12 *Successio in prædictis sacerdotibus sublata.*
13 *Turcis arma subministrare prohibitum.*
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promissio antequàm uacent. eod.
Epulæ lautiores episcopis prohibitæ. eod.
Venationes prælatis prohibitæ. eod.
14 *Deuolutio ob negligentiam conferendi, uel ob electum indignum, statuta in quarta Synodo Lateranensi.*
15 *Paganorum officia interdicta.*
16 *Germanorum unitas consilio procurata.*
17 *Concordata quando peracta.*
18 *Beneficia intra sex menses saltem conferenda, aliter deuoluuntur collationes ad superiorẽ, & 23.*
19 *Optio beneficij intra uiginti dies fieri debet, aliter expirat.*
20 *Patronus laicus intra quatuor menses, ecclesiasticus intra sex debet præsentare, aliter deuoluitur ius.*
21 *Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium uacans intra decem dies.*
22 *Electio episcop. & archiepiscop. & aliorum maiorum prælato. fieri debet intra tres menses: alioquin ius deuoluitur.*

23 *Beneficium conferens iure deuoluto, antequàm deuolutio fiat, nihil agit: ideo & post deuolutionem iterum conferre potest.*
Beneficium summ. pontifex confert, quod deuoluto iure conferri potest, per concursum. eod.
24 *Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad summ. pontif. redit ad ordinarium post mensem.*
25 *Nominatio regis ad prælaturas fieri debet intra sex menses.*
26 *Deuolutionum ex negligentia ratio.*
27 *Negligentia pœnam habet.*
28 *Conferendi potestas cur tantum habeat semestre tempus.*
29 *Sex menses quibus peragendis negotijs constituti.*
30 *Sex menses conferendorum beneficiorum a quo tempore incipiant. 31. 32. 33. & 34.*
31 *Ignorantia quæ excusat a mora, & culpa.*
Ignorantia crassa & supina quæ. eod.
32 *Nominandi facultas regi Gallorum a quo tempore currat.*
33 *Mensis conferendi in curia Romana a quo tempore currat.*
34 *Voluntas & potestas perficiunt actus simul.*
35 *Suspensio episcopi non deuoluit eius iurisdictionem ad superiorem.*
36 *Impedimentum quod excusat a præscriptione lapsus temporis semestris collationis.*
37 *Impedimentum legitimum quando excusat a lapsu temporis.*
38 *Deuolutio ad quem fiat. & 40.*
39 *Patriarchæ Lugdunensis priuilegium in deuolutione, & 40.*
41 *Deuolutio electionis episcopi ad quem fiat.*
42 *Deuolutio a uicario episcopi ad quem fiat.*
43 *Deuolutio ab exemptis episcopis ad quem fiat.*
44 *Capitulum sede uacante iure deuoluto confert.*
45 *Instituendi præsentatos digniores nullum definitum tempus episcopo.*
46 *Patronatui quando, & quomodo summus pontifex derogat.*

1 TRix ordinatiorum collationem beneficiorum impediunt, præcipuè deuolutio, reseruatio, mādatum.[a]
2 Deuolutio ecclesiastica, est translatio potestatis, quę datur in beneficia ab aliquo, in alteram personam ex facto uel negligentia, potestatem habentis. Non omnis potestatis translatio, deuolutio est: contra tamen, deuolutio translatio est, siue in rebus secularibus, siue
3 ecclesiasticis consideretur. Exempla breuiter promam ex profanis negotijs. Primum, in petenda & consequende hæreditate: si quis enim uiui ignorantis hæreditatem, uel cognati alicuius partem donauerit bonorum, non potest uti iure successionis,[b] sed ad alium deuoluitur. Itē si quis falsum accuset testementum, nec obtinuerit, priuatur potestate petendi in eo testamento sibi relictum.[c] Eo modo si hæres monitus soluere legate relicta in testamento, contēpserit, anno elepso successionis petendę ius deuoluitur ad substitutos, & alias suo ordine personas.[d] Ob negligentiam quoque, si quis neglexerit uindicare mortem defuncti, cum posset & teneretur, nec præuentus ab alio est, amittit ius succedendi.[e] Aliud exemplum in bonorum possessione petenda, cuius ratione gradibus pręstituta sunt singulis certa tempora, quę si elabantur, deoluunt ius petitionis ad alios.[f] Ius petendi tutores filijs quoque a matre, in proximos ob negligentiam deuoluitur.[g] Proinde ut alienæ a beneficijs deuolutiones excludantur, reliqua uerba finitioni deuolutionis rei beneficiariæ adiecte suntque euoluunt substantiam deuolutionis, quæ fit in causa benefi-
4 ciali. Et in primis nos admonēt deuolutionem fieri in alium duplici de causa, uel quia is qui priuatur iure collationis, uel alia potestate, puta electione, indignum dedit:[h] uel quòd intra tempora præscripta suo munere functus non est.[i] Qui abutitur sibi cōcessa potestate, dignus
5 est qui eam amittat.[k] Si igitur quis scienter indignum ad beneficia elegerit, potestatem amittet pro ea uice eligendi alium, ex decreto concilij Lateranensis,[l] deuoluiturque potestas ad eum qui proximè præesse dignoscitur[m] ex concilio generali, etiam si de episcopatibus ageretur, emendato iure, quo electione facta scienter indigni prælati, ius electionis non deuoluebatur ad proximum superiorem, sed ad summ.
6 pontificem solum.[n] Porrò non redit ius ad delinquentē ea uice, ut in eo, in quo deliquit, puniatur.[o] Et quia qui semel elegit, iam functus est officio suo, nec retractare suum factum potest: sicuti in eo, qui sententiam semel dixit, receptum est.[p] Cuius notio per appellationem
7 ad proximum superiorem deuoluitur.[q] Statutum & in cōcordatis Gallicis,[r] si episcopus, uel alius conferendi habens potestatem, beneficia graduatis & nominatis decreta, aliter qualificatis quàm statuitur, conferat, nullam esse collationem, & per refutum eiusdem, graduatum & qualificatum posse recurrere ad proximū superiorem: & ab eo rursum pari modo committente, ad alium superiorem ad quos deuolutū est ius cum ijsdem qualitatibus, quibus conue-
8 niebat, conferri ab ordinario beneficium. Notabis hanc impetrationem iure deuoluto, ex eo capite, quòd incapaci sit beneficij facta collatio, esse aliquo modo odiosam, utpote de beneficio uiuentis.[s] Quamobrem placuit statui regia huius regni constitutione,[t] ne impetrans hoc iure deuoluto per incapacitatem ingrediatur facto possessionem beneficij adepti, alioquin priuetur iure, si quod habet: neque adiudicari sequestrum ratione illius deuoluti. Nam altero de facto possidente cum titulo, pro eo præsumitur, etsi malè possideat.[u] Et esset quædam species spoliationis & intrusionis, eum ab ea possessione deijcere, prætextu tituli adepti,
9 quod iura non sinunt.[x] Porrò ex negligentia fit deuolutio authoritate concilij Laterancēsis, uel alie iuris authoritate, quæ ut liquido constent, annotandum est, inueniri septem synodos, dictas Lateranenses à loco ubi coactæ fue-
10 runt. Nam Romæ in Cælio monte erat antiquitus palatium, seu ædes eximiæ familiæ nobilissimæ Lateranorum, de quibus & Iuuenalis meminit,[y]

Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors.

Siquidem Iulius Lateranus uir quoque egregius, consul designatus, iussu Neronis interfectus est.[z] Vbi ædes illæ erant, postea diui Ioannis basilica ædificata est, dicta etiam antea Basilica Constantini, quòd fuerit a Constātino magno donata Siluestro summo pontifici, authore Blondo.[a] Eo loci synodi septem coactę sunt: prima sub Nicolao Secundo, Sabaudo summ. pont. in quo damnatus error Berēgarij, & pseudo pontifex, præscriptaque eligendi summum pontific. forma per solos cardinales.[b] Hic fuit pont. max. anno Domini 1057. Secūda sub Calixto II. Burgūdo, coactis 900. patribus, in qua

a vt in c. a. 4. de rescrip. in 6. c. is cui conceditur, c. 19. de præbē. in 6.
b Mart. iurisco sul. in l. auferetur, l. 2. de ijs, quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9. l. quidam, §. fi. & l seq. de donat. in P.
c Pau. l. post legatum, de ijs, quib. vt indig. in P. l alia, C. eod. l. Papinianus, §. meminisse, de inoff. testam. in P.
d authen. hoc amplius, C. de fideicom. §. si quis autem nō implens, de hæred. & Falc. coll. 1.
e l. 1. 2. 9. C. de ijs quib. vt indig.
f tota l. 5 de successor. edicto, lib. 38. P. titu. 10.
g l. 2. § si mater, ad Senatusc. Tertu. in P.

h c. cùm in cunctis, c. 7. § fi. de elect. a p. Grēg.
i c. ne pro defectu, c. 41. eod.
k l. Iudæos, de Iudæis, C. l. qui fine, de negot. gest. P. cap vbi 74 dist. cum similibus.
l c. cum Vintoniensis, c. a p. de c. per inquisitionem, c. a. 26. de elect. & c. ne pro defectu.
m d. c. ne pro defectu, idē, in §. si q; vero, ae coll. in cōcordat. n ea. dilectus, de concess. præbend.
n arg. l. si fugitiui, l. 3. de ser. fugiti. lib. 6. C. tit. 1.
p l. Iudex posteaquam, & l. Paulus, de re iudic in P. l [illegible] C. de sentent. ex peri. recit.
q a. bonæ memoriæ, in 1. & 2 & c. cū Vintoniensis, cap ne pro defectu, §. 3 & c. quia propter, de electi. expressè in c. cū cōpromissarij, de elect. in 6.
r §. si quis vero cuiuscunque, de collatio. in concord.
s cap. 1 & 2 de concess. præb.
t constitu. Henric. 2 touchant les impetratiōs des benefices ecclesiastiques pub. ann. 1550. 24. Iulij art. 23.
u l. fi. C. de rei vend.
x c. cū oportet, & c. literas, de cōcess. præb. c. cū qui, de præbē. in 6. l. extat, q; met. caus. P. l creditores, ad l. Iul. de vi priuat.
y Iuuenal. Satyr. 10.
z Tusi. Capi. in Aurel.
a Blond lib. 1. instaur. Ital.
b can. in nomine Domini, 23 dist. Platina, in Nicolao.

contra Turcam constitutum, & decreta con-
tra imperatores Germanorum a prioribus pō-
tificibus stabilita, & ademptæ concubinæ sacer
12 dotibus & clericis. Tertia synodus Laterani ha
bita sub Innocentio Secundo, circiter annum
Domini millesimū centesimum trigesimūquin
tum, coactis mille patribus, in qua potissimum
decretum, ne quis in prædijs sacerdotalibus si-
bi successorem constituere posset, teste Othone
13 præsule Frisingense.[b] Quarta sub Alexandro
III. summo pōtifice, patria Senensi, circiter an-
num Domini millesimum centesimum septua
gesimum. In qua ne quis Turcis arma subminis
straret etiam cautum, prohibita sacerdotiorum
pluralitas,[b] eorundemque ante uacationē pro-
missio.[c] Prælatis prohibitæ epulæ lautiores, ve
14 nationes, & huiusmodi plura.[d] Insuper ut per
negligentiam collatorum deuolueretur ius cō
ferendi, uel ab episcopo ad capitulum, uel a ca
pitulo in episcopum, uel ad superiorem proxi-
mum archiepiscopum,[e] &c. ut latius postea di-
cemus Deo fauente, idemque seruaretur, si in-
15 dignum elegissent.[f] Quinta fuit maxima syno
dus sub Innocentio Tertio, coactis in conciliū
septem archiepiscopis, & 1300. alijs prælatis,
circa annum Domini millesimū ducentesimū
decimū, teste Paulo Æmilio.[g] In qua plura de-
creta tunc in Iudæos & Turcas, paganorum of
ficia interdicta.[h] Iussum Metropolitanis ad
mores corrigendos singulis annis concilia pro
uincialia cogere: & episcopis, ut synodos per
suas prouincias celebrarent.[i] Et quædam sta-
tuta circa præsentationes patronorum,[k] aliaq;
16 que de alijs capitulis plura. Sexta Lateranen-
sis synodus sub Eugenio Quarto Veneto, per-
acta anno Domini millesimo quadringentesi-
mo quadragesimosexto, teste Platina, qua pro-
spectum, ut Germani qui nec Romano, nec Al
lobrogi principi adhærebant, reducerentur ad
17 unitatem. Septima habita in Laterano sub Iu-
lio Secundo, contra Turcas, quam transtule-
runt concludendam Pisis cardinales, ut scribit
Paulus Iouius.[l] Dehinc infecta re, tractatuque
habito super derogatione pragmaticæ sanctio
nis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius
successoris, & Francisci primi regis eius nomi-
nis Gallorum, conclusum fuit Lateranense cō
cilium, & conuentiones seu concordata postea
18 ibi publicata & approbata.[m] Ergo in hac di-
stinctione conciliorum obseruata, dico in con-
cilio Lateranēsi quarto, statutum fuisse, ne diu
præbendæ ecclesiasticæ seu quælibet alia offi-
cia in aliqua ecclesia uacent, & ut infra sex mē
ses personis, quæ dignè administrare ualeant,
conferantur.[n] Verumtamen hoc concilium
non derogat breuioribus temporibus, in bene-
ficiis adipiscendis speciali iure præstitutis, quæ
19 in suo remanent statu. Siquidem si de benefi-
cio agatur, quod per optionem alicui concedi-
tur is, cui optandi ius competat, intra uiginti
20 dies optare debet.[o] In præsentatione facienda
uacantium, laicus intra quatuor menses, cleri-
cus intra sex debet præsentare, aliàs deuolui-
21 tur ius.[p] Mandatarius, cui motu proprio man-
datum ad beneficium dedit summus pontifex,
intra decem dies post præsentationem manda-
ti factam ei cui dirigitur, a die uacantis benefi-
cij & scientiæ, debet acceptare quod uacauerit:
aliter postea liber ordinarius in collatione est,
iure pontificio.[q] In regno tamen hoc Gallia-
rum mandatarius non potest requirere, uel in-
terpellare collatorem ordinarium, nisi elapso
22 mense a die præsentationis mandati.[r] Maio-

b Otho. Frisin gen. li. 7. c. 23.

b c. 3. de cleri. non resid.
c c. 2. & 3. & c. ex tenore, de concess. præb.
d ex cum apostolus, de censib.

e c. quia diuersitatem, & c. 2. de concess. præbend. cum similibus.
f c. cum Vintoniensis, & cap. per inquisitionem, de electi. ap. Greg.
g Pau. Aemil. lib. 6.
h c. Iudęi, c. ita quorundam, c. terram sanctā, ca. ex speciali, de Iudæis.
i c. sicut olim à sanctis patrib. de accusa.
k c. in Lateranensi, de præb. c. cum & plantare, de priuil.

l Paul. Iouius.

m scribitur in proœ. concordatorum, & in epistola Leonis in & tit. de approba. cōcord.

n ca. 2 de concess. præb.

o ca. si de consuet. in 6.

p c. vni. de iure patr. in 6.

q c. si pluribus, de præbē. in 6.

r titul. de forma mand. in concordat.

res quoque dignitates, ut episcopales, archie-
piscopales, abbatiæ, & similes, intra tres menses
pastorem habere debēt: alioquin ab ijs qui ius
eligendi habent ad proximiorem potestatem
facultas deuoluitur.[s] Aliæ verò dignitates infe
riores, reliquaque beneficia, ex concilio Late-
ranensi debent conferri intra sex menses, siue
per electionem,[t] siue per collationem,[u] tam a
primo collatore, quàm ab alio in quem fit de-
uolutio.[x] Incipit enim elapso termino eius a
quo deuoluitur, non ante, dari ius ei, ad quem
fit deuolutio, quique tot habet menses, eadem-
23 que iura, ac potior in beneficio uacanti. Neq;
ante tempus deuolutionis, facta collatio ab
eo, ad quem deuoluitur, ualet: nisi & alia po-
stea fiat. Et ita iudicatum, etsi quidā pugnent.[y]
Neque mutantur qualitates primæ beneficij &
personarum, quibus debentur, per deuolutū.[z]
ut etiam Pappa semper cum ordinario, qui, uel
sine negligentia, uel iure deuoluto conferre po
test, possit per concursum conferre, & iure præ-
24 uentionis.[a] Cæterum si iure deuoluto grada-
tim peruenerit collationis potestas ad summū
pontificem, impeditur potestas ordinariorum
tantum per unum mensem, ex concilio gene-
rali: quo elapso, rursum ad ordinarios primos
redit potestas.[b] Sunt tamen quidam qui cari
sunt, illud uerum esse tantum in beneficijs ua-
cantibus in curia Romana, aliter quam iure
deuoluto, ut ait Rebuffus.[c] Neque summo pō-
tifici dari posse tempus ad supplendam eius ne
gligentiam, quia non habeat superiorem,[d] nec
25 inferior corrigit superiorem.[e] Sed addamus
hodie ex conuentionibus Gallicis & summi
pontificis, dari sex menses regi ad nominatio-
nem faciendam summo pontifici instituendo-
rum in prælaturis, a die uacationis computan-
dos: & si nominatus primum intra sex menses
inuentus non fuerit a summo pōtifice idoneus,
conceduntur alij tres menses ad alium nomi-
nandum idoneum, quibus elapsis temporibus,
ius plenum conferendi sine nominatione re-
26 gia, ad summum pontificem pertinet.[f] Ratio
deuolutionis pro diuersitate iuris deuoluti di-
uersa erit, quare & diuersum nec idem in om-
nibus tempus. Ad deuolutionem tamen, quæ
fit ex negligentia potestatem habentium, refer
ri potest ea quæ est præscriptionum, ad euitan-
dam segnitiem dominorum, eamque castigan
dam inductam esse.[g] Neve iura ecclesiarū sub
incerto sint.[h] Nec enim licuit inter ethnicos
impunè uineam suam incultam habere, ut Ro
mani eum, qui indiligenter feudum suum arasset,
uel uineam pro derelicto habuisset, nota in-
famiæ afficiebant, teste Gellio.[i] Vinea autē Do
mini Dei Sabaoth ecclesia est:[k] & Christiano-
rum hominum congregationes, messis, & sege
tes:[l] operarij, curiones, & prælati. Et ne diu ec-
clesiæ in suspēso sint uiduatæ pastoribus & præ
fectis, deuolutiones inductas iura expreßè pro
fitentur: cum diuturna uacatio periculosa & di
spendiosa sit animabus, & ecclesiis.[m] Deficiēte
enim pastore, lupus sæuit facilè in gregē, rapit,
mactat, uel dispergit oues.[n] Et postremò, ut ob
uiam eatur auaritiæ prelatorum, qui diutius ua
care permitterent ecclesias, ut fructus vacantiū
usurparent: cum permissum sit illis fructus ua-
cātium colligere, & habere: post collationem,
27 nequaquam.[o] Et in pœnam negligentiæ deuo
lutionem quoque inductam conuenit inter in
terpretes.[p] Sicuti & iudex ob negligentiam
suam,[r] administratione sua priuatur, alio in
locum eius subrogato.[q] Et laici, si negligant
seculares

s c. ne pro defectu, cap. postquàm, 50 dist. c. quam, & ibi interpres de electio. in 6.
t ca. cū nostris, c. dilectus, c. postulastis, de concess. prebend.
u c. 2. eod.
x c. fin. de suplen. negli. prælato.
y vide Pap. lib. 3. arresto. titu. 7. arrest. 2. qui ita iudicari ait, & Doct. in c. 2. de præb. in 6 Felinus, & alij in c. cum ex officij, de præscr. Aoerius, decis. 70. Rebuff in tractatu nominatio. q. 7. nu. 12. Iste z Ayma in proœmio concor. fol. 75. col. 2 & seq.
z clem. vni. de suppl negli prælator § si quis verò, de collat. in concord. vide Rebuff. in tracta de deuo minati. q. 2. nume. 21.
a c. quia diuersitatem, & ibi Panor. no 5. de concess. præbē. vide Rebuffum in praxi benef. ti de deuolution. numer. 46 47. 48. 49.
b cap. 3 de præben. in 6.
c Rebuff in § 3. de regis ad præla nomina in verbo intra sex mēses, & in praxi, in ti. uo minatus. nu. 5.
d ca. aliorum, 9 q 3
e ca. cùm inferior, de maior. & obed.
f §. 1. de regia ad præla. nomi. in concord.
g c. vigilanti, de præscrip. c. quia diuersitate, de cōcess præb. ca. 2 de suppl. neglig. prælat. cum placuit, § potest. 16 q. 3.
h leg. 1. de vsucap.
i Gellius, li. 4. cap. 12.
k Esaiæ, 5. 3. Hiere. 2. 12. Miche. 1. & clem. 2. de summa trinitate, Matt. 21. Marc. 12. Lucæ 20. Apocal. 14.

l Matth. 9. Lucæ, 10 D Ioan. 4 can. in nouo, 21. dist.
m c. quàm periculosum, de electione.
n c. ne pro defectu, eod.
o c. vnic. vt eccle benef. sine quaque diminutione cōfer. apud Greg. ca. auaritiæ, de electio. in Sext.

p gl. in c. duobus, de rescrip. in 6. in c. quamquā, de electio in 6.
q l. si quos, C. de officio præfecti, prætorio orientis.

seculares ius dicere conquerentibus clericis, cō
ueniri possint coram ecclesiastico iudice.[a] Vt si
uassallus seu dominus clientelaris negligat iu-
stitiam reddere uassallo, priuatur iurisdictione,
quæ ad ordinarium deuoluitur.[b] Sunt & alijs
in rebus negligentiæ similiter uel propemodū
nocentes casus, quos Gomesius colligit 214. ad
finem commentariorum regula de triennali
possessore, in Epilogo casuum negligentiæ.
28 Cur autem semestre tempus diffinitum sit col-
latoribus ordinarijs ex concilio Lateranēsi ad
conferendum, potius quàm aliud, prætermissa
forsan ratio a summo pontifice consultò est:
quia hæc quæstio esse ex earum numero uide-
tur, quas arbitrarias uocant interpretes, siue iu-
ris positiui, secuti Accursium,[c] & Ioannem An
dræam.[d] Quarum nulla uix alia potest dari ra-
29 tio, quàm quòd ita nomothetis placuit.[e] Pro-
inde placuit concilio hic terminus sex mensiū,
& sufficere uisus est ordinarijs collatoribus. E-
xempla quoque id efficere aliorum negotiorū
potuerunt, in quibus sufficiunt ad negligentiā
conuincendam sex menses, ut in absentia cleri
corum,[f] in ædilitio edicto,[g] in dilationibus,[h]
in appellationibus,[i] & in similibus. Adde ar-
chiepiscopos, & episcopos iure teneri uisitare
prouinciam singulis annis,[k] saltem bis in an-
no iure Decretalium.[l] Et ideo quia uisitando
in semestri edoceri possunt de uacatione eccle-
siarum, illud tempus sufficiens uisum est ad cō
30 uincendam negligentiam. Quare & semestre
hoc tempus, uel aliud datum ad eligendum,
præsentandum, uel conferendum, initium nu-
meri capiet a tempore notitiæ uacationis ueræ
præsumptæ, & cessante legitimo impedimen-
31 to, quo quis officio suo fungi non potest.[m] Si-
cuti enim non succurritur negligentibus, ita
necessitate rerum impeditis auxiliari æquum
est:[n] nec morosus quis dicitur, nisi sciat, uel sci
re potuerit, & debuerit quæ facere oportet.[o] Vt
scire, & scire posse, paria.[p] Nec diuinare quis-
quam tamen cogitur:[q] potissimum si de facto
alieno agatur, cuius ignorantia excusat,[r] &
dummodo ea non sit supina & deperditi homi
nis, quæ crassa dicitur & inexcusabilis.[s] Quem
admodum & in affectata ignorantia receptum
est, quæ æquatur scientiæ.[t] Ea enim affectata
ignorantia est, ex quo quis scire potuit, sed no-
luit, uel dissimulauit,[u] quod ex argumentis &
coniecturis liquere poterit:[x] alioquin enim vbi
scientiæ probatio non est, quis præsumitur po-
tius ignorasse, quàm sciuisse.[y] Et hæc certè ui-
detur in episcopo crassa ignorantia, ignorare
beneficium uacare, si uacet, inquam, de iure &
de facto, ut per mortem, cum teneatur, ut di-
ctum est, singulis annis prouinciam suam uisi-
tare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapso:
contra, si de iure fuerit uacatio solum; quæ illi
incognita esse potest impunè.[z] Sic currit tem-
pus a die quo scire debuit, ut & in alijs collato
32 ribus uel patronis.[a] Et in Gallia nominatio-
nis potestas & tempus ad prælaturas sex men-
sium, uel nouem in reperita nominatione cur-
rit regi a tempore uacationis, non a tempore
scientiæ:[b] quia expressè uerba illa a die uaca-
tionis currere dictum est.[c] Sicuti & in benefi-
33 cijs uacantibus in curia Romana dictum est,[d]
post mensem a uacatione cœpta numerandum,
redire ius collationis ad ordinarios: & in eccle-
sijs nuperrimè ædificatis à die quo cœperunt
perfici seu consecrari, currunt conferendi sex
menses, quia ab eo tempore dicuntur uacare.[e]
Quæ omnia tamen, ut paulo ante monui, intel
ligi debent, si qui præsentare, nominare, elige-
re, conferre debebat, potuerit id munus exequi:
siquidem impedimento concurrente, non no-
cet lapsus temporis. Vt si suspensus uel excom-
municatus fuerit episcopus,[f] uel uacet sedes:
quo casu non currit rerum ecclesiasticarū præ
34 scriptio.[g] Neque negligentia est, ubi non ne-
gligens adest uoluntas; cum potestas requira-
tur ad perficiendam uoluntatem & actum.[h]
Nec nocet scientia, si potestas non sit exequen
35 di cognita.[i] Per suspensionem quidem eccle-
siasticam, a iudice uel lege prolatam, interdici-
tur officium uel exercitium aliquod competēs
personæ, ad certum tempus tamen,[k] sicuti &
per excommunicationem. At propterea episco
po excommunicato culpa, & maleficio suo, nō
dicitur eius iurisdictio ad episcopum superio-
rem deuolui: quia hoc in iure expressum non
est, sed alia pœna imposita.[l] Et suspensus qui-
dem nec eligere, nec eligi potest:[m] sed neque
archiepiscopus, qui potest supplere in causa ne
gligentiæ eius officium, partes eius subit, ob
causam delicti: nec casus negligentiæ ad alium
casum extendendus est,[n] nec fit deuolutio.[o]
Et impeditur quidem ob prædicta episcopi po
testas, sed non currit aduersus eam tempus, &
ita restituta perseuerat: ut de seruitute itineris
ab alluuione intercepti, & postea restituti, tra-
36 ditum est.[p] Subducitur etiam ab omni negli-
gentia, ut tempus lapsum culpa careat, aliud
quoduis impedimentum legitimum inuito eo,
qui potestatem habet, adueniens.[q] Sic impedi-
tus postulare, uel præsentare, propter pestem
intra tempus, non currit præscriptio. Quam-
obrem nec deuoluitur ius ad episcopum.[r] Idē
in casu hostilitatis,[s] uel alijs legitimis impedi-
37 mentis.[t] Si tamen impeditus non possit re-
mouere ipsum impedimentum, alioquin non
excusaretur,[u] debet protestari de impedimen-
to, quòd per eum non steit, nec stat, &c. aliter
post impedimentum sublatum non ageret.[x]
38 Citra impedimenta igitur legitima & ignoran
tiam probabilem, elapso tempore fiet deuolu-
tio iuris: ad quem autem fiat, uaria habet quæ-
stio capita solutionis. Paucis ergo explico, erit-
que in hac princeps & communis regula, de-
uolutionem fieri ad proximum superiorem,
non ad inferiorem. Sic si prælati regulares non
conferant beneficia suo tempore regularia, e-
piscopi locorum in quibus beneficia sita sunt,
conferunt:[y] Si patroni negligant intra tem-
pus sibi præstitutum præsentare, uel si aliom
quàm debitè qualificatum ex tenore concor-
datorum præsentent, ius deuoluitur ad eum
qui instituere debet.[z] Sic eligentes negli-
gant,

a c. cùm sit, & c. si clericus, de foro compet.
b gl. in c. cæterum, de iudic.
c Accurs. in l. 1. § initium, in uers. ratus, de postul. in P.
d Ioan. Andr. in c. 2. ta eet is stringere, de iu dis. in Clem.
e not. in ca. si quando, de rescrip. facit l. nō omnium. de le gib. in P. cap. in istis, 4. dist.
f cap. ex tua, de cle. non resi dent.
g l. cum f a, de ædil. edic. in P
h l. 2. de dilat. C.
i l. sancimus, C. de appel.
k cap. 1. & fin. de censib. in 6. cap. conquerentes de offi. ordi. ca. episcopum, capi. decernimus, c. placuit, 10. q. 1.
l c. cùm venerabilis, de censib. c. excōmunicamus, § adijcimus, de hæret. extra.
m c. 2. & c. 3. diuersitatem, § si de concess. præb. cap. licet, de supp. negli. prælat. cap. de multa, § 1. quoque, de præbē. facit, l. annua, de calūnia. in P. l. cū sex mensē, de ædi. edict. in f. c. bi duum, 2. q. 6. vi de Rotam. decis. 26. in nouis.
n l. non enim, ex quibus, cau. maio. in P
o l. quod te, de reb. cred. in P. l. si ex legati causa, de uerbo. oblig. in P.
p l. In. annus, ad SC Mace. dun. l. in bonorum possessione, de bonor. possess. in P.
q c. 1 § 1. et ve clei. benefi. sine quaque diminut. confer.
r l. si cùm fideiussor, § si cum debitor, mand. in P. l. si putatore, ad l. Aquil. in P.

b § 1. de regu. ad præl. nomi. in concord.
c In d. § 1.
d ca. statutum, cap. 3. de præb. in 6.
e c. quoniam, c. cum propter, de iure patro. vide Lapum, al leg. 95. Feder. de Sen. 329.
f ca. quia propter, de conc. præb. l. vn. § si. C. de annal. exep. l. sancim. § donec, C. de iur. delib. l. in rebus, de iure, dot. C. c. biduū, 2. q. 6.
g c. de quarta, ca. auditis, cap. cum nobis, de præscript. cap. 1. & si. ne sed. vac.
h l. multum interest, C. si quis alt. vel sibi.
i l. scientiam, ad l. Aquil. l. in omnibus, de no xal. actio. in P. l. seruus ignorante. C. eod.
k glo. in ca. ad reprimendam, in ver. in canonibus, de offic. ordina. gloss. in clemen. cupientes, de pœnitē. in ver. suspēsi, vbi varia species suspensionis.
l ca. 1. de suppl. negli. præla. in 6.
m c. cum dilectus, § quia eo rū, de consuet. cap. 1. in fine, de postul. præl. cap. cùm inter Raymūdū, de electio. c. cum bone, de ætat. & qualit.
n capit. quamquam, de electio. in 6.
o c. si compromissarius, eo.
p l. si locus, quemadm. ser. amitt. in P
q c. cup. entes, § insuper, & c. ecclesia, de electio in 6. ca. significante, de pignor. l. 2. § 1. & 2. si quis cautio in P. l. non solum, § vl. de excusa. tuto. l. si qui, quib. ex caus. maio. in P. l. fina. ad l. Rhod. de iac.
r Bald. consil. 449. libr. 4. in op. sanctissimæ recordationis, de Ripa, tracta. de peste fol. 27.
s cap. ex transmissa, de præscriptio. cano. prima actione, 16. quæst. 3. vide Rebuffum,

y l. fina. pro suo in P. l. quisquis, C. de rescind. vend. l. error facti, C. de iuris & fac. ignorantia.
z l. plurimum, & l. nec supina, eod. in P. l. iuris regula, § 1. vers. recte Labeo, eod. titu. cap. 1. de ordi. ab episco. qui renuncia. episco. ca. apostolicæ, de cler. excommu. ca. consuetudo, 8. dist. ca. si. 1. q. 4.
s c. 2. de tempor. ordi. in 6. c. cum inhibitio, de clandest. desponsat.
t l. qui contra, de incest. & inutil. nupt.
u cap. 2. de renunciat. in 6.
y l. certus, de probat. cap. præsumitur, de regu. iur. in 6.
z ita concludit Rota, in decis. 229. si propter negligentiam, in nouis, Ioan. de Sel. in tract. de benefi. 2. p. q. 10. gl. in § visum, in ver. computandum, de collat. in pragma. sanct. Rebuf. in praxi, tit. de deuolutio. num. 20. & seq.
a cap. ... de iure patr. in 6.

in tractat. de pacificis possess. numero, 301. & sequen.
t Quæ sint illa vide Rebuff. in § 1. in uers. impedimento, eod. de collat. in concordat.
u cap. si. de elect. cap. 2. de testi.
x In reg. de pacif. possess. & in eam Rebuff. num. 310. facit, c. si. de appella. c. sciscitatus, vers. dummodo, de rescrip.
y clem. vnic. de suppl. negligentia, præla. & ibi glossa in ver. loco.
z dicta clementina valeat, iuncta glossa in verbo dispositionem. glo. in § quod si quis cuiuscumque, in verbo proximum, de collationibus, in prag. sanct. Rochus in tract. de iure patronatus, in verbo honorificum, q. 23.

gant, ad confirmantem. [a] Etsi ab inferiore
facienda sit collatio ex consuetudine, priuile-
gio, statuto, uel alio modo, ad episcopum fit de-
uolutio: & ab episcopo, ad archiepiscopũ: [b] ab
39 eo, ad Peppam, non ad patriarcham. [c] Excepto
petriarcha Lugdunensi seu primate, ad quem
& fit deuolutio ex consuetudine regni ab archi
40 episcopis. [d] Olim quando ad episcopum & ca-
pitulum pertinebat collatio siue coniunctim
siue diuisim, altero negligente ad alterum de-
uoluebatur collatio: [e] nisi in his quæ deuoluta
sunt ad episcopum. Nam tunc ex negligentia
episcopi deuolutio fiebat ad eius superiorem. [f]
Hodie quoque ex consuetudine totius regni
Gallici, ut ait Rebuffus, [g] si collatio pertineat
ad episcopum & capitulum, deuoluitur colla-
tio non ad capitulum, sed ad archiepiscopum:
si tamen ad capitulum pertineat solum, ad epi
41 scopum fit deuolutio. [h] Notandum tamen in
electione episcopi distinguendum esse, num de
uolutio fiat propter indignum electum, an pro
pter negligentiam eligendi. Et rursum, quãdo
electio fit scienter indigni, qui eligunt, priuan-
tur quidem potestate eligendi ea uice: [i] sed eo
casu, deuolutio fit non ad archiepiscopum, sed
ad Pappam. [k] quando uidelicet omnes electo-
res siue simul & semel, siue separatim, scienter
indignum elegerint. Quòd si non omnes elege
rint indignum, sed aliqui eorum dignum, ad a-
lios etiam minores numero deuoluitur ius, nõ
ad summum pontif. [l] At si propter negligentiã
eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad ar
chiepiscopum, non ad Pappam peruenit. [m] Si
uicarius episcopi malè conferat, uel si ab eo de-
uolutio fiat, ad archiepiscopum, non ad episco-
42 pum eius uicarij fit. [n] Ab exemptis episcopis
43 collatoribus, ad Pappam fit deuolutio: [o] ab exẽ
ptis regularibus, ad episcopum loci beneficij,
qui authoritate apostolica confert. [p] Capitulũ
quoque sede uacante episcopali, potest confer-
re beneficia deuoluta ad episcopum ex negligẽ
44 tia uel delicto inferioris. [q] Nam si sede uacante
præbendæ uacent, illæ non conferuntur iure
deuoluto a capitulo: [r] quia collatio beneficio-
rum in fructu episcopi est, [s] ideo reseruanda fu
45 turo successori. [t] Singulare illud est, quòd in in
stitutione facienda ab episcopo præsentatorũ,
digniorum nullum definitum est tẽpus, & ideo
ob non factam institutionem non deuoluitur
ius ad superiorem, sed potest qui præsentauit
suo tempore, etsi post præsentationem lapsum
fuerit tempus ad præsentandum datum, inter-
pellare pro institutione episcopum. [u] Et potest
recurri ad superiorem, qui præfigit terminum
inferiori ad institutionem faciendam. [x] Et ideo
in refutum uel denegationem, tunc recurritur
ad superiorem. Sic & in acceptatione facta in-
tra mensem ex mandato, negante executore:
quia nullum tempus executori est definitum. [y]
Et ita expressè definit Rote in decisione 212.
46 incipiente, *secundum omnes*, in nouis. Quare
nec summus pontifex iuri præsentationis, ante
institutionem facit præiudicium patrono, nisi
dixerit deuolutum fuisse per uacationem tem-
poris ad eum beneficium, id est, præsentatione
non facta suo tempore, uel deuoluto iure ad e-
piscopum & alios negligentes beneficium pa-
tronatum, & quod ita uacauerit: uel nisi in pro-
uisione adijciatur, dummodo patronorum acce
dat assensus. Aliter enim non censetur iuri pa-
tronorum derogare, ut docetur ex regula can-
cellariæ 40.

o ca. 2. de sup-
plen. negligen.
prælat. Doct.
in c. si de elect.
in 6. Panor in
c. 2. eo. tit. & ep.
Gregor. no 10.
b ca. 2 de con-
cess. preben.
c cap. licet, de
suppl. negligẽ.
prælato.
d Rebuff. § pra
xi benef. tit de
deuolutio. nu-
me 14.
e c. eorũ ne se-
de vac. in 6 c. 2.
de cõcess. preb.
f Innoc. & Pa-
nor. in d. c. cum
in cunctis, glo.
in §. item circa,
versi. ipsum, in
versi. legatorũ,
de collatio in
pragma. sanct.
arg. c ne pro de
fectu, in fine,
de elect.
g Reb. in pra-
xi benefi. in tit.
de deuolutio.
nu. 23 Imola,
in clemen. si de
beneficio, q. 1.
de prabẽ. in 6.
h d c. 2. de con
cess. preb.
i c. cùm in cun
ctis, & c. innotu-
it, de electio.
k c. quãquam
de elect. in 6.
l c. cõgregato,
de electio glo.
in d. ca. quam-
quam, in ver.
deuoluetur.
m eisd. d gl. in
ca quanquam.
& Anchara. &
vide Dyna.
in § 1. de regu.
ad prælat. nomi
nat. in ver. com
putandos.
n Reb. docet
in tract. nomi
nat. q 14. nu. 63.
o d. ca. licet, &
c. sicut, de sup-
plen. negligen.
prælat.
p c. cùm singu
la, de prabẽ. in
6 clem. vnica,
de supp. negli.
prælat.
q c. cùm olim,
de maio. & obe
diẽ. Ioan. And.
in c quidquam,
de electi. in 6.
vide Rebuff. in
praxi, tit de de
uolutio nu. 99.
r ca. 2. ne sede
vacan.
s gl. in d ca. cũ
olim, de ma-
ior. & obed.
t c. quia sæpe,
de electi. in 6.
clem. pen. eod.
titu.
u c. cùm inter.
de electio.
x c. reprimen-
dum, de offi. or
dina. ca graue,
de preb.
y not. in clem.
cùm el quem,
de cõcessio prę
bend.

De Reseruationibus beneficiorum.
Cap. X.

1 Ecundo dicebamus potestatem or-
dinariam in beneficia, impediri
per reseruationes: quæ autem illæ
sint, & quales, nunc tradendum
est. Reseruatio beneficiorum dicitur, quando
quis sibi retinet beneficium, ut alij quàm ipse
uoluerit, conferri non possit. Fitque e summi
pontificis legato, & ab ipso summo pontifice.
Legatus authoritate suæ legationis apostolica,
sibi reseruabat beneficij collationem in eccle-
sia aliqua, uel inter ordinarij collationes, quam
reseruationem restrinxit Bonifacius Octauus. [z]
2 A summo pontifice fiebant reseruationes ge-
nerales, & speciales: & istæ uel sunt præter ius,
uel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt gene
rales, quando summus pontifex reseruat suæ
collationi dignitates maiores post pontifica-
lem, in cathedralibus & metropolitanis eccle-
sijs. [a] Item ubicunque summus pontifex se
immiscuit, uel si ipse contulit, & quæstio mo-
ueatur uel de eius prouisione, uel nullitate, uel
indignitate prouisi, reseruantur hæ notiones
3 & beneficia ipsius potestati. [b] In corpore iu-
ris [c] unica tantum reseruatio inuenitur gene-
ralis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur ua-
care in curia Romana, personarum uidelicet
existentium & decedentium in summi pontifi-
cis comitatu, quæ conferri possunt à solo sum-
mo pontifice intra mensem a tempore uaca-
tionis, & postea ab ordinarijs. [d] Porrectumque
hoc ius ad beneficia personarum curia-
lium, qui extra curiam mortui sunt, peregri-
nationis, infirmitatis, uel recreationis causa ab-
sentes, intra duas dietas legales: item ad nun-
cios apostolicos a curia abeuntes, uel ad cu-
4 riam Romanam pontificis redeuntes. [e] Specia-
lis reseruatio est, quando summus pontifex si-
bi nominatim collationem alicuius beneficij
reseruat: uel si in collatione beneficij ex resi-
gnatione, cum pensionis retentione permittat
regressum, si non soluatur, ut possit eius autho-
ritate apostolica sine alia prouisione benefi-
5 cium repetere, [f] uel alio modo. Hodie omnes
reseruationes beneficiorum improbatæ sunt, [g]
exceptis uacationibus in curia, & in ciuitati-
bus, & uillis muratis, quæ graduatis, [h] & nomi-
natis debentur ui pragmaticæ sanctionis, &
concordatorum: [i] item quæ uacant officialium
sedis apostolicæ, [k] nisi iure regali uacent in
Gallie, ut pronunciatum senatusconsulto Pa-
risiensi, anno 1338. tertio Iulij. [l] Sunt & re-
ceptæ reseruationes, quas sibi fecit & sedi apo-
stolicæ summus pontifex in conuentionibus

z c. præsenti, c.
2. de offi. leg. li.
2. Semi, nu. 15.

a et in reg can
cell. 1. 2. & seq.
in extra. Ioan.
22. exsecrabi-
lis, de preben.
& in extrau. ad
regimen.
b Panor. in ca.
inter dilectos,
col. pen. de ex-
cess. prælat. c. ut
nostrum, de ap
pel. Roma col.
335. circa pri-
mum.
c hoc disputat
glo. eo. q. in c.
gol. canc. 33. a
lias tamen enu
merat Probus
in c. præsenti,
de offic ordin.
in 6. & Reb. §.
1. de reseruat.
in cõcord. Go-
mes, in reg. can
cel. de triennali
posse. q. 31. ubi
tradit 7. reseruat
tiones in corpo
re iuris clausas,
ut de com.
d c. 1 § de præ-
ben. in 6.
e ca. præsenti,
de preb. in 6.

f vide Reb. in
§. 1. de reseruat
tio in Concor.
g eod. tit. & in
pragm. sanctio.
h §. præfati, 2.
de collatio. in
concordat.
i §. statuimus,
eod.
k cap. ad regi-
men, de prabẽ.
in extrau. ga.
commu.
l Reb. in §. 1.
de reseruat.

Gellicis

a tit. de reg. ad prælat. nomina. in concord.

Gallicis, [a] maiorum dignitatum & prælatura-
1 rum, ut possit solus eas conferre, postquam in-
2 tra nouem menses rex Galliarum ad eas non
6 nominauerit idoneum. Inter reseruationes in
corpore iuris clausas, id est, inter collationes
quas ius commune reseruat summo pontifici,
Gomesius [b] ponit translationem episcoporũ [c],
prouisionem episcopatus uacantis per deposi-
tionem, [d] & per casum cap. quanquam, de ele-
ctio. in 6. si episcopus captus est à paganis, uel
à schismaticis: [e] si prouidendum sit, eo quòd a-
piscopus propter senium, aut impedimentum
aliud corporale perpetuum, non possit officiũ
suum exercere: [f] si summus pontifex dederit be
neficium uacans ante in commendam, idque
ex interpretatione potius doctorum, [g] quàm iu
ris expressa dispositione, ideo non recte supe-
rioribus annumeratur. Alius tamen proxime
accedit, quãdo cathedralis ecclesia clero & po-
pulo Christiano caret, quo casu reseruatur col-
7 lationi summi pontificis. [h] Sunt aliç reseruatio
oes in collatione beneficiorum factæ per sum-
mum pontificem, quando per ipsum imponun
tur pensiones: iure namque pontificio inter-
dum probatę reseruationes pensionis, usque ad
mediam [l] partem fructuum beneficij, à summo
tamen pontifice, non alio concessæ. In patria ta
men consuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam
usque partem reformari solet relictis duabus
8 beneficiario. [k] Quinimo & iusta dicetur pen-
sio, qua deducta supersit beneficiario, un-
de se alere, & onera beneficij possit ferre. [l]
Daturque hæc pensio communiter in quantita
te fructuũ: in Gallia etiam [m] in pecunia nume
rata, ubi pensio permissa in tribus casibus, si be
neficium litigiosum, pro bono pacis: [n] 2. ne dis-
pendium nimium resignans ex resignatione
patiatur, [o] aliter tamen quàm ex permutatione
facta: uel si permutatum beneficium sit, ratio-
ne inæqualitatis redituum in fructibus permit
titur pensio. [p]

b Gomes. in regul. de trien. possess. q. 31.
c c. quod translationibus, de offi. leg. c. si. de transla. episco.
d cap. inter, de translat. episc. c. post translationem, & c. nisi, de renunciat.
e ca. si episcopus, & ibi glos. fi. de suppl. negli. prælato. i 6.
f ca. 1 § si autẽ episcopus, de cler. ægro. in 6.
g Fideric. in tract. permutat. d 15 Roma. cõsil. 104. Rebuf. in Praxi benefic. tit. de reseruat. numer. 32. & 38.
h clem. in plerisque, de ele.
l ca. suscepti, eod. in extrau. Ioan. 22.
k Reb. in praxi benefi. titul. de reserua. nu. 18. 19. 20.
l ca. de monachis, c. vacante, c. cum causam, de præb. c. 2. de censib.
m Rab. d. titu. de reseruatio. nume. 21.
n cap. nisi, de præbend.
o c. super hoc, de renũciatio.
p c. ad quæstiones, de rer. permutat.

De mandatis Apostolicis ad beneficia, & de mandatarijs. Cap. XI.

1 *Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarij.*
2 *Mandatum apostolicum quid.*
Mandatorum Apostolicorum origo & successus.
3 *Literæ perceptoriæ summi pontificis quæ.*
4 *Literæ executoriæ ad beneficia quæ.*
5 *Mandatum apostolicum dat ius ad futura beneficia.*
Mandata à summo pontifice ad beneficia dantur semel in uita & quando, & quare, eod.
6 *Mandatis qui ordinarij grauari possint.*
7 *Mandata cur solus pontifex dat.*
8 *Mandati forma in Gallia.*
9 *A mandatis quæ beneficia censentur excepta, & 10.*
10 *Mandatarijs non debentur beneficia nulla murata, nisi graduatis.*
11 *Mandatarij præferuntur graduatis nominatis.*
12 *Mandatario beneficia non debentur, nisi à præsentatione post mensem.*
13 *Mandatario tantum beneficium petitum & acceptatum prius uacans debetur.*
14 *Mandatarijs ex duobus quis præferatur.*
15 *Mandati uis quomodo perimitur.*

TErtio loco, ordinariorum potestas
mandatis apostolicis impeditur. [q]
Mandatum apostolicum, est om-
ne rescriptum, per quod summus
pontifex mandat & iubet alicui de beneficio
prouideri. [r] Hoc mandatum ab initio tantæ nõ
fuit efficaciæ, ac nunc est: nam à principio pon
tifices maximi primum monitorias dabant lite
ras, quibus ut precibus monebant ordinarios,
conferrent beneficia mandatarijs, quas cum fa
cile contemni ab ordinarijs collatoribus uide-
rent, inuenerunt præceptorias, per quas illud
ipsum ijsdem precipiebant: quibus etiam non
3 obstantibus, collatio ab ordinarijs alijs facta,
quàm mandatarijs, ualebat, etsi punirentur
4 ordinarij contumaces: [s] Quamobrem & inuen-
tæ dehinc sunt literæ executoriæ, per quas
mandabatur, ut executores compellerent or-
dinarios ad conferendum. [t] Verumtamen ne-
que istæ literæ ligabant ordinarium, quin
posset alij cui uellet, quàm mandatario con-
ferre: nisi mandatum hoc haberet clausulam
seu decretum irritans collationes contrarias,
tunc enim mandatum ligabat manus ordina-
rij sine alia insinuatione seu præsentatione fa-
cienda eidem ordinario: [u] uel nisi mandatarius
fuisset creatus canonicus, [x] aut si executor inhi
buisset ordinario uel collatori alij collationẽ,
& suæ collationi reseruasset. [y] Si quidem & exe
cutoribus per literas executoriales dederunt
summi pontifici potestatem conferendi, si re-
cusaret eandem collationem, uel negligeret or
5 dinarius. [z] Per hoc mandatum datur ius ad fu-
tura uacatura beneficia, per quemlibet Ro-
manum pontificem semel in uita dumtaxat,
tempore sui pontificatus per literas in forma
mandari. [a] Idque ratione iucundi sui aduen-
tus, honoris gratia. Sicuti proconsulibus pro-
uinciam recenter ingredientibus, quædam ho-
noris causa olim dari solebant. [b] Item 2. in si-
gnum recognitionis iuris supremi. Et 3. quia
postquam summus pontifex grauatur, ut nomi
nationibus academiarum, & principis Galliæ,
beneficiorum potior pars debeatur alijs, quàm
antea, & cum reseruationes illi ademptæ sint. [c]
æquum nisum est, ut in hac prærogatiua hono
6 raretur. [d]

Ea tamen lege, ut ordinarium non possit
grauare etiam uno mandato, nisi habeat col-
lationem 10. beneficiorum: habentem autem
collationem quinquaginta & ultra, in duobus
duntaxat. Ita tamen quod in eadem ecclesia ca-
thedrali uel collegiata, unum collatorem pro
tempora in duabus præbendis non grauet. [e]
7 Mandatum itaque hoc ad beneficia uacatura à
solo pontifice manare potest, [f] propter eius au-
thoritatem supremam in beneficia & plenã: [g]
alioqnin odiosa sunt mandata de prouidendo
de beneficio antequam uacet, tum propter am-
bitionem eorum, qui postulant; [h] tum etiam,
quia odiosum est per se & funestum, uiuen-
tis beneficium impetrare. Ideo concilijs inhi-
bitum sacrosanctis, ueluti uotum mortis ca-
ptandæ habens. [i] Proinde & semel permit-
titur pontifici summo hoc iure uti tempore
sui pontificatus, nec potest iam grauatam uel
bis pro modo beneficiorum ordinariam po-
testatem iterum grauare mandatis. Non li-
cebit ergo legato etiam à latere mandata hæc
concedere. Quamquam iure communi suç col-
lationi uacaturum beneficium possit reserua-
re, [k] excepto regno Galliæ, in quo placuit ex

q cap. dilectus filius, in 2. cap. dilec. inter cætera. de præbẽ. ap. Gregor. Panor. in ca. olim in § de verbo. signifi.
r c. mãdatum, cũ 2. seq. de rescrip. c. si ca. de concess. præbẽ. in 6.
s ca. si sol. de concess. præb. in 6. c. dilect. 2. de præben.
t tribus superio. literis in c. capitulum, ca. Iuenis, ca. ex insinuatione, de rescript.
u cap. ubi qui, eod. in 6. notat in ca. si soli, de concess. præb. in 6. gl. in § ita fuit autem, in ver. censeatur, de collatio. in prag. sanct.
x c. si postquã, de præbẽ. in 6. c. duob. de rescri. in 6. Felin. in c. ad audientiam col. 2. ver. literæ non dantur, de rescrip. vide de his, & superio. glo. in § itẽ voluit, in ver. dirigendũ, de collatio in prag. sanctio.
y cap. ubi qui, de rescr. in 6. & d. c. si soli
z c. si apostolicæ, de præb. in 6. c. si ca. de concess. præb.
a § 1. de mãd. aposto. in concorda.
b l. si in aliquã, de offi. procõs. lib. 1 P. titu. 17.
c tit. de reg. ad præla. nomina. & de colla. in concord. & tit. de reseruat. sublata. in pragm. sanctio.
d argu. l. cum qui, de iureiur. a d. § 1. de mãda. apostol. in concord. in §. volens, & § itẽ voluit, de coll. in prag. sancti. consilium Lodo. 12. artic. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
f glo. in c. 2. in ver. vacaturis, de præb. in 6. c. dilect. in 2. de præb. Felin. in c. mandata, de præsum.
g c. 2. de præb. in 6 clem. 2. in fine, vt lit. pẽd.
h ca. quamuis, de præb. in 6.
i ca. 2. de concess. præb. c. ne captandæ, cap. detestanda, eo. in 6.
k c. cũm dilectus, de iure patronat. ca. præsenti, & c. deliberatione, de præben. in 6

præscripto co ocilij Basiliensis ulriml, tollir re-
8 seruationes.[a] Qnocirca hodie certa forma mã-
darotum præscripta est in Gallia, secũdũ quam
oporiet omnia maudata de prouidẽdo, siue ad
regularia, siue secularia beneficia pertineaor,
coocipi:[b] per quam remittitur expressio bene-
ficiotum ab impetrãte possessorum, in alijs gra
tijs necessaria.[c] Exigitque in Gallia mandarum
esse generale, aliàs non ualet, ut placuit senatui
Parisiensi:[d] licet olim & alibi hodie, quàm in
Gallia, mandata dirigerentur singnlaria uel ad
dignuates tantum, nel ad canonicatus,[e] pro cer
ta persona & certo beneficio,[f] & incerto.[g] At-
qua in ea forma in summa omnes formæ anti-
quæ, quibus ordinariua ad conferendum coge-
batur, continentur: quæ diuersæ erant, quas ui-
de collectas apud Ioannem Andream Perul.&
alioa in cap. si soli, de præbend. Rebuffum in cõ
mentar. ad §. I. de manda apost. in concordat. ad
9 uerba, *in forma mandati*. Verum ab illa forma ge
nerali, ur noo contineantur mandaro, censen-
tur excludi beneficia electiua in Gallia,[h] quæ
ad regis nominarionem pertioent,[i] & quæ in
curia Romana uacaot, quia reseruantur Pap-
pæ:[k] nt & beneficium similiter specialiter reser
natum dicitur non comprehensom.[l] Sicuti nec
comprahenduntur sub mandato idest, non de-
bentur mandatarijs In uim mãdati litigiosum,
regularia secularibus, & contra, & diuersi ordi-
nis quàm sit impetrans, unitum, paternum, ua-
cans causa permotarionis, non liberum nt col-
latum absenti, de nouo fundarum, nacans per
moriem episcopi præbendatarij, quod optioni
subijcitur: quæ omnia probat Rebuffus in §. de
clarantes, in uer. comprehensa, de manda. in cõ
corda. Item nec comprahenditur patrooatũ.[m]
Nec ea. ad quę impetrans erar iohabilis tempo
re dati mandati: hoc enim tempore capacitas
exigitur.[n] Qood si dispensatua ad hæc sit? lara
uide apud Ruseum.[o] Continentur tamen sub
mandato ea, quæ pure, libere, & simpliciter in
manibus ordroarij renunciata sunt:[p] qnia hæc
resignario pnra inducit uacationem, & morti
10 æquipollet.[q] At non debentur maodatarijs be
neficia nillæ mnratæ, si non sint qualitaris re-
quisitæ.[r] Nec ea quæ sunt iuris parronatus lai-
cotum, de quibus Pappa non intelligitur nelle
disponere:[s] or neque comprahenduntur ea,
quæ uacante sede cadunt in regalia, & quæ eo
11 iure à principe in Gallia conferuntur.[t] Cæte-
rum tanta est horum mandatorum[a] de proui-
dendo, in forma legitima impetratorum pote-
stas, ur mandatarij præferantur alijs expectan-
tibua beneficia, quia apostolici expectatores
sunt, & ideo eius ratione præferendi.[x] Er proin
de pręferũtur etiam in Gallia in beneficijs, quę
sob mandatis continentur, ordioarijs collatori
bns, & graduatis simplicibus & nominatis:[y]
quãquam graduati priua acceptauerint, quàm
mandatarius, & quamuis beneficium nacans
eius geoeris esset, quod destinaretnr gradua-
12 tis.[a] Verum obseruandum hic est, mandata-
rium antequam uti possit iure mandati, debere
mandatum ordinario semel pręsentare.[a] Nam
à præsentatione, post mensem tanrom uacans
debetur beneficium:[b] dummodo petitum à mã
13 datario & acceptatum fuerit. Tenetur enim in
in Gallia requirere & acceptare ad summnm
intra sex menses beneficium primo uacans,[c]
post præsentanonem mandati: alibi, quàm in
Gallia, intra tempus ad acceptandum sibi præ-
stirutuor.[d] Et quia tenetur ita acceptare primo
beneficium uacans, si illud in uim mandati ei
conferatur, extinguitur mandatum.[e] Verum si
illa collatio non reneatur, aut si non possit effe
ctum sortiri, ea non obstante poterit aliud acce
14 ptare.[f] Quod si duo mandatarij concnrrant,
qui diuersa impetrarunt mandata, tempus da-
tæ inspiciendum,[g] & potior tempore porior e-
rit iure:[h] etiamsi in secundo esser clausula de-
creti irritantis, & in primo, non quia præsenta-
tio afficit præbendam primo, unde secundua
eam non potest obtinere,[i] etiamsi secundua pri
mus præsentauerit, nam ideo primo mandata-
rio non præfertur:[k] nisi secundum ius commu
ne, in secundo rescripto poneretur clausula an
teferri.[l] Vult enim ius, secundom primo tunc
anteferri qni acceptauerit, si tamen collatio ad
hoc ei facta non fuerit,[m] tollitque hæc clausu-
la ius ad rem, non ius in re.[n] Quod in Gallia
non obtinet, qnia cõstitutio regia declarat Pap
pam præueniri per solam requisitionem man-
datarij, & nominatorum:[o] præferretur nihilo-
minus secundus, si primus mandatarins esset
negligens,[p] nel incapax beneficij fuerit post
mandati insinnationem factus: pota, qnia non
sit capax curati beneficij:[q] si sit mortuus, uel si
15 duxit nxorem.[r] Et quando olim formulę erant
nariæ & speciales mandatorum ante conuen-
tionem Gallicanam, mandati fines erant dili-
genter inspiciendi: neque enim mandatum de
beneficio uacanti comprahendit nacaturum.[s]
Neque expectatina uel gratia sob causa, causa
cessante uim habet:[t] uel conditione apposita,
adhuc nenienre uel deficiente:[u] uel renuocian
te impetranre mandaro, quia renonciare po-
test[a] expresse, uel tacite id agendo, quod cõtra-
rium est suæ professioni, ut si ducat uxorem, nt
dixi: nam & tunc quæ habebat beneficia amit-
tir,[y] & uidetur habere pro derelicto.[a] Item si
fiat miles, & enormibus criminibua se miscear,
quibus amittit clericatus priuilegium.[a] Item
si alio modo amittat hoc ipsum, ut in cap. I. de
uita & honest. cleric. in Sex. & clemen. I. eod. tit.
Vel si ante assequatur beneficium, quod est cũ
eo quod expectat incompatibile.[b] Item si man-
dati expirauerit, puta morte mandantis re inte
gra:[c] nam si ui mãdati processum sit ad aliquẽ
actũ tendentem ad effectum mandati, non ex-
pirat.[d] Staphileus dicit ante prouisionem rem
esse integram, & morte ante interueniente ex-
pirare mandatum:[e] nisi executor cui præsenta
tum est mandatũ, nel bulla expectatiua, proces
serit ad fulminationem processus. Nã tunc nõ
dicitur res integra, inquit, post Dominic.[f] &
Lapum.

a tit. de referuat. in pragm. sanct.

b titu. de form. mand. in concord.

c c. ad aures, c. in nostro, & c. si proponente, de rescri. ca. si motu proprio, ca. non potest, de præb. in 6.

d Rebu. in pra xi, tit. de clauf. mand. num. 29. & 30.

e ca. executor, c. si soli, de præben. in 6.

f ca. ex parte, in 2. de off. deleg.

g c. mandato, de præbend. in 6.

h ut in clausul. de præben.

i § 2. & 3. de regia ad prælat. nomina. in Concordat.

k c. 2. de concess. præb. in 6.

l Aufret. decis. Tholosan.

m vide gloss. Rebu. in §. præfatique ordinarij. in verbo, patroni, de collatio. in prag. sanct. Lapum, alleg. 84. dominus pappa, col. 3. Roch. Curt. tracta. de iur. patr. in verbo, ius, q. 7.

n c. si eo tempore, de rescriptis, in 6.

o Rufe. de mã do apost. 2. par. numero 2. & sequen.

p Rufe. hoc tractat. libr. de mãda. apostol. 2 par. nu. 14 & sequẽ. text. et præb. in cap. dudum, 24. de præben. in 6.

q c. 1. de renunciat. in 6 cap. 1. de ætat. & qualit. in 6 expressè cap. dudum, de præbend. in 6.

r Rebuf. in §. declarantes, in ver. comprehẽsa, de mand. in concord. per c. quia sæpe, de præbend. in 6. vide cautelam Rota, decisio. 25.

s cap. cum dilectus, de iure patrona. gloss. & Docto. in c. 6 de præbend. Panor. in cap. quanto, de iudic.

t Rufe. tracta. regal. in 1. parte præfat. numer. 6. & in 2. parte tractat. de mandatis apostolicis, nume. 22.

u hic loquimus de forma expectatiuæ mandati, aliæ enim sunt formæ expectatiuarum apostolic. literas quas Gallia non recipit, §. volens, de collat. in pragmat. sanct. & de quibus Staphile. proprio lib. & in ca. tibi qui, de rescript. in 6.

x cap. 13 qui, de præbend. in 6.

y § & ut obuietur litibus, de mandat. in Concord.

z d § & ut obuietur, & ibi Reb. in verb. nominatis.

a capit. tibi, & cap. penult. de rescriptis in 6. capi. si capitulum, de concessio. præbend. in 6.

b in forma manda. in concord.

c Rebuff in §. necque, in ver. præferẽdos, de colla. & in for. mand. in Concord.

d gloss. in clement. vnica, in verb. mensem, de concess. præbend. Felin. in capi. capitulũ, de rescript.

e c. si motu, & ca. non potest, de præbend.

f vide Reb. in praxi, in rubri. de mãd. apost. num. 2.

g c. cum te, & ca. constitutus, de rescrip. cap. si eo tempore. eod. tit. in 6.

h ca. qui prior, de regul. iur. in 6.

i c. si capitulo, de concess. præ bend. in 6.

k ca. eum qui, de præbend. in 6. cap. tibi qui, de rescrip. in 6.

l gloss. in d. c. si soli. & text. in ca. pen. de concess. præbend. in 6.

m ca. tibi qui, de rescrip. in 6.

n ca. quodam, de præbend. in 6. de hac regu. anteferri Staphileus, in for. mand. de prouidendo Pierre Felin. in ca. capitulum, colũ. 7 num. 6. cum sequen. de rescript. Quibus & quot modis, ius ad rem beneficij quæratur, vide apud Gomez in regu. de non tollen. iure quæsi. alteri, 1 q.

o § declarantes, de manda. aposto. in concord. Rebuf. in sua declarati. noox prouis. in clausula, aut si aliqui super. p.missionibus &c. In praxi beneficiorum, & in reg. de non tollen. iur. quæs. alt. gloss. 4. & in forma manda. apostol. in ver. damus, in Concordat.

p capitulo tibi qui, de rescriptis in 6. cap. si clericus, de præbendis in 6 Felinus in capitulo in capitulum, de rescrip.

q ca. si eo tempore, eod in 6.

r cap. cum inter, de renunciat. Rota, decisio. 123 nota quod vbi, in antiqu. col. de rescrip.

s Felin. in capit. constitutus, penult.

t cap. postulasti, de rescript. & cap. si pauper, de præbend. in 6.

u Panor. in cap. 1 in finali colum. de re iudic. facit l. cedere diem. de verbo. signifi. cap. si pro. de rescrip.

x Panormi. in 2. notab. cap. ad audientiam 2. de rescrip. text. in ca. veniens, & c. same, de renunciat.

y cap. 2. de clericis coniugatis

z argumen. capit. ex transmissa, de renunciatio. capitulo, cum renuntiatione, 32. quæst. 1.

a vide Pacum, de mandet. apostoli par. 8 nume. 17 Innocenti. Rotigal. Panormitanum in capitul. 1 de aposta. ita iudicari tradit Benedictus in capitul. Raynutius, in verbo & uxorem nomine, nu. 447.

b cap. gratiæ, de rescript. apud Clemen.

c capit. si cui, in fine, de præbendis in 6. notat in capito. si super gratia, de offic. deleg. in 6 § Rectè, apud Iusti. mand. l. mandatum, C. eod.

d Alec. & aliq. in l. eum, vers. dicebat, si cer. pet.

e Ioan. Staphileus, tract. de liter. grat. tit. quib. mod. expir. lit. ad benef.

f Dominic. in cap. si cui, de præbend. in 6.

Lapum, nec reuocatur talis gratia per obitum concedentis, niſi per ſucceſſorem expreſſe reuocetur.[a] Vt ſolet fieri per ſummos pontifices, die ſequente coronationem.[b] Item ſi per mandatum gratia quoque ſit facta, quia contulit ſummus pontifex mandatario canonicam & præbendam, ſi uacat, uel quæ primo uacauerit, nulli alij de iure debitam, morte mandantis ante aſſequutionem præbendæ non expirat.[c] Et ſi gratia facta ſit in mandato, etiam morte mandantis non expirat, ut docet pluribus Matthæus Pacus, in tit. de manda. apoſt.[d]

a Probus. in c. pen. & fin. eod. b Pacus, de mã da. apoſto par. 8 nu. 4. regu. 18. cãcel. Innoc 8. c cap ſi ſuper gratia, de offic. delegat. in 6. vide gl ad §. item uolunt. de coll. in prag. ſancti. in ver mandatum, & in ver. dirigendum. d in 8. p. nu. 1. & 2.

De modis legitimis dandi beneficia eccleſiaſtica. Cap. XII.

1 *Beneficia canonice dari debent.*
2 *Beneficium prius uacare debet, quàm detur. & 12.*
Beneficium uiuentis quando & quomodo odioſum, eod.
3 *Regula de ueriſimili notitia quæ, & quare ſit recepta in Gallia, & conſideratio per ſequentes numeros.*
4 *Regula de ueriſimili notitia locum habet in ordinarijs.*
5 *Veriſimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.*
6 *Curſores quidam expeditiſſimi, & 7. Indacus curſor præſtantiſſimus. eod.*
7 *Philippides curſor eximius.*
Heraclitus Perineus curſor. eod.
8 *Bancarij beneficiorum diem & horam, quibus curſores proficiſcuntur, impetraturi beneficia ſcribunt.*
9 *Curſorum publicorum inſtitutio à quo cœpit.*
10 *Beneficiatum mortuum celare non licet, & quid de eo ſtatuatur.*
11 *Beneficium uiuentis impetrans per obitum, eo mortuo non poteſt impetrare.*
13 *Beneficia pure conferri debent, & quid pure, & ſine ſimonia.*
14 *Collatio beneficij quando, & quomodo palam fieri debet.*
15 *Regula cancellar. Romæ, de publicandis reſignationibus.*
Renunciationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ. eod.
16 *Renunciationes quomodo publicandæ.*
17 *Beneficia duobus modis in ſumma acquiruntur, electione, collatione.*
Electio in quibus beneficijs locum habet. eod.
18 *Electio quid.*
19 *Poſtulatio in beneficijs quid.*
20 *Poſtulare qui poſſunt.*
21 *Poſtulatio admiſſa uim electionis habet.*
22 *Poſtulari qui poſſint.*
23 *Poſtulatio à quibus fit.*
24 *Nominatio ad beneficia quid.*
Nominatio quando tribuit ius nominato. eodem.
25 *Nominatio academiarum ad beneficia quid eſt.*
26 *Variatio quæ, & quando permiſſa in poſtulatione, & electione, & nominatione.*
Poſtulationis & nominationis conſenſus & diuerſitas. eod.
27 *Electionis ualde adipiſcendi beneficium probatus modus quare.*
28 *Electionis triplex forma.*
Electio per inſpirationem ſpiritus ſancti. eod.
29 *Electio per ſcrutinium quomodo fiat.*
30 *Electionis formula per uiam compromiſſi quæ.*
31 *Electionum formula in quibus ſeruanda ſit beneficijs.*
32 *Electioni faciendæ qui, & num omnes uocandi.*
33 *Electio quo loco facienda eſt.*
34 *Eligendi aliæ formulæ per breuia, ſortes.*
35 *In electione quæ conſideranda.*
36 *Electio ſacerdotum ethnicorum à populo fiebat.*
37 *Principibus laicis cur ius aliquod in inueſtitura epiſcoporum.*
38 *Nominat ad prælaturas Andium regulus, & Alanconius nomine regis.*
39 *Nominationis regis ius ad electionem remiſſum.*
40 *Eligere qui non poſſunt ad beneficia.*
41 *Eligi quæ perſonæ nequeunt.*
42 *Electionis peragendæ modus.*
Sepeliri debet mortuus antequam alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis uocem quibus committere, & quomodo abſens poſſit. eod.
43 *Electorum iuramentum ante electionem.*
44 *Scrutatores electionis quomodo eligant.*
45 *Electionis publicatio his fieri debet, & quomodo.*
46 *Epiſcopi intronizatio quomodo fiat.*
Electio quando ab electoribus iterari poteſt.

1 Comprehenditur uno capite & regula quæſtio, qualiter & quomodo beneficia concedantur: nempe, ut canonice dentur,[e] id eſt, ſecundum præſcripta legum pontificalium. Nõ .n. omnes modi poſſeſſionis, ſeu melius detentionis beneficij, legitimi ſunt: & ideo quædam in genere, quędam alia in ſpecie in proba beneficiorum datione obſeruari operæpretium eſt.

e c. 1 de regul. iur. in 6.

2 Primum beneficium uacare debet, antequàm certum detur, potiſſimum ſi per obitum alicuius:[f] ad euitandas ambitiones, & habendi impias cupiditates, uotumq́ue improbatum mortis captandæ, ſi de uiuentis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exoſæ ſunt etiam iſtę donationes bonorum uiuentium, & pacta de futura ſucceſſione,[g] ut ſuo loco Deo fauente tradetur.[h] Et qui ſcienter paſſi ſunt, ſe in minorum ſacerdotum locum poni, ab eccleſiaſtica communione pelluntur,[i] & deponuntur:[k] niſi uiui iuſta aliqua ratione depoſiti ſint legitime:[l] uel impetrentur per incapacitatem, uel alio modo, quam per obitum. Huc tamen non pertinent nominationes, academiarum reſeruationes, gratiæ, mandata, de quibus paulo ante dictum eſt, quæ dant aliquod ius ad beneficia uacatura: nam illa non ſunt proprie de beneficio perſonæ uiuentis, cũ non reſpiciant certum poſſeſſorem, & multa ſint genera uacandi alia, quàm per obitum, per quæ poſſunt effectũ prouiſiones illę ſortiri. Nos autem de beneficio poſt mortem alicuius certi, & ex morte illius
3 obtinendo, agimus nunc. Et extat regula cancellariæ 28. quæ dicitur de ueriſimili notitia, ad euitandas fraudes in beneficijs, & ut ambitioſis uia præcludatur, & conſcientiæ puritas adſit.[m] Qua cautum, ut impetrationes beneficiorum cuiuſcunque generis, non poſſint impetrari à ſummo etiam pontifice, ex obitu quarumcunque perſonarum: niſi poſt obitum, & ante gratiam ſeu impetrationem, tantum temporis effluxerit, qđ interim uacationes ipſæ, de locis in quibus perſonæ prædictæ deceſſerint, ad

f cap. 2. & 3. de conceſſio. præben. c. ex tenore, eod. c. deteſtanda, c. auaritia, eod. in 6.
g l. fi. de pact. C. l. ea eo, C. de inutil. ſtip. l. ſtipulat. hoc modo concepta, de verb. oblig. in P. cum ſimilibus.
h in ſucceſſio. ab initio.
i ca. 1 de conceſ. præben
k cano in primu, 2 q 1 & cano cum qui. & can. non ſuſe, 7 q. 1.
l cã cos 7. q 1, can poſtquam, 79. diſtinct.
m iſtæ rationes ponũtur in proœ regu. huius, dum publicata fuit à Ioã. 23 ſum. pont. Gomeſ. in illã reg. in præfat.

eiuſdem

eiosdem pontificis notitiam uerisimiliter po-
tuerint peruenire. Quæ regula recepta est in
Gallia pro lege, aduersus quam nec Pappa in
segno dispensat, & ita iudicatum:[a] uno casu dé
pto, nempe si qui mortuus est, ante resignaue-
rit seu eiurauerit beneficium in fauorem eius
qui misit Romam, & obtinuerit beneficium in
uim resignationis cum clausula, uel aliàs quo
uis modo uacet, etiam per obitum eiusdem resi
gnantis, & cum derogatione regulæ de uerisi-
mili notitia. Nam tunc mortuo renunciãte an-
te impetrationem etiam breui tẽpore, & ante
tempus quo fieri nequit, ut uerisimiliter tunc
peruenerit notitia ad summum põtificem mor
tis, tempore impetrationis, ualet impetratio il-
la per obitum, etsi per regulam 18. cancellariæ
de infirmis resignantibus & morientibus intra
uiginti dies, renunciationem impugnet. Et ita
iudicatum sæpe, eo quòd hic impetrans per re-
signationem & obitum iustum habeat princi-
pium, nempe resignationem, quod tollit suspi-
cionem captandæ mortis: facta tamen numera
tione dierum à tempore, quo quis ad curiam
summi pontif. arripuit iter, usque ad tempus
prouisionis uel admissæ renunciationis. Vt il-
lud tempus sit legitimum, etsi à die illa itineris
cœpti non sit uerisimilis notitia obitus tempo-
re prouisionis: si modo appareat tempore exhi-
bitæ procurationis uel die præcedente mortuũ
esse renunciantem,[b] dolo & fraude, & alijs im
4 pedimentis cessantibus. Habetque locum hæc
regula de uerisimili notitia in ordinarijs, ut nõ
possint per obitum conferre, priusquàm uerisi
militer potuerint cognoscere eum mortuum,
ob cuius mortem conferunt: eædem enim ra-
tiones in ordinario locum habent, quæ in sum
mo pontifice. Et ita iudicatum Tholosę in sena
tu, & Parisijs:[c] Idemque obtinere in legato
summi pontificis tradit glo. antiqua in prædi-
ctam regulam 28. Quia conuenit saluti ani-
mæ hæc regula, & iuri communi, ne captetur
mors alterius: ideo extendenda, & doli, qui in
fraudem istius legis fiunt, circumcidendi sunt.
Quales hi, qui fiunt in curia Romana, ut cum
aliquando ueniente cursore, is obtinet quidem
signaturam, sed & postea singulis diebus impe
trat alias: ut post obitũ verisimili notitia mortis
habita, impetrasse uideatur. Quod tñ si delega-
5 tur, infirmandũ ut in fraudem factum erit. Pos
ro uerisimilitudo illa metienda est spatio itine
ris, à loco ubi mortuus est, usque ad locum ubi
collatio facta est, num uerisimiliter nuncius
mortis eo tempore potuerit peruenire à die ue
ro obitus. Quare hic iudices locorum intersti-
tia perpendere debent, si possit ita celeriter nũ
cius peruenire communi natura, uel ratione
expeditionis cursoris. Sunt enim aliqui curso-
res, qui expeditius alijs itinera peruolant, dili-
gentiaque maiori perficiunt. Vt memorat Sui-
6 das,[d] Indacum quendam fuisse sub Leone Cæ
sare Marciani successore. læua manu robustio-
rem, sed ualentissimis pedibus & celeritate præ
stantem, ueIociorem Euchide, Assupo, Chrysso
manso, & Echione, & alijs, qui celeritate pedũ
celebrabantur. *Is enim, inquit, in eundo conspi-
ciebatur, & rursum euanescebat fulguris instar per
præcipitia, non currenti magis quàm uolanti simi-
lis, quam enim uiam, homo mutatis equis perfi-
cere non poterat, eam hunc pedibus suis perficere
7 afferebant.* Narrat & idem Suidas,[e] Philippidẽ
cursorem nocte una mille quingenta millia-
ria perfecisse. Et[f] Heraclitum Perineum ob ce-
leritatem in admiratione fuisse: unde & pro-

a Pap. in Rhap. sod. arest. lib. 3. tit. 4. arest. 1 & 3.

b ita indicatũ refert Papus, li. 3. tit. 4. Rhapsodio arest. 3. & 5. Rebuffus, in §. declarantes, ad verb. in re præfatio. de collat. in Concor. & nota, quia contrariũ aliàs, indicatũ in Rota. Et hic quæst. Iste examinat Gomesius, in regu. de verisimili noti. q. 5.

c Pap. d. lib. 3. tit. 4. arti. 6. hoc etiam tenet, & disputat, & soluit contrariam sententiam in reg. de verisim. notitia obitus, q. 1. Decius consil. 398 incip. in causa domini, col. fin. Ioan. Francis. de Sancto Nazario de Ripa. consil. 1. posito in tit. de legib. & longa consuet. Ante omnes glossator antiquus, prag. sanct. tit. de collatio. in ver. faciendas.

d Suidas, in Indaco.

e Suidas, in Hippia.
f Idem in ver. Iterum.

uerbium de usura: Θᾶττον ὁ τόκος ἢ Ἡρακλείτου περινθίου τρέχει, id est, *celerius currit usura Heraclito Perineo*. Inuenit Theodosius Imperator, teste
Cassiodoro,[g] quendam uirum, animo habitu-
que corporis fortissimum, qui tanta uelocitate
ueredos agebat, ut tribus diebus perueneriт ad
terminos Romanorum & Persarum, & rursus
8 totidem remearet Constantinopolim. Vult
constitutio Henrici 2. regis,[h] ut mensarij, quos
banquarios uocant, teneantur scribere in re-
gistro diem & horam, quibus cursores benefi-
ciorum ad Romanam curiam, uel legatos im-
petraturi beneficia proficiscuntur. Itaque si cur
sorum probetur in indiuiduo diligentia, certe
uerisimili notitiæ non erit locus, sed ueritati: ut
puta, si doceatur tempore mortis in eo loco
cursorem fuisse, ubi mortuus, & tempore mor-
tis, & eundem cursorem ad locum, ubi impetra
tio facta est, peruenisse. Ideo uerisimilitudo ac-
cipitur hic, non de celeriore expeditione proba
ta: ut si aliquando aliquis eo peruenerit intra
breuissimum tempus, non etiam de segniore,
sed quod teri ut plerumque solet maritimo
uel terrestri cursu diligenti, per cursores[i] pu-
blicos dispositos, uel priuatos, permutationes
9 frequentes equorum. Quorum institutum, &
antiquum, & utile est, quodque & tribuit Cy-
ro Xenophon;[k] Herodotus, Xerxi.[l] Sueto-
10 nius, Augusto.[m] Demitur tamen ex uerisimili
notitia, tempus quo dolo malo post mortem
beneficiati, cadauer uel corpus eius celatum
est, nam si quis ita celauerit, ut interim posset
Romam mittere ad impetrandum beneficium
mortui per obitum, & præuenire ea arte ordi-
narium, non recipitur impetratio, nisi à tempo
re, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum.[n]
Ne quis ex suo dolo lucrum consequatur.[o]
Quod & arbitror uerum, siue is qui obtinuit, ita
reticuerit in fraudem, siue ex fraude illa, alius
11 obtinuerit: aliter non.[p] Accedit ad superiora
alia regula cancell. 20.[q] per quam statutum,
ut si quis supplicauerit sibi de beneficio quocũ
que, tanquam per obitum alicuius licet tunc
uiuentis, uacante prouideri, & postea per obi-
tum eius uacet prouisio dicto supplicanti per
obitum huiusmodi de nouo facienda, nullius
12 sit roboris uel momẽti. Ergo si beneficium im-
petretur, uel conferatur per mortem alterius,
oportet constitisse de morte eius: in alijs etiam
conferendis oportet uacent, antequam confe-
rantur. Cum uiuentes alioquin suo iure nõ sint
sine causa, uel facto suo priuandi.[r] Et rescripta
principum, uel aliorum censentur concessa si-
ne præiudicio alterius,[s] etsi preces ueritate ni-
13 tantur.[t] Deinceps beneficia dari pure palam,
liberè, & sine diminutione:[u] purè, id est, sine pa
cto & conditione,[x] ne simonia locum habeat,
quàm puniri ualdè diximus in criminibus,
14 dum de sacrilegio egimus. Si palam non fiat,
suspecta est collatio in illis, in quibus de frau-
dẽ dubitari potest,[y] in alijs nequaquam dum-
modo testibus præsentibus fiat, & secretario,
uel duobus præsentibus tabellionibus, ut cau-
tum fuit senatusconsulto Parisiensi anno 1527.
15 7. Iunij.[z] Quare & lata est regula cancellariæ
34. de publicandis resignationibus, ad unguẽ
in Gallia obseruata:[a] qua cauetur, ut renuncia
tio beneficij facta in curia Romana, publice-
tur in loco beneficij intra sex menses: si extra
curiam, intra unum mensem, à tempore bul-
læ expeditæ, non à tempore consensus procu-
ratoris resignantis ad expeditionem illarum,
computandos, & intra id tempus is, cui re-
nuncia-

g Cassiod. lib. 14 sacræ histo.

h Constit. Henric. 2. de la reformation des prouisions des benefices, anno 1550. mensis Iunij artic. 9.

i hoc explicat, Gomes. in d. regul. de verisim. noti. q. 5.
k Xenoph. lib. 8. Cyroped.
l Herodot. in Vrani a.
m Sueto. in Augusto.
n Pap. libr. 3. Rhap. ro arest. tit. 4 art. 4 & tit. 30 art. 1
o c. sedis apostolicæ, & c. ex tenore, de rescript.
p argum. l. 1 si quis aliquẽ testari prohib.
q hanc iurè explicat Gomes. in reg. de impetranti. benefi. eiu viuẽt. Feli. in ca. in nostra, in 37 correlati. no. de rescript. De Selua in tra ctat. benefic. 3. par. q. 13.
r reg. 6. cancellariæ, de non toll. iure quæsito alteri, ad.
s a l. 2 §. si quis à principe, ne qd in loco pub. in l. 1 nec auus, C. de emancip. e quinto, & c. si propter, de rescri. in d. et l. 8 mont. proprie concedãtur gl. in clem. & Romanus, de præbend. facit l. & l. rescripta, de prec. imperatori offer. C.
t l. fi. de diuer. rescrip. lib. 3 C. tit. 26 c. 3 de rescrip. ap. Greg. in sot. tit. de eccl. benef. hæc quaq. diminut. conse. c. de monachis, e. suam, de præbe. c. grauis, c. prohibemus, de censib.
x c. fi. de pact. c. cũ pridẽ, eod. can. quàm pio, 1 q. 2 cano. per laicos, 16 q. 7.
y c. vni. §. porro, vt eccl. benefi. l. non existimo, de administ. tuto cano. clericus, 81. distinct.
z Rebuff. in rubri. de collato. in concord. in 4. editio.
a Idẽ in Prax. benef. p. 3. rub. de regu. de publi. resig. vbi rationes adfert, pluraque senatusconsulta secundũ eas collecta, ap. Papõ lib. 3 tit. 1

nunciatum est, adipiscatur possessionem, alio-
qnin suppressio illa collationis seu renuncia-
tionis præsumitur fraudulenta. Et si post sex
menses, uel unum, & ante publicationem resi-
gnans moriatur in possessione, beneficium di-
catur uacare per eius obitum, nec ex renuncia
tione ius competat. Obseruandum tamen hāc
regulam locum habere, si post unum uel sex
menses resignans moreretur, & post mortem
uellet in nim renunciationis resignatarius uti
titulo. Nam si post unum aut sex menses vi-
uat resignans, nihil interest quo tempore pu-
blicet eiurationem, etiamsi post triennium uel
amplius publicata foerit, dummodo uiuente
resignante publicetur, ut sępe iudicatum fuit.[a]
16 Sic electiones clandestinæ reprobantur.[b] For-
ma publicandi resignationes & prouisiones
seu collationes beneficiorum in constitutiona
Henrici 2. 23. Iulij anno 1550. titul. *de la refor-
mation des prouisions des benefices, notaires apo-
stoliques*, &c. artic. 13 & 14. Vt si de beneficijs
collegialium ecclesiarum agatur, fides fiat ade
ptionis possessionis per secretarium seu scri-
bam capituli: uel in refutum capituli, per nota
rium cum duobus testibus. In alijs autem, ut
fiat publicatio in suggestu ecclesiæ beneficij,
in mercatibus, & conuentibus publicis illius
loci, aut per insinuationem factam quæstori-
bus sacris ecclesiæ, operarijs, parochianis: uel
etiam insinuatis titulis collatoribus ordina-
17 rijs, & patronis. In summa formulæ acquiren-
dorum beneficiorum duæ sunt, ad quas aliæ
referri possunt: nempe electio & collatio, quæ
institutio aliquando dicitur.[c] Electio locum
habet in prælaturis collegiatarum ecclesiarū,
18 fitque ab ipso collegio seu capitulo.[d] Vnde se
cundum Goffredum, electio est, alicuius perso-
næ idoneæ ad dignitatem uel societatem, soda-
litiumve sacrum canonice, & seruata forma,
facta uacatio.[e] Electio complectitur postula-
tionem & nominationem, & sine bis factam
uocationem, quæ electio dicitur: & magis la-
te & improprie collationem, quandoque &
præsentationem:[f] Postulatio ab beneficia est
præparatiua electionis.[g] Atque prout in re be-
neficiaria accipitur, omissis alijs postulationis
19 acceptionibus. Postulatio est concors capitu-
li, uel aliorum petitio, superiori facta de pro-
mouendo aliquem in prælaturam, qui propter
aliquod impedimentum uel defectum, quo ta-
men postulatus omnino non est inhabilis, iure
20 communi eligi non poterat. Postulant qui eli-
gere possunt, omnes, uel maior eorum pars &
sanior:[h] qui postulatione semel superiori præ-
sentata, non possunt resilire ab ea, sed superio-
21 ris expectant responsum.[i] Habetque admissa
postulatio uim electionis, ut alia opus non sit.
postulatione admissa ab eo, qui ius confirman
di habet.[k] Sola tamen postulatio ius non tri-
buit postulato: quia potest improbari seu reij-
ci per superiorem, si illi uideatur: & si appro-
bet, id ex gratia pendet, & fit.[l] Nisi forsan is po
stulatus ualde sit idoneus, & superior superio-
rem habeat, ad quem recurri poterit, ut eius po
22 stulationem cogat eum admittere.[m] Postulan
tur autem, ut finitio notat, quibus oportet sup-
pleri ut possint eligi, quendam defectum eius
quod desideratur in electo, ut ætatis,[n] natalium,[o]
quod sit alterius diœceseos clericus:[p] non au-
tem si emendatio uitij uel incapacitatis omni-
23 no postuletur.[q] Ideo sit hæc regula firma po-
stulationem ei superiori fieri tantum, qui pos-
sit supplere, & ita dispensare & gratiam face-

a Pap. lib. 3. arrest. tit. 1. 3. arre. e & 6. Roman. consi. 317. inci. Quod primū, col. 2.
b ca. quia propter, §. fin. de elect.
c ca. cum in illis, de præbē. in 6. ca. authoritate, de institut.
d c. 1. c. ne pro defectu, de elect. c. cum pro ecclesia, decau. possess. §. 1. de elect. in prag. sanct.
e accedit limitata in ca. uni in ver. vera, de postul. prela. in 6. & probat ca. cū in cunctis, c. cū ecclesię Vulterrana, c. qa propter, de electi. c. cum olim, de arbit.
f Feder. de Senis, consi. 70. incip. Factum est tale, col. fi. Rochus tracta. de iur. patr. col. 6. facit c. cum ecclesia Vulterrana, de elect.
g collige ex c. 1. de postul. prela. in 6. ca. c. innotuit, c. 30. de elect. ap. Greg.
h c. 1. de postu. prela. ca. innotuit, §. fin. de elect. arg. can. 1. 2. 3. 61. dist.
i ca. bonæ memoriæ, in 2. de postul. præla.
k Hostiens. in sum. in d. tit. de postul. præl. in §. quis sit effectus, per d. c. innotuit, §. fin. de electi. c. bonæ, in 2. §. 6. de postula. prælat. & 50. 23. dist.
l c. 3. & pen. de postul. prælat.
m gl. in c. 3 in verb. quem gratiam, & per c. nullus, de iure patro.
n c. cum nobis olim, §. pen. & fi. de elect. c. dudum, in 2. §. fi. eo. tit. c. à multis, de ætat. & qualit.
n ca. innotuit, §. fi. de elect.
o ca. priuatas, 95. dist.
q ca. 1. & ad de post. prela. in scriptum est, de elect.

re, aliter inutilis est. Veluti clericus à suo præla
to ab altera diœcesi peti debet,[r] sic in similibus.
Neque ante admissam postulationem, postula
tus ut electus seu institutus recipiendus est: a-
lioquin electores, qui id commiserunt priuan-
24 tur potestate eligendi.[s] Nominatio, est duo-
rum, trium, uel plurium ut idoneorum electio
nis causa, delectus,[t] & expressio. Nominatio
certitudinem personarum, uel per nomen &
cognomen, uel alio modo, ut intelligantur, si-
ne dubio demonstrat.[u] Dico, duorum uel plu-
rium: quia & unus interdum potest nominari,
sed illius nominatio est potius electio, ex qua
acquiritur ius aliquod nominato.[x] Sic hodie
rex ex conuentionibus Gallicis debet nomina-
re Pappæ unum grauem magistrum seu licen-
tiatum in theologia, aut iurium doctorem, aut
in altero iurium licentiatum, & legitimæ æta-
tis, ad prælaturas & alia beneficia maiora ele-
ctiua,[y] iuxta formam c. quia propter, de ele-
ctio. Huiusmodi nominatio est, ea electio, quæ
fit tractatu & deliberatione ante habita in crea
do rectore, & decurionibus:[z] quæ tribuit ius
licet aliquando non sit perfectum, si confirma
tio petenda uel appellatio sit interposita: ut ex
causa, potest aduersum nominationem interce
25 di.[a] Nominant academiæ ad beneficia ut ido-
neos, plures graduatos, quibus debentur ea be
neficia, quæ certis & definitis mensibus ua-
cant,[b] ut etiam ante diximus. Ideo horum no-
minatorum nominatio dicitur ius quoddam,
nominato legitime qualificato, beneficia cer-
to tempora ei præstituto uacantia, petendi &
acceptandi, competens, ut definit & explicat
26 Rebuffus.[c] Postulatio affinis uidetur nomina-
tioni: quia ut plerumque ante præsentatam v-
tráque, in utraque admittitur uariatio, postea
nequaquam.[d] Sicut nec electione publicata,
eandem non licet mutare electoribus.[e] Ta-
men in postulatione pro defectu aliquo, & u-
nius fit delectus, & præsentatio in nominatio-
ne plurium uel duorum, inter quos & primo
nominatus censetur dignior:[f] quibus nec po-
27 stulatio conuenire potest.[g] Electio ex modis
legitimis præcipuus est, quo beneficia confe-
runtur: nemo enim sibi sumere debet hono-
rem, nisi uocatus à Deo, tanquam Aaron.[h]
Fitque ex pluribus: nam ubi unus tantum, uix
28 electio saltem proprie dici potest.[i] Vocatio
porro hæc legitima, in triplici forma est.[k] An
tiquior est per spiritus sancti inspirationem,
quæ imitatur Dei, Domini nostri Iesu Christi
electionem discipulorum & apostolorum.[l] Et
eam, quam, apostoli undecim de duodecimo
in locum Iudæ Iscariotidis[m] fecerunt. Hæc
uidetur ea esse, in qua omnes eligentes commu
niter in electione sine uitio celebrata, in unum
consentiunt:[n] nempe tractatu prius habito.
Quemadmodum unanimes Christiani elege-
runt septem diaconos, tempore apostolorum:[o]
& ipsi ecclesiæ maiores Paulum, & Barnabam,
29 Silam & Iudā.[p] Secunda electionis forma per
uiam scrutinij,[q] in qua moris est omnibus eli-
gentibus in unum conuocatis, ab ijs tres deligi
ex collegio, qui exquirant seu scrutentur uota,
singulorū separatim, & secreto, eaq́ue per se vel
tabellionem scribant, & postea publicent, pu-
blicata conferant, & numerent uota. Quibus
peractis, unus de capitulo omnium nomine
seu capituli, per uerba numeri singularis eli-
git[r] eum, in quem maior & sanior pars capi-
tuli consensit:[s] non quem minor pars ele-
git, quamuis maior pars postea subsequentem
consensum

r cano. literas, 63. dist. can. electionis, 36. distin. can. fraternitatē, 71. dist.
s ca. bonæ memoriæ, c. 23. de elect.
t can. 1. 83. dist. Archid. in cap. nullo, de elect. in 6. & ca. quāto, col. 2. 63. distinct.
u l. 1. & seq. de lib. & posth. in P. i. certū, si cert. pet.
x c. cum olim, de in iudic. gl. in ca. quanto, 63. dist. & in c. contra, 16. q. 7.
y §. 1. de reg. ad præla. nomina.
z vt in §. præterea, vt iudi. si ne quoque suffra. in authē. l. nominationes, C. de decur. li. in titul. de pe. nc. nominatio. eod lib.
a vt in l. vni si pp mimie fac. sit crea. li. 10. C. l. vni de pono. ad nume nomi natio. eo. li. C.
b §. volumus, & §. præterea, & §. monem⁹, de coll. in concor.
c Reb. in tract. nominat. q. 4. & seq. & probatur per d. §. præterea, § præfatiqun ordinarij, de collat.
d c. bonæ, in 2. de postu. præla. Calder. consil. 5. incip. An nominatus, rubr. de elect. Barth. in l. absenti, de donat. in P.
e c. publicato, de elect.
f c. quorundā, de elect. in 6.
g cap. 1. de postul. præla. in 6. ca. innotuit, de ele. ap. Greg.
h ca. qualiter, de elect.
i Panor. in ca. cū ecclesia Vulterrana, nota. 2. de elect. ca. 1. eod. can. cōgrue, 16 q. 1.
k ca. quia propter, 42. distin. cap. quia propter, de elect.
l Matthæ. 10. Luc. 6. Marc. 3. & 6.
m Actuum, 1.
n ca. quia propter, §. nisi, de concel. præbē.
o Actuum, 6.
p Actuum, 13.
q d. c. quia propter.
r ca. sicut, c. 21. de electio. in 6.
s c. dudum, & ca. ecclesia vestra, de electione.

consensum ratificauerit.[a] Nam ratificatio consensus in electione tantum recipitur in his, quę precedunt & sequuntur electionem,[b] non quę ipsam respiciunt: in singulari enim consensu
30 diuisio uidetur inesse. Tertia eligendi forma, compromissi, quando per compromissum aliquibus iure idoneis clericis[c] conceditur eligendi potestas:[d] uel determinate, ueluti ea lege, ut compromissarij eligant secundum uota singulorum, quæ scrutari tenebuntur,[e] aut alio modo: uel absolute compromisso in eos facto. Qui per unum quoque electionem declarant[f] eius, qui uicit numero uotorum.[g] Nec reuocari potest hæc potestas compromissis data re non integra.[h] Sicut & perfecta à compromissarijs electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, nisi contra for-
31 mam compromissi appareat electum.[i] Istarum trium electionum formula una necessario adhibenda est in prælatis, & episcopis eligendis: in minoribus autem beneficijs electiuis, istæ solemnitates ad unguem sequendæ nō sunt, sed sufficit maiorem partem & saniorem eorum, qui eligere debent, consensisse in ele-
32 ctum.[k] Omnibus scilicet electoribus conuocatis: nam facta electio non uocatis omnibus, etiamsi unus tantum omittatur, irrita est.[l] Qua non obstante poterit fieri secunda electio.[m] Et ita uocandi illi, qui commode uocari possunt,[n] ut qui sunt in prouincia:[n] nisi periculum sit in mora, si prouincia latius pateat, quàm expectari uocandos patiatur eligendi necessitas,[p] ut quia tempus ad eligendum posset elabi.[q] Adhibendaque erit & consuetudinis in eligendo antiqua obseruatio, num uocentur absentes.[s]
33 Sicuti & quando de loco, ubi fieri solita est electio, quæritur:[s] quamuis honestius est fieri
34 in ecclesia.[t] Erant antiquis etiam consuetudines aliæ circa electiones, ut fierent uel scriptis breuibus, ut apud Occitanos:[u] uel sorte, ut electus sorte D. Mathias: prohibita deinceps in ecclesiasticis electionibus.[x] Exemplaque inspiratione diuina perfecta, in consequentiam trahi non debent, ut deinceps temerariæ & casuali committantur improbitati, etsi in litibus dirimendis, & ubi æqua iura concurrunt, pacis
35 causa permittantur aliquando sortes.[y] Breuiter per anacephaleosin, in electionibus considerabimus beneficia uacantia, personas, & actum eligendi. Beneficia debent esse electiua, non alterius generis: rursum, maiora electionum aliquam formulam, c. quia propter, de electio. exigunt, alia non tantam. In Gallia electiones ad prælaturas sublatæ sunt, & postulationes, & ius eorum ad nominationem regiam translatum est:[z] in alijs aliquando recepta. In personis consideramus eligentes, & eligendas, ut sint idoneæ. Quibus porro non inhibetur electio expresse, permissa est: Prohibetur itaque laicis, etiam regibus & principibus in beneficijs.[a] Aliquando tamen propter schismata & ambitionem ecclesiasticarū personarum, & ob populi temeritatem, & duram ceruicem, & odium in ecclesiasticas personas, potissimum nascente ecclesia, cleri & populi adhibitus est consensus & testimonium, ut omnibus episcopi & clerici probarentur:[b] ut alibi superiori libro diximus in
36 episcopo. Sic apud Ethnicos pontifex maximus, & rex sacrificulus, & Flamines à populo creati seu electi, pontifex quidem, tributis comitijs: rex, centuriatis: Flamines, curiatis: cum quum reliqui sacerdotes à collegijs cooptarentur. Quos omnes postea Cneus Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno ab urbe 651. Mario & Oreste Coss. Cuius legem post à Sylla sublatam, & iterum à Tito Labieno trib. pleb. Cicerone consule relatam, iterum M. Antonius cōsul, post Cæsaris Dictatoris necem abrogauit. Qua in sequenti anno, una cū cæteris Antonianis legibus, senatusconsulto sublata, res iterum ad populi comitia rediji.[c] *Post decessum Iulij Cæsaris*, inquit Dio,[d] *ueritus Lepidum M. Antonius, ne in actiones suas inquireret. Pontif. Max. constituit: quod ut facilius efficeret, electionem summi Pontificis iterum à populo ad Pontifices transtulit*. Author Dionys. Halicarnassæus,[e] ex lege Romuli cautum, ut à curijs singulis sacerdotes eligerentur. Et hoc ipsum inter Christianos aliquando populo aliquo modo concessum diximus. Verum paulo post rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & uanitatis, & temeritatis esset in populo: & ideo nec eius uoces esse admittendas placuit,[f] neque eius requiri consensum, nisi forsan post electionem, ut probet, admittatur.
37 Principibus aliquid iuris ex priuilegio & propter beneficia in ecclesiam apostolicam concessa, indultum est, potissimum Gallicis, ut archiepiscopi electi & episcopi, suarum prouinciarum ab illis inuestituram acciperent.[g] Vtque occurreretur hæreticis, & tumultibus, neve præponerentur illis inscij, qui regno insidiari possent. Hoc ipsum priuilegium & ad Hispaniarum regem protogatum.[h] Verum electio illis partim adempta, partim ab illis, sponte eiurata,[i] & canonicis, capitulo, & religiosis ecclesiarum concessa:[k] legibus illis imposita, & formulis ex uarijs capitulis, de quibus ante dictum est, & nupertime ex concilio Basiliensi titulo de electio. Quibus tamen derogatum in Gallia concilio Lateranensi, concordatis summi pontif. & regis, in prælaturis, in. §. 1. de regia ad prælatu. nominat. non in alijs electiuis.[l]
38 Et hodie etiā reguli Andium, & Alenconius hac nominationis prærogatiua utuntur in suis ditionibus, regis permissu, sed ita, ut huius nomine ac postulatione diploma pontificum po-
39 stuletur.[m] Cesserat & hoc ius nominationis rex Galliarum in constitutionibus comitiorum Aureliæ habitorum art. 1. episcopis, & archiepiscopis, quibus permissa electio, nempe ut uacante episcopatu nominarentur per archiepiscopum prouinciæ, capitulum, per 22. nobiles electos ab uniuersis diœceseos nobilibus, & per duodecim ciues delectos à reliquis ciuitatis episcopalis ciuibus, uel archiepiscopalis, si de archiepiscopatu ageretur: & per alios eius archiepiscopatus episcopos, in unum coactos, nempe tres uiri idonei & sufficientes regi, qui ex illis unum nominarent summo pontifici. Verum illa constitutio malo maximo regni contemnitur, & sine electionis huius formula rex, ut an-
40 tea, nominat sum. pontifici prælatos. Sed hæc nominatio alterius iuris est, quam electionis, in qua id firmum, laicos non posse eligere, nec hæreticos,[n] suspensos,[o] quibus interdictum ne eligant absque superioris authoritate.[p] Qui semel indignum scienter elegerunt, non reperunt etiam electionem.[q] Nec eligunt negligentes, post tempus eligendi elapsum.[r]

a cap. auditis, capit. 00. eod. sigum. cano. quanto, & cano plebs, 63. distinct. cano. licet, q. 1. ca. in Genesi, ca quia propter, de electio.
b clem. in tantis, de elect. ca. cum dilecti. § uerum, de testi. cap. bonæ. in 2. § fin. de postul. præl.
c cap cum contingat. de arbitris.
d d. cap. quia propter, de electio
e cap. cūm dilecta, eod cap. cum expediat, eod in 6
f cap. sicut, in 2. de electio. in 6. cap cūm ab uno, de re iudic. in 6.
g c. si cui, cap. 23 de electio. in 6.
h capi. in causis, cap. 10. de electio. apud Gregor.
i cap. cūm dilectus, cap 32. eod.
k gloss. in d. ca. si cui, de elect. in. 6. in uersic. concilium.
l ca. bonę memoriæ, in 2. ca. 36. capi. quod sicut, capi. uenerabilem, de electio. apud Greg. cap. cūm olim, de arbit. ca obeuntibus, 63 dist.
m cap. consilitutus, de appella.
n ca. in Genesi, capi. bonæ memoriæ, de elect cap. cūm in ecclesijs, ca. 33. de præben. in 6.
o d. cano. quia propter, uide can. factus est, 7 q 1.
p c. cūm inter uniuersas, de electio.
q uiro cap. ne pro defectu, de electio. & latius sup.
r gloss. in cap. cūm dilecto, capitul. 43. in uersic. in prouincia, de electio.
s cap. cūm terra, de electio. cap. auditis, capit. in Genesi, eod. titul.
t capitu. qua fronte, de appellat.
u Boer. quæst. 2. numero. 6. & 19.
x capitul. fin. de sortile & ibi Doctores, libr. 1. Occetal. titul 91. cano. non statim, & cano non exemplo, 26. quæst. 2.
y l. si cūm ambo, famil. et ercisc. in p. l. si qui sunt, C. communi. de lega.
z § 1. de regal. ad prælat nominat.
a canone si quis deinceps, 16 quæsti-one, 7. capitulo, Messana, de electio. capitulo. laici, capitul. nullus, capit. Adrianus, capitulo, Valentinianus, 63. distinctio.
b capitulo, plebs, & canone sequenti. capitulo, final. 63. distinct. c in nomine, 23. distinct.

c Vide Mancinium, in suo li. de legib. & Carol. Sigon. lib. de antiq. iure ciuium Romano. cap 9.
d Dio. Cass. li. 44. histo.
e Dio. Halic. libr. 2.
f c. 2. de elect. ca. si ergo, 8 q. 2 cap. decernimus, 16. q. 7. l. decurionū. C. de pœn.
g cano. Adrianus, & seq 63 dist. ca. hinc est etiam, 16. q. 1.
h can. cūm longè, 63 dist.
i c. ego Ludouicus, ead dist.
k cano. sacrorum, eod.
l Rebuff in § monasterijs, in uer. capitulis, de reg. ad præl. nominat. in concord.
m Chopin. de doman. libr. 2. titu. 10.
n can. si 9 q. 1.
o c. cum dilectus, § quia uerò, de consuetu. capitu. cūm bonæ. de ætat. & qualit.
p c. fin. de electio.
q cap. cūm in cunctis, e innotuit, de elect

ſum.[a] Item nec excommunicati maiori ex-
communicationa,[b] aliter ſi tantum minori:[c]
item interdicti,[d] uel qui ſcienter ſine priuile-
gio in loco interdicto celebrauerunt.[e] Pupilli[f]
in eccleſijs cathedralibus, qui non ſunt ſobdia
coni, non habent uocem in capitulo, uel in e-
lectione:[g] nec in eccleſijs regularibus, qui
regulam expreſsè uel tacite profeſſi non
ſunt:[h] nec conuerſi:[i] non procuratores no-
mine abſentis iuſte impediti, ſi habeat uotum
41 ſcriptum, aliter contra.[k] Perſonæ autem
quæ non poſſunt eligi, generaliter illæ ſunt
quæ beneficia illa, ad quæ eliguntur, poſſi-
dere nequeunt. Sic non eligitur illegitimus,[l]
excommunicatus maiori uel minori excom-
municationa,[m] laicus,[n] ſuſpenſus, interdi-
ctus,[o] aliàs ex uitio reprobatus,[p] neophytus
ſeu non profeſſus, ſi de regulari eccleſia aga-
tur:[q] In epiſcopum tamen eligi poteſt noui-
tius.[a] Neophytus tamen in fide, qui nuper
fidem amplexus eſt Chriſtianam,[a] in epiſco-
pum eligi uel ordinari non debet, ne in ſuper-
biam erigatur.[s] Nec is qui morbo contagio-
ſo laborat incurabili:[t] plura habens cum ele-
ctiuo incompatibilia beneficia:[a] qui non eſt
de eadem ſocietate & collegio, ſeu, ut dicunt,
de gremio eccleſiæ uacantis, ſi in ea ſint ido-
nei:[y] Hoc tamen de honeſtate, non de neceſ-
ſitate: nam & de alio idoneo electio facta ua-
let.[a] Non eligitur rurſum illiteratus in epiſ-
copum,[a] non concubinarius,[b] & ex concilio
Baſilienſi qui actualiter, ut dicunt, id eſt, re
ipſa in ſacris ordinibus non eſt conſtitutus.
42 Modus eligendi, & actio ea formulis conſtat:
ſed explico breuius, primum debet uacare ec-
cleſia, & uidua eſſe paſtore,[c] & paſtor qui de-
ceſſit ſepeliri, ante enim electio facta non ua-
let.[d] Dehinc intra tres menſes ad electionem
perueniendum.[e] Debent in ea adeſſe qui ex
capitulo uel collegio, & alij qui adeſſe ſolent:[f]
& ſi quem alium capitulum uelit uocare, qui
de iure intereſſe non poteſt,[g] una oportet ele-
ctores conuenire.[h] Ideo qui in loco, uel ciui-
tate, ubi electio facienda eſt, degunt, uocan-
tur uel citantur ad ſonitum campanæ,[i] uel
more ſolito, quo congregatur capitulum.
Abſentes canonici uocantur, ut in actu alio
capitulari.[k] Quidam ſecundum temporis &
loci intercapedinem in prouincia exiſtentes,
uocantur ad diem certam, & expectantur: ſi
mora iuri electionis non præiudicet, & ſi com-
modè uocari poſſint,[l] idque per litteras, uel
per nuncium fit,[m] monitione facta ut ad ele-
ctionem ueniant die & loco certis. Si non ue-
niant abſentes iuſto impedimento prohibiti,
uel ſine iuſto, conſentientibus alijs canonicis
poſſunt per litteras abſentes uoces ſuas com-
mittere:[n] ſi modo committant uni de capitu-
lo:[o] nam extraneo non poſſunt inuitis canu-
nicis præſentibus.[p] Dico autem poſſe uoces
abſentes per litteras committere, non per lit-
teras dare uel exprimere.[q] Conuenientes ita-
que hoc modo legitimi electores, & eorum
procuratores, in eccleſia, ibi Spiritum ſanctum
inuocent:[r] & concilium Baſilienſe ideo audi-
re debere eoſdem primum miſſam de ſpiritu
ſancto tradit.[s] Quem humiliter inuocare de
bent, ut dignum paſtorem poſſint eligere.[t]
Et proinde requirit eſſe eoſdem contritos &
confeſſos, & ſacroſanctum Domini noſtri Ieſu
Chriſti corpus præſumpſiſſe. Ingreſſi concla-
ue, debent tractatum habere de modo futuro
electionis, an per uiam compromiſſi, an ſcru-
43 tinij, aut ſpiritus ſancti ſit facienda. Et ex con
cilij Baſilienſis forma iurabunt in manibus
eius, qui capitulo præſidebit, ipſeque præſidens
in manibus eius, qui proxime eum ſequitur:
quod promittant Deo & ſancto, ſub cuius no-
mine dedicata eſt eccleſia, ſe electuros, quem
credent futurum eccleſiæ in ſpiritualibus &
temporalibus utiliorem, nec promiſſione, uel
datione alicuius rei temporalis, uel prece, aut
aliter qualitercunque directè uel indirectè fa-
cturos. Dehinc procedendum ad ſcrutinij uel
compromiſſi formulas, uel uia Spiritus ſancti,
44 vt ſuperius dictum eſt. In uia ſcrutinij tres
ſcrutatores de capitulo,[u] plures uel pauciores,
dum tamen unus ſolus non ſit, conſtituendi
ſunt, & de eo conſcribi debet inſtrumentum
publicum.[x] Subinde ſcrutatores ſecedant ad
angulum eccleſiæ, uel loci,[y] eo ſeparatim com
pellant ſingulos uocem habentes, incipientes
ab eo, qui primam habet electionem.[z] Ibique
quemlibet moneant, ut ſemotis odio, timo-
re, amore, pretio, prece,[a] in eum conſen-
tiant, qui magis eccleſiæ utilis, & idoneus ui-
debitur, adiurante ut id faciat per Deum o-
uum, & Sanctiſſimam Trinitatem, patrem,
filium, & Spiritum ſanctum, ſub animæ ſuæ
periculo. Reſpondetque tunc quilibet exa-
minatus, credo talem eſſe meliorem, & eum
nomino & eligo in paſtorem. Et hæc omnia
in formam publicam redigantur. Poſtea ſcru-
tatores inter ſe conferre debent de meritis eli-
gendi quæ uiſa ſunt canonicis, collatione fa-
cta numeri ad numerum, zeli ad zelum, eli-
gere debent eum, in quem maior pars capituli
conſenſiſſe uidebitur.[b] Atque canonici ſin-
guli ſe debent ſubſcribere inſtrumento ele-
ctionis ſcrutatorum, Qui poſtea publicant ele-
ctionem, uel nomine ſuo iubent publicari ca-
45 pitulo. Publicatio porro electionis bis fieri
debet, in capitulo coram canonicis,[c] & ite-
rum pulſata campana ibidem per unum ex
ſcrutatoribus publicatur coram clero & po-
46 pulo ad pulſum campanæ conuocato.[d] Hac
peracta, decantari debet hymnus, *Te Deum lau
damus*. Decantato hymno, epiſcopus, ſi præ-
ſens eſt, ad altare portatur eccleſiæ cathedra-
lis, & ibi in cathedra epiſcopali conſtituitur.
47 Niſi electus conſentire recuſet electioni, uel
poſt conſenſum renunciet[e] iuri ſuo, aut forte
diem claudat extremum, aut propter occul-
tum eius uitium antea irritetur electio: quibus
caſibus, electores, qui iam functi erant offi-
cio ſuo infra iuris terminum eligendo, ha-
bebunt à diſſenſu, renunciatione, morte
uel irritatione, ac ſi uacatio noua eſſet, tem-
pus integrum ad aliam electionem celebran-
dam.[f]

a c. ne pro defectu, eod.
b capit. conſtitutus, de appell.
c cap. final. de cleri. excommu. miniſt.
d c. cùm inter, de elect.
e cap. is qui, de ſentent. excom mun. in 6.
f capit. ex eo, de electione, in 6.
g capitu. vt hi qui, de ætate & qualitat. in clement.
h capit. ex eo, de electione, in 6.
i Federic. conſil. 127. per cap. etſi Chriſtus, ibi vos & conuerſi, quod ꝯ feſt fruſtrarat, & 2. de interrogatio.
k cap. ſi quis, de electione, in 6.
l capit. cum in cunctis, de electione cap. innotuit, eod.
m capi. ne con ſtitutis, in 1 ad appell. capitu. final. de cleric. excom.
n capit. quiſquis, de elect. niſi ex cauſa, canu. ſtatuimus, §. 2. 61. diſtinct.
o capitu. 2. de poſt. prælat. capitulum dilectus, de conſuetud. capit. cum inter, de elect.
p capitu. gratum, de poſt. prælat. capitu. ſuper eo, de electio.
q cap. cùm nuncium, capi. cum in magiſtrum, cap. 2. de noſtra, de electione. capit. nullus, eo. in 2. clement. cū tantum, eod. can. miſerum, 61. diſt.
r d. ca. nullus, de electione, in 6.
s 2. no ſicut, 48 diſt.
t cano. 2. ead. diſt. 2. ad Timoth. 3.
u cap. cùm inter canonicos, de electio. cap. tua, de cleric. ægrot.
x c. dudum, in 2. § inſuper, & § pen. & fin. de elect.
y c. ne pro defectu, in ſ. à contra. ſent. de electio.
z Hoſtien. in ſumma, in § qui eligitur, de electio. cap. cùm inter, eod.
a can. epiſcopum non oporter, 61. diſtin. c. cum in cunctis, de electio. ca. niſi cùm pridem, § ne pro defectu, de renunciat.
b can. ſi. 33. diſt. can maritum, & ibi gl. 34. diſtin.
c c. cupientes, de elec. c. ut circa, ca. quæ fiunt, eo. in 6. can. non furem, 7. q. 1. can. Nouatianus, eod. d c. bonæ, in 2. & ibi gl. de electio.
e 2. ne pro defectu, & cùm in cunctis, eod. can. poſtquam, 50. diſt. c. obeuntib. 62. di.
f c. in Geneſi, ca. in eccleſijs, 2. 22. Cumana, c. congregato, c. bonæ, in 2. de electio. c. cùm eccleſia, de cau. poſſeſ. c. conſtitutus, de appellat.
g c. ſcriptum, de elect. h d. c. in Geneſi, c. quanquam, eo. i c. in cauſis, eo.
k auth. hoc ius porrectum, & ibi Barthol. & Doctor. de ſacroſanct. eccleſ. C.
l c. cùm in eccleſijs, de præben. in 6. c. cum inter, & c. ne pro defectu, de electione. ca. ſicut. § ſi autem, eo.
m gl. in c. coram, & c. Cumana, de electio.
n c. ſcriptum, 2. in gl. & 2. quia propter, de elect. c. ſi quis iuſto, eod. in 6.
o d. c. quia propter, & ibi glo. & Doctor. p c. conſtitutus, de appellation.

q ca. ſi quis iuſto, in fine. & ibi interpre. de elect. in 6.
r c. cùm terra, de elect.
s § 1 eod. in prag. ſanct.
t In euang. Ioann. 22. d. c. quia propter, § niſi, de elect.
u d. c. quia propter.
x hæc Bertachinus, tracta. de epiſcop. 1. p. 3 li. nu. 1. 2. & 3.
y cap. quod ſicut, de elect. ca. quo fronte, de appellatio.
z c. ſuditis, de elect.
a iuxta c. accuſatus, 4. q. 1 & c. qualis, 12 q. 3.
b iuxta c. quia propter, de elect. & c. in Geneſi, eod.
c c. in cauſis, c. cum inter, c. quia propter, eod. d d. c. in cauſis, & d. c. cum inter, & cano. licet, 8. q. 1.
e Renunciare poteſt electioni, priuſquam ad ſuperiores, referatur examen. c. cum inter canonicos, de electio. c. inter corporalia, de tranſla. epiſc. c. 1 de reſtit. in integrum
f ca. ſi electio, c. 16. de electio. in 6.

De confirmatione electionis. Cap. XIII.

1 *Confirmatio sequitur electionem.*
Confirmatio dat administrandi ius, eod.
2 *Confirmatio à quo fiat. & 5.*
Capitulum sede uacante quando electos confirmet.
3 *In confirmatione facienda qui uocandi sunt.*
4 *Confirmatio quid.*
5 *Legatus sum. Pontif. etiam confirmat in prouintia sibi directa.*
6 *Pontif. sum. electio non habet confirmationem.*
Imperatoris electionem Pappa confirmat, eod.
7. 8. *Confirmatio exigitur electo ante administrationem, aliàs priuatur iure quæsito, & exceptiones.*
8 *Abbatissæ electæ ante confirmationem possunt administrare.*
9 *Confirmatio non ualidat inualidam electionem.*

1 Confirmatio sequitur electionem,[a] tribuitque ius administrandi:[b] ius enim competit electo ex ele-
2 ctione.[c] Ita electio prælatum facit, sicut & imperatorem.[d] Confirmationem concedit superior, ut episcopus, & alij superiores gradatim,[e] & capitulum sede uacante episcopali:[f] quia confirmare est iurisdictionis episcopalis, quam exercet capitulum sede uacante.[g] Imo si electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & cõfirmatio ad episcopum, uacante sede capitulum eliget & cõfirmabit,[h] quia duplici iure fungitur.[i] Verum hic obseruandum, capitulum sede uacante, electos confirmare posse in ecclesijs inferioribus, ut abbates: sed electum episcopum non exemptum nõ confirmat, sed archiepiscopus,[k] etiamsi is non fuerit consecratus:[l] Archiepiscopum, Primas seu patriarcha & Pappa.[m] In exemptis Pappa adeundus, uel eius in ea prouincia legatus:[n] si modo exempti immediate subsint Pappæ, contra si mediate, ut sunt prouinciales, ministri ordinis minorum, qui quamuis sint exempti, tamen habent generalem ordinis superiorem, à
3 quo debent confirmari.[o] In confirmatione facienda, ante ciendi, seu uocandi ij, qui intercedunt seu se opponunt electioni, nominati quidem, si nominatim intercedant, uel si electi ab aliqua tantum parte sint: quòd si omnium concors sit electio, generaliter uocari debent ij, qui possunt uel uelint aliquid electioni obijcere, ut stato die & loco, quibus confirmatio facienda erit, ueniant dicturi causas improbationis, electionis, & impediendæ confir-
4 mationis.[p] Electio dat principium, confirmatio perfectionem, ingressus officij possessionem.[q] Sic confirmatio secundum Cardinalem,[r] est iuris quæsiti per electionem corrobo-
5 ratiua declaratio. Quare ab eo fit generaliter confirmatio electionis, qui immediate eligentibus præest, ut & Pappa confirmat electos ad dignitates, quæ immediate subsunt Romano pontifici, siue episcopatus, siue abbatiæ, uel aliæ sint.[s] Tradunt quoque & iure concursus summum pontificem posse confirmare electiones ecclesiarum aliarum, quæ sibi immediate non sunt subditæ,[t] & eius legatum in prouincia sibi decreta:[u] quia & is in ea prouincia concurrit cum ordina-
6 rio.[x] Summi pontificis electionem nullus confirmat: quia superior ei nullus est:[y] is
7 tamen imperatorem confirmat.[z] Cæterum confirmatio necessaria est, nam ante eam administrans cadit à iure suo[a] ei per electionem in dignitate acquisito, siue tanquam prælatus per se, aut per procuratorem, aut tanquam œco-
8 nomus regimen usurpet in spiritualibus. Exceptis electionibus abbatissarum, in quibus abbatissa à maiori parte monialium electa, pendente confirmatione propter controuersiam, num recte electa uel male sit, potest administrare in temporalibus & spiritualibus: dummodo interim de rebus monasterij nihil alienet, & non recipiat aliquam monialem.[b] Similiter si confirmatio esset à summo pontifice petenda, & longissimis interstitijs distaret episcopatus à curia, potest licita esse administratio, citra alienationem tamen:[c] si electus non sit in mora petendæ confirmationis, quo casu haberet locum pœna iuris.[d] Mora autem fieri uidetur, si post præstitum consensum, cessante legitimo impedimento, confirmatio non petatur intra tres menses ab electoribus, uel ab ipso electo, uel ab alio pro eo.[e] Si autem confirmatio petenda est à summo pontifice in cathedralibus & regularibus ecclesijs, seruanda est
9 formula c. cupientes, de electio. in 6. Quærit autem non inutiliter Berthachinus,[f] num inualida electio per confirmationem ualida fiat? Distinguit & soluit, inualidam ratione personæ electi non ualidari confirmatione:[g] contra, si inualida ratione eligentium.[h] At si nulla sit electio ratione formæ, & eligens eius qualitatis sit, qui posset illud munus concedere, ualidatur, si confirmatio sit ex certa scientia, aliàs minimè: at si eligens non posset illud concedere, non ualidatur per confirmationem.[i] Verum quandocunque inualida sit electio, si ea non confirmetur in iudicio contradictorio,[k] firma est: non idem tamen perpetuo, si summariè & de plano.[l]

De consecratione, & benedictione: Cap. XIIII.

1 *Consecratio prælati sequitur confirmationem, non contra.*
Consecratio quid. eod.
2 *Episcopi consecrari debent.*
Abbates benedicuntur, non consecrantur. eod.
3 *Episcopus ante consecrationem quæ possit.*
Abbas ante benedictionem quæ possit. eod.
4 *Abbatiæ non omnes egent benedictione.*
5 *Abbatis beneficia ante possessa incompatibilia, eius confirmatione uacant.*
Episcopi possunt sua beneficia possidere usque ad consecrationem, uel consecrationis tempus. eod.
6 *Consecratio prælatorum non differtur ultra tres menses.*
7 *Episcopus à quibus consecratur.*
8 *Archiepiscopus à quo consecratur.*
9 *Pappa, patriarcha, primates à quibus consecrẽtur.*
Imperatorem quis coronet. eod.
10 *Consecrandi episcopi modus, & tempus.*

1 Confirmatio consecrationẽ prælati debet præcedere, non sequi, in ijs quibus consecratio accedit, aliter nõ ualeret.[m] Quia consecratio est
2 periodus electionis, dedicatio electi facta Deo: id enim

a c. postquam, de electio.
b ca. transmissam, c. nihil est, eo. c. cũ inundu dũ, de preben.
c c. si. de elect. in 6. no. gl. in c. quanto, 63 dist. quem sequitur Panor. in c. 2. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron.
d can. legim⁹, 93 dist.
e cap. nosti, de electio.
f c. cũ olim, de maio. & obed.
g ca. 1 ne sede vacan. in 6.
h gl. & Docto. in c. pen. de sup plen. negli. pra lato. Reb. in §. si quis verò, in ver. dispositiones, de coll. in concord.
i l. si consul de adopt. F.
k d. c. cũ olim, de maior. & obed. can. illud, 64. dist. c. cũ dilectus, de elect.
l can. quoniã, 100. dist. c. nosti, c. transmissam, de elect.
m ca. quia igitur, & ibi glos. 63 dist. ca. 1 de transla. episco.
n ca. si abbatẽ, de elect. in 6.
o vide Angel. Clauos. in ver. confirmatio, 1. nu. 4.
p in c. fin. de elect. in 6. c. bonæ memoriæ, in 1 eo. sp. Grego c. 1 § facta, eo 1 prag. sãct.
q Bald. in rub. de elect. col. 8.
r Card. in clemẽ. 1. § nos itaque, in. notab. de iureiur.
s c. nihil, de elect. c. cupiẽtes, eo. tit. in 6 vbi forme cõfirmationis huius.
t Rebuff. in §. monasterijs, in verb. solemniter peti, de reg. ad præla nominatio in Concord. per cano. ad Romanã, 2. q. 6. can. constituit mundum, & c. per principalem, 9. q. 3.
u Ioan. And. in d. c. nihil. per c. si abbatem, de elect. in 6.
x c. 2 de off. legat. in 6.
y ca. 1 23. dist.
z ca. venerabilem, de elect.
a ca. auaritię, eod. in 6.
b c. indemnitatib. 41 § si verò, de elect. in 6.
c cap. nihil, de electio.
d ca. auaritię, eo in 6.
e ca. quàm sit, eod. in 6.
f Bertha in 4 per. lectiõn partis principalis, li. 3. de episco. num. 12.
g per l. si constat, de appell.
h per l. ex consensu, §. 1. eod. titu.
i Inno. in c. nihil, de electio. Berth. in d. l. si constat.
k Bald. in addit. ad Specul. de appell. ver. per definitivã.
l Innocent. in d. c. nihil Ioan. And. in c. si. de elect. in 6.
m ca. proinde, de electio. in e. glo. & Doct. in c. cùm olim. de dolo.

id enim generaliter nnmen coosecrare significat, Deo dicare, & sacrare. In episcopis necessaria est consecratio, in abbatibus benedictio.[a] Verum diuersn modo: nam episcopus non dicitur, nisi consecratus sit.[b] Et proinde potest repelli per exceptinnem ne fiat episcopus, usq;
3 ad consecrationem.[c] Licet aote consecrationem electus possit coocedere indnlgennas, cōferre beneficia, & ea quæ nno sunt ordinis, sed iurisdictinnis.[d] At abbas electus, & confirmatus in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in negligentiam, uel contumaciam superinris, qui nolit eum benedicere, ipse suns monachos benedieere potest, nnn benedictus, aliaq; eius prælaturæ mnnia nbire.[e] Quorum differentiæ ratin, quòd per consecrationem episcopi conferatut ordo,[f] unde dicitut ordinario;[g] nnn autem per benedictionem ab-
4 batis.[h] Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictinoe: ut & quædam abbatissæ non sunt solitę benedici, ratione consuetudinis præscriptæ.[i]
5 Et proinde beneficia electi, & confirmati in abbatem, post adeptā pacificā possessionē, uacant ante benedictinnē.[k] Episcopus autē potest sna benefieia retinere usque ad cousecrationē, nel lapsum temporis de consecrandis inclusiue.[l]
6 Consecratio episcoporum & aliorum superiorum, nltra tres menses differri non potest: nisi ex causa rationali[m] impedimentum iustum interueniat, ueluti hostilitatis,[n] discordiæ circa electionem, nel ennfirmatinoem, & simi-
7 lium.[o] Consecratur episcopus non exemptus ab archiepiscopo cum dnobus episcopis pronincialibus, aut per tres compronínciales episcopos uocatos seu requisitos ah archiepiscnpo per literas, eosqne consenoentes:[p] exemptus autem consecratnt ab episcopo, uel eius man-
8 dato. Archiepiscopus ab omnibus suis snffraganeis cum consensu primatis, ad ecclesiam matticem uoeatis.[q] Hodie tamen Pappa præscripsit sibi ius cnosecrandi omnes metropoli-
9 tanos[r] Patriatcha, Primas, & Cardinales à Pappa uel eius mandato,[s] Pappa ab episcopo Hostiensi,[t] qui & coronst imperatorem.[u] Quòd si non adhibeantur prædicti episcopi, & archiepiscopi in consecratinnibus, possunt contempri petere suspendi ordinatnm ab executione nfficij, uelut in electione petunt irritam fieri,[x] aliaque grauinr pœna imponitur.[y] Cnm consecrantur episcopi, ioungantur sacro chrismate in capite, & manibus, nec omitti potest
10 unctio hæc.[a] Tempus quo ennsecratio fieri debet, est dum sacra liturgia peragitur inter epistolam & Euangelinm.[a] Dum autem Pappa consecratur, anteqnam hymnus decantetur angelicus die dominica,[b] hora tertiarum,[c] in ciuitate præcipua diœceseos[d] in ecclesia.[e]

a c. 1 de suppl. negl. præl. li. 6. & ibi . . . . . 2 §. statuimus, de stat. monac. in Cle.
b cap licet, de trāslatio episc. ca. 1, de his q̄ fiunt à præl. sine cōs. c. Panor. in c. eam te, de rescrip.
c ca. super his, de accus. c. nosti, de electio.
d Panor. in ca. suffraganeis, in fine, de electi. ap Greg.
e c. 1. ne suppl. negl. præla. ca. meminimus, de accusatio.
f nota. in proœmio Sex.
g ca. quoniam quidam, 75. dis.
h vide Oldra. consi 14. & gl. . . . . § censuit tamen, in ver. benedictionis, de ele. in prag. sanct.
i vide clem. 2. in § statuimus, iūcta gl. in ver. solitæ, & ver. benedici, de sta monacho.
k per c. de mul. ta, de præbē. & ibi Innocē. notat in d. clem. 2.
l c. cum in cunctis, de ele. glo. in c. si gratiosè, de resc. in 6.
m can. quoniā quidam, 75. dis. ca. 1. 75. dist. ca. quoniam, eadē distinct.
n can. fraternitatem, 71 dist.
o c. de Syracusana, 28 dist.
p ca. nec episc. de tēpor. ordi. q c. 1. 51. dist. c. 1. 66 dist. & c. si archiepiscopus de tēpo. or di. c. placet, 63. dist.
r gl. in c. 1. 51. dist. per c. pudēda, 24 q. 1. vide Berthachi. de epis. 3 par li. 3.
s d. c. pudēda, cūm ibi notat. 24. q. 1.
t c. in nomine Domini, 23.
u ca antiqua, de priuileg.
x c. quod sicut, de electio. can. nō debet, 65. dist.
y Ang. de Clauas. in sum. in ver. 2. consecratio nu. 2.
a c. 1. in princ. de sacr. unct. in 2. Decret. tit. 15.
a c. quod sicut, §. super eo, de electio.
b can. si. 31. dis. canone, quod die, 75. dist.
c gl. in d. c. fin. 31 dis. can. tempus, & c. ordinationes & ibi gl. adfert rationes 41. dist.
d c. fin. 32. dist.
e d. c. quod sicut, §. super eo.

De collatione beneficiorum in genere, & in specie: dehinc de collatione libera, & eius formis. Cap. XV.

1 Per collationē iure pontificio beneficijs alijs, qnàm prælaturis prouidetur, uel ab nno, uel à pluribus, sine collegio tamen.[f] Et hodie ēt prælatnræ, in Gallia, ab electionum potestate exéptę collatiuę snot: nā ad nominationē regis conferuntur à snm. pootif.[g] Cnllationis nomē late patet & ad alia qnàm sacerdotia pertinet, ut notat plene Rebuffus:[h] nerum hic, pro instituto sermone,[i] prn donaoooe beneficij

f nota. in c. authoritate, de institutio.
g § 1. de elect. & reg. ad prælat. nomi.
h Rebuff in rubr. de colla. in Concord.
i c. intelligentiā, de ver. sig.

uacantis

uacantis accipitur. Potissimum quando libera
est: nam ea ad liberalitatem pertinet, & dona-
tio dicitur.[a] Hæc collatio aut motu proprio cõ
3 cedentis fit, aut ad petitionem impetrantis.[b] Et
rursum collatio, aut libera est, aut non libera.[c]
4 Libera est, cum is qui potestatem habet confe-
rendi, sponte & liberè confert:[d] & potest alte-
rum alteri, idoneum tamen, præferre.[e] Fitque
interdum, ut diximus, à laicis, capitulo, abbati
bus, episcopis, patriarchis, & summo põtifice.[f]
5 Libera cũ literis, & sine his, uerbo perficitur:[g]
nec ritus, seu solemnia in hac requiruntur, nõ
uocatio occupantium beneficia.[h] Vt constet
tamen de collatione, exigi tradit Rota,[i] ut præ
sentibus saltem duobus fiat testibus. Cætera de
substantia collationis sunt, de quibus paulo
ante, ut ab idoneis & idoneis fiat, canonice, pu-
6 re, in perpetuum, palam, &c.[k] Conferunt ordi-
narij beneficia iure proprio, ex priuilegio, iure
deuoluto: ijsdem & modis summ. pontif. & ua-
catura, & uacantia. Et fere tot conferendi sunt
diuersæ formulæ. Ad futura beneficia dantur
prouisiones, per literas gratiæ, expectatiuæ,
7 & mandata. Expectatiuarum decem species.[l]
Prima, quando creatur canonicus in una ec-
clesia tantum, cum reseruatione ecclesiæ confe
rendæ.[m] 2. quando creatur canonicus in dua-
bus ecclesijs,[n] quæ contra dispositionem est
iuris communis.[o] Vt 3. si creetur in tribus, aut
pluribus.[p] 4. quando creatur canonicus in una
ecclesia, & in alia datur, ut dicunt, ad largam.[q]
5. Vt canonicus creatus plura possit consequi
præstimonia usque ad certam summam in lite
ris expressam:[r] frequentata forma in Hispa-
nia. 6. Quando in duabus collationibus datur
ad largam.[s] 7. pro prælato.[t] 8. pro regulari.[u]
9. Pro pauperibus clericis.[x] 10. Pro pauperibus
8 graduatis.[y] Totidem sunt formæ mandatorũ,
de quibus aliqua diximus in mandatis antea,
reliqua uideri possunt apud eundem Staphi-
leum[z] quæ pertinent ad uacatura, ut & nomi-
9 nationes. Sed illæ collationes non sunt, sed
media ad collationem assequendam: ut & aliæ
postulationes,[a] literæ electionis,[b] translatio-
nis,[c] annexionis, unionis, & incorporatio-
nis,[d] administrationis, quando datur coadiu-
tor suspecto de dilapidatione bonorum eccle-
siæ,[e] leproso,[f] & alijs id genus per uiam œco-
10 nomatus.[g] Plures species prouisionum uacan-
tium beneficiorum sunt, ratione formæ proui-
dendi, ut simplex collatio & deuolutum, & si-
11 gnatura gratiæ, & bullæ. Signatura est scriptu
ra in papyro à summo pontifice, uel eius dele-
gato conscripta, partis, uel impetrantis benefi-
12 cium, supplicationem Pappæque concessio-
nem breuiter continens.[h] Signatura seu ap-
plicatio papyro, bulla membrana scribitur.
Et signatur in medio supplicatio post petitio-
nem supplicantis, & post signaturam scribun-
tur ea, quæ summus pontifex uult concedere.
13 Hæc sigillo non ornatur, quapropter differt &
à breui apostolico, quod est diploma,[i] seu res-
criptum à Pappa, seu pœnitentiario magno
concessum, scriptura uidelicet exigua, in par-
uis concessa negotijs, in papyro ut frequen-
ter, cera rubea, annuloq; piscatoris sigillata, ac
signo secretarij subscripta. Annulus piscatoris
14 refert formam sigillandi quàm D. Petrus etiã

per breue signatũ hoc annulo, si sequatur bul-
læ expeditionem, illi derogare possit:[k] non ta-
men solet huic breui, sicut in signatura sum-
mus pontifex subscribere, sed eius secretarius,
mẽtione facta anuli piscatoris. Et ita breue nõ
est omnino uel simpliciter supplicatio, sed ali-
15 quid mixtum.[l] Neque breue ad beneficiorum
collationes pertinet, sed ad ea quæ iustitiæ sunt
& dum dantur recuperatores, uel dispensatio-
nes.[m] Vidi tamen summum pontif contulisse
Inquisitoris hæreticæ prauitatis officium, in
forma breuis, & sub annulo piscatoris. Quia &
hoc munus ad iustitiæ exercendæ causam per-
tinet, ut potius commissio & officium, quàm
beneficium sit. Signatura ad beneficia, & alia
16 conceditur obtinenda. Porro signatura gratiæ
triplici modo facta inuenitur: per fiat, & per cõ
cessum est, & per placet. Formulæ uerbi, fiat,
sunt, aut simpliciter per fiat, aut per fiat ut peti
tur, uel fiat motu proprio. Formę cõcessũ, sunt,
concessum ut petitur, uel concessum in forma,
in pręsentia D.N. Papæ N. Cardina. uel conces
sum L. Cardina. Forma placet, in commissioni
bus iustitiam committentes, frequens est. Quã
do Pappa signat supplicationes, fit signatura
per formolas fiat: quando antè eas non signat,
sed alijs distractus negotijs committit earum
signaturam alicui cardinali, uel prælato, ut ui-
deant commissiones cum referendarijs, illi tũc
non utuntur hodie in gratiosis, uerbis *fiat*, sed
concessum,[n] uel, *placet Domino N. Pappæ consti-
to &c.*[o] Quando Pappa nouam gratiam facit,
signat per *fiat ut petitur*: & quando est reforma-
tio, per *fiat*, addita tantum prima litera sui pro-
prij nominis, *ut fiat A.* Cum tamen in bullis
ponat nomẽ, suique pontificatus annum, sum
mus pontifex per uerbum *fiat*, statim perficit
gratiam, etiam sine expeditione bullarum.[p]
17 Atque si concurrant impetrans per signaturã,
fiat, & alter *per concessum*, nec constet de priori-
tate horæ, ambobus eadem die impetrantibus,
præfertur qui obtinuit per *fiat* ex reg. cancella
18 riæ 31. propter authoritatem signantis.[q] Ve-
runtamen quòd pertinet ad effectum, gratiæ
non censentur in signatura perfectæ, ut de illis
secundum illas iudicari possit, nisi bullis expe-
ditis, ex regula cancel. 25. & 29. id est, nisi redu
ctis signaturis in mundum.[r] Nec ante literas
confectas quis dicetur habere canonicum titu
lum:[s] nisi commissiones iustitiæ fiant per uer-
bum, *placet*.[t] Quatum signatura est rescriptum
ad lites, & plenissime interpretandum.[u] Sic
executor datus in expectatiuis non potest ful-
minare, ut dicunt, processum, nisi uisa bulla.[x]
Et de iure communi gratiæ sub quadam tacita
conditione, si literæ expediantur, concedi ui-
dentur,[y] per quarum expeditionem forma &
perfectio gratiæ datur.[z] Ita gratia per solam
supplicationem informis:[a] quia eius clausulæ
solent in literis extendi.[b] Nec sumptum de re-
gistro supplicationum signatarum fidem facit
in iudicio:[c] nisi sumptum literarum expedita
rum extrahatur:[d] Sunt autem literæ expeditæ,
19 quando in plumbo sunt.[e] Proinde de iure
qui nanciscitur beneficij possessionem literis
non confectis, licet habeat supplicationem, om
ne ius quod habet amittit.[f] Veruntamen
Rota tuetur secundum Gomesium,[g] & ser-
uat, quòd possessio canonice ex simplici si-
gnatura capi possit, nisi in consistorialibus.[i] Et
Cassiodorus[h] ait, signaturam præbere in be-
neficijs saltem coloratum titulum. Atque Re-
buffus[i] tradit regulã de pacificis possessoribus

procedere

a ca. fin. de aff. vacan. in 6. cap. propositis, ca. quia diuersitatem, c. cum nostris ce gen. de concess. præben.
b capit. si motu, & ca. si tibi, de præbendis, in 6.
c tract. in cap. relatum, de præbend.
d d. cap. relatũ, iuncta gl.
e § statuimus, de collatione, in concord.
f Vide Rebuff. part. 1. Prax. benefic. titu. de collatio.
g cap. institutionis, 25. q. 2. nota. in c. cam te, de rescrip. tis.
h ca. licet episcopus, cap. 28. de præbend. in cap. cum in illis, § cum autem, eod.
i Rota, decis. 448 in nouis.
k de quib. anteà dictum, & vide compilata à Rebuff. in 3. par. Prax. benef. sub rub. requisita ad collationem, bonam.
l quas tractat ex professo Staphileus, in tracta. de lite. gratiæ.
m cap. si postquam, de præben.
n Staphil. vbi sup. in 2. for.
o cap. sanctorum, 70. dist.
p Staphil. in 3. for.
q Idẽ in 4. for. ea Ioan. Andr. & Dom. in c. si tu cui, de præbend. in 6.
r Idem in for. 5.
s Idem for 6.
t Idem for. 7.
u Idem for. 8.
x Idem for 9. per cap. si pauper, de præbẽ. in 6.
y Idem form. 10.
z Idem in formis mandati.
a tot. titul. de postula. prælato.
b capitu. quia propter de electio.
c capit. inter corporalia, ca. quanto, capit. final. de transl. episc.
d de quibus, & form. hominum. gl. & inter. in cap. 1. ne sede vacan. ca. sicut unire, de excess. prælat. ciã.
f si vox, de rebus ecclesiæ, non alienandis.
e cap. venerabilis, de officio delegati.
f capitu. tua, de clerico ægro.
g cano. situd. 12. quæstio 2. cap. cum vos, de officio ordin.
h explicat hanc hunc. Rebuff. in 3. par. Praxis beneficior. titu. de signatura, & in sequent. tit. eius formam adfert, & probat.
i hæc expli. Rebuff. in 3. par. Praxis benefic. tit. de Breui apostolico, ubi quæ per totum cancell. soleant explicantur, & Ioan. Staphileo, in tract. literæ gratiæ, in 4. de re. ad forma breuis.

k ca. 1 de consuet. in 6. c. cæterum, de rescrip.
l glo. antiqua, in reg. cancella. 29 Gomes. in reg. de nõ iudi. iuxta for. supplicat. q. 2. in fine.
m vide d. Staphil. & Rebuf. vbi sup.
n Gomes. in d. reg. de nõ iudic. iuxta for. supplica. q. 16.
o gloss. in reg. cancell 29.
p cap. institutionis, & ibi gl. 25. q. 2. text. cum gl. in clem. dudũ § nos enim, de sepult. Gomes. vbi sup.
q vt in c. si a sede, de præbẽ. in 6.
r vide gl. anti. Id. reg. 25. & al. in ca. 1. 2. colu. per quos fiat in uestitu. coll. to. facit. l. contractus, de fid. instrumen. Aliæ signaturæ requirunt, quoq; literarum expeditionem ex reg. cãcel. 37. 58 69.
s Ioan. de Milijs, in ver. gratia epostulier.
t d. regu. cancel 25.
u Innocent. in cap. si episc. de reb. eccles. non alien. l. 2 de off. si. pensi.
x Idem in cap. prudẽtiam, de offi. deleg.
y Aegid. cons. 24. l. 2 col vers. & postea.
z Rota, decis. 27. de rescri. in nouis. Aegi. decis. 716.
a Rota, decis. 19. de cõce præbend. in nouis.
b Rebuff. in 3. par. signa. nu. 1. & 2. in Praxi, benefi.
c Aegid. decis. 252.
d Rota, decis. 621. in antiq.
e cap. licet, de cri. falsi, Felin. in c. ex diligen. ti, de simo.
f Idem in c. veniens, in 2. col. de accusa. text. in extrauag. iniunctæ, de elec.
g Gomes. in reg. cancel de non iudi. iuxt. for. suppli. q 5 vide Rebuf. in 3 p. Prax benefi. ti. de missi. in posse. nu. 39.
h Cassio. li. de eis. rub. de restit. spol.
i Reb. tract. de pacif. possess. num 50.

procedere, si quis possederit pacificè beneficiũ
20 per triennium cum simplici signatura. In Gal-
lia hodie, signatura agnita, uel uerificata, ut di-
cunt, per bauquarios seu mensarios, uacante se
de Romana, fauore pauperum, uel uiuente pon
tifice itineribus interceptis ob bella uel alio
modo, uim bullarum habet: atque eorũ parum
disquirunt, nam bullæ obtentæ sint pro benefi-
cijs modicis, & ita iudicatur.[a] Et in maioribus,
etsi signatura non sufficiat ad uindicias haben
das beneficij seu recredentiam, tamen pro fa-
cienda sequestratione tituli, sufficit ut iudica-
21 tum fuit.[b] Bulla, sicut instrumentum à protho
colo,[c] à signatura oritur. Bulla hic dicitur, pro-
uisio extensa bulla insignata: nam bulla pro-
prie dicitur plumbum pendens, sine sigillum
auro uel argento exceptum.[d] Nec bulla ante
appositum sigillum, scriptura dici potest.[e] No-
runt omnes nomen bullæ esse Latinis usurpa-
tum pro re tumida, ceu in aqua sunt guttæ, quę
orbiculantur, uel id quod in torquibus pendet,
bullæ uel cordis in modum. Ab ea forma au-
thorata post signaturam prouisio, bulla dici-
tur, nempe scriptura in membrana plumbo,
auro, uel argento funiculis pendente iure insi-
gnita, salutationem cum narratione, ac Pappæ
confessionem, aliaque necessaria continens, se
22 cundum Rebuffum.[f] Sed hæc hactenus de pro
uisione signaturæ, & de bulla. Nunc de alia col
latione agamus, quæ dicitur noua prouisio sũ-
mi pontificis, quæ est ueluti confirmatio prio-
ris.[g] Differtque à simplici prouisione, quòd no
ua præsupponit alium titulum, simplex non
utique.[h] Eius nouæ prouisionis impetrandæ ra
tio est, uel quia impetrans dicit se dubitare, nũ
electio, præsentatio, uel confirmatio, uel colla-
tio ab episcopo facta, uel eius uicario, subsistere
possit: & in summa ea ad maiorem securitatem
23 datur. Si tamen collatio prius eius beneficij,
uel prouisio etiam inutilis à summo pontifice
emanasset, non datur noua prouisio, sed aliæ li-
teræ impetrantur, perinde ualere, id est, rescri-
ptum ut perinde ualeat talis prouisio, ac si rite
tunc temporis facta fuisset.[i] Hæc noua prouisio
nec infirmat primam, sed ius ei cumulat, si illi
priori aliquod adfuisset: & si nulla ea fuisset, ta-
men noua prouisio subsistit, ut æque principa-
24 lis, ut notat Rebuffus[k] post Gomesiũ. Additq;
non concedi regulariter in curia Romana hãc
nouam prouisionem & confirmationem:[l] exce
ptis tribus casibus, unionum,[m] militiarum seu
præceptoriarum Hierosolymitanorum S. Iaco-
bi, uel aliorum militum, & in electionibus mo-
nialium ad regenda monasteria,[n] non tamen
25 prioratuum. Sicut nec confirmatio in benefi-
cialibus uix datur in curia Romana, sed perin-
de ualere:[o] quæ differunt, quòd confirmatio
tantum à die concessionis ualet, nec retrotrahi
tur:[p] perinde ualere uero retrotrahitur ad prio
26 rem concessionem. Concordiæ etiam confirma
tio fit à Pappa sed non per cancellariam, quòd
de mero imperio & maximo existat:[q] quia su-
bolet simoniam,[r] ideo à Pappa tollitur suspitio
solum. Species prouisionum, quibus consequã-
tur beneficia, sunt ista duo rescripta cõfirmatio
nis; & perinde ualere: suppletur enim ius per
ea, quòd dubium uel nullum erat defectu eius
27 quod suppletur.[s] Cõfirmatio porro hæc in for
ma speciali est, & ideo tribuit ius nouum,[t] pro
pter potestatem summi pontificis,[u] qui quia &
scientia firmat inualidum, uult & potest: & ita
28 de nouo uidetur nullum actum exigere.[x] Alia
etiã collatio seu prouisio summi pontificis quæ

a de his ita iudicatum tradit Pap. li. 2. & hap. sod. arest. tit. 9. arr. 3 & 4.

b Pap. eod. li. & tit. arest. 3.
c §. 1. de tabellio. in authen. colla. 4.

d glo. in clem. 2. in uer. aurea bulla, de iureiur. glos. antiq. in reg. cancel. 24. & ibi so. facit c. licet, de crimin. fals.
e Al. cõs. 235. incip. uisis probatis. in 2. uol.

f explicat hęc sutine. Rebuff. in 2. part. Prax. benef. in bulle declaratione, unde c. licet, & c. quàm graue, de crim. fals.
g ca. post electionem de cõcess. præ.
h glos in reg. cancel. 62. Gomes. in regu. de anna. possess. quæst. 2.
i Rebuff. explicat in d. 2 par. Prax. tit. de no. prouis. & simp. num. 3 & 4.
k Idem ubi supra nu. 15. 24. & seq.
l ut in c. quia & post electionem, de concess. preb.
m ca. ex posuisti, de preb.
n c. indemnitatibus, de elect. in 6.
o c. fi. de confir. uti. uel inut.
p c. quia diuersitatem, de concess. preben. & tot. d. titul. de confir. util. uel inuti.
q c. ꝑ translationẽ, de offi. legat.
r ca. ex parte, de offic. deleg. c. cum pridem, de lega.
s uide Rebuf. in 3 part. Prax. benef in tit. de rescrip. perin. de ualere.
t c. 1. de trãslatio. c. quoties, de pact. unde capit. quia diuersitatem, §. mandamus, de concess. preb. & ibi interpr. & ca. 2. ne sed uac. arg. l. legata inutiliter. l. 39. de legat. 1. in P.
u c. proposuit, de concess. prebend.
x arg. l. adoptio. de adopti. in P. Barth. in l. more maior. de iurisd. omn. iudic. Imola, in ca. literas, de concess. preb.

dicitur in forma, si neutri, uel si nulli, id est, per
quam impetro beneficium, de quo litigant ali-
qui, & cõfert summus pontifex, uel mandat cõ-
ferri hac lege, si neuter litigantium ius habue-
rit in beneficio.[y] Item si alteri, quando unus ex
collitigantibus à summo pontifice impetrat
gratiam, & confertur, si alteri litigatorum non
competat. Et tunc rescriptum conseruans bene
ficium, si à collitigantibus impetretur, non si à
tertio aliove quodam. Neque tamen per illud
rescriptum ius alteri iam quæsitum tollitur.[z]
Ideo uictus trina sententia, hoc rescripto si neu
tri, uel si alteri, non iuuatur: quia beneficium al-
teri adiudicatum est, & lis finita est, de qua men
29 tio fieri debet in his rescriptis. Diuersum ab his
aliud rescriptum de subrogatione in locum præ
mortui litigatoris: nam per hoc Pappa confert
ius, quod habebat mortuus collitigãs ei, quem
uult subrogari.[a] Fit & subrogatio per resigna-
tionem etiam litigantis, ut per eius mortem:[b]
isque subrogatus alijs præfertur, si intra men-
30 sem subrogationẽ petat.[c] Praxis in Gallia est,
ut postquam aliquis subrogatus fuerit in ius
alicuius à Pappa, is accipiat seu nanciscatur
possessionem in uim subrogationis Pappæ, &
postea impetret literas regias, quibus petat se
subrogari in ius, possessionem, & instantiam
mortui. Si tamen præmortuus in possessione
fuerit, alia adeptione possessionis opus non
est.[d] Continuatque si uelit litem per procura-
torem mortui, uel alium constituet, cum quo
procurator collitigantis superstitis tenetur li-
tem peragere seu persequi.[e] Non potest au-
tem subrogatus nouum iudicium incipere, sed
prius in personam mortui prolatum, potest pe-
tere executioni demandari, uel recredentiam,
& coram eodem iudice tantum, ut iudicatum
31 à senatu Parisiensi. 9. Februa. 1526.[f] Cæterum
subrogatos præueniunt interdum collitigan-
tes superstites, qui petunt manum regiam &
impedimentum omne, quod in beneficio ob li
tem impositum est, amoueri: & ut dicunt, petũt
32 *la main leuee*.[g] Subrogatio iuris & instantiæ
est, non facti prædecessoris: unde illud singula-
re, subrogatum non teneri ad restitutionem
fructuum indebite à suo prædecessore percepto
rum: quia nihil iuris in eo habet.[h] Et ita iudica
tum Parisiens. senatusc. mense Februar. 1539.
33 Nec ad expensas cum eo factas tenetur, nisi à
die subrogationis, ut decisum senatusc. eiusdem
curiæ 1508. 7. April. ante Pascha: nisi subroga-
tus susciperet simpliciter in se litem, seu, ut di-
cunt, processum & erramenta causæ, ex senten-
tia eius senatus 7. April. 1516. post Pascha in
conuentibus iuridicis apud Pictones habitis:
uel nisi subrogatio petatur post sententiam uin
diciarum, seu, ut clarius loquar, post sententiã
recredentiæ, & primi capitis possessorij, quo ca-
su non recipietur subrogatus, nisi fructus & im
pensas omnes rependat & restituat, ut iudica-
34 tum ab eodem senatu 11. Maij, 1542. & hæc
me docuit Rebuffus.[i] Obseruatur quoque, ut
quis subrogationem in curia petere debeat,
quando agitur de possessorio, intra annum:[k]
aliter non auditur. Quia interdicta annalia
sunt.[l] Item ut qui subrogari desiderat & petit,
statim exhibeat titulum suũ, ut appareat aduer
35 sario an intra annum ueniat.[m] Ad collationes
& earum nomen commenda quoque perti-
net,[n] quę & promissionis nomine uenit,[o] & est
canonica institutio, seu titulus canonicus,[p] etsi
in titulum non detur ecclesia, mortuoque com
mẽdatario censetur uacare beneficium hoc, ut

y Rebuf. in 2. par. Prax. benefici in tit. de rescrip. si neutri. uel si nulli.

z c. quamuis, de rescript. in 6. ca. super eo, de offi. delega. regu. cancella. 36 de non toll. iure quæs. alte.

a c. fin. ut lit. pend. in 6.
b c. 1. & 2. eod.

c reg. cancell. 27. de subrogã. collitigant. in, quã fuit scripsit Gomesi. & Rebuf. in 2. part. Prax. benefic. rubri. de subrogatio. unde Rotam, decis. 307. incip. nota quod secundum, & decisio. 439. nota nunquid, in antiquis.
d Rebuff. d. rubri. de subrog. num. 28.
e Rot. decis. 440. incipi. si agẽs, in nouis.

f Rebuff ubi sup. nume. 40. & 41.

g decem tamẽ requisita adhiben. de quibus Rebuff. in tracta. de sent. excom. art. 1 gl. 4.
h Prob. in ca. præsẽti, de offi. lega. Perus. in c. præsenti, de off. ord. in 6 fecit l. 1 C. de administ. tuto.

i Rebuff. in 2. par. Prax. benefic. num 46. 47. 48 49.
k Idẽ ubi sup. num. 58.
l l 1 2. de inter. in P.
m glo. & Doctor. in c. 2. ut lit. pẽd. in 6. & ibi Gemin.
n Rebuf. in §. statuimus. 2 in uer. conferentes, de collat. in Concord. & in 3. par. Prax. benefic. tit. de pub. resi. gl. 16.
o Idẽ in 3 par. Pra. in reg. quæ ꝗa intel. idio. glo 2.
p cap. dudum, in 2. de elect.

alia in titulum possessa. [a] Itaque solet etiam
summus pontifex prouidere per commēdam,
quando beneficium dat in custodiam: quo ca-
su custodiam habens non facit fructus suos, [b]
sed restituere debet, [c] nisi in concessione id ex-
presserit summus pontifex, ut possit fructus in
36 suos conuertere usus, ut solet. Per commēdam
fit prouisio, quando cui prouidetur, non po-
test esse uel dici ecclesiæ concessæ titularius:
uel quia aliam habet iam, & cum ea non pos-
sit aliam habere in titulum. [d] Est enim matri-
monium quoddam inter ecclesiam, & eius præ
positum, [e] ut odiosum tam sit quē habere plu-
ra beneficia, [f] quantum plures uxores. Quam-
uis non eam inficias, plura in titulum dari ho-
die, si modo non sint incompatibilia, [g] etsi no-
minatim dispensatio hoc indulgeat, ut possit
quis habere in titulum contra cap. cum singu-
la, §. prohibemus, de præbend. in 6. [h] uel quia
beneficium incompatibile est cum qualitate
personæ, cui conceditur. Sic regulare seculari,
& seculare regulari commendatur: sine expres-
sa enim concessione, non licet ea illis posside-
re. [i] Eo modo religiosus sui ordinis beneficium
in titulum habet, alterius autem ordinis in cō
mendam: alioquin pro monstro esset, ut duo-
bus subiectus duo capita haberet. [k] Idipsum
in alijs defectibus & impedimētis poteris cōij-
cere. Commenda uel ad tempus, uel ad uitam
37 alicui fit. [l] Ad tempus commēdat beneficium
uacans sede uacante, idoneis capitulum: sine
collatione tamen ad sex usque menses, uel ad
breuius tempus. [m] Et si intra sex menses non
fuerit episcopus, uel a superiori non fit bene-
ficio prouisum, potest commendam proroga-
re, ex necessitate, ut ecclesiæ seruiatur: [n] & hoc
sine præiudicio iuris eius qui conferre potest,
qui confert etiam non uocato commendata-
rio. [o] Tamen si illud a summo pontifice im-
petretur, qui impetrat, debet de commenda
mentionem facere, aliter subreptitia est proui-
sio. [p] Sed & summus pontifex ad tempus com-
mendat, si uelit minor decem octo anno-
rum prouidere de beneficio curato; nam con-
cedit beneficium in commendam, usq; ad 18.
annos, & postea in titulum. [q] In perpetuum,
siue ad uitam dum conceditur commenda, ui-
ce tituli est: nam ad tēpus collatio fieri nequit
beneficij: [r] etsi in collatione Pappa secundi be
neficij possit dispensare, ut utrumque retineat,
dummodo intra annum alterum eiuret. [s] Quæ
dispensatio non prodest, non impleta conditio
ne: [t] nisi dispensationis prorogatio antequam
elaberetur annus, peteretur ad uitam, secun-
38 dum Rebuffum. [u] Commenda uel fit ad eccle-
siæ utilitatem, uel personæ, dum fit in perpe-
tuum dum uiuet is, cui commendatur, etiam a
summo pontifice: illa reuocari potest, si fit ab
alio quàm summo pontifice, hæc nequaquam
ab eo facta. [x] Imò si custodia a summo pontifi-
ce commendata fuerit ad uitam, nec reuocari
39 posse placuit sine caussa. [y] Notantur quædam
beneficia, quæ non solent in commendam da-
ri, ueluti sancti Spiritus in Sicilia, sancti Ioan-
nis Hierosolymitani, sancti Antonij, Beatæ
Mariæ Theutonorum ex constitutione Ale-
xandri sexti de signatura gratiæ: quia fratribus
illius ordinis dari debent in titulum. [z] Item &
officium claustrale.

a vide Rebuff. de pacif. poss. nu. 42. 43. 44.
b ex nemo, de elect. in 6.
c cau. placuit, 12. q. 2.
d c. dudum, in 2. de elect. c. si. 21. q. 1.
e ca. sicut uir, 7. q. 1.
f ca. de multa, de præb.
g quæ sunt in compatib. vide Rebuff. in 2. par. Prax. benefic. tit. de disp. ratio. ætat. in uerbo, incompatibilia.
h uide Rebuf. in 2. par. titu. de dispen. cum regularib. fac. nu. 13.
i ca. monachi. de sta. monac. c. officij, c. causam, de elec. c. cum de benefi cio, de præb. in 6. clem. 1. de o- lect. §. uolum. de colla. in cō- cord. c. uolun. de elect. in 6. ca. 1. de capell. monacho.
k ca. 2. ne sede uac. c. 1. 21. q. 1.
l ca. ex turpande. §. quia uero, de præbē. c. nemo, de elec. in 6.
m c. significatum, de præb. in 6. ca. nemo, de elect. in 6.
n uide Rebuf. par. 1. prax. benef. in u. de de- uolutio nu 77.
o ca. si uero, & ibi glo. de iure patron.
p gl. & Docto. in d. ca. nemo, de electio. Rebuff. de deuolu. nu. 84.
q Rebuff. par. 1. prax. benefi. tit. de commē- dat. nu 8.
r c. si gratiosē, de rescrip. can. satis peruersū, 56. dist.
s extra. execrabilis, de præb. in extra. Ioan. 22.
t ca. super eo, & c. uerum, de condit. appos.
u Rebuff. in 2. par. Prax. tim. de dispen. sup. defec. æta. nu- mer. 4.
x can. constitutum, 7. q. 1. can. obitum, & ca. seq. 61. distin. c. pen. & fin. de suppl. negligē. prælat.
y ca. satis peruersum, 56. distinct.
z Rebuff. titu. de commenda. nu 42. in 1. par. Prax. benefic.

De collatione necessaria, seu non libera. Cap. XVI.

1 *Collatio non libera quæ est.*
2 *Optio beneficiorum quomodo obseruanda.*
3 *Institutio collatio necessaria.*
4 *Inuestitura pro institutione beneficij.*
5 *Possessio beneficij non transfertur collatione, sed adipiscenda est.*
6 *Possessio beneficij quemadmodum adipiscenda.*
7 *Possessio beneficij intra quod tempus adipiscenda.*
8 *Possessionis in beneficijs utilitas.*
Possessionis triennalis utilitas in sacerdotijs. eodem.

1 Collatio nō libera, & necessaria est,
illa per quam collator tenetur cer
tis personis uelit nolit cōferre, ue-
luti mandatario. [a] Facit & præsen-
tatio idoneorum per patronos coactam colla-
tionem. [b] Item nominatio quæ fit ad prælatu-
ras summo pontifici, intra sex uel nouem men
ses a rege Galliæ. [c] Et ea quæ ab Academijs fit
scholasticorum, contingentibus illorum tem-
poribus, [d] de quibus latius paulo ante tracta-
uimus, facit & collationem non liberam rece-
ptio in canonicum præcedens uacationem. [e]
2 Et optio concessa in beneficijs. [f] In qua opor-
tet sequi consuetudinem, nempe in præbendis
& canonicalibus, non distinctis actualiter, de-
cem annorum: in distinctis quadraginta anno
rum, ut fusè & rectè esplicantur in decisioni-
bus Rotæ. [g] Item renunciatio in fauorem ali-
cuius, uel causa permutationis: siquidem in a-
lijs, quàm in quorum fauorem fiunt, collatio-
3 nes factæ non ualent. [h] Est & institutio quæ fit
ab episcopis in collationibus ab inferioribus
factis, collatio necessaria, per quam approbat
factum: [i] uel si sede uacante, per capitulū fiat.
Sic enim institutio est, approbatio facta per a-
piscopum collationis, ab alio, quàm a se uel
iussu suo, uel a summo pontifice factæ, de be-
neficijs in sua diœcesi existentibus. Nam per il
los prouisi debent episcopo præsentari & ap-
probari per illum antequam quicquam legiti
mè administrare possint. [k] Quæ approbatio in
maioribus beneficijs & prælaturis dicitur con
firmatio, de qua supra dictum est: in minori-
4 bus beneficijs & præbendis, institutio. [l] Et quia
aliquando illa institutio fit per concessionem
possessionis, seu, ut dicunt, per installationem
& inuestituram, aut per traditionem alicuius
rei corporalis, institutio quoque pro inuestitu-
ra usurpatur. [m] Sed præcedere inuestituram ac
ceptatio beneficij, si absenti cōferatur, debet: [n]
post eam possessionis figuratæ datio, per pilei,
aut clauium, aut annuli traditionem. [o] Et hanc
sequitur realis & actualis adeptio possessionis,
5 uel inductio in possessionē. Beneficij collatio,
uel institutio non transfert possessionem, un-
de & adhibenda est: [p] aliter quis potissimū in
hoc regno Galliarum, possessorio uti nō potest
remedio, etiāsi in ius alterius sit subrogatus. [q]
6 Potest autem quis induci in possessionem, per
clericum, siue notarium, seu presbyterum, ad-
hibitis duobus testibus, iuxta mandatū episco-
pi uel archidiaconi. [r] Et hæc inductio quidem
post collationem facti est, nullum ius tribuēs,
sed primum exequens. [s] Verum alio possiden-
te necessario est ius prætendenti, ut agat pos-
sessorio, sine quo si aliū uellet propria authori-
tate

a c. tibi qui, & c. si duobus, de rescrip. in 6. c. si tibi, & c. seq. de concess. præbē. in 6. §. 1. de mā. apostol. in concord.
b can. decreuimus, 16. q. 7. c. illud, de iure patron.
c §. 1. de regia ad prælat. nomi. in concor.
d §. qui uero, & §. vult. de col lat. in concord.
e ca. relatum, & ca. dilectus, de præb. c. cum super. de concess. præb.
f c. fin. de consuet. in 6.
g Rota. decis. 46. incip. quatitur quanti tēporis, tit. de cōsuetu. in nouis, ubi de optione plura.
h clemen. un. de rer. permut. cle. 1. de renun. c. olim, §. 1. de restit. spol.
i c. 1. de cōstit. in 6. Panor. in ca. post electio- nem, de cōcess. præb.
k c. 3. & c. cum uenissent, de in stit. c. præterea, c. consultationibus, de iure patron.
l Hostiē. Ioan. Andr. Panor. in tit. de institut.
m in c. ad hæc, de offi. archi. §. 1. de consuet. re cti feudi, c. cum aliquibus, de rescrip. in 6.
n c. si tibi absenti de præb. in 6.
o cap. 3. de his quæ fiunt a ma ior. par. cap. lib. 3. Decre. tit. 21. c. ad hæc, de offic. archid.
p c. cum Bertol dus, de re iudi. glo. c. per tuas, de donatio.
q Rebuff. in §. declarantes, ad uerb. successores, de manda. apostol. in con cord.
r Rebuff. in §. 1. de formand. apostol. in uer. inducentes, in concord.
s c. cum olim, de re iudi. Roman. conf. 137. loci quoad primum, col. 2.

tate spoliare, intrusus diceretur, & ius quod habet amitteret [a]. Sed nemine possidente dicitur habere plenum ius prouisus, sine apprehensione possessionis, & tunc in illo administrare be-

a ca. cum qui, de preb. in 6.

7 neficio poterit [b]. Proinde nemine possidenta beneficium, non est ullum præstitutum tempus ad adipiscendam possessionem beneficij: Si autem alius possideat, contra, distinctioue facta an is qui possidet, eiurauerit ei, qui ius præsupponit, an verò beneficium possideatur ab alio aliter. Nam iu primo casu, extat regula cancellat. 34. de quo aliquid paulò antè: qua cautum, resignationes beneficiorum in Romana curia factas, iufra sex meoses: extra autem, intra mensem publicari debere, vbi beneficia sunt, scilicet si moriatur resiguans antè, vt explicauimus [c]. Et dummodò semestre tempus non fuerit prorogatum à summo pontifice, quod posse fieri iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi refert Boerius [d]. Quòd si aliter, quàm per renunciationem collatum fuerit alicui beneficium, is teuetur, intra annum à die adeptionis possessionis aduersarij computandum, suum possessionem adipisci: alioquio in hoc regno excludetur à possesso-

b Panor. in ca. trãsmissam, de elect. Rochus, de Curte, tracta. de iur. patr. in ver. ius, q. 5.

c & vide Rebuff. ad titu. de form. mand. ad verb. inducentes. Auerum, decis. 312. num. 2 Extat constitut. regis Henrici, 2. mẽsis Iunij, 1550. de la reformatiõ des prouisions des benefices, artic. 19.

d Boer. d. 312. decis. nu. 9.

e Boeri. vbi supra.

8 rio [e]. Extat regu. cancellariæ trigesimasecunda qoo impetrans beneficium pacificè possessum à viuente, teuetur posteà intro sex menses litem mouere & finire intra annum, alioquin impetratio nulla est. Quam regulam explicat Gomesius per octogintaquatuor quæstiones. Sed sex menses in Gallia ad annum extenduntur, non ultra: hæcque est utilitas adeptæ possessionis. Sicut & alia in sacerdotijs, ut qui pacifica per tres aunos beneficium cum titulo colorato possederit, tutus sit & præscribat aduersus alios impetrantes, ut habetur in regula cancellariæ 33. quàm fusissime explicat Gomesius per sexaginta tres quæstiones, & Rebuffus tractatu de pacificis possessoribus: Extat & rubrica de pacificis possessoribus in concordatis, quam dilucidius explicat Rebuffus, quàm opus sit persequi.

De uacatione beneficiorum. Cap. XVII.

1 *Vacatio beneficij quid.*
Vidua uacans mulier, eod.
2 *Reseruationes beneficiorum in Gallia sublatæ.*
3 *Vacationum modi quot.*
4 *Vacat facto tantum beneficium, non iure.*
5 *Vacatio ipso iure quomodo contingat beneficij.*
6 *Vacatio ipso iure beneficij ex quasi delicto 10. modis fit.*
7 *Vacatio beneficij ipso iure ex quibus delictis.*
8 *Vacatio sea priuatio beneficij in quibus inducenda criminibus per sententiam, & 11. crimine quolibet commisso noa uacat beneficium, eod.*
9 *Vacationis ipso iure & per sententiam differentia.*
10 *Beneficium criminosi quo tempore impetrari potest, & renuaciari.*
12 *Vacatio ipsa iure & facto per renunciationem, & mortem.*
13 *Renunciatio legitima quid.*
14 *Renunciatio de alijs, quàm de beneficijs fieri potest.*
15 *Renunciari quæ possint beneficia.*
16 *Renunciari potest beneficium ante adeptam possessionem, & bullis non confectis.*
17 *Renunciare non potest beneficium legitime minor.*
18 *Renunciari uel permutari noa potest beneficium unitum.*
Commendatum beneficium an possit permutari, & renunciari, eod.
Renunciare qui non possint liberè, eod.
19 *Reaunciationis causæ legitimæ.*
20 *Renuaciatio cum reseruatione pensionis odiosa.*
21 *Renunciatio quibus fieri possit.*
22 *Renunciatio fit expressè & tacitè quibus modis.*
Renunciatio, & cessio beneficij in quo differant, eod.
23 *Renunciatio expressa quid.*
Renunciatione expressa facta, non datur regressus ad beaeficium sine noua collatione eod.
24 *Renanciatio qaomodo ualeat facta coram alio, quàm superiore.*
25 *Ad renunciandum procuratio quomodo noctu fiat.*
Luminaria tria procurationi noctu facienda exacta, eod.
Procuratio ad resignandum quomodo fieri debēt. eod.
26 *Renuaciatio expressa uel simplex, uel conditionalis est, & quid utraque.*
27 *Renunciatio in fauorem quid.*
Et quod non fiat coram ordinario, sed pure, eod.
28 *Renaaciatio in fauorem coram summo pontifice tantum fit, & aisi ea admissa uacat beneficium.*
29 *Renuaciatio cum reseruatione pensionis, & non aliàs.*
30 *Renuaciationes cum accessu et regressu quæ, & in Gallia improbatæ.*
31 *Reaunciatio à morituro facta ea lege, ut sibi restitueretur beneficium, si conualesceret, conditionem habet implendam.*
32 *Renunciatio ex causa permutationis, & non aliàs, & de eius natura.*
33 *Permutatio beneficiorum, & quando quis redire ad permutatum propria authoritate sine noua collatione potest.*
34 *Permutatio beneficiorum consensum quando & quomodo requirat patroni.*
35 *Permutatio beneficiorum cum concordia non fit coram ordinario, & quare.*
Coacordia in beneficijs quateaus permissa, eod.
36 *Renunciationes beneficiorum coram quibus fiant.*
37 *Renunciatio beneficij fieri potest per se, per alios procuratores.*
38 *Procurator ad renunciaadum & acceptandum, certus & nominatas debet esse.*
39 *Procurator ad acceptandum & renunciandum beneficium simul non potest fieri.*
40 *Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anno expirat, & reuocari antè potest.*
41 *Procuratio non expedita reuocata, expediri non potest à notario sine falsi crimine.*

1 DE vacatione beneficiorũ etiã nunc dicẽdũ necessariò est, ne beneficiarius falsò titulũ sibi usurpet. Proinde breuiter uacatio beneficij erit, destitutio clerici, quiin titulũ beneficiũ tenet, aut illius a beneficio separatio. Quo sensu uacantẽ mulierẽ iurisconsultus Martianus dixit, pro uidua [f]. Sic mortuo cõmendatario, cũ non detur ex ea beneficiũ iu titulum, non dicitur iure uacatio, nec potest conferri ab ordinario, ut

f Martia. in l. qui certo, l. 5. §. 8. ad l. Iul. de vi publ. libr. 24 P. tit. 6.

vacans id beneficium quod per commendam
2 sibi reseruare uidetur summus pontifex. Tamé
io Gallia contrariom uerius, cum commenda-
tarius ad oiram à summo pontifice impetrans,
similis uero titularius sit, & omnes reseruatio-
nes in Gallia fuerint sublatæ.[a] Vacatio pluri-
bus modis inducitur, quorum aliquos colligit
3 Rebuffus.[b] Sed ut facilius intelligantur, dico
beneficia uacare, aut ipso facto tantum, aut ip-
so iure, aut per sententiam, aut iure & facto si-
4 mul. Ipso facto tantum non iure, ut si quis
ui uel metu coactus eiurauerit beneficium, uel
de possessione deturbatus: nam uere non ua-
cat:[c] uel si metu regis:[d] renunciet. Item quan-
do beneficium collatum est absenti, & adhuc
non est acceptatum:[e] uacat enim de facto, non
5 de iure.[f] Ipso iure uacat & amittitur beneficiū,
quando per iuris constitutiones quis priuatur
beneficio, eo ipso quòd quid fit, ab aliquo, &
quando propter ipsum factum sine seotentia
priuationis,[g] illud potest ab episcopo, uel alio,
potestatem habente, cōferri: quanquam is qui
ipso iure priuatur de facto beneficiū possideat,
nec possit ab ea reali detentione sine uocatio-
6 ne priuari.[h] Porro ipso iure uacat, uel ex quasi
delicto titulatij uel ex delicto. Et quasi delicto
primum, si sine dispensatiooe quis consecutus
sit beneficium habens curam animarum, ha-
bens aliud simile antea, quod uacabit:[i] si sit dis
pensatum, contra.[k] 2. Eodem modo uacát per
coniugium beneficiati.[l] 3. Si intra annum, post
adaptam pacificam possessionem ecclesiæ paro
chialis, citra impedimentum, onn promouea-
tur ad sacros ordines & presbyteratum: post an
nū enim uacat ipso iure, & impetrari potest,[m]
incipiente nono à die pacificæ possessionis. 4.
Irrita electione,[n] tamé ante annum, cum alijs
permutare & eiorare recte potest in fine anni
possessor.[o] 5. Vacat prior ecclesia, cōsensu adhi
bito per episcopum translationi,[p] scilicet ade-
pta possessione.[q] 6. Ingressu religionis.[r] 7. Si e-
lectus intra mensem noo consentiat electioni
oblatæ, uel intra tempus ad id sibi præstitutū.[s]
Vel & si post conseosum intra tempus triū mé
sium non petierit confirmationem,[t] Et 9. si io-
tra tres alios post confirmationem, noo petat
consecrationem.[u] 10. Si non publicatur suo té
pore intra sex menses renunciatio facta in cu-
7 ria, & extra, intra mensem.[x] Per delictum ipso
iure amittit, quis beneficia, & ea uacare dicun-
tur. Primo si per simoniam ea adipiscator, eaq;
sit manifesta, diuersum enim in occulta.[y] 2. Si
sit possessor hæreticus.[z] 3. Si assassinus,[a] 4. Si
falsarius literarum apostolicarum.[b] 5. Si percu
tiat, aut prosequutus sit cardinalem.[c] 6. Si pro-
pria authoritate, & ni beneficia adipiscatur.[d]
7. Calumniatus electiooem, nec probans accu
satiooé, & intra tempus triennij, per qood ob
id suspenditur, si se ingerit administratiooi.[e] 8.
8 Si Sodomita.[f] Et in bis tantum delictis uacant
beneficia ipso iure, per delictum: in reliqois
sententia, quæ priuationem statuat, desidera-
tur, antequam vacent, ut notant interpretes.[g]
Neque etiam ob quodlibet crimen, huius-
modi priuationis sententiam ferre oportet, sed
ob grauiora, in quibus iudici canones permit-
tant.[h] Proinde etsi quis de crimine aliquo con
demnetur, quod non inducat ipso iure uaca-
tionem, tamé non censentur uacare eius bene-
ficia ueluti si reus homicidij capitali sententia
9 damnetur.[i] Igitur hæ annotandæ differentiæ
singulares, inter uacationes, quæ fiunt ipso iu-
re, & quę per senteotiam seu declarationem va
cationis. Quòd quando vacatio ipso iure indu-
citur propter crimen, possessor eius beneficij
fructus tenetur restituere perceptos uel perci-
10 piendos, à die commissi criminis. Quando au-
tem alio modo, à die litis contestatæ,[k] uel à
tempore priuationis. Item cum ipso iure ua-
cat beneficium, etiam ante sententiam delicti
declaratoriam, impetrari potest beneficium: in
alijs requiritur prius sententia condemnato-
ria, atque ante illam rectè reus poterit benefi-
cium eiurare, seu renunciare.[l] Potest tamen ni
hilominus pendente illa accusatione & ante
sententiam impetrari beneficium, lite penden
11 te.[m] Per sententiam etiam uacabunt ea quę a-
dimuntur, quando intra certum tempus decre
tum, qui possident non docent de titulo:[n] si nō
resederit monitus.[o] Atque adhuc, si quis sit
condemnatus & priuatus sententia, si appella-
tio fuerit ab eo interposita, ea pendente potest
12 eiurare beneficium.[p] Ipso iure & facto uacant
beneficia per ueram renunciationem & mor-
tem titularij.[q] Et ita sunt diuersa genera uaca
13 di, ut aliud sub alio non contineatur.[r] Renun
ciatio est iuris proprij refutatio, seu remissio se-
cundum Cardinalem.[s] At legitima erit, consi-
deratio à rebus ipsis, beneficijs, & personis eiuran
tiū, & eorum quibus fit, & modo renunciatio-
14 nis, ut hæc legibus probentur.[t] Sunt res uariæ
quibus applicari potest renunciationis uis, ut
priuilegia,[u] actiones,[x] iura alia,[y] & lites,[z] &
similia, item & harum rerum quædam præteri
tæ, quædam præsentes, quędam futuræ, quibus
renunciatur.[a] Verum intra fines beneficiorum
tractationem renunciationis continebimus, &
omittemus quæ in summa tituli de renuncia-
tione tradit Hostiensis, quæ possint renunciari,
ubi nihil de beneficijs, cum tamen titulus idip
15 sum desideraret. Beneficia itaque hic sunt quæ
eiurari possunt propria, non ea quæ alterius
sunt:[b] nemo enim dat, quod non habet.[c] Latus
que est hic disputationis locus, quòd uulgare
sit, de rebus alienis neminem priuatum dispo-
16 nere posse,[d] sine Domini uoluntate. Potest &
aliquis renūciare beneficium impetratum, uel
sibi collatum, antequam adeptus fuerit posses
sionem eius, antequàm & bullæ seu literæ suæ
prouisionis fuerint expeditæ: dūmodo collatio
ei facta sit, & ita iudicatum,[e] quia per illam col
lationem ius illi competit: sed ante collationé
17 non potest fieri.[f] Obseruandum tamen non
omnem, qui beneficium habet, resignare seu
eiurare id posse: nec eum qui potest ex nutu,
sed de certis causis. Itaque non renunciant mi-
nor 14. annor.[g] furiosus, uel mente captus, qui
non contrahere potest.[h] Veruntamen Boerius

nisque

a Rebuff in 1. par Prax. benefic. num. 59
b Idē in § mōnasterijs. de reg. ad regla. nominā. in verb. vacantibus, in Concord. & in Prax benefi. 3. par. de mod. amitt benefi.
c ca. ad aures, de his quæ met. cau. fiunt.
d c. ad audientiam, eod.
e ca si tibi, absenti, de præb.
f Boer. decisi. 2 num 41.
g Interp. in ca. querelā, de iureiur. gl. in cap. cōmissa, in ver. iusto impedimento, de elect. in 6. Felin. in c. inquisitionis, de accusat. gloss. in l. iubemus, l. 14. § œconomus, in verb. priuetur, de sacros. eccles. C.
h vt in ca. licet episcopus, in 2. de præbē. in 6.
i c. cum singula, ca. si plures, in 6. c. de multa, eod. ap Gregos c. cū nostris, de cōcess. prabend.
k c. dudum, in 2 de elect.
l c 3 & c diuersis, de cler. cōiug. 31. cum similibus.
m ca. licet canon, & c. commissa, de elect. in 6.
n c. considerauimus, & c. super, eod.
o Rota, decis. 387. nota quod tenens, in anti. Aufrer. decisi. cap. Thol 471. etsi Rota pugnet contraria 355 vide Rebuffum, in 2 part. Prax. benef. titul. de non promo. int. annum nu 37.
p cano. in apibus. q 2.
q gloss. & Doctos. in cano. si quis iam translatus, 21. q 2 c. quāto, de trās. la. episcop. cap. cum singula, § prohibemus, de præbend. in 6
r cap. beneficium, de regu. in 6 cap. in transmissa, de renunciat. cano. consaldus, 32. q 2.
s ca. quam sit, de electi. in 6. in extrau. si religiosus, de electiōn in extra. commun.
t d c. quam sit.
u capit. cum in cunctis. § cum vero, de electi.
x regul cancellar 36.
y c. insinuatiom, de simon extrau. cum detestabile, eo. titu. in extraua. commu. not. decis. capel. Tholos 392
z cap ad abolendum, de hæretic. c. cum secundum, eod. tit. in 6.
a c. 1. de homicid. in 6. c in quibusdam, de pœn.
b c. ad falsariorum, de crimin. fals.
c c. felicis, de pœnis in 6.
d c. cum qui, de præben. in 6.
e c. 1. §. fin. de elect. in 6.
f c. clerici, de excessibus prælatorum
g Interpret. in c. querelam, de iureiur. in c. clericis, ne cleri. uel monac. &c.

h c. satis peruersum, 56. distin. Phil. Decius, in c. 2 de rescrip. argu. c. fraternitati, de clerico ex comm.
i Praepos. in c. studeat, 50. distinct. Bal. in l. cum fratrem, colum. 3. de ijs quib. ut indig. C. Felin. in c. 2. de rescrip. Aufrer. in decisio. 207 & 416 Col lecta. in ca. inquisitionis, de accusatio. Rebuff in tracta. de pacif. poss. nu 261. & 262.
k Panor. in c. item cū quis, de restitu. spol. arg. l. cum qui, de ijs quib. ut indign. in P. uide gl. in § sancimus, in uerb. imminere, de incest. nup col lat. 2. in Authē. & Accursi in authen. incestas, in uer. effectis, de incest. nupt. C. Rebuff de pacif. poss. nu. 263.
l glo. in c com missa, ad uerb. iusto impedimento, de electio in 6. Felin. In c. inquisitionis, collat. 5 de accus. Rebuff. In tract. de pacif. posse. num. 263 uide Boer. decis. 206. nu. 3 a. 3.
m ut ait Domi. consil. 105. Boeri. decisio. 206. nu. 5. & 8.
n c. ordinarij, de offi ordi. in 6. d. na. in 6.
o ca. ex parte, cum 3. seq de elect. non resid.
p Boer decisi. 206. Rebuff in tract. de pacif. poss num. 262. per l. qui a latronibus, §. fin. de testa. P.
q uide Boer. plura cumulantem quod ita uacent, decisi. 2 nu 2.
r c. susceptum rescriptum, de rescrip. in 6.
s Card. in rub. de renun. in 6.
t l. legitima cōuentio, de pac. in P.
u l. si quis in conscribendo, de pact. & de episc. & cle C.
x l. quaritur, l. 14 §. si uendita, de aedil. edi. In P authentic. præsente, de fideiuss. C.
y l. mater, de inoff. test. in P. l. iubemus, C. ad Velleia.
z l. postquam liti. C. de pact.
a ut tradunt in l. 1 C. de pact. l. de alimentis, de transact. C. l. cum hi, eod. titu. in P. c. nonnulli, de rescrips.
b c. ubi lecto, de præben. c. statuimus, & c. ad apostolicam, de regula. c. 6. de crimin. fals.
c l. si procuratorem, C. de lega. l. traditio, de acquiren. rerum dom in P. l. obseruare, de uff. procons.
d l. 6 § fin. de pact. C. tit. res inter alios acta, C. l. in re mandata, mand. C. l. nemo creatus, de iudæ.
e Pap lib. 2. Rhap. Aresto, titul. 9. aresto. 4.
f Boer decis. 205 num. 4 & decis. 301 glo. in c. 2 in prin. & in uerb. uacabat, & in c. ex parte, in uerb. uacet, de concess. præbend. in 6. tex. in c. proposuit, cod. apud Gregorium.
g c. si annum, de iudic. in 6 Angel de Clauas. in summa, in uer. renunciatio, no. 5.
h uide Hostien. in summa de renunc. § quis renunciare, Gomes. in reg. de infirmis resignant. q. 20. facit l. in negotijs, de reg. iur. in P.

vſque ad vigeſimumquintum annum, poteſta-
tem pœnitendi in reuocanda renunciatione à
minore producit, ſi antequam conferat is, in
cuius manus renunciauit pœnituerit: niſi ante
vigeſimumquintum annum ſit factus doctor
18 minor [a]. Qui poſſidet quoque beneficium v-
nitum, non poteſt permutare vel eiurare: quia
nec illud vacare dicetur [b]. Singulare tamen
eſt in Gallia, vt beneficium commendæ poſſit
cum alio titulari permutari, & renunciari e-
tiam coram ordinario: quia apud nos com-
menda habetur pro vero titulo [c], extra Galliam
negatur [d]. Neque prætextu ſenectutis, ſi vti-
lis ſit, abdicare ſe poteſt quis beneficio [e]: nec ab
bas exemptus ſine licentia Pappæ renunciare
19 abbatiæ poteſt [f]. Item is non poteſt renuncia-
re beneficio legitimè, qui aliquam cauſam
non habet ex ijs quæ renunciationem permit-
tunt, potiſſimum ſi agatur de epiſcopatibus,
de quibus in cap. niſi cùm pridem, de renun-
ciat [g]. Illæ porrò cauſæ ſunt, conſcientia cri-
minis, debilitas corporis, defectus ſcientiæ, ma
litia plebis, ſcandalum graue, irregularitas
perſonæ. Datur enim prælatura, non ratione
præpoſiti tantum, ſed populi cui præficitur,
vt proſit [h]. Et æquum eſt quemque in ea va-
catione ambulare, ad quam vocatus eſt [i]. Et
poſtquam quis eccleſiæ alicui coniunctus, ve-
luti vxori fuit [k], non debet ab vxore quærere
ſolutionem [l], nec recuſare laborem, ſi ei vti-
lis ſit [m]. Sed neſcio num hodiè renunciatio-
nes præter has, alias cauſas habeant legitimas
quas tamen legitimas dicunt: prætexunt enim
fucum, quòd beneficium fuit patris, auuncu-
li, vel proximi: ideò proximis reſignant, ſæpè
filijs ſpurijs, & nepotibus. Et hæc abominatio
potius eſt, dum hæreditaria eccleſiaſtica bona
facere nituntur cum ſuæ ſalutis iactura certiſ-
ſima, & incidunt in prohibitionem concilij Pi-
ctauienſis, & aliorum canonum [n]. Et ſunt ali-
qui tam ſtolidi epiſcopi, vel eorum vicarij, qui
& iuſtam illam cauſam putant, quòd in domo
alicuius herois beneficium ſucceſſiuè fuit, ideò
& illis eſſe donandum, vel eorum hippocomis,
20 aut agaſonibus, aut pincernis. Eſt & alia abu-
ſus addita renũciationis cauſa, vt quia eiurans
inhiat pinguiori beneficio, quod non poteſt aſ
ſequi vel poſſidere ſimul cum eo ſufficienti,
quod habet, & ita minus eiurat, & pinguedi-
nem, non onus venatur. Et ſæpius ſi totum
ſuæ non referunt capſæ, & ſi fiduciario non tra-
dit, tamen penſionem opiparam ſibi reſeruat
in eo cum prætextu ne maximum ex eiuratio-
ne conſequatur detrimentum, tanquam ſi ius
in beneficio ei eſſet, aut veluti onus aliquod &
ſeruitium diuinum ei impenderet, aut penes ſe
retinere, quod tamen omnino eiurat, vt nec
aliquam partem, imò non memoriam reti-
neat: verè in eo fur & latro, præter fundato-
rum animum & mentem ſibi bona vſurpans
quæ non dantur niſi propter officium [o]. Vt
mihi improbiores videantur iſtæ penſionum
conſtitutiones, debitæ his qui eiurant nec de-
ſeruiunt, diuiſionibus beneficiorum in qui-
bus & diuinum officium ab ijs qui diuidunt,
& fructus auctus videtur: quia ab vtroque
præſtatur, & nihilominus prohibitæ meritò
ſunt Concilio Turonenſi [p]. Videnturque in
fraudem legis hæ penſiones admiſſæ, proin-
dè vt reliquæ quæ in fraudem fiunt, impro-
bandæ [q]. Verum videant qui eas admittunt,
redditurі de his rationem. Et caueant aliam
frequentiorem cauſam, ſcilicet vendendi com-
mercia: ſimonia namque vt plerumque faſci-
21 nat oculos. Cæterum perſonæ, quibus re-
nunciantur vel eiurantur beneficia, diſtingui
probè non poſſunt, niſi prius repetamus du-
pliciter fieri renunciationem beneficij, tacitè,
22 & expreſsè. Tacitè quis renunciare cenſetur
propter iuris regulas ſuo beneficio, ſi illud ha
beat pro derelicto: nam & tunc vacare cenſe-
tur [r]. Sic & tacitè, adeptione ſecundi bene-
ficij incompatibilis cum primo, primum eiu-
rat [s]; vt ſi beneficium curatum habens, non
promoueatur intra annum [t]: cedendo liti ſu-
per beneficium motæ [u]: vel per triennium non
proſequendo litem [x]. Sic ceſſio ibi differt à
renunciatione, vt in alijs notat gloſſ. anti-
qua regul. cancell. 43. Hæc renunciatio valet,
etſi facta non ſit ſuperiori qui poteſt conferre,
& vt dicunt, etſi non ſit facta in manibus ſu-
perioris [y]. Idem de renunciatione iuris ad
rem [z]: aliter in renunciatione iuris in re, quę
non tenet niſi fiat in manibus ſuperioris. Nec
quis perdidit dominium & proprietatem bene-
ficij, donec ſuperior eam eiurationem ratam
habuerit [a]. Sic tacitè beneficium litigioſum
quis poteſt remittere ſine ſuperiore, quando
23 notabile eſt dubium, an ius habeat [b]. Re-
nunciatio expreſſa eſt ea, quæ ſpontè fit ver-
bis, & explicitè à titulario, per quàm ſtatim
priuatur beneficio: & ſi ea admiſſa non ſit [c],
ſi purè fiat. Neque renuncianti datur regreſ-
ſus ad eiuratum beneficium ſine noua collatio
ne, etiam in caſu regreſſus reſeruati expreſ-
24 ſè [d]. Cæterùm quamuis renunciatio non va-
leat, quòd ad ſuperiorem pertinet, ſi in mani-
bus eius facta non ſit, (nam poteſt illum ſi
velit in beneficio non obſtante renunciatio-
ne retinere:) tamen quòd pertinet ad eiuran-
tem purè & expreſsè, valet, & deſinit eſſe ti-
tularius [e]. Ita & valet, quòd pertinet ad re-
ſignantem, facta coram laico, vt non repetat
beneficium ex priori titulo [f]. Quare qui re-
nunciat ſine ſuperiore, licet non perdat ius,
tamen perdit poſſeſſorium: ideò non poterit
agere poſſeſſorio coram iudicibus ſecularibus
25 ſecundum Angelum [g]. Quamobrem dum re-
ſignatio, vel conſtitutio procuratori ad reſi-
gnandum fit noctu, debent adeſſe tria lumi-
naria [h], ſi interdiu feneſtræ apertæ, vt cogno-
ſci reſignans indubiè poſſit à notario & teſti-
bus, vt ait Cæpola [i]. Atque hodiè ex regia
conſtitutione ſubſcribi, ſeu ſubſignari debet
hæc procuratio, ſeu mandatum ad renun-
ciandum manu infirmi, præſentibus duobus
teſtibus, qui domicilium habeant & noti ſint,
vbi procurationes fiunt, nec ſint proximi vel
domeſtici eiurantium: aut ſi ſe non poteſt ſub-
ſcribere reſignans, debent ijdem teſtes ſe ſub-
ſcribere, & notarius apoſtolicus, qui procu-
rationem conſcribit, debet in ea cauſas expri-
mere, ob quas is non potuerit ſubſignare, vt
26 apparet ex conſtitutione Henrici 2. [k]. Reſi-
gnatio expreſſa, vel eſt ſimplex, vel conditio-
nalis. Simplex pura eſt, ſine pacto aliquo vel
conditione [l]: alia contra [l]. Pura facta reſigna-
tione vacat beneficium, & liberè conferre po-
teſt cuicunque idoneo voluerit ordinarius [m].
27 Conditionalis vix recipitur, attamen aliquan-
do & frequens eſt illa, quæ fit in fauorem ali-
cuius, cui conferri eiurans deſiderat beneficiũ,
& non aliàs: nec alio modo quæ non poteſt fie-
ri coram ordinario, vt nec alia conditionalis [n]:

a Boer. deciſ. 250. incipit. & videtur, num. 5. & 6.
b Fedri. in tracta. permu. benefi. quæſt. 19. Rebuffus, in 1. part. Prax. benef. ti. de vicar. perpet. numer. 28. & in reg. de vnionib. glo. 9. nu. 9 per ca. ex parte, 1. de offi. delega.
c Federic. dict. tracta. permut. benef. q. 15 Ruſſeus, tract. commenda q. 6. Ita obſeruari & tradit Rebuff. in Prax. benef. tit. de commen. num. 53.
d Ioan Franci. in tract. de offic. & pot. c. ſede vac. q. 1. ped. tis, 2. col. 9.
e c. 1 de renunciat. ap Grego.
f c. ſi. eod.
g Facit & ca. literas, eod.
h cano. ſi quis epiſcopi, §. cetera cum honoris, 1. q. 1. ca. qui epiſcopatũ, 1. q. 1.
i ad Ephes. 4.
k c. ſicut vir, 7. q. 1.
l Prio. ad Corinth. 7.
m ca. niſi cùm pridem, §. porrò, de renunciat. cano. quis, non poteſt, 13. quæſt. 4. 2. ad Timoth. 4.

n in c. 1. de præbendis, cano. apoſtolica. 8. q. 1. ca. præſentiũ, de filijs presbyterorum, c. conquerente, ca. ex tranſmiſſa, eu. cap. ad hoc, de decim. c. cõſuluit, de iure patron. ca. ad decorem, de inſtitution. vide, ca. graue, de præben. ca. vno, vt eccleſi. benefi. can. Moyſes, 8. q. 1. contra renunciantes proximis.

o cap. ſi. de reſcrip. in 6 cano. eos, can. ſi quis ſacerdotũ, 81. diſt. can. præter hæc, 32. diſt. ca. laicos, de elec. excom. miniſtr. cap. paſtoralis, de appell.
p c. maioribus, c. 1. & c. cũ cauſam, cap. 36. de præbend.
q vt notat Rebuff. in §. volumus, de collat. in verb. perenni tenentis. in Cõcord.

r c. 1. de offi. vicar. c. ex par. 1. de cler. non reſident.
s ca. de multa, de præbẽ. c. gratia, de reſcript. in 6 clem. gratiæ, eod. ti.
t c. licet can. de elect. in 6
u l. poſtquam liti, C. de pact.
x ti. de pacific. poſſeſ. in concord. & reg. cãcellar. de trien. poſſe. Panſ. 16. vol. 4. incip. an cap. & cõſ. 145. cum ex facto, col. 3. eo volu.
y ca. de multa, de præbẽ. gl. in §. 1. de ſublatis clem. literis, in prag. ſanctio. in ver. renũciaſſe.
z ca. 2. de trãſl. epiſco. cum ibi no. c. ſi electio, de electio in 6. Rota, deciſ. 328 ti. de iur. patro. in antiquis, & deciſ. 290. de renunci. in antiq.
a c. ſi. de renũciat. ca. quod in dubijs, & ibi no. Innocẽti. & Doct. eod tit. Ioan. Andræas in regul. Is qui tacet, de regu. iur. in 6.
b c. 1. de in integr. reſt. Pano. in d. cap. quòd dubijs.
c Diſputat Rota, in deciſ. 352. tit. de renunciati. & de reſiſtu. ſpoliato incip. ſi opponatur, in nouis.
d can. quã periculoſum, 7. q. 1. not. in ca. inter cætera de præb. & in ca. cũ vniuerſorũ, de rer. permu. ca. vni. eod. in 6. fusè hęc explicatur in deciſ. Rotæ, 53. in de rer. per mut. in nouis.
e Rota, 1 deciſ. 912. in nouis.
f d. ca. quod in dubijs, & ca. 3. de renunciat.
g Rebuff. in 3. par. Prax. benefi. tit. de reſign. expre. num. 13. Ange. in l. pen. de offi. præſid. in P.
h argu. l. 2. §. tria, de ven. inſpic.
i Capo. in l. 9. de verb. ſign.
k Henric. 2. eſtabliſſement des impetrations des benefices eccleſie ſtã 24 Iulij 1550 articul 3.
l c. tua nos, de ſimon.
m c. 1. & tot. ti. de renunciat.
n gl. & Docto. in ca. ex par. 1. de offi. delega.

quia

a cano. quam pro, 1.q.2 ca.cū pridem, & c. fi. de pact.
b d c tua nos, de simon
c can. sunt nō nulli, 1.q 1. ca. tuam, de ætat. & qual. glo. in can. ordinationes, 1 q. 1.
d d. c. tua nos.

e gl & Doctores in c. pactiones, & c.cum pridē, de pact
f c. ex parte, 1. de offi. legat. Panor & alij in rubr de simon. Rebuff in 3 p. Prax benef tit. de resigna. cōdit. quam in fauorem vocant, nu 1 & 2 & sequent.
g cap inter, de præbend.
h c. vni. de rerum permut. in 6 clem vni. de renunciat.
i non intelligitur dimissum quod nondum ablatum est l. nec vtilem. ex quib. caus mai. in P.
k Rebuff in d. tit. de resigna. condit. in fauo num. 14.15.16. 17 18 19.
l l. Maeuius, l. 54. l. cum quidam, de condi. & demonstr. in P. li. 35. t. 1 l 3. de cōdit. inser. C li 6. tit 46
m l 1 § fin. de dona in P. cum simil lib.
n c 2. de preb. in 6 Reb. in 3. par Prax beneficia de resignat. in fauorem, nu me. 21.
o Idē d. 3 par. tit. de regress.
p Idē in rubri. de reseruatio. in concor.
q In cōcil. Triden. Sess 8 tit. de reformatio. gener. c.7.

r clemen. 1. de rer. permuta.

u hac tradit, & ratioui. firmat Reb. tit. de permuta. num. 28. & 29.
x 3 volumus, & ibi Rebuf in ver. permutationis, de colla in concor. facit c. ex parte, in 2. de offic. dele.

quie esset simonia ee renunciatio[a]. Et quamnis eiurans possit ordinarium rogare, vt conferat alicui fine metu simoniæ[b], si modo sit idoneus, aliter enim in simonia peccaret[c]: tamen non tenetur ordinarius illi conferre, pro quo rogatum est[d], cùm illa collatio post resignationem sit sui arbitrij. Nec legatus summi pontif. etiem hanc resignationem in fauorem admittere potest, nisi ea de re potestatem nominatim acceperit: eò quòd illa conditio
28 simoniacam pactionem inducat[e]. Et proinde hæc renunciatio in fauorem, potest à summo pontifice admitti, qui simoniam purgere potest, non ordinarius[f]. In hac resignatione singulare, vt si Pappa non admittet eam, semper remaneat resignans beneficij dominus[g]. Et non censeatur facta, nisi prouisio fiet illi, in cuius fauorem facte est renunciatio[h], isque acceptauerit[i], & vi prouisionis illius missus fuerit in possessionem[k]. Sic enim textus prouisionis admonet fieri, & mens conditionem apponentis, quę in forme & in specie definita impleri debet[l]: & deficiente causa & conditione, non censetur facta donatio[m].
29 Inter conditionales etiam resignationes est ille, quæ fit sub reseruatione pensionis, & non aliàs, vel reseruetis fructibus, vel parte eorum, quæ tantum à summo pontifice ad euitendam simoniam admitti potest, qui plenum
30 ius in beneficie habet[n]. Item & illa resignatio conditionalis, quæ cum regressu fit, vt si is cui confertur præmoriatur, redeat beneficium ad resignantem, & resignens retineat semper quosdem fructus beneficij. Item cum accessu, idque ex causa publicæ vtilitatis[o]. Sed istas conditiones latius non persequar, cùm reseruationes omnium fructuum, & regressus & accessus, in regno Franciæ non probentur per istas renunciationes, quæ senatusconsultis ideò sæpè improbatæ sunt[p], & hodiè expresse, concilio Tridentino etiam coedinitoribus[q]. Singulare tamen placitum curiæ secreti sacri concilij, quo Henricus, 2. rex in causa Ioannis Benedicti, qui eiurauerat beneficia in fauorem Francisci Semelle sui vicarij anteà moribundus, fide ab eo ecceptae, vt si à morbo, quo laborabat, euaderet, restitueret ei beneficia resignata. Decreuit namque cogendum eum Semelle reiurare Benedicto beneficia, & iussum ordinerijs, cuius collationis essent, eidem Benedicto conferre, damnatum Semelle ad sumptus, & ad fructuum perceptorum restitutionem,
31 29 April. 1558. Est alia conditionalis, ceusa permutationis facta, resignatio: nam alijs, quàm compermutentibus beneficia non censentur eiurata, nec alijs conferri possunt[r]. Quare si quis resignet beneficium in manibus ordinarij, causa permutationis mecum faciendæ, & mihi conferetur, & antequam ego quod habeo & debeo ex causa eadem resignem, mortuus fuerit resignens, vtrumque beneficium meum erit, nec cogar meum eiurare. Quòd si ab altera parte, facta resignatione, altera recusante, moriatur in possessione recusans, vacat beneficium eius per mortem[s]. Nisi fierent permutationes, vel resignationes illæ in fraudem nominatorum[t] & graduatorum in Gallia: nam tunc illis deberentur ab ordinarijs[t]. Et certè verum est, ante permutationem & collationem vtrinque faciendam, resignatione vacare verè beneficia, aliter beneficia viuentium conferrentur, vt latè explicat Dey-
32 ma[u]. Sic enim considetemus in permutatione valida beneficiorum, vt communis compermutantium voluntas accedat, & consensus[x]. Item eorum, ad quos pertinet beneficiorum electio, præsentatio, & collatio[y]. Et ita resignentur beneficia[z], vt permutentur spiritualia spiritualibus, ius in re cum iure in re, & non ad rem, vel contrà[a]. Consensus ex causa permutationis tantùm resignatione facta, limitatam causam habet expressam & conditionalem, sine qua facta non fuisset: quare, quamuis olim decretalium iure vacarent resignatione facta hac causa beneficia, & possent alteri conferri ab ordinario[b], tamen hodiè iure nouissimo placuit, ne possint alijs, quàm permutantibus
33 conferri[c]. Imò de consuetudine non petitur noua collatio, quando quis redit ad proprium beneficium, resignatione ex causa permutationis non sortiente effectum[d], veluti si beneficium compermutantis fuerit euictum[e]: etsi iuris rigore diuersum videri verius posset, & secundum consuetudinem in Gallia iudicatum in senatu Parisien. 1525. 2. Maij, & in vigilia Beatissimæ Mariæ, 1539[f]. Quare qui beneficium tanquam pacificum compermutanti dedit, & lis mota fuerit tenetur qui dedit litigiosum, vt author pro euictione eius qui accepit, & litem suscipere & prosequi: alioquin, qui pacificum pro eo dedit, potest reuerti ad
34 suum[g]. Dicimus autem consensum patroni laici requiri in collatione ex causa permutationis facienda, si beneficium sit patronatum[h]: alioquin enim posset irrita esse collatio, spreto patrono. Quod intelligendum est, si patronus contemptum prosequatur, non aliter. Et sic collatio hæc ex causa permutationis necessaria annullanda, non tamen nulla ipso iure dicitur, vt accidit in collatione alia, quæ fit vacante beneficio per mortem, vel resignationem simplicem[i]. Et ita iudicatum fuisse tradit Guido Papæus, & Rota[k]. Idem de consensu illorum, quorum est electio, dicendum est[l]. Verùm sufficit & patronos & eligentes requiri, nam non obstante illorum dissensu potest ee causa permutationis fieri collatio ab ordi-
35 nario. Et sic iudicari tradit Rebuffus[m]. Spiritualia spiritualibus hic permutantur, vt æqualitas saltem qualitatis rerum in ea permutatione adsit, & elidatur nundinationis & simoniæ suspicio[n]. Beneficium vnum cum alio, vel cum pluribus minoribus permutatur[o]: sine fraude tamen, dolo, vel pactione. Nam pactio, quam vocant concordiam in permutatione, cùm habeat simoniam[p], ab ordinario collatore, qui ei non potest dispensare, non potest admitti: sed tantùm à summo pontifice, vel eius legato habente potestatem[q]. Quocirca in hac concordia non debent contrahentes pacisci absolutè, nisi & quatenus approbabitur
36 à superiore[r]. In renunciationibus, quæ cum conditione fiunt, vel quæ aliter exigunt collationem, regule generalis erit: renunciationem fieri debere in manibus superioris eius, qui potestatem habet conferendi[s]. Summus tamen pontifex liberè potest se pontificatu abdicare, & illum eiurare[t]: superiorem enim non habet. Superior in hoc casu
is est,

dubijs, de renunciat. t c.9 de renunciat in 6 de pōrif. summ qui renunciarunt, vi- ac Gomez in reg. de infir. resignatio. 21. Ioan. Curgund. tract. de renunciat. Pappa.

u Deyma, in proce. Concor. fol. 119. colu. 1. 9. 3. per clem. c. de rer. permu. dum dicit resignata &c. & gl. in c. si propter, in ver. vocabulo, de rescr. in 6. & ibi Phil Franc. Andre. Dominicus.
x cap. 1. de rer. permut.
y clement. vni. eod tit.
z c. 2 eod. in 6.
a ca. fin de rer. permuta. Hostiens. in summa eius tituli, § quid potest permutari.
b cap. inter, de præbend.
c c. vni. de rer. permu. in 6. clem. vni. eod.
d Ioan. Andre. in d. c. eiu. in 6. Rebu. in tracta. de pacific. possessio. num. 145. & in 3 par. Praxi. benefic. de permutat. benefic. nu. 11.
f Reb vbi sup.
g cap. si beneficia, de præbend. in 6 Rebuff. vbi sup. num. 96.
h gl in clement. vni. de rer. permutati. Cassa. in tracta. iur. patron. in verb. honorificum, quæst. 1.
i can. decernimus, 16 q 7 glo. in cap. cum dilectus, de iure patronat. in verbo. præsentare
k Guid. Pap. decisi 274. ita etiam Rota decidit, decisio. 107. de rer. permut. incip permutatio facta per ordinariū, in nouis.
l d. clement. vni. de rerum permutat. Rebuff in 3 parte Prax. benefic. tit. de permut. num 91.
m Rebuf. d. nu me ac facit Pedanic. in tracta. de permut. benef q 24.
n Càn de rer. permuta. cap. ad quæstiones, eod Mattha. de afflict. quæst Neap 17.
o c. cum venerabilis, & ibi Ioan. Andr. de excep.
p cap cùm pridem, de pact. Panorm in ca. cùm vniuersorum, 7 nota de rer. permut Paris. consi 32. col. 2.
q d. c. cùm pridem, & can. fi. de pact.
r c. quæsitum, & c cū vniuersorum, de rer. permutat. Decius consi. 141. Incip ad plura. cap ad audientiam, &c.
s ibi gl. i verb. ad quos, de ip quæ ei mens. can. fi. c admonet, c. quod in

is est, qui potest inuitum priuare beneficio,[a] & qui diœceseos episcopus est, in qua beneficium sit. Nec potest alius, etsi ex priuilegio uel aliàs conferat beneficium, alterius diœceseos admittere renunciationem.[b] Cæterum potest quis eiurare beneficium, & per se, & per procuratorem: quòd per se possit, ex superioribus planum est: per procuratorem autem, & renunciare & acceptare posse quem beneficia conuenit inter interpretes, & firmat usus.

38 Porro procurator ad renunciandum fit in speciali mandato,[c] certus, uel nominatus:[d] nec procuratio sine nominatione certi procuratoris, ut dicunt, in albo ualet:[e] quia nec alienatio sine speciali mandato tenet.[f] Sicut & in procuratore ad acceptandum dictum est:[g] quamuis acceptatio sine procuratione facta ab eo cuius nomine fit, rata habari possit, & ualidetur.[h] Nihil tamen interest, clericus sit an laicus procurator: uterque enim constitui potest: honestius tamen fiet, si clericus sit.[i] Formam procurationis ex Henrici 2. regis constitutione attulimus, dum ageremus de renun-

39 ciatione expressa. Obseruamus hic procuratorem eodem mandato seu procuratione constitui non posse ad permutandum, acceptandum, & renunciandum, uel contra, simul.[k]

40 Dehinc placuit senatusconsultus ne procuratorium seu mandatum duret ultra annum, nec postea in uim eius fieri possa resignationes, uel prouisiones.[l] Ante posse, si modo procurator reuocatus non fuerit re integra, & dummodo ante reuocationem cognitam, resignauerit: nam cum reuocari possit procurator, reuocatus nihil agit, si cognouerit ante factam sui reuocationem, non aliter.[m] Etenim non eadem sunt resignare, & procuratorem ad resignandum facere: nam illa reuocari non potest, ut diximus, hæc re integra potest.[o] Imo si facta resignatione per procuratorem, antequam is cunsenserit, reuocetur, reuocatio ualida est:[o] & desinit esse procurator, cum consensus eius, procurationis sit potior pars, & sine eo non expediantur bullæ, ut statuit regula cancellariæ 43. Boer. decis. 348. num. 1.

41 Si tamen antequam notarius expedierit procurationem, ei fuerit facta reuocatio manifesta, nihil operatur procuratio deinceps expedita, & notarius pro falsario habebitur.[p] Sed & sine intimatione reuocatur procurator, si moriatur interim re integra qui constituit.[q] Et si procuratio esset facta ad resignandum ex causa permutationis, sufficeret intimari reuocationem parti re integra: nam post eam monitionem si quid fiat, dolo fieri dicetur.[r]

a gloss. in clementi. vni. in verb. in manibus, de renunciat.
b gloss. & Cardinalis, in clementi. vni. 7. quæstio de rer. permuta. Staphilæus, in 2. modo vacant. num. 15.
c c. cùm olim, § quia uerò, de offic. delega. l. iurisiurandum, ex conuentione, § si procurator, de iureiur. in P.
d l. 1. de procurator. gloss. in l. tutor incertus, de testamē. tute.
e Chassaneus, in consuetud. Burgund. rub. des droicts & appart. à gens mariez, § 5 in verb. sans procuration, num. 1. Boerius, decis. 274.
f capit. qui ad agendum, de procurator. in 6. cap. id quod nostrum, de regul. iur.
g Doctor. in cap. accedens, de præbend. c. fin. de procur. in 6. clementi. non potest, eo. tit. procurator, de electione in 6. gin. in § statuimus autem, in ver. procuratorem, de collat. in pragmatica sanctio.
h Doctor. in d. ca. accedens, & gloss. in capitu. quod sic, de præbend. in 6. glo. & Doctor. in ca. nonnulli, de rescrip.
i d. gloss. in d. verb. procuratorem, Panormitan in capi. decernimus, de iudic.
k Rota, decis. 529 tit. de procurator. incipit, utrum quis possit constituere. Rebuffus, tractat. nominat. quæst. 14. nu. 112.
l ita iudicatum fuisse tradit Rebuffus de pacificis possessoribus numero, 145. & 3. parte, Praxi. beneficio titu de procurator. ad resignan. nu. 15. Extat constitu. Henrica. titu. de la reformation des prouis. aposto. notaires & banquiers art. 30. de l'an 1553 en Mars.
m clem vni. de renunciat. c. si duo, vbi Docto. de procurato. cap. fi. eo. tit. in 6 facit l. si fortè, de offic præsid. in P.
n Rebuff in §. 1. de subla. clementi. liter. in verb. resignatione, in concordat.
o Rebuff. vbi sup. vers. nono limitatus.
p Idem in 3 parte Prax. benefi. tit. de reuocat. procurato. nu. 9.
q Felin. in capit. ex parte decani, Pallen. 8. de rescript. l. mandatum, & ibi Bald. cap mand.
r Docto. in c. fi. de procura. in 6. vide de hoc Rebuff. & de alijs 14. casibus, in quibus non est opus, renunciationem notam fieri procuratori in glo. fi. in de sublat. clementi. in concordat.

De modo renunciationis. Cap. XIIX.

1 *Renunciantes quid iurant prius.*
2 *Renunciatio beneficij sine ui & metu fieri debet, & quis metus rescindat eam.*
3 *Intrusi in causa beneficiali qui dicantur.*
4 *Simonia ipso iure priuat beneficio possessorem.*
5 *Renunciatio dolo facta corruit.*
6 *Renunciatio fieri debet secundum regulas cancellariæ de infirmis resignantibus, & de publicand. resignat.*
7 *De regula de 20. diebus renunciationis, & in quibus locum habeat uel non, & 10.*
8 *Officium regale in Gallia renuncians, debet superuiuere per 40. dies.*
9 *Regula de 20. diebus non habet locum in renunciatione facta coram ordinario.*

1 Qui renunciant uel eorum procuratores, prius iurant eam sine dolo, ui, metu, aut simonia fa-
2 ctam.[s] Renunciatio itaque debet esse spontanea, & ui impulsiua metuve facta, reuocatur.[t] Sicut & alia hisdem modis extorta:[u] & aut nulla est[x] renunciatio, aut saltem annullanda.[y] Quod & in procuratoris ad renunciandum constitutione intelligi debet.[z] Metus hic iustus intelligi debet, qui habet restitutionis causam, & cadere potest in constantem uirum:[a] iustus, id est, probabilis, & non leuis,[b] qui & proximutum esse potest,[c] & ipsius collatoris.[d] Atque ideo in Gallia ita ui & metu spoliatus, uti potest remedio possessorio reintegrandæ, cui si obijciatur renunciatio, ea nō obstante iudex possessionem restituet, uel uindicatione ad possidendum ita extortum[e] tuebitur. Sed operæ pretium est prius iniustam uim probare illatam: nam ea quæ iuste infertur, pro ui non habetur:[f] ueluti si in controuersia beneficij, iudex detegat aliquem iniuste re ipsa illud possidere, potest eum cogere sententia excommunicationis, & alijs modis illud eiurare uel renunciare, scilicet dum dimittitur
3 illi ipsum de facto.[g] Veluti qui restituere iussus est, si non obsequatur, manu militari cogendus.[h] Neque qui improbam habent possessionem, titularij dicuntur[i] & beneficiarij, sed intrusi: quales sunt omnes, qui non intrant in beneficium per ostium, aut sine canonica institutione:[k] & qui interrogati cur possident, nihil aliud quod respōdeant habent, quàm quòd possideant.[l] Item illi qui sine titulo sunt, & causa possidendi,[m] si possessionem nanciscantur beneficij ante collationem:[n] uel post collationem, propria authoritate alio possidente, possessionem capiant.[o] Mandatum enim collatoris est expectandum,[p] & quidam authoritatem & mandatum ipsam collationem & institutionem interpretantur.[q] Quibus addere possumus alias intrusionis species, quas tradit Felinus,[r] in quibus si per iudicem ademptio ui fiat, nō dicetur iniusta uis, nec metus ille

s ca. super hoc, de renunciat. regul. cancellar. 42.
t cap. nisi cùm pridem, de renunciat. c. 2 & 4. de his, quæ vi metu cause. fiunt, can presbyteros, 50. distinct. c. solicitè, de restitut. spolia. c. sciens, de elect. in 6.
u tota l. 1. & tot. titu. de his quæ vi metus caus. fiunt, in P. & C. cap. requisiuit, & ca. gemmam, de sponsa. l. fina. C. eod.
x secundū Rotam, decis. 174. fuit dubitatū, in nouis, de renunciat. Surrig. in ca. ad aures, de his quæ vi metu. caus. fiunt, & decisi. Tholos. 285.
y secundū Calderinum in consil. 1. de renunciat. per capit. super illo, eodem.
z Panormitan. in ca. abbas, de his quæ vi metu. caus. fiunt, facit ca. ad audientiam, & ibi gl. & c. cum dilectus, eod
a c. ad audientiam, eod l. metum, in prima, de eo quod metus caus. in P.
b capit. fin. de appella.
c ca. sciens, de elect. in 6.
d clemen. multorum, de pœnis
e gloss in § ad tollēdas, in verbo libera, de electio. in prag. sanction.
f l. 3. § 1. de eo quod met. caus. in P. l. nec magistratus, de iniur. in P.
g capitu. quia diuersitatē, de concess. præbē. capi. ad aures, de excessibus prælator. capit. relatum est, de iure patronat. c. ex insinuatione, eod. capit. accepta, de restitutione in integr.
h l. qui restituere, de rei vendica. in P. ca. cùm aliquibus, de re iudic.

i l. improba, C. de acquirend. possess.
k cap. relatum, de iure patronatus.
l l. qui interrogatus, de petit. hæredit. in P. Bald. in c. nihil est, de election.
m l. nulla, l. nec alia, § omnibus, de acquirenda possess.
n Panormit. in c. cùm iamdudum, per illum tex. de præbendis, cap. ne sede vacante, ca. pastoralis, de priuileg.
o c. ad aures, de excess. prælat. c. eam qui, de præb. in 6 can. placuit, 16. q. 6. l. si ex stipulatione, de acquir. rer. domin. de Selua, tracta. de benefi. par. 3. q. 15.
p c. 3 ne sede vacante, c. cùm venissent, de restitut. spolia.
q Panormi. & alij in c. cum iamdudum, de præbēdis, Felinus, in c. in nostra, de rescrip. in c. accusantes, de accusatio.
r Felin. in d. c. in nostra, Rebuff in §. 1. de pacif. posses. in ver. violentos, in concord.

ille resignationem rescindet. Similiter neque uis illegitima illata post renunciationem rescindet actum priorem legitimum & liberũ:[a] uel si, post renunciationem ui metuve factam, purgata uis metusve fuerint, utpote si facto spoliationis, & restitutioni pacto renunciasset, uel iuramento,[b] quanquam non ualeat renunciatio beneficij facta post spoliationem,[c] & tamẽ restitutioni spontaneæ renunciari potest:[d] &
4 inuiolabiliter seruabitur iuramentum.[e] Debet etiam esse à simonia libera renunciatio:[f] nam semper probata simonia, priuat beneficio, siue publica, siue occulta sit, simoniacum possessorem ipso iure. Proinde beneficium poterit ita obtentum uel resignatum, impetrari ut uacans ipso iure: & postea poterit probari simonia.[g] Et quamuis collatio ex causa illa resignationis simoniaca non ualeat, tamẽ qui resignauit, nõ potest illud beneficium repetere, nec ille qui
5 simoniace adeptus est retinere.[h] Dehinc sine dolo debet esse renunciatio:[i] quia in omnibus, & in causis potissimum beneficialibus, bona fides interuenire debet:[k] & liber consensus in resignatione exigitur.[l] Cui obijcitur, ut uis &
6 metus, ita & dolus.[m] Insuper obseruare oportet in resignationibus, regulas cancellariæ Romanę curię duas. Altera est, de infirmis resignãtibus:[n] Altera de publicãdis resignationibus,[o] de qua supra diximus, dum legimus de modis legitimis dãdi beneficia, dumq; palam dari debere probauimus. Igitur de priori nunc tantũ.
7 Prior statuit, ut collatio facta in uim resignationis, uel resignatio facta in fauorẽ non ualeat, nisi resignãs in infirmitate cõstitutus superuixerit per 20. dies.[p] Ne ecclesiasticis facultatibus quis abutatur, & ne cum instare uitę periodum arbitratur, audeat ueluti testamento aut iure testamenti, sanctuariũ Dei transferre.[q] Item ne per huiusmodi resignationes, ordinariorũ ius, uel expectantiũ beneficia fraudentur. Cur autẽ in hac regula 20. dies potius, quàm plures uel pauciores adijciuntur, disputat Gomesius in regulam de infirmis resign. quæst. 25. Numerandosq; dies 20. à die præstiti consensus per resignantẽ supplicatione signata in q. 31. Et quomodo de momento in momentũ dies computãdi, q. 27. & glo. antiq. in illã reg. 18. cancell. Et Rebuff. in eadẽ 10. in 3. par. Prax. benef. Et hãc regulam fusè probat Gomesius locum habere in renunciatione facta papatus per summum pontificem.[r] Item in cardinalibus,[s] & eorũ familiaribus,[t] in exemptis ab ordinarijs,[u] in fœminis regularibus habentibus dignitates collatiuas.[x] Item in commendis perpetuis, non autem in temporalibus eiuratis,[y] & in infirmo qui renunciauit iuri suo quæsito in beneficio, ui alicuius gratiæ,[z] & in renunciatione ex causa permutationis.[a] Dubitat & de resignatione facta cum retentione fructuum.[b] Asserit autẽ & in beneficijs patrimonialibus, quę perpetuo dantur in titulum.[c] At non haber locum in imperatore, qui renunciauit imperio ex consensu electorum:[d] nec in senibus renunciãtibus:[e] in intrantibus mare, & renunciantibus metu tempestatis:[f] nec in peste infectis:[g] in infirmis uulnere non lætali:[h] & in eo qui sanus erat tẽpore renunciationis & consensus sum. pontif. quamuis postea fuerit infirmus mortuus intra 20. dies.[i] Item nec in beneficijs consistorialibus, id est, quę conceduntur per resignationem in consistorio Papæ,[k] nec in beneficio unito,[l] nec in translationibus pensionum,[m] uel in eiuratione beneficij patronati cum licentia patroni.[n] Nec in officijs curiæ Romanæ, potissimum secularibus, quæ teneri possunt ab uxorem habentibus, & in alijs quibuscunque mix-
8 tis cum spiritualibus.[o] In Gallia, in officijs prophanis renunciatis inter manus regis, qui renunciat debet superuiuere per 40. dies: unde quando officij regij admittitur renunciatio, solet rex in literis excipere, dummodo resignãs infirmus non sit, & uiuat per quadraginta dies.[p] Receptum tamen est in Gallia eam regulam de uiginti diebus seu de infirmis, locum habere in beneficijs & officijs ecclesiasti-
9 cis collatis à rege iure suo.[q] At inter omnes quoque conuenit tandem, regulam illam non habere locum in resignatione facta coram ordinario: quia coram eo non fit resignatio in fauorem, & ipse liber in conferendo est, ut ei cui conferre rogatus est, uel alij possit concedere: quod non habet locum in renunciatione, quæ coram summo pontifice fit in fauorem, & non aliàs. Et sic est necessaria & conditionalis, & ita iudicatum:[r] quamuis in contraria
10 sit sententia Gomesius,[s] & alij. Quando intra 20. dies resignans moritur ex eadem infirmitate, quamuis uere uacet beneficium per resignationem post impetrationem,[t] ob eam mortem nullam: tamen censetur uacare per obitum, ut resignatio habeatur pro non facta.[u] Neque per clausulas generales, ut illa, uel aliàs quouis modo uacet positas in supplicatione resignationis mortui infra 20. dies, comprehenditur iste modus uacationis per obitum fictè inductus, per dictam regulam de infirmis, quia prædicta resignatio hic annullatur, ut late docet Gomesius.[x] Receptum est tamen summ. pontif. posse huic regulæ de infirmis derogare, & legatum cum potestate derogandi creatum, si modo expresse deroget.[y] Et ita placitis supremarum curiarum ratum est.[z]

a Lapul, allegat. 28.
b gl. in c. super hoc, in verbo resignationis, de renunciat. Rota, decis. 68. inci. nota, quod post spoliationem, tit. de renunciat. in antiq.
c c. sollicitè, de restit. spoliat.
d Rota, decis. 28. & 424 incipiẽ nota quod si spoliatus, tit. de renunciat. in antiq. & decis. 326 incip. nota q. existenti in possessione, in antiq.
e authẽ sacramenta puberũ, si aduers. vendit.
f ca. super hoc, & ibi gloss. in verb. pecuniæ, de renunciat.
g Rebuf. 3. parte Prax benef. de simo. in permutation. numer. 81.
h Idẽ vbi sup. nu 2. gl. & Ostio. in c. constitutus, de transl. Guid. Papa, cõsil. 172. frater Hugo &c.
i d. capi. super hoc, de renunciat.
k ca. cum dilectus, de elect.
l d. capi. super hoc.
m l. mulier, § si metu, quod met. cau.
n Reg. 18.
o Reg. cancellar. 34.
p d. reg. canc. 18. & ibi gl. facit cap. 2. de renunciat. in 6. Guille. Bened. in repet. c. Raynutius, in vers. in extremis positus, num. 26. de testa. Supplicat hanc regu. Rebuffus in 3. par. Prax beneficior. de regu. de infir. resign. & Gomesi. explicat, per 41. quæstiones.
q c. 1. de preb. can. pleraque, & q. 1.
r Gomes. q. 1.
s quæst. 3.
t quæst. 4.
u quæst. 3.
x quæst. 5.
y quæst. 13.
z quæst. 18.
a Idem, q. 19.
b quæst. 20.
c q. 21. & 23.
d Gomes. docet, q. 5. in hanc regul. de infir. resig.
e Idem q. 7.
f Idem q. 8.
g quæst. 9.
h Id. q. 11. glo. antiq. in regu. cancel. 18
i Idẽ Gomesi. eod. q. 12.
k quæst. 14.
l quæst. 15.
m quæst. 16.
n quæst. 17.
o quæst. 20.
p In decision. Francisc. Mar. 324. in 1 p. Rebuf. in regu. de infir. gl. 5. in 3. part. Prax. benefi.
q Papon, lib. 3. Ar. 9. tit. 2. art. 3. & 2.
r Idem vbi supra arr. 1. tit. 2. lib. 2.
s Gomes. in d. regul. de infir. quæst. 26.
t aliàsquin collatio nulla de beneficio non vacãte, c. 1. & 2. & ca. cum nostris, de concess. preb.
u glo. in clem. 2. de immunita. eccles. Gomes. in d. regu. de infir. resign. quæst. 30.
x Idẽ Gomes. eod. q. 24.
y Idem in d. reg. q. 20 & 6. Rebuf. in illam reg. gl. 2. num. 24. & 25. & in § præfatique m dimitti, in vers. vacare, de coll. in concord.
z Pap. lib. 3. rer. tit. 2. arr. 4.

De uacatione per mortem titularij. Cap. XIX.

1 *Vacat beneficium ipso iure per mortem.*

1 Recte etiam beneficium dicitur uacare iure & facto, per mortem ultimi possessoris ueri titularij. Nam beneficia tantum conceduntur ad uitam utenda, uel fruenda, & tegenda, ut docuimus in finitione beneficij, nec de his disponi potest, uel iure hæreditatis constitui.[a] Mors separat corpus & animam,[b] & hæc est mors naturalis, de qua hic intelligimus, quæ non continet ciuilem, sicut nec in alijs beneficiorum quæstionibus.[c] Et cum mors omnia soluat,[d] soluet & ius, usus, uel usufructus beneficiarij in beneficio,[e] morte eius: ut in usufructu alterius generis receptum est.[f]

a c. 1 de preb.
b L. si mater, C. de institut. & substit.
c gl. in c. susceptum, in ver. per morte, de rescrip. in 6 & in c. quamuis, in 1. de preb. in 6.
d §. deinceps, in auth. de nupti. colla. 10.
e c. 1 & c. fi. de loca. ca. fin. ne prælati vic. suas, clem. 1. de reb. eccles. nõ alie.
f §. finitur, de vsufr. l. 3. §. fin. quib. mod. vsusfr. amit.

De beneficio litigioso. Cap. XX.

1 *Beneficium litigiosum quod dicatur.*
2 *Beneficiorum lis de possessorio aut petitorio.*
3 *Beneficiorum possessio & titulus coram iudicibus secularibus in Gallia tractatur: contra iure canonico.*

4 *Vnionis beneficij controuerſia agitur coram iudice regio in Gallia.*
5 *Poſſeſſorij iudicij pro beneficiorum litibus methodus.*
6 *Dilationes quot danda in iudicio poſſeſſionis beneficiorum.*
7 *Poſſeſſorij duæ prouiſiones, uindicia ſeu recredentia, & ſequeſtratio.*

1 SVperiora pertinent ad beneficia,
quę cuiuſque dici poſſunt, uel nul
lius ſunt: nempe ad beneficia iu-
ſte poſſeſſa, uel uacantia. Poſtre-
ma nunc his adijcienda eſt conſideratio, perſo
narum poſſidentium beneficia, de quibus in-
certum aliquandiu eſt, num uere poſſideantur,
an uero iniuſte, an num uacent. Ea erunt liti-
gioſa, controuerſia coram iudice mota, poſt-
quam à iudice competenti citatio emanauit, &
aduerſarium citatum peruenit, uel per eum fa-
ctum eſt quominus ad notitiam perueniret: dū
in citatione talia ſunt expreſſa, per quæ plene
poſſit inſtrui, de quibus in iudicium conueni-
2 tur.[a] Porro iudicium omne & controuerſia be-
neficiorum, uel poſſeſſorium reſpicit, uel peti-
torium.[b] Iudices utriuſque idonei iure canoni-
3 co pontifices ſunt, ſeu epiſcopi ordinarij.[c] In
Gallia tamen magiſtratus regij de his litibus,
ubi de poſſeſſorio ſeu interdicto retinendæ,
ſeu *maintenue ou complainte*, & recuperandæ co
gnoſcunt:[d] quamuis Fernandus hoc durum ſa
tis & uſurpatum exiſtimet, multis rationibus.[e]
Quas tamen una mea ſententia temperare po-
terit ratio ita expedire fieri, & cum de poſſeſſio
ne tuenda, uel defendenda quæritur, potius ad
ſeculares poteſtates recurrendum, ad quas gla
dij temporalis executio pertinet contra huiuſ-
modi prędones & ſpoliantes, quos eccleſiaſtica
cenſura uix à temeritate poſſet compeſcere.
Sed & lites beneficiorum, quæ ad ius regaliorū
pertinent, & ea ratione collationis regiæ ſunt,
uel aliter eius liberæ collationis, ſiue petitorio
ſiue poſſeſſorio agatur iudicio, ſenatus Pariſien
4 ſis cognoſcit & ſopit. Cognoſcunt & regij iudi-
ces in Gallia de poſſeſſorio unionis controuer-
ſiæ.[f] Sed & in concilio Baſilienſi, tit. de cauſis,
approbantur iuriſdictiones in litibus benefi-
ciorum. Et placuit ſenatui Pariſienſi interdi-
cta retinendæ poſſeſſionis, de omni re ſpiritua
li coram iudice laico proponi, & pro decimis.[g]
Prius de poſſeſſione, quàm de proprietate in
omnibus fere iudicijs agendum eſt:[h] quanquā
utriuſque quæſtio ſimul proponi poſſit.[i] Præ-
uenta tamen poſſeſſorij in curia regia quæſtio,
in Gallia impedit ne agi poſſit alibi de peti-
torio.[k] Iſtius porro poſſeſſorij iudicij me-
5 thodus hæc eſt. Primum neceſſe eſt obtine-
re ab officina æquitatis ſiue cancellaria regia
diploma retinendæ, ſeu *Complainte en cas de
ſayſine & nouuellete*, ſeu intra annū,[l] à die tur-
batæ poſſeſſionis.[m] Tradit & Rebuffus an-
num computandum in beneficijs poſt adeptā
poſſeſſionem titularij, & non à die mortis prio-
ris titularij, uel uacationis, & ita iudicatum.[n]
Interdum à ſeneſcharchijs, querimoniæ ſeu re
tinendæ ſolent impetrari, quando illi iuridici
ſolent iure ſuo, ſiue commiſſione negotij hac
de re cognoſcere, cuius generis eſt ſeneſchar-
chus Cadurcenſis.[o] Horum deinceps diploma
tum executio per apparitores fit, & dies nomi-
ne impetrantis dicitur aduerſario, ut ſiſtat ſe iu
dicio corā iudice legitimo, uel eo cui dirigitur
reſcriptum,[p] inſtructus & paratus ad litem agi
6 tandam, nulla alia poſtulanda dilatione,[q] niſi
pro copia facienda, uocant communicatio-
nem titulorum, quæ neceſſaria eſt, una legiti-
ma concedatur.[r] Interim autem, ſi de ui ti-
meatur, ſequeſtratur beneficium, ne ad arma
proſiliant litigantes.[s] Poſtea lis conteſtatur,
qua audita, iudex aliam eamque unicam dila-
tionem conſtituit,[t] ad edendos ſeu producen-
dos titulos, quibus uti decreuerint poſſeſſores
& litigantes, quorum quilibet ſe dicit iure poſ-
ſidere, quæ dilatio niſi à ſenatu prorogari ne-
quit. Hic nullorum teſtium allegatio uel edi-
tio admittitur. Et tunc partes iudicis ſunt, habi
ta titulorum ratione, ſecundum eum uindicias
uel recredentiam ferre, qui ius apparentius in
beneficio uidebitur habere,[u] uel ſi non li-
7 queat, ſequeſtrare. Sunt enim duæ prouiſio-
nes in interdicto poſſeſſorio, uindiciarium, &
ſequeſtri.[x] In beneficialibus quippe cauſis
oportet poſſeſſionem colore aliquo tituli ſul-
citi,[y] ne uitioſus ad eam detur ingreſſus:[z] po
tiſſimum cum in beneficijs quæratur de iure.[a]
Niſi forſan agant interdicto recuperandæ, ſeu
ut dicunt reintegrandæ uel reſtituendæ poſſeſ-
ſionis: quia tunc ſufficit ſine exhibitione titu-
li, probare ſe fuiſſe in poſſeſſione tempore
motæ litis, & ſpoliatum fuiſſe.[b] Atque ante
omnia reſtitutio fit.[c] In interdicto retinen-
dæ non item, quia habet cauſam proprieta-
tis annexam.[d] In uindicijs non deſideramus
exactam iuris probationem.[e] Veruntamen
hic pro quo ſententia de momentanea poſſeſ-
ſione fertur, ſatiſdare debet de fructibus reſti-
tuendis,[f] ſi opus fuerit reſtitui poſtea. Sub-
inde in pleno poſſeſſorio lis eſt perſequen-
da, teſtes ſi quos litigantes allegent reci-
piendi audiendive ſunt, & tandem ſum-
mariè & de plano finis negotio imponen-
dus.[g]

a Clemen. 2. ut lit. penden. cap. non poteſt, de procur. c. ut circa. de electio. in 6. c. procurator, eod. clem. cauſam, de electio. cum ſimilibus.
b c. ſi. de iudic. tit. de cau. poſſeſſ. & proprie.
c c. 3. & tot. tit. de for. compet. & de iudic.
d Guid. Pap. decis. 1. diſputant Interp. in c. fin. de iudic. Cardinal. Zabarel. in clem. diſpendioſam, de iudi. §. 1. de cauſ. in pragm. ſanct.
e Bereng. Fernand. in repet. §. nihil commune, l. naturaliter, de acquir. poſſe. in 3. prin. fac. nu. 3.
f Rebuff. in §. 1. de cauſis, in concord.
g notat Rebuffus in commē. ad conſtit. reg. To. 2. Rubr. des matieres poſſeſſoires, artic. 3.
h l. ſi de vi, de iudic. in F. § retinendæ, de interd.
i ca. cùm dilectus, de cauſ. poſſeſſ.
k Conſtit. Frā-ciſc. 1. publicata, an. 1539. artic. 48.

l ead. conſtitu. artic. 51.
m in conſtitu. Caroli 7 in prima, artic 70 & conſtitu. Franc. 1 art. 61. in publica an. 1539.
n Rebuff. in cōlectaneis ad conſti. regi. tomo 2. conſtitu. tit. des matieres poſſeſſoir. artic. 9.
o Aufreri. in ſtil. parlam. ad etu. de can noeita. ad §. illū, item in caſu nouitatis.
p in pri. conſtitutio. Carol. 7. artic. 7.
q in conſti. Carol 7. primis artic 65 & Caro. 8 art. 32.
r conſtit. Franciſc. 1. an. 1539. art. 46 & 47.
s arg. l. aequiſſimum, de vſufruct. & clemē. vni. de ſequeſtrat. poſſeſſ. & fruct.
t in conſtitut. Frāc. 1. an. 1539. art 47.
u eo art. 46. an. 1540 & Caroli 7. in prima, art. 58. l. ſi. C. de edict. D. Adrian. toll.
x Rebuffus, in collectaneis in conſtitut. regi. Tomo 2. tit. des matieres poſſeſſoires artic. 1. num. 2.
y cap. ad decimas, de reſtitu. ſpoliator. in 6. Præpoſitus, in ſum. 3. q. 1.
z c. 2. de eo qui mitti. in poſſeſſ. in 6. Specul. in titu. de teſte, §. nunc videndū, verſ. ſed pone ergo, glo. in clementin. vni. de cau. poſſeſſ.
a ea. licet cauſam, de probatio. gloſ. vlt. in clemen. vni. de cau. poſſeſſ.
b Aufreri. deciſio. quæſtio. Tholoſ. 15 l. ſi quis ad ſe fundum, C. ad legē Iuli. de vi pub.
c canon. reintegranda, 3. q. 1. tot. tit. de reſtit. ſpolia.
d l. 2 § quod ſi, de interdi. in P.
e c. literas, de reſtit. ſpol. interp. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
f l. n. C. uti poſſidet.
g clem. diſpendioſam, de iudic. clem. ſæpè, de verb. ſignif.

Syntagmatis iuris vniuerſi Libri Decimiſeptimi Finis.

DE

DE PVBLICIS ET ALIIS SECVLARIBVS PERSONIS.

Liber Decimusoctauus:

De principibus generaliter, & de illegitimis. Cap. I.

1 *Principatuum, & principum diuisio.*
2 *Principum illegitimorum species.*
3 *Otthonis imperium.*
4 *Didij Iuliani nundinale imperium.*
Iulianus Imperator magus, capite damnatus.
5 *Gyges Imperator Lydorum ex nece domini.*
Dary imperium eod.
6 *Regna occupata, sunt magna latrocinia.*
7 *Regnum ui occupatum, ui tantum retinetur, & infœlicem habet exitum.*
8 *Reges in tyrannos quare degenerent.*
Tyberij Cæsaris uitium, eod.
Caij Caligulæ Cæs. uitium. eod.
Claudij Cæsar. uitium. eod.
Galba Cæsar. uitium, & mors, eod.
Domitiani Cæsaris uitia, & mors. eod.
Commodi Cæs. uitia, & mors. eod.
9 *Antonini Caracallæ uitia & mors.*
Auiti Cæs. uitia, & mors. eod.
10 *Gallus Cæsar crudelis, & mors eius.*
Adorari noluit Constantinus 2. Cæsar eod.
11 *Darij superbia.*
Rex regum dici noluit Darius, & consanguineus deorum. eod.
12 *Reginam reginarum se uocari noluit Cleopatra.*
13 *Conuiuiorum inuentores Pisistratidæ.*
14 *Regnorum fatum, & morbi.*
15 *Principatum usurpantes illegitimi.*
16 *Reges & principes temporales, & annui.*
Bætarchia quid. eod.
Reges bini annui Carthagini. eod.

1 HActenus dictum est de principibus & personis publicis ecclesiasticis, de que eorum cura, & solicitudine, ministerio, & sacerdotijs eorum. Agendum nunc est de publicis alijs personis secularibus, principibus, magistratibus, & alijs. Principatuum publicorum alij spirituales, alij seculares,[a] ut diximus: & horum alij legitimi, alij illegitimi
2 dicuntur[a]. Illegitimi sunt, qui uel malis artibus ad legitimum imperium conscendunt, uel illud legitime consecuti male exercent, & tyrannice imperant: uel qui illegitimum, & præter morem sibi nouum statuunt imperium. Priorum suppetunt exempla eorum, qui re-
3 gno aliquo, quale Othonis Imperatoris, qui necato Galba, sceleste imperium, & pecunia
4 consecutus est:[b] ut & Didius Iulianus. Nam inter Didium Iulianum, & Sulpitianum clausis portis urbis Romæ, occiso Pertinace, auctioni expositum est imperium & licitationi à militibus: addictione autem uicit Iulianus & ita Imperator nominatus. Quem tamen populus respuit, indignus alioquin imperio, qui & magiæ causa multos necauit pueros, necatus ipse, & capite à senatu damnatus, & Seuerus
5 imperator nominatus.[c] Sic impie ex nece Domini Candaulis, Gyges imperio Lydorum potitus est, cuius & ultio in abnepotem Gygis ue
6 nit.[d] Darius etiam Histaspis filius, dolo imperium Persarum nactus:[e] tandem & ipse misere obtruncatus.[f] Occupata regna omnia, & ui inuasa remota iustitia, nihil aliud sunt, nisi magna latrocinia: quia nec ipsa latrocinia nihil aliud sunt, quam parua regna, ut ait D. Augustinus.[g] Vt & eleganter & ueraciter Alexandro Magno comprehensus pyrata, & interrogatus quo scelere impulsus, mare infestum haberet uno Myoparone (id est nauicula pyratica) respondit, Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.[h] Sic Lucanus,[i] Alexandrum Magnum fœlicem terrarum prædonem uocat,

Terrarum fatale malum, fulmenq; quod omnes
Percuteret populos, pariterque & sydus iniquũ
Gentibus.

7 Regnorum horum exitus post illegitimum initium etiam infœlicissime successit. Regnum enim malis artibus comparatum, & ui retentum, non potest perdurare:[k] quia non manent in officio qui ui cõtinentur, sed ad primam occasioñe & leuem offensioñe dissoluuntur illorũ fœdera. Dum spes est in armis, ipsum quidẽ floret, & ui effici possunt res, sed tempore collabitur. Et ut ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita & causas negotiorum iustas esse.
8 Inter principes, qui legitime quidem nacti sũt imperij dignitatem, sed qui pessime & tyrannice regnarunt, plures enumerare possem, si hic non iura interpretari, sed historiam perscribere uellem. Itaque supersedebo, & intra fines operis me continebo. Et in summa certum puto, quod rex & tyrannus omnis est, tandem aliquãdo, libertatis inimicus, & legibus infestus,[l] ubi paternum amittit animũ. Nec fieri potest, quin nimia principum usurpata licẽtia in aĩo imperandi indignos, multas & fere intolerabiles nõ excitet tragœdias, & ita imperiũ in tyrãnidẽ non degeneret, quæ longa distinctione inter se dissident, ut diximus in Feudis circa finẽ. Neque nisi raro inuenimus ullos principes legitime uocatos, qui nimia ut ebrij licentia, in aliquod insigne uitiũ non inciderint. Tyberius Cæsar crudelis & simulator.[m] Caius Caligula inconstans, prodigus, luxoriosus, parricida, incestuosus cum sororibus, adulter cum alijs.[n]

a can imperiũ, & ca. quoniam, 10. dist. can cũ ad uerũ, 96. dist.

b Xiphil ex Dione, in Othone.

c Idem ex Dio. in Didio Iuliano. Herodi. in 2. histo. Cæsar.

d Herodotus, in 1.

e Iustin. in 1.

f Q. Curt. li. de gest. Alexand. & Iustin. in 1.

g D. August. li. 4. de Ciuita. Dei, c. 4.

h Cicer. 3 de Rep. ut refert Nonius Marcellus.

i Luca. li. 10.

k Demosthe. Olynth. 2.

l Idem orat. 2. con. Philipp.

m Dion. li. 58. histor.

n Idem lib. 59.

Claudius Cæsar, nxoris Messalinæ & famulo-
rum suorum mancipium. [a] Galba pecunia in-
explebilis, ideo occisus à militibus. [b] Tempus
imperij Vitellij nihil aliud, quàm ebrietas, &
comessationes, ita & turpiter à suis militibus
occisus, & ad Gemonias proiectus. [c] Domitia-
nus fraudulentus, simulator, crudelis, incestuo
sus cum nepte: tandem quoque à duobus suis
cubicularijs Parthenio & Sigero necat'. [d] Sub
Commodo degenerante à probo patre Antoni
no, respublica uenalis, & magistratus: athlæta-
que is potius, quàm Cæsar, & uoluptatis prodi
gium: tandem & ab athlæta Narcisso in bal-
9 neo suffocatus. [e] Antoninus Caracalla crude-
lis, lubricus, parricida fratris Getæ, gladiator,
tandemque à Macrino, quem occidere decreue
rat, obtruncatus. [f] Auitus Cæsar, dictus Sarda-
napalus, tantæ mollitiei & luxuriæ, ut alios in
his quoslibet superarit: tandem etiam necatus,
& capite abscisso cum matris corpore in Tybe
10 rim proiectus. [g] Crudeles Constantinus & Gal
lus Cæsa. [h] Et Constantius 2. interfector, & suc
cessor Galli, superbissimus, primusque extero
situ, & regio more instituit adorari, cum antea
semper ad similitudinem iudicum, salutatos
principes legerimus. [i] Mos autem ille mutua-
tus à regibus Persarum, qui uolunt se adorari
11 ab adeuntibus. [k] Quàm superba & ridicola Da-
rij Arsani filij formula, qui totius orientis mo-
narchiam tenebat, qui antequam uinceretur
ab Alexandro Magno, imperiosissima legatio-
ne se regem regum ac consanguineum Deorũ,
Alexãdrum uero famulum suum appellauit. [l]
12 Vt Cleopatra etiam eo insolẽtiæ prouecta est,
13 ut reginam reginarum se appellaret. [m] Narrat
Idomeneus, Pisistratides Hippiam & Hippar-
chum filios scilicet Pisistratidis, conniuia co-
messationesq; inuenisse, quapropter equorum,
aliorumq; multorum apud illos erat copia, &
14 ex eo fuisse graue eorum imperium. [n] Nõ per-
currã aliorum regnorũ priuata exẽpla, sed suf-
ficiet res omnes, ipsaque imperia, & ad summũ
virtutis perducta, & uiribus collabi. Et uix fi-
lios & successores in regno quantũuis legitimo
imitari patres, uel similes esse maioribus, imo
nec sibiipsis. Nam quos labor & uirtus per ele
ctionem ad regna euehit, uel successio legiti-
ma extollit, sæpe, & ut plerumque res secundæ
corrũpunt, uel satellites, seu cõsiliarij improbi,
& rerũ nimiũ fœlix successus, & uoluptas. Quã
obrẽ paulatim imperia, regna, & principatus
senescunt, ęgrotant, concidũt, & intereunt, alia
que noua resurgunt. Quo respexit forsan uati-
cinium, si ex ijs quæ uidimus, fidem futuris ha-
beamus, Bissinæ Bissini Thoringorum regis v-
xoris, quæ, ut author Aymonius, [o] futuras re-
gum Gallorum successiones, uisionibus Chil-
derico regi dilucide ostendit: quas qui legerit,
non minus mirabitur, quàm si Sibyllæ oracu-
la legisset. Sed omnibus porro rebuspub. rui-
næ & miseriarum causas subiecerunt pręcipue
duo uitia crudelitas, & luxuria. Vtrumque
in Tarquinio Superbo finem imposuit regno
Romanorum. [p] Mollities & luxuria monar-
chiæ Assyriorum per Ninum usurpatæ ab Arsa-
ce. [q] Quæ & regnum transtulit in Carolum
Martellum Galliæ. His accedit rerum publ.
gubernandarum igonrantia, quæ præcipites
agit principes, & ob quam ordinata peruer-
tunt, egentia ope contemnunt, aut prætermit-
tunt, discrimen nesciunt inter rectorem & sub-
ditos, omnia confundentes, in quibus dignita-
rem conseruare imperij oportet, remissi: in qui
bus imperium remittere, tyranni. Vera au-
tem imperij regij expressio, in filiorum guber-
natione est; nam & in hos imperium regium
dicitur. [r] Quod enim genuit, quodque per a-
micitiam præest, & per ætatem, idipsum est
idem, quòd species quædam regij imperij. Et
sic Homerus Iouem omnium regem, hominũ,
deorumque patrem uocat. Natura enim ex-
cellere regem oportet, genere autem esse eun-
dem. Quod accidit seniori ad iuniorem, & pa-
15 renti ad natum. Illegitimi quoque habiti sunt
principes, qui imperium sibi usurparunt no-
uum, & prętet morem & consensum populi, ex
temporali perpetuum sibi fecerunt principa-
tum. Quemadmodum decemuiri Romæ tenta
runt. Item & Sylla in dictatura semestri, & Iu-
lius Cæsar in imperio. Naturale quippe plu-
ribus usum est, ducibus subijci & imperium
in se concedere: at minime quibusdam tutum,
semper uni uel pluribus fidere, uel omni tem-
16 pore principatum, uel absolute concedere. Si-
cuti lex erat Thebis, quæ morte multabat, si
quis diutius imperium retinuisset, quàm lege
præfinitum erat. Ex qua lege in iudicium Epa-
minundas uocatus est, ex agro Laconico reuer
sus, quamuis tunc uicisset fusis Lacedęmonijs,
quòd Bœotarchiæ, id est, imperio, contra legẽ
quatuor menses addidisset. [s] Romæ consules,
ad quos imperij summa deferebantur, annui
rantum. [t] Carthagine quoque, singulis annis
bini reges creabantur. [u]

a Idem lib. 64.
b Xiphili. ex Dion. in Galba.
c Idem in Vitellio.
d Idem in Domitia.
e Idem in Cõmodo.
f Idem in Caracal.
g Xiphi. in Auito & Pseudo, Antoni.
h Ammia Marcelli. li. 14.
i Idem lib. 15.
k Aemi. Prob. in Canone, Xenoph. in Agesilao.
l Quint. Curt. libr. 3. de gest. Alex.
m Suidas, in ver.
n Athenæ lib. 12. Dipnosop. cap. 11
o Aymoni. lib. 3. histor. Francor. Cap. 8.
p Liui. in 1. & 2. Dionys. Halicar. li. 4. Europ. in 1. Oros. in 2. & alij.
q Iustin. in 1.
r Aristo. lib 1. Polit. c 8.
s Aemi. Prob. in Epamino. Aelian l. 13 de Var. histo. Plutar. in Apophtegm reg. in Polit. & in Pelopida.
t Liui. in 2. & 3. Dionys. in 4. Europ. in 1. Oros. in 2. D. August. de Ciuita Dei, ca. 16. li. 5. & alij.
u Aemi. Prob. in vita Hannibalis.

De legitimis principibus. Cap. II.

1 *Imperia & regna tribus modis hominibus contingunt, armis, electione, successione.*
2 *Imperia iusta armis quæsita quædam.*
Regna in Gallia plura, eod.
Regna Alemanorum sublata, eod.
3 *Reges electione facti quomodo, & uarie.*
4 *Regna ex infeudatione in clientelam data.*
5 *Electione fiunt principes spirituales, & sæculares*
6 *Monarchia, & monarcha quid.*
7 *Imperator quis dicatur.*
8 *Reges Romanorum qui, & quot.*
9 *Consules Romanorum quando cœperunt.*
Dictator Romanorum, eod.
Magister militum Romanorum, eod.
10 *Imperatoris nomen Romanorum quando cœpit.*
Cæsares, eod.
11 *Reges Albanorum, Syluij, Aegyptiorum Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi.*
Parthorum, Arsacidæ Latinorum, Murani.
12 *Augusti unde. Pij Cæsares à quo dicti, eod.*
13 *Principi magistratuum, & populi delata potestas.*
Regnum, nobilis seruitus, eod.
14 *Regum duæ artes, militaris, & legum.*
15 *Regnum bifariam sumptum, secundum legem, & secundum genus.*
16 *Lacedæmoniorũ duo reges, & ex ɋsapia Herculis.*
17 *Hiala rex ex genere delectus.*
18 *Imperij secundum genus historia, & successio.*
19 *Corsi, designati reges, post mortem uiuẽtis dicti.*
20 *Cæsares designati imperatores post mortem patris dicti.*
Princeps iuuentutis quis, eod.
Princeps in Hispania filius successurus in regno dicitur, eod.
Despota Græcis qui, eod.
21 Monsieur *in Gallia successurus in regno.*

Delphinus

Delphinus in Gallia quis, eod.
22 *Familiæ & regna moriuntur.*
Regna generis, quæ ob genus interemptum defecerunt.
23 *Imperium quando translatum in Carolum Magnum.*
Et quando translatum ab eius genere in Saxones, eod.
Quando electioni commissum imperium, eod.

1 IMperia, regna, & principatus, tripli
ci modo potissimum decernuntur
hominibus, armis, electione, suc-
2 cessione. De regno quod armis pa
ratum est, prostant exempla passim, sed potissi
mum iustum illud quod Israelitis, depulsis ido
lolatris regibus, contigit.[a] Et iustum quod in
uindictam eiusdem populi delinquentis stabili
tum aliquãtulum Babylonis supra Israelem.[b]
Iustum imperiũ ex iusta caussa sibi parauerant
Christiani Hierosolymitanum: iustũ Carolus
Magnus in Sarracenos, & contra Arrianos Cæ
sares nactus, ui illos loco cedere cogens. Existi-
matur & lex bellorum iusta, uictum uictori in-
seruire, & inferiorem potentiori. Quo factũ est,
ut reguli qui plures erant in Gallijs, tãdem sub
unius imperium uenerint regis Francorum: ut
regnum Suessonum, Neustriæ, Aureliç, Aquita
niæ, Burgundiç, Lugduni, Biturigum, Tholosç,
Aluerniæ, & alia quæ in prouincias, ducatus, co
mitatus, & marchionatus translata sunt. Sicuti
& tempore belli ad Tolbiacũ initi Clodoueus
uictor regulos Germaniæ sustulit, ut author B.
3 Rhenanus in 2. Electione fiunt principes & re-
ges, uel infeudatione, uel uia electionis solem-
nis: seu suffragijs populi fiebant cõsules Romæ
expulsis regibus, illi dictatorem dicebant, hic
eligebat magistrum equitum. Ante cõsules, se-
4 natus interregem tempore regum faciebat. In-
feudatione pluribus regna data sunt, & dantur
hodie a superioribus: a summo põtifice, in pro-
uincijs & regnis, quæ suæ sunt potestatis, uel
quæ illi hominium debent, & fidẽ iurant. Qua-
le est regnũ Hierosolymorum, Siciliæ, Arrago
num, &c.[c] Dantur & regna in feudum ab impe
ratore, quæ sui sunt hominij, & imperij. Facit &
ijs si uelit noua. Illud ipsum & facit Turcarum
imperator, & pretiosus Ioannes, qui plura ha-
5 bent sub se regna tributaria, & suç fidei. In sum
ma per electionem fiunt legitimi principes, spi
rituales & temporales. Legitimi principes spi-
rituales fiunt per electionem illi, de quibus di-
ctum est alibi, uidelicet summus pontifex, pa-
triarchæ, cardinales, & alij præpositi antistites.
Secularis porrò principatus & legitimus electi
uus erit, siue sit unius, uel pluriũ: unius est, mo-
narchia, & regnum: plurium, aristocratia opti-
matum: oligarchia, paucorum: democratia, po
puli. De quorum præstantia disputat Dion,[d] &
6 in epito. Polybij,[e] & nos alibi. Pendet ab ijs ma
gistratuum potestas & electio. Monarchiæ no-
mine, administratio illa continetur, quæ unum
tantum habet dominum, qui superiorem non
agnoscit. Sed absolute monarcha totius orbis
dominus est. Ego plures annotaui, qui se orbis
dominos dicerẽt, nullum autem qui talis esset
adhuc præter unum: eumq; solum Deum inue
ni, & eius uicariũ unicũ Pappam in orbe Chri-
stiano: alij sua opinione, & adulatorũ inflati uẽ
tis, tantũ monarchç. Deus solus rex regũ, & Do
minus dominantium:[f] & solus æternè impe-
rans.[g] Alexander se monarchã dixit, sed si quis
illius imperiũ expendat, plures nationes inue-
niet illi non subditãs, nec quidem Romanos.
Imperatores Romanorum etiam orbis domi-
nos dicunt.[h] Sed quàm alienum hoc ipsum sit
à ueritate, manifestũ est: Sed istos omittamus,
& similium monarcharũ paganorum, & Tur-
carum, uanos titulos, ut ridiculos. At fatebi-
mur eos esse in regno & imperio proprio mo-
narchas, quandiu præualent subditis. Tales &
dicemus reges, qui à bene regendo nomen ha-
bent:[i] ut imperatores ab imperio. Contemne-
mus & alium uanissimum titulum, quem sibi
7 usurpant æternitatis.[k] Et ne in falsis illis insi-
gnibus & insulsis immoremur, de imperatore
quædam percurramus, quæ ad iuris ciuilis per
tineant cognitionem, & de regno Romanorũ,
& administratione reipublicæ eorundem. Im-
perator apud Plinium[l] dicitur, qui certum ho
stium numerum sua manu occidisset. Secundũ
M. Terentium Varronem,[m] Imperator ab im-
perio populi, qui eos, qui id attentassent, oppri
meret hostes. Strabo,[n] imperatores præstantis-
simos eos fuisse dixit, qui post maris & terræ
acquisitionem, in ciuilem cçtum homines coe
gerunt. Cicero cum Plinio cõsentit,[o] oportuis
se enim, qui imperator dici uellet, sua manu
mille aut duo millia hostium occidisse, uel ser-
uitutis liberatorẽ fuisse. Explicat idipsum Ale-
8 xander ab Alexandro.[p] Duces etiam impera-
tores dicebantur, quòd imperarent militibus.
Ex duce militum, uel latronum factus fuit rex
Romulus, & post eum alij nomen obtinuerũt,
usque ad Tarquiniũ Superbum septimũ, & po-
stremũ ducem, qui regis nomen habuerit, à pri
mo Romulo, cui successerunt ordine Numa
Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius,
Tarquinius Priscus, Seruius Tullius, & ultim[o]
Tarquinius Superbus qui regnarunt per an-
nos 243.[q] Primus ui constituit imperium alij
partim successione, partim electione facti re-
ges: & aliquo eorum deficiẽte & mortuo, inter
dum, ut ait Dionysius Halicarnassæus, interrex
9 à senatu electus est. Ob scelus adulterij in Lu-
cretiam commissi per Tarquinium Superbum
expulsi reges, & nomen regiũ à populo Roma-
no: aliudq; nomen secundo, imperantium con
sulũ uidelicet annuorum ex electione inductũ
est.[r] Et nono post anno Tarquinio exercitum
inducente, dictatoris potestas semestris addita
cũ magistro equitum.[s] Electi consules dicebãt
dictatorem, hic magistrum eligebat. Successere
postea Tribuni, censores, consules iterum, decẽ
10 uiri, rursũ consules, & dictatores electi. Donec
Iulius Cæsar sibi pro nomine principatus Im-
peratoris nomẽ, quod à militibus acceperat, re
tinuit: & reipublicæ gubernationẽ usurpauit.[t]
Cuius successores, etsi imperatoris appellatio
regia potestate inferior esset,[u] pro insigniori
titulo se imperatores nominari maluerũt, q̃ re-
ges. Forsan & alia ratione, quòd nomẽ regis sũ-
11 mopere Romanis esset exosum. Ita & Cæsares
quoque ab eo dici noluerunt.[x] Sicuti & Alba-
norũ reges Siluij, à Siluio posthumo 3. eorũ re
ge.[y] Ægyptiorũ reges, Pharaones: Alexandriç,
Ptolomæi.[z] Parthorũ, Arsacidæ: Latinorum,
12 Murani. Sic & Cæsares Romani ab Augusto
uel Octauiano, dici uoluerunt Augusti:[a] is aũt
à populo Augustus, quasi uenerãdus, cognomi
natus est, teste Dione.[b] Sic & Pij ab Antonino
Pio imperatore,[c] cui erat è Gallia transalpina
paternum genus, è Nemausense pater Aure-
lius Fuluius, ingenio clarus & doctrina, atque
mitis, nitidæq; literaturæ, Numæ Põpilio com
paratus: cognominatus Pius à senatu uarias ob
causas,

a ut cõstat ex tota historia Iudicum.
b 4. Reg. c. ul. & li. 1. Paralip. c. fin.
c de istorũ regnorũ infeudatione, vide quç diximus in feudis, cũm de personis idoneis egimus.
d lib. 44. & 56.
e lib. 7.
f Apoca. c. 19.
g Psal. 9. & Exod. 15.
h l. bene à Zenone, de quadriennij præscri. C. l. deprecatio ad leg. Rhod. de iact. in P. §. omnes verò populi, l. proœmio Institutionum.
i c. clems, vers. pòufra, 11 dis.
k in l. 2. de fabricensib. lib. 10. C.
l Plinius, lib. 7. natura. hist.
m Verro, 4. de ling. Lat.
n Strabo, 1. Geograph.
o Cicero, Philip. 14.
p Alex. ab Alexan. li. 1. Genial. dier. c. 4.
q de his regibus Liuius, in 1. & Flor. Paul Diaco. in 1. de princip. Roma. Sextus Rufus. Consul in Epitom histor Plinius, de vir. illustri. Dionys. Halicar. in toto primo volumine Orosi in 2. c. 1 & 2. August. 2. de ciuita. Dei, c. 19 l. 2. de orig. iur. Ouid 2. Fastor.
r Prædicti fidem faciũt authores.
s Eutrop. in 1. Orosi. in 2. ca. 6.
t Plutarch. in vita Cæsaris.
u Donatus Acciaiolus, in vita Caroli Magni.
x Spartian. in Aelio Vero
y Eutrop. in 1. Rom. prin.
z Ioseph. lib. 8 Antiquita. c. 6.
a Philip Beroald. in Sueton. in Iul. Cæsar. cap. 1.
b Dio Cassi li. 53 histor.
c § si vt liberti de cæter. aureo non indigeant annulo. col. 6. titu. 6. in authent.

a Iulius Capitol. in vita Antonini Pij.
b Vulcat Gallica in Auidio Caſſio.
c §. ſed & quòd princip. de iure natura. l. 2 §. nouiſſime, de orig. Iur. l. 2 de cõſtitut. princip P l 1 §. hoc etiã nihilominus, de veter. Iur. enuclea Zonaras Tomo, 3. l. Barbarius, de officio prætor.
d §. 1. de hære. & falcid. in authent. l. 2. de offic. præf vigil P.
e §. 1. et diui. iuſſio ſubſcrip. habeãt glorioſiſſ quæſtor. in authent
f §. adhæc, vt cum de appell. cognoſ in aut.
g Aelia. libr. 2. de varia hiſtor. cap 10.
h §. 1 in procemio Inſtitu.
i l. 1 de Iuſtinia. Cod. confirm. C. l. qui reſtituere, de rei vend. P.
k 2. Reg 8.
l l. omneſ, C. de teſtam.
m l. penult. C. de his quib. vt indig.

eau ſas, quas recenſet Iulius Capitolinus, [a] &
13 Vulcatius Gallicanus. [b] Ad hanc poteſtatem,
alia omnis magiſtratuum qui imperabant, po
puliquæ Romani deuoluta eſt, ut ſuo loco in
iure ciuili & poſitiuo explicauimus. [c] Ita ad
hanc ſolam reipubl. cura pertinet, [d] debétque
ſtudere principes, ut ſubditi in quiete & pace
uiuant. [e] Et publicis occupari negotijs, [f] &
alia mente retinere quod Antigonus rex filio
ſuo, quem ſe immodeſtiorem & uiolentiorem
14 quàm par eſſet, gerere uideret, dixit: *An non no
uiſti, fili, regnum noſtrum nobilem eſſe ſeruitutẽ?* [g]
Regum duæ ſunt artes præcipuæ, militaris, &
legum: [h] ut pacis, & belli tempore rectè rẽpubl.
gubernent, & tueantur. Arma & leges mutuo
auxilio egent. [i] Et princeps ad iudicandum po
tiſſimum, & regendum bonis legibus populũ,
præpoſitus eſt: [k] & pectus eius ſcrinium & prõ-
ptuarium debet eſſe legum omnium, [l] atque
philoſophia plenum. [m] Et tum demum fœlices
reſpublicas dixit Plato, ſi aut philoſophi ad re-
gnum promouerentur, uel reges, philoſopha-
rentur. Non oportet certe nauitam nauigandi
imperitum, naui regendæ præficere, alioquin
periclitantur qui in ea ſunt, potiſſimum furen
tibus uentis, & concitato mari. Nec quoque rei
publicæ gubernacula commiſſa imperitis ſuc-
ceſſus uel exitus habent fœlices, ubi illa potiſ-
ſimum ſeditionibus æſtuat. Sic enim optime
Mitylenæus poeta Lyricus Alcæus, rempubli-
cam perturbatam, & ſtatum, per nauim allego
rice deſignat ſub Mycillo tyranno Mitylenæo
rum, apud Heraclidem. [n]

n Heraclides, lib Allegoriarum Homeri.

En aſperum, inquit, uentorum
Mariſque flatum conciti
Fluctus feruntur, hinc & hinc,
Nos puppis in medio uehit,
Grauiſque tempeſtas premit,
Iam corruit in ſentinam,
Cui malus alligatur
Lignum, laceraque uela ſunt
Et anchora laxata, Et poſteà,
Hic fluctus uelut æſtuans
Rempublicam obruit omnem.
Et nobis haurienda
Eſt ſentina malorum,
Quæ plurima intrat nauim.

15 Regnum bifariam ſcindi Plato dicebat, Aliud
.n. ſecundum legem, aliud ſecundum genus eſ
ſe: ſecundum legem conſtare Carthaginenſiũ
regnum, ciuile quippe eſſe. Lacedæmoniorum
autem, & Macedonum, ſecũdum genus: quòd
habeterent ſucceſſionem quandam per genus. [o]
16 Morem fuiſſe Lacedæmonijs à maioribus tra-
ditum ſcribit Æmilius Probus, [p] ut duos habe-
rent ſemper reges, nomine magis quàm impe-
rio ex duabus familijs Proclis & Euriſthenis,
qui principes ex progenie Herculis Spartæ
fuerunt. Harum ex altera in alterius familiæ
locum fieri non licebat: itaque vterque ſuum
retinebat ordinẽ. Primus in eo habebatur, qui
maximus in ea eſſet ex liberis eius qui regnans
deceſſiſſet. Si is virilem ſexum non reliquiſſet,
tum deligebatur qui proximus eſſet propinqui
17 tate. In Hiala etiam republica Indorum reges
ex duabus familijs per ſucceſſiones aſſumeban
tur, vt author Diodorus Siculus [q]. In Gallia no
ſtra reges ex genere ſuccedunt primogeniti re-
gis præmortui, cui ſi nulli ſuperſint filij ſuper-
ſtites, ad proximiorẽ ex genere diadema defer-
tur, excluſis fœminis ex lege Salica: defecit ta-
18 men ter recta generis ſucceſſio. Hoc imperiũ,
quod ex ſucceſſione datur, uidetur fuiſſe primũ

o Dioge. Laertius, li. 3. in vita Plato.
p Aemil. Probus, in vita Ageſila. 1.
q Diodor. Siculus, li. 17 Bibliothec. anno 9. Alemand.

in orbe, & natura inductum, ſecundum ea quę
docet Ariſtoteles [r]. Vt primùm coniunctione
maris & fœminæ facta, imperium fuerit viro,
cui erat mulier ſubdita [s]. Et hæc fuit prima ſo-
cietas quotidiana, prima domus, primum im-
perium, quod & genitis inde imperauit qui eſ-
ſent cum illa domo ὁμοσιπύους & ὁμοκάπνους. Cùm
autem nati plures ex prima domo ſunt, & ſeor-
ſum diuerſis domibus habitare cœperunt, reue
rentia genitoris primi, vt antiquioris, & impe-
rij honos animis adhæſit ſæparatorum: atque
eos, qui domibus ſeparatis imperarunt, maxi-
mè primùm ex quod deſcenderant venerari &
honorare æquum viſum fuit: illum autem ſin-
gulis proſpicere. Sic pagus cœpit fieri ex natis
natorum, & vni ſubditus fuit, omniſq; domus
regebatur à ſeniore. Et poſteà ſenioris proxi-
miores, priores eſſe cœperunt: & ex pagis ciuita
tes, ex ciuitatib. regna compoſita, remanente
gubernãdi paterna poteſtate, cui & regia ſimi-
19 lis. Priſci reges quidam tamen eligebant ſibi
ſucceſſores in regno, quos vocabant Coritos,
hoc eſt, Iones vel haſtatos, ita Sabatius Saga
creatus Coritus à Iano [t]. Et Arius 6. Babylonię
rex Aurunum. Et tempore regis Athladis regis
12. Babyloniæ, Hercules filius eius, Thuſcũ fi-
lium Ianigenis creauit ſibi Coritum. Tempo-
re Sphæri 15. regis Babylo. Morges filius Itali
20 creauit Coritũ ſuum cognatum Combolaſio-
nem, ut ſcribit Beroſus. Apud Romanos, impe-
rio prælecti principum filij ſeu imperatoris,
Cæſares dicebantur, quaſi deſignati auguſtæ
maieſtatis hæredes, ut author Spartianus. [u] Et
hinc Germani, Romanorum regem Cæſarem
appellant. Iidemq; principes dicti iuuentutis,
teſtibus Tacito, Suetonio, & Lampridio. Etatq;
hoc nomen auſpiciũ futuris imperatoribus, ſi-
cut in Hiſpania, qui mortuo parẽte regnũ ade-
pturi ſunt, principes appellantur. Et filij Impe
21 ratorũ apud Græcos deſpotæ dicti. Vt & hodie
filius regis proximus ſucceſſione, dicitur *Mon-
ſieur*, uel alio nomine Delphinus: ab eo tẽpore,
quo Vmbertus, ſecundũ Paulum Æmilium, [x]
uel ſecundũ Nicolaum Gillium, Imbertus Del
phinatiũ princeps, Philippo Valeſio Gallorũ
regi, Delphinatus dominatum ceſſit, ea lege &
conditione, ut proximus regis hæres dominus
diceretur: [y] uocabant Allobroges quippe ſuos
22 principes, Delphinos. [z] Fuerunt quatuor mo-
narchiæ principales orbis per ſucceſſionem in
filios translatæ, dunec incuria, uel ui in aliam
ditionẽ translatę ſunt, uel deficiente genere: de
ficiunt enim, & ſeneſcunt quoque familiæ, &
moriuntur, ut regna. Eapertumq; illud in mo-
narchia Galliæ, quæ ẽt ter mutauit ſuccedendi
ordinẽ: non tamen in alterius regis ius, quàm
proprij trãſiuit, ex quo cõfirmata fuit. Imperio
quoq; Romano idipſũ accidit ſæpe, & ſeries fa
23 miliarũ in eo turbata & expuncta eſt. Et tandẽ
deſijt ipſum imperiũ in oriente, & translatum
in occidentẽ, in Carolũ Magnum Franconiæ
natũ in Germania, filium Pipini regis Galliarũ
& Bertæ, anno Domini 801. anno 21. imperij
Conſtantini & matris Helenæ. In cuius fami-
lia remanſit ad mortem uſque Ludouici Balbi
regis Galliarũ, poſt cuius à uita obitum, tran-
slatum eſt in Saxones Allemanos, penes quos
iure ſucceſſionis quoque à patre in filios perue
nit, uſque ad tempora trium Othonum, quo-
rum poſtremus ueneno dato à Romanis, Ro-
mæ mortuus eſt. Qua rõne Gregorius 5. natio-
ne Saxo, qui pulſo ab Othone antipappa Ioan
ne 17. dicto, reſtitutus in ſedem erat, ut imperij
dignitas

r Ariſto. 1 Poli. c. 1. & 2. & 4.
s Geneſ. 3.
t Beroſ. libr 5. de ſtorationis, hiſtor.
u Spartianus, in Aelio Vero.
x Paul. Aemil. li. 9. in Ioanne
y Vicẽtius Lupanus, in commẽtarijs de magiſtratibus, & præfectura Frãcorum.
z Paul. Aemil. lib 8 In Philippo Longo.

dignitas apud Germanos suos maueret, Synodo congregata sanctionem tulit de imperatore deligendo, quæ usque in hodiernum diem obseruatur, anno 994 [a] electoribus Germanis constitutis. [b] Post quorum electionem triplex diadema, seu tres coronas suscipit, primã Aquisgrani in Coloniensi diocesi: secundam, in Modiciense ciuitate à Mediolanensi archiapiscopo: postremam Romæ à summo pontifice. [c]

a extat constitutio, in ca. venerabilem, de elect.
b de quib. glo. in c. ad apostolicæ, circa finem, de re iud. in 6.
c glo. in ca. ua Roman. §. por 10, de iureiur. in clemen.

De Populo. Cap. III.

1 *Publicum quid.*
2 *Populus quid.*
Collegium quot constat personis. eod.
Plebs quot constat personis. eod.
Turba quot constat personis.
Gens & gentiles quid, & unde. eod.
3 *Populus diuisus à Romulo ordine, & dignitate, & quomodo.*
4 *Populo permissa ex lege Romuli.*
5 *Democratia quibus constet.*
6 *Democratia quid, & finis.*
7 *Gruum imperium reciprocum.*

1 Quod populi est, recte publicum dicitur: quasi populicum. [d] Et publica, quæ sunt populi, potissimum quę sunt populi Romani proprie:
2 aliorum autem, per similitudinem. [e] Populus dicitur multitudinis cœtus, ratione communis iuris, & utilitatis unitus: ut definisse Ciceroné in libro de republica, cuius pars interijt, testatur D. Augustinus. [f] Duo uel tres faciunt cõgregationem, & collegium, [g] quod per unum retinetur. [h] Decem faciunt populum, & plebem: [i] turbam, quindecim. [h] Gens quoque pro populo accipitur: [l] quamuis alio modo gens, & genus, & gentiles à gignendo, cognati dicãtur. [m]
3 Diuisit Romulus populum Romanum, ordine, & dignitate. Multitudinem ordine, in tribus: tribus, in curias: curias, in decurias. Dignitate, in patritios & plebeios. [n] Postea & diuisus populus in senatores, equites, & plebem. Et proinde ex recenti diuisione compositus est populus ex patritijs seu senatoribus, equitibus, & plebe, [o] de quibus, & de diuisione populi se-
4 cundum ordinem, iam diximus alibi. [p] Romulus permisit tria populo: Magistratus creare: ius belli inferendi: & consilium dare, & consilium dicere, iusque legis faciendæ. [q] Et in lege 12. tabularum cautum ita erat: [r] *Creatio magistratuum, iudicia populi, iussa uetita cum sciscentur: optimatibus uota plebi libera sunto.* Pulsis tamen regibus populus omnem potestatem sibi usurpauit, eamque per certa tempora, & circumscripte exercendam optimatibus, consulibus, senatui, & alijs magistratibus, & ducibus cõces-
5 sit. Postea rursum transtulit in principem. [s] De mocratia definitur duobus extremis, potestate summa populi, ac libertate. Et libertas illa, ut liberum sit quodcunque uelis æquum facere, ut scribit Aristoteles. [t] Finis popularis administrationis, libertas: quæ consistit, ut per uices imperent ac pareant, & iustum populare ęquum habeant secundum numerum, non secũdum dignitatem: Et accidat, ut quicquid multitudo statuerit, id ratum iustumve necessario di-
6 catur. [u] Democratia populi respublica dicitur, quæ eo diuturnior fuit, quo magis leges conseruauit, & duxit optimas, ut de democratia Atheniensium ait Pausanias. [x] In democratia

d § cõsequẽs, de suspect. tutor. §. 1. de pub. iudic.
e l. bono ciuitatis, & l. eũ qui uectigal. de uerbo. signi. l. inter publica, eod.
f D. August. li. 19. de ciui. c. 23.
g ca. 1. de electio. l. Neratius, de uer. signif.
h l. sicut, §. fin. quòd cuius. uniuer. nom.
i can. unio, 10. q. 3. ca. 1. & ibi gl. de elect.
k l. prætor ait, l. 11. 9. ui bonor. raptor. P. & ibi Barto.
l §. ius autem ciuile, §. quod uerò, de iure nat. gent. & ciuil. l. omnes, §. 3 eo. tit. P. can. ius gent. 1. dist.
m l. pronunciatio, §. familiæ, & l. sæpe, de uerb. signif.
n Dio. Halicar. in 2.
o § plebs, de iure na. gen. & ciuili. leg. plebs de uerb. signif.
p in c. 9. de iure ciuili nu. 12. li. de iuris arte.
q Dio. Halicar. in 2.
r Cicero, 3. de legib.
s hęc omnia in tota, l. 2. de orig. iur. P.
t Aristo. 3. Politic. ca. 9.
u hęc & plura, de hac democratia, & membris eius Polit. Aristo. lib. 6. ca. 2. & sequentib.
x Pausanias.

communicatio dignitatum per vices, videtur quandam continere naturalem gubernationẽ, qualede gruibus scribit Athalaricus rex Gothorum. *Grues*, inquit, *moralem quandam nouerunt exercere concordiam: inter quas nulla priuata quæritur, quia iniquitatis ambitus non habetur: vigilant vicissim, communi cautela sese custodiunt. Sic honor nullus admittitur, dum omnia sub communione seruantur. His etiam volatus vicaria æqualitate disponitur vltima fit prima, & qui primatum tenuit, esse posterior non recusat & voluntariè seruiendo, liberæ sunt* [y].

y Cassiodor. li. 9. Variarũ ca. 2. in edictu cõtra curiales.

De Magistratibus in genere Cap. IIII.

1 *Magistratuum potestas vnde, & nomen.*
Magister populi dictator. eod.
2 *Magistratuum diuisio remissiuè.*
3 *Magistratus in quorum locum suffecti.*
4 *Magistratuum publica persona, & potestas.*
5 *Iudicia in portis ciuitatum fiebant.*

1 A Potestate olim populi, Imperatoria vel regia nunc, pendent magistratus eorumque potestas [z]. Anteà non ita, quando omnia manu regia fiebant [a], & per se reges iudicarent, quando vt iudicarent reges eligebantur: ut Deioces à Medis [b], & Saul ab Israelitico populo. [c] electi sunt. Et id nomen explicat: quia apud Paulum [d], magistros & magistratus dici constat, qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent, & à monendo & monstrando. Tum autem dici cœptus magistratus, cùm à populo magister populi, id est, dictator creatus est, ut author Pomponius Lætus [e]. Sicut & magistrum populi, dictatorem esse explicat Cicero, 1. de finibus. Et Varro [f], *Magister equitum, quòd summa potestas huius in equites & accensos, vt est summa populi dictator, à quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quòd minores quàm hi magistri, magistratus: vt ab albo, albatus.* Et vox magistratus significat eos, qui in potestate aliqua sunt constituti, ut Cicero ait, [g] *uidetis igitur hanc esse magistratus uim ut prosit præscribatque recta & utilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: uereque dici potest magistratum esse, legem loquentem: legem autem esse mutum magistratum.* Aliquãdo etiam magistratus, pro po-
2 testate ipsa seu officio accipitur. Distinctiones porro magistratuum hic non ponemus, nec alia quæ ad singulorum pertinent authoritatẽ, & iurisdictionem, uel potestatem: quia de his in perfecta iudiciorum enucleatione, cũ de personis sermo fiet, agetur. Et iã satis arbitror me
3 dixisse, in prælúdijs optimi Iurisconsulti. [h] Interim sciendum magistratus proprie suffectos esse in locum populi, & principis, uel aliorum, qui per se potestatem quam habent, uel exercere nolunt, uel non possunt: non enim omnia per nos ipsos exequi possumus, semper & ubique. Et proinde magistratibus opus fuit, qui cõsilijs suis, atq; specie ipsa, dignitatem reipub. sustinerent: [i] eamq; ut ait Iustinianus quoque,
4 sibi commissam per partes gubernarent. [k] Sicuti enim principes, sic & isti uicarij eorum, publicam curam suscipiunt, nomine principum, non suo. unde & publicæ personæ dicũtur. [l] Et principes ciuitatis à Modestino. [m] Et authoritatem

z l. 1. ad legem Iul. de ambit.
a l. 2. in pri. de orig. iur.
b Herodo. in 1.
c 1 Reg. cap. 8.
d l. quibus præcipua, d. 57. de verbor. & rer. signif.
e Pompo. Lætus, li. de Magistra.
f Varro, 5. de ling. lat.
g Cicero, 3. de legib.
h lib. 2. præludiorum, ca. 31. 32. 33. 34.
i Cicero, Dial. 3. de legib. in fine & principio. 3. lib.
k Iustin. in §. fi. in proœmio Institut.
l §. pen. de Atilian. tutor.
m in l. spadonem, § si ciuitatis princeps, de excusa. tutor.

tatem principis, ut olim populi, referunt.[a] Iusque publicum & in sacerdotibus, sic in magistratibus, quod ad statum rei Romanæ, id est, reipub. pertineat.[b] Sicuti etiam principes legũ publicatarum habent[c] potestatem, sic & istis legum concesserunt executionem & conseruationem[d]. Vnde & pro anima legibus sunt magistratus: alioquin enim parum est iura in ciuitate esse, nisi sint, qui ad effectum ea deducant.[e] Idcirco horum potestas siue iurisdictio, dicitur de publico introducta, cum necessitate iuris dicendi:[f] cum imperio sæpe,[g] & cum maiestate
5 Imperij.[h] Omnibusque horum copia patere debet:[i] & ideo Deus iussit Mosi,[k] in portis ciuitatum fieri iudicia, sic dicens: *Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, quas dominus dederit per singulas tribus tuas, ut iudicent iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et amos propheta,[l] *odite malum, diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si forte misereatur dominus, Est igitur,* inquit Cicero,[m] *proprium munus magistratus intelligere se gerere personã ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, & iura describere, & fidei sua commissa meminisse.* Diximus iam alibi de iudicum, & magistratuũ decore, & quæ in illis requirantur in morum grauitate, religione, & sapientia. Et idcirco abstinebo à tractatione, & sufficiet indicasse, ubi ea explicuerimus.[n]

a l. 3. de offic. præfect. prætor. in ff. l. 1. ad leg. Iul. de annona.
b l. 1. § publicum, de iustit. & iur. in ff. §. hui⁹ studij. eo. tit. apud Iustinia.
c l. leges ut generales, & l. l. sacratissimę, C. de legib.
d l. mixtum. actio. § 1 de in inc. in ff. l. 2. §. sed uim, de eo quod met. cau. g.
e l. 2. § post origine, de orig. iuris.
f Interpreta. post glo. in l. 1. de iurisd omniũ iud. ff.
g l. potestatis uerbo, de uerbor. signific. l. imperium, de iurisdi. omniũ iudi. ff.
h in l. penult. de Iustitia & Iur.
i l. obseruandum, de offi. præs.
k Deutero. ca. 16 c.
l Amos, 5. c.
m Cicero, 1. offici.
n dixi lib. 1. præludiorũ ca. 31 16 17. 32.

De personarum priuatam uitam agentium generibus.

Cap. V.

1 *Ciuitatum diuidendarum primus inuentor, & in quas partes diuisit.*
Hippodamus Euryphontis Milesius. eod.
Ciuitati optimæ quot hominum genera adesse debent,
2 *Indorum multitudinis distinctio in quot species hominum.*
Sapientum apud Indos munus, eod.
Agricolarum securitas apud Indos. eod.
Pastorum habitatio apud Indos extra urbes, & oppida. eod.
Milites Indorum quales, eod.
3 *Episcopi Indorum qui, & munus.*
4 *Personarum consideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure.*
5 *Personarum diuisio in iure secundum scientiam, & artificium.*
6 *Personæ scientia factiua.*

1 HIppodamus Euryphontis Milesius, diuisionem ciuitatum primus inuenit, & primus aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. Faciebat unam partem artifices, alteram agricolas, tertiam pro
2 pulsatores belli atque arma tenentes.[o] Apud Indos septem potissimum genera hominum.[p] Primum locum sophistæ habebant, seu sapientes, quibus nulla operis necessitas imposita, quàm ut suis dijs pro salute communi sacrificia facerent: diuinarent de temporibus anni, aut si quæ publica calamitas immineret. Secundum genus erat agricolarum, qui neque bella curant, nec arma habent, nec tempore belli infestantur etiam ab inimicis. Tertium eorum, qui νομέες, οἱ ποιμένες τε καὶ βουκόλοι, καὶ οὔτε οὔτε κατὰ πόλιας οὔτε ἐν τῇσι κώμῃσι οἰκέουσι, νομάδες τε ὄντες, &c. i. sũt pastores, armẽtarij, bubulci. Et isti neq; urbes, neque pagos inhabitãt: sed in montibus degunt, & tributum ex armentis & pecore pẽdunt, auesque & agrestes feras uenantur, Quartum genus, τὸ δημιουργικόν τε καὶ καπηλικὸν γένος, id est, opificum & negociatorum genus, qui ex artificibus tributa persoluebant. Quo genere etiam & nautæ continentur. Quintum genus eorum, qui πολεμισταὶ, id est, milites dicun-
3 tur, qui solum bellis deseruiebant. Sextum genus faciebant οἱ ἐπίσκοποι καλεόμενοι, episcopi, dicti οὗτοι ἐφορῶσι τὰ γιγνόμενα, κατά τε τὴν χώρην καὶ κατὰ τὰς πόλιας, καὶ ταῦτα ἀναγγέλλουσι τῷ βασιλῇ, ἵνα περ βασιλεύονται Ἰνδοὶ, ἢ τοῖς τέλεσιν, ἵνα περ αὐτόνομοί εἰσι, i. ij quid in urbibus, quid in agris agatur, inquirunt, eaque regibus, si per reges gubernentur: aut magistratibus, si liberæ sint ciuitates, denunciãt. Septimum genus, est hominum Indicorum, eorum qui de rebus ad publicum pertinentibus consultat: idque uel cum rege,
4 uel per urbes, quæ liberæ imperium tenent. In iure considerabimus quoque istas personarum distinctiones, propter diuersa illarum priuilegia, & naturam. Itaque Indorum sequuti partitionem, de sapientibus siue philosophis erit prima personarum notio, & de ijs, qui eo tendunt, per gradus, de omnibus enim agit iurisconsultus, qui scientiam aliquam uel artem profitentur. Sed una diuisione generali, omnium harũ personarum nomenclaturas complectemur, ut memoriæ tenacius, quæ proxime explicanda
5 sunt inhæreant. Igitur ratione scientiæ & cognitionis, diuidimus personas: In eas quæ habent cognitionem aut scientiam, uel infusam, seu intellectualem, uel speculatiuam, uel practicam. Infusam habent prophetæ, & diuini. Speculatiuarum scientiarum scij, uel habent realium, uel rationalium cognitionem. Qui realium habent scientiam, dicuntur uel mathematici, uel physici, uel metaphysici. Mathematici in quadruplici sunt differentia, nempe arithmetici, geometrę, musici, astrologi, uel astronomi. Speculatiuarum rationalium personæ, sunt grammatici, dialectici, rhetores, poetæ, historiographi, iurisconsulti. Practicę scientię participes in actiua sunt, qui gerunt honores & munera ciuilia, illi qui œconomi dicuntur. Et qui mores regunt, inspiciunt, & corrigunt, censores: quorum nomenclaturæ natiæ sunt. De honoribus & censoribus, ut de alijs magistratibus Deo fauẽte, in iudiciorum personis agetur. De
6 munerum administratoribus paulo infra. Ad practicam scientiam seu factiuam pertinent milites, de quibus in re militari. Artifices, agricolæ, pastores, armentarij, bubulci, suarij, de quibus mox, uenatores, piscatores, aucupes, de quibus diximus alibi[q], Nautæ, negotiatores, propolæ, mercatores, institoresque &c.[r] Fabri lignarij, ferrarij, metallarij, monetarij, architecti, figuli, aurifices. Medici, chirurgi, obstetrices, iatraleptici. Mechanici alij, pictores, baphici, sculptores, celatores, statuarij, plastici, scriptæ, pistores, & huiusmodi, fullones, textores, sartores, &c. Itẽ milites, qui in multiplici differentia.

o Aristoteles l. 2. Polit. c 6.
p ex Arriano, lib. rer. Indicarum & Strabone.

q dum agim⁹ de extraordinarijs criminib⁹, de uenatione
r de his tractabim⁹ Deo uolẽte, in contract. empti. & uenditionis, & dum de lege Rhodia, in quasi cõtract. de exercitoria actione, & de institoria.

De prophetis & diuinis. Cap. VI.

1 Sophistæ, id est, sapientes apud Indos dicebantur, qui futura uaticinabantur, quæ ad reipublicæ utilitatem pertinebant, ut diximus ex Arrio.[a] Et, ut Terentius ait,[b] *Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est, uidere; sed etiam*
2 *illa, quæ futura sunt prospicere*. Et Sophistæ dicti sunt olim, qui postea philosophi: rerum enim consideratione attentiori, rebus futuris prospiciebant. Verum ista cautio futurorū, ex causis naturalibus facta, proprie non pertinet ad professionem, uel diuinationē, sed ad prudētiā, &
3 & astrologiā. Prophetæ nomē, sumpto late uocabulo, & eum qui futura prædicit,[c] & eū qui sacra scripturarū diuinarū mysteria interpretatur abdita, cōtinet.[d] Genus prophetiæ uniuersū tripliciter diuiditur, in futurū, præsēs, & præteritū. Et Mosis est prophetia dū narrat de creatione Adami, & de tēporibus repetitis ab origine. Tum ēt prophetia est eius, quod est occultū inuentu: ut dū D. Petrus furtū Ananię & Saphiræ detexit. Sed magis proprie prophetia, quæ
4 euentura longe pronūciat.[e] Prophetarum alij boni, & prophetia illorū uera: alij mali, & prophetia uera: alij pseudoprophetæ, & prophetia uel usurpata diuinatio, falsa. Veri prophetæ, sunt & boni à Deo, ad id munus electi, qualis Elias, Helisæus, Enoc, Esaias, Zacharias, Hieremias, & alij similes, qui omni tempore fere fuerūt in populo Dei, usque ad Aggæum, Zachariā, & Malachiam, quibus mortuis cessauit prophetia in Israel, anno à creatione mūdi 3404.
5 ut scribūt Hebręi in suis Chronicis.[f] Prophetarunt alij homines, quāuis improbi essent, & habent aliqui mali spiritum prophetiæ, sed nō ad meritum, alijs non sibi utiles, ut innuitur ex sacro eloquio; dum Deus dicit non nosse eos omnes; qui dicunt se prophetasse in nomine eius, & à se reijcit, ut operarios iniquitatis.[g] Prophetarūt Balaam, quamuis impijssimus,[h] & Saul persecutor prophetæ,[i] & Caiphas prophetauit, cum esset pontifex, quòd expediebat unum hominem mori pro populo, ne tota gēs periret.[k] Et plures alij, quorū ore spiritus sanctus, ut instrumēto usus est. Etenim prophetia,[l]
6 donum gratiæ est.[l] Annotauimus & plures uates ueridicos inter gentiles, non suo quidē merito, sed ad eorū malitiā adhuc proprio ore cōuincendā. Sunt Sibyllina oracula ueridica, si tamen ea non sint alicuius mulieris quæ Deum non nouerit, admiranda. Opinor enim Erythream saltem eam, cuius nobis residua sunt excussa fragmenta & responsa, Deum uerum nouisse: Etenim in eius oraculis legimus, eam se profiteri uxorem uoius filiorum Noachi, iactatamque undis in arca, ut quæ intra esset una cum leuitis & glossis.[m] Atque se Dei iussu, oracula literis mandasse testatur, his uerbis:[n]

—πάντα γὰρ οἶδεν
ἀθάνατος σωτὴρ, πάντ᾽ εἰσορόων, ὅς με ἐκέλευσεν
ἀγγέλλειν ὑμῖν ἵνα μὴ φρεσὶν ἀπόλησθε,

id est, *omnia enim scit*
Immortalis saluator, qui omnia obseruat, qui quę me iussit
Annunciare uobis, ne mentibus pereatis.

7 Aiunt, ut scribit Clemens Alexandrinus,[o] Delphis in curia ostendi petram quandam, supra quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ Helicone uenerat, educata à Musis, cum esset filia Lamiæ Sidoniæ. Sidonius autem dicit in uersibus, ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam, & id quidem, quod ex ea in aerem recessit post obitum id esse, quod in sorti-
8 bus diuinat & augurijs. Ex eo autē quod mutatum est in terram corpore, exortā ut consentaneum est herbam, quam, cum eā bestiæ quæ in eo loco essent comedissent, scribit perfectam futuri cognitionē per exta hominibus significasse: eius autem animam existimat esse faciem,
9 quę apparet in Luna. De numero Sibyllarum, non est quod post tot aliorum labores repleā chartas: illorum etenim opera prostant pertrita.[p] Ferunt ad Tarquinium Priscum, uel, ut alij uolūt, Tarquinium Superbum, unam Sibyllarum, oraculorum libros detulisse secūdū aliquos nouem, secūdum alios tres, & pro eis trecentos Philippæos postulasse, regemq; aspernatum pretij magnitudinem, & mulieris insaniam derisisse: illā autem conspectu regis tres ex nouem, uel secundum alios unum ex tribus combussisse, ac pro reliquis idem pretium postulasse, Tarquiniū multo magis insanire putasse, eā tamen denuo tribus alijs exustis, uel secundū alios altero, in eodem pretio perseuerasse, motumq; fuisse regem, ac trecentis aureis amisse. Testis Plinius,[q] Dionys. Halicar.[r] Solinus,[s] Gellius,[t] Seruius,[u] Suidas,[x] qui & Sibyllæ nomen dicit esse λέξιν ῥωμαϊκὴν ἑρμηνευομένην προφῆτιν, id est, dictionem Romanam significantem Prophetam seu uatem. Est & Sibylla, ac si dicas deorum consilium. Vt Æoles dicebant
10 σιοὺς deos, & βουλὴν consilium. Conseruabantur autem Romæ summa cum ueneratione libri Sibyllini, qui magnis in negotijs consulebantur: ueluti quando contra Volscos bello moto, Romæ laboratum est uictus inopia, & magnus metus fuit ne in totum deficeret, terra fructus negante.[y] Sub Claudiano quoque, quo tēpore

a Arrius, lib. rer. Indica.
b Terentius, in Adelphis.
c can si quelibet. § Abrā, 22.q.2.
d can a. si tectur, 43. distin. Exod. 7. ibi, Aaron erit propheta.
e D. Chrysostomus, in 2. proœmio in Psalm. tom. 2.
f In lib. sepher gelā, Zacha.
g Matthæ. c. 7.
h Numerorū, c. 22.
i 1. Reg. ca. 19. & 18.
k Diui Ioan. cam. c. 11.
l & hoc sunt explicat Diu. Chrysostomus homil. 23. in Matthæ.
m alde in Sibyllinis oraculis excussis Grecè & Latinè ex versione Castalionis lib. 1. pag. 81 & lib. 3. in fine paginæ.
n lib. 1. Sibyllinorum oraculor. pag. 50.
o Clemens Alexādrinus, li. 1. Stromatū.
p colligit de his multa Viues in commē ta ad c. 23 lib. 18. de ciuitate Dei Augustin. Onuphr. lib. de Sibyllis & Sibyllarum oraculis Lactantius, ex Varrone li. 1. contra gentes c. Suidas & alij.
q Plinius, lib. 34 c. 2.
r Dionys. Halicar.
s Solinus, c. 7
t Aulus Gellius
u Seruius, in 4. Aenei. uers.
x Suidas.
y Dionys. Halicar. in 6.

pore Marcomani cuncta uastabant. [a] Sub Ga-
lieno, pro pestilentia sedanda. [b] Et sæpissimè
11 alijs quoque temporibus. Dignum tamen no-
tatu est, Christianos nunquam his fidem adhi-
buisse, quod colligo ex Vopisci uerbis dicentis
ad senatum, cum esset controuersia de inspiciē-
dis libris Sibyllinis, Aurelianum scripsisse: *Mi-
ror, patres sancti, uos tandiu de aperiendis Sibylli-
nis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum
ecclesia, non in templo deorum omnium tractare-
tis:* [c] Sed nec per solas Sibyllas aliquando per-
12 misit uerum prædici Deus, sed etiam per alios.
Sic Larginus Proculus prædixit in Germania
Domitiani diem, quo excessit è uita. Hac causa
Romam missus, damnatus capite, tamen exe-
cutione remorata, Domitianus eo interijt die,
& absolutus à Nerua imperij successore, 40. se-
stertia dono accepit. Alius qui Domitiano &
uitam & genus mortis prædixit, & eum lanian-
dum à canibus, quod accidit. Nam cum rogo
urendus esset, imbre ignis extinctus est: ubi ca-
nes uinctum repertientes, laniarunt. Item Apol
lonius Tyanæus, quo tempore ab Stephano Li
berto occidebatur, cum in præcelsum atque e-
ditum ascendisset conuocata magna populi tur
ba, siue Ephesi esset, siue alibi dixit. *Rectè Ste-
phane, euge Stephane, percute homicidam, percus-
13 sisti, uulnerasti, occidisti.* [d] Quidam uates in Afri
ca prædixit Macrinum præfectum prętorio An
tonini Caracallę, & filium eius Diadumenum
14 imperaturos, quod accidit. [e] Oenone, Cebrenis
filia, uxor prima Alexandri filij Priami, Alexā-
dro prędixit, futurum eum rapturum Helenam
ex Europa, & bellum suę patrię inducturum, &
quod ipse in bello esset sauciandus, & à nemine
sanādus. Erat enim numine correpta sępè & fu
tura enunciabat. [f] Quum etiam idem Alexan-
der raptor Helenæ, in Græciam transire decre-
uisset, Helenus uaticinari cœpit Graios uentu-
ros, Ilium euersuros, parentes & fratres hostili
manu interituros, si Alexander sibi ex Græcia
uxorem adduxisset. Idipsum & Cassandra uati-
cinata: [g] Chalcas in exercitu Græcorum uates
futurorū eximius. [h] Omitto recensere reliquos,
qui in hac diuinationis arte floruerunt, & sępe
uera, sæpius tamen mendacia protulerunt: ut-
pote potius dictante diabolo, quàm spiritu san
cto loquuti. Quemadmodum illi pseudo pro-
phetæ, qui diuinationes suas proferentes dice-
bant, *Hæc dixit Dominus*, cum tamen non fuisset
eis locutus Dominus, nec misisset eos. [i] Plura de
diuinatione & speciebus eius & pœna criminis
15 alibi diximus, quæ suo loco uideto. [k] Differen-
tia insignis inter diuinationem, & prophetiā,
quam adfert D. Chrysostomus, [l] est: quòd uates
gentilium, qui responsa canebant & oracula,
multa quidem dicebant, eorum autem quæ di-
cebant, nihil sciebant. Sed non ita facit spiritus
sanctus, sed permittit, ut cor cognoscat quę di-
cuntur. Et Hermas discipulus D. Pauli aposto-
li, *Discernitur*, inquit, *prophetia & spiritus Dei ab
spiritu falso. Quia Dei spiritus de sursum est, quie-
tus, humilis, sine nequitia, sine desiderio uano huius
sęculi; homine omni se facit humiliorem: non sem-
per omnibus, nec de singulis loquitur, interrogatus,
sed cum Deus uult. Spiritus autem terrestris, est &
fatuus, & homo qui eum habet, primam uult cathe
dram, est improbus uerbis suis, in delicijs, in uolu-
ptatibus multis, & mercedem accipit diuinatio-
nis.* [m]

a Flauius Vopiscus in uita Aureliani.
b Iulius Capitolinus, in Galieno.
c Flauius Vopiscus, in Aureliano.
d Xiphilin. ex Dion. in Domitiano. Philostratus, l. 8 de uita Apollonij Tyanei.
e Idem Xiphilinus, in Antonino Caracalla.
f Parthenius in Eroticis, c. 4. ex Nicandro, li. de poetis.
g Dares Phrygius, li. de excidio Troian.
h Dictys Cretensis, lib. 3 de bello Troian.
i Hierem. 14. & 23. Ezech. 13.
k in criminib. diximus, dum egimus de maleficijs & mathematicis.
l D. Chrysostomus, homil. in Psal. 44. tom. 1.
m Hermas, li. 2 Pastoris, mandato, uel c. 12.

De Philosophis. Cap. VII.

1 *Philosophi nomen quid, & quis primus eo se nominauit.*
Pythagoras primus se dixit philosophum. eodem.
Sophistæ nomen quando in desuetudinem abijt, & immensum cœpit esse, eod.
Sophistæ qui, eod.
Protagoras Prodicus mercede docuit philosophiam primus, & Gorgias.
2 *Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra.*
Philosophiæ qui partes tantum exercuerunt seorsum, & qui omnes, eod.
3 *Philosophia omnis in actione, & contemplatione.*
Philosophia uera mores componit, eod.
4 *Philosophia uera in usu & memoria, non in uerbis & disputatione.*
5 *Philosophi contemplatiui inutiles & odio habiti.*
6 *Pythagorici philosophi in Italia combusti.*
Plato uendi iussus, eod.
Epicurei locis honestis pulsi, & alij philosophi urbibus. Item 7. & 8.
7 *Pœna melle stratum inungi, & apibus exponi.*
9 *Aristoteli, & Aristotelicis philosophis inimicus Caracallus.*
10 *Philosophi cur à muneribus non excusati.*
11 *Monachi exire claustrum non debent, ut audiant Physicam uel medicinam.*

1 PHilosophus nomē habet compositum, ut sit is qui amator est & studiosus sapientiæ. [a] Et hoc nomen sibi primū imposuisse ferunt Pythagoram, reiecto nomine sophistarum uel sapientum, ueluti arrogantiæ pleno. Post quem, sapientiæ qui eum secuti sunt professores, idipsum sibi usurparent, Et paulatim sophistæ nomen quod erat amplissimæ antiquitus dignitatis, dedecori quodammodo esse cœpit: bonosque paulatim interijt, postquam Prothagoras Prodicus, & Gorgias auditoribus sapientiam, uel philosophiam uendiderunt, ut ait Themistius: [o] atque qui uel quęstus, uel ostentationis causa philosopharentur, postea dicti sunt so-
2 phistæ. [p] Philosophia, est cognitio omnium optimarum rerum, & in his exercitatio. [q] Philosophia, ut ait Cicero, in tres partes distributa est, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in uitam atque mores. [r] Sic Zeno primus Citticus, libro de oratione, & Chrysippus in primo etiam de oratione, & primo physicorum Apollodorus & Ephillus, Eudromus, Diogenes Babylonius, & Possydonius, tripartitam esse dicunt philosophiæ rationem. Aliam quippe physicen, ethicen aliam, tertiam logicen dici. Has uerò partes, Appollodorus locos uocat, Chrysippus uerò & Eudromus species, alij genera. Enimuero philosophiam animanti similem dicunt: ossibus ac neruis logicen: carnibus, ethicen, animæ physicen conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem logicen, sequētia ethicen, intima & penitus abstrusa physicē. Ordo autem harum uarius. Quidam primam logicen, secundam physicen, tertiam ethicen statuunt, ut Zeno Chrysippus & alij: quidam alij mutant ordinem. Cleātes sex philosophiæ partes ait, dialecticam, oratoriam, moralem, ciuilem, naturalem, theologicā. [s] Possunt & ista

a Cicer. Offic. li. 2. & de Legibus 1.
o Themistius, in sophista oratio 4.
p Cic. de natu. Deor. 2. Academicarum quæstion. & Isocrates περὶ ἀντιδόσεως. Plato in Gorgia. Aulus Gellius, noct. lib. 10. c. 22.
q Cicero, 3. de Orat.
r Cicer. de Orat.
s hæc & plura Diogen Laert. in lib. 7. in Zenone.

membra ad tria referri superiora, quæ ea diui-
sione antiqua Hebræorom fluxit, ut monet Eu
a Eusebius, li. de præpara. Euangelica.
sebius, & inde etiam hausisse Platonem. [a] Qui
primus tres illas species philosophiæ coniun-
xit, cum antea separatim circa illas aliqui phi-
b Aristot li 7. Philosop. Diogen Laertius, in Platone, Apuleius, in dogmate Platonis.
losopharentur, non in omnibus. [b] Primum e-
tiim philosophia in physica erat contemplatio
ne. Huic adiecit postea Socrates ethicen, & Pla
to postea utrisque logicen; & laceram philoso-
phiam cooiunxit. Coluerunt tantum disseren-
di rationem Gorgias & Euthydemus, Zeoo, &
omoes Eleanci, qui dialecticæ studuerunt. Mé-
non ad mores priuatos instituendos se conuer-
tit, ut & Eutyphro, Philebus & Crito, & septem
sapientes, Thalete excepto: Alij ad publicos, &
ad res publicas & leges formandas ut Plato: a-
lij ad res naturales indagandas, ut Timæus,
Thales, & eius discipuli: alij ad μετὰ τὰ φυσικά,
3 ut Parmenides, & Sophista, Platonici. Vniuersa
porro philosophia in actione & contemplatio
ne uersatur: proinde duæ eius erunt partes, ha-
rum altera actiua, altera cótemplatiua dici po-
test. Actiua ad agendam uitam, id est, ad móres
instituendos, pertinet: contemplatiua, ad con-
spiciendas naturæ causas, & syncerissimam ue-
c O Augu lib. 8. de ciui. Dei, c. 4.
ritatem. [c] Socrates, in actiua: Pythagoras, io cō
templatiua excelluisse creditur: Plato utram-
d Plat. in Gorgia. Gellius, li. 10. c. 22.
que perfecit. Et ideo insectatur [d] eos, qui taotū
futili & inani philosophia detinentur toto ui-
tæ tempore, qui sophismatis & dialecticis gry-
phis uitæ degendæ necessarium tempus repo-
nunt, & senescunt in illis. In qoos etiam Archi
trenius sæpe inuehitus. Diuus Paulus & de ea
loquitur, *uidete*, inqoit, *ne quis uos decipiat per*
e ad Coloss. capit 2.
Philosophiam. &c. [e] Vera philosophia, ad morū
compositionem & rectam institutionem perti-
f Gellius, li. 9. c. 1. 10. & 22.
net. [f] Qoia uirtutum omniū disciplina est, quæ
que io poblicis simol & priuatis oegotijs excel
lit. Ciuitates & rempubl. si oihil prohibeat, cō-
stanter & fortiter & perite administrat. Quare
Vlpianus, iurisconsultos, qui in nodis contro-
uersiarum decidendis uersantur, ueram tradit
g l 1. de iustit. & iur.
4 profiteri philosophiam. [g] Afranius poeta ue-
ram sapiétiam opinatus est, esse filiam usus &
memoriæ: ut qui sapiens rerum humanarum
esse uelit, oon libris solis, nec disciplinis rheto
ricis opus ei sit, sed oportere eum uersari quo-
que, exercerique in rebus comminus nosceo-
dis, periclitandisque, omniaque acta & euenta
firmiter meminisse. Versus Afranij recitat Au-
h Gellius, lib. 13. c. 8.
lus Gellius, [h] hos,

Vsus me genuit, mater peperit memoria.
σοφίαν me uocant Graij, uos sapientiam.

Et Macedo philusophus, cuios & meminit Gel
i d. c. 8.
lius, [i] nihil fieri posse iodignius & iotoleran-
tius dicebat, quàm qoòd homioes ignaui ac de
sides, operti barba & pallio, mores & emolumé
ta philosophiæ in linguæ uerborumque artes
cōuerterent: & uitia facundissimè accusarent,
intercutibus ipsi uitijs madentes. Atque ideo
k Iuuenal. Satyr. 2.
rectè Iuuenalis, [k]

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacia-
lem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios simulant, & Bacchanalia uiuunt.

Improbant hanc sophistarum garrulitatem iu
l c omnem. & c. legimus, 17. dist.
ra pontificia. [l] Nam ora ad cognitionem sui
ipsius, & tandem Dei, philosophia uera est: qui
autem argutijs utitur, & uita abutitur in uerbo
rum pugnis & contentiooibus, aberrat à sco-
po & uia, quam philosophia perqoirit & sequi
tur & contra ipsissimā philosophiam philoso-
phia abutitur. Qui enim se planè, & Deum co-
gnouerit, non inutilem se potabit & perperàm
uel sibi soli creatum, sed & proximis, & patriæ,
& omnibus, si quid & illis prodesse possit. Ne-
qoe philosophum dico, qui sapientiam amat,
nisi ipse quoque sapiat: aliter enim & aliquan
do impij latrones, & similes, philosophi dice-
rentur, qui ueliot oolint aoiant sapientiam,
5 quæ pulchra per se & amabilis est. Cum ta-
men ipsi nec sapiant, oec sapere studeant. E-
runt & isti personati philosophi, qoi muti &
paralytici intra priuatos parietes latent, sibi &
alijs ioutiles,

Pondus iners terræ, & fruges consumere nati.

Vel certè infœlicis ingenij habendi suot, qui
per ea tempora, quibus alij in philosophia mu
ta profecerint, uel proficere possunt, nihil se di
dicisse, nec per totam uitam profitentur, quod
possit usoi reipublicę esse. Satius fuisset illos ad
dici glæbę uel alio corporali mancipatos fuisse
artificio, quo sibi, & alijs potuissent utiles esse.
Scio tamen postremis temporibus, philoso-
phos eos tantom dictos esse, qui speculationi
rerom, & sophisticis inuolucris intenti, se à com-
mooi homioum uita separarunt, & spootaneā
paopertatem elegerunt, saltem diuinas con-
temnebaot. [m] Et aliqoando philosophantium
m l. sed & reprobari, l. 7 de excu. tut. l. 27. P. tit. 2. l. in honoribus. §. Philosophis, de uacat. muner in P. l. professio. de muneribus patrimo. li. 10. C.
horum turbæ & cœtus odio fuerunt rempu-
blicam admioistrantibus: qoòd otiosis decla-
mationibus, com praxim non nossent scientia-
rum quas profitebantur, seditiones & tumultus
concitarent: putabant enim qui boni erant, in-
ter illos tam facilè rempublicam posse compo-
ni & emendari, ut erat illis facilè de republica
optimè constituenda disputare & opinari, reua
ra igoari non tam facilè facta & actus perfici,
acooces formátur à lingua, & leges aotiquas,
etsi noo omnino utiles, meliores tamen esse no
uis, quæ reipublicæ faciem immutarét, ut alibi
docuimus. Erant & alij inter illos superbi sub
palliolo & larua philosophica, qui dum opi-
nionem sapientiæ præter alios sibi arrogabāt,
& contradiceodi studio, ut sua firmarent, tene-
6 rentur, omnia perturbabant. Et proinde in ea
regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appel
labatur cœtus Pythagoricorum ob clandesti-
nam coniurationem concrematus fuit, magna
rerum publicarum mutatione facta, utpote
principibus ciuitatis cuiusque temerè interfe-
ctis, ut ait Polybius. [n] Plato iussus uenoodari à
n Polybius li. 2. histo.
o Aemil. Probus, in Dione.
Dionysio tyranno Syracusano. [o] Epicurei Ro-
ma senatusconsulto sont exacti. Et Messenij, in
Archadia, eos, qui eodem quasi præsepi pasti
essent, expolerunt. Quos & pestes adolescen-
tum esse dicerent, & philosophiæ labem im-
primere, propter mollitiem & impietatem. Eos
itaqoe ante Solis occasum agro Messenio exce
dere iusserunt: ijsque pulsis fama lustrari, à sa-
cerdotibus, à Tinuchis (sic enim à gerendis ho
noribus suos magistratus appellant) totam ur-
bem purgari, tanquam à sordibus & sentina
7 quadam liberam. Ferunt & à Lyctijs in Creta
ex Epicureis eo profectos pulsos esse, legemq;
populi sermone scriptam, qua effœminatæ sa-
pientiæ ac degeneris & turpis inuétores & dijs
inuisi Lyctio pellereotur. Quod si quis eò per
audaciam uenisset cōtépta lege, eum in catasta
uinctum iuxta curiam dies uigioti nudū mella
& lacte persuodi, ut ab apibus & muscis con-
sommaretur in totum: quibus exactis, si super-
stes esset, adhuc muliebri ueste indutū, de saxo
præcipitari

præcipitari iusserunt,ut anthor Suldas.[a] Quo-
modo autem mathematici, alijque diuini eie-
cti sint Roma, dicitur dū in criminibus de his
agimus.Philosophos qui rebus innouandis stu
derent, deuitandos suadet Agrippa Octauia-
8 no.[b] Vespasianus philosophos omnes ob ni-
miam dicendi libertatem, Stoicos,& Cynicos
urbe expulit, præter Musonium:& Demetriū,
& Hostilium in insulas relegauit.[c] Plures tem
pore Domitiani occisi, quòd studio philoso-
9 phiæ operam darent.[d] Antoninus Caracallus,
philosophos,qui sunt Aristotelici nominati tā
magno odio est prosequutus,ut uoluerit libros
Aristotelis comburere,atque Aristotelicis soda
litates, & cætera commoda quæ habebant in
Alexandria sustulerit, criminatus eos, quòd
Aristoteles causa mortis Alexandri uisus es-
10 set.[e] Imperator Valens parui facit philoso-
phos imo contra eos contorquet philosophis,
nec admittit eam ad excusationem munerum
personalium. *Turpe enim*, inquit,*est,ut patriæ
functiones ferre non possit, qui etiam fortuna uim
se ferre profitetur*.[f] Minus etiam admittitur in
illis philosophis patrimonialium munerum
exceptio,dum patrimonia habent,imo & phi-
losophia illos conferre debere arguit,cum con
tra professionem bona possideant.[g] Et ex sub-
stantia maximè manifestum sit, eos non esse
philosophos,[h] sed potius philosophos uelle ui
deri, ut eo prætextu ditentur. Sunt tamen qui
ueram philosophiam authoritate publica do-
11 cent,à muneribus immunes.[i] In concilio Tu-
ronensi prohibitum fuit religiosis professis uo
tum regularis uitæ, monasterium exire ad au-
diendam physicam uel medicinam sub præ-
textu consulendi languentium fratrum corpo
ribus. Pœna transgressoribus imposita,[k] quod
& firmauit Honorius 3. sum. pont.[l]

a Suidas,in Epicuro.
b Dio Cassius li.52 histor.Roman.
c Xiphilinus, ex Dione, in Vespasiano.
d Xiphilinus, ex Dione, in Domitiano.
e Xiph lin. ex Dione,in Antonino Caracalla.
f l.reddatur.l.8 de profess & medicis,li.10.C.tit.52.
g l.professio,l.8 de mune.patrimo.li.10 C.
h Vlp. in l. sed & reprobari,lex 7 de excus. tutor.ff.
i l.sin de professor. & medic li.10.C.d l. sed & reproba. in § Romę philosophantem.
k c 3. ne cleri. uel mona. li 3. tit. 50 Decret.
l c. super specula, c 10.eod. tit. ne cler. uel monac.

De Mathematicis. Cap. VIII.

1 *Mathematica disciplina permissa*.
2 *Numerarij seu tabularij qui*.
Calculator,calculus quid,eod.
3 *De Geometris*.

1 AVgustus Imperator, Mathemati-
cos,Geometras,& architectos,qui
diuisiones partium omnium,inci-
sionesque seruant,mensurisque v-
tuntur, ad par studium discendi & docendi le-
ge compellit,immunitateque donat.[m] Arith-
metici qui numerandi artem tenent,& docent,
in iure probantur,utpote reipublicæ, uel nego
2 tijs eius necessarij. Horum nomine continen-
tur,numerarij, qui postea à Iustiniano tabula-
rij dicti sunt.[n] Et calculatores,qui ad calculum
numerant,qui professorum etiam immunitate
donantur.[o] Numeratum olim & nunc calcu-
lis,id est,lapillis,nemo dubitat:unde & prostat
titulus. De errore calculi, scilicet ut non no-
ceat,sed retractetur.[p] Et indicat Persius.[q]

Hunc,Macrine,diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Musici, qui dicantur & de eorum diuersa no-
menclatura,ex his quæ de musica diximus,lib.
3 12. Syntaxeωn c. 3.& sequentibus collige. De
Geometria,& partibus eius,diximus li. 13.Syn
taxeωn.De Astrologia, autem lib.8,Geometriæ
artem discere atque exercere, publice interest.
Ars autem mathematica uana,diuinatio uide-
licet,omnino interdicta est.[r] Mensurationa ter
ræ,in finibus regundi & terminis describen-
dis egemus.[s] Geometræ à terræ mensura dicti
sunt, & agrimensores:qui tamen à tutelis non
excusantur, nisi à principe curam arte illa e-
gentem susceperint.[t]

m in l.2. de excusationi. artificum lib.10.C, tit.64.
n l.1.de numerarijs & actuarijs lib. 12. C. tit.50
o l. 4. de professor & medi. l.10.C.tit.52.
p de errore calculi,l.2.C.tit.5.
q Persius, Saty.2.
r l 2 C de malefic & mathe. lib 9.tit.18.
s tit. finium regun. & non alibi suo loco, tit. si mensor fals. mod. dixer.
t Scæuola, in l Geometræ, l. 25 de excusat. tutor in ff.

De Physicis, & Metaphysicis. Caput IX.

1 *Physici,metaphysici,& Theologi qui*.

1 PHysici dicuntur:qui rerum naturas
considerant, & inquirunt:quomo
do autem illud fiat, & de Physica
satis abundè diximus lib. 11. Syn-
taxeωn. Physici,olim philosophi nomine dicti
sunt,& de philosophis iam dictum est. Iis con-
tinentur & metaphysici, qui altiora, & abstra-
cta contemplantur, de quibus diximus lib. 10.
Syntaxeωn. Quorum etiam nomine & conti-
nentur Theologi, qui arcana & diuina pertra-
ctant mysteria, & de rebus quæ naturalem in-
quisitionem excedunt: de quibus & egimus in
sacramentis, & in rebus sacris, & lib. 7. Synta-
xeωn. Et agitur in titulis, De summa trinitate,
& fide catholica, in utroque iure, ciuili & pon
tificio,& diuino. Et de sacrosanctis ecclesijs,de
episcopis & clericis, de quorum etiam nos or-
dinibus & officijs, & sacerdotijs, diximus pro-
prijs locis. Physicæ appellatione iuris pontifi-
cij authores & comprehendunt medicinam,
quam & prohibent religionem & claustrum
professis.[u]

u in c. sententiam, c.9. & c. super specula, ne cler uel mona.ap. Greg.

De personis uacantibus speculatiuis rationalibus scientijs. Cap. X.

1 *Scientijs speculatiuis rationalibus personæ uacantes*.
2 *Grammatici qui immunes à muneribus*.
Professores literarum, Rhetores, & Dialectici, eod.
3 *Poetæ non habent immunitatem*.

1 INferiores ordine personæ,quæ spe
culatiuis tantum rationalibus ua
cant,& necessariæ tamen,ut basis
& fundamentum aliarum, sunt
primum Grammatici, qui litteris cognoscen-
dis,coniungendis,& proferendis, & in compo-
nendo sermone studium adhibent, de quorum
arte pauca nos tractauimus lib.16.Syntaxeωn.
Grammaticos sequuntur Dialectici,seu sophi-
stæ:Rhetores seu oratores. Qui quādo sunt pro
bati & recepti ab ordine ciuili, ad erudiendam
iuuentutē, ijsdem studijs publice, consequun-
tur,ut omnium liberalium studiorum professo
res,immunitatem & uacationē à muneribus:[x]
scilicet si ex numero eorum professorum sunt,
qui uacationem habent,non aliter.[y] Qui ta-
men pueros primas literas docent,(ut arbitror
in hunc ordinem non allecti publicum)immu
nitatem à ciuilibus muneribus non habent.
Sed nec cui eorum,id quod supra uires sit indi
catur,ad præsidis religionem pertinet:siue in ci
uitatibus, siue in uicis primas literas magistri
doceāt.[z] Poetæ hoc priuilegio,aut nulla immu
nitatis prærogatiua non iuuantur:[a] nec calcu-
latores,ut diximus. De poetica uidebis explica-
tionem,lib. 19. nostrarum Syntaxeωn,& de hi-
storia,& historiographis,lib. 20.

x l his, l.10 §. angariarū, de uaca muner ff. l oratores, l.4. l.medicos, 6. de professor & medic. li 10 C.
y Modestinus, l. si duos habē-ti,l 6 de excusat tuto.ff.
z Vlp. in l.2 §. si de uaca mu ner.lib 50. ff.tit.5.
a l 3. de professo. & medi. li 10 C.

De iurisconsultis. Cap. XI.

1 IVrisconsulti aut iurisperiti, & legũ
doctores, circa speculatiuam primùm versantur, & veram philoso
phiam, æqui bonique cognitionem:[a] & eam posteà utilitati publicæ, peracto
legitimo studiorum curriculo, communicãt.[b]
2 Atque qui diu uersati in disquisitione erant,
olim responsa dabant consulentibus, quæ pro
lege habebantur, quum & quandiu eum ea au
thoritate respondendi facultas data est.[c] Ad
Iurisconsultos ueteres olim sic adibatur, au-
thore Cicerone,[d] vt non solum de omni iure
ciuili, verùm etiam de omni officio aut nego-
tio referretur: in conficiendis testamẽtis, cõtra
ctibus, & obligationibus adhibebãtur, eorum-
3 que responsa iudices sequebantur. Audito-
rium idcirco habere dicebantur iuriconsulti,
ut legimus de auditorio Æmilij Papiniani.[e]
Et adhibebantur in consilium à magistratibus
ipsis iuriconsulti.[f] Reddebant porrò responsa
post longam in foro causarum exercitatio-
nem: quo tempore oratores senectute graues,
deposito causarum forensium onere, domi,
quo suam etiam tum dignitatem tuerentur,
ius respondere solebant. Et ita Cicero,[g] sub
Crassi persona iuris interpretationem, non so-
lùm ad usum forensem, sed etiam ad decus &
ornamentum senectutis sibi comparasse dicit.
Et in solio sedentes iura priscos iurisconsultos
respondisse idem tradit.[h] Et de se, *Ego verò*, in
quit,[i] *ætatis potiùs vacationi confidebam, cùm
præsertim non recusarem, quominus more patrio
sedens in solio, consulentibus responderem, senectutisque non inertis, grato atque honesto fungerer*
4 *munere.* Paulus refert Labeonem respondisse,
iuris ignorantiam non excusare eum, qui iuris
5 consulti copiam haberet.[k] Alexander Seue-
rus imperator, negotia & causas prius ab scri-
niorum principibus & doctissimis iurisperi-
tis, & sibi fidelibus, quorum primus tũc Vlpia
nus fuit, tractari ordinarique, atque ita sibi
referri uoluit. Familiaresque iurisconsulti ei
fuerunt, Fabius, Sabinus Sabini filij, Cato,
Domitius Vlpianus, Ælius Gordianus Gordia-
ni imperatoris pater, Iulius Paulus, Pompo-
nius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Mar-
tianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius,
Tryphonius, Metianus, Celsus, Proculus,
Modestinus, ferè omnes discipuli splendidissi-
mi Papiniani, omnes iuris professores, ut au-
6 thor Ælius Lampridius.[l] Qui tamen Papinia-
nus iussu Bassiani siue Antonini Caracallæ fi-
lij Seueri, percussus fuit securi, & à militibus
occisus.[m] Simulque cum eo filius eius, & Pe-
tronius, alijque, quòd Getæ fratris partes fuis-
7 sent secuti.[n] Statutum in synodo Turonẽsi, ne
monachi ordinem regularem professi clau-
strum exeant, legum ciuilium audiendarum
causa, pœnis etiam id facientibus imposita ex-
communicationis:[o] *Quia absurdum est clericis
imò etiam opprobriosum si se peritos uelint ostendere esse disceptationum forensium.*[p]

a l. 1 de iusti. & iure.
b §. 6. in proœmio. P.
c §. respõ. prudentum, de iure naturali gent. & ciuil. I. & § h. de orig. iur.
d Cicero, 3. de oratore.
e l. lecta, si certum peta. in P.
f Gellius, lib. 13. c. 13.
g Cicero, 1 de orator.
h Cicero, 3. de oratore.
i Cicero, 1. de legib.
k l. regula est, l. 9 § sed iuris ignorantiã, de iuris & facti ignorant. in P.
l Aelius Lampridius, in Alexandro Seuero.
m Aelius Spartianus, in Antonino Caracalla.
n eod. Spartianus, & Xiphilinus ex Dione, in Caracal. Antonino.
o in c. 3. & ca. super specula, c. in. ne clerici uel mona.
p Iustin in l. repetita, 36. de episc. & cler. C.

De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali distinctione. Cap. XII.

1 PErsonæ aliæ distinguuntur ratione
honoris uel muneris, quod ge-
runt in ciuitate, municipio, uel re-
publica. Honor municipalis,
est administratio reipublicæ cum dignitatis
gradu siue cum sumptu, siue sine erogatione
contingẽns,[q] & ita à munere, quod potest esse
sine honore & dignitate secernitur.[r] Inter ho-
nores sunt magistratus, decurionatus, & rei-
publicæ administratio.[s] Et munerum quo-
que appellatione ueniunt honores, & ita ho-
nor munus dicitur.[t] Sed ea ratione, qua mu-
nus pro officio accipitur, non quando pro o-
nere munus. Nam tunc, ut diximus, honor
à munere differt: & ita uerum est, quod dici-
tur, honorem sustinenti munus inferri non
posse: & contrà, munus sustinenti, hono-
rem deferri posse.[u] Et uidetur lex constitue-
re honores duplices personarum, & patrimo-
niorum.[x] Sunt enim res, quæ possessoribus
dant dignitatem, ut comitatus, feuda nobi-
2 lia, & id genus alia. Munus æquiuocationem
habet ad donum, & ad onus, quod cùm re-
mittitur, uacario muneris dicitur, & inde im-
munitas. Et ad officium, vnde & munera mi-
litiæ, id est, officia.[y] Munus Martiano, quod
necessario subimus, more, lege, imperiove
eius, qui iubendi habet potestatem. Et ita di-
stinguitur ab appellatione muneris, quod pro
dono sumitur: cùm dona sint, quæ nulla neces
sitate iuris, officiove, sed sponte præstantur. Ita
latius patet muneris appellatio, quàm doni,
quia omne donum dici munus potest, non
donum omne, munus:[z] habet enim munus
omne causam quandam, ob quam fit, quod
donum non habet.[a] Honor itaque cum di-
gnitate erit munus, & sine dignitate esse pos-
3 sit. Munus secundum Varronem, quòd mu-
niendi causa imperatum, à quo etiam munici-
pes, qui vnà muneribus fungi debent dicti.[b]

q Callistrat. in l. honor, l. 14. de mu. & hon. l. 50 P. tit. 4.
r ut in l. honores, l. 8 de decurion. in P. l. cui muneris, l. 12. l. rescripto, l. 6. § sciendũ, eod.
s d. l. cui muneris, l. 12. & l. rescripto, l. 6. de munerib. & honor.
t l. si quis magistratus, l. 9 de munerib. & honor.
u Modestinus, l. honorem, 10. eod.
x Vlpian. l. rescripto, l. 6 §. sciãt, & § sciendum, de munerib. P. l. 10. de vacat. munc. P.
y Paul. l. munus, l. 18 de verbor. signif.
z Martianus, in l. munus, l. 214. de munerib. & honor.
a Paulus, l. interdum, 194 de verb. signif.
b Marcus Varro, 4 de lingua Latina.

Munus

4 Munus aut publicum, seu ciuile, aut priuatum.
Publicum munus dicitur, quod in administrã-
da republ. cum sumptu sine titulo dignitatis
subimus. [a] Munus publicum, inquit Pompo-
nius, est officium priuati hominis, ex quo com
modum ad singulos uniuersosque ciues, rem-
que eorum, imperio magistratus extraordina-
rio peruenit. [b] Hinc & municipes illi qui ali-
quo loco munera, id est, officia municipalia ca
piunt. [c] Priuatum contra erit munus, cuius uti
litas ad priuatas pertinet personas. Est & quod
dam munus publicum authoritate, & priuatũ
utilitate: nempe quod authoritatem habet à
publica causa, sed utilitatem singulorum, ut
singulorum, non uniuersos simul respicit,
5 quale munus tutelæ, & curæ. Hermogenes Iu-
risconsultus, munera ciuilia, in personalia, &
patrimonialia diuidit, ut Vlpianus. [d] Arcadius
Iuriscons. tertium membrum addit mixtorũ. [e]
6 Personalium & quædam cum dignitate & ho-
nore, quædam sine dignitate. Personalia mune
ra sunt, quæ animi prouisione & corporalis la
boris intentione, sine aliquo gerentis detrimen
to perpetrantur: ueluti tutela, cura, calendarij
curatio, quæstura tyronum seu equorum pro-
7 ductio &c. [f] Patrimonialia sunt, quæ sumpti-
bus patrimonij & damnis administrantis ex-
pediuntur. [g] Et ex his, quædam possessoribus
iniunguntur, siue municipes sint siue non sint:
qualia quæ agris uel ædificijs indicuntur: alia
quæ non nisi municipibus & incolis. [h] Mixta
sunt, in quibus corporale ministerium & patri
8 monij onus inest. Horumque omnium mune-
rum, quædam ordinaria quædam extraordina-
ria sunt. [i] Rursum munerum alia rebus adhæ-
rent, alia indicuntur: adhærent prædiorum col
latio, uiæ stratio, angariarum exhibitio, hospi-
tum susceptio, aduersus quæ nulla priuilegia
9 excusant. [k] Nisi de his nominatim concessa, ue
luti nominatim immunes facti sunt ab anga-
rijs, & hospitio militum, professores artium li-
10 beralium. [l] Differentiæ plures inter honores,
& munera, ultra eam, quæ oritur à nominis di-
uersitate: [m] ueluti quòd ad decurionatum, ne-
mo post quinquaginta annos uocatur inuitus,
quamuis si consenserit decurionatui etiã post
70. rectè gerat: non tamen munera subire coga
tur. [n] 2. surdus & mutus omnino excusantur ab
honoribus, [o] non à muneribus, scilicet patri-
monialibus: nam à personalibus excusantur. [p]
3. Vacatio muneris excusat à munere, sed non
ab honore. [q] 4. Senium excusat à munere, quod
implendum labore & corpore, non autem ab
11 honoribus, qui peraguntur consilio. [r] Commu
ne utrisque in ciuitatibus & municipijs hono-
res & munera municipij per uices, & ætates, &
gradus, iure antiquitatis distribui & deferri. [s]
Item hoc generaliter communicant inter se
honores & munera, ut in utrisque consideran-
di sint primum ipsi honores, cuius gradus & di
gnitatis sint, & munera qualia sint: dehinc per-
sonæ, quibus deferantur honores uel munerũ
administrationes: dehinc lex, ex qua deferun-
tur: [t] & formula seu ordo à lege constitutus.
In honoribus ipsis gradus sunt multi, alijque
alijs maiores & minores, & digniores. Honorũ
quippe alij municipales, alij regij seu ab Impe
ratore concessi, qui potiores in dignitate. [u] Et
qui principi digni uisi sunt, multo magis in an
terioribus sunt adiuuandi, ut ait Iustinianus
Cæs. [x] Atque princeps qui magistratum dedit,
omnia necessaria censetur eidẽ decreuisse. [y] Et

a l. honor. § 1. de mun. & hon. P.
b l. pupillus, l. 239. pupill. de uerb. sign. P.
c d. l. munus eod. modo in l. 18 de uerb. sig. l. 1. ad munici. in P.
d l. 1. de muneribus in P. l. rescripto, l. 6. §. sciendum est, eod. tit.
e in l. 18. l. munerum, de muneribus in P.
f d. l. munerũ, l. 18.
g d. l. munerũ, § fin.
h l. rescripto, l. 11 §. fi. de mun. & hono.
i l. omnes omnino, l. 4. de ex. & tribut. lib. 10. C. l. 3. de ind. c. eod. lib. 10. C.
k l. sunt munera, l. 33. de uacat. muner. P.
l l. in honoribus, l. 10. § angariarũ, de uacat. muner.
m l. fi idem, C. de codicil.
n l. 2. § fin. de decurio. li. 10. P. tit. 2.
o Paul. l. honores, l. 7. § 1 de decurio. P. l. 1. C. qui mort. se excus. li. 10 C. l. frater, de excusa. tut. §. item surdus, quibus non est permissum facere testa.
p l. 1 qui morb. se excus.
q labole. l. cui muneris, l. 12. de muneri. & honor.
r l. 2. §. corporis, de uaca. muner. li. 50 tit. 5.
s l. 3. § praeses prouinciae, de muneri. & honor. P.
t Callistrat. in l. honor. 14. §. de honoribus, de muneri. & honor. P.
u l. 2 de albo scrib. lib. 50 P. tit 3.
x l. restituendæ, l. 6. de offi. diuers. iud. li. 2. & 6. §. eos ro tem, ut iud. sine quoq. instr. in auth.
y Vlpia. l. quidam cum filio, §. 57. de re iud. li. 42. tit. 1.

ut scribit Theodericus Gotthorum rex, sena-
tui Romano, non est maius meritum, quàm
gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus
fas est de cunctis optimos quærere, uidentur
semper meritos elegisse. [z] Cæterum magistra-
tuum & honorum delatorum à principe uel
populo, olim gradus maiores & minores fuis-
se apparebit latius, cum de magistratibus, &
eorum iurisdictione agetur.

z Cassiod. li. 1. Variar. epistola 41.

De honoribus municipalibus, & diuersa ex illis personarum distinctione. Cap. XIII.

1 *Honorum municipalium quædam species.*
2 *Decurionatus quid, & decuriones qui, & quare inducti, & decuria quid, & 4.*
Colonia ad exemplum ciuitatis Romanæ composita, eod.
Tribus & tribuni quid. eod.
Curiones & curia quid. eod.
3 *Decuria iudicum quæ, & quot.*
5 *Decurionum personæ cuius debent esse qualitatis, & qui possint esse decuriones.*
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant. eod.
Honores seu officia quis possit subire. eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum electio ex censu, & alijs rebus quando Romanis.*
9 *Decurionis constituendi census.*
10 *Dos uxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera ubi quis subire, & honores cogatur eodem.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16. 17. & 18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius quàm patris.*
15 *Patria propria, & communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem, & domicilium. eod.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium ubi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid, eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis, eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit, eod.
22 *Domicilij transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit, eod.
24 *Domicilium ubi habet miles.*
25 *Domicilium uxoris, sponsæ, & uiduæ ubi sit.*
26 *Domicilium ubi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus, eod.

31 *Honoribus maioribus functi, minoribus quando possunt affici.*

32 *Honorati quomodo, & quo ordine sunt in albo scribendi.*

33 *Filij patri dignitatem addunt maiorem.*

1 Inter honores municipales, est ordo decurionum, optionum, duumuirorum, & magistratuum municipalium, defensorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro instituta tractatione, alios decuriones dici, alios duumuiros, alios municipales magistratus, alios de-
2 fensores ciuitatis, alios legatos. Decurionatus, est dignitas municipalis,[a] & honor[b] plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantum ad duumuiratus honorem, & ad alios, quibus fungi plebeij non possunt.[c] Sicque statuit Augustus, ut ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eligantur.[d] *Decuriones*, inquit Pomponius,[e] *quidam dictos putãt, ex eo quod in initio cum colonia deduceremur, decima pars eorum qui deducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit.* Vocat ferè semper hos, consilij causa delectos, Plinius Secundus buletas, in epistolis, & curiam bulem.[f] Porrò in colonijs decuriones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem illæ instructæ sunt: & ut ait Gellius,[g] maiestatis & amplitudinis Pontif. Rom. istæ coloniæ, quasi effigies paruæ simulachraque esse quædam uidentur. Sicque Iustinianus explicat:[h] *ὅς τὴν πολιτείαν ἡμῶν παλαὶ καταστήσαντες ἔνδοξαν χρῆναι κατὰ τὴν βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ἀθροῖσαι καθ' ἑκάστην πόλιν τοὺς ἐν γεγονότας καὶ ἑκάστῃ σύνταγμα δοῦναι βουλῆς, δι' οὗ ἅπαντα τὰ δημόσια πράττεσθαι, ἅπαντα γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν*, id est, *qui nobis olim constituerunt rempublicam, ij ex usu fore rati sunt, si ad imitationem regiæ urbis per singula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam senatoriæ curiæ constituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, & ordine.* Populum autem Romanum ordine & dignitate diuisit Romulus: ordine, in tres partes, quas tribus uocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus singulas in decem diuisit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Curiæ rursum in decem curias diuisæ, quarumque præfecti decuriones dicti.[i] Itaque primi singularum decuriarum, ut scribit Varro:[k] decuriones dicti. Et decurio à decuria Nonio Marcello: ut à centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus usurpare, non habita ratione numeri, sed quod in diuisionibus superioribus, à Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen sub se curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro classe & ordine quolibet, neglecto numeso denario, ut & apud Vegetium.[l] Decurio is dicitur, qui non tantum decem, sed triginta duobus præest militibus. Et apud Ciceronē,[m] decuriones municipiorum, pro senatoribus
3 eorum. Sic & Plinius:[n] *D. Augusto, inquit, decurias ordinante, maior pars iudicum in aureo anulo fuit: ijque non equites, sed iudices uocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. iudicum quoque non nisi quatuor fuere decuriæ primo, uixque singula millia in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis: seruatumque in hodiernum est, ne quis ex nouis ciuibus in his iudicaret.* Et postea,[o] *decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, tribunorum æris, & selectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti uocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitijs, tandē & quinta decuria à Caio adiecta. Et in ferreo anulo iudices equitesque intelligebãtur.* Tradunt decuriam fuisse Romæ classem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in singulis curijs sedebant. Hincque erat decuriatio, in curias descriptio: & decuriatus, in curiam adscriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter senatores eius & silētiarios.[p] Meminit Suetonius,[q] exemplo urbis Romæ, decurias iudicū in colonijs & municipibus, ab Augusto ordinatas. *Ad hunc modum, inquit, urbe, urbanisque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum à se frequentauit, operibusque, ac uectigalibus publicis, plurifariam extruxit: etiam iure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragatorum, quæ de magistratibus urbicis decuriones coloniæ in sua quisque colonia ferrent: & sub diem comitiorum obsignata*
4 *Romã mitterent, &c.* Itaq; decuriones erunt in municipijs, qui adiecti sunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis disponit, numero, nō quidem denario considerato, sed alio cōstituto, & determinato, qui ubi plenus non est, alij in locum deficientium sublegentur:[r] quia ex utilitate ordinis est, ordinem semper plenum habere.[s] Ita secūdum ordinē quo adiecti sunt, nisi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores:[t] eosque illi subire, & munera, exemplo tutorum coguntur.[u] Et eo nomine si non subierint, ad damnum reipub. tenentur.[x] Ordo gerēdorum etiam honorum adhibitus, facit ne promiscua facultate, liceat prius maiorē magistratum, quàm minorem suscipere, neque omni ætati, nec cōtinuare honores quisquam possit:[y] neque quia magnos honores sequuntur munera magna, ideo maioribus omissis, minores cō-
5 tra ordinem acceptare quisquã possit.[z] In personis decurionum & aliorum honorum consideramus, ut sint huic muneri idonei, qualitate & patrimonio.[a] Qui non prohibentur, decuriones esse possunt.[b] Minores 25. annis quidem decuriones esse possunt ex causa tantum, & sportulas accipiunt, uerumtamen suffragia non ferunt.[c] Salarium enim quidam accipiebant de publico decuriones.[d] Non possunt decuriones creari nauicularij,[e] creati tamen muneribus compelluntur fungi.[f] Reijciuntur & submoti ab ordine ob crimen ignominiosum.[g] Item debitores reipublicæ, ex anteriori administratione reliquatarij: nisi prius soluerint,[h] uel cauerint, seu fideiussores dederint: quia & tunc soluisse uidentur.[i] Ex alia tamen causa ut ex mutuo debitor reipub. eius honoribus fungi potest.[k] Item reijciuntur à nouo honore, criminum rei facti, ante sententiam absolutionis:[l] tamen antiquum & possessum retinent.[m] Cæterum sine legitimo accusatore, nemo ab honoribus arcetur.[n] Impuberes non sunt ad honores admittendi etiam penuria personarum, nisi alia sit lex municipalis,[o] & nisi idque raro, ad tribunatum.[p] In adultis tamen aliter statuitur:[q] quamuis in decurionatu, & patre pro infante se obligante, infantem decurionem fieri responsum sit.[r] Admittuntur etiam alioquin idonei: cuiuscunque superstitionis sint, iure ciuili.[s] Spurij quoque idonei probi, & moribus, & facultatibus: nisi alij legitimi

cum

a Papin. in l. spurij, l. 6. de decurio. lib. 50. P. tit. 2.
b l. ad decurionatum, l. 3 de decret. mune li. 50 P tit. 3.
c Paul. l. honores, l. 3 § 11 qui nō sit decurio, de decurio P.
d l. ad subeunda, l. 46 de decurio. lib. 10. C. tit. 31.
e Pompo. l. pupillus, 239. §. decuriones, de uer. sign. lo P.
f Plin. li. 10 epist. 116. & alibi.
g Gellius, lib. 16 c. 13.
h in nouella constit. 38.
i Dionys. Halicar. lib. 2.
k Varro, lib. 4. de ling. Latin.
l Vegetius, lib. 2. cap. 14. de re milit.
m Cice. pro Sexto Roscio, & pro Cluentio.
n Plinius, lib. 33 c. 1.
o Plinius, lib. 33. c. 2. ubi uide reliqua de equitibus & iudicum decurijs, uide & Suetonium in Augusto, c. 32.

p de quibus in l. 1 & 3 & toto tit. de silentiar. & decurio. lib. 12 C. tit. 11.
q Sueton. in Octauio, c. 48.
r l. 2. de decur. lib. 50. P.
s l. 3. §. spurij, eod. tit.
t l. rescripto, l. 6 de muner. P. l. ut gradatim, 11 eod.
u l. si quis magistratus, l. 6 eod. l. 10 § quod, ad Trebell. in P. l. filios, C. de decur. facit lex 3 C. de suspect. tut. l. 1 de adminis. tut. P. § pe. de satisd. tutor.
x l. Lucius Titius, l. 51 ad municip. P.
y l. honor, l. 14. § fi. de muner.
z Vlp. in l. 1 §. qui in fraudē, de uaca. mune. li. 50. P. tit. 5.
a l. rescripto, l. 6 de muner. & honor. l. ut gradatim, l. 11. eo.
b l. expeditam, l. 16 de decur. li. 10 C.
c Callistrat. l. non tantum, §. 3, & Papin. in l. spurij, l. 6. §. 6. de decurio P. l. ad rem p. l. 1 de muner P.
d l. Herennius, l. 10. de decur. in P.
e Paul. l. Seuerus, l. 9. § 1. de decurio P.
f l. semper, 5 §. fin. de iure immunit. P.
g l. 9 & l. ad tēpus, 3 de decurio. P. l. ordine, 13. ad municip. P.
h l. rescripto, 6. §. debitores, de mune. & hono. P. l. 1 de debitor. ciuit.
i d. l. rescripto, § planè.
k d. l. rescripto, § sed debitor.
l l. reus, l. 7 de muneribus. P.
m l. libertus, l. 17 § in quæstionib. ad municip. P.
n d. l. rescripto, §. si quis.
o l. 8. §. 1. de iure immun. li. 50. P. tit. 6.
p l. fi. C. de re milit. l. Lucius, 6. § fin. ad municip. P.
q l. cum filius qui statu se excus. l. non tantum, § 1. de decur. P.
r Paul. l. Lucius Titius, l. 21. § infante, ad municip. P. l. 1 de mun. & hon. li. 10 C.
s l. omnes, l. 48 de decurio. li. 10. C. l. 3 § fi. de decurio. C.

cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de
natis ex incestu. Nec impedienda est dignitas
eius qui nihil admisit.[a] Quamuis in alijs digni
tatibus sine gratia uix admitti possint.[b] Nec rea
6 tus patris impedit honores filij.[c] Excusantur
tamen à decurionatus honore & alijs muneri-
bus, infantes minores 25. maiores 50. annis.[d]
Verum minoribus ætatis annos tot, quot filios
susceperunt, liberi supplent.[e] Honor quoque
excusat à munere, sed non munus ab honore.[f]
Aliqui namque habent uacationem munerũ,
uerum non ideo excusantur ab honoribus sus-
cipiendis.[g] Quidam enim, qui iure possunt ex
cusari propter necessitatem & penuriam ho-
minum, ad honores nouos uel repetitos, præ-
ter legem uocantur.[h] Alij qui excusationem
legitimam habent, eam alibi quàm apud iudi-
cem non possunt opponere ex arbitrio.[i] Quia
& quædam excusationes tempore & causa abo
leri possunt, ut paupertatis, adauctis facultati-
bus,[k] legationis, intra tempora legationis, &
concessæ uacationis, non postea.[l] Comites ita
tempore præsidum, proconsulum, procurato-
rum Cæsaris simul & à muneribus,[m] & hono-
ribus excusantur. Proinde notione dignum iu
diciali qui excusantur in perpetuum, & qui ad
tempus. Sunt qui non possunt dare operam ci-
uilibus officijs, ob ualetudinem, uel ob sacerdo
tium perpetuum. Quare merito excusantur &
ob similes causas, ob quas impediantur quo-
que rebus suis superesse.[n] Qui sponte autem
honorem decurionatus subijt, cum excusari se
posset ab albo eximi nequit postea, licet se an-
nosum dicat.[o] Verumtamen si pacta quædam
adiecta sunt & conditiones in suscipiendo ho-
nore, conseruari oportet, ut ultra, qui excusare
se poterat, non teneatur.[p] In metallum damna
tus & restitutus, perinde ac si nec damnatus
fuisset, ad munera & honores uocatur: nec op-
ponet fortunam & casus tristiores suos, ad hoc
solum ne patriæ idoneus ciuis esse uideatur.[q]
In tempus tamen relegatus & reuersus, in ordi
nem redigi sine rescripto principis nõ potest.[r]
Milites quandiu militant & sunt in castris ex-
cusãtur à muneribus municipalibus, uidelicet
personalibus.[s] Corporalia munera fœminis
ipse sexus denegat, quominus honores uel
munera iniungantur:[t] paucis exceptis.[u] Excu
sationem ab honoribus non dat decurionatus,
etsi ipse honor sit.[x] Ætas 70. annorũ, nec quin
que liberi ab honore non excusant, nisi à sacer
dotio prouinciæ.[y] Nec patria potestas impedit,
quin filiusfamilias ad honores uel munera euo
cari possit.[z] Non debent autem nauicularij de
curiones creari:[a] si tamen honorem decuriona
tus agnouerit, compellendi sunt subire mune-
ra publica.[b] Vtensilia uendentes, licet ab ædili
bus cædantur, tamen decuriones possunt esse.[c]
Libertus si ius aureorum anulorum adeptus
non est, nec restitutus natalibus, decurio esse
non potest: & si se ingerat, aut passus est se crea-
ri, punitur, & remouetur.[d] Idem de seruo statu
tum.[e] Transmarina legatio à municipibus ali
cui ad principem decreta, biennij uacationem
munerum ciuilium & honorum tribuit:[f] &
quandiu est in legatione,[g] & à tempore quo
electus est,[h] ὅσον ἄτιμα τῆς ἱερᾶς ἀρτίας ἐκπε-
σόντες τῆς στρατείας, οὐδεμίαν τιμὴν δύνανται ἔχειν
ἢ πράττειν,[i] *id est, ex quacunque causa cum igno-
minia militia eiecti nullos honores obtinere, aut ge-
rere possunt.* Si quis desertorem prodiderit, me-
diocris loci ingenus immunitate quoque poti-
7 tur.[k] Facultates porro & honori publico con-
ueniunt, & ideo constitutio, qua cautum est,
prout quisque decurio creatus est, ut ita magi-
stratum adipiscatur, toties seruari debet, quo-
ties idoneos & sufficientes omnes esse contin-
git. Cæterum si ita quidam tenues & exhausti
sunt, ut non modo publicis honoribus impa-
res sint, sed etiam uix de suo uictum sustinere
possint, & minus utile, & nequaquam hone-
stum est, talibus mandari magistratum: præser
tim cum sint, qui conuenienter reipub. & suæ
fortunæ, & splendori publico, possint creari.
Quamquam nec locupletiores hoc prætextu
8 legis debeant præferri.[l] Quemadmodum in e-
quitum decurijs quatuor, exigebantur quadrin
genta millia sestertia in censu, ut ait Plinius,[m]
& Martialis.[n]

Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέριζε,
Vno credis equo posse sedere duos?

Donec ad tres iudicũ decurias Augustus quar-
tam addixit ex inferiore censu, quæ ducenario-
rum uocaretur, iudicaretque de leuioribus sum
9 mis.[o] In decurionatu etiam obtinendo centum
millia requisita testatur & Plinius in Epistolis
Romantio Firmo scribens,[p] *Esse, inquit, tibi
centum millium censum, satis indicat quòd apud
nos decurio es: igitur ut te non decurione solum, ue-
rum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi
ad implendas equestres facultates trecenta millia*
10 *nũmum*. In perpendendis facultatibus, hono-
rum & munerum subeundorum gratia, dos
uxoris deducitur:[q] quia uxor, cuius dos[r] pro
marito decurione conuenire non potest.[s] Nec
enim quia in primipilo dos est obærata fisco,[t]
ideo putandum est obligatam ciuitati, uel mu-
nicipio: quia ciuitas non habet fisci erga debi-
11 tores priuilegia.[u] Consideratur & lex munici-
palis uel alis priuata, cui adhæret conditio &
formula concedendi honores municipales,
item substantiam & accidentia. Lex commu-
nis est, ut quis teneatur honoribus fungi in lo-
co originis propriæ uel aui, ut nec adoptio
eum liberet, quæ tamen eum nouis adstringit,
ut ubi pater adoptiuus est, teneatur quoque
gerere, à quibus nihilominus emancipatione
liberatur.[x] Et ita lex honores & munera de-
cernit municipibus & incolis etiam inuitis,[y]
alijs qui stant tantum sine domicilij electione
12 in ciuitate, minime.[z] Municipes dicuntur
propriè munerum participes, recepti in ciuita-
tem, ut nobiscum munera facerent: sed nunc
quoque abusiue municipes dicimus cuiusque
ciuitatis ciues, ut puta Campanos, Puteola-
nos.[a] Gellius fere, sed significantius eadem re-
fert: & inter colonias, & municipia late di-
stare, & melioris conditionis esse quàm colo-
nias municipia, cum municipia suis legibus
moribusve uti possint, coloniæ autem Roma-
norum, iura institutaque omnia populi Roma
ni, non sui arbitrij haberent. *Municipes itaque,*
inquit, *sunt ciues Romani, ex municipijs suo iure
& legibus suis utentes, muneris tantum cum po-
pulo Romano honorarij participes, à quo munere
capessendo appellati uidentur, nullis alijs necessita-
tibus, neque ulla populi Romani lege adstrictis
cum nunquam populi Romani eorum ager factus
esset.* Et postea distinguit inter municipes ratio-
ne honoris ab ijs, q etiã suffragij ius habebant.

a l. spurij, l. 6. & l. 1. §. spurios, de decur. P.
b ca. 1 de filijs presbyter. ca. 3. eod. l. legem, & l. fin. 2. C. de natural. liber.
c l. 3. §. quod si pater, de mu nerib. & hono rib. P.
d l. 2. §. fin. de decurio. P. l. ad rempub. de mu ner.
e l. 2. de mino rib. 25. ann. P.
f Modestin. l. honor, l. 1. de muneribus & honor. P.
g l. cui mune ris l. 12. eod.
h l. ut gradatim, §. quoties, Papinia. l. 25. munere, l. 16. §. fin. de mune rib. & honorib. l. honor, l. 14. §. fin. eod.
i l. 1. de uacat. muner. lib. 10. P. tit. 5.
k l. honorib., l. 10. §. auctis, de uacat. mu ner.
m d. l. legato, l. eos, de excu sa. muner. l. ob esse, quibus ex cau. maior. P.
n Vlpia. l. præ tor eos, l. 13. de uacat. muner. l. infamis, l. 8. de decurio. lib. 10. C.
o l. 8. de decu rion. li. 10. C. l. 1. 2. 3. de ijs qui sponte public. muner. subeũt. li. 10. C. ti. 43. l. penul. §. fin. de iure immunit. l. fin. de priuil. ueteranor. l. a decurionatu, de uaca. mune rum, P.
p l. 2. de iure immunit. in P. l. 2. & fi. de his qui sponte pu bli. muner. sub eunt. lib. 10. C. tit. 41.
q l. 9. §. si in me tallum, de mu neri. & honor. in P.
r Papin. l. im peratores, l. 13. de decur. P.
s d. l. 3. §. 2.
t d. l. 3. §. corpo ralia.
u de quibus in l. 2. de reg. iur. l. unic. de mu lier. & in quo loco, &c. li. 10. C. tit. 62.
x Marin. l. ad decurionatũ. l. 3. de uacat. mu ner. P.
y l. 2. & l. fi. ho noribus, l. 1. de uacat. muner. P. l. semper, l. 1. de iure im munit.
z l. Alios, l. 5. de decurion. lib. libro decimo. C.
a l. Seuerus, §. fin. l. 1. de decu rion. P.
b l. semper, l. 1. §. fin. de iure immunit. P.
c Leos qui, §. fin. de decurion. P.
d l. 1. si seruus aut liber ad decurionatum asplra. lib. 10. C. titul. 30.
e l. e eod. tit. si seruus aut liber, &c.
f l. 3. de legat lib. 10 C. tit. 63.
g l. 4. C. eod. de legat.
h Scæuola, l. legato, l. 5 eod. tit.

i Constitution. in legib. militaribus, l. 2.
k l. 1. de defer torib. lib. 12. C. tit. 46.
l Vlpia. in l. re scripto, l. 6. de muneribus, & honor.
m Plinius, lib. 33. c. 2.
n Martial. li. 3.
o Sueto Tranquill. in Augu sto. c. 32.
p Plinius Secũ dus, lib. 1. epist. Romantio Fir mo.
q l. Lucius Ti tius, § idem re spõdit, in p. ad municipal.
r l. in rebus, C. de iure dot.
s l. uxorem, l. 21. de decurio. lib. 10. C. l. 2. & 3. ne uxor pro mar. C.
t l. satis, quib. cau. pig. tac. cõ trahi. C. l. 4. de primipilo, lib. 12. C.
u l. simile, l. 10. & l. Lucius Ti tius, l. 21. §. fin. ad municip. in P.
x Paul. l. ordi ne. l. 13. §. 6. & Hermog. l. sed si, l. 16. in prin. & § ... pri no legis libertus, l. 17. ad mu nicip. l. in adop tio. de adopt. C.
y l. 1. 2. & fi. de municip. li. 10. C. tit. 38. l. penul. legio 6. de inco lis, lib. 10. C. l. 39. de munic. in P.
z l. 3. de inco lis, lib. 10. C. tit. 39.
a Vlpia. l. 1. ad munic. P. Paul. l. in summa tribus modis, l. 18. de uerb. sign.

Primos autem, inquit, municipes sine suffragij iu-
re, Cerites esse factos accepimus, concessumque illis,
ut ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed
negotijs tamen atque oneribus uacarent. ª *Fuerunt*
namque uarij generis ciues Romani, nempe alij co-
loni, alij municipes, alij ex præfectura aliqua, alij ci-
ues modo Romani. Nam qui ex nullo municipio,
nulla colonia præfecturave Romana erant, sed in
urbe, suburbanove agro nati, uel ex seruis, & uilis
gentibus externis, libertate, uel ciuitate donatis,
speciali priuilegio, quartum quoddam genus ciuium
constituebant. Variç proinde istæ ciuium nomé-
claturæ, sicut & externæ gentes, in Romani po
puli amicitiam aut ditionem uenientes, uarij
generis ac conditionis erant, ut aliæ liberæ, aliç
13 fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ. ᵇ Mu
nicipem itaque, teste Vlpiano, ᶜ aut natiuitas
facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domici-
lij electio, seu incolatus. ᵈ Natiuitatis locus
proprius, & patris, ᵉ & aui ᶠ facit aliquem mu-
nicipem. Ita origo erit propria, & aliena consi-
deranda. Qui ex duobus Campanis natus est,
matre & patre, Cãpanus est: at si pater alterius
originis, quàm mater, patris non matris origi-
nem domicilium patris filius sequitur, ᵍ quam
uis in matris natus sit ciuitate. ʰ Nam certè tûc,
natiuitate propria uerius est eius loci esse mu-
14 nicipem, non matris causa. Qui tamen patré
iustum non habet primam originem à matre
enumerare debet. ⁱ Legitimatum tamen natu-
ralem sequi originem patris naturalis, exéplo
adoptiuorum uoluit Accursius. ᵏ Sed & singu-
lari iure ex filiabus murilegulorum, & alienæ
originis hominibus nati sequuntur iura ma-
ternæ conditionis. ˡ Sicut ex inquilina domus
Imperatoris natus, ᵐ & ex adscriptitia & ser-
uo, ⁿ quive ex matre, quæ priuilegiato loco na
15 ta est. ᵒ Porro quilibet habere patriam cense-
tur, ubi natus est, ᵖ uidelicet propriam: partici-
pat autem cum paterna, ut & communem ha-
16 bere uidentur omnes Romani. ᵠ Manumissio
dicitur facere municipem, ut seruus manumis-
sus, seu libertus eius censeatur originarius ciui
tatis, & in ea munera, & honores subire coga-
tur, in qua natus est manumissor patronus, &
habet domicilium: nec solus ille libertus, sed
filij eius. ʳ Et si plures sint patroni, omniũ quo-
que libertus sequitur originem, & domiciliũ. ˢ
17 Adoptio quoque facit, ut quis municeps fiat,
etiam in loco cuius est adoptans municeps, uel
originarius, uel ratione domicilij, hisque locis
ultra propriam originem & patris naturalis,
munera cogitur subire: ᵗ uerumtamen si eman
cipatur ab adoptiuo patre, desinit esse filius,
& ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat
18 factus. ᵘ Incolatus etiam cum domicilio subij
cit aliquem muneribus, ˣ & domicilium muni
cipem facere ita potest. ʸ Difficile autem est
sine domicilio quemquam esse, quamuis ali-
quando, si quis nauiget uel iter faciat domici-
lio relicto, quærens quo se conferat, uel ubi
consistat, sine domicilio sit. ᶻ Ciues, inquit Au-
gustus, facit origo, manumissio, adiectio, uel
19 adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani, do-
micilium. Nec ambigitur in eodem loco singu
los habere domicilium, ubi quis larem, rerum-
que ac fortunarum suarum summam consti-
tuit, unde rursus non sit discessurus, si nihil a-

a Gellius, lib. 16. c. 3.
b vide Alciat. l. Parerg. ca. 14. Budæum annotatio. posterio. in P.
c Vlp. in l. 1. ad municipal. P.
d d. l. 1. ad municipal. Paul. l. municipes, l. 228 de uerb. signif. P. l. assumptio, l. 6 ad municipal. P. l. 4. de municip. li. 10. C.
e d. l. assumptio, § 1. ad municipal. P. l. 3 de municipib. lib. 10. C. titu. 38. l. exemplo, l. 36 de decurio. lib. 10 C.
f Paul. l. libertus, l. 17. § non adoptiua, ad municipal.
g l. 1. § qui ex duobus, ad municip. l. exéplo, 36. de decurio. lib. 10. C. l. nullus, l. 44 eod.
h l. 3. de municip. lib 10. C.
i Neratius, l. eius qui, l. 9 ad municipal. Vlpian. l. 1 § fin. eo. titu. l. cos. l 32 de decurio. C. lib. 10.
k Accurs. in d. l. 3. de municipibus. lib. 10. C.
l l. ij qui, l. 12. de murilegu. lib. 11 C. tit 7.
m l. nati, 29 de decurioni. lib. 10 C.
n l. nec diutius, l. 20 de agrico. & censib li. 11. C. tit. 47.
o l. 1. § qui ex duobus, ad municip. P. l. neque Dorotheum, l. 6 de decurion. lib. 10 C.
p Vlp. l. qui ex uico, 30 ad municip. P.
q l. Roma, 33. ad municip. P. Vlpian. l. in urbe Roma, l. 17. de stat. hom. P.
r d. l. assumptio, § si libertos, l. 17 § ex causa, l. filij, 22. l. eius qui, 27. ad municip. 10 P. l. 3. de municipib lib 10. C. tit 38.
s l. si quis, l. 7. ad municip. P.
t l. ordine, l. 15 § fi. ad municipal.
u Hermogenes, l. sed & si in l 16 ad municipal. l. in omnium, de adoptio. P. l. penul. §. sed hoc omnis, C eodem titul.
x l. 1. de municipibus, & origin. lib. 10. C. tit. 38. l. 1 2 3 4 5 6. de incolis, lib. 10. C. titul 39.
y l. filij, l. 22 § municipes, ad municip. P.
z Paul. l. eius qui, 27. §. Celsus, & sequen. ad municipal. P.

uocet: unde cum profectus est, peregrinari ui-
20 detur, & si redijt, peregrinari destitit. ª Incola
non est ciuitatis, qui in agro permanet: quia
non utitur præcipuis eius ciuitatis. ᵇ *Incola est,*
inquit Pomponius, *qui in aliquam regionem do-*
micilium suum contulit, quem Græci πάροικον, no-
cant: nec tantum qui in oppido morantur incolæ
sunt, sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrũ
habent, ut in eum se quasi in aliquam sedem reci-
piant. ᶜ Est incola & quem Græci προσήλυτον,
appellant, Latini aduenam, ᵈ dummodo sedé
elegerit: alioquin enim ad alios ptinet, quàm
incolas aduenæ nomen. Siquidem neque qui
studiorum causa alicubi morantur, ideo inco-
læ sunt, nisi decennio morati sunt, ᵉ nec qui fre
quentius locum inuisunt aliquem, uel alia de
causa inibi quàm animo habitandi degunt, in
colæ sunt, nec domicilium habere ibi dicun-
21 tur, ᶠ & tamen aduenæ sunt. ᵍ Cæterum alijs de
causis quis domicilium quàm ratione longæ
seu decennalis habitationis sibi alicubi con-
stituisse uidetur tacite, ut si pergulam, officinã,
horreum, armarium, tabernam conduxit, ibi-
que distraxit, uel egit: quia is perinde conueni-
tur, ac si haberet ibi domicilium. ʰ Et qui alicu
bi diutius habitat, censetur ibi elegisse domi-
cilium. ⁱ Eligitur enim & dignitate, quale ha-
bent in urbe Ro. electi in senatores: ᵏ retento
etiam primo alio, quo ad honores, non autem
quòd ad munera pertinet. ˡ Atque re & facto
transfertur domicilium, non nuda contestatio
22 ne. ᵐ Libertas autem concessa est habendi &
transferendi, ⁿ dummodo quis iam ad mune-
ra designatus non sit, uel honores non gerat in
eo loco à quo transferri desiderat: tunc enim
23 non licet, antequam his perfunctus sit. ᵒ Sic
domicilij ratio temporaria est, ᵖ & ex destina-
tione. Quo fit, ut aliquando, quamuis difficile
sit, duobus locis æqualiter instructis, utrobique
ex destinatione esse domicilium, si æqualiter
quis in utroque frequentet. ᵠ Sola tamen do-
mus comparatio uel possessio, in aliena ciui-
24 tate domicilium non facit. ʳ Miles domiciliũ
25 habet, ubi inhæret. ˢ Vxores domicilium & fo-
rum maritorum sequuntur, ut etiam uiduæ,
quandiu uiduæ remanét, ut & dignitate mariti
gaudent, hoc tempore, & munera ut incolæ
subeunt, ᵗ dummodo matrimonium sit legiti-
mum: alioquin enim non ibi muneribus fun-
gi cogi possunt, unde mariti sunt earum, sed
ubi ortæ sunt. ᵘ Habetur enim pro nullo, & per
inde, ac si non esset. ˣ Quemadmodum nec de-
sponsata, scilicet per uerba futuri matrimonij,
ante contractas nuptias, mutat domicilium. ʸ
26 Relegatus & domicilium habere potest in eo
loco à quo arcetur: ᶻ nam & inibi procurato-
rem habere potest. ª Interim tamen & domici-
lium quoque habet necessarium in eo loco, in
quem relegatus est. ᵇ Concurrunt aliquando
in deferédis muneribus loca originis propriç,
paternæ, domicilij, & alia quæ diximus, quo-
rum muneribus obnoxius quis est in singulis
municipijs, & iurisdictioni municipali. ᶜ Quo
casu, originis causa potior est: ᵈ quia nõ sunt eo
dem tépore honores, in duabus ciuitatibus ab
eodem gerendi. ᵉ Porro de iure incolarũ, quos
quæque ciuitas sibi uendicat, præsidum prouin
ciarum cognitio est. Et si quis se negat incolã
esse,

a l. ciues, l. 7. de incolis, lib. 10 C.
b Modestin. l. scire oportet, l. 34. ad municipal. P.
c Pomponius in l. pupillus, 239 § incola, de uer. sign
d d. l. pupillus, § aduena.
e l. 2. de incol. li. 10. C.
f d. l. 2. & 3 de incol. C.
g l. hæres absens, l. 19. § proinde, de iudic. in P. l. 5 tit. 1.
h d. § proinde, & l. eius qui, l. 27 ad municipal. P.
i l. lex Cornelia, § si tamen, & § domum, de iniur. in P.
k l. ciues, l. 7. & l. senatores, l. 9 de incol li. 10. C.
l l. penul de senato. in P. l. municeps, 23 ad municipales. P l. filij, 22. § senator, & sequ. eod. tit.
m l. domicilium, 20 ad municip P.
n Marcia. l. nihil est impedimento, l. 31. ad municipa. in P.
o l. incola, 34. ad municipales. P.
p P ul. l. libertus, l. 17. § pœtus, ad municipal. l. non utique, 4. & l. Labeo, eod.
q l. eius qui, 27 §. Celsus, ad municip P.
r l. libertus, l. 17 §. sola domus, ad municipal P.
s Hermogen. l. municeps, l. 23. § 1 ad municipal. P.
t l. fi. de incol. lib. 10. C. l. filij, l. 22 § uidua, & l. fin. § item rescripserunt mulierem, ad municip. P. l. exigere, de iudic. P.
u Callistra. in l. de iure, l 37. § final. ad municipal. P. l. uidua. de mulieribus, & in quo loco, lib. 10. C. tit. 62.
x §. si uxor essus, de nupt.
y Modestinus, l. ea quæ, l. 38. ad municipal. P.
z l. eius qui, l. 27. §. final. ad municipalem. P.

a l. Papinianus exul l. 1, de minor. P.
b l. filius, 22. §. relegatus, ad municipales. P.
c l. incola, & his, 29. ad municipal l. 1 de municip. lib. 10. C.
d l. libertus, 17. § proscriptio, ad municipal.
e d § proscriptio, l. fina. C. de assessor. l. 1. quemadmodum ciuil. munera indicuntur, lib. 10 C. tit. 41.

effe, apud eum præfidem prouinciæ agere debet, fub cuius cura eft ciuitas, à qua uocatur ad munera, non apud eam, ex qua fe dicit oriun-
28 dum. [a] Lex alia de honoribus eft deferendis à decurionibus, ut de honoribus non continuandis à patre in filium. in eadem domo: [b] uidelicet fi in eius fit poteftate, non autem fi emanci-
29 patus filius. [c] Ab honoribus ad honores eofdem, quinquennij datur uacatio: triennij uerò ad alios. Legatione autem perfunctis, biennij vacatio conceffa eft. [d] Nec nolens quidem continuare uel repetere honores temporarios poteft, [e] aliter in legem Iuliam de ambitu incidit: cùm publicæ difciplinæ femel gefta fufficiant. [f] Neve ambitione & frequentia ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machinationem munus renouando, fiat aliquibus infinita prędicta gubernatio. [g] Decuriones hinc eximuntur, qui poffunt, fi uelint, non autem inuiti, honores iterum repetere: [h] quia hi potius confilij gratia, & ratione oneris honores habent. Et in alijs adhuc confiliarijs licet omnibus iudicibus illuftri præditis poteftate confiliarios eofdem fecundò & tertiò fibi & fæpius adiungere: quia qui femel bonus cognitus eft, non debet ob hoc folum, quòd iam probatus eft, improbari. [i] Cogit etiam neceffitas, & penuria hominum, magiftratus & honores repetere, fi alij idonei non reperiantur: [k] fi etiã expedire uideatur, ciuitas, uel decuriones & ad honores, nõ expectato curriculo annorum, eligere poteft, ut in defenfore conftat: nullo uide-
30 licet reluctante. [l] Deinceps alia lex, ut ordine vnufquifque municipum honoribus & muneribus legatione fungatur, prout quifque prior in ordinem adiectus eft: aliter fequentes non coguntur fubire. [m] Verumtamen ordo decurionum non infpicitur, quando legatio decernenda de primoribus, defiderat perfonas. [n] Sic & ftatuit lex de gradibus magiftratuum decemuiralis, *Magiftratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum, primus afcenfus efto.* [o] Videlicet fi digni, & idonei funt, ut diximus, ita enim uotum eft, honores non ordinationibus, fed po-
31 tioribus dandos. [p] Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos, ad minores deuocari non oportere: [q] præterquam fi aliorum ciuium copia non fit, qui obfequijs ciuilibus fungi ne-
32 queant. [r] Huc pertinet lex, ut decuriones fecundum legem municipalem defcribantur: quod fi lex ceffat, dignitates erunt fpectandæ, ut fcribantur eo ordine primi, quo quifque eorum, maximo honore in municipio functus fit: poftea per gradus, qui fecundis. Et mox qui nullo honore functi funt, prout quifque eorum in ordinem uenit. [s] Potiores dignitates à princi-
33 pe, quàm à municipio conceffæ. [t] Præfertur & in albo decurionum pater, non habenti filios, cæteris paribus. [u] Et idem ordo in dicendis fententijs in confilio decurionum, qui in defcribendo albo feruandus eft: [x] etiam ratione plurium liberorum. [y]

a Calliftrat. in l. de iuria, l. 37. ad municip.
b l. 1. de mune rib. & honorib. nõ continuan. libr. 10. C. titul. 40.
c l. 3. de filiisfam. & quemadmodum pro ijs pat. teneat. lib. 10. C. tit. 60.
d Gordian. in l. ab honorib. l. 2. de munerib. & honor. non continuan. lib. 10. C. cum fimilibus, ibi nota.
e l. Paulus refpõdit, l. 8. de lega. in P.
e l. honor municipalis, l. 14. § gerẽdorum, de muneribus, in P. l. nemo, l. 9. libr. 1. C. titu. 52.
f l. uni. ad legem Iul. de ambit. lib. 9. C. tit. 29.
g § fin. de defenfor. ciuita. in auth. collat. 9. tit. 3.
h l. 1. de muneribus & honorib. li. 10. C. l. diuus Seuerus, l. 18. ad municipal. quando in eorum fauorem conceffa funt tempora, non aliter.
i l. liceat, l. 12. de affeffor. li. 1. C. tit. 52.
k l. honor municipalis, l. 14. § fi & l. æftimationem, 10. § fi. de muner. & honor. l. ut gradatim, § quoties, eod.
l in § fi. de defenfor. ciuit. in authen.
m l. ut gradatim, de muner. P. l. 4. § ordine, de legatio. P. l. 3. de munerib. patrimoniorũ, libr. 10. C. titu. 41.
n d. § ordine.
o Cic. 3. de Legib. d. l. ut gradatim, & l. potioribus, de ufu & præfect. urbi C. l. honor. § gerẽdorum, de mune. & honor. P. l. quæ utiliter, l. 47. de negotijs geft. lib. 3. P. tit. 5. c. ficut neophytus, 48 diftin.
p Paulus, l. honores, l. 7. de decurion. P.
q l. 2. & 3. quẽadmodum ciuilia munera indicantur, libr. 10. C. tit. 41.
r de legat. 3. quemadmodũ ciuit. munera indicant, l. honor. § final. l. ut gradatim, § quoties, de muneribus, & honoribus.
s l. 1. de albo fcriben. lib. 50. P. titu. 3.
t l. 2. eodem titul.
u l. in albo, l. 2. de decurion. lib. 10. C.
x l. 1. § fi. de albo fcriben.
y l. fpurij, l. 6. de decurionibus.

De munere, officio, & poteftate decurionum, & priuilegijs eorum.
Cap. XIIII.

1 *Decurionum officium libros memoriæ componere, iudicare.*
2 *Decurionum decreta quæ, & quomodo firma.*
3 *Ambitiofa decreta quæ dicuntur.*
4 *Salarium ex publico quando decurionibus conftituere permiffum eft.*
Præceptores à quibus eligi debent. eod.
5 *Decuriones nominant ad munera vt idoneos fuo periculo.*
6 *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7 *Decurionum alia munera, & onera.*
8 *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas confirmare.*
Curialium fucceffio. eod.
9 *Decurionum priuilegia.*
10 *Decurionum in officio delinquentium pœna.*
11 *Decuriones habent immunitates ab extraordinarijs muneribus.*
12 *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

1 FLauius Vopifcus, [a] ad ordinem decurionum pertinuiffe ait, res geftas, & approbatos authores defcribere, quod quidem in urbe pontificibus incumbebat. Habebat & album, Μνῆμα: & librum, in quo iudices & iudicia defcribebat memoriæ gratia, uocant matriculã. [a]
2 Munus aliud illorum, fententiam ferre de quibufdam: unde decreta illorum promanant, firma & ftabilia, ut quod femel ordo decreuerit, non refcindatur, nifi ex caufa, quæ reipublicæ conducat. [b] Et dummodo legitimè & fufficienti numero decuriones conueniant. [c] Lege autem municipali cauetur, ut ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis. [d] Item ne ambitiofa fint decreta eorum, alioquin irrita fint. [e] Vt & huiufmodi
3 aliorum iudicum fententiæ. [f] Ambitiofa decreta uidentur illa, quæ largiuntur ex publico fine utilitate publica, & quæ magis ad captandam gratiam, aliquorum in fauorem decurionum, qui ftatuunt: fiunt. [g] Exemplo eorum qui candidati circuibant populum, & fuffragia mendicabant uel largitione, uel alio modo, ad obtinendos magiftratus, uel ho-
4 nores, ut fuo loco de ambitu diximus. Ita communi iure prohibitum præbere falarium ex publico, fine fpeciali principis licentia. [h] Permiffum tamen eft decurionibus decretis fuis, antiftibus liberalium artium, & medicis, immunitates præbere, [i] & falaria de publico conftituere. [k] Quod & in profefforibus alijs literarum, & doctoribus legum receptum eft: quibus Conftantinus imperator iubet mercedes & falaria reddi, quò facilius liberalibus ftudijs, & memoratis artibus multos inftituãt. [l] Et Vlpianus rectè putat, & horum electionẽ, potius committendam & permittendam ciuibus, quàm præfidi prouinciæ, ut quia de illorum perfonis, in medicorum electione, & fuorum agatur periculo: [m] multò magis dum de iuuentutis agitur inftitutione, in quo animæ
5 grauior iactura. [n] Nominant ad certa munera decuriones quofdam ut idoneos folemniter in curiam conuocati, fuo uidelicet periculo: nã fi non

a Vopifcus, in Tacito. Volphang. Lazius, lib. 3. commentar. reip. Rom. cap. 9.
a de albo, tit. de albo fcrib. in P. li. 50. tit. 3. Vlpia. l. fi quis, l. 7. de iurifdic. om. iudi. in P. l. Symmachus, li. 1. epi. ad Theodo.
b Calliftrat. l. quod femel, § 3. de decret. ab ord. fac. lib. 50. P. tit. 9. l. nominationũ, l. 45. de decur. li. 10. C. l. aliud eft, l. 121. § refertur, de reg. iur. P.
c l. 3. de decre. ab ord. fac.
d l. 4. eo. tit. de decre. ab ordi. fac. l. nominationũ, l. 45. de decurio. lib. 10. C. c. qui ficut, de elec. l. nulli, quod cuiufque uniuer. nom. P.
e l. ambitiofa, de decret. ab ordi. fac. in P. l. 2. de decre. decu. lib. 10. C.
f l. fi. fi me. uel cura. fal. excuf. fit, lib. 5. C. titu. 63.
g l. præfes prouinciæ, l. 12. C. de tranfac.
h l. 1. de præb. falar. lib. 10. C. tit. 36.
i l. 1. de decre. decu. lib. 10. C.
k l. 4. de decre. decu. ubi ratio.
l l. medicos, l. 6. § fi. de profeff. & medic. li. 10. C. tit. 52.
m Vlpia. in l. 1. de decre. ab or di. fac. P.
n l. fancimus, C. de epifco. & cler.

nun nominandum nominauerint, & ipse prouocauerit apud præsidem prouinciæ, & obtinuerit, sumptus litis à nominatore recipit: [a] alioquin enim is qui nominatus est, si non appellauerit, uel si se non excusauerit, tenetur subire magistratum. Et si aufugerit, requiritur, & captis pignoribus, seu eius bonis permissis eis, qui in locum eorum ad munera vocabuntur, coguntur: atque inuenti postea, biennio munus illud, quod refugerunt, subire coguntur. [b]

6 Adhibet quoque ordo decurionum, uel maior pars, decretum in uenditione rerum immobilium curialium, uel curia, quæ non nisi decurione probante causam uenditionis, fieri potest: [c] alioquin autem fisco bona uendicantur alienata, & tantumdem. [d] Interponunt & decretum in syndico eligendo, [e] conficiunt statuta, quibus teneantur tantum, qui sciuerint, nõ

7 alij. [f] Munera quoque alia decurionatus sunt plura: inter cætera, vt teneantur curiæ, qui adscripti sunt atque filij eorum inseruire, nec ullam ausint affectare militiam, [g] nullũ munus uel officium extra municipium capere possint, & retrahantur: [h] nisi in certis priuilegiatis dignitatibus. [i] Quinimo & licet duumuiris, seu ei qui præest decurionibus, si præsidis desit copia, propria authoritate manus inijcere in suum fugientem, uel alibi existentem decurionem, & curiæ suæ uendicare ad examen cognitoris deducendum. [k] Neque enim per alterium seruire possunt, nisi speciali priuilegio

8 muniantur. [l] Singulatim quoque urbium curiales, etiam inuiti, uel reparare intra ciuitates, quas olim habuerint domos, uel de nouo ædificare coguntur, illic semper munijs inseruituri, & aucturi propriarum ciuitatum frequẽtiam: [m] Proinde decedẽtibus curialibus & succedentibus extraneis, curia sibi uendicat quartam partem bonorum: [n] per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, uel municipijs proprijs. [o] Quando autem curialibus, curiales filij, uel fœminæ curialibus nuptæ succedunt, uel extranei curiales: tunc in totum nulla deductione quarta facta, siue ea testamento, siue ab intestato succedunt. [p] Inter viuos verò distractio prædiorum curialium facta, aliam in iure

9 habet considerationem. [q] Inter priuilegia decurionum, vt facultatibus lapsis alimenta decerni permissum sit: [r] ne torqueantur, etsi decuriones esse desierint, in honorem pristinæ dignitatis: [s] ne in metallum damnentur, nec in opus publicum, nec ad bestias, nec fustibus cædantur: [t] nec in opus possint adiudicari metalli, nec furcæ subijci, uel viui exuri, nec quoque parentes uel liberi decurionum siue suscepti ante, siue tempore decurionatus sint. [u] Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione uel deportatione tantùm puniuntur, [x] vel multa pecuniaria. [y] Adoptiui filij decurionum & hoc gaudent priuilegio. [z] Item nous decurionis, ne nepotes decuriones nota auita afficiantur, imo & per patrem decurionatu amisso, filius priuilegijs vtitur decurionis. Et eodem quoque relegato, vt in filio senatoris placuit ante relega-

10 tionem concepto &c. [a] Verumtamen si decuriones, vel alij qui aliquod officium gerunt, in ipso officio deliquerint, veluti si decoctores sint pecuniæ publicæ, vel fraudulenti in adscriptionibus illicitis, vel immoderati in exactione fuerint inuẽti, etiam à iudicibus ordinarijs, plumbaturum ictibus subijciuntur: [b] dum agitur criminaliter, cùm ciuili iudicio alia pation

11 tor in iure enumerata. [c] Decuriones quoque ab extraordinarijs muneribus sunt immunes: quoniam satis onerantur, si ciuitatis munera congruè per eos gerantur. [d] Quare nec ideò quòd consulant ciuitati vel municipio, sunt cogendi, pretio uiliori frumentum quod anno

12 næ temporalis est, patriæ suæ præstare. [e] Prohibetur decurionibus, ne per se, vel per subiectam personam prædia publica seu ciuitatis conducant, uel colant. [f] Succedentes tamen conductoribus rectè conductiones retinent. [g] Item prohibetur uectigalia alia exercere, [h] procuratores, [i] fideiussores, mandatoresve locantium esse: [k] neve tabelliones sint. [l]

De optionibus. Cap. XV.

1 *Optiones qui dicti inter decuriones.*

1 VArro [m] optiones ea decurionibus fluxisse sic notat, *Itaque, inquit, primi singularum decuriarum, decuriones sunt dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primo administros ipsi sibi adoptabant, optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt.* De ijs loqui Cæsares, Honorium & Theodosium, arbitror, dum aiunt in susceptoribus creandis, antiquam consuetudinem, quę de Irenarcha & optione est, obseruandam esse. [n] Sic Theodosius & Valentinianus, curialibus subiungit optionem, tanquam apparitorem, *Nisi fortè* inquiunt, *curialis, aut apparitor, vel optio, uel actuarius, uel quilibet publici debiti exactor siue compulsor, possessorum uel collatorum habuerit cautionem &c.* [o] Scio quid diuersum sentiat in hac re Alciatus, [p] uerum mihi uidetur verior mea sententia. Firmat hanc eandem Sextus Pompeius, in libris de verborum significatione. *Optio*, inquit, *qui nunc dicitur, anteà appellabatur accensus: is adiutor dabatur centurioni à tribuno militum, qui ex eo tempore, quem uelint centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est &c.* Et Paulus apud eundem Festum, *Optio, est aptatio, sed in re militari optio appellatur is, quem decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministram, quò facilius obeat publica ministeria.* Et optionatus, ut decurionatus & pontificatus dicitur. Aliud tamen, senescente imperio, munus optionis fuit, de quo Vegetius, [q] & Modestus.

De Duumuiris. Cap. XVI.

1 *Duumuiri qui, & munus.*
Consules, capitolini, escheuini, duumuiri municipales, eod. & 5.
2 *Duumuirorum municipalium eligendorum formula.*
3 *Duumuirorum municipalium annalis administratio.*
4 *Duumuiri quando deposita administratione conueniuntur.*
Et quando pro collegiis. eod.
6 *Duumuiri, & triumuiri, & decemuiri Romanorum.*

7 Duum-

t Martia in l. 3. de publicanis & vectig. lib. 40. P tit. 18.
u l. moris, 9. §. sed enim, §. liberos, & seq. de pœn. in P l. 1. §. similij qualiđo appell. sit, l. pen. ad l. Cornel. de sicar. l. decurionum, & l. decuriones. de pœnis, C. l. ante pen. & fi. C. de quæst. l. 2. §. in filijs, de decurio. P. l. omnes iudices, 33. eod. C.
x l. inter pœnas, de interdict.
y l. quinque, 57 & l. eum qui, 58. de decur. lib. 10. C.
z l. cum adoptiuum, l. 4. de decurio. lib. 10. C.
a d. l. 2. §. in filijs, de decurio. in P.

7 *Duumuirarum capitalium munus.*
8 *Duumuiri quinquennales, ædiliti sacri qui.*
9 *Decemuiri Lacedæmonum.*

1 ACcursios duũmiros præesse decurio
nibus [a] tradit: Iustinianus similes
municipales duumuiros defenso-
ribus alijs locorum facere uide-
tur, ut eandem habeant potestatem in munici-
pio duumuiri, ac defensores in alijs locis, in
quibus constituuntur. [b] Et duumuirum ordini
decurionum etiam præesse, uel interesse aper-
tè docet Papinianus. [c] Et Paulus, dum non nisi
decurionem duumuirum creari posse tradit. [d]
Hi, ut arbitror, magistratus municipales sunt,
quos hodie eligi uidemus in singulis munici-
pijs, oppidis, & ciuitatibus, qui alicubi dicun-
tur consules, apud nos capitolini, Burdegalæ
iurati, Lutetiæ escheuini. Et proinde illorum
tractatio est utilis, quòd quotidiana sit: & ple-
nius attingenda, ut ait Paulus in similibus. [e]
Duumuiri municipales, à cõsilio decurionum
seu burgensium legitimè congregato & conuo
cato, nominari debent, eaque electio seu no-
minatio ad nominatum per officialem publi-
cum perferri debet, ut uel munus acceptet, uel
2 prouocet. [f] Debet item nominatione rite facta
per præsidem uel proconsulem, uel prouinciæ
iuridicum confirmari. Idcirco, si constat sine or
dine, nullo actu ex lege habito duumuirum
creatum, sed tantum uocibus popularium po-
stulatum, eisque tunc proconsulem, quod face
re non debuit, cõsensisse; creatio nulla atque ap
pellatio in re aperta, superuacua est. [g] Sequen-
dæ in nominatione & electione horum nunc,
ciuitatum & oppidorum consuetudines, & le-
3 ges municipales. Administratio horum, & ma-
gistratus annalis est, nisi ob pertinacia, quòd
munus hoc recipere subterfugerit, duplicetur
in pœnam tempus. [h] Exemplo forsan consu-
lum Romanorum, [i] duumuiri in alijs ciuitati-
bus annui, cum potestate in municipes, consti-
tuti & electi: sicuti & de decurionibus, consilio-
ve publico ciuitatis, nempe ad exemplum Ro-
manæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus.
Nam & duumuiri habẽt pro territorio, in quo
fasces suæ iurisdictionis exercent, metas pro-
prie ciuitatis tantum. [k] nisi alias iurisdictiones
aliorum locorum priuilegio alio, uel iure alio,
ut quilibet domini habeant. Quemadmodum
4 plerumque contigit ciuitatibus habere, ut Ca-
durcorum. Sed tamen & post annum pro admi
nistratione rerum ciuitatum, & in duumuiros,
si non in utilitatem ciuitatis gesserint, etsi be-
ne, & in rempublicam, datur actio ex cõtractu
magistratuum municipalium. [l] Si plures crean
tur duumuiri, & illud potest adijci creationi, ut
mutuo periculo teneantur, quo uicarijs dam-
nis sint obstricti: alioquin antequam quis pro
collega possit conueniri, eius nominator discu
5 tiendus esset. [m] Possemus forsan in municipijs
duumuiros, ad imitationem tribunorum pleb.
Romanorum inductos, dicere, in quorum lo-
cum, & forsan in frequentioribus ciuitatibus
sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses,
& ciues potestatem habent: ut Lutetiæ est, quẽ
uocant, *Le preuost de Paris*, Burdegalę, *le mere*,
Tholosæ & alibi, uicarius dictus, *le viguier*. Qui
& possent quoque dici aliquomodo defensores
ciuitatum. Et hoc modo capitolini, escheuini,
iurati, consules ciuitatum, non duumuiri, sed
6 magistratus potius alij erant municipales. Ve-
rum nec ignorandum est hanc duumuirorum
appellationem & mutuatam quoque à gene-
rali formula Romanæ ciuitatis, in cuius admi
nistrationis genere, & duumuiri, & triumuiri,
& decemuiri, & alterius numeri uiri præpositi
negotijs quibusdã certis ve dicebantur, ad ple-
bis euitandam suspicionem. Erantque diuersi
isti duumuiri, & triumuiri, septemuiri, & simi-
les, [n] pro diuersitate negotiorum, quibus tot ui
ri præficiebantur: ut capitales, ædilitij sacrorũ,
7 quinquennales, nauales. Duumuiri capitales
causas criminum distinguebant, iudicabant, &
perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut
ex Liuio constat: dum de Horatij, ut perduellio
nis reo, crimine & iudicio agit, [o] & alibi de M.
Manlij damnatione. [p] Vlpianus horum duum-
uirorum etiam in municipijs ait esse potesta-
tem carcerum, & dimittendi à custodia. [q] Sicut
& Pomponius, dum enumerat triumuiros mo-
netales æris, argẽti, antiflatores, & triumuiros,
addit capitales, qui carceris Romę custodiam
haberent, ut cum animaduerti oporteret, eorũ
interuentu fieret. [r] Erant & Romæ duumuiri
quinquẽnales, à potestate iudicij tẽporis quin-
8 quennalis accepta. [s] Duumuiri ædilitij seu sa-
cri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes
uel melius execrationes, lectisternia, ad placan
da sua idola faciebant, publicas ędes locabãt [t].
9 Reliquos non persequar. Admonebo tamẽ Ly-
sandrum apud Lacedæmonas, elegisse, decem-
uiros in Lacedæmonum singulis ciuitatibus,
sed eos tantum qui amicitia, conuinio, uel ob-
sequio, uel hospitio essent coniunctissimi, uel
quòd sibi placuisset se facturos spopondissent,
ut omnia pro nutu suo regeret, & crudeliter a-
geret. [u] Vnde colligimus hos duumuiratus: &
decemuiratus municipiorum accedere ad quã
dam, quatenus licet, aristocratiam, uel popula
rem per uices administrationem summam, re-
lictis negotijs communibus alijs magistrati-
bus inferioribus, municipalibus.

a Accurs. glo. 1 in l. generali. l. 54 de decurion. lib. 10. C. & in l. duumuirum, l. 53. eod. titul.
b in l. 6 de iudicijs, lib. 3. C. tit. 1.
c l. Imperatores, l. 18 ad municipal. P.
d in l. honores, l. 7 § 11 qui, de decurion. in P.
e l. legaui, de liber. leg in P.
f l. 2. de decurion. l. 10. C.
g Vlpi. in l. si cõsul, l. 12. de appellatio. lib. 49. P. titul 1. l. nomination. l. 17. eod. tit. de appella. li. 7. C. titu 62.
h l. si ad magistratum, l. 18. de decurion. li. 10 C. titu. 31. l. in honorarijs, l. 33 §. final. de action. in P.
i l. 2 § exactis, de origin. iur.
k l. duũuir8, 53 de decurio. lib. 10. C.
l l. in honorarijs, l. 33 §. final. de action. lib. 44. P. tit. 7. ubi glos distinguit iuncta l. ciuitas, de reb. credi. in P.
m l. si ita duũuiri, l. 3. quo quo ordine conueniantur. li. 12. C. tit. 81.
n l. 2 §. deinde cum esse necessarium, de origin. iur. P. de quib. omnibus uide Alexand. ab Alexand. c. 16 lib. 3. Vuolphang. Lazius, li 3. reipu Roma c. 2 & 3.
o Liuius, lib 1.
p Liuius, li. 6. Deca 1.
q Vlpia in l. si quis uxori, lib. 31 §. si fugitiuum, de furt. li. 47. P. tit. 2.
r Pompo. in l. 2. §. eodem tẽpore constituti, de orig iur. li. 1. P. tit 2.
s Meminit Spartian. in Adriano.
t meminit Liuius, lib 5 & 6. Deca. 1 & li. 3. Deca. 1. 3.
u Aemil. Probus, in Lysandro, Diodo. Sicul lib. 14. Xenoph. in 3 Hellen.

De magistratibus municipalibus. Cap. XVII.

1 *Magistratus tribus mensibus ante subeundam administrationem nominantur.*
Magistratus municipales plures pro uno sunt. eodem.
2 *Magistratibus municipalibus quæ concessa in iure dicunda potestas.*
Appamiensium respublica libera. eod.

1 EX decurionibus quoque ad magi-
stratus municipales nominantur,
idque ante tres menses, quàm sub
ire magistratum debeant. [x] Isti au
tem magistratus municipales unam tantum
potestatem, etsi plures sint, referunt: quia unũ
2 administrant, ut collegæ magistratum. [y] Ha-
bent iure definitam dignitatis curam, & notio-
nem. Atque in summa, ea quæ magis imperij
sunt, quàm iurisdictionis, magistratus munici-
pales facere nõ possunt: nec illis permittitur in
integrum restituere, aut iubere bona rei seruã
dæ causa possidere, aut dotis uel legatorum ser
uandorũ causa: [z] nec supplicium à seruo sume
re, quamuis modica castigatio eis non sit dene
ganda. [a] Solent maiores iudices magistratibus
istis ea committere, quæ celeritatem desiderãt,
& requirũt, ob morã nociuam, expediri citius:
ut in damni infecti cautione patet exemplũ. [b]
Et inter conuenientes, etiam de re maiori
apud

x l. 2. de magistratib. munici pa. li. 2. C. ti. 57.
y l. magistratus, l. 25 ad municipal. in P.
z Paulus, l. ea quæ, l. 26. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
a l. magistratibus, 12. de iurisdi. omn. iudic. P. li. 2 tit 1.
b l. 4. de dam. infect. li. 39 P. titul 9.

apud magistratus municipales agetur.[a] Sed & in quæstione iurisdictionis magistratuum municipalium præcipue animaduertendum est, quid in eorum priuilegijs & legibus uel antiquitate, uel principis authoritate firmatis præscriptum sit, illudque ratum habendum. Quod ex epistola Plinij Secundi ad Traianum, & responso Traiani perspicuum est, dum Apamienses obiecerunt Plinio proconsuli, habuisse se priuilegium & uetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrandi, quod & probauit Traianus.[b]

a Paul. l. inter conuenientes. l. 23 ad municipal. ff.

b Plinius Secundus, li. 10. epistolarum, epistol. 46. & 47.

De defensoribus ciuitatum. Cap. XVIII.

1 *Defensores ciuitatis, & locorum duplices, sine dignitate, & cum eadem.*
2 *Defensores unde dicti.*
3 *Defensores locorum à quibus eligi debent.*
4 *Defensorum electio à quo confirmetur.*
5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*
Curatorum ciuitatis, & defensorum penè simile officium. eod.
6 *Defensores quos habeant administros.*
Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impune. eod.

1 Defensores ciuitatum sunt in duplici ratione: alij namque sunt, qui nomine ciuitatis causas eius, lites atque negotia curant, ut actores & syndici,[c] ut dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alij defensores ciuitatum sunt cũ potestate & magistratu, de quibus hic agimus: qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates uel municipia non sint, uel si ab ijs non denominẽtur:[d] ut & prouinciarum defensores alij, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt.[e] Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alij magistratus municipales:[f] ut inde constet & posse eorum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. 2 Defensores dicti sunt à cura rerum quibus præpositi erant, ut eas ab omni iniustitia liberas uindicarent: unde & paterna uoce dicti ita defensores, ut ait Iustinianus, ut eripiant à malis iniuriam patientes.[g] 3 Defensores ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neque licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunque præemineant dignitate, secundum uidelicet circulum idoneorum.[h] Non tamen ex ordine decurionum, uel cohortalium, sed aliorum, qui capaces inueniuntur.[i] Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysterijs, hoc in primis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per depositiones cum sacramenti religione 4 celebrandas patefecerint.[k] Electi cõfirmantur à præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi:[l] olim à clarissimo prouinciæ iudice præfecto prę-5 toriano.[m] Defensorum munus olim erat quinquennale,[n] ex nouellis autem Iustiniani est biennij.[o] Quibus etiam illis officium iudicis impartit Cæsar, ut honestiores apparerent,[p] quod quidem antea habuerat,[q] uerum successu temporis uiluerat.[r] Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis,[s] tradit eius officij esse, commercia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definitè seruare quæ iussissent statuta pretia: tuncque defensorem implere officium suũ, si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumque officium postremum alibi[t] ad curatores ciuitates refert in formula curatoris ciuitatum, nempe ut merces nõ ad nutum mercatorum, sed æquabili pretio ueneant. Gratianus, Valentinianus, & Theodos. CCC. Theodoro defensori formã defensionis præscribunt:[u] ut defensor parentis uicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos urbanosque descriptionibus affligi: officialem insolentię, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cum uellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatem: nõ pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna uel spolia, ab ijs quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mensuris & ponderibus à susceptoribus prægrauentur, & eos depræhensos, ad iudicium cum fraudis depræhensæ iudicio dirigere.[x] Hoc officium est personale, in quo nec uicarios admittit ius, nec habere concedit.[y] Cognoscit porro & iudicat defensor ciuitatis in ciuslibus negotijs usque ad quinquaginta solidos, actis tamẽ iudicialibus interuenientibus: de debito iusto, de seruo per fugam elapso, cætera maiora, rectori prouincię insinuando.[z] Iure nouellarum, usque ad trecentos aureos.[a] Apud defensores ciuitatum, insinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt:[b] per eos contumaciæ, tumultus in ciuitate sedantur.[c] Audient etiam leuiora crimina, & castigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carce-6 rem, & mittent ad prouinciæ præsidem.[d] Adsunt defensori per nouellam constitutionem, ex prouinciali officio, exceptor, & duo officiales, qui ea, quæ ab illis decernuntur, adimpleãt.[e] Ipsi autem defensores nec ante tempus publicam subitam solicitudinem eiurare possunt, nisi gratia eis fiat à principe:[f] alioquin in crimen læsæ maiestatis eos incidere statutum est.[g]

c in l. 2. § personalia, de muneri. & honor. in P. l. final. § defensores, eo. titul.

d l. 3. de defensor. ciuita. lib. 1. C. tit. 56.

e l. 4. C. eod.

f collige ex l. in hac. l. 30. de donatio. lib. 8. C. titul. 54.

g Iustin. § 2. nouell. ca. titu. de defensor. ciuita. in authẽ.

h authen. præsides, C. de episcopal. audien. § interim, & § si qua uero, de defensor. ciuita. in authent.

i l. 2. de defensor. ciuita. li. 1. C. titu. 56.

k l. iubemus, l. 7. de episcopal. audientia, lib. 1. C. titu. 7. & auth. prouides, eod. titu. & § interim, de defensor. ciui. in auth. l. defensores. ius, l. 8. eod. tit. C.

l § insinuãdũ, de defensor. ciuit. in authen.

m dic. § insinuandum, & § 2. de defensor. ciui. in authẽ.

l. defensores, d. l. 8. C. eod. titu.

n l. 4. C. de defensor. ciuit.

o § insinuandum, & § fin. eod. titu. in nouel.

p in § 1. uers. nos igitur eod. titu. in nouellis.

q l. 2. C. de defensor. ciuit.

r § 1. eod. tit. in nouell.

s Cassiodor. li. 7. Variar. c. 11.

t Cassiodor. li. 7. c. 12.

u l. in defensoribus, l. 4. de defensor. ciuit. C. Idem & l. 5. & 5. eod.

x l. iubemus, l. 9. eo. de def. ciui. C.

y § nulla existente licẽtia, eo. tit. in auth.

z l. 1. C. de defen. ciuit. & l. defensores ciuitatũ l. 7. eod.

a § & iudicare, eo. tit. in authent.

b dict. § nulla existente l. in hac, l. 30. de donat. li. 8. C. ti. 54.

c § dein. eod. de def. ciuit. in Authẽt. l. 5. C. eod.

d § audiẽt, eo. tit. auth. l. per oẽs, l. 6. & l. defensores, l. 7. C. eod. titu.

e § ex prouinciali, de defen. ciuit. in authẽ.

f l. fi. C eo. tit.

g § si quis autem de administratoribus, in authẽticis, colla. 7. tit. 4.

De legatis. Cap. XIX.

Lib. 50. tit. 8. P. Lib. 10. C. tit. 63.

1. *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & à quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum distinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

1 Alia species personarum gerentium honores ciuitatis cõstituitur in legatis, quib[us] mãdata reipublicę ad principes uel alios deferenda, uel exequenda committuntur, ex consilio ciuitatis uel municipij, interueniẽte magistratu summo loci eius.[h] Isti autẽ uel præsentes, uel absentes creantur: absentibus mittũtur mãdata exequẽda.[i] Et proinde neq; isti tenentur, si gratuitam habeant legationẽ, referre per se gesta, sed per

alium

h l. fi. de legationibus, li. 10. C. titul. 63. l. 1. eod. in P.

i Modestinus, l. Titio. l. 18 ad municipal. lib. 50 P. tit. 1.

a l. si absens, l. 11. de legatis. in P.

alium possunt remittere municipes.[a] Legationum aliæ liberæ, sine mandatis reipub. & tameo cum honore muneris: aliæ cum honore & munere. Et harum ultimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatitio, id est, salario, de quibus, & de iuribus, & priuilegijs legatorum, tractamus abundè in criminibus, dum de crimine læsæ maiestatis agimus proprio titulo de lega-

3 tis. Sextus Pompeius Festus in libris de uerborum significatione, *oratores*, inquit, *ex verbo* ἀρατῆρες *dicti, quòd missi ad reges nationesque, deos solerent* ἀρᾶσθαι, *id est, testari: ij modò dicti sunt legati*.

De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus sine honore. Cap. XX.

1 *Munerum personalium quædam enumeratio.*
Annonæ cura. eod. Sitona. eod.
Frumentatores. eod.
Curatores diuersi. eod.
Episcopi qui ciuiles. eod.
Aedium sacrarum custodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ distincta eod.
Xenoparochi. eod. Epistathmia. eod.
Cretatores. eod. Mareschaux de logis. *eod.*
Camelasia, & camelarij. eod. Mastigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera personalia qui teneantur. eod.
Decaprotia, & decemprimatus. eod.
Hospites suscipere munus patrimoniale.
Equos alere curiales munus est patrimoniale.
3 *Prostasiæ quid. Sacerdotia munus. eod.*
4 *Munera quomodo à iudice sint distribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur subire.*
Equorum fiscalium munus sublatum. eod.
Glebæ onus sublatum. eod.
6 *Salgamum, & alia militibus non præbenda.*
7 *Vacationum munerum species duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetuæ.*
8 *Vacationes seu excusationes munerum perpetuæ.*
9 *Personales immunitates quæ transeant ad heredes.*
10 *A muneribus personalibus, & patrimonialibus excusari.*
Artifices qui gaudent immunitate personalium munerum. eod.
11 *Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur.*
Hospitia qui non præstent. eod.
12 *Munera sordida & uitia quæ dicantur.*
13 *Ad excubias tenentur ecclesiasticæ personæ tempore necessitatis.*
14 *Munerum excusatio ratione uitiosæ electionis.*
15 *Muneribus excusati ratione officij.*

b Hermogen. in l. 1. de muneribus in P.
c Archad. in l. fi. eod.

1 MVnera personalia, quæ honorem non habent, plura sunt enumerata ab Hermogene,[b] & Arcadio[c] Iurisconsultis: quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defensio ciuitatis, ex qua syndicus: annonæ cura, unde σιτῶναι, sitometræ, frumentatores, οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες, καὶ ἀποτιθέμενοι, & qui seruabant, σιτοφύλακες, qui præfecti, σιτολόγοι. & coactores. Iis adduntur, qui curam habent exigendi census prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorum, prodigorum, furiosorum, & aliorum, & honorum, vnde exactores, curatores operum, adultorum, prodigorum, & tutores:[d] curatores bonorum, calendarij rei uehicularis, angariarum: & præfectura disciplinæ publicæ, & corrigendorum morum, vnde irenarchæ.[e] Episcopi,[f] qui præsunt pani, & cæteris rebus venalibus in ciuitate, custodes ædium sacrarum, ναοφύλακες, & æditui, νεωκόροι, Archiuis præpositi, ἀρχειῶται,[g] rationibus publicis conficiendis, perscribendisque, logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularij. Qui peregrinis salem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Mansionum seu hospitiorum designatio, ἐπισταθμία: vnde dicti mansionarij, designatores hospitiorum, uel creatores: quia creta signent hospitia, nobis *Mareschaux de logis*. Qui curam habent camelorum, seu camelasię, unde camelarij.[h] Adde defensores iudices:[i] mastigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præstationes, personalia erant munera, quæ sublatæ postea sunt à prouincialibus tributa pēdētibus.[k]

2 Inter munera patrimonialia elæemporia, olei comparatio: ospriona, leguminum comparatio,[l] possessionibus indicta: agminales equi, mulæ, angariæ, ueredi, ad quæ tenentur domini rerum, etsi non sint municipes: & qui fenus exercent, veterani, primipilares, pontifices,[m] & alij alloquin priuilegio excusati à muneribus:[n] nisi expresso priuilegio ab ijs releuentur à principe.[o] Ad munera quoque patrimonij pertinent collationes, quæ quotānis præstātur, pro modo agri in frumento, uel alia specie:[p] item munera vehicularis particularis, decemprimatus.[q] Quamquam Africanus referat: Herennium Modestinum notando, & disputando optima ratione decreuisse, decaprotias, id est, decemprimatus tributa exigentes, esse intermixta munera personalia, & patrimonialia.[r] Decaprotiam Vlpianus tamen magis patrimonij onus putat, & inde decaprotos dici, quibus imponatur.[s] Exactio tributorum, onus patrimonij quoque est:[t] & munus hospitis in domum recipiendi.[u] Equos curiales alere, mu-

3 nus quoque patrimonij.[x] Munera quoque prostasię & sacerdotiæ,[y] legerem prostasiæ. Nam Plutarch[9] scribit,[z] Latinos uocare πατρωνίαν, quam Græcis dicunt προστασίαν, cùm quispiam pro alio liti se opponit, & eius defensionem suscipit, euentumq; præstat: vnde pro patrocinio sumitur. Sacerdotia uerò hic, puto dici reditus, uel collationes ad sacra facienda, sicut & nos sacerdotia, beneficia dicimus. Sunt munera

4 quoque patrimonialia superindictiones.[a] Cæterum ad præsidis prouinciæ curā pertinet prospicere munera & honores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & uices, secundum ætates & dignitates, ac gradus munerum honorumque qui antiquitus statuti sunt, iniungi, ne sine discrimine, & frequentius ciuibus oppressis, simul uiris & uirib[9] respublica destituatur.[b] Proinde rectè statutum diximus, ut qui ad munera nominantur, ante administrationem sob eundam tribus mensibus nominentur, ut interim, si nominatus causas excusationis appellatione obijciat, illæ decidi possint.[c] Eò quoque

spectat

d dicta, l. 1. & fin.
e dicta l. fin. §. irenarcha, & l. 1. de Irenarc. libr. 10. C. & l. diuus, de custo. reorum in P.
f d. l. fi. §. item episcopi.
g d. l. fin. §. hi quoque.
h d. l. fi. § camelasia.
i l. 1. § 1. & l. fi. §. defensores, & §. iudicandi eod.
k l. unic. ne operæ à collationib. exigantur, libr. 10. C. tit. 24.
l l. fin. § patrimoniorum, de muner. in P.
m d. § patrimoniorum, & l. 2. & l. fin, de priuil. veteranor. in P.
n l. rescripto §. fi. de muner. P. Vlpian. l. 2. §. quæ patrimoniorum. de uacat. muner. libr. 10. P. tit. 4. l. 2. 3. & l. nequis de muneri. patrim. li. 10. C.
o l. hi qui. & l. sunt munera, de vacatio muner. P. l. semper § priuilegia, de iure immunitatis. vide gl. in l. fi. § patrimoniorum autem in uerbo, subalt[illegible] de muneri. l.
p §. præterea, l. fin. de munerib.
q l. 1. §. 1. eod. titu.
r l. fin. §. mixta, eo tit.
s Vlp. l. 3. § decaprotos, de mune. & hon. de decem primatu & decaprotia uide §. [illegible] in d. l. fi. §. mixta [illegible], Alciatum, & Pyrrum in l. nec protestasie, de muner. patrimon. libr. 10. C. tit. 41.
t dicta l. 3. § exactionem, de munerib. P.
u d. l. 3. §. minnus, & § eod. de muner. l. immunitatem, l. 3. de muner. patrimon. lib. 10. C.
x l. non uidetur, l. 4. de munerib. patrim. lib. 10. C.
y l. nec protestasiæ, l. 8. eod. tit. C.
z Plutarch. in Romulo.
a l. 6. de munerib. patrimo. li. 10. C.
b l. 3. §. præses de munerib. in P.
c l. 1. de magistr. decurion. libr. 1. C. tit. 57.

ſpectat conſilium cogẽdum curialiũ, per quos
fieri debet nominatio,[e] non ex arbitrio quo-
sumdam,conſiderata muneris qualitate,& per
ſona, & patrimoniu, num poſſit nominandus
rectè obire munera imponenda,[b] & num ea is
teneatur ſubire: quædam enim poteſt reijcere.
5 Vt ſi reſpublica impoſuerit alicui neceſſitatẽ
ſtatuarum principi ponendarum, ei qui non
promiſit, non eſſe obtemperandum reſcripſit
Imperator.[c] Et opera quędam reipublicę ſunt,
quæ inuitis liberis hominibus committi non
ſolent, nec poſſunt.[d] Multa quoque patrimo-
nij & perſonarum iure poſteriore Codicis ſu-
blata ſunt,quę antea obtinuerunt:ueluti,ne li
ceat ruſticanæ plebi, quæ capitationem ſuam,
congruamque annonam præſtat, equorum fi-
ſcalium uel mularum imponere, uel alia eius
capere.[e] Sublata etiam onera glebæ,follis,ſe-
ptem ſolidorum, quæ erant collationes ex præ
6 dijs.[f] Item prohibitum,ne tribuni,comites,prę
poſiti, milites, nomine ſalgami, calcitras, li-
gnum,oleum, non pabulum pro ſuis animali-
bus, uel pro ſe ipſis, non angarias etiam à ſuis
hoſpitibus extorqueant: nec uolentibus etiam
hoſpitibus accipiant, pœna indicta facienti-
7 bus.[g] Atque ſunt quædam conceſſiones priui
legiorum ſingulares,quæ uacationem,uel im-
munitatem, uel excuſationem à muneribus
præbent. Vlpianus autem uacationum duo ge
nera facit,unum plenius,cum & militiæ datur.
Aliud exiguum cum nudam muneris uacatio-
nem acceperit.[h] Quædam enim uacationes ab
omnibus muneribus eximunt: aliæ à certis tan
tum.Quædam etiam ſunt temporales uacatio-
nes,& excuſationes:aliæ perpetuæ.Vt tempora
lis cõceditur eis qui reipublicæ cauſa abſunt.[i]
Item munera perſonalia,quandiu quis corpo-
re eſt inhabili ei non conceduntur.[k] In patri-
monialibus, quandiu quis deſtituitur faculta-
tibus, temporariam habet excuſationem.[l] Et
qui 75.annorum,& qui quinque liberos habet
incolumes à ciuilibus excuſantur,[m] non à pa-
trimonialibus,uel honoribus,[n] nec ab alijs ci-
uilibus ſi capti,uel mortui.[o] Qui procurant pa
trimonialia principis, quandiu adminiſtratio-
ne detinentur,[p] excuſationes & immunitates
ſordidorum munerum patrimonialium habẽt
temporales:nam contemplatione perſonarum
& dignitatis,dantur,nec in hæredẽ tranſeunt.[q]
Eſt & excuſatio, ob operam medicationi exer-
citus præbitam.[r] At quamuis conductores ue-
ctigalium principales publicani, habeant im-
munitatem,tamen conductores conductorum
8 non habent.[s] Perpetuo excuſantur ueterani à
muneribus ciuilibus:non à patrimonialibus.[t]
Corporalia munera fœminis ipſe ſexus dene-
gat, quo minus iniungantur[u] perſonalia ui-
delicet,ſed patrimonialia ſubeunt, ubi habent
9 poſſeſſionem.[x] Perſonis datæ immunitates,hæ
redibus non relinquuntur:,ſed & generi poſte-
riſque datæ, ad eos, qui ex fœminis nati ſunt,
non pertinent.[y] Itaque immunitates genera-
liter tributæ,eo iure ut ad poſteros tranſmitte-
rentur, in perpetuum ſuccedentibus durant.[z]
10 Obſeruamus hic quoſdam habere à muneri-
bus ciuilibus excuſationes,non tamen à patri-
monialibus:qualis miles ueteranus,primipila-
ris, pontifex,[a] minor 25. an. qui decapitatum
ſubit,quia patrimonij magis.[b] Medici, archia
tri,grammatici, profeſſores literarũ, doctores
legum ab omnibus perſonalibus & ſordidis ha
bent uacationem:[c] non autem à patrimoniali
bus.[d] Niſi quæ eis ſpecialiter remittantur,quẽ
admodum plura remiſſa ſunt.[e] Sic athletis tri-
plici certamine uictoribus, immunitas à ciuili
bus,[f] non à patrimonialibus data[g] infirmitas
corporis à muneribus, quæ infirmus non po-
teſt obire, perſonalibus excuſat, ab alijs mini-
me:[h] ſtudentes in academia aliqua priuilegia-
ta, habent excuſationem uſque ad 25. annum
à muneribus perſonalibus, à patrimonialibus
non item.[i] Et à perſonalibus habent excuſatio
nem artifices quidam, eo quòd eorum ars uti-
lis reipublicæ ſit, nec debeant inde auocari, &
filios ſuos poſſit erudire,à patrimonialibus nõ
utique:[k] niſi ſpeciali nota concedatur,ut factũ
quibuſdam.[l] Idipſum in præpoſitis laborum,
11 iudicio principis.[m] Et ſunt adhuc alia mune-
ra uilia quædam extraordinaria, à quibus ali-
quorum hominum facultates releuantur, ue-
luti ſenatorum,& qui illorum ſunt.[n] Conſiſto
rianorum comitum, notariorum principis, &
cubiculariorum, excubiculariorum eiuſdem:[n]
& quæ patrimonij ſunt principis, quamuis ab
alijs locationis nomine colantur.[p] Communi-
catum & hoc priuilegium illuſtribus perſonis
alijs,[q] rhetoribus,grammaticis,[r] eccleſijs quo
que, & bonis perſonarum eccleſiaſticarum:[s]
quia nec hoſpites ſuſcipiunt,[t] fiſcalia tamen
tributa prædiorum coguntur perſoluere.[u] Hu
milioribus etiam aut extraordinarijs officijs,
curiales non occupantur, ne publica uacillet
utilitas:[x] nec pariter ſilentiarij decuriones pa-
latij principis,[y] ſacris ſcrinijs præpoſiti, à libel
lis & ab epiſtolis principis.[z] Palatini, eorum-
que filij & adiutores,[a] Cornicularij præfectu-
12 ræ,primiſcrinij,numerarij,[b] & ſimiles.Mune-
ra ſordida dicuntur, cura cõfectionis pollinis,
panis excoctio, obſequium piſtrini, parauere-
dorum,aut parangariarum præbitio operæ, in
calce excoquenda obſequia, iumenta curare,
materiam lignorum atque tabulata præbere.[c]
In caſibus tamen certis omnes immunes con-
ferunt,uel ob neceſſitatem, uel utilitatem pu-
blicã, ob quam, ut ad refectionem uiarum &
pontium,& eccleſiæ,& patrimonium principis
conferre debent.[d] Conferunt uniuerſi compa-
rationi tranſuectionive ſpecierum, nec excuſã
tur tẽpore expeditionis ab angarijs, perangar-
rijs, plauſtris, & ſimilibus muneribus neceſſa-
13 rijs.[e] Imo & eccleſiaſtica perſona, impellente
neceſſitate, ad cuſtodiam murorũ, ad excubias
urbis, ut ſe & eccleſias commiſſas ſibi conſer-
14 uent,tenentur & coguntur.[f] Ex modo quoque
eligendi uitioſo, repudiantur ſectæ munera,
ut ſi

a l. c. de decurion. l. 10. C.

b Calliſtrat. l. honor. lib. 14. ſ. de honoribus, de muneribus & hon. in P.

c l toties, l. 4. ſ fi. de pollicitation. in P. lib. 10. titul. 12.

d l. 1. & 2. ne quis enud. actum reipubl. ger. coga. lib. 11. C. titul. 36.

e l. 1. & 2 ne ru ſtica. ad ullum obſeq. deuocent. lib. 11. C. titul. 54.

f l fi de praetur. lib. & hono. praetur. lib. 12. C. titul 2.

g l. unic. de ſalga. hoſpit. non praeben. lib. 12. C. titul. 42 l. de uotum, 3. de metat. eod. lib. titul 41. l. illicitas, de officio praeſid. P ſ. Illud tamen, de cuſtod. pein. in Auth. titul. 4.

h Vlpia. in l. praetor, lib. 13. ſ duo genera, de uacatio. munerum. libr. 50. P. titul. 3. Iabolenus, in l cui, lib. 12. & Arcadius, in l. fin. lib. 12 ſ penul. de muneribus & hono.

i Neratius, in l. tempus, lib. 4 de uaca mu.

k l fin. ſ. cameluſſa, de muneib. P

l lib. 4. ſ. deficientium, & ſeq. de muners. P.

m l 3 ſ. quam tu s. & ſ. cuis, de muner. & honor. P l cos, qui numero li beror. ſe excuſ lib. 10 C. titul. 31. l. de perſonalibus, l 3 C. eo. nepotes filiorum loco, l. 5. C. eod.

n l. 1. qui numero liberor. ſe excuſant. li. 10 l. neque, C. eod.

o l. 2. qui numero. libero. uel pauperta. ſe excuſ. lib. 10 C. titul 32.

p l. adminiſtrantes, de excuſat. tutor. in P l. 2. de excuſatio. munerum lib. 10 C. titul. 47.

q l. eam legem, lib 14 & ſequen. eod. titul de excuſa. muner. lib. 10. C.

r lib. 2. de profeſſ. & med. lib. 10. C. titul. 1.

a Martian. in l. a muneribus, l. c. de uacatio. muner. P l fin. ſ. patrimoniorum, na. de muneib. in P l. 2. & 3 de priuile. ueter. in P.

b l. 3 ſ. decaprotinis, de muner. & hon. in P.

c l medicus, l. 6 & l. fi. de profeſſ. & med. li. 10 C. tit 52.

d l. profeſſo. de cohortal. pa tri. li. 10 C.

e l. 8. ſ. ab huiuſmodi. & ſ. fi. de muner & hono. P. l ſunt munera, de ea. muner. P. l. archiatros, de meta lib. 12. C. l. his honorib. ſ. angariorum, de mune P.

f l. 1. de athlet. li. 10. C. tit. 53.

g l qui immunitatẽ, de muner & hono. li. 10 C.

h l. 1. 2 3. qui morbo ſe excuſant. li. 10. C. titu 50.

i l. 1. & 2. qui aetate uel profeſſio. ſe excuſ. lib. 10. C. titul. 49.

k enumerantur ij artifices in l. 1. & 2. de excuſa. artific. lib. 10 C titul. 64. l. penul. ſ. pe de iure immunit P.

l l. negociantes 2. de excuſ. mune. lib. 10. C. titul. 47.

m l. unic. de praepoſitis labor. lib. 12. C. tit 18.

n l. 4. & l. nemo, 3. l. quoniam 7 de dignitat. lib. 12. C. titul. 1.

o l. maximarum, l. 13 de excuſ. muner. lib. 10. C. titul. 47.

p l. euidenter, l. 16. eod. titul. de excuſa. muner. l. priuatis, 12. eod. l. 1. & l fi. de prau. domus Auguſ. lib. 10 C. lib. 1. de locatio praedior. ciuil. lib. 10 C.

q l 8. & l. maximorum, de excuſa. muner. lib. 10. C.

r d. l. maximorum, & l. fi ſ. fi. de mun. & ho P.

s l. placet, lib. 1. de ſacroſan. eccleſ. libro 1. C. titul. 3. libro 2. de epiſco. & cleric. lib. 1. C. titul. 6 leg. presbyteros, C. eod.

s l. 1. quib. muner. excuſ. & ij, qui poſt impletam &c. lib. 10. C titu 33.

t l à muneribus, l 6 de uaca. muner. Qui ueterani, unde l. pen. & fin. de his qui non impleta ſtip. lib. 10 C. tit. 54.

u l. 3 ſ. corporalia, de muner in P.

x l patrimoniorum, de mune. & in quo lo. C. l. 1 de muner. & in quo loc. li. 10. C. l. cùm praetor. de iudic. P. exceptis paucis, de quibus l. 2. de reg. iur. P.

y l. 2 ſ fin. de iure immunitat. lib. 50 P tit. 6 l ſemper, ſ immunitati, eod. tit l in honoribus, ſ uacationem, de uaca. & excuſa. muner in P l. ſordidorum, de excuſa. muner l. 10 C. l. priuilegia, de regul. iur. P. de excluſione natorum ex filiabus, l tale pactum, ſ fin de pact. P l. quiſquis, & l non eſt, de uerbor ſign.

z l. Modeſtinus, l. immunitates, l. 4. de iure immunit P. cum ſimil. ibi notatis à glo.

t l. 1. C. de epiſc. & cler l 2 de immunita. eccleſia. lib. 3. Decretal tit. 49.

u dicta l. placet, & l. de his clericis. l 3 de epiſ. & cler.

x l. humilioribus, l. 14. de ſuſceptor. lib. 10. C. tit. 70. l. 1. de curat. urb. Rom. eo. lib. & l. fi quis procurationem, l. curiales, de decurio. lib. 10. C.

y l. 2. de ſilentiar. lib. 12 C tit. 16.

z l iubemus, l. 4 & 5 de proxi. ſacror. ſcriniorum lib. 12. C. titul. 19. & l. 1. de magiſtris ſacror ſcrin. eod lib. tit. 9

a l. 1 & l. ab officijs. 6 l. palatinos, 10 de palatin ſacrar. largitio. lib. 12. C. tit. 24. l. 1. & 2. de priuileg eorum qui in ſacro palat militant, lib 12. C. tit. 29.

b l. 1 & 3 de apparitoribus praefector praetor. l. 12. C. tit. 53.

c l. maximarum, de excuſatio muner l 10 C.

d l. ad inſtructiones, l. 7. & l iubemus nullam & l. nemine, de ſacroſanct. eccl. l. abſit, de priuileg dom Auguſt. lib. 11. C.

e l. maximarum ſ. ſordidorum de excuſat munerum, titul. 47. l. 2. 3 de quib. muner. uel praeſtatio nemini liceat ſe excuſa. tit. 48. lib. 10. C. l. nullus, 11. de curſ. publ. li. 12. C tit. 51 l. neminem de ſacroſ. eccleſ. C.

f c. 2. de immunitate eccleſiae. apud Greg.

ut si non rectè consilium decurionum initum sit, ut diximus:[a] si alius prior ad munera debuerit nominari, quàm electus:[b] si propter inimicitias, non æstimatione uera & cómodo reipublicæ, creatio fiat.[c] His enim de causis & similibus, quibus tantùm alicuius uexandi causa creatio fit appellatione interposita fiet creationis retractatio, & sumptuum aduersus temerè
15 & inuidiosè nominantes fiet repetitio.[d] Ratione dignitatis & officij electorum & creatorũ, plures excusantur à personalibus muneribus, ut ex superioribus liquet: sicut adhuc comites præsidum, proconsulum, procuratoris Cæsaris,[e] sacerdotium habentes à quo non possit siue religione discedere,[f] apparitores magistrorum militum,[g] frumentarij.[h]

a l. 2. de excusat. l. 10. C. cũ simil.
b l. uni. de potiore ad munera nominan. li. 10. C. tit. 65. l. ordine, de legat. 3 l. 2 §. præses, de muneri. & honor.
c l. mec. si propter inimici. creat facta sit, lib. 10 C. tit 66.
d l. 2. de sumptuum recup. li. 10. C. tit. 67. l. eiues, C. de appella. l. 1. de uacat. muner. in P.
e Paul. l. legatum, l. 12 §. si de uacat. muner. in P.
f Vlpia. l. prætor, l. 13. eo C. l. omnes, C. de episc & cler.
g l. 2. de appa. ritor magistro rum milit. lib. 12. C tit. 31.
h Papin. l. cos qui Romæ, l. 9. §. fin. de uacat. muner. P. l. ne numularij, de muner. P.

De artificibus diuersis. Cap. XXI.

1 *Artificium quid.*
2 *Artificum, & eiusdem quoque artis differentia.*
3 *Artificium à professione artis quid differat.*
4 *Officium & artificium quomodo differant.*
5 *Officium unde declinetur, & duplex esse, perfectum, & medium.*
6 *Artificium auget æstimationem serui.*
7 *Artificum plurium nomenclatura.*

1 ARtificij nomen plures continet sub se species, quę artem factiuam seu manualem exhibent certis præceptis definitam, quæ uidelicet ingenio & arte perficiatur.[i] Qua ratione etiam ars Grammaticæ dicitur apud iurisconsultos artificiũ,[k] uidelicet quòd & in orthographia quæ eius est pars, manus officium quoddam desideretur, in benè pingendo, & emendatè scribendo.
2 Itaque ut inter artificia est differentia, ita & inter artifices quoq; unius eiusdem artis ratione, ingenij, doctrinæ, naturæ & institutionis:[l] cum omne artificium incrementum discendo uel experientia recipiat.[m] Vt qui artificem promiserit uel dixerit, non utique perfectum præstare debeat, sed ad aliquẽ modum peritum, ut neque eum summę scientię accipias, neque rursum indoctum esse in artificio: sufficietque talem esse, quales uulgo artifices dicuntur.[n]
3 Artificium à professione artium putamus differre, quòd professio in docendo uel discendo artes liberales consistat: artificium, in mechanicis uersetur maximè tractandis.[o]
4 Martianus quoque iurisconsultus rursum putat, officium latius nomen esse, quàm artificium. Et officium artificio adepto mutari, non autem artificium adepto officio.[p] Officium eius interpres[q] arbitratur continere omne ministerium siue artificiũ sit, siuè sine artificio. Et propriè tamen sine artificio officium habere eos, qui ministerium tantum præbent: cuiusmodi ait esse mulionem, agasonẽ, opilionem, saltuarium, armigerum, dapiferum, cocum, pastorem, ostiarium, pistorem, & similes eius generis sine arte. Nam arti-
5 fex, ut Varro ait,[r] ab arte dicitur. Officium porro ab efficiendo, quasi efficium, & propter sermonis decorem, una mutata litera, in officiũ, ut ait D. Ambrosius,[s] qui & alias duas adfert nominis declinationes. Sed hæc magis placet ab efficiendo, quòd officium sit illud, quod quęque pro conditione suæ personæ facere deceat. Ita erit ἔργον, seu opus cuiusque, siue perfectum uelit, quod Græci κατόρθωμα uocant, quod omnes numeros uirtutes continet:[t] siue medium, quod pertinet ad institutionem uitæ communis.[u] Sic oratoris officium est, quod facere debet orator, ut finis cuius causa facere debet.[x] τὸ καθῆκον dicunt Græci, quod decens est, quod conuenit cuique, ut exponit M. Tull. Cicero.[y] *Sed ut aliud ex alio, inquit, mihi non est dubium, quin quod Græcis καθῆκον, nos officium: id autẽ quid dubitas, quin etiam in rempub. præclarè caderet? Nonne dicimus consulis officium, senatus officium? præclarè conuenit, aut da melius.* Ex quibus uerbis elucent propè innumerabilia iuris ciuilis capita, quæ de officio loquuntur uario modo, uidelicet, quia non eadem sunt munia omnium, nec omnibus omnia conueniunt: eoque pertinent Rubricæ de officio præfecti prætorio Orientis, Illyrici, Africę, urbis, de officio magistri militum, de officio magistri officiorum, de officio comitis sacrarum largitionum, & similium. De officio diuersorum iudicum, de offi-
6 cio eius cui mandata est iurisdictio &c. In æstimatione facienda conditionis seruilis, & consequenter plebis, pluris æstimabantur imbuti aliquo artificio, quàm illi qui nullam norant ar-
7 tem,[z] & officium præstare tantum possent. Cęterum artifices diuersi muneris adfert Callistratus,[a] & Augustus quoque.[b] Sunt autem illi architecti,[c] medici,[d] pictores, statuarij, marmorarij, lecticarij seu actuarij, clauicularij, quadrigarij uel quadratarij, structores seu ædificatores, sculptores[e] ligni, musearij, deauratores, albini,[f] argentarij, brambaticarij,[g] diatretarij, ærarij, fusores, signarij, fabricarij, bracharij, perticarij, libratores,[h] figuli, aurifices, uitrarij, plumbarij, specularij, eborarij, pelliones, fullones, carpentarij, sculptores, dealbatores, cusores, trigarij, cisiarij, bractearij.

i uide quæ diximus de mechanicis artib. li. 4. Syntaxeõ, c. 2.
k l. duo societatem, pro socio. P.
l Vlpia. l. liberi artifices, l. 31. de oper. obl lib. 46 P. tit. 3
m l. legatis seruis 65 §. ornatricibus, de legat. 3. P.
n Vlp. l. sciendum tamen, l. 19 §. illud sciendum est, de ędil. edict. lib. 21. P. tit. 1.
o gl. Rubricæ, in tit. de excusat. artific. li. 10. C. tit. 64.
p Martian. in l. legatis seruis l. 65 §. si ex officio, de legat. 3. lib 32. P. tit 1. & Africanus, l. textoribus, l. 59 eod. titu.
q glo. in d. §. si ex officio.
r Varro, lib 4. de ling. Lat.
s D. Ambros. lib. 1. officior.
t Cice. 1. offic.
u Cicero, 1. de finib.
x Idem 2. de inuentio.
y Cice. lib. 16. epistol. ad Atticum, epist. omnium 319.
z l. 1. §. ne autem, de cómu. ser. manumiss. li. 7. C. tit. 7. l. si. §. sancimus, cõmu. de lega. li. 6. C. tit. 43.
a Callistrat. in l. si. de iure immunita. lib. 50. P. tit. 6.
b August. in l. unica. de excusa. artificum, li. 10. C. tit 64.
c de ijs postea.
d de his pau o post de aliis ut de Alcita in l. unic. de excus. artif. C.
e lex ex sculptore, seu celatore gẽmarũ, & quando tenentur, & quomodo, l. item quæritur, §. si gemme, loca. P.
f l. si seru' seruum, § si calicem, ad l. Aqu. in P.
g de eurificib. 50 l. 2. §. 1. locam l.
g Brambaticarij & argẽtarij pro eodem, in lib. qui notitia prouinciarũ utriusque imperij, dum de præpositis brambaticariorum, seu argentariorum agit.
h libratores erant, qui modũ & normam in aquis educendis adhibebãt, de quib. Traianus epist. 41 li. 10. epistol. Plinij: & l. 2. de excus. artif.

De architectis, Cap. XXII.

1 *Architecti ars circa quæ uersatur, & architecturæ partes.*
2 *Aedificandi architectis dictæ leges.*
Aedificator quandiu de operis uitio teneatur eodem.
3 *Aedificans ædificium perficere cogatur.*
4 *Aedificare non licet in muris uel portis ciuitatis, uel loco publico.*
5 *Priuatorum ædificiorum struendorum leges.*
6 *Sepulchrorum ædificandorum leges.*
7 *Balneorum extruendorum leges.*
Furnorum & pistrini ædificandi leges. eod.
Gypsarij extruendi lex. eod.
Calcis fornacis ædificandæ lex. eod.
Fullonicæ officinæ struendæ lex. eod.
Vitrarij, & ferrarij fornacis ædificandi lex. eod.
8 *Furnus bennarius quis, & quomodo quæratur.*
Molendini seu pistrini bennarij ius, quale, & quomodo quæratur. eod.
9 *Cloacarum leges quædam.*
10 *Fabri lignarij.*

1 ARchitecturam inter fabriles artes in Syntaxibus nostris constituimus, & inibi abunde de ea diximus:[1] unde & si egeas depromere possis. Verum prout iurisconsultè agendum nunc est, quædam iuri familiaria recensebo. Architectus, & eius ars circa tria uersatur, quæ in iure quoque considerantur: quia & par-

1 li. 30 Syntax. artis mirabil.

tes

tes Architecturæ tres sunt, ædificatio, gnomi-
ce, machinatio. Ædificatio diuisa est bipartitò,
una est mœnium & communiũ operum, in pu-
blicis locis collocatio: altera est priuatorũ ędi-
ficiorum explicatio. Publicorumq; distributio-
nes sunt tres, è quibus una est defensionis, alte
ra religionis, altera opportunitatis. Defensionis
est, murorum, turrium, portarũ ratio, ad hostiũ
impetus perpetuo repellendos excogitata. Reli
gionis, immortalium, fanorum, ædiumque sa-
crarum collocatio. Opportunitatis, omnium lo
corum ad vsum publicum discretio: ueluti por-
tus, fora porticus, balnea, theatra, inambulatio
nes, & similia, quæ fieri debent habita ratione
firmitatis, vtilitatis, & uenustatis.[a] Ad hęc ope-
ra publica conficienda instituenda, reparãdave
& curator publicorum operum creatur.[b] Priua
ta autem ædificia ex arbitrio dominorũ fiunt.[c]
2 Sunt tamẽ & in publicis & priuatis ædificijs le-
ges dictæ architectis & fabris, quas scire & ser-
uare eos expedit. In publicis, ueluti ut de uitio
operis teneantur usque ad quindecimũ annũ.[d]
Alia lex Ephesi, dura conditione, sed iure non
iniquo constituta, ut architectus cum publicũ
curandum opus recipit, polliceatur quanto sũ-
ptu id sit facturus: tradita eius æstimatione bo-
na, obligatur magistratibus, donec opus sit per
fectum. Eo autem absoluto, cum ad dictum im
pensa respondent, decretis & honoribus orna-
tur. Item si non amplius, quàm quarta in ope-
re consumitur, ad æstimationem est adijciẽda,
& de publico præstatur, nec ulla pœna tenetur.
Cum uero amplius quàm quarta in opere con
sumitur, ex eius bonis ad perficiẽdum, pecunia
3 exigitur.[e] Alia lex, ut qui opus publicum etiam
propria liberalitate extruere incipit, imperfe-
ctum non possit relinquere, sed ipse, uel hære-
des eius cogantur implere.[f] Quod expresè ca-
uit in monasterijs cõstitutio nouella, quam re-
fert Cõstantinus Harmenopolus: quæ & ue im
perfecta eorum remaneat structura, cogi posse
4 eorum hæredes statuit.[g] De priuatis quoque
ædificijs plures leges, quarum aliquas indico.
Vna est, ne ædificare liceat in muris, uel portis
ciuitatum.[h] Alia huic proxima, ne liceat ædifi-
care opus, in loco publico, contra ornatum, &
faciem aspectumque decorum ciuitatis: utque
ædificatum diruatur, nulla opposita pręscriptio
ne,[i] uel principis rescripto.[k] Neve aliquæ ædes
deijciantur, si inde etiam deformetur ciuitatis
5 decor.[l] Priuata ædificia absint decem pedes à
publicis, ne periculum ex illis his accidat.[m] A-
liæ leges in titulis παρδεκτῶν ex interdictis seu
edictis prætoris, ne quid in loco sacro, ne quid
in loco publico, ne quid in flumine publico, &
in §. tertia diuisio, De interdictis apud Iustinia-
num. Fuerunt leges de crassitudine parietibus
imponẽda secundũ contratabulationes & con
tignationes, de quibus in seruitutibus oneris fe
rendi diximus ex Vitruuio,[n] Plinio,[o] & alijs.
Alia Solonis lex iure ciuili Romanorum rece-
pta, quam etiam alibi explicauimus, quam Ca
6 ius refert.[p] Sumptuum etiam modum in sepul-
chrorum ędificatione, constituit lex duodecim
tabularum[q]. Sicuti & Ægyptij, qui in sumptuo
sa sepulchra, non nisi talentum expendere per-
mittebant: in mediocria, minas viginti: in hu-
7 milia, parum quid sumptus.[r] Balnea priuata
construentes dare debent operam, ut camini à
uicino distent, ob rationem, quam adfert Har-
menopolus.[s] Vitruuius,[t] & Iurisconsultus.[u]
Oportet quoque pistrinum à domo, & furno
uicini sex pedes seiungi, propter incendiorum

a ut de his Vitruuius, lib. 1. c. 3. l. 2. de excus. artif. lib. 10. C.
b ut l. 2. de oper. pub. P. lib. 50 P tit. 10. & not dum de curatoribus reip. egimus plura.
c est tit. de ædif. priua. lib. 8. C tit 10.
d l. omnes quibus, l. 7. de operib. publ. lib. 7. C.
e Vitruuius, in proœ. li. 10. de Architect.
f l. 1. de pollicita. in P.
g Constantinus Harmenop l 5. Epito. iuris c. 8.
h l. penult. & §. ne quid in loco publ.
i l. prescriptione, de operib. pub.
k argu. l 3. de precib. imperat. offer. C. l. ult. si contra ius uel utilita. publ
l l. 2. de ædif. priuat. lib 8 C. tit. 10. l. senatus, de contrahen. empt. P. Paul. l egieta, 143. Martia in leg. fideicommissa, de le. 3.
m l. si cui, & l. penu. de ædif. priua. C.
n Vitruius, li. 3. c 8.
o Plinius, lib. 35 c 14.
p l. fin. finium regundor. lib. 10. P tit. 1.
q Cic. 2. de leg.
r Diodor. Sicul. li 2. Biblioth. c. 9.
s Harmen lib. 2 Epit. iur. ca. 4.
t Vitruuius, l. 5. c. 10.
u l. quid si ther. de seru. urb. prædior. P.

periculum.[x] Figulinus furnus, si ad boreã uel
ortum spectat, ubi uicina domus habet fene-
stram, uiginti cubitis ab ea distare debet: si ad
notum uel occasum, magis duodecim: si in au-
strum uel occidentem triginta.[y] Gypsarius di-
stabit à uicini ædibus unius tecti, fenestris in
gypsarium prospicientibus caminum, ad ortũ
uergentibus uel septentrionem octo cubitis, ad
occasum uel meridiem quatuor[z] &c. Calcis ui
uæ fornax, distet ab omni quouis ædificio cen-
tum cubitis, propter pestilentem & grauiorem
ab ea missum uaporem: ab area autem, quin-
quaginta cubitis.[a] Opificia infectorum & ful-
lonum absint ab ædibus planis, sex cubitis, &
besse, ut euanescat eorum fumus pestilens, &
extra periculum deflagrationis sint.[b] Vitrarij
& fabri ferrarij, qui bipennes, falces, statuas, &
magna organa & machinas faciunt, ob pericu
lum ignis, & pestilentem corpori uaporem, ne
in urbe opificia habeant, uel si habeant, in lo-
8 cis solitarijs constituantur.[c] Quodlibet in suo
potest furnum seu clibanum panarium ędifica
re, nisi ab alio iure prohibeatur: puta ob conuẽ
tionem, uel morem, seu consuetudinem legiti-
mã, quibus placuerit, inter incolas loci uel pa-
gi alicuius unum esse, domini unius puta clien
telarij, uel alterius, qui eius oneris causa certũ
exigit cẽsum uel uectigal, seu pensionem.[d] Vo
cant furnum bennarium, qui non ratione bene
ficiarij tituli, quod quis sit dominus, ut dicunt,
iustitiæ inferioris competit, sed aut ex titulo uel
prẹscripta & immemoriali consuetudine.[e] Sic-
que quibusdam in locis Domini inferioris iu-
risdictionis, in pago præcipui, hoc ius possunt
subditis imponere,[f] nempe ex consuetudine
recepta: alioquin iure non licet. Itaque si præ-
scripta sit consuetudo, quæ ratione præscriptio
nis iustam facit seruitutem,[g] per contrariam
prohibitionem poterit adimi iustè,[h] etiamsi de
iure fiscali agatur:[i] pactitia tamen constitutio
bennarij furni conseruanda, ob æquitatem pa-
ctorũ.[k] Idipsum & censeo, si authoritate prin-
cipis hoc ius quæsitum sit, ne alteri quàm certo
liceat clibanum eo loci habere.[l] Et ita docuit
seruari Papæus.[m] Quod & in pistrinis seu mo-
lendinis, & torcularibus bẽnarijs obseruãdum
est, ex doctrina eiusdem Papæi,[n] & Bartholi:[o]
qui & uolunt sine titulo etiam præscribi posse,
ne alibi quàm certo loco molantur grana, ne-
ve alio torculari præmantur uuæ, uel alibi co-
quatur panis.[p] Atque ita iudicatum fuisse in
senatu Burdegalensi, anno 1522. pro Domino
Podij de Verdoune aduersum eius pagi inco-
las tradit Papus.[q] Huic tamen rei temperamẽ-
tum adhibuit arestum Tholosanum 1548. ut,
si Dominus pistrini, non iubeat contundi gra-
na intra 24. horas, Dominus granorum, seu tri
tici uel alterius generis, alio possit ad molen-
9 dum impunè transferre:[r] sed in uiã. Circa cloa
cas construendas adhuc dictæ leges, quæ ad sa-
lutem securitatemque ciuium pertinent.[s] Et
ad priuatorum quoque periculum, & uicinorũ
damnum: unde nascitur prohibitio, si ius non
sit seruitutis.[t] Habent & aquæductus suas le-
ges, de quibus in rebus publicis seu uniuersita-
10 tis proprio iam egimus titulo. Fabri quoque li
gnarij, & horũ artes superioribus annecti pos-
sunt, qui & tignarij dicuntur fabri, quòd tignã
dolent, & ex illis ædificent:[u] qui, ut & cæteri
ædificatores omnes, in construendis operibus,
leges municipales sequi debent, ne contra eas
aliquid fiat.

x Harmenop. d. c. 4. & Vitruu. lib. 6. c. 9.
y Harmen. ubi sup. de furnis figulinis, & calcis, meminit, & Paul. in l. si ut luti, l. 6 de ser. rust prædior.
z Harmen. ubi sup.
a Idem ibid.
b Idem ibid.
c Idem ibid.
d Ioan Faber, in § æqu. de actionib.
e in consuetu. Turonens. tit. De basse iustice, arti. 19. Du Maine, tit. de bas iusticiers, art. 34.
f ut en la coustume d'Aniou artic. 33. tit des seigneurs tẽporelz, & titre de la distinction des iurisdicti. artic. 13. cum simil.
g l. 1. C. de seruitu.
h l. 1. C. eo. de seruit.
i l. si manifeste, C. eod. tit. de serui.
k l. sicut, C. de actio. l. in commodato, §. sicut, commod. P.
l l. quominus, de fluminibus, in P. l. 1 § principio, de aqua pluuia P.
m Guido Papæus, q. 392.
n Guid. Pap. ubi supra.
o Barthol. in d. l. quo minus, de fluminib. P.
p per l. si quis diuturno, si ser. uindi in P.
q Pap. in Rhapsodia arestor.
r 13 t. 3 arr. 3.
s Idem Papus, ubi supra aresto 1.
t l. 4 S si quis tiuos, de operis noui nunciat. l 1. §. 2. de cloac. P.
t l. ius cloacæ, de seruitu. tit., gen l. 8 P. l. 2. de seru. rust. P.
u Caius, in l. ferri, §. fabris de uerb. signif.

De

De agricolis. Cap. XXIII.

1 *Agricolatio primum opus homini impositum.*
2 *Agricolæ fuerunt uiri prisci præstantiores qui.*
Scipio agricola. eod.
3 *Ager quid.*
4 *Agricolarum septem species.*
Censiti agricolæ qui. eod.
Clientes, censuales, obliarij. eod.
Coloni tributarij qui. eod.
5 *Coloni propriè qui publici & priuati, antiqui noui.*
6 *Coloni adscripti qui.*
7 *Originarij coloni qui.*
8 *Inquilini coloni qui.*
9 *Coloni perpetuò obligati.*
Curiales perpetuò curijs obligati. eod.
Mariandyni perpetui coloni. eod.
Arneæ perpetui coloni. eod.
Menestæ qui. eod.
Penestæ qui. eod.
10 *Mendicitas fictitia, pœna, amissione libertatis, punita.*
11 *Mancipia rustica quæ, & species.*
12 *Rustici qui.*
13 *Agricolarum Indorum natura, & munus, securitas tempore bellorum, prohibitio ne arma deferant.*
14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarij coloni qui. eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi quæ accedunt & præstantur. eodem.
16 *Agriculturæ materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumerata.*
18 *Rusticæ quædam leges Græcè Iustiniani, de partiario fructus interuertente, non colente.*
Vsuræ à rusticis quæ capiendæ. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiarijs.*
Hortulani artifices. eod.
Fossores non sunt artifices. eod.
20 *Hortulanorum leges.*
Summarij homines æstimatores qui. eod.
21 *Seplasiarij, & eorum lex.*
Pigmentarij. eod.
Venena quæ liceat habere, & uendere. eod.

1 AGricolarum fuit hominum prima conditio & status à Deo ipso agricolatio homini mandata post peccatum, & ante. Primũ enim Deus creatos parentes in paradisum introduxit, ut operarentur & custodirent illum:[a] & subinde expulsis inde, ut terram cum labore uerterent, & in sudore panem, id est uictum, compararẽt, statuit.[b] Adamus agricola: Cain agricola.[c] Sic & apud Zachariam, *Non sum propheta: homo agricola ego sum; quoniam Adam exemplum meũ, ab adolescentia mea.*[d]
2 Agricolę etiã antiqui, plures præstantiores uiri, de quibus & iam diximus in lib. 27. Syntaxeon cap. 1. & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eodem libro. Atque Horatius primis & fœlicibus seculis, homines omnes in agris uitam egisse beatam testatur.

a Genes. ca. 2.
b Genes. ca. 3.
c Genes. ca. 4.
d Zacharias, c. 13.

Beatus, inquit,[e] ille qui procul negotijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Nec excitatur classico miles truci:
Nec horret iratum mare:
Forumque uitat, & superba ciuium.
Potentiorum limina.

e Horatius, li. Epodon, ode 2.

Scribit Seneca[f] Scipionem maiorem abluere solitum corpus rusticis fessum laboribus, & exercuisse corpus suum opere, & terrã, ut mos
3 erat priscis, subegisse. Agricola ab agro qui colitur, dictus est. Est autem ager locus, qui sine uilla est, ut ait Vlpianus,[g] & Florentinus.[h] Varro agrum dictum putat[i] terram, quòd in ea aliquid agerent fructus causa. Græcis item ἀγρὸς παρὰ τὸ ἄγραν, quòd in eo aliquid fiat semper, uel in eo aliquid, uelut præda capiatur, nem-
4 pe fructus. Agricolæ in iure in septuplici sunt differentia.[k] Primum censiti, qui descripti sunt in census libro pro tecta, & eius ratione quam possident:[l] putant & conscriptos terras seu agros possessos non potuisse alienare.[m] Et mihi non displicet censitos colonos hodie dici posse clientes Dominorum, quos uocant obliarios, seu cẽsuales, *Seigneurs censuels*, qui liberi sunt, & omnia tributa præstant censibus, dumtaxat adscripti.[n] Dici & possunt tributarij coloni nexu tantum tributi, ob res obligari, & ideo abire liberè à possessione possunt, & uendere ius suũ, permittente Domino, ut dicimus, directo,[o] per solutis illi laudimijs seu authoramento, & saluo ei iure prælationis, iuxta formam iuris em-
5 phytheotici agri.[p] Coloni dicuntur deducti in aliquem locum agricolæ, agri colendi causa, quemadmodum dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquo missi: à ciuibus ita differentes qui priores eo in loco erant, quàm coloni fuerint adducti. Et si alij superinducantur ad reparandas colonias, & antiqui & noui coloni rectè dicuntur. Et apud Ciceronem,[q] colonus est, qui fundum pensione colendum accepit à priuato: exemplo colonorum reipublicæ, qui ut plerumque ad captas bello ciuitates & agros incolendos, cum pensionis præstatione annua mittebantur: paucis exceptis, ut duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes à pensione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cum sint qui agros Reip. colant. & pri-
6 uatorum.[r] 2. Alij coloni dicuntur adscripti, quibus lex seu conditio à maioribus constituta, ut eos perpetuo æternitatis iure colonos retineat, ita ut illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quę semel colẽnda susceperunt. Et Domino fundi ita tenentur, ut sine pœna etiam suscipientis non possint abscedere.[s] Cuius cõditionis sunt coloni Palestini,[t] Thracenses,[u] Illyricani,[x] & alij quidam.[y] Illi enim perpetuò adhærent agro, ut nec momento quidem temporis debeãt separari à gleba, uel honoris, uel alterius obsequij, uel officij causa,[z] conditione quidem ingenui, sed actu, terræ cui adscripti, serui.[a] Et ita quodammodo serui eorum, quorum possessio est.[b] Attamen si coloni adscriptitij per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, ius tamen proprium te-
7 nentur incolere.[c] 3. Originarij alij coloni, qui ex adscriptitijs nati, eiusdem sunt conditionis ac patres, nomine tantum distincti,[d] debentque & illi terræ inhærere semper, quam pa-
8 tres eorum colendam susceperunt.[e] 4. Inquilini coloni erunt, qui alibi, quàm ubi nati sunt, habitant, & agros colunt: uel qui alibi habitant, alibi agros colunt: ut propriè colonus, qui in agro, quem colit, habitat.[f]

f Seneca, epist. 1. lib. 13.
g Vlpi. in l. agri, l. 27. de uerb. sign. ff.
h in l. fundi appellatio, l. 211. eod. tit.
i Varro, lib. de ling. Latina.
k examinat gl. rubricæ in tit. de agricol. & censi. lib. 11 C. gl. in gb. cons. colo. censi. lib. eo 11. C. t. t. 47.
l l. forma, de censib. in P.
m l. ij penes quos, & ibi gl. in verbo suis, de agricol. & censi. lib. 11. C.
o & horum colonorum natura explicatur in l. 1. & 2. in quib. caui coloni domi accensi pos. lib. 11. C. tit. 49. iuncta l. 4 de agricol. & censi. lib. 11 C.
n de quibus & intelligi potest l. 1. de colo. Illyricanis li. 11. C. tit. 52.
p l. fin. de iure emphytheo. li. 4. C. tit. fi.
q Cic. pro Cęcinna.
r l. 1. vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos, lib. C. titu 54.
s l. 2. de colon. Palestinis, lib. 11. C. tit. 50.
t d. l. 1. de col. Palest.
u l. 1. de colo. Thracensib. li. 11. C. ti. 51.
x l. unic. de colon. Illyricanis eo. lib 52.
y l. omnes omnino, l. 6 l. colonos, l. 18 l. colonos, l. 13. l. colonos, 18. cum simil. de agricol. & censi lib. 11. C. & in legibus rusticis Iustin. tit. 1 c 17.
z d. l. colonos, l. 15. & proximè citata ll.
a d. l. 1. de colo. Thracens.
b l. 1. & 2 vt nemo ad suum patrocinium, recip. rusticanos, lib. 11 C tit. 54. l. ne dominus, l. 20 de agricol. & censi. vbi glos. in verbo intelligitur, tradit differentias inter ser uos. & adscriptitios.
c l. penult. §. l. de agricol. & censi. C.
d l. 1 de colonis Illyr. cen. li. 11 C. l. originarios, 11 de agricol & censi. C.
e l. cum satis, l. 23. §. cum autẽ Anastasia, de agric. & censi. lib. 11 C.
f l. definimus, l. 13. & ibi glos. s. de agricol. & censi.

Trásferri enim coloni ab alio in alium locum possunt, si utriusque fundi uel loci unus sit Dominus, & in quolibet eorum habeat colonos,[a] donec ab eius ditione alter locus exeat: quo casu, ei qui postea prædium nanciscitur, tenetur propriam sobolem propriorum colonorum restituere translatorum.[b] Quando autem, & quo modo cum solo & sine solo alienari possint hi coloni, uide disputatum, in l. quemadmodum, l. 7. & ibi glossemata, de agricol. & censit. C. lib.

9 11. Coloni hi omnes uidentur perpetui fuisse, qui principio ex lege uel pacto, se & suos culturæ subiecerût nexu certi soli:[c] non secus, quàm curiales, qui se & suos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales.[d] Sic olim Mariandyni, sese Heracleotis subiecerunt, polliciti se pro mercede in posterum perpetuu seruituros, si sibi necessaria suppeditarent, stipulatione cauentes ne ullius eorum fieret uenditio extra regionem Heracleotarum, sed in ipsa solum propria regione.[e] Quemadmodû &, ut ait Archemachus 3. Euboicarum, ex Bœotis qui Arnæã coluerunt, qui nô recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione, ne se extra regionem reciperent, neque occiderẽt: ipsique regionem illis colentes tributa persoluebant. Qui sic ex stipulatione autem manserunt, seseque ipsos dediderunt, tunc menestę uocati sũt, postea penestæ, quorum multi ditiores erant

10 ipsorum Dominis.[f] Sunt & quinto loco alij coloni, ratione pœnæ perpetuo colonatui addicti eius, qui fictitiam mendicitatem, & corporis simulatam aliquorum ægritudinem detexis-

11 set.[g] Sexto, alij coloni esse possunt, dicti proprie mancipia rustica, serui comparati à patrefamilias, ut fundo imponerentur.[h] Suntque & illi in multiplici differentia, colentes, exercentes agros, pręposti eorum uillici, saltuarius, qui fructuum conseruandorum gratia paratus sit, pistor, tonsor familiæ rusticæ, mulieres panem rusticis coquentes, uillam seruantes, molitores ad usum rusticum parati, focariæ uillicæ,[i] panificæ rusticæ, laniæ, fullones.[k] bubulcus, arator,

12 putatores, fossores, pastores.[l] Septimo sunt coloni omnino liberi & ingenui rebus suis ope-

13 ram dantes, rustici, uel ruricolæ dicti.[m] Apud Indos γεωργοὶ, seu agricolæ, secundum genus hominum post sophistas seu sapientes est: qui neque arma habent, quibus in bello utantur, neque bellicas res curant, agros colentes, regibus liberisque urbibus tributa pendentes.[n] Si cuti & iure Insubrum inhibitum rusticis arma uel lanceam portare, uel gladium: alioquin iudex uel arma tollere, uel pro illis uiginti solidos exigere potest.[o] Nam & illi agricolæ etiam sæuientibus ad rabiem usque mutuo prouincijs, inter medios hostes erant sacrosancti & intacti, agrique eorum apud Indos, illique iuxta eos tranquillè aut arationi, aut uindemiæ, uel frondationi, uel messi uacabât.[p] Et hoc ipsum in imperio seruandum Romano cauisse uidetur constitutio Friderici Cæsaris. *Agricultores*, inquit,[q] *circa rem rusticam occupati, dum uillis insident, dum agros colunt, securi sint in quacumque parte terrarum: ita ut nullus inueniatur tam audax, ut personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum rusticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut uiolenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum, ausu temerario uiolare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus,*

14 Agricolarum seu colonorum, qui sibi uiuũt & liberi sunt in rure, duæ possunt constitui species: una eorum, qui sua colunt rura: alia eorũ, qui aliena: quorum triplex differentia, uel cum mercede locantium operas suas una: alia eorũ qui parte fructuum aliqua accepta ex cultis remanente rerum proprietate dominis, alienis insudant: unde & isti coloni partiarij[r] dicũtur, à parte Græcis μορτῖται, μορτὴ γὰρ τὸ μέρος,[s] id est, morte pars est, unde murtitæ Gręcis. Et apud Athenienses teste Plutarchu,[t] ἑκτήμοροι, plebeij dicebantur, quòd sextam fructuum partem diuitibus soluerent. Tertia porro species eorum est qui fundos alienos conducunt colendos ad certum tempus sub pensione, uocamus,[u] *en arrentement*, ad suam utilitatem, non dominorũ, quique fructus suos faciunt, ubi primum decerpti.[x] Eorum porro qui sua colunt rura, potestas & arbitrium rerum suarum est, ut dominorum in propria, liberum:[y] atque priuilegia co-

15 lonorum omnia illis integra sunt. Eorum autem, qui aliena colunt rura, non ita libera: sed primum ex lege locationis omnia agere debẽt in alienis, quorum curam susceperunt, & culturam ex ea præstare.[z] Deinceps, & ea quæ communiter ex bona fide præstantur, præter ea quę expresse placuerunt, ueniunt, ueluti ex tacita conuentione: ut quæ de relocatione tacita dicũtur, si Dominus patiatur post elapsum locationis tempus, colonum esse in fundo.[a] Venitque, ut si uilla non reficiatur, uel stabulum, uel ubi greges coloni stare oporteat, ut pręstetur actio ex conducto.[b] Vt Dominus deducere teneatur ex pensione, omne damnum quod in fructi contigit colono, ui tempestatis calamitosæ cui resisti non potest, ut puta fluminum, graculorum, sturnorum, uredinis inassuetę terræ motus.[c] Vt eiecto colono propter aliquam etiam legitimam causam, restituantur ei in res expen-

16 sæ utiliter per eum factæ.[d] Materia autem, circa quam agricultura uel coloni uersantur, terra est, quæ omnibus agricolis prostat communiter: uerum, alij alijs conditionibus & legibus eam colunt, ut dixi. Ita terra ipsa & diuersas leges agricolæ quoque accipiunt, ex uoluntate dominorum, uel paciscentium, uel secundum conuẽtiones, uel secundum Iuris regulas. Quæ omnia & res & personas, & modos colendi &

17 fruendi continent. Et quæ accuratè persequũtur iurisconsulti. In rebus distinguũt, num propria, an aliena: num censualis, libera, seruiens, allodialis, feudalis, uel alterius generis sit, de quibus suis locis tractatur. His accedunt instrumenta, quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorũve fructuum gratia necessaria sunt. Quærendi causa sunt boues, pecora stercorandi causa, uasa utilia, aratra, ligones, sarculi, falces putatoriæ, bidentes, & similia. Cogendi causa torcularia, corbes, falces messoriæ, fœnariæ, quales uindemiatorij, exceptorij, quibus uuæ exportantur. Conseruandi, ut dolia, cupæ.[e] &c. Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & præpositos illorum, uillicos, monitores,[f] & alios de quibus paulo ante. Ars autem agriculturæ & plura alia in rebus & personis desiderat, quàm nunc explanemus, cum id institutum tractationis iuris non patiatur, &

18 alibi etiá proprio libro pertractauerimus.[g] Rusticas quasdá leges Grecè edidit Iustinianus, ad diuersa capita pertinẽtes, inter pręcipuas, & singulares illæ sunt. *Si colonus partiarius citra uolũtatẽ Domini in agro demesso manipulos eius interuerterit, ceu fur, ab omni perceptione excludetur.*[h]

Alia,

a d. l. definimus, & ca. 2 de Iudæis li. 5 De cretal. tit. 6 l. quoties C famil. erciscun.

b l. definimus in fin.

c l. 1 de colon. Palest. li. 10. C.

d l. curiales, 25 & seq. l. omnes qui curiali, 48. l. in filijs, l. in successione, l. 43 de decur. li. 10. C. tit. 32. l. uanie si curial relicta ciuitat. rus habitare maluer. lib. 10. C. tit. 37

e Athenæus, li. 6 dipnoso. cap. 7.

f Athenæus, d. cap. 7.

g l. unic. de mẽdica valid. lib. 11. C tit. 25.

h l. si mãcipia. l. 19. de fundo instruct. lib. 33. P. tit. 7. l. cum de lanionis. 18. §. cui fundum, l. quæsitũ. §. quæritur, & l. scire, eo. tit. l. in lege, l. 204 de verbo. signific.

i l. instrumẽta, l. 8 de fundo instructo, in P.

k l. quæsitum, & l. 12 §. Treba tius, eod. tit.

l d. l. cum de lanionis, §. de bubulco, & §§. sequen. eod.

m de d. quib. in l. 1 de agricol. & censit. lib. 11. C. l. 1 & 2. ne rusticani ad ullã obseq. deuocẽt. l. 11 C. tit. 54. tit. null. mu tuantem agricolæ, &c. in authenticis.

n Arrianus, li. rer. Indicarum Strabo 15

o §. si quis rusticus, de pace tenen. & eius uiolator lib. 2. Feudor. tit. 27.

p Arrianus, in Indicis.

q §. agricultores, de statutis & consuetudi. contra liberta. eccles. editis, coll. 10. authen. agricultores, quæ res pignori oblig. poss. li. 8. C. tit. 17.

r Caius, l. si merces, l. 25. §. vis maior, tit. locati, lib. 19. P. tit. 2.

s Hesychius, in voce μορτή.

t Plutarch. in Solone.

u de istis colonis passim in titulo loca. in P. ut postcà explicabimus.

x Paul. in l. si apes, l. 26 §. 1. de furtis, li. 37. P. titul. 2.

y l. in re mandata, C. mãda. l. nemo estrus, C. de Iudæis.

z Vlpi. in l. ex conducto, l. 16. locat. P. lib. 19. l. si merces, l. 25 §. cõductor, eod. tit.

a Vlpi. l. item quæritur, 19. §. pen. & l. qui ad certũ tempus, l. 15 locat. in P. l. in rebus, in fi. de piccat. & cum simil.

b l. ex conducto, 16. loca. P.

c d. l. ex conducto. §. si uis tempestatis, & l. si uno anno l. 17. cũ suis §§. 1. & 2 & l. si merces, l. 25. § vis maior, eo. ti. loca. P. l. licet, C. eo. tit. C. E. de loca. d l. penult. loca. P.

e l. instrumenta fundi, 8 de fund. instruct. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum, l. 12. §. 1. eod. tit. not de his plura li. 27. Syntax.

f d. l. instrumenta.

g in li. Syntax.

h Iustinian. in legibus Georgicis, titulo 2. περὶ μορτῖτ. l. 2.

Alia, si colonus fundo suscepto ἐφ' ἡμισείᾳ, id est, sub lege medietatis fructuum percipienda, debito tempore cum non excoluerit, sed serius granum coniecerit, nihil ex fructibus percipito. ἐπὶ ψευσάμενος διεχλεύασε τὸν τῆς χώρας κύριον, *quod mendacijs fundi Dominum deluserit*.[a] Et iterum,[b] ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρὰ τινὸς γεωργοῦ ἀπορήσαντος τὴν ἡμισεῖαν ἀμπελῶνα πρὸς ἐργασίαν, καὶ οὐ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον ἤγουν σκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διασκαφίσῃ αὐτὸν, μηδὲν ἐκ τῆς ἐπικαρπίας λαμβανέτω, id est, *Si colonus ab alio quopiam colono inope, uineam sub lege medietatis colendam receperit, nec uites ut oportet putarit, uel uineam foderit, statamine suffulserit, scrobes fecerit, nihil ex frugibus pcipito.* Alia[c] & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipiëde, fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & postea mutata sententia eum reliquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de agricolarum terris non oppignerandis ob mutuum, inter nouellas ponuntur: Item ne plus fœnoris ab illis exigatur pro debito, quàm pro singulis modijs rerũ aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, &

19 pro singulis solidis, siliqua una.[d] Ad agriculturam utcumque pertinent hortulani, olitores, herbarij, seplasiarij. Hortus olitorius ad reditũ & necessitatem potius, quàm ad uoluptatem pertinet, ut constat ex Iuliano.[e] Nec addubito hortolanos quoque inter artifices anumerandos, si modo agricultura est ars, ut uere est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re rustica, ex Theophrasto, & alijs, qui de colendis arnis, herbis, & stirpibus, præcepta tradiderunt: fossores tamen, & controsores, non putat Ludouicus Roma

20 nus artifices.[f] Hortulanis Iustinianus in nouellis leges posuit.[g] Primũ circa fraudes & auaritiam illorũ: ij enim cum hortos à dominis acciperent locationis titulo insitos, nisi pretio olus tantũ æstimabant: elapso autem tempore conductionis ultra ueram & iustã æstimationẽ compendij sui causa Ea propter statuit, ut talis hortus restituatur, qualis receptus fuerit, siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atque ipsam olerum æstimationem faciendam non per hortulanos solum, sed adhibitis cum ijs, illis quos uocant summarios, quique harum rerum peritiã habent, sacrosanctis pertactis Euangelijs. Statuens insuper, ut si quis incultam terram elo-

21 cet, persoluatur merces excultæ terræ. De seplasiarijs, qui tam cultas, quàm incultas norũt & colligunt herbas & radices, easque præparãt: quin ad artem pertineant medicinę, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentarijs cautum, ne cui temere cicutam, salamandram, aconitum, pythiocampas, buprestim, mandragoras, aut ulceramenti causa cantharides, dent: alioquin pœna legis Corneliæ de sicarijs ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitum mala uenena habere uel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut alexipharmacum, uel alijs uenenis mixta remedio sint.[h]

a Iustinia. in dictis leg. & ti tu. 3. περὶ ἐφ' ἡμισείας 1.
b eod. titul. l. 2.
c eod. titul. l. 4.
d constitutio. nouell. 13. & 32 titu. nullam creditor agricolæ teneri illius terram, in authen. tit 3 & 4. coll. 4.
e l. 1 quæsitum, leg. 17. de usufruct. li. 7 P. ti. 2.
f Ludoui Romanus singula ri 63. in c. pien se, nunquã coquens.
g nouella. 64. περὶ τῶν κηπουρῶν.
h l. 3 §. alio senatusconsulto, d leg. Cornel. de sicar. lib. 48 P titu. 8. l q sæpè, l 35 §. ueneni, de cõtrahẽd. emptio. li. 18 P. tit. 1 facit l. qui uenenũ, l. 236. de uerb. significa. P.

De pastoribus, Cap. XXIIII.

1 *Pastoralis cura, pars agriculturæ.*
2 *Pastorum distinctio.*
Pastores partiarij qui, & lex eorum. eod.
3 *Pastorum appellationes ab animalibus custoditis diuersæ, & leges.*
Caprarij lex. eod.
4 *Bubulcus quis, & eius lex.*
Artifices bubulci. eod.
Agasones. eod. Muliones. eod.
Equisones. eod.
5 *Suarij immunitate donati.*
6 *Phasianarij pastores.*
Anserum pastores. eod.
7 *Pastua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*
8 *Pastorum armenti leges, de amissione animalis, comestione à lupo, de damno ab animali dato, de animali læso, luxato, interempto.*
9 *Agaso, an Dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*
10 *Equas dans damnum quem obliget.*

1 PArs rusticæ uitæ, in illis qui armenta & oues pascunt, consistere uidetur. Et ex duobus filijs primi agricolæ Adami, alter pastor ouiũ Abel, alter agricola erat. Pastores absolutè uidẽtur dici ouium custodes, cuiusmodi diximus[i]

2 olim fuisse præstantissimos uiros. Pastorum alij mercenarij, alij partiarij, alij Domini animalium. Primi operas suas uel diurnas, uel menstruas, uel annuas locant.[k] Partiarij extra sortem, quam capitale uocant, fœtum cum dominis animalium partiuntur, restituuntque soluta societate sortem plenam.[l] Videtur enim hic iusta societas, in quam Dominus animalia confert: pastor uero operam, & industriam.[m] Sibi & tertio loco animalia seruat & pascit, qui a-

3 liorum non utitur opera. Appellationes pastorum tot sunt, quot fere genera animalium, quę custodiuntur & ad pascua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit, dum ait custodem caprarum non teneri iudicio locati casum præstare, si sine fraude capræ à latronibus abactę sũt.[n] Caprario legem rusticam Varro dicta recenset: *ne coloni in agro surculario capras compascant.*[o]

4 Bubulci sunt, uel custodes boum, uel qui cum illis arant:[p] atque Celsus, *qui pascendos uitulos accipiunt, habere artem, & tamquam artifices, si quid imperitia peccauerint, teneri ac pro culpa, tradit.*[q] Sunt & ijs annumerandi agasones,[r] equi-

5 sones, muliones.[s] Sunt & suarij pastores, siue porcinarij, qui ciuitatis uel municipij cuiusdam porcos pascunt, & ducunt in pascua publica: donati etiam olim immunitate uiliũ munerum:[t] estque prætor urbis iudex illorum cõstitutus.[u] Neque mirum, si & porcinarij appellatione contineantur, cum & porci pecorum

6 ueniant[x] nomine. Accedunt & phasianarij, & pastores anserum, commemorati à Paulo Iurisconsulto.[y] Animalia & pascua, res sunt quibus pastores incumbunt. Proinde leges de pastoribus ab illis pendent, & ea quæ de pascuis alibi tractauimus, huc pertinent, quæ suo loco

7 uidenda sunt,[z] ut & ea, quę de lege Aquilia dicta sunt. Inter præcipuas & insigniores horum leges, istæ obiter erunt recensendæ. *Qui saltum pastuum locauit, in quo cum mala herba nascerentur, & ex his pecora uel demortua sunt, uel deteriora facta sunt: si sciebat, quòd interest præstat, si igno-*

8 *rabat, pensionem non petit.*[a] De armentarijs est titulus in legibus Iustiniani propriũs,[b] περὶ ἀγελαρίων, quo leges eorum traduntur. Prior, ut indemnis sit ab amissione bouis, si eo die quo amiserit, indicauerit Domino, contrà, si non indicauerit. 2. nõ teneri de boue interempto à lupis, si cadauer Domino indicet: singularis autẽ illa 3. ἐὰν ἀγελάρις βοῦν λαβὼν ἀπὸ γεωργοῦ ἐάσῃ αὐτὸν χωρισθῇ ἀπὸ βοῶν τοῦ πλῆθος τῆς βοῶν καὶ ἐκ τούτων ἐνταῦθα χωράφιον, ἢ εἰς ἀμπέλους, καὶ πρᾶξας ποιήσῃ

i diximus lib. 24. Syntaxeon, cap. 3.
k Iulianus, in l. si quis fundũ, l. 10 §. Imperator, locat. in P.
l l. si pascẽda, leg. 8 de p. & lib. 2 C titu. 5. in l. si non fuerat. 29 pro socio, li. 17. tit ga.
n Iulia in d. l. si quis fundũ, § si loca P.
o Varro.
p l. cum lanionis, l. 10 §. de bubulco, de fundo in instructo, lib 33 P titu 7.
q l si quis fundum, l. 20 §. Celsus locat. lib. 19 P titu 2.
r de quib. mẽtio apud Alphenũ in l. sin. si quadru pauper fec. dic li. 9 P. tit. 1.
s de quib. Alphenus, in l. cum quæritur, 58 § seruus & l. seruus, § mu liones, de leg. 3 in l. urbana, de uerb. signif.
t l. 1 de suarijs lib. 11 C tit. 16.
u l. 2. C. eo de suarijs.
x l. seruus legatus, § penul. de legat. 1.
y l. aubus legato, l. 44. de legat. 3 lib. 32. P titul. 1.
z proprio titu. de pascuis in rebus patrimo in principio tractauimus, li. 9. cap 15.
a l. sed addes, §. 1. loca. P. l. penulti C de aedilit. edict.
b in legib' rusticis Iustinia. titu. 5.

 τὴν

τὴν μὲν πραῖδαν διδότω πᾶσαν ἐ ἀγελάρχης, τοῦ καὶ
μισθοῦ αὐτοῦ μὴ στερείσθω. i. Si bos armentario mane
traditus pascendus, à reliquo armento segregatus in
sata uel uineas digressus fuerit, pauperiemque fece-
rit, pauperiem factam præstato armentarius, non
tamen mercede sua priuator. Alia, Mortuo boue si
armentarius sine fraude sua periisse iuret, indemnis
est: idem si luxatus ea osculatusque fuerit casu. Si ta
men conuictus iureiurando præstito, de periurio fue
rit, per duos uel tres idoneos testes: γλωσσοκοπεί-
σθω, τὸ ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τοῦ βοὸς ποιείσθω: lingua mu
tilatus, indemnitatem bouis præstato. Alia postre-
ma, ἐὰν ἀγελάρχης μετὰ τοῦ ἐν χειρὶ αὐτοῦ ξύλου ἀ-
ποκτείνῃ καὶ κλάσῃ βοῦν, ἢ ἐκτυφλώσῃ, οὐκ ἔστιν ἀθῷος,
ἀλλὰ ζημιούσθω, εἰ καὶ μετὰ λίθου προύσῃ, ἀζήμιος
ἔστω. id est, Si armentarius baculo quem manu ge-
stabat, uel bouem occiderit, uel membro mutilaue-
rit, uel eluscarit, non est extra noxam, sed damnum
præstato: si uero lapide eum petiuerit, à damno liber
9 esto. Hypothesis de mulionibus, & damnu da-
to à plaustro ex culpa eorum, qua ipsi non Do-
mious molorum teneantur, tradit Alphenus:[a]
e contra, si mulatum facto, quia reformidassent,
& ita plaustro conuerso uel acto, aliquem ob-
truncassent, ut Dominus non muliones uel
agasones teneantur. Item & distinctiones de
damno dato ab oneratis iumentis supra mo-
dum, uel illis ductis per uiam peiorem, de qui-
10 bus suo loco uide.[b] Mulio si per imperitiam
imperum molarum retinere non potuerit, si
hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ no-
mine tenetur, uel si propter infirmitatem acci-
dat. Idemque iuris in persona eius, qui, quo ue
hebatur, propter imperitiam uel infirmitatem
retinere non potuit:[c] uidelicet si alius firmior
retinere potuisset.[d] Bartholus notat agasones,
qui impellunt equos, teneri clamare, ut uia de-
cedant obuij: alioquin reos culpæ esse.[e]

a in l. si ex pla-
gis, l. 52. § mulli-
on. ad leg. A-
quil.

b l. qua actio-
ne, § sed si ga
plan. ad l. Aqui
liam, P. l. i. si
quad. paup. fe-
cis. dica. P.

c Caius, l. Idē
iuris, l. 8 § mu
lierem, ad leg.
Aquil. P.
d § impetu, de
leg. Aquil. ap.
Iustin.
e Bart. in sum-
mario, l. si puta
tor, ad legem
Aquil. P.

De medicis. Cap. XXV.

1 *Quid medicina, & species remissiue.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
Medicorum species eod.
Incantatione curantes non sunt medici eod.
Medici circulatores eod.
Parabolani medici qui eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiatri medici.*
Medicorum immunitates eod.
Antonius Musa medicus Augusti eod.
5 *Medico donatio facta num ualeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recur-
rente morbo non tenetur sanare.*
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
Monachis interdicta ars chirurgica eod.
9 *Medici ne porrigant medicinam, antequàm ægroti
aduocauerint spirituales medicos.*
*Medici ne quid suadeant ægrotis in periculum ani
mæ eod.*
10 *Medicis deponentibus de uulnere lethali, uel non,
creditur.*
11 *Medicorum relationes de morborum iudicio, quo-
modo exploranda à iudicibus.*
12 *Medicorum relatio de vulnere non lethali facit, ut
si moriatur uulneratus, non teneatur uulnerans
de homicidio.*
13 *Obstetricum relationes quomodo à iudicibus per-
pendenda.*

1 QVid medicina, quotve eius species,
& medicorum genera iam fusè ex
plicauimus lib. 28. Syntaxeωn ar-
tis mirabilis: potissimum c. 1. 2. 3.
4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluun
tur, paucis & obiter annotasse, ut de cæteris, suf
2 ficit. Vlpianus medicos salutem hominum a-
gere scribit, & ideo eos præponit liberalium ar
tium professoribus.[f] Annumerans inter medi-
cos, qui alicuius partis corporis, uel certi dolo-
ris sanitatem pollicentur, ut puta si auricula-
rius, si fistulæ, uel dentium: Non tamen si in-
cantauit, uel imprecatus est, *& ut uulgari uerbo,*
inquit, *impostorum utar, si exorcizauit.* Non sunt
illa medicinæ genera, tametsi sint, qui hos sibi
profuisse cum prædicatione adfirment.[g] Sunt
& περιοδευταί, medici circulatores, connumera
ti,[h] & parabolani, qui ad curāda debilium cor
pora deputantur, sexcenti in Alexandria ciui-
3 tate, arbitrio eiusdem ciuitatis antistitis.[i] Ap-
pellatione quoque medici, & medicæ conti-
nentur,[k] & mulieres, quæ inter medicos enu-
meratæ sunt: alibi obstetrices dicuntur, atque
eodem pretio, quo medici, æstimantur, sexagin
ta solidorum,[l] & artem habere dicuntur.[m] In
ter medicos, quia illæ medicamenta exhibeāt,
4 obstetrices ponit Vlpianus quoque.[n] Sunt &
ex medicis quidam dicti archiatri, id est, prin-
cipes medici, uel qui principales medici & præ
cipui sunt, uidelicet delecti, à decurionibus ex
publico salarium accipientes.[o] Comitatum ar
chiatrorum constituit dignitatem Cassiodo-
rus, eiusque formulam tradit.[p] Meminit de
hac dignitate comitat' archiatri Augustus Cæ
sar, & ei, uicarij & ducis qui administrauerit
priuilegia concedit.[q] Narrat Zonaras,[r] Augu
stum, cum esset consul, & sanatus fuisset ab An
tonio Musa, ei concessisse inter cætera ius au-
reorum anulorum, necnon immunitatem, &
pariter medicis aliorum hominum, immunita
tem omnium tributorum, & onerum publico-
5 rum, quod & testatur Dio.[s] Medicorum leges
quędam singulares, una Vlpiani, ut si medicus,
qui, dum ægrum curaret, eundem compulit,
medicamenta aduersa inferendo, ut ei possessio
nes suas contra bonam fidem uenderet, præses
prouinciæ factum coerceat, itemque restitui iu
beat.[t] Imperator Valens ait, pati se medicos
potissimum publicos capere, quæ sani offerūt,
non ea, quæ periclitantes pro salute promit-
6 tunt.[u] Alia lex, ut sicuti medico non imputa-
tur mortalitatis euentus, ita quod per imperi-
tiam commisit, imputari ei debeat: prætextu e-
nim humanæ fragilitatis, delictum decipien-
tis in periculo homines in noxam esse non de
bet.[x] Nemo enim affectare id debet, in quo scit,
uel intelligere debet suam infirmitatē, uel im-
peritiam periculosam alij fore.[y] Et Proculus
ait, *si medicus seruum imperitè secuerit, uel ex lo-
cato, uel ex Aquilia competere actionē.*[z] Et Caius
idem iuris esse ait, si medicamento perperam
usus fuerit: sed & qui bene secuerit, & derelique
rit curationem, securus non erit: sed culpæ reus
intelligitur,[a] siue gratis, siue mercede condu-
ctus operas medicas suas adhibuerit.[b] Itaque
si obstetrix medicamentum dederit, & inde mu
lier perierit, Labeo distinguit, ut si quidem suis
manibus supposuerit, uideatur occidisse: si uero
dederit, ut sibi mulier offerret, in factum actio-
nem dandam, utpote quòd magis causam
mortis præstitisse, quam occidisse uideatur.[c]
Et vulgo tamen occidisse uidetur, qui & cau-
sam mortis præbuit.[d] Atque mors ægri ex
medici

f l. 1 § medi-
corum, de var. &
extraordin. co-
gnit.

g d. l. 1 § medi
cis.
h c Medico-
rum, l. si duas, l.
6 § 1. de excu-
sat. tutor.
i l. parabola-
ni, l. 18. de epis.
& cler.
k l. 1. § sin au-
tem absque ar-
te, de commu.
ser. manumiss.
lib. 7 C. tit. 7.
l l. 6. commu.
de lega. lib. 6.
C. tit 33.
m in leg. 1. in
prin. de uentre
inspic. lib. 25. P.
tit. 4.
n l. 1 § sed &
obstetrices, de
uar. & extraor.
cogni. P.
o l. 1. de decre.
ab ord. faciē in
P. archiatri, l. 9.
& l. si quis in ar
chiatri, l. 10 de
professo. & me
di. lib. 10. C. tit.
52.
p Cassiod. li 6.
Variar. c 19
q in l. unic de
comitibus ar-
chiatris sacri
palatij, li. 12. C.
tit. 13.
r Ioannes Zo-
naras, 2. tomo
Annalium.
s Dio Cassius,
lib. 53.
t l. 3 de uar &
extraor cogni.
in P. l. illicitas,
de offi. præsi. l.
si per impres-
siunē, q met.
cau. C.
u l. archiatri l.
9. de profess. &
medic. libr. 10.
C. tit 52.
x Vlpi. in l. illi
citas, l 6. § sicu
ti medico, de
offic præsi. lib.
1. P. tit. 18.
y Caius, in l.
idem iuris, §.
mulionem, ad
leg. Aquil. li 9.
P. t. 1. 2 § impe
tu, § iniuria, de
leg. Aquil. ap.
Iustin. l. et plu
res, § seruum,
loca. l. imperi-
tia, de reg. iur.
l. damni, de dā
no infe. P. l. 1. si
quad. paup. fe-
cisse dica. P.
z l. qua actio-
ne, l. 7 § ult. ad
l. Aquil. in l. §.
in pennis &. §.
secat. eod titu.
ap Iusti. ue l. si
quis fundum
loca. P.
a Caius. l. idē
iuris, l. 8. ad l.
Aquil. P.
b glo. 1. in 1st
in d. l. idē
c Vlpian. in l.
item si
tia, l. e ff.
Aqu. l. in P.

7 medici inscitia, rectè imputatur [a] eidē. Num au
tem medicus, qui à podagra liberare aliquem
promiserat, pacta merceda & accepta, morbo
sublato, eodē recurrēte teneatur sine mercede
curare, & acceptam restituere, pluribus dispu-
tat glossela quædam, & concludit negatiue. [b]
8 Medicinæ exercere artem inhibitum est, potis-
simum chirurgicam subdiaconis, diaconis, &
sacerdotibus, quæ incisionem, uel adustionem
inducit. [c] Et multum monachus dicitur delin-
quere, officiom chirurgi usurpando, quod sibi
9 minimè congruit. [d] In modo curandi, lex illa
concilio generali imposita, [e] ut cum medici pri
mum ab ægrotis, uidelicet graui infirmitate, &
quæ non indiget celeri remedio, afflictis, uoca-
buntur, ipsos antea moneant, & inducant, ut
medicos aduocent animarum, ut postquàm
fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad
corporalis medicinæ remedium salubrius pro-
cedatur. Cum causa cessante, nempe peccatis,
ob quæ sæpè morbi à Deo immittuntur, cesset
effectus. Dehinc alia in eodem cōc. ne quis me
dicorum pro corporali salute aliquid ægroto
suadeat, quod in periculum animæ conuerta-
tur, [f] cum anima multo preciosior sit corpore. [g]
10 Medicis peritis deponētibus de uulnere, num
sit mortale, uel curabile, credi par est, [h] ut alijs
in sua arte peritis. [i] Imo uni tantum, si unum
tantum ciuitas habeat. [k] Nam & iurisconsulti,
unius medici testimonio, in legibus constituē-
dis de his quæ ex medica scientia & physica pē
11 dent, contenti fuerunt. [l] Cauere tamen debent
iudices, qui relationes medicorum super vulne
ra factas diiudicant, num pretio, uel amore, uel
alio modo illegitimo extortæ sint, an non adhi
bita vulnerum, uel morbi debita consideratio-
ne: ex his enim sæpè imponunt rei ad uitandā
debitam ultionem Iudicibus, & ipsi uulnerati
sæpè ad exacerbandam uindictam, censuram
aduersus uulnerantes, seueriorem procurant
fieri. Et Paulus iurisconsul. iubet, ictus singu-
12 los diligenter inspici. [m] Quod enim relatum
est semel à medicis uulnus non fuisse lethale,
hoc efficit, ut si postea vulneratus moriatur, præ
sumatur mortuus ex cura non adhibita, uel ma
la custodia: [n] & ex culpa uulnerati, ueluti quod
non adhibuerit medicum, uel malum adhibua
13 rit. [o] Idem in obstetricibus obseruare debet iu-
dex, ut perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si
nihil obijciatur, si expertissimæ in arte: [p] nam
istis creditur, si de uirginitate probanda, uel de
uentre inspiciendo, uel impregnatione, uel po
tentia coeundi, agatur. [q] Admittuntur autem
& probationes contra mulieres huiusmodi, &
contra earum inspectionem: quia sæpe corrum
puntur illa iudicia, & sæpè quoque manus fal-
litur, & oculus obstetricum. [r]

a Alphen⁹ iurisco. in l. si ex plagijs, l. 52. ad leg. Aquil.
b gl. in l. mon-tuus, l. 61. loca. lib. 19 P. tit. 2.
c c. 3. & c. sententiā, ca. 9 ne cler. uel mona. lib. 3 Decretal. tit. 50.
d c. tua nos, c. 19 de homici. lib. 5 Decretal. tit. 12.
e in c. cum infirmitas, c. 13. de pœni. & remiss. lib. 5. Decret. tit. 38.
f d. c. cum infirmitas, §. fi.
g d. § fin. & c. præcipimus, 22. q. 1. c. non si habes, 24 q. 3. l. sacimus, C. de sacros. eccl.
h l. semel, l. 6. de re milit. lib. 12 C. tit. 36. & ibi Baptis. Rebuff. de Platea, Luc. de Penna, & in tit. ma-ctat hoc latē Barto. in l. 1. de uent. inspic. in P. per eum tex. Ripa dec. 393. [illegible] Bar. Alberic. & aliis, in procem. P. & in l. 11. ad legem Cor. de sicar. P. Iac. de Ballonis in tra cta. crimi. tit. de quæstionib. Dec. cons. 413. nu 12.
i l. 2. § mans. ... in P. l. Iacus, de ac quir. rer. dom.
k § quod autem, de non alie reb. eccl. in auth. Bar in d. l. 2 num. 4. de uent. inspic. P.
l l. sepri mo mē se, de stat. ho. in P. § nuō. de aestu & ea quæ pat. in 11. nu. C. colla 4
m Paul. l. fi. ad leg. Cornel. de sicar.
n Ioan. de Platea, in l. semel, de re milit. lib. 12. C
o l. qui si nolit, 31. §. si mancipium, de adil. edict. lib. 21. P. tit. 1.
p c fraternitate, c. 6. de frig. & malef. lib. 4. Decret. tit. 15.
q l. 1. de uentr. inspic. P. c. proposuit, & ca. causam, de probat. c. fi. de frig. d. & malefic. eod.
r d. c. causam, c. 14. de probē. ap. Greg. eod. nec aliqua, 33. q. 2.

De varijs artificibus obiter. Caput XXVI.

1 *Pistores.*
2 *Textores, artifices, & eorum leges.*
3 *Fullones qui, & de quo teneantur. Item 4.*
4 *Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis.*
Vestium damna penes sutorem uel fullonem, ad quem pertineant. eod.
Sutor retinere potest uestē pro merce de futura. eo.
5 *Tinctorum lex.*
Baphia Romani imperij. eod.
6 *Balneatores uiliores histrionibus.*
Balnea publica, priuata. eod.
7 *Balneanum prohibenda uel accessaria.*
8 *Coqui an inter artifices.*
9 *Laniones, & eorum instrumenta.*

1 Pistores erant olim Romæ, ut nunc
ubique, qui ex lege constituta pa-
nem faciebant, & uendebant. Erāt
pistores in palatio Cæsaris, manci
pia & subiecti comitum horreorum, qui ad di-
gnitatem, uel officium aliud non poterant con
scendere. [a] Dabatur quippe olim palatinis an-
nona in panibus coctis, nec licebat in frumen
2 to exigere. [s] Africanus numerat inter artifices
textores. [u] Istis lex à Deo olim imposita, ne ue-
stimentum ex lana linove contexerent. [x] Prohi
bitum iura Romanorum priuatis habere ue-
stes sericas intextas auro. [y] Erāt principis olim
textores, mācipia uidelicet ei attaddicta, quos
3 qui occultasset ternis libris auri plectebatur. [z]
Fullones sunt, qui lauant, tingunt, poliunt, uel
curant uestimenta. Vt sarcinatores, qui sarciūt.
4 Artifices quoque leges habent in iura positas:
nam primum si sine mercede cōstituta uel pro-
missa quis fulloni polienda curandave uesti-
menta, aut sarcinatori dederit sarcienda, man-
dati competit actio: [a] si mercede constitutā, lo-
cati: si sine constitutione mercedis, tamen ea
spe ut constitueretur postea, præscriptis uerbis,
in factum. [b] Qui sarciendum quid, uel polien-
dum conduxit, culpam præstare debere, &
quod imperitia peccauit: nam ibi culpam esse
Celsus respondit: quippe, ut artifex, inquit, con
duxit. [c] Neque enim quis debet affectare opus,
in quo scit, uel intelligere debet, imperitiam
suam alij fore damnosam. [d] Si uestimenta tua
fullo perdiderit, si possis facile condicere, con-
dicis, & petis sumptibus fullonis, sin minus, po
tes ex locato cum fullone experiri, iudex fullo-
nem tibi condemnabit, tuas autem actiones
tibi ei præstare compellet. [e] Nam potest Do-
minus condictione furtiua, & rei uendicatio-
ne, aduersus furem qui accepit à fullone age-
re: quamquam actio furti soli fulloni compe-
tat, non Domino, si modo fullo qui tenetur
Domino sit soluendo. [f] Vlpiani alia singularis,
& usui quotidiano accomoda lex. Si fullo ue-
stimenta polienda acceperit, eaque mures ro-
serint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re
cauere, & si pallium fullo permutauerit, & a-
lij alterius dederit, ex locato actione tenebitur,
etiamsi ignarus fecerit. [g] De materia fullonum,
tractat Speculator, tit. de executione sententiæ,
§. 6. uers. 10. Vlpianus etiam aliam addit le-
gem ex Trebatio, posse prohiberi fulloni, qui
fullonicas circa fontem perennem currentem
instituit, ne aquam contineat, neve eam spur-
cam immittat. [h] Iulianus etiam refert, eum cui
legatus est usufructus domus, meritoria ibi fa
cere non debere, uidelicet neque diuersoria, ne
que fullonica. [i] Subuenitur etiam sutori, ut pos
5 sit retinere uestem pro mercede futura. [k] Tin-
ctores legem habent impositam, ne priuato-
rum usibus tingant lanas colore simili colori
muricis, neve porpuram. [l] Erant in republ. Ro-
mana per prouincias imperij certa loca desti-
nata pannis tingēdis, ubi baphia erāt, id est, of-
ficinæ tinctorū, & illis procuratores præpositi:
ueluti procurator baphij Tarentini, Calabriæ:
procurator baphij Salonitani, Dalmatiæ: pro-
curator baphij Cissēsis, Venetiæ & Histriæ: pcu

a l. 1. de pistor. lib. 11. C. tit. 15.
s l. 4. de frum. urb. Constantinopolit. lib. 11. C. tit. 23.
u l. textorib. l. 59. de lega. 3 li. 32 P. tit. 1.
x Deutero. ca. 22.
y l. 1. & 4. de uestib. olober. lib. 11. C. tit. 8.
z l. qui tyrrini nostri, l. 6. de murilegul. lib. 11. C. tit. 7.
a § fi. de mandat ap. Iustini. li. 3. tit. 27.
b Caius l. si tibi polienda, l. 24. de præscrip. uerb. lib. 19. P. tit. 5 § 1 de locat. ap. Iustin.
c Iulian. in l. si quis fundum, l. 10. § Celsus, loca. in P. li. 19. tit. 2.
d l. idem iuris, in fi. ad leg. Aquil. P. § impe ritia, eo. tit. ap. Iustinia.
e Iabolen. in l. cū in plures, l 62. § uestimenta loca. P.
f l. itaque, de furt. P. § fullonis, de oblig. que ex delict. nasc.
g Vlp. in l. si queritur, l. 24. § si fullo, loca. P.
h Vlpian. in l. apud Trebatium, de aqua pluuia arcend. lib. 39. P. tit 3
i in l. æquissimum, l. 13 §. n. de usufru. la 7. P. tit. 1.
k Bal. in l. si C. commod. facit Vlpian. in l. si tos enim, l. 6 in sin. qui po. in pig. h. P.
l l. tamen. de uestib. olobe. lib. 11. C. tit. 8.

rator baphij Syracusani, Siciliæ: procurator ba
phiorum omnium per Africam: procurator ba
phij Girbitani prouinciæ Tripolitanæ: procu-
rat. insularum Balearium in Hispania: procur.
baphij Telonensis Galliarum: procurat. ba-
6 phij Narbonensis.[a] Balneatores sunt [b] alneari-
bus mancipati obsequijs, qui dicuntur deterio
tis & uilioris conditionis, quàm histriones ab
Vlpiano.[b] Erant olim balnea, & publica & pri
uata, & nunc quoque alicubi. Publicum omni-
bus patebat, ut qui prohiberetur ab eo, posset
etiam experiri actione iniuriarum.[c] Publicis
& expensis fiebant ista balnea publica.[d] Sunt
prouinciæ quædam, quæ balneorum habent
necessariam & salutarem causam, ob æstus pel
lendos solis, & fæces ob sudorem concretas de
7 pellendas. Cuiuscunque modi tamen sint con-
stitutionis cœli loca, putarunt alij ad uolupta-
tem potius & ad effœminandos homines bal-
nea esse inuenta, & improbanda, nisi ad depel-
lendos morbos, uel ex alijs de causis necessarijs
adhiberentur: quo casu & clericis religiosis,[e] &
omni die, etiam festo,[f] permittuntur. Atque cũ
rex Maurorum Toletam ciuitatem amisisset, &
palantes milites eius adorti fuissent, & uicis-
sent septem comites Alphonsi Sexti eius nomi
nis regis Hispaniarum in loco uulgo dicto *Ma-
catar de Consuegra*, Rex Alphonsus calamitatis
huius causam suorum animis nimia mollitie
effœminatis imputans, balnea, aliaque id ge-
nus illecebras, quas Mauri Toleti constitue-
rant, sustulit, & populum ad pristinam uirtu-
8 tem & seueritatem reducere est conatus.[g] Co-
qui inter artifices connumerantur à Caio,[h] &
à Martiano,[i] Iurisconsf. quod & tuentur Ludo-
uicus Romanus,[k] & Felinus,[l] & Franciscus
Cremensis.[m] Andreas porro Barbatia multis
disputat,[n] coquum habere officium: uerum &
officium & artem habere simul placuit:[o] & co
quum principis habere dignitatem tuetur Bal
dus.[p] Neque etiam est qui ambigat, certa esse
præcepta bene condiendi edulia, si modo lege-
rit librum Platinæ de honesta uoluptate. Pu-
tant & alij, & uerum est, partem unam medici-
næ in delectu ciborum, & in illis præparandis
9 uersari, quæ *diaetetica* est. Sed nos de coqui con-
sideratione, arte, & officio, alibi plura dixi-
mus,[q] quæ non repeto. Coquorum uelut offi-
ciarij, & administri sunt laniones, quorum in-
strumenta quædam refert Paulus,[r] quæ pro la
nianda, & uendenda carne necessaria illis di-
cit, nempe mensas, trutinas, pondera, ferramen
ta, cultros, dolabras, &c.

a in libro qui Notitia prouinciarum utriusque imperij.
b Vlp. in l. sed & si quid. de usufruct. lib. 7. P. tit. 1.
c l. 2. § si quis in mari, ne qu. in loc. pub.
d ut uidere est apud Plinium secundum, lib. 10. Epist. 38.
e cano. nemo. qui, 23. q. 8.
f ca. peruenit, de consecrat. dist. 3.
g Franc. Taraph. lib. 2. de re. gib. Hispan. in Alphonso 6.
h Caius, in l. § quid uenditor, l. 18. § si. de ædil. edict. li. 21. P. tit. 1.
i l. seruus legatus, l. 65. § si tuus seruus, de lega. 3. libr. 32. P. tit. 2.
k Ludo. Rom. in sing. 31.
l Felin. in c. 1. in prin. de offi. & potesta. iudic. delega.
m Franciscus Cremen. singu la. 98.
n And. Barbatia, ad tex. de officio ordina.
o can. ne ualeres, de consecr. dist. 5.
p Bal. ad rub. quis dicat. dux, march. in usib. feud.
q lib. 18. Syntaxeon artis mirab. c. 36.
r Pau. in l. cum de lanionis, l. 18. de fundo instructo, &c. lib. 33. P. tit. 7.

Syntagmatis iuris uniuersi Libri Decimioctaui Finis.

DE MILITARIBVS PERSONIS, ET RE MILITARI.

Liber Decimuſnonus:

De militibus, & paganis, & militia inermi. Cap. I.

1 *Militia ars eſt.*
2 *Homines milites, aut pagani.*
Pagani qui. eod. Et paganiſmus & paganicum, & 3.
3 *Semipaganus quis apud Perſium.*
4 *Milites unde appellati.*
5 *Latrones qui milites, & quare dicti.*
6 *Militiæ, & militum ſpecies.*
7 *Militiæ ſpiritualis diuiſio.*
Angelorum militia. eod.
8 *Militia literaria in quibus inueniatur.*
Militia apparitorum, & aduocatorum. eod.
Profeſſores legum poſt 20. annos comites fiunt. eodem.
9 *Militia palatina inermis quæ.*
Palatini milites diuerſi generis. eod.
10 *Militia ex caſu quæ.*
11 *Militia honoraria.*

1 MIlites autem habent quandam quoque adquiſititiam, ut alibi docuimus:[a] & ita inter artifices annumerari eos par eſt. Ab il-
2 lis itaque nata & alia perſonarum diſtinctio, quæ, & publicas, & priuatas perſonas poteſt complecti: ut alij dicti ſint pagani, alij milites. Pagani propriè dicuntur, qui habitant in pagis uel oppidis ruſticis, à fontibus ita dicti: quia circa fontes ſoliti erant antiqui ædificare domos & uillas, aquationis facilioris cauſa, ut ait Feſtus, ſic ἀπὸ τῶν πηγῶν η in α, Doricè mutato, pagi & pa-
3 gani ruſtici. Vt & Perſius,[b] ſemipaganum, uidelicet ſemidoctum, nō omnino ablutum, uel ſaturum fonte muſarum, qui Poetas reddere dicebatur. Sic enim intelligo potiue, quàm ſemiruſticum, ut dicam ſemipaganum, quaſi ſemifontanum, non omnino aqua fontis participem. uerborum & contextus id docet.

Nec fonte labra prolui caballino,
Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo
Memini, ut repente ſic Poeta prodirem.
Heliconiadaſque, pallidamque Pirenem
Illis relinquo quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces: ipſe ſemipaganus,
Ad ſacra uatum carmen adfero noſtrum.

Sic opinor, Diuus Auguſtinus rectè uocat ethnicos ſeu infideles idololatras, paganos, uelut barbaros, & ignaros ueræ legis. Et inde paganiſmus, error, ſiue infidelitas quibus verbis & Cæſares Chriſtiani in eadem ſignificatione, vſi ſunt, titulis, ne Chriſtianum mancipium hæreticus, uel paganus, uel Iudæus habeat:[c] & de paganis, & ſacrificijs eorum.[d] Hinc ſacrificia quoque pagana prohibita apud ſummos pontifices.[e] Alio modo omnes pagani ſunt, qui non ſunt armati milites, ut apud Iuuenalem.[f]

--citiùs falſum producere teſtem
Contra paganum poſſis, quàm uera loquentem
Contra fortunam armati.

Et apud Suidam pagani etiam opponuntur militibus, etſi urbani ſint, nempe ἀστράτευτοι. ad fertque hunc locum συνέβησαν γυναῖκές τε καὶ ὁ στρατιά καὶ παγανοί. In iure noſtro ciuili familiaris eſt hæc pagani dictio, pro eo qui non eſt miles.[g] Paganum peculium caſtrenſi oppoſitum.[h] Et paganicum iue, quod caſtrenſe nō eſt, dicitur, & habere in paganico.[i] Paganorum itaque tot erunt ſpecies & ſectiones, quot ſupra hominum differentias ex qualitate diſtinctas commemorauimus, qui iure cōmuni uti dicuntur, niſi ſi quod priuilegium illis ſingulariter aliunde contingat. Neque itaque de illis plura, ſed de militibus agendum erit. Mili-
4 tes, inquit Vlpianus,[k] appellantur, vel à mollitie, id eſt, per antiphraſim, à duritia quam pro nobis ſuſtinent, aut à multitudine, aut à malo quod arcere ſolent, uel à numero mille hominum, ut miles ſit quaſi milleſimus quiſque: & ad priorum accedit Sextus Pōponius Feſtus,[l]
5 ad poſtremam, Valla.[m] Militum ſpecies eorū, qui regi adſtabant, latronum eſt. Latrones, inquit Varro,[n] dicti à latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum, quos poſteà ab ſtipatione ſtipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces Græcis dicitur κέρδος. Ab eo ueteres Poetæ non nunquam militee appellant latrones: quòd vtique milites cum ferro, aut quòd latent ad inſidias faciendae. Sic Ennius:[o] *Hæc effatus ubi, latrones dicta faceſcunt.* Quibus & adſtipulatur Nonius. Idem Varro quoque,[p] rationem nominis militis ſignificantius attulit. *Milites*, inquit, *dicti, quod trium millium primum legio fiebat, ac ſingulæ tribus Tatienſium, Rhamnenſium, Lucerum, millia ſingula militum mittebant.* Militia omnis conſtat pugna, quæ eſt impugnatio, aggreſſio,
6 & defenſio: Et quia varijs modis quis pugnare, obſiſtere, & reſiſtere dicitur, eadem ſimilitudine, milites erūt diuerſæ ſpeciei, militia quoque diuerſa, in nomine conſentiene, in pugna & armorum ratione diſtinguēda. Idcirco ut paucis omnem euoluamus æquiuoci affinitatem, dico militiā, quo nomine & intelligi par eſt milites & arma eſſe uel ſpiritualem, uel corporalem,
7 ſeu, ut loquuntur patres, carnalem.[q] Rurſum, ſpiritualis, uel eſt potorū ſpirituū inter ſe, vel cum hominibus, uel animæ cū corpore; vel eccleſiaſtica clericorum, vel ſecularis laicorum.

a lib. 25. Syntagma, cap. 5.
b Perſius, in principio.
c lib. 1. C. titu. 13.
d eod. lib. 1. C. tit. 14. & tit de Iudæis, ap. Gregor.
e cap. licet nobis, de præb.
f Iuuenal. Saty 16.
g l. fruſtra, l. 7 de re mil. lib. 33. C. l. eius noſtrum, de regu. iur §. 2. de teſt. mili ap. Iuſtin. l. milites, l. 12. §. fi. de cuſtod. reor. lib. 49. P. tit. 4. l hæreditate, l. 19. §. filiusfamilias paganus. de caſtren. pec. in P. lib. 49 tit. 17.
h l fi. de inoff. teſta C. li. 3. C. tit. 28.
i l. 1. de teſt. arm. milita. lib. 6. C. tit. 21.
k Vlp. in l. 1. §. fi de mili teſtam. libr. 29. P. tit. 1.
l Sextus Pompo. Feſtus, lib. de uerb. ſign.
m Laurentius Valla, lib. 1. Elegant. c. 14
n Varro, lib 6. de lin. Latina.
o Ennius, annali. 2.
p Varro, in 4.
q in c. niſi bella, 23. q. 1.

Angelos esse dictos milites cōstat, & militiam summorum angalorum, [a] bonorum, [b] qui pro Dei pugnant voluntate, malorum: qui aduersantur, quive impiè volunt, ut dij adorari. Vnde & militiam cœli quidam contra Dei manda ta dicuntut adorasse, [c] siue dicamus stellas, siua spiritus immundos, vtrumqua enim probo. Pugnauit angelus Dei Michael, & angeli eius, cum dracone angelisque eius in cœlo, à quo eum pepulit. [d] Et apud Danialam, [e] *Angelus ei ait, princeps regni Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis uenit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum, pugnam & virtutem angelorum homines in exercitu Senascherib expertis.* [f] Et Iacob cum rediret in patriam. [g] Describit & pugnam & certamen quod habemus quotidie cum dæmonibus, item arma spiritualia nobis necessaria, D. Paulus ad Ephesios apistola. [h] In summa, in carne ambulantes, nō tameo secnndum carnem militamus. Nam arma militię nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, [i] &c. Hanc animæ militiam & contra uitia & contra dæmonas, omoes quidem axercent, Christiani potissimum homines, & aduersum stimulos inferioris, & irrationalis patris [k] laboraot: cum militia hominis nita sit sopar tartam. [l] Et Seneca, [m] *atqui viuere, mi Lucilli, militare est*. Verùm magis ex professo clericis illa militia curæ ast. Et da istis dictum, nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus, ut ei placeat qui sa probauit: uam & qui certat in agona, non coronabitur, nisi legitimè pugnauarit. [n] Militant eoim clerici Deo diuarsis officijs & ordinibus [o] da quibus ait Zacharias, [p] *circumdabo domum meam ex ijs qui militant mihi*; militum Christi arma, orationes & lachrymæ: [q] nec quis Deo, & homini
8 bus simul rectè militare potest. [r] Alia quoque est spiritualis pugna & militia, quæ personis etiam non ecclesiasticis conuauit; istiqua milites quando ingenio, ual rationibus, vel officio contendunt & laborant, pro saluta humani ganeris & reipub. cuiusmodi sunt primum, qoi certamine literario uetum axcutiuot. Cuius concertationes D. Paulus [s] pugnas dicit verborum, & interdum vanas & inutiles, ut sophistarum. Erat militia in prætorio duplex, apparitorum & aduocarotum. Apparitorum Vlpianus dascsibit: [t] & horum manus dicitur militaris. [u] Aduocatorum militiam Cicero, vrbanam vocat, respondendi, scribendi, cauendi. [x] Nec minos etiam militata uidentur aduocati seu patroni causarum, qui gloriosæ uocis confisi munimioe, sa & alios à calumnijs & iniustitia defeodunt. [y] Vnde & illis dicitur, exemplo militum armatæ militiæ, esse peculiū quasi castransa. [z] Rationa officij, proximi sacrorum scrinioium literatam quoqua militiā getare dicuntut. Quare & illi completo tampo ra suæ militiæ, à principe donabantut cingulo comitiuæ sacri coosistorij in diem uitæ. [a] Priuilegiumqnoqua militiæ & peculij quasi castransis, concessum proconsulibus, præfectis legionum, præsidibus prouinciatum, & alijs administratoribus à priocipe præpositis, memorialibus agentibus in rebus, magistris studiorum liberalium, aschiatris, & alijs omnibus, qui salaria uel stipendia accipiunt publica. [b] Et imperatos Valens grammaticos, sophistas, legum professores, qui pes uiginti annos probè munera docendi functi sunt, annu-

a Iob, c. 25.
b Luce. 2 can. nodle facta, eadem illis, cano. hi duo, can. perot, de conse. dist. 2.
c 4. Regum 23. Hierem. 19.
d Apocal. c. 12.
e Daniel. cap. 10.
f 2. Paralip. 32.
g Genes. 32.
h ad Ephe. c. 6.
i 2. ad Corint. c. 10 c. nisi bella, 23. q. 1.
k 1 D. Petr. 2.
l ca. 1 uers. & quia, de conse. dist. 5 Iob. c. 7. diuus Augus. 39 de ciuita. c. 27
m Senec. li. 16. epist.
n 2. ad Timot. 2 c. 1. c. sed nec procurationem, ne cler. uel monac. 2p Greg. c. consequēs, 88. distinct.
o ca. 1i officio, 50 dist. can. reprehēsibile, 23. q. 9.
p Zachar. ca 9.
q cano. conuenior, 23. q 8
r can. apostolorum, & ca. seq. 21. q 3.
s 1 ad Timo. 6. ad Titum 3.
t Vlp. in l. in eadem causa, ex quib. cau ma.
u l. qui restituere, de rei uend. in F.
x Cicero, pro Muræna.
y l. aduocati, de aduo. diuer. iudic.
z l. fori, l. 4 de aduo. diuer. iudi. lib. 2. C. tit. 7.
a l. proximos, l. 8. de proxim. sacror. scrin. li. 12 C. tit 19 l. vnicuique, l. 7. l. peculiaris, l. 3. eo. tit.
b l. 6. §. 1 & §. in his itaq. de lon. Ætetia. lib. 3 C. tit. 28.

merati & honorati cum ijs, qui ex uicaria sint principis dignitate iubet, & inter comites. [c]
9 Militia inermis, palatina quoque, de qua Sidonius meminit: [d] vnde Palatini milites, quicunque in Augustorum ministerio fuerunt, quos modo aulicos [e] uel curiales dicimus, iura quoque de istis tractant. [f] Isti non armis militabant, sed mensis & consilijs opem ferebant. Erantque aliqui eorum comites palatini domestici comitatenses & mittendarij, id est, qui mitti possent, ual idonei essent, ut mitterentur ab imperatora ad regandas prouincias. [g] Erant & palatini sacrarum largitionum, & rei priuatæ, militari dignitate decorati. [h] Inter palatinos milites continuebantur præpositi sacri, uel principis cubiculi: memoriales, qui scrinijs memoriæ epistolarum, libellorum, sacrarumqua dispositionum referuntur, & comitatenses palatini, & singularum urbium. [i] Et isti omnes castrense paculium habere dicuntur. [k] Dignitate etiam æquant iura, præpositos cubiculi Augusti & Augustæ, præfectis prætorio, præfectis vrbi, & magistariæ dignitati peditum & aquitum. [l] Dicuntur & aliqui in schola vestis sacræ militara, priuile-
10 gijs militum donati. [m] Militia quoqua inarmis ex casu appellata quædam, da qua & meminit Iustinianos, [n] quando propter aliquem casum fortuitum officiarij principis, officium suum minus implere poterant, & eis coadiutores dabantur; eamq; casu militiam dictam in alios transferre licebar, ut tradit Lælius Tantellus. [o] Quod Arcadius Cæsar sua constitu-
11 tione latè explicauit. [p] Possumus istis adiungere honorariam militiam, quæ citra cingulum militia conceditur. Qualas & milites seu equites princeps facit togatos, amplexu uel alio modo seu codicillis: qui uidentur milites ostentionales dicti apud Lampridium, [q] nampe ostantationis causa & honoris gratia facti, milites.

c l. unic. de professo qui in vrbe Constantinopolit lib. 12. C tit. 3 medio & glo.
d Sidonius, li. 2. episto. ad Eutropium.
e innuit l. 2. & 3 de priuil. eorum, &c. li. 12. C. tit. 29.
f l fenatijs, de palatinis sacrarum largit. lib. 12 C tit. 24 & tit de priuil eorum qui in sacro palatio militant, eo. li. 12. C. tit. 19.
g l. 9 l placuit, 8 de palatinis sacra. largitio. lib. 12. C.
h l. inter alios, l. 29 & l. iubemus, l 14. eod. tit. de palat. sacrar. largit.
i l. 2. de priuil. eorum qui in sacro palat militat lib 12 C.
k d. l. 2. de priuileg. eorū, qui in sacro palat. milit. l. uni. de Castrens. omnium palat. peculio, lib. 12. C. tit. 31.
l l. 2 de praepositis sacri cubiculi, libr. 12 C. tit. 5 & l 1 de praefect. praeto. urbis, eo. lib. tit. 4.
m in l. is qui in schola, l. 3. de castrensianis & ministerianis, lib 12 C. tit. 26.
n Iustinia nouella 53 & 97.
o Lælius Taurellus, li. de militijs ex casu, ad Antoninum Augustinum.
p Arcad. in l. 6. de proxim. sacror. scrin. lib. 12 C tit. 19.
q Lamprid. in Alexand.

De militia armata. Cap. II.

1 *Militia armata qua.*
2 *Bella & pugna unde oriuntur.*
Bellorum leges à iure gentium quare posita aut recepta eod.
Hostis quis. eod. Prado quis. eod.
3 *Bellum ex quibus causis iustum sit, & 7. 81. 83.*
Bellum quomodo solemniter indicebatur. eod.
4 *Pugna iouy faciendi signa ante inuentionum tuba.*
Fax proiecta initium pugna dabat. eod.
5 *Heraux, seu caduceatores Gallici, & eorum munus.*
6 *Sacerdotes in exercitu instructo pugnantibus cur aderant apud Iudaos.*
7 *Pax belli finalis, causa, & obedientia.*
8 *Milites in institutione rerumpub. additi quare cateris.*
9 *Glady potestas magistratuum.*
10 *Arma lex temperat & regit.*
11 *Homicidio excusatur, qui interimit authore lege, uel iubente principe.*

1 Militia corporalis, & armata, à qua milites armati dicti, [r] est, cū armis corporalibus extrinsecus, uel cominus uel eminus certanir: quamuis in ea plurimū ingeniū valeat, cū nō tātū vi corporis, sed virtute animi militia procedat, [s] De qua

r §. quisquis autem, quibus mod. nat effic. legit. coll. li 6. tit. 2.
s Sallustius, in princ coniura. Catil.

qua nunc dicendum,& de eius militibus,qui & à iure numine armatæ militiæ à ſuperioribus
2 diſtinguũtur.[a] Pugnarum ſeu bellorum & controuerſiarum fontem ex concupiſcentijs hominum & malitijs procedere notarunt ſacræ literæ,[b] & iuriſprudentiæ noſtræ authores.[c] Bella autem legitima à iure gentium inducta, ut ab eodem diſcretæ gentes,regna condita,agris termini impoſiti.[d] Nec tamen bellum dico per ſe iuris eſſe alicuius, ſed decernendi belli leges: bellum quippe à belluis, & ferino quodam ingenio manat,& inde dictum autumat Feſtus,& innuit Cicero.[e] Imo maiori immanitate peccant in eo homines, quàm feræ rationis expertes: neque enim unquam inter ſe leones, aut inter ſe dracones, qualia homines bella inter ſe geſſerunt.[f] Animalia enim cum ſuo genere pacifice degunt,congregantur,& ſtant contra diſſimilia. Et, ut ait Xenophon,[g] εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν.Pax uidetur eſſe homini maximum bonum, bellũ magnum malum: quia ab illa εὐθυμία, animi tranquillitate,quam Democritus ſummam fœlicitatem ſtatuit,& alij Stoici concordiam, homines auocet.Et imperio,ut ait Cornelius Tacitus,utendum non eſt,ubi legibus agi poteſt.[h] Quamobrem in hac corrupta hominum natura, quæ ad diſſentiendum prona eſt,[i] & facile temere concitatur, aliquomodo conſenſu publico gentium proſpectum eſt. Et leges iuſti uel iniuſti belli,& modus inferendi adiectus,ſecundum quæ tantum liceat. Sic Vlpianus, *Hoſtes,inquit,ſunt quibus bellum publice populus Romanus decreuit, uel ipſi populo Romano.Cæteri uero ſunt latrunculi, & prędones.*[k] Quod ſequitur Pomponius.[l] Ita Cicero tradit,[m] Pyratam non eſſe perduellionis nomine compræhenſum, id eſt,non eſſe hoſtem,cum quo bellum definitũ, ſed communem omnium eſſe hoſtem. Vocabãt enim antiqui quos nos hoſtes dicimus perduelliones, & latrones, hoſtes.[n] Marcus Tul.
3 Cicero,[n] belli æquitatem ſanctiſſimè fæciali populi Romani iure, præſcriptã ſcribit:ex quo intelligi poſſit,nullum bellum eſſe iuſtum,niſi quod aut pro rebus repetendis geratur, & ante denunciatum, aut indictum ſit. Liuius[p] quoque & Feneſtella,[q] de forma belli per fæcialem indicendi tradunt, quæ fiebat uerbis conceptis,immiſſo in hoſtes telo uel haſta ſanguine infecta. quibus & teſtimonium adferunt, Gellius,[r] Dionyſius Halicarnaſſeus.[s] Plutarchus.[t] Atque inter militaria iura hæc in pontificis ſanctionibus,[u] belli inferendi inuenitur ſolemnitas, fœderis faciendi nexus, ſigno dato egreſſio in hoſtes uel pugnæ commiſſio, ſigno dato receptio.Flagitij militaris diſciplina,ſtipẽdiorum modus,dignitatis gradus, præmiorum honor, prædæ diuiſio, reſeruata principis por-
4 tione.Erant & ante pugnæ cõgreſſum publicæ quædam, & inuiolatæ quædam cæremoniæ:ut ante uſum receptæ in bellis tubæ,moris erat ut uates ante præcederet, lauro coronatus, ac facem geſtans ab hoc uim belli utrique abſtinebant.Talem uocabant πυρφόρον,unde & prouerbium, nec ignifer quidem reliquus factus.[x] Quod & colligitur ex Euripide,[y] dum agit de concurſu, & certamine Etheoclis & Polinycis fratrum.

ἐπεὶ δ' ἀφείθη πυρσὸς ὡς Τυρσηνικῆς
σάλπιγγος ἠχὴ, σῆμα φοινίας μάχης,
ἦξαν δράμημα δεινὸν ἀλλήλοις ἔπι. id eſt,
Vbi autem miſſa fax eſſet, ceu Tyrſenica

a l. item miles qui, de re iudi. in P.
b D. Iaco. c 4.
c l. properandum, C. de iudic. c Forus, de uerb. ſign.
d l. ex hoc iure, de iuſtit. & iur. in P. l. ius autem gentiũ, eo. lit apud Iuſtinia.
e Cicero. 1.offi. ciot.
f D. Auguſt. li. 12 de ciui. Dei, c.22.
g Xenophon, in τῷ Ἱέρωνι.
h Cornel. Tacitus, lib 3 annal.
i l. cum pater, § dulciſſimis, de legat. 2.
k Vlp. l hoſtes l 24 de captiu. & poſtlimi. reuer lib.49.P.titu 15.
l Pompo.l.hoſtes, l 118. de uer ſign. li.50. P.tit.16
m Cicero, 2. offic.
n Cicer 3. officio. Caius, l quos nos hoſtes, l.234. de uer ſig P.
o Cicer. 3. officius.
p Liuius, in 1.
q Feneſtell. c. 9 de ſacerdotijs.
r Aulus Gellius,lib 16 c 4.
s Dionyſ. Halicar lib 2.hiſto. Roma.
t Plutarch.Problem.62.
u can ius militare, 1.diſtinct.
x Gellius, lib. 9.c.5.
y Euri.in Phœniſſis,actu 5.

Tubæ clangor,ſignum cruenti prælij,
Sæuo impetu ruerunt in ſe inuicem.

Narrat & eodem loco Euripides, eoſdem ante pugnam in procinctu,& ſuos deos oraſſe. Antonius Panormita. autem bellum indici etiam ſolitum per ferream chirothecam tradit.[z] Ammianus Marcellinus,[a] alterius ſigni meminit, dum agit de oppugnatione Amidæ ciuitatis Romanorum facta à Grimbate Chiorum rege cum Perſis.*Vix,inquit,ubi Grimbates haſtam infectam ſanguine ritu patrio, noſtrique more coniecerunt fæciales,armis exercitus concrepans,inuolat in muros*. Cum belli fidem dabant inter ſe Galli,uel datis obſidibus peragebant,uel exacto iureiurando & dato ab omnibus collatis ſignis militaribus,quæ erat more eorum,ut ait Iulius Cæſar, grauiſſima cæremonia, ne facto initio belli à reliquis deſererentur.[b] Liuius ait apud antiquos ex conſenſu morem indicendi bellum.[c] fuiſſe per fęcialem,haſtam ferratam,aut ſanguineam præuſtam ad fines hoſtium ferentem, & non minus quàm tribus puberibus præſentibus dicentem, *Quòd populi priſcorum Latinorum, hominesſque priſci Latini, populo Romano Quiritium bellum fecerunt, deliquerunt. Quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis iuſſit eſſe, ſenatuſve populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit,ut bellum cum priſcis Latinis fieret:ob eam rem ego populuſque Romanus,populo priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico,facioque. Quod, ubi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat.*additque Liuius, *Hoc tum modo, ab Latinis repetitas res, & bellum indictum,moremque eum poſteros accepiſſe.*[d] Gellius ex Cincio De re militari 3.libro, refert,fæcialem populi Romani, bellum indicentem hoſtibus, telumque in agrum eorum iacientem,ita loquutum: *Quod populus Hermundulus, hominesſque populi Hermunduli bellum fecere,deliquereque,quodque populus Romanus Hermundulo, hominibuſque Hermundulis bellum indico facioque.*[e] Salluſtius namque addit ſenatum decreuiſſe ſuo populique iniuſſu nullum potuiſſe
5 fœdus fieri.[f] Caduceatores ſeu fęciales Gallici, Heraldi dicuntur regij, quibus mos eſt geſtandi pacis tempore ſpinter & armillam: in prælijs autem paludamentum,quod eos tutos reddit ab omni iniuria. Ij nomen à quadam prouincia accipiunt ſinguli, ut heraldus Aquitanię,heraldus Normanię,&c.Hos in uerba principis adigi,immunes eſſe, monomachijs & decurſionibus intereſſe oportet. Denique ſi de pace ineunda agitur, ſi inducię petuntur, ſi bellum indicitur,petaſſati caduceatores ij mittuntur, per hos maxima quęque negotia geri etiã conſueuerunt. Si de leuioribus agatur,per tympaniſtas & tubicines, id expeditur, habentque iſti heraldi, & fæcialis Romanorum & patris patrati officium,ut annotat Vincentius Lupanus.[g] Hoſtes etiam regni Galliarum dici eos, quibus bellum indixit publice rex, plurium
6 autoritate firmat Nicola.Boerius.[h] Aderat in exercitu Hebręorum ſacerdos domini, qui cohortaretur ad pugnam aduerſus hoſtes populum, & moneret ne timeret, quod Dominus cum illis eſſet, & pugnaret pro illis contra aduerſarios, & eſſet eos liberaturus de periculo.[i] Admittuntque etiam idipſum iura canonica, ut ſacerdos ea de cauſa interſit pugnę iuſtę,[k] iniuſtę autem minime: alioquin fit irregularis.[l] Quamuis nec in bello iuſto ſacerdotes pugnare poſſint, nec contra infidus ſeu infi-

dcles,

z Antoni⁹ Panorm. lib.3 de d ct. & fact. Alphon.c.33.
a Ammianus Marcellin. lib. 19.
b Iulius Cæſ. li.7. Commen. de bello Gall.
c Liuius, li. 1. ab urbe cond.
d hoc idem refert Feneſtella lib. de ſacerdotijs, c. 9. ex Liuij.1. Plutarch. problema. 62. Dionyſ. Halicarnaſſ. in 2.
e Gellius, lib. 16.c.4.
f Salluſtius, in bello Iugurthi.
g Vincentius Lupanus, li.1. de magiſtratibus & præfe. ctutis Francorum.
h Nicol.Boer. deciſio.178 nume.1 & 14.
i Deuteron.c. 20.
k 23. igitur, & ibi glo. ſ.23 q. 8 gl pen in ca. ſciſcitari, 7 q. 1.ca.Maximianus,33 q 1.
l Innoc & Panormita.in can. petitio, de homicid.

deles, catholicorum loca inuadentes,[a] nec duces esse possint:[b] repugnat namque sacerdotio sanguinem fundere, ut nec clerici sententiam sanguinis seu mortis, in reos ferre possint.[c] Et ideo dictum Dauidi est, pio alioquin uiro & qui prælia domini gesserat, à Domino, *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effusa sanguine coram me.*[d] Erat & mos priscorum gentilium Romanorum & aliarum gentium cum res in discrimine uersarentur, ut iracũdiæ exercitua restinguendæ causa cum sacro amictu sacerdotes eorum prodirent, & pacem uel uitam deprecarentur: nempe cum insignibus insularum, cum capitali uelamine laneo, ut tanta offusa oculis, animoque religione hostes mouerentur. Erat namque ex populi Romani disciplina antiqua, ne quid quod usquam sanctum esset, apud eos uiolaretur, ut ait L. Scipio apud Liuium.[e] Sic memorat idem Liuius,[f] quo tempore C. Marcius Coriolanus iratus plebi Romanæ ad Volscos se recepit bellum renouaturus ex consilio senatus pro concilianda plebe, oratores pacis ad Marcium missos, semel atque iterum, & cum illi non reciperentur in castra, sacerdotes quoque suis insignibus uelatos isse supplices ad castra hostium. Refert & Cornel. Tacit.,[g] quem alij dicunt primum historiæ, concitatis ducibus & exercitu Imperatoris à Lugdunensibus contra Viennenses, ipsos Viennenses cum haud ignari essent discriminis sui, uelamenta & insulas prætulisse ubi agmen incesserat, & arma, genua, uestigia præhen

7 sando, militum flexisse animos. Iustum itaque habitum est bellum, quod primo habet legis authoritatem,[h] uel principis, in cuius manu & potestate arma sunt:[i] qui antequam illud moueat, & cum exercet uindictam, id ob quod suscipit, debet expendere, num sit iustum, finemque, uidelicet pacem. Bellum enim nisi ob legitimas causas gerẽdum est: quarum illa prior, ut qui in pace uiuere nolunt & rebellant, cogantur. Sic enim arma, & leges quæ pacis sunt, mutuo se iuuent auxilio.[k] Et qui iussus, sententiæ pacis & iudicis parere contemnit, manu militari cogendus est:[l] quia executio pars iudicij potissima est, quæ ad effectum sententiam ducit.[m] Et iura nostra, & forensis laus, & industria nostra latet in tutela & præsidio bellicæ uirtutis, & omnia quæ in imperio sunt, & status ciuitatis per eam defenditur.[o] Bella ita suscipienda sunt, ut in pace uiuatur sine iniuria:[n] quia nec leges & iudicia esse possunt, pace sublata.

8 Idcirco in omni fere institutione rerum publicarum obseruare licet, semper milites fuisse addictos: ut illi alias reipublicæ partes, & personas defenderent.[p] Bellum cogit, inquit Aristoteles, homines esse iustos, & temperatos.[q] Et fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel ab hostibus, socios, plena iustitia est.[r] Et Augustus ea quæ indicta sunt soluenda in usum exercitus principis, pro communi salute solui dixit,[s] & Iustinianus:[t] ut & Alexander Seuerus dicebat se magis milites seruare, quàm seipsum: quòd salus publica in ijs esset, eosque ægrotos inuise-

9 bat, & suis expensis curari iubebat.[u] Sic etiam magistratibus opus fuit gladio, & armata quadam militia uti, ut iudiciorum uigor in medio poneretur, ne quisquam sibi ualeret permittere ultionem,[x] neve sua authoritate quilibet ad arma temere ueniret.[y] Proinde dicuntur habere gladij potestatem, ad animaduertendum in facinorosos homines:[z] ultor enim iniquitatis gladius est,[a] à maiore potestate illis concessus,[b] uel à principe,[c] qui à Deo habet:[d] uel à

10 lege,[e] cuius anima est magistratus.[f] Nam & lex bella, & eorum iura temperat, ut constat ex disciplina militari, & titulis de re militari. Et uim armatam cohibet & punit.[g] Qui simul in communione uiuunt, ut ait Aristoteles, necessarium est ipsis habere arma, quibus, & magistratibus parere inobedientes compellantur, &

11 quibus uis propulsetur externa.[h] Aliæ causæ belli suscipiendi iustè à Platone explicantur. *Animaduerti*, inquit Alcibiades,[i] *ad arma nos prouocari, cum uel decepti, uel aliqua re coacti sumus, & aduersus iniustas.* Et Aristotel. *bellum suscipiendum est in eas, qui rempublicam, aut ciues siue amicos, siue socios iniuria uiolare moliuntur.*[k] Iustum item est bellum, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorum hominum causa.[l] Naturalis defensio est contra uim.[m] Et Epaminundas Meneclidi dissuadenti Thebanis bellum, & suadenti pacem: *fallis*, inquit, *uerbo ciues tuos, quòd hos à bello auocas: otij enim nomine seruitutem imponis. Nam paritur pax bello, itaque qui ea diutina uolunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græciæ esse uultis castris est uobis utendum, non palæstra:* ut refert Æmilius Probus.[n] Suadet Demosthenes[o] Atheniensibus, alendas esse perpetuo quatuor legiones, & tempore belli & pacis, ne ex improuiso post hac eos hostis inuaderet, sed sup-

12 petiæ præsto essent, si egerent. Diuus Augustinus tradit, excusari ab homicidio, qui Deo authore bella gesserunt: aut qui personam gerentes publicę potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Non enim ille occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum

13 gladius est utenti.[p] Ideo plerumque bella geruntur, ut ad pietatis iustitiæque societatem, uictis facilius consulatur,[q] permissaque à Deo ut pristis temporibus, pro fide & republica Christiana propaganda, dummodo absit desiderium fundendi sanguinem,[r] uel prædandi: siquidem intentio mala, licitum per se bellum, iniustum facit.[s] Generalis intentio quippe & finis gerendi belli, pacis studium, duo capita habet, ut mali coerceantur, & boni iuuentur, & subleuentur.[t] Et ita etiam bella pro ecclesiæ tutela suscepta meritum habent,[u] ut qui in illis ciciderit, salutis æternæ fiant participes.[x] Et summa laus est, militiæ utilitatis communis causa intendere.[y]

a in d. c. petitio. & in ca. ex multa, 10. q. 1.
b Panor. post Hostiensis in ca. sententiam sanguinis, colla. 4. ne cler. uel monach. &c.
a d. c. sententiã sanguinis, & c. est clericis, ne cler. uel monach. & c. in archiepiscopatu. de raptor. cum sim.
d 1. Paralipo. c. 22.
e Liu. lib. 26.
f Liu. lib. 2.
g Corne. Tacit. lib. 19. annal.
h l. 1. & 2. quãdo liceat unicuique sine iudic. se uendic. C.
i con. quid culpatur, & 2 ano. militare, 23 q. 1. l. unic. ut armor. usus inscio prin. &c. li. 11. C. tit 46.
k l. 1. de iustiniano C. confirm. C. lib. 1.
l l. qui restitutione, de rei uend. in P.
m l. executores, C. de exec. rei iudic.
n Cic. in orat. pro Muræna.
o Cic. 1. offic. Aristot. 8. Polit.
p Idem Cice. Philipp 2.
q Aristo. lib. 7. Polit. c. 19.
r can. fortitudo, 23 q. 2.
s in l. 2. de exactor tribu. lib. 10. C tit 19.
t Iustinia. in §. publicorũ autem tributorũ, de mand. prin. in auth. colla. 3. tit. 4.
u Lamprid. in Alex. Seuero.
x l nullus, C. de Iudæis.
y l. æquissimũ, de usufru. in P.

z l. Imperium, de iurisd. omn. iudic.
a ca. non solũ, 23 q. 1.
b c. est iniusta, & c. ille gladium, 23 q. 4.
c l. & quia, l. 6. de iurisd. om. iud. P.
d ad Roma. c. 13.
e d. l. & quia.
f l. 2. §. post originem, de origine iur.
g l. si quis in tantam, C. unde ui, & tit. de ui & ui arma.
h Aristo. lib 7. Polit. c. 8.
i Plato, in Alcibiade 1. uel de natur. hom.
k Aristotel. in Rhet. ad Alex. in peroratione dictorum.
l can. iustũ est bellũ, 23 q 2.
m l ut uim, de iusti. & iur. P. l. scientiã. §. qui cum aliter, ad leg. Aquil. P. l. 1 §. uim ui, de ui, & ui arma. P. cum sim.
n Aemil. Probus in Epaminunda.
o Demosthe. in omnib. Philippicis, maximè in 4.
p D. Augu. li. 1. de ciui. Dei, ca. 21. can. miles, 23. q. 5.
q can. paratus, & ca. apud, 23. q. 1.
r ca. si non, & can. displicet, 23 q. 4. & c. nolis, 23. q. 3.
s ca. militare, 23 q. 1.
t can. apud uerum, 23. q. 3. d. cano. displicet, 23. q. 4.
u can. omnium, & 2. seq. 23 q. 5. & 23 q. 8.
x d. c. 2. omnium, & cano. omni timore, 23. q. 1.
y can. summa, 23. q. 1.

De personarum militantium distinctione. Cap. III.

1 *Militiæ armatę in summa diuisio, & exercitus*
2 *Milites alij lege probati, alij reiecti.*
3. & 4. *Milites beneficiarij tantum olim ciues Romani, & qui deligi poterant.*
4 *Capite censi ciues qui, & quando militare licuit illis.*
Proletarij qui, & quando militarent. eod.
Bona obsidis loco rempub. gerentibus. eod.
5 *Militiam detrectasse graue scelus, & acerrime punitum, & exempla.*
6 *Militare ciues debebant Romani ex lege decennio.*
7 *Milites ciues quàm peregrini tutius militant.*
8 *Serui militare non possunt.*

Manumissio

8 *Manumissio seruorum tempore belli facta reuocata.eod.*
9 *Seruorum bella & rebelliones.*
10 *De statu suo dubitantes à militia reiecti.*
Militare qui prohibiti.eod.& 11.
11 *Poeta ne militet.*
Aetas militaris 17.annor.eod.
12 *Militiæ immunitas quibus data.*
13 *Milites Romani ex certis populi classibus delecti, & de modo deligendi.Item 25.*
14 *Cingulum insigne militiæ.*
15 *Militum delectus quomodo fieret.*
16 *Militum varia nomenclaturæ ab ordinibus,armis, & alijs.*
17 *Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7.institutus & per alios reges.*
Franci archerij in Gallia qui, & immunitates eorundem.eod.
Franci talpini milites in Gallia Heluetij.eod.
Aduenturiarij milites in Gallia qui.eod.
Legiones 7.peditum in Gallia à quo institutæ.eodem.
Colonellus præfectus legionis.eod.
18 *Militum alij obtemperantes,alij imperantes.*
Manipulus,manipulares vt quid.eod.
19 *Vexillaris quot militibus præesset.Cohors quid.eodem.*
Tribunus militum quis,& quare sic dictus.eod.
20 *Legio ex quot militibus perficiebatur.*
Legionum variæ species.eod.
Legatus legiones administrabat absente prætore.
21 *Phalanx quot milites continebat.*
22 *Acies ex quibus perfecta; & species, & partes.*
Centurio quis.eod.
Primipilus quis.eod.
Palum quid.eod.
Miles non dicebatur, priusquam in ordines transferretur.eod.
Tyro quis.eod.
23 *Veterani & veteres milites qui.*
24 *Volonis milites.*
25 *Euocatio militum quid.*
Addicti milites qui.eod.
26 *Milites desertores,perfugæ,hostes,prædones, &c.eod.*
27 *Cornicularij milites qui.*
Eques auratus quis.eod.
Militibus quæ donabantur in signum & præmium strenuè gestorum.eod.

1 Militia armatæ constat exercitu triplici,pedestri,equestri,& classico: ea constituta tripliciter,sacramento, coniuratione, euocatione.[a] Ab exercitio militum exercitus dictus.[b] Exercitus habebat ordines,acies,principia,globos, in quibus milites certo ordine consistebant. Acies duæ generales,antesignatorum, & postsignatorum. Hæ sub se habebant ordines distributos,de quibus uidendus Vegetius.[c] Naualibus prælijs pugnantes pedites dici possunt.[d] In terra pedestris & equestris militia, & milites.[e] Sub his contineri potest elephantum,& turribus depugnantium copiæ, & curruum phalanges.
2 In uniuersum milites legibus alij probati, alij per easdem à militia reiecti iure Romano. Soli ciues Romani hoc iure beneficiarij milites fieri poterant.[f] Neque
3 tamen ex ciuibus omnes idonei: nam nec capite censi,& proletarij,in militiam allegebantur.
4 Capite censi illi, qui nullo aut modico ære censebantur,qui uel habebant tantum extremum censum æris,uidelicet 375.uel nec ipsum possidebant, tenuissimi & pauperrimi:cũ tamen proletarij,mille quingentũ æris, in censum deferrent. Verũ; non nisi in tumultu maximo scribebantur:quia familia aut tenuis,aut nulla illis esset, & res pecuniaque familiaris obsidis vice pignorisque esse apud rempublicam videbatur:amorisque in patriam fides, firmamentum que in ea erat.[g] Et primus C.Marius, capite censos milites scripsisse traditur,
5 cùm id factum antè nulla memoria.Graue delictum habitum est detrectare munus militiæ, & grauius quàm appetere. Nam & qui ad edictum olim nõ respõdebant, ut proditores libertatis in seruitutẽ redigebantur.[h] Et qui filium suum subtrahebat militiæ, belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est: si in pace,fustibus cædi iubetur.Et requisitus iuuenis, vel à patre posteà exhibitus, in deteriorem militiã dandus est.[i] Lotherius imperator,legem hanc statuit,[k] vt quicunque liber homo à suo comite fuerit admonitus, aut ministris eius ad patriã defendendam,& ire neglexerit, & exercitus superuenerit ad istius regni uastationẽ, uel ad cõtrarietatẽ nostrorũ fidelium, capitali subiaceat sententiæ. Vestius qui pedestri imperio præerat,dũ sub Paulo pontif.Max.tempore Caroli Maximiliani Christiani in fidei hostes in Africã irẽt, more militari in quosdã milites animaduertit,qui pertæsi nauseam maris,& lõginquæ nauigationis incõmoda reformidãtes, conceptam de victoria spes malignè extenuere, stipendij tenuitatẽ detestati,cõsternareq; multitudinem,vt signa desererent, seditiosis sermonibus cœperant, & authores inuolutos saccis, profundo mari spectante classe submersit, teste Paulo Iouio.[l] Ammianus de Gallis fatetur hoc encomium, *Nec Gallorum aliquando quisquam,inquit,vt in Italia,munus martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos murcos appellant.*[m] Caius Vatienus,qui ne bello Italico militaret,sibi manus sinistræ absciderat digitos, à senatu bonorum publicatione, vinculisq; perpetuis punitus.Et Traiani tẽporibus,pater,qui ne filius militaret, eũ inhabilẽ reddiderat mili-
6 tiæ,deportatus est.[n] Lex erat,ut ciues Romani decennio militarent authore Cornelio Taci-
7 to.[o] Demosthenes suadet Atheniensibus, & melius & tutius esse ciues ipsos militare,quàm per milites peregrinos,à quibus asserit causam esse,cur res malè gererentur.[p] Et Polybius ait, magnam stultitiam esse, præsidium præsertim barbarorum hominum inducere,quòd aut uiribus,aut multitudine magis quàm ciues polleãt.[q] Periculosũ quippe est uti ope & auxilio eorum,qui cũ natiua ambitione pugnãdi multitudine præualent; dum.n.superiores uiribus vidẽt ij,e quibus auxilio uenerũt,haud facilè expugnãdi vel prędãdi causa,arrepta leuissima qualibet occasione se abstinẽt.Accidit que sæpe,ut peregrina accita auxilia, oppida & regna sibi commisse inuaserint,uel statim,vel paulò post quã dimissi fuerũt, uel saltẽ ad hostes eb ijs ad dictione superari,ut ueneles transierint. Probabãtur idcirco & milites,qui se offerebant, ante quàm in numeros & ordines referrẽtur.[r] Et primũ quidem à magisteria potestate seu ducibus probationes fiebant,& electiones:Zeno etiã Cę-
8 sar & alij,principi soli reseruauit.[s] Nõ possunt militare serui,uel ignorãtibus,uel scientibus dominis:[t] & ex Martiani respõso,capite puniuntur si tentent.[u] Dio quoq; seruis vbiq; interdictũ fuisse

a de quib. tractat Vulphan. Lazius, libr.4. commenta.histo Roma. c.9.
b l 2 § fina de mili.testa.ff. l 2 de ijs qui not.infa ff.
c Veget lib.2. de re milit.
d l 2. de capti. & post li. reuer. lib.49 ff tit.15.
e l.pen de milit testa.lib.29 ff.tit 1.l.1 & 2. de appetit.magistro. milit.li. 12. C. titu.55 l. non omnes. §. 2 de re mil ff.
f Cic. pro Archia poeta, & libr.6 famil.epist.epist 20.
g Gellius, lib 16 c.10.
h Arrianus lu ris.in l 4. § qui post delectionem, de re militar. lib.49.ff. tit.16.
i d. l.4. §. qui filium.
k l.1. de ijs q ad patriam defendendam ire neglexerit, li. 3. legum Longobardorum.
l Paulus Iouius lib.34.histo.sui tempor.
m Ammianus Marcellin. lib. 15.histor.
n Valerius Maxim.lib 6.c.3.
o Cornel. Tacit lib.4.annal.
p Demosthenes, Olynth.1.
q Polybius, li 2.historia.
r l.1. qui milit.poss.lib.12. C.tit.34 [illegible]
s l pen. & fin. [illegible] lib 12 C. [illegible] lib. 12 C.tit. 44.
t l. ab omni militia, l.11 de re milit.lib.49. ff [illegible] l generali, C.de tabular.

fuisse militare, testatur, eisque fuisse capitale,
si nomen suum militiæ inscripsissent: nisi inter
dum penuria hominum. Quemadmodum fa-
ctum Lacedæmonijs ad Messeniam pugnanti
bus, & Romanis in bello Punico accidit. Et O-
ctauio & Lepido rempub. obtinentibus, seruus in
ter milites & numerarios inuentus, de rupe Tar
peia deiectus est.[a] Idemque Octauius victo Pō
peio omnibusque imperij æmulis, seruos in
bello ciuili, ob bella in militiam adscitos &
ita manumissos, dominis reddi iussit, cùm illa
manumissio tempore bellorum coacta uidere-
tur vi bellorum, nec acclamatione populi, vel
discessione senatus, quemquam dominum in-
uitum ad serui manumissionem cogi debere
sensit.[b] Et Plinius,[c] de duobus seruis à Sempro
nió inter tyrones inuentis à Tiberio respon-
sum accepit, quia in numerum militum non-
dum essent: si lecti essent, inquisitorem peccas-
se: si uicarij essent, penes eos culpam esse qui
dedissent: si ipsi non incerti suæ conditionis se
obtulissent, animaduertendum in illos. Memi-
nit tamen Liuius, Titum Gracchum Volonum
seruorum legiones libertate donasse, ut pugna
9 rent contra hostem.[d] Fuerunt nihilominus
bella per seruos rebellantes gesta, sed illa præ-
ter ius belli censentur, & illegitima: quale ab
Euno Syro in Sicilia, cum sexaginta millibus
hominum excitatum, quos Perpenna tandem
vicit.[e] Vt M. Aquilius alios à Cleone Cilico in
eadem insula coactos. Simile in Italia bellum
seruile ab Spartaco & Chryso motum, à Q. Va
rio prætore, & M. Crasso tandem confectum.[f]
10 Fuit & aliud in urbe, Herodiano Sabino duce
tentatum.[g] Non militabant quoque, de sta-
tu suo controuersiam patientes, aut ab hosti-
bus redempti, priusquam se luissent.[h] Non
proditores, transfugæ, qui capite puniuntur, &
pro hostibus potius, quàm pro militibus ha-
bentur,[i] non curiales, cohortales, decurionum
filij,[k] coloni, uel saltuenses,[l] negotiatores,[m]
profugi, ad bestias damnati, in insulam depor-
tati, exules, relegati, intra tempus exilij, rei ca-
pitalis criminis, adulterij vel aliquo iudicio pu
blico damnati,[n] qui parentes maleficos dixit.[o]
11 Cum Eupolis filius Sosipolis Atheniensis, co-
micus Poeta, qui uicerat in septem fabulis, nau
fragio perijsset in Hellesponto, in bello Laco-
nico, edictum factum est, ne quis Poeta milita
ret.[p] Non coguntur quoque militare, qui uel
priuilegio uel ætate excusantur. Adolescentes
Romani in toga prætexta erãt usque ad 17. an
num, quo anno togam puram & virilem acci-
piebant.[q] Et tunc in uiros recepti, militaris ęta
tis esse incipiebant, & sic Titus Liuius[r] in an-
no 17. constituit ætatem militarem. Nullus ty
ro, vagus, aut ueteranus, aut cẽsibus obnoxius
12 ad militiam accedat.[s] Remittebantur à mili-
tia inter Hebræos lege Dei, qui ædificarant do
mum nouam, qui plantasset uineam nec ad-
huc eam fecisset esse communem: qui despon-
derat vxorem, nec adhuc acceperat eam, for-
midantes, & corde pauidi.[t] Habebant & o-
lim quidam priuilegium, ne militarẽt nisi cer-
to loco, quod tamen necessitas plerumque su-
stulit, ut cum Carthaginenses essent in Italia,
& minus iuuentutis haberẽt duces, coacti sunt
præter sanctam uacationem militandi alibi
quàm in colonia, nomina sua dare militiæ co-
loni maritimi, Hostienses, Alsicases, Auxuræ,
Minturnenses, Sinuesani, Senenses, ut ait Li-
13 uius.[u] Milites ex certis populi classibus Ro-
mæ deligebantur, non ex omnibus centurijs:[x]

a Dio Nicæus, lib. 48.
b Orosius, lib. 6. c. 18.
c Plinius, lib. 10. epistolar.
d Liuius, lib. 24. ab urbe con dita.
e Florus, li. 3. Abbre. Plutar. in Crasso. O- ros. li. 5. c. 5. Au- gu. de ciui. Dei, lib. 3. c. 26.
f Florus li. 93. Abbreuia. O- ros. li. 5. cap. 25. Eutrop lib. 6. c. 2. D. August. de ciui. Dei. lib. 3. c. 26 & alij.
g Liuius in 4.
h Vlp. in l. qui status, l. 8. de re militar. P.
i Martian. in l. proditores, l. 7. de re mil. in P.
k l. 2. & 4. qui milita. poss. lib. 12. C.
l l. 3. c. eod. qui mili. poss.
m L. vnic. nego tia. ne milite, lib. 12. C. tit. 35.
n Arrian. in l. qui cum uno, l. 4. cum 6 §§. de re milit. P. l. 2. § miles, de ijs qui not. in- fam. in P.
o l. 1. de obseq. a liber. & lib. & patron. uel pat. præstand. in P.
p [illegible]
q Suet. in Augusto.
r Liuius, lib. 5. deca. 3.
s l. 1. de tyroni bus, lib. 12. C. tit. 44. l. fin. de ueteran. lib. 12. C. tit. 47.
t Deuteron. c. 20. 1 Machab. c. 3. Iudic. 7.
u Liuius, li. 7. deca. 3.
x uide Nicola. Gruchium, de comitijs Ro- ma. lib. 1. c. 1.

in quo reprehendit Marium Sallustius dicẽs:[y]
huiusmodi oratione habita, Marius postquam ple-
bis animos arrectos uidet, propere commeatu, sti-
pendio, armis, alijsque utilibus naues onerat, &c. ip
se interea milites scribere non more maiorum, ne-
que ex classibus, sed ut cuiusque libido erat, capite
censos plerisque. Plinius refert fortissimos uiros
& strenuissimos milites ex agricolis gigni.[z] Po
lybius de formando milite more Romano sic
ait: *facto delectu militum ex tribubus, sacramento*
tribuni singuli, maximè idoneum adigunt profiteri
obtemperaturum se ducibus proculdubio, atque eo
rum mandata, se pro viribus executurum, deinde
reliqui id omnes facturos sese ordine promittunt.[a]
14 Cingulum ut insigne militiæ dabatur militi-
bus, uidelicet zona cum gladio. Quod colligi-
tur ex Suida in Auxentio, *cum enim*, inquit, *iube*
retur ille à Licinio imperatore ethnico uuam pedi-
bus Bacchi subijcere, & ipse recusasset Christianus,
iussusq; id facere uel militiam relinquere, ille ni-
hil cunctatus, inquit, *zonam soluit, & alacer pala-*
tio excessit. Papinianus etiam in equestri mili-
tia, eum qui confestim cingendus est, inter mi
lites numerat: ut priuilegijs uti militaribus
possit, si iam assumptus sit in comitatum prin-
15 cipis.[b] *Romę*, inquit Polybius, *ubi milites iurare*
adegerint, denunciata die singulis legionibus ac lo-
co, ad quem adesse debeant inermes, ex congre-
gatis deligant minimos ętate, fortunaque perquàm
tenuis in pilanos: ijs adultiores in eos, quos ha-
status vocant: ętate ac robore pręstantes in princi-
16 *pes: natu maximos in triarios, &c.*[c] Ex militi-
bus legitimis quidã diuersa sortiuntur nomi-
na. Ab ordinibus, ut gregarij,[d] manipularij,
legionarij, triarij, &c. Alij à diuersitate armo-
rum, ut caligati, quos uiliores dicit Iustinia-
nus,[e] hastati, pilani, unde titulus de primipilo,
libr. 12. C. de quibus omnibus Varro, libr. 4. de
ling. Latin. Quibus subiungit tubicines, à tu-
ba qua canebãt, liticines, classicos à classe, &c.
Sunt & equitum alij loricati, cataphracti, ex
equo sagittis utentes,[f] leuis armaturæ, ueli-
tes siue expediti, dicti ab Æliano;[g] à Dione,
in Nerone, psyli. Alij grauis armaturæ, &c.
Alij electi, perpetui, additi, fustulo, ciues statio
17 narij,[h] stipendiarij. Carolus 7. rex Gallorum
post Anglos è Gallia expulsos, regnum per bel
la exacta lacerum, præsidijs munitionibusque
firmauit, exemplo Cęsaris Adriani. Et primum
equestrium militum turmas centenarias, &
quinquagenarias instituit. Fuitque numerus
cataphractorum Francicorum ad mille quin-
gentos, qui in præsidijs urbium collocarentur.
Postea quinque millium peditum cohortes de
scripsit, habitosque delectus agrestium pedi-
tum, hos francos archieros dixere, quòd liberi
ab omni tributo fierent, dum militarent, & ar-
cu sagittisque uterentur. Et isti regnicolæ e-
rant. Mortuo autem Carolo 7. tempore Lu-
douici 11. ab eo Heluetiorum ad quinque mil
lia stipendium accepere. Dicti & sagittarij
frãci Talpini, id est ταπεινοὶ, humiles, rustici, &
bucolici milites. Et qui eos uirtute supera-
bant militari, & exercitatione, aduenturarij,
id est, ad omnem euentum parati, soldati seu
solidati. Dehinc Francisc. 1. rex septem pede-
stres legiones instituit. Legio 6. millibus cõsta-
bat, præfectus eius colonellus dictus à colo-
nia. Erant chiliarchi 6. singulis legati duo & si-
gniferi. Et ij immunes. Iussit & ijs quinquagin
ta millia peditum deligi, quibus stipendium
ab orbibus muro cinctis soluerentur. Et ijs a-
liud genus militię additũ euocatorũ procerũ,
qui

y Sallustius, in bello Iugurthi no.
z Plinius, libr. 18. c. 3.
a Polybius, li. 6. histor.
b Papinia. in l. pen. de milit. te sta. li. 29. P. tit. 1.
c Polybius, in 6.
d l. fi. de milit. ueste, li. 12. C. tit. 40.
e in § quisquis autem, quibus mo nat. effi. le- git. coll. 6. tit. 1. in auth.
f Liuius, lib 3. belli Macedo.
g uide Aelia. in re milit.
h l. 2. §. fin. de offic. præf. urb. li. 1. P. tit. 12.

qui ad bannum uocati ſuis ſumptibus tribus
anni menſibus militant. Io ſumme ſunt alij
18 imperantes, alij qui eis obtemperent. Sic enim
militaris diſciplina conſeruabatur. Liuius[a] or
dinem obtemperandi & imperandi peucis ſic
refert. *Cum pollute, inquit, fuit ſemel militaris di-*
ſciplina, non miles centurionis, non centurio tribuni,
non tribunus legati, non legatus conſulis, non con-
ſul magiſtri equitum, non magiſter equitum dicta-
toris parebat imperio. Decurio decem militibus
vt plerumque, menipuleris 20. id eſt, duabus
decurijs imperabat. teſte Volaterrano:[b] cuius
inſigne fœni menipulus perticæ alligatus, ut
19 ait Ouidius.[z] Vexilletis ſub uexilli ductu ha-
bebat 183. milites: ut cohors ſexcentos, quibus
præerat tribunus, qui vnum ſignum ducebat,
dictus ita, quòd iura militibus ſuis tribueret,
quos & ſacramentis adigebat, & quæ eorum e-
rant, curabat, ut arma, ueſtes, ualetudinem, &
ſimilie. Suffragio populi aliquando creatus, po
20 ſtea à militibus.[d] Legioni præfectus ſub ſe, nē
pe in legione, hebebat ſexaginta centurias, ma
nipulos triginta, cohortes decem,[e] & interdū
plures, interdum pauciores. Nam erant legio-
nes quædam perſpectæ, extraordinariæ, ordina
riæ, quadratæ, &c.[f] Legionem adminiſtrebat
legatus, & abſente prætore & quæſtore. Plures,
21 totque legati, quot legiones. Phalanx apud
Macedones, Dardanos, Græcos, maior legio-
na, & militum octo millie, uel miriadem, de-
cem ſcilicet millia: de quibus uidendus Vege-
22 tius.[g] Ex his omnibus acies inſtruebatur, qui-
bus & diuerſæ partes, & ſingulis præpoſiti di-
uersè. Erant enim uariæ formæ aciei, frons, ſub
ſidia, cuneus, orbis, globus, forfices, ſerra, alæ,
turres, ut ſcribit Gellius,[h] & Ælianus.[i] Centu-
riatæ erant cohortes, centurijs præfecti centu-
riones. Primipilus, qui quatuor centurio-
nes, & eorum milites regebet, isque & caput
legionis dicebatur.[k] Liuius Salonium tribu-
num militum & primum centurionem fuiſ-
ſe, quem nunc primum pilum, inquit, nocant,
tradit.[l] Iulius Cæſar P. Seſtium Baculum dixit
primipili centurionem, ab haſtula pilus di-
ctus. Et hic aquilæ uexillo præerat, & quatuor
centurijs.[m] Dicitur etiam à Liuio primus ha
ſtatus, pro primipilo.[n] Pilum porrò quaſi per
illum, quòd hoſtis ab eo periret, ſecundum
Varronem.[o] Qui in eos ordines ſcribebantur,
milites dicebantur, non ante:[p] nam prius e-
rant tyrones. Proinde alij tyrones, alij uetere-
ni. Tyrones erent in ſcholis militaribus artem
diſcentes,[q] qui nondum erant ſcripti inter for-
tiſſimos milites:[r] & ideo poſtremum locum in
ſcholis militaribus tenebant.[s] In ſtatutis mili-
tum ordinis ſancti Ioannis Hieroſolymitani,[t]
inter milites eius ordinis, filij Arnaldi dice-
bantur tyrones, qui noue ordinem profeſſi eſ-
ſent ſi nauiſſent ex Chriſtianis citra mare ueti
in terram ſanctam: qui uerò nati fuiſſent in
terra ſancta, & eſſent nuper ordinem profeſſi,
23 dicebantur Polani. Romanis ueterani erant,
qui à militia immunes erant, poſtquam per ui
ginti annos militaſſent, ut ait Suidas, in uerbo
βετεράνοι. Cum ijs milites facit Iulius Cæſar ue
teres, quos diſtinguit à modo conſcriptis &
ab imperitis rei militaris, quos tyrones dici-
24 mus.[u] Alij uoluntarij, alij iuniti. Et uolunta-
rij volones dicti etiam ſūt. Gallis, *aduenturiers,*
25 *& ſoldats de bonne voye.* Milites, antequàm ſa-
cramentum præſtarent, primum euocebantur,
poſteà addicebantur, & demum ſacramento
adigebantur. Euocare erat, ad diuerſa loca

a Liui lib. 8. dec. 1.
b Volaterranus, lib. 23.
z Ouidius 3. Faſtos.
d Liuius, li. 8. decad. 3. & lib. 7 & 9 decad. 1.
e Gellius, lib. 16 cap. 4.
f uide Vuolphan. Lazium, lib. 5. Comment. reipub. c. 2.
g Veget. li. 2. de re milit. c. 2.
h Gellius, lib. 10. c. 9.
i Aelian. proprio libr. de re militar.
k Vegetius, in 2. de re milit.
l Liuius, lib 7. deca. 1.
m Vegetius, li. 2 c. 8
n Liuius, li 2. deca 5 dum agit de neat. Spu. Ligustini cēturionis.
o Varro, li 4. de ling. Lat. De rure primipili, tem. de primipilo, lib. 12. C. tit. pen.
p l. ex eo, de teſtam. in P.
q l. 2. de tyronibus, li. 12. C. tit. 43. de horum scholis in titu. de primil ſcholis lib. 10. C. tit. 50.
r l. ex eo, de teſta. milit. in P.
s l. fi. de tyronib lib. 12. C.
t tit. 10 de uet. ſign. c. 13.
u Iul. Caſ lib. 6 Commenta. belli Gall.

diuerſos cogere exercitus, & delectu habito
ſcribere exercitum:[x] ut euocatio equeſtris, eſt
computatio in numerum equitum. Addicti mi
lites, qui inclinante imperio tyrones nun-
cupati ſunt. Sic intelligendus locus Liuij,
Merces ſeditionis, inquit, prepoſita, confeſtim ſedi
tionem exuerunt. Nam & addicebantur multi, &
ad Præneſtini famam belli, nouas legiones ſcriben-
das patres ceeſebant. Hinc inclinante imperio, tyro
nica cogere dici cœpit, ut apud Ammianum
Marcellinum.[y] Cæterum poſt electionem
fiebat in ordines diſtinctio, inauguratio mili-
26 tum, & ſtipendiorum aſſignatio. Rurſum mi-
litum ſunt alij, qui perſtant in officio, alij qui
deſciſcunt, ut emanſores, deſertores, perfugæ.
Erant duplicarij quibus ob virtutem ut dupli-
cia cibaria darentur inſtitutum, teſte Varro-
ne.[z] Alij uerè milites noſtri: alij hoſtes, prædo-
nes, latrones, latrunculi, perduelles, prodito-
res. Alij à triumphis, & uictorijs, & muneri-
bus, quibus à principe uel ciuibus diſtincti, ut
27 torquati. Donabantur milites corniculis ar-
genteis, in ſignum ſtrenuitatis, unde cornicu-
lari. Item torquibus aureis, & cingulo, & bal-
theo ob egregia facta, quæ ornamenta hodie
verſa ſunt in calcaria, & auri præcincturam.
Hinc cingulo donari dicimus, more priſco, gla
dio percuti, & ornatum fieri equitem, & illu-
ſtris cinguli dignitate præcingi, ut apud Caſ-
ſiodorum legimus.[a] Plinius donatos etiam
ſtrenuos tradit,[b] haſtis puris, phaleris,
torquibus, armillis, coronis ciuicis, aureis,
muralibus, gemmineis præſtantiſſimis, &
alijs.[c]

x ſenſit Liui, lib. 2. deca. 3.
y Ammia Marcell. lib. 19.
z Varro, lib 4. de lingua Lat.
a Caſſiodor. 5. Variar. ad Colloſſum comitem
b Plinius, lib. 7. cap 28.
c de quibus abundè idē Plinius, lib 22. c. 3. 4. 5 & libr. 33. cap. 2.

De ſacramento militari, & miſſione à militia.
Cap. IIII.

1 *Sacramentum militare duplex.*
2 *Iuramentum militare fiebat duci, pollicibus eleua*
tis, gladijs ſtrictis, ceruicibus admotis.
Authoramentum militare quid. eod.
Iuramenti militis formula. eod.
3 *Miſſionis à militia tres ſpecies, explicataque ho-*
neſta.
Veterani 20. ann. militauerant. eod.
4 *Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis.*
5 *Veterani agris donabantur.*
6 *Miſſio cauſaria quæ. Cauſarij milites. eod.*
7 *Miſſio ignominioſa.*
Sacramento ſolui qui milites dicantur. eod.
Exauthorati milites qui dicantur. eod.

1 SAcramentum militare ſeu iuramē
tum duplex. Alterum eſt, quod præ
ſides & milites limitanei in inau-
guratione & ſingulis annis, Calē-
dis Ianuarij dicebant: idque propriè ſacramen
tum nominatur.[d] Alterum, quo milites duci
ſuo obſtringebantur, omnia ſe ſtrenuè factu-
ros quæ præcepiſſet, neque deſerturos eum mi
2 litiamque illius, iurantes. Idque non ſolum
pollicibus eleuatis fiebat, uerùm etiam ſtrictis
gladijs, ceruicibuſque admotis perficitur.[e]
Sacramento autem exhibito miles habebat au
thoramentum, id eſt, militandi in militia le-
gitime facultatem. *Cum delectus*, inquit
Gellius,[f] *antiquitus fieret, & milites ſcriberentur,*
in iuſiurandum eos tribunus adigebat in hæc ver-
ba,

d de hoc iuramento Suetonius in Galba, & Cornel. Tacit. in 1. & 18.
e de hoc ſacramento Liuius, in 2. & 5 deca. 3. & lib. 7 deca. 1. Polyb. in caſtrametat. Roma. Veget. 2. de re milit. Nonius Marcellus, lib. 21.
f Gellius, lib. 16 cap. 4.

ba. In magistratu C. Lelij C. filij consulis, L. Corne-
lij P. filij Coss. in exercitu, decemque millia pas-
suum propè, sutum non facies dolo malo solus, nec
cum pluribus, &c. Additque, *Militibus autem scri*
ptis dies præfiniebatur, quo die adessent, & ut cita-
ti Coss. responderent: deinde ita concipiebatur iusiu
randum, ut adessent his additis exceptionibus, ni-
si harumce, quæ causa erit, funus familiare, feriæ
3 *vindemiales, calendæq;, &c.* Huic sacramento
connexa missionis à militia tractatio, quæ tri-
plex erat, honesta, causaria, & ignominiosa.[a]
Sacramento soluebãtur in honesta missione,
& in inhonesta aliquando,[b] sed ut plerum-
que pro honesta: sacramento remouebantur
in causaria: sacramento abijciebantur in igno
miniosa, ut hæc exemplis illustrauit Vuol-
phangus Lazius.[c] Missio honesta fiebat, uel fi-
nito bello dimisso milite, accepto diplomate
à duce suo uel non finito, si annos stipendio-
rum quis compleuisset, ita emeritis stipendijs
dimissione facta.[d] Anni porrò uiginti erant,
per quos, antequam ueterani dicerentur, & ho
nestaria militia soluti oportuerat in legione
vel vexillatione militasse, & tunc decursis om-
nibus stipendijs, & uacationem à ciuilibus ha
bebant muneribus & honoribus, & priuilegia
veterani:[e] isti dicuntur dimissi cum honore,
quibus ætas, & iusta stipendia dicuntur adesse
4 apud Cornelium Tacitum.[f] Dabatur & militi
bus honestissimis uacatio militiæ, ante illud
tempus uiginti annorum à principe ex priui-
legio,[g] ut plerumque per quinquennium.[h]
Data & anni Q. Fabio, & Q. Fuluio. CC.[i] Da-
bantur & ex gratia vacationes centurionibus,
quas remitti flagitatum fuit sub Nerone.[k] Si-
cuti & statutum sub Theodosio, ne quis vaca-
tionem obtineret à principe temporalem, nisi
ex iustis causis, illisque probatis.[l] Quæ dif-
ferebat idcirco à veteranorum vacatione: quia
illa temporalis & sine priuilegijs ueterani, &
5 ista perpetua & cum priuilegijs.[m] Idcirco &
ueterani inde donati, in colonias mittebantur
ut pro nauata opera tot annos reipublicæ a-
gros acciperent, us meminerunt Liuius,[n] &
6 Tacitus.[o] Causaria missio est, quæ propter
valetudinem corporis, vel ægritudinem animi
à militia soluebat, quòd quis ideo minus ido-
neus militiæ renunciaretur,[p] ut ob prouectæ
ætatis senium, ob quod est & causaria honesta
missio.[q] Et sic de similibus, vnde & milites
7 causarij apud Liuium,[r] & Tacitum.[s] Ignomi
niosa missio est, cum quis propter delictum sa
cramento soluitur:[t] at propriè soluebantur sa-
cramento ueterani, exauthorabantur autem
puniendi.[u] Exauthorare est, insignia militaria
detrahere,[x] Sic enim & omnia priuilegia mi-
litaria vnà adimuntur, & ignominia notan-
tur[y] exauthorati.

a l. milites, l. 13 §. missionū, de re milita. in P. l. 2 §. ignominiæ, de ijs qui not. infa. Lib. 3 tit. 8
b l. miles, ad le. Iul. de adulter. in P.
c Vuolphang. Lazius, lib. 4. comment. reipub. Rom. c. 7.
d Liuius, li. 9. decad. 4. Martian. in l. milites, §. missionum, & d. §. ignominiæ.
e l. pen. & l. fi. de ijs qui non implet. stipen. sacramento solu. sunt, li. 10. C. tit. 54 l. uetitum, de re milit. li. 12. C. l. 1. de excusat. ueteran. li. 5. tit. 65.
f Corn. Tacit. lib. 20 Annal.
g d. §. ignominiæ.
h apud Liuiū, lib. 3 decad. 2.
i Liuius, li. 9. decad. 3
k Cornel. Tacit. lib. 18.
l l. unic. ut ijs qui à princip. uacat. accepe. lib. 10. C. tit. 44.
m l. 2. de ijs q. non implet. stipen. sacra. solu. sunt, li. 10. C. tit. 54 de pensi. & ueter. in P.
n Liuius, li. 2. deca. 3 in orat. M. Popilij centurionis
o Corn. Tacit. in 1. lib. finem.
p l. 2. §. ignominiæ, de ijs qui not. infam. P. l. milites, § missionum, de re milit. P.
q l. pen. de ijs qui nō implet. stipend. sacra. solutis sunt, lib. 12 C.
r Liuius, lib 6. deca. 1.
s Cornel. Tacit. in orat. Ortu si ad tumultuantes Illyrici legiones.
t d. l. 2 §. ignominiæ, & d. l. milites. §. missionum.
u ut apud Ammian. Marcellinum, lib 14.
x d. l. 2 §. ignominiæ.
y d. §. ignominiæ, l. eccli amdesa, de milit. testa. in P. l. relegatorum, §. fi. de inter. & releg. in P. l. 1 de his qui non implet. stip. sacra. solutis sunt, lib. 10. C.

De legibus militaribus.
Cap. V.

1 *Militarium legum in tria capita digestio.*
2 *Armorum cura imposita militibus, &* 3.4.5.6.
Arma in bello amittere vel alienare, militi capita le. eod.
3 *Clypei sui, num saluus esset, Epaminundæ lethaliter vulnerati cura.*
4.6.7. *Gladium conseruare in bello & extra bellum, militibus bonis commendatum ualde.*
7 *Gladium in palatio principis deferre prohibitum.*
8 *Arma deferre & habere priuatis prohibitam.*
9 *Senatus armorum tractandorum facultatem concessit.*

1 Disciplina militaris suas leges ha-
bet paulo diuersas à communi-
bus, cùm & priuilegia multa sint
huic concessa, præter & contra
iuris communis dispositionem. Has in tria ca-
pita distribuimus ratione rerum, personarum,
officij, & modi militandi, & ratione negotio-
rum & priuilegiorum De rebus primùm, i. res
militares constituemus, arma, annonam, uesti-
menta, hospitia, prædia illis distributa, & feu-
da, de quibus alibi. In personis, qui possint mi-
litare dicendum, de quo paulo ante. De officio
eorum, in militia, & pœnis, si illud omittant.
In negotijs porrò, & illis uetita, & indulta tra-
2 duntur. Arma itaque milites magis tractare &
scire, quàm iura debent.[z] Et inhibita illis alio-
rum, quàm armorum cura & solicitudo.[a] Ius-
sum militibus in bello cum periculo capitis ar
ma seruare. *Miles*, inquit Modestinus, *qui in*
bello arma amisit, uel alienauit, capite punitur: hu-
mane militiam mutat.[b] Paulus iurisconf. cum
distinctione, *arma alienasse*, inquit, *graue cri-*
men est, & ea culpa desertioni exequatur, utique
si tota alienauerit: sed si partem eorum, nisi
quod interest. Nam si tibiale uel humerale aliena-
uit, castigari verberibus debet: si verò loricam, scu-
tum, galeam, gladium, desertori similis est. Ty-
roni in hoc crimine facilius parcitur: armo-
rumque custodi plerumque eadem culpa imputa-
tur, si arma militi commisit non suo tempore.[c] Et
Marcellus, *arma postliminio reuerti negantur,*
3 *quòd turpiter amittantur.*[d] Epaminundas in pu-
gna Mantinea contra Lacedæmonios acriter
uulneratus & lethiferè, pendente pugna no-
luit ferrum spiculi infixi euellere: ubi autem
pugna absoluta, quæsiuit, saluusne esset cly-
peus suus, quo ostenso & saluo, intelligẽs quo-
que fusos fuisse hostes, iussit euelli ferrum, di-
xitque, satis uixi, inuictus enim morior, & ita
mortuus est.[e] Lacedæmonæ mulieres filijs
suis, quos in militiam mittebant, hoc manda-
re & præcipere solebant cum clypeum dabãt,
ut redirent, ἢ σὺν τούτῳ ἢ ἐπὶ τούτου, aut cum eo,
aut in illo, Monentes, ut aut scutum referrent,
aut super clypeum mortui referrentur.[f] Male-
bant enim strenuè mori filios, quàm arma
cum ignominia amittere. In quam ne incide-
4 ret Romanus Marcus Catonis filius, Pauli Æ-
milij gener, cum post multa facinora egregia
in pugna contra Macedonas, gladium amisis-
set, non prius quieuit, quin inter hostium tur-
mas, cum socijs iuuenibus multis prostratis, in
ter cadauera animaduersum tandem non repe
rijsset, dolens ne in manus hostium gladius
5 suus perueniret.[g] Chabrias Atheniensis cum
fortissimè pugnaret in naui, ea in rostro per-
cussa cum cœpisset sidere, maluit in ea fortiter
cum armis occumbere, quàm amisso clypeo
ad proximas naues enatare saluus.[h] Neque
leges eos militari priuilegio donari voluerũt,
qui animum despondent, & turpiter uolunta-
riè se dedunt hostibus, etiam armis victi.[i]
Sic Aristoteles,[k] προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ
τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν
μηδὲ φεύγειν μηδὲ ῥιπτεῖν τὰ ὅπλα, id est, *lex*
autem, viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum
in ordine tenere, non fugere, non arma abijcere. Du
horum etiam ignominia Isocrates significas

z l. scimus, §. a. de iur. delib. C.
a l. milites, de loca. C. l. milites, & l. militares, de re militar. lib. 12. C.
b Modest. l. 3. §. miles, de re militar. in P.
c Pau. in l. qui commeatus, l. 14. §. arma, de re milit. P.
d l. 2. de captiu. & postlimi. reuers. libr 49. P. tit. 15.
e Aemil. Probus, in Epaminund. Diodor. Sicul. lib 15 Bibliothe. Pausa. in Arcadicis. Cice. 5. epistol. famil. epist. ad Lucilium, Q. filium. Valer. Maximus, li. 3. c. 2.
f uide Plutar.
g Plutar. in uita Paul. Aemilij.
h Aemil. Probus in eius uita.
i Pau. in l. postliminiu carét, l. 17 de capt. & postlim. reuer. lib 49 P. tit 15.
k Aristoteles, 3. Ethicor.

Lace-

Lacedæmoniũ sentẽtiã, dũ ait,[a] *eos q pro regibus nõ audent mortẽ oppetere in prælijs: maiore ignominia affici, quàm qui ordines relinquũt, & clypeos abijciunt:* & alibi Aristoteles,[b] αἰσχρὰ ἐστὶ, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστὶν, ὅσον ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φεύγειν, ἀπὸ δειλίας γάρ, id est, *turpia sũt & flagitiosa omnia, quæ oriuntur à nequitia: veluti arma abijcere, & fugere, quæ oriuntur ad ignauia, seu timiditate.* Apud Iulium Cæsarem,[c] miles quidam qui in bello Britannico clypeum amiserat, quamuis uictor, tamen ab imperatore ueniam pe-
6 tijt. Arma itaque sunt propria militum insignia & instrumenta, quibus nec honestum illis est carere, & opprobrium ea amittere. Quod mordicus Galba sensit, & defendit aduersus aliorum opinionem aduersariam: is enim ob alia laudatus ridebatur maximè, quòd in itinere semper gladium accingeret iam senex, &
7 corpore imbecillis.[d] Alius Theridates Romam ueniens, ut uideret Neronem, dum Neronem conueniret, iussus gladium quem gerebat deponere, noluit, sed potius maluit eum clauis uaginæ affigere:[e] receptum enim erat & obseruatum antè, ne quis in domo seu palatio principis arma deferret sine eiusdem permissione, & eius rogatu.[f] Hocque etiam militibus uetitum, qui alioquin alibi deferre pos-
8 sunt, & debent. Adempta alijs, id est, non militibus, facultate, quibus nec fabricare, nec quibus permissum fabricare, uendere priuato, cuĩ nec habere licet, permissum est.[g] Nec licet rustico lanceam, gladium, ual arma portare. Non mercatori, nisi pertranseat prouinciam, quo casu gladium suum sellæ alligare debet, uel uehiculo, non ut quem lædat innocentem, sed ut à prædone se defendat.[h] *Lege Iulia* inquit Martianus, *de ui publica tenetur, qui arma, tela domi sua, in agrove, uel in uilla, præter vsum venationis, uel itineris, vel nauigationis coegerit.*[i] *Nisi*, ut excipit Vlpianus, *Arma commercij causa habuerit, hæreditateve ei obuene-*
9 *rint.*[k] Annotatum quoque est antiquitus à senatu Romano, armorum mouendorum concedi facultatem etiam sub Romulo primo Romanorum rege, ut scribit Claudianus, his uerbis,[l]

> *Neglectum Stilico iam per tot secula morem*
> *Rettulit, ut ducibus mandarent prælia patres,*
> *Decretoque toga fœlix legionibus iret*
> *Tessera.*

a Isocrates, orat. de pace.
b Aristotel. 2. Rhetor.
c Iul. Cæsar, libr. 3. de bello Gallico.
d Xiphilin. in Dione, in Galba.
e idem Xiphilinus, in Nerone.
f § nemo & §. ad palatiũ comitis, de pace tenen. in usib feud. l. unic. ut armor. us. in scin princ. interd. sit, lib 12. C. tit. 46 excepto casu, l fin. de præposit sacri cubicul. lib. 12. C. tit 5.
g toto titu. de armis, in auth. collat. 3. tit. 11. l. unic. ut quorũ usus interd. est. libr. 11. C. Theodo tit. 15.
h §. si quis rusticus, & §. mercator, de pace tenen li. 2. feudo. tit. 27.
i Martia. in l. 1. ad leg Iul de ui publ lib. 48. P. tit 6.
k Vlpia. in l. 2. ad l. Iul. de ui pub. P.
l Claudian. in laudib. Stiliconis.

De annona militari. Cap. VI.

1 *Annona ciuiles.*
2 *Annona militaris, & in quibus edulijs quotidie præbebatur.*
3 *Opinatores qui, & officium, & 4.*
4 *Annona quomodo fiebat distributio.*
Annona æraria quæ, eod.
5 *Annonam exercitui missam nemo priuatus emere potest.*
6 *Tribunorum officium circa annonam.*

1 SVnt in iure reditus seu pensiones, quæ panes ciuiles dicuntur,[m] quandoque annonæ ciuiles,[n] & salaria in diuersis speciebus de publico ministrata.[o] Quandoqne & de priuato.[p] Annonæ militaris erant ea, quæ uictus causa dabantur militibus. De annona hac & publica, nos alibi, unde pauca subuectam. Præbebãt autem qui erogabant annonam militarem, tempore expeditionis, in dies duos bucellatum, in tertio panem: uno die uinum, alio die acetum: uno die lardum, biduo carnem ueruecinam.[q]
2 Singulis diebus annona itaque præbebatur, & per capita, id est, singulis, ut dictum est. Erant & alia quoque, stato tempore, intra annum præbenda, quæ si tunc recusarent fisco post annum deferebantur.[r] Nec eorum quæ quis petere potuisset tempore fertilitatis, aut recusasset, poterat repetere tempore caritatis pretium.[s] Post calendas Nouembres militibus pro annona uini, uinum nouum, nõ uetus tribuebatur: quoniam ueteris dispendiosa esset erogatio.[t] Tribuebatur & equitibus fœ-
3 num.[u] Qui annonarias species exhibebant, opinatores dicuntur, qui exigebant à prouincialibus,[x] cum quibus nec poterant commerciũ inire, aut ab illis species mercari, ne fraus ita annonæ fieret,[y] & insisteret ut id quod debe-
4 tur, intra anni metas acciperent.[z] Distribuebant autem illi per breuia,[a] seu pictacia authẽtica,[b] uel in speciebus, uel æstimatione facta, unde & ærariæ dicebantur annonæ[c] fideliter ab actuario seu erogatore, prout iuramentum eorum profitetur, præstandæ.[d] Quas si quis immutauerit, pœna sacrilegij qua uiolantes constitutiones principis, puniuntur.[e] Officium quoque opinatorum, species delegatos annonarias curare excoqui, ut panis bucellatus coquatur ab ijs, quibus priuilegium singulare im-
5 munitatem non præstat uel consuetudo.[f] Cæterum σῖτον τῷ στρατοπέδῳ πεμφθέντα οὐδεὶς ἀγοράζειν δύναται. Annonam exercitui missam, nemo emere potest: & qui comparauerit, si honestioris fortunæ, confiscatione bonorum multatur: si abiectioris, capitali supplicio afficitur.[g]
6 Officium tribunorum etiam est, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensuræ fraudem coercere.[h]

m in l 1. §. & de iure fisc. li. 3. C. titu 12. & nouella 88.
n §. hæc ergo, de nõ alie. reb. eccles. in auth.
o l. priuilegia, C. de sacrosan. eccles.
p d. l. 1 § fina. de iur dot. C. l. 1. de erog. milit. anno. li. 12. C.
q l. 1. de erog. milit. anno. lib. 12. C. tit. 38.
r l. fortissimi, l. 6. de erogat. milit. anno. lib. 12 C.
s l. nulli militarium, l. 7 eo.
t Liubemus, l. 10 eod.
u l. prouincialium commodis, l. 8 eo. tit.
x l. opinatoribus, l 12. & l. ijs scholarib l. 14 de erog. milit. annn l. 1. de excoctio. & translatio. militar. annn lib. 12 C. tit. 39.
y d. l. opinatoribus, & l. 3. de susscep. libr. 10. C. tit 70.
z l. nisi opinatores, l 7. de exact. tribu. lib. 10. C. tit. 19.
a l. excellẽtia, l 3. de erog. militar anna
b l. actuarij, l. 3 de eroga. mili. anno.
c l. septem diebus, 19 & l. annonas, l. 5. eod. tit. C.
d Liubemus p hoc, l. 12 eod. titu.
e l. lege sepultas, l. 13. eod. tit.
f l. 1 & 2 de excoctione & translatio. militar. annonæ, li. 12. C.
g l. 42 in legibus Institutio militarib. Græcis.
h l. officium, l. 12 § fina. de re mil. P.

De veste militari. Cap. VII.

1 *Vestes militares quo tempore anni dabantur.*
Canon exactus ob uestem militarem. eod.
2 *Stipendia militum, uestes, annona, tergora boum, arma.*
3 *Nudi pugnabant Heruli, & Gessatæ.*

1 QVemadmodum militibus statæ annonæ erant, sic & uestes certis temporibus illis præbebantur, à calendis Septembris usque ad calendas Aprilis.[i] Aliquibus fortissimis uidelicet & honoratioribus in pretio, aliquibus autem ut gregarijs in specie.[k] Et ad harum uestium opera
2 canon ex prouincijs exigebatur.[l] Tradit Liuius[m] militibus in stipendia datam non solum pecuniam, sed etiam uestimenta, potissimum hyeme, & frumentum: distributa & in stipendia militibus tergora boum, ut innuit Cornelius Tacitus,[n] dum ait Drusum Frisijs transrhenanis populis tributum iussisse, ut in stipendia militum tergora boum præberent. Sic & Polybius tradit, arma, uestes & frumentum, quæ militibus dabantur imputari eorum stipendijs.[o] Plutarchus tamen,[p] lege Sempronia tradit, imminuto stipendio, cuilibet militi
3 unã datã uestem. Forsan Heruli uestium militarium indigi non fuerunt, ut Romani: nam ij pugnare nudi soliti erant, folijs campestribus pudenda

i l. 1. de militari ueste, lib. 12. C. tit. 40.
k l 1 si eod. tit de militari ueste, C. eod.
l l. 2 & 3. C. eo.
m Liuius, lib. 3 decad 3 dum agit de Pub. & Cn Scipionum literis ex Hispanijs ad senatum missis, lib. 6 & seq.
n Cornel. Tacitus, 4. Annal.
o Polybius, li. 6.
p Plutarch. in uita Gracchi.

a Cicero, pro Celio
b Vulcat. Gallicanus in Auidio Cassio.

de pudenda tegentes, ut scribit Cicero,[a] & Vul
catius Gallicanus.[b] Polybius Gessatas huius-
modi describit. *Qui trans Alpes, inquit, Rhoda-
num habitant, & propterea quòd militiam merce-
nariam obeunt, Gessatæ vocantur (nam id ea dictio
significat) reges habebant, bello Insubrum Gallorũ
cum Romanis peracto, Congolitanum & Anero-
stem, ij cum Boijs & Insubribus pugnantes contra
Romanos, ob magnitudinem animi & incredibilem
gloriæ cupiditatem abiectis subligaculis & scutis,
nudi tantum ante omnes stabant, rati per eum mo-
dum aptiores sese & magis expeditos ad bellum fo
re: si quidem densæ in his locis sentes implicarent ve
stes, & usum armorum præpedirent.*[c]

c Polybius li. 2. histor.

De hospitijs militum. Cap. IIX.

1 *Hospitium alimentis connumeratur.*
2 *Hospitia militaria in castris tentoria, & alibi domus*
Hospitiorum designatores, mensores. eod.
Metator quis. eod. *Metatum quid. eod.*
Metationis castrorum forma. eod.
Tentorij erigendi uel deponendi in castris lex. eod.
Fourriers, *quare nominati, eorum pœna si quid extorqueant ob liberationem hospitij. eod. & 11.*
Hospitis signati nomen delere, falsi habet pœnam. eod.
3 *Hospitiorum militum leges quædam.*
4 *Hospitij diuisio inter dominum, & hospitem militem ut fiat.*
5 *Hospitij nomina quæ militibus hospitibus debentur.*
6 *Salgama quæ hospitibus præbendæ.*
7 *Metatoris liberatio ab hospitio, non potest alio hospitio onerari.*
8 *Hospitij onus patrimoniale munus, & qui eo non teneantur.*
9 *Hospitiorum immunitas alios non onerat.*
10 *Hospitia militum euntium in bellum, & redeuntium ubi debent constitui.*

1 INter alimenta, & hospitia ad habi
tandum connumerari, quia sine
his non potest commodè quis vi
uere, palam est:[d] quamquam hos
pites inter peregrinos sint, nec propriè habita-
2 re dicantur.[e] Proindæ de hospitijs militum a-
gendum, Erant hospitiorum militarium duæ
species, in castris videlicet, & in domibus: in ca
stris tabernacula & tentoria erant. Qui ea hos-
pitia distribuebant mensores & designatores à
Vegetio dicti.[f] Mercatores uocant iurisconsul
ti,[g] & mensores etiam.[h] In castris metatum,
erat spatium loci, intra quod militem se conti-
nere & hospitari oportebat. Et Sidonius Apol-
linar.[i]

Contrahis, aggrederis, superas, includis, & ut te
Metato spatio castrorum Sardica vidit,
Obsidione premis.

De castrorum metatione & de forma seu figu-
ra, & quæ obseruanda in illa, plura colligit A-
lexander ab Alexandro, quæ apud illum uide-
to,[k] & apud Polybium,[l] vbi & lex, ne cui mili-
tum prius liceat erigere, uel deponere tento-
rium suum, quam tribunorum imperatorisve
tentorium erigatur deponaturve. Signabant
creta, uel alia re metatores hospitia manu pro
pria, nomine hospitis in foribus domus: quod
si quis deleuisset, falsi pœna tenebatur:[m] à fori-

d l. verba victus, de verbo. signi. P.
e l. 1. §. habitare, de his qui deiecer. vel effuder. in P. l. de uotam, l. 5. de metat. li. 12. C.
f Vegetius, 2. de re militari.
g l. fin. de metat. & epidemetic. lib. 12. C. tit. 41.
h l. 1. & 2. de metat. & epideme. lib. 12. C. l. 1. de mensor. eo. lib. 12. C. tit. 28
i Sidon. Apollin. in Panegyrico Anthemio dicto.
k Alexand. ab Alexand. lib. 1. genial. dierum ca. 22.
l Polyb. lib. 6. epit. vid. Ioseph. de bell. Iudai.
m l. 5. de metat. lib. 12. C.

bus & hodie isti uocantur qui metati, apud
3 nos *fourriers, mareschals de logis*. Leges de hospi
tijs militum dictæ sunt: quarum prima erit, ut
illicita ministeria sub prætextu adiuuantium
militares viros, ad concutiendos homines pro
cedentia prohibeantur, & deprehensa coerceã
tur à præside prouinciæ. Et caueatur ne tenuis
uitæ homines, sub prætextu aduentus officio-
rum, uel militũ, limine unico, id est, eius quod
pauperi necessarium est, uel limine seu habita
tiuncula unica, uel breui supellectili, ad alio-
rum usus translatis, iniurijs uexentur. Ne quid
sub nomine militum quod ad utilitates eorum
in commune non pertinet, à quibusdam pro-
pria sibi commoda iniquè uendicantibus, com
4 mittatur.[n] Lex alia diuisionis domus inter hos
pitem, & dominum, qua insolentia militum
continetur, ut distincta domo in tres partes,
duas dominus sibi liberas habeat, tertiam ue-
rò hospes: ex tribus primam eligit primum do
minus, secundam hospes, tertia domino relin-
quitur. Nisi hospites illustres sunt: quia tunc
media domus pars ijs relinquitur. Eo tamen in
omnibus his obseruato, ut ergasteria mercium
causa, extra diuisionis partes domiois libera
sint: nisi equites hospites sint, quibus si stabula
deficiãt in domo, pars aliqua ergasteriorũ sine
magno incommodo domini, stabulo deputa-
tur, pœna aliter quam diximus tentantibus, si
illustres sint 30. librarũ auri imposita, cæteris
5 militia priuandis.[o] Hospitiorum nomine do-
mini tenentur præbere hospitibus, quæ habita
tionis causa tantum necessaria sunt, nõ etiam
ea animalium pascua uel hominum escas. Qui
nimo & miles, qui ea exigit, & dominus qui e-
tiam ea spontè exhibet, pœnæ affici debent.[p]
Ideo enim stipendia, & annonas milites acci-
6 piunt, ne prouinciales onerent.[q] Forsan ueti-
tum non erit salgama rustica militibus petere,
videlicet τὰ ταρίχη quæ condita ad usum domi
ni seruantur, ut putà mala, pyra, ficus, vuas, ra-
pas: nam ea vili pretio sunt, ut innuit Columel
la dum ait.[r]

Tempore non alio vili quoque salgama merce,
Capparis, & tristes inulæ ferulæq; minaces
Plantantur.

Verùm cautum, ne quis militum, aut tribuno-
rũ, aut præpositorũ, salgami nomine exigat ab
hospitibus suis culcitras, oleũ, lignũ: nec etiam
nolentibus ijs hospitibus auferat:[s] neve balneũ
à domino ædium postulet.[t] Liceat propria au-
thoritate militem expellere cuique domino, si
prægrauandi causa in possessioné uenerit, nec
crimen aliquod pertimescat: cum sibi arbitriũ
7 ultionis suæ sibi sciat esse concessum.[u] Qui
hospitia præbuerint metatoribus, siue quolibet
pacto eis satisfecerint, nullam uel pensionis
uel discussionis domus gratia molestiã sustine
8 re coguntur.[x] Hospitij onus, munus patrimo-
niale est.[y] Idcirco quemadmodum diximus à
muneribus patrimonialibus liberos quosdã es
se, sic & ab hospitijs quosdam seleuari anno-
tandum est: quamuis non omnes, qui à patri-
monialibus excusantur, ab hoc immunes sint,
sed quibus indultum lege est: quales sunt ar-
chiatri principis, & urbis Romæ, literarum ma
gistri, & artiũ liberalium professores, insignes-
que pictores, & doctores legum, scilicet profes-
sores.[z] Item consules, & patritij tres domos ha
bent ab hospitio liberas, & hæredes eorum: ho
rum filij, pater, mater, soror, frater, uxor, duas.
Consules tantũ duas semis, & hęredes eius vnã
semis. Si solum consul, eodem modo. Præfecti
& magistri

n Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. illicita ministeria, cũ §§. seq. de offi. præsid. li. 1. P. tit. 18.
o l. 2. de metat. lib. 12. C. & l. hac lege, 10. §. si qui illustres, eod. tit.
p l. deuotum, l. 5. de met. lib. 12. C. l. 3. de erog. milit. anno. lib. 12. C. l. 2. ne rusticani ad vllum obseq. deuocen. li. 11. C. tit. 54.
q dicta l. 3 de erogat. milit. anno.
r Columella, lib. 10.
s l. vnic. de salgama hospi. non. præb. lib. 12. C. tit. 42.
t l. hoc prosp. ctũ est, de metat. lib. 12. C.
u l. deuotum, l. 5. eod. tit.
x l. omnes, l. 9. de metatis, lib. 12. cap. 9. C.
y l. 9. de muneribus patrimonial. lib. 10. C. l. 5. §. munus, de muner. & honor. in P.
z l. archiatros de metatis, lib. 12. C. l. medicos, & l. fin. de profes. & med. li. 10. C. tit. 52. & fi. §. fin. de muner. & honor. in P.

& magiſtri militum, dum uiuunt, duas: hæredes eorum, unam: magiſtri officiorum uel quæſtores, unam ſemis: hæredes eorum, unam. Comites domeſticorum & protectorum, ſacrarū uel priuatarum largitionum, ſingulas: hæredes eorum, dimidias, ut ſtatuit Arcadius.[a] Immunes quoque facit Leo, decem tribunos poſt primicerium, ab hoſpitijs in domibus, quas habēt in urbe Conſtantinopolitana.[b] Item & prætoria ordinariorum iudicum,[c] & fabricenſiū do-
9 mus.[d] Qui autem immunes ab hoſpitijs ſunt, non debent uicinos onerare: nec debent, ut illi
10 onerentur, immunitatem impetrare.[e] Cæterū & annotandum eſt, militibus ex bello redeuntibus, uel in bellum euntibus, non ſemper hoſpitia in domibus priuatorum conſtituenda eſſe: ſed & in turribus murorum iuxta ſolum, non autem in ſuperioribus contignationibus, forsā metu proditionis, ſed in pedeplanis, ut loquitur Iuſtinianus.[f] Sed & Plutarchus notat, morem fuiſſe Romæ, exercituum ducibus urbem non ingredi.[g] At dum in præſidio milites ſunt, placuit Franciſco primo, eius nominis Regi Gall. intra mœnia urbium hoſpitari debere,[h] utque ſi quis ex ciuibus, uel caminum, uel ſtabulum domus ſuę corruperit deiecerítve, ne milites reciperet, domo ita illis reddita inutili, cogeretur reſarcire & reficere, & mobilia inde eiecta reſtituere in formam priſtinam. Cæterū ſuppellectilia militibus concedi cum inuentario iudice loci authore, & ex eodem reſtitui, ante-
11 quam inde migrent.[i] Edidit & idem rex caput aduerſus metatores militum, ut ſi quis prętextu officij aliquid a dominis domorum extorſerit, ne ibi ſignaret uel deſignaret hoſpitia, furca ſuſpendatur.[k] Demum ut qui ab exercitu cum commeatu impetrato & ſubſcripto a ſuo duce recedunt, non hoſpitentur gratis, ſed in publicis hoſpitijs, more aliorum uiatorum.[l]

a in l hac lege, l. 10 de metatis, li. 12. C.
b l fi eo tit. de meta.
c l cunctos, l. 3 C. eo ti.
d l. fabricenſium, C. eod.
e l. omnes qui, l. 9. de meta. li. eod. C.
f Iuſtinia. in l. deuotiſſimos, l. 7 de metatis, li. 12 C.
g Plutarch in Pompei vita.
h Ordonnances du Roy Frāçois ſur le faict de la guerre, art. 3.
i eod. conſtitu. art. 7. & 8.
k eod. conſtit. art. 23.
l eod. artic. 26.

De Prædijs & Caſtris militibus aſsignatis. Cap. IX.

1 *Prædia militaria.*
Prædia in uſum uel opem militiæ a priuatis relicta.
2 *Caſtella militum limitanea.*
3 *Magiſtri militum cura circa caſtella limitanea.*

1 IN feudorū tractatione docuimus, aliquādo diſtributos fuiſſe agros, potiſſimū limitaneos, militibus, uel pro munere militiæ,[m] quos ipſi ſuo labore curarent, eoſdem & defenderēt, omni tributo remiſſo,[n] de quibus iterum non loquar, ſed addam, & a priuatis etiam in uſum militiæ fundos relictos aliquoties, ut ex illorum prouentibus militibus frumenta darentur.[o]
2 Erant & caſtellorum loca, in oris regni, quæ ab alijs quam a militibus non poterant detineri, ut ſi priuati caſtellani inuenti eſſent non milites, capitali ſententia plecterentur.[p] Quia priuato cuſtodia limitis imperij committi non debet,[q] propter periculum uicini hoſtis & prodi-
3 tionis. Quinimo & cura magiſtri militum olim erat, ob eundem metum, ut etiam caſtella per milites poſſeſſa limitanea, & ciuitates per limites conſtitutas, quæ ad iuſtam magnitudinem accederent, ita diſponeret & circumcideret, ut per paucos poſſent defendi & tuto conſeruari.[s]

m vt l. in agris, de acquir. rer. dom. in P. l. omnes fundi, l. 8. de fundis patrimo. lib. 11. C. titu. 61.
n l fin de fundis limit. li. 11. C. titul. 59 l in nomine domini, de offi. præfect. præto. Affri li. 1 tit. 20.
o l. 1. de fundis limit. li. 11. C.
p l. 1. eod. ti. de fundis patrim.
q l. legatum, de operibus publi. in P.
s d. l. in nomine domini, §. interea, de offi. præfec. prætor. Affri.

De Officijs militum, & pœnis in illis delinquentium. Cap. X.

1 *Militare crimen quod dicatur.*
2 *Militares leges de non detrectanda militia, de ſe non dedendo, de obedientia præpoſitorum mandatis.*
3 *Pugnandum non eſſe, niſi iuſſu imperatoris exercitus, exemplis uindicta docetur.*
4 *Militum contumacia plectenda.*
5 *Militibus uallum, aut agmen non licet excedere.*
6 *Miles manus inſerens, aut eum deſerens, aut contumax præpoſito quomodo puniendus, & 12.*
7 *Seditionem mouens in exercitu miles, ut puniatur.*
Commilitonem uulnerantis pœna, eod.
8 *Leges de diſciplina militum ab Aureliano præſcriptæ.*
9 *Pugnæ initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei.*
Religio in caſtris obſeruata, eod.
Plenilunij in pugna obſeruatio, eod.
10 *Miles ab auditu tubæ diſtans inter hoſtes.*
11 *Miles deflectens a uia itinerante exercitu puniendus.*
12 *Ordines deſerere pœnam habet capitalem.*
Cuſtodiam deſerere capitale, eod.
Sortitio ad pœnam militare ſupplicium, eod.
Stare pœna militaris, eod. & 15.
13 *Stationem relinquere capitale.*
14 *Militiam duplicem nemo habeat.*
15 *Commeatum quo tempore militibus dare non liceat, eod.*
16 *Deſertionis crimen diuerſum & pœna, & 17.*
Deſertor quis, eod.
Emanſor quis dicatur, eod.
17 *Fugitiuus, quis.*
Erro quis, eod.
18 *Pugnantibus alijs, non pugnare, capitale, & 21.*
19 *Pœna militaris, milites inter ſarcinas & captiuos ponere, fractis haſtis.*
20 *Miles iniuſſu magiſtratus, ne alio ſe transferat.*
21 *Miles ne commilitonem pugnantem deſerat.*
Transfuga qui.

1 OFficium regentis exercitum in duobus conſiſtit, uidelicet in danda & conſeruanda militari diſciplina.[a] Quam qui offendunt, militare crimen committunt: ut ſi extra hanc diſciplinæ rationem delinquant, commune crimen admitte-
2 re dicuntur.[t] Leges militares formulam, & uiuendi, & officij præſcripſerūt, quarum aliquas recenſebo, additis pœnis eorum qui ab his declinant: & ita delictum militis eſt, quod aliter, quam diſciplina militiæ exigit, committitur, uel ſegnitie, uel contumacia, uel deſidia.[u] Prima erit, ne quis munus militiæ detrectet, nec ei ſe uel ſuos ſubtrahat, alioquin pœna imminente legibus impoſita.[x] Ne ſe dedat cui non licet, hocque crimen augetur, ut in cæteris delictis, dignitate, gradu, ſpecieque militiæ.[y] Obediant milites præpoſitis, & mandata eorum exequantur: aliter peccatum deſertoris ſubeant.[a] Ne prohibita a duce faciant, uel mādata omittant: alioquin capite puniantur, etiāſi res bene
3 geſſerint.[a] Q. Fabius Rutilianus magiſter equitum a Lucio Papyrio curſore dictatore uirgis iuſſus cędi, quod exercitū eduxiſſet aduerſus Sānites ſine eius iuſſu, quãuis eos fudiſſet.[b] Vt & Poſthumius

a l officium, §. 1. de re milit. P. li. 49. ti. 16.
t l. 2. eod.
u l. omne delictum, l. 6 eod.
x l. 4. § gratum autem, & §§. ſeq. eod.
y l. 7. §. fi. eod.
z l. 3 § ſi præſides, eod.
a l. 3 §. in bello eo. de re mili. l. omne delictum, § contumacia, eod. ſimil. lex 22 in milit. tanb. Deſtinia.
b Valer. Max. li. 4 c. 2. Eutropi. li 2. Plin lib. de vir. illuſtribus.

sthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus, fi-
lios & prouocatos ab hoste & uictores, iusserũt
occidi, quod non expectato Imperatoris iussu pu-
4 gnassent.[a] Et multo grauior contumacia erit
ipso contemptu. Nam ut docet exemplo & res-
ponso Pub. Crassi Muniani Gellius, corrumpi-
tur & dissoluitur officium Imperatoris, si quis
ad id quod iussus est, non obsequitur, & cõsilio
ducis non considerato, arbitrio respondeat.[b]
5 Qui agmen excesserit, ex causa uel fustibus cæ-
ditur, uel mutare militiam solet. Necnon & si
quis uallum trãscendat, aut per murum castra
ingrediatur, capite punitur: si uero fossam tran
silijt, militia reijcitur.[c] Hoc enim & in muris
publicis & fossis capitale perpetuo fuit crimẽ.[d]
6 Qui manus intulit præposito, capite puniẽdus.
Augetur & hoc crimen qualitate, seu dignitatẽ
præpositi.[e] Sicut & contumacia, irreuerentia
omnis aduersus ducem uel præsidem militis,
capite punienda est.[f] Eadem capitalis pœna ei
imposita, qui præpositum suum deseruerit, uel
7 protegere noluerit.[g] Ad contumaciam se-
ditio pertinet, mota inter milites, quæ si atrox,
capite punitur: si intra uociferationem, uel le-
uem, habet è gradu militiæ reiectionem.[h] Lex
Rotarij inter Langobardos, animæ, id est, uitæ
periculum in eos statuit milites, qui cõtra prin
cipem, uel in eum quem illis præposuerit, eam
mouerit.[i] Scipio Africanus, in castris Hispaniæ
seditiosos milites, nudos protrahi iussit, & ad
palum deligatos, uirgisque cæsos securi percu
ti, ut author Liuius.[k] Sed plura alibi de seditio
sis suo loco in crimine læsæ maiestatis huma-
næ. Porro qui commilitonem uulnerauerit, si
quidem lapide, militia reijcitur: si gladio, capi-
8 te plectitur.[l] Leges militares Aurelianus Cæ-
sar tribuno præscripsit huiusmodi:[m] *Nemo pul*
lum alienum rapiat, ouem nullus contingat, uuam
nemo auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, li-
gnum nemo exigat, annona sua quisque contentus
sit. De præda hostium, non de lachrymis prouincia-
lium habeat. Arma tersa sint, ferramenta Samiata,
calciamenta fortia: uestis noua ueterem excludat.
Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Equũ
sagmarium suum defricet, captum animal non uen-
dat, mulum centuriatum communiter curet. Alter
alteri quasi seruus obsequatur, à medicis gratis cu-
rentur, aruspicibus nihil dent, in hospitijs caute se
9 *agant. Qui aliter fecerit, uapulet.* Romani quoq;
qui maius momentum in religionis obseruan-
tia, quàm in uincendis hostibus posuerunt, ini-
tio pugnæ ex more Deos suos adorare & uene-
rari soliti erant.[n] Lacedæmonijs aute plenilu-
nium in aciem prodire, lege non licebat.[o] Ali
quando & Iudaicus populus à bello abstinuit
sabatho, ob Dei honorẽ: donec necessitas Ma-
chabeos legem & uitã tuendi illo die arma su
10 mere coegit. Lex alia militaris, militẽ ab audi
tu tubæ exercitus distantem, in hostium refere
11 bat numerũ.[p] Alia Alexãdri Cæsaris, ut si quis
de uia in alienam possessionem deflexisset, pro
qualitate loci aut fustibus subijceretur in con-
spectu eius Cæsaris Alexandri, aut uirgis.[q] Sic
Philippus rex Macedonum Aphthonetum sta
gris cecidit, quod cum sitiuisset, aciẽ deserta, di-
gressus ab itinere in publicum hospitiũ diuer-
12 tisset.[r] Refert & Appianus eos qui seditionẽ in
exercitu concitassent, qui custodiam, aut ordi-
nes in bello reliquissent, sorte delectos morte
mulctatos.[s] Est enim digna obseruatione lex,
ordines ne quis deserat. Atque pœna aliquan-
do non seruati ordinis, ignominiæ causa, stare,
& scutũ præ se ferre. Qua damnatus sub Lysan

a Val. Max li. 9. c. 3. Oros. libr. 5. c. 8.
b Gelli. libr. 1. cap. 14.
c in l. 29 militar l. Iustinian. l. 3 § in bello, de re milit. vide Cõstãt. Harmenop. libr. 2. tit. 16.
d l. fi. de rer. diuis. in P.
e in l. omne delictum, § 3. de re milita. c. homo christianus, 40. dist. in l. 11. & 12 & 13 leg. milit. Iustini.
f d l omne delictum, §. contumacia, l. milites agrum, l. 13 § irreuerẽs, de re mili. P.
g l. 3. § si & d. l. omne delictũ §. si eo. tit. l. 2 & l. 2. §. cùm dominum, ad Syllania. P. & l. 31. leg. mili. Iustin.
h l. 3 §. qui seditionẽ, de re militar. P. & l. 13. leg. militar. Iustin.
i l. 1 tit. de malefic. libr. 1. leg. Langobard.
k Liuius. li. 8. decad. 3.
l l. omne delictum, l. 6 §. si quis commilitonem, de re milit. in P.
m Flaui. Vopisc. in Aurelia no.
n Plutarch. in vita Marce. Cœli. Rhod. libr. 9. cap. 27.
o Suidas, in Hippea.
p App. Alexã. in Lybico.
q Lamprid. in Alexan. facit l. 3. verst. sed qui agrum, de re milit. in P.
r Aelian. li 14. de var. hist. c. 8.
s Appia. libr. 3. bello. ciuil.

dro classis Lacedæmoniorum præfectus Der-
13 cyllides à Pharnabazo accusatus.[t] Suidas au-
tem apud Romanos capitale fuisse tradit de-
seruisse munus suum, stationem, seu aciem.[u]
Modestinus eum qui stationis munus relin-
quit, plusquam emansorem esse dicit, & pro
modo delicti, aut castigari, aut gradu militiæ
deijci.[x] Et ex eodem, legio si deficiat, solet mi-
litia auocari.[y] Gratia. Valens. Theodos.
CCC. iubent, ne milites & tribuni per posses-
siones uagentur, sed ut remaneant cum signis
proprijs, & in mansionibus solitis ac publicis:
14 alioquin grauiori supplicio indicto.[z] Hinc
mutuatur rationem lex, ne quis duplicem tra-
ctet eodem tempore militiam:[a] quia militia
assiduum exigit militem, nec momento abeun
tem. Imo lex Iustiniani Græca sanciuit,[b] ut
miles capite puniatur, qui tempore pugnæ,
uel dum acies ordinatur, statione aut ligoo re-
licto fugerit, aut ex loco prosilierit, in quo or-
dinatus, cadaueris spoliandi causa, aut ad ho-
stes temere prosequendos, utpote qui ordines
aciei dissoluerit, & socijs suis insidias parasse vi
deatur. Imo nec licet à numeris ad alios numa
ros milites trãsferre, nisi Augusta maiestas uti-
litatis publicæ causa hoc fieri iusserit.[c] Neque
ipsis ducibus permissum passim tempore belli
commeatum militibus dare, pœna capitali &
diatribus & accipientibus imminante:[d] nisi pau
cis & ad breue tempus, & non urgente oppo-
sito hoste,[e] & expositis prius causis profectio-
15 nis.[f] Gracchus consul in secundo bello Puni-
co, exercitum Volonum, quòd in prælio socios
deseruissent, iussit stando cibum capere per om
16 ne belli tempus.[g] Desertionis crimen gradus
habet, quia diuerso modo habet delictum. Si
quidem desertor in iure dicitur ciuili, qui per
prolixum tempus euagatus reducitur,[h] & qui
belli tempore abierit à signis.[i] In quo postre-
mo differt ab emansore, qui is est, qui postquã
diu uagatus est, in castra reuertitur.[k] His proxi-
mus est, qui ad diem commeatus non uenit, &
in eum perinde, ac in desertorem & emansorẽ
statuendum: facta tamen prius copia dicendi,
num qua iusta causa detentus excusari potue-
rit:[l] & qui commeatus spatium excessit in ea-
dem causa est.[m] Edictum Germanici deserto-
rem militem faciebat, qui dio affuisset: ut is in-
ter emansores haberetur. Leuius tamen delictũ
emansoris, uelut in seruis, erronis: grauius de-
17 sertoris, ut in seruis fugitiuis.[n] Plane fugitiuũ
dicunt leges eum, qui ita consilio capto à Do-
mino aufugit ne ad illum postea reuertatur. Er
ronem uero pusillum, fugitiuum, qui non qui-
dem fugit, sed frequenter sine causa uagatur.[o]
Examinantur autem causæ semper emãsionis,
quis, & ubi quis fuerit, quid egerit: & datur ue-
nia ualetudini, affectioni parentũ & affinium.[p]
Pietas enim in proximos sæpe præsumptionẽ
doli mali pellit. Et si seruũ fugientẽ persecutus
est, uel si qua huiusmodi causa fuit.[q] Nec om-
nes desertores similiter puniuntur, sed habetur
ordinis, stipendiorum ratio, gradus militiæ, lo-
ci, muneris deserti, ante actæ uitæ, si solus, uel
cum alijs deseruerit: num crimẽ desertionis so-
lum sit, uel aliud habeat coniunctũ, & tempo-
ris, quo in desertione fuerit. Qui in pace deser-
uit eques, gradu pellendus: pedes, militiã mu-
tat. Qui autem in bello, uterque capite puni-
tur. Crimen adiectum desertioni grauiorem ad
dit pœnam. Desertor ex prima desertione, capi
te punitur in urbe inuentus: alibi, ex prima
desertione destituitur, ex secunda capite puni-
tur.

t Xenoph li. 3. rer. Græcar.
u Suid in ver. λιποτάξιον.
x l. 3 § qui stationis, de re mili. in P.
y d l. 3. § fi.
z in l. tribuni, l. 11 de re mili. l. 12 C.
a l. fi. qui mili. non poss. li 12. C. facit l. fin de assesso. C. & c. de multa, de præben.
b l. 22. in legibus milita. Iustin.
c l. contra publicam, l. 14 de re mili. li. 12. C. glo in ca. ad apostolicam. in ver ad prohibendum, de regula
d l 1. de commeat. lib 12. C. titul. 41. l. non omnes. §. 3. de re milit. P.
e l. per hanc. §. vt autem, de erogat. milit an no li 12 C
f l nemo miles. l 13. cod.
g Liuius, li. 4. decad. 3.
h Modestinus, l. 3 § desertor, de re mili. in P.
i l. 1. § desertor, & de desertorib libr. 12. C. tit 46
k d. l 3 §. emãsor.
l d. l. 3. § si ad diem commeatus.
m l. qui commeatus, l. 14 de re milit.
n l. 4. § edictũ Germanici, de re milit. in P.
o Vlp. in l. quis est fugitiuus, l. 17 cum fuit §§. & §. erronem, & de ædilit. edict. li. 21 P. tit. 1.
p l. 4 §. examinatur, de re milit. in P.
q Vlp. in l. 3. §. si eum quis retineas, de libero hom. exhib. li. 43 P. ti. 30 l. 2. de custo. in P.

tur. Desertor se offerens: ex indulgentie principis in insulem deportatur[a]. Iustinienus tamen mirius agens, ait desertorem qui sponte processerit, peccati anteriotis supplicium timere non debere[b]: qui desertorem scienter receperit & celauerit in dnmo vel agro, & is capite punitur, & dnmus fisco defertur[c]. *Si quis*, inquit Carolus, Magnus, *adeò contumax aut superbus extiterit, vt dimisso exercitu absque iussu aut licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theutonica lingua dicimus eriflex fecerit, ipse vt reus maiestatis periculum vitę incurrat, & res eius fisco nostro seruentur*[d]. Scipio militerem disciplinam apud Numantiam corrigens, quem militem extra ordinem depræhendit, si Rnmanus esset, uitibus: si extreneus, fustibus cæcidit[e]. Aliquando, similes ad exercitum nō redijsset, consul eum, & bona eius nendere

18 iussit[f]. Tempore quo est pugnandum, non pugnare, & ita munus suum deserere, greuius crimen est: utpote prodiitionis speciem habeus, & seuerius idcirco, & morte uindicatur. Eo nomine Lætus dux exercitus Seueriani Cæseris, capite demnatus, post commissum prælium Lugdunense, quòd alijs pugnantibus à prælio spectator abstinuisset[g]. Eadem rationa & Metius Suffetius dux Albanorum, cum exercitu ab Alba, à Tullio Hostilio in auailium accitus contra Veientes, cùm à pugna se substraxisset in montem, ut pugnantium uideret exitum, & fortiori posteà se iungeret, ut proditor in diuersas partes distractns, arboribus in diuersa tendentibus, pœnas meritas tependit[h]. Scribit & Gregorius Turonensis[i] Clodoueum Frācorum regem indignetum cōtra Chararicum in auxilium uocatum, quòd is, dum cum Siagrin pugnetet rex, eminus stetisset neutrā partem adiuuans, exitum expectans, nt cum eo qui ninceret amicitiem iniret. Et ideo tandem capiteli cum filio enm supplicio affecisse. De his etiam, qui non pugnant elijs pugnantibus, in proditorum serie, dum ageremus de crimine imminntæ hnmanæ maiestatis, egimus.

19 Subiungam tamen aliam pœnam, quæ etsi capitalis non sit: ettamen sæuior ob ignominiā diuturniorem nidetur nobilibus, & genere illustri natis. De qua epud Ammienum Marcellinum[k], qui refert tertiariorum equestrem numerum à legionibus incusatum, quòd cùm ipsæ aduersum hostiū irrumperent acies, illi paulatim dilapsi alacritatem penè totius minuissent exercitus: nnde commotus ad indignationem iustam imperator exercitus, ademptis signis hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos, agere iter imposuit, ductora eorū qui fortiter solus decertarat, aliæ turmæ eppo sito cuius tribunus turpiter prælium deseruisse annūciabatur. Abiectos quoq; fuisse sacramento alios quatuor, ob flagitiom simile uexilletionum tribunos. Scribit & Gellius[l], quod & fuit antiquitus militaris animadoersio, iubere militi ignominiæ causa uenem solui, & sanguinē dimitti quod opinatur factum in militibus stupentis animi, atq; à aeturali babitu declinantis, nt nō tam pęna quàm medicine uideretur: Posteà tamen ob pleraq; alia delicta, idē factitatum per consnetudinem: quasi minus seni ui

20 derentur omnes qui delinquerent. Huc edden da Lacędemoniorū lex quàm ab Aegyptiis acceperunt, neminem bellatorum citra magistra

21 tuum consensum aliò se cōferre[m]. Lex Rotharii Langobardorum regis, *Si quis contra inimicū pugnande, collegam suum dimiserit, aut astalium fecerit, si eum deceperit, & cum eo non pugnauerit, animę suę detrimentum patiatur*[n]. Fustuariū etiem apud Ciceronem meruit, qui consolem reliquerit[o]. Et Francis etiam, deseruisse exercitū cepitale, quod illis sua lingua, *Herischlitz*[p]. Defunctorū in desertione bone, confiscari Marcus & Antoninus CC. steiuerunt[q]. Disciplina antiqua Romanorum secundum Polybiū, ex desertoribus pluribus, quidam cnrem nmnibus militibus sorte eximuntur, arguuntur, fuste cędūtur nulla deprecatione admissa. At reliqui, hordeo illis pro tritico demēso, extra uallū

22 munimenta tendere iubentur[r]. Inter desertores transfugę quoqoe annumerandi, qui malo consilio, & proditoris animo patriā relinquūt[s]. Sed desertoribus quibusdam leuior pœna. Magis delinquit emansore desertor, & desertore transfuga: & ita oblatus desertor, vel à se, nel ab alio ex quibusdam caosis pœnam euitet desertionis[t]. Deportatur tamen qui non nisi post qoinquennium, se obtulit: nisi minuenda pœna sit deteriore militie, si pater filium offerat, ne ad supplicium patet uideatur obtulisse[u]. Trensfugas, sicut & consiliorum nostrorum renuncietores, scilicet hostibus, aut uiuos exuri, aut furca suspendi debere respondit Paulus[x]. Atqua Modestinus, eum qui ad hostes trensfugerit & redierit, torqoendum esse, & ad bestias damnandum, respondit[y]. Marcellus transfugat, ubicumque inuenti fuerint, quasi hostes interimere licere quoq; statuit[z]. Quod & probat Iustinianus in desertoribus, si illi armis resistendū esse puterint[a]. Arrianus iurisc. ei qui transfugit, & posteà multos latrones apprębendit, & transfugas demonstrauit, posse parci, ex edicto Adrieni C. tradit: & tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere[b].

Leges circa segnitiam militum.

Cap. XI.

1 *Miles laboribus assuetus esse debet.*
2 *Militum pauidorum, & primò fugientium pęnæ.*
3 *Excubias relinquentium pęna.*
Excubiarum circuitio, & mutatio & partitio vigiliarum. eod. & 4.
4 *Tribunus vigilias circuire debet, & pœna non circumeuntis.*
Pœna viuum sepeliri. eod.
5 *Pingues habiti ignaui, & equo priuati.*

1 Milites inter cætera & leboribus duretos, & uigilantes esse par est: cùm in bello non liceat bis peccare: *Miles*, inquit Seuerus Cæs. *labore probatur, non mollitudine*[c]. Et Vlpian. *milites*, inquit, *appellantur à mollitia*, id est duritia, quam sustinent, per antiphrasim[d]. Quemedmodum quoque Sextus Pompeios Festus

2 notat[e]. In hac igitur etiam disciplinæ militaris parte, & leges constitutæ in pauidos & segnes. Prior illa, *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus, propter exemplum, capite punitor*[f]. In pari pœna caligatus est, qui metu hostium, langorem simuleuit[g]. Qui filium suum, vt anteà diximus, subtrahit militiæ belli tempore, bonorum parte multatur, & exilio: si in pace fustibus cędi iubetur: filius in deteriorem militiam mittitur[h]. Qui filium debilitauit,

Left margin notes:
a l. ab omnes, l. 3. cum seqq. ff. de re milit.
b in l. 2. §. desertor, de desertorib. li. 12. C.
c l. 1. eod. tit.
d in constitutionib. Caroli Magni, in capitularib. additis ad leges Ligobard. titu. de desertoribus.
e li. 58. Epito. Liuij.
f libr. 55. Epit. Liuij.
g Herodianus, lib. 3.
h Liuius, li. 1. deca. 1. Oros. li. 2. c. 4.
i Grego. Turonens. li. 2. historia Francor. c. 41.
k Ammianus Marcelli. li. 25.
l Gell. libr. 10. cap. 8.
m Isocrates orat. 3. quæ inscribitur Heleuæ encomium.

Right margin notes:
n lib. 1. legum Langobar. titu. de malefic. 6.
o Cice. 3. Philippica.
p Beatus Rhenanus li. 2. rer. Germanicarum.
q l. 4. de re milit. lib. 12. C.
r Polybius, in Sex.
s Pau. in l. post liminiū, l. 19. §. transfugę, de capti. & postli. reuer. lib. 49. P. tit. 15.
t l. 4. §. edictū, de re milit. in P.
u l. milites, 13. §. desertorem, eod. tit. P.
x Pau. l. si quis aliquid, l. 38. de pœn. lib. 48. P. tit. 19
y Modestin. in l. 3. §. 10 qui, de re milit. P.
z l. eiusdem, l. 3. §. fin. ad leg. Corn. de sicar. lib. 48. P. tit 8.
a in l. 2. de desertor. li. 12. C.
b l. ab omnea, § si de re milit. P. argu. l. quisquis, § fina. ad l. Iul. maiesta. C. l. 1. c de his qui se deferunt.
c Herodia. lib. 3. histor. Cæsarum.
d l. 1. §. milites autem. de mil. testa. in P.
e Pompe. Festus, lib. de uerbor. sign.
f l. omne delictum. l. 6. § qui in acie, de re mil. in P.
g d. l. omne, §. exploratores.
h l. 4. §. qui filium, eod. tit. P.

delectum per bellum indictum, vt inhabilis militiæ sit deportatur [a]. Pusillanimes quoque existimati, qui se impatientia alicuius doloris, aut tædij uitæ, aut morbi, aut furoris, aut pudoris, uulnerauerint uel mortem consciuerint, & cū ignominia mittuntur [b]. Iustinianus eum qui flagitiosa ignauia delitescit inquiri, & inuentū degeneris mortis gladium subire iubet, atq; re ctores prouinciæ, qui hoc crimen uel gratia uel dissimulatione distulerint uindicare, patrimonij & existimationis damno subijs, & priores officij capitali supplicio [c]. Polybius quoq; testatur, probro fuisse inter milites Romanos, falsò dicere apud tribunos se strenuè gessisse in hostes, dispositiones, præsidij locum metu reliquisse, telum aliquod ob metū abiecisse [d].

3 Qui excubias palatij deseruerit, capite punitur [e]. Callistratus autem notat milites custodias derelinquentes in periculū deduci, & pro modo negligentiæ uel coerceri, uel militiam mutare, uel ultimo supplicio affici [f]. Quod Neratius firmat [g]. Epaminundas, cūm custodias stationesq; circuiret, ut disciplinam exemplo stabiliret, sopitum militem gladio transfixit, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. *Castris metatis*, ut ait Polybius, *tribuni exigunt à singulis nihil furto è castris ablaturos: posteà excubias circa castra uallata ponunt, uigilias & circuitiones noctu agunt, scilicet Romani. Aliqui præcedenti die admoniti per singulas uigilias, & aliqui certas circuunt, alij post eos sequuntur. Qui circuit à singulis uigilibus accipit notas & suas tesseras. Si inueniat uigiles dormientes, uel reliquisse custodiam, cum socijs attestationis accipit, & manè apud tribunos producit tesseras, ex quibus cognoscitur qui reliquerint custodiam, & tribuno custodia uocato, res agitatur: si damnetur, fuste cæditur. Idem & si quis uigiles eos calumnietur* [h]. Fuisse in castris uigilias quatuor ternarum horarum, ubi & singulis ignes noctu tradit Diodor. Siculus [i].

4 Inter ea quæ officij, quæ plura sunt [k], tribunorum sunt, & illud est, circuire uigilias seu excubias [l]. Quamobrem P. Pilius triumuir nocturnus, à Pub. Aquilio tribuno plebis accusatus, nam hæc cura ad ædiles tribunosq; plebis pertinebat, populi iudicio concidit, ob id, quòd uigilias neglıgentius circuierat [m]. Opilius Macrinus, tribunum qui excubias deseri passus est, totali carpento superannexum, per totum iter uiuum atque exanimem traxit [n]. Apud Plinium, Liuium, & alios, canes qui custodiæ causa nocturnę, in capitolio alebantur, quòd obdormissent, neç detexissent hostium aduentum, Romæ furca fixi & suspensi sunt, ut hominibus exemplo essent, non esse custodias & uigilias segniter agēdas, uel omittendas. Leonem Basilij imperatoris filium, Cæsarē etiam, excubiarum maximè curam gessisse, factum eius singulare testatur, de quo Luithprandus meminit [o]. Is enim ut experiretur diligentiam custodiarum & excubiarum, quæ ob metum uicinarum gentium disponuntur singulis noctibus per ciuitatem Constantinopolim, edicto, ut si quis noctu eat, cæsus carceribus mancipetur, ut posteà manè de eo iudicium habeatur, ipsemet incognitus solus, noctu in custodias data opera se coniecit, dicens se proficisci in lupanar, & corrupta prima custodia duodecim aureis, processit: inciditq; in secundā, quā & 20. aureis datis euasit: in tertiam posteà ueniens, cęsus & carceribus mācipatus. Verùm ipse sese declarans carcerum præfecto, in sedem ueniens, posteà exilio mulctatis primam & secundam custodiam, & tertiæ harum & alia bona dedit. Ad diligentiam militarem pertinet lex antiqua Francorum, ab Hetnero rege 19. eorum lata, huiusmodi. *Princeps sub rege Francorum in potestate ducali constitutus, diligenter sibi commissam prouinciam teneatur. Quòd si negligentia eius subintrauerint hostes regionem, si gentem læserint nostram, aut si incolas terræ spoliauerint, medium bonorum suorum regis marsupio pendat, & dux non sit amplius, sed priuatus uiuat honore. Si volens introitum hostibus permisit, sepeliatur uiuus, aut capite puniatur: uxores uerò eius cum liberis, & rebus omnibus regis ministerio cedant* [p]. Ignauiæ signum arbitrati sunt in milite antiqui, pinguem esse: ideo censores, ut tradit Gellius, nimium pingui homini & corpulento equum adimere soliti erant, minus idoneum eum rati cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus, sine ignominia tamen [q].

a d. l. 4. §. cum qui filium.

b d. l. omne delictum. l. 6. § si quis uolnerauerit, eo l. si quis aliquid. § si & l. respiciendum. §. in de pœnis. P. l. 1. & 2. de bonis eor qui mor. sibi conscieuerunt, l. in fraudē. § eius, de iur. fisc. cum sim. in P.

c Iustinia. in l. 9. § si de desertor sub lib. 12. C.

d Polyb. in 6.

e Pan. l. qui excubias, l. in. de re mil. in P.

f l. milites, l. 12. de custod. reorum, lib. 48. P tit 4.

g l si eo tit. de custod reor in P cum sim. ibi nota.

h Polyb. lib. 6.

i Diodor. Sicul lib. 19. Biblioth.

k undecim numera, & officio tribunorū militū, adfert & probat lib 4. Commentar. reipu. Roman ca. 10. Vuolphang La zius.

l Martian. in l. officium, l 12. § 2. de re mili. in P.

m Valer. Maximus, lib 8 c. 1.

n Iul. Capitol. in Macrino.

o Luithprand. Tomacius, de reb. per Europam gestis, li. 1. c. 3.

p Ioannes Tallemmius, lib. 1. Breuiarij histo riæ Francorū, in 19. rege.

q Aulus Gellius, lib 7. c. 22.

Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex alijs legibus.

Cap. XII.

1 *Militis furantis pœna, & uirginem corrumpentis, extorquentis pecuniam transeundo.*
2 *Milites ut plerumque iniquissimi quare.*
3 *Milites mortui sepeliendi.*
4 *Præda diuidenda lex Dauidis.*
Prædam cum hostibus diuidens, uiuus comburendus. eod.
5 *Impedimenta milites ne ducant.*
6 *Milites sua animalia à pascuis publicis & priuatis contineant.*
Milites oppidano pro suis equorumve alimentis gratis quippiam, sineve mercede extorqueant. eod.
7 *Chirographum intercipiens miles puniendus.*
8 *Scorta in exercitu non ducenda.*
9 *Milites ex cuius permissione, & quomodo ab vnius ducis in alterius ducatum transferantur.*
10 *Militis legendi causa æs non accipiendum.*
11 *Pœnæ militares quædam in summa.*

1 ALiæ superioribus annectendæ leges: *Qui aliquid per uim sustulerit, in illis ipsis locis, in quibus peccauerit, in crucem tollatur.* [r] ὁ στρατιώτης φθείρας κόρην καὶ φθείρας αὐτήν, ῥινοκοπείσθω· διδόσθω αὐτῇ καὶ τὸ τρίτον τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως. [s] Id est, *Militi, qui vi puellam corruperit, nasus amputator: data insuper tertia bonorum suorum parte. Miles quocunque loco furetur rem qualemcunque, duplum reddat, militiaque eijciatur.* [t] Reliqua uide de furto, proprio titulo de furtis. Non autem est omittenda lex Iustiniani, quæ quotidianum crimen habet. [u] οἱ ἔξαρχοι, καὶ οἱ ὑπὸ χεῖρα αὐτῶν διασώζοντες τὸ στράτευμα, ἐὰν ἀργυρολογῶσι τὰ χωρία, τὸ διπλοῦν καταδικαζέσθωσαν. *Duces, & quotquot exercitum obseruāt, si à locis quæ transeunt pecunias extorserint, in duplum condemnētur.* Monuit Diuus Ioannes Baptista, ut milites contenti essent stipendijs suis, neminem concuterent, nemini calumniam inferrent. [x] Militibus quoque edixit Pertinax imperator Romanus, ne cui ex populo contumaciam facerent, neve quem uiatorē

2 pulsarēt. [y] Quæ lex fuit, & est maximè necessaria, cum

r Vulcatius Gallicanus, in uita Cassij.

s in legib militaribus Iustiniani, l. 60.

t l. 58. eod.

u l. 45. eod. tit.

x Diuus Lucas, cap. 3.

y Herodia. lib. 2.

tia cum semel sanguine efferati animi, uix mã suetudine contineri possint. Et,

Nulla fides pietasque uiris, qui castra sequuntur:
Venalesque manus, ibi fas, ubi maxima merces.[a]

Et ut loquar cum Lucano,[b]

Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ,
Hos polluta domus, legesque in pace timendæ,
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinæ
Permiscenda fides, nullum furor egit in arma:
Castra petunt magna uicti mercede.

Statuit Iustinianus etiam, ne qui relictis militaribus castris, se ad deprædationem, uel latrocinium contulerint, seueritatem iudicis euadãt.[c] Anastasius Cæsar, eosdem iubet à grauamine
3 subditorum abstinere.[d] Lex quoque alia, ut sepeliantur mortui milites. Hac de causa Athenienses decem Imperatores suos, & quidem à pulcherrima uictoria redeuntes, capitali iudicio condemnarunt, quòd militum corpora, licet maris sæuitia interpellante, sepulturæ non dedissent; ut scribit Valerius Maximus.[e] Belli lex alia, uictos in uictorum potestate esse, de
4 qua iam egimus in seruitute personali. De præda alia Dauidis, æqualem partem esse militum pugnantium & remanentium ad sarcinas.[f] Et de præda quoque paulo post inter acquisitiones rerum ex iure gentium. Addēda lex, ut qui scelerata factione inita cum barbaris facultatem deprædationis in Romanos, seu suos dederit, uiuus comburatur: idipsum si eam alio mo
5 do factam, cum illis diuiserit.[g] Cauit Franciscus I. huius nominis, ne quis miles in expeditione duceret elixellarios, seu arcarios, impedi-
6 menta uidelicet, quæ dicuntur *bagage*.[h] Et ut militum animalia à pascuis publicis, & priuatis simul prohibeantur, statuit ius[i] ciuile, & sācijt Francisc. I. rex Gall. ut suis sumptibus, & sibi & suis equis milites escas compararent, neve earum nomine oppidis infesti essent. aliter latrunculatoris mareschatchorum notio & coercitio esset, uel eo dissimulante iudicum locorū. Insuper, ut æstimatione iuste imposita rebus
7 uenalibus, eadem mercentur.[k] Nihil nisi ab spontaneis dominis capiant, & eorum nomine, uel soluant, uel caueāt chirographis. Et ne licentia armorum abutantur, aduersus bonam fidem, & sub spe solutionis futuræ mutuantes, atque in eos, qui, ut ait Iuuenalis,[l]

Vana supervacui dicunt chirographa ligni.

Statuit ut miles, qui extorserit chirographum ab huiusmodi creditoribus metu, uel ui, uel ijsdem illicitis medijs sibi acceptilationem fieri coegerit, uel extortum ruperit incideritve, exēplari supplicio à latrunculatore uel magistro militum, siue, ut uocat, gubernatore, subijcia-
8 tur.[m] Alia lex eiusdem optimi Gallorum principis, ne milites in aciem scorta propria ducãt, neve communia & vulgaria, equo donent, per missione facta cuilibet ea equo deturbare, & equum sibi habere iure dominij.[n] Aristoteles mulieres in exercitu, magis turbam inferre q̃ hostes tradit.[o] Scipio, scorta, aruspices, uates, ca
9 stris expulit.[p] Alia lex, ne modo milites à locis, in quibus consistunt, ad alia loca sine principis authoritate speciali transferat: magister militum causam transferendi, si utilis sit reipubl. inquirat, & principi insinuet.[q] Commisit tamen

a Lucan. lib. 10.
b Idem Lucanus, lib. 2.
c l. si de desertorib. lib. 12. C.
d l. 6. §. etiam autem, de re mil. lib. 12. C. idem cultrinia in l. 3. de eroga. militar annon. lib. 12. C.
e Val. Max. li. 2. cap. 8.
f 1. Reg. 30. & Ioseph. lib. 6. Antiquita.
g l. si quis barbaris, l. 9. de re milit. lib. 12. C.
h in constitution. Francisc. 1. sur le faict de la guerre, art. 4.
i l. 2. & l. 3. de pascuis pub. & priuat. lib. 11. C. titu. 60.
k in constitution. Francisc. 1. sur le faict de la guerre, artic. 5. & 6.
l Iuuenal. Satyr. 13. & fin.
m in d. constitution. Francisc. 1. artic. 13.
n in d. constitut. Francisc. 1. art. 35. vide Alexan. ab Alex. lib. 1. Genial. cap. 19.
o Aristote. lib. 2 Polit.
p Suidas, in verbo Σκιπίων.
q l. milites, l. 14. de offic. magist. milit. lib. 1. C. tit. 31. l. contra publicam, l. 24. de re milit. lib. 12. C.

Franciscus, I. Galliar. rex hoc negotium omne ducibus militum, ut tamen non liceat ex ordine unius ducis ad alium se transferre, nisi consulto duce, & eo cum eo ad quem transferuntur conueniente epistola mutuo subscripta: iminente alioquin pœna, quòd ære diuturni fini, uidelicet priuentur stipendijs, equis, & armis, & in posterum inhabiles, ordine deturbati, ad
10 militiam habeantur.[r] Lege Iulia quoque de repetundis cauetur, ne quis ob militem legen-
11 dum mittendumve æs accipiat.[s] Esset longum esset leges alias, criminaque militaria, & pœnas persequi. Proinde, ut paucis me expediam inde, generaliter moneo, ex ducis & Imperatorum iussu præscribi mandata, quæ instar legum sunt, inter milites: & ex arbitrio eorumdem, ut plerumque pœnas adijci, quæ sunt, uel pecuniaria mulla, munerum interdictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio,[t] aliquando fustigatio,[u] uerberatio,[x] ad metalla suffodienda ablegatio, & terroris mutatio,[y] ex hybernis in campum eiectio castrorū,[z] sanguinis missio, cum solui ignominiæ causa militi uena iubebatur.[a] Inter ignominiosas castigationes, stare tota die tunicatum, discinctū ante prætorium.[b] Aliæ quoque plures, quas uideto apud Alexandrum ab Alexandro.[c] Militarium itaque pœnarum aliquæ interdum & capitales sunt, ut ex superioribus legibus constitutum est:[d] aliæ castigationes. Temperantur autem pœnæ, uel ob tyrocinium delinquētis,[e] uel licentia militari per uinum aut lasciuiam ad delictum incitata,[f] miseratione,[g] & ob alia quæ tradidimus in delictorum tractatione in principio, dum de peristasibus criminum in genere egimus. Ignominiosam missionem pœnæ aliæ comitantur, quæ infamiam sequuntur, ut precludatur uia honoribus, nec morari possint in illis locis, in quibus specialiter arguuntur,[h] neque ingredi ciuitatem.[i] Ne recipiatur posteà militare uolens, ignominia missus, etsi posteà absolutus sit.[k]

r Ordonnance du Roy Francois premier, sur le faict de la guerre, art. 2.
s l. eadē lege, l. 6. §. lege Iul. ad leg. Iul. repetund.
t l. 3. §. pœna, de re milit. in P.
u d. l. 3. §. in bello.
x l. qui cōmeatus. §. fi. eo. tit.
y Liuius, lib. 5. deca. 3.
z Liuius, li. 6. & 9. deca. 3.
a Gellius, lib. 10. c. 8.
b Suetoni. in Augusto de discipli. milit.
c Alexand. ab Alexā. li. 2. Genial dier. c. 13.
d l. 3. 4. 5. 6. 10. 13. 14. de re militari in P.
e l. 3. §. si plures, & l. 4. a tione, & li. 4. de re mili. P.
f in l. 6. §. per uinum, eod.
g l. 4. §. qui filium, l. non omnia, l. 5. §. qui in desertione, & l. milites, l. 13. §. 6. de re milit. P.
h l. 3. de re militar. lib. 12. C. cū simil. ibi nota. & in l. 2. de infami. li. 10. C. l. 2. §. ignominia, de his qui nota. infam.
i Modestinus, in l. sed & milites, l. 13. §. scribit autē, de excusa. tuto. in P.
k l. 4. §. ignominia missus, de re milit. in P.

De obsidibus. Cap. XIII.

1 *Obsides quas ob causas dantur.*
Sunt inter captiuos, non testantur: inter Christianos liberi, eod.
2 *Cœlia uirgo obses fugiens hostibus reddita.*
3 *Obsides pro fide rupta à dantibus puniti morte.*

1 Obsides, ad soluendam inimicorum seu hostium obsidionem dantur, & ad fœdera sancita firmanda, uel in fidei pignus. Proinde & istorum cognitio, & iure ad militiam pertinere mihi uidentur: & ij in potestatem eorum, quibus dantur, transeunt, & ita inter captiuos & subditos potestati hostium esse eos apparet. Sicuti Martianus ex Commodi rescripto ait, *Obsidum bona in obsidione quæsita, sicut captiuorum, scilicet decedentium, omnino in fiscum esse cogenda.*[l] Vt nec de his testari possint.[m] Sicut nec qui apud hostes sunt,[n] nisi uel impetrauerint hoc beneficium expressè à principe,[o] uel usum togæ Romanę, uel nisi ciuibus adscripti fuerint.[p] At detinentur hodiè obsides inter principes ciuitatesque Christianorum, non tanquam serui cùm liberi homines pignori obligari non possint:[q] sed ut eorum periculo & custodia compellantur, qui eos dederunt fidem datam præstare.

l Iulius Commodus, l. 3. de iure fisci, li. 49. P tit. 14.
m Vlp. l. obsides, l. 11. de testament. li. 28. P tit. 1.
n Caius, in l. eius qui apud hostes, l. 8. eod. tit. de testam. P.
o d. l. obsides.
p Martian. in leg. sed etsi excepto usu, l. 32. de iure fisci P.
q l. qui filios, quos res pignori obligari nō possunt, C. l. latos, de pignor. & apud Greg. cum simil.

Quod & iote pontifirio probatum est,[a] quod pertinet ad ius tetentionis, sine libertatis & status diminutione. Quamuis seruituti accedat, non posse è loco certo liberè abire:[b] potissimum dum consensus obsidis accessit, qui se ad id obligauit, & ob quem posteà inuitus detineri po-
2 test, ut fides impleatur.[c] Qusmobrem repetita & restituta est Cœlia uirgo nobilis Porsennæ, quæ clam ad suos transfugerat: quia pignore pacis adempto, fœdus uiolatum uide-
3 retur.[d] Et uerum nihilominus est, obsides luere delictum eorum, qui pro fide eos dederunt, si fidem ruperint: ut Romæ, postquàm Volsci bellum integrarunt, trecenti antea dati pacis obsides, ab Appio Claudio in forum adducti, spectante & approbante populo uirgis cæsi, securi percuti iussi sunt.[e]

De negotijs & priuilegijs militum. Cap. XIIII.

1 *Milites quæ bona in prouincijs, in quibus militant, possunt acquirere.*
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus. eod.
2 *Miles non debet exercere artem ludicram.*

1 Negotia quædam militibus uetita sunt, quæ paganis tamen concessa sunt: & rursum quædam singulari iure illis tributa, quæ non conceduntur paganis. Vetatur itaque militibus, primom ne prædia in prouincijs, in
3 quibus militant, comparent, etsi alibi possint acquirere.[f] Præterquam in prouincia, si paterna eorum fiscus distrahat.[g] Item & domum licet inibi impunè emere, cum cesset in ea ratio, cur prædia comparare non possint: ne culturæ studio, militia sua auocentur.[h]
4 Quo fit etiam, ut nec locare prædia possint,[i] parcissimè eis commeatus detur, nec militarem equum extra prouinciam ducere permittatur, nec ad opus priuatum, piscatum, uenatum miles sit mittendus, & cæt.[k] Et Gratianus imperator, colonos militare uetat, prohibet & ijs, qui castrensibus stipendijs otia quieta meruerunt, iam ueteranis constitutis, tela in usum uomeris, ligonisque conuertere.[l] Non debet miles ciuitatis curas accipere. alioquin priuilegijs omnibus militaribus nudatur:[m] qualia sunt munera personalia, quæ il-
2 lis inhibentur.[n] Militem qui artem ludicram fecerit, uel in seruitutem uenire se passus est, capite puniendum Menander scripsit, teste Marcello.[o]

De peculio Castrensi. Cap. XV.

1 *Peculium castrense quid.*
2 *Peculij castrensis mobilia, non etiam immobilia sunt.*
Peculio castrensi quæ annumerantur. eod.
3 *Peculium castrense nullo modo quæritur patri, nec quasi castrensi, nec uenit in collationem.*
4 *Peculij castrensis, uel quasi actio, & dispositio ad filiumfa. pertinet, non ad patrem.*
5 *Testari potest filiusfam. de peculio castrensi, vel quasi.*
6 *Peculium castrense quomodo ab intestato ad patrem pertinent.*

1 Quæ singulari iote concessa militibus suot, priuilegia dicuntur, personis & rebus indulta, & personis & actibus eorum simul. In rebus, singulare peculium castrense, nempe id omne, quod à parentibus uel cognatis filiofamilias in militia degenti donatū est, uel quod ipse filiusfam. in militia ab alijs acquisiuit, quod nisi militaret acquisiturus non esset.[p]
2 Verum hic obseruandum est, donata à patre ita demum in peculium castrense filijfamil. militis fore, si mobilia sunt, uel ex mobilibus comparata, non autem si prædia uel alia immobilia, occasione quamuis militiæ donentur.[q] Item nec alia quæ aliunde, & alia occasione filiofamilias aduenimt, ut hæreditatis matris, & alia quæ acquisiturus esset sine militia:[r] ea enim castrensia non sunt, neque quæ vxor dederit filiofamilias militi, non tamen militiæ causa:[s] contra, si quid eidem dederit leg-
4 auerit ve, contemplatione militiæ.[t] Idipsum in alio instituente militem filiumfam. vel ei donante perpendendum est, ut si contemplatione militiæ fiant tantum, & in militiæ tempore iuris peculij castrensis sint, non aliter, sed sint alterius peculij.[u] Fiunt & empta ex peculio castrensi, id est, eius pecunia, eiusdem conditionis, cuius sunt castrensia:[x] ut res succedat in locum pretij fauore militiæ, ut in qui-
3 busdam alijs,[y] non tamen omnibus.[z] Peculij castrensis singulare est, ut cùm filiusfamilias propter militiam non liberetur à patria potestate,[a] & idcirco videatur patri omnia, saltem quod ad vsumfructum pertinet, quærere:[b] nihilominus tamen castrense illi proprium &
4 præcipuum est peculium, & à patris iure omnino liberum, & ea quæ detulit in militiam, concedente patre:[c] nec pater enim in adoptionem dando, alij nec in familia retinendo uel emancipando ei auferre peculium potest.[d] Neque patris creditores id uendere, uel aliter inquietare possunt: nec patre mortuo cum fratribus id commune est,[d] id est, non conferunt cum successione patris: nec quasi castrense.[f] Vt non possit pater filijfamilias militis seruum, qui in eius peculio est, manumittere testamento, uel ei libertatem legare efficaciter, nisi forsan filios ante patrem mortuus, patrem fecerit hæredem, uel ab intestato ad eum peruenerit filij castrense peculium.[h] Habet itaque actionem persecutionemque castrensium rerum semper filius, etiam inuito patre: & quamuis paterfamilias militiæ tempore, posteà se arrogandum dederit:[h] imò & contra patrem agit,[i] & sine uolontate patris alienat.[k] Et si quid seruus peculij quærit uel stipulatur, non patri, sed filiofamilias, cuius est peculium, acquirit.[l] In summa Iuuenalis priuilegium hoc militum his uersibus absoluit.[m]

Solis

---

a c expositis, c. 12 de arbit. lib. 1 Decret. & l 41. c. ex testimpto. de iureiuran. & ibi Panor. c. non ut pridem, 22. q. fin.
b l 3. de libero homi. exhib. P.
c Io Faber, in §. si de iure personar. Guido Papæ decis. 61.
d Liuius, li 2. decad. 1. Plinius, lib. de uiris illustrib.
e Dionys. Halicar. lib. 6.
f Martian. in l. milites, l 9 & in l. milites agrum, l. 13 de re milit. in P. l. non licet, & l. qui officij, de contrah. empt.
g d. l. milites, l. 9. & l. auferrur, § quod à prædi de, de iure fisci P. l fili°, de inoff testa. P.
h d. l. milites agrum, l. 13.
i l. milites, C. loca.
k officiū, l. ta. § patronus, de re mil. in P.
l l. fi. de mancipijs, & colo patrimonialiū, & saltuensiū, &c. li 11 C. tit 62. l. milites, 31. de re milit. lib. 12 C.
m l militares, l. 1d de re mill. lib 12. C.
n d. l. milites, 35 de re milit. li 12. C. l arma ta. qui petant anton. C.
o Marcell. in l. quæ delicta, § 14 de pœn. li. 48. P. tit. 19.
p Pompon. in l. castrēse, l 11. de castrens pecul lib 49 P tit. 17 l 1 de castrens pecul. li. 12. C. tit. 17.
q d. l. 2 C. de castrens. pecul. l. si filius, C. famil. ercis[c]un.
r d. l. 2 de castrens pecu C. d. l. castrense, eod in P.
s l. si militi, l 6. & l. si forte, l 8. eod. tit.
t d. l. si militi, & l. si forte, & l. diuus Adrianus, eod. tit.
u l 4. de castrē. pecul lib. 12 & C l. miles, l. 3. l. hæreditate, l. 19. l pater militi, l. 15 & l dotem filiofamil. 26 & l 4 famil. erciscun. lib. 3. C. tit. 36.
x l 1 § fina de castrens pecul. lib. 12. C. l 3. eo. tit. in P.
y l. si ut proponis, de rei uen. C.
z l. si extra, eo. titu.
a l. 3 de castrē. pecul. lib 12. C.
b l. cum oportet, de bo. quæ liber cum lim. l placet, de acquir. poss. in P. §. 2. per quas perso. nob acquir
c l 4 de castrē. pecul in P. & l. ea nota, l 10. eod. l. 3. C. eod. tit. l. cum oportet, l. 6. § excepis, de bo quæ liber lib. 6. C. tit. 60. nouella constitu. 22 §. quoniam uerò semel.
d l. pater qui dat. l. 11. de castrens. pecul. in P.
e § ex hoc intelligere, quibus non est permiss. facere testamen. libr. 2. Instit. tit. 12.
f l. filio licet, l. 12. & l. fina. de collat. lib 6. C. titul. 20. l. 1 § nec castrensis, de collatio. bonor. in P.
g Martian. in l. ex castrensi, l. 18. Tryphon. l hæreditate, l. 19 §. pater, & l. si de castrens. pecul. in P.
h l. 4 § 1 & fi de castrens pecul in P
i l si quis uxore, de furt in P l. Imperator, ad Senat. Trebellia.
k l. 2 de castr. pecu lib. 12. C.
l l pater militi § si seruus, eod.
m Iuuenalis, Saty. final.

Solis propterea testandi militibus ius
Viuo patre datur. Nam quæ sunt parta labore,
Militię, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

5 Disponit namque filiusfa. de peculio castrensi vel quasi castrensi testamento, vel vltima alia volnntate[a], & iure communi post militiam, & iure singulari militari, tanquam de
6 proprijs bonis & patrimonio[b]. Si tamen intestatus decedat, pater peculium castrense filijfamilias retinet, non tanquam hæreditatem, sed tanquã peculiũ: quod si testatus sit, ad hæredẽ, vt hæreditas peruenit[c]. Si tamen filiusfam. hæres fuit alterius, pater qui ab intestato retinet peculium, illi hæres fit vt filio[d]. Et in casu, quo miles filiusfamilias, recusauerit aditionem hæreditatis, quæ ai ex castrensibus occasionibus veniat, datur patri adeundi licentia, vt ad illum perueniat pleno iure, cum dominio & vsufructu, ac si pater fuisset ab initio hæres institutus, cum oneribus[e]. Peculium ita vt iure pristino apud patrem remanet, & acquisitiones quoque iacente hæreditate à seruo peculiari factæ.[f] Tenetur tamen pater, qui castrense peculium intestati filij retinet, æs alienum intra modum eius, & annum volem prætorio soluere. Et si testamento hæres scribatur, perpetuò ciuiliter vt hæres conuenietur[g]. Sunt & alia priuilegia, quæ militibus alijs etiam quam filijsfamilias concessa sunt circa testanda priuilegium, de quibus interim videndus Azo in summa[h], nos autem suo loco alibi in testamentis, Deo iuuante, agemus de illis.

a l. 1. quib. non est perm. ill fac. testam. ap Iustinia lib 2. Insti. tit. 12 l. penult. & fin. qui testament fac. poss li. 6. C. tit. 22. l fi de inoff. fic. testam C.
b l. pater qui castren li. 17 §. pater, de castrens pecul.
c l. 2. de castrẽ. pec. in ff. l proponebatur, l 9. eod. ff. l. intelligis, 5. C. eod. titul.
d l. 1. eod. titu. in ff.
e l. fi. §. similique modo, de bon. quæ liberis, lib 6 tit 61.
f l. filiusfamilias, 14 eod titul. ff.
g l. pater qui castrense, l 17. & l. 2. & l proponebatur, eo. titu. ff. l. filius, ad leg. Cor. de fals in ff.
h Azo, in summa, titu. de milit. testa. in C.

De priuilegijs personis militum concessis, & ueteranis. Cap. VI.

1 *Priuilegia personalia militum.*
Ignorantia iuris excusat milites.
2 *Militum iniur[illegible] ęgrè uindicantur.*
3 *Militia paterna filijs data.*
4 *Veteranorum militum priuilegia, & immunitates.*
5 *Veterani ex quibus causis amittunt priuilegia.*
6 *Iniuriarum causa per procuratorem ab illustribus tractatur.*
7 *Pactum de futura successione inter nobiles ualidum.*
8 *Militarium priuilegiorum ratio.*

1 PRiuilegia personis militum quoque concessa sunt, quorum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorantia, vel error in exceptione, suo loco proponenda, & omissa à milite ante sententiam, restitutionẽ habeat in integrum[i].
2 In alijs etiam à iure inductis solemnitatibus, militiæ munus releuat: cùm magis milites arma, quàm iura scire expediat[k]. Aliud militiæ priuilegium apud Iuuenalem[l].

Commoda, inquit, tractemus: primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, excussos prętori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam. &c.

3 Filij primipilariorum paternã sequuntur conditionem: & filij qui ex officialibus nati sunt,
4 in parentum militiam vocantur[m]. Veteranis immunitates concessę onerum & munerum in uniuersis locis ciuilium, & operum publicorum, collationum, & uectigalium, quæ in nundinis præbentur[n], ut nec uolentibus permittatur, nec inuiti militare cogantur[o], nullis iniurijs incongruis pulsentur[p], separentur à cęteris in pęnis, ut non dentur ad bestias, nec fustibus cædantur[q]. Veteranis & liberis eorum, idem habetur honor qui & decurionibus[r]. A nauium fabrica excusantur, non constituuntur exactores tributorum[s]: si tamen ueterani se passi sunt in ordinem decurionum legi, ex consensu illorum tacito, muneribus fungi coguntur[t]. Quòd si allecti in ordinem non sunt, sed sponte aliquod munus suscipiant ciuitatis, ex eo ad alia cogi subeunda non debent[u]. Subeunt autem veterani uectigalia, & patrimonii onera solemnia[x]; ueluti uiæ sternendæ, &
5 angariationis nauium.[y] Amittunt priuilegia
6 ueterani, si latrocinijs sese dederunt.[z] Fauetur nobilitati maximè, quando illustres viri inde sunt, & quando militant: ut neque iudicio, in causa iniuriarum, cogantur adesse, sed pos-
7 sint per procuratorem litem exercere.[a] Possunt & pacto hæreditatem suam donare inter viuos, licet in paganis improbetur pactum de
8 ea.[b] Et certè, dum res & status militaris ad verum reducitur, uix aliæ personæ mihi uidentur priuilegijs, aut maiori commiseratione dignæ, siue boni sint, siue mali milites ob eorum usum: imò & peiores & truculentiores huic muneri meliores, στρατιῶται οὐκ ἄνθρωποι, inquit Philemon,[c] καὶ τρεφόμενοι ὥσπερ ἱερεῖα, ἵν' ὅταν ὁ καιρὸς τυθῇς, id est.

ò miles non homo, qui pasceris
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit immoleris.

Et incitandi priuilegijs sunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiunt. Et ita uita & morte sceleratorum priuilegiata bonorum hominum, salus & bona cum modico detrimento conseruantur. Sunt & boni & strenui pariter milites, qui pro reipublicæ salute occupati, meritu priuilegijs honorantur, ut benè meriti, alij ad bene merendum eisdem allecti.

i l. 1. de iuris & fact ignor. lib. 2. C. ti. 22.
k l. fi. C. de iure delib lib 6.
l Iuuenal. Satyr 16.
m l. 2. & 3. de filijs official. militarium, qui in bello moriunt lib. 12. C. titu. 48.
n l. 2. de veteran li. 12. C. tit. 47 l 2 de priui. veteran. lib. 49. ff tit. 18.
o l fi C. eo. tit. de veteran.
p l. prouidendum, l 2 eo. C. de veteran.
q l 1. & 3 de priuil veteran. l. 49. ff tit. 18.
r l 3. de priuil. veteran.
s l. fi. eo. tit
t d. l. fi. de priuil decur. l. voluntariè, C. de excusat. tutor. l 3. C. de ijs qui sponte munera subeunt. l. penult. § fi. de vacat. munerum, in ff.
u l. 2. de priuil. vetera in ff l. 3. C. de qui sponte munera subeunt
x d. l. 2. §. fi de priuile. vetera. ff l. 2 & 3. de muneribus patri C.
y l. viæ, l. 4. de priuil. veteran. in ff.
z l. 3. de vete. lib 12. C.
a l. fi de iniur. li. 2 C. tit 36 l. quicunque tunc ... auth. sequ. de honor. C l. quoties, de dignit. lib 12. C.
b l licet, C. de pact. vide de hoc Nicol Boerium, decisio. 204 nu. 4 & 5.
c Philemon comicus, vt habetur in sententijs comicor.

De priuilegijs militum circa illorum iudicia. Cap. XVII.

1 *Milites eorum suis ducibus conueniendi.*
Magisterię dignitatis iurisdictio. eod.
2 *Iurisdictio magisteria in milites quatenus extendatur.*

1 STatuit Iustinianus milites conueniri, tam in causis ciuilibus, quàm criminalibus coram ducibus suis:[d] duces & milites coram magisteria potestate: sic enim ducibus iurisdictio concessa est, vt non imminuatur magisteriæ administrationis eius prouinciæ, ubi duces sunt, potestas:[e] videlicet inter militares viros, & reum militarium aut ciuilium quæstionum.[f] Cùm miles, nisi à suo iudice coerceri non possit.

Legibus antiquis castrorum & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra
Et procul à signis. Iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite, &c.[g]

d in l fi. eum fuis, §§. de re milit. lib. 12 C. tit 36.
e d l. fi §. fi de re milit l. magisteriæ, l 6 de iurisdi. omnium iudic. C. li. 3 ti. 13 l 2. vbi quis decuriali uel cohortali aliaue conditione conuenia. li. 3. C tit. 23
f d. l. magisteriæ.
g Iuuenal. in Satyr 16.

Sic

1 Sic officium regentis exercitum, in obseruanda, sicut in regenda militari disciplina uersatur, inque delictis secundum suæ authoritatis
2 modum castigandis.[a] Quò fit, ut iurisdictio magisteria, uel militaris, tum maximè in milites solummodo locum habeat, quando de crimine militari quæstio est contra militem. In alio autem communi crimine, placuit distinctionem adhiberi, ut si illud atrox sit, iudex eius loci, in quo miles deliquit, habeat cognitionem & coercitionem: si autem leue, uel mediocre, habeat tantum notionem, remittat autem coercitionem ad magistrum militum.[b] Sanxerunt quoque Theodosius & Valentinianus CC. milites armatæ militiæ, cum in militia sunt, uel in commeatu legitimo, posse uti pro ciuilibus negotijs fori præscriptione, non autem inermis militiæ milites, si conueniantur pro publicis functionibus, uel priuatis negotiationibus,[c] quæ militibus armatis interdictæ sunt.[d]
3 Ex constitutione regis Galliarum Caroli 5. uetitum est, ne pendente tempore hostilis belli tunc urgentis, quisquam nobilis aut ignobilis, alteri uel mutuo sibi bellum mouerent, clam aut aperto marte: atque decretum in huiusmodi, inquietus iudices locorum, putà seneschalcos uel iuridicos, ius dicere posse, & armata manu compescere.[e] Franciscus primus huius nominis rex Gall. statuit quoque, ut stipendijs suis contenti uiuant milites: etiam equites, ademitque licentiam ne in oppida frumentandi causa exirent, ne quicquam ab his caperent, neve uictum inde extorquerent gratis, & si comperti fuerint ita prædas uel concussiones agere, notionem & coercitionem primum concedit latrunculatoribus mareschalchorum, & demum illis uindictam dissimulantibus, iudicibus locorum ordinarijs.[f] Theodosius & Valentinianus, apparitoris magisteriæ potestatis causam de statu, de curia uel officio cohortali, uel de tributis uel functionibus ab eo debitis, in prouincia motam coram rectore prouinciæ, per prouocationem suspensam, terminari debere à præfecto prætorio simul & magistro militum, statuerunt.[g]

a l. officium, l. 12 in princ. & fine de re milit. tit. in P.

b gloss in d. l. magist. etc. per l. fin. in fine, de accusat. in P. & l. 6. in princ. de re milita. lib. 12. C. argumento, §. pen. ut cleric. apud proprios episcop. in authenticis, textus in l. 1 a. & 4. de officio magistri milit. lib. 1. C. tit. 29.

c leg. vale. in quib. caus. militan. fori præscript. uti non poss. li. 3. C. tit. 23. l. 5. de offic. magist. milit. C.

d l. fin. C. loca. & tit. negotia. ne milit. li. 12. C.

e constitu. Caroli. 5. artic. 9. in primis.

f à l'ordonnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre, art. 5.

g l. eo. casu, l. 31 de appellat. li. 7. C. tit. 62.

De magisteria militari dignitate. Cap. XVIII.

1 QVia superiori capite meminimus de potestate magisteriæ administrationis, uisum est non alienum à methodo, de ea pauca annotasse. Magister dicitur is, cui alicuius rei præcipua cura demandatur.[h] Proinde latissima eius, uti rerum est appellatio. Quare eam restringimus nunc ad res & personas militares, quibus sum-
2 ma militiæ cura demandata est. Cicero magistrum populi, dictatorem uocauit.[i] Et hic erat militum omnium per consequens magister. Verumtamen dictatori magister equitum additus est, qui, ut ait Polybius, apud Romanos magistratus erat officio dictatoris subiectus, qui tenebat in exercitu eius locum, si quando illum abesse necessitas reipub. cogeret.[k] Quales tribuni celerum apud priscos Romanorum reges,[l] tales ferè apud dictatores, expulsis regibus, magistri equitum: & ut dictatori ius summum in populum fuit, ita in omnes milites &
3 accensos, magistro equitum.[m] Deinde constituto imperio ad uicem magistri equitum, præfectos prætorio institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est. Nam cum apud ueteres, dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur & magistros equitum sibi adlegerent, qui associati principali curæ militiæ gratia, secundam post eos potestatem gererent, regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuo translatis, ad similitudinem magistrorum equitum, præfecti prætorio à principibus adlecti sunt, data eis pleniore licentia ad disciplinæ publi-
4 cæ emendationem.[n] Inclinante subinde imperio & magister peditum factus, quem, inquit Vuolfgangus Lazius,[o] hodie uocamus supremum regimentorum. Et cùm olim, qui in officio præfecti prætorio erat, & magister esset equitum & militum, tandem mutata forma, se-
5 parata officia sunt. Atque crescente imperio, per prouincias magistri militum creati: ut in partibus orientis Constantinopoli, magistri equitum & peditum præsentiales duo: & alij tres, equitum & peditum per Orientem: equitum & peditum per Thracias: equitum & peditum per Illyricum.[p] Sub dispositione seu cura unius magistri militum præsentalis, erant uexillationes palatinæ 5. uexillationes comitatenses, septem: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 18. Sub alterius uiri illustris magistri militum præsentalis dispositione, alterius ordinis uexillationes palatinæ, sex: uexillationes comitatenses, sex: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 17: quarum nomina & distinctiones notat liber, qui Notitia utriusq; imperij dicitur. Porrò sub dispositione magistri militum per orientem comitatenses uexillationes, septem: legiones comitatenses, nouem: pseudo comitatenses, decem, Officiumque magisteriæ potestatis per orientem, cardinale habitum: & per orientem 25. magistri militum. Sub dispositione illustris uiri magistri militum per Thracias, uexillationes palatinæ, tres: comitatenses, quatuor: & legiones plures comitatenses: & per Thracias magistri militum quindecim. Sub dispositione uiri illustris magistri militum per Illyricum, uexillationes comitatenses duæ, legio palatina una: auxilia palatina, sex: legiones comitatenses, octo: & pseudo comitatenses, nouem. Et alij magistri militum per Illyricum. Addidit & creauit cum orientalibus magistris alium magistrum Iustinianus per Armeniam, sublato comite, cui commisit Armeniam primam & secundam, & Anzetenam, Asthenam, Balabethenam, & Zophenam, & potum Polemoniacum.[q]

In im-

h l. cui præcipua, de verbo. signif.

i Cicero, 3. de Finib.

k Polyb. lib. 3. histor.

l de quib. Dionys. Halicar. li. 2. antiq. Roma.

m l. 2. § populo deinde aucto, de orig. iuris, P. Fenestella li. de magistratibus, ca. 9. ex li. 2. decadis pri. Liuij. Eutrop. lib. 2. Euse. de temporibus Dionysij Halicar. in 3.

n hæc omnia ad verbum scribit Aurelius in rescrip. in l. 1. de offi. præfect. prætor. li 1. P. tit. 11. & Pompo. in l. 2 § populo deinde. & § hunc magistratum. & § ijs dictatoribus, & § quod ad magistratum, de orig. iur. lib. 1. P. tit. 2.

o Vuolfgan. Lazius, li. 4. de rep. Roma. c. 9.

p in li. Notitia utriusque imperij, hæc & quæ sequuntur.

q l. 5. de offic. magistr. milit. li. 1. C. tit. 29.

In imperio occidentali erat magister peditum
in præsenti, magister equitum in præsenti: ma-
gister equitum per Gallias, ultra uirum illustrẽ
præfectum pretorio Italię diœceseos. Sub dispo
sitione uiri illustris magistri peditum præsenta
lis, erans comites certi militum, ut Italiæ, Afri-
cę, Tingitanię, tractus Argentoratensis, Britan-
niarum, littoris Saxonici per Britannias. Duces
limitum decem, Mauritannię Cęsariensis, Tri-
politani, Pannonię secundę, &c. Legiones pala
tinę 12. ut Iouiani, Herculiani seniores, &c. Au
xilia palatina 65. ut cornuti seniores, braccha-
ti &c. Legiones comitatenses, 32. pseudocomi-
tatenses, 18. quæ numarantur in Notitia utriusl
que imperij. Sub dispositione uiri illustris &
magistri equitum præsentalis, uexillationes pa
latinæ 9. uexillationes comitatenses plures in
prædicto libro relatæ, ubi & de illis, quæ cum
6 uiro illustri comite & magistro equitum Gal-
liarum erant. In regno nostro Galliarum, ma-
gister equitum Conestabulus est dictus aliquã
do, seu comes stabuli sacri, cuius & meminę-
rũt iura Romana,[a] antiquis *Meter*, de quo nos
fusè alibi.[b] Sunt & tribuni militum quatuor,
ad quos post magistrum militum rei militaris
summa refertur, uocamus mareschalchos, uel
mareschaulx, quibus ea potestas in milites, quæ
magistris equitum. Eorumque partes sunt ca-
stris locum eligere, unde à nonnullis magistri
castrorum dicti sunt, milites in officio contine
re, in quos uitę & necis potestatem habent,
quod munus latrunculatoribus demandant,
qui ideo dicti sunt, *Preuotz des mareschaulx*, qui
propemodum similes illis, quos Irenarchos iu
ra dicunt,[c] emendandæ disciplinæ publicæ &
moribus præfecti. Quibusque absque prouoca-
tione ex regio edicto licet emansores, apolidas,
acœcos, per lasciuiam quid agentes, mulierum
stupratores, pœna capitali afficere:[d] demum &
qui de omni crimine militari cognoscunt. Es
proinde isti latrunculatores magistri militum,
uel tribunorum sunt perpetuo castrorum & e-
xercituum comites, ut prospiciant quieti subdi
torum seu regnicolarum, caueantve ne ulla op
primantur à militibus seu à latronibus iniu-
ria, quàm subito, & quàm citius fieri poterit ul
cisci debent,[e] Quibus annexi sunt eadem ob
causas latrunculatores prouinciales, quibus ea
dem cura demandata est: ea tamen lege, ut se-
neschalchos iuridicosque & iudices locorum
ordinarios consulant, & cum illis conferant
acta, quæ in reos sibi subditos fecerint, uel quæ
inquisierint, ut iudicium ex illorum notione
7 celeriter inferatur.[f] Dicta fuit omnibus latrun
culatoribus tamẽ lex, ne de delictis & crimini-
bus non militaribus cognoscant eorum, qui
tempore, quo delinquunt, domicilium alicubi
& larem fouent, sed remittant ad iudices ordi-
narios cum illorum anacrisi:[g] nullum enim
est illis certum territorium, ut iudicatum in se-
8 natu Parisiensi, anno 1388. Eodemque senatus
consulto placuit, ut si prouocatione ab illis in-
terposita quis eos aduersarios citat, dicunt *pre-
dre en partie*, & bene prouocatum sententia iu-
dicetur, possint mulia, & ad sũptus damnati.[h]
Porro latrunculatores, & alij cuiuscumque gra
dus iudices, tanquam aduersarij in ius uocan-
tur prouocatione, scilicet, *sont prins en partie* quã
do ex officio, sine accusatore uel delatore, uel
non seruatis iuris solennitatibus iudicant: quia
in eo casu, accusatoris uices agunt.[i] Ideo ani-
maduertendum est illis, ne reos aliter iudicent,
quàm secundum acta & probata,[k] & secũdum

a in l. 1. de comitib. & tribu. scholar. libr. 12. C. tit. 11.
b diximus in feudis, c. 1. quo de comitib. tra ctauimus.
c l. uni. de irenarch. li. 10 C. tit. 75. l. diuus, de custo. reor. in P. l. si. § irenarchæ, de mu nerib. & hono rib. in P.
d extat consti- tutio regia Frã cisci primi, tit. de la iurisdi- ction des pre- uostz, des mare schaulx & leurs lieutenans.
e in constitu- tionib. Aurelię editis, in comi- tijs generalib., art 66. 67. 68. ui de Bald. de ho- rum iur. dictio ne in § hos de prohi. feu alie. per Federic. in usib. feudor.
f ead. constit. Aurelia. art. 68.
g ead. constit. art. 70.
h Papon, lib. 4. Rhapsod. are- sto. tit. 11. aresto 3. Aufrer in sty lo parlam. in arestis, aresto 45.
i Bart. in l. 2. § si publico, ad leg. Iul. de a- dult. P. Innocẽ. in c. in nostra, de procurat.
k l. illicitas, § ueritas, de off. præs. in P.

probationes, quæ sint luce meridiana clario-
res:[l] de quibus scriptura iudiciali, quam uocãt
9 *le procez*, constet.[m] Nec summario & præcipiti
iudicio, adimenda est reis defensio, quæ est na-
turalis: nec inauditum cõdemnari morte opor
tet.[n] Sic enim iniuria, ex eo quod iure faciun-
dum commissum potestati est, nasceretur con-
tra legum præscripta,[o] & præcluderetus inno-
centibus uel temere suspectis, uel calumniosè
delatis, purgandi criminis occasio, una cum lo
quendi facultate, supplicio intercepta, & dare-
tur latrunculatoribus grassandi impunè occa-
sio: cùm tamẽ satius sit nocentẽ absolui, quàm
insontem damnari.[p] Proinde cum in minimis
& ciuilibus negotijs, iubeatur iudici, ut plena
disquisitione ea examinet,[q] multo magis, ubi
de uitę hominis agitur discrimine, cautius & di
ligentiori calculo res examinari & perpendi
debet.[r] Nec arbitrio unius hominis, iudicis ui-
delicet committi debet: neque ut id committa-
tur à principe iustè impetrari potest: & si impe
tretur, inutiliter fiet. Quod enim negotij totius
cognitionem tollit, & uires principalis nego-
tij exhaurit, sine graui alterius partis dispen-
dio conuelli non potest.[s] In lege Iulia de re-
petundis caput est, ut iudex, qui ob hominem
necandum pecuniam acceperit, uel non acce-
perit, calore tamen inductus, interfecerit uel in
nocentem, uel quem punire non debebat, capi
te plectatur, in insulam deportetur, ut pleri-
que puniti sunt.[t] Oportet itaque hos latruncu
latores prius crimina reorum iurisdictionis
suæ discutere, quàm damnare, nec ordine tur-
bato prius damnare & deinceps probationes
quærere & literis mandare. Non enim præpo-
stera diligentia uita homini adempta à iudice
restitui potest: & potius à probatione, quàm ab
10 executione incipiendum est.[u] Non diffitemur
tamen, sæpius hos latrunculatores summariè
& de plano animaduertere debere in latruncu
los, & reos suæ iurisdictionis: imò & expedit ita
fieri, & ea ratione demandata cura est, uel ad
pacandam seditionem, uel ad tollendam pro-
uocandi & euadendi scelestissimis hominibus
occasionem. Verùm constare debet primum
sceleris esse reos, uel quod depræhendantur in
scelere, uel testimonia plana & dilucida sint,
quæ non possunt suppleri ullo modo clausula
illa, ut de plano & summariè procedatur,[x] ut
11 nos alibi, Deo fauente, docebimus.[y] Leges iu-
risdictionis magistri equitum, seu Conestabu-
li, & tribunorum militum, quæ iure Gallico ex
constitutionibus regum definiuntur,[z] docen-
tur constitutione Ioannis regis Gall. Cautum
itaque, magistrum equitum cognoscere de ap
paritoribus armorum, quos uocant *sergentz
d'armes*, si illi conueniantur actione personali,
non etiã si agant. Similiter & de causis ius dice-
re tribunorum seu mareschalchorum & eorũ
subpræfectorum, si in acie sint & conueniãtur
actione personali, non autem si ipsi agãt. Porro
ad curiam magistri equitũ, & quatuor tribuno
rum, quæ notionẽ habet Lutetiæ in mẽsa mar-
morea, res bellicæ pertractandæ referũtur, om-
nia crimina patrata p milites, qui sub signis &
numeris militãt regijs, siue ij sint equites, siue
pedites, in acie uel stationibus, seu præsidijs exi
stentes: causæ captiuorum belli, & redemptio-
num eorumdẽ, de præda, & alijs bellicis nego-
tijs. Si quidam stipendiarij contumaces sint in
præpositos, siue si ordinibus relictis, sine cum-
meatu exercitũ reliquerint. Si præpositi nume-
ris stipẽdiarijs, ex ordinibus abijciãt sine causa,
prius

l l. fin. de proba. C.
m c. quoniam contra, de proba. ap Grego.
n l. 2. ad leg. Cornel. de sicar. li. 48. P. tit.
o l. 3. de re mil. in P. clem. pastoralis, de re iudic.
o l. meminerint, unde ui, C.
p l. absentem, de pœn.
q l. iudices, l. 9 & auth. iubemus, de iudic. li. 3. C. tit. 1 § sed hoc, ut cũ, de appella. cognos. in auth. cui la 8 consti. 23 ca. iudicantem, 30 q. 5.
r l. addictos, de episc. audi. C. l. addictos, de appell. C. c. ubi periculum, de elect. in 6.
s l. 2 de precibus impera. offer. lib. 1. C tit. 22.
t Marcell. in l. lex Iulia. l. 7. § fi. ad legem Iuliam repetunda. li. 48. P. tit. 11.
u l. 8 de execu tio rei iudic. li. 7 C. tit. 53.
x § 1. & ibi gl. in uerbo, summariè, fusè da cet. in quomo do in lata ma- teã. crimi pro- ceden. lit. in ex trauag. & post alum feudorũ.
y in tit. de iu- dicijs, dum de ordine iudicio rum agemus.
z uide consti- tutiones regias in tomo 3 Re- bufi, tit. de la iurisdiction du Conestable, & seq.

prius inscriptos. De negotijs quæ suboriuntur contra exploratores, proditores, transfugas, desertores militiæ: de causis & litibus maximè persoonalibus, quæ sunt inter admissarios, dictos *huissiers*, & fæciales, tubicines, & alios milites, de rebus militaribus uel occasione militiæ: de deditionibus ciuitatum, castrorum, uel oppidorum ex incuria uel perfidia præpositorum: de cootumacia eorum, qui in euocatione militiæ non adsunt, uocant *defaillans au ban & arriere ban*. De solutione stipendiorum militum: de criminibus quæstorum militarium circa solutionem stipendiorum: de delictis & concussionibus latrũculatorum, mareschatchorum, uel suppræfectorum, & apparitorum eorum: & de controuersijs, quæ inter eos oriuntur ob depositionem seu exauthorationem ab officio. Item de codicillis gratiæ, quæ militibus uel quæstoribus dantur ob commissum delictum militare, uel circa militiam.

De collegijs militum. Cap. XIX.

1 *De collegijs remissiuè.*

1 Sed hæc hacteous de personis, & rebus militaribus dicta sint. Sopererat, ut pro superioris libri implenda fide, hoc loco de collegijs, & persooarum, ob illa, nomenclatura ageremus. Cęterom paulo aoteà dum de personis à rebus sacris distinctis tractaremus, expedita est hęc pars proprio capite de collegijs: & de militum sodalitijs sacris Melitensium Hierosolymitanorum, & aliorum dictum est. Quocirca non recantabimus hic eadem, sed ad alia me transferam.

Syntagmatis iuris vniuersi Libri Deciminoni, & Secundæ Partis eiusdem Finis.